

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

ІНСТИТУТ АРХІВОЗНАВСТВА

*Джерела з історії науки
в Україні*

**НАЦІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ – 100**

**ГОЛОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ
РОЗВИТКУ І ЗДОБУТКИ**

Документи і матеріали

КНИГА 1

1918 – 1945

КИЇВ 2018

УДК 001.32 (477),1918/1945”
Н 35

*Затверджено до друку вченою радою
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
(протокол від 22.06.2017 № 7)*

УПОРЯДНИКИ:

О. С. Онищенко (наук. кер. проекту), Л. М. Яременко, Г. В. Індиченко,
Д. В. Байкеніч, О. І. Вербіцька, С. М. Коваленко, О. А. Лук'янець,
О. В. Принь, Л. О. Шеремета, І. М. Шихненко

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

О. С. Онищенко (гол. ред.), В. А. Вергунов, Г. В. Індиченко (відп. секретар),
Г. В. Папакін, В. І. Попик, М. М. Романюк, Л. М. Яременко

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Г. В. Боряк, член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук,
професор, заступник директора Інституту історії України НАН України;
Л. А. Дубровіна, член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук,
професор, директор Інституту рукопису Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського

**Національна академія наук України – 100 : головні тенденції розвитку і здобутки:
документи і матеріали.** Книга 1 : 1918–1945 [Електронне видання] / редкол.: О. С. Онищенко (гол. ред.) [та ін.]; упоряд.: О. С. Онищенко (наук. кер. проекту), Л. М. Яременко, Г. В. Індиченко [та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т архівознавства. – Текст. і граф. дані. – Київ, 2018. – 948 с. – Об'єм даних 147 Мб. (Джерела з історії науки в Україні). – Режим доступу:http://www.irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/00000000/ – Назва з тит. екрана.

ISBN 978-966-02-8287-2 (загальний)

ISBN 978-966-02-8289-6 (Кн. 1, електронне видання)

Цим науковим виданням розпочинається публікація комплексу звітних документів Національної академії наук України, який репрезентує напрями наукових досліджень і здобутки академічних колективів за сторічний період. До даної книги увійшли маловідомі архівні документи, матеріали періодичних видань, що характеризують наукову діяльність Академії упродовж 1918–1945 рр.

Видання розраховане на істориків науки, джерелознавців, архівістів, документознавців, викладачів вищих навчальних закладів, студентів та всіх, хто цікавиться історією української науки.

УДК 001.32 (477),1918/1945”

© О. С. Онищенко, Л. М. Яременко, Г. В. Індиченко, етапи століття, 2018

© Г. В. Індиченко, археографічна передмова, 2018

© О. С. Онищенко, Л. М. Яременко, Г. В. Індиченко, Д. В. Байкеніч, О. І. Вербіцька, С. М. Коваленко, О. А. Лук'янець, О. В. Принь, Л. О. Шеремета, І. М. Шихненко, упорядкування, 2018

© Д. В. Байкеніч, О. І. Вербіцька, Г. В. Індиченко, С. М. Коваленко, О. А. Лук'янець, О. В. Принь, Л. О. Шеремета, І. М. Шихненко, наукові коментарі до документів, 2018

© С. М. Коваленко, О. А. Лук'янець, Л. М. Яременко, фотодокументи, 2018

© О. І. Вербіцька, І. М. Шихненко, іменний покажчик, 2018

© І. М. Шихненко, Д. В. Байкеніч, список аббревіатур та скорочень, 2018

© Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Інститут архівознавства, 2018

ISBN 978-966-02-8287-2 (загальний)

ISBN 978-966-02-8289-6 (Кн. 1, електронне видання)

ЕТАПИ СТОЛІТТЯ

Національна академія наук України у 2018 р. святкує знаковий ювілей – століття з часу заснування. Ідея створення національної академії наук в Україні світиться з кінця ХІХ століття. Вперше про неї заговорив професор Університету Св. Володимира в Києві історик В. Б. Антонович. У листі до Ф. К. Вовка від 6 лютого 1891 р. він писав про можливість реформувати Літературне товариство імені Т. Шевченка у Львові так, щоб його можна було перейменувати в академію наук. Його учень і послідовник М. С. Грушевський намагався реалізувати цю ідею на базі Наукового товариства ім. Т. Шевченка (НТШ) у Львові та Українського наукового товариства (УНТ) в Києві, вважаючи їх міні-академіями. Загальні збори УНТ 28 березня 1917 р. порушують питання про створення Української академії наук (УАН), а 8 червня того ж року обирають для цього спеціальну комісію. Попечитель Київського навчального округу М. П. Василенко спільно з членами УНТ П. Я. Стебницьким та О. Г. Лотоцьким підготували для Міністерства освіти УНР доповідну записку про реформування освіти і науки в Україні, у якій пропонували перетворити УНТ в УАН. Але через складну соціально-політичну ситуацію в Києві Уряд Центральної Ради навіть не встиг розглянути це питання.

Фактично і юридично Українська академія наук заснована у 1918 р. в період існування Української Держави на чолі з гетьманом П. П. Скоропадським. Вирішальна роль у цьому належить В. І. Вернадському і М. П. Василенку – одностудцям, видатним ученим і організаторам науки, особистостям з класичними поглядами на науку як рушія прогресу.

М. П. Василенко в гетьманському уряді очолив Міністерство освіти і мистецтва. Він склав широкий план розвитку науки і освіти в Україні. Зокрема, запланував створення національних установ: академії наук, бібліотеки, музею, архіву, вищих навчальних закладів. Для вироблення законопроекту про заснування Української академії наук у Києві при міністерстві була створена спеціальна комісія. Її головою призначено В. І. Вернадського – людину, обізнану в академічних справах. В. І. Вернадський був членом Петербурзької академії наук, Державної ради Російської імперії від Академії наук і вищої школи. Брав участь у створенні Міжнародного союзу академії, «академічного союзу» Росії. Після лютневої революції в Росії 1917 р. у Тимчасовому уряді працював товаришем (заступником) міністра народної освіти і видав організацією наукових досліджень. Тут він познайомився з М. П. Василенком, який обіймав посаду заступника міністра. «У нього, – згадував В. І. Вернадський, – першого появилася думка про створення української академії. Він помер її академіком»¹.

Перше засідання для вироблення законопроекту про заснування Української академії наук у Києві відбулося 9 липня 1918 р. в міністерському кабінеті М. П. Василенка (нині – бульвар Т. Шевченка, 14). Засідання палкою промовою відкрив М. П. Василенко. Він говорив про необхідність державної турботи у заснуванні і функціонуванні Академії і наголосив на її загальнонаціональному значенні. «Утворення Української академії наук, – говорив М. П. Василенко, – має і велике національне значення, бо ще й досі є багато людей, які скептично і з насмішкою

¹ Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського. Т. 1, кн. 1. – Київ, 2011. – С. 552.

відносяться до українського руху та відродження, не мають віри в життєві сили українського народу, не вважають можливим розвиток української мови і науки. Для тих же, хто вірить в життєздатність українського народу, для кого відродження його це – «свята святих», для тих – утворення Академії наук має величезну вагу, являється національною потребою і черговим питанням»¹. В. І. Вернадський на цьому засіданні виступив після М. П. Василенка з доповіддю «В справі заснування Української академії наук у Києві», яка, по суті, являла собою концепцію структури і функцій УАН².

Взагалі, аналізуючи концепцію створення УАН, цю промову-довідку В. І. Вернадського слід розглядати в сукупності з «Пояснювальною запискою Міністерства народної освіти та мистецтва Раді Міністрів Української Держави до законопроекту про заснування Української академії наук у Києві», підготовленою М. П. Василенком на початку жовтня 1918 р. В ній очевидне переплетіння думок цих двох невтомних борців за втілення ідеї Академії в життя. Розрізнити їхні погляди на Академію важко. Але з певним умовним допущенням можна сказати, що, мабуть, науковий образ Академії – більше плід В. І. Вернадського, а суспільний, державницький – М. П. Василенка. В цілому ж концепція Української академії наук – спільний плід їх обох та їхнього творчого оточення.

Суть її зводилася до того, що «Українська академія наук не може своїм упорядкуванням скидатися на звичайну громаду учених. Не може вона бути збудована на зразок тих академій, котрі вдержали старовинне впорядкування учених товариств, приміром академія Пруська, Парижська, або Баварська. Вона повинна складатися з гуртків учених людей, що здобувають кошти від держави і отдаються науці та дослідчій роботі як справі свого життя, признаній од держави за державно важку. З Академією повинні сполучатись численні наукові заклади дослідчого характеру»³. Звідси випливала основна думка, яка стала керівною в усій роботі з організації УАН – Академія повинна бути державною науковою установою і об'єднувати в собі людей, які цілковито присвятили себе науці, та науково-дослідні інститути.

Для новоствореної Академії В. І. Вернадський відразу ставив найвищу планку – досягти «всесвітньої ваги», «щоб Українську академію наук визнала міжнародна спілка академій»⁴, щоб УАН «як своїм складом, так і організацією» відповідала принципам «всесвітньої академічної організації»⁵. Як бачимо, орієнтири були спрямовані на передові рубежі світової науки. Таким чином, на думку В. І. Вернадського, Українська академія наук зможе здобути поважне місце в міжнародному академічному середовищі і одночасно вирішити ще одне важливе завдання: «Цім, – говорив В. І. Вернадський, – досягається всесвітнє визнання української культури в одній із найважливіших паростей людської діяльності»⁶. Цю ж думку ще більш розгорнуто повторив М. П. Василенко в «Пояснювальній записці Міністерства народної освіти та мистецтва Раді Міністрів Української

¹ Історія академії наук України. 1918–1923. Документи і матеріали. – Київ : Наукова думка, 1993. – С. 72.

² Там само. – С. 72–76.

³ Там само. – С. 75.

⁴ Там само. – С. 73.

⁵ Там само.

⁶ Там само.

Держави до законопроекту про заснування Української академії наук у Києві». Він писав, що створенням у Києві Академії наук і об'єднанням в ній українських наукових сил «було б здобуто визнання рівноправної з іншими народами ваги за українською культурною працею в одному з найвищих виявів духовної діяльності людства – в науковій праці»¹. Розпорошені «оті сили не дають в усесвітній науковій праці людства усього того, що вони, згуртовані до купи, повинні та й можуть дати. Разом з цим і українська культура не показує себе в усесвітньому життю відповідно до своєї внутрішньої сили та спромоги. Від цього має шкоду як українська культура, так само й загальна наукова праця людства»².

Не менш високі завдання ставилися перед Академією і в плані наукового забезпечення розвитку українського суспільства. За словами В. І. Вернадського, вона повинна «опріч своєї всесвітньої ваги, задовольняти важливі: 1) національні, 2) державні та 3) місцеві життєві вимоги»³.

Загальнонаціональна роль Академії полягає в тому, що вона «повинна допомагати зростові української національної самосвідомості та української культури, через широке, глибоке, проникливе наукове студіювання минулості та сучасності українського народу та його сусідів, природи обійнятого їми краю, в усіх її безконечних виявах»⁴. Це означало курс на посилений розвиток соціогуманітарних наук і підвищення їхньої ролі в суспільному житті.

В. І. Вернадський і М. П. Василенко були переконані, що Українську академію наук об'єктивно викликають до життя «сили двох потоків» (між іншим, вони діють і в наш час) – «національна самосвідомість українського громадянства» та «неминучі заходи, щоб видобутися з наслідків усесвітньої кризи»⁵.

Кожній академії завдання ставиться, насамперед, національною свідомістю народу країни і полягає у його дослідженні. Українська академія наук повинна стати осередком вивчення історії, побуту, фольклору, письменства, мови, мистецтва та музики, економічних умов життя, фізичної природи українського народу⁶. При чому М. П. Василенко наголошував, що потрібні дослідження «геть усяких боків життя українського народу»⁷. «Ця праця не тільки тим важлива, – писав він у «Пояснювальній записці...», – що вона дасть найміцніші та найглибші основи для національної самосвідомості. Вона важлива і через те, що ця праця кожнісінького живого народу мусить і може бути зроблена тільки ним самим. Коли він її виконує, то, роблячи своє національне діло, творить він і велике загальнолюдське – бо він витворює науковим самовивченням новітні парости людського знаття. Ніколи така праця не може бути пороблена другим до тією міри глибини та повности, якої вона досягає, коли він сам себе досліджує»⁸. Це стосується і досліджень рідної природи. «При безмежній різноманітності явищ, які неминуче треба обслідувати, не можна вивчати її тільки звідкись з боку, треба, щоб вона науково пізнавалась

¹ Історія академії наук України. 1918–1923. Документи і матеріали. – С. 150.

² Там само.

³ Там само. – С. 74.

⁴ Там само.

⁵ Там само. – С. 150.

⁶ Там само. – С. 150–151.

⁷ Там само. – С. 151.

⁸ Там само.

самою людністю, яка там живе»¹. Такій праці заважають «розкиданість та випадковість зайнятих нею сил»².

Отже, створення в Україні Академії наук бачилося необхідною відповіддю на суттєві національні потреби українського народу. І ці ж потреби вимагали, «щоб склалася Академія наук велика, яка своїми спромогами для наукової праці була б перевищувала сили, що маютья по тих вищих школах, наукових товариствах та інших таких осередках наукової роботи, які існують на Вкраїні»³. «Тільки велика Академія наук, наділена усіма знаряддями для наукової роботи ХХ ст., зможе поробити туя працю, що їй ставлять часи, які ми переживаємо»⁴.

Державна вага Академії, на думку В. І. Вернадського, створюється тим впливом, який вона матиме на підвищення продуктивних сил країни й людини в Україні. Академія повинна допомагати «...знайти вихід з найбільших труднощів життя»⁵. Для цього треба неминуче вишукувати нові шляхи і створювати нові цінності, підвищувати продуктивні сили країни, «чи то звичайні сили природи, чи сили людства; знайти нові сили природи, використати правильним і повним способом старі»⁶. З допомогою широких наукових досліджень швидко збільшити вагу для України її природних багатств, «до цього часу невикористаних її людністю, і навіть захованих од неї»⁷, а з допомогою економічно-статистичних студіювань – «знайти міри»⁸, необхідні для того, щоб підвищити продуктивність і якість праці. Тут, по суті, закладена ідея постійного академічного супроводу піднесення виробництва й економіки в Україні, незамінної ролі Академії в цій справі.

Нарешті, четверта роль, «вага» Академії – в її тісному зв'язку з народним життям, «її вглибленням у щоденний побут людності»⁹. Вона повинна бути «якнайчастіше сполучена з звичайними питаннями практичного життя, його потребами в найширшому розумінні того слова»¹⁰ і, таким чином, вага Академії буде відчутна для всієї людності, для всієї України. «Оцей бік життя Академії має, на мій погляд, – зазначав В. І. Вернадський, – величезне значіння. Вона повинна в своїй діяльності одкликатися на всі недостачі й потреби людності, що вимагають наукової допомоги й наукового освітлення. Живчик її життя повинен битися спільно з духовними й матеріальними вимогами людності, поскільки тим вимогам може стати в пригоді наукова вага й наукова думка»¹¹.

І ще один принцип закладався в будову Академії, який теж гарантував її вагу, – принцип свободи наукової творчості. Основоположники УАН вважали необхідним ні в чому не порушувати основні риси будови всіх академій наук – «їхнього суворого наукового характеру, вільного від будь-яких впливів на наукову

¹ Історія академії наук України. 1918–1923. Документи і матеріали. – С. 151.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Там само. – С. 152.

⁵ Там само. – С. 74.

⁶ Там само.

⁷ Там само.

⁸ Там само. – С. 75.

⁹ Там само.

¹⁰ Там само.

¹¹ Там само.

працю»¹. Ніякі міркування національного, політичного або релігійного характеру не можуть і не повинні обмежувати свободу і повноту наукових досліджень. «Академія наук перш за все єсть наукова установа. Шукання правди, бажання без усяких перепон заглибитися в ню² – ото головне її завдання»³. Свобода необхідна не тільки для суто наукової творчості, а й для виконання Академією соціальних функцій. «Лиш така Академія, яка відкине всякі сторонні міркування, коли справа торкається наукової істини – могтимо справляти в повній мірі і з більшою дієвою силою чи то національні, чи то державно-економічні завдання»⁴.

З усього видно, що створення Української академії наук було сплановано як великомасштабний загальнонауковий і суспільно значущий проект, реалізація якого давала у підсумку потужний національний інтелектуальний центр, що постійно нарощував свій внесок у розвиток країни, нації, особистості. Хоча законодавче оформлення Української академії наук йшло дуже швидкими темпами, створення її не було експромтним рішенням. М. П. Василенко мав підстави говорити, що проект створення УАН підготовлено «в повній свідомості того величезного значіння, яке новітня наукова установа в стародавньому Києві матиме як для України, так і для всього людства»⁵. Академія – «не справа скороминулого дня, але з нею зв'язується майбутня доля довгих поколінь»⁶. Забігаючи вперед, можна сказати, що так і сталося.

Відповідно до фундаментальних принципів та стратегічних цілей Академії будувалася її діяльність протягом ста років і в сприятливі, і в несприятливі часи, і в умовах суспільної стабільності, і в умовах безперервних суспільних змін. Сторіччя крок за кроком принаймні чотири покоління вчених утілювали в життя багатопланову модель Академії, розроблену її основоположниками і збагачену їхніми послідовниками, перетворюючи її в головну дослідну, координаційну, експертну, наукову устанovu, кузню високопрофесійних наукових кадрів країни. Це видно зі щорічних звітів Академії в цілому і її основних підрозділів, публікації яких і присвячене це видання.

Річні звіти – найбільш достовірні джерела історії наукового життя Академії. Їх готували безпосередні учасники, які бачили що і як зроблено, а що і чому не зроблено. Готували відповідально, бо звіти, як відомо, є предметом оцінки, від якої багато в чому залежали перспективи наукової установи, її співробітників і перспективи відповідної галузі знань. Звіти багаті фактажем і новими ідеями. Це, як правило, стисла інформація річної діяльності Академії. Це видання є першою спробою представити сторічну панораму життя Академії, де елементами мозаїки виступають річні звіти.

Перший звіт був за півроку (листопад 1918 р. – травень 1919 р.) з «начерком» праці Академії до кінця 1919 р. (*док. № 1*). Він цікавий тим, як реалізувалася наукова частина концепції Академії. Як відомо, після серйозних дискусій зупинилися на тому, що Академія структурно буде складатися з трьох відділів:

¹ Історія академії наук України. 1918–1923. Документи і матеріали. – С. 152.

² Так в оригіналі.

³ Історія академії наук України. 1918–1923. Документи і матеріали. – С. 153.

⁴ Там само.

⁵ Там само. – С. 161.

⁶ Там само.

історично-філологічного (Першого), фізично-математичного (Другого) і соціально-економічного (Третього). «Усі три відділи Академії являють з себе єдину органічну суцільність і лише доповнюють один другого; коли Другий відділ має своїм об'єктом природу, Третій – склад соціально-економічного життя народу, то Перший – його духовне життя й культуру»¹. З цього видно, що уже за півроку свого існування Академія чітко окреслила контури моделі комплексу, що нерозривно поєднує три всеохоплюючі галузі наукового знання – природознавство, суспільствознавство, людинознавство.

Як і належить Академії, що дбає про зміцнення національної самосвідомості, на перший план було поставлено історичні й філологічні науки, а серед них – науки українознавчі. Українознавство, таким чином, вперше здобуло в колі Академії надійну базу для свого розвитку. Звичайно, воно спрямовувалося на вивчення національної специфіки, але, на чому слід наголосити, у зв'язку із загальними царинами знання, теперішньою мовою, у світовому і європейському контексті: «історія України – у зв'язку з історією слов'янщини, Росії, Литви, Європи взагалі; археологія й мистецтво України – в зв'язку з археологією та мистецтвом Європи; українська мова й письменство – у зв'язку з історією слов'янських і європейських мов і письменства»². Українознавство в Академії з самого початку мислилося не вузькоспецифічно, а як самоусвідомлення, вивчення самотності на фоні загального історичного процесу і життя сусідніх народів.

Основними структурними одиницями в Академії на той час були кафедри і комісії. Кафедри тоді означали галузі, напрями досліджень. Давалася взнаки традиція наукових товариств та слабка матеріально-технічна база.

У Першому відділі – винятково комісії. Їх було шість: 1) для складання словника живої української мови; 2) для складання історичного словника української мови; 3) для складання історично-географічного словника української землі; 4) археографічна (для видання пам'яток мови, письменства й історії); 5) для видавання пам'яток новітнього письменства; 6) правописно-термінологічна³. З них потім постали різноманітні історичні й філологічні академічні установи.

І ще одну ініціативу Першого відділу слід відзначити, яка згодом поширилася на всю Академію, – заснування премій імені видатних учених для заохочування дослідників, зокрема: імені М. О. Максимовича – в галузі історії України, В. Б. Антоновича – археології, О. О. Потебні – мови, І. Я. Франка – історії літератури, М. П. Драгоманова – народної словесності, М. І. Костомарова – історичної географії й етнографії, П. Могили – історії української церкви та М. В. Лисенка – історії українського мистецтва⁴. Премії О. О. Потебні, І. Я. Франка, М. І. Костомарова є і досі.

Другий – Фізично-математичний відділ – мав у зародку всі ті базові галузі, з яких виростили пізніше численні установи точних, природничих і технічних наук. Він розпочав втілення найбільш масштабної ініціативи Академії – «об'єднання науки і техніки», організації співробітництва «людей техніки й науки»⁵, об'єднання

¹ Історія академії наук України. 1918–1923. Документи і матеріали. – С. 198.

² Там само. – С. 199.

³ Там само. – С. 200.

⁴ Там само.

⁵ Там само. – С. 203.

всіх науково-технічних сил України для виконання спільного завдання – дослідження природних багатств країни і розроблення найбільш раціональних методів їхнього використання¹.

Послідовна реалізація цього задуму в перспективі вивела Другий відділ на перше місце в Академії, зробила його знаним полігоном взаємодії «чистої» і «прикладної» науки, уособленням творця науково-технічного потенціалу.

У Фізично-математичному відділі стали діяти перший в Академії науково-дослідний інститут – Інститут технічної механіки, лабораторія фізичної хімії, «як частина майбутнього Фізичного інституту», розпочато роботу з організації Геодезичного інституту, Інституту експериментальної медицини, Акліматизаційного, Ботанічного садів. Діяли кафедри мінералогії, геології, хімії, фізики, астрономії, технічної механіки, технічної хімії, теплотехніки. Створено Комісію з вивчення природних багатств України, Комітет з вивчення фауни України, секції з вивчення корисних копалин, будівельних матеріалів, палива, гідротехніки. Велика увага була приділена організації досліджень енергетичних ресурсів – ключової проблеми науково-технічної сфери. Для цього створено відділи: геологічного дослідження донецьких вуглів, раціонального спалювання кам'яних вуглів, коксу, торфу². Науково-технічний прорив в Україні, який століття очолює Академія, розпочинався в далекому 1918 р. саме в Другому відділі.

Третій відділ, за призначенням, мав менший діапазон тематики, ніж Перший і Другий. Він зосередив увагу навколо проблем економіки і права. Дослідження велись у галузях соціології, народного господарства України, історії західноруського та українського права і звичаєвого права України. В цій справі були задіяні постійні комісії для вивчення звичаєвого права, історії західноруського і українського права, соціального питання і правничої термінології. Започатковано два інститути – Демографічний та Інститут вивчення економічної кон'юнктури і народного господарства України. Але через передчасну смерть ініціатора їхнього створення академіка М. І. Туган-Барановського вони не розгорнули роботу. Доречно відзначити, що в Третньому відділі було покладено початок розвитку академічної соціології в Україні – створена кафедра соціології³. Однак низка причин (непотрібність соціології владі, відсутність підготовки кадрів тощо) привели до того, що соціологічні дослідження в Академії і Україні помітно заявили про себе лише з 70-х років минулого століття.

Засновники Академії до числа основоположних принципів її функціонування відносили також системне і повноцінне інформаційне забезпечення наукових досліджень та постійну і широку комунікацію з суспільством. Перше півріччя її життя – пошук шляхів реалізації і цих завдань. При Академії, хоча і як самостійна установа, діяла «установа грандіозної ваги – Національна (або Всенародна) бібліотека», яка мала на меті дати можливість кожному «познайомитися в найповнішій мірі з усесвітньою літературою по всіх галузях людського знання, писаною всіма мовами»⁴. У її складі закладено відділ «Україніса», де «повинно згуртуватися все, що друкувалося будь-коли і будь-де українською мовою, а також

¹ Історія академії наук України. 1918–1923. Документи і матеріали. – С. 206.

² Там само. – С. 204–206.

³ Там само. – С. 207.

⁴ Там само. – С. 212.

література, писана всіма мовами про історію українського народу, його фольклор, мову, словесність, мистецтво, побут, соціальні та економічні умови життя і т. и.»¹. У кожному Відділі Академії формувалася своя профільна бібліотека. Найбільша з них була в Історично-філологічному відділі і очолював її сам голова Відділу академік Д. І. Багалій. Практично у кожному науковому підрозділі Академії збиралася профільна література, складалися бібліографічні покажчики, робилися інформаційні тематичні огляди джерел. Започатковувалася система академічних видань: галузевих «вісників», «трудів», «матеріалів»; організовувалися навчальні семінари, курси, популярні лекції; налагоджувалися зв'язки з навчальними, культурно-просвітницькими закладами, громадськими організаціями, виробничими структурами.

Початку діяльності Академії дуже заважала нестабільність ситуації в Україні, коли владні режими по-різному ставилися до Академії: від повної підтримки (Гетьманат) до повного заперечення (денікінська влада). Але модель Академії, розроблена В. І. Вернадським та його однодумцями, виявилася настільки міцною і життєздатною, об'єктивно потрібною, що витримала неймовірні випробування ще в зародку і після стабілізації влади в Україні стала платформою, на якій сформувалася Академія як головна державна наукова установа, хребет національної наукової системи, визнаний міжнародний науковий центр, на якій вирости численні, потужні наукові школи і всесвітньовідомі вчені та тримається і понині загальнонаціональне інтелектуальне середовище.

Цей процес був не швидкоплинний і суцільно нерівномірний. Можна виділити чотири помітно відмінні періоди: становлення (1918–1941), перебудови під час Другої світової війни (1941–1945), післявоєнне відновлення (1945–1960), піднесення на хвилях вибуху наукової творчості нового покоління українських учених і вимог науково-технічного прогресу (1960–1990). П'ятий період – сучасний – почався з 1991 р. Він означає переформатування напрямів діяльності відповідно до потреб розвитку незалежної України і самостійного входження української науки в світовий науковий простір. У кожному з цих періодів простежується сплав традицій і новацій, неухильне нарощування фундаментального знання і урізноманітнення його зв'язків з практикою, зростання суспільного престижу Академії.

Загальна тенденція – наповнення моделі Академії як сукупності спеціалізованих державних науково-дослідних установ і формування нових когорт і поколінь учених-дослідників. Базовою одиницею Академії поступово ставала науково-дослідна установа – інститути, лабораторії, центри, комплекси зі штатним професійним колективом. Комісії, комітети, ради, інші неформальні об'єднання представників різних установ і відомств ефективними (і то не завжди!) виявилися лише в ролі координаційних, методичних структур. Звичайно, якщо ці структури і т. п. не були назвою справжньої наукової установи. Творцем нового наукового знання, як це доведено всією історією науки, є дослідник, який діє (живе, працює) у науково-дослідному середовищі. Тому громадські чи напівгромадські об'єднання науковців відійшли в допоміжну сферу академічного життя.

Проте до кінця 1920-х років в Академії переважали комісії, комітети, кафедри, семінари, товариства. Просто їх легше було організувати незалежно від стану

¹ Історія академії наук України. 1918–1923. Документи і матеріали. – С. 212.

штатів і фінансування. А того й того дуже не вистачало. У 1928 р. в структурі Академії налічувалося 68 установ¹. З них лише два самостійні інститути – технічної механіки та демографії і третій – біологічний при кафедрі експериментальної зоології. У Фізично-математичному відділі абсолютну більшість підрозділів склали кафедри. За формою організації діяльності вони були найближчі до майбутніх інститутів, бо вимагали конкретної прив'язки до лабораторної бази, тоді як соціогуманітарні структури могли включати в себе багато позаштатних працівників, збираючи їх лише періодично для обговорення наукових доповідей. Роботу позаштатних працівників важко було спланувати, а тим більше добитися від них своєчасної звітності, адже основне їхнє місце праці і заробіток були поза межами Академії.

Вимоги ефективності наукових досліджень, підвищення їхньої практичної віддачі, своєчасної календарної звітності за використані фінанси та й визначеної оплати праці співробітників все більше підводили до необхідності переходу до штатних установ з колективом штатних співробітників і стабільним плановим фінансуванням. Відповідна організація академічної праці була знайдена у формі науково-дослідних інститутів і їхніх аналогів (лабораторій, дослідних станцій, інженерних центрів). Переломним став 1934 рік. Рада Академії прийняла рішення, що основною структурною одиницею Академії має стати науковий інститут. Далі пішло послідовне наповнення Академії інститутами: створювалися нові на базі попередніх, близьких за тематикою структур, до неї переводилися установи, які раніше лише співпрацювали з Академією, але не були в її складі.

У 1940 р., який можна вважати етапним показовим підсумком цього процесу, в Академії уже налічувалося 25 науково-дослідних інститутів. Відбулася і трансформація її загальної структури. Історично-філологічний і Соціально-економічний відділи об'єдналися в один – Відділ соціальних наук, а Фізично-математичний відділ розділювався на три: фізико-хімічних і математичних наук, біологічних наук і технічних наук. Відділ суспільних наук, крім інститутів економіки, історії України, української літератури, мовознавства, фольклору й археології, включав в себе ще Кабінет єврейської літератури, загальноакадемічні бібліотеку та видавництво. У Відділ фізико-хімічних і математичних наук входили інститути математики, фізики, фізичної хімії, хімічної технології, геологічних наук та Полтавська гравіметрична обсерваторія. Відділ біологічних наук складався з інститутів зоології, ботаніки, біохімії, клінічної фізіології, мікробіології, гідробіології та Карадазької біологічної станції. Технічні науки вперше консолідувалися в самостійний – Четвертий відділ, якому надалі судилося зайняти в Академії визначальне місце, задавати тон всьому її життю, бути провідним у формуванні її образу та іміджу. В його складі тоді були лише інститути: будівельної механіки, електрозварювання, енергетики, гідрології, чорної металургії, силікатів².

Відзначаючи різкі зрушення в наукових дослідженнях після переходу Академії на структуру з інститутів, все ж слід віддати належне комісіям, комітетам, кафедрам, товариствам і подібним до них організаціям, які діяли до створення інститутів. По-перше, це був вихід із ситуації, коли не було ні кадрової, ні фінансової можливості організувати потужні установи на штатній основі. Наприклад,

¹ Національна академія наук України. 1918–2013. Хронологія. – Київ : «Фенікс», 2013. – С. 90.

² Там само. – С. 144.

у 1931 р. в Академії було 164 науково-дослідні установи, в яких працювало 242 наукові працівники¹. Це значить, що на установу припадало 1,5 штатних одиниць. Тому напрошувалось укрупнення установ. Але велика кількість комісій і т. п. давала можливість Академії заявити про себе, означити напрями досліджень і показати перші результати.

Найбільш показовими в цьому плані були установи філологічного й історичного профілю (*док. № 13*). Насамперед, були розгорнуті мовознавчі дослідження. Вивчалася жива українська мова, її діалекти, історія української мови, історична граматики. Йшла праця над українським правописом. Збиралися матеріали для тлумачного історичного словника української мови, словника живої української мови, російсько-українського словника. Активно велась робота з підготовки словників української наукової мови. У 1927 р., наприклад, уже було надруковано дві частини з трьох «Словника зоологічної номенклатури», «Словник технічної термінології» (комунальне господарство, проект). Здано до видавництва шість словників (загальноприродничий, електротехнічний, педагогічний, психологічний, загально-технічний, ботанічний і зоологічний (ч. III). До кінця року були готові ще дев'ять словників: математичний (ч. III), мануфактурний, транспортний, економічний, соціологічний, сільськогосподарський, з механіки, органічної хімії та ділової мови.

Етнографічна комісія активно займалася збором українського фольклору. Проведено експедиції в район Дніпрельстану, на Поділля, Звенигородщину, Чернігівщину, Курщину. Видано три книги «Етнографічного вісника», бібліографічний покажчик українського фольклору. Всесоюзне географічне товариство за праці в сфері етнографії та фольклору присудило в 1927 р. золоту медаль голові комісії А. М. Лободі і срібну медаль – керівничому комісії В. П. Петрову.

Комісія історичної писемності зосередила увагу над підготовкою корпусу дум і видала перший том капітальної праці «Українські народні думи». Крім того, упорядковувалися історичні пісні XVIII ст., головним чином пісні, зв'язані з Запоріжжям та опришками і українським старецтвом як професійним носієм української пісні.

Кафедра і комісія з питань новітнього українського письменства працювали над підготовкою академічного видання творів Т. Г. Шевченка. Історично-літературне товариство провело 17 прилюдних засідань, на яких заслухано 34 доповіді і, зокрема, присвячені Т. Г. Шевченку, П. О. Кулішу, Марку Вовчку, П. А. Грабовському, Дніпровій Чайці. Опубліковано двотомне видання «Поезій Т. Шевченка», зроблене на підставі автографів.

Підрозділи історичного профілю (а їх було багато: секція з підсекцією, комісії, кафедри) продовжували розпочаті ще в НТШ і УНТ дослідження соціальної, культурної, політичної, державницької історії України. М. С. Грушевський працював над підготовкою томів «Історії України-Руси», «Історії української літератури». Д. І. Багалій розпочав друкувати свій курс історії України. Ф. І. Міщенко досліджував історію візантійської культури та її вплив на Україну. Збиралися матеріали для біографічного словника діячів України, вивчення історії громадських течій в Україні, українських стародавніх пам'яток письменства, української історіографії.

¹ Національна академія наук України. 1918–2008 : до 90-річчя від дня заснування / Голов. ред. Б. С. Патон. – Київ : Вид-во КММ, 2008. – С. 39.

Робилося багато іншого для історичних досліджень. Але новаторськими, більше всього, були чотири комісії «порайонного розроблення історії України» (Києва і Правобережної, Лівобережної, Полудневої (Степової) та Західної). Це був системний початок регіональної історії України. Їхній досвід зберігає свою цінність і для сучасної української історичної регіоналістики. У тих складних умовах навіть діяла Комісія заходо- й америкознавства, яка намагалася вести історико-порівняльні дослідження.

У Соціально-економічному відділі найбільш активною була комісія для вивчення звичаєвого (народного) права України. Вона підготувала узагальнюючі праці в галузі родинного, спадкового і земельного права, нариси з історії звичаєвого права, біо- та бібліографічні розвідки про окремих учених, які працювали над звичаєвим правом. Досліджувались також і досі актуальні історичні джерела українського звичаєвого права – Руська правда, Литовський статут, Магдебурзьке право, збірник «Права, по котрым судится малоросійській народ».

Фізично-математичний відділ був у значно складнішому стані через слабку матеріально-технічну базу. Все ж і тут комісії та кафедри мали певні успіхи (док. № 13). Протягом 1927 р. відбулося 19 засідань, на яких розглянуто 62 наукові повідомлення на різноманітні теми, як суто наукового, так і прикладного значення. Серед нових комісій цього Відділу відзначалися комісії для вивчення сорту сільськогосподарських рослин, патологічна і курортна. Вони мали велике практичне значення. Так само характеризувалася і постійна комісія для вивчення продуктивних сил України, яка об'єднувала різні спеціальності «для промислових цілей». Кафедра біології сільськогосподарських рослин досліджувала проблеми врожаю і посухи на прикладі пшениці, проса, буряка і гречки «в зв'язку з потребами селекції». Київський акліматизаційний сад займався селекцією та гібридизацією лікарських рослин. У 1927 р. вперше почали застосовувати нову методику акліматизування – «форсовану акліматизацію» через підсушування. На кафедрі експериментальної зоології вивчено загальні закономірності ембріонального росту, з'ясовано своєрідні зміни ембріональних пропорцій та основні типи ембріонального росту. Підтримували пульс наукового життя кафедри прикладної фізики, математичної фізики, чистої (вищої) математики, хімії, хімічної технології, геологічна секція.

Загалом комісії, секції, комітети, кафедри, кабінети, товариства як структурні елементи Академії уособлювали напрями її досліджень, означали у сутності її універсальний науковий образ, вказували на «точки росту». І такими «точками росту» стали науково-дослідні інститути як спеціалізовані наукові установи. Після того, як вони стали основними структурними одиницями і запрацювали, річні звіти Академії поповнилися багатими свідченнями дослідницької результативності. Якщо раніше у звітах здебільшого йшлося про кількість заслуханих доповідей, розрізнені публікації на загальну тематику досліджень, то тепер все більше подавалось інформації про фундаментальні наукові досягнення, їхнє впровадження у практику і про публікації на основі планових дослідних і експериментальних робіт.

На початку трагічного 1941 р. Академія сформувалася в повноцінну універсальну і визнану в світі наукову установу. Аналізуючи її діяльність за перше півріччя 1941 р., тодішній президент академік О. О. Богомолець мав підстави заявити:

«Одна з наймолодших Академій наук, Академія наук УРСР, виросла [...] в одну з найбільших науково-дослідних установ світу» (док. № 111, с. 762). Вона мала 29 інститутів, 1200 наукових співробітників. З них 495 з ступенем доктора і кандидата наук, 205 аспірантів кандидатської аспірантури і 54 аспіранти-докторанти. Фінансування Академії за останні 11 років зросло майже у 50 разів і складало 36 097 000 крб. Бібліотека Академії стала однією з найбагатших у світі і мала в своєму фонді понад 6 мільйонів томів (док. № 111, с. 762).

Тематика наукових досліджень націлювалася на нові знання і допомогу в розв'язанні «найважливіших проблем народно-господарського значення». Для цього створювалися навіть міжінститутські комплексні бригади. Академія уже могла ставити завдання здійснення великомасштабних міждисциплінарних програм, які б дали широку економічну, технологічну, промислову віддачу.

На першому плані тут була проблема видобутку і промислового використання нафти. Вона й тепер зберігає свій пріоритет. На Полтавщині виявлені нафтоносні райони. Планувалося обстеження нових геологічних нафтоносних структур і наукове обґрунтування промислової розвідки нафти в нових районах України. Проблема нафти зв'язувалася з проблемою промислового використання природних газів України. У цих програмах були задіяні інститути геологічних наук, мінеральної сировини, хімії. Ще більше інститутів включилися в розроблення питань використання місцевих видів палива. 40 співробітників інститутів, крім щойно вказаних, гірничої механіки, гідрології, енергетики, органічної хімії і хімічної технології зосередилися на вивченні нових районів залягання місцевого палива, проблем газифікації місцевих видів палива, розроблення методів гідрування бурого вугілля для одержання одночасно з моторним паливом циклічної хімічної сировини, а також напівкоксування вугілля з наступним крекінгом смоли. До цього додалися ще питання використання бітумних сланців, добування рідких і кольорових металів, виявлення нових ресурсів їхньої сировини, розроблення раціональних методів виділення рідкісних елементів і металів з відходів виробництва і природної сировини.

Велика бригада в складі 50 наукових працівників – співробітники інститутів зоології, біохімії, ботаніки, мікробіології, органічної хімії і технології, хімії, фізико-технічного інституту – розробляли засоби і методи боротьби з шкідниками сільськогосподарських рослин, зокрема, з буряковим довгоносом. Планувалося, що через рік їхні рекомендації масово запровадяться на виробництві. Це було дуже важливо, бо довгоносик тоді являв стихійне лихо для буряківництва, яке було однією з основних галузей сільського господарства України.

Міжвідділовими комплексними дослідженнями були також охоплені проблеми ерозії ґрунтів і боротьби з нею (інститути ботаніки, геологічних наук і гідрології), використання малих річок України (інститут гідрології, енергетики, гідробіології, ботаніки).

Пріоритетними були і внутрішньовідділові та внутрішньоінститутські комплексні теми. Інститути хімії, фізичної хімії та фізики вивчали корозійні процеси і способи боротьби з корозією. В Інституті математики науковці займалися функціональним аналізом, що мало велике значення для застосування у фізиці, механіці, теорії пружності, та математичною фізикою, зв'язаною із застосуванням у галузі гідродинаміки та електронної оптики. Широкі міждисциплінарні

дослідження велися у галузі теорії міцності і стійкості споруд і конструкцій. Тут провідне місце займала тема «Динамічна міцність та стійкість пружного ланцюга авіаційного двигуна». Для літакобудування це була потреба потреб.

В Інституті фізики велика увага приділялася вивченню фізики напівпровідників, а саме: дослідження фізичних явищ на межі напівпровідників і металу залежно від струму, температури та інших чинників, від чого багато в чому залежав розвиток фізики випрямлячів, фотоелементів. Інститут фізичної хімії розгорнув важливі дослідження з питань кінетики і механізму хімічних реакцій, розробляв методи фізико-хімічного аналізу, хімії ізотопів, проблем урану. Продовжувалися дослідження в галузі каталізу, який відігравав і відіграє важливу роль у розвитку хімічних технологій. Фізико-технічний інститут успішно, як і в попередні роки, працював над проблемами ядерної фізики і йому були дані нові стимули і можливості за рішенням про будівництво циклотрона.

Помітною результативністю відзначилися також установи Відділу біологічних наук. Інститут мікробіології зосереджувався над проблемами бруцельозу. Боротьба з цією хворобою була надто важкою справою і через його поширення, і тим, що потрібна була комплексна робота над діагностикою, хіміотерапією, з'ясуванням значення бактеріофагії при бруцельозі для його лікування і профілактики. Інститути біохімії і клінічної медицини об'єднали зусилля для з'ясування впливу пониженого атмосферного тиску на біохімічні процеси у тканинах і можливостей адаптації організму до пониженого тиску. Інститут ботаніки уже мав значні успіхи в сфері управління онтогенетичним розвитком рослинних організмів з метою збільшення їхньої продуктивності. Широке визнання і авторитет інститут здобув як в СРСР, так і за кордоном, роботами, присвяченими фітогормонам. «Ця нова галузь, – за висновком О. О. Богомольця, – надзвичайно перспективна і обіцяє в подальшому своєму розвитку доволі важливі результати в справі підвищення врожайності» (док. № III, с. 769). Ботаніки також намітили важливі завдання, спрямовані на вирішення проблем трансплантації і вегетативної гібридизації рослин. Так само уже був авторитетним Інститут зоології, зокрема у вивченні механізмів розвитку. Дослідженням взаємовідносин між онто- і філогенезом намагалися в'яснити суттєві закономірності еволюції організмів. Гідробіологи розширювали вивчення водоймищ України, їхні рослинні і тваринні ресурси, тісно ув'язуючи наукові завдання з практичними – розвитком рибного господарства та санітарними потребами великих міст. Теорію і практику тісно пов'язував Інститут клінічної фізіології. Привертала увагу його праці в галузі тканинної трансплантації. На той час уже були відомі вагомні результати, що стосувалися пересадки роговиці від трупа і пересадки трупної шкіри, а також вивчення фізіології нервової системи, патології системи кровообігу, зокрема генези, профілактики і терапії гіпертонічної хвороби, яка все ще залишається однією з основних причин передчасного зношування організму і смерті, генези старості і профілактики передчасного старіння організму. На рівні бюро Ученої медичної ради Наркомздоров'я УРСР було визнано велике практичне значення антиретікулярної цитотоксичної сироватки, яка була предметом досліджень в Інституті клінічної фізіології.

У Відділі технічних наук загальносоюзне визнання було за Інститутом електрозварювання, який успішно працював над удосконаленням методики і практики механізації і автоматизації зварювання. Довір'я і авторитет здобув Інститут будівельної

механіки своїми роботами в сфері розрахунків конструкцій, динамічної міцності металу і деталей конструкцій, раціоналізації конструкцій і розрахунків просторових систем, а також у розробленні проблем нелінійної механіки. Наймолодші інститути Відділу – гірничої механіки, чорної металургії, енергетики відразу взяли за великі проблеми загальнотехнічного і загальногосподарського значення: автоматизації і управління механізмами, що застосовувалися в гірничій справі, розробки корисних копалин, стійкості пружних систем, теорії і розрахунків стійкості інженерних споруд (Інститут гірничої механіки); підвищення якості металів і теорії розрахунків конструкцій металургійних заводів (Інститут металургії); підвищення ефективності використання матеріалів і коефіцієнта дії енергетичних машин і передачі електроенергії постійним струмом (Інститут енергетики). Важливі для народного господарства України розробки було розпочато в Інституті гідрології: вивчення стоку річкових систем, гідрологічних і гідравлічних явищ, що відкривало можливості для удосконалення гідротехнічних споруд, використання енергії річок, боротьби з ґрунтовими водами.

Різноманітною і значущою для розвитку української культури у цей період була і діяльність Відділу суспільних наук. Велась комплексна робота з вивчення і підготовки до наукового видання творів Т. Г. Шевченка, І. Я. Франка, розпочато підготовку наукового академічного видання творів Лесі Українки, Василя Стефаника, повної наукової бібліографії української літератури з початку XIX ст. до першої чверті XX ст. Інститут української літератури ім. Т. Г. Шевченка вивчав давню українську літературу, українську літературу XIX ст., західно-європейський вплив на українську літературу XIX–XX ст. Інститут українського фольклору у своїх планах мав дослідити історію українського фольклору, музично-пісенний фольклор, провести етнографічні дослідження. Інститут мовознавства головну увагу приділяв підготовці словників: українсько-російського, російсько-українського, польсько-українського, російсько-єврейського, німецько-українського і англо-українського, словників лексики Т. Г. Шевченка і М. М. Коцюбинського. Низка праць присвячувалася науковій граматиці української мови, її історії і вивченню живої української народної мови. До цієї тематики примикало і вивчення тогочасної єврейської літератури, мови і фольклору (лексика і грамика єврейської мови, лексика і фразеологія класика єврейської літератури І.-Л. Переца).

Інститут археології продовжував вивчення пам'яток матеріальної культури і історії України з давніх часів до XIII ст. нашої ери.

Для Інституту економіки основним завданням було наукове обґрунтування економічного районування і визначення основних ліній розвитку України, що мало суттєве значення для вирішення народно-господарських завдань.

Все це докази того, що на початок 1941 р. в Україні склалася потужна академічна наукова система, здатна вирішувати складні теоретичні і практичні завдання на рівні тогочасної передової світової науки, бути генератором нового знання і творцем відповідних йому технологій. Академія була визнана владою і суспільством головною державною науковою установою України, хоча репресії і чистки 1930-х років та ідеологічний диктат політичного режиму помітно стримували реалізацію її інтелектуального потенціалу.

Напад гітлерівської Німеччини на СРСР перетворив Україну на трирічне суцільне поле битв. Кардинально змінилося життя України і її Академії. Довелося

перебудувати тематику і організацію академічних досліджень, враховуючи воєнну ситуацію.

Основна частина Академії евакуювалася в столицю Башкортостану Уфу. Діяльність Академії в період війни 1941–1945 рр. повчальна досвідом мобілізації і консолідації зусиль у кризові часи для наукового забезпечення вирішення невідкладних, життєво необхідних, доленосних завдань, а також збереження наукових традицій, шкіл і кадрів. Ущільнювалася структура Академії з одночасним закладанням у ній можливостей швидкого відновлення в післякризовий час. Концентрація уваги на злободенних питаннях поєднувалася з розробленням стратегічних планів участі Академії у післявоєнній відбудові народного господарства України.

На початку 1942 р. Академія мала в своєму складі 15 «міцних науково-дослідних інститутів» (док. № 112, с. 777), в тому числі, 4 – у Відділі фізико-хімічних і математичних наук (фізики і математики, хімії, фізичної хімії, фізико-технічний), 5 – у Відділі технічних наук (будівельної механіки, електрозварювання, гірничої механіки, чорної металургії і енергетики) і 4 – у Відділі біологічних наук (ботаніки, зообіології, біохімії, клінічної фізіології). Як бачимо, інститути були об'єднані й згруповані для вирішення проблем життєзабезпечення.

Соціогуманітарні установи разом утворили єдиний науково-дослідний комплекс – Інститут суспільних наук. У ньому були відділи (8) економіки, історії й археології, мовознавства, історії української літератури, фольклору. Вони уособлювали відповідні профільні інститути, що існували перед війною. Додалися ще відділи художньої літератури, музичних і образотворчих мистецтв, у які було включено представників української літератури і мистецтва: поетів, письменників, драматургів, композиторів, архітекторів, художників (док. № 112).

Першочерговими в Академії були дослідження, необхідні для «всемірної допомоги фронтові». Українські вчені виходили з того, що «сучасна війна – війна моторів». Тому інститути відділів технічних і фізико-математичних наук поставили перед собою комплекс завдань, зумовлених потребами розвитку будівництва моторів, літаків, танків. Інститут електрозварювання напружено працював над проблемами застосування методів електрозварювання в танковій промисловості з метою інтенсифікації, прискорення технологічних процесів у виробництві танків (док. № 112, с. 778). Проблема посилення міцності і стійкості моторів і літаків була однією з основних у роботі інститутів будівельної механіки, фізики і математики, енергетики (док. № 112, с. 778). В інститутах геологічних наук, фізичної хімії та хімії розроблено низку нових експресних методів спектрального аналізу руд, мінералів, легуючих домішок у металах і їхніх сплавах, що мало важливе значення для металообробної і авіаційної промисловості. Взагалі Академія багато займалася розробленням і застосуванням нових фізико-хімічних методів контролю виробництва. Це сприяло підвищенню якості нових приладів, апаратів, матеріалів, механізмів. Величезна увага приділялася розвитку вугільної і нафтової промисловості, освоєнню нових родовищ вугілля і нафти на Уралі і в Башкортостані. Інститут геологічних наук узагальнив наслідки геофізичних робіт у Волго-Уральському нафтогазоносному районі, що дістав назву «Другого Баку». Там створювалися нові нафтодобувні промисли і переробні заводи (док. № 112, с. 781). У той же час розроблялася програма швидкісних методів відбудови вугільної промисловості Донбасу.

Інститути ботаніки і зообіології в центр уваги поставили питання підвищення врожайності сільськогосподарських культур і продуктивності тваринництва.

Комплексні дослідження великого значення проводили інститути клінічної фізіології, біохімії і зообіології в галузі охорони здоров'я людини (док. № 112, с. 783). Продовжувалося вивчення впливу на організм людини антиретрикулярної цитотоксичної сироватки як нового методу стимуляції функцій фізіологічної системи сполучної тканини. Інститут клінічної фізіології розробив методіку застосування цієї сироватки для прискорення загоювання ран та кісткових переломів, що дало можливість врятувати життя і повернути в стрій тисячі поранених солдат. Інститут біохімії встановив можливість застосування вітаміну «К» для припинення кровотеч (док. № 112, с. 783). Мікробіологи знайшли і передали для застосування на виробництві стафілофаг для боротьби з інфекціями після поранень (док. № 112, с. 784).

Інститут суспільних наук був у той час великою і єдиною комплексною установою, що охоплювала розробку майже всіх галузей української культури, проблем збереження всієї великої спадщини, надбаної українським народом протягом віків, проблем дальшого розвитку української культури (док. № 113, с. 785). У галузі літератури досліджувалася її історія, проблеми міжслов'янських літературних зв'язків, тема боротьби з німецькою агресією і фашизмом у літературі, ролі народних ополчень і партизанського руху у боротьбі проти іноземних загарбників. Письменники, які були в складі Інституту, присвятили ряд публікацій темі батьківщини і патріотизму у художній літературі. Готувалася до друку чотири томна історія України для ВНЗ (док. № 113, с. 785–787).

У душі вищезгаданих проблем і тем установи Академії працювали весь час перебування в евакуації, готуючись до повернення в Україну.

Доречно згадати, що в січні 1942 р. при Президії Академії було створено спеціальну Комісію по відновленню в Україні зруйнованого народного господарства, зруйнованих міст, сіл, підприємств і промисловості (з січня 1943 р. – Комісія по відбудові народного господарства УРСР) (док. № 115, с. 799).

З середини серпня 1943 р. розпочалася реевакуація Академії з Уфи, спершу в Москву, а в кінці жовтня Президія Академії прийняла рішення про переїзд її установ до Києва. Весною – на початку літа 1944 р. відбулася реевакуація установ АН УРСР. У вересні 1944 р. роботу всіх установ Академії (в тому числі Львівської філії) було відновлено.

Одночасно відбувалося коригування поточних і перспективних планів наукової роботи. Не послаблюючи уваги до оборонної проблематики (нею Академія займалася до кінця війни), плани перебудовувалися з прицілом на максимальну допомогу відновленню народного господарства України. А головне – розроблялися плани і здійснювалися конкретні заходи щодо відновлення і самої Академії: віцепрезидент АН академік О. В. Палладін у доповіді «Робота Академії наук УРСР в 1943 р. і план науково-дослідних робіт Академії на 1944 р.» говорив: «... на цей раз ми вже значне місце в нашій тематиці приділили вузловим теоретичним проблемам з окремих галузей знань, питанням не сьогоднішнього дня, а питанням перспективним, задачам дального прицілу, питанням, що гарантують швидкий розвиток і ріст відповідних галузей знань у нас на Україні [...], питанням, розв'язання яких забезпечило б нашій науці керівну роль у науці світовій». Ставилося завдання «відновити роботу над основними довоєнними проблемами, які були

характерні раніше для кожного окремого інституту. Це необхідно було для того, щоб наша наука, [...] не тільки не відставала від світової науки, але щоб вона після війни посіла керівне місце в науці всього світу». Курс взято на проблеми, які «мають велике загальнонаукове і загальнотеоретичне значення» (док. № 115, с. 804, 805). У галузі фізико-хімічних і математичних наук – це проблеми атомного ядра, хімії ізотопів, каталізу. Геологи спрямували увагу на дослідження земної кори, кам'яного вугілля Донбасу, ґрунтів як основи хліборобства, підземних вод і процесів ерозії. Інститути Відділу біологічних наук і далі продовжували вивчення проблем підвищення врожайності сільськогосподарських рослин, флори і фауни України, розвитку тваринництва, а також загальнобіологічних проблем. У галузі клінічної фізіології намічено проблеми фізіології нервової системи, фізіологічної системи сполучної тканини, раневого сепсису. В галузі біохімії – біохімії нервової і мускульної діяльності, гідробіології – дослідження водойм. Тематика свідчить, що інститути біологічних наук вернулися до розроблення тих проблем, які були характерні для них до війни.

У Відділі технічних наук у центрі уваги теж стали фундаментальні дослідження, які мали величезне практичне значення. Інститут електрозварювання продовжував роботу в галузі швидкісного автоматичного електрозварювання; чорної металургії – вдосконалення нових видів металургійних процесів, високоякісних чавунів і теплостійких стопів; енергетики – освоєння нових видів енергогосподарства, удосконалення енергоустановок і енергомереж; будівельної механіки – міцності у машинобудуванні, нелінійної механіки; гірничої механіки – стійкості і пружності в гірничій промисловості, шахтного підйому. Все це питання, що стосувалися стратегії технічно-технологічного розвитку.

Відділ суспільних наук спрямовував роботу на дальший розвиток української економіки і культури: дослідження української літературної мови, підготовку словників, наукових курсів з історії України, української літератури, українського мистецтва, а також питань економіки промисловості, сільського господарства, економічної географії, питань статистики.

Розпочалась реорганізація структури Академії з тим, щоб, повернувшись до Києва, працювати в складі тих інститутів, які були до війни (док. № 115, с. 807). Розукрупнювались інститути, які були під час евакуації в Уфі. Інститут зообіології знову розділювався на три – біології, мікробіології й зоології, Інститут фізики і математики – на самостійні інститути фізики і математики. Інститут історії та археології теж розділено на дві самостійні установи. Обговорювалося питання відкриття нових інститутів, поновлення аспірантури. Чимало уваги було приділено розвитку економічної науки і культури в західних областях України. У Львові відновлено відділи інститутів історії України, економіки, української літератури, мовознавства і вони були об'єднані в філіал Академії. Пізніше сюди додалися ще відділи інститутів геологічних наук, математики, енергетики, зоології, ботаніки.

Протягом 1944–1945 рр. створено Астрономічну обсерваторію в Києві, Лабораторію швидкісних машин і механізмів, Харківський філіал Інституту енергетики, Лабораторію металофізики, інститути загальної і неорганічної та органічної хімії (док. № 117). На базі новостворених установ, зв'язаних з аграрною сферою, – інститутів генетики і селекції, ентомології і фітопатології, фізіології сільськогосподарських рослин та агрохімії, лісівництва, лабораторій машинобудування та проблем

сільськогосподарської механіки, ґрунтознавства та ін., організовано Відділ сільськогосподарських наук.

Здійснювалися різноманітні заходи щодо поліпшення матеріально-технічної бази досліджень, бібліотечної, видавничої справи, житлових умов співробітників Академії, підготовки молодих наукових кадрів.

Загалом 1945 р., рік завершення Другої світової війни, для Академії став і роком її відновлення в довоєнному (навіть збагаченому новими установами) форматі. Настала пора системної, науково-дослідної, науково-планової роботи і впровадження наукових досягнень у практику. У 1946 р. президентом Академії став академік О. В. Палладін. У звіті за 1945 р. він мав підстави заявити, що Академія наук і всі її установи, незважаючи на труднощі відбудови, «... по багатьох проблемах одержали наслідки, що мають важливе наукове і науково-практичне значення. Наші інститути зуміли поновити розробку вузлових теоретичних проблем кожної науки для того, щоб забезпечити посування науки вперед...» (док. № 117, с. 827).

Каркас структури Академії і її статус як головної науково-дослідної установи України було відновлено. Перехід всіх ділянок академічної системи на нормальний ритм роботи відбувався у взаємозв'язку з відбудовою всього народного господарства України і подолання наслідків війни у суспільному житті.

За 10 повоєнних років Україна вийшла на траєкторію стабільного розвитку. Досвід інтенсивної діяльності в роки війни допоміг Академії прискорено пройти відбудовний період. Заново розгорнуті основоположні напрями фундаментальних досліджень, поступово створювалася матеріально-технічна база, зростав суспільний запит на науку. В Академію йшло молоде покоління.

Завдяки всьому цьому Академія здобула можливості стати генератором науково-технічного прогресу в українському суспільстві, йти на хвилях науково-технічної революції, практично демонструвати соціально значущу роль науки. Вагомим був її внесок у перетворення України на промислово розвинену країну з потужним інтелектуальним потенціалом. Здобуття Україною незалежності принесло Академії нові стимули і можливості. На порядок денний стали питання осмислення нових суспільних трансформацій і освоєння нових видів науково-технічної революції.

Але це теми наступної частини цього видання. Там будуть подані відповідні документи і коментарі.

АРХЕОГРАФІЧНА ПЕРЕДМОВА

Запропонована публікація підготовлена в рамках 100-річного ювілею Національної академії наук України і є першою із трьох книг наукового видання «Національна академія наук України – 100: головні тенденції розвитку і здобутки», що хронологічно охоплюють сторічний період. У першій книзі акумульовано та систематизовано звітну документацію НАН України за період 1918–1945 рр., яка висвітлює становлення і розвиток Академії наук як провідного наукового вітчизняного центру, створює цілісну картину головних тенденцій розвитку фундаментальних та прикладних наукових досліджень в Україні.

За результатами джерелознавчого пошуку та порівняльного аналізу виявлених документів, з урахуванням певної деструкції Архівного фонду НАН України внаслідок історично зумовлених причин, колективом упорядників було встановлено, що отримання всебічної інформації про результати роботи Академії наук означеного хронологічного періоду і подальше її акумулювання в окремому виданні, можливе лише за умов об'єднаного використання відомостей архівних та опублікованих документів.

Джерелами наповнення видання стала звітна документація з наукової роботи Академії наук і окремих її установ як найінформативніший вид документів, що містить узагальнюючі відомості про напрями наукової діяльності, структуру, найважливіші наукові розробки і досягнення, наукові заходи тощо. Серед них: щорічні звіти АН та її структурних підрозділів (відділень, секцій, кафедр, комісій, інститутів тощо), доповідні записки Президії АН до вищих органів влади з підсумковою інформацією про діяльність Академії. У виданні звітна документація представлена звідомленнями та доповідями її керівництва, опублікованими у періодичних академічних виданнях різних хронологічних періодів, та архівними документами. Загалом, у виданні представлено 117 звітних документів Академії наук та її установ.

З огляду на великий обсяг звітів Академії, в деяких випадках упорядники включили до видання щорічні доповіді керівництва АН, виголошені на Загальних зборах, в яких у більш концентрованому вигляді узагальнено результати діяльності Академії наук та її установ, проаналізовано основні наукові досягнення українських учених, питання їхньої участі у вирішенні найважливіших проблем державної ваги, співпраці з міжнародними організаціями та академіями наук зарубіжних країн, промисловими підприємствами, освітніми закладами. При відсутності таких підсумкових доповідей, до видання включено розширені звіти, п'ятирічні звіти або звіти Відділів наук, циклів, установ АН тощо. Обсяги звітних документів таких структур є різними, бо залежать від статусу установ, відповідно і їхні документи різняться інформативною наповненістю. Певною мірою це залежить і від хронологічного періоду, який вони висвітлюють (рік, півріччя або квартал). Узагальнена наукова робота всієї Академії наук охарактеризована в її офіційних опублікованих звітних документах, які розкривають роботу Президії, Відділів наук, науково-дослідних установ, аспекти міжнародної співпраці, а також видавничу діяльність. Звітні документи структурних підрозділів АН більш деталізовано подають інформацію про науково-дослідну роботу окремої установи, розкривають напрями наукових досліджень у рамках конкретних наукових тем.

На жаль, упорядникам видання не вдалося виявити загальні звіти Академії по деяких роках. Передусім, це стосується 1920 р., 1929 р., 1930 р., 1932 р., 1933 р., 1935 р., 1936 р. Необхідно наголосити, що зазначені роки були надзвичайно складними для Академії наук, що відобразилося на всій сфері її діяльності. З одного боку – значних змін зазнала структура АН, з іншого – відбувався процес формування Академії наук як єдиного наукового центру в масштабі цілої України. Слід враховувати і шалений ідеологічний тиск, який чинився на Академію наук, та репресивну політику проти її провідних учених. За деякими відомостями архівних документів звіти Академії наук по окремих роках були складені. Так, наприклад, на засіданні ВУАН від 3 квітня 1933 р. було ухвалено рішення прискорити роботу з підготовки до друку звіту ВУАН за 1932 р.,¹ проте джерелознавчий пошук з'ясування чи був звіт підготовлений, а також щодо виявлення самого звіту, або його робочого варіанту, як за цей рік, так і вищезгадані, не дав результатів. За іншими даними – деякі документи на фоні нестабільної суспільно-політичної ситуації в Україні не збереглися. Інформація про підсумки діяльності Академії наук за 1930 р., вміщена у праці А. Я. Артемського «Що таке Всеукраїнська академія наук (ВУАН)», опублікованій у 1931 р., проте, враховуючи неоднозначне ставлення до постаті та діяльності цього вченого та компартійного діяча, а також з поваги до пам'яті репресованих українських учених, упорядники видання з етичних міркувань не включили до збірника відомості про діяльність АН з цього видання. Необхідно зазначити, що дана праця наявна у бібліотеках України і зацікавлений читач може самостійно з нею ознайомитися.

З огляду на вищезгадане, упорядниками прийнято рішення в разі відсутності загальних звітів Академії, представити у виданні звіти найбільш об'єднаних структур – Відділів наук АН, в разі їхньої відсутності – звіти наукових інституцій, що входили до їх складу у певний хронологічний період: комісії, кафедри, інститути тощо. Також до видання увійшов звіт АН УРСР за другу п'ятирічку (1933–1937 рр.) та об'єднані звіти окремих академічних установ за декілька років. Такий комплексний підхід, на думку упорядників, дозволив почасти компенсувати відсутність річних загальних звітних документів означених періодів, що сприятиме повнішій реконструкції звітнього комплексу документації Академії наук.

Пріоритетними під час підготовки видання стали опубліковані звітні документи Академії наук як офіційне оприлюднене джерело інформації про підсумки її роботи, особливо з раннього періоду діяльності Академії. Вони представлені окремо опублікованими звітами з діяльності Академії наук, зокрема під назвою «Перший піврік існування Української академії наук у Києві та начерк її праці до кінця 1919 року». З 1920 р. до 1927 р. звіти про діяльність Академії наук були опубліковані у вигляді щорічних «Звіdomлень», у яких відображена підсумкова інформація про діяльність Президії, усіх Відділів наук АН, Всенародної бібліотеки України, а також широкого кола товариств та організацій, які функціонували при Академії наук. Зазвичай, після викладу підсумків роботи Академії наук у вигляді додатків наводяться списки дійсних членів та членів-кореспондентів АН, перелік установ та опублікованих академічних видань.

¹ Історія Національної академії наук України. 1929–1933. Документи і матеріали. – Київ, 1998. – С. 444.

Після 1927 р. підсумкові результати про діяльність Академії та її науково-дослідних установ почали відображатися у доповідях керівництва, що виголошувалися на Спільному зібранні, а пізніше – на Загальних зборах, і публікувалися у загальноакадемічному періодичному виданні – «Вісті Всеукраїнської академії наук», перший випуск якого датований жовтнем–груднем 1928 р. В рамках представленого у книзі хронологічного періоду історії Академії наук, журнал змінював назву відповідно до перейменувань самої Академії, так з 1937 р. він виходив як «Вісті Академії наук УРСР». У «Вістях» друкувалися як загальні звітні доповіді президентів АН, що розкривають напрями та результати роботи Академії наук в цілому, так і звітні доповіді керівників Відділів АН та науково-дослідних установ. У пропонованому виданні з цього друкованого органу включені підсумкові звітні документи Академії та її установ: про діяльність ВУАН за 1928 р., Відділів наук за 1929 р., Зоологічного музею ВУАН за першу половину 1929 р., Комісії радянського права ВУАН за першу половину 1929 р., Кабінету масового революційного мистецтва ВУАН за травень–грудень 1930 р., Кабінету національних меншостей при ВУАН станом на квітень 1930 р., Інституту мовознавства ВУАН станом на серпень 1930 р., Інституту будівельної механіки ВУАН у 1930 р., Комісії для здешевлення будівництва ВУАН станом на квітень 1930 р., Кафедри гірничої механіки ВУАН станом на квітень 1930 р., Кафедри теорії пружності ВУАН у 1930 р., Психотехнічного кабінету ВУАН у 1930 р., Комісії для вивчення народного господарства України ВУАН станом на серпень 1930 р., Комісії торгу і транспорту ВУАН у 1930 р., роботу установ ВУАН на Сході України у 1929–1930 рр., діяльність ВУАН та звіти циклів ВУАН за 1931 р., тези доповіді президента ВУАН акад. О. О. Богомольця, виголошені на Президії Всеукраїнського центрального виконавчого комітету у 1932 р., доповідь про результати наукової діяльності ВУАН за 1933 р., а також інформацію про роботу Академії за 1934 р., 1939 р., 1940 р., друге півріччя 1941 р., 1943 р., 1944 р., 1945 р.

З наукового журналу «Україна», що видавався у Києві упродовж 1914–1930 рр., до видання включено підсумкову інформацію про роботу Комісії Західної України ВУАН за 1929 р. У 30-х роках ХХ ст. ВУАН випускала під грифом Всеукраїнського археологічного комітету періодичне видання «Хроніки археології та мистецтва», у якому друкувалися наукові розвідки, присвячені дослідженням у галузях археології та мистецтва. До видання увійшли підсумкові документи про роботу Науково-дослідної кафедри мистецтвознавства ВУАН за 1928–1929 рр., а також Кабінету антропології ім. Ф. Вовка ВУАН за 1929 р.

Відсутні опубліковані звітні документи Академії наук у книзі репрезентовано архівними документами, що відклалися у різних архівах України. Під час джерелознавчого пошуку опрацьовано фонди Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, де зберігається архів Академії наук (ф. № X), ф. № I та архіви провідних українських учених – А. Ю. Кримського (ф. № XXXVI), М. П. Василенка (ф. № 40), Д. І. Багалія (ф. № 80), С. О. Єфремова (ф. № 317) та ін. Значний масив звітних документів наукових структур Академії наук відклався у складі архівного фонду № X «Всеукраїнська академія наук (ВУАН) (1918–1933). Архів і колекція документів». З цього фонду до видання увійшли документи про діяльність окремих академічних установ за 1920 р., 1929 р., 1930 р., 1932 р., 1933 р. та 1936 р. Також частина документів з цього фонду

представлена підсумковими матеріалами установ, які готувалися до видання, присвяченого 10-річному ювілею Академії наук, і розкривають аспекти роботи академічних установ. З ф. № I «Літературні матеріали» до видання включено «Звідомлення про діяльність Української академії наук у Києві за 1920 рік», що фактично являє собою звіт Історично-філологічного відділу Української академії наук.

У процесі виявлення звітної документації АН опрацьовувалися документи архівів академічних установ, фонди або частина фондів яких зберігаються в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Зокрема, це частина ф. № 258 «Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена АН УРСР», ф. № 261 «Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка АН України», частина ф. № 360 «Об'єднаний Інститут економіки НАН України», ф. № 407 «Рада по вивченню продуктивних сил УРСР», а також особові фонди видатних учених НАН України – ф. № 1 «Патон Євген Оскарович», ф. № 11 «Кашенко Микола Феофанович», ф. № 22 «Птуха Микола Васильович», ф. № 30 «Палладін Олександр Володимирович», ф. № 36 «Богомолець Олександр Олександрович», які були керівниками академічних установ і у складі їхніх фондів могла відклатися звітна документація. Цінним джерелом, що відображає роботу в галузі акліматизації рослин в Україні, є підсумкова звітна документація з діяльності Акліматизаційного саду ВУАН. В Інституті архівознавства наразі в стадії опрацювання перебувають архівні документи Акліматизаційного саду, з яких буде сформовано окремих фонд. З-поміж них відібрана та включена до книги звітна документація про роботу Акліматизаційного саду за 1920 р., 1928–1929 рр. та першу половину 1932 р., яка була складена його директором акад. М. Ф. Кашенком.

Частина звітних документів АН та її установ зберігається в Архіві Президії НАН України. Спектр звітної документації в цьому архіві представлений як документами, створеними в апараті Президії, так і звітними документами академічних установ. З означених документів упорядники включили до видання частину звіту академіка М. В. Птухи про п'ятирічну діяльність Соціально-економічного відділу ВУАН (1919–1923), репрезентованого у виданні у вигляді інформації про діяльність цього відділу за 1920 р., а також інформацію про роботу низки академічних інститутів за 1936 р.: історії матеріальної культури, демографії і санітарної статистики, української літератури ім. Т. Г. Шевченка, хімії, фізичної хімії, геології, водного господарства, транспортної механіки, а також Кабінету єврейської радянської літератури, мови і фольклору та Видавництва АН УСРР. Відомості про роботу вищезазначених установ було направлено до Президії АН УРСР у зв'язку із запланованою доповіддю Президії в керівних органах і відклатися у спр. 68 (оп. «Секретаріат»).

У процесі джерелознавчої пошукової роботи також опрацьовувалися архівні фонди академічних установ НАН України, що дало змогу виявити та включити до видання підсумкові документи про роботу окремих установ за різні хронологічні періоди. У Науковому архіві Інституту археології НАН України вдалося відшукати звіти про діяльність Всеукраїнського археологічного комітету за 1929 р., 1930 р. та 1932 р. З Наукового архіву Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України відібрано звіт про роботу Кафедри інженерних споруд та Електрозварювальної лабораторії ВУАН за 1933 р., з Наукового архіву Інституту гідробіології НАН України – звітну документацію Дніпровської біологічної станції ВУАН

за 1930 р., 1933 р. та звіт Гідробіологічної станції АН УСРР за 1936 р. У Відділі архівних наукових фондів рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України виявлено та включено до видання звіт Етнографічно-фольклорної комісії при ВУАН за 1930 р. та звіт про роботу Музею етнології ім. Ф. Вовка ВУАН за 1930 р. В Архіві Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського відклася звітна документація Всенародної бібліотеки України. До видання включено звіти про роботу бібліотеки за 1928–1929 рр., 1930 р., 1932 р., 1933 р. та 1936 р.

До видання також увійшли документи, виявлені в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України, зокрема, звіт про роботу АН УРСР за перше півріччя 1941 р. (ф. № 4708) та Центральному державному архіві громадських об'єднань України – доповідна записка АН УСРР про роботу за 1935 р. та інформація про роботу АН УРСР у 1942 р. з ф. № 1.

Для розширення інформативності документів до них складено 49 наукових коментарів, що доповнюють відомості про перебіг наукових подій, багатоаспектну діяльність академічних установ, експедиційну роботу Академії наук, публікацію фундаментальних видань, участь українських вчених у всеукраїнських та міжнародних наукових заходах, подають біографічні довідки про представників науки та культури України, які згадуються у документах. Коментарі представлені у формі енциклопедичних статей із наведенням списку використаних джерел та літератури, що подається в алфавітному порядку в такій послідовності: архівні джерела, друковані видання, електронні джерела. Коментарі мають загальну валову нумерацію та містять посилання на номер прокоментованого документа. У тексті документа, що коментується, проставлено номер відповідного коментаря.

Розділ ілюстративних документів включає 51 фотознімок. Він сформований шляхом опрацювання фондів Інституту архівознавства НБУВ та Інституту рукопису НБУВ, установ НАН України, Центрального державного кінофотофоноархіву України імені Г. С. Пшеничного, а також фундаментальних видань з історії НАН України та мережі Інтернет. До видання переважно включено невідомі та маловідомі фотодокументи, що розкривають наукову діяльність академічних колективів із колективними та індивідуальними зображеннями вчених під час наукових досліджень, участі в роботі наукових та культурно-освітніх заходів, зустрічей з науковцями інших країн. До всіх фотознімків складено анотації. Після анотації вказується місце зберігання кожного фотознімка або місце його опублікування. Окремі назви установ, географічні назви, притаманні дослідженому хронологічному періоду, збережено в історичному викладі. Для представлення назв міст, де зроблено фотографії, застосовується їхнє сучасне написання.

Значна частина фотографій, включених до видання, походить з особових архівних фондів видатних вчених України, що зберігаються в Інституті архівознавства НБУВ. Так, унаочнюють текстові відомості про діяльність Акліматизаційного саду УАН фотодокументи з ф. № 11 «Кашенко Микола Феофанович», Зоолого-біологічного інституту ВУАН – з ф. № 139 «Підоплічко Іван Григорович», Інституту фізики – з ф. № 61 «Борзяк Петро Григорович». Низка фотодокументів висвітлюють українські, всесоюзні та міжнародні наукові заходи, участь у роботі яких брали вчені Академії наук, зокрема: Другої обласної наукової конференції

лікарів Чернігівщини (з ф. № 36 «Богомолець Олександр Олександрович»), Всеслов'янського комітету, а також Конференції зі створення Організації Об'єднаних Націй (з ф. № 230 «Петровський Микола Неонович»).

З фондів Інституту рукопису НБУВ відібрано чималий масив фотодокументів, які також відклалися в особових архівах українських учених та діячів культури. На фотознімках зображено співробітників відділу стародруків Всенародної бібліотеки України, академіків АН Л. А. Булаховського та М. Я. Калиновича зі своїми аспірантами (з ф. № 169 «Геппенер Микола Володимирович»). Зображення складу археологічної експедиції співробітників Інституту історії матеріальної культури АН УСРР відклалося у ф. № 243 «Маслов Василь Іванович», завідувача Зоологічного музею Зоолого-біологічного інституту АН УРСР д.б.н М. В. Шарлеманя зі співробітниками за роботою – у ф. № 49 «Шарлемань Микола Васильович». З ф. № X до видання включено фотознімки керівника історичних установ ВУАН акад. ВУАН М. С. Грушевського у робочому кабінеті та загальний вигляд його бібліотеки, світлину з експозицією «Всеукраїнська академія наук на сучасному етапі» в Музеї українських діячів науки та мистецтва ВУАН та ін.

Окрему групу утворюють фотодокументи, що висвітлюють дослідження АН з шевченкознавства та роботу Кабінету музичної етнографії ВУАН і зберігаються у Відділі архівних наукових фондів рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України.

Видання забезпечене необхідним науково-довідковим апаратом, покликаним зорієнтувати і полегшити роботу читача у розлогодному масиві документального матеріалу. До видання входять: «Іменний покажчик», «Список аббревіатур та скорочень», «Перелік документів», «Зміст».

До Іменного покажчика включено прізвища та ініціали всіх осіб, які зустрічаються у тексті видання. Прізвища осіб у покажчику розташовуються в алфавітному порядку і публікуються мовою оригіналу документа. За вказаними прізвищем та ініціалами подаються номери сторінок, на яких особа згадується в тексті видання. При наявності у тексті документів згадки про різних осіб з однаковими прізвищами та ініціалами, імена та по батькові цих осіб подаються повністю. Якщо прізвище у текстах документів зустрічається різними мовами, спочатку це прізвище подається українською мовою, а в дужках наводяться варіанти його написання іншими мовами. До покажчика не включено прізвища й ініціали осіб, ім'я яких присвоєно науковим установам, освітнім та культурним закладам, преміям та нагородам, вулицям, фабрикам, заводам, героям літературних творів.

Список аббревіатур та скорочень є алфавітним переліком, до якого включено аббревіатури та скорочення, які містяться у тексті видання, з їхньою розшифрованою. До списку не включено найпоширеніші загальноприйняті скорочення.

Перелік документів являє собою список заголовків документів. Документи в переліку розташовані відповідно до структури видання за хронологічним принципом. Він включає такі елементи: порядковий номер документа, заголовок документа та сторінку, на якій його опубліковано.

Зміст вміщує перелік структурних елементів видання і розміщується наприкінці книги.

Принципи передачі текстів

Кожен документ має заголовок. Якщо оригінальний заголовок документа точно відображає його суть, він відтворений як заголовок конкретного документа. В інших випадках на підставі аналізу текстів документів заголовки складено упорядниками, що оговорюється у посторінкових виносках. Заголовки оригінальних документів, зокрема й перекладених на українську мову, подаються без застережень і не оговорюються у посторінкових виносках. Усі заголовки до документів подаються у виданні українською мовою. За необхідності, у посторінкових примітках подана розширена інформативність заголовка (зокрема, міститься інформація про установу, яка підготувала документ, або особу, із зазначенням її посади і наукового ступеня, яка подає інформацію, кому адресована доповідна записка, звіт, інформація про діяльність Академії тощо). Тематично та хронологічно пов'язані документи мають перехресні посилання.

Згідно з прийнятими укладачами підходами документи подаються мовою оригіналу (українською та російською) із збереженням мовностилістичних особливостей тексту. Також збережено притаманні часу створення документів особливості написання слів (разом і через дефіс). Пунктуацію приведено до сучасних вимог. Граматичні помилки, описки виправлено без застережень. Також без пояснень виправлено помилки в написанні загальноприйнятих скорочень мір ваги, довжини, грошових одиниць, виміру площин. Для кращого сприйняття тексту, коли слова та фрази написані розрідженим шрифтом, а також всі літери прізвищ, написаних великими літерами, подаються звичайним шрифтом та маленькими літерами без археографічних застережень.

Якщо в документі зазначається авторство або прізвище особи, яка представляє звіт, ця інформація збережена в документі – *подає неодмінний секретар акад. А. Ю. Кримський; доповідь секретаря відділу акад. І. І. Шмальгаузена* тощо.

Застосовується сучасне унормування вживання великої літери – *Українська академія наук; Історично-філологічний відділ; Українське наукове товариство; Наукове товариство ім. Шевченка* тощо.

Розміщення документів здійснено за хронологічним принципом та, в рамках одного року, відповідно до структури Академії, яка функціонувала на той час. Звітні документи установ, що функціонували при Раді ВУАН, Президії, Спільному зібранні та Загальних зборах, подаються у виданні після загальних звітів, підсумкових документів про діяльність відділів та циклів, а також їхніх установ. Кожен документ має свій порядковий номер. Відображено географічні місця складання документів, якщо вони були створені не у м. Київ. Зокрема, це стосується звітної документації за другу половину 1941 р., 1942 р. (*м. Уфа*) та 1943 р. (*м. Москва*). Документи супроводжуються легендою, де зазначено місце зберігання документа (скорочена назва архіву, номери фонду, опису, справи, аркушів) та автентичність документа (оригінал, копія), а також спосіб його відтворення (машинопис, рукопис, автограф). В кінці опублікованого документа зазначається його бібліографічний опис. У книзі надано інформацію про відомі упорядникам публікації та републікації документів.

Помітки про резолюції на документі подаються в кінці тексту документа після підписів офіційних осіб, керівників відомств, установ та організацій або авторів, перед посиланням на місце зберігання документа.

Великі за обсягом документи подаються із купюрами, які застосовуються до другорядної, занадто деталізованої або ситуативної інформації, яка є пересічною щодо наукової діяльності Академії наук. Упорядники надавали пріоритет тим частинам документів, у яких репрезентовано науково-дослідну роботу академічних установ та її співробітників, представлено досягнення у фундаментальних і прикладних дослідженнях і йдеться про впровадження результатів наукової діяльності. У тих випадках, коли частину тексту вилучено, це місце позначається трикрапкою в квадратних дужках, астериском і відповідною арабською цифрою. Зокрема, вилучено частини тексту з інформацією, притаманною майже всім документам:

під [...] ^{*1} – опис загальної політико-ідеологічної ситуації;

[...] ^{*2} – перелік підготовлених та опублікованих праць співробітників АН (монографії, статті, тези, рецензії і т. ін.);

[...] ^{*3} – перелік публічних доповідей і лекцій співробітників АН;

[...] ^{*4} – окремо представлені списки академіків, членів-кореспондентів, співробітників;

[...] ^{*5} – адміністративно-фінансові питання, інформація про діяльність адміністративно-господарських підрозділів (управа Академії, канцелярія, бухгалтерія, деталізовані кошториси витрат) і та, що характеризує матеріально-технічне забезпечення АН та її установ;

[...] ^{*6} – деталізоване планування роботи на майбутнє;

[...] ^{*7} – деталізовану інформацію про процеси науково-дослідної, науково-організаційної та організаційної роботи (організація та проведення експедицій, конференцій, семінарів, засідань, лабораторні дослідження, робота в архівних та бібліотечних установах, наукові відрядження тощо);

[...] ^{*8} – окремі розділи звітів Академії та її установ, що не стосуються звіту за конкретний рік.

Також упорядники прийняли рішення не публікувати згадані у текстах документів додатки, тематичні плани роботи, розлогі переліки позапланових робіт. З метою відображення підсумків науково-дослідної та видавничої роботи Академії та її співробітників, у посторінкових виносках зазначено кількість опублікованих наукових праць або виголошених доповідей.

Ініціали осіб, що не позначені у тексті документів, а також пропущені слова і частини слів, відновлені упорядниками і відтворені в документах у квадратних дужках.

Якщо вжите у тексті скорочення може мати декілька пояснень (не є однозначним), слово відтворюється за допомогою використання квадратних дужок – *б[удинок]*, *б[ульвар]*, *б[увий]* і т. ін.

Посторінкові виноска покликані відкоментувати моменти, пов'язані зі складом, змістом і особливостями тексту документа. У посторінкових виносках також зазначаються певні особливості оформлення документа (вживання окремих слів, наявність оригінальних приміток у тексті документа тощо).

Посторінковими примітками пояснено неточності у тексті, помилки, що впливають на зміст фрази, речення або всього документа, помітки у документі, які стосуються його тексту; посади, певні дати. В окремих випадках у посторінкових примітках наводяться роз'яснення щодо окремих позицій у текстах, які неодноразово зустрічаються в усьому виданні. У такому випадку роз'яснення наводяться при першому згадуванні особливості тієї чи іншої події, назви установи, міста

тощо і в подальшому не коментуються. У посторінковій примітці також зазначається хронологія зміни назв тієї чи іншої установи або міста. Упорядники видання при науково-археографічному опрацюванні текстів звітних документів АН намагалися максимально врахувати усі наявні відомості для уточнення повних назв установ та організацій та їхнього підпорядкування в окремі хронологічні періоди.

Колектив упорядників з метою розширення інформативності видання здійснив прив'язку представлених у книзі фотознімків до текстів документів, в яких відображена подія, зафіксована на фотографіях. У посторінкових виносках зазначено посилання на номер фотодокумента, представленого у виданні.

Виділені у тексті оригіналів документів слова, написані великими літерами, жирним шрифтом або курсивом, а також підкреслення, подані у документах видання без застережень. Рукописні підкреслення, зроблені у документах чорнилами та олівцями, обумовлені у посторінкових виносках.

В окремих випадках є примітки у текстах самих документів. Вони відтворюються у посторінкових виносках мають пояснення – *примітка в документі*.

Неоднозначні, недостатньо зрозумілі місця у тексті, як правило, являють собою особливості авторського стилю чи тогочасного вживання, подаються у тексті без змін і мають роз'яснення у посторінкових виносках – *так у документі*.

У випадку пошкодження тексту документа або нерозбірливого почерку, при яких неможливе прочитання речень, словосполучень, окремих слів, робиться посторінкова виноска з поясненням – *далі слово не прочитано*. Факт відсутності частини тексту в будь-якому місці документа (спочатку, всередині чи в кінці) пояснюється у посторінкових виносках – *далі частина тексту в архівній справі відсутня*.

Відтворюються усі закреслені частини тексту, які незалежно від їхнього обсягу також розміщуються у посторінкових виносках.

Якщо у тексті документа вказано не повну назву установи, а є лише згадка про неї, то її назву передано з малої літери – *відділ, інститут, музей* тощо. Упорядники прийняли рішення з великої літери писати слова: Академія у значенні Українська академія наук, Всеукраїнська академія наук, Академія наук УРСР; Президія, коли мається на увазі найвищий керівний орган Академії наук. Назви установ, товариств тощо, написаних у вигляді аббревіатур або скорочень, у тексті передаються без крапок і без застосування дефісу – *ВУАН* замість В.У.А.Н. і т. ін.

Тексти документів окремих хронологічних періодів, оформлені за чинним на той час правописом, залишаються у виданні без змін. Зокрема, у таких текстах зберігаються: закінчення *-и* у родовому відмінку однини іменників 3-ї відміни – *імени, чверти, частини* тощо, окремі випадки пом'якшення «л», зберігається також застосування «т» у словах грецького походження (*катедра*) та літери «я» замість «а» – *матеріал, соціальний, клас* і т. ін., деяких форм написання слів – *народня, народньої, академик, керовничий* тощо, які системно вживаються в оригіналах текстів документів.

Прізвища та ініціали згадуваних у текстах документів осіб уточнено за сучасними даними і виправлено без застережень – *Ф. Вовк* замість *Хв. Вовк*, *А. Ю. Кримський* замість *А. Є. Кримський* тощо. У випадках, якщо зустрічається написання скорочення імені, ініціалів за застарілою формою (в т. ч. у назвах установ), вони також виправлені без застережень.

Представлені у збірнику звітні документи дозволяють провести цілісну історичну реконструкцію науково-дослідної діяльності НАН України 1918–1945 рр. Вони повною мірою розкривають досягнення як наукових колективів, так і окремих українських учених. Викладення у хронологічній ретроспективі звітно-підсумкової документації НАН України як систематизованого, реконструйованого та археографічно опрацьованого комплексу дає можливість прослідкувати виникнення та розвиток нових наукових напрямів фундаментальних та прикладних досліджень, відтворити результати наукової діяльності та впровадження наукових розробок у народне господарство. Мовою документів відтворюються сторінки непростого періоду історії Національної академії наук України, коли, незважаючи на функціонування Академії в умовах нестабільної суспільно-політичної ситуації, ідеологічного тиску з боку державних структур, неодноразової реорганізації її структурної побудови, діяльності в евакуації у 1941 – на початку 1944 рр. під час війни, академічні колективи отримували наукові результати світового рівня в багатьох напрямках природничих, технічних і гуманітарних наук.

Колектив упорядників висловлює щиру подяку за надання всебічної допомоги у підготовці видання співробітникам відділів архівознавства і документознавства та археографії Інституту архівознавства та Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: завідуючій відділом фондів рукописної спадщини О. П. Степченко, завідуючій відділом джерелознавства Т. В. Коваль, головному бібліотекарю С. Ж. Силко, а також В. В. Савиній.

Упорядники мають надію, що запропоноване видання стане джерельною базою для фахівців з багатьох галузей науки, зокрема для істориків, філологів, мистецтвознавців, краєзнавців, архівістів, культурологів та ін.

ДОКУМЕНТИ
I
МАТЕРІАЛИ

ДОКУМЕНТИ¹

№ 1

ПЕРШИЙ ПІВРІК ІСНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК ТА НАЧЕРК ЇЇ ПРАЦІ ДО КІНЦЯ 1919 РОКУ

I. Історично-філологічний (Перший) відділ

Усі три відділи Академії являють з себе єдину, органічну суцільність і лише доповнюють один другого; коли Другий відділ має своїм об'єктом природу, Третій – склад соціально-економічного життя народу, то Перший відділ – його духове життя й культуру.

По статуту, до Першого відділу увійшов цікл наук історично-філологічних, котрий поділяється на науки історичні й філологічні у широкому значінню цього слова. На ньому, по статуту, 18 паростей знаття (з 22 академіками); до історичного підвідділу належать: історія всесвітня, слов'янська, литовська, українська, історична географія та етнографія, філософія; до філологічного – історія всесвітнього письменства, українського, загальне язикознавство, арабо-іранська філологія, тюркологія, слов'янські мови, українська мова.

Всі ці парости знаття поділяються на дві частини: перша присвячена *загальним наукам*, які ми бачимо в усіх академіях, (таких 10); друга – наукам, котрі об'єднуються єдиним терміном: «*українознавство*» (таких 8); хоч і вони також по методах і по цілях своїх являються спеціальними паростями єдиної загальної вселюдської науки та, окрім того, студіюються у звязку з загальними царинами знаття, напр[иклад]: історія України – у звязку з історією слов'янщини, Росії, Литви, Європи взагалі; археологія й мистецтво України – в зв'язку з археологією та мистецтвом Європи; українська мова й письменство – у звязку з історією слов'янських і європейських мов і письменства.

Українознавство вперше, таким чином, здобуває для своєї роботи в Академії такий осередок, який знаходиться на рівні наукових вимог нашого часу. В цьому відділі Академії, який викликано потребами духового життя народу, його освіти й

¹ У представлених документах упорядниками видання вилучено частини тексту з інформацією про: [...] ¹ – загальну політико-ідеологічну ситуацію в країні;

[...] ² – перелік підготовлених та опублікованих праць співробітників АН (монографії, статті, тези, рецензії і т. ін.);

[...] ³ – перелік публічних доповідей і лекцій співробітників АН;

[...] ⁴ – окремо представлені списки академіків, членів-кореспондентів, співробітників АН;

[...] ⁵ – адміністративно-фінансові питання та матеріально-технічне забезпечення АН;

[...] ⁶ – планування роботи на майбутнє;

[...] ⁷ – деталізовані процеси науково-дослідної, науково-організаційної та організаційної роботи АН (організація та проведення експедицій, конференцій, семінарів, засідань, лабораторні досліді, робота в архівних та бібліотечних установах, наукові відрядження тощо);

[...] ⁸ – окремі розділи звітів Академії та її установ, що не стосуються звіту за конкретний рік.

Виділені у тексті оригіналів документів слова, написані великими літерами, жирним шрифтом або курсивом, а також підкреслення, подані у документах видання без застережень. Рукописні підкреслення, зроблені у документах чорнилами та олівцями, подані у застереженнях.

культури, закладено орган наукової праці, котрий нам нагадує «Второе отделение» Петербурської академії наук, присвячене, головним чином, знаттям про руський нарід: його історії, мові, письменству, всьому тому, що служить для його самосвідомости. З цього боку Петербурська і Київська академії наук немов доповнюють одна другу.

Організація Першого відділу почалася в грудні місяцю 1918 року і, хоч робота йде вже жвавим темпом завдяки енергії всіх тих наукових діячів, котрі досі увійшли в склад Першого відділу (а таких діячів поки-що небагато і на кожного з них падає немала праця), організаційна стадія у відділі продовжується ще й зараз. До первісного складу Першого відділу увійшло лише 4 академики – так мало за-для того, щоб Академія поповнювала свій склад вибором нових членів. Один член Першого відділу навіть не міг (з огляду на обставини наших часів) приїхати до Києва. Таким чином, фактично почали працю на Першому відділі тільки троє академиків: проф. *Д. І. Багалій* (якого відділ обібрав своїм головою) – по українській історії; проф. *А. Ю. Кримський* – по східній історії й мовам, та проф. *М. І. Петров* – по історії українського письменства. Тепер сам відділ обібрав ще нового академика по народній українській словесности, а саме – видатного вченого, професора Харківського університету, *М. Ф. Суццова* та академика по класі красного українського письменства – історика української літератури *С. О. Єфремова*. В даний момент відділ почав клопотатися про вибір ще чотирох академиків: по українській історичній географії – відомого історика Запорожжя проф. *Д. І. Яворницького*, по українській мові й письменству – члена Петербурської академії акад. *В. М. Перетца*, по археології – *М. Ф. Біляшівського*, по українській церковній історії – проф. *К. В. Харламповича*. Почалася справа що-до заміщення й інших академічних кафедр. Окрім того, на Першому відділі обібрано двох директорів (які, по статуту, в справах відділу користуються правами академиків), а саме: проф. *Є. К. Тимченка* – директором Комісії для складання історичного словника української мови та проф. *Олександра Сергійовича Грушевського* – директором Комісії для складання історично-географічного словника української землі. Окрім того, вибрано також керівничих таких академічних комісій: Для складання словника живої української мови – *А. В. Ніковського*, а за його відсутністю – *В. М. Ганцова*; для видавання пам'яток мови, письменства й історії (Археографічної комісії) – проф. *Ф. П. Сушицького* (головою її тимчасово [є] акад. *Д. І. Багалій*); для видавання пам'яток новітнього письменства – академика класи красного письменства *С. О. Єфремова*. В Правописно-термінологічній комісії голова – акад. *А. Ю. Кримський*.

Таким чином, нині існує на Першому відділі шість постійних комісій, а саме: 1) для складання словника живої української мови; 2) для складання історичного словника української мови; 3) для складання історично-географічного словника української землі; 4) археографічна (для видавання пам'яток мови, письменства й історії); 5) для видавання пам'яток новітнього письменства; 6) правописно-термінологічна.

Добре розуміючи, що самі академики, як-би інтенсивна і цінна не була їх власна праця, ще не утворюють Академію, яко наукову асоціацію, Перший відділ звернув якнайбільшу увагу на організацію при ньому, згідно з статутом, згаданих вище комісій, праця яких провадиться під наглядом відповідних академиків, а для безпосереднього керівництва їхньою працею вибрано згаданих вище наукових

діячів; число-ж співробітників згаданих комісій буває не раз доволі великим, так, напр[иклад], у Постійній комісії для складання словника живої мови¹ воно дійшло до цифри 82, що яскраво свідчить про те, що вже з самого початку Академія стає дійсно науковим осередком на Україні.

Згодом буде утворено й інші комісії, які передбачає статут, коли буде обрано академиків на відповідні катедри (як напр[иклад] фольклорна).

Щоб визвати оживлення в науковій праці на Україні, при Першому відділі засновано премії (при чому відділ сам може подавати теми для розвідок) по таким дисциплінам, надавши їм імена славнозвісних учених даної царини, а саме: по історії України – імени М. О. Максимовича; археології – В. Б. Антоновича; мови – О. О. Потебні; історії літератури – І. Я. Франка; народньої словесности – М. П. Драгоманова; історичної географії й етнографії – М. І. Костомарова; історії української церкви – П. Могили та історії українського мистецтва – М. В. Лисенка.

Для присуджування згаданих премій буде утворено спеціальну комісію² (зараз вже вироблюються правила для присуджування премій), яка немалу вагу матиме для української науки своїми науковими рецензіями на подані для премій розвідки.

Що-до наукових засобів та установ, то Перший відділ уже склав для себе *бібліотеку*, основою якої покладено придбану відділом книгозбірню славнозвісного історика й археолога проф. В. Б. Антоновича. Тепер на підставі цієї знаменитої бібліотеки, у склад котрої увійшла значна частина книжок всіх тих паростей знаття, які заступлені катедрами Історично-філологічного відділу Української академії наук, стала фактично можливою наукова праця по всіх цих катедрах. Бібліотека має систематично-зложений каталог, писаний самим покійним проф. В. Б. Антоновичем, й розміщена у 16 великих шафах; число томів перевищує 5000 і зараз вже збільшується. Головою бібліотеки [є] акад. Д. І. Багалій; постійним бібліотекарем обрано історика й археолога Кат[ерину] Микол[аївну] Антонович. Користування цією бібліотекою доступне для всіх співробітників Академії наук. Окрім того, відділ для своїх потреб може користуватися цінними спеціальними бібліотеками, переданими тимчасово в його розпорядження; а саме – бібліотекою покійного Б. [Д.] Грінченка й проф. Є. К. Тимченка (які надзвичайно цінні й необхідні для комісій по складанню словників живої української мови та історичного словника української мови) та видатною бібліотекою акад. А. Ю. Кримського – по східній історії і філології.

Перший відділ звернув увагу не тільки на організаційну, але і на органічну працю. Кожний з академиків представив план своєї наукової діяльності на біжучий 1919 рік, та не тільки план, але почасти вже й самі наукові праці для їх видання.

Видавнича діяльність Першого відділу складається з: а) видання його наукового часопису – «Записок»³, на зразок відомих «Известій» Петербурської академії наук; б) наукових праць постійних комісій.

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Постійна комісія для складання словника живої української мови.

² Мається на увазі: Комісія для присуду премій на Історично-філологічному відділі.

³ Тут і далі – так у документі. Маються на увазі: Записки Історично-філологічного відділу Української академії наук.

На чолі усіх наукових видань відділу стоїть голова відділу акад. Д. І. Багалій, редактором «Записок» вибрано П. І. Зайцева.

Перша й друга книжка «Записок» вже друкуються (їх повинно виходити 4 на рік). Сюди увіходять розвідки, нариси, критичні замітки й матеріяли, які торкаються усіх паростей історично-філологічного знаття. Співробітниками «Записок» являються не тільки академики, а й співробітники Академії, навіть сторонні автори; таким чином, Перший відділ Академії об'єднує під своїм науковим прапором усі живі сили наукового суспільства своєї царини знаття.

Кожний з наявних академиків дає свої власні наукові розвідки як член Академії; такі праці дають: акад. *Д. І. Багалій* – «Українську історіографію», яко вступ до історії українського народу, себ-то огляд усіх джерел і розвитку української історії як науки; ця книжка потрібна і для школи й для читання, бо доси такої монографії в науковій літературі немає; акад. *М. І. Петров* дав розвідки «Стародавній Київ в історично-топографічному розвитку» та декілька менших нарисів; акад. *А. Ю. Кримський* готує: «Історія Ірану та його культури з найдавніших часів», де буде звернено особливу увагу на вплив Ірану на Туреччину, Кавказ, Крим і Україну; акад. *М. Ф. Сумцов* дав «Начерки української філософії» і низку менших нарисів.

Жива і енергійна наукова праця провадиться вже також і по всіх постійних комісіях, про які ми згадували раніше, а саме: 1) *Археографічна комісія* готує до друку декілька збірників важних актів з основаними на їх підставі науковими розвідками, а саме – а) П. О. Куліша «Матеріяли для історії українського козацтва 1626–1639 рр.»; б) В. Л. Модзалевського «Постанови Полтавського полкового уряду XVII ст.»; в) акад. О. І. Левицького «Учительное евангеліє XVII в. яко пам'ятник старої мови і літератури»; г) акад. Д. І. Багалій готує до друку розвідку і матеріяли по історії магдебурського права в містах Лівобережної України XVII–XVIII в[в.].

2) *Постійна комісія для видавання пам'яток новітнього письменства* почала готувати чисто наукове, академічне видавання творів батька нового українського письменства І. П. Котляревського, яко початок «Академічної бібліотеки українських письменників» (під редакцією академика С. О. Єфремова).

3–4) Енергійно працює *Постійна комісія для складання словника живої української мови*, російсько-українського словника, який тепер особливо необхідний, щоб зберігти багату українську мову від невідповідних слів. Докінчує юридичний словник Термінологічна комісія.

5) Що-до *Постійної комісії для складання історичного словника української мови*, то міцну підвалину для неї здобуто тим, що в розпорядження комісії придбано багаті словарні матеріяли, зібрані в старі часи відомим філологом П. Г. Житецьким, проф. Є. К. Тимченком й іншими.

б) Складається *Комісія для видавання історично-географічного словника*¹, для якої розшукано і зібрано багаті старі матеріяли, що їх почали були збирати ще в старі часи під проводом проф. В. Б. Антоновича.

Двом професорам І. І. Соколову та М. Т. Мухіну, Перший відділ дав тимчасове наукове доручення розшукувати в архівах і рукописних збірках міста Києва матеріяли, які торкаються історії православної, уніяцької, католицької й протестантської

¹ Так у документі. Правильно: Постійна комісія для складання історично-географічного словника української землі.

церкви на Україні, і взагалі стародавнього духового розвитку українського народу. А опісля, коли це буде можливо, їм буде доручено розшукувати такі-ж матеріали по інших містах України, опісля в Москві, у Петербурзі¹, а далі й у архівах Сходу й Заходу Європи (Константинополь² і Рим).

Таким чином, вже й нині Перший відділ, як і два других, являє з себе не який-небудь науковий оазис, не якийсь малий науковий гурток, одірваний од духового життя народу і суспільства, але *осередок*, огнище наукової праці, до якої він широко притягає відповідні наукові сили, працюючи разом на користь і все-світньої науки та всієї людськості.

Далі Академія взагалі і вкупі з нею й Перший відділ мусить не тільки творити науку, а й поширювати її серед людности, а для цього повинна вона надалі поставити перед собою учебні і просвітні завдання, напр[иклад] утворювати семінарії при своїх катедрах, що передбачено і статутом Академії, одчинити свої наукові установи і для посторонніх людей, організувати відповідні популярно-наукові курси, що теж передбачається статутом.

А для цього потрібно, щоб Академія мала відповідне необхідне їй приміщення та потрібні засоби на поширювання своєї діяльності, бо вона працює на користь народу, який зараз сам кує своє щастя, свою волю, свою долю³.

II. Фізично-математичний (Другий) відділ

Фізично-математичний відділ Української академії наук має ту особливість, що в ньому є дві однакові класи. Звичайна *«оснівна класа»*, яка обіймає спільні всім академіям катедри природознавства та математики, і нова – класа *«прикладного природознавства»*. В початковім плані Академії малось на думці утворити два незалежні один од другого відділи – звичайний Фізично-математичний і Відділ прикладного природознавства. Цього плану, проте, не прийнято й обидва відділи з'єднано в один, як дві ріжні класи.

Це сталося через те, що межа між прикладним та чистим природознавством дуже умовна й іноді її важко помітити. Особливо важко знайти цю межу, коли ми перейдемо від часткових наукових завдань до питань більш загального значення, до тих широких і маловідомих царин, які повинні характеризувати працю нових наукових катедр прикладного природознавства, що утворюються в Академії [...]»⁷. *Сучасний розвиток промисловості й техніки* характеризується тим, що вони широко користуються *науковим методом* і зібраними наукою фактами. Той час, коли наука і техніка йшли ріжними шляхами, вже минув, і тепер часто користуються для вирішення чисто-технічних завдань могутніми засобами, які дає нам математика та техніка. Користуються методами експериментальних наук і широко уживають їх для вирішення технічних завдань лабораторним способом. Найбільш промислові країни за останні 10 років зорганізували цілу низку дослідчих інститутів, де представники чистої науки і прикладного знання працюють разом над вирішенням наукових питань, що мають практичне значіння. Особливо широке значіння має сіть таких інститутів в Америці. [...]»⁷

¹ Тут і далі – так у виданні. З 1914 р. по 1924 р. місто мало назву Петроград, з 1924 р. – Ленінград.

² Так у документі. Правильно: Стамбул.

³ Протоколи засідань Першого відділу, що докладно відбивають діяльність відділу, надруковані в офіційній частині «Записок Історично-філологічного відділу» (книжка I – до 1 січня 1919 р.; книжка II – від 1 січня до 1 квітня 1919 р.). – *Примітка в документі.*

Те-ж питання про об'єднання науки й техніки стоїть на черзі і у нас, на Україні. Україна починає самостійне життя при тяжких економічних умовах і зможе уникнути повного економічного поневолення тільки тоді, коли напружить усі живі сили країни. Треба вжити всіх заходів, щоб збільшити продукційність людської праці, щоб вивчити природні багатства краю і щоб знайти найбільш раціональні способи використання цих багатств. При цьому, звичайно, треба скористатись тим могутнім засобом, який техніка та промисловість може здобути в пристосуванні наукових методів. *Ініціативу в справі об'єднання науки й техніки повинна взяти на себе Академія наук.* З огляду на своє центральне становище і науковий авторитет, вона зможе зібрати ті нечисленні наукові сили, які єсть на Україні, і об'єднати їх на спільній праці, де буде можливе співробітництво людей техніки й науки.

Що-до завдань по дослідженню природних багатств краю і по виробленню раціональних способів використання цих багатств, то об'єднана праця науки й техніки в цьому обсягу може бути особливо плідотною.

Немає сумніву, що для вирішення таких питань окремі відомства Української республіки повинні будуть організувати свої науково-технічні установи. При тій убогості в наукових силах, яку маємо на Україні, діяльність небагатьох наукових робітників буде розпорощена по окремих установах, і через відсутність спільного плану не буде одержано бажаних наслідків.

Ми гадаємо, що завдяки організації окремої класи прикладного природознавства, *Академія наук матиме такий характер, що вона зможе служити справі погоджування діяльності вищезгаданих технічних установ ріжних відомств:* з Академією могли буть зв'язатись і установи Міністерства земельних справ, і Геологічний комітет¹, і Вища технічна рада (Технический совет) Міністерства шляхів. Через таке об'єднання діяльність всіх цих установ стане, безперечно, більш продуктивною.

На Академію мається також на думці покласти справу *підготування майбутніх професорів і учених дослідничих інститутів.* Лабораторії й інститути, які гадає організувати при собі Академія, дадуть можливість широко вести наукові лабораторні досліди і, коли будуть відповідні засоби, вони забезпечать спромогу працювати науково для тих молодих учених, що з їх числа можна буде потім набирати не тільки професорів вищих шкіл, але і учених-експериментаторів для ріжних науково-технічних дослідчих установ. Паралельно до лабораторних робіт при Академії бажано організувати, під проводом відповідних академиків, *семінарії*, в яких могли-б брати участь своїми докладами молоді вчені, що готуються до професорського звання. Спільна праця в цих семінаріях представників чистої науки й природознавства могла-б стати особливо корисною в справі підготування професорів загальних предметів для вищих технічних шкіл.

От найголовніші з тих завданнів, які маються на увазі при організації Фізично-математичного відділу Української академії наук.

В теперішній час на Фізично-математичному відділі заміщені:

По осівній класі:

- 1) Катедра мінералогії – акад. *В. І. Вернадським.*
- 2) Катедра геології – акад. *П. А. Тутковським.*

¹ Так у документі. Правильно: Український геологічний комітет.

3) Катедра хімії – акад. *В. О. Кістяківським*.

4) Посада директора Ботанічного саду – проф. *В. І. Липським*.

Окрім того, ведуться вибори на Катедру зоології і почато підготовчі переговори по заміщенню Катедри фізики, Катедри астрономії й Катедри палеонтології¹.

По класі прикладного природознавства заміщені:

1) Катедра технічної механіки – акад. *С. П. Тимошенком*.

2) Катедра акліматизації – акад. *М. Ф. Кащенком*, і ведуться переговори про заміщення Катедри технічної хімії та теплотехніки.

З наукових установ, що мають бути, по статуту Академії, при Фізично-математичному відділі, в теперішній час уже розпочали діяльність:

1) Де-які установи майбутнього Акліматизаційного саду.

2) Де-які установи майбутнього Ботанічного саду.

3) Інститут технічної механіки.

4) Лабораторія фізичної хімії, як частина майбутнього Фізичного інституту.

Робота по організації Геодезичного інституту, який також увійшов в число установ першої черги і одержав уже свої штати, затрималась, бо досі ще не вдалося порозумітися з проф. [О. Я.] Орловим, який живе в Одесі, а котрому відділ мав на думці доручити організацію згаданого інституту.

Наукова праця вказаних установ провадиться поки-що в лабораторіях, які існують при інших установах, або приватних приміщеннях, які наймає Академія. Але лишатися в такому становищі, без шкоди для справи, праця довго не може, і відділ не раз вживав заходів, щоб одержати приміщення більше придатні для розвитку наукової роботи. Відділ здобув згоду від Українського державного університету передати йому для тимчасового користування де-які з його приміщень й, окрім того, через Спільне зібрання Академії, клопотався про передачу до Академії будинків бувшої піхотної школи².

Одержати ці будинки дуже необхідно для дальшого розвитку праць відділу, якому для постановки своїх експериментальних дослідів потрібні достатні по площі і добрі по обладнанню приміщення. Коли вказані будинки буде передано Академії, то за літні місяці їх можна буде одремонтувати і як слід оборудувати для наукових установ відділу і для уже зорганізованих експериментальних дослідів.

Для організації таких установ, як Ботанічний і Акліматизаційний сади, треба великих земельних площ, і Академія наук клопочеться про те, щоб одержати в своє розпорядження більш придатний участок.

Поблизу Київа такий участок – це Голосіївський ліс, який належить до монастирських маєтків. На думку Академії, цей ліс треба оповістити заповідним участком з тим, щоб на нім було виділено достатнього розміру участки для Ботанічного й Акліматизаційного садів. Одержати цей земельний участок зараз для Академії дуже потрібно, бо без цього не можна продовжувати організацію вище-вказаних садів, установ, які законом про заснування Академії поставлено на першу чергу і які вже одержали кошти. Крім урядження установ першої черги, Фізично-математичний відділ веде підготовчу роботу по організації Інституту експериментальної медицини. Зроблено початок влаштування хімічної лабораторії.

¹ Так у документі. Можливо мається на увазі: Катедра передісторії України.

² Так у документі. Мається на увазі: Друге Київське військове піхотне училище.

Зорганізовано праці по виучуванню донецьких кам'яних вуглів. Почато праці по організації зоологічного музею.

Чимало уваги присвятив Фізично-математичний відділ справі об'єднання наукових сил України. Для цієї мети при відділі:

1) засновано *Комітет по виучуванню фауни України*, який тепер об'єднав около 15 зоологів;

2) зорганізовано *праці по виучуванню флори України*;

3) засновано під головуванням акад. В. І. Вернадського *Комісію по виучуванню природних багатств України*. Ця комісія, на думку відділу, повинна об'єднати учених та техніків найрізномірніших спеціальностей; зараз ця комісія складається з таких осіб: голова – акад. В. І. Вернадський; члени – акад. С. П. Тимошенко, акад. П. А. Тутковський, акад. В. О. Кістяківський, акад. М. Ф. Кащенко, Е. К. Гарф, Б. С. Лисін, О. В. Фомін, С. Л. Франкфурт, Е. Черниш, М. К. Малюшицький, С. Є. Кушакевич, Г. М. Висоцький, А. І. Ярошевич, В. І. Лучицький, І. І. Гінзбург, Б. Л. Лічков, І. В. Єгоров, О. В. Сперанський, І. Я. Шевирьов, В. М. Артоболевський, М. П. Флоров, В. П. Устьянцев, Є. В. Оппоков, В. Г. Шапошников, М. А. Воробаєв, В. О. Плотников, Д. Є. Белінг, М. В. Шарлемань, Б. М. Клопотов.

На першу чергу комісія поставила працю по складанню збірника «*Природні багатства України*», в якому повинні бути зібрані й систематизовані всі, що маються, дані про природні багатства України. При комісії засновано цілу низку секцій, які вже розпочали складати програми наукової праці і підготовляти заду-маний збірник.

а) Уже заснована й розпочала свою діяльність *секція по виучуванню корисних викопалин України*, яка має в своїм складі коло 20 геологів і інженерів. Головою цієї секції [є] проф. В. І. Лучицький.

б) Зорганізовано *секцію по будівельних матеріялах України*. Діяльність цієї секції мається на думці поставити в найтісніший зв'язок з центральною станцією по випробуванню будівельних матеріялів, яка організується при Академії. Головою цієї секції [є] акад. С. П. Тимошенко.

в) 3 листопада місяця почала роботу *секція по паливу*.

Тепер уже розроблено план діяльності і почато роботи по таких її відділах:

а) *Коксвальний відділ*. Роботи провадяться під проводом гірничого інженера П. М. Єсманського. Де-які матеріяли по цьому відділу уже готуються для друку.

б) *Відділ по геологічному дослідженню донецьких вуглів* уже почав свою працю під проводом проф. В. І. Лучицького.

γ) *Хімічно-технічний відділ* – працює під проводом проф. В. Г. Шапошнікова.

δ) *Залізнодорожний відділ* задумав серію спроб по виучуванню вжитку кам'яно-вугільної смоли, як змазки. Відділ уже прийняв програму праць, яку виробив інженер Е. К. Гарф.

і) *Відділ по виучуванню способів раціонального спалювання кам'яних вуглів* задумав дослідження тощих вуглів. Принято програму, яку склав інженер [П. П.] Орнатський.

χ) *Відділ по торфю* задумав широку програму по дослідженню покладів торфю і по виучуванню придатности торфю для технічних цілей. Програму діяльності розробив проф. Є. В. Оппоков.

В теперішній час у склад секції входить більш як 20 інженерів і геологів. Головою цієї секції [є] акад. С. П. Тимошенко.

г) Роспочала діяльність гідро-технічна секція, яка працює під головуванням проф. В. І. Луцицького. Ця секція задумала широку програму робіт і виділила такі відділи:

- α) гідрології;
- β) утилізації водяних сил;
- γ) меліорації;
- δ) болотознавства.

В теперішній час в цій секції об'єднується праця більш як 20 інженерів і учених різнородних спеціальностей. Треба сподіватися, що при розвитку праць, які задумала секція, склад гідрологічного відділу буде швидко збільшуватись.

д) Засновано під головуванням проф. В. Г. Шапошникова *хімічно-технічну секцію*, яка повинна об'єднати професорів хімії і асистентів, що займаються пристосуванням хімії в техніці.

Окрім перелічених, задумано організувати ще низку інших секцій. Таким чином, всі науково-технічні сили України будуть об'єднані на спільному завданні – вивчати природні багатства країни і розроблювати методи найбільш раціонального використання цих багатств.

Фізично-математичний відділ почав роботу *по виданню наукових праць*.

1) Зараз уже друкуються протоколи засідань Другого відділу і ріжні записки, як додатки до цих протоколів.

2) Друкується перша книжка «Вістника Фізично-математичного відділу» і готується матеріал для дальших трьох випусків цього видання.

3) Засновано серію «Труди Інституту технічної механіки» і підготовлено матеріал для перших чотирох книжок цього видання.

4) Засновано серію «Труди Акліматизаційного саду» і підготовлено матеріал для двох випусків цього видання.

5) Засновано серію «Труди Ботанічного саду» і єсть готовий до друку матеріал для першої книжки «Трудів».

6) Засновано серію «Матеріали по геології України». По цьому відділу єсть багато готових до друку матеріалів (коло 200 друкованих аркушів).

7) Засновано серію «Матеріали по вивченню ролі живої матерії в геохімії» і єсть готові до друку матеріали до цього відділу.

Окрім того, засновано серії, присвячені таким відділам природничих наук:

- 8) Фізичній хімії;
- 9) Фавні України;
- 10) Флорі України.

На жаль, через перешкоди в одержанні коштів на придбання паперу і на виплату друкарням задуману широку програму по друкуванню праць Фізично-математичного відділу можна було здійснити тільки в самих обмежених розмірах, і багато готових до друку праць лишається й досі в рукописному виді.

Видавнича справа Академії могла б мати повний розвиток тільки при тій умові, коли-б Академія здобула власну типографію, але здійснити це при теперішнім фінансовім становищі Академії видається неможливим.

На закінчення, доводиться ще раз зазначити, що найголовніша причина, яка утруднює намічений початковим планом широкий розвиток Фізично-математичного відділу – це відсутність приміщення для влаштування задуманих інститутів,

лабораторій та задержка в вирішенні питання про Голосіївський ліс, де мається на увазі влаштувати Ботанічний і Акліматизаційний сади.

III. Відділ соціальних наук (Третій)¹

При заснуванні та відкритті Академії, в склад Відділу соціальних наук (Третього) увійшли академики: *М. І. Туган-Барановський* – по кафедрі теоретичної економії, *В. А. Косинський* – по кафедрі сільського господарства, *О. І. Левицький* – по кафедрі звичаєвого права України і *Ф. В. Тарановський* – по кафедрі порівняльної історії права.

На великий жаль, відділові не довго довелося працювати в повному первісному своєму складі. Попрацювавши де-який час, акад. В. А. Косинський через хворість припинив свою академічну діяльність. Передчасна смерть безповоротно відібрала у Академії М. І. Туган-Барановського. В його особі III відділ поніс тяжку втрату, яку трудно замістити.

М. І. Туган-Барановський брав діяльну й помітну участь у працях Комісії по заснуванню Української академії наук. Найбільше він розробив план уладження Відділу соціальних наук якраз у тому вигляді, в якому він увійшов у статут Академії і тепер ступнево переводиться в життя. Дякуючи виключно його замислам, науковому досвіду та організаторській енергії, тепер існують ті спеціальні установи для виучування соціально-економічного життя України, які знаходяться при Третьому відділі. Духовий провідник та організатор Третього відділу, М. І. Туган-Барановський був вибраний першим його головою і на цій посаді багато попрацював над уладженням діяльності відділу з перших днів його існування. Для того, щоб завязати чужоземні наукові зносини для відділу та придбати необхідні для його наукових установ книжні та інші матеріали, М. І. Туган-Барановський, незважаючи на грізний випадок серцевої астми, виїхав в середині січня в наукову командировку до Німеччини та Франції. Не доїхавши до Одеси, він несподівано вмер від другого випадку тієї-ж хвороби. Третій відділ, глибоко засмучений тяжкою втратою, щоб ушанувати пам'ять свого видатного члена, назвав його іменем премію, яку будуть видавати за найкращий твір по політичній економії з дослідом народнього господарства України.

Відділ заклопотаний поповненням та розширенням свого особового складу. Справа ця в теперішній час дуже трудна через порушення залізничного руху та поштового зв'язку. Проте відділ робить в указанім напрямку все, що можна. На кафедрі соціології обрано проф. Університету Св. Володимира² Б. О. Кістяківського, який, проживаючи в Києві, зараз же й увійшов у склад відділу й бере участь в його діяльності. На кафедрі історії західно-руського та українського права відділ обрав професора Дінського університету³ І. О. Малиновського. Через неможливість знестися з Ростовом на Дону не можна було одержати від проф. І. О. Малиновського

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Соціально-економічний відділ.

² Тут і далі – так у виданні. У 1918 р. – до лютого 1919 р. – Київський університет Св. Володимира. У лютому 1919 р. – Київський університет Св. Володимира об'єднано з Українським державним університетом в одну установу – Київський університет, у 1920–1926 рр. – Вищий інститут народної освіти ім. М. П. Драгоманова, з 1926 р. до осені 1933 р. – Київський інститут народної освіти, з осені 1933 р. до березня 1939 р. – Київський державний університет, з березня 1939 р. – Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка (КДУ ім. Т. Г. Шевченка).

³ Так у документі. Правильно: Донський університет ім. М. П. Богаєвського.

відповідної декларації, яка потрібна при обранні в члени Академії, і тому вибори й І. О. Малиновського в Спільному зібранні Академії довелося поки що відкласти. На Економічну кафедру відділ намітив професора Університету Св. Володимира К. Г. Воблого. В теперішній час відділ складає оцінку наукових праць кандидата, після закінчення якого буде приступлено до його обрання.

Зараз головою відділу перебуває акад. Ф. В. Тарановський і секретарем – акад. О. І. Левицький.

Окрім академиків, членами відділу являються, по статуту, директори наукових установ. В Третньому відділі єсть одна така особа – директор Демографічного інституту, професор статистики М. В. Птуха.

По своїй організації відділ є не тільки зібранням академиків, які ведуть наукові дослідження окремо, але і широкою науковою асоціацією. Завдання цієї асоціації полягають, з одного боку, в координуванні праць окремих дослідників, з другого боку, в тому, щоб зібрати коло відділу широкий круг осіб, які працюють в обсягу суспільних наук. Притягнення таких осіб робиться через запрошення їх в члени та співробітники існуючих при відділі інститутів та постійних комісій. Число таких осіб в теперішній час доходить до 50-ти.

Відділ направляє свою науково-дослідничу діяльність головним чином на такі царини: соціологію, вивчення народнього господарства України, історію західно-руського та українського права і звичаєвого права України [...]»⁶.

Академик Ф. В. Тарановський працює по порівняльній історії права і зосереджує свої дослідження на вивченні державно-правової ідеології абсолютної монархії і станової державності («сословної» державності – *Ständestaat*). Найблищим предметом вивчення в першій області являються Московська держава XVII ст. Їм заготовлено до друку дві розвідки: 1) «Гарантії маєткової і особистої недоторканости служилого стану в Уложеніі царя Олексія Михайловича», 2) «Монтеск'є про Росію» (до історії наказу Катерини II). [...]»⁷. Приготовано до друку етюд про догматику державного права Речі Посполитої в праці Христового Гарткноха¹. Окрім того, акад. Ф. В. Тарановський розробляє теоретичні основи періодизації з історії права.

Академик О. І. Левицький готує видання зібраних ним матеріалів по звичаєвому праву України в XVII ст. Окрім того, акад. О. І. Левицький бере діяльну участь в працях Археографічної комісії при Першому відділі і редагує пам'ятники української мови XVII ст., а саме Учительне євангеліє 1670 р.; готує до друку нове перероблене видання свого дослідження про шлюбне право на Україні в XVI–XVII ст.

Акад. Б. О. Кістяківський працює над історією українських автономічних ідей, починаючи від половини XVIII століття, і готує до друку методологічний дослід про науку права.

Директор Демографічного інституту М. В. Птуха закінчує великий дослід про шлюбність населення. Він надрукував в №№ 4–5 журналу «Кооперативна зоря» – статтю: «М. І. Туган-Барановський, як економіст».

При відділі є такі спеціальні установи: 1) Постійна комісія для виучування звичаєвого права України, 2) Постійна комісія для виучування історії західно-руського й українського права, 3) Інститут для виучування економічної кон'юнктури

¹ Так у документі. Мається на увазі: Hartknoch Ch. Respublica Polonica, duobus libris illustrata. – Francofurti-Lipsiae: Impensis Martini Hallervordii Bibliopol. Königsbergens, [s.d.]. – 733 p.

та народного господарства України, 4) Демографічний інститут, 5) Постійна комісія для вивчення соціального питання, 6) Правничо-термінологічна комісія.

Стан та діяльність цих установ такі:

І. Постійна комісія для вивчення звичаєвого права України

Ця комісія заснована була ще в грудні 1918 р., але через незалежні обставини сучасного моменту діяльність її розпочалася тільки з початку березня 1919 р. Головою її [є] академик по кафедрі звичаєвого права України *О. І. Левицький*, а в склад її дійсних членів увіходять академики: *Ф. В. Тарановський*, *Б. О. Кістяківський*, директор Демографічного інституту *М. В. Птуха* і керівничий над працями цієї комісії *М. М. Павлов-Сільванський*. Окрім того, в поміч цій комісії дійсних членів, додана ще особлива секція членів-співробітників, людей досвіду, найбільше правників, які щиро зацікавлені справою вивчення звичаєвого права України і мають хіть допомагати їй своєю працею під доглядом та керуванням дійсних членів комісії. До цього часу в склад цієї секції увійшло 8 осіб; їх затверджує в правах членів-співробітників голова постійної комісії, а головує між ними керівничий *М. М. Павлов-Сільванський*.

Треба признати, що завдання Комісії для вивчення звичаєвого права України досить складне і нелегке, бо це-ж річ відома, що такого завдання досі не ставила собі жодна наукова інституція і воно не входило в програми університетських викладів.

[...]^{*7} справу наукового досліджування звичаєвого права України треба вважати за справу цілком нову, непочату. Значить, перше по черзі завдання постійної комісії – це зібрати до відомости все те, що до цього часу зроблено в справі наукового досліджування звичаєвого права України. За таку роботу щиро прийнялись члени-співробітники комісії і зараз оглядають київські книгозбірні та різні наукові видання, щоб скласти по можливості повний бібліографічний показчик літератури по звичаєвому праву України, маючи на меті, за поміччю такого показчика, скласти при комісії власну книгозбірню такої літератури, а керівничий *М. М. Павлов-Сільванський* уже й придбав для цієї книгозбірні 38 книг та брошюру відповідного змісту.

[...]^{*7}. А поки що, зложено в комісії й затверджено відділом текст обіжної відозви до громадян України, що мають у своєму розпорядженні вже зібрані, але не оброблені матеріали по звичаєвому праву, з закликом увійти в зв'язок з постійною комісією та надсилати їй ці матеріали, які й будуть науково використані комісією з зазначенням імен тих осіб, що їх зібрали. Текст такої відозви передано в Бюро української преси для оголошення в часописах. Є вже й наслідки подібних заходів комісії: недавно член-співробітник її *О. Ф. Хруцький* доставив копію постанов Виноградського сільського сходу, Звенигородського повіту, Київської губ[ернії] від 27 жовтня 1897 р. відносно права спадщини, яке існує в тій місцевості. Цей інтересний документ ухвалено відділом надрукувати в першому його виданню.

[...]^{*7}

ІІ. Постійна комісія для вивчення історії західно-руського й українського права

Головою комісії є академик *Ф. В. Тарановський*, керівничим над її працями – *І. М. Каманін*.

Завдання комісії – це організована допомога розробленню історії західно-руського й українського права. Перше з них розроблялося досі дуже незадовольняюче й у всякому разі несистематично, друге лишалося майже без усякого розроблення.

Щоб правильно поставити розвиток вказаних дисциплін, потрібно, перш за все, систематичне і широке видання юридичних пам'ятників і юридичних актів України литовсько-польської і козацької епох. Через те комісія ставить головним своїм завданням археографічну діяльність.

[...]^{*7}

Археографічна, в тісному значінню цього слова, діяльність комісії направлена на видання пам'ятників законодавства та актів суду на Україні. Член комісії В. Л. Модзалевський збирає для видання документи Військового генерального суду епохи Гетьманщини. Готується до друку видання актів Луцького трибуналу другої половини XVI ст. Проводиться обслідування умов України з Московською державою та Російською імперією XVII–XVIII ст. Окрім того, комісія має систематично росшукувати архівні історично-юридичні матеріали для Лівобережної України XVII–XVIII ст. Підготовляється видання актів полкових судів, в першу чергу Полтавського суду під редакцією В. Л. Модзалевського.

III. Інститут для виучування економічної кон'юнктури та народнього господарства України

Інститут для виучування економічної кон'юнктури і народнього господарства України при Третьому відділі Української академії наук засновано за думкою покійного академіка М. І. Туган-Барановського, який і був першим його директором. В січні ц. р. на керівничого над працями інституту, по пропозиції М. І. Туган-Барановського, було обрано *В. П. Тимошенка*, а на помішника керівничого – *В. В. Полянського*. В січні-ж Академія наук командирувала за кордон академіка М. І. Туган-Барановського і керівничого над працями *В. П. Тимошенка*. Мета цих поїздок була, з одного боку, найближче ознайомлення з постановкою справи в установах аналогічних інститутів своїми завданнями, а з другого – придбання необхідної літератури. Смерть директора інституту академіка М. І. Туган-Барановського і довга відсутність керівничого над працями, звичайно задержали нормальний хід праць, намічених програмою інституту.

Завдання інституту такі:

- 1) виучування економічної кон'юнктури;
- 2) виучування народнього господарства України.

[...]^{*7}

До теперішнього часу інститут розпочав і виконав от що:

1) Заходився про обслідування кам'яно-вугільної промисловости Донецького басейну, для чого був командирований до м. Харкова помішник керівничого над працями інституту. Огляд за 1916–[19]17–[19]18 роки готується до друку.

2) Склав бібліографію наукових праць, монографій та журналів на чужоземних мовах по оснівних питаннях програми, які в першу чергу намічено для придбання до бібліотеки інституту;

3) Встановив ряд необхідних зв'язків з установами та особами, од яких поміч матеріалами і своєю участю необхідна для повного розроблення питань, що вивчає інститут;

4) Зібрано низку матеріалів по залізній, залізнорудній, марганцевій і соляній промисловости;

5) Зібрано для власної бібліотеки більш як 350 книжок і брошюр.

Зараз інститут готує: обслідування за останні роки сільського господарства, цукрової, залізорудної та соляної промисловости, а також складає повну бібліографію літератури по всіх питаннях, що входять в круг предметів, які вивчає інститут.

IV. Демографічний інститут

Наукове виучування народонаселення зустрічає великі перешкоди. Воно вимагає не тільки знаття старих статистично-математичних способів дослідження, але часто вироблення нових, в залежності від властивостей матеріялу та завдань дослідження, що з'являється недосяжним для співробітників статистичних бюро. З другого боку, всяке наукове виучування відомостей про народонаселення зустрічає великі перепони, з огляду на необхідність попереднього оброблення величезного статистичного матеріялу, що лягає на вченого тяжким, іноді надсильним тягарем. Демографічний інститут, який засновано за думкою покійного академіка М. І. Туган-Барановського, і є перша спроба поставити вивчення народонаселення на цілком наукову височінь. [...]»⁶

Праця Демографічного інституту почалася з січня 1919 року, коли директором його було обрано проф. *М. В. Птуху*. В першу чергу розроблюються ті матеріяли, які можна було знайти в Києві: смертність і шлюбність м. Києва та фізичні особливости призваних на військову службу в Київському повіті та м. Києві. З огляду на необхідність порівняльного вивчення фізичних особливостей мійського та сільського населення і на невеликий розмір Київського повіту, в найближчий же час будуть виписані на картки і розроблені аналогічні відомости про чисто-сільське населення Остерського повіту Чернігівської губернії. Разом з цим складається повний предметний каталог всіх книг і журнальних статей по демографії, який після його закінчення буде опубліковано і який стане необхідним підручником для всякого, хто цікавиться цією наукою. Помішник завідуючого працями інституту О. М. Андерсон, на доручення директора інституту, збирає матеріяли про постановку антропометричної та шкільно-антропологічної статистики в різних країнах, які після оброблення їх буде надруковано в працях інституту. Також збираються матеріяли про сучасну постановку і моральної статистики населення в усіх країнах, а також історичні відомости (друковані й рукописні) про народонаселення України та його особливости в різних епохи. Співробітник інституту М. Р. Орженцький працює над вивченням злочинности населення України в різних роки, в залежності від умов, часу, місця, соціально-економічних та інших факторів. Праця інституту затримується через майже повну відсутність власної бібліотеки та великої недостачі на книжки по демографії в бібліотеках Києва. Поки що для потреби інституту придбано коло 100 книжок. Доручено Центральному союзіві споживчих товариств закупити й одержати безплатно в Москві та Петрограді всі праці по демографії, які вийшли російською мовою. Окрім того зроблено велике замовлення на чужоземні книги.

V. Постійна Комісія для виучування соціального питання

Призначення заснованої при Третьюму відділі Академії наук Постійної комісії для виучування соціального питання полягає в тому, щоб утворити немов би лабораторію, в якій всякий, хто бажає і хто присвятив себе спеціальному науковому вивченню тієї чи іншої галузі соціального питання (робітничого питання, професійного руху, аграрного питання, соціалізму, кооперації і т. д.) як на Україні, так і за її межами, міг би знайти всі необхідні для нього в такій праці наукові підручники

та сприяючу обстанову, а саме – всі книги, що відносяться до питання, яке його цікавить, матеріали, законодавчі акти, а також корисні вказівки, які б допомогли розібратись в усіх зібраних по цьому питанню наукових підручниках та матеріалах.

Для здійснення цього завдання Постійна комісія для виучування соціального питання має на меті: 1) скласти можливо повну бібліотеку з книжок та брошюр по всіх галузях соціального питання, як українською, російською, так і найважливішими європейськими мовами; 2) зібрати можливо повну колекцію законодавчих та інших матеріалів (записок, проєктів, протоколів та ін.) по найголовніших відділах соціального питання (робітничому, аграрному та ін.); 3) утворити науковообставлений соціальний музей, який не тільки б допомагав тим, хто виучує соціальне питання, але його могли б оглядати й широкі маси звичайних відвідувачів. Окрім того, Постійна комісія для виучування соціального питання має: 1) видавати особливі бюлетені, в яких, поруч статей наукового змісту по соціальному питанню, буде подаватися хроніка соціального руху, як на Україні, так і за її межами; 5) перевидавати де-які книжки та брошури, цінні в науковому відношенні, але які вийшли з продажу, та видавати наново оригінальні та перекладні твори по соціальному питанню.

До праць, які входять в число завдань комісії, приступлено з початку цього 1919 року.

Головою комісії з часу її заснування був академик Михайло Іванович¹ Туган-Барановський, після смерти якого Третій відділ Академії обрав головою комісії акад. Богдана Олександровича Кістяківського. На посаду керівничого над працями комісії обрано, на внесення покійного акад. М. І. Туган-Барановського, кандидата прав Петербурського університету² *М. О. Рейтлінгера*.

Раз в кожні два тижні одбуваються, під головуванням акад. Б. О. Кістяківського, засідання всіх співробітників комісії, на яких заслухуються доклади про всі праці, які виконав кожний із співробітників, і намічається план дальшої діяльності комісії та її співробітників. Одним із перших завдань Постійної комісії для виучування соціального питання було визнано складання докладної бібліографії по соціальному питанню.

Бібліотека постійної комісії придбала до теперішнього часу ріжних книг і брошюр, як українською, так і іншими мовами, всього до 125 примірників. Книжки, які поступають до бібліотеки, заносяться в карточний каталог.

[...]⁶

VI. Правничо-термінологічна комісія

Головою комісії перебуває акад. *О. І. Левицький*, секретарем – *І. Ю. Черкаський*, членами – академики: *Б. О. Кістяковський* і *А. Ю. Кримський* та інші особи, всього около 20 чоловік.

Завдання комісії – це добирати найбільш відповідні духу права та мови українські слова та вирази для юридичних термінів і впорядкувати в першу чергу правильний словник. Підготовлюючи матеріал для цього словника, комісія вишукує такі слова та вирази перш усього в живій народній мові і потім в пам'ятниках стародавнього українського законодавства та в актових книгах українських судових

¹ Так у документі.

² Так у документі. Правильно: Перший Петроградський державний університет.

установ XVI–XVIII віків. Ця праця дуже зтяжна й марудна, але комісія переконалася, що тільки таким способом можна досягти оснiвного її завдання та задовольнити пекучу потребу життя в зазначеному словникові. Комісія працює в контактi з Комісією для складання словника живої української мови й має працювати в зв'язку з Комісією для складання історичного словника української мови.

Комісія почала працювати тільки з половини березня цього року й багато часу присвятила виробленню загального плану методів роботи. Маючи на увазі, що перший місяць роботи довелося боротися з труднощами всякого роду, – вироблення плану та методів досягнення завдання комісії по особливій природі її роботи поки що подати не можна, як що не лічити того, що нею зібрано більш 500 термінів, та систематизовано біля 400 слів під літ[ерою] «А» для майбутнього словника. Комісія сподiвається, що тепер, коли робота її вийшла вже на певний шлях, наслідки від її праці де далі будуть все помітнішими й швидчими.

Спільним для всього Третього відділу друкованим органом будуть «Записки Третього відділу Української академії наук». [...]»⁶

Для притягнення більш широкого кола осіб до вивчення соціального життя України в її минулому і сучасному, відділ заснував слiдуючі наукові премії по 5000 крб кожна:

1) По історії захiдно-руського й українського права – премію імені *Ф. І. Леонтовича*;

2) по звичаєвому праву або діючому законодавству України, – імені *О. Ф. Кістяківського*;

3) по політичній економії, з дослідом народнього господарства України – імені акад. *М. І. Туган-Барановського*;

4) по статистиці, з дослідом суспільного життя України – імені *О. О. Русова*.
[...]⁷

IV. Спільне зібрання всіх трох відділів Академії наук

Хоч кожен з-поміж трох відділів Академії наук (Історично-філологічний, Фізично-математичний та Соціальних наук) є зовсім автономна наукова група, все таки всі три відділи підпорядковують свою наукову діяльність одній *спільній* меті – *всесвітній науці*, яка по своїй суті є єдина, неділима цілість. Через те академіки всіх трох відділів щотижня збираються вкупі для обговорювання спільних завдань, спільної праці, та для обопільного освідомлювання. Головою-президентом Академії та її Спільного зібрання обрано академіка *В. І. Вернадського*, неодмінним секретарем Академії – академіка *А. Ю. Кримського*.

При Спільному зібранні Академії є свої окремі інституції, та комісії, де переводяться ті завдання, що спільні для всіх трох відділів Академії наук.

З таких комісій при Спільному зібранні досі засновано (і вона пильно працює) – *Постійну комісію для складання біографічного словника видатних діячів української землі*¹. В той словник об'єктивно вносяться життєписи всіх людей, що так чи інакше визначилися на українській землі, незалежно від їх національної та релігійної приналежності та їхніх політичних переконань. На чолі цієї біографічної комісії поставлено голову Історично-філологічного відділу академіка

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Постійна комісія для складання біографічного словника діячів України.

Д. І. Багалія, а безпосереднім керівничим її праці обрано В. Л. Модзалевського та декількох помічників редактора (по окремим спеціальним підвідділам) та приєднано багато співробітників, бо це наукове підприємство має надзвичайну наукову тай життєво-практичну вагу й вимагає великої кількості співробітників. Біографії на букви «А» та «Б» мають вийти ще цього року.

У зв'язку з Спільним зібранням Академії наук перебуває установа грандіозної ваги – *Національна (або Всенародня) бібліотека*¹, про яку йде далі окрема записка.

V. Національна-всенародня бібліотека при Українській академії наук

При Українській академії наук засновується Національна бібліотека, – але вона не має самісіньких національних завдань. Як універсальна наука, так і Національна бібліотека повинна перш усього бути *універсальною* книгозбірнею, котра-б давала можливість кожному, не виїздячи з країни, познайомитися в найповнішій мірі з усесвітньою літературою по всіх галузях людського знання, писаною всіма мовами. Поруч цієї мети бібліотека має ще й свою спеціальну завдачу, якої тепер не розв'язує жадна з бібліотек цілого світу, – закласти Відділ «*Ucrainica*», в котрому повинно згуртуватися все, що друкувалося будь-коли і будь-де українською мовою, а також уся література, писана всіма мовами про історію українського народу, його фольклор, мову, словесність, мистецтво, побут, соціальні та економічні умови життя і т. и[н.]; разом з тим до відділу «*Ucrainica*» входить все, що торкається території України; тут має згуртуватися писана всіма мовами література про природу України, про всі народи, які залюднюють її територію, їхнє духове життя та історію, економічні та соціальні відносини, а також література про природу, побут, історію, економічні та соціальні умови тих країн поза межами України, де живе український народ, або де він пороскидався суцільними осадами. Еврейський відділ стоїть на першій черзі.

Рукописний відділ бібліотеки повинен зібрати в собі рукописи, листи, портрети і т. и[н.] тих діячів, котрі, незалежно від національності, релігії та політичних переконань, жили та діяли на українській території, а також усіх діячів духового життя українського народу, де-б вони не жили та діяли.

Бібліотека повинна бути *осередком розумової культури* на Україні, однаково дорогим для цілої людности, незалежно від національності або релігії, або пересвідчень. Національна бібліотека має бути й науковою установою, що присвячує себе вивченню книги, а з'окрема минулому життю книги на Україні та сполучається з бібліографічною працею. Бібліотека мусить бути тісно звязана з життям. Людина вчена, або шкільний молодик, державний і громадський діяч, юрист, медик, військовик, письменник, мистець, інженер, газетяр, нарешті кожна людина, яка хоче пізнати те, що їй невідомо, повинна мати вільну й легку спромогу працювати в бібліотеці, котра мусить бути широко одчинена для всіх і кожного, безплатна і легко приступна. При Національній бібліотеці має відчинитися систематично підібраний *справочний відділ*, складений з декількох десятків тисяч томів на зразок того, що існує в добре зорганізованих бібліотеках цього типу в

¹ Тут і далі – так у виданні. Національна бібліотека Української Держави була створена 2 серпня 1918 р., з 1919 р. перейменована на Всенародню бібліотеку України, з 1934 р. – Бібліотека ВУАН, у 1936 р. – Бібліотека АН УСРР, з 1937 р. – Бібліотека АН УРСР.

Британському музею, Берлінській або Вашингтонській бібліотеках¹; в тому відділі мають бути згуртовані книжки по мовам, наукам, педагогічному життю, техніці, закони й постанови правительства та громадських установ. Нарешті Національна бібліотека, крім каталогів тих книжок та рукописів, що в ній містяться, повинна зорганізувати, по змозі, спільний каталог всіх головних громадських та державних бібліотек України, як це зроблено в Берліні для бібліотек Пруссії та де-яких німецьких держав.

Окрім того Національна бібліотека має видавати науково складені каталоги, а також періодичне видання «Книжний вісник»¹⁾, котрий буде виходити 4-5 раз на рік і в котрому будуть міститися відомости про діяльність бібліотеки, а також загальні розпорядження по бібліотечним справам, статті по бібліотекознавству, дрібні звістки й т. и[н.] Перший випуск «Книжного вісника» вже друкується. Для заснування Національної бібліотеки з осені 1918 року почав існувати Тимчасовий комітет² в складі голови та чотирох членів і секретаря, котрий і почав свою діяльність, виробивши статут Національної бібліотеки та збираючи книжки.

Не вважаючи на тяжкі умови, до цього часу зроблено досить багато. До бібліотеки було передано книжки з деяких адміністраційних установ, набуто цінні бібліотеки проф. [Л. М.] Яснопольського по економічним та фінансовим наукам, проф. [М. Ю.] Вагнера по біології, Є. К. Трегубова по історії та українській літературі подарована дуже цінна бібліотека г[ромадян]ки Головачової, в котрій є велика кількість рідких та вельми дорогих видань по мистецтву; замовлені, але за браком приміщення, не перевезені виключної ваги бібліотека акад. [В. С.] Іконникова по усім галузям руської історії – більше 20 000 томів, в котрій є чимало колекцій видань, які вже не можна дістати на книжному ринку навіть ні за яку ціну, бібліотека проф. [С. Т.] Голубева з великою кількістю стародруків та рукописів, бібліотека І. В. Мовчановського, котра має рідкі видання «на правах рукописей», бібліотека В. П. Науменка з стародруками та рідкими виданнями по українській мові та словесності, К. М. Жука та П. О. Зілова, котрі містять в собі твори по фізиці, проф. Ю. А. Кулаковського по класичній філології та археології південної Росії. Має поступити зразково зібрана бібліотека проф. [І. О.] Сікорського по психіатрії та нервовим хворобам, цінна бібліотека Дембчаківського, частина бібліотеки бар[она] [Ф. Р.] Штейнгеля, частина бібліотеки П. [Г.] Житецького, переважно по слов'янській філології, С. О. Майбороди по правничим наукам. Багато книжок набуто купівлею по книгарнях, а також велика сила книг та брошур поступає в дарунок від багатьох осіб, що співчують завданням Національної бібліотеки.

Велику перешкоду в ширенню та скорішому відчиненню бібліотеки для загального користування робить те, що бібліотека не має досі сталого помешкання, блукає по різних помешканням, книжки знаходяться тепер у трох будинках, співробітники бібліотеки примушені працювати в великій тісноті, в тій же кімнаті, де відбуваються засідання комітету. Для того не легко каталогізувати ті книжки, котрі вже поступили до бібліотеки, та розмістити їх по номерам. До того часу, поки не буде бібліотека мати свого окремого, хоч би тимчасового помешкання,

¹ Так у документі. Мається на увазі: Пруська державна бібліотека (Німеччина) та Бібліотека Конгресу (США).

² Так у документі. Мається на увазі: Тимчасовий комітет для заснування Всенародньої бібліотеки України.

вона не може не тільки відчинитися для громадянства, але-ж не може зібрати до купи всього книжкового багатства, яке вже їй належить і яке, безумовно, значно збільшилось би, як би була змога зараз же і перевозити книжки до Національної бібліотеки.

Тепер комітет працює в складі голови, 6 членів та секретаря. Склад бібліотечних та канцелярських служачих лічить і старшого бібліотекаря і молодшого бібліотекаря та 20 співробітників.

VI. Приконечні уваги

З вищенаведеного (та й то дуже побіжного й неповного) огляду академічної праці видно, що Українська академія наук, за якісь *півроку* свого існування, встигла зробити *дуже* багато, а до кінця року має зробити прогресивно більше. Бо в неї як організаційна, так і органічна праця йде швидким кипучим темпом. Доволі буде зазначити яскравий факт, що, коли в березні 1919 року число учених членів-співробітників Академії наук досягло поважної цифри 500 чоловіка, то в початку квітня цифра вчених співробітників перейшла вже й 800 чоловіка, бо заснувалася, між іншим, така велелюдна (і надзвичайно важлива) комісія, як Комісія для вивчення природних багатств України. Число тих співробітників, які прибули на протязі квітня, ще не підраховано, але вважаючи на те, що наукова праця й організація інтенсивно розвиваються, можна думати, що в травні 1919 р. цифра членів-співробітників Академії наук дійде й до 1000 душ.

Сильно гальмується широкий і кипучий розвиток справи через той сумний факт, що Академія наук, свідомо практична своїми науковими завданнями, досі немає *великих приміщень*, аж надто потрібних для її практичної діяльності. Академічний будинок¹ на садибі скасованого Левашівського пансіону це тільки притулок (тай то тісний) для засідань провідних теоретичних комісій; це, так скажемо, головний мозок Академії наук, а не її тіло. Академія наук потребує просторих *лабораторій*, і було б добре, коли б Комісаріят освіти² дав для неї під цю мету недобудований ще будинок Ольгинської гімназії³. Для *ботанічних* та *акліматизаційних* мет Академія наук давно вже клопочеться, щоб передано було в її відання колишній монастирський *Голосіївський ліс*, де Академія наук рівночасно-б урядила й місце погулянь для пролетарської людності Києва, а разом з тим і аудиторію для популярно-наукових природничих лекцій. Далі, що-до спеціальної академічної *Всенародньої бібліотеки* («Національної»), то для неї треба здобути таке приміщення, як, приміром, *Педагогічний музей*, де одразу можна було-б одчинити читальні залі. Окрім того вчена тисячна армія членів-співробітників Української академії наук повинна, відповідно статутів, zorganizувати курси публичних *популярних лекцій* для всіх паростей науки, а для цього теж треба мати якийсь чималий будинок у середині міста, придатний під просторі *народні аудиторії*.

Перший піврік існування Української академії наук у Києві та начерк її праці до кінця 1919 року. – Київ : [б. в.], 1919. – С. 3–25.

Історія Академії наук України. 1918–1923. Документи і матеріали. – Київ : Наукова думка, 1993. – С. 198–214.

¹ Див.: Розділ Фотодокументи, фото № 1.

² Так у документі. Правильно: Народний комісаріят освіти УСРР.

³ Так у документі. Правильно: Ольгинська жіноча гімназія.

№ 2
**ЗВІДОМЛЕННЯ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ
УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК У КИЇВІ
ДО 1 СІЧНЯ 1920 РОКУ**

I. ВСТУПНІ УВАГИ

[...] *^{1,5,7}

II. ДІЙСНІ АКАДЕМИКИ І ЇХ СПІЛЬНЕ ЗІБРАННЯ

Після цих вступних уваг можна перейти до самого звідомлення за минулий рік.

Виборним головою-президентом Української академії наук був акад. В. І. Вернадський, неодмінним секретарем – акад. А. Ю. Кримський. В разі відсутності В. І. Вернадського, якому часом доводилося їздити в командировання, його заступав або акад. Д. І. Багалій, або акад. О. І. Левицький.

Конструкція Академії наук така, що в ній є три відділи: Історично-філологічний, Математично-природничий та Соціально-економічний. Кожен відділ дуже автономний; на чолі кожного відділу стоїть група дійсних академиків, що керує комісіями та всякими установами даного відділу, а в спільних для цілої Академії справах збираються дійсні академики всіх трох відділів на Спільні зібрання.

На 1 січня 1920 р. Українська академія наук мала от яких дійсних (а по давній термінології – ординарних) академиків:

[...] *⁴

Окрім того, тут-таки треба зазначити, що, по статуту Академії, мають усі права дійсних академиків на своєму відділі: директор Комісії для складання історично-географічного словника української землі проф. О. С. Грушевський та директор Комісії для складання історичного словника української мови¹ проф. Є. К. Тимченко.

[...] *⁴

Коли-б усі дійсні академики перебували в Києві, то Спільне зібрання Академії наук було-б складалося з 23 членів. Та так воно не сталося, бо дев'ятьом дійсним академікам, через брак доріг, не було жаднісінької змоги приїхати до Києва, і на протязі 1919 року праця Спільного зібрання Української академії наук полягала тільки на 14 академіках з головою-президентом акад. В. І. Вернадським на чолі та неодмінним секретарем акад. А. Ю. Кримським.

Коли ми візьмемо на увагу, яке мале оце число 14, та яку величезну організаційну роботу неодмінно треба було цим 14 академікам винести на своїх плечах, то можемо без усякої пересادي сказати, що ніякій Академії наук у світі не доводиться стільки за рік попрацювати такою напруженою працею, якою довелося працювати 1919 року Українській академії наук. Вистачить порівняти цифру наших засідань з цифрою засідань хоч-би Петербурської академії наук. Коли Петербурська академія наук звичайно одбуває на рік тільки 11 конференцій (по одній на місяць), то Українська академія наук, збираючись що тижня або й частіш, одбула своїх Спільних зібрань у 1919 році аж 41, цеб-то мало не в чотирі рази більше; а ще-ж як-би не денікінська трьохмісячна окупація, то числом Спільних зібрань, що мали неодмінно

¹ Так у документі. Правильно: Постійна комісія для складання історичного словника української мови.

одбутися, Українська академія наук була-б переважила Петербурську аж у п'ятеро разів. Так само показна є пропорція і для академічних зібрань кожного відділу, бо приміром коли Історично-філологічний відділ Петербурзької академії наук легко може обмежитись на якихсь 15 річних засіданнях, то Історично-філологічний відділ Української академії наук одбув усіх своїх засідань на протязі минулого року аж 30, а мав одбути 42. І роботи менше число Спільних зібрань (так само як і зібрань академічних відділів) Українська академія наук у минулому році навіть не сміла, бо доводилося організувати і регулювати аж надто велику і складну роботу. Само собою ясно, що така колосальна цифра академічних конференцій, як 41 на рік, є з наукового погляду річ абсолютно ненормальна, бо академики взагалі повинні нести працю не стільки організаційну, скільки органічно-наукову; але ця цифра, до якої треба ще долучити таку саму цифру засідань на кожному відділі Академії та ще таку саму в комісіях кожного відділу, яскраво свідчить, що бути українським академиком це в жадному разі не є синекура, а є аж надто тяжкий, невсипущий труд.

Численні наукові установи та комісії Академії наук сполучаються здебільша спеціально з одним котримсь із трьох академічних відділів. Але є деякі установи, що найближче зв'язуються із Спільним зібранням. До таких належить Всенародня (або Національна) бібліотека та Постійна комісія для складання біографічного словника діячів української землі¹.

1. Всенародня бібліотека. Всенародня (або Національна) бібліотека, яка вже й тепер розрослася до 300 000 томів, має статися книгозбірнею всесвітнього типу (більшою, ніж Московський Рум'янцівський музей та Петербурська т. зв. Імператорська публична бібліотека) і підходитиме до типу *British Museum*².

Знаходилася вона, поки-що, під керуванням Тимчасового комітету для заснування Всенародньої бібліотеки, де головний провід здебільша належав, на протязі минулого року, голові-президентові Академії наук.

Комітет одбув на протязі минулого року 108 засідань.

[...]³

Особовий склад бібліотеки перед 1919 р. був аж надто малий: 1 молодший бібліотекар та 1 співробітниця.

Допіру-ж з початком 1919 р. комітет бібліотеки почав обирати служачих, і тепер, на 1-е січня 1920 р., в особовому складі бібліотеки лічаться: 5 старших бібліотекарів, 2 підстарших, 1 молодший, 14 співробітників, 1 урядовець для доручень, 1 старший діловод, 1 молодший, 1 хлопець та 2 курієри. Крім того, бухгалтер та скарбник Академії виконують, у позаслужбові години, обов'язки бухгалтера та скарбника бібліотеки.

Проіснувавши вже трохи більше як рік, Всенародня бібліотека до сього часу, до 1920 р., не мала і не має власного приміщення, що дуже перешкоджує праці і не дає одчинити її для публіки. Книжки в їх колосальній масі зложено по різних місцях: Педагогічному музеї, Колегії Галагана³, в Академії наук, та по приватних квартирах у тих людей, що попродали Всенародній бібліотеці свої книгозбірні.

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Постійна комісія для складання біографічного словника діячів України.

² Так у документі. Мається на увазі: Бібліотека Британського музею.

³ Так у документі. Правильно: Колегія Павла Галагана.

Канцелярія бібліотеки, що веде реєстрацію книжок, раз-у-раз переходила з Педагогічного музею до Ольгинської гімназії¹, а потім до Академії наук, – і знов таки в кожному з цих помешкань примушена була теж по декілька разів зайняти одні кімнати замість других, коли того вимагали хазяїни будинку. Ці ненастапні зміни помешкань, кількаразова перевізка книжок та ще до того перерви праці під час бомбардировок міста та таке інше, очевидячки, шкодили регулярній праці.

[...]^{*5}

До цього часу розібрано, занесено до інвентаря і перенесено на картки, з яких зняті копії, біля 20 000 назв. Окрім того, розібрано і занесено до інвентаря старі і нові газети, і почалася розбірка листівок та плакатів. Газети дібрано в двох комплектах і записано з 1876 року до 1919-го – 734 назви, і за 1919 рік – 289.

На протязі 1919 р. було набуто купівлею, крім книжок, що купувалися по крамницях, отакі цілі бібліотеки²:

[...]^{*5}

Усього в бібліотеці тепер можна лічити приблизно біля 300 000 томів, окрім маси газет, листівок, плакатів, малюнків та т. и [н.].

[...]^{*7}

2. Постійна комісія для складання біографічного словника діячів української землі. [...] ^{*1}. З'організувалася вона в кінці лютого 1919 року (перше засідання відбулося 23 лютого) в складі таких осіб [...] ^{*4}.

Голова комісії – акад. Д. І. Багалій та один з редакторів – Н. Ю. Мірза-Авак'янц виїхали з Києва й не брали участі в праці комісії останнє півріччя (в період денікінської окупації). Таким чином, комісія друге півріччя свого існування працювала в не зовсім повному складі.

Комісія одбула вісім засідань, на яких було вирішено всякі принципові та технічні питання, що торкалися змісту словника, поділу праці між співробітниками комісії та організації самої роботи. [...] ^{*7}

Результат роботи по цих останніх точках виявився до кінця року по всіх відділах у таких цифрах: у розпорядженню комісії маютьсся списки головних джерел для всіх відділів, з яких переглянуто й використано коло 250 томів, що дало коло 14 000 карток як для списку йменнів, так і для покажчика до джерел; замовлених біографій – коло 140; готових до друку біографій – 18, підготовлених до друку – коло 40 біографій. Окрім того, в розпорядження комісії поступили готові матеріали від комісії, що працювала в 1890-х роках під проводом проф. В. Б. Антоновича й мала своїм завданням також складати біографічний словник діячів України.

[...]^{*1,6}

III. ІСТОРИЧНО-ФІЛОЛОГІЧНИЙ (або «ПЕРШИЙ») ВІДДІЛ

Головою Історично-філологічного відділу був акад. Д. І. Багалій. Секретарем обрано було акад. С. Й. Смаль-Стоцького, але, як виявилось, що з Буковини йому нема ніякої фізичної змоги приїхати до Києва, то довелося акад. Д. І. Багалієві нести на протязі цілого 1919 року ще й обов'язки секретаря відділу. Коли акад. [Д. І.] Багалія Академія наук одкомандирувала до Харкова попрацювати в архівах, його обов'язки виконував акад. А. Ю. Кримський.

¹ Так у документі. Правильно: Ольгинська жіноча гімназія.

² Загальна кількість приватних бібліотечних зібрань, що надійшли до бібліотеки, – 16.

Всіх засідань відбув І відділ 30, збираючись що четверга; перерва була за часів денікінської окупації. На тих 30 засіданнях організовано було та впорядковано академічне життя І відділу, засновано постійні спеціальні наукові комісії, поставлено на ноги видавничу діяльність і т. д.

Постійних наукових комісій зовсім з'організовано вже дев'ятеро: [...] ⁷. Та ще повстала одна – 10-а, вже непостійна спеціальна комісія, яка працюватиме в кожному разі декілька літ – це для видання писань [Т. Г.] Шевченка, [М. П.] Драгоманова, [В. Б.] Антоновича й [І. Я.] Франка. Кожна комісія І відділу, хоч і має своїх керівничих, знаходиться, одначе, під головуванням котрогось з академиків.

І. Постійна комісія для складання словника української живої мови.

Це одна з найчисленніших академічних комісій з цілою армією співробітників, і праця її мабуть тому, що має велику національну вагу, йде особливо жвавим темпом. [...] ¹

Постійна комісія словника української мови заклалася з тим, щоб зібрати й видати матеріали для викладного (тлумачного) словника українського живої мови, і щоб скласти самий такий словник. Мавши таке завдання, комісія почала провадити і пильно провадить широке визбирування лексичного матеріалу з творів класичного українського письменства, етнографічних матеріалів та різних і всяких джерел, що в них показала в певній мірі лексична творчість українського народу. [...] ⁷

Конкретно й точно показані результати роботи комісії такі:

а) використано: українських авторів (окрім тих, що є в [Б. Д.] Грінченка)	35
етнографічних матеріалів	7
словникових (словник Б. [Д.] Грінченка, матеріали [П. Г.] Житецького та рукописний словник [А. Ю.] Кримського із Звиногородщини)	3

усіх джерел – 45

б) зібрано і зредаговано українських карток	116 815
в) зібрано й виправлено російською-українських карток	114 358
В цім числі:	
з оригінальних українських творів	55 406
перекинуто на рос[ійсько]-укр[аїнську] [мову]	53 479
розписано з словника [Б. Д.] Грінченка укр[аїнською] [мовою]	61 409
перекинуто на рос[ійсько]-укр[аїнську] [мову]	60 879

Що торкається складу комісії, то в ній, під головуванням акад. А. Ю. Кримського, працюють на штатних посадах: [...] ⁴. Співробітників нештатних, що працюють за плату од картки – є 154.

Постійні члени-редактори комісії одбувають регулярні засідання, на яких:

- складають ближчі й ширші плани, принципи й основи роботи комісії;
- виясняють методи й основи тлумачних словників інших народів;
- читають доклади про джерела українського словника й роблять вибір авторів;
- знайомляться з матеріалом, що прибуває од співробітників і вивіряють його;
- розглядають справи запитів співробітників і виплати їм гонорару.

Засідань комісії відбулося 87, не рахуючи побіжних нарад, що одбуваються щоденно.

[...] ⁵

В розпорядження комісії постуила бібліотека покійного Б. [Д.] Грінченка, в якій рахується по каталогу 2641 назва і мається до 2000 книжок та брошюр, ще не заведених до каталогу. Окрім того, бібліотека комісії поповнюється всіми новими виданнями, що потрібні комісії в її праці.

В дуже тісних стосунках з Комісією живої мови перебуває:

2. Правописно-термінологічна комісія. Комісія була заснована й розпочала¹ свої роботи 17 червня, цеб-то – вона працює тільки півроку.

У склад комісії входять: голова – акад. А. Ю. Кримський [...] ⁴.

[...] ⁷

Тепер обговорюється нормальний статут секції комісії та починається організація ще однієї секції – філософської.

Окремо по секціях справа стояла так.

а) *Секція технічної термінології.* Склавши план роботи та підшукавши співробітників, секція виробила список місцевостей по всій Україні що були-би чимось цікаві з боку технічно-термінологічного. В ці місця подекуди послано експедиції для збирання та запису матеріялів.

[...] ⁷

Разом з цим, провадиться вибирання технічних термінів із технічних праць та етнографічних видань.

б) *Секція юридичної термінології.* Попереду секція працювала як комісія при Третьюму відділі Академії з його постанови 27 лютого 1919 р. в складі трьох академиків та шістьох правників; далі число учасників зросло ще на 16 душ.

[...] ^{4,7}

Завдання комісії, а потім секції при Правописно-термінологічній комісії, і робота – такі: добрати найбільш відповідних українських слів та виразів для юридичної української термінології, скласти юридичний український словник; переглянути словарний матеріял (зроблено кінчаючи літерою «О»).

в) *Секція правописна.* Завдання секції – розробити й вияснити оснівні питання українського правопису та дати Академії наук і її інституціям матеріял для питань правописних. [...] ⁷

г) *Секція природничої термінології.* [...] ^{1,5,7}

На початку року закінчено було розпочату ще в попередньому році працю над виробленням методики що до вибирання літературних термінологічних матеріялів, збирання народніх, систематизування їх у словники та приготування їх до друку. Відповідні інструкції бул вироблено й докладено Орфографічно-термінологічній комісії² Академії. Друкуються вони в I томі «Матеріялів». Інструкція для збирання народнього матеріялу надрукована ще на початку літа окремою відбиткою в кількості 10 000 примірників, а почасті й розповсюджена серед народніх учителів і взагалі серед сільської інтелігенції, з метою збирання народнього термінологічного матеріялу. Поруч роздано й чимало спеціально надрукованих карток для його записування. [...] ¹

Увесь час усіма підкомісіями продовжувалася систематична праця над вибиранням термінологічних матеріялів з літературних джерел. І головним чином у

¹ Тут і далі – так у документі.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Правописно-термінологічна комісія.

зв'язку з цією роботою термінологічний матеріал з природознавства збагатився на 90 824 картки, а з тим, що був здобутий попереду, його набралось ще перед 1920 роком вже 165 649 карток.

[...] ⁷. Цілком закінчено і надруковано ¹ [...] ^{2,7}.

Вище згадані наслідки що до природничої термінології вимагали протягом року чимало колективної праці. А саме – відбулося всього 71 засідання, в тому числі – 21 засідання президії комісії, 15 засідань – хімічної підкомісії, 4 – зоологічної, 20 – ботанічної, 1 – математичної, 4 – сільсько-господарської та 6 загальних засідань комісії, на яких окрім організаційних справ було заслухано 5 докладів [...] ⁷.

В персональному відношенню, рахуючи згаданих авторів словників, які є переважно й головами відповідних підкомісій, праця комісії велася 8 співробітниками, що отримували постійну місячну платню, і 17, що отримували гонорарну платню в різних формах.

[...] ⁵

3. Постійна комісія для складання історичного словника української мови. На директора цієї комісії обрано проф. Є. К. Тимченка, у якого вже був деякий словник старо-письменної української мови XVII–XVIII ст. До цього матеріалу акад. А. Ю. Кримський долучив скриню карток, що їх на протязі декількох літ повиписував, з російським перекладом, відомий український покійний філолог П. Г. Житецький; [...] ⁷.

4. Комісія для складання історично-географічного словника української землі². Головою цієї комісії був акад. Д. І. Багалій, але найголовніший провід вів директор комісії (з правами дійсного академіка Історично-філологічного відділу) проф. О. С. Грушевський. Секретарем був – Й. Ю. Гермайзе.

Комісія одбула 15 засідань, на яких вироблялися оснівні риси праці по словнику й читалися готові монографії.

Персональний склад комісії протягом року збільшувався і дійшов до 22 членів. [...] ⁷

Робота між співробітниками комісії, як постійними так і звичайними, була з'організована в той спосіб, що кожен із співробітників брав для своїх студій якусь певну територію України. [...] ⁷

Результати 8-місячної (рахуючи з 1 травня 1919 року) роботи комісії виявилися такі:

Підготовані студії по історичній географії і здані до комісії:

- а) Овруцький і Житомирський повіти Волині – проф. О. С. Грушевського,
- б) Золочівський і Олешанський повіти Галичини – постійного члена пр[иват]-доц[ента] Є. Ю. Перфецького,
- в) Гадяцький і Зінківський повіти Полтавщини – постійного члена Й. Ю. Гермайзе,
- г) Остерський повіт з м. Остер (окрема монографія) – М. М. Ткаченка,
- д) мм. Бахмач і Конотіп на Чернігівщині (окремі монографії) – К. О. Лазаревської.

¹ Загальна кількість праць – 13.

² Так у документі. Правильно: Постійна комісія для складання історично-географічного словника української землі.

Решта з розібраного матеріалу перебуває в стадії оброблення, а подекуди – й закінчення.

Монографії авторів докладались на загальних зборах комісії¹, де вони служили матеріалом для усталення певної форми словникових статтів і для вирішення оснiвних питань практики роботи. [...]»³

5. Комісія для складання археологічної карти України. Голова цієї комісії – акад. М. Ф. Біляшівський.

В минулому році підготовлялися для друку, як видання Академії наук такі роботи:² [...]»².

Окрім того, підбирався й систематизувався матеріал для дослідження побуту князівської доби на підставі здобутків археології. Розглядалися також статті й замітки по археології, що передавалися на розгляд відділом. [...]»⁶

6. Постійна комісія для видавання пам'яток новітнього письменства. Голова й керівничий її – акад. С. О. Єфремов, який і впорядкував її. 20 лютого мав він на засіданню відділу перший свій доклад про завдання комісії та план її праці. Цей план I відділ ухвалив, доручивши С. О. Єфремову скласти постійну комісію та розпочати роботу з збиранням і виготовленням для друку потрібного матеріалу.

План видання ухвалено такий.

Під назвою «*Академічна бібліотека українських письменників*» комісія друкує твори українських письменників, од [І. П.] Котляревського почавши. [...]»⁶

Відповідно до ухваленого плану комісія першим ділом взялася до праці коло підготовки до видання повного зібрання творів [І. П.] Котляревського. Ухвалено видати всі його твори (окрім перекладу «*Les meditations*» Дюкєня)³ з варіантами й коментаріями та низкою статтів про життя і творчість [І. П.] Котляревського. [...]»⁷

Зроблено також чималу роботу для підшукування портретів [І. П.] Котляревського, малюнків до його творів, автографів і т. п., як його власних, так і людей, що мали на його вплив або так чи інакше торкалися його життя.

На засіданнях члени комісії ділилися результатами своїх дослідів, а також підіймали невияснені питання, які комісія обмірковувала й давала свої поради та вказівки.

Все видання було розраховано на три томи по 20 аркушів кожен.

В травні оснiвний текст першого тому («Енеїда» в редакції С. [О.] Єфремова) був готовий уже до друку [...]»⁷.

[...]»¹. Скоро будуть ухвалені кредити на це видання, зараз же й можна буде почати друкування готових матеріалів і приготування дальших випусків «Академічної бібліотеки», поновивши весь апарат комісії, розбитий політичними обставинами останніх місяців 1919 року.

7. Комісія для видання творів Т. Шевченка, проф. М. П. Драгоманова, проф. В. Б. Антоновича та І. Я. Франка⁴. Голова цієї комісії (однаково, як і попередньої) – акад. С. О. Єфремов [...]»⁴.

¹ Загальна кількість доповідей – 4.

² Загальна кількість праць – 2.

³ Так у документі. Можливо мається на увазі: порівняння французьким письменником Максимом Дюканом творів І. П. Котляревського і Альфонса де Ламартіна.

⁴ Тут і далі – так у документі. Правильно: Комісія для видавання творів Т. Г. Шевченка, І. Я. Франка, В. Б. Антоновича, М. П. Драгоманова.

Постала ця комісія, первісно, не в Українській академії наук, а зовсім обіч Академії; вона була заснована при «Всеукраїнським видавництві» «Всеиздат»¹, щоб посунути наукове критичне видання [Т. Г.] Шевченка, [М. П.] Драгоманова, [В. Б.] Антоновича та [І. Я.] Франка як найшвидче. В серпні 1919 року український «Всеиздат» прохав Академію наук узяти критичне опублікування тих чотирьох письменників під свій догляд і заасигнував потрібні кошти на оплату співробітників і на друк. [...]»⁷

8. Археографічна комісія. Перебувала вона в 1919 році під керуванням проф. Ф. П. Сушицького.

Завдання Археографічної комісії, як вирішив I відділ Академії наук, поки що повинно бути подвійне: а) видавати археографічні матеріали й праці самої комісії та б) наглядати за друкуванням наукових праць членів відділу по катедрах. [...]»⁶

Через отой подвійний напрям Археографічної комісії сами собою визначилися видання двох типів: а) *Археографічний збірник* і б) *Збірник Історично-філологічного відділу Української академії наук*.

В першому видавництві намічено й ухвалено комісією три серії.

1 серія – «Пам'ятки мови» – для чого виготовано для друку² [...]»².

2 серія – «Пам'ятки письменства»³ [...]»².

3 серія – «Пам'ятки історії»⁴ [...]»².

Окрім того по дорученню комісії розглядаються в Археографічній комісії й готуються до друку⁵ [...]»².

Повинні були вийти в 1919 році чотири книжки «Записок Історично-філологічного відділу Української академії наук», та через денікінську окупацію надруковано тільки дві (другу ще не випущено в світ, бо вона не зброшурована). [...]»⁷

9. Жидівська історично-археографічна комісія. Ця комісія геть відокремлена від попередньої Археографічної комісії, бо потребує зовсім особливих спеціалістів-гебраїстів. У неї дві мети: а) позбирати й поперекладати на котрусь європейську мову все те, що писано жидівською мовою про територію й народи української території, починаючи з хазарських часів і кінчаючи часами Хмельниччини та Руїни; б) вибрати й перекладати всі матеріали, що торкаються історії жидів на українській території, теж починаючи з хазарських часів, але спиняючись, очевидно, переважно на рясних документах XVII–XVIII вв. [...]»¹

Головну організаційну працю для заснування такої комісії взяли на себе четверо київських гебраїстів [...]»^{1,4}.

10. Комісія для присуду премій на I відділі. Комісія для присуду наукових премій при Історично-філологічному відділі Академії наук, під головуванням акад. Д. І. Багалія, не мала великої праці в 1919 році, бо ще не час був комусь присуджувати премії.

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: «Всевидав».

² Загальна кількість праць – 2.

³ Загальна кількість праць – 3.

⁴ Загальна кількість праць – 3.

⁵ Загальна кількість праць – 5.

Всіх премій – осьmero:

для історії України – імені М. О. Максимовича,

для археології – імені В. Б. Антоновича,

для мови – імені О. О. Потебні,

для історії літератури – імені І. Я. Франка,

для народньої словесности – імені М. П. Драгоманова,

для історичної географії та етнографії – імені М. І. Костомарова,

для історії української церкви – імені митрополита П. Могили,

для історії українського мистецтва – імені М. В. Лисенка.

Ще не вироблена остаточна реакція правил для присуджування премій і перевести цю працю доведеться вже в 1920 році.

11. Окремі наукові доручення I відділу. Не обмежуючись на колегіяльній роботі співробітників тієї чи іншої комісії, Історично-філологічний відділ Української академії наук давав спеціальні наукові доручення (протяжного систематичного характеру) окремим ученим особам. Таких співробітників I відділу було в 1919 р. дев'ятеро:

1. проф. І. І. Соколов – мав доручення досліджувати рукописні грецькі джерела української церковної історії XVI–XVIII вв.;

2. проф. М. Т. Мухін – такі самі рукописні джерела латинські;

3. проф. В. І. Барвінок – описувати старопечатні друки київських книгозбірень;

4. проф. П. П. Кудрявцев – збирати матеріали для історії філософських студій на Україні;

5. В. П. Науменко – досліджувати рукописи невідомих українських письменників початку XIX в.;

6. Є. К. Трегубов – описати рукописний архів В. П. Науменка;

7. А. Л. Бем – складати бібліографію Кулішевого листування;

8. В. В. Міяковський – досліджувати архівні джерела для історії українського громадського руху 1840–1870-х років;

9. О. Н. Синявський – діалектологічна карта української мови.

[...]^{*3,6,7}

12. Бібліотека Історично-філологічного відділу. При окремих інституціях і катедрах Першого відділу є свої спеціальні, добре впорядковані книгозбірні. Ми згадували про видатну, повну бібліографічних рідкостей, українську бібліотеку покійного Б. Д. Грінченка при Комісії словника живої мови та про гарно підібрану філологічну бібліотеку проф. Є. К. Тимченка при Комісії історичного словника української мови; обидві бібліотеки містяться в будинку Академії наук. Для орієнтації, для катедри арабо-іранської філології, має Українська академія наук у своєму розпорядженні добру книгозбірню акад. А. Ю. Кримського; вона забезпечує наукову працю і для тюрколога.

[...]^{*5}

На бібліотекаря I-го відділу обрано вдову покійного професора Катерину Миколаївну Антонович-Мельник, заслужену працівницю на лоні української археології та історії (особливо мемуарної літератури). Головою бібліотеки Першого відділу являється акад. Д. І. Багалій.

Розпочала бібліотека свою діяльність з половини березня 1919 р., відколи її перевезено до будинку Академії наук. Всіх книжок було приставлено – 3482 назви та 5010 томів, які поділялись по спеціальностям на 22 розділи: [...]^{*7}.

Подаровано до кінця 1919 року книжок 408 примірників, що складають 494 томи, та 8 рукописів од 30 осіб. Куплено 614 примірників (у 720 томах), на суму 4990 крб 40 коп.

[...]^{*7}

IV. ФІЗИЧНО-МАТЕМАТИЧНИЙ (або «ДРУГИЙ») ВІДДІЛ

Головою Фізично-математичного відділу був академик М. Ф. Кащенко. Секретарем відділу більшу частину 1919 р. був академик С. П. Тимошенко, а як поїхав він до Сполучених держав північної Америки¹, одкомандирований од Академії наук, щоб на місці наочно достудіювати американські лабораторії будівельного матеріалу, то на секретаря 2-го відділу обібрано академіка В. І. Липського.

Всіх засідань академіків II відділу одбулося до 1-го січня 1920 року 40.

[...]^{*6}

1. Комісія для виучування природних багатств України. [...] ^{*4}. 11-го березня склад комісії було затверджено на Спільному зібранню Академії, і того-ж-таки дня комісія розпочала свою діяльність першим організаційним зібранням, на якому сформульовано було конкретні завдання комісії та намічено план її конструкції.

Комісія мала на меті об'єднати наукові і технічні сили України перш за все задля того, щоб скласти збірник: «Природні багатства України», в якому повинні бути зібрані та систематизовані всі, що маютья до цього часу, дані про природні багатства України, а потім щоб здійснити, наскільки буде змоги, загальне завдання – виучувати природні багатства України і розроблювати методи найраціональнішого використання цих багатств.

На початку квітня сконструйовано було перші секції: теплової, будівельних матеріалів, підземних багатств та гідрологічну; причому осередок кожної секції обіралося на загальних зборах комісії з постійних її членів, і цьому осівному складові секції надавалося вже право кооптувати відомих їм спеціалістів, як «співробітників» комісії для праць тієї чи іншої секції. [...] ^{*7}

На початку травня зорганізовано було секцію хімічно-технічну, протягом червня – прикладної фізики та сільського господарства, а до початку липня закінчено було конструювання всіх секцій комісії з усіма їх підсекціями, що їх повиділяли з себе різні секції задля найкращого та найповнішого виконання спеціальних завдань.

Отже секція теплової (головою – акад. С. П. Тимошенко) розбилася на відділи: 1) досліджування по справам коксування кам'яного вугілля; 2) хімічно-технічного досліджування кам'яновугільних смілі; 3) механічного досліджування змазку, здобутого з кам'яновугільної смоли; 4) досліджування по справам спалювання тощих вуглів під котлами.

Передбачалося переводити *досліджування по коксуванню* вугілля на підставі нового методу іспитів кам'яного вугля в спеціальному приладі (привілея інж[енера] П. М. Єсманського № 21), який вже й замовлено було Дніпровському металургічному заводі. Задля виучування кам'яновугільної смоли заготовлений був резервуар з усіма необхідними пристосуваннями, в тому числі і для перегонки вугля під зменшеним в значній мірі тисненням (розріджена просторінь), та розпочато було

¹ Так у документі. Мається на увазі: тогочасна назва Сполучених Штатів Америки, яка вживалась в СРСР у 1920–1930-х рр.

розгонку смоли на фракції в узеньких температурних межах. Одночасно з тим переводилися досліджування різних кам'яновугільних продуктів під мікроскопом і ультрамікроскопом у фізичному кабінеті Університету св. Володимира. Наслідком вищезгаданої праці з'явилася спромога ближче підійти до розв'язання питання про здобування торфу з тощих вуглів. [...]*⁷

По відділу хімічно-технічного дослідження кам'яновугільних сміл передбачалося перевести: 1) вивчення кам'яновугільних сміл Донецького басейну відносно перероблення їх на так звані легке, середнє та важке масла, і здобуття даних для докладної наукової і технічної характеристики цих масел; 2) вивчення всіх вищезгаданих масел відносно перероблення їх на індивідуальні вуглеводні, феноли й основання з послідуочим переробленням таких «перших продуктів» на «секундарні», наприклад як нітро, сульфо, амідно сполучення і т. п. 3) синтез красячих, смакових і лікарських матерій з проміжкових продуктів донецько-кам'яновугільного походження.

Перш за все увагу звернуто було на дослідження п'яти зразків донецько-кам'яновугільних сміл, що їх привезено було в кількості одної бочки кожного зразку до лабораторії проф. В. Г. Шапошникова, відносно перероблення цих сміл на масло (олій). [...]*⁷. Врешті з'явилася можливість скласти окрему збірну таблицю, котра, оскільки це відомо, являє собою першу характеристику для сміл Донецького басейну в вищезгаданих відношеннях і дає цінний матеріал для оброблення його з різних точок погляду.

По відділу механічного дослідження змазку, здобутого з кам'яновугільної смоли, приступлено було до постановлення під проводом інж[енера] Е. К. Гарфа, в широкому масштабі, дослідів у справі, що до випробувань на тертя, аби з'ясувати, наскільки можна використовувати, як змазку, для різних машин і моторів отії продукти, що їх здобуто з кам'яновугільної смоли, в залежності від властивостей, які виявлятимуться при механічних дослідженнях.

По відділу дослідів по спалюванню тощих вуглів (тісного вугілля) під котлами передбачалося використати котельну лабораторію Київського політехнічного інституту за-для поставлення дослідів [...]*⁷. Але в цьому напрямі праця не встигла вийти з стадії підготовчих лаштувань.

Секція будівельних матеріалів (головою – акад. С. П. Тимошенко) увесь час знаходилася в найтіснішому зв'язку з Інститутом технічної механіки при Українській академії наук і брала жваву участь у розробленню та розв'язанню різних питань, зв'язаних з дослідженням усіх, які тільки можливі, будівельних матеріалів. Головним завданням секції було збирати і систематизувати дані що до опису властивостей і лабораторних випробувань різних матеріалів будівництва на Україні; і в цьому напрямі секція встигла зробити де-що для складання окремого «Збірника будівельних матеріалів України».

Секція підземних багатств (головою [був] проф. В. І. Лучицький, потім інж[енер] І. І. Гінзбург) поставила першим завданням для себе скласти на підставі літературних матеріалів збірник: «Корисні викопалини України», включаючи до того збірника й підземні води, а потім перевести необхідні додаткові дослідження в відповідних царинах природних сил України. [...]*⁷

Роботи *гідрогеологічної підсекції* зводилися перш за все: 1) до упорядкування, визначення і етикетування зразків гірських порід, здобутих з понад 2000 висвердлин;

2) до приготування бувшими гідрогеологами армій південно-західного та румунського фронтів низки монографій для гідрогеології України; 3) до складання спеціалістами альбома висвердлин, викопаних за часи війни в близькому тилі та на фронті. Увесь матеріал, який вже підготовлено до друку, займає біля 50 друкованих аркушів, і його можна буде випустити в світ низкою випусків серії «Матеріали для гідрогеології України». Поруч з тим, підсекція не припиняла праці в напрямі складання «Гідрогеологічного збірника» і «Гідрогеологічної мапи України» [...]»⁷.

Роботи *підсекції підземних багатств* узагалі та природних кам'яних будівельних матеріалів з'особна зводилися до утворення найтіснішого зв'язку з Українським геологічним комітетом і Управлінням округу шляхів та ріжних залізниць, що мають у своєму розпорядженні численні збірки ще далеко необроблених і несистематизованих природних кам'яних будівельних матеріалів. Секцією було вироблено програму «Збірника корисних копалинних матеріалів» і вжито заходів до складання його перших чергових випусків [...]»⁷.

Секція гідрологічна (головою спочатку [був] проф. В. І. Луцицький, потім проф. М. І. Максимович) ставила собі широкі завдання що до виучування і дослідження підземних водних багатств України, включаючи до них і торфовища. У зв'язку з цим, виник поволі поділ секції на окремі підсекції: 1) гідрологічну, 2) гідротехнічну, 3) меліораційну і 4) торфо- та болотознавства.

В *підсекції гідрологічній* переводилося оброблення гідрометричних матеріалів, здобутих із 183 водомірних пунктів, збиралися та систематизувалися гідрографічні дані, розроблювалися методи гідрологічних, гідрометричних і гідрометеорологічних досліджень і спостережень у зв'язку з кліматологічними даними; підготовлялися матеріали для видання покажчика по гідрології та для складання проекту гідрометричної та гідрометеорологічної сіти на річках України; склалися окремі гідрографічні описи річок України. Між іншим було закінчено складання настінної мапи річок України з занесенням гідрометричних пунктів, станцій та свердловин [...]»⁷.

В *підсекції гідротехнічній* розроблювалося питання про вплив перероспологу скоростей в потоці на зміну гідродинамічних елементів у зв'язку з з'ясуванням практичного пристосування вищезгаданого принципу до виучування сталого становища річного русла (ухвалена й підготовлена до друку праця інж[енера] О. П. Артем'євського: «Про будування кривих сталого становища річного русла»). Поруч з тим, підсекція працювала над складанням порівнюючого обрахування кам'яних гаток у зв'язку з дослідженням впливу тиснення води, що протікла вже до швів мурування, на умови сталої міцної рівноваги гатки. Підсекція розроблювала також питання про порівнюючі достоїнства та недостатки затворів чи в формі планиць (щитів) Стольнея для гаток, чи вальцування, і підготовлювала матеріали, які дали-б змогу перевести порівняння всіх планиць (щитів) гідротехнічних будівель за для використання сили спаду води.

В *підсекції меліраційній* робота з'осереджувалася головним чином на складанні докладних проектів обводнення земель шляхом утворення ставків, водопроводів та колодязів, закріплення ярів, обсушування та дренажу забagnених земель, зрошування сухих степів, обвалування пійм і плавнів, пристосування водовідливів для цілей рибальства (ухвалена й підготовлена до друку праця інж[енера] О. Г. Леше «Про меліорацію Дніпрових плавнів»).

Підсекція болото і торфознавства ставила для себе метою утворити науковий осередок для вивчення болот і торфів України, що навколо його мали-б змогу об'єднатися особи, які цікавляться науковими сторонами справи (вивчення минулого і сучасного життя болот) і науково-практичними питаннями, зв'язаними з торфознавством та болотознавством (статистика болот, картографія болот, видання брошур-інструкцій, добір фотографій, діапозитивів, організація музею). [...]»⁷

Секція хімічно-технічна (головою [був] В. О. Кістяківський) ставила для себе завданням збирати матеріали відносно даних, що торкаються хімічної промисловості України, маючи на оці¹ скласти відповідні розділи в «Збірнику природних багатств України»; поруч з тим малося на меті з'організувати серію науково-технічних досліджень, а також улаштувати необхідні для вищезгаданих досліджень досвідні заводи. [...]»⁷

Що до Комітету науково-технічної ініціативи, то він повинен був дбати між іншим про організацію науково-технічних досліджень по питанням використання природних багатств України в інтересах допомагання розвитку хімічної промисловості України. [...]»⁷ вся енергія секції з'осередилася в кінці кінців головним чином на підготовчих стадіях розроблення тем, які мають відношення до сучасного стану хімічної промисловості України або можуть виринути в найблизшому майбутньому, коли доведеться брати на увагу особливості української сировини і ті удосконалення, що вживалися раніш. Серед таких тем секція поставила: а) технічне розроблення методу здобування бертолетової соли K_2CO_3 і $NaCl$ без уживання платинових електрофідів та б) науково-технічне розроблення заводських методів виготовлення дубильних екстрактів і організацію науково-технічного контролю по здобуванню цих екстрактів.

Секція прикладної фізики (голова – проф. Г. [Г.] Де-Метц) мала на меті широко поставити різні питання в царині геофізики, радіології з рентгенологією, метрологією та електрофізики, і в зв'язку з цим й поділила з самого початку свою працю між чотирма комітетами: геофізичним, радіологічним, метрологічним і електрофізичним. Роботи всіх комітетів, окрім одного геофізичного, не встигли вийти поза стадію цілком організаційну та попередньо-підготовчу. [...]»⁷

Секція сільського господарства (головою [був] проф. С. М. Богданов) ставила завданням для себе підрахувати все те, що досі було відомо нам про сільське господарство і сільську промисловість України, в самому широкому розумінню слова «сільське господарство» (хліборобство, лісництво, скотарство і т. д.), зупиняючися, головним чином, на природно-історичних умовах розвитку цієї надто значної галузі народного господарства та на тому, що з неї фактично існує на Україні. [...]»⁷. Секція, перш за все, звернула увагу на складання збірника, в якому треба було-б звести до купи, згідно заздалегідь розробленій програмі, все те, що вже було зроблено для вивчення сільсько-господарських природних багатств України. Таку програму вже вироблено, і по всіх відділах будучого збірника намічено перевести низку науково-історичних і статистично-каталогізаторських робіт. [...]»⁷

Загальна кількість співробітників комісії в усіх її секціях, окрім 47 постійних членів її, на кінці 1919 року дійшла до цифри 153. [...]»⁷

¹ Так у документі. Мається на увазі: на меті.

За весь час свого існування комісія не припиняла своєї праці, і лише темп тієї праці змінювався в залежності від частоті зміни політичних обставин, що не завжди сприяла спокійній і продуктивній науковій діяльності. Всіх загальних зборів було сім, прилюдних засідань комісії з науковими докладами – два, секційних засідань 87 (у секції будівельних матеріалів – 4, у сільсько-господарчій – 6, у тепловій – 7, у хімічно-технічній – 8, у секціях: прикладної фізики – 21, підземних багатств – 25 і гідрологічній з її підсекціями – 32). На тих засіданнях було заслухано й обговорено до п'ятидесяти наукових докладів, що з них деякі вже здано до друку, а багато інших з ухвалених комісією до друку чекають черги, складаючи в своїй сукупності матеріял приблизно на сто двадцять друкованих аркушів:¹ [...] ².

[...] ⁵

Коли взяти на увагу, що через політичні обставини з тих 3000 000 крб, які передбачалося здобути від Укрсовнархоза, фактично перейшло в розпорядження комісії лише 400 000 крб; біля 100 000 [крб] було ще отримано від Фізично-математичного відділу Української академії наук, то не можна не визнати наслідки праці комісії більш-менш задовольняючими. [...] ⁷

Вступаючи в другий рік свого існування, комісія має на меті приступити до систематичних праць над дослідженням території України згідно з виробленим планом, поділивши працю відповідно до сил природи, впорядкувавши старий матеріял і розпочавши дорогу до нового, в інтересах великого українського народу, що чекає доброї долі.

[...] ⁶

2. Праці по геології. Під проводом акад. П. А. Тутковського зроблено от що:

а) Заложено початок бібліотеки при катедрі геології, а саме придбано: спеціальних книг і журналів – 23 назви, в 51 томі; атласів – 1 назва, в 1 томі; геологічних і топографічних мап – 2 назви, на 152 аркушах. Серед придбаних книг є бібліографічні рідкості.

б) Заложено початок геологічного й палеонтологічного музею. Від різних осіб (найбільш од акад. П. А. Тутковського) надбано більш як 100 зразків гірських порід і скам'янілостей, переважно з різних місцевостей України.

в) Акад. [П. А.] Тутковським підготовлено для друку² [...] ².

м) їм-же вироблено проект заснування Геологічного кабінету при Українській академії наук; проект цей ухвалено II відділом і Спільним зібранням академії, і пороблено заходи про реальне здійснення його. Склад персоналу ще не дібрано, але функціонувати почав Геологічний кабінет уже з січня 1920 р.

3. Ботанічний сад. Директором саду був акад. В. І. Липський.

[...] ⁷

Ботанічний сад Української академії наук має отакі відділи:

а) бібліотека, б) гербарій і музей (чи колекція засушених або законсервованих рослин), в) колекція живих рослин (власне сад, а також оранжереї), г) ціла низка лабораторій.

а)³ Що торкається спеціальної бібліотеки, то вона стала складатися негайно після того, як було призначено директора й набрано певний штат служачих.

¹ Загальна кількість праць – 60.

² Загальна кількість праць – 12.

³ Така літерна послідовність пунктів у документі.

[...]^{*7} до кінця року зібралася чимала бібліотека, до 1000 назв. Для цієї бібліотеки В. О. Караваєв склав картковий каталог. Багато книжок обіцяв Петроградський ботанічний сад¹ (між іншим – повну серію своїх власних видань). Окрім того, частину книжок було замовлено за-кордоном одним із співробітників Академії. Але, на жаль, ані з Петрограду, ані з за-кордону книжок ще не отримано. Завважимо, що окрім спеціально-ботанічних книжок (а також по садівництву) придбано також і різні справочні книжки та видання, наприклад, енциклопедичний словник Брокгауза і Єфрона та й інші словники.

б) Гербарій також почали набувати з самого початку, як тільки призначено було директора і набрано співробітників. Набували його, головним чином, шляхом купівлі. [...]^{*7} ціла низка співробітників все таки одбула екскурсії для збирання рослин, які й передано до гербарія; це збірки [родини] Фоміних (Остерський повіт на Чернигівщині), [В. М.] Хмаладзе, [А. М.] Окснера та інші. Доглядати за гербарієм, впорядкувати його, взялася О. Г. Фоміна.

в) Майже одночасно з гербарієм закладено основи й для музею; [...]^{*7}.

Першим ядром музею можна лічити ту колекцію тропічних зразків, зібрану зоологом В. О. Караваєвим (на островах Малайського архіпелагу, в Судані та інших місцях) і подаровану нашому саду. Містить вона в собі частки спиртові препарати (наприклад, пагінків мангрових дерев), частки великі плоди (наприклад, кокосові оріхи), частки деревні обрубки, плоди, тропічні лишайники і т. и[н.]. Окрім цієї колекції в музею є ще й різні інші зразки (напр[иклад], насіння місцевих рослин, гніздо ремеза, виткане з рослинних продуктів і т. и[н.]). Музеєм завідував Є. І. Бордзиловський.

Одне з головних завдань Ботанічного саду – це виучувати місцеву українську флору. [...]^{*6}

А що торкається вищих рослин, то на їх теж було звернено увагу. Ціла низка співробітників улаштувала екскурсії, збирала рослини та передавала їх до гербарія. Другі рівночасно збирали рослини спеціально для видання гербарія української флори. Головним чином працю вів Є. І. Бордзиловський, що наглядав за працею і других збірачів. А збирали не тільки співробітники Ботанічного саду, як напр[иклад], практикант Ю. М. Пирогов, А. В. Врублевський, садівничий О. О. Лоначевський (що зібрав чимало рослин), О. Г. Фоміна (що працює в гербарію), але й інші посторонні особи та й любителі. Здебільшого до гербарія передавалися колекції вже в обробленому виді (О. Г. Фоміної, студента [А. М.] Окснера та ин.). Для видання гербарія української флори збирали матеріали також і спеціалісти для нижчих рослин.

Що-ж до збирання літератури про флору України, то її зібрав, головним чином, Є. І. Бордзиловський. На картки виписувалися докладні назви всіх переглянутих праць, а іноді й рецензії на них. Таких карток досі виписано біля 1000. Таким чином, складено майже повний огляд усіх літературних даних. [...]^{*7}. Складається, окрім цього, ще другий подібний екземпляр, який розміщує матеріали по місцевостях (губерніях) України, – а це полекшить справки для осіб, що займаються яким небудь обмеженим районом.

[...]^{*5}

¹ Так у документі. Правильно: Головний ботанічний сад РРФСР.

г) Що торкається колекції живих рослин (власний сад та оранжереї), то влаштувати її вповні в 1919 р. не вдалося. [...] ⁵. З огляду на це, єдина річ, яку зроблено, це тая, що переведено (прив[ат]-доц[ентом] М. П. Флоровим) ґрунтові роботи та геодезичні знімки (студентами-політехніками під проводом інж[енера] В. Й. Крижанівського. Дослідження ґрунту переведено тільки в загальних рисах (без лабораторних праць), а геодезичні знімки тільки для певних пунктів. Далі праця припинилася, бо при тих обставинах, що склалися (денікінська окупація), працювати було неможливо, й студенти поволі кидали працю та й розбіглися.

[...] ⁵

Співробітниками Ботанічного саду та тими, хто працює в ньому, подано для друку цілу низку праць, а саме: ¹

[...] ²

4. Праці для вивчення нижчих рослин України. Рослинність України складається з вельми різномірних флористичних типів, а саме: шпилькових і листових лісів, що займають більш-менш обширні простори; до них прилучаються болота і торф'яники, що разом із згаданими лісами витворюють особливий тип рослинності Полісся. [...] ⁷

[...] ⁷ Українська академія наук і звернула особливу увагу на дослідження в першу чергу спорових рослин, що їх розповсюдження підлягає таким самим ботанічно-географічним законам, як і розповсюдження вищих цвіткових рослин. Організувати дослідження спорових рослин, а разом з тим і підготувати спеціалістів-спорологів доручено було проф. О. В. Фомінові. До праці по споровим рослинам проф. [О. В.] Фомін запрохав двох своїх учеників: магістранта Д. Я. Персидського та О. З. Архимовича, що скінчив Київський університет, і М. Ю. Вагнера, що скінчив Київський політехнікум.

[...] ⁷. Восени минулого року Д. Я. Персидський склав «Определитель» усіх європейських, у тому числі і російських видів роду *Sphagnum*; він-же виконав для цих видів морфолого-анатомічні малюнки.

[...] ⁷. У червні місяці минулого року О. З. Архимович подав до Академії наук свою працю під заголовком: «Матеріяли до ліхенології України. Рід *Parmelia*»; Академія ухвалила її до друку. За літо й, головним чином, за осінь минулого року він обробив весь матеріал для *Parmeliaceae*, зібраний їм самим та деякими іншими екскурсантами по Київщині, а проф. О. В. Фоміним на Чернігівщині. Результатом цього з'явилася друга праця, що являє собою поширення першої, а саме, «Матеріяли до ліхенології України. Семейство *Parmeliaceae*». [...] ⁷.

М. Ю. Вагнер приступив, від березня минулого року, до праці над вивченням мохів. [...] ⁷. На початку осені минулого року він склав картковий каталог літератури про мохи.

[...] ⁷. Протягом минулого року проф. О. В. Фомін підготував до друку «Визначник папоротевидних України».

5. Комітет для вивчення фауни України. Комітет для вивчення фауни України було засновано при Фізично-математичному (Другому) відділі Української академії наук у березні 1919 року з ініціативи проф. С. Є. Кушакевича. Зараз у склад комітету входять отакі особи: акад. М. Ф. Кащенко (голова), [...] ⁴. Окрім

¹ Загальна кількість праць – 12.

цих осіб, до праці комітету запрохано співробітниками спеціалістів (зоологів-фавністів) у кількості 22 душ.

Щоб виконати своє завдання – вивчити фавну України – окремі особи взяли для оброблення різні групи тварин. Шляхом численних екскурсій провадиться збір цих тварин та спостереження в природі над їх життям. Всі зібрані матеріали, а також ті, що знаходяться вже в музеях різних наукових установ та деяких приватних колекціях, науково оброблюються. Проводиться також збирання та критичне вивчення літератури для тих груп, які досліджуються, з занесенням на карткові каталоги бібліографічних відомостей.

В минулому 1919 році досліджувалися ось такі групи тварин [...] ⁷. Решта тварин поки ще не обробляється, бо немає таких осіб, які-б спеціально займалися ними.

[...] ⁵. До комітету подано отакі праці, що з них частину вже передано до Фізично-математичного відділу, ухвалено ним й призначено до друку ¹.

[...] ^{2,3,7}

На необхідність утворити при Українській академії наук Зоологічний музей вказувалося не раз. І комітетові для виучування фавни України пощастило настати на тому, щоб перевести в життя цю ідею. В розпорядження комітету було відпущено кошти на первісне обладнання музею. [...] ⁷

Комітет для виучування фавни України значно поширив свою діяльність, зорганізувавши при собі біологічну секцію (Комісію для виучування біології тварин). Ця секція виникла з ініціативи М. В. Шарлеманя, що вказував, у своїй докладній записці до II відділу УАН, на необхідність утворити Інститут біологічних досліджень. Завдання такого інституту – це різнорічно виучувати життєві явища; [...] ⁷. Одкинувши пропозицію утворити зараз такий інститут, Українська академія наук заснувала при Комітеті для виучування фавни України біологічну секцію та відпустила в її розпорядження кошти, потрібні для оплачення праці співробітників, на влаштування екскурсій, то що.

Праця біологічної секції почалася з травня 1919 р. [...] ⁴. Головою секції був акад. М. Ф. Кашенко. [...] ⁴

6. Акліматизаційний сад². Директором саду був М. Ф. Кашенко.

[...] ⁶

Праці, що провадилися на цьому участкові з початку 1919 р. за рахунок Української академії наук, по сміті Акліматизаційного саду, полягали, головним чином, на підготовленню посадочного та засівного матеріалу для майбутнього академічного саду, далі на продовженню вже розпочатих раніш акліматизаційних дослідів та на переведенню нових аналогічних дослідів ³.

[...] ⁷

Маючи це на увазі можна зазначити, що за минулий рік зроблено було от що:

1) Переведено запис вегетації коло 150 видів лікарських рослин, що вони здебільша або зовсім чужі нашій країні, або-ж у-перше культивуються.

2) Переведено запис квітнення й плодоношення більш як сотні сортів плодкових дерев та ягідних кущів що з них багацько ще теж чужі місцевій культурі.

¹ Загальна кількість праць – 14; доповідей – 1.

² Див.: Розділ Фотодокументи, фото № 2.

³ Досліди поки що торкалися тільки царства рослинного, бо для дослідів над тваринами треба далеко більше місця, а також і відповідного приладдя. – *Примітка в документі.*

3) Продовжувалися розпочаті селекційні дослідження над виробленням нового культурного сорту валеріани з дикої місцевої *Valeriana exaltata* Mik.

4) Переведено спроби гібридизації між різними сортами яблунь та груш. Через те, що в минулому році яблуні цвіли в негоду, пощастило дістати гібридні зернята тільки однієї комбінації яблунь; а з грушових комбінацій удалося декілька. Зернята будуть посіяні тільки тоді, як зовсім виспіють (це насіння з пізніх сортів).

5) З'ясовано результати попередніх дослідів акад. М. Ф. Кащенко над акліматизуванням персиків та морелі (абрикосів). Вироблений у саді шляхом засіву та одбору новий сорт персиків «августовській», що його ніколи нічим на зиму не охороняли, дав на цей раз плоди, майже рівні прикметами з високо-культурними сортами західньої Європи. Так само дали в цьому році плоди декілька вироблених у саді сортів абрикосів, що вповні виносять клімат Києва, а відрізняються від плодів високо-культурних сортів тільки меншим розміром. Плоди з кожного акліматизаційного дерева персика й абрикоси виміряно описано й намальовано.

6) Зібране в цьому році насіння персика од кожного з вищезгаданих акліматизованих дерев окремо (тільки од кращик з них), засіяно знову, щоб збільшити їх виносливість та підняти якість плоду.

7) З'ясовано склад звіринних і рослинних паразитів плодів та лікарських рослин акліматизаційного саду.

8) Переведено хімічний аналіз деяких продуктів од тих що акліматизуються у нас, лікарських рослин, напр[иклад] листя японської м'янти, листя красавки (*Atropa belladonna* L.), плодів аптечного кропу (*Foeniculum officinale* L.), верхків індійської коноплі (*Cannabis indica* Lam.) і деяких інших. [...]^{*7}

Далі наводиться особовий склад співробітників Акліматизаційного саду, [...]^{*4}.

Кількість поденних робітників значно хиталася: між 2 й 10.

Рослинний матеріал, що його заведено в теперішньому тимчасовому саді на кошти Української академії наук, складається от з чого: [...]^{*7}

За останні три місяці 1919 р. становище Акліматизаційного саду було надто важким, бо припинилися грошові видачі як на утримання служачих, так і на інші потреби.

В осени, з огляду на надто скрутне матеріальне становище співробітників і деяких поденних робітників, було продано деякі не дуже важні в науковому відношенню матеріали Акліматизаційного саду [...]^{*5}.

Що до праць літературного характеру, то в минулому році особовий склад саду зробив от що:¹ [...]^{*2}.

7. Інститут технічної механіки. Одне з головних завдань Інституту технічної механіки – це утворити й улаштувати лабораторію для випробування будівельних матеріалів, яка в майбутньому, подібно до деяких закордонних лабораторій, повинна стати експериментальною станцією України. З огляду на це передбачається при лабораторії мати 3 відділи, а саме: 1) відділ для випробування металів, 2) відділ для випробування портланд-цементу, бетону, натурального й штучного каміння та й інших будівельних матеріалів і 3) механічну майстерню. [...]^{*5}

Що торкається наукової діяльності окремих співробітників Інституту технічної механіки, то в минулому 1919 році думалося перевести цілу низку експери-

¹ Загальна кількість праць – 7.

ментальних робіт для дослідження будівельних матеріалів, було поставлено на чергу такі праці: [...]»⁷.

[...]»^{5,6}

Поруч з тим у 1919 р. співробітниками інституту підготовлено для друку отакі праці (які повинні були друкуватися в «Працях Інституту технічної механіки»²):¹

[...]»^{2,5}

Не обмежуючись розглядом перелічених вище питань, співробітники інституту поставили на чергу у своїй праці також і розгляд деяких теоретичних питань технічного характеру. З цією метою влаштовувалися семінарії, що збирали доволі значну кількість слухачів. На цих семінаріях виступали з докладами акад. С. П. Тимошенко та інженери: І. А. Кирієнко та І. [Я] Штаєрман.

Нарешті співробітники інституту, щоб узяти участь у працях Комісії для виучування природних багатств України, zorganizували секцію будівельних матеріалів під головуванням директора інституту акад. С. П. Тимошенка. Головне завдання секції – це збирати і сортувати наявний матеріал (дані для опису властивостей та для випробування будівельних матеріалів), який міг-би бути корисний для складання «Збірника про будівельні матеріали України». Але з огляду на короткий час секція одбула тільки 4 засідання, що на них окрім того було зроблено доклади² [...]»³.

Наприкінці необхідно вказати, що найближчими своїми завданнями Інститут технічної механіки рахує ось що:

1) Продовжити обладнання лабораторії в частинах хімічній та фізично-механічній для випробування цементів, глини, піску й інших будівельних матеріалів, включаючи до обладнання й пристосування приміщень для успішного виконання наукових праць (проведення газу, електрики, установа машин, обладнання меблями і т. і[н.]).

2) Організувати механічну майстерню, а саме – придбати машини, прибори та матеріали для обладнання майстерні.

3) Продовжити наукові праці, що на них вже було відпущено кошти.

4) Відновити діяльність семінарія та секції будівельних матеріалів.

[...]»⁶

V. ВІДДІЛ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (або «ТРЕТІЙ»)

Головою Відділу соціально-економічних наук був попереду акад. М. І. Туган-Барановський. Як він помер, на голову обрано акад. Ф. В. Тарановського; коли він через наукові командировання був відсутній, головував акад. О. І. Левицький.

Секретарями III відділу бували або акад. О. І. Левицький, або акад. Б. О. Кістяківський.

Всіх засідань мав III відділ у 1919 р. 28. На них zorganizовано було отакі комісії та інституції:

1. Комісія для виучування звичаєвого права України. Головою комісії був акад. О. І. Левицький, а керівником її – М. М. Павлов-Сільванський.

[...]»¹

¹ Загальна кількість праць – 6.

² Загальна кількість доповідей – 3.

Через те в перших-таки засіданнях комісії (яка розпочала свою діяльність тільки з початку березня 1919 р.) постановлено було вести наукову працю в трьох напрямках:

а) зібрати та систематизувати, оскільки буде можливо, всі бібліографічні матеріали що до звичаєвого права взагалі народів Росії та особливо України та в зв'язку з тим улаштувати при комісії надійну книгозбірню,

б) розпочати широке вишукування нових матеріалів для історії звичаєвого права України в минулому житті України, себ-то слідів його в актах минулої доби XVI–XVIII ст., і

в) zorganizувати в широких розмірах збирання та розроблення матеріалів звичаєвого права в сучасному його існуванні в документах голосних та інших судів, різних установ, або й прямо в живому народньому вживанню.

Працю вишукування матеріалів для історії звичаєвого права взяв на себе голова комісії акад. О. І. Левицький, який має деякі відповідні актові матеріали XVI–XVIII ст.

Щоб здійснити намічену програму в других напрямках при комісії було засновано окрему секцію членів співробітників (що обираються секцією, затверджуються як співробітники секції головою комісії та відбувають засідання під головуванням керівничого працівника комісії). Окрім того, комісія звернулася (через Бюро української преси) до всіх громадян України, що мають у своїй розпорядженню вже зібрані але не розроблені матеріали звичаєвого права, з закликом увійти в зв'язок з комісією та надсилати їй свої матеріали, що будуть науково використані з зазначенням імені тих осіб, які їх збирали.

[...]^{*7}

На великий жаль, праця комісії в складі дійсних членів не довго продовжувалася. Що правда, комісія з 20 березня до 12 червня 1919 р. – початку літніх вакацій, мала сім засідань, але після літа діяльність комісії через денікінську окупацію припинилася.

Що до праці секції членів-співробітників, що до неї на протязі року увійшли різночасно двадцять членів та вісім кандидатів (при чому більшість членів працювала без платні), то вона продовжувалася безупинно як ціле літо, так і в осені аж до початку жовтня, коли вони теж припинилися на два місяці, через ті самі «незалежні обставини».

[...]^{*7}

Найбільшу увагу секція співробітників звернула на складання «Програми» та розшукування матеріалів живого звичаєвого права.

Від 25 березня до 8 жовтня 1919 р. всього відбулося 28 засідань секції; 29 засідання мало відбутися аж у грудні. [...]^{*7}

Секцією закінчено розгляд запитань «Програми» що до права цивільного (всього 207 запитань, з них: 44 запитання що до права річового, 105 що до права зобов'язань, 28 – права родинного та 30 – права спадщини) та запитань що до загальної частини права карного (10 запитань про переступи взагалі та 19 запитань – про кари).

[...]^{*5,7}

2. Постійна комісія для виучування західно-руського й українського права. Головою комісії був акад. Ф. В. Тарановський [...]^{*4}.

Комісія, з перших-таки днів свого утворення, постановила зараз же приступити як до підготування матеріалів для виучування західно-руського та українського

права, так і до самого виучування. Маючи своєю метою вирішити шляхом наукових дослідів питання законодавства, суду та правління в західній і східній Україні, комісія поставила своїм завданням перш за все взятися за видання оснівних законодавчих пам'ятників, що діяли в північно- і південно-західному краю і, в першу чергу, дати нове видання *3-го Литовського статуту* 1588 року. [...]^{*7}

На протязі минулого року рукопис статуту 1588 р. було підготовлено для друку, й зараз складається докладний покажчик до тексту статуту.

[...]^{*7}. Підготувати рукопис для друку і скласти до нього покажчик доручено керівничому комісії І. М. Каманінові. Та почати друкування Статуту в минулому році, не дивлячись на всі старання й зусилля комісії, не вдалося ізза браку відповідної кількості паперу та відсутности вільної відповідної друкарні.

Комісія приступила ще й до видання інших матеріалів для виучування західно-руського права, а саме збірника рішень *Луцького трибуналу* кінця XVI в. Видати цей збірник цікаво й важливо через те, що до цього часу історія права знала про існування цього трибуналу лише з історичних джерел, що в них лише згадується цей трибунал. [...]^{*7}. Редакцію й дослідження цього юридичного матеріалу доручено співробітникові комісії Г. Л. Попову. Але й цього матеріалу ізза вказаних причин надрукувати не вдалося.

Комісія не могла не звернути уваги на аж надто слабо досліджене й розроблене властиво українське право, що діяло на лівому боці Дніпра. [...]^{*7}, за ініціативою члена комісії В. Л. Модзалевського, постановила: по-перше видати всі ті нечисленні, що зберіглися, актові книги судових установ XVII віку, які існували тоді на Лівобережній Україні.

Видання цих книг доручено членові комісії В. Л. Модзалевському. Зараз таки після обрання його членом комісії (30 січня 1919 р.) він розпочав копіювати дві з цих книг, які переховуються в бібліотеці Університету св. Володимира, серед рукописів О. М. Лазаревського, й уявляють собою протоколи Полтавського суду кінця XVII в. [...]^{*7}

Їм-же остаточно приготовлено до друку останню (четверту) частину «Полтавських актових книг XVII в.» (три випуски цих книг видано вже, за його таки редакцією, Полтавською архівною комісією¹).

Далі, комісія приступила до збирання й виучування матеріалів про діяльність *найвищих державних адміністративних і судових установ* Лівобережжя, що відігравали не останню роль в історичній долі України. [...]^{*7}

3. Інститут для виучування економічної кон'юнктури та народного господарства України. Цей аж надто важний, з економічного погляду, інститут засновано було за ідеєю покійного академіка М. І. Туган-Барановського, і він був його першим головою.

[...]^{*1}

В травні директором інституту обрано було акад. К. Г. Воблого. З огляду на те, що при тих економічно-політичних обставинах, які тоді склалися, і мови не могло бути про виучування економічної кон'юнктури, інститут усю свою працю направив у бік виучування народного господарства України (історії та сучасного його становища).

¹ Так у документі. Правильно: Полтавська губернська вчена архівна комісія.

Відповідно до цього було почато працю: а) над збиранням бібліографії по народньому господарству; б) над виучуванням кам'яно-вугільної промисловости на Україні.

[...]^{*1,7}

Окрім того, згадати треба, що інститутом складено було повну вичерпуючу бібліографію праць покійного академіка, першого директора інституту, М. І. Туган-Барановського.

4. Постійна комісія для виучування соціального питання. Відкрила вона свою діяльність ще в грудні 1918 року під головуванням академіка М. І. Туган-Барановського, при керівничому працями її М. О. Рейтлінгерові. Тоді комісія головну свою увагу звернула на складання бібліографії для соціального питання.

[...]^{*5}. Було постановлено направити головну увагу комісії на збирання матеріялів, щоб утворити при комісії *Соціальный музей*, який намічено було ще в первісному плані організації комісії. [...]^{*4}

[...]^{*6}. За недовгий порівнюючи час зібрано було в комісії надзвичайно цінний матеріял для питання аграрного, робітничого та для революційного законодавства. Особливо цінний матеріял здобуто з австрійського посольства, як було його зліквідовано. Завдяки заходам комісії матеріял цей формально урятовано від загибелі.

Рівночасно з цим при комісії складалася спеціальна *книгозбірня* для соціального питання.

[...]^{*7}

5. Комісія для дослідів над бюджетами. Голова комісії – акад. Р. М. Орженцький.

Засновано цю комісію вже наприкінці 1919 р., в грудні, і вся її робота спадає на 1920-й рік.

[...]^{*5}

До числа практичних результатів відносяться:

1) Встановлення фактичних норм споживання. Хоч це питання і досліджувалося, але дослідів цих, особливо в відношенні мійської людности, небагато, тай зараз вони втратили значіння, бо наступило перегрупування рівня життя різних класів людности;

2) Статистика цін по ринках і способу набування товарів;

3) Індокси руху товарних цін;

4) Високість витрат на прожиття та її зміни;

5) Реальний рівень задоволення потреб з точки погляду фізіологічної й соціальної;

6) Способи заміни тих продуктів, яких нема, іншими сурогатами;

7) Порівнююча вартість і відносні достоїнства і недостачі індивідуального домашнього і громадського господарства.

Окрім цього, в процесі оброблювання матеріялів можуть виринути ще й інші проблеми.

6. Демографічний інститут. [...]^{*7}

Демографічний інститут при Соціальному відділі¹, заснований за думкою покійного академіка М. І. Туган-Барановського, являє собою першу спробу поставити

¹ Так у документі. Правильно: Соціально-економічний відділ.

виучування людности на належну височінь. Його завдання – це, з одного боку, сприяти розвиткові статистичного методу, а з другого – вживати всіх заходів задля як найповнішого й найкращого вивчення всіх народів, що залюднюють Україну. [...]»⁶

Праця Демографічного інституту почалася від січня 1919 року, коли директором його (що користується в відділі всіма правами академіка) обрано було професора М. В. Птуху. В першу чергу розпочато досліджування антропологічних особливостей чоловічої людности Київського повіту та й міста Києва на підставі призивних списків за 1913–1916 рр. [...]»⁷

Відносно інших питань статистики людности України співробітниками інституту зібрано увесь, який тільки можна було знайти в Києві, друкований і рукописний матеріал, перероблено і зведено його в систему.

З самого таки заснування інституту звернено було особливу увагу на збирання повної спеціально-демографічної бібліографії. Як тільки закінчено буде цю величезну працю, її думається видати, бо-ж, не дивлячись на гостру потребу в такому показникові предмету, його до цього часу немає. До кінця року заповнено біля 5000 карток.

[...]»⁶

Задля історичного вивчення людности України, співробітники інституту почали досліджувати місцеві архіви, щоб знайти неопубліковані ще матеріали для цього питання. Найшлося їх дуже багато. Намічено було теми для праці, але приступити до їх розроблення не довелося через брак відповідних засобів.

[...]»⁶

7. Правничо-термінологічна комісія. До літа 1919 року Правничо-термінологічна комісія працювала при III-му відділі, і головою її був акад. О. І. Левицький. Далі вона, за постановою III відділу і Спільного зібрання Академії наук, переведена була до Правописно-термінологічної комісії Історично-філологічного відділу, як окрема секція, і звіт про неї подано вище, на сторінці XII.

8. Комісія для присуду премій при Третньому відділі. Практично їй не довелося працювати в 1919 році, бо вироблено було тільки правила про премії. Таких премій (по 5000 крб кожна) присуджуватиметься чотири:

1) По історії західно-руського й українського права – премію імени Ф. І. Леонтовича.

2) По звичаєвому праву або діючому законодавству України – імени О. Ф. Кістяківського.

3) По політичній економії, з дослідом народнього господарства України – імени акад. М. І. Туган-Барановського.

4) По статистиці, з дослідом суспільного життя України – імени О. О. Русова.

9. «Записки Соціального відділу Української академії наук». На редактора «Записок» попереду обрано було акад. Б. О. Кістяківського, а як йому не стало фізичної змоги повести справу видавництва, обрано акад. Р. М. Орженцького. Помічник редактора – В. П. Гапанович.

[...]»¹. Навіть перша книжка «Записок» ще не вийшла в світ.

В ній і в другій книжці мали бути такі статті:¹ [...]»².

¹ Загальна кількість праць – 6.

Окрім наукового відділу буде в «Записках III відділу» й відділ офіційний, де міститимуться протоколи засідань відділу з усіма додатками (докладні записки, біографії й бібліографії всіх академиків і наукових співробітників, оцінки їх наукової діяльності, то що).

Приконечні уваги. Закінчуючи цей огляд діяльності усіх трьох відділів Української академії наук, бачимо: не вважаючи на важкі умови, Українська академія наук багато зробила, [...] ^{*1}.

Академічні канцелярії. Залишається ще сказати дещо про канцелярський апарат Академії наук.

Канцелярій має Українська академія наук дві: одну – наукову, другу – господарчу. Перша офіційно зветься «Канцелярія неодмінного секретаря», друга – «Канцелярія правління».

У канцелярії неодмінного секретаря, яка повинна виконувати чисто наукові постанови Академії наук та вести зносини з усім цивілізованим світом та ще провадити сильну перекладарську працю – в цій науковій канцелярії головою, звичайно, був неодмінний секретар, цебто акад. А. Ю. Кримський. Управителем канцелярії попереду був відомий бібліограф В. В. Дорошенко, а після його від'їзду з Києва – П. Й. Горецький. [...] ^{*4}. В 1919 році канцелярія неодмінного секретаря мала знавців для отаких мов: української, російської, польської, чеської, латинської, грецької, французької, німецької, англійської, італійської, румунської, арабської, перської, турецької. [...] ^{*7}

Господарче правління Академії наук складалося з трьох академиків, обраних по одному од кожного відділу Академії наук. Од Історично-філологічного відділу членом правління був акад. А. Ю. Кримський, од Фізично-математичного – акад. П. А. Тутковський, од Соціально-економічного – або акад. Ф. В. Тарановський, або, коли од'їжджав він, то акад. О. І. Левицький. Головою правління увесь час пробував акад. П. А. Тутковський, секретарем Г. А. Іванець.

[...] ^{*5}

При правлінню мається своя канцелярія, де по штату повинно бути тільки 5 урядовців. Жива дійсність ще в першій чвертині 1919 р. наочно показала, що складне кількамільйонове господарювання Академії наук (яка до 1-го січня 1920 р. здобула з Державної скарбниці 5 829 556 крб) [...] ^{*5}.

[...] ^{*1,4,7}

Звідомлення про діяльність Української академії наук у Києві до 1 січня 1920 р. – [Київ] : [б. в.], [1920]. – С. I–LXXI.

Історія академії наук України. 1918–1923. Документи і матеріали. – Київ : Наукова думка, 1993. – С. 222–238.

1920 рік¹

№ 3

ЗВІДОМЛЕННЯ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК У КИЄВІ ЗА 1920 РІК (ДО 1 СІЧНЯ 1921 р.)²

I. Вступні уваги

Минулий 1920 р. був для Української академії наук значно тяжчим од попереднього. Бо хоч денікінська окупація й сильно підтяла працю Укр[аїнської] ак[адемії] н[аук] наприкінці 1919 р., та до того часу Київ був столицею держави, центральне правительство знаходилося поруч Ак[адемії] н[аук] і Академія могла полагоджувати всі свої справи негайно без усякої проволочки, і не відчувала браку грошей. Більше того: центральне правительство, взявши згідно з § I статуту Академії наук в своє безпосереднє відання, само йшло на зустріч її потребам, обдаровувало її будинками, землями, цілими готовими інституціями, а для дійсних академиків (число їх 14) видало влітку 1919 р. спеціальний декрет про недоторканість їхньої оселі, їхнього добра й харчів, про їхню непідлеглисть реквізіціям, і т. ін. Не те сталося в 1920 р. Оце саме верховне правительство, що тільки в його безпосередньому віданню й перебуває Ак[адемія] н[аук], переїхало до Харкова, аж надто далекого через теперішнє становище шляхів; і Київ обернувся у провінціальне місто, з чисто провінціальними губерніяльними установами, для яких Академія наук явилася не тільки адміністративно зовсім чужою, ба навіть завданнями своїми, була попросту нецікавою. Виняток становили хіба декотрі представники Губнаросвіти. А втім, навіть коли в декотрого з завідуючих відділом освіти в Губерніяльному ревкомі виникало бажання допомогти Ак[адемії] н[аук] напр[иклад] позичивши їй певну суму з свого губерніяльного кредиту, то однаково не було фізичної змоги багато вчинити в цьому напрямі, бо Київська державна скарбниця хронічно страждала в 1920 році на брак грошових знаків. Замість місячної платні видавалися співробітникам Академії наук «аванси» по 6000 крб на місяць, – і це тоді, коли хунт хліба коштував 200–300 крб, або ще й дорожче. Інакше сказати, на таку платню не можна було купити собі навіть хунт хліба на день. Не диво, що той чи інший із співробітників Ак[адемії] н[аук] з найвищим науковим ступенем «доктора» якоїсь важливої науки, мусів кидати Київ та їхав на село учителювати, а як котрий – то й жати, косити, вибрати картоплю і т. п. Становище покращало допіро аж в осени 1920 р., коли приїхав до Києва народний комісар освіти т[овариш] Г. Ф. Гринько; відтоді платня співробітникам Академії наук почала видаватися регулярно й акуратно. Але ж в академічній діяльності важлива річ це не самісінька платня співробітникам: потрібні ще гроші «операційні»: на науково-господарчі витрати, на оплату нештатних співробітників (а таких є найбільше), на переведення лабораторних дослідів, і т. п., і т. и[н.]. Таких «операційних» грошей Ак[адемія] н[аук] за цілий 1920 рік (та й аж до теперішнього часу) здобула дуже й дуже обмаль. Їх ставало хіба на те, щоб так-сяк оплатити дешеву працю гуманітарних

¹ У зв'язку з відсутністю загального звіту УАН за 1920 р. упорядниками включено до видання 4 звітні документи структурних підрозділів Академії. Див. док. № 3–6.

² Цей документ фактично є звітом тільки Історично-філологічного відділу УАН.

комісії (напр[иклад] можна було платити за карточки для словника укр[аїнської] мови по 50 копійок за карточку, за написані наукові статті і т. и[н.]), але для природничої роботи – з її коштовними лабораторними дослідями, грошей абсолютно не можна було дістати. Є прим[іром] в Ак[адемії] н[аук] лабораторія для випробування відпорності будівельних матеріалів: вона цілий рік могла вести самісіньку теоретичну працю, бо кожна будівельна спроба з матеріалом, з робітниками вимагала б тисяч 100–200, а про такі суми Ак[адемія] н[аук] не сміла й мріяти.

Грошова скрута в Ак[адемії] н[аук] раз-у-раз ускладнялася (й тепер ускладняється) ще тим, що провінціальні установи м. Києва не тільки не йшли їй на зустріч, не тільки не допомагали їй, а навпаки – не розуміючи загально-державної ваги Ак[адемії] н[аук], ще ставили їй усякі бюрократичні перепони.

От, Акад[емія] наук мала-була трохи друкового паперу, виданого з Совнаркому¹, і дещо була друкувала по друкарнях; але ж Київський губполіграф зарекувізував той папір і позапечатував акад[емичні] друкарні, не вважаючи на те, що праці Ак[адемії] н[аук] були вже набрані, зверстані, і треба було їх тільки видрукувати на машині. Між инчими постраждали «Іст[орія] перс[идського] письменства» акад. А. [Ю.] Кримського, що була б саме тепер цікава й для широкої публіки тим, що Персія тепер зробилася радян[ською] респ[ублікою] а нічого про ню, про її духовне життя, нічого в нас не знає. Книжка вже була зовсім готова, всі аркуші випечатані й сфальцовані залишилося додрукувати тільки остатні пів-аркуша, і для того остатнього пів-аркуша набір уже стояв був на машині. Але Київ[ський] поліграф пожалів залишити Ак[адемії] н[аук] папір навіть на ті нещасливі ½ арк. (себто тільки 1 ½ стопи паперу) і книжка, не вважаючи на всі заходи од Ак[адемії] н[аук] не може й досі ніяк вийти в світ. Або ще характерніший факт: «Звідомлення» Укр[аїнської] ак[адемії] н[аук] за 1919 р. лежало в друкарні уже зовсім надруковане, геть до остатньої сторінки, треба було його тільки вивезти з друкарні; але Київ[ський] поліграф, як запечатав друкарню, так і не хотів її відкрити для Ак[адемії] н[аук] навіть на декілька годин. Шість місяців у 1920 р. і 1 місяць у 1921 р. клопоталася Ак[адемія] н[аук] перед Полігр[афом], щоб їй дали вивезти цілком готову її книжку, – тай аж у лютому 1921 р. їй пощастило добитися цієї ласки: «Звідомлення» було їй видане нарешті на руки.

Поліграф – це зовсім не єдина київ[ська] губ[ерніяльна] установа, що через свій провінціальний бюрократизм так неухважно ставилася до потреб Української ак[адемії] н[аук]. Здобула Ак[адемія] н[аук] з Совнархозу² дрiт для електричного світла, та не встигла його приправити до стiн, бо прийшов ордер з другої установи – одібрати той дрiт. І одібрали. Отак половина академ[ичного] будинку й залишається неосвітлена. Що ніяких дров нізвідки дістати не можна було, про це ж шкода й говорити. Приміщ[ення] Ак[адемії] н[аук] залишалися цілу зиму нетоплені, і наукова праця провадилася серед холоднечі. Одібрано в Ак[адемії] н[аук] її телефонний апарат – і ніякі клопотання не можуть його назад повернути, а тимчасом численні установи Ак[адемії] н[аук] – розкидані по цілому Києву, по далеких між собою кінцях, і вони не мають телефонного сполучення.

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Раднарком УСРР.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Раднархоз УСРР.

Ба навіть таку дрібницю, як гас і спирт, потрібні для хімічних дослідів, ледві-ледві щастить Ак[адемії] н[аук] дістати в ряди-годи, та й то маленькими, недостатніми порціями. Або от іще: при розподілі тієї харчової пайки, яка мов на глум зветься «академічною», найбільше покривджено як раз Академію наук, бо коли для у[ніверсите]ту визнано «акад[емичну]» пайку навіть за молоденькими професорськими стипендіями, то Ак[адемії] наук ледві-ледві пощастило домогтися «академічної» пайки хіба для найголовніших робітників науки, а переважна більшість, працюючих акад[емичних] співробітників так і залишилася без «акад[емичної]» пайки.

Цих небагатьох прикладів вистачить, щоб зілюструвати те сумне становище, в якому опинилася центральна державна установа, Ак[адемія] н[аук], серед провінційних обставин. І коли, не вважаючи на ніщо, Ак[адемія] н[аук] ревно провадила свою працю, серед недостатків, серед голоднечі й холоднечі, то це пояснюється мабуть лиш тим, що наукова робота сама в собі містить багато втіхи й насолоди. Велику моральну силу й піддержку почерпала Ак[адемія] н[аук] од центр[ального] правит[ельства], тобто од Совнаркома, од нар[одного] комісара освіти. Хоч і які трудні тепер зносини з Харковом, але кожного разу, як доходила звідки до Ак[адемії] н[аук] якась звістка, тая звістка була доказом щирої прихильності й пошани Совнаркома до Ак[адемії] н[аук] і повним контрастом до тієї байдужої холодности або й нерозуміння, яке Ак[адемія] н[аук] зустрічала на протязі цілого року од провінційної влади. І ще треба зазначити, що тепле відношення до себе бачила Укр[аїнська] ак[адемія] н[аук] од преси. Київська преса не раз ставала в обороні Ак[адемії] наук проти тих губ[ерніальних] установ, які гальмували акад[емичну] діяльність.

II. Дійсні академики і їхнє Спільне зібрання

Голова-президент Ак[адемії] н[аук] акад.-мінералог В. І. Вернадський¹ цілий рік не жив у Києві, і його заступником був акад. звичаєвого права О. І. Левицький. Неодмінним секретарем подавньому був акад.-орієнталіст А. Ю. Кримський. Через відсутність акад.-історика Д. І. Багалія, що перебуває в Харкові й несе там акад[емичну] службу безпосередньо при центр[альному] правит[ельстві], акад. А. Ю. Кримський ніс іще й обов'язки голови Іст[орично]-філ[ологічного] (І-го) відділу; так само на акад. А. Ю. Кримського падали й секрет[арські] обов'язки на Іст[орично]-філ[ологічному] відділі, бо справжній, штатний секретар акад.-історик літератури С. О. Єфремов покинув Київ після польської окупації (зазначимо до речі, що Совнарком України вживає всіх заходів, аби повернути акад. С. О. Єфремова на Вкраїну, де його наукова праця дуже потрібна). На II-му відділі (Мат[ематично]-фіз[ичному])² головував акад.-геолог М. Ф. Кащенко, а секретарював акад.-ботанік В. І. Липський. На III-му (Економ[ічно]-соц[іальному])³ відділі головою був акад. звичаєвого права О. І. Левицький, а секретарем нещатній акад.-статистик М. В. Птуха, або під час його відсутности акад.-історії зах[іднього] права М. П. Василенко, обраний 1920 р.

Велику втрату понесла Укр[аїнська] ак[адемія] н[аук] через смерть акад.-соціолога Б. О. Кістяківського. За те обрано (окрім М. П. Василенка) отаких нових

¹ Тут і далі – підкреслено у документі.

² Так у документі. Правильно: II (Фізично-математичний) відділ УАН.

³ Так у документі. Правильно: III (Соціально-економічний) відділ УАН.

акад[еміків]: на катедру іст[орії] церкви – Ф. І. Міщенко, на катедру математики – Д. О. Граве та Г. В. Пфейффера, на катедру прикладної фізики і метеорології¹ Б. І. Срезневського, на катедру хімії – В. О. Плотникова.

Всього разом мала Ак[адемія] н[аук] в 1920 р. дійсних (або ординарних) академиків 31, а саме: 10 на Іст[орично]-філ[ологічному] відділі, 14 на Фіз[ично]-мат[ематичному] відділі, 7 на Соц[іально]-екон[омічному] відділі. Та споміж них ціла половина не жила 1920 р. в Києві (і, натурально, не здобувала й ніякої платні); такі відсутні академики: [...] ⁴. А всю працю в Києві вели тілки 15 (иногда 16) ординарних академиків: [...] ⁴. До них, правда, треба долучити ще т. зв. директорів, що хоч у Спільному зібранні не беруть участі, але на своїх відділах мають усі права дійсних академиків: це О. С. Грушевський і Є. К. Тимченко на Іст[орично]-філ[ологічному] відділі.

Цифра 16 академиків дуже мала, а організаційної праці в 1920 р. довелося переробити ще так само багато, як і в 1919-му, коли й не більше. Через те академиком треба було одбути Спільних зібрань на протязі 1920 р. аж 39, та приблизно така сама цифра засідань одбувалася й окремо на кожному з трьох відділів Академії, та до того кожен академик повинен був головувати або й попросту брати участі у тих численних комісіях й секціях, що найближче торкаються його спеціальності. Для дійсного члена Укр[аїнської] ак[адемії] н[аук] звичайнісінька річ – засідати на день двічі: і в ранці, і в вечері; а иногда доводиться одбувати й три засідання на день. Нема чого й казати, що таке становище ненормальне й дуже ненормальне, бо для академіка ідеал – сидіти в своєму кабінеті або лабораторії та без перепон робити досліди й писати академічні праці, отак як воно ведеться в усіх старих академіях, з їхнім добре налагодженим нормальним життям. Тільки ж у молодій Академії, якою являється наша, академиків ніяк не можна втікти од безлічі засідань, треба поки-що з тим миритися і втішатися думкою, що дальшим кадрам академиків не доведеться вже нести таку важку панщину й таку невсипущу працю, як нам, академікам перших років існування Української академії наук.

Серед академічних установ переважна частина тісно сполучає своє життя лиш з одним якимсь із трьох наукових відділів Ак[адемії] н[аук], а не з усіма. Та є й такі установи, що найтісніш зв'язуються з Спільним зібранням цілої Академії; до таких належать Всенародня бібліотека, Комісія для складання біографічного словника², Комісія для складання енциклопедичного словника та Археологічний комітет.

1. ВСЕНАРОДНЯ БІБЛІОТЕКА ще не досягла цифри 1 млн книжок, але вже не далеко до того. На жаль, як слід закаталогізувати пощастило досі тілки 35 000 книжок, більше закаталогізувати не було фізичної змоги бо число людей, що вели каталогізацію (науковою децимальною системою) допіро на кінець року дійшло до цифри 32, а доти було каталогізаторів менше. Справедливість вимагає зазначити, що робили вони дуже інтенсивно і що взагалі Всен[ародня] бібл[іотека] – одна з найакуратніших й найпрацьовитіших установ Акад[емії] н[аук]. На чолі Всенародньої

¹ Так у документі. Правильно: Катедра прикладної фізики.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Постійна комісія для складання біографічного словника діячів України.

бібліотеки стоїть Тимчасовий комітет¹ (5–7 осіб), де головою був попереду П. Я. Стебницький, далі В. Ю. Данилевич, а як він у грудні 1920 р. подався у відставку, то одтоді виконує обов'язки голови комітету В. О. Кордт. Засідань одбув комітет 60.

Внутрішню організацію праці веде Рада бібліотекарів під головуванням Ю. О. Меженка; в ній є старших бібліотекарів 4, підстарших 3, молодших 2. Каталогізаторів, як сказано, було на 1 січня 1921 р. 32 особи. Всього вкупі, особовий склад Всенародньої бібліотеки – 53 особи. Бібліотека видає три часописи: а) Хроніка щоденної праці, б) Хроніка тижневої праці, в) Хроніка місячної праці. Спеціальний бібліографічний журнал «Книжний вістник», що видавала Всенародня бібліотека позаторік, не міг виходити в світ торік, бо т. зв. Поліграфічний відділ позапечатував друкарню.

Міститься Всенародня бібліотека на жаль, не в одному будинку, але аж у шістьох приміщеннях (не близьких одно до одного), де є 17 кімнат. Головна комора – проти Безаківської вулиці, а головне приміщення для праці – в будинку б[увшої] І гімназії², що верховна влада передала його ще в літку 1920 р. на власність Укр[аїнської] ак[адемії] наук маючи на увазі найбільше інтереси Всенар[одньої] бібліотеки. Шкода, що цей будинок іще й досі лишається незвільнений од усяких установ Губнаросвіти та Губпрофобру, і Всенар[одній] бібліотеці там дуже й дуже тісно. В кожному разі вже можна було 23 серпня 1920 р. одчинити публічну читальню, для громадського вжитку в т. зв. актовій залі. Для статистики варто зазначити, що поміж тими книжками, що публіка казала їй давати, 29 % припадає на книжки, писані укр[аїнською] мовою, а 71 % на книжки писані іншими мовами, переважно російською. Завідують читальнею підстарші бібліотекарі О. Є. Карпінська та Т. О. Маляренко.

Всенар[одня] бібл[іотека] має філію в Вінниці; там при ній ще й Художньо-археол[огічний] музей³. Річне звітлення од Вінницької філії, через лихе становище шляхів, не прийшло на сьогоднішній день.

2. КОМІСІЯ ДЛЯ СКЛАДАННЯ БІОГРАФІЧНОГО СЛОВНИКА ДІЯЧІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЗЕМЛІ мала 1920 р. не повну діяльність. Керівничий цієї Біографічної комісії В. Л. Модзалевський в початку року надовго занедужав, а далі, вже перед літом, помер; голова Біограф[ічної] комісії акад. [Д. І.] Багалій жив у Харкові; частина постійних членів через голод та інші обставини покинула Київ; нештатні співробітники неохоче склали біографії, бо не було тоді грошей, щоб їм платити. Поновити нормальну працю пощастило вже аж восени, як обрано було на керівничого Біограф[ічної] комісії – П. Я. Стебницького, а на голову акад. М. П. Василенка, та як поповнено було знову весь склад комісії. Засідань до 1 січня 1921 р. одбуто дев'ять. Джерел для біографій переглянуто більш, як 200 томів. Карток з іменнями діячів зібрано близько 13 000, а вкупі з матеріалом попереднього року виходить загальна цифра карток до 27 000. Готових життєписів є 195: серед них 46 автобіографій, 103 біографій, і 46 нарисів, здатних як біографічний матеріал. На великий жаль, доводиться зазначити, що живі сучасні діячі дуже неохоче й мляво присилають свої автобіографії до комісії. Найбільшу інтенсивність виявляє відділ жидівський, що перебуває в завідуванні І. В. Галанта.

¹ Так у документі. Правильно: Тимчасовий комітет для заснування Всенародньої бібліотеки України.

² Так у документі. Мається на увазі: Імператорська Олександрівська гімназія.

³ Так у документі. Мається на увазі: Вінницький історично-побутовий музей.

3. АРХЕОЛОГІЧНИЙ КОМІТЕТ і тісно з ним з'єднаний ХУДОЖНЬО-АРХЕОЛОГІЧНИЙ МУЗЕЙ ім. Ханенків¹, хоч у значній мірі перебували у безпосередньому віданні Спіль[ного] зіб[рання] Ак[адемії] н[аук] але ще більше – в тимчасовому віданні Іст[орично]-філ[ологічного] відділу, принаймні у 1920 р., і про них буде мова нижче, серед інституцій Іст[орично]-філ[ологічного] відділу.

4. КОМІСІЯ ДЛЯ СКЛАДАННЯ ЕНЦИКЛОПЕДИЧНОГО СЛОВНИКА заклалася вже наприкінці 1920 р. і багато про ню казати не доводиться. Треба тільки зазначити, що російські енциклопедичні словники (Брокгауза і Ефрона, т[оварист]ва Гранат і и[н.]) абсолютно не задовольняють потреб України, а до того, серед новітніх форм життя, викликаних революцією, ті рос[ійські] словники являються геть перестарілими, чистими анахронізмами. Енциклопедичний словник Укр[аїнської] ак[адемії] наук пристосовується до нової дійсності. Він повинен бути складений на протязі приблизно двох літ. Редакторами відділів являються дійсні академики та інші видатні вчені, а технічний провід над Комісією енциклопедичного словника мають голова П. Я. Стебн[ицький] та керівничий М. С. Синицький. Секретар комісії – С. П. Постернак.

ІІІ. ІСТОРИЧНО-ФІЛОЛОГІЧНИЙ АБО (ПЕРШИЙ) ВІДДІЛ

Голова Іст[орично]-філ[ологічного] відділу акад. Д. І. Багалій перебував цілий 1920 р. у Харкові, де під його проводом заснувалася ніби філія Ак[адемії] н[аук]. А в Києві виконував обов'язки голови І відділу акад. А. Ю. Кримський. Секретарем був до червня 1920 р. акад. С. О. Єфремов, а як він виїхав з Києва, то акад. А. Ю. Крим[ський] став і за секретаря.

Всіх засідань одбув Іст[орично]-філ[ологічний] відділ минулого року 25, себто менше, ніж позаторік, бо вже не довелося вести такої гарячкової організаційної праці, як тоді: акад[емічне] життя на Іст[орично]-філ[ологічному] відділі вже більш-менш пішло норм[альним] темпом, і головна праця зосереджується тепер не на зіб[раннях] академиків відділу, а в комісіях.

Всіх комісій було в звідомному році 13:

- 1) живої укр[аїнської] мови²,
- 2) істор[ичної] мови³,
- 3) правоп[исно]-термінологічна,
- 4) істор[ично]-географічного словника⁴,
- 5) Археолог[ічний] комітет з музеєм,
- 6) Комісія археол[огічної] карти України⁵,
- 7) археографічна,
- 8) Комітет для вид[ання] писань [О. О.] Потебні⁶,
- 9) для видання творів Антоновича, Драгоманова, Шевченка та Франка⁷,

¹ Так у документі. Правильно: Музей мистецтв ім. Б. І. та В. Н. Ханенків.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Постійна комісія для складання словника живої української мови.

³ Так у документі. Правильно: Постійна комісія для складання історичного словника української мови.

⁴ Так у документі. Правильно: Постійна комісія для складання історично-географічного словника української землі.

⁵ Так у документі. Правильно: Комісія для складання археологічної карти України.

⁶ Тут і далі – так у документі. Правильно: Редакційний комітет для видавання творів О. О. Потебні.

⁷ Тут і далі – так у документі. Правильно: Комісія для видавання творів Т. Г. Шевченка, І. Я. Франка, В. Б. Антоновича, М. П. Драгоманова.

- 10) нового укр[аїнського] письменства¹,
- 11) жидівської історії²,
- 12) фолклористична³,
- 13) для премій⁴.

В кожній комісії головує котрийсь академик, а найвідповідальнішу й найжвавішу працю веде свій керовничий.

1) ПОСТІЙНА КОМІСІЯ ДЛЯ СКЛАДАННЯ СЛОВНИКА ЖИВОЇ УКР[АЇНСЬКОЇ] МОВИ. Для теперішніх часів безперечно найважливіша з установ Іст[орично]-філ[ологічного] відділу. Голова – акад. А. Ю. Крим[ський]. Керовничим на початку року був відомий знавець мови А. В. Ніковський, а потім Іст[орично]-філ[ологічний] відділ обібрав В. М. Ганцова, що рівночасно ніс і претяжки обов'язки секретаря.

Комісія одбула на протязі року велику цифру засідань (35), але найголовніша її праця була виписувати й редагувати словарні картки, а не просто засідати. Постійних штатних співробітників було в Комісії словника живої мови 12, а нештатних, котрі працюють од плати за карту було 43. В попередньому році число нештатних співробітників було иноді переходило за 150, але тепер пощастило зробити вибір, спинитися на найкращих робітниках, і як бачимо, зменшити цифру нештатних співробітників до 43.

[...]⁷. Результати праці – дуже показні: Комісія словника живої мови мала на 1 січня 1921 р. вже 201 919 українсько-російських карток і 232 605 російсько-українських карток, себто разом – більше як 430 000 словарних карток, от-от пів-мільйона (тепер їх є, словарних карток ще більш).

Навіть і оце – зараз, коли б видати цей величезний і цінний матеріял, то вийшло б два чотиротомних наукових словників, які в скількись разів були б більші од укр[аїнсько]-рос[ійського] словника [Б. Д.] Грінченка і од рос[ійсько]-укр[аїнського] словаря [М.] Уманця⁵. Мабуть, таки доведеться в 1921 р. приступити вже й до редагування цього коштовного матеріялу, бо й громадянство й влада вимагають од нас цього.

При Комісії словника живої мови є велика й дорогоцінна бібліотека Бор[иса] й Марії Грінченків³, і загалом філологічного і українознавчого змісту. Вона поповнюється новими виданнями і збагачується також безплатно через дари. Бібліотека служить не для самих співробітників комісії, але взагалі для широкої публіки, і число люду, що приходять туди читати й працювати, иноді буває дуже значним, бібліотекар – О. Т. Андрієвська (вона ж і діловод комісії).

В тісному зв'язку з Комісією словника живої мови перебуває –

2) ПРАВОПИСНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНА КОМІСІЯ.

Голова її – так само акад. А. Ю. Крим[ський]. На керівничого над працями обов'язково вибирається один з членів Словника живої мови. Таким керівничим попереду був А. В. Ніковський, а далі Г. К. Голоскевич. Комісія поділяється на чотири зовсім самостійні секції:

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Постійна комісія для видавання пам'яток новітнього українського письменства.

² Так у документі. Правильно: Жидівська історично-археографічна комісія.

³ Так у документі. Правильно: Фольклорна комісія.

⁴ Тут і далі – так у документі. Правильно: Комісія для присуду премій на Історично-філологічному відділі.

⁵ Псевдонім українського літературознавця та етнографа М. Ф. Комарова.

а) Правописна секція. Голова Г. К. Голоскевич, автор друков[аного] правописного словника. Склад її той самий, що і Комісії словника живої мови; Головні правила, себто принципи укр[аїнського] правопису офіційно встановлено через спеціально скликані філологічні комісії, ще за часів попередніх правительств, в остаточній формі – за часів міністра освіти проф. І. І. Огієнка і Ак[адемія] н[аук] обов'язково держиться тільки отого правопису, як єдиного справді наукового, єдиного, що не перепружує звуків української мови. Але ж багато правописних подробиць, дрібних деталей залишаються ще нерозробленими, а всі вони неминуче повстають, всі без винятку, коли доводиться писати повний словник укр[аїнської] мови, тобто повний репертуар усіх укр[аїнських] слів. Праця Правописної секції в Ак[адемії] наук протягом 1920 р. найближче силувалася задовольнити саме оті потреби укр[аїнського] словника, а тим самим збирала взагалі матеріал для повного орфографічного справочника.

б) Секція правничої термінології. Голова М. І. Радченко. Числом одбутих засідань (140 засідань на протязі одного року) ця секція переважила всі інші установи в цій Академії наук. Правничо-економічний словник вона довела к кінцю року до букви С. Число встановлених правничих термінів (тільки до початку букви С) – 11 687. Чотири букви вже переписано для друку. Таким чином є повна надія що в 1921 р. юридичний термінологічний словник буде зовсім доведено до краю і приготовано весь до друку.

в) Секція технічної термінології. Голова Т. В. Секунда. Число засідань за рік – 35. Але найжвавіша праця добувалася не на засіданнях у Києві, а в поїздках на провінцію, на село. Там з уст народу на заводах, фабриках, млинах, майстернях, або серед сільських кустарних промисловців записувалися всякі технічні терміни, і, щоб їх зілюструвати, робилися всякі чертежі машин, приладів і т. д. Секція хоче як найменше творити терміни самостійно, але по змозі все брати з живої мови народу.

г) Секція природничої термінології. Голова О. А. Яната. Вона поділяється на багато підкомісій: ботанічну, зоологічну, антропологічно-етнографічну, геологічну (з географією), фізичну, хімічну, математичну, метеорологічну та сільсько-господарську.

Деякі термінологічні словники пощастило надрукувати. Ширших звісток про діяльність цієї секції подати не можна, бо од неї не надійшло за 1920 р. ніяке звітлення.

3) КОМІСІЯ ДЛЯ СКЛАДАННЯ ІСТОРИЧНОГО СЛОВНИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ. Перше півріччя 1920 р. комісія перебувала під тимчасовим керуванням проф. М. К. Грунського, а як повернув із-за кордону директор комісії проф. Є. К. Тимченко, то провід узяв на себе він. Використано за цей рік 30 староукраїнських джерел, і це дало для словника понад 30 000 слів. З того числа 27 000 слів написано було на картки не в Києві, а в Кам'янці-Подільському, бо проф. Є. К. Тимченко, як йому довелося перебути в Кам'янці більш року, зібрав там громадку працівників і налагодив словарну працю. Що тая громадка зробила перевезено до Києва.

4) КОМІСІЯ ДЛЯ СКЛАДАННЯ ІСТОРИЧНО-ГЕОГРАФІЧНОГО СЛОВНИКА УКРАЇНСЬКОЇ ЗЕМЛІ. Директор – проф. О. С. Грушевський, секретар – Й. Ю. Гермайзе. Комісія одбула 10 засідань. Праця комісії носила переважно підготовчий характер. Склалися описи джерел, покажчики залюднених місцевостей, та інші аналогічні реєстри, а для того використовувалися історичні часописи за старі роки, археографічні видання, напр[иклад] «Акти Юж[ной] и Зап[адной] Россії», «Акти

Зап[адной] Росії», і т. и[н.]. Разом з тим ішло виготовлення істор[ично]-геогр[афічних] статей про Волинь, Чернігівщину, Полтавщину. Недобре відбивається на працях комісії те, що нема змоги виражати екскурсії на провінцію і перевіряти топографію в натурі.

5) АРХЕОЛОГІЧНИЙ КОМІТЕТ. Через хронічне нездужання акад. М. Ф. Біляшівського головою був проф. В. Ю. Данилевич (в грудні 1920 р. він подався в відставку). Секретарем був І. В. Моргилевський. Серед теперішніх бурхливих часів комітетові не раз доводилося брати на себе й дуже практичні завдання. Напр[иклад] він охороняв пам'ятки старовини під час політичних змін у Києві. Або знов йому влада доручала реорганізувати Київський археологічний інститут, виробити докладний статут для того інституту і програму навчання, позапрохувати професорів та навчителів. Допіро в 1921 р. являється для Археол[огічного] комітету змога оддатися не такій вузько-практичній діяльності.

Для доцільної археологічної праці потрібний музей. Ще в кінці 1918 р. за часів Директорії В. Н. Ханенко подарувала Укр[аїнській] академії наук свій дорожчий художньо-археологічний музей і обіцяла поповнювати його далі з своїх коштів добудувати ще один поверх, і т. и[н.]. Та у 1919 р. рад[янська] влада була той музей націоналізувала, назвала його «2-м держ[авним] музеєм», і в такому становищі він перебував мало не до кінця 1920 р. Тільки ж кінець-кінцем 7 листопаду 1920 р. видано декрет, що музей ім. Ханенків⁴ рішуче передається до Академії наук, і на 1921 р. його вже внесено в сміту як чисто академічну установу. Музей ім. Ханенків сам собою дуже цінний, до того й усе те археологічне добро, яке за два роки була призбирала Ак[адемія] на[ук], має тепер увіллється так само в цей музей ім. Ханенків. Виробити статут того худ[ожньо]-археол[огічного] музею, обібрати директора і служб[овий] персонал – це вже справа 1921 р. Тимчасово виконує обов'язки директора музею проф. М. О. Макаренко, що являється й керівничим Археол[огічного] комітету.

6) КОМІСІЯ ДЛЯ СКЛАДАННЯ АРХЕОЛОГІЧНОЇ КАРТИ УКРАЇНИ. Головою комісії був акад. М. Ф. Біляшівський. Але як він часто страждав на тяжку недугу, навіть мусів виїздити на село через лихе становище свого здоров'я, а до того співробітники комісії покидали були Київ, то праця комісії сильно була занепадала. В 1921 р. доводиться організувати всю працю наче геть наново.

7) АРХЕОГРАФІЧНА КОМІСІЯ в початку 1920 р. понесла тяжку втрату: її керівничий проф. Ф. П. Сушицький помер на висипний тиф. Обов'язки керівничого перейшли до І. М. Каманіна. В кінці 1920 р. заслаб і І. М. Каманін (як відомо, в січні цього 1921 р. він помер, і тепер на керівничого Археогр[афічної] комісії обрано дійсного члена Петербурзької ак[адемії] н[аук] В. С. Іконникова). Секретар комісії П. О. Сушицька з однієї тяжкої хвороби занедужувала на іншу, таку саму тяжку (вона й тепер лежить у висипному тифі). До цього скорботного літопису Арх[еографічної] ком[ісії] треба додати, що всі її видання, які розпочато друком позаторік, мусіли припинитися, бо Губполіграф позачиняв друкарні і позареквізував папір, і те, що було друковалося, раптом обірвалося на півслові, як от:¹ [...]*. Тепер Археогр[афічна] комісія тільки готує писані матеріяли для друку, але надії випустити їх у світ в ближчому часі – нема.

¹ Загальна кількість праць – 6.

8) КОМІТЕТ ДЛЯ ВИДАННЯ ПОВНОЇ ЗБІРКИ ПИСАНЬ акад. О. О. ПОТЕБНІ⁵⁾. Він перебуває не в Києві, а в Харкові. На чолі його стоять академики Д. І. Багалій та М. Ф. Сумцов.

Видання має обійняти геть усе, що понаписував акад. [О. О.] Потебня, і обраховано воно на 20 т. Комітет працює дуже жваво і всі свої протоколи пересилає до Києва. В Києві до складу Потебнінського комітету належить акад. А. Ю. Крим[ський].

9) КОМІСІЯ ДЛЯ ВИДАВАННЯ ПАМ'ЯТОК НОВІТНЬОГО ПИСЬМЕНСТВА. Головою був акад. С. О. Єфремов, секретарем П. П. Филипович. Завдання комісії – публікувати т. зв. «академічні» видання класиків: [І. П.] Котляревського, [П. П.] Гулака-Артемівського, [К. В.] Квітки і т. д. Про друкування, через брак паперу і друкарень, не могло бути в 1920 р. і мови, і через те праця комісії зводилася до того, щоб виготовляти рукописи для майбутнього видання. Комісія зовсім упорядкувала для друку критичне видання повного [І. П.] Котляревського, а над дальшими письменниками ведеться підготовча праця.

10) КОМІСІЯ ДЛЯ ВИДАВАННЯ ТВОРІВ ШЕВЧЕНКА, ФРАНКА, АНТОНОВИЧА І ДРАГОМАНОВА. Цю комісію заснувала не сама Академія, а «Всеиздат»¹ і передав до Ак[адемії] н[аук], давши 600 000 крб на підготовчу працю. Головні редактори – П. І. Зайцев, проф. А. М. Лобода, акад. Д. І. Багалій та акад. С. О. Єфремов, а адміністративний голова цілої комісії – акад. А. Ю. Кримський. Секретар – К. М. Антонович-Мельник, вдова покійного проф. В. Б. Антоновича. Дякуючи її надто видатній енергії, найшвидше посувається справа з історично-археологічними писаннями В. Б. Антоновича: вони дуже пильно збираються, переписуються, перекладаються, коментуються і вже доводиться оддавати на редагування творів [В. Б.] Антоновича частину коштів, первісно призначених на інших трох письменників. Що до останніх, то П. І. Зайцев, редактор [творів] [Т. Г.] Шевченка, теж посунув свою справу дуже наперед.

11) ФОЛЬКЛОРНА КОМІСІЯ. Керівничим був проф. В. П. Клінгер, тільки ж він улітку 1920 р. покинув Київ, переїхав на катедру до Львова, і фолклорна праця одтоді велася окремими членами комісії самостійно. З поміж них О. Г. Алешо здобув од Ак[адемії] н[аук] платне командировання на Полтавщину для записування як фолклорних, так і етнографічних матеріалів. Видатною фолклорною працею були рясні оригінальні записи К. [В.] Квітки, про які доведеться сказати ще окремо.

12) ЖИДІВСЬКА ІСТОРИЧНО-ГЕОГРАФІЧНА КОМІСІЯ на впревеликий жаль аж надто мало працювала 1920 р. Провідник її Я. І. Ізраельсон був здебільшого тяжко слабкий, двоє з організаторів цієї комісії Б. З. Дінабург та А. М. Каган покинули Київ, один на початку року, другий в кінці, і справді енергійну працю вів тільки четвертий з засновників Жидівської комісії І. В. Галант, що копотливо повикопував чимало дуже цікавого матеріалу для сумної літописи жидівського народу – з архіву бувшого Київського генерал-губернаторства.

13) КОМІСІЯ ДЛЯ ПРИСУДУ ПРЕМІЙ на Історично-філологічному відділі була цього року без роботи. Нічого не було подано до Ак[адемії] н[аук] на премію, бо через кризу друкарської справи перестали виходити на Україні наукові книжки, так само зрештою як і усякі інші.

¹ Так у документі. Правильно: «Всевидав».

14) ОКРЕМІ НАУКОВІ ДОРУЧЕННЯ І ВІДДІЛУ. В усіх вище названих комісіях робота переводиться колегіально, але разом з тим Іст[орично]-філ[ологічний] відділ давав спеціальні наукові доручення (престижного систематичного характеру) окремим ученим особам. Таких співробітників-спеціалістів для окремих наукових доручень мав Іст[орично]-філ[ологічний] відділ у 1920 р. десятеро:

1–2) візантолог проф. І. І. Соколов вів далі своє позаторішнє доручення досліджувати рукописні джерела (найбільше грецькі) – для укр[аїнської] церк[овної] історії XVI–XVIII в[іків]. Того 1920 р. він обслідував більш як 30 актових книг (переважно Луцьких і Володимир-Волинських) Київського центрального архіву, який до речі сказати, з 1921 р. мабуть зовсім перейде на власність Укр[аїнської] ака[демії] наук. Котрий знаходиться там важний історичний матеріал, то проф. І. І. Соколов негаючись його й редагує для друку. Перший том зовсім готовий для друку, другий том редагується. Окрім того написано й розвідку: «Україна та грецький схід». Не обмежуючись на матеріялах київських актохранилищ, проф. І. І. Соколов робив виїзди на провінцію, на Полтавщину, і привіз для архіву Ак[адемії] н[аук] із Мгарського монастиря копії захованих там документів, прим[іром] писання царгородського патріярха Атанасія Пателарія, що помер у Мгарському монастирі. Разом з тим проф. І. І. Соколов робив, так сказати, ревізію цілої візантійської історіографії. Укр[аїнська] ак[адемія] н[аук] думає в 1921 р. доручити йому, щоб він написав помічну працю «Історія Візантії» аркушів на двадцятєро, яка могла б служити навіть підручником для у[ніверсите]тського курсу і в якій, між инчим, пильно було б узяти на увагу взаємовідносини Візантії з Україною. Діяльною помічницею проф. [І. І.] Соколова в археографії була К. А. Соколова, що перебуває в Лубнях. Вона найбільше допомагала розбирати папери на Хорольщині в колишніх поміщицьких архівах Родзянка, гр[афа] Капніста, кн[язя] Кочубея, Гудим-Левковича, [І. П.] Котляревського, [І. О.] Папа-Афанасопуло і ин.

3–4) Проф. В. І. Барвінок далі описував старопечатні друки київських книгозбірень, тісніше – Щекавицької та Андріївської церкви. Разом з тим він щиро допомагав осліпчому акад. М. І. Петрову писати розвідки, бо акад. М. І. Петров, не вважає на свої сліпоту і престарілий вік (йому 81 рік), не перестає пильно працювати в царині історії староукр[аїнського] письменства. Иноді Іст[орично]-філ[ологічний] відділ на допомогу акад. [М. І.] Петрову відкомандироваував іще проф. М. Ф. Оксіюка.

5–6) Є. К. Трегубов описував рукописний архів покійного В. П. Науменка. Цей архів є тепер власність Укр[аїнської] ак[адемії] н[аук]. Як наприкінці 1920 р. помер Є. К. Трегубов, доручено вести ту саму працю П. Д. Демуцькому.

7) В. В. Міяковський вів далі своє студіювання архівного матеріялу для історії українського громадського руху XIX в. (переважно 1840–1870 рр.). Переглянуто чотири архіви: а) Київ[ського] генерал-губернатора з 1830 р.; б) попечителя шкільної округи з 1832 р.; в) жандармського управління з 1833 р.; г) цензурного комітету з 1840 р.

8) Проф. М. А. Плевако складав, за дор[ученням] Іст[орично]-філ[ологічного] відділу, бібліографію писаннів Б. Д. Грінченка. Роботу доведено до краю (складено більш як 3500 карток), і в 1921 р. Ак[адемія] н[аук] має дати М. А. Плевако бібліографічне доручення вже про другого з тих письменників, що мають увійти в серію «Академічна бібліотека».

9) Од О. Н. Синявського, що мав спеціальне доручення скласти діалектологічну карту укр[аїнської] мови, звідомлення за 1920 р. не поспіло, і не відомо, де він саме тепер перебуває в своїх екскурсіях.

10) К. В. Квітка, етнограф[ічна] музика, мав доручення записувати мелодії укр[аїнських] народніх пісень, записано 1920 р. понад 200 укр[аїнських] мелодій, а що К. [В.] Квітка вже мав понад 500 мелодій, записаних попереду, то всі вони увійшли в окремий збірник цілком тепер упорядкований для видання. Результати своїх спостережень над мелодійним матеріалом К. [В.] Квітка виконав у двох, геть закінчених працях: «Методологія музичної етнографії» та «Нарис поняття про українську народню музику».

15) БІБЛІОТЕКИ ІСТОРИЧНО-ФІЛОЛОГІЧНОГО ВІДДІЛУ. При окремих інституціях і катедрах I відділу є свої спеціальні, добре впорядковані книгозбірні. Поміж такими видатне місце належить книгозбірні покійного Б. Д. Грінченка при Комісії словника живої мови; як ми згадували, її численно одвідує і стороння, не-академічна публіка. Менші бібліотеки має при собі й кожна инша комісія. Велика бібліотека є орієнталістична при кафедрі арабо-іранської філології акад. А. Ю. Кримського; цього року вона збагатилася більш, як на 1000 книжок.

Окрім тих спец[іальних] бібліотек, має Ак[адемія] наук одну велику спільну книгозбірню, яка обслуговує собою не тільки весь відділ історично-філологічний, але й відділ спеціальних наук. Це книгозбірня ім. проф. В. Б. Антоновича¹, і на посаді бібліотекаря перебуває його вдова, відома своїми арх[івно]-іст[оричними] працями К. М. Антонович-Мельник. Книгозбірня ця збагатилася 1920 р. на 717 томів отже, на 1 січня 1921 р. в ній було 6941 книжка і 208 рукописів. Учена публіка настільки жваво одвідує цю книгозбірню, що на 1921 р. довелося додати сюди ще й молодшого бібліотекаря, на підмогу.

Про Фізично-математичний (або «Другий») відділ подасть звідомлення акад. В. І. Липський.

ІР НБУВ, ф. І, од. зб. 26539, арк. 1–12. Рукопис.

Звідомлення про діяльність Української академії наук у Києві за 1920 рік (до 1 січня 1921 р.) // Вісник АН України. – 1992. – № 2. – С. 61–71.

Історія Академії наук України. 1918–1923. Документи і матеріали. – Київ : Наукова думка, 1993. – С. 253–265.

¹ Так у документі. Правильно: Бібліотека ім. В. Б. Антоновича Історично-філологічного відділу.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ II (ФІЗИЧНО-МАТЕМАТИЧНОГО) ВІДДІЛУ УАН У 1920 р.¹

[...]*⁷

XVII. ГЕОЛОГІЧНИЙ КОМІТЕТ (додаток до чч. 25 і 26)²

Геологічний комітет поки ще не можна вважати за організований бо в його складі є тільки голова комітету та консерватор музею. Надзвичайно велика особиста наукова продукційність роботи голови комітету не може не викликати у членів Ревізійної комісії найширшої поваги. Список його праць (додаток ч. 25) і навіть один тільки цифровий підсумок справленої роботи яскраво малює цей бік його діяльності: виготовлено оригінальних праць на 358 друкованих аркуші, перекладених – на 63 аркуші та надруковано рр. 1919 і 1920 – 5 популярних книжок. Про те Ревізійна комісія не може отут не згадати справедливої думки, що її³ висловлено в академічному справозданні за перший піврік її існування. Там, на стор[інці] 4-ій, можна прочитати: «Добре розуміючи, що самі академики, як би інтенсивна й цінна не була їхня власна праця, ще [не] утворюють Академію, яко наукову асоціацію⁴... Відділ звернув як найбільшу увагу на організацію при ньому, згідно з Статутом... комісій». ... Отже що до Геологічного комітету можна лише побажати, щоб до роботи в цьому були як найшвидче притягнені ширші кола геологів.

В Києві окрім академічного Геологічного комітету є ще Всеукраїнський геологічний комітет⁵. Певно, існування на державні кошти двох інституцій з тим самим завданням і навіть під тією самою назвою є ненормальна річ; на це слід було б звернути увагу Комісії по реорганізації Академії⁶ та інших наукових установ.

XVIII. КОМІСІЯ ПО ВИУЧУВАННЮ ПРИРОДНИХ БАГАЦТВ УКРАЇНИ (додаток ч. 27)

Із великого числа секцій, що працювали в складі комісії р[оку] 1919, до 1921-го року заціліла лише одна – гідрологічна секція. І та секція перебуває тепер в зменшеному проти колишнього числі підсекцій, бо підсекція болото- і торфознавства найшла для свого розвитку сприятливіші, ніж в Академії, умови в сторонній, не науковій установі. Та ще одна секція – по виучуванню підземних багатств України має знову організуватись під безпосереднім керівництвом голови комісії. На решті секцій поки що поставлено хреста.

Тим часом справоздання про діяльність відповідної комісії при Російській академії наук свідчить за те, що навіть в тих важких умовах життя, які були для Петербургу року 1919-го, гірших як для України р[оку] 1920-го, й те для оцієї комісії знаходились й наукові робітники, й грошеві засоби. Там сучасний сумний стан державно-господарчого життя, масове знищення під час війни господарчих

¹ Заголовок складений упорядниками. Інформація із доповіді Надзвичайної академічної ревізійної комісії про роботу наукових установ Академії наук. Знято інформацію про діяльність I (Історично-філологічного) відділу (див. док. № 3).

² Згадані тут і далі додатки в архівній справі відсутні.

³ Словосполучення «що її» вписано коричневим чорнилом на лівому полі документа.

⁴ Тут і далі – крапки у документі.

⁵ Так у документі. Правильно: Український геологічний комітет.

⁶ Так у документі. Можливо мається на увазі: Комісія для вироблення нового статуту Академії наук.

цінностей та небувале збіднення держави виставляли яко підставу для як найенергійнішого виучування природних багатств Росії, технічних способів та економічних умов їх використовування (промова проф. [М. О.] Боголепова, що її надруковано в справозданні комісії через програмний характер її змісту). Зрозуміли отой звязок між сучасним станом державного життя та діяльністю комісії й державні органи, що й кошти одпускали на діяльність комісії й змогу давали друкувати її роботи. Солідний навіть і розміром каталог видань комісії (в одному 1919 році 320¹ листів) може служ[и]ть докором Української академії наук. Бо не може бути, щоб в Києві, з її численними спеціальними школами, не знайшлося би й тепер наукових робітників, як що не для всіх, то хоч для де-яких з можливих секцій комісії, – те, що пороз'їхались з Києва колишні керівничі секціями, не позбавляє цілком змоги одшукати інших; не може бути й того, щоб керуючі органи державної влади отут поставились байдуже до розвинення діяльності комісії.

Отже на думку Ревізійної комісії питання про відновлення діяльності Комісії по виучуванню природних багатств України, про оживлення її роботи має бути поставлене в першій ряд завдань, що стоять перед II-м відділом, який мав би отоді вжити всіх заходів для переведення цього в життя й зробити доклад Спільному зібранню про всі перешкоди, що стали б до здійснення цього завдання.

[...]*⁵

ХІХ. ГИДРОЛОГІЧНА СЕКЦІЯ КОМІСІЇ ПО ВИУЧУВАННЮ ПРИРОДНИХ БАГАТСТВ УКРАЇНИ З ПІДСЕКЦІЯМИ: ГИДРОЛОГІЧНОЮ, ГИДРОТЕХНІЧНОЮ ТА МЕЛІОРАЦІЙНОЮ (додатки ч.[ч.] 28–33)

Ці підсекції належать до тих академічних закладів, де наукова робота не так занепала й в сучасних обставинах життя, й дала чималі наслідки, – особливо в гидротехнічній підсекції. Оцей факт дуже потрібно одзначити, бо він дає матеріал для порівняння: очевидно, сучасні умовини життя не дають права, посилаючись тільки² на них, виправдувати занепад роботи, – причин його доводиться шукати й де-інде. Зосібна про гидротехнічну підсекцію слід зауважити, що сполучення наукової роботи з адміністраційною посадою в Югшосі для співробітників оцієї підсекції інж[енера] [К. Г.] Масленникова очевидно позбавляє його змоги як слід провадити свою наукову роботу, бо реальних наслідків її за цілий рік немає ще жадних; немає й справоздання. (Вже поскінченні ревізії інж[енер] [К. Г.] Масленников подав де-які відомости про свою роботу)³.

В гидрологічній підсекції, що теперішнього часу найбільш працює коло оброблення сирових матеріалів, найбільш продуктивна була б праця вирахівників та рисовника не у себе вдома, а в приміщенні підсекції, по вказівках керівничого надпрацями. Тим то праця співробітників по домах, що до неї підсекція перейшла через неопалювання приміщення, шкодить належному темпові роботи. Про опалювання в найближчу зиму слід було б подбати заздалегідь, щоб знов не спинилась взімку робота, що налагоджується з такими труднощами.

Меліораційна підсекція не має теперішнього часу керівничого надпрацями, бо проф. [І. О.] Шовгенів з червня р[оку] 1920 залишив Київ. Хоч наукова робота

¹ Число «320» вписане від руки коричневим чорнилом.

² Слово «тільки» вписане від руки коричневим чорнилом.

³ Речення «(Вже поскінченні ревізії інж[енер] [К. Г.] Масленников подав де-які відомости про свою роботу)» вписане від руки коричневим чорнилом.

там і провадиться, і наслідки її є, але слід зауважити, що звязку з центральним органом – з секцією – та її головою – проф. [М. І.] Максимовичем – не видно. Про основну свою роботу – обвалування дніпрових поїм з використанням енергії спада води – фаховець підсекції докладав вже в сторонній установі і не докладав ще в секції; справоздання, про його діяльність за 1920 рік у голови секції знов таки немає.

[...]^{*7}

XX. КОМІСІЯ ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ ТА КОМІСІЯ ПРИКЛАДНОЇ МАТЕМАТИКИ Й ПРИКЛАДНОЇ МЕХАНІКИ (додатки ч. [ч.] 34 і 35)

Робота в комісіях відповідно до їхнього єдиного завдання – читання докладів, провадиться досить жваво.

XXI. ІНСТИТУТ ТЕХНІЧНОЇ МЕХАНІКИ (додаток ч. 36)

Роботи жадного з теперішніх наукових співробітників інституту, а їх є чотири, не показано. Через це особливо не можна виправдати стан, що в ньому перебуває велика бібліотека колишнього Київського технічного товариства (11 000 томів), не каталогізована й порозкидана по столах та на підлозі. Нез'ясованість питання про право інституту на цю бібліотеку потребує, щоб воно було таки з'ясовано і щоб бібліотеку або було впорядковано й поставлено в шафи, що стоять поки що в коридорі, або щоб її було винесено з приміщення інституту і приведено до належного порядку. При каталогізуванні бібліотеки слід прийняти до уваги сказане в висновках Ревізійної комісії з приводу обревизування бібліотек I-го відділу (два останніх пункта).

XXII. ГЕОМЕТРИЧНИЙ ІНСТИТУТ (додаток ч. 37)

Персонал інституту, що заклався при самому кінці 1920 р., складається з одного директора М. О. Столярова. Для однієї людини праці зроблено для короткого часу досить, але на думку Ревізійної комісії, керівничі установами не мають права обмежуватись власною працею; вони мають гуртувати навколо себе і навколо Академії наукових робітників, підготовляти їх, як що немає готових, і, взагалі, організувати наукову роботу. Цього тут немає; тим-то інституту, яко установи з колективною роботою, поки що теж немає.

XXIII. ХЕМІЧНА ЛАБОРАТОРІЯ (додаток ч. 38)

1) Заведений лише перед ревизією щоденний журнал дослідів в лабораторії доконче потрібно вести й надалі, – з цією думкою голова лабораторії цілком погодився.

2) Так само в згоді з думкою акад. [В. О.] Плотникова, слід без загойки перейти на українську мову в наукових записах по лабораторії. Змога до цього є, бо де-хто з персоналу лабораторії володіє українською мовою. Проте навіть справоздання за 1920 рік писано російською мовою.

3) Брак кур'єра або якогось іншого способу обсл[у]говування лабораторії нижчим персоналом стоїть на заваді до упорядкування життя цієї установи. А цілковитий брак опалення єдиної кімнати лабораторії на протязі цілої зими позбавляє жадної змоги ставати будь-які вимоги що до роботи лаборантів в зимні місяці.

4) Інвентарні книги лабораторії заведено, але по хронологічному, а не предметному принципу, що позбавляє змоги швидко орієнтуватись скільки є в лабораторії тих чи інших річей. [...]^{*5}

5) Старший в лабораторії, не лічучи акад. [В. О.] Плотникова, є асистент [М. О.] Рабинович, який по-за Академією має адміністраційну посаду директора

хемічного заводу «Карбоник». Не висловлюючись, при сучасних обставинах життя в безумовній формі проти такого сполучення, Ревізійна комісія гадає всеж таки, що отаке сполучення не повинно одбиватись важко на академічній роботі. [...]»⁵

6) Річне справоздання по всій лабораторії за 1920 рік подано в чернетці, з такими пропусками, що надрукувати його без змін не буде змоги.

XXIV. ФІЗИЧНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ІНСТИТУТ (додаток ч. 39)

1) Робота персоналу інститута зливається з тією, що вони ж таки роблять для ВІНО, для Політехнікума¹ та для Сільсько-господарчого вченого комітету². Звичайно, значною мірою це викликано браком у Академії власної метеорологічної обсерваторії. Ревізійна комісія подає ще до уваги Спільного зібрання тільки через нез'ясованість питання про те, якій з чотирьох зазначених установ належить зібрані в Метеорологічній обсерваторії ВІНО матеріали та в виданні якої установи будуть друкуватись роботи персонала інституту. Це питання виникає через те, що Українська академія наук, окрім загальних наукових інтересів, має, яко окрема установа, ще й свої особливі інтереси.

[...]»⁵

XXV. ЗООЛОГІЧНИЙ МУЗЕЙ (додаток ч.[ч.] 40–42)

1) Персональний склад музею дуже добре розвинуто: аж 16 зоологів. Але це й дає право Академії домагатись од них не тільки певної, але і великої роботи. Про те до цього часу тут не було встановлено певного порядку для праці зоологів музею: екскурсійні щоденники не велися: розподіл між численними зоологами музею виучування різних груп тварин провадився без певного плану, через що де-які групи, як от метеликів та африд, виучувалися кількома зоологами, а інші, як от риби, жадним з них; одні складали карткові каталоги літератури з їхньої спеціальности, а інші ні і т. д. Певний й гарний порядок має завести в цім вироблена консерватором музею й затверджена комітетом музея інструкція (додаток ч. 41).

Всіма зоологами подано справоздання з досить докладними й конкретними відомостями. За невеличким винятком, всіма виготовлено хоч по одній роботі до друку. Консерватором музея в 1920-му році надруковано три роботи, друкується чотири та готових до друку є три; ім зроблено за 1920-й рік 9 наукових докладів. Де-які співробітники, по-між ними особливо [М. Л.] Щербина, зібрали в минулому році та передали до музею великі збірки птахів та інших тварин. На це од Академії не було дано жадних коштів в той час як витрати по збиранню отих колекцій нараховуються принаймі десятками тисяч. Отже лишається тільки побажати, щоб згадана вище інструкція не зосталась на папері, а була б переведена в життя, і щоб старший персонал (директор та його помічник) і справді давали провід науковому складу музея, єдиному в Академії по своїй численности.

2) Наукові зібрання зоологів музею протоколюються коротко, не записуються ані дебати, ані зміст устних докладів. Це цілком позбавляє протоколи наукової ваги.

3) Музеєві слід зібрати в одне місце рукописи, що про них згадано в звідомленнях де-яких співробітників (В. [М.] Артоболевського, Л. [А.] Шелюжка), але самі рукописи не подано разом [і]з звідомленням. Колекції, що їх зібрано в 1919

¹ Так у документі. Мається на увазі: Київський політехнічний інститут.

² Так у документі. Мається на увазі: Сільськогосподарський вчений комітет України.

та 1920 [р]р. повинно негайно передати до музею та підрахувати, щоб можна було зробити підсумок колекцій на 1 січня 1921 р.

4) Господарчий орган Академії має без загалки подбати, щоб дістати нафталіну, нітробензолу то що для охорони колекцій од молі. Коли потеплішає, то боротьба з шкідниками буде надто важкою.

5) Слід вести статистику одвідувань музею.

6) Слід поширити приміщення музею, бо брак відповідного приміщення, як видно з акта, позбавляє музей змоги придбати цінні колекції, як от [Ю. С.] Кочубея та I-ї гімназії, які тим часом можуть для музею загинути.

[X]XVI. БОТАНИЧНИЙ САД (додаток ч. 43)

1) Склад Ботанічного саду – директор і два ботаники. Отже, порівнюючи з Зоологічним музеєм, тут персональний склад дуже мало розвинуто. Проте навіть і теперішній штат саду по річному обрахунку дає для цього змогу (по Ботанічному саду – 11 наукових посад і по Комітету для виучування вищих рослин при саді – 4). Як що в Києві не можна знайти ботаників, придатних для академічної роботи, окрім тих, що працюють вже в саді, то є змога підготувати нових, на посадах ботаників-практикантів, що їх в штаті сада є чотири посади. II-й відділ вже раз став на цей шлях, доручивши проф. [О. В.] Фоміну підготувати чотирьох спеціалістів для нижчих рослин і це доручення вже виконано. Комітет по вищих рослинах зовсім не існує. Він має складатись з ботаників саду та з спеціалістів, яких і в Києві найшлося би по одному: болото- і торфознавець, лісовод, картограф та статистик.

2) В розподіл наукової роботи поміж теперішнім персоналом саду та в порядок їхньої праці бажано було б внести ту певність, яку, напр[иклад], академічним зоологам має дати згадана в попередньому висновку інструкція.

XXVII. КОМІСІЯ ДЛЯ ВИУЧУВАННЯ

ФЛОРИ НИЖЧИХ РОСЛИН УКРАЇНИ¹ (додаток ч. 44)

Хоч в академічному справозданні й лічиться на II-му відділі отака установа, але справді її немає. В 1919-му році проф. [О. В.] Фоміну було доручено підготувати чотирьох спеціалістів по нижчих рослинах. Отже й є тепер на службі в Академії проф. [О. В.] Фомін, якому виплачується утримання по номенклатурі – завідуючий науковими дослідженнями оклад 30 тарифного розряду – наукового співробітника, навіть не старшого, та його учні, по академічній номенклатурі наукові (технічні) співробітники I-ої категорії. Підготовку трьох [і]з зазначених своїх учнів проф. [О. В.] Фомін вважає закінченою, всі вони подали до II-го відділу свої монографічні роботи, ухвалені до друку, і на думку проф. [О. В.] Фоміна могли б тепер працювати самостійно. [...]»⁶. Ревізійна комісія вважає лише за свій обов'язок сказати, що вражіння, яке комісія винесла з оцієї ревізії, було як найкраще: все свідчило про незвичайний вчено-педагогічний хист професора та тісний контакт його з [і] своїми учнями, що в купі з ним склали справжню наукову сем'ю. Інтереси науки й інтереси Академії вимагали, що б отой вчено-педагогічний хист проф. [О. В.] Фоміна був використаний в масштабі як найширшому.²

¹ Так у документі. Правильно: Комісія по виучуванню флори України.

² Далі знято інформацію про роботу Акліматизаційного саду (див. док. № 5), III (Соціально-економічного) відділу (див. док. № 6), Археологічного комітету, Комісії для складання енциклопедичного словника, Музею мистецтв ім. Б. І. та В. Н. Ханенків та Постійної комісії для складання біографічного словника діячів України (див. док. № 3).

[...]*⁵

Підписи: голова комісії [Г. В.] Пфейффер, члени: [М. С.] Синицький, [Т. О.] Оваришні
М. [В.] Шарлемань, Т. [О.] Маляренко, член-секретар С. [М.] Іваницький[-Василенко].
З оригіналом згідно:
Член-секретар [С. М. Іваницький-Василенко]

ІР НБУВ, ф. Х, од. зб. 12624, арк. 6–18 зв. Копія. Машинопис.

№ 5

ЗВІТ ПРО РОБОТУ АКЛІМАТИЗАЦІЙНОГО САДУ УАН ЗА 1920 р.¹

У справозданні за 1919 рік було згадано, що персональний склад академічного Акліматизаційного саду тимчасово працює в саду, улаштованому автором цього [справоздання] для тих же акліматизаційних завдань на ділянці землі, уступленій для цієї мети агрономічним відділом Київського політехнічного інституту. Це становище справи зосталося і на протязі 1920 р., через те, що надія на спорудження окремого великого Акліматизаційного саду на власній землі Академії поки що не тільки не здійснилась, але навіть ніби подалася.

Та головна біда ще не в тому. Умови при котрих доводиться працювати, дуже тяжкі ще в минулому році, тепер погіршали ще більш. [...]*⁵

Можна сказати не збільшуючи, що становище саду катастрофічне. Ще трохи – і все загине.

Але як би там не було, а справа в 1920 році все ж таки рухалась і навіть можна сказати, що зроблено не так мало, як можна було б сподіватись, беручи на увагу поверховні умови нашої праці. А саме, зроблено отаке:

I. Переведені записи вегетації всіх наших садових та лікарських рослин, хоч за вказаними вище приводами з перервами. На щастя дефекти спостережень припадають, головним чином, на другу половину літа, що може вважатися не такою важливою, як перша. Притому щодо лікарських рослин, то таких дефектів небагато.

II. Здобуті в минулому році гібридні насіння посіяні і дали нам два дуже цікаві гібридні сіянці: а) яблуня Бойкен, запилена ранетом Симиренка і б) груша Бера Наполеон, запилена Olivier de Serre. Сіянці відрізняються дуже тугим зростом, так що обіцяють карлікові примірники (з батьківських дерев Бойкен прищиплен до дусені, а ранет Симиренка на лісному дичку). Поруч з цім, переведені нові досвіди гібридизації, при чому вдалим виявилось запилення ранета Симиренка Понтгазською красунею. Насіння буде висіяне у скриньку, коли поспіють овочі.

III. Через те, що зима 1919–[19]20 року була сутужніша ніж звичайно, то варто зазначити, що вироблені у нашому саду, шляхом посіва, акліматизаційні сіянці абрикосів та персиків перенесли її неоднаково. На абрикосах ця зимівля ані трохи не відбилася. Вони перенесли її бездокірно і дали рясні плоди. Що ж торкається нашого «Августовського» персика, то коло половини його дерев дуже понівечено і плодливість його в цьому році була дуже мала. Само собою зрозуміло, що це нас ані трохи не турбує. Навіть краще, мороз показав нам, які примірники треба викинути. Залишившихся, більш тривалих, дерев для нашої мети цілком досить.

¹ Заголовок складений упорядниками.

IV. Торішні посіви насіння персиків та морель (абрикос) зійшли й весною розсажені на грядки. Більш всього ми мали сіянців персика «Августовського» № 306, а потім маються також сіянці цього ж персика №№ 301, 302, 303, 304 і 336. Із абрикосів маються такі ж (однолітні) сіянці від № 315-го і абрикоса Патоновського. Із згаданих в торішньому справозданні (тоді однолітніх) сіянців персиків та абрикос більша частина дуже попсована минулою зимою, але протягом літа вони добре поправилися. З літами їх тривалість, напевно, збільшиться.

V. Переведені нові осінні посіви оттаких садових та лікарських рослин; а саме, з садових: персики Ельберта (посіви 29 вересня та 2 жовтня), №№ 301 (17 листопада), 304 (25 вересня) і 336 (24 липня); абрикоси Персиковий (6 серпня), №№ 308 (8 серпня) і 315 (24 липня); вишня Томочка, калірована на антипці (6 серпня), мушмула королівська (17 листопада); смородина краснобура, особливо великоплідна (6 серпня); фіга чорноплідна (2 жовтня). З лікарських: *Hydrastis Canadensis* L. (27 липня), *Grindelia robusta* Nutt. (1 травня), *Podophyllum peltatum* L. (21 серпня) дві скриньки, *Podophyllum Emadi* Wall (6 серпня). Тут пригадані тільки посіви найбільш цікавих довгорічних рослин, переведених у скриньки. Посіви на грядки переведено звичайним порядком переважно весною.

VI. Сіянці одної з культивуємих у нас сибірських смородин, а саме зовсім ще не відомої в культурі і навіть не описаної краснобурої смородини, виявили в відчитному році де-кількі дуже цікавих одмін. Ягоди де-яких з них настільки великі, що з'являється доконче потрібним поперше закріпити ці форми у культурі, через безполе розмноження, і по друге, потрібні дальніші посіви від самого великоплідного з цих кушів з метою, шляхом вибіру, виробити ще більш великоплідний сорт. Як те, так і друге вже зроблено.

VII. Надзвичайно цікаве є те, що в нас минулим літом в перший раз цвів і дав насіння бухарський сумбур (*Euryangium sumbul* Kauf[f]m[ann]), що його посаджено ще в осени 1916 року. Насіння буде висіане і як посів вдасться, то можна буде мати певну надію на акліматизацію в нас цієї рослини, зовсім чужої нашому краю.

VIII. Американський подофіл (*Podophyllum peltatum* L.), що має властивість проносного, і досі хоча й добре зімував у нас, але насінням плодився дуже туго, минулою весною дав такі рясні сходи, що довелося розсадити сіянці на дві нові грядки. Цим питання про його акліматизацію у нас вважається остаточно вирішеним. Старі ж примірники цієї рослини дали в біжучому році ще більш насіння, ніж у минулому. Насіння в осени посіяно і сіянці муситимуть у майбутньому році вимагати ще кілька грядок для своєї розсадки. Другий гатунок подофілу, що в нас є, за браком спеціальної літератури до цієї пори не пощастило точно визначити (мабуть *Podophyllum Emodi* Wall.), зимує і плодиться також добре.

IX. Уже в попередні роки було зауважено, що різні примірники нашого лікарського ревеню (*Rheum palmatum tanguticum* Maxim.) дають квітки різних кольорів: то жовто-білого, то червоного, то різних перехідних між ними відтінків. Тому я давно вже наміряюсь розділити два крайні кольори, щоб одержати дві самостійні лінії, що можуть мати різну вартість своїх лікарських натур. Але виконати цей план не пощастило, за браком місця. У відчитному році пощастило одержати невелику додаткову дільницю землі в Зоологічному саду де й висажена білоквітна лінія ревеню, а саме однорічні її сіянці (посів був зроблений у нашому саду ще весною 1919 року). Сіянці ж червоноквітної лінії того ж віку розсажені на нашій основній

ділянці. Що ж торкається наших старих примірників, які досягли в цьому році шостилітнього зрісту, то вони трохи не всі знищені, себ-то коріння їх очищено та висушено, як фармацевтичний препарат. Решту ж примірників, що потрібні для дальнішого вивчення, доведеться, починаючи з 1921 року, позбавити квіткових стрілок, щоб уникнути перехресного запилення молодими примірниками червоноквітної лінії, з котрих значна частина повинна зацвісти в найближчому, тільки що згаданому році.

На зоологічній ділянці посіяно аптечний укріп (*Foeniculum officinale* L.) та посажено коренищами лакричник звичайний (*Glycyrrhiza glabra*) і японська м'ята (*Mentha japonica* auct.), щоб відокремити їх від близьких до них лакричника уральського (*Glycyrrhiza uralensis* Fish.) та м'яти англійської (*Mentha piperita* L.), що залишилися в Акліматизаційному саді.

[...]^{*7}

В другому півріччі зроблено розбір листя нашої культурної наперстянки (*Digitalis purpurea* L.) зборів 1917–1919 років, при чому виявилось, що головна діяльна основа, себ-то дигітоксин, міститься в них у кількості, що відповідає середньому контенуванню його в листях дикої наперстянки. Коли взяти на увагу, що розвідано було листя залежале та й ще хоронилося при дуже несприятливих умовах, то цей здобуток можна вважати більш ніж задовольняючий.

Протягом зими науковий персонал саду працює над от такими роботами: 1) складання графічних кривих вегетації садових дерев та ягодних чагарників саду, на підставі переведених літом записів, б) складанням таких самих таблиць що до лікарських рослин, в) лаштуванням колекції мікроскопічних препаратів дрібного насіння лікарських рослин та їх описуванням, г) лаштуванням малюнків цього насіння, д) з'ясуванням кількості різних матеріалів, що одержуються садом, е) хемічні досліджування цих матеріалів (наскільки воно взагалі можливо в теперішній час), ж) складанням опису рослин саду, що підпадали у відчитному році нападу шкідників, з описом шкод та переліченням шкідників і з) обробкою біологічного матеріалу головніших шкідників саду.

Крім того, директором саду, при участі Д. П. Лук'янова та О. О. Рябової виготовлено до друку докладний «Огляд діяльності Акліматизаційного саду за 1919 рік» і приступлено до підготовки такого ж огляду за 1920 рік.

[...]^{*7}

Оригінал підписав: директор Акліматизаційного саду, академик [М. Ф.] Кащенко. 12 січня 1921 року.

З оригіналом згідно:

За діловода Акліматизаційного саду¹

ІА НБУВ, ф. Акліматизаційний сад (в опрацюванні). Копія. Машинопис.

¹ Підпис не прочитано.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ІІІ (СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО) ВІДДІЛУ УАН У 1920 р.²

[...]⁸

При заснуванні Академії до складу ІІІ відділу увійшли 4 академики: М. І. Туган-Барановський (теоретична економія), В. А. Косинський (економія сільського господарства), Ф. В. Тарановський (порівняльна історія права) і О. І. Левицький (звичаєве право України). Перше організаційне засідання їх одбулося 27 листопаду 1918 р. З 1 січня 1919 р. на посаду директора Демографічного інституту з правами академика ІІІ відділу обрано проф. М. В. Птуху. За голову відділу був [М. І.] Туган-Барановський, за секретаря [О. І.] Левицький. Недовго – всього півтора місяці – працював відділ у повному складі. В. [А.] Косинський через хворість припинив свою академічну діяльність, а М. [І.] Туган-Барановський помер 21 січня. Втрата останнього була особливо тяжка. З нього був духовний провідник та організатор відділу. Завдяки виключно його замислам, науковому досвідові та організаторській енергії закладено було спеціальні установи для виучування соціально-економічного життя України. Відділ, керування яким перейшло до Ф. [В.] Тарановського, став дбати про негайне поширення свого складу. На Катедру соціології обрано було проф. Б. О. Кістяківського, який одразу приступив до роботи. Не доведено було до кінця вибори проф. Дінського університету³ І. О. Малиновського на Катедру історії західно-руського права⁴, через брак зносин. У травні обрано проф. К. Г. Воблого на Катедру торгу й промисловости, а в червні на Катедру статистики проф. Р. М. Орженцького, що приїхав до Києва в серпні. Але вже влітку виїхав в командування Ф. В. Тарановський, що брав чималу участь в організаційній роботі. Через деякий час виїхали також академики К. Г. Воблий і Б. О. Кістяківський; останній помер 29 квітня 1920 р. в Катеринодарі⁵. [...]⁸

На 1 січня 1920 р. перебували у Києві ще два члени відділу, а саме Р. [М.] Орженцький і М. [В.] Птуха.

[...]⁸

Не легший для відділу був і 1920 р. В березні обрано було М. [В.] Птуху на позаштатного академика по Катедрі статистики, а незабаром і Р. [М.] Орженцький перейшов на Катедру теоретичної економії. Перше півріччя працювали усього 3 академики і лише в липні на Катедру західно-руського та українського права обрано проф. М. П. Василенка. За голову відділу був О. [І.] Левицький, за секретаря М. [В.] Птуха (з 15 лютого). Одбулося за рік 22 засідання.

І матеріальні і психічні умови існування аж надто були тяжкі. Писалося безліч усяких сміт, обрахунків, пояснюючих до них записок і т. и[н.], платні-ж, власне, співробітникам не виплачувалось зовсім, на паливо вирубались акації з академічного садку. А робота усе-ж-таки йшла. Почасти ті-ж-самі люди, почасти й

¹ Див. док. № 3.

² Заголовок складений упорядниками. Інформація зі звіту акад. М. В. Птухи про п'ятирічну діяльність ІІІ (Соціального-економічного) відділу ВУАН (1919–1923).

³ Так у документі. Правильно: Донський університет ім. М. П. Богаєвського.

⁴ Так у документі. Правильно: Катедра західно-руського та українського права.

⁵ Нині – м. Краснодар (РФ).

інші, увесь вільний час і усю свою душу вкладали в наукову працю в Академії. Досвідпоказав, що провадити організовану систематичну роботу за наших умов часто було неможливо. Праця в окремих комісіях часом підупадала, мінявся темп роботи, почасти й самий характер її. В 1920 р. з ініціативи Р. [М.] Орженцького, відділ робить спробу піднести наукову роботу в Києві за допомогою організації наукових товариств. Закладається попереду товариство економістів, згодом правниче. Провадити в них працю значно легше, ніж в інститутціях, які мають на меті систематичне студіювання за певною програмою. Товариства ці виявили себе надзвичайно життєздатними. Матеріально і морально тяжкий 1920 р. пройшов для відділу під прапором великої організаційної роботи, розшукування нових шляхів, придатних для тих часів. Хоч як це було тяжко для 3-4 академиків, вони все-ж-таки винесли на своїх плечах всі старі установи відділу та ще два товариства. І в 1920 р. не зменшилося наукове піднесення співробітників III відділу; не втратили вони ще віри в те, що тяжкі часи для Академії незабаром минуть.

[...]^{*8}

5. Постійна комісія для виучування звичаєвого права заклалась 1 січня 1919 р. за голову її аж до смерти був акад. О. І. Левицький, а на керівничого працівми відділ обрав М. М. Павлова-Сильванського. В первісному складі комісії брали, між иншим, участь академики Ф. В. Тарановський і Б. О. Кістяківський, проф. М. В. Птуха. Колекціонером, себ-то помічником керівничого комісії, був В. А. Камінський. В 1920 р. М. [М.] Павлов-Сильванський виїхав в командировання до Лубень на Полтавщині і з 1 січня 1921 р. на посаду керівничого відділ обрав проф. [В. І.] Синайського, який жваво заходивсь був коло організації комісії. [...]^{*8}

Протягом 1919–1920 рр. змін в мету та завдання комісії не вноситься, окрім деяких деталей, які загальну структуру не міняють. До 1921 р. переводиться реорганізація комісії і висовується як бойове завдання – це встановлення зв'язку з провінцією. Щоб планомірно та систематично виконувати це завдання, комісія складає і III відділ затверджує проекта організації губерських комітетів з метою докладного та всебічного виучування місцевого звичаєвого права. Розроблюються штати комітетів, твердо фіксуються їх взаємовідносини з ВУАН¹ і зокрема з комісією, встановлюється і означна мета як у загальних рисах, так і в дрібниціях.

[...]^{*8}

Діяльність комісії виявилась в засіданнях пленуму, з початку лише дійсних членів і окремих членів-співробітників [...]^{*8}.

Засідань пленуму було: у [...]^{*8}; 1920 р. – 29; [...]^{*8}.

Загальні засідання комісії характером та змістом праці можна розподілити на організаційні та виключно наукові. На протязі п'ятирічного існування комісії було складено наукових доповідів: у [...]^{*8}; 1920 р. – 5; [...]^{*8}.

6. Комісія для виучування західно-руського та українського права. Комісію було засновано 27 січня 1919 року з[а] пропозиції акад. Ф. В. Тарановського. Спочатку вона працювала у складі голови комісії акад. Ф. В. Тарановського та членів: акад. Д. І. Багалія, О. І. Левицького, Б. О. Кістяківського, А. Ю. Кримського та співробітника В. Л. Модзалевського. За керівничого над працями комісії був

¹ Тут і далі – так у документі. З 1918 р. по 1921 р. – Українська академія наук (УАН), з 1921 р. по 1935 р. – Всеукраїнська академія наук (ВУАН), з квітня 1935 р. по березень 1936 р. – УАН, з березня 1936 р. по січень 1937 р. – Академія наук УСРР (АН УСРР), з січня 1937 р. – Академія наук УРСР (АН УРСР).

І. М. Каманін, за секретаря В. І. Новицький. В 1919–1920 рр. цей склад комісії за малим був не розпавсь і в травні 1920 р. вона фактично перестала існувати. Ніколі¹ Прокоп[овичу] Василенкові, що його в липні 1920 р. було обрано на академіка по Катедрі західно-руського та українського права, довелося поновити і поширити діяльність та склад комісії. За керівничого над працями комісії лишився на короткий час І. М. Каманін, але 11 січня 1921 р. він помер. Нового керівничого не було призначено, і фактично керував комісією голова її акад. М. П. Василенко. Новими співробітниками-членами комісія поповнювалася увесь час: 1920 р. до неї вступили В. І. Щербина, С. М. Іваницький-Василенко, і П. К. Бонташ; [...]»⁸.

Р[оку] 1920, відколи на посаду голови комісії обрано було акад. М. П. Василенка, праця набула ширшого характеру. Комісія не кинула думку видавати пам'ятників західно-руського та українського права, ба навіть поширила їхнє коло. З другого боку, низка членів комісії працювали з доручення голови комісії над розробленням окремих тем та питань литовсько-руського та українського права. Наслідком цієї праці комісія сподівається мати низку монографій з найбільш темних, неясних та спірних питань з історії литовсько-руського та українського права.

Що-до праці над підготовкою до видання історично-юридичних пам'ятників Західної Русі та України, то в першу чергу комісія вирішила продовжувати працю над підготовкою до видання Литовського статуту 1588 р., переддрукувати Мамоничівське видання. Працю в цьому напрямку спочатку провадив І. М. Каманін, а після смерті його взяв її на себе голова комісії акад. М. П. Василенко. Тепер її уже зроблено настільки, що за сприятливих умов можна було-б розпочати друк її. Окрім цього, акад. М. П. Василенко працює над підготовкою до критичного видання Першого і Другого Литовських статутів, чим мається на меті задовольнити наукові потреби.

Комісія має видати також хрестоматію з історії західно-руського та українського права. До неї увійдуть, між иншим, провінціальні земські привилеї Литовсько-Руської держави (готує до друку П. К. Бонташ) та умови Гетьманщини з Московською державою XVII ст. (їх вже зібрав та підготував до видання В. І. Щербина). Підготовлено до друку також акти Луцького трибуналу, що їх вважали за загублені, а тепер їх знайшов й виготовив до друку член комісії Г. Л. Попов.

Праця комісії над досліджуванням різних питань з історії литовсько-руського та українського права полягала в загальних рисах ось у чому – голова комісії М. П. Василенко працює над загальним курсом історії західно-руського та українського права. [...]»⁸

Над виучуванням, дослідженням різних питань з історії західно-руського права працювали члени комісії. З них Г. Л. Попов написав розвідку про Луцький трибунал, яку буде надруковано в II-му томі «Записок» відділу. С. М. Іваницький-Василенко в 1920–1922 рр. виучував норми Магдебурзького права, що правило за джерело права міст Литви та України. Наслідком цієї праці була розвідка про «Опіку над недолітками в джерелах Магдебурзького права Західної Русі та України».

І. Ю. Черкаський розпочав писати розвідку про «Громадські (копні) суди на Литві та Україні».

С. Г. Борисенко виучує карний інститут вигнання в історії західно-руського права. Як перші етюди своєї праці він написав реферата про «Ідею вигнання та

¹ Так у документі. Мається на увазі: Миколі.

поток Руського права», «Поток Руської правди, як кара» та юридичну аналізу праволомств, що каралися в Руській правді потоком – розбою, конокрадства та підпалювання.

І. М. Балінський досліджує питання про феодалізм та феодальні відносини в Польщі, Литві та Україні.

[...]^{*8}

7. Правничо-термінологічна комісія почала працювати з половини березня 1919 р. За голову її був О. [І.] Левицький, за секретаря І. [Ю.] Черкаський. Участь в ній брали академики Б. [О.] Кістяківський і А. [Ю.] Кримський, та інші особи – всього близько 20 чоловіка. Завдання комісії – скласти такий термінологічний словник, який найбільш був-би відповідав духові права та українській мові. [...]^{*8}

12. Товариство економістів заклалося 4 березня 1920 р. з ініціативи Р. [М.] Орженцького, який і був його першим головою. Йому зразу-ж-таки пощастило поставити справу як слід. В особі відомого вченого-бухгалтера С. Ф. Іванова, який був заступником голови т[оварист]ва, знайшов він собі незамінного помічника. Перші часи існування т[оварист]ва сами члени президії друкували й розносили оповістки на засідання, далі справа покращала. Т[оварист]во має на меті: 1) допомагати вивченню України; 2) допомагати розвитку економії, як науки; 3) поширювати знання на Україні; 4) об'єднувати економістів-теоретиків і практиків для більшого успіху їхньої праці в ділянці економії.

На 1 січня 1921 р. воно нараховувало 28 дійсних і 2 членів-кореспондентів; [...]^{*8}. Доповідів прочитано було в пленумі і на секціях в 1920 р. – 20; [...]^{*8}. Особливо енергійно працювала в 1920 і 1921 рр. секція обліку народного господарства (бухгалтерська) під керівництвом С. [Ф.] Іванова, яка, між иншим, склала українського термінологічного словника по рахівництву.

В 1920 р. існувало 3 секції: теоретичної економії, прикладної і обліку народного господарства. З самісінького початку своєї діяльності т[оварист]во проявило тенденцію вбрати в себе гуртки осіб, які ставили собі однакові з т[оварист]вом завдання. Ще 1920 р. приєднався до т[оварист]ва гурток бухгалтерів, він склав окрему секцію обліку народного господарства. Другий гурток, що утворився при Губернському статистичному бюро¹ для наукового і технічного обміркування економічних і статистичних питань, увійшов у т[оварист]во 12 лютого 1921 р., поклавши підвалини статистичній секції. [...]^{*8}

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 8, арк. 2–11 зв. Друкарський відбиток.

№ 7

ЗВІДОМЛЕННЯ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК ЗА 1921 р.²

І. Вступні уваги

З кінцем 1921 року Всеукраїнська академія наук вступила в четвертий рік свого існування.

¹ Так у документі. Мається на увазі: Київське губернське статистичне бюро.

² Заголовок складений упорядниками.

З наукового погляду минулий 1921 рік був для Академії наук, при всіх несприятливих умовах, дуже добрий. Навіть, більше скажемо, щасливий. Бо коли ми подивимося, що саме зробила торік Академія для науки (а сьогоднішнє звітлення дає легку спрому на це подивитися), то ми побачимо, що Академія зробила справді дуже й дуже багато тай розпросторила свою працю [...]»¹. Минулий злоповісний рік 1921-й: «надзвичайно важкий», «катастрофічний» – це все будуть слабенькі ще терміни. Досі в історії Всеукраїнської академії наук за найгіршу добу вважався період денікинської окупації в Києві 1919 року. Денікинці хтіли зовсім зачинити Українську академію наук, тай аж чотири місяці жаден із співробітників Академії не здобував платні. Минулого 1921 року ніхто не думав зачиняти Академії; навпаки, центральна верховна радянська влада України ставилась до Академії аж надто прихильно: вона перейменувала її з Української на Всеукраїнську, вона видавала декрети про найкраще матеріальне забезпечення для Академії, вона асигнувала для Академії широкі кредити. Та в Києві далеко од харківського адміністративного центру, державна скарбниця хронічно страждала на брак грошових знаків, і декрети, проголошені з Харкова, фактично не могли здійснитися. [...]»¹. Тільки-ж наукові співробітники не кидали праці. Чи мерзлучи в холодних академічних приміщеннях, чи мерзлучи вдома, вони – холодні й голодні – провадили й далі свою академічну роботу, і результати наукової роботи за 1921 рік – аж надто показні.

Дуже характерна річ, що, не вважаючи на страшенну матеріальну скруту Академії наук, до неї не перестають добровільно прилучатися, цілою низкою, всякі наукові установи м. Києва. І коли-б Академія була-б зважилася задовольняти бажання геть усіх тих наукових товариств та установ, котрі хтять увійти в склад академічних, то вона незабаром була-б почала аж страждати од своєї надмірної великості [...]»¹. Із великих, але не таких складних громіздких інституцій, котрі торік прилучилися до Академії варто згадати хоч отакі три: а) відомий «Центральний архів давніх актів», б) високо-заслужену «Комісію для розбору давніх актів» (що існує більш як три четвертини століття, повидавала багацько томів «Архива Юго-Западної Росії», вона зіллялася тепер з Археографічною комісією Академії наук, в) ще більш заслужене «Общество Нестора-летописца»⁶) що теж само забажало зіллятися з Академією наук. Саме той факт, що до Української академії наук прилучаються товариства виразно російського характеру, яскраво свідчить про те, що ніякогінського українського шовінізму ніхто в нашій Академії не знає й не добачає. Всі вірять в її наукову об'єктивність, і варто тут згадати, що до Української академії наук хтіло торік здати свою книгозбірню навіть «Свято-Владимірское братство»¹ (установа виразно анти-українського характеру в своїй минувшині). Академії наук довелось від тієї книгозбірні одмовитись, бо вона – не академічно-наукового змісту.

Прилучилося торік до Академії наук і «Українське наукове товариство»⁷) [...]»⁷. Та поки-що, нема в Академії наук своєї друкарні, а офіційне «Державне видавництво» лед ледви може видрукувати для Академії наук якийсь аркуш місяць. [...]»⁷.

II. Дійсні академики та їхнє Спільне зібрання (Рада)

Найвищим органом для цілої Академії наук являється «Спільне зібрання» всіх дійсних академиків всіх її відділів, або академічна «Рада» під головуванням

¹ Так у документі. Правильно: Київське Свято-Володимирське при Софіївському соборі братство.

президента Академії наук. Таким головою-президентом попереду в 1921 році був акад. О. І. Левицький (історик права), та відколи нововиданий для Академії статут звелів, щоб президент відав не самісіньку наукову частину ба щоб головував і в засіданнях Господарчої управи Академії наук та щоб стояв і на чолі бухгалтерської частини, то для престарого академіка О. І. Левицького не стало спромоги бути далі президентом, і Спільне зібрання академиків обрало на президентську посаду М. П. Василенка, теж історика права. Віце-президентом був акад. В. І. Липський (ботанік). Неодмінним секретарем, як і давніш, був акад.-філолог А. Ю. Кримський. Рівночасно акад. А. Ю. Кримський ніс іще і обов'язки голови Історично-філологічного відділу, і навіть скільки місяців секретарював на тому відділі, аж доки Совет Народних Комиссаров України¹ дозволив справжньому штатному секретареві Історично-філологічного відділу акад. С. О. Єфремову повернутися в квітні до Києва і приступити до своїх обов'язків. На II-му відділі головував акад.-геолог П. А. Тутковський, а секретарював акад.-ботанік В. І. Липський. На Відділі соціально-економічних наук головою був акад. Р. М. Орженцький, а секретарем позаштатний академік М. В. Птуха, – обидва вони статистики і політико-економісти.

[...]^{*4}

Всього разом було минулого 1921-го року 36 дійсних (ординарних) академиків. Та з них приблизно одна третина жила не в Києві, а по інших академічних місцях. Котрі знов академики жили в Києві та несли весь тягар організаційної праці, то таких було лиш 23, а саме: 7 на I-му відділі, 11 на II-му і 5 на III-му.

Цифра Спільних зібрань (конференцій) яку одбули 23 дійсні академики в 1921-му році була колосальна: аж 46 засідань. По інших Академіях наук цифра річних конференцій бува 10–12 на рік, себ-то вчетверо менше, ніж в Українській академії наук. Окрім того дійсні академики повинні були ходити на засідання свого власного відділу, що одбувалися разів 3-є на місяць, та повинні були головувати або попросту брати участь в тих численних комісіях і секціях, що найближче торкаються його спеціальности. [...]^{*7}.

Серед академічних установ переважна частина тісно сполучає своє життя лиш з одним якимсь із 3-х відділів Академії наук, а не з усіма. Та є такі установи, що найтісніш звязуються з Спільним зібранням цілої Академії. До таких належать: Всенародня бібліотека, Комісія біографічного словника², Комісія енциклопедичного словника³, Археологічна⁴ комісія, Центральний архив давніх актів, Музей мистецтва⁵, Картинна галерея, Музей антропології та етнології⁶.

1. ВСЕНАРОДНЯ БІБЛІОТЕКА, що вже й торік обійшла була так з мільон книжок, цього року небагато зробила нових придбань і всеньку свою роботу обернула на те, щоб порозташовувати свої колосальні скарби та впорядкувати їх. Бібліотека має, нарешті, своє власне приміщення – в цілому першому поверсі будинку

¹ Так у документі. Правильно: Рада Народних Комісарів УСРР.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Постійна комісія для складання біографічного словника діячів України.

³ Так у документі. Правильно: Комісія для складання енциклопедичного словника.

⁴ Помилка в документі. Правильно: Археографічна.

⁵ Тут і далі – так у документі. Правильно: Музей мистецтв ім. Б. І. та В. Н. Ханенків.

⁶ Так у документі. Правильно: Музей антропології та етнології ім. Ф. Вовка.

був[шої] I-ї гімназії¹ та в половині II-го поверху, і туди ввезено вже найбільшу частину книжок, які досі переховувалися аж у 6-х далеких між собою будинках.

З загального фонду вилучено окремі відділи дублетні, відділ періодичної літератури, відділ книжок, писаних східними буквами (Judaica та інші), відділ справочно-підручний, відділ газетний, відділ графічний, відділ стародруків, відділ рукописний. Це все тільки каталогізується. Робочих рук мало (бо Академія наук дуже неакуратно видає платню своїм співробітникам), і каталогізаторам нема змоги до того здобувати академічну харчову пайку. Але й ті 15 чи 20 чоловік, що сидять за каталогізуванням, встигли зробити чимало. Позаторік публіка, яка одвідувала читальню залю Всенародньої бібліотеки, мала була в своєму розпорядженні лиш 41 515 закаталогізованих книжок, а тепер на 1-е січня 1922 р. ця цифра подвоїлася: публіці вже видається 65 327 книжок, 15 543 газети, 8211 періодичних видань. І алфавітний і систематичний каталоги знаходяться в читальному таки залі. Одвідувань читальні зареєстровано 3677; одвідування зростається щомісяця прогресивно; в грудні було 686 одвідувань. Цифра показна особливо тим, що температура нетопленої читальної залі була тоді 1 ° С або 2 ° С вище од 0, тоб-то страшенно холодна.

Завідуюча читальнею – О. Є. Карпінська. Що до інтенсивности праці бібліотечних співробітників, то варто зауважити, що це одна з найпрацьовитіших установ Академії наук і що в ній панує сувора (иноді може і дуже тяжка) службова дисципліна. Робочих днів було минулого року – 270. Управляє Всенародньою бібліотекою – комітет на чолі з В. О. Кордтом, та рада бібліотекарів на чолі з Ю. О. Меженком. Комітет одбув торік 38 засідань. Рада бібліотекарів – 36.

Всенародна бібліотека має філію в Вінниці, там при ній є ще й Художній археологічний музей². Річне звідомлення од Вінницької філії через лихе становище шляхів не прийшло на сьогодні.

2. КОМІСІЯ ДЛЯ СКЛАДАННЯ БІОГРАФІЧНОГО СЛОВНИКА ДІЯЧІВ УКРАЇНИ перебувала в 1921 році під керуванням П. Я. Стебницького, а головою був акад. М. П. Василенко. Штатних співробітників було – 9, та в кінці року всіх їх переведено в не-штат, щоб виконати наказ влади про вкорочення штатів. Можна дуже побоюватися, що надалі це одіб'ється на праці Біографічної комісії не гаразд. На 1-е січня 1922-го року комісія налічувала в своєму портфелі всього до 37 500 карточок з іменнями діячів і зазначенням джерел для їхніх життєписів та до 450 готових рукописів усякого біографічного матеріалу – дві третини з них біографії діячів жидівських з відділу³, яким завідує І. В. Галант. Приблизно з половину того, що взагалі зроблено в комісії, зроблено за торік, тоб-то за один рік стільки, скільки досі робилося за два роки. Засідання комісії одбувалися приблизно щодвох тижнів, всього було 20 засідань.

3. КОМІСІЯ ДЛЯ СКЛАДАННЯ ЕНЦІКЛОПЕДИЧНОГО СЛОВНИКА фактично розпочала свою працю лиш з весни минулого року, а що ніякого енциклопедичного словника, українською мовою виданого, досі ще не було, то комісії довелося переробити величезну підготовчу роботу: поскладати списки статей, які є по друкованих європейських та слав'янських енциклопедіях, поперекладати заголовки тих статей на українську мову, тай розкласти все в алфавітному порядку, пови-

¹ Тут і далі – так у документі. Мається на увазі: І Київська гімназія.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Вінницький історично-побутовий музей.

³ Так у документі. Мається на увазі: Жидівська історично-археографічна комісія.

мазувати заголовки таких статей, котрі для укр[аїнської] енциклопедії не потрібні, і, навпаки, внести в список заголовки тих статей, які для укр[аїнського] словника неминучі, а по чужих енциклопедіях нема їх. Цюю важку й нудну, довженну роботу комісія переробила під керуванням своєї президії, що складалася з голови – П. Я. Стебницького, керівничого М. С. Синицького та секретаря С. П. Постернака. Принципові питання про організацію та напрямок цілої інституції вирішались або вкупі з іншими 3-ма членами комісії, обраними од Академії (акад. А. Ю. Кримський – од I-го відділу, акад. [В. І.] Липський – од II-го відділу, акад. М. П. Василенко од III-го відділу), або вкупі з цілою колегією редакторів, видатних учених [...]»⁴. Ці редактори та запрохані ними співробітники виготовляли статей приблизно на два перші томи. Окрім того, комісія вирішила видати позачерговий енциклопедичний том «Україна»; головне редагування доручено акад. С. О. Єфремову, і праця над цим томом успішно посувається наперед. [...]»⁵

4. АРХЕОГРАФІЧНА КОМІСІЯ. Минулого року Археографічна комісія Академії наук з'єдналася з давньою високозаслуженою «Комісією для розбора древних актів», що існувала в Києві вже більш ніж 75 літ і повидавала велику силу томів «Архива Юго-Зап[адной] России», літописей і т. п. На чолі ново-з'єднаної інституції став як голова, акад. В. С. Іконников. Комісія після з'єднання одбула на протязі 1921 року 8 засідань, де подано було, між іншим, нові матеріали для видань, зібрані в Харкові проф. М. В. Довнар-Запольським та в Ніжині – проф. І. І. Соколовим (для історії ніженської грецької людности). Довелось Археографічній комісії ще й докласти усяких заходів і зусиллів, щоб урятувати її томи «Архива Юго-Западной России», які лежали по київських друкарнях, уже видруковані, тільки ще не зброшуровані; їх урятовано, та через тяжкі умови друку ще не випущено в світ і досі, бо нема спромоги видрукувати навіть обгортку. Ледви-ледви пощастило в світ випустити новітню розвідку-дисертацію Ф. П. Сушицького – «Західно-руські літописи». Всі інші, давно розпочаті друком археографічні видання Академії, спинилися на пів-слові, в тому числі «Українська історіографія» акад. Д. І. Багалія. Допіру, аж тоді, як Академія наук визволиться з пут Поліграфа та здобуде право пустити в хід свою власну друкарню (чи тую, що перейшла до Академії на власність із Наукового товариства⁴, чи друкарню Києво-Печерської лаври), пощастить поставити видавничу діяльність Археографічної комісії на путящий шлях.

5. ЦЕНТРАЛЬНИЙ АРХИВ ДАВНІХ АКТИВ перейшов до Академії наук з 1-го лютого минулого 1921 року. На керівничого замість І. М. Каманіна, що торік помер, обрала Академія наук В. [О.] Романовського. Довелось з переходом Центрального архиву до Академії наново перевірити все добро, яке під час евакуації Києва в 1915 році та трусу в архиві 1919 року почасти лежало в дуже хаотичному не порядку; виявилось, що все ціле і тепер лежить в повному порядку – 6093 актові книги та 402 327 документів. Складається для них новітній каталог замість давнього геть перестарілого каталогу 60-х років XIX віку. Робиться опис актових книг, і коли в довійськові часи описувалися що-року 4 книги, то тепер описано лише дві. Пояснюється це тим, що особовий штат співробітників зменшено на 40 відсотків, тай тим живеться зле. Додаймо, що праця архиву ведеться в тісному контакті з Археографічною комісією.

⁴ Тут і далі – так у документі. Мається на увазі: Українське наукове товариство у Києві (УНТ).

6. МУЗЕЙ МИСТЕЦТВ ІМЕНИ Б. І. та В. Н. Ханенків. Директором був М. О. Макаренко, а головою комітету, що керує музеєм, був акад. Ф. І. Шміт. До минулого року значна й то найкраща частина річей (картини славнозвісних європейських малярів і т. п.), знаходилася в Москві, куди вивезено їх було під час евакуації Києва в 1915 р. Тепер це все здебільшого перевезено назад до Києва, до музею. Довелося зачинити музей для публіки на термін три місяці (з вересня до грудня), аж доки все перевезене знов було порозтавлювано по своїх місцях. Одвідувало музей ім. [Б. І. та В. Н.] Ханенків за минулий рік щось 3600 окремих осіб та 98 екскурсій (в кожній по 20 до 25 душ люду), тобто цифра всіх одвідувачів вийшла за рік не менше, як 5960 осіб, або пересічно по 38 осіб в день. При музеї є спеціальна книгозбірня, де на 1 січня 1922 р. по інвентарю рахується 2695 книжок. Одвідувачів заходило до книгозбірні 972 особи за рік, або пересічно 10–15 осіб в день.

7. КАРТИННА ГАЛЕРЕЯ. Тому, що заповіт В. Н. Ханенко, яка подарувала свій музей Академії наук, не дозволяє додавати нових картин до цього музею і тим порушувати його індивідуальність, виникла в Академії наук думка заснувати незалежну од Ханенківського музею картинну галерею в приміщенні Київської І-ї гімназії. Та поки-що така галерея перебуває ще в стані проекту, а цифра зібраних картин ще надто невелика; звичайно, що й штату така майбутня галерея немає ще ніякісінького.

8. МУЗЕЙ АНТРОПОЛОГІЇ ТА ЕТНОЛОГІЇ ІМЕНИ Ф. К. Вовка заснувався при Академії наук допіру з весни минулого року. Головна його основа це той музей із книгозбірнею, який Академія наук дістала по заповіту од шановного професора Ф. К. Вовка. Тую Вовкову¹ спадщину самовідречено за теперішніх неможливих умов для перевозки перевіз із Петербургу до Києва в де-кількох вагонах, керівничий музею, ученик покійного професора Ф. К. Вовка – О. Г. Алешо⁸⁾. (На превеликий жаль, О. Г. Алешо болюче заплатив за це своїм здоров'ям, бо їхавши з Петербургу до Києва вкупі з дорогоцінними музейними колекціями в нетопленому товарному вагоні, він підхопив туберкульоз легенів, і той туберкульоз тепер звалив його з ніг). Друга частина Антропологічно-етнологічного музею склалася з колекції був[шого] Наукового т[оварист]ва (почасти зібраних теж проф. [Ф. К.] Вовком), а окрім того, чимало річей пожертвували прихильні співробітники Академії наук ([Л. П.] Добровольський, [В. О.] Караваєв та ин.), та немало призбирали своїми експедиціями і співробітники самого музею. Міститься він тепер у лівому корпусі II-го поверху академічного будинку на Шевченківському бульварі. Керівничий музею О. Г. Алешо завідував відділом етнології, а другий ученик проф. [Ф. К.] Вовка – А. З. Носов – відділом антропології. Дуже гарна спеціальна бібліотека (неповна 4000 книжок) перебувала під керуванням С. О. Дзбановського, теж Вовкового ученика. І музей і бібліотеку вже й торік одкрито було для публіки, хоч і ще треба буде покласти чимало праці, щоб колекції і книжки описати та закаталогізувати як слід, гаразд. Праця в Антропологічно-етнологічному музеї провадиться дуже інтенсивно, не вважаючи на малу цифру співробітників (приблизно 10 душ люду) і на сувору холоднечу взімку (температура – ступенів 4° С тепла, рідко вища). Щоб зілюструвати тії умови, серед яких доводиться працювати, вистачить

¹ Тут і далі – так у документі.

зазначити: нема змоги наліплювати етикетки та номери на речі й книжки, бо нема за-що купити гумі-арабіки.

Окрім цього музею, має Академія наук ще чимало інших; приміром, Музей діячів України при Історично-філологічному відділі, Музей зоологічний, Музей ботанічний і Музей геологічний при Фізично-математичному відділі, то-що. Про них мова буде там, де говоритиметься про діяльність відділів.

III. Перший (Історично-філологічний) відділ

Голова Історично-філологічного (Першого) відділу Всеукраїнської академії наук, акад. Д. І. Багалій, ще в кінці 1919 року дістав од відділу наукове командування для розробки місцевих архівів у Харкові, де й перебував цілий 1921-й рік. Під його проводом та головуванням заснувалася в Харкові філія Академії наук, що найбільш виявила себе в праці Комісії для видання творів славного українського вченого О. О. Потебні. А в Києві наказним головою на I-му відділі протягом 1921 року був акад. А. Ю. Кримський, він-же до місяця травня виконував і обов'язки секретаря відділу, а з поворотом до Києва в травні акад. С. О. Єфремова секретарська робота перейшла на його.

Дійсних членів на відділі, себ-то таких, що перебувала в Києві й регулярно працювали в Академії, – було 10; з них 7 академиків [...]»⁴. Окрім того, в засіданнях відділу брав участь з дорадчим голосом голова Педагогічної при Академії наук комісії¹, академик по II відділу О. В. Корчак-Чепурківський. Великої втрати зазнав відділ в особі акад. М. І. Петрова, що помер 21² червня 1921 року.

Усіх засідань Історично-філологічний відділ одбув минулого року 27, провадючи на них та вирішаючи усі адміністративні й адміністративно-наукові справи, зв'язані з компетенцією відділу та його установ. Чисто наукова робота й минулого року провадилася по комісіях та поодинокими людьми, що діставали од відділу те або інше наукове доручення. Число установ відділу минулого року значно зросло, між іншим, ще й через те, що від Наукового товариства перейшли до Академії наук секції, що попередно працювали при Науковім товаристві. На жаль, числовому зростанню не відповідає зріст роботи, і деякі з приєднаних до Академії установ існували тільки номінально. Так, філологічна секція в минулому році не одбула жадного засідання; секція історична так само не подала про себе ніяких звісток. З установ, приєднаних у минулому році до I-го відділу, найжвавішу історичну працю провадило: «ИСТОРИЧЕСКОЕ ОБЩЕСТВО НЕСТОРА ЛЕТОПИСЦА»³. Це товариство, одно з найстаріших у Києві (засноване року 1872-го), працювало давніше при Університеті Св. Володимира, та коли університет був закритий, то на якийсь час припинило свою роботу й товариство. В минулому році воно перейшло до Академії наук і 29 травня поновило свою працю. Головою товариства обрано акад. М. П. Василенка, на заступника голови – проф. П. П. Смирнова, на секретаря – проф. С. І. Маслова. Членів товариство в минулому році мало 212. З 29 травня і по 9 листопада – день річного зібрання – товариство одбуло 14 засідань, на яких зроблено 31 доповідь усякого змісту: присвячені пам'яті померших членів товариства, з історії, історії письменства та мистецтва, архівної справи, бібліографії і т. п. Між іншим, товариство пильну звернуло увагу на катастрофічний

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Науково-педагогічна комісія.

² Так у документі. Правильно: 20.

³ Так у документі. Мається на увазі: Історичне товариство Нестора-літописця.

стан архивів скрізь по Україні, а надто в Києві, й звернулося до Академії наук з пропозицією взяти в свої руки справу порятунку архивів од нищення. Це мало наслідком скликання при Академії наук особливої архивної наради та й низку практичних заходів для унормування архивної справи.

Окрім наукових товариств є при I-му відділі комісії. Усіх комісій у минулому році було при Історично-філологічному відділі 17, а саме: 1) Постійна комісія для складання словника української живої мови¹, 2) Правописна комісія², 3) Інститут української мови наукової³, 4) Постійна комісія для складання історичного словника української мови, 5) Комісія для складання історично-географічного словника української землі⁴, 6) Археологічна комісія, 7) Комісія для складання археологічної карти України, 8) Фольклорно-етнографічна комісія⁵, 9) Кабінет мистецтв, 10) Комісія для дослідження Св. Софії⁶, 11) Комітет для видання писаннів О. Потебні⁷, 12) Постійна комісія для видавання пам'ятників новітнього письменства⁸, 13) Комісія для видавання творів В. Антоновича, М. Драгоманова, Т. Шевченка й І. Франка⁹, 14) Жидівська історично-археологічна комісія, 15) Комісія для дослідів над громадськими течіями на Україні¹⁰, з архивом при ній, 16) Педагогічна комісія та 17) Комісія для присуду премій на I-му відділі. По комісіях головуєть, звичайно, академики, але, поруч їх, найважливіша пайка праці спадає на керівничих. Перейдемо огляд праці комісій тим порядком, у якому їх подано вище.

1. ПОСТІЙНА КОМІСІЯ ДЛЯ СКЛАДАННЯ СЛОВНИКА ЖИВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ, як своїм значінням, так і роботою стоїть попереду всіх інших комісій I-го відділу, та й поза Академією вагу її розуміють добре, бо напр[иклад] наказ українського Совнаркома¹¹ визнав був за нею навіть «ударне» значіння. Голова комісії – акад. А. Ю. Кримський, за керівничого правив В. М. Ганцов, що разом справляв і тяжкі секретарські обов'язки; всіх штатних співробітників комісія в минулому році мала 10, – з них 3-х членів-редакторів, 5 постійних співробітників, 1-го ученого діловода і його помічника. Нештатних співробітників було 19. У минулому, третьому році свого існування, комісія провадила далі роботу попередніх років і, коли зважити виключно несприятливі умови праці, провадила її з великим успіхом. На протязі року комісія одбула досить показну цифру засідань – 53, отже одно на тиждень, на яких найбільше часу та уваги віддавала редакторській праці, обмірковуючи спільно ті питання, що викликали які-небудь сумніви чи

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Постійна комісія для складання словника живої української мови.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Правописно-термінологічна комісія.

³ Тут і далі – так у документі. Правильно: Інститут української наукової мови.

⁴ Так у документі. Правильно: Постійна комісія для складання історично-географічного словника української землі.

⁵ Тут і далі – так у документі. Правильно: Етнографічно-фольклорна комісія.

⁶ Так у документі. Правильно: Софійська комісія.

⁷ Тут і далі – так у документі. Правильно: Редакційний комітет для видавання творів О. О. Потебні.

⁸ Тут і далі – так у документі. Правильно: Постійна комісія для видавання пам'яток новітнього українського письменства.

⁹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Комісія для видавання творів Т. Г. Шевченка, І. Я. Франка, В. Б. Антоновича, М. П. Драгоманова.

¹⁰ Тут і далі – так у документі. Правильно: Комісія для дослідів над історією громадсько-політичних течій на Україні.

¹¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Раднарком.

непорозуміння. Найголовніша-ж робота – редагування та збирання матеріалу для словника провадилася, певна річ, по-за засіданнями працею найбільш постійних співробітників комісії. Матеріал визбірувано як шляхом критичної перевірки давніших словників, так і з українських письменників старішого і новітнього періоду, а також поступило чимало матеріалу, безпосередньо з народніх уст записаного. Число всіх карток, придбаних за минулий рік, сягає: 112 981, з них українсько-російських 60 725 і російсько-українських 52 256. Сама по собі досить поважна, ця цифра все-ж-таки показує ніби зменшення праці над словником, до попередніх років рівняючи, коли нового матеріалу прибувало мало не в двоє більше. Але таке зменшення праці констатується не у штатних членів Комісії словника живої мови, не у редакторів, а у сторонніх, нештатних співробітників, котрим праця оплачується не місячно, а од зробленої роботи, од числа поданих словарних карток: таких карток прийшло од них таки менше цього року, ніж торік. Пояснюється це надзвичайно скрутними умовами для оплати праці нештатних співробітників комісії, як і цілої взагалі Академії. Не вважаючи на те, що наказом найвищого органу влади¹ за працею комісії визнано було «ударне» значіння, коштів на неї не давано регулярно навіть звичайних, а цілого півроку навіть не дано нічогісінько. Комісія систематично перебувала без грошей і не могла оплачувати сторонніх співробітників, або оплачувала з великим запізненням та її оплата була до смішного мізерна: од 3-х карб, од картки на початку року; тільки під кінець його зросла до 250 карб, але це було вже пізно, бо гроші взагалі втратили вже мало не всяку ціну. І все-ж таки комісія навіть за таких обставин збрала величезний матеріал, усього 547 505 карток (українсько-російських 262 644 та російсько-українських 284 861), який переважав всі словники, які були до того видані. Праця комісії ще не скінчена, та коли-б навіть тепер видати цей величезний і цінний матеріал, то вийшло-б два паралельних (українсько-російський і російсько-український) чотиротомових наукових словника, які в скільки разів переважали-б відповідні словники Б. [Д.] Грінченка та М. Уманця². Величезна потреба вже тепер приступити до остаточного опрацювання та підготовлення до друку цього матеріалу, тим більше, що й громадські та й офіціальні круги цього вимагають. Але для цього працю комісії треба поставити у відповідні матеріальні умови, поширивши її тепер надзвичайно тісне приміщення, й визначити ясні перспективи що-до самого друкування вже опрацьованого матеріалу.

При комісії є велика і вельми цінна бібліотека Бориса та Марії Грінченків – українознавча і загалом переважно філологічного змісту. Минулого року ця бібліотека збільшилася приблизно на 1000 нових книжок. Хоча бібліотека призначена служити праці комісії, але й чимало сторонніх людей з неї користуються, бо це одна з небагатьох прегарно дібраних і добре упорядкованих українських бібліотек у Києві. Минулого року зареєстровано 522 одвідування з видачею 1152 книжок. Бібліотекою заправляє вчений діловод комісії О. Т. Андрієвська.

2. ПРАВОПИСНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНА КОМІСІЯ в тісному перебувала зв'язку й контакті з попередньою комісією. Голова її – так само акад. А. Ю. Кримський, на керівничого обов'язково вибірається один із членів Комісії словника живої

¹ Так у документі.

² Псевдонім українського літературознавця та фольклориста М. Ф. Комарова.

мови. Минулого року за керівничого був Г. К. Голоскевич. Комісія поділялася на чотири секції:

а) Правописна секція. Склад її той самий, що й Комісії словника живої мови; голова – Г. К. Голоскевич. Головним завданням секції було розглядати ті сумнівні питання, що виникали в сфері українського правопису й розв'язувати їх у згоді з загальними правилами наукового правопису, якого додержує Академія наук у своїх виданнях. Ідучи на зустріч загальній практичній потребі мати підручник правописний, секція в минулому році, коштом Всевидата, новим випустила виданням перероблені «Найголовніші правила українського правопису» (Київ, 1921) у 40 000 прим[ірниках], які на 1 січня 1922 р. й випродалися геть усі чисто. Але-ж багато правописних подробиць, дрібних деталей правопису ще не розроблено і задовольнити це можна тільки виданням повного орфографічного словника. Секція і в минулому році в контактї з Комісією словника живої мови збирала матеріал для такого словника.

З початком 1922 року Правописна секція обернулася в окрему геть самостійну Правописну комісію, незалежну од термінологічних секцій.

б, в, г) Секція правничої термінології, Секція технічної термінології та Секція природничої термінології за рік 1921 звідомленнів не подали і тому ширших відомостей про їхню діяльність навести не можемо. Можна тільки зазначити, що, за винятком правописної, всі секції Правописно-термінологічної комісії з'єдналися з відповідними секціями давн[ього] Наукового товариства і перетворилися на один Інститут наукової мови¹.

3. ІНСТИТУТ НАУКОВОЇ МОВИ – виник тільки в кінці року, як сказано допіру, з термінологічних секцій Академії наук та приєднаного до неї Наукового товариства, щоб спільними силами провадити роботу. Статут інституту Рада Академії наук уже затвердила, але в минулому році він ще був не зорганізувався і не приступав до роботи. Наказ про вкорочення планів не добре одбивсь на долі Інституту наукової мови тим, що всі посади в нім – нештатні, окрім посади філолога-консультанта. Цюю останню посаду, дуже важку, і дуже відповідальну, займає О. Б. Курило і, треба підкреслити, працює не покладаючи рук.

4. ПОСТІЙНА КОМІСІЯ ДЛЯ СКЛАДАННЯ ІСТОРИЧНОГО СЛОВНИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ. Головує в комісії її директор, проф. Є. К. Тимченко; до комісії входять троє постійних співробітників і четверо нештатних. Всі вони провадили і в минулому році ту роботу, як і за попередній рік, себ-то вибирали з джерел слова, як матеріал до історичного словника. За цей рік матеріал цей збільшився на 38 428 картки, а всього разом комісія має вже 151 428 карток, які дожидають свого наукового опрацювання.

5. ПОСТІЙНА КОМІСІЯ ДЛЯ СКЛАДАННЯ ІСТОРИЧНО-ГЕОГРАФІЧНОГО СЛОВНИКА УКРАЇНСЬКОЇ ЗЕМЛІ. Директор – проф. О. С. Грушевський, секретар М. М. Ткаченко, постійний член – Й. Ю. Гермайзе; опріч того, було ще сім нештатних співробітників. Засіданнів комісія мала 20. Робота комісії йшла давнім тягом і розпадалась на вибірання відомостей із джерел (використано шість джерел) та на зводку відомостей про окремі селища в одно, а це вже являються початком і підготовкою до наукового опрацювання матеріялу, до виготовлення статтів

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Інститут української наукової мови.

про ті чи інші місцевости. Наукове опрацювання провадили далі постійні члени комісії, подавши низку статтів про селища по повітах: Бердичівському, Конотопському, Лохвицькому, Миргородському та Остерському; Конотопський повіт уже закінчено. Окрім того, комісія дала одному з своїх постійних членів (М. [М.] Ткаченкові) наукове командировання, матеріал з якого перебуває поки що в стадії розроблення.

6. АРХЕОЛОГІЧНА КОМІСІЯ. Ця комісія повстала в другому півріччі 1921 р. з давнішого Археологічного комітету й одразу розбилася була на низку секцій. На чолі комісії, як її голова, стояв акад. Ф. [І.] Шміт. На жаль, укорочення штатів, зроблене з наказу найвищої влади, зробило працю Археологічної комісії абсолютно неможливою з наукового боку. Через те Спільне зібрання Академії наук постановило в кінці 1921 р. зовсім скасувати комісію разом з усіма її секціями і клопотатися перед Совнаркомом, щоб у Києві було засновану окрему Академію історії матеріальної культури з своїм відокремленим бюджетом, маючи на увазі, що тільки така самостійна установа зможе підняти на себе ту надзвичайно велику, складну й багату на наукові здобутки й перспективи, але zarazом і дуже дорогу з матеріального боку роботу, яку ставить археологічна наука з усіма її паростками. Відповіді на своє клопотання Академія ще не здобула. [...]»⁶.

7. КОМІСІЯ ДЛЯ СКЛАДАННЯ АРХЕОЛОГІЧНОЇ КАРТИ УКРАЇНИ. Головою комісії був акад. М. Ф. Біляшівський. Через лихий стан здоров'я голови та через од'їзд усіх співробітників з Києва, праця комісії занепала була ще в попередньому році і І-й відділ у минулому році спробував був організувати комісію на-ново. На жаль, через брак тямущих робітників, з цим не пощастило і на внесення од акад. М. Ф. Біляшівського в половині 1921 р. цю комісію на якийсь час зовсім скасовано.

8. ФОЛЬКЛОРНО-ЕТНОГРАФІЧНА КОМІСІЯ. Фольклорна комісія при Академії наук існувала й до 1921 р., але через від'їзд із Києва її керівничого, проф. В. П. Клінгера, робота її була занепала. 1921 року І-й відділ подбав про поновлення роботи, надавши їй нової організації шляхом злиття комісії з етнографічною секцією Наукового товариства в одну Фольклорно-етнографічну комісію, яке було переведено в травні минулого року. На чолі комісії з трох постійних членів став проф., нині академик, А. М. Лобода, як її директор; окрім того, 10 людей брало діяльну участь у комісії, як члени нештатні, і, чимало сторонніх співробітників, між иншим, заступники од етнографічних гуртків Житомира, Чернігова, Вінниці й инших міст. Всього засіданнів з травня місяця комісія одбула 34, присвячуючи їх науковим докладам (заслухано було 10 таких докладів) та організаційним справам. [...]»⁶. Для встановлення зв'язків на місцях було переведено від комісії кілька наукових командированнів – до Житомира, Вінниці, на Канівщину та Полтавщину, які дали так само цінні наслідки чи то в формі організації відповідних установ на місцях, чи безпосереднього зібрання етнографічних матеріалів. [...]»⁷. Ціла низка праць комісії вже цілком готова до видання й дожидається тільки того часу, коли друкарські умови дадуть змогу приступити до друку. [...]»⁵.

9. КАБІНЕТ МИСТЕЦТВ. Організовано його в липні місяці 1921 р. з ініціативи акад. Ф. І. Шміта, який і став на чолі цієї установи; окрім того, має вона ще посаду старшого ученого консерватора, яку займала А. В. Фюнер. Завдання Кабінету мистецтв – стати лабораторією, де могли-б працювати всі, хто цікавиться питаннями мистецтва – могли бути виконані тільки частково. Організовано вже

бібліотеку з добром книг із мистецтва, яка була одчинена щодня й мала чимало одвідувачів; зроблено заходи, щоб скласти центральний каталог виданнів із сфери мистецтва, які тільки-но єсть у Києві. З липня при кабінеті було засновано під керівництвом акад. Ф. І. Шміта семінар для студіювання дитячої творчости, який зібрав по школах м. Києва величезний матеріал з дитячих малюнків; матеріал цей у м[ісяці] серпні експоновано на виставці губерніяльного з'їзду соціального виховання, як ілюстрацію до докладу про дитячу художню творчість акад. Ф. І. Шміта, і має стати початком академічного музею дитячої творчости, що засновується при Педагогічній комісії. Протягом серпня, вересня й жовтня в Кабінеті мистецтв його керівник, акад. Ф. І. Шміт читав пропедевтичний загальний курс теорії мистецтв, і наслідком цього було заснування аж трьох семінарів для студіювання теорії та історії мистецтв, де працюють як кваліфіковані вже робітники, так і люде, що підготовляються до наукових студій в сфері мистецтва, – всього близько 30 чоловіка.

10. СОФІЙСЬКА КОМІСІЯ. Мета цієї комісії – науково обслідувати київський собор Св. Софії XI в. з погляду мистецького, археологічного, історичного. Головою був акад. Ф. І. Шміт, товаришем голови – проф. Г. Г. Павлуцький, секретарем – І. В. Моргилевський, а окрім того, згуртувалася була в цій Софійській комісії ціла громадка археологів та істориків. Праця пішла була інтенсивно і жваво: пороблено цікаві відкриття (нові фрески XI віку), розроблено документальну історію собору, виготовлено архітектурні чертежі, досліджено будівельні матеріали та техніку, а також матеріал малювання; [...]*7.

11. КОМІТЕТ ДЛЯ ВИДАВАННЯ ПОВНОЇ ЗБІРКИ ПИСАННІВ О. О. Потебні. Ця установа перебуває не в Києві, а в Харкові, бо тільки там, на місці постійної наукової діяльності великого ученого, може вона як слід виконати своє завдання. На чолі комітету стоять академики: Д. І. Багалій і М. Ф. Сумцов; до складу Потебнінського комітету в Києві належить акад. А. Ю. Кримський. Видання має обняти все, що вийшло з-під пера [О. О.] Потебні, й обраховано на 20 томів. Поки що, провадиться робота підготовча – збирання творів, перевірка їх з оригінальними рукописами, редагування і т. и[н.]. Комітет працює дуже жваво в контакт з І-им відділом Академії наук, до якого пересилає всі свої протоколи.

12. ПОСТІЙНА КОМІСІЯ ДЛЯ ВИДАВАННЯ ПАМ'ЯТОК НОВІТНЬОГО ПИСЬМЕНСТВА УКРАЇНСЬКОГО. Комісія почала на-ново свою роботу тільки з травня місяця, коли повернувся до Києва голова її, акад. С. О. Єфремов. Працювала вона в складі голови, двох постійних членів (М. А. Плевако та П. П. Филиповича, він же й секретар) та 5 нештатних співробітників. Од травня одбулося 16 засіданнів комісії, по одному пересічно на тиждень, на них провадилася гуртова робота, а індивідуальні завдання справляв кожен співробітник нарізно. Комісія насамперед узялася докінчити ту роботу, що розпочалась була ще попереднього року та через обставини припинилась, а саме – опрацювання академічного видання творів [І. П.] Котляревського, як першого випуску «Академічної бібліотеки українських письменників». За цей час комісія колективно зробила величезну роботу над варіантами «Енеїди», довівши її майже до кінця і доручивши окремим членам дати наукову зводку їх; розподілила, а деякі має вже й оброблені, історично-літературні теми до студіювання життя і творчости [І. П.] Котляревського (всього 21 тема, з них 4 викінчено), розпочала роботу над установленням тексту, варіантами та науковими коментарями до інших творів [І. П.] Котляревського. Паралельно провадилась

підготовча робота і до дальших випусків «Академічної бібліотеки», а саме – збірано бібліографічний матеріал і для другорядних українських письменників першої половини XIX віку, їхні твори й звістки про них, щоб із закінченням праці над [П. П.] Котляревським можна було негаючись одразу приступити до редагування дальших випусків «Академічної бібліотеки». Найбільш продуктивність праці в комісії залежатиме од того, чи можна буде наслідки її роботи видавати, і з цього погляду минулий рік так само нічого, на жаль, не дав позитивного, як і попередні, і це дуже гальмує роботу.

В минулому році комісії пощастило зібрати чималу бібліотеку, доставши на користування збірки книжок М. А. Плевако, Г. Л. Берло, А. В. Ніковського й ин., і це вельми сприяє продуктивності роботи в комісії.

13. КОМІСІЯ ДЛЯ ВИДАВАННЯ ТВОРІВ ШЕВЧЕНКА, ФРАНКА, АНТОНОВИЧА Й ДРАГОМАНОВА. Цю комісію засновано з ініціативи Всевидата, що р[оку] 1910-го передав був до Академії наук 600 000 карб на підготовчу роботу. Голова комісії акад. А. Ю. Кримський; головні редактори були: акад. Д. І. Багалій, акад. С. О. Єфремов, П. І. Зайцев та проф. А. М. Лобода, секретар К. М. Мельник-Антонович. Спочатку робота пішла була досить інтенсивно, але обставини незабаром її дуже вкоротили. Дехто з редакторів виїхав з Києва, інші з співробітників повмірали (проф. Ф. П. Сушицький), грошовий фонд по-часті вичерпано, по-часті ж він утратив свою колишню цінність, зібрані матеріали і навіть цілком готові вже праці (твори [Т. Г.] Шевченка під редакцією П. І. Зайцева) загинули підчас політичних заворушень і через те робота мало не зовсім була стала. Фактично минулою року провадилася справа тільки з творами [В. Б.] Антоновича, дякуючи невпинній енергії в цьому напрямі К. М. Антонович. Вже зібрано, переписано, а чимало й перекладено з творів [В. Б.] Антоновича історично-археологічного змісту і вони, як і інші готові праці членів Академії наук, дожидаються своєї черги до видання.

14. ЖИДІВСЬКА ІСТОРИЧНО-АРХЕОГРАФІЧНА КОМІСІЯ. Голова її – акад. А. Ю. Кримський, керівничий – І. В. Галант; опріч того, було 3 нештатних співробітника. Комісія мала з серпня до кінця року 7 засіданнів. Праця комісії спинилась тим, що один співробітник мусів зараз таки покинути роботу за виїздом з Києва, а другий так само не брав участі через тяжку хворобу. Комісія проте встигла переглянути чимало джерел і повиймати з них відомости до історії жиди на Україні, а деякі й поперекладати вже на російську мову.

15. КОМІСІЯ ДЛЯ ДОСЛІДІВ НАД ГРОМАДСЬКИМИ ТЕЧІЯМИ НА УКРАЇНІ. Заснована в травні минулого року. Комісія ця, під головуванням акад. С. О. Єфремова, працювала в складі 3 постійних членів і одного ученого співробітника. За згаданий час одбула вона 12 засіданнів, присвятивши їх, головним чином, організаційній праці, розподілу роботи поміж членами, виробленню загальних схем та програм для дослідів над громадськими течіями, нарешті доповідям членів з обсягу взятої їми на себе роботи. Найпершим завданням комісії було збирання та наукове опрацювання матеріалу з історії громадських течій на Україні. Що-до першого, то комісії пощастило вже зібрати чималий архив документів і джерел, до якого увійшли: збірка матеріалу з Наукового товариства, архив небіжчика Ф. К. Вовка, П. [О.] Куліша – цілком, а окрім того, чимало поодиноких документів і матеріалів, споминів, то-що, надто в останніх роках української історії. В сфері розроблення комісія звернула особливу увагу на архиви

центрального¹ та жандармського², а також папери жандармського генерала [В. Д.] Новицького. Цензурний архив³ обслідувано й використано в йому все, що торкається українських видавництв з [18]50-х років почавши; в жандармському архиві розроблені дані що-до студентських рухів; між паперами [В. Д.] Новицького знайдено цілу низку надзвичайно цінних документів до історії революційного руху [18]70-х років, а надто серія провокаторських зізнаннів того часу. Всі ці документи й матеріали з відповідними коментаріями комісія має видати зараз-же, скоро дозволить це зробити друкарська техніка.

16. НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА КОМІСІЯ. Формально своє існування при Академії наук комісія розпочала з 1 червня 1921 р., а до того часу працювала, як секція Наукового товариства. Головою комісії був акад. О. В. Корчак-Чепурківський, ученим секретарем – О. К. Дорошкевич. Комісія розпадалася на такі установи:

а) Інститут фізичної культури, в складі керівничого В. Я. Підгасцького та 4 постійних членів, працює, головним чином, у сфері фізичного виховання та антропометричних дослідів. При інституті засновано музей, антропометричний кабінет та фізіологічну лабораторію, які постачають матеріал до справ фізичного виховання. Інститут брав через відпоручників участь у з'їздах фізичного виховання в Москві та в Харкові, а також завів зносини з аналогічними установами на Україні (Харків, Одеса) й по-за її межами (Москва, Петербург, Томське⁴ і ин.).

б) Секція трудової школи – керівничий О. Ф. Музиченко і три постійних члени – од 14 вересня одбула 12 засіданнів. Робота секції в двох провадилася напрямках – науково-теоретичному і чисто-практичному. В першому секція виробили анкету-інструкцію для збирання відомостей у всеукраїнському масштабі про розвиток ідеї трудової школи, різні її типи та практичне переведення в життя. Анкету закінчено в грудні і дальша робота – переведення її – належить майбутності. Що-до практичної діяльності секції, то вона виявилася в інформаційній діяльності, збиранні матеріалів про трудову школу, популяризації її ідеї шляхом прилюдних зборів з доповідями на них і т. и[н.].

в) Секція історії освіти на Україні, в складі керівничого С. П. Постернака і двох постійних членів, розпочала свою роботу з 5 вересня 1921 року і мала до кінця року 9 засіданнів. На них заслухано цілу низку докладів про організацію дослідів з історії освіти, вироблено інструкції для складання реєстру карток з історії освіти, для систематичної бібліографії, ухвалено план збирання матеріалів і розпочато саме збирання і т. и[н.]. Між иншим, у цьому напрямі секція здобула цінний архив з історії просвітнього руху на Україні з 1917 до 1920 рр., а також де-що з приватних збірок. Ці, а також і інші аналогічні матеріали секція почала вже розроблювати, маючи на увазі друкування їх як автентично, так і в обробленому вигляді, в формі відповідних монографій.

г) Секція вищої освіти – в складі керівничого О. А. Янати й одного постійного члена вела роботу в двох напрямках: науково-теоретичному, розроблюючи питання реформи вищої школи на Україні (секція намітила схематичну програму своєї праці в цьому напрямку, встановивши й питання, які повинні бути детально

¹ Так у документі. Мається на увазі: Центральний архів давніх актів.

² Так у документі. Мається на увазі: архів Київського губернського жандармського управління.

³ Так у документі. Мається на увазі: архів Київського цензурного комітету.

⁴ Нині – м. Томськ (РФ).

розроблені і т. и[н.]), та в практичному напрямку: зважаючи на заведення дисциплін українознавства по всіх вищих школах республіки, секція виробила детальні програми цих дисциплін (та надрукувати їх досі не пощастило).

17. КОМІСІЯ ДЛЯ ПРИСУДУ ПРЕМІЙ НА ІСТОРИЧНО-ФІЛОЛОГІЧНОМУ ВІДДІЛІ. І цього року комісія так само не функціонувала, як і попередні роки. Причини цього відомі. До Академії наук не приходило ніяких наукових праць на премії, бо через кризу друкарської справи спинилася на Україні всеняка наукова книжкова продукція, як зрештою і всяка інша. До того-ж, і самі премії – по кілька тисяч карбованців – як на теперішні часи, втратили всяку реальну цінність і, звичайно, не можуть притягати учених дослідників. Взагалі, всю справу з преміюванням визначніших наукових праць треба тепер ставити цілком на інший, ніж було давніше, ґрунт.

18. ОКРЕМІ НАУКОВІ ДОРУЧЕННЯ ВІДДІЛУ. По всіх вищезазначених комісіях робота переводиться колективно, але, поруч з працею комісій, Історично-філологічний відділ давав ще спеціальні наукові доручення поодиноким ученим, складаючи на них те чи інше спеціальне завдання більш менш систематичного характеру. Таких співробітників-спеціалістів для окремих наукових доручень мав 1921-го року Перший відділ аж 15.

1) Проф. В. [І.] Барвінок і в минулому році провадив далі доручений йому опис церковно-слов'янських книг та стародруків з київських бібліотек, взявши цим разом ті з них, що переховуються в Набережно-Никольській церкві на Подолі. Разом з цією роботою проф. [В. І.] Барвінок, як і перше, допомагав отемнілому акад. М. І. Петрову, нині небіжчикові, в його науковій роботі для Академії наук. В минулому році небіжчик працював з доручення Академії над працею «Український народній місяцеслов» і за допомогою проф. [В. І.] Барвінка довів цю працю майже до кінця. Недороблене в цій праці доведеться докінчати, за смертю акад. [М. І.] Петрова і згідно з його вказівками, вже самому проф. [В. І.] Барвінкові.

Крім того, проф. [В. І.] Барвінок виконав й деякі інші доручення Академії. В квітні його командировано до Харкова, щоб здобути од влади документи на перевіз з Петербургу книжок, подарованих Російською академією наук, а також з Петербургу та Москви ріжних музейних річей з Першого Київського музею¹ та з академічного Музею мистецтв (б[увший] Ханенка), свого часу евакуованих на північ. Здобувши потрібні документи, проф. [В. І.] Барвінок вибрався до Москви й Петербургу і блискуче виконав дане йому доручення. До Київа він привіз музейні речі з названих музеїв, а також дуже багато книг для Академії, а саме: з Харкова – 335 томів, з Москви – 2300 томів, з Петербургу – 3117 томів, а крім того, чимало виданнів для поодиноких академиків та наукових установ. Привезені книги збагатили собою бібліотеки академічних установ та Національну бібліотеку.

2) Галант І. В. мав доручення од Академії наук дослідити й описати та повибрати матеріял з історії жидівства на Україні з бібліотек та архивів на Поділлі. Але через сучасні умови цей співробітник Академії не мав змоги виїхати з Київа і тому дане йому доручення одпало, і І. В. Галант працює лиш як керівничий Жидівської історично-археографічної комісії.

3) Демуцький П. Д. описував рукописний архив небіжчика В. П. Науменка, перейнявши ту роботу по смерті Є. К. Трегубова.

¹ Так у документі. Можливо мається на увазі: Перший державний музей.

4) Камінський В. А. мав спеціальне доручення робити етнографічні дослідження на Поділлі, а також організувати у Вінниці етнографічну роботу. На протязі 1921 року В. А. Камінський передав до Фольклорно-етнографічної комісії дві збірки пісень, оповідань та ін., що зібрав сам безпосередньо з народних уст, але це не весь етнографічний матеріал В. А. Камінського, бо частина його пропала, вкрадена на залізниці під час перевезу до Києва. Окрім того, [В. А.] Камінський добув також чимало матеріалу з обсягу звичаєвого права, написавши на підставі цього матеріалу і наукову розвідку «Спадкування дочок по звичайному праву людности у Вінницькому повіті до початку революції 1917 року»; викладав етнографію у Вінницькому повіті, виступав з науковими докладами, почав збирати матеріал до розвідок «Коцарство на Поділлі» та «Приймачество в звичаях людности Вінницького повіту» і т. и[н.]. Так-само дала чималі наслідки і організаційна робота В. А. Камінського на Поділлі: план експедиції для всестороннього дослідження народного життя, зв'язки етнографічні з місцевими дослідниками, музей у Вінниці з відділами: етнографічним, художнім та історично-археологічним, заснування Етнографічної секції у Вінниці і т. и[н.].

5) Квітка К. В. мав спеціальне доручення – розроблювати питання народної музики. Виконуючи його, К. В. Квітка зложив такі праці:¹ [...] ².

6) Кезма Т. Г. працював і далі над перекладом з арабського рукопису «Подорожі антиохійського патріарха Макарія на Україну та Московщину в XVII в.», що належить Українській академії наук. Нижче нам доведеться повернутися до цього цінного арабського манускрипту ще раз.

7) Проф. П. П. Кудрявцев провадив далі студіювання філософії на Україні, використовуючи не тільки друковані джерела, а й матеріали по київських архівах та бібліотеках Духовної академії², тощо.

8) Міяковський В. В. і в минулому році провадив студіювання архівного матеріалу з доби 50–60 рр. XIX ст. До попереднього матеріалу прибавилося ще 22 справи, які торкаються студентського руху, студентських товариств та інших політичних справ. Найбільш цікаві матеріали: 1) про [Т. Г.] Шевченка (стаття [В. Е.] Фліорковського про [Т. Г.] Шевченка, арешт поета 1859 р.), 2) перехоплений лист [П. О.] Куліша до Т. [Р.] Рильського з приводу статті [П. О.] Куліша в «Основі». На підставі зібраного матеріалу В. В. Міяковський склав оці розвідки:³ [...] ². Крім того, В. В. Міяковський систематизував зібраний попередньо матеріал для оброблення в формі широких нарисів з історії громадського руху на Україні на такі теми: Декабристи й масони на Україні; Кирило-Методієвське товариство та шестидесятники.

9) Новицький М. М. у серпні 1921 р. дістав од відділу доручення – збирати архівні матеріали, що торкаються [Т. Г.] Шевченка та його доби. Виконуючи доручення, М. М. Новицький почав перевіряти й копіювати з автографів текст «Кобзаря» та збирати матеріал до біографії та наукового видання листів поета, використавши для цього матеріали, які переховуються по місцевих архівах і музеях, а також одбувши наукову подорож до Ніжина, щоб визбирати відповідний матеріал з архіву Історично-філологічного інститута.

¹ Загальна кількість праць – 4.

² Так у документі. Правильно: Київська духовна академія.

³ Загальна кількість праць – 6.

10) Пархоменко В. О. з 18 серпня 1921 р., згідно з постановою відділу, приступив до виконання даного йому наукового доручення – студіювати київську історію домонгольської доби та переглянути посмертні твори акад. М. І. Петрова з історії і топографії Києва. З першого доручення складено оці розвідки, які й читано як доклади по наукових установах Академії:¹[...]³. Друге доручення В. О. Пархоменко виконав тим, що переглянув працю акад. М. І. Петрова «Давній Київ у історично-топографічному його розвитку» і зробив до неї чимало уваг та поправок, які матимуть вагу, коли доведеться остаточно редагувати посмертну працю покійного ученого.

11) Плевако М. А. в минулому році закінчив своє доручення скласти бібліографію творів Б. [Д.] Грінченка і здав свою працю I-му відділові.

12) Проф. Покровський О. І. подав значні опрацьовані матеріяли, що повичерпував їх із класичних грецьких джерел, на тему: «Звістки класичних авторів про давню територію й людність теперішньої України». Тую справу він веде й далі.

13) Проф. Резанов В. І. працював з доручення відділу над історією українського театру та драми і наслідком цього була монографія: «Українська драма», якої частину вже прислано до Академії.

14) Проф. Соколов І. І. працював далі в своїй спеціальності – дослідях над рукописними джерелами, найбільше грецькими, для української церковної історії. Окрім того, відділ доручив проф. І. І. Соколову скласти університетський підручник «Історії Візантії», в якому взято було-б на увагу взаємовідносини між Візантією й Україною. Виконуючи це доручення, проф. [І. І.] Соколов вибрався до Петербургу, щоб по тамтешніх бібліотеках і архівах збагатити свій матеріял. Опріч того, разом з своєю діяльною помічницею і теж співробітницею Академії К. А. Соколовою, проф. [І. І.] Соколов зробив надзвичайно цінні досліди по архівам і бібліотеках мм. Хорола й Лубень на Полтавщині. Ці досліди, на підставі документів, малюють нам господарсько-економічний та духовий стан на Полтавщині XVIII й поч. XIX ст. і мають бути покладені в основу задуманої [І. І.] Соколовим спеціальної монографії про матеріяльну й духову культуру цієї частини української землі.

Опріч згаданих тут наукових співробітників з спеціальними дорученнями, при Першому відділі була ще О. Б. Курило, але вважаючи на її спеціальні досліди в сфері мови, відділ відкомандирував її до Інституту української мови наукової, що потребував знавців-філологів.

19. БІБЛІОТЕКА ІСТОРИЧНО-ФІЛОЛОГІЧНОГО ВІДДІЛУ². При окремих установах та катедрах I-го відділу є свої спеціальні, добре впорядковані, бібліотеки. Так, при Комісії словника живої мови міститься, як згадано вже, бібліотека небіжчика Б. [Д.] Грінченка, з якої користується і неакадемічна публіка. Велика так само бібліотека орієнталістична при Катедрі арабо-іранської філології акад. А. Ю. Кримського: в 1921 р. її розміщено в трьох кімнатах, але цього приміщення вже мало тепер, а як буде до Києва перевезено тую частину бібліотеки акад. А. Ю. Кримського, що залишилася поки що в Звенигородці³, то доведеться під орієнталістичну бібліотеку одшукувати ще якусь залю. Серед рукописів тієї бібліотеки є «Подорож антиохійського патріярха Макарія XVII в. на Україну та Московщину», – таких

¹ Загальна кількість доповідей – 4.

² Так у документі. Маються на увазі: бібліотеки установ Історично-філологічного відділу.

³ Так у документі. Правильно: Звенигородка.

рукописів є всіх на світі 4. Примірник акад. [А. Ю.] Кримського містить цікаві варіанти й місця, яких немає по інших. Тепер перекладає його науковий співробітник Академії Т. Г. Кезма. Потроху засновуються ще й інші спеціальні бібліотеки при установах І-го відділу, – так, у минулому році покладено початки для бібліотеки при Комісії для видавання пам'ятників новітнього українського письменства та Комісії для досліду над громадськими течіями на Україні.

Та, oprіче того, має ще Академія наук одну велику спільну бібліотеку, яка обслуговує собою не тільки весь відділ Історично-філологічний, ба й Відділ соціальних наук. Це бібліотека імени покійного професора В. Б. Антоновича. Бібліотекою порядкує відома своїми історично-археологічними працями К. М. Мельник-Антонович. Бібліотека ця міститься у спеціально одведеній залі і збагатилася в минулому році на 1531 том, а разом має в собі вона 9376 томів друкованих книг та рукописів. Співробітники Академії користуються цією бібліотекою досить інтенсивно.

Од Наукового товариства перейшла до Академії також чимала бібліотека, складена з бібліотек «Старої громади», О. Кониського, то-що. Завідує нею Н. Д. Романович-Ткаченко. Поки-що ця бібліотека міститься в давньому приміщенні Наукового товариства, але стоїть на черзі перенесення її до будинку Академії наук.

20. РЕДАКЦІЯ ВИДАНЬ ІСТОРИЧНО-ФІЛОЛОГІЧНОГО ВІДДІЛУ. Повний розвал поліграфічної промисловости й брак власної академічної друкарні не дали спромоги відділові наладити як слід свою видавничу діяльність, хоч у портфелі відділу назбиралося чимало матеріялу, готового до друку, як у формі дрібних статтів і заміток, так і цілих монографій. Через те персонал редакції (два вчені коректори) зайнятий був остаточним підготуванням до друку матеріялів (передані рукописи перекладались на українську мову, переписувались на самописці і то в кількох примірниках, щоб була часом за теперішніх обставин вони не загинули, то-що). Не зважаючи на [ті] скрутні друкарські обставини, відділ зміг таки випустити в світ третій випуск «Збірника Історично-філологічного відділу», що містить монографію проф. Ф. П. Сушицького «Західно-руські літописи, як пам'ятки літератури» (що через смерть автора не змогла вийти в повному об'ємі, а тільки І-ша її частина) в українському і руському виданню; далі докінчувалась друком II книжка за 1919 рік «Записок Історично-філологічного відділу» (видрукувано 5 аркушів) та почато друком працю акад. А. Ю. Кримського «Історія Персії та її письменства» (оддруковано 1 аркуш). Окрім того, через Київську філію Державного видавництва відділ видрукував працю своєї Правописної комісії: «Найголовніші правила українського правопису».

IV. Другий (Фізично-математичний) відділ

II-й Фізично-математичний відділ ВУАН по статуту складається з 15 катедр, в тім числі 5 прикладних; усі ці катедри повинні бути заміщені академіками. Але, крім цих катедр, на II-му відділі є низка інституцій (на чолі яких можуть стояти і не академики), комісій та комітетів, які розробляють спеціальні питання. Згадаю про одну з найважливіших комісій, – Для виучування природних багатств України. Крім того, до складу Академії наук увійшло Наукове товариство і його Природничо-історичний відділ, в складі секцій ботанічної, зоологічної, метеорологічної і т. п., який об'єднався з II-м відділом ВУАН.

Ознайомимося ближче з особовим складом та діяльністю II-го відділу. В минулім 1921-м році було 12 академиків, рахуючи тільки тих, які бували на засіданнях

Академії. Крім того, на II-му відділі є 3 директори інститутів, які користуються повними правами членів відділу. На засіданнях II-го відділу бувають присутніми також голови секцій був[шого] Наукового товариства, але без права рішучого голосу. Головою був з початку акад. М. Ф. Кашенко, потім акад. П. А. Тутковський. Секретарем був акад. В. І. Липський. За минулий 1921-й рік було 25 засідань. Праці, як і раніш, було багато і літньої перерви не було. В минулім році було обрано 5 нових академиків: О. В. Корчак-Чепурківський та А. В. Старков (медичні катедри), О. В. Фомін (ботаніка), Є. П. Вотчал (сільсько-господарча біологія) та М. М. Крилов (математична фізика).

З нових установ зазначу: 1) Лабораторія експериментальних дослідів по натуральній філософії (акад. Д. О. Граве), 2) Комісія для виучування складу атомів¹ (акад. В. О. Плотников), 3) Інститут експериментальної медицини та епідеміології (акад. О. В. Корчак-Чепурківський), 4) Лабораторія для дослідів над центральною нервовою системою (акад. А. В. Старков), 5) Комісія дослідів над питаннями геофізики² (акад. Б. І. Срезневський), 6) Мікробіологічний інститут (перейшов з Українського наукового т[овариств]ва). Крім того, з Наукового т[овариств]ва ще перейшли: 7) Бюро наочного приладдя до навчання³, 8) Музей наочного приладдя, 9) Майстерня мікроскопічних приладдів, 10) Майстерня природничого приладдя.

Треба зауважити, що численні установи II-го відділу розміщуються в 3-х будинках: 1) в головнім будинку по Володимирській вулиці ч. 54, 2) в будинку був[шої] I-ої гімназії, який лише в 1921 році остаточно звільнений і переданий до Академії наук і 3) по Володимирській вул. ч. 37 (Мікробіологічний інститут). Але крім цього, ціла низка співробітників Академії працює в буд. бувшого університету, Політехнічнім інституті, б[увшому] Синдікаті, Анатомічному театрі і т. ин.

Ознайомимось ближче з працями та завданнями ріжних установ, що належать до складу II-го відділу. Але я прохав би не забувати, при яких тяжких умовах доводилося працювати.

I. ЛАБОРАТОРІЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИХ ДОСЛІДІВ ПО НАТУРАЛЬНІЙ ФІЛОСОФІЇ, головою якої є академик Д. О. Граве, має своїм завданням – виучування усіх видів енергії з метою використання їх найвигідніше для потреб широким кол людности. Малося на думці улаштування III-х відділів лабораторії:

1) макрокосмічного, – присвяченого виучуванню сил, діючих в міжпланетнім просторі.

2) мікркосмічного, – що має метою виучування сучасних поглядів на структуру атомів і

3) біологічного, – що має завданням виучування фізично-хемічної природи життєвих процесів.

На думку акад. Д. О. Граве, усі ці дослідження повинні бути об'єднані широким загальним філософсько-математичним світоглядом. [...]⁷

Зібравши гурток людей, що співчували його думкам, академик Д. О. Граве почав підготовлювати їх до майбутньої праці в лабораторії шляхом поширення їх

¹ Так у документі. Правильно: Комісія для виучування складу та будови атомів.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Комісія для дослідів над питаннями геофізики.

³ Так у документі. Правильно: Бюро наочного приладдя.

математичного кругогляду. З допомогою періодичних повідомлень, що відбувалися з квітня 1921 року три рази на тиждень, він підготував до друку такі трактати загального змісту:¹ [...]»².

З огляду на те, що по загальним причинам неможливо було організувати лабораторні експериментальні праці, усі заняття сконцентрувалися на математичних дослідках по небесній механіці. Згідно з духом лабораторії ці заняття мають яскраво експериментальний характер. [...]»⁷

II. КОМІСІЯ ПО ВИУЧУВАННЮ ПРИРОДНИХ БАГАЦТВ УКРАЇНИ. Головою комісії був академик [П. А.] Тутковський, секретарем В. В. Різниченко. Як відомо, ця комісія поділяється на декілька секцій, з яких ми розглянемо тільки одну гідрологічну, якою завідував проф. М. І. Максимович. Ця секція має окреме приміщення в будинку був[шої] I-ої гімназії і поділяється на три підсекції: 1) гідротехнічна, 2) гідрологічна і 3) меліораційна. Кожна з цих підсекцій працювала самостійно, незалежно, по тих програмах, які були затверджені Спільним зібранням. Секцією гідротехнічною завідував проф. О. П. Артем'євський, секцією гідрологічною – інженер С. К. Комарницький, секцією меліораційною інженер С. К. Писарев. Усіх співробітників, що працювали в секції було 16. Загальне завдання праць гідрологічної секції – це докладне виучування та оцінка водних багатств України, яке має метою встановлення всього водного господарства України, як для поліпшення стану земель та меліорації, так і для допомоги сільському господарству, також і для допомоги промисловості через дешеву водяну енергію (білий вугіль).

Усіх засідань секції за 1921 рік (спільних і по підсекціях) було 10. На 3-х засіданнях обговорювалися загальні програми, питання та біжучі справи; на інших 7-ми було заслухано доклади. Співробітники секції підготували цілу низку праць, частину яких було надруковано, а частина підготовлена до друку і знаходиться в рукописах.

III. КАТЕДРА ГЕОЛОГІЇ, яку займає акад. П. А. Тутковський, має в своїм віданні Геологічний кабінет (консерватор – Ф. М. Полонський), діяльність якого в 1921-му році можна поділити на 1) організаційну, 2) дослідчу, 3) науково-практичну і 4) популяризаційно-освітню.

1) Щодо організації, продовжувалася вже почата праця по збиранню, упорядкуванню та каталогізації бібліотеки Геологічного кабінету. За 1921 рік придбано 302 назви книжок, журналів та мап, усі вони занесені до інвентарю та каталогу. Потім продовжувалася діяльність по складанню геологічного та палеонтологічного музею, упорядкуванню та монтуванню колекцій. Колекції було придбано різними засобами, почасти вони були подаровані різними особами, в тім числі і найбільша акад. П. А. Тутковським. [...]»⁷. 2) Дослідча діяльність виявилася в продовженні попередніх праць акад. П. А. Тутковського по фізично-географічним краєвидам України, потім по питанню про плейстоценове обледеніння і почата велика праця про міжледнікову добу. Консерватор музею Ф. М. Полонський зробив кілька екскурсій в околицях м. Київ для дослідження олігоценових покладів (родовища янтарю), причому зібрано багато зразків. 3) Науково-практична діяльність виявилася в тій активній участі, яку особовий склад Геологічного кабінету

¹ Загальна кількість праць – 3.

приймав в працях Українського геологічного комітету, Укрторфу, Промрозвідки, Бюро бурого вугілля, С[ільсько]-госп[одарського] вченого комітету, Курортної комісії, Статбюро і інших установ. Підготовлено до друку 9 ріжних праць. Насамкінець 4) Популяризаційно-освітня діяльність виявилася перш за все в улаштуванні семінара по мікропалеонтології; слухачів було 23 чоловіка, заняття відбувалися систематично в приміщенні Мікробіологічного інституту. Потім в часописах «Більшовик» та «Вісти» акад. П. А. Тутковський надрукував 14 популярних статтів по ріжних питаннях, які торкаються геології та мінералогії України, і цілу низку статтів передав до Енциклопедичного словнику на літ[еру] А по мінералогії, петрографії, геології та палеонтології.

ІНСТИТУТ ТЕХНІЧНОЇ МЕХАНІКИ в 1921-му році був під завідуванням проф. К. К. Симінського. Через брак коштів праця провадилася переважно наукова; причому розроблялися теми по будівельній механіці та інженерній практиці. Лабораторія інституту, як і раніш, мала своїм завданням спробу будівельних матеріалів. Особовий склад інституту складався з 11 людей. В інституті протягом року відбулася низка засідань, де було зроблено багато докладів.¹ [...] ^{2,3}

КОМІСІЯ ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ, головою якої є акад. Г. В. Пфейффер, працює в складі 5 чоловік. Протягом 1921 року було 31 засідання, на яких було зроблено цілу низку докладів.² [...] ^{2,3}

ГЕОМЕТРИЧНИЙ ІНСТИТУТ, директором якого є проф. М. О. Столяров, заснувався 17 березня, коли Спільне зібрання постановило обрати директора. Але з огляду на те, що протягом усього року зовсім не було асигновано коштів і навіть авансу, не можна було заснувати Музею геометричних моделей та приладів по геометрії руху, що малося на думці; не можна було навіть запросити відповідного особового складу. А тому, вся діяльність інституту полягала в розробленні теоретичних питань, докладах і наукових працях. Директор інституту проф. М. О. Столяров продовжував свої праці по геометричному численню та аналітичній геометрії. Крім того, підготовлював матеріали по кінематиці, зробив доклад про «умовний час», потім про кінематичні основи закону збереження живої «сили»; з доручення II-го відділу брав участь в розробленні проекту механічних майстерень для вироблення точних приладів. Крім того, з доручення II-го відділу, подав II-му відділу рецензію з приводу винаходу інженера [К. Е.] Цюлковського і склав рецензію на працю [Ж.-Б.] Фур'є і її переклад на українську мову. [...] ⁷

ХЕМІЧНА ЛАБОРАТОРІЯ, якою завідував акад. В. О. Плотников, знаходиться, власне кажучи, в Політехнічному інституті, де провадяться праці, доки не буде улаштовано власної лабораторії Академії, в особливому приміщенні, одведеному в будинку був[шої] I-ої гімназії. Особовий склад лабораторії складається з 4 осіб. В лабораторії зроблено цілу низку праць під безпосереднім проводом акад. В. О. Плотникова. [...] ⁷. Відносно цих дослідів було зроблено доклади і на з'їзді фізиків в Києві в осени 1921 року. Крім того, в лабораторії розроблялися й теми науково-технічного характеру: 1) добування бертолетової соли з звичайної соли та поташу через електроліз. 2) Заміна платинових електродів електродами з іншого матеріалу. 3) Добування штучних азотових угноєнь.

¹ Загальна кількість доповідей – 44; праць – 15.

² Загальна кількість доповідей – 26; праць – 2.

ЗООЛОГІЧНИЙ МУЗЕЙ, що знаходиться під завідуванням акад. М. Ф. Кашенка, продовжував в минулому році свою працю, не вважаючи на самі несприятливі умовини, не вважаючи на те, що йому не було асигновано коштів, як і не було змоги робити які-небудь екскурсії. [...]»⁷

Особовий склад музею в початку 1921 р. був 16 чоловік; директор – акад. М. Ф. Кашенко, помічник директора – проф. М. М. Воскобойников, консерватор – М. В. Шарлемань, секретар – спочатку О. І. Оболенський, а потім Л. А. Шелюжко. Протягом року відбулося не мало змін і наприкінці року в особовому складі було 17 людей, але в тім числі було і 4 позаштатних зоологи.

Справами музею відав Зоологічний комітет в складі 5 осіб в тім числі і голова комітету акад. М. Ф. Кашенко. Комітет збирався протягом року 7 разів. Крім того було 12 засідань всіх зоологів музею; на цих засіданнях було заслухано 15 докладів на наукові та організаційні теми.

Колекції музею значно збільшилися за минулий рік. [...]»⁷. Бібліотека Зоологічного музею також значно збільшилася. В початку 1921 року в ній було всього 18 №№ книжок, а в кінці року більш ніж 1000 №№. [...]»⁷. З музейного особового складу 7 чоловік було в командировках (2-е в довгих) і екскурсіях. Зроблено було більше як 250 екскурсій, причому М. В. Шарлемань зробив в 1921 році 52 екскурсії, О. Б. Кістяківський – 57, В. В. Совинський – 37, М. [Л.] Щербина – 40, Л. А. Шелюжко – 25. Що-до спеціально-наукової діяльності, то співробітниками Зоологічного музею було зроблено 12 докладів, надруковано більше як 20 праць і ще 45 рукописів готових до друку.

АКЛІМАТИЗАЦІЙНИЙ САД, в минулому 1921 році мав ще більш перешкод праці, ніж в попередньому, не тільки з матеріального боку (бо ні на платню співробітникам, ні на операційні витрати майже не асигнувалось коштів), але у сада забрали ту головну частину землі, на якій він існував, а саме – в Політехнічному інституті. Сад загубив не тільки землю, але довелося залишити там і велику частину рослин і тільки частину перенести в друге місце, а саме на територію Зоологічного саду. [...]»⁷.

Директор сада, акад. М. Ф. Кашенко, написав такі праці: ¹ [...]»².

БОТАНІЧНИЙ САД, як і в попередні роки, не одержав ділянки землі, якої він давно чекає, а тому уся його діяльність полягала виключно у наукових працях, збиранню матеріалів для гербарія, музею, упорядкуванню цих матеріалів, зібраних і знову одержаних колекцій, визначенню рослин, потім, в поповненню бібліотеки і т. ин. Штати Ботанічного саду наприкінці 1921 року було скорочено, хоч і так вони були невеликі. [...]»⁷. Таким чином, на початок 1922 року в Ботанічному саді (не рахуючи директора) залишилося 4 чоловіка, які тепер всі називаються однаково ботаніками, але тільки різних окладів.

Директором саду був акад. В. І. Липський. Він продовжував свою працю по збиранню флористичної літератури України. Весною та в літку 1921 року він зробив кілька екскурсій по Чернігівщині, Київщині та Волині. Колекції, які було зібрано там, поступили в гербарій саду. Крім того, акад. В. І. Липський є віце-президентом Академії наук та членом Управи.

Є. І. Бордзиловський (ботанік вищого окладу) продовжував працю бібліографічного характеру – по сводці літературних даних відносно місценаходження

¹ Загальна кількість праць – 5.

українських судинних рослин: потім, він обробляв гербарний матеріал, дібраний на Україні, причому, йому пощастило встановити находження на Україні низки нових для краю рослин. Крім українських рослин, він продовжував працю над своїми кавказькими рослинами і встановив новий вид «*Iris armena*»; врешті, він склав гербарій місцевої київської флори. Велику частину свого власного гербарій (біля 20 пачок) він подарував гербарію Ботанічного саду. З наукових праць¹ [...]»².

О. О. Лоначевський протягом вегетаційного періоду зібрав великий матеріал для видання «Гербарія української флори»; підготував частину другої праці «Флора околиць Київа». Підготував до друку і подав працю «О двояком роде опушения растений».

М. В. Черноярров, що вступив в жовтні 1921 року, подав дуже цікаве справоздання про свою цитологічну працю, яка має на меті вирішення питання надзвичайно важливого практичного значіння – про одержання скороспілих пород рослин. Ця праця (дуже спеціального характеру) була розпочата ним ще в Криму.

Базилевич А. В. практикант вступив лише в жовтні в 1921-му році. Його праця полягала, головним чином, в монтированні гербарія та відбиранню дублетів рослин.

КОМІСІЯ ПО ВИУЧУВАННЮ ФЛОРИ УКРАЇНИ, керуючим якої є акад. О. В. Фомін, має своєю метою спеціальне виучування флори України в широкому розумінню, тобто не тільки вищих (квіткових) рослин, але й нижчих, так званих спорових, до яких належать, перш за все, папороті, потім мохи, лишайі, водорості, гриби. Особливу увагу звертали на виучування нижчих рослин України. Акад. О. В. Фоміну було доручено підготувати кадр[и] спеціалістів по різних відділах нижчих рослин, що й було зроблено. І тепер праця по виучуванню цих, раніш занедбаних, рослин пішла прискореним темпом. Кожний з спеціалістів веде свою справу *à fond*: він виучує монографічно не тільки саму флору цих рослин, але збирає усю літературу відносно цього питання (картковий каталог), опрацьовує не тільки рослини, зібрані їм під час екскурсій, але й усі ті матеріали, які були вибрані раніш ким-небудь. Рослини виучуються не тільки з зовнішнього боку, себто форми, але й їх біології. [...]»⁷. Голова комісії акад. О. В. Фомін керував над працями цих співробітників, улаштовуючи часом відкриті засідання. Він же керував семінаром, улаштованим при Академії, де робилися реферати наукових праць. Продовжував працю по виучуванню мохів *Sphagnaceae* України, займався спеціально обробкою папоротювидних України і був зайнятий виучуванням кримсько-кавказьких можевельників.

Співробітниця М. А. Целле працює над виучуванням міксоміцетів (*Muchomycetes*) й склала готовий до друку список усіх знайдених на Україні видів, причому всі види зарисовані.

Співробітник М. В. Панчоха виучує потінковці (*Hepaticae*) і встиг виучити представників родини *Ricciaceae*, *Marchanthiaceae*, *Anthocerotaceae* і частину родини *Jungermanniaceae anacrogynae*.

Співробітник О. З. Архимович виучує спеціально лишайники (*Lichens*). Він працює вже три роки і встиг підготувати до друку і подати велику монографію «Материалы к лихенологии Украины», частина перша [...]»⁷.

Співробітник М. Ю. Вагнер виучує спеціально мохи (*Mosci frondosi*). Він подав до друку особливу монографію з малюнками – «К флоре мхов Украины», де

¹ Загальна кількість праць – 2.

опрацьовано род[ину] Mniaseae. Тут між-иншим описано новий вид, що називається *Mnium ucrainicum*.

Співробітник Д. К. Зеров працює над спеціальними мохами, так званими «торфовими» (*Sphagnaceae*), які утворюють торф. Він зробив цілу низку екскурсій, зібрав до 400 зразків цих мохів, частина яких вже опрацьована і дала цікаві наслідки.

Крім цих нижчих рослин, комісія займається також виучуванням флори нижчих рослин (які називаються инакше квітковими або насінними). Співробітник [П. Ф.] Оксіюк приступив до детального монографічного виучування флори України [...]»⁷.

Співробітниця О. Г. Радде-Фоміна працює над монтировкой колекцій. Вона приготвила до друку статтю про технічну прядільну рослину *Asperias Cormetti*, а також ботанічно-географічний нарис Остерського повіту.

НАЦІОНАЛЬНИЙ БОТАНІЧНИЙ МУЗЕЙ ТА ГЕРБАРІЙ¹ розпочав своє існування тільки в кінці 1921 року, а тому не доводиться багато сказати про нього. Завідує ним акад. О. В. Фомін і він як найтісніш зв'язаний з Комісією по виучуванню флори України; тим більш, що, за браком коштів, особовий склад для музею було взято з цієї ж комісії. Музей міститься в буд[инку] був[шої] I-ої гімназії.

МІКРОБІОЛОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ, директором якого є доктор медицини Ф. З. Омельченко, перейшов до Академії з Наукового товариства в червні 1921-го року. Міститься він на Володимирській вулиці ч[исло] 37. Самий переїзд, розташування майна, меблів, приладів, лабораторії, бібліотеки й т. ин. забрало багато часу і лише восени можна було приступити до праці.

[...]»⁷

За цей короткий час в інституті зроблено такі праці: 1) картковий каталог бібліотеки інституту, 2) список лабораторного приладдя, 3) список приладдя майстерні інституту, 4) упорядкування приладдя для праці у відділах мікропалеонтологічному, бактеріологічному та експериментальної біології, 5) упорядковано вже приладдя і для інших відділів інституту, як ботанічний, зоологічний, мікрофотографічний, хоч розташувати їх ще не можна, 6) складено статут Мікробіологічного інститута.

Наукова діяльність інституту виявилася в цілій низці праць директора інституту Ф. З. Омельченка, частина яких здана до друку, а частина готова до друку² [...]»².

Під керуванням директора інституту почали свої праці два лікаря – практиканти: лікар – С. М. Кузнецов та О. І. Євдокимов. Перший виконує працю по загоюванню стріляних мізкових поразок, а другий працює на тему: «Мікробіологія лихих новотворів у людей».

Нарешті, в Мікробіологічному інституті акад. П. А. Тутковський веде свій семінар по мікропалеонтології для гуртка слухачів, яких набралось більш як 20 людей.

ІНСТИТУТ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ МЕДИЦИНИ ТА ЕПІДЕМІОЛОГІЇ, директором якого є акад. О. В. Корчак-Чепурківський, розпочав свою діяльність тільки в листопаді 1921-го року, а тому він не мав ще часу розвинути свою діяльність, та й не було змоги за браком матеріальних засобів, обладнання та особового складу, який би оплачувався. Одним з найголовніших завдань, що намітив

¹ Так у документі. Мається на увазі: Ботанічний кабінет та гербарій.

² Загальна кількість праць – 10.

директор, являється виучування санітарного стану України. Переводилося збирання та розроблення санітарно-статистичного матеріалу, на підставі офіційних даних, з яких буде взято матеріал для відповідних діаграм, картограм і т. ін. захорувальности людности та медичної їй допомоги.

Крім праці по інституту, акад. О. В. Корчак-Чепурківський був головою медичної секції (що перейшла од Наукового т[оварист]ва), де він робив доклади, головним чином, по заразним хворобам і по соціальній та громадянській гігієні. Він же був головою педагогічної секції (а після сполучення Наукового т[оварист]ва – педагогічної секції Академії наук). За короткий час свого існування вона виробила план наукового вивчення найголовніших питань сучасної педагогіки на ґрунті експериментальних досліджувань та практичних спостережень над процесами навчальної праці в новій трудовій школі. Зокрема, був заснований Інститут фізичної культури і провадяться експериментальні досліди трудових процесів. Виучується історія освіти на Україні. Насамкінець, він давав теми і вказівки для розроблення питань в обсягу соціальної ділеми та еґеніки членам студентського Медичного наукового т[оварист]ва української лектури і брав участь в обговоренню цих тем на загальних зборах Наукового т[оварист]ва.

КОМІСІЯ ПО ВИУЧУВАННЮ ЦЕНТРАЛЬНОЇ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ утворилася тільки в середині 1921-го року, а саме, 1-го липня. Головою комісії обрано акад. А. В. Старкова, а потім було призначено 2 наукових співробітника. Тимчасово комісія міститься в Анатомічному театрі по Фундуклівській вулиці, де міститься і лабораторія. Брак необхідних хемічних реактивів для фіксації та консервування досить гальмував збирання матеріалів. Проте, де-що зібрано.

З зібраних річей треба зазначити: 1) Велика колекція зародків домашньої свині (*Sus Scrofa domestica*). 2) Колекція мозків людських зародків. 3) Рідкий випадок гідроцефалії у поросяти. 4) Випадок апросопії (відсутність обличчя) у теляти і одночасно ціклопія (одно око).

Що-до наукових праць, то акад. А. В. Старков розпочав такі:¹ [...] ^{2,7}.

Крім того, іншими особами (сторонніми особами) почато такі праці:² [...] ².

ФІЗИЧНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ІНСТИТУТ І ГЕОФІЗИЧНА КОМІСІЯ, головою яких є акад. Б. І. Срезневський, а секретарем І. К. Половко. Діяльність цього інституту проходила в Метеорологічній обсерваторії був[шого] університету і була зв'язана з біжучою службою як цієї установи, так і аерологічної станції військового відомства, що знаходиться з 14-го січня в завідуванні директора обсерваторії. Завдяки такому сполученню і спільній праці персонала, нормальні метеорологічні спостереження були доповнені візуванням шарів пілотів, по яких під час ясної погоди можна було досліджувати напрямки і швидкість повітряних течій на різних рівнях до висоти 24 000 футів. Найбільш цікаві випадки були окремо аналізовані та описані. Крім 163 пілотних візувань було переведено, як надзвичайні дослідження, спостереження за допомогою актинометра Хвольсона, які дали змогу, між-іншим, прослідити хід зменшення сонячної радіації під час сонячного затемнення 3-го квітня [...] ⁷. Особливо уважно було досліджено посуху 1921-го року, в порівнянні з характером усіх вегетаційних періодів попередніх

¹ Загальна кількість праць – 3.

² Загальна кількість праць – 2.

30-ти років (1870–1921). До складу академічної Комісії по питаннях геофізики увійшли перші авторитети в відповідних царинах знання: фізики – проф. [Г. Г.] Де-Метц та [Й. Й.] Косоногов, гідрологи – проф. [О. П.] Артем'євський, [М. І.] Максимович, [Є. В.] Оппоков, ботанік – акад. [Є. П.] Вотчал, проф. приватного землеробства [В. В.] Колкунов. Утворилося наукове об'єднання при участі спеціалістів дослідної справи: [О. І.] Душечкіна, [М. К.] Малюшицького і [О. В.] Федорова для вироблення методів та перевідки досліджень гадаємої засушливості майбутнього вегетаційного періоду. Усі дослідження, що маються на думці, являються продовженням багаторічних праць попереднього часу, а не проектом чогось нового.

[...]»⁷. Завдяки співробітництву з фізичною лабораторією був[шого] університету, можна було користуватися інструментами по виучуванню радіоактивності ґрунтів, вод та болот ультрамікроскопом для виучування мінеральних масл і т. ін. Було засновано спеціальну радіологічну лабораторію (під керуванням проф. [Й. Й.] Косоногова), де переводяться відповідні дослідження.

Геофізична комісія розпочала свою діяльність в квітні 1921-го року і протягом цього часу відбулася ціла низка засідань, де обговорювалися самі різноманітні питання по геофізиці, в тім числі, такі життєві, як питання про посуху, питання (порушене проф. [Й. Й.] Косоноговим) про радіологічну з'ємку України і про виучування залежності тваринного та рослинного життя від радіових еманцій. Він же зробив цікавий теоретичний висновок, що пластинка листя у рослин, яка має безліч дрібних челюсток, повинна реагувати як порісте тіло, тоб-то робити скачок тиснення.

Тут немає змоги зупинитися більш докладно на працях Фізично-географічного інституту та Геофізичної комісії. Про це буде докладно надруковано в річному звідомленні. Додам ще, що акад. Б. І. Срезневський разом з О. В. Федоровим були командировані до Петрограду в жовтні 1921 р., як представники київської метеорології, на Всеросійську метеорологічну нараду, причому обидва вони були обрані членами Міжвідомственного метеорологічного комітету при Головній фізичній обсерваторії.

БЮРО НАОЧНОГО ПРИЛАДДЯ перейшло до Академії з Наукового т[овариства] 1-го червня 1921-го року. Воно складалося з майстерні природничо-історичних колекцій (збірок), майстерні мікроскопічних препаратів та складу. Штати бюро складаються з 6-ти людей під завідуванням проф. О. А. Янати. Бюро міститься в буд. був[шої] І-ї гімназії в 4-х кімнатах і уявляє з себе 3 музеї: 1) Центральний музей¹, який поділяється на а) природничо-історичний, б) географічний, в) фізично-механічний, г) хемічний, д) технологічний, е) математичний і ж) сільськогосподарський. Цей музей має понад 1000 зразків. 2) Музей пересувний, призначений для шкіл. 3) Прокатний музей – склад, не зважаючи на те, що вони пізно відкрилися (в середині листопаду), музеї виявили велику діяльність і мали багато відвідувачів. Майстерні випустили до 600 примірників препаратів по анатомії рослин. Майстерня природничо-історичних колекцій випустила декілька сот моделей по кристалографії, 10 ар. шкал твердості і 20 мінералогічних збірок. Крім того, 50 гербаріїв до морфології та систематики, 10 систематичних колекцій комах, та упорядковувалися літні ентомологічні колекції.

¹ Так у документі. Правильно: Перший державний музей.

Крім перелічених вище установ – інститутів, комісій, комітетів і т. ін. при II-му відділі існує особлива установа, точніше, особлива група осіб – спеціалістів, яким доручаються спеціальні певні теми – це так звані наукові співробітники для розроблення спеціальних доручень. Такі доручення даються на рік і т. д. Становище такого співробітника надзвичайно вигідне, тому, що він нічим не зв'язаний і може вільно працювати над вибраною темою: він повинен тільки подати в кінці року справоздання про свою працю. Таких співробітників в 1921 році було 3: по хемії, зоології та ботаніці.

Безсмертна Марія Івановна має своїм завданням продовжувати працю, розпочату колись В. І. Вернадським а саме, по дослідженню живої матерії. З огляду на те, що В. І. Вернадський виїхав, а всі зібрані при ньому матеріали залишилися тут і тут-же залишилась його найближча помічниця і лаборант М. І. Безсмертна, II-й відділ (вже майже наприкінці року) доручив їй (згідно проханню В. І. Вернадського) продовжувати цю працю; головна мета її полягає в тому, щоб через хемічний аналіз попелу тварин та рослин дізнатися, які хемічні елементи і в якій кількості в своїм кругозвороті по земній корі проходить крізь живі організми. [...] ⁷

Проф. зоології Шмальгаузен І. І. робив досліди над пересадкою зачатків кінцевостей у личинок тритонів. В наслідок цих дослідів пощастило встановити, що організм активно реагує на прищеплювання зачатків органів (тої ж самої тварини) на невластивих їм місцях – після періоду помітного росту і приблизно нормального розвитку прищепленою зачатку наступає його зворотне втягування. Виявлено таким способом, що висока регуляторна здібність організму підвищуються ще більш в наслідок повторних пересадок, так що прищеплений зачаток дуже швидко і безслідно втягується. [...] ⁷

Крім того, робилися дослідження розвитку черепа у личинок *Kanidens sibiricus*, причому виявлено дуже багато прикмет первісної організації, які цілком підтверджують висновки, зроблені їм вже раніш на підставі виучування кінцевостей [...] ⁷.

Насамкінець, написано два повідомлення, призначених для друку в «Anatomischer Anzeiger» (в Німеччині) ¹ [...] ².

Обидва повідомлення уявляють з себе короткий виклад наслідків значних досліджень, які в умовах сучасного менту не можуть бути надруковані, головним чином, через те, що необхідно мати велику кількість таблиць-малюнків в де-кілька фарб.

Проф. Холодний М. Г. працював на Дніпровській біологічній станції, головним чином, по біології де-яких вищих рослин. Наслідки цих досліджень викладені ним в 2-х статтях, з малюнками і фотографіями ². [...] ^{2,7}.

Крім цих двох праць, він продовжував своє дослідження що до звичку по-між ваганнями електричного потенціалу на поверхність листя та коріння і випаруванням води цими органами рослин. Це дослідження він робив в ботанічному кабінеті був[шого] Київського університета і зараз воно майже скінчено.

За минулий рік він надрукував такі статті: ³ [...] ².

Залишається ще розглянути діяльність був[шого] Наукового т[овариства], що приєдналося до Академії наук, а саме тих його секцій, які належать до Другого відділу. Як відомо, це приєднання відбулося в червні 1921 року, при чому, згідно

¹ Загальна кількість праць – 2.

² Загальна кількість праць – 2.

³ Загальна кількість праць – 7.

з умовами, одноназивні секції повинні були зілгатися з відповідними установами Академії наук; а ті, що не мали відповідних установ в Академії наук, повинні були залишитися і існувати автономно, причому голови цих секцій користуються правом бути присутніми на засіданнях II-го відділу. Тому тут буде річ тільки про останні, тобто такі, що не сполучилися. Сюди належать:

СЕКЦІЯ ЗООЛОГІЧНА, головою якої був М. В. Шарлемань. Секція ця в 1921-му році займалася фауністичними дослідженнями на Україні, а саме: на Київщині, Полтавщині, Чернігівщині, Поділлі, Волині, Херсонщині та Таврії. Члени секції збирали і обробляли різні матеріали по різних групах тваринного царства, причому, більшу частину зібраних колекцій передано до Зоологічного музею ВУАН. Проте, деякі члени читали на засіданнях секції доклади не тільки по фауні, але й по порівнювальній анатомії, експериментальній зоології та зоопсихології. Секція має зараз 20 членів, 6 співробітників і 6 членів-кореспондентів. Протягом року вона мала 17 засідань, на яких було заслухано 38 повідомлень та докладів на різні теми. В літку 1921 року секція видала перший № нового журналу «Зоологічний журнал України»⁹⁾ і збрала матеріал для дальших випусків. Журнал виходив під редакцією голови секції М. В. Шарлеманя. Цілком підготовлено до друку 34 статті.

БОТАНІЧНА СЕКЦІЯ був[шого] Укр[аїнського] наук[ового] т[овариств]а, яка перейшла до Академії з 1-го червня, до 1-го січня 1922 р. мала 5 засідань, на яких заслухано 8 докладів. Наприкінці року секція випустила подвійне число (1 і 2) Українського ботанічного журналу. Головою секції та редактором журналу був проф. О. А. Яната, секретарем О. І. Соколовський.

V. Третій (Соціально-економічний) відділ

Головою Відділу соціально-економічних наук в 1921-му році був акад. О. І. Левицький, а з часу командировання його на Полтавщину, головував акад. Р. М. Орженцький. Секретарем відділу був акад. М. В. Птуха. Дійсних членів на відділі було – 5, а саме академики: О. І. Левицький, Р. М. Орженцький, М. П. Василенко, К. Г. Воблий і М. В. Птуха; крім того, в засіданнях відділу брав участь керівничий працями Комісії по виучуванню народного права проф. В. І. Синайський.

Всіх засідань Соціально-економічний відділ одбув минулого року 27, з них 3 для заслухання ось таких наукових докладів:¹ [...]³.

Чисто наукова робота минулого року переводилась по комісіях та поодинокими людьми, що діставали од відділу те або інше, наукове доручення. Всіх комісій в минулому році було при Соціально-економічній відділі – 5, а саме: 1) Комісія для виучування народного права, 2) Комісія для виучування західно-руського та українського права, 3) Комісія для виучування соціальних питань², 4) Демографічний інститут, 5) Інститут для виучування економічної кон'юнктури та народного господарства України³. Крім того, при відділі існувало 1) Т[овариств]во економістів. 2) Т[овариств]во правників, 3) Статистично-економічний семінар, 4) Семінар по виучуванню цивільного права та народного⁴, 5) Бібліотека відділу.

¹ Загальна кількість доповідей – 3.

² Так у документі. Правильно: Постійна комісія для виучування соціального питання.

³ Тут і далі – так у документі. Правильно: Інститут для виучування економічної кон'юнктури та народного господарства.

⁴ Тут і далі – так у документі. Правильно: Науковий семінар для виучування цивільного та народного права.

I. КОМІСІЯ ПО ВИУЧУВАННЮ НАРОДНЬОГО (ЗВИЧАЄВОГО) ПРАВА¹

Після реорганізації комісія приступила до праці з 1-го лютого 1921 року і працювала в складі: 1) голови комісії акад. О. І. Левицького, керівничого праціами проф. В. І. Синайського, помічника керівничого проф. А. Е. Кристера і 6-ти платних наукових співробітників: [...]»⁴.

Комісія мала 42 загальних засідань, на яких, між иншим, були зроблені доклади:² [...]»³.

За час з 1-го лютого по 31-е грудня комісією зроблено:

1. Вироблено програму для збирання матеріалів по звичаєвому праву.
2. Складено і остаточно проредаговано програми по річевому, зобов'язаному, родинному і спадковому праву, монографічні програми по інституту примачества та общинного землеволодіння і програму по карному праву.
3. Доставлено до Академії 56 книжок з архивів був[ших] волосних правлінь. Всеї цей матеріал комісією було розглянуто, занесено на картки (600 штук) та передано членам комісії для наукового розроблення.
4. Комісією розглянуто, систематизовано і занесено на картки (511 штук) весь матеріал, що знаходиться в «Систематических трудах Полтавского земства» з 1871 по 1896 [р]р. 5. По дорученню комісії співробітником В. К. Дронниковим було розглянуто і перевезено до Академії архиви б[увших] Глеваського і Будаєвського волосних правлінь за час з 1881 по 1917 рр., які складаються з діл та книг для запису рішень волосних судів та постанов волосних сільських збірок та книг для запису заповітів. Весь цей матеріал систематизується і заноситься на картки. Складено і розглянуто 418 карток. 6. Налагоджено зв'язок з провінцією і робота по відшукуванню матеріалів по звичаєвому праву в мм. Житомирі, Полтаві, Вінниці, Чернігові та на Київщині.
7. Співробітником комісії [М.] Скугар-Скварським розглянуто архиви був[ших] волосних судів на Чернігівщині.
8. Комісією складається систематичний предметний та абетковий покажчик літератури по звичаєвому праву.
9. Комісією складається окремиий покажчик по літературі звичаєвого права України.
10. Члени комісії розроблюють і виготовлюють для друку ось такі роботи:³ [...]»².

II. КОМІСІЯ ДЛЯ ВИУЧУВАННЯ ЗАХІДНО-РУСЬКОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА

На 1-е січня 1921 р. комісія складалася з голови – акад. М. П. Василенка і наукових співробітників: [...]»⁴. Обов'язки секретаря комісії ніс С. М. Іваницький-Василенко. Робота комісії провадилася в отаких найголовніших напрямках:

I. ПІДГОТОВЧА РОБОТА ДО ВИДАННЯ ДЖЕРЕЛ ІСТОРІЇ ЗАХІДНО-РУСЬКОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА

А. Литовський статут (акад. М. П. Василенко). Статут 1588 року був перевірений головою комісії з Мамоничевським виданням 1588 року і з польським виданням. Написана передмова – історія видання, друку статутів. Як що можливо

¹ Так у документі. Правильно: Комісія для виучування народнього права.

² Загальна кількість доповідей – 3.

³ Загальна кількість праць – 6.

буде фактично приступити до друку, то рукопис в такому стані, що можна його починати друкувати. [...]»⁷

Б. Гетьманські договори (співробітник В. І. Щербина).

За минулий рік встановлено тексти договорів Б. Хмельницького, Ю. Хмельницького, [І.] Брюховецького, [Д.] Многогрішного, [І.] Самойловича, [І.] Мазепа, [І.] Скоропадського і [Д.] Апостола. [...]»⁷

В. Провінційальні земські привілеї Великого князівства Литовського (Співробітник [П. К.] Бонташ).

Що до цього – встановлено тексти всіх привілеїв, їх підтвержень, списано їх і складено покажчики і передмови до кожного з привілеїв. В зв'язку з цією працею, зроблено спеціальну розвідку про час видання провінційальних привілеїв [Великого] князівства Литовського, бо це питання в науковій літературі спірне. Розвідка була за тему докладу в кількох зібраннях комісії. [...]»⁷

Г. Джерела Магдебургського права (співробітник [С. М.] Іваницький[-Василенко]).

Комісія прийшла до думки, що за джерела Магдебургського права в Великому князівстві Литовському і на Гетьманщині були польські переробки [Б.] Гроїцького і [П.] Щербича. Це питання було за тему спеціального доклада в очному зібранні комісії, бо Магдебурзьке право викладено в численних німецьких редакціях, у польських, латинських, захиноруських і просто руських перекладах і переробках, і треба було встановити, що саме було за джерела права в згаданих землях. [...]»⁷

II. ВИУЧУВАННЯ ІСТОРІЇ ФІНАНСІВ І ФІНАНСОВОГО ПРАВА

ГЕТЬМАНЩИНИ (співробітник – І. І. Минаков)

З метою вибірування матеріалів, що стосуються до історії фінансів Гетьманщини, переглянуто:

1. Акты Южной и Западной России тт. 3–15.
2. Акты Западной России т. 5.
3. Материалы для истории экономического, юридического и общественного быта старой Малороссии, изданные под редакцией Н. П. Василенко Вып. 1–2.
4. Наказы малороссийским депутатам в 1767 г. и акты о выборах депутатов в Комиссии сочинения уложения, изд[ание] Киевской Старины.
5. Киевская Старина за 1882–1886 и 1891 гг.
6. Мотыжинский архив изд[ание] [Андр. В. и Алекс. В.] Савицких в 1890 гг.
7. Сулимовский архив изд[ание] 1884 г.
8. Протоколы, журналы и указы Верховного тайного совета т. 1–2.
9. Рукописний збірник документів підскарбія [А. М.] Маркевича.
10. В зібранні рукописів [О. М.] Лазаревського в Київському університеті отакі рукописи: «Акты о козаках», «Акты Лубенского полка», «Акты Полтавского полка», «Полтавские поземельные акты», «Акты на маєтність», «Акты Прилукського полка», «Запасы для истории Украины [В. Я.] Ломиковского».

З матеріалів, що були переглянуті, зроблено потрібні для відповідного наукового дослідження виписки. [...]»⁷

III. З першого липня минулого року окремому співробітнику комісії Л. О. Окиншевичу доручено вивчення організації і функцій вищої адміністрації в Гетьманщині. З цією метою він передивився в зібранні рукописів М. О. Сулієнка, що в університеті, рукописи під заголовком «Статті», «Собрание грамот» ч. 1–6, а з друківаних матеріалів «Акты Южной и Западной России» т. 1–13, «Памятники,

изд[анные] Киевской комиссией для разбора древних актов» т. 1–4, «Собрание государственных грамот и договоров» т. 3–4, О. Жадовського¹ «Черниговского наместничества топографическое описание», О. М. Лазаревського «Обозрение Румянцевской описи Малороссии» та «Описание старой Малороссии» т. 1–3.

IV. З 1-го листопаду минулого року окремому співробітникові комісії І. М. Балінському доручено вести досліди про феодалізм в Польщі, Литві і на Україні, а в зв'язку з тим, цю роботу допіру розпочато: переглянуто 2–6 тт. «Monumenta mediae aevi historica res gestas Poloniae illustranta».

V. Один з співробітників комісії С. М. Іваницький-Василенко переклав на українську мову підручник S. Kutrzeby «Historia ustroju Polski w zarysie. T. II. Litwa» що, коли на це дасть згоду автор, має тепер вийти у світ, як академічне видання з передмовою голови відділу. Переклад має наукове значіння через брак не тільки в українській, але й в російській літературі систематичних робіт з історії державного права Великого князівства Литовського, тоб-то із значної частини українських земель за 4-х віковий період.

VI. Минулого року в комісії розпочато роботу по складанню покажчика матеріялів, що стосуються до історії України і знаходяться в «Полному собранию законов Российской Империи». Переглянуто т. 5 – що дало більш 200-х карточок.

VII. Нарешті, провадилась колективно-бібліографічна робота по історії західно-руського та українського права. Матеріялів визбірувано з періодичних видань: «Журнала Министерства юстиции», «Журнала Министерства народного просвещения», «Вестника Европы і Русского богатства».

Зібрання членів комісії одбувалося щотижня. Співробітники комісії робили доклади про зроблені ними наукові розвідки і доповідали про зроблене ними за минулий тиждень, з приводу чого обмінювались думками. Зібранням комісії велися протоколи.

Співробітник [І. Ю.] Черкаський має спеціальне доручення – дослід над карним правом і карами на Україні і працює в Чернігові в архивах. [...] ^{6,7}

III. КОМІСІЯ ДЛЯ ВИУЧУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПИТАННЯ

В 1921 році комісія працювала в складі: голови акад. М. В. Птухи і наукового співробітника Л. І. Бордзиловського. Через повну неможливість мати гроші, зорганізувати і налагодити зібрання і розробку матеріялів во всеукраїнському масштабі було неможливо. Працю довелось обмежити, головним чином, зібранням таких друкованих і інших матеріялів, які знаходились в Києві. На протязі 1921 року зібрані досить значні і цікаві матеріяли, які, через зазначену вищу причину, все-таки неповні і носять, до певної міри, випадковий характер; тому приступити до наукової обробки їх поки-що неможливо.

IV. ДЕМОГРАФІЧНИЙ ІНСТИТУТ

На протязі 1921 року Демографічний інститут працював в складі: директор акад. М. В. Птуха [...] ⁴. В 1921 р. праця інституту полягала, головним чином, в вирахованні першої таблиці смертності для України. Протягом цього року переведена була величезна робота по інтерполяції та перевірці чисел живих по перепису 1897 р. і померших в 1896 і 1897 рр., та знайдені імовірності смерті для відповідних груп населення і, нарешті, вираховані самі таблиці смертності для чоловіків, жінок і осіб обох полів. [...] ⁷

¹ Помилка в документі. Правильно: О. Ф. Шафонський.

Окрім цієї суто наукової праці, інститут має також біжучу роботу. Одним з його головних завдань є вибір взагалі всіх статистичних відомостей, які торкаються населення України, причому, в першу чергу робота переводиться по виданнях Центрального статистичного комітету, які дають відомости про рух населення з середини 1860 рр. Цєю працею постійно зайняті в інституті 1–2 співробітники ([І. І.] Попов і [О. П.] Підгорна). Протягом 1921 р. вибрані і перевірені детальні відомости про склад і рух населення України і її губерній за 10-тиріччя 1901–1910 і почасти за 1896–1900 і 1911–1913 рр., всього 41 таблиця. Зазначені таблиці дають статистичні відомости про українське населення в такій детальній формі, яка припускає наукову розробку в самих різних напрямках. [...]»⁷

V. ІНСТИТУТ ДЛЯ ВИУЧУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОН'ЮНКТУРИ ТА НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Інститут для виучування економічної кон'юнктури та народного господарства України до 1-го липня 1911¹ р. працював в складі: голови акад. Р. М. Орженцького, керівничого працями доцента О. М. Волкова, пом[ічника] керівничого В. І. Зейлінгера і співробітниці М. В. Кістяківської. Після 1-го липня О. М. Волков і В. І. Зейлінгер вийшли зі складу штатних співробітників ін[ститу]ту.

Інститут вважав своїм завданням встановити емпіричні закони і формули розвитку та руху соціальних явищ, щоб мати змогу передбачати їх хід в найближчому майбутньому.

В 1921 р. праця провадилась на матеріялі цін за період революції. Про одержані результати було зроблено доклада на засіданню Т[оварист]ва економістів. Остаточних результатів поки-що не одержано. В інституті над цією роботою під керівництвом акад. Р. М. Орженцького працювало 2-є співробітників.

VI. ОКРЕМІ НАУКОВІ ДОРУЧЕННЯ ІІІ-ГО ВІДДІЛУ

В 1921-му році окремі доручення мали 7 осіб:

1. Гріщенко І. Ф. (в Москві), з 16-го травня 1921 року – для збирання різних матеріялів, які знаходяться в Москві.

2. Ейсман С. В. з 20 вересня 1920 р. – збирати матеріяли що-до історії цукрової промисловості Росії й України.

3. Задорожній Ф. Х. з 16-го липня 1921 р. – збирати матеріяли для життєписа небіжчика акад. М. І. Туган-Барановського.

4. Зоненштраль О. О. – розробляти питання про економічні інтереси України на Балканах.

5. Модилевський Я. С. – розробляти питання про харчування населення м. Києва в 1920 і 1921 рр. на підставі даних природничої і статистичної літератури з тим, щоб він перевірів норми харчування згідно місцевим умовам і умовам часу.

6. Стасюк М. М. до 16-го листопаду 1921 року працював над темою «Економічна еволюція України в зв'язку з питанням залізничної таможеної політики»; част. I-а – Сільське господарство.

7. Черкаський І. Ю. з 1-го липня 1921 року мав доручення розробляти карне право і кари на Лівобережній Україні після Б. Хмельницького.

¹ Так у документі. Правильно: 1921.

VII. ТОВАРИСТВО ПРАВНИКІВ

Президія т[оварист]ва складається: з голови акад. О. І. Левицького, заступника голови проф. В. І. Синайського, товариша голови проф. О. С. Грушевського і секретаря Б. О. Язловського. Т[оварист]во має 33 дійсних членів. В 1921-му році воно мало 3 організаційних та 6 вчених засідань, на яких було зроблено такі доклади:¹ [...]»³.

На засіданні 1 грудня 1921 року ухвалено було відкрити секцію історії українського права, організацію якої доручено проф. О. С. Грушевському.

VIII. ТОВАРИСТВО ЕКОНОМІСТІВ

Товариство економістів має на меті: 1) допомагати економічному вивченню України, 2) допомагати розвитку економічної науки, 3) поширювати економічні знання на Україні, 4) об'єднувати економістів-теоретиків та практиків для більшого успіху їх праці. Вже при самому заснуванні, так і при дальшому розвитку т[оварист]во виявило певну тенденцію вбрати в себе, об'єднувати в своєму складі кола і гуртки осіб, які ставлять собі однакові з т[оварист]вом завдання. Перший приєднався до т[оварист]ва гурток бухгалтерів. [...]»⁷. Другий гурток зпочатку утворився при Київському губерніяльному статистичному бюро з його відповідальних робітників з притягненням представників статистики різних відомств, і персональним запрошенням окремих осіб. Завданням цього об'єднання було наукове та технічне обміркування практичних, економічних і статистичних питань. Зазначений гурток увійшов в т[оварист]во 12-го лютого 1921 р., поклавши підвалини заснуванню статистичної секції т[оварист]ва.

Третій гурток, який складався з осіб, що беруть діяльну участь в роботі української кооперації і зосередився при Українському кооперативному інституті ім. Туган-Барановського² і семінарі при ньому, увійшов в склад т[оварист]ва в березні 1921 року, заснувавши при ньому кооперативну секцію. [...]»⁶. Зараз т[оварист]во складається з таких секцій: 1) теоретичної економіки, 2) прикладної економіки, 3) обліку народного господарства, 4) кооперативної, 5) статистичної.

Склад товариства. На 31-е грудня 1920 р. в т[оварист]ві було 30 членів, з них – а) дійсних членів т[оварист]ва – 28, б) членів-кореспондентів – 2. На 1-е жовтня 1921 р. членів було – 120. В тому числі: а) дійсних – 103, б) членів-співробітників – 5 і членів-кореспондентів – 12. Засідання т[оварист]ва одвідувались і сторонніми особами, як спеціально запрошеними, так і тими, які приходили по власному бажанню. Справами т[оварист]ва керують: загальна президія та президія секції. Загальна президія складається: голова акад. Р. М. Орженцький, заступник голови С. Ф. Іванов, скарбник М. О. Хотовицький, секретар Д. М. Сумневич, член президії П. Я. Стебницький.

В президію секцій увіходять: [...]»⁴.

За минулий рік відбулося 48 загальних (пленарних) і секційних зібрань. Кількість присутніх на зібраннях осіб була від 7 до 60; засідання були присвячені докладам, обговоренням або бесідам. Організаційні питання вирішувались

¹ Загальна кількість доповідей – 6.

² Так у документі. У лютому 1921 р. Український кооперативний інститут імені М. І. Туган-Барановського було приєднано до Київського інституту народного господарства на правах продовольчо-кооперативного факультету.

паралельно, відбираючи, взагалі, небагато часу. Нижче наведено список головніших докладів, зроблених в засіданнях т[оварист]ва¹.

[...]³

По кооперативній секції.

Ряд засідань було присвячено докладам та обговоренню майбутньої діяльності в кооперації [...] ¹. Наслідок було складено велику докладну записку до Раднаркому України. В низці засідань було обмірковано і вироблено організаційний план і програму питань, які мали бути обговорені в секції.

ІХ. СТАТИСТИЧНО-ЕКОНОМІЧНИЙ СЕМИНАР

Заснований в другій половині 1921-го року, семінар працював в складі: керівничого акад. Р. М. Орженцького [...] ⁴.

Праця семінара полягала в читанні і поясненні «Сочиненій» [Д.] Рікардо та «Очерков»² О. О. Чупрова, причому всі, що приймали участь в семінарі, самостійно розроблювали окремі теми, що визначались під час праці. Зайняття провадились 4 рази на тиждень під керівництвом акад. Р. М. Орженцького та за допомогою асистента. На старшому відділі семінара – 3 особи, з них одна готується до іспиту на учену ступінь, а дві – ведуть наукові дослідження па обрані теми.

Х. СЕМИНАР ПО ВИУЧУВАННЮ ЦИВІЛЬНОГО ТА НАРОДНОГО ПРАВА

Заснований в травні 1921 року, семінар працював в складі: керівничого проф. В. І. Синайського [...] ⁴.

Студії з молодчою групою (просемінар) провадились з травня 1921 року без перерви і полягали: 1) в читанні джерел і 2) студіюванні загальних курсів по соціології і праву з метою вироблення загального світогляду в галузі соціальних наук. Були розглянуті де-які методологічні питання, як наприклад, про соціологічний і юридичний метод в їх протиставленні. В старшій групі (семінар) зайняття провадились з того ж часу окремо з кожним із семінаристів, бо для групових зайнять не було ні місця, ні асистента, які-б полегшали завдання. Самі зайняття полягали в читанні джерел та в виучуванні спеціальних курсів і монографій, а також в обробці окремих питань, що стосуються до майбутніх магістрантських іспитів. Брак книг, особливо нової закордонної літератури, дуже гальмував належну постановку діла в семінарі. Не можна не зазначити, що як семінаристи, так і керівники (асистенти) ніякої винагороди за свою працю в семінарі до цього часу не одержали.

ХІ. БІБЛІОТЕКА ВІДДІЛУ

В березні 1921 року всі бібліотеки окремих інституцій відділу були об'єднані територіально, аби ними могли користуватися всі співробітники Академії, причому, на посаду бібліотекаря призначено було О. А. Плевако. В середині серпня за постановою відділу утворена була єдина бібліотека Соціально-екон[омічного] від[ділу]. В вересні О. А. Плевако залишив посаду бібліотекаря, на яку призначений був П. С. Синицький. За останню третину 1921 р. бібліотека цілком оборудована потрібним інвентарем, придбано було поверх 3000 нових книжок, зібрано книги окремих бібліотек відділу, закінчувалась інвентаризація старих книг і провадилась інвентаризація нових, розпочата робота по систематизації та каталогізації, розроблено бібліотекарем і прийнято відділом самий план систематизації і

¹ Загальна кількість доповідей – 31.

² Так у документі. Мається на увазі праця: Чупров А. А. Очерки по теории статистики. – Москва : [б. и.], 1910. – 443 с.

каталогізації книжок по відділах: а) загально-правничому, б) економічному, в) соціального питання, г) статистики, д) права, е) періодичних видань і ж) ріжних книг. Кількість книг, що мається в бібліотеці і тепер, перевищує 9000 томів. [...]»⁷

ХІІ. РЕДАКЦІЯ «ЗАПИСОК»¹ ВІДДІЛУ

До 1-го линия 1921-го року науковим редактором «Записок» відділу був акад. М. П. Василенко, а технічним редактором – В. П. Гапанович. На II-е півріччя 1921 р. технічного редактора [В. П.] Гапановича було переведено в число позаштатних співробітників.

Повний розвал поліграфічної промисловости і брак власної академічної друкарні не дали спромоги відділові наладити як слід своєї видавничої діяльности. Через такі скрутні друкарські обставини відділ не мав ніякої змоги випустити в світ і I-го тому «Записок». Зміст тому має бути такий:²

[...]»^{2,5}

Всіх грошей здобула Академія наук од влади протягом 1921 року 197 810 442 крб: з них 140 597 771 крб – це річна платня штатним співробітникам, а 57 212 671 крб пішли на так звані операційні витрати, тоб-то на господарські витрати, на придбання інвентаря, на перевізки пожертвованих книгозбірень та музейних річей, на ремонт будинків, на оплату праці пожетонно і т. п. [...]»⁵. Цифра усіх штатних співробітників в Академії (розуміючи під цим терміном усіх тих, кому платня виплачується що-місячно) була на 1 січня 1922 р. 404 душі (а в попередньому 1921 році було лиш 209 людей). Цифра нештатних платних співробітників сильно хиталась, як який місяць – це залежало від матеріальних засобів. Але треба пам'ятати, що переважна частина нештатних співробітників Академії наук узагалі не претендувала на ніякісіньку грошову оплату: здебільша нештатні співробітники працювали цілком дурно, цілком безплатно, ще й пожертви робили од себе в Академію науковими речами, книжками, то-що. Вкупі з такими нештатними співробітниками цифра всіх академічних співробітників ніколи не була низча од 1500 душ люду.

[...]»^{4,5}

Звідомлення за 1921 рік. – Берлін : Вид-во Української молоді, 1923. – С. 1–63.

Історія Академії наук України. 1918–1923. Документи і матеріали. – Київ : Наукова думка, 1993. – С. 295–313.

№ 8

ЗВІДОМЛЕННЯ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК ЗА 1922-й РІК

І. ЗАГАЛЬНІ УВАГИ

З кінцем 1922 року Всеукраїнська академія наук вступила в 5-й рік свого існування.

В минулому році в житті Академії відбулися великі економічні зміни. З центра вийшов наказ скоротити штати; треба було зменшити цифру співробітників Академії наук з 606 душ на 149. [...]»⁵. А це на нашій науковій установі, розуміється, відбулося дуже тяжко. І коли, не дивлячись на це, праця Всеукраїнської академії

¹ Так у документі. Маються на увазі: Записки Соціально-економічного відділу ВУАН.

² Загальна кількість праць – 10.

наук йшла планомірно й успішно, то це доведеться цілком завдячити самовідреченій енергії вчених, які відчували потребу працювати і серед самих наймізерніших умов. [...]»⁵

Найвищим органом цілої Академії являється Спільне зібрання всіх дійсних (ординарних) академиків усіх її відділів або академічна Рада (на чолі з головою-президентом Академії наук).

Спочатку 1922 р. посаду президента займав академик М. П. Василенко (історик права). В березні 1922 р. згідно з розпорядженням з Харкова акад. [М. П.] Василенко був усунений з посади президента і на його місце було вибрано старенького [акад.] О. І. Левицького (теж історик права), але він у травні вмер і замість його вибрано й затверджено харківською центральною владою акад. В. І. Липського (ботаник). Неодмінним секретарем, як і всі минулі роки, був акад. філолог А. Ю. Кримський. Він же був головою і I-го (Історично-філологічного) відділу, де секретарем був акад. С. О. Єфремов. В II-му (Фізично-математичному) відділі головою був академик-геолог П. А. Тутковський, а секретарем – В. І. Липський. В III-му відділі (Соціально-економічному) головував Р. М. Орженцький, а секретарем був акад. М. В. Птуха – обоє статистики-економіки.

Число всіх дійсних (ординарних) академиків в 1922 р. уявляє значну кількість – 41, але з них 15 академиків, більш $\frac{1}{3}$ всього числа, живуть по-за Києвом. Розуміється, вони, не будучи присутніми, не одержували і платні. Ось список усіх: [...]»⁴

З числа них 41 академиків, як зазначено, 15 жили не в Києві, а в других академічних містах. Тих, що жили в Києві й несли на собі весь тягар академічної організаційної праці, було 26 академиків: 8 по I-му, 13 по II-му, і 5 по III-му відділу. [...]»⁷

II. СПІЛЬНЕ ЗІБРАННЯ АКАДЕМІЇ НАУК

Спільне зібрання, окрім загального керування справами Академії наук, має в своєму віданні всі ті академічні установи, котрі не можуть бути прикріплені до одного якогось відділу, а мають вагу для всіх відділів.

Поміж такими установами дві перебували минулого року в безвихідно-лихому становищі. Це – а) Комісія для складання біографічного словника діячів України¹, та б) Комісія для складання енциклопедичного словника. Головою в обох комісіях був П. Я. Стебницький, при чому головним редактором для тома «Україна» в енциклопедичному словнику був акад. С. О. Єфремов. Хоч коло обох комісій й групувались першорядні наукові сили, але повний брак коштів для оплати статей привів до того, що замовлені статті перестали надсилатися, і праця в обох згаданих комісіях полягала вже тільки в тому, щоб підготовлювати реєстри потрібних статей.

Зовсім по инакшому йшла праця в інших установах, котрі, окрім згаданих, перебувають у віданні Спільного зібрання. Такі успішні установи: а) Всенародня бібліотека, б) Музей мистецтв ім. Ханенків², в) Центральний архів давніх актів, г) Археографічна комісія, г) Антропологічно-етнографічний музей ім. Вовка³, д) Комісія для краєзнавства⁴.

¹ Так у документі. Правильно: Постійна комісія для складання біографічного словника діячів України.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Музей мистецтв ім. Б. І. та В. Н. Ханенків.

³ Тут і далі – так у документі. Правильно: Кабінет антропології та етнології ім. Ф. Вовка.

⁴ Тут і далі – так у документі. Правильно: Комісія краєзнавства.

а) Всенародня бібліотека перебувала під головним керуванням окремого Бібліотечного комітету, де головував В. О. Кордт; але найістотніша праця велася в Раді бібліотекарів, де в початку року головою був Ю. О. Меженко, а далі, як він покинув свою посаду, то головою став С. П. Постернак. Число співробітників у Всенародній бібліотеці було на початку року 57, а в марті¹, через накази од Наросвіти, зменшено було на 29 душ. З таким малим числом бібліотека переробила однак колосальну працю. В 1922 році вона наново переорганізувала систему каталогізування, щоб свої багатства (більше-менше 900 000 томів, а з Вінницькою філією то й мільон томів) закаталогізувати не в 35–40 літ, як виходило б з тогочасної програми робіт, а всього літ за 4–5. Праця успішно посувається наперед, і це вимовно одбивається на інтенсивному зрості читальні. Читачі, що вчащають до Всенародньої бібліотеки, мають тепер у своєму розпорядженні закаталогізованих щось 80 000 книжок, 18 820 томів періодичних часописів, до 80 000 прим. газет. Поміж журналами треба одзначити найважливіші американські та західно-європейські наукові органи, які надсилаються до Всенародньої бібліотеки коштом американських робітників з України, що дорожать зростом Академії наук і її Всенародньої бібліотеки. Коли позаторік ми були цілком одрізані од європейської наукової літератури, то тепер навпаки: за 1922 рік наспіло до Всенародньої бібліотеки понад 1100 томів найновішої наукової періодичної літератури. Непереривний зріст числа читачів добре ілюструється тим, що в першому півріччі 1922 року було всіх одвідувань 3364, а в 2-му півріччі – 9275, тоб-то в три рази більше. Пересічно заходило до читальні 100 люду в день, але бувало й більше.

б) В Музеї мистецтв ім. Ханенків, де директором був М. О. Макаренко, теж видно інтенсивний зріст. Пересічне число одвідувань – 50–60 на день. Почувається пекуча потреба видрукувати провідник по музею, щоб широка трудова публіка лекше могла орієнтуватися в неоціненних скарбах того художнього музею.

в) Центральний архів давніх актів перебував під керуванням В. [О.] Романовського. В ньому 6093 актові книги та 402 327 документів.

г) В контакт з Центральним архівом² працювали Археологічна³ комісія, де головував акад. В. С. Іконников. На жаль, брак грошових коштів не дає змоги витягти з друкарень готові томи «Архіва України», і не виключена небезпека, що ті томи попродані будуть на вагу – для базарних перекупок.

д) Антропологічно-етнологічний музей ім. Ф. К. Вовка перебував під керуванням А. З. Носова. Антропологічному відділові пощастило, через енергію керівника музею роздобути нарешті потрібні антропометричні приладдя – і тепер працю в цьому відділі поставлено на цілком добрий шлях. Етнологічний відділ, не вважаючи на ті мікроскопічно-малі грошові кошти, які могла одпускати на нього Академія наук, дуже збагатився на всякі предмети, особливо з царини етнології українського народу і довелося одвести під цей відділ ще одну, дуже простору залю. Це вже зробила безплатна, самовідречена енергія співробітників (д[ослідника] [А. І.] Онищука та інших). Бібліотека Антропологічно-етнологічного музею, що в своїй підваліні має позначну книгозбірню покійного проф. [Ф. К.] Вовка, збагатилася

¹ Так у документі. Правильно: березні.

² Так у документі. Мається на увазі: Центральний архів давніх актів.

³ Помилка в документі. Правильно: Археографічна.

ще на книгозбірню О. Г. Алешо, подарунок од дружини незабутнього небіжчика, що своїм життям заплатив за перевізку дорогоцінного Музею Ф. Вовка з Петербургу на Україну, до Києва.

е) Комісія для краєзнавства заснувалася на прикінці минулого року, під головуванням акад. А. М. Лободи. Вона вже має філію в Харкові, а потроху мусить обхопити своєю сіткою цілу Україну. Комісія працює в тісному контакті з однойменною комісією Росії, де провід має Петербурзька академія наук. Незабаром одбудеться спільний з'їзд у Москві, і є надія, що кошти для українського краєзнавства, а вони не аби які, – дані будуть із скарбниці СРСР.

До дуже важливих подій у житті Академії наук належить той факт, що на решті наша Академія здобула свою власну друкарню, а саме – давню друкарню Києво-Печерської лаври. Справа ця тяглася довго: київський «Печать-Трест» вів уперту боротьбу проти Академії наук і одтягувався виконувати накази з центру – аж нарешті центральна влада звеліла оддати під суд тих представників треста, що одмовлялися виконати розпорядження влади про передачу нам Лаврської друкарні. На превеликий жаль, здано нам друкарню в дуже кепському стані. [...] ⁵. Не вважаючи на те, Академія наук, маючи свою власну друкарню, змогла вже випустити в світ де-кілька книжок поважного обсягу. Поки-що це видання лиш Історично-філологічного відділу, згідно з дотеперішніми засобами нашої друкарні. [...] ⁵

Із звідомлень секретарів кожного відділу Академії наук ви почули, яку велетенську працю переробила торік Українська академія наук. Зазначити треба наперед, що тая праця велася здебільша зовсім безплатно, попросту тому, що вчені люде всіх національностей бажають працювати та й працювати, бо це для них уже пекуча потреба. Од влади Академія наук здобувала за минулий рік більше-менше по 12 мільярдів на місяць, з них 8–9 мільярдів йшло на оплату штатного особового складу, а 2–3 мільярди на науково-операційні видатки. Пересічно один штатний співробітник здобував по 35–45 мільйонів на місяць, або по 1 $\frac{1}{2}$ –2 крб золотом. Що ж до грошей на операційні витрати, то вони трохи чи не всі йшли на оплату комунальних послуг (електрики, води, каналізації), і лише невеличка частина могла іноді піти на оплату праці нештатних наукових співробітників. [...] ⁵

[III.] ІСТОРИЧНО-ФІЛОЛОГІЧНИЙ (ПЕРШИЙ) ВІДДІЛ

Особовий склад членів на Історично-філологічному (Першому) відділі Всеукраїнської академії наук лишився в минулому році майже той самий, що був і попередю. Головою відділу був акад. А. [Ю.] Кримський (обраний 30 березня), секретарем акад. С. [О.] Єфремов. Дійсних членів на відділі, себ-то таких, що перебували в Києві й брали участь у засіданнях та иншій академічній праці, було 10, з них 8 академиків: М. [Ф.] Біляшівський, С. [О.] Єфремов, В. [С.] Іконников, А. [Ю.] Кримський, А. [М.] Лобода, Ф. [І.] Міщенко, О. [П.] Новицький та Ф. [І.] Шміт і 2 директори комісій з правами академиків відділу: проф. О. [С.] Грушевський та проф. Є. [К.] Тимченко. Великої втрати зазнав Перший відділ в особі акад. М. [Ф.] Сумцова (помер) 14 вересня), що, живучи в Харкові, хоч і не брав у працях його безпосередньої участі, але був дуже діяльним співробітником академічних виданнів.

Усіх засіданнів Перший відділ одбув минулого року 18. Опріч адміністративних та адміністративно-наукових справ, вперше в минулому році відділ почав на

своїх засіданнях переводити іспити на наукові степені. Таких іспитованих було минулого року 4 на ступень магістра; з них два цілком закінчили всі іспити й дістали наукову ступень, решта мають докінчити іспити в біжучому році.

Наукова робота й минулого року провадилася по установах відділу комісіями та поодинокими людьми, що мали од відділу спеціальні наукові доручення. Число установ змінилось мало, але в роботі їх помічається зниження темпу з місяця березня. Наслідком скорочення штатів Академії з того місяця було те, що установи Першого відділу позбулися багатьох активних працівників; замінити роботу постійних штатних співробітників оплачуваною пожегонно так само не пощастило через хронічний брак коштів, і через те більшість працівників утрачено для Академії. Фактично мало не всі комісії Першого відділу лишилися без керівничих, з одним, рідко з двома постійними членами, себ-то зійшли на те, що попереду звалося спеціальними науковими дорученнями. [...]»⁷

Перейдемо коротенько працю поодиноких установ Першого відділу.

Историческое общество Нестора-Летописца¹. Минулого року закінчило 50 років свого існування та роботи. Головою товариства був акад. М. [П.] Василенко. Заступником голови проф. П. [П.] Смирнов, секретарем проф. С. [І.] Маслов; членів товариство на 1 січня 1923 р. мало 208. Минулого року товариство одбуло 19 наукових засідань, на яких прочитано 42 доповіді, присвячених питанням історії, історії письменства, мистецтва, бібліографії та згадкам про тих або інших діячів науки. Людям, що стояли особливо близько до товариства, як небіжчики І. [М.] Каманін та акад. О. [І.] Левицький, присвячено спеціальні засідання. При товаристві почала працювати особлива ювілейова комісія на чолі з акад. А. [М.] Лободою, що має виробити план святкування 50-ти літнього ювілею т[оварист]ва, призначеного на травень ц. р. На жаль, т[оварист]во не могло поновити своєї видавничої роботи: 25-та книга «Чтеній», що вийшла в 1914 р., й досі являється також і останньою, бо жадних коштів, а не тільки на видання, у товариства немає.

Поруч найстаршого наукового т[оварист]ва в Києві стоїть наймолодше Исторично-літературне товариство. Засноване в березні 1922 р. з ініціативи академічної Комісії для видання пам'яток новітнього письменства², товариство має на меті об'єднувати дослідників у сфері українського письменства та допомагати їм у роботі спільними порадами, а зокрема популяризувати серед ширшої публіки останні здобутки в письменстві, що через лихий стан друкарської справи лишаються відомі тільки спеціалістам. Головою т[оварист]ва був акад. С. [О.] Єфремов, заступник голови акад. А. [М.] Лобода, за секретаря О. [К.] Дорошкевич. Товариство зібрало до кінця року 35 членів. За рік (не цілий) своєї діяльності т[оварист]во одбуло 9 публічних засідань з 23 доповідями, що притягли значне число (часом до 1000 чоловік) слухачів. Окремі засідання присвячені були [Т. Г.] Шевченкові, [П. О.] Кулішеві, [Г. С.] Сковороді (2 засідання), [В. Г.] Короленкові, проблемі голоду в творах українського письменства [...]»⁷.

Засноване в Петербурзі 1921 року Товариство прихильників української історії, письменства і мови в минулому році з успіхом розвивало свою діяльність. За мету собі т[оварист]во поставило дослідити петербурзькі бібліотеки й архіви

¹ Так у документі. Мається на увазі: Историчне товариство Нестора-літописця.

² Так у документі. Правильно: Постійна комісія для видавання пам'яток новітнього українського письменства.

і використати всі, які там є, українські матеріяли. В минулому році т[оварист]во увійшло в тісний контакт з Всеукраїнською академією наук, і вона мала спромогу дати т[оварист]ву навіть малу матеріяльну допомогу.

На чолі т[оварист]ва стоїть акад. В. [М.] Перетц (член Української і Російської академії наук), тов[ариш] голови – проф. А. І. Лященко; обов'язки секретаря виконував проф. І. І. Фетисов. Членів т[оварист]во мало 16 (здебільша члени або співробітники Російської академії наук). Окрім індивідуальної роботи окремих членів т[оварист]ва, т[оварист]во одбуло 11 публичних засідань, на яких прочитано 19 доповідів на теми з української історії, письменства та мови.

Коли згадані т[оварист]ва служили головним чином для популяризації наукових здобутків перед широкою громадою в публичних засіданнях, то поточна наукова робота провадилася переважно в комісіях, що були, таким чином, робочими лабораторіями Академії.

Усіх комісій при I-му відділі було в минулому році 17, а саме: 1) Постійна комісія для складання словника української живої мови¹, 2) Інститут наукової української мови², 3) Постійна комісія для складання історичного словника української мови, 4) Постійна комісія історично-географічного словника української землі³, 5) Етнографічна комісія⁴, 6) Музично-етнографічний при ній кабінет, 7) Археологічна секція, 8) Секція мистецтв, 9) Кабінет мистецтв, 10) Софійська комісія, 11) Постійна комісія для видавання пам'яток новітнього українського письменства, 12) Комітет для видання творів О. Потебні⁵, 13) Комісія для видання творів Т. Шевченка, В. Антоновича, М. Драгоманова, та І. Франка⁶, 14) Гебраїстично-жидівська історична комісія, 15) Постійна комісія для дослідів над громадськими течіями на Україні⁷, 16) Педагогічна комісія⁸ і 17) Комісія для присуду премій на Першому відділі⁹.

1. Постійна комісія для складання словника української мови в головному лишилася в своєму давнішому складі. Голова комісії академик А. [Ю.] Кримський, керівничий і секретар В. [М.] Ганцов, 4 штатних співробітників (проти 10 в попередньому році) та 5 нештатних (проти 19 попереднього року). Всіх засіданнів мала комісія протягом 1922 р. 32, а по-за засіданнями редакційну роботу робили члени-редактори: В. [М.] Ганцов, Г. [К.] Голоскевич та М. [О.] Грінченко. Комісія далі провадила свою роботу, збираючи словарний матеріял з творів українського письменства (використано по-над 35 авторів), з шкільних підручників та безпосе-

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Постійна комісія для складання словника живої української мови.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Інститут української наукової мови.

³ Так у документі. Правильно: Постійна комісія для складання історично-географічного словника української землі.

⁴ Тут і далі – так у документі. Правильно: Етнографічно-фольклорна комісія.

⁵ Тут і далі – так у документі. Правильно: Редакційний комітет для видавання творів О. О. Потебні.

⁶ Тут і далі – так у документі. Правильно: Комісія для видавання творів Т. Г. Шевченка, І. Я. Франка, В. Б. Антоновича, М. П. Драгоманова.

⁷ Далі у текстах документів також згадується як: Комісія для дослідів над історією громадсько-політичних течій на Україні.

⁸ Тут і далі – так у документі. Правильно: Науково-педагогічна комісія.

⁹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Комісія для присуду премій на Історично-філологічному відділі.

редньо з народніх уст. Але зменшення одбилося і на результатах праці. Всіх карток у минулому році здобуто 93 800 проти 112 981 в 1921 р., (з них українсько-російських 38 605 і російсько-українських 55 195), а з попередніми комісія має 641 305 карток (301 249 укр[аїнсько]-рос[ійських] та 340 056 рос[ійсько]-укр[аїнських]). На жаль, цей величезний картковий матеріал, що в кілька разів переважає всі попередні словарні праці, й досі під спудом; минулий рік так само не наблизив часу його опублікування, як і попередні. [...]»⁷

Бібліотека комісії збільшилася протягом року небагато; цінні придбання – це видання Наукового товариства ім. Шевченка у Львові та де-які інші закордонні книги. Окрім членів комісії, вона мала 695 одвідувань сторонніх читачів (більше проти попереднього року на 103) з видачею 1479 книг (збільшення на 327).

2. Інститут наукової мови, що витворився з давніших правописно-термінологічних секцій Академії наук та Наукового товариства, не вважаючи на свою голосну назву, найдужче, може зазнав на собі скрутних обставин теперішнього життя Академії. Досить сказати, що він має одним-одну штатну посаду філолога-консультанта, яку посідала О. Б. Курило, решта ж співробітників працюють буквально за спасибі, майже нічого сенько не дістаючи за свою роботу. Під головним проводом акад. А. [Ю.] Кримського, як голови інституту, і при участі згаданого філолога-консультанта, інститут поділявся на два відділи: а) правничий та б) природничий.

а) Правничий відділ, не вважаючи на тяжкі втрати через смерть свого співробітника О. [Ф.] Хруцького та керівничого М. [І.] Радченка, працював досить інтенсивно, одбувши за рік 130 засідань. Найбільшу увагу відділ звернув у минулому році на перегляд історичних українських джерел та вибирання з них юридичних термінів. Матеріал відділу збагатився за рік на 1430 термінів. Відділ складався з 6 співробітників з В. Й. Крижанівським на чолі, як головою. б) Природничий відділ, окрім збирання нового термінологічного матеріалу, в минулому році приступив був уже й до опрацювання його; за допомогою Державного видавництва України приступлено вже до друку словників геологічної термінології та зоологічної номенклатури. Провадячи роботу так само безплатно, як і інші установи Академії, природничий відділ інституту притягає для збирання термінології студентську молодь, виробивши для неї анкети, програми та інструкції для збирання відповідного термінологічного матеріалу по селах. Пороблено також заходи, щоб на місцях по провінції позаводити особливі «Комісії по збиранню термінологічного та номенклатурного матеріалу». Головою відділу був проф. О. [А.] Яната, секретарем Ф. [М.] Полонський.

3. Постійна комісія для складання історичного словника української мови в складі директора комісії, професора Є. [К.] Тимченка, одного штатного і 6-х нештатних співробітників одбула за рік 18 прилюдних засідань, на яких було прочитано 9 наукових доповідів. По-за засіданнями комісія працювала над вибиранням слів з історичних джерел (стародруків і новодруків, рукописів) і вибрано за рік 60 350 карток, а з попередніми комісія має вже 320 000 карток.

4. Постійна комісія для складання історично-географічного словника української землі. Директор – проф. О. [С.] Грушевський і 10 нештатних співробітників. За рік комісія мала 20 засідань організаційного та наукового змісту. При комісії засновано семінар по соціальной історії України. Праця комісії складалася з перегляду

джерел для дальшого вибірання карток, з вибірання карток, з сводки відомостей про окремі селища в попередні замітки і нарешті з оброблення тих заміток у статті. Останню відповідальну роботу провадили: проф. О. [С.] Грушевський (Галичина, Житомирський та Овручський повіти), Й. [Ю.] Гермайзе (Полтавщина), К. [О.] Лазаревська (Кролевецький повіт) і М. [М.] Ткаченко (Остерський повіт). Важніші статті перечитувано спільно, щоб обміркувати методологічні питання праці.

5. Етнографічна комісія. Окрім голови акад. А. [М.] Лободи, мала 1 штатного співробітника, але в її праці брало участь більш-менш регулярно 27 осіб. Засіданнів комісії одбулось 27 з 32 доповідями наукового та науково-популярного змісту. Головне завдання комісії полягало в збиранні етнографічного матеріалу та в складанні докладних програм до цього, але разом з тим комісія працювала і над науковою розробкою ріжних наукових питань. Для збирання матеріалу одбувалися спеціальні подорожі (К. [В.] Квітка, О. [Б.] Курило) та використовувались поодинокі люде на місцях. За останній рік здобуто силу нового етнографічного матеріалу з старих і нових записів: Б. [Д.] Грінченка, П. [Я.] Лукашевича та М. [Ф.] Лободовського, А. [М.] Кудрицької, Д. [М.] Ревуцького, В. [А.] Камінського, П. [О.] Козицького, [Т. М.] Гавриленка, [О. В.] Олексієвої, [Т.] Пащенко та ин. Матеріалу комісія збрала й опрацювала та приготвила до друку стільки, що його вже тепер стало б на кілька томів, і це ставить на чергу для питання про спеціальний етнографічний орган для видавання праць комісії. Без такого органу етнографічні праці з'являються тільки випадково і без певного плану, – так у минулому році пощастило випустити в світ тільки дві праці: К. [В.] Квітка – «Українські народні мелодії», та акад. А. [М.] Лобода – «Голод у народньо-поетичному освітленні». [...]»⁷

6. Музично-етнографічний кабінет в складі керівничого К. [В.] Квітки та 6 нештатних співробітників. Розпочавши свою роботу з 10 жовтня 1922 р., кабінет зібрав уже по-над 600 народніх мелодій, а його поодинокі співробітники працювали над студіюванням коло музичного архіву [М. В.] Лисенка (К. [В.] Квітка: реферат про етнографічну діяльність українського композитора), систематизацією колядок (Д. [М.] Ревуцький) і т. и[н.]. Нагальна потреба для кабінету – це придбання фонографів та валків для запису народніх мелодій, бо без цього приладдя всесторонній та точний дослід у сфері народньої музики абсолютно неможливий.

7. Археологічна секція. Голова – проф. М. [О.] Макаренко. Секція одбула 8 засіданнів, з них 6 спільно з секцією мистецтва. Найбільш уваги секція віддала на приготування до наукового конгресу, що мав одбутися в Харкові, й виробила докладну програму участі секції в тому конгресі.

8. Секція мистецтв. Голова акад. О. [П.] Новицький (з 9 жовтня). За минулий рік секція мала 10 засіданнів (з них шість спільно з Секцією археологічною¹) з доповідями з сфери мистецтва. Виготовлено до друку 2-й том збірника секції, присвячений старому Київу, обробляються посмертні праці К. [В.] Широцького та термінологічний словник.

9. Кабінет мистецтв. Голова акад. Ф. [І.] Шміт. Кабінет щоденно функціонує для одвідуваннів і служить осередком для всяких зібраннів мистецького характеру, а також місцем, де відбувалися відчити голови, акад. [Ф. І.] Шміта, з історії византійського мистецтва. При кабінеті функціонувала спеціальна бібліотека з мистецтвознавства.

¹ Так у документі. Мається на увазі: Археологічна секція.

10. Софійська комісія. Працювала до половини минулого року під проводом акад. Ф. І. Шміта, при найближчій участі інж[енера] І. [В.] Моргилевського та проф. В. [О.] Пархоменка. Комісія почала була інтенсивну працю над дослідженням цієї надзвичайної пам'ятки давнього українського мистецтва (поміри, студіювання розпису, встановлення первісного архітектурного вигляду, документальна історія). Та за браком матеріальних засобів, хоч-би й мінімальних, на оплату чорноробочих, робота мусила припинитися цілком (окрім індивідуальної праці проф. [В. О.] Пархоменка над документальною історією Софії та інж[енера] [І. В.] Моргилевського).

11. Постійна комісія для видавання пам'яток новітнього українського письменства. Голова комісії акад. С. [О.] Єфремов, штатний співробітник і секретар П. [П.] Филипович і 8 нештатних співробітників. За рік комісія мала 10 засідань, не лічучи вузчих нарад, які відбувались не менше, як один раз на тиждень. На засіданнях провадилася колективна праця над варіантами «Енеїди» [І. П.] Котляревського, збирання матеріалу до української бібліографії XIX віку та упорядкування Кулішевого матеріалу¹, що перейшов до комісії по смерті І. [М.] Каманіна. Виготовлено до друку кілька нових розвідок:² [...] ², а також низку докладів, читаних на зборах Історично-літературного товариства³ [...] ³. Нагальною потребою для комісії являється поїздка до Харкова для використання новознайдених автографів [І. П.] Котляревського, бо без цього неможливо закінчити редагування академічного видання творів батька українського письменства.

12. Комітет для видання творів О. Потебні. Працює в Харкові і через те не встиг подати докладного звідомлення про свою роботу. Відомо тільки, що протягом 1922 р. комітет видав за допомогою Одеської філії Державного видавництва⁴ перший том творів українського мислителя-лінгвіста, що містить монографію «Мисль і язык».

13. Комісія для видання творів Шевченка, Франка, Антоновича і Драгоманова, підготовивши до видання де-що з творів названих письменників (найбільше зроблено для підготовки творів [В. Б.] Антоновича), в минулому році припинила свою роботу за повним браком коштів та будь-яких видавничих перспектив.

14. Гебраїстично-жидівська історична комісія. В комісії по скороченні штатів лишився один тільки співробітник І. [В.] Галант, який самотужки працював над збиранням матеріалів до історії жидів на Україні, працюючи по архівах [...] ⁷.

15. Постійна комісія для дослідів над громадськими течіями на Україні. Голова комісії – акад. С. [О.] Єфремов, 1 штатний і 3 нештатних членів-співробітників. Засідань одбула комісія 15. Члени комісії працювали далі над упорядкуванням архівних матеріалів [П. О.] Куліша та Ф. [К.] Вовка, над опрацюванням матеріалів про студентські рухи та з Київського цензурного комітету. Найбільше уваги звернула комісія на справу Кирило-Методієвського брацтва, якого 75-ліття припало на минулий рік. В травні комісія упорядила прилюдне засідання з доповідями про брацтво акад. С. [О.] Єфремова, П. [Я.] Стебницького, Г. [П.] Житецького, Й. [Ю.] Гермайзе, С. [О.] Буди та В. [В.] Міяковського і підготувала до видання збірку статтів і матеріалів, присвячених брацтву. [...] ⁷

¹ Так у документі. Мається на увазі: впорядкування матеріалів П. Куліша.

² Загальна кількість праць – 2.

³ Загальна кількість доповідей – 10.

⁴ Так у документі. Мається на увазі: Одеське відділення Державного видавництва України.

16. Педагогічна комісія. Голова комісії – акад. О. В. Корчак-Чепурківський і два штатних члени-співробітники. Комісія в планах своєї роботи на 1922 рік охопила була педагогічну справу вельми широко розбившись на 4 секції: Інститут фізичної культури, Секція для дослідів історії освіти на Україні, Секція трудової освіти та Секція вищої школи. Скорочення штатів комісії, повний брак технічних засобів були звузили зазначені плани, але все ж усі секції, окрім останньої, провадили свою роботу, теоретично й практично розроблюючи питання школи та освіти. Прилюдні засідання, яких за рік було упоряджено 5, збирали повнісенку аудиторію, показуючи, що серед громадянства є великий інтерес до педагогічних питань. При комісії працювали оці допоміжні установи: Анатоми-антропологічний кабінет, Фізіолого-хімічна лабораторія, Лабораторія фізіології, Кабінет гігієни та виховання праці, Музей фізичної культури та Антрополого-соціологічний кабінет і Євгенічне бюро. [...]»⁷

17. Комісія для присуду премій на Історично-філологічному відділі. Про цю комісію що-року доводиться говорити одне й те саме. Заведена до штатів Академії наук за її заснування, вона одразу зробилась анахронічною установою. На премії нема коштів, бо визначена на них сума – кілька тисяч крб – усяку реальну вартість утратила. Звичайно, що наукова продукція, оскільки вона взагалі теперішнього часу можлива, проходить по-за комісією, обминає її, і комісія не має змоги справляти своє завдання, сприяючи розвиткові наукових дослідів.

Окремі наукові доручення відділу. Значно в минулому році скорочено й окремі наукові доручення. Співробітників з такими дорученнями було всього тільки 4 (проти 15 в попередньому році).

1. Проф. В. І. Барвінок мав доручення провадити опис церковно-слов'янських книг та стародруків по київських бібліотеках. [...]»⁷. Окрім бібліографічної роботи проф. [В. І.] Барвінок пише наукову працю: «Передмови до українських церковно-слов'янських видань XVI–XVII віку».

2. М. М. Новицький провадив далі енергійно працю над дослідями про життя і творчість [Т. Г.] Шевченка, розшукуючи матеріал по музеях та архівах у Києві, в Ніжині, Чернигові та в Петербурзі. [...]»⁷ і написав 5 розвідок про [Т. Г.] Шевченка [...]»².

3. М. А. Плевако працював над українською бібліографією XIX віку, збираючи матеріал переважно з періодичних видань першої половини XIX в.

4. Проф. В. О. Пархоменко, працюючи при Софійській комісії над дослідями про часи збудування Св. Софії, разом розроблював і більш широко питання про загальний стан культурного життя Київської Русі в XI в. Написану на цю тему наукову працю проф. [В. О.] Пархоменко вже передав до видання Першому відділові.

БІБЛІОТЕКА ІСТОРИЧНО-ФІЛОЛОГІЧНОГО ВІДДІЛУ¹

Бібліотека в минулому році лишилась при одному співробітнику – К. М. Антонович, що провадила далі каталогізацію книжок та складання карткового каталогу. До основного майна бібліотеки (9376 книг та 208 рукописів) минулого року прибуло подарованих 73 книги. Бібліотекою користувались по-над 50 чоловіка співробітників Академії, що брали 483 назва (560 томів).

¹ Так у документі. Правильно: Бібліотека ім. В. Б. Антоновича Історично-філологічного відділу.

Підсумовуючи працю Першого відділу в минулому році, мусимо сказати, що вона була, як на тяжчі надзвичайно обставини, все ж занадто показна. З усіх установ відділу тільки одна комісія (Софійська) зломилася під вагою обставин і припинила роботу, та дві не могли працювати технічно (Комісія для видання творів Шевченка, Франка, Антоновича й Драгоманова та Комісія для присуду премії). Решта ж, зведені часто до однієї людини, – на скорочення штатів, на невиплату утримання, на злидні одповіли інтенсивною роботою, горами наукового матеріалу в стінах самої Академії, сотнею публічних відчитів та доповідів по-за її стінами. І кінчаючи наше звітлення, можемо тільки побажати, щоб минули швидче ціі часи, щоб наука у нас перестала бути, мовляв той, «в положенні касательной линии», й здобула умови, за яких дійсно можна б витратити сили на наукові роботи, а не на саму боротьбу з перешкодами.

СПИС ДОПОВІДІВ ТА ПУБЛІЧНИХ ВІДЧИТІВ ПРИ ПЕРШОМУ ВІДДІЛІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК¹

[...]³

IV. ПРИРОДНИЧИЙ (ДРУГИЙ) ВІДДІЛ

За попередні роки я давав повні звітлення про II-й відділ; але минулого 1922-го року, як можна бачити із звітлення неодмінного секретаря, штати Академії сильно вкорочено, багато різних установ зараховано до так званих дослідчих кафедр, отже вони одійшли од Академії. Вкорочувати штати почато 1-го березня. Колись II-гий відділ мав 21 установу, тепер у ньому залишилася менша половина, а саме – 10, до того-ж з дуже обмеженою кількістю співробітників (26). Залишилися при Академії такі установи:

1) Комісія для виучування природних багатств України, що давніш мала численний персонал, а тепер самого тільки секретаря; 2) Геологічний кабінет (1 співр[обітник]); 3) Інститут технічної механіки (3 співр[обітники]); 4) Комісія вищої математики (1 співр[обітник]); 5) Зоологічний кабінет, що раніш звався був Зоологічним музеєм і мав багато співробітників, а тепер – 5; 6) Ботанічний сад (1 співр[обітник]); 7) Ботанічний кабінет та гербарій (2 співр[обітника]); 8) Мікробіологічний інститут (5 співр[обітників]); 9) Дніпрянська біологічна станція (2 співр[обітники]); 10) Музей наочного приладдя до навчання² (1 співр[обітники]). Як що до цього додати ще особливу категорію вчених спеціалістів для розроблення окремих наукових доручень, то це буде все, що залишилося од давнішого складу, причому останній становив колись 10 чоловік, а тепер – 2. Про нові установи нічого й говорити; думку про організацію навіть такої корисної установи, як Інститут для вивчення надр України, допіру ухвалений для заснування, довелося покинути. Деяким установам довелося переміняти назву.

Зазначу тільки, що головний науковий персонал – академики – зостався без змін, лише кількість штатних академиків зменшилася.

Не вважаючи на тяжке становище Академії взагалі, та II-го відділу зокрема, не вважаючи на всякі вкорочення штатів, діяльність його продовжувалася. Як і раніш, до відділу вдавалися з проханнями, щоб він вирішив яке-небудь трудне питання, з повідомленнями про відкриття, з проханнями оцінити яку-небудь

¹ Загальна кількість доповідей – 133.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Музей наочного приладдя.

роботу то що. Декотрі установи хоч формально закрилися, проте й надалі працювали, і праця їхня навіть поширилася, як можна бачити з дальшого. Бюро для добування біологічної літератури з-за кордону та від приватних осіб працює без жадної оплати.

По цьому короткому вступові перейдемо до фактичного звітлення.

У минулому році було всього 13 академиків, у тому числі 2-є нештатних. Тут маємо на оці тих академиків, котрі постійно живуть у Києві, – бо є й такі, котрі знаходяться по-за Києвом (їх 7-ро). У 1922 році обрано на академиків: Й. Й. Косоногова (Катедра фізики) – він незабаром помер, – В. Г. Шапошникова (Катедра прикладної хемії), І. І. Шмальгаузен (Катедра зоології¹), останні два поки-що нештатні. Вийшов із складу академиків проф. Одеського університету² О. Я. Орлов. Окрім того, до складу II-го відділу з правами академиків входять 3 директори інститутів. У засіданнях відділу беруть участь ще й голови секцій бувшого Наукового товариства.

Головою II-го відділу був академик П. А. Тутковський, секретарем – академик В. І. Липський. Протягом звідного року одбулося 23 засідання, в тому числі 3 позачергових. Тільки наприкінці року II-й відділ зміг розпочати друкування своїх видань; для цього засновано Редакційну комісію. З інших фактів одзначаю – Конференцію київських зоологів, що двічі (в березні та в червні) збиралася і постановила утворити Асоціацію київських зоологів при ВУАН. Одзначаю ще один почесний для нашого відділу факт: двох із наших академиків (що перебувають по-за межами Києва) запрохано прочитати курс лекцій, а саме – В. І. Вернадського (що був першим президентом нашої Академії) у Парижі – з хемії живої матерії, а В. О. Кістяківського – у Стокгольмі – з фізичної хемії. Третій А. В. Старков виїхав із Києва наприкінці літа в командировку за кордон (з дозволу Наркомпроса) для перевірки винайденого ним способу муміфікувати тваринні тіла, од людини починаючи.

[...]^{*7}

Дніпрянську біологічну станцію, (що була при Спільному зібранні), переведено до II-го відділу.

КАТЕДРА ГЕОЛОГІЇ, яку займає академик П. А. Тутковський, має в своєму розпорядженні Геологічний кабінет, за консерватора якого є Ф. М. Полонський. Бібліотека кабінету шляхом обміну, а також завдяки пожертвам збагатилася на нові книжки, журнали, карти то що, а разом 496 №№, серед яких треба одзначити особливо цінні видання Російської академії наук та Геологічного комітету³, що їх привіз звідти Ф. М. Полонський. Колекції Геологічного кабінету також значно збагатилися ріжними сторонами на всякі пожертви, що містять у собі не тільки геологічні та мінералогічні зразки, а й речі, потрібні на оборудовання, от як столи, полиці, ослони, електричні лампочки і т. п. Науково-дослідча діяльність за браком коштів могла виявитися тільки в дуже вкороченому розмірі, бажані екскурсії не могли одбутися. Науково-практична діяльність продовжувалася по старому [...]^{*7}. Науково-просвітня та популяризаційна діяльність також продовжувалася. Продовжувався і мікропалеонтологічний семінар, у якому брало участь 22 слухачів та

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Катедра експериментальної зоології.

² Так у документі. Мається на увазі: Новоросійський університет (у 1920 р. був ліквідований).

³ Так у документі. Мається на увазі: Геологічний комітет у Петрограді.

слухачок. [...] ⁷. Крім того, діяльність Геологічного кабінету була зв'язана з діяльністю дослідчої Катедри геології у Києві.

Всю господарчу діяльність Геологічного кабінету над упорядкуванням книжок та колекцій, над каталогізацією та інвентаризацією наукового господарчого значіння провадив консерватор Геологічного кабінету Ф. М. Полонський.

Наукова діяльність академіка П. А. Тутковського виявилася в цілій низці праць, надрукованих або виготованих до друку, а також у різних докладах ¹.

[...] ^{2,3,7}

Консерватор Геологічного кабінету Ф. М. Полонський [...] ⁷ готував матеріали для великого наукового дослідження над фаціальною зміною порід київського позему на Україні та його копальної фавни.

ІНСТИТУТ ТЕХНІЧНОЇ МЕХАНІКИ в звідомному році продовжував свою роботу; склад інституту був такий: директор – проф. К. К. Симінський, лаборанти – Б. С. Лисін та І. Я. Штаерман, науковий співробітник – Н. М. Волкова і секретар М. Й. Явяківська. Діяльність цього персоналу виявилася: I) в наукових працях (між іншим директор винайшов новий прилад для виміру напруги в мостах), II) в різних докладах, III) в організаційній роботі і IV) в лекторській та видавничій роботі.

I. Що до наукових праць, то директор інституту проф. К. К. Симінський розробив отакі питання:

1) Про опір залізних стиснених елементів ферм, зміцнених деревом. (Теоретичний та експериментальний дослід).

2) Про роботу сталевих лап пружинових культиваторів. (Експериментальний дослід).

3) Про утому лютованого заліза старих залізничних мостів. (Перша половина наміченої програми).

4) Про коефіцієнти повности діяграм процесу розриву металів.

5) Новий прилад для виміру напруги в мостах. (Закінчено розробляти приладдя та конструкції; виготовано першу модель і випробувано її).

6) Порівняльний дослід над приладами Rabut-Manet і Rabut-Manel для виміру напружень моста.

Старший лаборант Б. С. Лисін.

1) Досліджував глухівський каолін.

2) Робив аналізи: хемічні, фізично-механічні та пірометричні.

3) Всебічно дослідив кварцеві піски з боку їх придатності для порцелянового виробництва. (Зразки досліджених матеріалів знаходяться в Академії).

4) Надрукував ² [...] ^{2,7}.

II. ДОКЛАДИ ³

[...] ³

III. ОРГАНІЗАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Виявилася найбільше в оцих роботах: 1) Продовжувано організацію Українського політехнічного музею; 2) упорядковано колекцію глин та силікатів, 3) придбано нові зразки до опору матеріалів, орнаменти гіпсових та геометричних моделей, 4) виготовано найпростіші кінематичні моделі, 5) придбано оптичні прилади

¹ Загальна кількість праць – 20; доповідей – 9.

² Загальна кількість праць – 2.

³ Загальна кількість доповідей – 14.

та перше обладнання для мікрофотографії, б) упорядковано приміщення для музею та обставлено його меблями. [...]»⁴

IV. ЛЕКТОРСЬКА ТА ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

Директор інституту К. К. Симінський надрукував книжку: Техническая механика. Общий курс теоретической и практической механики с элементами графостатики. [...]»⁷

ЛАБОРАТОРІЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИХ ДОСЛІДІВ ПО НАТУРАЛЬНІЙ ФІЛОСОФІЇ. Хоч цю лабораторію, як уже сказано, закрито і працю співробітників її не оплачувано, проте фактично вона таки існувала далі, особовий склад її навіть збільшився до 10 чоловіка. Співробітниками були: [...]»⁴.

З них А. А. Карамішев організував систематичні спостереження над сонячними плямами і, вважаючи на сонячне затемнення, що мало одбутися, провадив підготовчі роботи для спостереження над одхиленням положення зір, близьких до Сонця.

Ю. Д. Соколов закінчив роботу, подану для надрукування в виданнях Академії під заголовком: «О траекториях точки, движущейся в плоскости под действием притяжения к неподвижному центру и постоянной возмущающей силы». Потім він узявся за дуже довгу і важку роботу над дослідом руху періодичної комети Encke.

Співробітники Л. Д. Носов та В. Є. Дяченко були заняті математичною теорією електрики, зокрема [Л. Д.] Носов працював над експериментальним дослідом атмосферної електрики.

А. Наумов студіював теорію пружистости в застосуванні до оптичних властивостей кристалів.

Г. П. Савицький мав доручення провадити статистику сонячних плям у зв'язку із статистичними відомостями про різні явища земного життя, які, можна догадуватися, залежать од електромагнітної діяльності Сонця.

Е. Н. Кобелева мала доручення переглянути літературу 19-го віку, що до загальних дослідів над завданням трьох тіл.

В друге півріччя число учасників іще збільшилося, прилучилися: Б. [М.] Делоне, Н. [І.] Ахієзер, М. [Г.] Крейн. Новиною в цьому періоді були три прилюдні лекції, присвячені загальним темам. [...]»^{3,7}. Основна діяльність за цей період полягала в студіях над математичною теорією електрики [...]»⁷.

Б. [М.] Делоне керував вивченням точкових сіток, що рівномірно вивповнюють простір, у зв'язку з світляними та взагалі явищами в кристалічних середовищах і новітніми досвідами [Макса фон] Ляуе.

Скількись засіданнів було присвячено розглядові роботи М. Г. Чеботарьова (співробітника ВУАН), якому пощастило розв'язати відому задачу про те, як знаходити густоту простих чисел, що відносяться до певної класи підстанов поля Галуа.

Співробітник В. А. Тартаківський подав роботу, що містить у собі повну розв'язку в цілих числах рівняння $x^{2m} - py^{2m} = 1$.

Академик Д. О. Граве подав для надрукування в «Записках» Академії цілу низку робіт, як своїх особистих, так і його співробітників¹.

[...]»²

¹ Загальна кількість праць – 14.

КАТЕДРУ ЧИСТОЇ МАТЕМАТИКИ займав академик Г. В. Пфейффер. Він-таки головував у Комісії вищої математики. Ця комісія мала всього 31 засідання, на яких зроблено 14 докладів. Він подав в Академію наук для надрукування отакі роботи:¹

[...]^{*2}

Що до ПОСТІЙНОЇ КОМІСІЇ ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ², то вона, крім голови академіка Г. В. Пфейффера, складалася ще з отаких осіб: штатного наукового співробітника М. К. Куренського і нештатних (після вкорочення) проф. [О. П.] Котельникова, М. А. Бик та секретаря М. Й. Явяківської. На засіданнях комісії зроблено низку докладів:³

[...]^{*3}

Науковий співробітник М. К. Куренський вивчав літературу варіаційного рахунку, а крім того працював над інтегруванням рівнянь диференційних з часними⁴ похідними першого порядку, при багатьох невідомих функціях. В наслідок цього відкрив спосіб інтегрувати як лінійні, так і нелінійні диференційні рівняння з часними похідними при багатьох залежних і незалежних перемінних. Протягом року він прочитав на засіданнях комісії такі доклади:⁵

[...]^{*3}

Практикантка М. А. Бик переклала на французьку мову витяги з робіт академіка Г. В. Пфейффера для надрукування в закордонних журналах. Крім того вона-ж таки переклала на французьку мову 2 роботи академіка Г. В. Пфейффера для надрукування в «Записках» ВУАН⁶.

[...]^{*2}

КАТЕДРУ МАТЕМАТИЧНОЇ ФІЗИКИ займав академик М. М. Крилов, що приїхав на це місце тільки в половині червня 1922 р., а тому, не маючи ні певних коштів для катедри, ні потрібного приміщення, ні обладнання для кабінету, ні асистента, він не міг розвинути свою діяльність у належних розмірах. Проте за означений час він подав низку праць (знаходяться в друку):⁷

[...]^{*2}

Крім того, на засіданнях Фізично-математичного відділу ВУАН він зробив низку докладів на теми:⁸

[...]^{*3}

Поза-тим він подав роботи інших учених:⁹

[...]^{*2,7}

БОТАНІЧНИЙ КАБІНЕТ ТА ГЕРБАРІЙ знаходився у завідуванні академіка О. В. Фоміна. Виникши на прикінці 1921-го року, він став організуватися тільки в 1922 р., коли дістав приміщення. Перш за все розпочато складати гербарій, в основу якого покладено гербарій ботаника П. В. Сюзева, зібраний у Галичині під час

¹ Загальна кількість праць – 4.

² Так у документі. Правильно: Комісія вищої математики.

³ Загальна кількість доповідей – 14.

⁴ Тут і далі – так у документі. Мається на увазі: частинними.

⁵ Загальна кількість доповідей – 4.

⁶ Загальна кількість праць – 2.

⁷ Загальна кількість праць – 6.

⁸ Загальна кількість доповідей – 5.

⁹ Загальна кількість праць – 2.

війни, де збірач був офіцером. До цього маленького гербарія поволі прилучувано колекції, що їх збрали С. І. Єгорова, Д. К. Зеров та П. Ф. Оксіюк (переважно з Київських околиць); отже, на початкові 1922 року гербарій містив у собі вже щось із 600 гербарних аркушів. Коштів ані на екскурсії, ані на купівлю не було, тим то гербарій доповнювано найбільше ріжними пожертвами. [...]»⁷

Що до наукових співробітників, то після того, як укорочено штати, їх залишилося двоє – Д. К. Зеров та П. Ф. Оксіюк. Решта працювали як нештатні.

Д. К. Зеров продовжував свою роботу над вивченням торфових мохів околиць Києва; він зібрав 600 конвертів цих мохів.

П. Ф. Оксіюк продовжував критично опрацьовувати флору України, сім'ю Ranunculaceae, зокрема роду Anemone. Він-же провадив роботи над інсерацією в гербарій нових колекцій.

Співробітник О. З. Архимович закінчив монографічно опрацьовувати рід *Cladonia* (лишайників) на Україні і взявсь опрацьовувати рід *Physcia*.

Співробітник В. П. Матюшенко працював над вивченням р[ослин] *Carex* (осока) з околиць Києва та Волини. Студював анатомічну будову стебла та корняка. Для цього він зробив багато малюнків. Дія успішнішої праці одкомандирувавсь до Москви.

Співробітник О. Г. Радде-Фоміна монтувала колекції та малювала ботанічно-географічні карти. Вона подала для друку статтю: «О техническом прядильном растении *Asclepias cornuti* и его культура на Украине».

Академик О. В. Фомін провадив організаційну роботу і опрацьовував ріжні колекції. Так він опрацьовував колекцію *Sphagnaceae* з Харкова, збірку Є. [М.] Лавренка, а також колекції із Харкова та Житомира. В осени 1922 р. він опрацьовував колекції *Juniperus* (яловець) з Криму та Кавказу і виготував для друку роботу: «*Revisio specierum taurico-caucasicarum generis Juniperi*». Він-таки склав карту ботанічно-географічних районів України.

В органі Дослідчих кафедр¹ надрукував статтю: «К изучению торфяных мхов на Украине». [...]»⁷

КАТЕДРУ СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКОЇ БІОЛОГІЇ займав академик Є. П. Вотчал. Вважаючи на брак необхідних коштів для організації лабораторії в Академії, академик Є. П. Вотчал продовжував працювати в Політехнічному інституті², де він професорує в своїй давно влаштованій та обладаній лабораторії.

А) Роботи його в звідомному році були такі:

І. Над вивченням сільськогосподарських рослин.

1) Особисто опрацьовував та звів усі дані що до вивчення кількісних відношень випарної листової поверхні і розрізу трахеома в його хвостикові. Ці дані здобуто спільно з студентами Вальтером, Величком, Гольдером, Гребеницьким, Щелковим та Щепанським за попередні роки.

[...]»⁷

ІІ. Над вивченням сосни у звязку з підсочкою.

а) Продовжував вивчати добовий хід тиснення в смоляних ходах. На жаль брак засобів, безперервні заняття в інституті, що провадилися ціле літо – не

¹ Так у документі.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Київський політехнічний інститут.

дозволили перенести експериментів у ліс і примусили обмежитися рівняючи молодими соснами.

β) Вироблено, переведено через Лісову нараду¹ і почасті здійснено програму масового обчислення живичних виходів на підсочному промислі Київліса залежно од топографічних особливостей дільниці.

γ) За допомогою інструктора для підсочки Усатюка зібрано матеріал до вивчення прикмет смолистости окремих сосен.

III. Над електрофізіологією дерева. Продовжував свої основні роботи над вивченням електричного поля дерева та його відношень з електромагнітним полем атмосфери.

[...]^{*7}

В) Зробив наукові доклади:²

[...]^{*3,7}

КАТЕДРУ ПРИКЛАДНОЇ ФІЗИКИ займав академик Б. І. Срезневський, який zarazом головував у Фізично-географічному інституті, Комісії для питаннів геофізики³ та Метеорологічній обсерваторії⁴. У цих установах зосереджувалася його діяльність. Але, як згадано вище, перші дві установи од 1-го березня позбавлено коштів, одержуваних од Академії, хоч праця і продовжувалася. Комісія мала протягом року 9 засіданнів, на яких, крім організаційних питаннів, розглядувано та обговорювано доклади проф. [О. П.] Артем'євського, [Є. П.] Вотчала, [Г. Г.] Де-Метца, [Й. Й.] Косоногова, [Є. В.] Оппокова, [О. Я.] Орлова, [Б. І.] Срезневського, співробітників Кучина та [П. Г.] Лапинського; брала участь ціла низка ще інших осіб. Що до Фізично-географічного інституту, то сліди його праць можна бачити в числених рисунках (О. П. Нічкевич), опрацюванні температури ґрунту для Київя (М. І. Баранова), багаторічних висновках для снігової поволоки та инш[их] метеорологічних елементів по 1922 р. включно. [...]^{*7}. Чималу частину часу присвячено дослідам над посухами України, причому кошти на цю роботу дав Цукротрест. [...]^{*7}

В області аерології робота виявилися в тому, що випущено 80 балонів-пілотів і розроблено їх. Половина балонів знялася до 3000 метрів заввишки, максимум 10 200 метрів, значно нижче, як у 1921 р., через велику хмарність 1922 р.

[...]^{*7}

Слід згадати ще про те, що академик [Б. І.] Срезневський багато енергії витратив, підготовуючи організацію в Київі сейсмічної станції. [...]^{*7}

У звідомному році акад. Б. І. Срезневський надрукував чи здав до друку отакі роботи (по-за Академією наук):⁵

[...]^{*2,7}

В) Метеорологічні інструменти, збудовані по рисунках Б. І. Срезневського 1922:

1) Кишеньковий нефоскоп.

2) Дерновий випарювач.

¹ Так у документі.

² Загальна кількість доповідей – 8.

³ Тут і далі – так у документі. Правильно: Комісія для дослідів над питаннями геофізики.

⁴ Так у документі. Мається на увазі: Метеорологічна обсерваторія ВІНО.

⁵ Загальна кількість праць – 9.

3) Асортимент випарювачів для метеорол[огічної] станції.

С) Зроблено наукові повідомлення на засіданнях II-го відділу:¹

[...]^{*3}

КАТЕДРУ ФІЗИКИ дуже недовго займав академик Й. Й. Косоногов, що помер незабаром після обрання. Але він довго працював у Комісії для питань геофізики та був її діяльним членом. Року 1922 вийшла його робота: Косоногов Й. Й. «О газодвижущей силе, возникающей при контакте разнородных пористых тел» («Известия Иваново-Вознесенского политехнич[еского] института» № 6, 1922 г., також окрема відбитка).

Мається видати інші його роботи за останній рік (у виданнях Академії).

КАТЕДРА НАРОДНОГО ЗДОРОВЛЯ, ГІГІЄНИ ТА САНІТАРІЇ², яку займає академик О. В. Корчак-Чепурківський, повстала власне в 1922 р., бо-ж проф. Д. К. Заболотний, обраний на Катедру експериментальної медицини та епідеміології³, яка існувала раніш, ще не приїхав із Петрограду. Коли до цього додати, що через укорочення штатів, робота обох катедр зовсім припинялася, то буде ясно, що все зроблене – то діло лиш обох академиків та їх добровільних співробітників. Академик О. В. Корчак-Чепурківський продовжував свої досліді: 1) над періодичністю епідемій у дитячому віці, а також, з'ясував відмінний характер розвитку холери під час нових епідемічних захворювань, як от висипний, поворотний, черевний тиф та інші. Він також продовжував завідувати та 2) керувати працею тих, хто взявся збирати статистичний матеріал до санітарного стану української людности, а саме про смертність та захворювальність; потім, завдяки тому, що настала деяка змога користуватися закордонною літературою, академик О. В. Корчак-Чепурківський поробив певні поправки та додатки в своєму 3) виготованому до друку курсові «Живлення та харч», вставивши туди нові дані про амінокислоти й вітаміни. [...]»^{*7}

КАТЕДРУ ЗООЛОГІЇ займає академик І. І. Шмальгаузен. Вважаючи на те, що його призначено лиш улітку 1922 р. і ні лабораторії, ні співробітників у нього тим часом нема, то звітлення зводиться до його особистих праць, які являють собою почасти продовження колишніх експериментальних дослідів, почасти захоплюють нову область у порівняльній ембріології. Експериментальні досліді торкаються:

1) Явища регенерації в амфібій [...]»^{*7}. Крім того робилися: 2) трансплантація зачатків кінчин у личинок безхвостих амфібій і 3) трансплантація регенератів у личинок тритона та аксолотлів. Далі: 4) почато широко порівнювати морфогенезу в ембріонів різних тварин, щоб з'ясувати значіння того способу, яким зародок годується, для розвитку його органів.

ЧИТАНО ТАКІ ДОКЛАДИ:⁴

[...]^{*3}

ЗДАНО ДО ДРУКУ ОТАКІ РОБОТИ:⁵

[...]^{*2}

ЗООЛОГІЧНИЙ КАБІНЕТ (колишній музей) після вкорочення штатів має тільки 5 співробітників, включаючи директора кабінету, академіка М. Ф. Кашенка:

¹ Загальна кількість доповідей – 7.

² Так у документі. Правильно: Катедра народного здоровля та соціальної медицини.

³ Так у документі. Правильно: Катедра експериментальної медицини.

⁴ Загальна кількість доповідей – 5.

⁵ Загальна кількість праць – 4.

консерватор та вчений спеціаліст М. В. Шарлемань, вчені спеціалісти – В. О. Караваєв, І. І. Клодницький, С. Я. Парамонов та вчений співробітник М. Л. Щербина і постійні співробітники: [В. В.] Совинський, [Ф. Г.] Добржанський, [Л. А.] Шелюшко та [О. Б.] Кістяківський.

[...]^{*7}

М. В. Шарлемань екскурсував по Київщині та Остерському повіті, збирав матеріали для кабінета і робив зоологічні дослідження. [...] він опрацював такі роди птахів: *Synchramus*, *Sturnus*, *Haematorus*, *Falco* та інші. Почав монографічно опрацьовувати матеріали до орнітофауни Київщини.

НАДРУКОВАНО ОТАКІ РОБОТИ:¹

[...]^{*2}

Протягом року [М. В.] Шарлемань прочитав чимало докладів;² [...] ^{*3,7}

Вчений спеціаліст В. О. Караваєв улітку збирав мурав'їв (*Formicidae*) в околицях Харкова та Асканії і склав картковий бібліографічний каталог мурав'їв Індомалайського архіпелагу (коло 5216 номерів), встановивши низку нових видів та різноставів. Виготував до друку дві роботи:

[...]^{*2}

ДОКЛАДИ:³

[...]^{*3}

Учений спеціаліст С. Я. Парамонов продовжував вивчати двокрильців (*Diptera*). Опрацювавши свої колекції та двічі їздивши до Зоологічного музею РАН, він описав 4 нові види *Prorachtes* (один із Херсонщини, 3 з Персії), один новий вид *Fallenia Semenovi* (з Персії). Почав монографічно опрацьовувати роди *Conophorus*, *Zomatia* та *Amictus*. Зібрав матеріал для розроблення фауни двокрильців Київщини. На весняній Конференції київських зоологів прочитав доклад – «Про птахів, що зникають на Дністрових плавнях».

Учений спеціаліст І. І. Клодницький продовжував вивчати попелиці (*Aphididae*) України. З кінця квітня протягом місяця він екскурсував по Київщині, збираючи з доручення Цукортресту ентомологічний матеріал. На Конференції київських зоологів він прочитав отакі доклади:⁴

[...]^{*3}

Виготувано до друку та знаходиться в рукопису:⁵

[...]^{*2}

Науковий співробітник М. Л. Щербина екскурсував по Київщині та Чернігівщині; протягом 42-х весняних екскурсій він провадив зоологічні дослідження та збирав колекції.

На осінній Конференції київських зоологів він прочитав доклад:

1) Цікаві орнітологічні знахідки в околицях Києва.

Подав до друку в виданнях Академії наук:⁶

[...]^{*2,7}

¹ Загальна кількість праць – 17.

² Загальна кількість доповідей – 6.

³ Загальна кількість доповідей – 2.

⁴ Загальна кількість праць – 9.

⁵ Загальна кількість доповідей – 4.

⁶ Загальна кількість праць – 2.

Постійний співробітник В. В. Совинський продовжував вивчати метелики (Lepidoptera) Київщини та Чернигівщини, зробивши 49 екскурсій. Всього зібрано коло 3500 екземп[лярів] різних безхребтовців для Зоологічного кабінету ВУАН. З-поміж його збірок за 1922-й рік є скільки цікавих з зоогеографічного погляду знахідок. Визначив усіх зібраних ним Rhopalocera. Продовжував географічний каталог метеликів України; за цей рік він написав 732 картки, а всього із зроблених 3268 карток.

Постійний співробітник Ф. Г. Добржанський продовжував вивчати:

1) Генітальну систему та імагінальну діяпавзу¹ Coccinellidae, 2) палеарктичну Coccinellidae і 3) фауну Hemiptera-Homoptera-Auchenorrhyncha Київщини та сусідніх губерній. [...] ⁷

Він надрукував отакі роботи:²

[...] ²

Крім того він прочитав цілу низку докладів³ [...] ⁷.

[...] ^{3,7}

Постійний співробітник Л. А. Шелюшко продовжував вивчати метелики (Lepidoptera). Екскурсуював та збирав матеріали в околицях Києва; [...] ⁷. Надрукував таку роботу: «Цікаві лепідоптерологічні знахідки на Україні» [...] ⁷.

Нештатний практикант О. Б. Кістяківський протягом року зробив 94 екскурсії по київських околицях, збираючи орнітологічний матеріал для Зоологічного кабінету і роблячи фенологічні спостереження. [...] ⁷

КАТЕДРУ ПРИКЛАДНОЇ ХЕМІЇ займав академик В. Г. Шапошников, обраний лише у червні 1922 р. Тому, що він не мав ані лабораторії, ані коштів на катедру, то роботу свою він одробляв у власній хемічній лабораторії при Політехнічному інституті. З робіт експериментального характеру закінчено та виготовлено до друку:⁴

[...] ²

ЧИТАНІ ДОКЛАДИ:⁵

[...] ^{3,7}

АКЛІМАТИЗАЦІЙНИЙ САД. Директором його є академик М. Ф. Кашенко. Як що переглядати звідомлення за останні роки, то легко помітити, що матеріальне становище Акліматизаційного саду, щороку де-далі, то все більше погіршувалося. Особовий склад саду нераз укорочувано і, нарешті, всіх його співробітників переведено до категорії позаштатних. Частина їх припинила роботу зовсім, а решта працювала не так пильно, бо-ж треба було якось заробляти на прожиток. У звідомному 1922 році продовжували більше-менше працювати: наукові співробітники Д. П. Лук'янов та О. О. Рябова, садівник С. Д. Лубкін та практиканти – С. М. Селінська, Е. А. Рябова, М. В. Фаворський і В. І. Дю-Вернуа.

Тому що в осені 1921 р. найстаріша (та найкраща) частина Акліматизаційного саду одійшла до Політехнікума⁶, то на новому місці на Дорогожицькій вул. (№ 45) багато довелося заводити зпочатку. Хоч при надзвичайно вбогих коштах було дуже тяжко, проте все-таки врешті пощастило це зробити. [...] ⁷

¹ Так у документі.

² Загальна кількість праць – 4.

³ Загальна кількість доповідей – 5.

⁴ Загальна кількість праць – 3.

⁵ Загальна кількість доповідей – 3.

⁶ Так у документі. Мається на увазі: Київський політехнічний інститут.

Як і за минулих років з маку зібрано опіум, крім того, зроблено експерименти для того, щоб зробити щеплення гібриди поміж картоплею та блекотою (*Nyosciamus niger* L.¹), однак результат був негативний. [...] ⁷

Академик М. Ф. Кашенко надрукував отакі роботи в «Ежегоднике Зоологического музея РАН»: ²

[...] ²

Здано до друку (до «Записок» П-го відділу): ³

[...] ²

Доклади, читані на засіданні Конференції київських зоологів: ⁴

[...] ³

КАТЕДРУ ХЕМІЇ займав академик В. О. Плотников, він – таки головував у Комісії для вивчення будови атому ⁵. Ця комісія існувала до березня 1922 року. Під безпосереднім керівництвом академіка В. О. Плотникова в лабораторії, якою він завідував, переведено оці експериментальні роботи, на теми розроблені В. О. Плотниковим: ⁶

[...] ^{2,7}

У 1922 році академик В. О. Плотников зробив доклади: ⁷

[...] ^{3,7}

БОТАНІЧНИЙ САД, на чолі якого стоїть академик В. І. Липський, досі не здобувши давно очікуваної ділянки землі, мусів був обмежитися науковими роботами. При цьому треба сказати, що після вкорочення штатів у ньому залишився тільки один науковий співробітник, Є. І. Бордзиловський.

Є. І. Бордзиловський продовжував: 1) опрацьовувати гербарний матеріал до флори України, що відноситься найбільш до сім'їв Papilionaceae та Gramineae. [...] ⁷. 2) Далі, він розпочав складати звіт літературних даних, що до родовищ та походження рослинних видів на Україні. [...] ⁷. 3) Продовжував опрацьовувати свої кавказькі колекції. [...] ⁷. 4) Вивчав біологічні особливості деяких багаторічних рослин – що до їх вегетивного відновлення; він спинивсь особливо на двох рослинах (*Euphorbia virgata* W. K. та *Equisetum arvense* L.). [...] ⁷. 7) До друку виготовував статтю [...] ⁷.

МІКРОБІОЛОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ, директором якого є професор Ф. З. Омельченко, в 1922 році закінчив трьохріччя свого існування. Давніша його діяльність була виключно наукова, а тепер інститут нерідко виконував практичні завдання, аналізуючи заразу хвороб під мікроскопом та іншими способами. У цьому році в інституті засновано новий відділ – експериментальної біо-психології, завідувати яким запропоновано професорові О. І. Сковороді-Зачиняєву. [...] ⁷

Наукова діяльність Мікробіологічного інституту складалася з наукової діяльності самого директора та його двох наукових співробітників, обраних у 1922 р., професорів А. М. Тижненка та О. І. Сковороді-Зачиняєва.

¹ Так у документі. Правильно: *Nyoscyamus niger* L.

² Загальна кількість праць – 2

³ Загальна кількість праць – 3.

⁴ Загальна кількість доповідей – 4.

⁵ Так у документі. Правильно: Комісія для виучування складу та будови атомів.

⁶ Загальна кількість праць – 8.

⁷ Загальна кількість доповідей – 3.

Директор інституту проф. Ф. З. Омельченко здав до друку у («Записках» II-го відділу):¹

[...]^{*2,7}

Науковий співробітник проф. А. М. Тижненко зробив отакі роботи:²

[...]^{*2,3,7}. Науковий співробітник, проф. О. І. Сковорода-Зачиняєв присвячує свій час найбільше питанням біо-психології [...]^{*7}.

ГЕОМЕТРИЧНИЙ ІНСТИТУТ, директором якого був проф. М. О. Столяров, з початку року пережив укорочення штатів, так що залишився один директор. Після того Спільне зібрання постановило клопотатися, щоб Геометричний інститут було віднесено до дослідчих кафедр, але цього не зроблено. Отже і директор опинивсь по-за штатом і платні не одержував.

М. О. Столяров продовжував працювати над складанням курсу основ аналітичної геометрії. Крім того він написав роботи: «Апріорність механіки» та «Принцип відносности». [...]^{*7}

КОМІСІЯ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ПРИРОДНИХ БАГАТСТВ УКРАЇНИ, що раніш мала численний персонал, звелася тепер до одного секретаря. Головував у ній акад. П. А. Тутковський, секретарював В. В. Різниченко. Звідомлення все-таки подано од секції гідрологічної.

Завдачі гідрологічної секції – виучування та оцінка водяного багатства України, – а остаточна завдача є доцільна організація всього водного господарства України, як для меліорації землі, так і для допомоги сільському господарству, а також для використання водних артерій, для плавби по річках та для використання дешевої водної енергії – «білого вугілля». [...]^{*7}

Старший гідрограф К. О. Делен продовжував працювати над складанням покажчика до літератури про гідрологію та гідрографію України, причому зібрав більш од 1200 карток.

Вчений секретар Н. Ф. Папкова продовжувала збирати матеріали що до закордонних гідроелектричних установок, а Е. Ф. Гершельман що до гідрографічних описів закордонних річок та озер (надто американських).

Голова секції проф. М. І. Максимович працював над описанням Дніпра та опрацював перші два розділи цього твору, виготовлені до друку розміром на 52 сторінки (друковані).

ДНІПРЯНСЬКА БІОЛОГІЧНА СТАНЦІЯ (у Старосіллі, Чернигівщина, Остер[ський] пов[іт], за 18 верстов од Києва) перейшла до завідування II-го відділу тільки в минулому 1922 р. Спочатку штат її становив 7-ро чоловік, в тому числі і директор її проф. Д. Є. Белінг, але потім, після загального вкорочення штатів, залишилося два чоловіка, – проф. [Д. Є.] Белінг, як завід[увач] станцією (в званні вченого спеціаліста) та завід[увач] господарством П. О. Сіверцев. Власного приміщення станція не має, а міститься в домі Старосільського лісничого (Остерськ[ий] пов[іт] на Чернигівщині) П. О. Сіверцева, що ласкаво дав дві кімнати. Отут працюють приїзжі на який час зоологи та ботаніки. Станція має ще приміщення (будинок) на Трухановому острові, але будинок той зіпсувався і чималу частину його майна розкрадено. [...]^{*4,7}

¹ Загальна кількість праць – 4.

² Загальна кількість доповідей – 3; праць – 6.

Д. Є. Белінг зробив отакі доклади на Конференції київських зоологів:¹
[...]^{*3,7}

ЗВІДОМЛЕННЯ
КИЇВСЬКОЇ АСОЦІАЦІЇ ЗООЛОГІВ
ПРИ ВСЕУКРАЇНСЬКІЙ АКАДЕМІЇ НАУК ЗА 1922 РІК.

При Всеукраїнській академії наук у 1922 році було скликано дві конференції київських зоологів, праці яких завершилися організацією постійної асоціації при ВУАН.

Ініціатива скликання I-ої конференції належить зоологічній секції Фізично-математичного відділу ВУАН, на заклик якого гаряче одгукнулися не тільки київські зоологи, а почасти й провінціальні.

Праці I-ої конференції продовжувалися од 9-го квітня по 29-те. Президію обрано в такому складі: [...]^{*4}.

У працях конференції взяли участь 45 зоологів, серед яких були і приїзжі, а також численні гості (надто учні вуз-ів).

На 9-ти засіданнях конференції, що відбувалися в приміщенні Академії, прочитано оці 26 докладів:

[...]^{*3,7}

Друга конференція київських зоологів працювала од 20-го по 30-те жовтня і мала всього 10 засіданнів. Президію було обрано в такому складі:

[...]^{*4}

Друга конференція була не менш людна, як перша, число приїзжих членів іще помітно збільшилося, а надто інтенсивною була робота ентомологів, так що треба було виділити особливу ентомологічну секцію, яка мала два засідання з 5-ма докладами. Загальне число засіданнів було 10 і на них прочитано всього 32 доклади.

[...]^{*3}

На організаційному засіданні увалено такі постанови: [...]^{*7}.

До складу ради асоціації обрано таких осіб: акад. І. І. Шмальгаузен, проф. М. М. Воскобойникова, проф. Д. Є. Белінга, М. В. Шарлеманя, М. М. Воскресенського та Ф. Г. Добржанського. [...]^{*7}

[...]^{*7}. Голова ради асоціації – акад. І. [І.] Шмальгаузен.

Залишається подати відомості про діяльність співробітників для розроблення окремих наукових доручень. Професор М. Г. Холодний продовжував працювати на Дніпрянській біологічній станції, найбільше над організмами залізуватих вод. [...]^{*7}

М. Г. Холодний у звідомному році надрукував отакі роботи:²

[...]^{*2,7}

М. І. Безсмертна, продовжуючи роботу акад. В. І. Вернадського, у звідомному році доповнила запас попелу для цілої низки рослин і зробила повний якісний та кількісний аналіз попелу трьох рослин: лукової конюшини (*Trifolium pratense* L.), дерези (*Lycorodium*) та «нерушмене» (*Impatiens parviflora*), а також попелу равліка (*Helix pomatia*). [...]^{*7}

При Академії існує низка секцій, що прилучилися до неї з бувшого Наукового товариства.

¹ Загальна кількість доповідей – 7.

² Загальна кількість праць – 4.

БОТАНІЧНА СЕКЦІЯ в звідомному році мала 4 засідання, на яких заслухано доклади:¹

[...]^{*3}

На чолі Ботанічної секції стояла рада з 5-ти чоловіка: голова проф. О. [А.] Яната, тов[ариш] голови Я. [Х.] Лепченко, секретар О. [І.] Соколовський, члени О. Мальська та Л. Носова. Рада мала 2 засідання. [...]^{*7}

ЗООЛОГІЧНА СЕКЦІЯ у звідомному році мала таку президію: голова М. В. Шарлемань та секретар М. Л. Щербина. У склад дійсних членів входив Г. Олександров. Протягом року одбулося 6 засідань, на яких подано оці повідомлення:²

[...]^{*3,7}

По весні 1922 р. Зоологічна секція взяла на себе ініціативу скликати І-шу конференцію київських зоологів, що одбулася в два терміни (на весні та влітку).

ГЕОЛОГІЧНА СЕКЦІЯ у звідомному році складалася з 24 членів, у тому числі 19 геологів, 3 ґрунтознавців, 1 гідролог та 1 гідротехнік. Число нових членів – 2: проф. Є. [В.] Оппоков та ґрунтознавець Г. [Г.] Махов. Почесним головою секції був акад. П. А. Тутковський, секретарем В. В. Різниченко.

Засідань було 11, на яких прочитано 13 наукових докладів:

[...]^{*3,7}

МУЗЕЙ НАУКОВОГО ПРИЛАДДЯ (ковсерватором якого був В. [А.] Синиченко) у біжучому році виявив свою діяльність головним чином, організуючи шкільні екскурсії, збільшуючи експонати самого музею. За 1922 рік всього було 35 шкільних екскурсій; приватних одвідувачів – 140 душ; [...]^{*7}.

Закінчуюча своє коротке звітлення про діяльність Фізично-математичного відділу ВУАН, я повторю думку, висловлену на початку, що, не вважаючи на всі важкі умови, не вважаючи на всі вкорочення, ця діяльність одбувається тим самим темпом, як і попереду.

У. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ (ТРЕТІЙ) ВІДДІЛ

Головою відділу в 1922 р. був О. І. Левицький, який перебував у командировці на Полтавщині аж до самої своєї смерті – 9 травня минулого року. Обов'язки голови відділу виконував акад. Р. М. Орженцький до кінця листопада, коли на голову відділу обрано акад. М. П. Василенка.

Секретарем відділу був акад. М. В. Птуха.

Протягом 1922 року одбулися такі зміни в складі відділу: понесено тяжку втрату – помер 9 травня голова відділу, голова-президент Академії наук, – акад. О. І. Левицький; з початку березня обрано академиком на Катедру філософії права проф. О. М. Гілярова. Дійсних членів на відділі було 6, а саме академики: М. П. Василенко, К. Г. Воблий, О. М. Гіляров, О. І. Левицький, Р. М. Орженцький, і М. В. Птуха.

Всіх засідань Соціально-економічний відділ одбув минулого року 17, з них 2 – для заслухання отаких наукових докладів:³

[...]^{*3}

Чисто наукову роботу провадили комісії та крім академиків ще поодинокі особи, що діставали од відділу те чи інше наукове доручення.

¹ Загальна кількість доповідей – 6.

² Загальна кількість доповідей – 7.

³ Загальна кількість доповідей – 2.

1. Академик М. П. Василенко працював у Комісії для вивчення історії західньо-руського та українського права¹ і керував цією комісією. Особисто надрукував у виданні «Киевские контракты» статтю про Київські контракти (1797–1917) російською, німецькою та польською мовою, виготовував до друку життєпис акад. Б. О. Кістяківського; написав для «Біографічного словника діячів української землі» біографію гетьмана Данила Апостола; написав розвідку, на підставі архівних даних про Кременецьку гімназію та Університет Св. Володимира; працював над загальним курсом західньо-руського та українського права.

[...]^{*7}

2. Академик К. Г. Воблий працював у двох напрямках:

1) над вивченням цукрово-бурякової промисловости України та Росії і 2) над вивченням торгівлі Польщі з Росією та Україною. Що до першої роботи, то акад. К. Г. Воблий обмеживсь збиранням статистичних матеріалів, витягів з архівних матеріалів і виписок з Повного зібрання законів², починаючи з епохи Олексія Михайловича. Збирав матеріали під його керівництвом співробітник відділу С. [В.] Ейсман.

[...]^{*7}

3. Академик О. М. Гіляров продовжував свої студії над чотирма питаннями:

1) про цінність теорії історичного матеріалізму при витолкуванні культури на всіх її шляхах, як зовнішніх, так унутрішніх – економічним, соціальним, політичним, релігійним, філософським, науковим, художнім; 2) про морфологію культури; 3) про те, чи можна, витолковуючи хід історії, вдаватися до законів термодинаміки, надто другого; 4) про те, чого важить гіпноз та навіювання в суспільному житті. У зв'язку з цими досліддами минулого року складено низку нарисів. Найголовніші з-поміж них оці:³ [...]^{*2,7}.

4. Академик О. І. Левицький аж до самої смерті працював над переробкою своїх творів про звичаєве право та побут України в XVII та XVIII вв. для друку їх в академічних виданнях.

5. Академик Р. М. Орженцький працював над теорією політичної економії та статистики. Виготовував для друку⁴ [...]^{*2}.

[...]^{*7}

6. Академик М. В. Птуха працював над теорією статистики; над демографією, як теоретичною, так і практичною, обробляючи між иншим матеріали до демографії України. Після вкорочення штатів Демографічного інституту з березня б[іжучого] р[оку] зоставсь позбавлений того більш-менш значного науково-технічного апарату, неминуче потрібного при всіх статистичних досліддах. Продовжував все-таки сам обробляти перші таблиці смертності для України (1896–1897 рр.), які вирахував інститут іще 1921 р. Вирахував таблиці смертності для міського (Київ) і сільського населення (Полтавщина). Виготовував до друку⁵ [...]^{*2,7}.

Відносно наукової роботи всіх установ відділу неможна не підкреслити, що праця дуже гальмується надзвичайним укороченням штатів, переведеним у

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Постійна комісія для вивчення західньо-руського та українського права.

² Так у документі. Мається на увазі: Повне зібрання законів Російської імперії.

³ Загальна кількість праць – 7.

⁴ Загальна кількість праць – 4.

⁵ Загальна кількість праць – 4.

лютому 1922 р. Замість 40 штатних посад відділ має тепер в своєму розпорядженню всього 7. [...]»⁷

КОМІСІЯ ДЛЯ ВИУЧУВАННЯ НАРОДНЬОГО (ЗВИЧАЄВОГО) ПРАВА¹

I. Склад комісії. Протягом 1922 року у персональному складі комісії відбулися такі зміни:

1) помер голова комісії академик Орест Іванович Левицький та позаштатний співробітник А. Д. Капник.

2. Згідно з розпорядженням влади вкорочено штати комісії з 6 до 2 штатних членів.

3. Керівничий над працями проф. В. І. Синайський залишив керувати комісією; місце його заступив проф. А. Е. Кристер.

Тепер комісія складається: з 2 штатних членів – керівничого над справами А. Е. Кристера та наукового співробітника В. С. Назимова; 6-ти постійних та 16 позаштатних.

II. Діяльність комісії. Діяльність комісії йшла двома шляхами: у пленумі та в підкомісіях.

а) Діяльність пленуму. Відбулося на протязі 1922 р. 49 загальних засідань комісії, у яких брали участь штатні постійні та позаштатні співробітники. Загальні засідання характером праці та змістом поділилися на організаційні і виключно наукові. [...]»⁷

Виключно наукові засідання були присвячені докладам про питання народного права України, а також обговоренню тих питань.

На засіданнях подано такі доклади:²

[...]»^{2,3}

Далі співробітники комісії працюють над такими темами та відділами народного права України:

1) Звичаєве спадкове право на Київщині (чл[ен] ком[ісії] В. К. Дронников).

2) Речеве право на Полтавщині. Інститут підсудків на Полтавщині. Сліди звичаєвого права в Західньому зводі. Фондушове право. (А. Е. Кристер).

3) Обов'язкове право по джерелах Київського повіту (чл[ен] ком[ісії] М. М. Товстоліс).

4) Звичаєво-правні норм в общинному землеволодінню. Карне право по вироках волосних судів (В. С. Назимов).

5) Право спадщини дочок по звичаєвому праву в Винницькому повіті (член ком[ісії] В. А. Камінський).

6) Питання церковного права на Україні (член ком[ісії] І. І. Соколов).

7) Міжнародне право на старій Україні (член ком[ісії] Б. А. Ландау).

8) Живе право по вироках судів Київа (член ком[ісії] Є. І. Кельман).

В. Діяльність підкомісії. У минулому році існували такі підкомісії: 1) для складання бібліографічного покажчика літератури звичаєвого права України, 2) для збирання та досліджування матеріалів що до звичаєвого права України та 3) для виучування норм сучасного народного права в нарсудах Київа. Комісія ухвалила скласти ці підкомісії для більшої раціоналізації праць.

¹ Так у документі. Мається на увазі: Постійна комісія для виучування народного права України.

² Загальна кількість доповідей – 12; праць – 5.

1. Перша підкомісія працювала під керуванням А. Е. Кристера при секретарі В. А. Камінському. Відбулося 17 засідань. На засіданнях вирішались організаційні питання та підраховувалися наслідки праць окремих співробітників підкомісії. Продовжуючи збирати бібліографічні матеріали шляхом переглядання відповідних видань, підкомісія працювала над обробленням покажчика; з карток, яких зібрано комісією вже щось із 5200, відокремлено ті, котрі безпосередньо торкаються звичаєвого права України. [...] ⁷. Тепер цей матеріал виготовувано уже до друку і комісія рахує його першим виданням у рукопису для свого майбутнього покажчика; [...] ⁷.

2. Праця другої підкомісії йшла шляхом збирання матеріалів Глевської¹ волости Київського повіту, а також Полтавщини на підставі вироків волосних судів, та «Трудов Комисии по преобразованию волостных судов».

[...] ⁷

3. У підкомісії працювали: В. С. Назимов. О. М. Симзен-Сичевський та О. С. Добров під керуванням Є. І. Кельмана. Розглянуто та оброблено архівні матеріали народних судів першого, другого, шостого, одинадцятого і двадцять четвертого районів. [...] ⁷

Отже треба констатувати, що діяльність комісії в головному напрямку йшла тим шляхом, як і давніше, а саме: збирання матеріалів звичаєвого права та опрацювання його, збирання матеріалів до бібліографії звичаєвого права України та складання покажчика. Крім того почато науково розробляти зібрані матеріали.

[...] ⁷

II.² КОМІСІЯ ДЛЯ ВИУЧУВАННЯ ЗАХІДНЬО-РУСЬКОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА

Загальна робота комісії. Як і минулого року комісія збиралася щотижня, по четвергах, на засідання. На цих засіданнях члени комісії доповідали про свою працю над дорученими їм завданнями розробляти те чи інше питання з історії західно-руського та українського права [...] ⁷.

Голова комісії – акад. М. П. Василенко.

Штатний науковий співробітник один – Л. О. Окиншевич (з 1 липня 1922 р.).

Нештатних наукових співробітників – сім, а саме:

[...] ⁴

Обов'язки секретаря комісії виконував Л. О. Окиншевич, як штатний співробітник.

[...] ⁷

Штатний науковий співробітник комісії Л. О. Окиншевич продовжував розпочату 1921 р. працю над виучуванням організації вищого врядування на Україні XVII–XVIII ст. Для цього за 1922 р. він переглянув низку друкованих матеріалів та наукових праць, які б могли бути джерелами для дорученої праці. [...] ⁷

НЕШТАТНІ НАУКОВІ СПІВРОБІТНИКИ:

В. І. Щербина продовжував доручену йому працю над підготовленням для хрестоматії по історії західно-руського та українського права збірника гетьманських статтів – умов з Москвою та інших актів, які встановляли державний устрій Лівобережної України за часів Гетьманщини (1654–1764).

[...] ⁷

¹ Так у документі. Правильно: Глеваської.

² Така нумерація пунктів у документі.

Крім того В. І. Щербина на підставі недрукованих ще архівних документів написав кілька рефератів історичного змісту¹. [...] ³

С. М. Іваницький-Василенко протягом 1922 р. написав дослід: «Опіка над недолітками в джерелах Магдебурзького права Західньої Руси та Гетьманщини». [...] ⁷

Паралельно з студіями над магдебурьським, тоб-то міським правом Західної Руси та Гетьманщини, С. М. Іваницький-Василенко провадив працю і над земським правом цих країв, а саме над критичним виучуванням тексту Литовських статутів. [...] ⁷

П. К. Бонташ вів підготовчу працю до дослідів над історією західньо-руського цивільного права, які вимагають глибокого знання теорії та догми цивільного права. [...] ⁷

І. І. Минаков продовжував виучувати фінанси та фінансовий устрій Лівобережної України XVII–XVIII вв.

І. І. Минаков на підставі здобутих матеріалів, зробив такі доклади в засіданнях комісії:²

[...] ³

С. Г. Борисенко, який став співробітником комісії тільки наприкінці року (25 жовтня), присвятив останні 2 місяці 1922 р. виключно загальному ознайомленню з історично-юридичною польською літературою.

Г. Л. Попов до праці в комісії фактично ще не приступав. [...] ⁷

ДЕМОГРАФІЧНИЙ ІНСТИТУТ

З початку 1922 р. інститут працював в складі: директора акад. М. В. Птухи, пом[ічника] керівничого над працями – І. Ю. Тренін-Петушкова, 2-х старших статистиків, І. І. Попова та П. І. Пустохода, і двох статистиків – Ю. О. Корчак-Чепурківського і О. П. Підгорної. За січень і лютий співробітники інституту зробили та опрацювали статистичні матеріали, які після наукової обробки могли б придатися для порівняльного студювання смертності на Україні. Ю. О. Корчак-Чепурківський має спеціальне завдання, а саме – дослідити смертність по містах і селах України; П. І. Пустоход – вистежити природній рух населення України і науково обробити статистичні матеріали за 20 років (з 1891 по 1910).

З 1 березня 1922 р. в інституті, крім його директора, залишився тільки один штатний співробітник П. І. Пустоход. [...] ⁷

З початку 1922 р. П. І. Пустоход допомагав акад. [М. В.] Птусі розробляти статистичні матеріали, які дають змогу порівняти смертність України наприкінці XIX ст. із смертністю інших народів; потім довелося всю його увагу віддати тільки спеціальній зазначеній вище темі. Немало праці поклав також П. І. Пустоход, вираховуючи індекси шлюбности для Росії та України методами акад. М. В. Птухи [...] ⁷.

IV. ОКРЕМІ НАУКОВІ ДОРУЧЕННЯ ВІДДІЛУ

До 1 березня 1922 р. окремі доручення мали 5 осіб.

1) С. В. Ейсман збирав матеріали до цукрової промисловости Росії та України. 15 листопада закінчив роботу над збиранням законодавчого матеріалу і був одрахований із складу відділу.

2) Ф. Х. Задорожній збирав матеріали до життєпису покійного акад. М. І. Туган-Барановського і завідував кабінетом його імени. [...] ⁷

¹ Загальна кількість доповідей – 2.

² Загальна кількість доповідей – 3

3) О. О. Зоненштраль розробляв питання про економічні інтереси України на Балкані.

4) Я. С. Могилевський розробляв питання про харчування людности Києва в 1920, 1921 і 1922 рр. на підставі даних природничої та статистичної літератури і перевіряв норми харчування, згідно з місцевими умовами та умовами часу.

5) І. Ю. Черкаський для заданої йому наукової праці «Судовий устрій та судівництво на Лівобережній Україні XVII–XVIII вв.» перестудіював і зібрав потрібні матеріали [...]»⁷.

6) М. М. Трацевський з доручення відділу розробив риночні ціни м. Києва та Київщини за 1913–1922 рр. включно. [...]»⁷

5. СТАТИСТИЧНО-ЕКОНОМІЧНИЙ СЕМІНАР

Організований у жовтні 1921 року при Академії наук Статистично-економічний семінар під керівництвом акад. Р. М. Орженцького поділяється на дві секції: 1) теоретичної статистики і 2) теоретичної економії. Члени статистичної секції збирались що-тижня. Перші засідання семінара були присвячені поясненням Р. М. Орженцького: «Про значіння статистичного методу», а також – докладам О. О. Зоненштраль: «Про основи диференційного та інтегрального рахунку». Після попередньої підготовки наступні засідання семінара присвячені були розборі роботи [О. О.] Чупрова «Очерки»¹. Семінар звертав увагу на дебати над піднятими питаннями: у них обов'язково повинні були брати участь усі присутні на засіданню. [...]»^{4,7}

У роботах економічної секції виділено два питання: 1) студії над первісним суспільством і 2) розбір та критика «Основ»² [Д.] Рікардо. [...]»⁷

[...]»⁴

В осени 1922 р. акад. Р. М. Орженцький зробив резюме робіт семінара в своїх двох докладах:

[...]»³

6. СЕМІНАР ДЛЯ ВИУЧУВАННЯ ЦІВІЛЬНОГО ТА НАРОДНОГО ПРАВА³

Заснований 1921 р. семінар працював у складі: професорів В. І. Синайського та А. Е. Кристера як керівничих над окремими галузями цивільного права [...]»⁴.

Найбільшу увагу присвячувано з'ясуванню основних методологічних проблем соціальних наук, характеру наукового пізнання взагалі і юридичного методу та пізнання зокрема. Також постановлено проблеми класифікації юридичних наук і відношення правознавства до соціології та психології.

[...]»⁷

7. ТОВАРИСТВО ЕКОНОМІСТІВ

Склад товариства на січень 1922 р. До січня 1922 р. загальне число членів товариства становило 127 чол.: дійсних членів т[оварист]ва 110, 5 членів співробітників і 12 кореспондентів. Загальне зібрання т[оварист]ва 3 березня 1922 року обрало собі президію в складі: голова – Р. М. Орженцький, заступник голови – проф. С. Ф. Іванов, члени М. О. Хотовицький і П. Я. Стебницький. [...]»^{4,7}

¹ Так у документі. Мається на увазі праця: Чупров А. А. Очерки по теории статистики. – Москва : [б. и.], 1910. – 443 с.

² Так у документі. Мається на увазі праця: Рікардо Д. Основи політичної економії та оподаткування.

³ Так у документі. Правильно: Науковий семінар для виучування цивільного та народного права.

Протягом 1922 року до складу членів т[оварист]ва вступили 12 чоловік [...]»⁷.
Склад президії на 1923 р. [...]»⁴.

Доклади за 1923¹ рік. Всього на пленарних засіданнях товариства в 1922 р. прочитано 21 доклад, а саме:

[...]»³

8. ТОВАРИСТВО ПРАВНИКІВ

I. Персональний склад. В минулому році – другому свого існування – т[оварист]во зазнало тяжкої втрати – помер перший голова т[оварист]ва акад. О. І. Левицький. [...]»⁷. Тепер президія т[оварист]ва складається з оцих осіб: голова – акад. М. П. Василенко, заступн[ик] голови проф. А. Е. Кристер, тов[ариш] голови проф. О. С. Грушевський і секретар – Б. О. Язловський: діловод т[оварист]ва М. І. Андриєнко. Дійсних членів т[оварист]ва 45, почесних членів і співробітників – нема.

II. Т[оварист]во одбуло 10 прилюдних засідань, на яких зроблено такі доклади:²
[...]»³

9. БІБЛІОТЕКА ВІДДІЛУ

По вкороченні штатів остався тільки один бібліотекар і тому справа з інвентаризацією та каталогізацією, що йшла була досить жваво з початку 1922 року, стала йти повільніше, коли замість 5-х чоловік залишивсь один, що мусів виконувати ще й інші завдання по плану та суті роботи в бібліотеці. На 1-е січня 1922 року за приблизним підрахунком було щось із 9000 не зареєстрованих книжок. На 1 січня 1923 року зареєстровано 5686 книжок. До них виписано 7177 карток для каталогів систематичного та абеткового.

[...]»⁷

10. РЕДАКЦІЯ «ЗАПИСОК» ВІДДІЛУ

Редактором «Записок» був академик М. П. Василенко. [...]»⁷. В цьому числі [«Записок»] мають бути надруковані отакі роботи:³

[...]»²

Звідомлення за 1922 рік. – Прага : Вид-во Української молоді, 1925 – С. 1–69.

Історія Академії наук України. 1918–1923. Документи і матеріали. – Київ : Наукова думка, 1993. – С. 333–346.

№ 9

ЗВІДОМЛЕННЯ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК ЗА 1923-й РІК

(З нагоди п'ятилітнього її існування, 1918–1924 [р]р.)

I. Загальний огляд

(Подає неодмінний секретар акад. А. Ю. Кримський)

Вступні уваги

З кінцем 1923 року Всеукраїнська академія наук вступила в шостий рік свого існування. П'ять повних літ вона вже вижила, п'ять повних літ вона вже попрацювала, «повних» в найточнішому розумінні цього слова, бо праця не переривалася весь час ніякими вакаціями, ніякісінькими перепочинками. Українська академія

¹ Так у документі.

² Загальна кількість доповідей – 10.

³ Загальна кількість праць – 5.

наук – це мабуть чи не єдина на всю радянську державу наукова установа, яка не знала за п'ять літ навіть найкоротших канікул. Улітку робота Академії наук йде ще інтенсивніш, ніж узімку, бо не доводиться мерзнути в неопалених приміщеннях. [...] ^{*7,8}

Спільне зібрання і його установи

Найвищим органом цілої Академії являється Спільне зібрання (ординарних академиків усіх її відділів), або академічна Рада, інакше «конференція» на чолі з головою-президентом Академії наук.

Протягом п'ятих літ президенти мінялися не раз. [...] ^{*7}. Але в травні 1922 р. президент О. [І.] Левицький помер, і замість його вибрано і затверджено харківською центральною владою акад. В. І. Липського (ботаник). Він президентує і досі. Неодмінним секретарем за всі п'ятеро років, з першого моменту заснування Академії наук, був академик-філолог А. Ю. Кримський.

[...] ^{*4,7}

Ось список тих осіб, хто носив звання академиків, і тих хто живий і тих хто помер.

[...] ^{*4,7}

Спільне зібрання, окрім загального керування справами Академії наук, має в своєму віданні всі ті академічні установи, котрі не можуть бути прив'язані до одного якогось відділу, а мають вагу для всіх відділів.

Поміж такими установами одна перебувала минулого року в безвихідно-лихому становищі. Це Комісія для складання енциклопедичного словника. Головою в тій комісії був невтомний П. Я. Стебницький (помер на весні 1923 р.); [...] ^{*7}. Хоч коло комісії гуртувалися першорядні наукові сили, але цілковитий брак коштів для оплати статей кінець-кінцем спинив усе. Треба було-б великих кредитів од держави, а вони не відпускалися, – і отой брак коштів привів нарешті до того, що замовлені статті перестали до словника надсилатися. Ще 1922 року праця в Комісії енциклопедичного словника¹ полягала вже тільки в тому, щоб підготовлювати реєстр потрібних статей. [...] ^{*7}

Зовсім по инакшому йшла праця в інших установах, котрі, окрім згаданої, перебувають у віданні Спільного зібрання. Такі успішні установи, – а як декотрі, то аж блискуче успішні, – ось вони: а) Всенародня бібліотека, б) Музей мистецтв (давніш «ім. Ханенків»), в) Центральний архів давніх актів, г-д) Антропологічно-етнографічний музей ім. Вовка² і близько з ним сполучена Фотографічна лабораторія, е) Комісія для краєзнавства³.

а) Всенародня бібліотека України

за 5 років існування (15 серпня 1918–1 січня 1924)

1. Вступні уваги

Всенародня бібліотека України, це одна з тих академічних установ, якою мабуть чи не найбільше може пишатися Академія наук та й узагалі Україна.

Під титулом «Національна Бібліотека» почала Всенародня бібліотека України своє існування на підставі закону 15 серпня 1918 року, ще до утворення Української академії наук, але з тим, що по утворенні Академії вона існуватиме при ній.

¹ Так у документі. Правильно: Комісія для складання енциклопедичного словника.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Кабінет антропології та етнології ім. Ф. Вовка.

³ Так у документі. Правильно: Комісія краєзнавства.

Всенародній бібліотеці України було поставлено два оснівні завдання: 1) на зразок великих світових бібліотек, зібрати й зробити приступною для користування дослідників і інших читачів всю найголовнішу літературу по всіх галузях людського знання, у всіх народів всесвіття за всі часи їх існування і 2) спеціальне, своєрідне завдання, якого не виконувала ні одна бібліотека на всім світі – утворити як найповніший спеціальний відділ «Україніка» й зібрати в ньому та зробити приступною для користування всю літературу, що торкається України, українського народу, де-б і коли-б він не жив, і всіх народів, що жили та живуть на території України.

За 5 років свого існування Всенародня бібліотека України встигла проробити величезну роботу й вирости разом з 2 своїми філіями в найбільшу своїми розмірами бібліотеку УСРР.

2. Книжковий фонд Всенародньої бібліотеки

За 5 років Всенародня бібліотека набула великий оснівний фонд і 2 філії.

Зріст оснівного фонду: в 1918 р. – 600–700 книг; в 1919 р. – 300 000; в 1920 р. – до 200 000; в 1921 р. – 150 000; в 1922 р. – 100 000; в 1923 р. – 100 000, разом до 850 000–900 000 книжних одиниць. Філія Всенародньої бібліотеки у Вінниці¹⁰⁾ за час свого існування (утворена в 1920 р.) набула поверх 100 000, а Київська філія Всенародньої бібліотеки¹¹⁾ має поверх 150 000 томів; разом на 1 січня 1924 року книжний фонд Всенародньої б[ібліоте]ки з її 2 філіями досяг 1 100 000–1 150 000 томів. Підрахунок лиш приблизний, точні цифри будуть відомі, як закінчиться сортування.

[...]^{*7}

3. Упорядкування книжкового фонду

[...]^{*7}. Разом на 1 січня 1924 року являються приступні читачам 130 тисяч томів з осівної бібліотеки і всі книжки з Київської філії Всенародньої б[ібліоте]ки (150 000 томів).

4. Внутрішня конструкція Всенародньої бібліотеки

[...]^{*7}

Функціонують на 1 січня 1924 р. такі відділи: загальний, україніка, рукописів, періодика, марксизму, бібліотекознавства й справочний.

[...]^{*7}

Опріч цих 7 відділів, котрі функціонують, є в осівній книгозбірні Всенародньої б[ібліоте]ки 6 відділів, для яких збирається матеріал, але вони, за браком персоналу, або перестали, або й не починали функціонувати. Це відділи: орієнталія, стародруків, графіка, волянція, нотно-музичний та обмінний фонд.

[...]^{*7}

5. Читальня Всенародньої бібліотеки

Всенародня б[ібліоте]ка з осівної своєї б[ібліоте]ки не видає книг додому, а з Київської філії в самому кінці 1923 р. організовано видачу книг додому науковим робітникам м. Києва. Книгами з осівної бібліотеки читачі користуються в читальні Всенародньої б[ібліоте]ки.

[...]^{*7,8}

6. Виставки книжок у Всенародній бібліотеці

[...]^{*7}. Так, у 1922 році було всього 2 виставки, а в 1923 році було організовано 18 виставок книжок [...]^{*7}.

7. Видавнича діяльність Всенародньої бібліотеки

Видавнича діяльність б[ібліоте]ки через постійний брак коштів розвинулася мало, а саме видруковано:¹

[...]^{*2,7,8}

8. Управління Всенародньою бібліотекою

З самого заснування Всенародньої б[ібліоте]ки і до 26 березня 1923 року на чолі її стояв Тимчасовий комітет для заснування Всенародньої б[ібліоте]ки. 26 березня 1923 року Спільне зібрання Академії наук, по докладу Тимчасового комітету, ухвалило перевести Всенародню б[ібліоте]ку на сталий стан, скасувало Тимчасовий комітет і обрало директора б[ібліоте]ки С. П. Постернака, а на 3-х представників від Академії наук до ради Всенародньої б[ібліоте]ки академиків А. Ю. Кримського, В. І. Липського та М. В. Птуху.

З того часу керування всіма справами В[сенародньої] б[ібліоте]ки, згідно з новим її статутом, перейшло до директора та ради бібліотеки, що складається, опріч трьох академиків, з безпосередніх відповідальних робітників самої бібліотеки.

[...]^{*5,7}

В кінці 1923 року Всенародня б[ібліоте]ка одержала за постановою Укрголовпрофосвіти бібліотеку колишньої Київської духовної академії. Із неї утворено Київську філію В[сенародньої] б[ібліоте]ки. [...]^{*7,8}

12. Висновки та desiderata² на 1924 рік

За 5 років свого існування Всенародня бібліотека України, в невимовно важких матеріяльних обставинах, позбавлена часто найелементарніших засобів, встигла зібрати величезний книжковий фонд, найбільший на всю Україну, поверх мільйона книжок; за 5 років існування встигла наздогнати й перегнати всі інші бібліотеки України й зайняти перше місце. За п'ятеро літ вона встигла зібрати такий великий книжковий фонд, що його інші світові бібліотеки набували десятиліттями або й цілим століттям.

Пересічний приріст на рік і нині перевищує 100 тисячів; одержує вона обов'язковий примірник усіх виданнів УСРР і РСФРР, закордонну журналістику.

Над зібраним фондом пророблено колосальну роботу. Весь він – розібраний, розсортований по мовах, по відділах, по науках; значну частину його, до 270–280 тисяч, пущено до читальні.

Організовано велику вселюдну читальню, що встигла за 3 роки виростити в найбільшу читальню Києва, стати справжнім осередком для будування нової культури.

[...]^{*6}

б) Музей мистецтв (б[увший] імени Ханенків)

Чудовий, багатий Музей мистецтв³ при Всеукраїнській академії наук досі був знавсь Музеєм ім. Ханенків. Таке ймення мав він через те, що перейшов до Академії, шляхом дарчого запису й заповіта, в дар од Варвари Ханенко. Та торік з Харкова загадано Академії наук одкинути в титулі ім'я Ханенків, бо з революційного погляду ім'я Ханенків нічого нікому не говорить, – тому зветься тепер ця установа попросту «Музеєм мистецтв при Академії наук». Директором увесь час був М. О. Макаренко.

¹ Загальна кількість праць – 4.

² «desiderata» – побажання (*лат.*).

³ Див.: Розділ Фотодокументи, фото № 14.

1. Комітет музею

Згідно із статутом, головне керування над музеєм покладено на «Музейний комітет», який в 1923 р. складався з голови, шістьох членів та секретаря. Особовий склад комітету був такий: [...] ^{4,5,7}.

Усього, таким чином, за рік відвідало музей 5893 душі.

Кількість відвідувань значно збільшилася, як порівняти до попередніх років. [...] ⁷

5. Бібліотека-читальня музею

а) Книжне майно.

На 1-е січня 1923 р. в інвентарній книзі було зазначено 3153 томи. [...] ⁷

б) Читальня.

[...] ⁷. До читальної залі було видано 5700 книжок, головним чином по питаннях мистецтва західного та прикладного.

[...] ⁷

6. Наукова діяльність Музею мистецтв та його персоналу

Чергові господарчі питання не давали спроби і Музейному комітетові і персональному складові музею порушити як слід ті наукові справи, що стоять на черзі і що передбачалися в плані діяльності музею на 1923 р. Засідання комітету мало не цілком присвячувалися розв'язанню самісіньких господарчих питань, і тільки одно прилюдне урочисте засідання 6-го травня мало цілком-таки науковий характер. Засідання це було присвячено пам'яті фундатора музею, В. Н. Ханенко, з приводу роковин її смерті.

Тут було зроблено такі доповіді:¹

[...] ^{3,7}

в) Центральний архів давніх актів при Всеукраїнській академії наук

[...] ⁷

Наукове життя архіву виявилось в напруженій праці по впорядкуванню цінного архівного матеріалу, а саме:

1. Продовжувалася й поглиблювалася перевірка першого каталогу Архіву давніх актів², як необхідна підготовча праця для чергового завдання архіву: треба скласти новий каталог згідно з програмою Археографічної комісії Академії наук, що має над архівом найвищий догляд.

2. Закінчено розбір привезеного в минулім році архіву Браницьких, що містить у собі матеріали 18-го–19-го, а почасти ще й 16–17 століття. Розібрано більш як 20 000 актів.

3. Прийнято архівні матеріали, які призбрав проф. Є. Д. Сташевський в Кам'янецько-Подільських архівах: б[увшої] Скарбової (Казенної) палати (більше ніж 200 діл), Окружного суду, Губерніяльного правління і Подільського губернатора (декільки діл). Матеріяли ці містять у собі переважно люстрації староств 1798 р., та справи про старостинські маєтки першої половини 19 в.

4. Упорядковано значну частину архіву давніх діл, що міститься на антресолях Центрального архіву. [...] ⁷

¹ Загальна кількість доповідей – 5.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Центральний архів давніх актів.

г) Антропологічно-етнологічний музей ім. Ф. К. Вовка

[...]^{*7}

Два є відділи в музеї: 1) антропологічний та 2) етнологічний (або, як колись говорилося, етнографічний).

1. Діяльність антропологічного відділу музею

Безпосередньо завідує антропологічним відділом у Вовковому музеї сам керівничий цілого музею А. З. Носов [...]^{*7}.

От, із самого початку минулого 1923 року велася пильна робота для підготування літературного матеріалу, потрібного для підручника до антропології, що відділ має випустити. Складалася бібліографія антропологічної літератури. Наносилася на картки та збиралася українська антропологічна термінологія, як з літературних джерел, так і з народніх уст. [...]^{*7}

Провалилися в антропологічному відділі антропометричні поміри самих студентів, переважно українців, і висліди поступили до відділу, як антропометричний матеріал. [...]^{*7}

2. Діяльність відділу етнології

I. Дослідча праця. Керівником етнологічного відділу являється А. І. Онищук [...]^{*7}.

Почату 1922 р. планову працю над досліджуванням народнього побуту та збиранням етнографічних річей продовжувано в отаких напрямках:

1) Ведено дальшу систематичну працю на Чернігівщині в с. Старосіллі, одночасно поширюючи дослідження на сусідні села – Сварнія, Новосілки, Нижча Дубечня. [...]^{*7}

2) Збірано матеріали в дальших місцевостях названої губернії – в Чернігівському та Любичівському повітах, де працювала Л. С. Шульгина, при чому привезено до музею 4 старовинні приладдя (з хліборобства).

3) Від імени етнологічного відділу працювали підчас наукових екскурсій: А. З. Носов, збираючи етнографічні матеріали і речі в Радомиському повіті, а також на Миргородщині (Полтавщина); [...]^{*7}.

Н. Б. Заглада працювала в с. Пекарях, на Київщині, досліджуючи рибальство та дитяче життя, в якому збереглося чимало цінних культурних пережитків.

4) В останні місяці року А. І. Онищук по понеділках досліджував гончарство та кошикарство на Слобідці (біля Києва).

II. Лабораторна праця. Цілий рік присвячено науковому опису етнографічних речей, які зібрані в музеї, щоб підготовити матеріал для систематичного карткового каталогу. [...]^{*7}

III. Музей етнології. [...]^{*7}

В першому півріччі 1923 р. Музей етнології розширено ще на одну залю, а взагалі поповнено рясними новими етнографічними речами, які стосуються і до українського народнього побуту, і до побуту інших народів. [...]^{*7}

IV. Наукові праці. Відділом виготовлено до друку такі наукові праці:¹

[...]^{*2,4,7}

3. Діяльність бібліотеки Музею ім. Ф. К. Вовка

I. Поповнення бібліотеки. [...]^{*7,8}

За 1923 рік вступило до бібліотеки 97 назв в числі 122 томів. [...]^{*7}

¹ Загальна кількість праць – 4.

II. Одвідування бібліотеки. За 1923 рік число одвідувань бібліотеки Музея ім. Вовка було – 148; число книжок, що видано для читання – 480. [...] ^{*7}

III. Внутрішня робота в бібліотеці при Музеї ім. Вовка. В 1923 р. продовжувалася робота по каталогізації книжок [...] ^{*7}.

д) Фотографічна лабораторія

Фотографічна лабораторія (в найтіснішому контакті вона з Музеєм ім. Ф. Вовка) не вимагала від Академії наук жадних витрат окрім приміщення, бо сама знаходила джерела для свого існування. Навіть головного керівника лабораторії – Д. П. Демущького, що давніш був штатним співробітником Академії наук, при вкороченні штатів переведено на позаштатного. Академія наук платила лабораторії тільки за фотографічні пластинки.

За 1923 рік Фотографічна лабораторія, згідно з завданнями різних академічних установ, виконувала отакі роботи:

[...] ^{*7}

е) Комісія краєзнавства при Всеукраїнській академії наук

[...] ^{*7,8}

Президія Комісії краєзнавства складалася в 1923 р.: з голови А. М. Лободи [...] ^{*4}.

[...] ^{*7}

До 1 січня 1924 р. комісія мала 22 засідання, на яких розглянуто низку організаційних питань та заслухано кілька докладів.

З метою об'єднання праці по краєзнавству на Україні та для того, щоб скласти справочник, Комісія краєзнавства виробила й надрукувала «Анкету до інституцій і товариств», а також надрукувала № 1 «Бюлетеня» комісії. Друге ч[исло] «Бюлетеня» підготовлюється до друку і вийде 1924 р.

[...] ^{*7}

Взагалі академічна Комісія краєзнавства ставить своїм найближчим завданням бути організувальним та об'єднальним органом, насамперед – для місцевих (київських) краєзнавчих організацій, а далі, в міру розвитку праці, і по-за межами Києва. Для детальної розробки питань по кожному окремому фаху і для тіснішого зв'язку з окремими особами, чи з цілими організаціями, котрі працюють по кожному окремому фаху, засновано при комісії спеціальні секції, куди виходять представники од місцевих наукових інституцій і товариств та окремі знавці. [...] ^{*7}

З метою поширювати краєзнавчу роботу по всій Україні і ближче стати до місцевих організацій, в Харкові для Слобожанщини при участі акад. А. М. Лободи було закладено окрему Комісію по краєзнавству при Українській академії наук у складі [...] ^{*4,7}.

Наприкінці 1923 р. для степової частини України засновано 3-ю центральну Комісію краєзнавства при Українській академії наук в Одесі, із 4 секцій [...] ^{*4,7}.

Таким чином головні центри України вже зв'язані між собою.

[...] ^{*7}

Підводячи підсумки праці київської Комісії краєзнавства треба підкреслити, що на перших кроках свого існування вона поставила собі скромні завдання:

1. Встановити, які саме інституції та особи переводять краєзнавчу роботу на Україну, після чого – видати «Справочник про краєзнавство на Україні».

2. Ідейно зв'язати їх, головним чином через видання «Бюлетеня Комісії краєзнавства», де подавалися-б інформації, як про організаційні питання, так і про життя краєзнавчих організацій на Україні, про їхні головні роботи.

3. В міру змоги дбати про те, щоб краєзнавча робота на місцях набула таких організаційних форм, які найбільше сприяють вивченню свого краю.

4. Духовно й науково підтримувати краєзнавчі організації, для чого в першу чергу комісія подбала про те, щоб у Харкові та в Одесі зорганізувалися осередки краєзнавчої роботи для Слобожанщини й Степового краю.

[...]^{*7}

ж) Друкарня

До дуже важливих подій у житті Академії наук належить той факт, що на-решті наша Академія здобула свою власну друкарню, а саме – давню друкарню Києво-Печерської лаври. [...]^{*5}

Звідомлення Першого, Історично-філологічного відділу

[...]^{*7,8}

Головою відділу і в минулому році був акад. А. [Ю.] Кримський, секретарем акад. С. [О.] Єфремов. Дійсних членів мав відділ 11, а саме: 9 академиків і 2 директорів з правами дійсних академиків відділу:

[...]^{*4,7,8}

Подаємо короткі звідомлення установ Першого відділу.

1. Историческое общество Нестора-Летописца¹

[...]^{*7}

На протязі 1922 року мало т[оварист]во 19 засіданнів з 42 доповідями, в 1923 р. – 17 засіданнів з 37 доповідями, а разом за два роки – 36 засіданнів з 79 доповідями.

Значна частина доповідів присвячена була тим втратам, яких зазнало т[оварист]во у складі своїх членів. [...]^{*7}

Інші доповіді присвячені були розробленню окремих проблем з історії Наддніпрянщини чи Росії; видатне серед них займали місце доповіді минулому Києва присвячені.

Скількись доповідів присвячено було питанням методології історії, архівознавства, нумізматики, геральдики та бібліографічним оглядам. [...]^{*4,7}

Тепер у т[оварист]ві рахується 208 членів; з них: 12 почесних, 186 дійсних і 8 членів-кореспондентів.

[...]^{*7}

Голова т[оварист]ва, акад. *М. [П.] Василенко*

Секретар, проф. *С. [І.] Маслов*

2. Исторично-літературне товариство

Протягом минулого року праця Исторично-літературного т[оварист]ва виявлялася в тих-же формах, як це було і в 1922 році; це публічні засідання, де широкі кола українського суспільства знайомилися з новішими досягненнями в історії української літератури та громадських рухів на Україні. Таких засіданнів усього

¹ Тут і далі – так у документі. Мається на увазі: Историчне товариство Нестора-літописця.

відбулося 10, на яких прочитано 19 доповідів (див. у додатку)¹. Кожне з них одвідували 200–250 слухачів, переважно студентської молоді.

[...]⁷

Голова т[оварист]ва, акад. С. [О.] Єфремов
Секретар О. [К.] Дорошкевич

3. Товариство дослідників української історії, письменства і мови у Ленінграді

У минулому 1923 р. товариство, що заступило собою давніше «Товариство прихильників української історії і мови»², складалося з 16 дійсних членів: [...]⁴.

Президія т[оварист]ва складалася з голови – акад. В. М. Перетца [...]⁴.

[...]⁷

Діяльність т[оварист]ва виявилась у двох напрямках: у рефератах, що читалися та обговорювалися на згаданих вище засіданнях, і в працях, що їх провадили поодинокі члени, кожен у царині своїх наукових інтересів. Прочитано було 24 реферати (спис їх у додатку). [...]⁷

Що торкається наукових праць поодиноких членів т[оварист]ва, – на запрошення голови подали свої звідомлення оці члени (перечисляючи тільки праці, що належать безпосередньо до українознавства):

1. Д. І. Абрамович – студіював історію давнього слов'яно-руського Пролога на Україні і Московщині в звязку з його джерелами.

2. В. П. Адріянова – працювала над історією давнього українського театру в звязку з західньо-європейським. [...]⁷

3. В. Ф. Боцяновський – написав біографію Т. Г. Шевченка (5–6 арк. друку); використовував нові матеріали про творчість і життя великого українського поета.

4. Я. Д. Верховець – розроблював питання про первісну історію Шостянської порохівні, що офіційно святкувала століття свого існування у 1871 році; автор доводить, що порохівня у Шостці існувала ще за гетьмана [Петра] Дорошенка.

5. В. В. Данилів – працював по архівах, розроблюючи матеріали, що торкаються діячів українського відродження у ХІХ ст. Прочитав у т[оварист]ві два реферати.

6. К. О. Копержинський – студіював історію Острозької школи і друкарні, зокрема діяльність Даміяна Наливайка (к. ХVІ – поч. ХVІІ ст.). [...]⁷

7. А. І. Лященко – надрукував у виданні «Пушкинского дома» Рос[ійської] акад[емії] н[аук], «Литературные портфели» статтю про І. П. Котляревського і його відносини до М. І. Гнідича; [...]⁷. Провадив далі розвідки на полі вивчення староруського епосу; написав статті:³ [...]^{2,7}.

8. В. М. Перетц – головним чином розшукував і досліджував пам'ятки давнього українського письменства. В серпні і вересні працював по бібліотеках у Москві та Києві (де переглянув більш, як 60 рукописів); написав розвідки:⁴ [...]^{2,7}.

9. П. П. Потоцький – студіював документи з архіву козацького роду Потоцьких про службу і побут укр[аїнської] військової старшини ХVІІІ ст. [...]⁷.

10. В. О. Щавинський – працював над темою «Фарби, що їх уживалося в давній Україні-Руси відносно до техніки малярства», звертаючи особливу увагу на все, що торкається давньої історії України. [...]⁷

¹ Згадані тут і далі додатки не публікуються.

² Так у документі. Правильно: Товариство прихильників української історії, письменства і мови.

³ Загальна кількість праць – 3.

⁴ Загальна кількість праць – 3.

11. І. І. Фетисов – досліджував впливи давньої київської агіографії на північно-руську в XIV–XV ст. і розшукував сліди польського впливу на українську агіографію XVI–XVII вв., скільки він відбивався на перекладі Тріодних синаксарів. Про це читав доповідь в засід[анні] т[оварист]ва.

12. С. О. Щеглова – написала статтю про вірші П. Беринди 1616 р., вистежила джерела, що з них користувався цей український віршописець. Надрукувала статтю: «Русская пастораль XVII в.» («Беседы пастушеские» Симеона Полоцкого).
[...]^{*7}

Голова акад. В. [М.] Перетц
За секретаря В. [П.] Адріянова

4. Комісія для складання словника української живої мови¹

В минулому 1923-му році постійний штатний склад комісії зоставався той самий, що і в попередньому 1922 році:

Голова комісії – академик А. Ю. Кримський.

[...]^{*4}

Праця комісії: що-до характеру праці в комісії, то протягом минулого 1923 року в ній постали деякі зміни. В першому півріччі провадилася та-ж сама праця, що й попередніми роками (1919–1922), тоб-то проваджено далі визбірування і попереднє редакування лексичного матеріалу із творів українського красномовства й етнографічних та інших джерел. В другому-ж півріччі (починаючи з кінця липня), вважаючи на негайну потребу в *російсько-українському словникові* і заасигновані від Совнаркому² на підготовчу до видання роботу додаткові грошові засоби, уся енергія й увага комісії обернулася на цю останню справу.

Конкретні результати цілорічної праці комісії такі:

1) Виписано нових карток:

оригінальних українсько-російських	29 222
перевернутих до їх російсько-українських	39 734
Разом	68 956

[...]^{*7}

Редакційна колегія комісії відбула протягом минулого 1923 р. 26 засідань.

[...]^{*7,8}

Керівничий комісії В. [М.] Ганцов

5. Інститут української наукової мови

І. Інститут української наукової мови при ВУАН впродовж 1923 р. відповідно до § 1 свого статуту сприяв усіма засобами нормальному й організованому розвитку української наукової мови, кладучи в її основу народню мову та вимоги науки.

Для цього інститут збирав силами спеціальних кореспондентів матеріали з народнього вжитку та силами своїх наукових співробітників вибірав наукові терміни з літературних джерел. Окремі, краще матеріально забезпечені, а тому й більш діяльні відділи інституту (природничий, правничий) спромоглись значну частину зібраних термінів упорядкувати, зредагувати і навіть видати чималими словниками, чи, принаймні, остаточно приготувати до видання. Інші відділи інституту

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Постійна комісія для складання словника живої української мови.

² Так у документі. Правильно: Раднарком.

(технічний, сільсько-господарський) на такі видання не спромоглись, головним чином через цілковитий брак коштів [...]»⁷.

В найгіршому стані термінологія наук гуманітарних. У цій галузі зібрано дуже мало, та й то випадково, матеріялу, хоч потреба в такій термінології почувається все дужче та й дужче. Тому рада інституту постановила організувати відділ соціально-історичний і в ближчому часі організація його буде довершена і він, треба сподіватися, приступить до праці.

Для більшої консолідації роботи окремих відділів, для упорядкування організаційного життя та упорядкування матеріяльного стану інституту, рада інституту наприкінці року поновила склад свого виконавчого органу (президії), обравши на допомогу голові інституту академікові А. Ю. Кримському на тимчасового заступника голови І. Ю. Черкаського та на секретаря М. М. Любинського.

Голова Інституту української наукової мови акад. А. [Ю.] Кримський
Секретар М. [М.] Любинський

II. Природничий відділ Інституту наукової мови¹ на протязі 1923 р. мав 4 засідання відділу й 10 засідань президії відділу.

Президія відділу складалася з таких осіб: голови відділу – проф. О. [А.] Янати [...]»⁴.

Через брак відповідних коштів і штатних посад природничий відділ, як і в минулому році, не міг інтенсивно розвинути свою діяльність у напрямку намічених робіт, як організації сітки кореспондентів, яка-б збирала на місцях народні термінологічні та номенклатурні матеріяли. Робота природничого відділу полягала здебільшого в опрацьовуванні зібраних матеріялів по окремих комісіях і друкуванню словників.

Хімічна комісія, на чолі якої стоїть проф. М. [І.] Доманицький, остаточно наготовила й надрукувала за допомогою Державного видавництва² «Словник хімічної термінології», 9 аркушів, що склала О. [Б.] Курило.

Геологічна комісія, на чолі якої стоїть акад. П. [А.] Тутковський, колегіально опрацьовувала, остаточно наготовила й надрукувала за допомогою Державного видавництва «Словник геологічної термінології» (12 1/2 аркушів), що склав акад. П. [А.] Тутковський.

Математична комісія, на чолі якої стоїть проф. М. [О.] Столяров, колегіально опрацьовувала й остаточно наготовила «Словник математичної термінології. Част[ина] I. Термінологія чистої математики, 4-ма мовами (15 аркушів), що склав Ф. [П.] Калинович, і що за допомогою Державного видавництва почав друкуватися.

Зоологічна комісія, на чолі якої стоїть проф. І. [М.] Щоголев, опрацьовувала матеріяли для словника зоологічної номенклатури, причому закінчено й почато друком засобами відділу I частину «Словника номенклатури хребовців», номенклатуру української фавни хребовців (крім риб), що склав член комісії М. [В.] Шарлемань (10 аркушів).

Медична комісія, на чолі якої стоїть проф. О. [Г.] Черняхівський, опрацьовувала матеріяли з медичної термінології й переклала на українську мову «Словника міжнародньої базельської анатомічної номенклатури» – «Nomina anatomica» під редакцією проф. Ф. [О.] Цешківського і О. [Г.] Черняхівського (4 аркуші), що мав бути виданий за допомогою Державного видавництва па протязі півроку.

¹ Так у документі. Правильно: Інститут української наукової мови.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Державне видавництво України.

Ботанічна комісія, на чолі якої стоїть проф. О. [А.] Яната, закінчувала вибирати й опрацьовувати численні матеріали (66 000 карток) для словника ботанічної номенклатури, що матиме 20 аркушів; над ним працювали – спеціаліст комісії Н. [Т.] Осадча й помічник спеціаліста О. [М.] Полонська.

Метеорологічна комісія, на чолі якої стоїть проф. М. [І.] Данилевський, закінчила збирати матеріали (30 000 карток) і почала опрацьовувати їх. Готує словник метеорологічної термінології, що має бути закінчений на протязі півроку.

Географічна комісія, на чолі якої стоїть акад. П. [А.] Тутковський, об'єднує термінологічну працю географії, антропології з етнографією. З географії зібрано 40 000 карток, які опрацьовуються, і готується словник географічної термінології.

Заходами всіх своїх комісій відділ почав організацію до складання загального короткого практичного «Словника природничої термінології» на 10 аркушів (для широкого вжитку).

Крім праці над словниками відділ редагував протягом року за допомогою своїх комісій і філолога рукописи наукових і популярних праць з природознавства.

[...]^{*7}

За секретаря відділу *Н. [Т.] Осадча*

III. Правничий відділ Інституту наукової української мови на протязі 1923 року зібрав правничі терміни із юридичної мови минулого України як Правобережної, так і Лівобережної, використовуючи як друковані акти, так і рукописні. [...]^{*7}

Із зазначеного матеріалу за минулий 1923 рік взято 3700 термінів.

Засідань всього в 1923 році відділ мав 221.

[...]^{*7}

Починаючи з дня 22 листопаду, відділ присвятив майже увесь свій час перегляду назбіраного матеріалу і його зредагуванню. На 1 січня 1924 року зредаговано словник до літери Н і здано на остаточне зредагування головному редакторові Комісії словника живої української мови А. Ю. Кримському літ[ери] А, Б, В.

Голова відділу *І. [Ю.] Черкаський*

Член-секретар відділу *В. [І.] Войткевич-Павлович*

6. Постійна комісія для складання історичного словника української мови

В 1923 році в комісії працювали постійними співробітниками: [...]^{*4}.

В комісії провадилась, як і попереду, робота вибирання лексичного матеріалу з пам'яток старого письменства і актових збірок, але, уважаючи на те, що матеріал з джерел приступних тепер комісії в значній мірі вибраний і що до комісії удаються часто за інформаціями з приводу історії того або іншого слова, в цім році приступлено вже до впорядкування всього зібраного до 1923 року матеріалу, щоб уможливити вже тепер користування з словника хоч-би в картках. Тимчасом робота над дальшим вибиранням слів з джерел, ще не вичерпаних, не припинялася.

[...]^{*7}

Нового словарного матеріалу прийшло до комісії 30 000.

Комісія мала 3 прилюдні засідання з рефератами (див. у додатку) і 6 засідань, де обговорювалися різні питання, звязані з упорядкуванням матеріалу.

[...]^{*7}

Директор комісії *Є. [К.] Тимченко*

7. Постійна комісія для складання історично-географічного словника української землі

Комісія провадила свою працю по попередньому плану, але теж у звужених рямцях, бо штатний (на місячній платні) лише один співробітник, а праця задільна і далі все ще дуже мала.

Постійну участь брали, крім керівника, ще 14 осіб.

Засідань було в минулому році 24 з подвійним характером: обговорювали справи організації праці та поширення її, переважно. Деякі питання, котрі важніші, викликали уважніше обговорення; це були питання з історії заселення, з історії верстов та інші.

[...]^{*7}

Напрямок праці:

1) Перегляд окремих джерел для зазначення тих, з яких треба виписувати звістки на картки.

2) Перегляд старих часописів з тією-ж метою.

3) Перевірка границь укр[аїнських] районів; [...]^{*4}.

4) Перегляд архівних джерел: по Румянц[евському] оп[ису], збірці [О. М.] Лазаревського та Київ[ському] центр[альному] арх[іву] [...]^{*4}.

5) Вибірання карток провадили: [...]^{*4}.

[...]^{*7}

6) Сводка звісток про окремі села в вигляді окремих етюдів.

7) Складання статтів:

[...]^{*4}

Директор *О. [С.] Грушевський*

8. Етнографічна комісія¹

Комісія, що досі містилася в Кабінеті антропології та етнології ім Ф. Вовка, в минулому році, нарешті, здобула собі окреме приміщення (спільне з Музично-етнографічним кабінетом) і приступила до його впорядкування. [...]^{*7}

Комісія, як і в попередні роки, працювала під головуванням акад. А. [М.] Лободи; [...]^{*4}.

Що-до діяльності комісії, то першим її завданням було поширювати етнографічне знання серед суспільства і об'єднувати місцевих етнографів у їхній праці. Для цього улаштовувалися прилюдні засідання, приблизно одне на 2 тижні, де обговорювалися біжучі справи і робилися наукові доповіді. Таких засідань протягом звідомного року було 22. Докладів на них заслухано 27 (див. у додатку). По-друге, комісія займалася збиранням пам'яток народньої творчості (фольклор). Для цього комісія намітила загальний план систематичних екскурсій і улаштувала 3 з них (спільно з Музично-етнографічним кабінетом): [...]^{*7}. Наслідком цих екскурсій було 157 записаних мелодій, о тому числі 2 думи в фонографічному запису, і понад 150 текстів пісень, записаних незалежно від мелодій; голосінь, замовлень, легенд, а разом з тим кілька описів говірок. [...]^{*7}

Пошастило в цьому році й видати хоч частину з виготовлених комісією програм. В першу чергу пущено найменш розроблене в нашій етнографічній літературі питання, що їми зайнялася О. [Б.] Курило: 1) початки мови: а) жести, б) міміка,

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Етнографічно-фольклорна комісія.

в) природні та перекличні вигуки, г) дитяча мова; 2) таємні мови; 3) ономастика; 4) початки письма (див. № 13 «Збірника Іст[орично]-філолог[ічного] відділу»). Другим числом іде програма К. [В.] Квітки до збирання відомостей за нар[одних] професійних музикантів, яку вже передано до друку. Побачили світ і деякі інші праці членів комісії:¹ [...] ^{2,7}.

Голова комісії А. [М.] Лобода

9. Музично-етнографічний кабінет

План діяльності Музично-етнографічного кабінету обіймає: 1) фіксування зразків народної музики, по-можливості, за поміччю апаратів, 2) порівняне студіювання народної музики і 3) пропаганду інтересу до неї і популяризацію музично-етнографічного знання.

[...] ⁷

Теоретичне порівняне студіювання народної музики обіймало мелодику і ритміку. Що-до мелодики – виготовано працю «Періодизація народної музики», що замикає в собі критику традиційно прийнятої в укр[аїнській] і рос[ійській] музичній науці еволюційно-історичної схеми Сокальського. Що-до ритміки – зроблено низку порівняних студій над піснями всіх слов'янських народів. [...] ⁷

По третій точці – видано працю «[М.] Лисенко, як збірач народних пісень» («Повідомлення Муз[ично]-етногр[афічного] кабінету», № 1); прочитано безплатні лекції про нар[одну] музику в м. Острі і Сосниці, зложено керівничим програму для збирання муз[ично]-етн[ографічних] матеріалів (на два аркуші друку) [...] ⁷.

Керівничий К. [В.] Квітка

10. Археографічна комісія

За минулий рік головною подією в житті Археографічної комісії була передача в її безпосереднє розпорядження бібліотеки, яку для своїх членів збирала колишня Комісія для розбору давніх актів¹², що існувала в Києві з 1843 по 1921 рік.

Ця бібліотека складається з п'ятьох відділів:

[...] ⁷

Дослідча робота Археографічної комісії в минулому році йшла не так жваво. До цього спричинилося, почасти, перебування більшості її членів по-за межами Києва і навіть України, а головне, стан здоров'я голови комісії академ[іка] В. С. Іконникова, який, після довгого слабування, помер 26 листопаду 1923 року. Тому загальних зібрань членів комісії не відбувалось, але дещо з наміченого в плані її роботи переводилось, під керуванням її-ж-таки членів, по інших установах Академії.

Секретар Археографічної комісії Г. [А.] Іванець

11. Археологічна секція

У 1923 році відбулося 6 засідань секції, з них 2 прилюдних, присвячених пам'яті пр[офесора] В. [Б.] Антоновича й 1 спільне з Секцією мистецтв. Засідання відбулися: 25 січня, 12 лютого, 13 березня, 18 серпня. Прилюдні – 25-го березня й 13 травня, на них було заслухано реферати, присвячені характеристиці В. Б. Антоновича з приводу 15-літніх роковин його смерті (див. у додатку). На спільному з Секцією мистецтв засіданні виступив з своїми рефератами П. П. Курінний (див. у додатку).

За голову секції К. [М.] Антонович
Секретар В. [Є.] Козловська

¹ Загальна кількість праць – 2.

12. Археологічний комітет

За 1923 рік Археологічний комітет ВУАН, у складі голови комітету, академіка Ф. І. Шміта, секретаря, академіка О. П. Новицького, та членів, академіків М. Ф. Біляшівського і М. П. Василенка, одбув 25 засідань.

Головним чином, як і раніш, праця обмежувалася клопотанням перед відповідною владою за різні пам'ятники старовини і мистецтва. [...]^{*7}

Зняв комітет питання і про розкопи в Ольвії й чимало попрацював для влаштування музейної справи у Києві [...]^{*7}.

Нарешті, з доручення Губвиконкому та Губліквідкому, вироблено проекти обіжників про охорону пам'яток старовини і мистецтва.

Останнім часом приступив комітет до складання археологічно-мистецьких мап України, причому ухвалено скласти не саму загальну мапу, але кілька окремих, а саме: по археології: 1) палеоліту, 2) неоліту, 3) трипільської культури, 4) бронзової доби, 5) грецько-скитської доби, 6) доби переселення народів і 7) слов'янської доби; по кладах: 8) речей бронзової доби, 9) речей доби переселення народів, 10) великокнязівської доби і 11) пізніші клади; по монетних кладах: 12) східніх, 13) античних, 14) візантійських, 15) західніх і 16) українських; 17) музеїв; по камінному будівництву: 18) великокнязівської доби, 19) литовської доби, 20) гетьманської доби, 21) пізнішої доби; 22) по дерев'яному будівництву, 23) по іконостасах; 24) по стінописах і 25) окремо міста Києва.

[...]^{*7}

Голова Археологічного комітету

академик Ф. [І.] Шміт

Секретар академик О. [П.] Новицький

13. Кабінет мистецтв

Кабінет мистецтв Всеукр[аїнської] академії наук р[оку] 1923 пробував під керівництвом акад. Ф. І. Шміта [...]^{*7}.

Коштів на роботу кабінету р[оку] 1923-го ніяких асигновано не було.

[...]^{*7}

При кабінеті упоряджено спеціальний музей дитячої художньої творчості, що зібрав і розробляє Б. С. Бутник-Сіверський. Музей має понад 10 000 систематизованих дитячих малюнків і починає все більш зацікавлювати молодих київських знавців мистецтва.

[...]^{*7}

Акад. Ф. [І.] Шміт

14. Секція мистецтв

[...]^{*7}

Секція мала 14 засідань, що з них з п'ять були прилюдні, де було прочитано сім доповідів (див. у додатку). Одне з цих засідань було улаштовано спільно з Археологічною секцією.

Останні дев'ять засідань мали адміністративний характер, головним чином по організації комісій, а саме: Комісії для досліджування художніх цінностей, вилучених із церков і молитовних домів України, Комісії термінологічних словників з мистецтва, Комісії для реєстрації пам'яток мистецтва і Видавничої комісії¹.

¹ Так у документі. Правильно: Редакційно-видавнича комісія.

Комісія для досліджування художніх цінностей¹ складається з шістьох членів [...] ⁴. Комісія мала 15 засідань. [...] ⁷. Поруч з цим провадилося й наукове досліджування речей: встановлялися головні типи і зміна стилів в українському золотарстві, золотарські центри на Україні, чужоземні впливи, списувалися написи, змальовувалися клейна. Вже установлено біля 100 імен майстрів та їхніх золотарських клейн, намічені, а почасти і розроблені та готуються до друку такі теми: ² [...] ².
[...] ⁷

Голова Секції мистецтв академик *О. [П.] Новицький*
15. Софійська комісія

21 червня 1923 р., після доповіді академіка О. П. Новицького, Софійську комісію затвердив Перший відділ Академії, а 25 червня Спільне зібрання Академії в такому складі: [...] ⁴. У першому своєму засіданні комісія одногосно обрала на голову академіка О. П. Новицького [...] ⁷.

Крім архівної праці, були, за допомогою студентів, простудійовані плити червоного пісковцю, що знадвору катедри, і плити в балюстраді хор. Досліджуються також мармури і матеріали мозаїк.
[...] ^{4,7}

Голова комісії акад. *О. [П.] Новицький*
16. Постійна комісія для видавання пам'яток новітнього українського письменства

[...] ^{7,8}
В 1923 р. комісія працювала в такому складі [...] ⁴. За рік комісія мала всього 14 засідань не рахуючи тісніших нарад, що відбувалися не менш як раз на тиждень.

[...] ⁷
В останні місяці 1923 р. в комісії провадилася робота над остаточним виготовленням та редагуванням Шевченківського матеріалу з тим, щоб на початку 1924 р. здати вже до друку в першу чергу томи IV та VII, з науковими коментарями та розвідками.

По-за зазначеною працею в комісії поодинокі її члени провадили ще таку-ось роботу чи то по заданнях комісії, чи з власної ініціативи:

1. С. О. Єфремов – переробив з додатком нових розділів свою «Історію українського письменства» (друкується в двох томах), написав ³ [...] ². Склав бібліографію перекладів на українську мову творів [В. Г.] Короленка та праць про його. Працював над збиранням біографічного матеріалу для книжки про П[анаса] Мирного [...] ⁷.

2. П. П. Филипович, командирований до Петербургу, зібрав і скопіював по Петербурзьких бібліотеках та архівах недруковані матеріали до життя і творчості [І. П.] Котляревського [...] ⁷. Надрукував статтю «Шевченко і романтизм» (в «Записках Першого відділу» т. IV).

¹ Так у документі. Правильно: Комісія для досліджування художніх цінностей, вилучених із церков і молитовних домів України.

² Загальна кількість праць – 7.

³ Загальна кількість праць – 5.

3. П. І. Рулін – працював над розбиранням Кулішевого архіву¹; надрукував [...]»²; розробляв історію українського театра.

Голова комісії акад. *Сергій Єфремов*
Секретар *П. [П.] Филипович*

17. Гебраїстично-жидівська історична комісія

В минулому році комісія провадила далі працю за давніше виробленим планом: займалась переважно збиранням та обробленням архівного матеріалу що-до історії жидів на Україні.

Тепер комісія зайнята найбільше обробленням матеріалів що-до історії жидів у самому Києві та про т. зв. жидівський шпіонаж підчас останньої європейської війни.

З огляду на те, що важко знайти в Києві людей, ознайомих з історією жидівства, а також через брак грошей для оплати працівників, усенький тягар праці так по вишукуванню та здобуванню, як і по розробленню, матеріалів архівних полягає виключно на керівничому комісії та на його найближчому помічникові.

В комісії в 1923 р. працювали: керівничий *І. В. Галант* [...]»⁴.

Керівничий комісії *І. [В.] Галант*

18. Комісія для дослідів над громадськими течіями на Україні³

[...]»⁷

В 1923 році комісія провадила таку роботу: збирала матеріали до історії громадських та революційних рухів, обробляла зібрані попередю матеріали, влаштувала прилюдні засідання, на яких читано доповіді.

Збирання матеріалів у минулому році зосереджено було навколо постати *М. П. Драгоманова*, польсько-українських відносин у минулому, біографії одного з учасників «процесу 193[-х]»⁴, та Шевченківської демонстрації 1914 року.

Обробляли окремі члени (див. нижче) як ці матеріали, так і давніше зібрані – саме матеріали про Кирило-Методіївське брацтво та про громадські рухи [18]60-х років.

Прилюдні засідання були присвячені: 1) Шевченківським дням та 2) пам'яті *О. І. Левицького*, в річницю смерті його (доповіді див. у додатку).

Діяльність окремих членів виявилася в отаких формах:

Голова комісії академик *С. О. Єфремов* прочитав доповідь «Політична діяльність Антоновича».

Член комісії *Й. Ю. Гермайзе* зібрав і обробив матеріали до згаданої вище доповіді про Шевченківську демонстрацію. [...]»⁷

Член комісії *С. О. Буда* вибрав з архіву Цензурного комітету⁵ справи, які торкаються історії української книжки [...]»⁷.

Секретар комісії *В. В. Міяковський* скопіював справи, що торкаються діяльності [*М. П.*] Драгоманова в Києві (знято копії і зредаговано 8 справ), у Чернігівському музею ім. *В. Тарновського* копіював матеріали до біографії [*П. О.*] Куліша

¹ Так у документі. Мається на увазі: архів *П. Куліша*.

² Загальна кількість праць – 2.

³ Так у документі. Правильно: Комісія для дослідів над історією громадсько-політичних течій на Україні.

⁴ Процес 193-х – один з найбільших політичних, судових процесів у Росії, який відбувся з 18 жовтня 1877 р. по 23 січня 1878 р. Він завершив проведення урядовими органами попереднього розслідування в справі поширення революційної пропаганди в Російській імперії; у ході якого було заарештовано понад 4 тис. осіб.

⁵ Так у документі. Можливо мається на увазі: Київський цензурний комітет.

до історії «Основи», до біографії [М. І.] Костомарова, то-що. Обробив матеріали по Кирило-Методіївському брацтву в таких статтях:¹ [...] ². Написав книжку під заголовком «В 60-х роках» та прочитав доповіді² [...] ³.

В грудні місяці комісія в контакт з Бібліографічним інститутом³ розпочала бібліографічну роботу по історії революційного руху на Україні, яку провадить за допомогою трьох співробітників [...] ⁴.

Секретар комісії В. [В.] Міяковський

19. Педагогічна комісія⁴

Головою комісії в 1923 р. був акад. О. В. Корчак-Чепурківський, а за його вивідом обов'язки голови виконував акад. С. О. Єфремов (з 15 травня) [...] ⁴.

Головних напрямків в діяльності комісії було два: 1) вивчення питань фізичної культури (в широкому розумінні), – що було змістом діяльності Інфізкульту; 2) вивчення питань трудової школи та історії освіти, особливо на Україні.

Працю першого напрямку освітлено в спеціальному звідомленні Інфізкульту; що-ж до трудової школи й історії освіти, особливо на Україні, то праця над цими питаннями охоплює такі моменти й організаційні заходи. Насамперед індивідуальна робота вченого секретаря комісії Г. М. Іваниці. Присвячено їй було оцим темам: 1) система Наркомосвіти в світлі історії педагогічних систем [...] ⁷. 2) Генеза та класифікація новітніх педагогічних течій і трудшкола [...] ⁷. 3) Комплексний метод (видруковано вид[авництв]ом «Всеуито» брошуру під цією назвою, а також готується до друку низка статтів⁵[...] ². 4) Теорія й практика трудової школи (видруковано⁶ [...] ²). 5) Марксизм та педагогіка [...] ⁷. 6) Методи викладання української мови [...] ⁷.

В залежності від незначної кількості робітників темп і обсяг праці по лінії трудової школи та історії освіти не міг бути великий. У значній мірі ця праця провадиться особистими зусиллями та починаннями єдиного штатного співробітника. Тому найближче організаційне завдання це утворення Науково-педагогічного т[овариств]ва, яке скупчило-б навколо комісії людей, зацікавлених науковою розробкою питань педагогіки. Заходи до організації такого товариства розпочато.

Учений секретар Г. [М.] Іваниця

20. Інститут фізичної культури

В складі інституту були отакі заклади: І. Лабораторія гігієни. Зав[ідуючий] проф. [В. Я.] Підгаєцький. Робота: 1) дослідження фіз[ичного] стану учнів по школах у Києві за участю д[окто]ра [А. К.] Скороходька, 2) дослідження фіз[ичного] стану підлітків в спортклубах за участю д[окто]ра Радкевича, 3) спільно з музеєм ін[ститу]ту проф. [В. Я.] Підгаєцького «Виробничі підстави програми фіз[ичної] культури на селі» експоновано на Всесоюзній с[ільсько]-г[осподарській] виставці в Москві в вересні–жовтні 1923 р. Винагороджено другою премією. Видруковано.

ІІ. Музей фізичної культури. Зав[ідуючий] В. [Й.] Сарнавський. Робота: 1) складено програму фіз[ичного] виховання для трудових шкіл, її ухвалила Педагогічна

¹ Загальна кількість праць – 4.

² Загальна кількість доповідей – 3.

³ Так у документі. Можливо мається на увазі: Український науковий інститут книгознавства, що був створений у 1922 р. на базі Українського бібліографічного інституту при Головні книжній палаті.

⁴ Тут і далі – так у документі. Правильно: Науково-педагогічна комісія.

⁵ Загальна кількість праць – 3.

⁶ Загальна кількість праць – 3.

комісія, 2) уряжалися екскурсії до музею з лекціями для учнів та вчителів, 3) складено статтю по фіз[ичній] культурі для Порадника СоцВих'у, що видає Держвидав, 4) те-ж саме у справочнику Вищої військової школи ім. Каменєва¹. – Видруковано.

III. Анатомо-антропометричний кабінет. – Зав[ідуючий] проф. [Ф. О.] Цешківський. Робота: 1) переводилися досліди розвитку кістяка української дитини, 2) виготовлено препарати: а) м'язів людини, б) мозку дитини, в) мозку різних тварин, г) органів різних тварин і дітей, г) кістяк дорослої людини.

IV. Лабораторія біо-хімії. Зав[ідуючий] д[октор] [М. Д.] Гацанюк. Робота: 1) експериментальне на тваринах вивчення вітамінів, 2) вироблення методики дослідження утоми по зміні квасности сечі.

V. Фізіологічна лабораторія, що міститься в помешканні К[иївського] мед[ичного] інституту. Зав[ідуючий] проф. [С. Ю.] Ярослав. Робота: 1) вивчення фізіологічних відмін у дитячому віці, 2) розроблення проблеми фізіології і м'язової праці.

VI. Лабораторія праці. Зав[ідуючий] проф. [В. Я.] Підгаєцький. Робота: 1) застосування методів наукової організації праці у сільському господарстві – експоновано на Всесоюзній с[ільсько]-г[осподарській] виставці в Москві. Серпень–вересень 1923 р. винагороджено Дипломом вдячності, – друкується. [...]^{*7}

VII. Кабінети антропо-соціології та євгеніки, – зав[ідуючий] д[октор] [М. С.] Сисак (за кордоном), в[іконуючий] об[ов'язки] зав[ідуючого] проф. [В. Я.] Підгаєцький. Робота: збирання матеріалів що-до спадковости людности України.

[...]^{*7}

21. Постійна комісія для складання біографічного словника діячів України

В першому півріччі 1923 р. комісія пережила велику кризу в своїй роботі. Помер П. Я. Стебницький, який займав єдине штатне місце по комісії (керівничого над її працями) [...]^{*7}.

Невпинно на протязі року провадилась далі робота вибирання імен діячів з усіх галузів та періодів із загально історичних та наукових журналів. На протязі звідомного року картотека комісії збільшилася на 10 945 карток. [...]^{*7}

Зазначити треба, що за свою редакторську роботу за звідомний час ніхто з редакторів не одержував ніякіської платні. Окрім вищезазначеної праці, окремі редактори протягом року виконали такі праці:

[...]^{*7}

Керівничий над працями комісії *М. [М.] Могилянський*

22. Співробітники з окремими науковими дорученнями

1. Олена Курило

Протягом 1923 р. я, будши виражена від Етнографічної комісії ВУАН, зробила дві екскурсії на Чернігівщину та одну екскурсію на Полтавщину.

[...]^{*7}

Цього року надруковано такі мої наукові праці:²

[...]^{*2}

Цього року я читала у ВУАН такі доповіді:³

[...]^{*3}

¹ Так у документі. Правильно: Київська вища об'єднана військова школа.

² Загальна кількість праць – 7.

³ Загальна кількість доповідей – 2.

Тепер опрацювую зібраний на екскурсіях матеріял і збираю матеріял до розвідки на тему «Українське словотворення».

О[лена] К[урило]

2. Михайло Новицький

Робота моя в 1923 році була продовженням і поширенням тих завданнів, які було намічено і частково пророблено ще раніш (1921–1922 рр.). Зокрема, в минулому році я звернув особливу увагу на текст «Кобзаря». Наслідки своєї роботи над текстом – я не раз докладавав на засіданнях Комісії для видання пам'яток новітнього письменства¹. Продовженням роботи над «Кобзарем» було підбирання варіантів до тексту. [...] ⁷

За минулий рік написав такі статті:²

[...] ^{2,7}

М[ихайло] Н[овицький]

3. Володимир Пархоменко

Крім роботи у Біографічній комісії діячів України³, діяльність моя при Академії в 1923 році полягала: а) в праці по історії Софії, б) в розробленню питаннів по історії Київської Русі і в) в студіюванні історії Східної Європи. [...] ⁷

З історії Київської Русі я розробляв питання про племінних князів України, про зносини з норманами у X–XI вв., про хазарські впливи на Україні, про зносини з степом узагалі.

З історії Східної Європи почав складати конспекта цієї нової науки і провадив семінар із студентською молоддю, на якому було прочитано більш ніж 10 рефератів на різні теми.

[...] ⁷

За цей рік я надрукував:⁴

[...] ²

Крім того прочитав 3 доповіді у Товаристві Нестора-Літописця, 1 – у Чернігові. До друку було виготовлено декілька праць.

В[олодимир] П[архоменко]

4. Павло Попов

(Праця з часу призначення, в червні, і до кінця 1923 року).

Зарахувавши мене відділ до штату співробітників Академії, висловив побажання, щоб я взяв для наукового досліду такі завдання:

А) досліджувати по київських книгозбірнях рукописні джерела, що торкаються історії старого укр[аїнського] письменства, переважно XVII і XVIII вв.;

Б) обробляти свою власну збірку етнографічних матеріялів.

А. Перше завдання. І. Переглянувши склад київських рукописних збірок, я набрав переконання; що найбільш недосліджені і не використані це латино-польські джерела, що, не вважаючи на чужу мову, так що й мають багато дорогоцінного матеріялу для історії старого українського письменства.

Я почав досліджувати найцікавішу частину цієї занедбаної спадщини української письменної старовини – рукописні латинські піітики [...] ⁷.

¹ Так у документі. Правильно: Постійна комісія для видавання пам'яток новітнього українського письменства.

² Загальна кількість праць – 6.

³ Так у документі. Правильно: Постійна комісія для складання біографічного словника діячів України.

⁴ Загальна кількість праць – 3.

II. В значній мірі на зібраному мною з приводу доручення Академії латино-польському матеріялі заснована і третя написана за останній час праця, надрукована в IV книжці «Записок Істор[ично]-філол[огічного] відділу ВУАН» [...]»⁷.

III. Крім дослідження спеціальних матеріялів до історії укр[аїнського] письменства XVII–XVIII вв. по різних бібліотеках м. Київ, я зробив у листопаді с[ього] р[оку] загальний – опис рукописів та стародруків Лаврського музею¹.
[...]⁷

Б. Друге завдання. I. Що-ж до моєї праці над етнографічними матеріялами, то за минуле півріччя я звернув особливу увагу на підбирання варіантів до своєї збірки з метою з'ясувати, які матеріяли заслуговують на найбільшу увагу, як нові і цінні і що має бути в першу чергу переписано й оброблено до друку.

II. Я звернув особливу увагу на наукове дослідження легенд [...]»⁷.

П[авло] П[онов]

23. Бібліотеки Історично-філологічного відділу

а) Фундаментальна бібліотека Історично-філологічного відділу², що в її основі лежить велика книгозбірня покійного проф. В. Б. Антоновича, так і зветься: «Бібліотека ім. Вол[одимира] Бон[іфатієвича] Антоновича». Містить у собі понад 10 000 томів. Завідує нею вдова небжчика-професора К. М. Антонович-Мельник. От що вона подає про ню:

Протягом минулого року бібліотека не одержувала нових книжок. [...]»⁷. Провадилось дальше складання альфаветного карткового каталогу, якого й скінчено 13 розділів.

[...]⁷

б) Незабаром має цілком злучитися з Бібліотекою ім. В. Б. Антоновича тая книгозбірня, яка належала Українському науковому товариству, що позаторік зілялося з Академією наук. Міститься тая книгозбірня не в приміщенні Академії, а окреме, на Великій підвальній вулиці, де містилося Наукове товариство. Там є й читальня. Завідує нею письменниця Н. Д. Романович-Ткаченко.

[...]⁷

в-е) Окрім своєї фундаментальної бібліотеки імени В. Б. Антоновича, має Перший (Історично-філологічний) відділ іще чимало інших добрих книгозбірень при своїх установах. [...]»⁷

ж-и) Перебувають у віданні Історично-філологічного відділу ще й ті бібліотеки, що колись належали декотрим київським монастирям та церквам. Вони так і позаляшалися на церковно-монастирських садибах (Софійського собору, Михайлівського м[онасти]ря, Київо-Печерської лаври). Ось що пишуть про них їхні бібліотекарі:

1) Київо-Софійська книгозбірня при Академії наук – міститься в будинку Софійського собору [...]»⁷. Бібліотека тепер має 729 рукописів, записаних у каталозі; 1537 стародруків, що вписано їх до каталогу теж; 1958 книжок, що мають окремих картковий каталог; до 2900 різних місячників кінця XIX-го та початку XX-го ст. [...]»⁷

2) Бібліотека бувшого Київо-Михайлівського монастиря. Передано її до Української академії наук наприкінці 1922 р.

¹ Так у документі. Мається на увазі: Музей культур та побуту.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Бібліотека ім. В. Б. Антоновича Історично-філологічного відділу.

До складу цієї бібліотеки тепер увіходять книжки властивої монастирської бібліотеки та бувших київських шкіл [...]»⁷.

3) На території бувш[ої] Києво-Печерської лаври має Академія наук дві бібліотеки: одну – властиво Лаврську («Фундаментальну»), другу – імени мітр[ополита] Флавіяна. Завідує ними окрема Бібліотечна комісія. Перебувала вона увесь час під головуванням уповноваженого од Академії наук Ф. М. Морозова. [...]»⁷

24. Редакційно-видавнича комісія

Вона обслуговує всі три відділи Академії, а що друкування праць українською мовою вимагає путящої філологічної редакції, то Редакційно-видавнича комісія вважається за установу, яка перебуває при Історично-філологічному відділі.

[...]»⁷

Головою Редакційно-видавничої комісії являється, натурально, голова Історично-філологічного відділу та невідмінний секретар Академії академик А. Ю. Кримський. Тільки-ж увесь тягар дуже складної видавничої справи самовідреченно несе на собі керівничий комісії М. З. Левченко. [...]»⁷

Наслідки однорічної праці комісії 1923 року можна назвати безперечно видатними.

Додаток

Список публічних доповідів при установах Першого відділу¹

[...]»³

III

II ФІЗИЧНО-МАТЕМАТИЧНИЙ ВІДДІЛ

Огляд діяльності Другого (Фізично-математичного) відділу

Всеукраїнської академії наук

За весь час його існування (1918–1923 рр.)

[...]»⁷

Спис членів Другого відділу ВУАН

[...]»⁴

Катедра чистої математики, займає її акад. *Г. В. Пфейффер*, (від р[оку] 1920) він-же голова Комісії вищої математики (від р[оку] 1921); досліджував переважно інтегрування рівнянь з частковими похідними першого порядку від однієї невідомої функції, що мають інтегралі Lie, також інтегрування рівнянь з частковими похідними першого порядку при кількох функціях; написав тимчасом низку праць з інших галузів аналізу. Подав до Всеукраїнської академії наук 16 праць, а саме:

[...]»²

Та прочитав дві доповіді:

[...]»³

Від р[оку] 1920 до 1923 р. надрукував дві праці:

[...]»²

В Комісії вищої математики було прочитало 75 доповідів: акад. [Г. В.] Пфейффером, проф. [О. П.] Котельниковим та низкою молодих вчених.

Катедра прикладної математики, що її з 1919 р. займає акад. *Д. О. Граве*, працювала весь цей час у галузі натуральної філософії, вивчаючи головним

¹ Загальна кількість доповідей – 176.

чином, електромагнітне поле Сонця та ролю електричних сил у небесній механіці. [...]»⁷. Ю. Д. Соколов саме тепер вивчає вирахування небесної механіки для того, щоб мати змогу зробити повний перегляд теорії руху комети Енке. Вважаючи на необхідність встановити зв'язок, між електричними силами та всесвітнім тяженням, було вивчено критично теорію релятивності [А.] Ейнштейна в зв'язку з принципами механіки.

З 1919 року акад. Д. [О.] Граве подав отакі свої праці:¹

[...]»²

Катедра математичної фізики, яку з 1921 р. займає академик проф. доктор чистої математики *М. М. Крилов*, у своїй праці не обмежувалася самими теоретичними розвідками, але переводила й наукову працю, тісно пов'язану з інженірними науками, як наприклад: вивчення наближених методів для інтегрування диференціальних рівнянь, різні інтерполяційні проблеми, то-що.

Брак місця не дає змоги переказати досягнені результати, тому для уявлення про працю додається список наукових творів *М. [М.] Крилова* на протязі вищезгаданого часу, докладених на зборах II-го відділу Академії і почасти надрукованих у Записках II-го відділу Академії, що їх редагує з доручення Академії *М. [М.] Крилов*.²

[...]»^{2,7}

Катедра хімії (академик *В. О. Плотников*) досліджувала електрохімічну природу розчинів та кристалів, маючи на увазі технічне використання їх для електрифікації хімічних виробництв. За останні часи розпочато роботи з каталізаторами для організації дешевших засобів в різних контактних виробництвах. Роботи учнів *В. О. Плотникова* були виконані в його лабораторії на теми, що їх раніш розробив був *В. О. Плотников*.

Спис надрукованих праць Катедри хімії.³

[...]»²

*Катедра геології і Геологічний кабінет з Геологічною секцією ВУАН та Комісією для вивчення природних багатств України*⁴ (академик *П. А. Тутковський*) виконали такі праці: 1) зібрана значна бібліотека спеціальних книг та журналів по геології різними мовами (до 3000 назв); 2) зібрані та упорядковані мінералогічні, петрографічні і палеонтологічні матеріали з різних місцевостей України і суміжних країн та велике число зразків із різних свердловин (переважно з Київщини, Волині, Поділля, Полтавщини, Чернігівщини та Харківщини); 3) оброблення цих матеріалів переводили члени Геологічної секції під керуванням академіка *П. А. Тутковського* і наслідки цієї наукової праці докладалися в засіданнях секції, що має аж до 20 прилюдних засідань на рік (приблизно по 30 різноманітних доповідів на рік) та видає свій журнал; частина цих засідань була спільна з дослідчою Катедрою геології у Києві; 4) до участі у працях Геологічного кабінету і секції притягнуто усіх київських і чимало провінціальних геологів та ґрунтознавців, наукові гуртки і товариства (у Житомирі, Чернігові, Вінниці, Одесі, Катеринославі і Харкові); 5) голова катедри академик *П. А. Тутковський* провадив семінар по мікропалеонтології, переводив геологічні досліді і зробив

¹ Загальна кількість праць – 15.

² Загальна кількість праць – 12.

³ Загальна кількість праць – 8.

⁴ Тут і далі – так у документі. Правильно: Комісія для вивчення природних багатств України.

довгу низку наукових доповідів в II-ому відділі ВУАН, в Геологічній секції, в Сільсько-господарському науковому комітеті України, на з'їздах ґрунтознавців і сільських господарів та инш.; 6) Геологічний кабінет одвідували чимало київських та провінційальних шкільних екскурсій, причому учням показувано матеріяли кабінета і прочитано низку лекцій; 7) голова катедри зробив низку екскурсій з учнями різних шкіл і студентами в околицях Києва і ряд спеціальних екскурсій з членами секції; 8) студентам ВІНО кожного року на літній час давалися окремі доручення для збирання геологічних матеріялів в різних місцевостях, давалися для цього мапи і докладні вказівки, а зібрані чималі матеріяли збогачували кабінет; 9) секція видавала на кошти своїх членів журнал «Українські геологічні вісті»; 10) голова катедри склав і секція докладно переглянула «Словник української геологічної термінології»; 11) голова катедри опрацював оригінального проєкта Всенароднього пролетарського петрографічного музею у Києві, переданого до Київського губвиконкому. Через брак коштів чимало підготованих геологічних праць не могло бути здійснено; чимало виготованих до друку праць ще й досі не оголошено.

Академик П. А. Тутковський зробив на засіданнях II-го відділу ВУАН такі наукові доповіді:¹

[...]³

Спис надрукованих наукових праць академіка П. А. Тутковського за роки 1918–1923:²

[...]^{2,7}

Катедра ботаніки, що її займає з 23-го вересня 1921 р. академик *О. В. Фомін*; він до обрання на академіка працював при Українській академії наук з 1919 р. як керівник Комісії для вивчення флори України. Р[оку] 1922 *О. В. Фомін* організував при ВУАН Ботанічний кабінет (музей) та гербарій і в цю нову установу перейшли всі співробітники Комісії для вивчення флори України. Діяльність катедри була направлена на вивчення флори України та її природніх багатств: лісів, луків, торфовищ, то-що, деревних порід, та на вивчення України в ботанічно-географічному відношенні, а також на збирання цінних музейних й гербарних колекцій. За час існування катедри, з 1922 р. по 1923 р. включно, персоналом катедри та Ботанічного кабінету (музею)³ були виконані такі праці:

О. В. Фомін написав:⁴

[...]²

На засіданнях II відділу ВУАН він зробив 7 докладів від імені *О. З. Архимовича* і *О. Г. Радде-Фоміної*. Що-до колекцій, то Ботанічний кабінет (музей) має тепер: гербарій квіткових рослин – 13 000 гербарних аркушів (2400 родів); гербарій спорових рослин – 2100 пакетів, а крім того різні колекції в спирту, формаліні, а також в вітринах.

Друга катедра ботаніки та Ботанічний сад (академик *В. І. Липський*, обраний на директора 30 грудня 1918 р., на академіка 5 травня 1919 р). За відсутністю дільниці землі для саду, цей сад та різні при ньому установи (оранжереї, лабораторії

¹ Загальна кількість доповідей – 11.

² Загальна кількість праць – 22.

³ Тут і далі – так у документі. Правильно: Ботанічний кабінет та гербарій.

⁴ Загальна кількість праць – 3.

і музей) не могли здійснитися. Було зібрано деяку бібліотеку, гербарій, початки музею, то-що і матеріал для видання гербарія української флори; було звернуто особливу увагу на флору нижчих рослин. [...]»⁷

Зоологічний кабінет (академик *М. Ф. Кащенко*) заснований 1919 р. при Фавністичній комісії¹, що перетворена 1920 р. на кабінет. Початком колекцій кабінету були збірки, подаровані співробітниками, головним чином тропічні та місцеві комахи, згодом поступило чимало шкірок птахів і и[нше]; співробітники кабінету подали до Академії отакі праці:² [...]»²

При кабінеті існує зоологічна секція колишнього Українського наукового товариства (приєднана до Академії 1921 р.). Члени секції збирали зоологічні матеріали на Київщині, Чернігівщині, Волині, Поділлі, Таврії і на Кавказі; ці колекції передані до Зоологічного кабінету. Щорічно секція улаштовує до 12 прилюдних засідань; на них зроблено до 60 доповідів. [...]»⁷

Комісія експериментальної біології та генетики заснована 1923 р. [...]»⁷. Відбулося 5 засідань комісії, при участі між инш. проф. М. І. Вавилова з Петербургу (що зробив доклад «Ботанико-географические основы селекции») та А. О. Сапегіна з Одеси.

Катедра експериментальної зоології (акад. *І. І. Шмальгаузен*) розвивала працю в двох напрямках:

1. Досліди описового характеру. [...]»⁷. Тепер провадиться порівняльний дослід що-до розвитку кістяка кінцівок у птахів (разом з Ю. А. Степановою).

2. Експериментальні праці. [...]»⁷

В останні часи почато велике порівняльне досліджування що-до інтенсивності розросту різних органів у хребтовців, щоб встановити залежність ембріогенези від кількості жовтка в яйці. Цей дослід дав спроможність зробити низку ширших узагальнень.

В звязку з цією працею перебуває й експериментальне досліджування в царині фізіології ембріонального розросту і зформування, головним чином на курчаті. Аналіза відповідних кривих, не згідних на ранніх стадіях з відомою формулою Робертсона, провадить до прийняття ферментної теорії розросту. Треба прийняти, що кількість ензимів росту, яка наслідуються, являється точно дозованою.

*Катедра прикладної фізики, Фізично-географічний інститут, Комісія по питаннях геофізики*³ (академик *Б. І. Срезневський*). Інститут та комісію організовано 1921 р, при участі [...]»⁴ За базу праць катедри була Метеорологічна обсерваторія був[шого] Університету⁴, де улаштувалася й аерологічна станція. Місцеві потреби примусили звернути особливу увагу на розробку питань геофізики, звязаних з народнім господарством, боротьбою з посухами, випаруванням, річковим відпливом та передбаченнями погоди. Кроки були зроблені також в напрямкові влаштування сейсмічної станції. [...]»⁷

Наукові доклади акад. *Б. І. Срезневського* у Академії наук:⁵ [...]»³.

Надруковані праці:⁶ [...]»².

¹ Так у документі. Правильно: Комітет для виучування фауни України.

² Загальна кількість праць – 3.

³ Тут і далі – так у документі. Правильно: Комісія для дослідів над питаннями геофізики.

⁴ Так у документі. Мається на увазі: Метеорологічна обсерваторія Укрмету.

⁵ Загальна кількість доповідей – 32.

⁶ Загальна кількість праць – 9.

Наукові доповіді акад. Й. Й. Косоногова в Геофізичній комісії Академії наук 1921 р:¹ [...]³.

*Катедра хімічної технології*² (академик – *В. Г. Шапошников* обраний в м[ісяці] червні 1922 р.).

[...]⁷

В 1923 році [В. Г.] Шапошников підготовлював до друку перший та четвертий томи своєї розвідки «Влажность русских льнов» (томи другий та третій були надруковані ще 1918 року); редагував друге видання своєї книжки «Общая технология волокнистых и красящих веществ» (Держвидат у Москві) та підготовляв до друку нову книжку «Общая технология органических веществ».

Експериментальну працю в лабораторії³ науково-дослідчої Катедри хімічної технології (в хімічному будинку КП) було зосереджено на досліджуванні кам'яного вугілля, антрациту і коксу Донецького водозбору⁴.

[...]⁷

З доручення ВУАН давав одзиви в справі митної тарифікації штучних барвників.

Інститут технічної механіки працює з 1919 року під керуванням директора проф. *К. К. Симінського*, члена II відділу ВУАН.

I. Організаційна праця.

A) Інститут складається з хімічно-технологічної лабораторії, бібліотеки, Політехнічного музею з відділами: а) будівельної механіки, б) силікатного, в) шляхо-вого та г) механічного.

Б) Діяльність інституту провадиться в таких напрямках: а) розроблення наукових та науково-технічних питань у відповідних галузях знання й техніки; розроблення й дослідження технічних методів досліду над матеріалами та конструкціями. В інституті-ж провадяться й самі досліди, б) доклади й статті рефератного характеру, що мають на меті знайомити з сучасними досягненнями технічної науки, в) сприяння розвитку наукової думки в колах інженерів, охочих до чисто наукової праці та г) сприяння винахідникам.

II. Наукова праця.

Директором інституту *К. К. Симінським* було докладено II від[ділу] ВУАН цілу низку наукових праць інституту, що їх складено протягом минулого часу. Частину з них вже й надруковано. Найголовніші з цих праць такі:⁵

[...]⁸

III. За минулий час в Інституті тех[нічної]-мех[аніки] відбулася ціла низка (72) різних доповідей співробітників інституту: [...]⁹.

Окрім цього на засіданнях інституту заслухано низку доповідей реферативного характеру з теорії пружности: [...]⁹.

IV. Розглянуто низку винаходів різних приладів: для обміру напружень, лабораторних приладів, пічок, двигунів, то-що.

V. Інститут брав участь у об'єднаних засіданнях інституту з вищими відповідними організаціями [...]⁹.

¹ Загальна кількість доповідей – 7.

² Тут і далі – так у документі. Можливо мається на увазі: Катедра прикладної хімії.

³ Так у документі. Мається на увазі: Хімічно-технологічна лабораторія.

⁴ Так у документі.

⁵ Загальна кількість праць – 18.

VI. Інститут організував прилюдні доповіді та командировав своїх членів для доповідей й участі в роботах різних технічних з'їздів.

План діяльності інституту на найближчий час:

[...]⁶

Мікробіологічний інститут. [...] ⁷. 1 червня 1921 [р.] інститут приєднано до Української академії наук через злиття Академії з Товариством. Склад співробітників: директор, два наукових співробітника та лаборант. Мета – всебічне досліджування та розроблення наукових та науково-практичних питань мікробіології в широкому розумінню, що-до зоології, ботаніки, бактеріології, медицини, а також сільського господарства, гарбарства, молочарства та інших технічних виробництв, особливо зв'язаних з територією України. Окрім наукових творів, в вищезгаданому напрямкові свою практично-організаційну діяльність інститут виявив: в допомозі Київському ветеринарно-зоотехнічному та Медичному інституту¹, в організації боротьби з польовими мишами, організації штучного запліднення сільсько-господарських тварин, керівництві практикантами по вищезгаданим спеціальностям. Що-до наукових творів, то в інституті між іншими зроблено:²

[...]²

*Катедру біології с[ільсько]-г[осподарських] рослин*³ посідає від 5 серпня 1921 р. проф. доктор ботаніки академик Є. П. Вотчал. Перші праці катедри було присвячено фізіології смоляних ходів [...]⁷.

Друга група праць катедри студіювала питання кількісної анатомії листа, – взаємовідношення його випарувальної поверхні з перетином ксилеми, що подає йому воду.

Третя група праць мала своїм об'єктом кількісне визначення інтенсивності зеленого кольору листа. [...]⁷

Продовження багаторічних дослідів керівника катедри що-до розподілу і коливання тиснення пасоки на різних височинах стовбура берези, кленів, явора, граба по весні та літом – склали четверту групу праць катедри.

П'ята серія праць торкалася питань з електрофізіології дерева: [...]⁷.

Наукові доповіді академіка Є. П. Вотчала в ВУАН:⁴

[...]³

*Київський Акліматизаційний сад*⁵, директором якого академик М. Ф. Кащенко, почав свою діяльність з відкриттям Української академії наук. До цього часу з лікарських рослин цілком акліматизовані [...]⁷.

Продукти, які одержуються від рослин, досліджуються хімічним, фізіологічним та клінічним засобами.

З плодівих – вироблений новий сорт брусковини, який плодоносить у Києві без усякого зимового захисту, та кілька абсолютно терплячих одмін абрикосових дерев. З сибірських пород акліматизовані вишня «Томичка» та «Червоно-бурі порічки».

¹ Так у документі. Правильно: Київський медичний інститут.

² Загальна кількість праць – 20.

³ Так у документі. Правильно: Катедра сільсько-господарської біології.

⁴ Загальна кількість доповідей – 7.

⁵ Так у документі. Правильно: Акліматизаційний сад.

Проводяться щоденні записи вегетації всіх рослин саду та вирисовуються «криві вегетації» за особливо виробленим у нас методом. Спис наукових праць, про які були зроблені доповіді директором саду в Другому відділі Академії:¹

[...]³

Гідрологічна секція почала своє існування з 1919 р., в складі Комісії для вивчення природних багатств та творчих сил України. З 7 березня [19]20 [р.] і досі у секції головує проф. *М. І. Максимович*. Штат співробітників секції складався з 16 осіб, для трьох підсекцій: гідротехнічної, гідрологічної (вкупі с гідрометричною) та меліоративної 1923 р. [...]⁷. На засіданнях обговорювались загальні програмні питання та багато спеціальних докладів, зроблених: акад. *Б. І. Срезневським*; професорами: [...]⁴. Найважливіші праці секції були такі:²

[...]²

Окрім засідань провадилась в підсекціях постійна регулярна праця по кадастру рік та гідрографічному опису водозборів рік України, розібрано та систематизовано матеріали гідрометричних спостережень на головних водомірних пунктах р. Дніпра; збирались матеріали по питаннях водного господарства з метою нового меліоративного законодавства, та інші. Крім цього співробітниками секції складається показник літератури по гідрології та гідрографії України. Продовжується складання мапи районів України, де зрошення земель являється переважно корисним, та де воно забезпечено водою. Гідрологічна секція має бібліотеку та чимало цінних мап, графіків і інших рисунків та рукописних праць.

IV

III-й СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ВІДДІЛ П'ять років існування Соціально-економічного відділу Української академії наук (1919–1923 рр.)

[...]^{6,7,8}

1923 р. не вніс великих змін в наукове життя відділу. Склад його вже в середині грудня 1922 р. зійшов до 4 академиків. 25 травня на академіка по Катедрі цивільного права обрано було проф. *О. М. Гуляєва*, але того самого дня, правда не в Києві, помер *Р. [М.] Орженцький*. Гаряче взявся за роботу *О. [М.] Гуляєв*, багато сподівався од нього відділ в справі налагодження своєї правничої класи, та недовго попрацював він – усього 6 місяців – і помер 27 листопаду. Залишилися знову 4 академики: голова відділу *М. [П.] Василенко*, секретар *М. [В.] Птуха*, та члени – *К. [Г.] Воблий* і *О. [М.] Гіляров*. Наукова діяльність правничих комісій ішла, як і раніш, шляхом розроблення спеціальних тем, причому Комісія звичаєвого права³, скупчивши за 4 попередні роки багато матеріалів, поставила вже питання про їх систематичну розробку за певною програмою. Статистико-економічний семінар⁴ за від'їздом *Р. [М.] Орженцького* закотився, та розгорнув свою діяльність новий Семінар для вивчення суспільного життя, що його заснував акад. *О. [М.] Гіляров*.

Залишається сказати кілька слів про дуже болюче для відділу питання, а саме про виявлення наукової діяльності зовні, себ-то про друк праць. [...]⁷. Аж нарешті

¹ Загальна кількість доповідей – 5.

² Загальна кількість праць – 13.

³ Тут і далі – так у документі. Правильно: Постійна комісія для вивчення звичаєвого права України.

⁴ Тут і далі – так у документі. Правильно: Статистико-економічний семінар.

1923 р. начеб-то приніс деякі зміни. Набрано і надруковано 16 аркушів давно жаданого I тому «Записок» [...]»⁷.

Накреслимо в загальних рисах діяльність різних інституцій Соціально-економічного відділу за 5 років його існування.

[...]»^{7,8}

4. Демографічний інститут [...]»^{7,8}.

1923 р. вніс чималі зміни в роботу інституту. До нього був прикомандирований штатний науковий співробітник для спеціальних доручень М. [М.] Трацевський. Від початку року робота йшла, як і наприкінці попереднього року. Кожний співробітник працював над окремим завданням, поширюючи й поглиблюючи свою розвідку, або продовжуючи збирати матеріали. М. [В.] Птуха поставив собі завдання, знайти методи конструювання сумарних таблиць смертності, які спеціально підходили-б до українських і російських статистичних матеріалів. [...]»⁷. Далі працю було поділено між П. [І.] Пустоходом і М. [М.] Трацевським, і враховано було сумарні таблиці смертності для людности повітів і міст Е[вропейської] Росії; для людности губернь, де значна більшість його належить до одної національності, а саме Полтавської (українці), Орловської (великороси), Могилівської (білоруси), Ковенської (литовці) і Курляндської (латиші); для великих міст: Ленінграда, Москви, Київа та Одеси. Вперше в науці виявлено було за допомогою строго наукових методів властивості сільської і міської смертності для Росії, властивості життєздатности людности різних національностей. Навіть 4 великі міста мають кожне свої особливості.

Нова доба в існуванні інституту відкрилася з кінця квітня 1923 р. III відділ згодився з пропозицією Центрального статистичного управління України друкувати деякі праці інституту в Харкові, як спільні видання ВУАН і ЦСУ і їх фінансувати. Співробітники інституту, під безпосереднім керівництвом Ю. [О.] Корчак-Чепурківського, до 1 серпня виготовили до друку перший випуск «Праць Демографічного інституту», а саме: «Матеріали що-до природнього руху людности України. 1867–1914 рр.». Книгу цю розпочато вже друком і незабаром вона вийде в світ. Нині інститут закінчує таку-ж роботу по санітарній статистиці України. [...]»⁷

Друковані праці, що з'явилися у наслідок робіт Демографічного інституту:¹

[...]»²

5. Постійна комісія для виучування звичаєвого права заклалась 1 січня 1919 р. [...]»^{4,7,8}

Таким чином завдання першочергового значіння було встановлено наступні: а) збирати та систематизувати, оскільки буде можливо, всі бібліографічні матеріали що-до звичаєвого права взагалі народів Росії та особливо України, а в звязку з тим улаштувати при комісії належну книгозбірню; б) розпочати широкі виучування нових матеріалів для історії звичаєвого права України; в) зорганізувати в широких розмірах збирання та розроблення матеріалів звичаєвого права. Для найдоцільнішого виконання їх було вирішено скласти докладну програму для збирання матеріалів та поруч з тим виробити зразок картки, в якій був-би сталий виклад справи, яка виявляє ту чи іншу рису звичаєвого права місцевости.

¹ Загальна кількість праць – 9.

Протягом 1922 р. відокремлюється діяльність комісії в її цілому, у пленумі, від діяльності підкомісій – яких складається 3, а саме:

а) Бібліографічна – для складання бібліографічного показника.

б) Для збирання та досліджування матеріалів, що торкаються звичаєвого права України.

в) Для виучування норм сьогочасного народнього права в нарсудах м. Київ та Київщини.

В обсягові цих завдань провадиться праця і протягом 1923 р. Та в другій половині цього року висовується й нове завдання – на підставі зібраного матеріалу встановити остаточно норми звичаєвого права України, не відкидаючи раніш поставленої мети та завдань що-до її осягнення. [...] ⁷

Незалежно од цього, досягнення комісії виявляються ось у чому:

1) Складено програму для збирання матеріалів по всіх галузях цивільного та карного права.

2) Складено і виготовлено до друку бібліографічного показника праць по народньому праву взагалі і України зокрема.

3) Складено особистого показника праць б[увшого] першого голови комісії акад. О. І. Левицького.

4) На підставі архівного матеріалу складено по-над 5000 карток по різних галузях права, які розташовані по відповідних ділянках і являють собою приступний до наукового досліду матеріал (по Києво-Радомиському архіві переглянуто до 3500 справ і складено до 650 карток).

5) Переведено обслідування волосних архівів, а також постанов волосних судів і сільських сходів на Київщині (Глеваського, Будаївського, Маньківського), на Волині (по всьому Дубенському і частині Кременецького повіту), на Поділлі (Вінницькому і частині Ольгопільськ[ого] пов[ітів]), а також на Чернігівщині.

6) Окрім зазначених матеріалів, переведено збирання матеріалів по історії звичаєвого права: по річезовому, зобов'язковому та спадковому праву.

7) Виготовлено до друку отакі праці: ¹ [...] ².

Почато працю над кодифікацією українського звичаєвого права, а також студії над його історією та еволюцією норм цього права.

Ось досягнення комісії за 5 років її існування.

6. Комісія для виучування західно-руського та українського права². Комісію було засновано 27 січня 1919 року з пропозиції акад. Ф. В. Тарановського. [...] ^{7,8}

Праця комісії над досліджуванням різних питаннів з історії литовсько-руського та українського права полягала в загальних рисах ось у чому – голова комісії акад. М. П. Василенко працює над загальним курсом історії західно-руського та українського права. Р[оку] 1923 написав історично-юридичну розвідку «Кременецький ліцей і Університет Св. Володимира», життєписи покійних академиків О. І. Левицького та Б. О. Кістяківського. Усе це надруковано в I-му томі «Записок» Соціально-економічного відділу. Окрім того, акад. М. П. Василенко підготував до друку перший розділ своєї роботи «Нариси по історії виучування західно-руського та українського права» – I. «Тадеуш Чацький і його твори».

¹ Загальна кількість праць – 12.

² Так у документі. Правильно: Постійна комісія для виучування західно-руського та українського права.

[...]^{*7,8}

І. Ю. Черкаський розпочав писати розвідку про «громадські (копні) суди на Литві та Україні».

С. Г. Борисенко виучує карний інститут вигнання в історії західньо-руського права. [...]^{*7}

І. М. Балінський досліджує питання про феодалізм та феодальні відносини в Польщі, Литві та Україні.

Нарешті О. В. Орищенко та М. В. Масленіков розпочали в 1923 році виучувати: перший – податки та повинності Литовсько-Руської держави, а другий – інститут возних в литовсько-руському праві.

Спеціально в ділянці дослідження історії українського права працювали над джерелами друкованими та архівними члени комісії: [...]^{*4}. З них І. І. Минакову доручено досліджувати фінансовий устрій Гетьманщини, І. Ю. Черкаському – судовий устрій та судочинство на Гетьманщині. Обидва вони зібрали для своєї праці не аби-який матеріал. С. М. Іваницький-Василенко досліджує шляхецьке землеволодіння на Гетьманщині, та він уже виготовив про це наукову розвідку.

Л. О. Окиншевич виучує державний устрій та вище врядування Гетьманщини; в процесі праці, як окремі етюди, з його широкої теми він написав розвідки¹ [...]^{*2}. Окрім того, Л. О. Окиншевич систематично виучує історію західньо-руського та українського права.

Окрім цього, комісія працювала над бібліографією історії західньо-руського права та українського [...]^{*7}.

Із праць комісії зараз готові до друку:² [...]^{*2}.

Готуються до друку:³ [...]^{*2}.

7. Правничо-термінологічна комісія почала працювати з половини березня 1919 р. [...]^{*4}. Завдання комісії – скласти такий термінологічний словник, який найбільш був-би відповідав духові права та українській мові. Терміни бралися з живої народньої мови та з пам'ятників стародавнього українського законодавства, з актових книг українських судових установ XIV–XVIII віків. Комісія працювала надзвичайно енергійно і до літа назбирала силу матеріалів. Відділ влаштував спеціальне засідання, щоб їх розглянути і, переконавшись, що на ці матеріали треба чимало покласти ще суто філологічної праці, визнав за доцільне перевести комісію до Правописно-термінологічної комісії I-го відділу.

8. Комісію для присуду премій при III відділі закладено на підставі статуту, який передбачав 4 премії. В 1919 р. вироблено було правила для премій за найкращі роботи: 1) з історії західньо-руського та українського права – імени Ф. І. Леонтовича; 2) із звичаєвого права України або діючого права України – імени О. Ф. Кістяківського; 3) з політичної економії з дослідом народнього господарства України – імени М. І. Туган-Барановського; 4) по статистиці з дослідом суспільного життя України – імени О. О. Русова. Звичайно, що ніякої іншої діяльності комісія виявити надалі не мала змоги. Коли-б навіть хто й написав був відповідну роботу, в Академії не було й нема жаднісіньких коштів, щоб видати премію.

¹ Загальна кількість праць – 3.

² Загальна кількість праць – 4.

³ Загальна кількість праць – 5.

9. Окремі наукові доручення III відділу мають на меті таких вчених, які були-б розроблювали певне питання, визнане відділом за важливе чи то з теоретичного, чи з практичного погляду. Ясно, що широкий розвиток ця інституція може мати тільки тоді, коли матеріальний стан Академії досить зміцнішає. За 5 років існування відділу чимало було таких доручень. [...] ^{7,8}

Практика 3 1/2 років існування показала, що найкращий спосіб використати цю інституцію відділом при сучасних умовах – прикомандирування осіб, що мають окреме доручення до відповідної установи, або, як така закрита, до відповідного академіка, який провадить працю (О. [А.] Плевако). Звичайно, що коли зовнішні обставини зміняться, зміниться й характер використання цієї інституції відділом.

10. Кабінет імени М. І. Туган-Барановського закладено¹ відділом, щоб допомогти збиранню всіх матеріалів про наукову діяльність небіжчика. В особі Ф. [Х.] Задорожнього відділ має людину, яка з великою любов'ю збирає всі матеріали необхідні, щоб як-найповніш освітлити й характеризувати цю незвичайну людину, творця III відділу і одного з найкращих економістів, яких знає світова наука.

11. Бібліотека III відділу заклалась 20 березня 1921 р. на підставі постанови відділу про злиття всіх окремих книгозбірень його установ. Вона має своїм завданням обслуговувати співробітників відділу в їхній науковій праці. На 1 січня 1924 р. нараховувалось по-над 10 000 томів, значну частину їх уже упорядковано. За браком коштів поповнення її має випадковий характер. [...] ⁷

12. Товариство економістів заклалося 4 березня 1920 р. [...] ⁷. Т[оварист]во має на меті: 1) допомагати вивченню України; 2) допомагати розвиткові економії, як науки; 3) поширювати знання на Україні; 4) об'єднувати економістів-теоретиків і практиків для більшого успіху їхньої праці в ділянці економії.

[...] ^{7,8}. З початку існування т[оварист]ва головна праця провадилась по секціях, 1922 і 1923 рр. центр ваги було перенесено на пленум. Т[оварист]во за час свого існування виявило інтерес до всіх частин економічної науки, та переважно було звернено увагу на прикладну економію.

В 1923 р. президія складалась з голови – акад. К. Г. Воблого [...] ⁴.

13. Товариство правників заклалося 3 березня 1921 р. з ініціативи проф. В. І. Синайського. [...] ⁴

[...] ^{7,8}. Особливо жваву діяльність проявило т[оварист]во в 1923 р. Засідання його одбувалися не менш, як раз на місяць. До складу його увійшли всі правники, що працюють теоретично на ниві тої чи іншої галузі права, і не аби-яка частина практиків, які люблять і цінять наукове знання і вже виявили себе з цього боку. Найцікавішу доповідь в 1923 р. зробив небіжчик акад. О. М. Гуляев про цивільний кодекс. Т[оварист]во обговорювало цю доповідь на кількох своїх засіданнях; інші доповіді присвячено було новим течіям в ділянці карного права, в новому судовому устрою, ознайомленню з новою літературою, то-що.

14. Статистико-економічний семінар було закладено 15 липня 1921 р. з ініціативи Р. [М.] Орженцького і під його керівництвом. Поділявсь він на два відділи: теоретичної статистики і економіки, причому значна частина членів одночасно брала участь в обох відділах. [...] ⁷. Протягом 1923 р. семінар був закритий, але III відділ мав на думці в 1924 р. поновити статистичний його відділ.

¹ Так у документі. Кабінет не був створений.

15. Семінар для вивчення цивільного та звичаєвого права¹ засновано 15 серпня 1921 р. з ініціативи проф. В. І. Синайського, він і був його першим керівником [...] ⁷. З осені цього року на чолі його стоїть проф. А. Е. Кристер, якому пощастило в 1923 р. остаточно систематизувати роботу семінара. 6 членів його працювали увесь рік і 2 тільки півроку. Засідання одбувалися що-тижня, щоб обговорювати питання, які обов'язково обробляли усі члени семінара. Головне завдання його – дати теоретичну підготовку по цивільному і звичаєвому праву і виробити у членів уміння користуватись науковим методом досліджувати. За матеріал для зайнять правило українське законодавство в порівнянні з сьогочасним законодавством Західньої Європи і її цивілістичними ідеями.

16. Семінар для вивчення суспільного життя, закладений 1 вересня 1922 р. з ініціативи акад. О. М. Гілярова, працює під його керівництвом. Він поділяється на 3 відділи: 1) загальної соціальної філософії; 2) соціальної психології; 3) соціальної педагогіки. Розпочавши працю наприкінці 1922 р., семінар дуже жваво працював в 1923 р., причому розробляв найактуальніші теми з кожної із зазначених галузей знання. За активною допомогою членів семінара О. [М.] Гіляров студіював між иншим питання про філософію грошей.

Щоб правильно оцінити те, що зробив III відділ за 5 років свого існування, на увагу треба взяти не тільки загальний стан, в якому перебував Київ узагалі і Академія наук зокрема, ба й особисті ще причини. [...] ^{7,8}

Кінчаючи цей коротенький огляд, не можна не констатувати, що III відділ увесь час працював і працює систематично, за певним планом і широкою програмою, там, де це допускає характер науки і де не абсолютні перешкоди ставить життя; об'єднує, стимулює наукову роботу і за допомогою товариств керує нею, виготовлює молодь, придатну для наукової праці, в своїх семінарах. [...] ⁷

Академик Михайло Птуха

Секретар Соціально-економічного відділу

Звідомлення Всеукраїнської академії наук у Києві за 1923-й рік (3 нагоди п'ятирічного існування Академії 1918–1924). – Київ : [б. в.], 1924. – С. 3–146.

Історія Академії наук України. 1918–1923. Документи і матеріали. – Київ : Наукова думка, 1993. – С. 356–415.

№ 10

ЗВІДОМЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК У КИЄВІ ЗА 1924 РІК

І. ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД (Подас Президія Академії наук)

Вступні уваги

Уже шість літ існує Українська академія наук.

[...] ⁷. Українська академія наук, – так писало офіційне звідомлення Академії наук за перший рік її існування, – має підносити українську культуру й вивчувати Україну, збагачувати виробливість України, дбати про все добре для України.

¹ Так у документі. Правильно: Науковий семінар для вивчення цивільного та народного права.

Але-ж Академія – це суто наукова установа, і через те, закликаючи до себе співробітників, Академія наук перш за все ставить принципове питання: а чи буде той, кого закликають, найдостойнішим кандидатом з наукового боку? І от, – каже далі перше академічне звідомлення, – не раз трапляється так, що, коли стоять поруч кандидат-українець і кандидат-неукраїнець, і коли не українець перевищує науково кандидата-українця, то обирається не українець, а як-раз чужинець – росіянин, поляк, чи хто, і єдина для нього умова – щоб він не був ворожий до української культури. Ми не можемо, – кінчає звідомлення, – сховати від громадянства цей-о наш принцип та й не уважаємо за потрібне критися з ним, бо всякий инакший спосіб мали-б ми за лихо. В Академії наук – наука повинна стояти на найпершому плані. Це для нас аксіома.

Шість літ минуло, відколи писалися такі слова, – і треба признатися, що ніколи не доводилося Українській академії наук шкодувати за цей свій принцип супроти чужинців. Всі ті високі неукраїнські наукові сили, які вступили до Академії, щиро працювали вкупі з українцями на користь науці світовій, на користь науці українській зосібна. Тая спільна праця придбала своїми наслідками вселюдну пошану для Української академії наук. А що друкуються всі праці Української академії наук мовою українською (хоч рівнобіжно можуть друкуватися ще й іншими мовами), то таким чином завсіди результат академічної праці однаковісінько виходить український, на користь українській культурі, незалежно од національної по-статі автора. У внутрішньому-ж житті Академії неукраїнці, загалом кажучи, увесь час поводитися та й поводяться надзвичайно лояльно супроти українських національних інтересів. Значна їх частина навіть навчилася вільно писати й говорити по-українськи, хоч ніхто їх до того не силував. А вже-ж вони ніколи не вносять в академічне життя ані тіні деструктивного елементу, до якого, на жаль, мають нахил швидче вже природні українці. Що вкупі з нами – українцями неукраїнці терпляче і хоробро переносили протягом шістьох років всеньке наше лихоліття, про це, живовидячки, і згадувати не треба. Але не можна не згадати, що, голодуючи й холодуючи, часом не маючи за що хліба покупити, чим опалитися, в що одягтися, вони жертвували Українській академії наук свої цінні книгозбірні, наукові колекції і т. и[н.], замість продати їх і обернути гроші на свої потреби. Честь їм і слава, цим нашим вірним товаришам, науковим соратникам!

На щастя, доводиться зазначити, що період нашого лихоліття минає вже й минає. Минулий 1924 рік, що приніс цілій радянській республіці значне матеріяльне поліпшення, приніс таке поліпшення і для Академії наук. Збільшено платню співробітникам Академії: в грудні звідомного року тарифна ставка найвищої категорії дійшла до 54 крб золотом, а на 1925 рік призначено ще вищі ставки. Збільшено асигнування з центру й на науково-операційні видатки Академії наук: в кінці 1924 року присилалося вже аж 1000 крб на місяць. І хоч така цифра не дозволяє ще розвинути – приміром – лабораторну діяльність, але дрібні щоденні наукові потреби вже нею завдовольняються. Маємо од Наркомосвіти тверду обіцянку, що деяка, поки-що невелика цифра грошей присилатиметься з 1925 року й на академічне видавництво, яке досі держалося виключно коштом самих авторів та сторонніх прихильників Академії. Узагалі перспективи наукового життя безперечно кращають.

Не можна, однак, не зазначити, що серед спокійного ходу академічного життя й оптимістичних виглядів на чимраз кращу майбутність, траплялися часом і несподіванки, які вносили чималий заколот і тривогу поміж співробітників Академії

наук. В жовтні 1924 року через прикре непорозуміння видано в Збірнику Указонень¹ ч. 23–24 закон, що одразу вкоротив число штатних посад в Академії аж на 25 %. Довелося неодмінному секретареві, акад. А. Ю. Кримському, поїхати особисто до Харкова та й вияснити в Укрголовнауці це дуже прикре й несподіване непорозуміння. Укрголовнаука негайно сконстатувала, що про вкорочення штатів Академії на 25 % не може бути й мови, і що всі дотеперішні 160 штатних співробітників Академії повинні залишатися на своїх штатних посадах. Тільки-ж, щоб сума грошей, присланих щомісячно з центру на платню, вистачила для оплати праці кожного академічного співробітника всіма стома відсотками належної тарифної ставки, довелося тимчасово – з чисто формальних тарифікаційних мотивів – понизити в номенклатурі посад кваліфікацію наукових співробітників. Приміром, щось аж чотири-десятьом науковим академічним співробітникам, котрі повинні були-б здобувати платню, належну XI-ій групі (тоб-то 53 крб 52 коп. на місяць), довелося несподівано перейменуватися в «молодших асистентів», що їм платиться тільки 39 крб 50 коп. на місяць. Правда, ми маємо непохитні запевнення з харківського центру, що таке тимчасове, провізоричне становище для Академії наук тягтиметься недовго, що з 1 квітня 1925 р. всі оті «молодші асистенти» IX групи знов могтимуть фігурувати в належній їм XI групі і здобувати 53 крб 52 коп. на місяць, що навіть і тую цифру харківський центр вважає вже за недостатню та й обов'язково її підвищить. Все це так. Але-ж не можна не сконстатувати, що всенька ота несподівана історія із штатами не могла не одбитися на нормальному ході академічної роботи.

Перейдім тепер до огляду праці окремих установ Академії наук.

II. СПІЛЬНЕ ЗІБРАННЯ І ЙОГО УСТАНОВИ

На чолі Академії стоїть «Спільне зібрання» ординарних академиків усіх трьох відділів Академії наук, або академічна Рада, чи конференція. Це найвищий орган цілої Академії. Головою-президентом був 1924 р. академик В. І. Липський, віцепрезидентом – акад. С. О. Єфремов, неодмінним секретарем – акад. А. Ю. Кримський. Число штатних академиків було 25: 8 на Історично-філологічному відділі; 13 на Фізично-математичному й 4 на Соціально-економічному. З того числа академик Катедри мистецтва Ф. І. Шміт переїхав наприкінці 1924 року до Ленінграду на посаду директора Інституту історії мистецтв і через те – із штатних академиків – перейшов у розряд академиків позаштатних, що не одержують у нас платні. Натомість Історично-філологічний відділ збільшивсь на академіка української історії – М. С. Грушевського, що переїхав із-за кордону до Києва. Число позаштатних академиків, які живуть по-за межами Києва, збільшилося торік доволі значно. От за-кордоном увійшли в склад Академії як дійсні, хоч позаштатні, академики: Олаф Брок (неодмінний секретар Норвезької академії наук), Антуан Мейє (член Французького інституту²), Юрій Полівка³ (член Чеської академії наук⁴), відомий український етнограф Володимир Гнатюк (у Львові, – член-кореспондент Російської

¹ Так у документі. Мається на увазі: Збірник указонень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України.

² Так у документі. Правильно: Інститут Франції (*фр.* Institut de France) – французька академічна установа, до складу якої входять п'ять академій: Французька академія, Академія надписів та красном письменства, Академія наук, Академія моральних і політичних наук та Академія образотворчого мистецтва.

³ Так у документі. Правильно: Їржі (Юрій) Полівка (*чеськ.* Jiří Polívka).

⁴ Так у документі. Правильно: Чеська академія наук і мистецтв.

академії наук), Кирило Студинський (Голова Наукового т[овариств]ва ім. Шевченка у Львові). Фізично-математичний відділ веде в такому самому напрямі пересправи з проф. І. [Я]. Горбачевським – відомим хіміко-біологом, що був ректором Празького університету. У Москві обрано на позаштатних академиків Фізично-математичного відділу Української академії – геологів М. В. Павлову та С. Г. Навашина та бактеріолога проф. Л. О. Тарасевича, а в Харкові – проф. С. Н. Бернштейна, на Катедру механіки. Соціально-економічний відділ обрав у Харкові двох нових членів – проф. В. М. Гордона та проф. В. Ф. Левитського. Знов-же обрано торік ще й членів-кореспондентів: на Історично-філологічному відділі проф. Д. І. Яворницького в Катеринославі, Я. П. Новицького в Запоріжжі, В. І. Щербину в Києві. Таким чином, Історично-філологічний відділ Української академії наук має на 1925 рік 7 штатних академиків, 10 позаштатних та 2 членів-директорів з правами академиків. Фізично-математичний відділ має аж 13 академиків штатних, 12 нештатних і 2 директорів з правами академиків. Соціально-економічний відділ має 3 академиків штатних і 3 позаштатних.

Для декотрих академиків минулий рік був юбілейний (30 літ наукової діяльності акад. А. М. Лободи, 45 літ наукової діяльності акад. Д. І. Багалія).

Загальне число Спільних зібрань або конференцій дійсних членів, що відбулися 1924 року, становить цифру 23, себ-то вже трохи меншу, ніж позаторік. На жаль, однак, нема надії, щоб найближчий 1925 рік приніс якоесь зменшення для цієї будь-що-будь іще ненормально високої цифри. Навпаки, тая реорганізація Академії наук, яка незабаром має одбутися, вимагає, щоб академики всіх трьох відділів збиралися на спільні наради в 1925 році аж надто часто.

Спеціально-наукова праця Академії наук диференціюється по тих рясних інституціях, що перебувають або при Спільному зібранню, або при трьох відділах Академії наук.

У віданні Спільного зібрання знаходяться: а) Всенародня бібліотека, б) Музей мистецтва (був[ший] імені Ханенків), в) Антропологічно-етнографічний музей ім. Ф. К. Вовка¹, г) Комісія для краєзнавства², д) Друкарня. Що-до Центрального архіву давніх актів, то з минулого року, за наказом із Харкова, архів одірвано од Академії наук і прилучено до Головного архівного управління³.

а) Всенародня бібліотека України

Всенародня бібліотека України під проводом директора С. П. Постернака і тов[ариша] директора В. Ф. Іваницького – безперечно, належить до найпрацьовитіших і найбільш блискучих своїми успіхами установ Академії наук. Має вона аж 1 224 000 книжок. З них трохи більше ніж третину вже закаталогізовано та заальфавітизовано, а саме – 451 036 книжок, що вже видаються на руки читачам. Що-дня одвідують читальні Всенародньої бібліотеки до 900 душ люду, і видається їм для читання щоденно до двох з половиною тисяч потрібних їм книжок. [...]*⁷

1. Вступні уваги

1924 рік – 6-й рік існування Всенародньої бібліотеки України – був роком її дальшого невпинного зросту, поступу й організації.

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Кабінет антропології та етнології ім. Ф. Вовка.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Комісія краєзнавства.

³ Так у документі. Правильно: Центральне архівне управління при Всеукраїнському виконавчому комітеті.

Протягом звідомного року прибуло 58 242 книжок і журналів та 106 088 газет і листівок; [...]»⁷. Отже, на 1 січня 1925 року книжковий фонд Вс[енародньої] б[ібліотеки] У[країни], за приблизними підрахунками, є такий:

Основна бібліотека в Києві 974 000 кн[ижкових] одиниць

Філія в Києві 150 000 « «

Філія у Вінниці 100 000 « «

Разом до 1 224 000 кн[ижкових] одиниць.

Окрім того, бібліотека має до 300 000 газет і до 100 000 листівок.

2. Упорядкування книжкового фонду

В 1924 році всю свою роботу над упорядкуванням книжкового фонду Всенародня бібліотека провадила в двох напрямках: 1) над старим фондом і 2) над новим приростом.

Вс[енародня] б[ібліоте]ка продовжувала в 1924 році сортування, альфаетизацію й розставлення заальфаетизованих по відділах книг старого фонду на полиці. За рік так опрацьовано цілу низку відділів і всю «періодіку», окрім газет, а всього зайнято цими книгами 1982 аршини полиць, тоб-то поставлено до 100 000 книжкових одиниць. Серед цих книжок б[ібліоте]ка робить розшукування на вимоги читачів тоді, якщо запитаної книги немає серед закаталогізованих; отже і ці 100 000 книг приступні для користання.

Упорядкування нового приросту Вс[енародня] б[ібліоте]ка провадила так. Замість інвентаризування, як і в попередні 2 роки, всім новим поступанням бібліотека вела точний цифровий облік (реєстрацію), потім сортувала їх: розподіляла поміж відділами й каталогізувала.

Для книжок із РСФРР б[ібліоте]ка використовувала «Книжну летопись», розрізуючи її і наліплюючи на картки. На решту книжок б[ібліоте]ка складала картки сама. За рік пророблено таку роботу:

1. Розсортовано, зареєстровано й розподілено по відділах б[ібліоте]ки 58 242 книжки і журналів та 106 088 газет і листівок.

2. Заштамповано 44 273 кн[ижкових] одиниці.

3. Написано 71 521 картку, наліплено 25 179 карток, а разом виготовлено для каталогів 96 700 карток і вліто до каталогів.

4. Заіндексовано 11 574 назви.

5. Затопографізовано 39 387 книжкових одиниць.

[...]»⁷

Всю зазначену роботу провадили різні відділи Вс[енародньої] б[ібліоте]ки, а саме: реєстратура, загальний і марксизму, «україніка», рукописний, «періодика», бібліотекознавства. Відділ нотно-музичний розпочав працю тільки з жовтня, а відділи: стародруків, орієнталія, графіка, волянція та газетний – і в звідомному році б[ібліоте]ці не пощастило розгорнути за браком персоналу, і ці відділи обмежилися лиш збиранням матеріялів і видачею до читальні. Відділ справочний вліто в організовану в 1924 році підручну бібліотеку читальні.

3. Користування книжками Всенародньої бібліотеки:

читальня та абонемент¹

У Всенародній бібліотеці, як і звичайно по великих державних бібліотеках-книгохранилищах, прилюдного абонементу, власне, немає. Правом брати книги

¹ Тут подано відомості тільки про читальню основної б[ібліоте]ки в Києві. – Примітка в документі.

на дім з основної б[ібліоте]ки користуються лиш академики, співробітники самої б[ібліоте]ки та, з окремого дозволу ради, наукові робітники Академії наук; з Київської філії право абонементу мають усі наукові робітники м. Києва, а право колективного абонементу мають різні наукові семінари вузів (вищих шкіл), дослідчих кафедр і т. и[н.].

Отже, основний спосіб користування книгами Всенародньої б[ібліоте]ки – через читальню. Окрім загальної читальні, б[ібліоте]ка мала ще окрему наукову читальню.

1924 рік був роком надзвичайного росту читальні. Дальші таблиці яскраво виявляють цей ріст.

Роки	Число днів одкриття	Одвідувань читальні	Пересічно в день	Видано книг	Пересічно в день
1920	110	345	3	536	5
1921	239	3387	14	3981	16,5
1922	258	12 639	50	14 937	60
1923	287	66 172	231	111 974	390
1924	268 ¹	127 732	477	312 494	1166

[...]^{*7}

Протягом першої половини 1924 року читальня так розрослася, що перестала вмещати усіх читачів; з читачів почали утворюватися черги по 50–100 душ, які перешкоджали іншим читачам (видача була в самій читальні); каталоги, написані на поганому картоні, гинули: персонал читальні не встигав задовольняти всіх вимог читачів. Все це примусило переорганізувати цілком читальню, виділити з усіх книгосховищ найходовіші книжки в окрему підручну бібліотеку читальні, з окремими каталогами. Утворення підручної бібліотеки влітку 1924 року знищило черги читачів, збільшило оборот книжок, дало змогу збільшити удвоє видачу книг при тому самому штаті, врятувало від остаточного знищення каталоги оснвної бібліотеки.

[...]^{*7}

4. Політосвітня робота Всенародньої бібліотеки

«Політосвітня робота» – це термін, що його не звикли зв'язувати з розумінням академічних бібліотек.

Проблеми політосвітньої роботи академічних бібліотек, ні взагалі проблеми академічних бібліотек як живих організмів, що сплітаються з усім життям, революція ще не поставила й не розв'язала. Всенародній бібліотеці треба було самій поставити перед собою ці проблеми.

¹ Число днів одкриття в 1924 році зменшилося, бо читальню на час організації підручної бібліотеки з 16.VII. по 21.VIII.1924 р. було закрито для одвідувачів. – *Примітка в документі.*

Основними формами політосвітньої роботи Всенародньої б[ібліоте]ки були виставки книг¹, бібліографічні списки книг, справочна та краєзнавча робота б[ібліоте]ки.

[...]^{*1,7}

Окрім того, весь останній квартал б[ібліоте]ка працювала над великою виставкою: «Про продукційні сили та народне господарство України», яку розгорнуто на початку 1925 року.

Окрім виставок, було складено цілу низку списків книг і карткових бібліографічних репертуарів до виставок і на інші теми.

Другою формою політосвітньої роботи була справочна робота, що її б[ібліоте]ка провадила кілька місяців, але повинна була тимчасово припинити за браком персоналу.

Третьою формою політосвітньої роботи була краєзнавча робота. Всенародня б[ібліоте]ка має 2 спеціальні краєзнавчі відділи: відділи «Україніка» – в Києві і в Вінницькій філії. При останньому зорганізовано окремий Кабінет для виучування Поділля¹³. Ці відділи збирають і описують весь краєзнавчий матеріал, провадять бібліографічну краєзнавчу роботу з метою утворити книжкову бібліографічну базу для вивчення, дослідження й популяризації краєзнавства.

З тою самою метою Всенародня б[ібліоте]ка звернулася до губерніяльних і окружних бібліотек УСРР з закликом утворити бібліотечний краєзнавчий фронт разом із Всенародньою бібліотекою. Це саме питання поставила Всенародня б[ібліоте]ка і в своєму докладі на з'їзді в справі дослідження продукційних сил та народнього господарства України.

5. Всенародня бібліотека серед зовнішнього оточення

В 1924 році б[ібліоте]ка почала виходити із того стану зосередження в самій собі, що в ньому вона перебувала доти, й узяла зав'язувати сотні й тисячі стосунків і зносин з бібліотеками Київ, УСРР, СРСР і закордону, з різними економічними й державними установами і т. и[н.].

Всенародня б[ібліоте]ка висунула ідею об'єднання робітників академічних і наукових бібліотек м. Києва. Це об'єднання в 1924 році утворено, й осередком його стала Всенародня бібліотека Академії наук.

Приймала участь Всенародня бібліотека в загально-бібліотечному об'єднанні Києва², в багатьох бібліотечних конференціях у Києві (більше десятка), в цілій низці з'їздів і конференцій в Харкові і Москві, а саме: в 1 Всеросійському бібліотечному з'їзді, у Всеросійській конференції академічних бібліотек, в 1 Всерос[ійському] бібліографічному з'їзді, у Всесоюзній краєзнавчій конференції, у з'їзді в справі дослідження продукційних сил та народнього господарства України.

[...]^{*7}

6. Вінницька філія В[сенародньої] б[ібліотеки] У[країни]

Р[оку] 1924 вперше стала вона на тверду матеріальну базу, будши внесена в місцевий бюджет і маючи, окрім того, ще й спеціальні кошти. Це дало філії змогу пристосувати свій будинок до бібліотеки, оборудувати його полицями, систематично поповнювати свій фонд новими книжками та значно упорядкувати свій фонд.

¹ Загальна кількість організованих виставок – 15.

² Так у документі. Мається на увазі: Київське бібліотечне об'єднання при губерньському відділі політосвіти, створене у 1924 р.

Книжковий фонд виріс на 3000 томів, а разом із попередніми перейшов по-за 100 000 томів. 80 % його вже посортовано й поставлено на полиці. Закаталогізовано за рік 7678 книжкових одиниць і складено 1960 бібліографічних карток, а всього пущено до читальні разом із попередніми 20 315 книжок і 6460 бібліографічних карток на окремі статті.

Виросла за рік і читальня філії, саме: число одвідувань виросло з 4849 до 11 777 (на 243 %), а число виданих книг з 13 325 до 34 291 (на 257 %). За рік було організовано 8 книжкових вистав.

Проводила філія й суто наукову краєзнавчу роботу в Кабінеті для виучування Поділля, який перевів низку докладів, цикл лекцій з Поділлязнавства, виготовив до друку кілька розвідок з Поділлязнавства і одну з них надрукував: проф. Л. [Г.] Данилов «Клімат Поділля».

Отже, в 1924 році філія в усіх сторонах своєї діяльності зробила значні успіхи.

7. Підсумки й висновки

Протягом 1924 року Всенародня бібліотека продовжувала надзвичайно швидким темпом росту в усіх своїх частинах і формах роботи.

Виріс фонд, пророблено колосальну роботу над упорядкуванням фонду, на 20–30–40 % більшу проти попереднього року (за допомогою того самого, ба навіть зменшеного штату). Буквально грандіозний зріст пережила читальня, на 200–300 %. Пророблено велику політосвітню роботу, краєзнавчу, бібліографічну, зв'язано В[сенародню] б[ібліоте]ку з сотнями й тисячами інших б[ібліоте]к, установ, з'їздів, конференцій. Пророблено значну наукову роботу (десятки докладів), організаційну роботу й т. и[н.].

[...]⁵

б) Музей мистецтва б[увший] ім. Ханенків

За директора був М. О. Макаренко, ученого секретаря – С. О. Гіляров.

Дорогоцінні колекції цього музею жваво одвідували, з одного боку, спеціалістичні, зокрема, студенти Археологічного інституту¹⁴⁾, що систематично працювали там; а з другого боку – туди з'являлася ціла низка екскурсій, особливо влітку. [...]⁷

Кількість екскурсій у минулому році була величезна, надто влітку. В травні одвідало Музей б[увший] Ханенків – 37 екскурсій, у червні – 45, в липні – 26. Деякі екскурсії мали так багато членів, що доводилося для доцільності огляду розбивати їх на групи.

Негативним наслідком цього був той факт, що службовці музею, замість інвентаризувати речі музею, мусіли оддавати свою енергію докладним поясненням для одвідувачів. Друкований провідник по музею¹, що склав його директор М. О. Макаренко, звичайно, не міг замінити живого слова. Окрім того, трохи чи не на два місяці спинила працю музею призначена ревізія, що закінчилася звільненням М. О. Макаренка з посади директора, а самий музей було на два місяці зачинено та опечатано. Звільнення директора М. О. Макаренка одбулося, як сказано в розпорядженні, у зв'язку з ненормальностями, що їх виявила ревізія в господарстві музею і в усій поставі музейної справи. Виявилось, між іншим, що музей не має інвентарного опису. Отож, відколи замість усунутого М. О. Макаренка тимчасово був

¹ Так у документі. Мається на увазі праця: Макаренко М. Музей мистецтв б[увший] ім. Б. І. та В. М. Ханенків Української академії наук : провідник. – Київ : Червоний шлях, 1924. – 142 с.

призначений на директора ректор Художнього інституту¹ т[овариш] [І. І.] Врона, негайно повстало питання про те, що треба як-найшвидше зробити облік майна музею та скласти інвентар. Комітет музею, що на чолі з директором завідує музеєм, у засіданні 10 грудня 1924 р. доручив перевести цю справу вченому секретареві музею С. О. Гілярову, притягнувши до роботи, крім наявного штату співробітників, ще двох стажисток Линко та [П. А.] Кульженко. На цю працю пішло більш як місяць, і на початку 1925 року закінчено описом усі ті речі, що знаходяться в музеї (не замкнені по вітринах і коморах). Кожну річ докладно тепер описано, обміряно, зазначено, по можливості, відкіль вона вступила до збірки Ханенків, за скільки її придбано і т. и[н.]. Опис зроблено на 1275 картках.

в) Антропологічно-етнологічний музей ім. Ф. К. Вовка

Антропологічний відділ цього музею перебував під керуванням А. З. Носова, що разом був керівничим-директором цілого музею. Етнологічним відділом завідував А. І. Онишук, а бібліотекою – Є. О. Дзбановський. Всі три відділи сильно поповнилися цього року. Ми про кожен відділ подамо відомості словами їхніх-таки керівників.

1. Відділ антропології

Продовжуючи й поглиблюючи роботу минулого року, антропологічний відділ тісніше почав зв'язуватися з різними установами, що цікавляться антропологічними дослідженнями, переважно засобами та методами антропометричних pomірів, – даючи консультації, а іноді й беручи безпосередню участь у працях цих установ. Серед останніх можна зазначити вищі школи та клініки Києва.

Протягом першої половини звідомного року, коли існував ще колишній Археологічний інститут², антропологічний відділ був з ним зв'язаний читанням курсу по анатомічній антропології та веденням практичних управ із слухачами його, в наслідок чого дехто з цих слухачів досить докладно ознайомивсь із методами антропометрії.

[...]^{*7}

На запрошення Історичного музею ім. Т. Шевченка³ відділ виміряв скитські черепи музею і приступив до опрацювання їх.

Розроблювалося питання про антропологічний тип українського народу на підставі літературних джерел, матеріалів ще не опрацьованих (сирих) та спеціальних спостережень.

До з'їзду для вивчення виробничих сил України у Харкові⁴ провадилася підготовча робота, щоб зачитати там доклад: «Про вивчення населення України з антропологічного та національного боків».

Поруч із цим встановлювалися зносини з російськими та закордонними антропологічними організаціями в напрямку наукового контакту, взаємних інформацій, обміну літературою та одержання антропометричних струментів. На жаль, цього всього досягти до нормального положення ще не пощастило.

Велася робота бібліографічна та по збиранню й розробленню антропологічної термінології.

¹ Так у документі. Правильно: Київський художній інститут.

² Так у документі. Правильно: Київський археологічний інститут.

³ Так у документі. Правильно: Всеукраїнський історичний музей ім. Т. Шевченка.

⁴ Так у документі. Мається на увазі: Перший Всеукраїнський з'їзд по вивченню продуктивних сил і народного господарства України, який відбувся з 28 грудня 1924 р. по 5 січня 1925 р. у Харкові.

Завдяки встановленим зносинам, відділ антропології разом із підвідділом передісторії розвинув діяльність у напрямку збирання відомостей та різних даних, яких раніш бракувало не з вини кабінету, – головним чином, про колекції з розкопок палеолітичної стоянки в Мізені на Чернігівщині; більша частина з цих колекцій знаходиться при відділі, треба було вживати заходів на розшукування решти колекцій та недостаючих матеріалів, що стосуються до цих розкопок. Дещо в цьому напрямкові вже пощастило зробити і багато з'ясовано про палеонтологічні колекції тої частини, що знаходиться в кабінеті, та другої, що колись покійний проф. [Ф. К.] Вовк передав у Москву для визначення акад. М. [В.] Павловій та проф. [Г. Ф.] Мирчинку; ця остання частина колекцій, з доручення кабінету, зараз опрацьовується. Решта потрібних питань буде з'ясована, сподіваємося, в недалекому майбутньому.

Все це дало змогу приступити до більш-менш систематичної розбірки та рестрації колекцій у міру певного з'ясування потрібних даних.

Після впорядкування, після одержання потрібних додаткових відомостей та, по-зможі, звезення в одне місце до кабінету всіх колекцій або принаймні головніших, наслідки розкопок в Мізені, даючи надзвичайно цінний матеріал з боку вивчення фавни та людської культури часів палеолітичної доби на Україні, – мають бути опрацьовані. Передбачається, нарешті, спромога надрукувати їх як окремий «Мізенський збірник». Розуміючи величезне значіння здобутків Мізенських розкопок, учені не тільки в нас на Україні, але й у Росії і особливо за кордоном нетерпляче чекають оголошення цих найцінніших матеріалів.

Протягом звідомного року антропологічний відділ разом із підвідділом передісторії мав тільки одного співробітника, як і раніш, завідувача А. З. Носова, і тільки в кінці 1924 року антропологічний відділ поповнився одним, на жаль, нештатним науковим співробітником М. Я. Рудинським.

2. Відділ етнології

Як за минулих літ, так і в 1924 р., на першому плані праці відділу була дослідницька праця в царині народознавства.

Дослідницька праця провадилася вдвох напрямках:

1) власна, що провадилася силами співробітників музею на дослідних станціях, якими були окремі села, та 2) праця, яку провадили під керівництвом відділу чужі особи.

В 1924 р. продовжувано працю на старих станціях в сс: Старосілля, Пекарі, Валки, Слобідка та розпочато досліджування народнього побуту в с. Жукинь на Чернігівщині, де працювали співробітники відділу Л. [С]. Шульгина і Ю. [Ю]. Павлович.

В основу вивчення було положено всебічне дослідження одного господарства, а тоді ці відомості були заповнені матеріалами, зібраними по інших господарствах та від різних спеціалістів – як от рибалки, пасічники, теслі і ин.

До всіх ділянок народнього побуту пороблено малюнки (числом коло 1000), які доповнюють зібрані відомості, докладно ілюструють їх та пояснюють.

При досліджуванні побуту на окремих станціях зроблено фотографії (числом коло 100), які ілюструють техніку праці та фіксують цікаві моменти з життя народу.

Щоб накреслити план праці на 1925 р., щоб зібрати для цього відомості, – було влаштовано літом 1924 р. екскурсію на північну Київщину до м. Хабного і с. Нартимович, де записано цікаві матеріали, зібрано експонати для музею та зроблено до 300 малюнків.

Що-до дослідницької праці, яку провадять окремі особи під науковим провідом відділу, то треба зауважити, що в цьому році пощастило цю працю значно поширити і на окремі інституції (музеї, гуртки і ин.).

Більше оживилося теж зацікавлення працею відділу, бо цього року сторонніх учених, які відвідували нашу установу, зросло утрое.

Відділ старався знайти ширші кола громадянства з досягненнями в царині народознавства. З тією метою співробітники відділу читали лекції: школам, екскурсіям з провінції (робітничим і селянським), педагогам та студентам вищих шкіл.

Крім цього, в 1924 р. були улаштовані відділом:

1924 лютого ц. р. – вистава зразків народньої різдвяної драми. Тая вистава мала завдання – звернути увагу наукових та культурно-освітніх працівників на народню драму, яка – підо впливом нових форм життя – вмирає.

Літом 1924 р. було влаштовано виставу малюнків мистеця-етнографа Ю. [Ю.] Павловича, що мала метою дати ініціативу до подібної праці.

По-за цим, співробітники відділу провадили ще й технічну працю для опису й реєстрації матеріялів, каталогізації експонатів, консервації та охорони музейних речей, бо для цього окремих технічних сил немає.

При відділі етнології існує окрема установа – Музей народознавства, що до його надходять експонати, які мають відношення до народнього життя та зібрані підчас дослідницької праці, яку провадить відділ.

В 1924 р. прибуло багато нових (біля 250) експонатів, які стосуються до різних ділянок народнього побуту. Частину цих речей придбано на кошти Академії наук, а решта – це дарунки окремих осіб.

[...]⁷

Відділом етнології завідував А. [І.] Онищук, штатний науковий співробітник – Л. С. Шульгина, а нештатні постійні – Ю. Ю. Павлович і Н. [Б.] Заграда.

3. Бібліотека Кабінету антропології та етнології ім. Ф. Вовка за 1924 р.

В 1924 році бібліотека і далі поповнювалася книжками, переважно етнографічного та культурно-історичного змісту. За цей рік вступило 220 назв в 286 т., ч. тощо. Бібліотека отримувала книжки і мала постійний зв'язок з УАН, Російською академією історії матеріяльної культури, етнографічним відділом Російського музею в Ленінграді, отримувала книжки від різних краєзнавчих організацій («Северное бюро краеведения», Забайкальський відділ Рос[ійського] географ[ічного] т[овариства], підсекція матеріяльного побуту комісії краєзнавства при Українській академії наук, студентська секція цієї-ж комісії і инш.); до неї вступали і невеличкі підібрані колекції книжок (від В. О. Караваєва – описання різних країн і мандрівки – 20 №№; від ак[ад]. [Д. І.] Багалія – книжки про Слобожанщину – 6 №№; від В. [Є.] Козловської – серія археолог[ічних] праць – 7 №№; із збірки української старовини Г. Львовича – 38 №№; з бібл[іографічного] пок[ажника] М. Опоки – етнограф[ічні] та історичні книжки – 43 №№) і окремі книжки (від С[ільсько]госп[одарського] наук[ового] комітету; Інституту наукової мови¹; акад. М. [В.] Птухи; проф. С. [А.] Таранушенка; проф. [В. М.] Базилевича; М. [В.] Шарлеманя; О. [Б.] Курило; В. Вінницького; В. [П.] Петрова; Д. Саливона і

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Інститут української наукової мови.

співробітників кабінету). Книжки вступали до бібліотеки почасти в порядку обміну, але більшість – як дар, і бібліотека вважає за любий обов'язок висловити щирю подяку вищезазначеним інституціям і окремим жертводавцям.

Крім того, у звідомному році уперше пощастило налагодити зв'язок з Прагою і отримати від проф. [Й.] Матейки часопис «Anthropologie», 4 №№, за 1923 р. [...]»⁷

Співробітником для бібліотеки був єдиний Є. О. Дзбановський, на якому лежали і секретарські обов'язки і листування цілого Кабінету антропології та етнології, а також значна частина господарських обов'язків.

[...]»⁷

г) Комісія краєзнавства¹

Президія комісії складалася: з голови А. М. Лободи, його заступників М. В. Птухи та В. І. Луцицького і секретаря М. В. Шарлеманя. Окрім них, до складу комісії в 1924 р. входили: проф. Д. Є. Белінг, проф. Г. О. Кривченко, А. З. Носов, С. П. Постернак, акад. П. А. Тутковський, акад. О. В. Фомін, акад. І. І. Шмальгаузен – з місцевих учених, та акад. С. Ф. Ольденбург і проф. В. В. Богданов з Центрального російського бюро краєзнавства.

В 1924 р., як і в попереднім році, комісія далі збирала матеріал про краєзнавчі установи та організації на Україні, вивчала краєзнавчий рух на Україні та в цілому СРСР. До останнього часу зібрано відомості приблизно про 200 установ та організацій, що працюють на нашій території. Незабаром можна буде приступити до видання «Покажчика краєзнавчих установ України».

З метою збирання відомостей про краєзнавчий рух серед молоді та почасти з метою стимулювання цього руху комісія в травні 1924 р. прийняла до себе місцеву «Студентську секцію».

Крім звичайних чергових засідань, комісія в 1924 р. влаштувала низку відкритих зборів з лекціями та докладами. Чимало лекцій прочитали члени комісії на коротеньких курсах по краєзнавству, що їх організувала Студентська секція влітку минулого року, і на екскурсійній конференції – курсах при Київському губвідділі Спілки робітників освіти.

Комісія в минулому році брала участь у 5-й сесії Центрального бюро краєзнавства² в Ленінграді, у 2-й Всесоюзній конференції по краєзнавству в Москві та в 1-му Всеукраїнському з'їздові для вивчення продукційних сил та народного господарства України в Харкові.

На 5 сесії Центр[ального] бюро краєзнавства акад. [М. В.] Птуха зробив доповідь про стан краєзнавчої роботи на Україні за час після 4-ї сесії. Київській комісії краєзнавства Російське центральне бюро доручило репрезентувати українські краєзнавчі установи та музеї на 2-ій Всесоюзній конференції, що відбулася в Москві між 9 та 14 грудня. Між краєзнавчими організаціями України комісія розподілила 40 мандатів. Від Київської комісії³ на конференцію їздили: акад. М. [В.] Птуха, М. [В.] Шарлемань, А. [З.] Носов і С. [П.] Постернак. [...]»⁷

Дослідчу краєзнавчу роботу переводять на Україні численні державні й громадські установи і, в першу чергу, Українська академія наук. Тому з початку свого існування комісія поставила собі скромні завдання:

¹ Подає голова комісії акад. А. [М.] Лобода. – Примітка в документі.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Центральне російське бюро краєзнавства.

³ Тут і далі – так у документі. Мається на увазі: Комісія краєзнавства.

- 1) встановити, які саме інституції та особи переводять краєзнавчу роботу на Україні;
- 2) в міру змоги поширювати й об'єднувати їх;
- 3) подбати про те, щоб краєзнавча робота на місцях набула таких організаційних форм, які найбільше сприяють вивченню свого краю;
- 4) зв'язати місцеву українську краєзнавчу роботу з загальним краєзнавчим рухом у Союзі.

Чимала праця в зазначених напрямках і була пророблена Київською комісією краєзнавства, але широкого доцільного здійснення своїх завдань комісія досягнути не змогла, головним чином за браком коштів та інших матеріальних засобів. [...]»⁷

д) Друкарня й Видавництво Академії наук

Всякому ясно, яку колосальну роллю повинно відігравати і в житті Академії, і в державному українському культурному житті Видавництво Академії наук. В очах загалу Академія наук, яка не друкує – не буде навіть Академія наук. І така лиха слава могла-б була падати і на Українську академію наук, дарма що її наукові здобутки колосальні. Адже на 1 січня 1925 року, як підрахувала Видавнича комісія¹, в архіві Академії зібралася така сила готових рукописів, що їх було-б вистачило більше ніж на 4000 друкованих аркушів. І здебільша це все такі праці, що їм ніяк не слід лежати мертвим капіталом – не слід загаювати їхнє опублікування.

Розуміючи вагу видавничої справи і не маючи од держави абсолютно ніяких асигнувань на н[ію], Академія наук з перших літ свого існування шукала була виходу в тім, що вдавалася до сторонніх видавництв. І справді, таким чином виходило в світ дещо дуже важливе. Вистачить назвати «Російсько-український словник», що його почало друкувати видавництво «Червоний шлях», а кінчає Державне видавництво України («Держвидав»), або двохмісячний історичний журнал «Україна», що вже почав другий рік свого існування коштами «Держвидава». Тільки-ж такі публікації, хоч і мають на собі фірму «Українська Академія наук» і хоч справді таки являються результатом не чієї роботи, як академічної, – абсолютно не належать до властивого Видавництва Академії наук у точному розумінні цього слова. Вони – власність тих, хто уділив кошти на їхнє видрукування («Державне видавництво», чи хто). Вони не тільки не дають жодних прибутків Академії наук, бо Академія навіть не має спромоги порозсилати такі публікації своїм кореспондентам, бо здобуває в кращому разі 25 примірників якоїсь такої публікації, а трапляється – що й одного не здобува. Під «Видавництвом Академії наук» ми розуміємо тільки тую організацію, що належить самій Академії і дає для неї книжковий фонд.

Ця інституція – молода: нараховує ледві два роки життя. Робота його, отого справжнього академічного видавництва, починається в Українській академії наук допіро з другої половини 1923 року.

До того часу не було жодної реальної спромоги розпочати більше-менше регулярну видавничу діяльність: не було операційних грошей на папір, на оплату друкування, фальцування, брошурування, та не було й своєї друкарні. Якось видавши за перші роки свого життя (1918–1922) десь коло десятка своїх публікацій, здебільша

¹ Так у документі. Правильно: Редакційно-видавнича комісія.

приватним способом (та й то переважно офіційного характеру, як «Статут і штати», «Збірник праць Комісії для заснування Академії», «Звідомлення Академії за перший піврік існування» та таке інше), Академія наук через повний брак коштів та через друкарську руїну повинна була припинити всяку видавничу роботу. Більше того: вона не мала будь-яких коштів навіть на те, щоб пофальцювати та поброшурувати вже видрукувані аркуші отих своїх офіційних публікацій: «Статут», «Звідомлення» і ін., – і вони, стосами печатних простирадел, лежали й порошилися в коморі. Академія наук не мала навіть якоїсь штатної посади для Видавництва.

Допіро 1923 рік вніс перемену в цілу справу, відколи постановою Раднаркому було передано Академії наук друкарню колишньої Києво-Печерської лаври. [...]»⁷

На чолі Видавництва стоїть неодмінний секретар Академії – акад. А. Ю. Кримський, але він був-би вважав за несправедливу річ затінувати своїм ім'ям ім'я справжнього діяча М. З. Левченка – отієї живої душі цілої справи.

Цифрові дані, що ілюструють технічну і моральну працю Видавництва за минулий рік, ось такі:

1) Поброшуровано і пофальцовано геть-чисто всі старі (1918–1922) і нові (1923–1924) видання Академії: 392 1/2 аркуші друку, себ-то 6280 сторінок, або 44 975 примірників книжок.

2) Приведено в цілковитий порядок книжкові комори Академії.

3) Перевезено, впорядковано й пореєстровано видання давнішої Археографічної комісії та давнішого «Українського наукового товариства у Києві», всього 12 540 прим[ірників].

4) Придбано, без усяких грошових асигнувань од держави, певну кількість паперу, потрібного для безупинного друкування академічних книжок, та весь необхідний інвентар [...]»⁷.

5) Приведено до порядку академічні кліше, що їх почасті звідусіль призбирали, почасті в міру потреби наново замовлено, – всього по-над 3000 номерів.

6) На обов'язку Видавничої комісії лежало й розсилання видань Академії наук науковим установам як у межах СРСР, так і закордонним. Правда, за кордон було розіслано 1924 року лиш 975 примірників до 89 чужоземних установ (щоб вислати більш, на те не ставало грошей), але в межах України й союзних радянських республік, де Академія користується правом безплатної поштової розсилки, академічне Видавництво вело регулярні зносини та обмін виданнями більше як з 210 установами і розповсюдило протягом минулого 1924 року 10 445 примірників книжок, виданих Академією. Десять з половиною тисяч розповсюджених книжок – це цифра, будь-як-будь, аж надто поважна.

[...]»⁷. Видавнича комісія Академії наук змогла ще й 1923 року випустити у світ 117 аркушів друку, а протягом минулого 1924 року випустила вже-ж не самісінькі оті 95 аркушів, що по контракту дала друкарня, ба випустила аж 230 друкованих аркушів. Себ-то, разом за два роки Видавництво Академії випустило в світ 367 друкованих аркушів, ще й папір акуратно на друк постачало і поброшурувало всі свої видання геть чисто. [...]»⁷

Президія Української академії наук:
Голова-президент акад. В. І. Липський
Віце-президент акад. С. О. Єфремов
Невідмінний секретар акад. А. Ю. Кримський

III. ПЕРШИЙ, ІСТОРИЧНО-ФІЛОЛОГІЧНИЙ ВІДДІЛ

(Подає секретар відділу акад. С. О. Єфремов)

Перший, Історично-філологічний відділ, у минулому 1924 р. далі провадив розпочаті попередню працю, але разом з тим і поширював свою діяльність, засновуючи нові комісії та установи, викликані потребами як науки, так і життя.

Поширивсь, насамперед, склад відділу й дійшов уже до 22 членів: 8 дійсних академиків штатних, 9 позаштатних, 2 директори установ відділу і 3 члени-кореспонденти.

Окрім членів відділу, інших співробітників на відділі було: штатних 49, нештатних постійних 121. Таким чином відділ мав усього 192 співробітники¹, не лічучи ще так званих нештатних непостійних, що виконували ті або інші наукові доручення випадкового характеру, але в списках Академії не числяться. З ними число співробітників відділу, напевне, далеко сягає за 250 чоловіка.

Президія Іст[орично]-філ[ологічного] відділу лишалася та сама, що була й попередніх років: голова – акад. А. Ю. Кримський, секретар – акад. С. О. Єфремов. Засідань у минулому році одбув відділ 23² – себ-то, два засідання на місяць, присвячені адміністративно-науковим справам, що виникали чи то по установах відділу, чи взагалі в сфері належних до його компетенції наукових інтересів. Практичну наукову роботу провадили наукові установи – товариства, комісії та секції.

1. Історичне товариство Нестора-літописця, в складі своїх 205 членів, під головуванням акад. М. [П.] Василенка, одбуло в минулому році 7 прилюдних засідань з 13 доповідями, головним чином з історії України.

2. Історично-літературне товариство, в складі 45 членів, під головуванням акад. С. [О.] Єфремова, мало 14 прилюдних засідань, на яких зачитано було 30 доповідей, – переважно з історії українського письменства.

3. Товариство дослідників української історії, письменства і мови (Ленінград) складається з 20 дійсних членів і 3 співробітників, під головуванням акад. В. [М.] Перетца. Протягом 1924 р. одбуло воно 16 прилюдних засідань з 31 доповіддю. Товариство, як єдиний представник української науки в Ленінграді, використовує й обробляє багатий український матеріал, що переховується по ленінградських архівах та музеях. Голова товариства акад. В. [М.] Перетц, окрім розшукування матеріалів до історії українського письменства, з доручення відділу провадить складання наукової бібліографії давнього українського письменства, насамперед огляд рукописів українського походження або таких, що їх читано та переписувано на Україні. Досі описано 820 рукописів з різних бібліотек та музеїв.

4. Постійна комісія для складання словника української мови під головуванням акад. А. [Ю.] Кримського в складі 6 штатних співробітників (керівничий – В. [М.] Ганцов) і 8 нештатних співробітників – минулого року значно одмінила характер своєї роботи. Період самого збирання матеріалу скінчивсь, настало його оброблення. Що-до нового матеріалу, то праця провадилася над використанням термінологічних словників та спеціальних видань, а також творів Л[єсі] Українки, [М. М.] Коцюбинського, [П. О.] Куліша, перекладу творів В. [Г.] Короленка

¹ Спис їх див. у додатку. – *Примітка в документі.* Згадані тут і далі додатки не публікуються – упорядн.

² Спис прилюдних доповідей по всіх установах I відділу подано в окремому додатку, так само, як і спис надрукованих праць, що вийшли з-під пера всіх наукових співробітників Іст[орично]-філ[ологічного] відділу. – *Примітка в документі.*

та сучасних письменників – М. [Г.] Хвильового, Г. [М.] Косинки, М. [Т.] Рильського, П. [Г.] Тичини та ин.; прибуло також зо 3000 карток словарного матеріалу безпосередньо з народніх уст. Але головна праця комісії в минулому році була в складанні й друкуванні російсько-українського словника. [...]»⁷

5. Інститут наукової мови або термінологічної – єдиний з усіх установ Академії не дав свого звідомлення в цілому [...]»⁷. Сепаратно надійшло звідомлення тільки од правничого відділу інститута. Цей енергійний відділ, під головуванням І. [Ю.] Черкаського, одбув протягом року 147 засіданнів, збирав правничі терміни з історичних джерел та з уст народа (всього прибуло 7832 картки) та редагував далі «Практичний правничий словник», довівши його в кінці року до літери С, а на початку 1925 р. доредагував його зовсім (головна редакція належить акад. А. [Ю.] Кримському).

6. Постійна комісія історичного словника української мови¹ під керівництвом директора проф. Є. [К.] Тимченка, в складі 2 штатних і 3 нештатних співробітників – з одного боку провадила далі роботу збирання карткового матеріалу (за рік прибуло 17 000 карток) та уряджала прилюдні засідання з доповідями (4 засідання з 4 доповідями); з другого-ж – приступила вже й до остаточного оброблення та редагування зібраного попередю матеріала. Директор комісії і разом редактор зредував і виготував до друку 7 арк. словника.

7–8. Історично-філологічна катедра акад. А. Ю. Кримського, в складі двох штатних співробітників, підготовила до друку працю «Знадоби до життєпису Руданського» (друкується); прибирала за наперед виробленою програмою чимало лексичного матеріалу з народніх уст на Київщині, переважно народніх правничих термінів, що увійшли до «Російсько-українського словника» та спеціального «Словника юридичних термінів» (друкуються за редакцією акад. А. [Ю.] Кримського). **Кабінет арабо-іранської філології** при катедрі акад. [А. Ю.] Кримського з його великою спеціальною книгозбірнею (що цього року знов поповнилася більше ніж на 400 томів), нарешті, дістав матеріальну змогу почати каталогізацію книжок (закаталогізовано турецький та почасти арабський відділи); виготовлено переклад «Подорожи» арабського патріярха Макарія по Україні XVII в. з рукопису, що належить бібліотеці кабінету й являє редакцію, не раз одмінну од відомих досі редакцій «Подорожи». Видрукувано три монографії з історії персів та арабів. Дві послано на конкурс ВУКСУ² до Харкова (здобули найвищу премію).

9–10. Комісія етнографічно-фольклорна під головуванням акад. А. [М.] Лободи, в складі 2 штатних і 4 нештатних співробітників, протягом року влаштувала 20 прилюдних засіданнів з 28 доповідями, 5 наукових екскурсій (на Поділля, на Північний Кавказ, на Курщину та Чернігівщину то-що), що дали, опріч українського, матеріал молдавський та болгарський, а також знадоби для діалектологічної й етнографічної карти Путивльського повіту. До збирання етнографічно-фольклорного матеріалу притягає потроху комісія широкі круги, встановивши зв'язки з сільським учительством, студенством і взагалі селянством. Складено, а почасти й надруковано низку програм та відозв (як от К. [В.] Квітки – «Професійні народні співці й музиканти на Україні», програма красназвчих лекцій, відозва

¹ Так у документі. Правильно: Постійна комісія для складання історичного словника української мови.

² Так у документі. Правильно: ВУКСВ.

про збирання фольклорного матеріалу і т. ін.). **Музично-етнографічний кабінет** при комісії (керівничий К. [В.] Квітка і 1 нештатний співробітник), oprіч чільної участі в згаданих допіру експедиціях, працював над дослідом впливу західної народної музики, особливо західних слов'ян, на українську музику та музику східних слов'ян узагалі і над впливом української народної музики на російську. Зроблено записи народних мелодій: 160 українських, 8 білоруських, 110 болгарських, 12 кабардинських, 26 айсорських та ін.

11. Постійна комісія для видавання пам'яток новітнього українського письменства під головуванням акад. С. [О.] Єфремова, в складі 1 штатного і 11 нешт[атних] співробітників, як і минулих років, була єдиною з академічних установ, що провадила широкі студії з сфери історії українського письменства. В минулому році працювала переважно над виготовленням до друку академічного видання творів [Т. Г.] Шевченка (т. IV, щоденник, уже друкується), над організацією «Шевченківського інституту», що має зосередити в собі матеріали до історії українського письменства XIX в. та над окремими історично-літературними темами, що подавалися як доповіді на засіданнях «Історично-літературного товариства», яке працювало в тісному контакті з комісією. З цих праць склався, між иншим, надрукований вже том 1-й збірника «Шевченко та його доба» (1925), і є думка видавати його регулярно. Комісія заходами своїх членів здобула для своєї роботи чимало нового матеріалу, серед його перше місце займають автографи Шевченкових повістей – дар Академії од В. [Г.] Котельникова.

12. Катедра історії українського народу з поворотом до Києва акад. М. [С.] Грушевського, в складі самого академіка і 2 штатних співробітників, стала активним організаторським центром для науково-історичної праці в Академії. Р[оку] 1924 катедра влаштувала низку екскурсій для організації роботи на місцях (Харків, Чернігів, Переяславщина, Кременчук, Катеринослав¹, Запоріжжя, Вінниця, Житомир, Овруч і т. и[н.]), організувала видання, що виходили під фірмою «Історичної секції» (див. нижче), і збрала в лоні самої Академії знов-же низку установ, що практично розроблюють поставлені катедрою завдання. Отже, тісно з катедрою були зв'язані в своїй роботі – Історична секція з історично-економічною підсекцією, Комісія культурно-історична і Комісія історичної пісенности, 3 комісії по-районного розроблення історії України: а) Києва і Правобережжя, б) Лівобережжя та Слобожанщини, в) Степової України та Чорномор'я; Археологічна секція та Археографічна комісія. Персонально акад. [М. С.] Грушевський працював далі над «Історією української літератури», друкуючи т. IV її та підготовляючи [т.] V; робив підготовчі заходи для продовження «Історії України-Руси» й видання документального матеріалу 2-ої пол[овини] XVII [в.], зредагував 4 книги «України» і один том «Записок» відділу, вмістивши в них і кілька статтів.

13. Історична секція, під головуванням акад. М. [С.] Грушевського, р[оку] 1924 одбула 20 засіданнів з 38 доповідями, відновила видання історичного трьохмісячника «Україна» (вийшло 4 книги), друкує «Науковий збірник за р[ік] 1924» і склала з своїх праць черговий, VI том «Записок» I відділу, давши цим змогу взагалі багатьом співробітникам Академії випустити в світ свої праці. (Всього в тих

¹ Тут і далі – так у виданні. До 1926 р. – м. Катеринослав, з 1926 р. по 2016 р. – м. Дніпропетровськ, нині – м. Дніпро.

виданнях взяло участь 53 автори, надруковано 76 статтів і обговорено 48 виданнів). Нарешті секція брала діяльну участь в організації територіяльних комісій, що зайнялися розробкою історії свого краю з участю місцевих спеціалістів. Історично-економічна підсекція, під проводом проф. О. С. Грушевського, присвячувала свою працю, головним чином, дослідженню джерел до історії господарства України XVIII в.; провадила далі оброблення матеріялу Рум'янцівського опису (5 праць видрукувано, інші підготовляються) та працювала над методологією розроблення економічного матеріялу.

14. Комісія культурно-історична, під головуванням акад. М. [С.] Грушевського, в складі 2 штатних і 3 нештатних співробітників провадила дослідження примітивної культури та її аналогій у соціяльній структурі давньої Русі та в сучаснім українськiм фольклорі, розробивши, а почасти й надрукувавши низку праць з цієї сфери.

15. Комісія історичної пісенності, під головуванням акад. М. [С.] Грушевського, в складі 2 нештатних співробітників, збирає й опрацьовує відповідний пісенний матеріял, маючи завдання скласти в першу чергу корпус українських дум та історичних пісень. Перший том «Корпуса дум» у значній мірі вже підготовлено до друку.

16–18. Комісії порайонного розроблення історії України організувалися для оживлення дослідів над історією України: кожна з таких комісій становить організаційний осередок, що має своїм завданням зв'язатися з місцевими дослідниками даного району та розгорнути, можливо, всебічну працю над його дослідженням. Протягом року організувалися такі комісії: а) Комісія Київа й Правобережжя, під головуванням акад. М. [С.] Грушевського, в складі 2 штатних (керівничий В. І. Щербина) і одного нештатного співробітника: збираючися регулярно, вислухувала праці своїх співробітників, брала участь у справах, які подавало на її розгляд комунальне управління Київa, підготувала до друку збірник «Старий Київ та його околиці», організувала обслідування Київського некрополю й систематичний опис праць з історії Київa по місцевих бібліотеках та музеях; б) Комісія Лівобережжя та Слобожанщини, під головуванням акад. М. [С.] Грушевського, в складі 3 нештатних співробітників (вик[онуючий] об[ов'язки] керівничого Й. Ю. Гермайзе), розпочала свою роботу власне з Чернігова, організувавши місцевих працівників, провадячи почату ще попереднього року роботу архітектурного обслідування чернігівських пам'яток та підготовляючи до видання збірник «Чернігів і північне Лівобережжя», за котрим має піти збірник, присвячений Слобожанщині; в) Комісія Степової України та Чорномор'я, під головуванням акад. М. [С.] Грушевського, при участі 3 нештатних співробітників (вик[онуючий] об[ов'язки] керівничого М. М. Ткаченко), розпочала свою роботу при кінці року й тому поки що обмежилася самими організаційними заходами та притяганням до роботи місцевих сил.

19. Археологічна секція, під головуванням акад. М. [С.] Грушевського, влаштувала 6 засіданнів (2 спільно з Історичною секцією) з 6 доповідями. Деякі з них, як-от про археологічні відкриття останніх часів на Україні, мали популярний характер, ілюструвалися діяпозитивами і збирали численний гурт слухачів.

20. Археографічна комісія, під головуванням акад. М. [С.] Грушевського в складі 2 штатних і 2 нештатних співробітників, 10 дійсних членів і 13 постійних учасників, – мала протягом року 12 засіданнів на яких заслухано було доповіді про

стан археографічного матеріалу по різних місцях України. Археографічна комісія поставила своїм завданням провадити далі археографічну працю [М. І.] Костомарова, публікуючи архівні матеріали від другої половини XVII в. Для цього комісія виробила план повернення Україні архівних матеріалів, вивезених на північ, та тимчасового користування матеріалами московського походження, зробивши й деякі реальні до зреалізування того плану заходи. В інтересах дослідження матеріалів останніх часів, комісія намагалася, тісніше і безпосередньо зв'язатися з архівними установами і дослідниками на місцях, завести курси архівознавства, скликати Всеукраїнський архівний з'їзд, – на жаль, конкретизації цих заходів стали на перешкоді бюрократизація архівної справи та брак відповідних коштів. Зате реально стала справа опису, з приводу 350-річчя друкарської справи на Україні, всіх без різниці мови й шрифту виданнів, що вийшли на українській території до 1800 р. Обраний на це спеціальний комітет енергійно взявся до роботи і вже має близько 1000 описаних праць. Підготовлена до друку ціла низка архівних матеріалів (нап[риклад], велика збірка документів до історії Коліївщини) чекає коштів на видання.

21. Всеукраїнський археологічний комітет охорони і досліду пам'яток старовини, мистецтва та природи, під головуванням акад. О. [П.] Новицького, в складі 2 штатних, 2 нештатних співробітників і 18 дійсних членів, минулого року реорганізувався, поповнився новими членами і, діставши в грудні 1924 р. новий статут, узявся до роботи на ширшій, ніж було досі, масштаб. В сфері організаційній комітет виготував проект нормального наказу про охорону пам'яток, перевів справу з заснуванням у Києві трьохрічних археологічних курсів і, нарешті, розпочав роботу для скликання першого Всеукраїнського конгресу археологічного в Одесі¹⁵⁾ (що збереться в серпні 1926 р.). В справі охорони пам'яток комітет переводив регулярний догляд за земляними роботами в Києві, оглядав спливи (облази), робив безпосередні заходи для врятування київських пам'яток, що були під загрозою знищення (як-от Мазепинський будинок колишньої Духовної академії, мітрополітанський біля Софії дім, брама Михайлівського монастиря, Видубецький монастир і т. и[н.].); вдався в тій самій справі на місця (Черкаси, Яготин, замок князів Острозьких, могили Кулішів і [В. М.] Білозерського на Борзенщині, оранжереї в Сокирницях, парк у Тростянці і давні церкви й монастирі по Київщині, музеї у Бершаді, Красносільці, Полтаві, Старокостянтиніві і т. и[н.].). Окрім того, комітет зорганізував комісію, що керувала роботами Лаврської майстерні по реставрації першорядних пам'яток малярства; провадив далі збирання матеріалу для археологічної мапи та реєстрації пам'яток, брав участь в Ольбійських розкопках¹; виробив план наукової роботи для дослідження трипільської культури і т. и[н.]. При комітеті, вважаючи на спеціальне завдання, відновлено також окрему Софійську комісію.

22. Софійська комісія, під головуванням акад. О. [П.] Новицького, зосередила свою увагу на дослідженні стародавніх фресок у соборі Св. Софії та охороні їх од неминучої загибелі, якщо не буде проти цього вжито негайних заходів. Комісія й поставила своїм першим завданням реставрацію цих фресок, між іншим і однієї нової, доти зовсім невідомої, як і інших пам'яток давнього мистецтва; дещо вже й зроблено, як-от реставрація одного образу візантійської доби, – інше за браком коштів одкладено на найближчий час. Окрім того, упорядковано частково

¹ Так у документі. Маються на увазі: археологічні розкопки грецької колонії-полісу Ольвія.

Софійський архів та підготовлено до друку в «Софійському збірнику» архівний матеріал про реставрації собору Св. Софії протягом XVIII–XIX вв.

23. Постійна комісія історично-географічного словника української землі, під керуванням директора, проф. О. [С.] Грушевського, в складі 2 штатних і 2 нештатних співробітників, провадила далі свою роботу [зі] збирання матеріялу та його обробки, спиняючись детальніше на невияснених досі питаннях з історії економічного життя та колонізації. Минулого року використано 25 виданнів для визбирування карток, і остаточно оброблено в статтях місцевості з Остерського, Кролевецького, Козелецького, Кременчуцького та Київського повітів, з південної Волини та Холмщини.

24. Постійна комісія для дослідів над громадськими течіями на Україні¹, під головуванням акад. С. [О.] Єфремова, в складі 1 штатного і 4 нештатних співробітників, мала в минулому році 8 прилюдних засіданнів з 17 доповідями, збирила чимало нового матеріялу (з історії Кирило-Методіївського братства, з історії 60-х років, архів І. [М.] Стешенка, з біографії [М. П.] Драгоманова то-що). Дещо з своїх матеріялів комісія обробила й опублікувала в працях своїх співробітників, розробляла бібліографію до історії громадських течій, нарешті приступила до складання особливої серії соціально-економічного змісту, що подавала-б матеріяли та розвідки з історії громадських течій. Досі підготовлено 6 випусків з тієї серії: «Драгоманов у Києві», «Український рух 70-х років в освітленні сучасників», «Публіцистика 60-х років», «Галицька публіцистика 60-х років», «Література РУП (Революційної української партії)» і «Листування Кирило-Методіївських братчиків».

25. Постійна комісія для складання біографічного словника українських діячів, під головуванням акад. С. [О.] Єфремова, в складі 1 штатного співробітника (керівничий – М. М. Могилянський) і 5 нештатних співробітників, за 1924 рік долучила до своєї картотеки 39 785 нових карток, а також і чимало вже цілком готових біографій на перші літери, збирила нових співробітників у Житомирі та Вінниці, а це з давнішими (Чернігів, Полтава, Катеринослав, Одеса) досить повно охоплює українську територію й допомагає здобувати біографічний матеріял силами місцевих людей (найбільше матеріялу дали Вінниця, Одеса, Чернігів). Щоб зацікавити місцевих діячів та притягти до співробітництва в комісії, надруковано було в VI кн[изі] «Червоного шляху» особливу відозву. Приступлено вже до складання основного списку ймень та зведення до альфавету всього зібраного досі карткового матеріялу.

26. Гебраїстична історично-археологічна комісія², під головуванням акад. А. [Ю.] Кримського, в складі 1 штатного співробітника (керівничий – І. В. Галант) і 3 нештатних співробітників, поставивши собі завданням розробку матеріялів із внутрішньої історії юдаїзму, обслідувала з цього погляду архіви київського генерал-губернатора, Київської шкільної округи, губерніяльного правління, Цензурного комітету та окремі справи Центрального архіву. Цим способом не тільки взято на облік матеріяли з історії жидівства на Україні, але й цікавіші з них скопійовано для власного архіву комісії. Результатом цієї роботи було, між иншим, 7 прилюдних доповідів, зроблених на підставі зібраного матеріялу.

¹ Так у документі. Правильно: Комісія для дослідів над історією громадсько-політичних течій на Україні.

² Помилка в документі. Правильно: Гебраїстична історично-археологічна комісія.

27. Кабінет мистецтва з відділом дитячої творчості при йому, під керівництвом акад. Ф. [І.] Шміта, з 1 штатним співробітником, розробляв питання теорії та соціології мистецтва, виробивши, між іншим, точні програми та методи дослідчої мистецької роботи та провадячи лекції й планові курси як із загального мистецтва, так і прикладні (художнього виховання та мистецької педології). При кабінеті працювало 4 семінари (підготовчий, візантійського мистецтва, малюнку дефективних дітей і малюнку нормальної дитини). Окрім того, Кабінет мистецтва улаштував при Всенародній бібліотеці України виставку літератури художнього виховання та дитячої ілюстрованої літератури й опрацював програму для роботи бюро художнього виховання та провадив складання бібліографічних покажчиків із загального мистецтва, художньої педагогіки й дитячої творчості.

28–30. Катедра українського мистецтва, під головуванням акад. О. [П.] Новицького, улаштувала в минулому році власний кабінет українського мистецтва з колекцій кол[ишнього] Наукового товариства, заінвентаризувала його і поповняє новими експонатами. В тісному контакті з катедрою працює й **Секція мистецтва**, головним чином у сфері дослідження художніх цінностей, вилучених із церков та молитовних домів на Україні. **Музей діячів України** при секції провадить тепер енергійну інвентаризацію зібраного майна: минулого року зареєстровано 1708 експонатів.

31–32. Науково-педагогічна комісія, під головуванням акад. О. В. Корчак-Чепурківського, в складі 1 штатного і 4 нештатних співробітників, провадила далі свою звичайну роботу, студіюючи питання трудової школи (історія, різні напрямки й проблеми організації), методичні проблеми сучасної школи (комплексна система, дальтон-план), методику рідної мови в сучасній школі, освітню справу на Україні в сучасному та минулому. Результати студіювання комісія, не маючи власного органа, подавала на сторінках журналу «Радянська освіта». Комісія брала участь у праці Київської педологічної станції, III-ої Всеукраїнської конференції педагогічної освіти; зорганізувала педагогічно-термінологічну комісію в складі Інституту наукової мови (словник педагогічної термінології) й розробила статут Науково-педагогічного товариства, переданий на затвердження відповідних органів Академії. **Інститут фізичної культури при Педагогічній комісії**¹, з його допоміжними установами (музей фізичної культури; кабінети – анатоמו-антропометричний, гігієни, еugenіки та антропосоціології; лабораторії – біохімії, праці та фізіології), в складі 1 штатного директора і 4 нештатних співробітників, переводив збирання матеріалів, вироблювання препаратів, організацію екскурсій та дослідів на місцях участь у з'їздах то-що. Інститут, крім того, підготував до друку збірку своїх праць.

[...]*⁷

33. Бібліотека Історично-філологічного відділу ім. В. Антоновича² збагатилася минулого року приєднанням бібліотек небіжчика В. [Л.] Модзалевського (1833 назви книг та брошур) і колишнього Наукового товариства (по-над 4000 томів), не рахуючи інших, не таких значних, дарунків од поодиноких осіб та Полтавської архівної комісії. Всього за рік видано було 850 томів на користування членам

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Науково-педагогічна комісія.

² Так у документі. Правильно: Бібліотека ім. В. Б. Антоновича Історично-філологічного відділу.

та співробітникам Академії, а, крім того, останніми часами бібліотека впорядила в своєму помешканні постійну читальню, де працюють щоденно співробітники Академії, дослідних катедр, студенти різних вузів та інших наукових установ.

Окрім цієї підручної бібліотеки (та спеціальних багатих книгозбірень при окремих установах), були під управою I-го відділу ще бібліотеки колишніх монастирів – Лаврська, Михайлівська, Никольська, Видубецька та Софійська, що їхню головну цінність складають переважно стародруки та рукописні збірки. Завідувала ними спеціальна Бібліотечна комісія, що минулого року чимало попрацювала над обліком, реєстрацією та впорядкуванням книжних скарбів. Ці бібліотеки брали участь своїми книгами у виставках з приводу 350-ліття друкарської справи на Україні і взагалі задовольняли наукові потреби київських дослідників. На черзі стоїть концентрація, принаймні декотрих з них, в одному помешканні, а саме в бібліотечному будинкові колишньої Лаври, бо цим способом досягнути буде можна й більшої охоронності книжних скарбів минулого, і доцільнішого їх використання. Окрім того, I відділ постановив передати ці монастирські книгозбірні в тісніше відання Всенародньої бібліотеки при Академії наук.

Окидаючи одним поглядом діяльність I-го відділу Академії за минулий 1924 рік, можна сказати, що відділ доходить нині вже повного циклу свого розвитку. Мало не всі катедри обсажено; робота, яку – тому літ шестеро – відділ собі ставив за ріа desideria¹ на початку своєї організації, її в більшій або меншій мірі вже виконує низка комісій та інших установ; організаційна пора вже доходить свого краю. І далші у відділа завдання будуть не так екстенсифікаційної природи, не так захоплення ширших обсягів у роботі, як її інтенсифікації, розвитку та поглиблення на вже зайнятих позиціях.

IV. ДРУГИЙ, ФІЗИЧНО-МАТЕМАТИЧНИЙ ВІДДІЛ

(Подає секретар відділу акад. В. І. Липський)

В особовому складі II-го відділу відбулися такі зміни. Всіх штатних академиків було, як і раніш, 13. Окрім того, було 8 позаштатних, себ-то таких, що живуть по-за Києвом, з них 3 за кордоном. Один з останніх М. І. Андрусов, помер у Празі. На протязі 1924 року обібрано двойко нових академиків: Марія Василівна Павлова та Сергій Гаврилович Навашин (Москва). Таким чином, всього 13+9=22 академики. Кількість-же всіх співробітників біля 100.

На початку року переведено перевибори президії, яка лишилася та-ж сама: за голову – акад. П. А. Тутковський, за секретаря – акад. В. І. Липський. На протязі року відбулося 19 засіданнів, на яких було зроблено 37 наукових доповідів – як членами відділу, так і іншими особами². [...] ^{2,7}

1–4. Катедра геології, Геологічний кабінет, Геологічна секція та Комісія для вивчення природних багатств України працювали вкупі під головуванням акад. П. А. Тутковського. Кабінет здобув за 1924 рік шляхом обміну з різними науковими установами УСРР (і зокрема України) 202 назви спеціальних книг та журналів і 47 різних збірок мінералогічних, петрографічних та палеонтологічних матеріалів, що опрацьовували їх штатний персонал кабінету (1 академик та 1 старший вчений консерватор) і 12 безплатних співробітників (зробили 8 дослідних

¹ «*ria desideria*» – добрі наміри (*лат.*).

² Загальна кількість праць – 11.

екскурсії на власні кошти); до збирання матеріалів притягнуто й студентів різних вузів. Кабінет і секція давали відповіді на запити різних державних установ та провінціальних музеїв і гуртків. Кабінет одвідували численні школи та гуртки, яким показувано матеріали кабінета і читано лекції. Співробітники кабінета провадили широку популяризаційно-освітню діяльність та педагогічну працю по різних вузах.

5–6. Катедра прикладної фізики та Комісія для дослідів над питаннями геофізики, під головуванням акад. Б. І. Срезневського, виявила свою діяльність прикладного значіння на З'їзді для вивчення продукційних сил України працями над вивченням вільного випарування та причин неврожаїв, також над вирахуванням енергії вітру, що її, енергію отую, українська індустрія використати може. Від імени Академії подано з'їздові доповіді¹. [...] ^{*7}

7. Катедра прикладної математики (голова – акад. Д. О. Граве) продовжувала працю з теорії електромагнетизма. Виготувано до друку 2 томи «Основного курса механики», що має за мету наблизити теорію до практики, причому теорія пояснюється на машинах, турбінах, авіації та т. и[н.] (здано до друку). В журналі КІНГ'а видруковано 4 праці, подано до Академії наук 2 мемуари.

8. Катедру чистої математики займав акад. Г. В. Пфейффер; він-же був головою Комісії чистої математики. Він подав до друку одну працю та зробив в комісії 6 доповідей. Був з нього член дослідчої катедри, рецензент та опонент на прилюдних дисертаціях. Науковий співробітник [М. К.] Куренський прочитав 15 доповідей та подав 6 праць.

9. Катедра математичної фізики – академик М. М. Крилов продовжував свої досліді в галузі наближеного інтегрування диференціальних рівнянь, теорії інтерполяції та механічних квадратур, як про це свідчать його повідомлення за минулий час на засіданнях II-го відділу Академії та за кордоном, напр[иклад], на Міжнародн[ому] математичн[ому] конгресі (Канада, Торонто)¹⁶⁾, на якому акад. М. М. Крилов був делегатом УАН і про який подано звіт повідомлення. В минулому році академіка М. М. Крилова обібрано було на члена Коїмбрського інституту².

10. Інститут технічної механіки, окрім директора проф. К. К. Симінського, складався з 2 штатних та 6 нештатних співробітників. Праця його полягала в 1) лабораторних дослідях над мінеральними багатствами України, почасти над будівельними матеріалами, каолінами, залізом та инш.; 2) в розробці технічно-наукових питаннів, наприкл[ад], про втому заліза та дерева підо впливом змінних навантажень, питаннів з теорії луків, платівок та инш.; 3) в семінарських заняттях; 4) в наукових доповідях співробітників. Наслідок – наукові праці: надруковано 11, виготовлено до друку 15, готується 9.

Окрім того, інститут тримав тісний зв'язок з виробництвами: фарфор-трестом, з організаціями для відбудування мостів, з машино-будівельними заводами; виконано дослідження головних вузлів ланцюгового моста у Київі. Зв'язок з вуз'ами полягав у тому, що розроблялася нова комбінована активно-трудова метода навчання та наукова організація праці, й робилися спроби її вживання в Політехнічному інституті.

[...] ^{*6}

¹ Загальна кількість доповідей – 2.

² Так у документі. Правильно: Коїмбрський університет.

11. Ботанічний кабінет та гербарій (голова – акад. О. В. Фомін) складався із 3-х штатних та 5 нештатних співробітників. Праця персоналу полягала: 1) в науковому опрацюванні колекцій, 2) в монтуванні їх, 3) в дослідчій роботі – дослідженню лісів та болот, 4) в демонстрації колекцій одвідувачам, 5) видаванні довідок на запити, 6) відбиранні дублетів для обміну. Гербарій квіткових рослин тепер досягає 23 000 аркушів, спорових – біля 2500 пакетів.

12. Катедра біології сільсько-господарчих рослин¹. Роботи голови, акад. Є. П. Вотчала, йшли в трьох напрямках: 1) виучування смоловидільного апарата сосни – в Дарницькій лісовій дачі, де збудовано було вишки, що давали доступ до 25 метр[ів] висоти, та закладено досвідні підсочні участки. Визначалося влітку смоляне тиснення, записувався добовий хід його та зважувалися виходи терпентини з окремих пасем стовбура, 2) там-же переведено магнето-метричні вимірювання електро-магнітного поля стовбура високих сосон, 3) переведено 2 серії праць з водного балансу. Академик Є. П. Вотчал зробив 4 повідомлення на засіданнях II-го відділу Академії, в тому числі актові промова. Окрім того, його громадська праця визначилася в доповідях (7), співучасті на з'їздах селекціонерів, лісоводів та на з'їзді для вивчення продукційних сил України.

13. Акліматизаційний сад (директор – акад. М. Ф. Кащенко) продовжував культуру лікарських рослин, додавши цілу низку нових, як чорна мальва (*Althea rosea* Cav. forma *nigra*), лобелії (*Lobelia inflata* L.), багна (*Ledum palustre* L.), калуфера (*Tanacetum Balsamita* L.), острагона (*Artemisia Dracunculus* L.), клещевини (*Ricinus communis* L.), причому одержано різностать, що дає насіння прямо в ґрунті; далі бавовна і цитварний полин (*Artemisia Cina* Berg). Продовжувалися праці над морелями та персиками. Було переведено велику роботу: вираховано кількість зернин в одному грамі і лоті та вагу одиниці обсягу (1 кубіч[ний] сант[иметр]) їх-же, всього 64 сорти. Хімічна аналіза маків і індійських конопель та фізіологічний вплив наперстянки (*Digitalis*) дали цілком задовільні наслідки. Виготовлених до друку праць написано 6. Сад одвідували учні шкіл; приймалися також на практику. Сад обгороджено колючим дротом, придбано різних приладів.

14. Катедра ботаніки та Ботанічний сад (директор – акад. В. І. Липський) – окрім того, що продовжував роботу в тому-ж самому напрямкові (поповнення бібліотеки, збирання гербарію, музею, літератури з флори України), в 1924 році розвів новий ботанічний сад на території Академії, де розведено було з одного боку декоративні, з другого-ж – лікарські та технічні рослини. Не дивлячись на дуже сухе літо, культура була вдалою: такі рослини, як клещевина (рай-дерево) (*Ricinus communis* L.), белладонна (*Alropa Belladonna* L.) та ціла низка інших, дали високогарні наслідки, з багатьох рослин зібрано насіння. Почасті надруковано, часті виготовлено до друку 4 праці. Складено опис нового ботанічного садочка (з планом).

15. Катедра технічної хімії (акад. В. Г. Шапошников) на протязі 1924 року видрукував 6 праць, зробив одне повідомлення на засіданні II-го відділу та виготовив до друку окреме видання «Тропа на завод», приступний для загального вжитку підручник з галузів промисловости, що ґрунтуються на хімічних переробках. Керував працею товаро-випробувальної лабораторії при КІНГ'у, яка виконала

¹ Так у документі. Правильно: Катедра сільськогосподарської біології.

800 аналізів, випробувань та одзивів. Консультував по різних установах в питаннях різних виробництв – газового, скляного, шкурного, мінеральних фарб та т. інш. Керував секцією органічного надіб'я Науково-дослідчої катедри технології¹. Викладав лекції по вуз'ах.

16. Катедра хімії (акад. В. О. Плотников) керував працями співробітників в хімічній лабораторії та в Комісії для вивчення будови атомів²; був членом президії київського Доброхіму. Розроблялися методи здобування хімічних препаратів, що необхідні для боротьби з шкідниками та для дезинфекції. Сам В. О. Плотников видрукував дві праці, зробив 3 доповіді в II-му відділі та в комісії, виконав 3 експериментальних праці. Під його керівництвом виконано цілу низку (23) праць на різні теми його співробітниками та учнями.

17. Катедра експериментальної зоології. Завідуючий катедрою академик І. І. Шмальгаузен переводив окрім праць, зазначених в звіті Мікробіологічного інституту, досліди над питанням про вплив голодування на морфогенезу у безхвостих амфібій та дослідження ембріонального розвитку.

Здано до друку книгу: «Проблема смерти и бессмертия». Лаборант Ю. А. Степанова окрім біжучої лабораторної роботи закінчила своє дослідження про розвиток кінцівок у птиць та приступила до вивчення нормальної кривої росту різних відділів кінцівки у ембріонів курчати.

18. Мікробіологічний інститут через несподівану смерть його фундатора та першого директора проф. Ф. З. Омельченка, що помер на початку року, досить довгий час був у переходовому стані, і лиш восени 1924 р. директорування перейшло до акад. І. І. Шмальгаузена; тоді-ж відновилося й наукове життя його, було запрохано нових співробітників, упорядковано бібліотеку, почалося складання карткового її каталогу та т. інш., збільшилося меблів, придбано нові інструменти, прилади, реактиви, посуд то-що. Наукова робота акад. [І. І.] Шмальгаузена йшла в напрямкові вивчення ембріонального росту, співробітники працювали над тканинними культурами ([Н. П.] Бордзиловська), вели біо-психологічні досліди над відмолодженими щурами (О. І. Сковорода-Зачиняєв), збирався експериментально-психологічний матеріал відносно інтересів молоді (він-же), переводяться спроби одомашнення шурів та досліджуються у них умовні рефлексії (він-же), досліджується вплив нервової системи на регенерацію, а також з біохімії.

19. Зоологічний кабінет, окрім директора – акад. М. Ф. Кащенко, мав ще 3 штатних та 3 нештатних постійних співробітників. Він продовжував працю в тому-ж самому напрямкові: з одного боку, упорядковував колекції, переводячи їх дезинфекцію, ремонт, етикетування, заготовляючи шкурки, мікроскопічні препарати (більш як 100) та низку технічних пристосувань; а з другого боку, перевів низку екскурсій (загалом більш як 100), в тому числі експедицію до Вірменщини (С. [Я.] Парамонов), причому для музею зібрано було значний матеріал; по-третє, продовжував чисто наукову роботу з різних відділів зоології. Видруковано 25 праць, готових до друку 12, причому описано цілу низку нових для науки видів. Частина співробітників брала участь в з'їздах, – як от, краєзнавчий (Москва), для вивчення продукційних сил України (Харків).

¹ Так у документі. Мається на увазі: Науково-дослідча катедра хімічної технології.

² Так у документі. Правильно: Комісія для виучування складу та будови атомів.

20. Катедра народнього здоров'я та соціальної медицини (зав[ідуючий] – акад. О. В. Корчак-Чепурківський) перебувала в дуже тяжкому стані, бо не мала ні свого приміщення, ні устаткування, ні своїх співробітників, і вся її робота полягала в роботі її завідуючого, якому ще до того тимчасово було доручено завідування Мікробіологічним інститутом, складання його інвентаризації та т. інш. Лиш в падолості пощастило здобути тимчасово кімнату для кабінета. Акад. О. В. Корчак-Чепурківський зробив такі роботи: 1) зібрав матеріал, що стосується до дитячих пошестів, і зробив доклад на IV З'їзді бактеріологів та епідеміологів, 2) опрацював наукову медичну номенклатуру, є член Комісії для складання повного медичного українсько-російського та російсько-українського словника, 3) надрукував працю «Охорона здоров'я» та 4) здав до друку статтю «Їжа та здоров'я людини». Окрім того, академик О. В. Корчак-Чепурківський є почесний президент Медичної секції УАН та голова Педагогічної комісії при I-му відділі Академії.

21. Дніпрянська біологічна станція (директор – проф. Д. Є. Белінг) в звітному році мала 2-х штатних та 3-х нештатних співробітників та низку добровільців. Переводилася робота з гідробіології Дніпра та його басейну, вивчалось рибне його населення та інші водяні організми. Проф. Д. Є. Белінг одбув 2 командирювання (Всеросійський гідробіологічний з'їзд в Ленінграді та Всеукраїнський з'їзд для вивчення продукційних сил України) і там зробив 4 доповіді; видрукував 5 праць, здано й виготовлено до друку декілька. Інші співробітники переводили виучування зоо- і фітопланктона, п'явок, залізобактерій та інш.

[...]⁷. II-й відділ виконав свою повинність совісно, пам'ятаючи, що робота його повинна бути не лиш теоретична, але й стояти близько до життя та відповідати на всенкі його вимоги.

V. ТРЕТІЙ, СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ, ВІДДІЛ

(Подає секретар відділу акад. М. В. Птуха)

Головою відділу в 1924 р. попереду був акад. М. П. Василенко, а потім обов'язки голови відділу виконував акад. О. М. Гіляров. Секретарем відділу був акад. М. В. Птуха. Дійсних членів на відділі було 4, а саме: академики М. П. Василенко, К. Г. Воблий, О. М. Гіляров та М. В. Птуха. Окрім їх працювало 7 штатних наукових співробітників, не рахуючи членів товариств, і 46 позаштатних, що не одержували від Академії наук ніякої платні. Всіх засідань відділ одбув у звітному році 10.

Чисто наукову роботу провадили установи відділу, академики і наукові співробітники:

1. Академик М. П. Василенко до березня місяця 1924 року керував Комісією для виучування історії західно-руського та українського права й був за голову Правничого т[овариств]ва при Академії наук і Історичного т[овариств]ва Несторалітописця. Продовжував працю над загальним курсом з історії західно-руського та українського права і над історією виучування цього права. На протязі звітнього року надрукував¹ [...] ².

2. Академик К. Г. Воблий був головою Т[овариств]ва економістів при Академії наук. На протязі звітнього року надрукував² [...] ^{2,7}.

¹ Загальна кількість праць – 6.

² Загальна кількість праць – 18.

3. Академик О. М. Гіляров керував семінаром для виучування суспільного життя. Виготовлював для друку доклади¹ [...] ^{3,7}.

4. Академик М. В. Птуха протягом 1924 р. перебував секретарем III Соціально-економічного відділу Академії наук, членом ради Всенародньої бібліотеки України, професором по кафедрі статистики в Інституті народного господарства й у Вищому кооперативному технікумі², членом пленуму Укрголовнауки [...] ⁷.

Надрукував³ [...] ².

І. Демографічний інститут

Інститут працював у складі: директор – акад. М. [В.] Птуха, 2 вчені-статистики: П. [І.] Пустоход і М. [М.] Трацевський і 3 позаштатних співробітники: Ю. [О.] Корчак-Чепурківський, К. [К.] Хлопик, В. [А.] Кульчицька.

В першій половині 1924 р. головна робота інституту полягала в виготовленню до друку «Матеріялів по санітарній статистиці України, 1877–1914 рр.». Як і попередня, вже надрукована праця інституту «Матеріяли що-до природнього руху населення України 1868–1914 рр.», вони являють собою перевірену зводку даних офіційної дореволюційної статистики за весь час її існування. [...] ⁷. Робота ця велася під безпосереднім керівництвом співробітника Ю. [О.] Корчак-Чепурківського, який склав до неї численні примітки (до 3 друкованих аркушів). Крім нього, головну участь у працях брали П. [І.] Пустоход і М. [М.] Трацевський. Вона незабаром вийде в світ накладом Центрального статистичного управління України. Трудно перебільшити значіння перевірених та зведених даних по статистиці населення та санітарній. Лиш після закінчення цієї підготовчої праці і Демографічний інститут, і вчені взагалі зможуть приступити до суто наукової обробки цих матеріялів за широкою програмою.

В другій половині 1924 року поновилася праця по виучуванню смертності України і б[увшої] Є[вропейської] Росії шляхом конструювання сумарних таблиць смертності за методом акад. М. [В.] Птухи. В ній головну участь брали П. [І.] Пустоход і М. [М.] Трацевський. У першу чергу вираховані були таблиці для 11 національностей, а саме: 1) українців, 2) великорусів, 3) білорусів, 4) литовців, 5) латишів, 6) естонців, 7) молдаван, 8) татар, 9) жидів, 10) башкир і 11) чувашів. На жаль, статистичні джерела не дають можливості вирахувати таблиці для інших національностей, що залюднювали б[увшу] Росію. Щоб вивчити смертність по городах та на селі, вираховані були таблиці смертності для 5 великих міст (Київа, Одеси, Харкова, Ленінграду та Москви); для населення великих, середніх та малих міст України та для населення повітів України й б[увшої] Є[вропейської] Росії.

Всі зазначені таблиці вираховані на підставі перепису 1897 р. та смертних випадків 1896 і 1897 р. Щоб науково бездоганно освітлити питання про еволюцію смертності в зв'язку з часом, вираховані були таблиці смертності для деяких міст України і Росії, де були переписи людности, а саме: для Київа (1873–1874 р[р.]), Одеси (1892–1893 р[р.]) та Москви (1901–1902 р[р.]). Працю цю ще не доведено до кінця. Вона має охопити також смертність за останні роки для Київа, Одеси, Ленінграду й Москви.

¹ Загальна кількість доповідей – 2.

² Так у документі. Правильно: Київський вищий кооперативний технікум.

³ Загальна кількість праць – 6.

Окрім цієї роботи, всі співробітники інституту збирали деякі матеріали що-до демографії України. М. [М.] Трацевський, зокрема, підготовлює матеріали для праці про народженість на Україні, а Ю. [О.] Корчак-Чепурківський розробив теми: 1) критичний огляд сучасних статистичних джерел на Україні; 2) джерела для вивчення продукційних сил людности України, їх хиби та способи впорядкування; 3) продукційні сили людности України на підставі переписів останніх років.

Інститутіві пощастило в 1924 р. надрукувати I том своїх праць «Матеріали що-до природнього руху населення України 1867–1914 рр.». [...]»⁷

II. Комісія для виучування народнього права України¹

На чолі комісії стояв проф. А. Е. Кристер; єдиний штатний науковий співробітник був В. С. Назимов. Окрім того, до складу комісії належало 5 постійних позаштатних наукових співробітників: В. А. Камінський (вчений секретар комісії), М. М. Товстоліс, Б. О. Язловський, Р. А. Безпалов і Є. М. Єзерський, а також 15 тимчасових позаштатних співробітників.

Діяльність комісії полягала в засіданнях пленума, в нарадах і в окремій праці її членів. Засідань пленуму одбулося за рік 32, наради-ж у справі перегляду програми для збирання матеріалів до звичаєвого права України, остаточного редагування і т. інше – відбувалися що-тижня.

Протягом 1924 року подані були такі доповіді² [...]»³.

Комісія в-осени 1924 року за редакцією проф. А. [Е.] Кристера приступила до друку «Програми для збирання відомостей до звичаєвого права України» (коло 10 друкованих аркушів), що є наслідок мало не 6-річної праці. До цього часу вона опрацьовувала матеріал або архівний, або хоча і з сьогочасного звичаєвого права, але випадковий, бо не було реальної змоги систематичного збирання матеріалу шляхом відповідних експедицій на місцях. Тимчасом, сучасне законодавство, як скажемо, Земельний кодекс, іноді прямо приписує користуватися при вирішенні справи в суді місцевими звичаями, в тому разі, звичайно, коли вони не суперечать законові. Після надрукування «Програми» можна буде поставити систематичне й доцільне збирання відомостей що-до звичаєвого права по всій Україні місцевими силами (вчительство, народні судді то-що). Матеріали ці повинні скупчуватись і розроблюватися в комісії, яка, таким чином, і зможе дати вичерпну систему сьогочасного звичаєвого права України.

Праця над складанням і редагуванням «Програми» стояла в комісії в 1925 р. на першому місці, проте члени її переводили ще й іншу роботу за певною програмою, а саме:

I. Кодифікація українського звичасвого права. А. Історична частина. Студії в цій галузі розподілювано таким чином: а) Стародавні віки (проф. [М. М.] Товстоліс); б) Литовське право (проф. [А. Е.] Кристер, співр[обітник] [М. П.] Левицький); в) Новіші часи – (законодавчі «своди» та «Свод законів») (співр[обітник] Б. О. Язловський); г) Звичаєве право, за працями комісії (співр[обітник] Б. [О.] Язловський).

Б. Догматичне опрацювання сьогочасного права спадкового (кодифікація укр[аїнського] звичаєвого права): а) Огляд законодавчого матеріалу та його наукове

¹ Так у документі. Правильно: Постійна комісія для виучування звичасвих прав України.

² Загальна кількість доповідей – 17.

опрацювання (Цивільн[ий] код[екс], ст. 465) і, зокрема, право духівниць та субституції (проф. [М. М.] Товстоліс); б) Спадкування за звичаєм в різних родах майна: 1) Загальні засади (проф. [А. Е.] Кристер); 2) Наступство спадкоємців і, зокрема, приймаків та подружжя (співр[обітники]: [В. А.] Камінський, [В. С.] Назимов, [І. М.] Базилевич, [Є. М.] Єзерський і [Б. О.] Язловський); 3) Право спадкове та земельні стосунки ([Є. І.] Кельман, [М. М.] Гершонон і [Є. М.] Єзерський).

II. Продовження праці над збиранням архівного матеріалу в окремих га-лузях, а саме: 1) Духівниці XVI–XVIII ст. (співр[обітник] [О. М.] Чечот); 2) Право фондушове (співр[обітник] [М. Є.] Шрамченко); 3) Систематизування та класифікування матеріалу б[увших] волостей з усіх питань народного права (співр[обітник] [Р. А.] Безпалов). Наукове опрацювання всіх цих матеріалів проводить проф. А. [Е.] Кристер.

III. Продовження праці бібліографічної, а саме: збирання, систематизування та опрацювання матеріалів, що вийшли та виходять з друку про звичаєве право (співр[обітник] [В. С.] Назимов, [І. М.] Базилевич).

IV. Опрацювання окремих питань земельного права на підставі земкодекса, доповнюючих законів та вироків Вищої земельної контрольної комісії (проф. [А. Е.] Кристер, співр[обітники]: [Є. І.] Кельман, [М. М.] Гершонон, [В. А.] Камінський, [Є. М.] Єзерський, [Б. О.] Язловський і [І. М.] Базилевич).

Розробка деяких з зазначених питань уже закінчена й чимало можна було-б друкувати, коли-б була на те реальна змога. Особливу звернула комісія увагу на розробку питань земельного звичаєвого права, причому вона використовувала для цієї роботи не тільки своїх членів, ба й робітників земвідділів і земсудкомісій. Мало не закінчено розробку спадкового права України, дуже важливого не тільки з теоретичного, а й з практичного погляду. Всі члени комісії, не тільки штатні, але й ті, що не одержували за свою працю жадної винагороди, з великим захопленням та зацікавленням ставилися до праці, і кожен ніс свою частку в колективну роботу комісії.

III. Комісія для виучування західньо-руського та українського права¹

Голова комісії акад. М. П. Василенко, штатні наукові співробітники: Л. О. Окиншевич (вчений секретар) і С. М. Іваницький-Василенко. Нештатні: І. М. Балінський, С. Г. Борисенко, І. І. Мінаков, Г. Л. Попов, І. Ю. Черкаський і В. І. Щербина.

Комісія в 1924 р. продовжувала свою роботу в тому-ж напрямку, що й раніш. Члени комісії монографічно оброблювали окремі теми з найбільш важливих, проте темних, неясних та спірних проблем литовсько-руського та українського права. Засідання комісії відбувалися що-тижня, де члени комісії робили доповіді про свої розвідки². [...]^{*2,7}

V. Бібліотека III відділу

Штатний бібліотекар Г. І. Каманіна остаточно перевірила й упорядкувала бібліотеку, зокрема книгозбірню, що їх подарував був небіжчик акад. О. І. Левицький. За рік записано до інвентарю 1936 книг, написано 6982 картки. В 1924 році

¹ Так у документі. Правильно: Постійна комісія для виучування західньо-руського та українського права.

² Загальна кількість праць – 7.

до бібліотеки надійшло 130 книжок і часописів, присланих почасти в обмін на видання відділу, почасти як дар.

VI. Цивілістичний семінар

Семінар працював під керівництвом проф. А. Е. Кристера. До складу його входило 12 чоловік, що мають закінчену правничу освіту й які, працюючи в семінарі, ознайомлюються з методою наукової правничої роботи. Керівник семінару накреслював окремі інститути діючого цивільного та процесуального кодексів, що їх й освітлювано з теоретичного боку й порівнювано з західньо-європейськими однорідними інститутами права. Щоб зосередити думку всього семінару на одній темі, розглядувано проблему юридичної особи в сьогочасній літературі та законодавчій практиці (переважно трести). Члени семінару пильно стежили за літературою і реферували на засіданнях статті з різних часописів та книжки й брошури. Розбиралися також найбільш цікаві з теоретичного боку судові справи, а це було легко зробити через те, що всі члени семінару працюють як правники-практики. Окрім цієї роботи, члени семінару взяли теми для самостійного наукового опрацювання. Збори семінару відбувалися що-тижня.

VII. Семінар для виучування суспільного життя

Семінар працював під керівництвом акад. О. М. Гілярова. В завдання семінару, що об'єднав значну кількість молодих наукових робітників, входить розробка питань [...] ¹ філософії, критика [...] ¹ філософії, винесення всіх оцих питань у відкриту широку аудиторію та об'єднання всіх наукових [...] ¹ сил Київів, що інтересуються філософією. Найцінніші праці членів семінару буде надруковано в «Записках» відділу.

В 1924 р. було зачитано такі прилюдні доповіді: ¹ [...] ^{1,3}.

VIII. Товариство економістів

Товариство економістів складалося з 127 дійсних членів, 6 членів-співробітників і 13 членів-кореспондентів. За голову товариства був акад. К. Г. Воблий, заступником – проф. Г. О. Кривченко, членами – В. Г. Ганчель, А. С. Синявський, секретарем – О. М. Лапоногов й Л. М. Бобир-Бухановський. До складу президії входять також голови секцій товариства, а саме: статистичної (акад. М. В. Птуха), кооперативної (В. Г. Ганчель), прикладної економії (проф. Л. М. Яснопольський), обліку народнього господарства ([М. Д.] Плескачівський), вивчення народнього господарства України (Ф. Х. Задорожній) і теоретичної економії (проф. Є. Є. Слуцький).

За минулий рік опріч доповідів, що зачитано було в секціях т[овариства] спеціального значіння, на пленарних засіданнях виголошено такі доповіді: ² [...] ³.

IX. Правниче товариство

Правниче товариство складалося з 48 членів. Заступником голови товариства був проф. А. Е. Кристер, секретарем – Б. О. Язловський.

Діяльність Правничого т[овариства] при УАН полягала, головним чином, у підготовці наукових розвідок, а також в досліджуванні питань з різних галузів правничого знання, а саме: ³ [...] ².

¹ Загальна кількість доповідей – 11.

² Загальна кількість доповідей – 5.

³ Загальна кількість праць – 14.

Х. Видавнича діяльність відділу

Лиш р[оку] 1924 пощастило відділові випустити в світ дещо з своїх праць:¹ [...]»².

Прикінцеві уваги

Відповідальні органи влади звернули нині увагу на наукову роботу на Україні й в першу чергу на Українську академію наук. В зв'язку з цим треба сподіватися, що в 1925 р. усунуто буде найважливіші перепони, що перешкоджають відділові розгорнути свою діяльність. Головні з них є: невелика кількість молодших наукових співробітників (7) і майже повна неможливість друкувати наукові праці в своїй друкарні. Необхідно було б у першу чергу підсилити інституції відділу, що нині існують, новими штатними співробітниками й одкрити діяльність хоч-би трьох інститутів, про які відділ здійсмав клопотання перед Наркомосвітою, а саме: 1) Інститут для виучування економічної кон'юнктури й народного господарства України, 2) Інститут для виучування радянського права і 3) Інститут для виучування наукової організації праці. Наявні наукові сили Києва зможуть обслужити ці надзвичайно важливі з наукового й практичного боку інституції. Та р[оку] 1924 відділ ужив заходів, щоб поширити склад своїх дійсних членів і обрати членів-кореспондентів по деяких катедрах.

VI.² УПРАВА АКАДЕМІЇ

(Подає Президія)

Управа Академії, виконавиця постанов Спільного зібрання та відділів, завідує усіма господарчими справами як Академії в цілому, так і окремих її установ. [...]»^{5,7}

На всі свої витрати в 1924 році Академія одержала 87 768 крб 84 коп. – виключно від Наркомату освіти. З них:

1) на особовий склад – 61 525 крб 98 коп. (і окремо для трьох декретованих академиків 2160 крб).

Місячна цифра витрат на особовий склад не була однаковою протягом цілого року. [...]»⁵

Відсотково витрати на особовий склад розподілялися так: на утримання Президії Академії в 1924 році ішло 1,7 % від загальної суми на зарплатню. На утримання дійсних академиків ішло 31,5 %, утримання наукових робітників – 50 %, управи Академії – 2 %, канцелярії неодмінного секретаря – 5 %, канцелярії управи – 1,6 %, бухгалтерії – 2,9 % і персоналу, що обслуговує будинки, – 5,3 %.

2) На утримання місц[ев]кому прислано було – 606 крб 04 коп.

3) Нарахування на соцстрах – 5686 крб 82 коп.

4) На науково-операційні витрати прислано було 1924 р. 8950 крб. З них 1530 крб пішло для установ при катедрі академ[ика] М. С. Грушевського (більш ніж 17 %, трохи чи не одна п'ята всіх присланих грошей), а 7420 крб – для решти всіх інших численних установ Академії для усіх трьох її відділів. [...]»⁵

5) На господарські потреби прислано 1924 року 4490 крб [...]»⁵.

6) На паливо – 2100 крб [...]»⁵.

7) На ремонт – 2250 крб, замість суми в 32 842 крб, в якій Наркомат освіти був затвердив подану від Академії суму. [...]»⁵

¹ Загальна кількість праць – 4.

² Така нумерація розділів у документі.

Взагалі увесь 1924-й рік з матеріального боку, хоч був значно кращий од 1923 р., проминав для Академії під знаком непевности та хитання. Спершу частина співробітників, а в-осени й ціла Академія опинилася була під загрозою скорочення (затверджено штати, що цілком не відповідали ні потребам, ні навіть фактичному складу співробітників). Кінець року минув в атмосфері непевности, та й тепер у 1925 році Академія живе тимчасовими, надто врізаними, штатами. Недавнє (в лютому 1925 р.) обслідування Академії спеціальною комісією од Роб[ітничо]-сел[янської] інспекції викрило надто болючі з матеріального боку сторони академічного життя й подало деякі надії на поліпшення загального стану. Як поїхав неодмінний секретар акад. А. [Ю]. Кримський до Харкова в квітні 1925 р. клопотатися про покращання матеріального стану Академії наук, він привіз до Київа втішну звістку, що платню штатним співробітникам навіть невдовзі збільшать на 30 %, а з 1-го жовтня – значно більше, та що на ремонт б[увшої] Ольгинської гімназії¹ негайно буде прислано 12 500 крб, та що з 1 жовтня заасигновано буде на видавництво Академії наук аж 80 000 крб і т. и[н.]. Все це викликає дуже оптимістичні надії, і коли вони здійсняться, то наукове життя Української академії наук піде, нарешті, нормальним шляхом.

Звідомлення Української Академії наук у Київі за 1924 рік. – Київ : [б. в.], 1925. – С. 3–70.

Історія Національної академії наук України. 1924–1928 : Документи і матеріали. – Київ : НБУВ, 1998. – С. 73–105.

№ 11

ЗВІДОМЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК У КИЇВІ ЗА 1925 РІК

I. ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД

Подає неодмінний секретар акад. А. Ю. Кримський

Минулий, себ-то сьомий рік існування Української академії наук, приніс із собою (не для всіх, правда, в рівній мірі) значне покращення матеріального становища. [...]^{*5}

Покращання бачимо ми і в цифрі тих грошей, що одпускалися торік на науково-операційні потреби Академії. Тут цифра збільшення буде, так, 500 %. Бо, коли позаторік давалося що-місяця 500 крб на оперативні витрати, то торік уже 2750 крб. Гірше стоїть справа з грошми на потреби господарські, особливо в паливній справі. Число будинків Академії наук за минулий рік збільшилося, а грошей на дрова заасигновано нам в два рази менше, ніж торік, – і ми приневолені були в деяких академічних установах через лютий холод припинити зимову працю. [...]^{*1,7}

Взагалі-ж будь-що-будь – матеріальне становище Української академії наук чим раз кращає та й кращає.

Президію Академії становили торік як і давніш: президент – акад. В. І. Липський, віце-президент – акад. С. О. Єфремов, неодмінний секретар – акад. А. Ю. Кримський. Нових дійсних академиків обрано за минулий рік чимало. Штатних, правда, лиш двоє, обидва на Соціально-економічному відділі: Леонід Миколайович Яснопольський, та Іоанікій Олексійович Малиновський. Але нових позаштатних академиків обрано 11: на Історично-філологічному відділі – В. П. Бузескул та

¹ Так у документі. Правильно: Ольгинська жіноча гімназія.

С. Ф. Ольденбург (неодмінний секретар Російської академії наук); на Фізично-математичному відділі – О. П. Карпінський та В. А. Стеклов (президент і віцепрезидент Російської академії наук), І. П. Бородин, В. К. Залевський, О. [М.] Серверцов, Л. В. Писаржевський, та ще двоє закордонних – І. [Я.] Горбачевський та К. Стърмер. Новообрані члени-кореспонденти – такі. На Історично-філологічному відділі – В. П. Адриянова, О. П. Косач, П. В. Иванов, А. І. Лященко. На Фізично-математичному відділі нові члени-кореспонденти – Є. С. Бурксер та проф. [П. М.] Крилов. На Соціально-економічному відділі обрані на членів-кореспондентів М. О. Максимейко та відомий філософ марксизму С. Ю. Семковський.

Вибуло з числа наших членів торік двоє: помер акад. В. М. Гордон та член-кореспондент П. В. Іванів.

Всі ординарні академики становлять собою Спільне зібрання або конференцію Академії наук. Чергові конференції відбувалися двічі на місяць, а в разі потреби скликалися й зібрання позачергові.

Наукове життя Академії наук розбивається по відділах: Історично-філологічному, Фізично-математичному та Соціально-економічному. А в безпосередньому віданні Спільного зібрання перебувають ті академічні установи, що своїм характером виходять поза межі якогось єдиного відділу.

а) Найбільша з таких установ під головуванням директора С. П. Постернака – це фундаментальна бібліотека Академії наук з титулом: «Всенародня бібліотека України», з фондом до 1 ½ мільйона книжок. Цього року розсортовано до 200 000 томів, закаталогізовано 120 199 томів. За рік вступило до Всенародньої бібліотеки нових 110 018 тт. та ще 97 491 газета. Читальня її за рік мала 138 711 одвідувань, тоб-то по 400 одвідачів на день, із щоденною видачею до 200 книжок на день. Всенародня бібліотека організувала понад 30 книжкових виставок і збрала в Києві 1-шу конференцію наукових бібліотек УСРР¹⁷⁾ (66 делегатів, 137 гостей).

б) Музей мистецтва, б[увший] імени Ханенків. [...] ⁵⁾. Протягом 1925 р. велася далі в Музеї мистецтв інвентаризація майна та деяка реставрація картин. Завважити треба, що музей збагатився на велику збірку картин лєнінградського вченого В. О. Щавинського, який своїм заповітом пожертвував тєє зібрання Українській академії. Тільки 5 квітня після піврічної перерви музей знов одкривсь для публіки, і протягом дев'ятьох місяців (з квітня до грудня 1925 р.) мав Музей мистецтв 1249 окремих одвідувань та 106 екскурсій з 2568 одвідачів.

в) Археологічний комітет¹⁾, під головуванням акад. О. П. Новицького, дбав про охорону пам'яток старовини та про їх дослідження. Для цього скрізь на місцях утворено густу мережу кореспондентів та співробітників. З інших моментів діяльності Археологічного комітету²⁾ треба зазначити його рясні знахідки в царині культури трипільської та неолітичної, які фігурували на спеціальній звідомній виставці. Ілюстрований каталог цієї виставки вийшов у світ і одзволяє мене од повинности ширше тут про ню говорити.

г) Антропологічно-етнологічний музей ім. Ф. К. Вовка³⁾, під керуванням двох своїх керівників (А. З. Носова та А. І. Онищука) дуже розрісся за 1925 рік, і тепер Академія наук дала кожному відділу велику автономію. [...] ⁷⁾. Вистачить загально

¹⁾ Так у документі. Правильно: Всеукраїнський археологічний комітет.

²⁾ Див.: Розділ Фотодокументи, фото № 3.

³⁾ Так у документі. Правильно: Кабінет антропології та етнології ім. Ф. Вовка.

сказати, що й той і другий відділи обкинули цілу Україну низкою своїх кореспондентів, планових екскурсій та дослідчих станцій. Вони-ж підтримували науковий контакт з аналогічними установами Ленінграду, Москви та почасти з закордонними. Вони опрацьовували зібрані матеріяли, яких – особливо в етнологічній частині, – набралось тепер так багато, що треба шукати для них окремого великого спеціального приміщення – цілого будинку. [...]»⁵

д) Краєзнавча комісія, під головуванням попереду акад. А. М. Лободи, потім – акад. О. В. Корчак-Чепурківського, у зв'язку з постановою [І] Всеукраїнської ради для краєзнавства, що відбулася в Харкові в червні¹ 1925 року, мусіла одмовитися од будь-якої організаційної роботи, а звернула свою увагу в інший бік – на складання справочників, порадників, програм і т. и[н.]. Дуже інтенсивно працюють Краєзнавча комісія в Одесі та при філії Всенар[одної] бібліотеки в Вінниці. Вони й друком видають чимало.

е) Комісія для встановлення ув'язки між науковими інституціями республіки², під головуванням акад. Б. І. Срезневського, працювала напружено і склала реєстр установ, осіб, завдань, що стосуються виробничих сил України. На жаль, відсутність матеріяльних засобів дуже гальмувала всенюк працю цієї комісії (вона – нештатна), і той дуже корисний і потрібний реєстр так і не випущено в світ.

ж) Друкарня і Видавництво Академії наук.

Друкарня Академії наук (давніша – Київ-Печерської лаври) перебувала цього року в адміністративному завідуванні Держвидаву, який, користуючися всіма прибутками з друкарні, зобов'язався друкувати для Академії десять аркушів щомісячно. [...]»⁷. Та в світ випустила Академія наук торік значно більше, ніж сподівані 120 аркушів, а саме – 222 $\frac{1}{4}$ аркушів друку (37 публікацій). Почасти оплачено це було асигнуванням од уряду, що дав нам торік 9330 крб на видавничі справи, але головним чином видавництво провадилося коштом сторонніх прихильників академічної праці, та самих авторів, які жертвували на друк гроші. Всім жертводавцям щире спасибі за їхню світлу жертволюбність! На чолі всієї видавничої справи в Академії стоїть, згідно з статутом, неодмінний секретар Академії (академик А. Ю. Кримський), та, фактично, весь тягар видавничої праці лежить на самовідреченому невтомному керівникові Видавничої комісії³ – М. З. Левченкові. Цього року Академія наук мала вже змогу й обмінюватися своїми виданнями з закордонними науковими інституціями (досі ми були од них одрізані). На жаль, тільки хронічний брак коштів для поштово-закордонної пересилки книжок надзвичайно гальмував оцю першорядну для нас справу. От з науковими установами СРСР обмін іде не погано, – тому, що Академія має право безплатної поштової розсилки своїх видань у межах СРСР.

Окрім тих книжок, що Академія наук друкує безпосередньо від себе, має вона змогу дещо з своїх праць випускати під своєю таки фірмою, але не своїм коштом – у серії видань «ДВУ». Тільки-ж про ті публікації повинен згадувати у своїх звідомленнях сам Держвидав (бо вони-ж його власність), а не Академія.

¹ Так у документі. Правильно: травні.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Комісія з питань ув'язки діяльності українських наукових установ із всесоюзними.

³ Так у документі. Правильно: Редакційно-видавнича комісія.

з) До числа установ, які не внесені до штату Академії наук, а ведуть що-найпильнішу роботу, належить фотолaboratorія під керуванням нештатного співробітника І. Н. Лозієва. [...]»⁵ виконала для Академії наук 560 знімків (відбитків з негативів дано 1062, діапозитивів 42 з 42-ма негативами до них, – разом 1706), та перевела три наукові екскурсії (Трипілля, Халеп'я, Чернігів). Така плідна робота, без матеріальної штатної допомоги звідкілясь збоку, цілком відповідає оснiвним традиціям Української академії наук.

II. Перший (Історично-філологічний) відділ

Подає секретар відділу акад. С. О. Єфремов

В минулому, 1925 р., Перший історично-філологічний відділ складався з 27 членів: з них – 8 дійсних академиків, 2 директори з правами академиків відділу, 11 позаштатних академиків і 6 членів-кореспондентів. Співробітників було на відділі: штатних 58, нештатних постійних 130; всього 215, не рахуючи непостійних співробітників, яких число доходить аж до 300. Установи відділу протягом року дали з 200 прилюдних звідомлень та доповідів. Президія відділу лишилася у тому складі, що й попередніх років: голова – акад. А. Ю. Кримський, секретар – акад. С. О. Єфремов. Розпорядчих засіданнів протягом року одбув відділ 20. При відділі працювали оці установи:

1. Постійна комісія для складання словника української живої мови, під головуванням акад. А. [Ю.] Кримського й керівництвом В. [М.] Ганцова, мала 3 членів-редакторів, 2 штатних і 8 нештатних співробітників. Головною працею комісії в минулому році було продовжування розпочатого друком «Російсько-українського словника», якого т. I вийшов 1924 р. [...]»⁵. Протягом року здано до друку 25 арк. III-го тому (надруковано 20) під головною редакцією акад. С. [О.] Єфремова та 10 арк. (надруковано 2) тому II-го під головною редакцією акад. А. [Ю.] Кримського. [...]»⁵. По-за цим комісія далі збирає картковий матеріал для словника, надавши до попередніх 117 000 карток ще 10 224 картки, й розпочинає систематичне лексичне дослідження народньої мови по всіх районах України, широко використовуючи своїх численних кореспондентів на місцях і виготувавши для них спеціальну «Інструкцію до записування слів з народніх уст». Наслідком цієї праці передбачаються місцеві словники; матеріалів до них чимало вже має комісія готових. Члени комісії виступали прилюдно з звідомленнями та доповідями, а також брали участь у нарадах Державної правописної комісії та в її редакційній роботі. Бібліотека комісії, що складається з 6500 томів, збагатилася минулого року на 700 нових книг; одвідало її 650 осіб, що використали 1800 книг.

2. Інститут української наукової мови (голова акад. А. [Ю.] Кримський, секретар Г. [Г.] Холодний) працював у складі 6-ох відділів (природничий, технічний, сільсько-господарський, соціально-історичний, правничий і мистецький); мав 1 штатного і 21 нешт[атного] співробітників і лиш при кінці року дістав ще 6 штатних посад членів-редакторів. І от, разом з асигнуванням од держави більших коштів на термінологічну роботу, інститут притяг багато сторонніх працівників (тепер їх близько 400) і організував роботу складання словників на широку руч. 1) Природничий відділ Інст[итуту] наук[ової] мови¹ у своїх 9 секціях (ботанічна, геологічна, географічна, зоологічна, математична, медична, метеорологічна, фізична і

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Інститут української наукової мови.

хімічна) видав минулою року «Математичний словник» (ч. I)¹ Ф. [П.] Калиновича, «*Nomina anatomica Ucrainica*»², закінчує друком «Матеріали до ембріологічної термінології»; підготував до друку другу частину «Словника математичної термінології», готує друге видання «Геологічного словника»³ та «Словника фізичної термінології»⁴. Інші словники перебувають у стадії підготовчої роботи, для якої по секціях відділу зібрано близько 400 000 карток. 2) Технічний відділ у більшості своїх 9 секцій (секція шляхів та мостів, гідротехнічна, механічна, будівельна, електротехнічна, гірнична, сільсько-господарського машинознавства, автомобілів та авіації) розпочав роботу тільки в другій половині минулого року. Отже, по всіх секціях переведено організаційну роботу і розпочато працю вибирання та упорядкування словникового матеріалу. Карток має відділ 47 000. 3) Сільсько-господарський відділ зібрав і опрацював 120 000 карток і приступив до останньої стадії роботи над загальним сільсько-господарським словником – зведення матеріалу на кожен російський термін та підшукування відповідних українських термінів. Проводиться також робота над спеціальними – ветеринарно-зоотехнічним, лісовим та пасічницьким – словниками. 4) Соціально-історичний відділ на своїх 6 секціях (соціологічна, економічна, педагогічно-психологічна, філологічна, філософська та діловодна) так само перевів допіру організаційну роботу й зібрав 43 000 карток переважно для соціологічної та економічної секцій. 5) Правничий відділ приступив до друку «Правничого словника»⁵ під головною редакцією акад. А. [Ю.] Кримського. 6) Мистецький відділ з 7 секціями (археологічна, архітектурна, малярська, різбарська, художньої промисловости, музична й театральна) зібрав 4200 карток переважно в секціях музичній, будівельній та театральній. Окрім цієї спеціальної роботи над термінологічними словниками, інститут організував колектив перекладачів, підготував до друку перше число «Вісника Інституту»⁶ і редагував термінологію по тих спеціальних підручниках, що виходять у світ по всяких видавництвах (таких підручників проредаговано 10 та плакатів 22).

3. Постійна комісія Історичного словника української мови⁷ під керівництвом директора її, проф. Є. [К.] Тимченка, в складі 2 штатних і 2 нешт[атних] співробітників, збрала нового матеріалу 22 720 карток і зредагувала остаточно до друку 22 аркуші історичного словника української мови.

¹ Так у документі. Мається на увазі праця: Калинович Ф. Словник математичної термінології (проект). Ч. I. Термінологія чистої математики. – Київ : Держвидав України, 1925. – 240 с.

² Так у документі. Мається на увазі: *Nomina anatomica Ucrainica*: Анатомічні назви, прийняті в Базелі на IX зборах Анатомічного товариства, перекладені на українську мову. – Київ : Держвидав України, 1925. – 81 с.

³ Так у документі. Мається на увазі праця: Тутковський П. А. Словник геологічної термінології (проект). – Київ : Держвидав України, 1923. – 202 с.

⁴ Так у документі. Мається на увазі праця: Словник фізичної термінології. (проект). Т. IX. – Харків : УРЕ, 1932. – 214 с.

⁵ Так у документі. Мається на увазі праця: Російсько-український словник правничої мови. – Київ : [б. в.], 1926. – 328 с.

⁶ Так у документі. Мається на увазі: Вісник Інституту української наукової мови. – Київ, 1928. – Вип. I. – 108 с.

⁷ Так у документі. Правильно: Постійна комісія для складання історичного словника української мови.

4–5. Історично-філологічна катедра акад. А. Ю. Кримського, в складі 3-х штатних співробітників, надрукувала «Знадоби для життєпису С. Руданського», приготувала до друку листування галичан з українськими письменниками ([О. Я.] Кониським, Лесею Українкою), збрала з народніх уст чималий лексичний матеріал, переданий до Комісії словника живої української мови⁸. Кабінет арабо-іранської філології закінчує каталогізацію своєї спеціальної книгозбірні й видрукував спеціальні розвідки; одна з них – книжка «Історія Туреччини»⁹ – перекладається тепер на турецьку мову»¹⁰.

6–7. Комісія етнографічно-фольклорна під головуванням акад. А. [М.] Лободи в складі 1 штатного і 2 нештатних співробітників протягом минулого року впорядила 29 прилюдних засіданнів з 36 доповідями, одбула 9 етнографічних екскурсій (Київщина, Поділля, Чернігівщина, Полтавщина, Курщина), що дали значний діалектологічний та фольклорний матеріал, організувала цілу низку пунктів на місцях, що провадять етнографічну роботу як силами поодиноких кореспондентів, так і цілих гуртків та шкіл, – число таких пунктів за останній рік зросло до 200 [...]»⁷. Особливу увагу звертала комісія й на виучування національних меншостей (чеські колонії на Волині, айсори, молдавани, німці на Степовій Україні, жиди, поляки). [...]»⁷. Видано програми «Для збирання пісень», «Для збирання оповідань, казок, переказів і прислів'їв», інструкції для шкільного краєзнавства «Місце фольклору в краєзнавстві», відозви і т. и[н.]»¹¹ [...]»²; та «Ономастичну програму». Розпочато також роботу із складанням «Бібліографічного покажчика українського фольклору», що має перевірити й доповнити відомий покажчик Б. [Д.] Грінченка; зібраний матеріал (6000 карток) переважає вже числом попередні покажчики [...]»⁷. **Музично-етнографічний кабінет** при комісії, в складі керівничого (К. [В.] Квітка) та 1 нешт[атного] співробітника, опріч теоретичних праць керівничого, записував народні мелодії на Волині й на Поділлі, обслідував з етнографічного та музичного боку бібліотеки Кам'янецького ІНО та Вінницької філії Всенародньої бібліотеки України, збирав матеріали про діяльність та побут професійних народніх співців та музик на Україні, а також розпочав бібліографію музичної етнографії. Вироблено було план реорганізації кабінету в Музично-етнографічний інститут з широкими дослідчими завданнями, але брак коштів спинив цю конче потрібну реформу.

8–9. Постійна комісія для видавання пам'яток новітнього українського письменства, під головуванням акад. С. О. Єфремова в складі 1 шт[атного] і 11 нешт[атних] співробітників, провадила далі розпочату ще попереднього року працю над академічним виданням [творів] [Т. Г.] Шевченка, друкуючи його т. IV-й (журнал [Т. Г.] Шевченка з широким історично-літературним коментарем). Ішло опрацювання Кулішівських матеріалів, а також і інших історично-літературних тем з приводу роковин, юбілеїв та всяких принагідних подій із життя того чи іншого

⁸ Так у документі. Правильно: Постійна комісія для складання словника живої української мови.

⁹ Так у документі. Мається на увазі праця: Кримський А. Історія Туреччини: звідки почалася Османська держава, як вона зростала й розвивалася і як досягла своєї слави й могутности. Київ : [б. в.], 1924. – 226 с.

¹⁰ «В жадній із слов'янських літератур нема такої, як оця, всезбірки історичних відомостей про Туреччину», характеризує «Історію Туреччини» представник російської тюркології, лєнінград[ський] проф. О. [М.] Самойлович (Зап[иски] Іст[орично]-філ[ологічного] Відд[ілу], кн. V, ст. 286–287). – *Примітка в документі.*

¹¹ Загальна кількість праць – 2.

письменника ([Т. Г.] Шевченко, [П. О.] Куліш, [Я. І.] Щоголів, [О. Я.] Кониський, [Б. Д.] Грінченко, [В. І.] Самійленко, Леся Українка, [О. І.] Олесь, [А. Ю.] Тесленко та ін.). Як і попереду, ці досліді подавано прилюдно як доповіді в засіданнях Історично-літературного товариства, а частина їх склала два збірники: чергову II книжку збірника «Шевченко та його доба»¹⁸⁾ та «Кулішівський збірник», – обидва друкуються. При комісії в половині минулого року виникла спеціальна **Підкомісія для виготовлення до друку цензурних матеріалів про українське письменство і театр**, під редакцією акад. С. [О.] Єфремова. Підкомісія виробила план 4-томової збірки цензурного матеріалу (т. I – загальні матеріали з історії боротьби російського уряду з українським словом; т. II–III – спеціально театральна цензура і т. IV – окремі цензурні справи) і через співробітника Ю. [О.] Нелідова збрала вже по ленинградських архівах потрібні справи.

10. Постійна комісія для дослідів над громадськими течіями на Україні¹, під головуванням акад. С. [О.] Єфремова в складі 1 шт[атного] і 4 нештатних співробітників, одбула 12 прилюдних засідань з 26 доповідями; oprіч того, впорядкувала цикл популярних викладів з історії громадських рухів на Україні по робітничих клубах. Комісія працювала переважно коло розроблення матеріалів, що стосуються ювілейних дат 1925 р.: 20-ліття першої революції, 40-ліття смерті [М. І.] Костомарова та 100-ліття повстання декабристів. Для цих трьох основних пунктів роботи підбиравсь архівний і друкований матеріал, складалася бібліографія, уряджено засідання, а ювілей декабристів одзначено виданням ще й спеціального збірника. Протягом року впорядковано матеріали [В. Б.] Антоновича і [Л. М.] Шугурова, розпочато упорядкування матеріалів В. [Л.] Модзалевського. Розроблювано матеріали про Кирило-Методіївське братство (між иншим щоденник Дубельтів); здобуто через спеціальне командування співробітника комісії до Тули нові матеріали до біографії [П. О.] Куліша й інші документи з історії громадського руху.

11. Постійна комісія для складання біографічного словника діячів України, під головуванням акад. С. [О.] Єфремова в складі керівничого М. М. Могилянського та 5 нештатних співробітників збагатила свою картотеку на 30 107 карток, закінчила заведення до альфавету картоквого матеріалу на літери А–Б й опрацьовує на ті-ж-таки літери біографії діячів. За допомогою спеціальних кореспондентів комісії пощастило минулого року організувати планове збирання біографічного матеріалу на Поділлі, Кубані та Степовій Україні.

12. Катедра історії українського народу акад. М. С. Грушевського з двома штатними при ній співробітниками і в минулому році була центром, біля якого купчилася низка історичних установ Академії, що разом творили ніби Історичний інститут, який планово розвивав організаційну, дослідчу і видавничу роботу. Минулого року катедра керувала видавничою роботою історичних установ і значно поповнила свою бібліотеку. Акад. М. [С.] Грушевський, по-за редагуванням «України»², випустив IV і підготував V том «Історії української літератури» та підготував матеріали до IX тому «Історії України-Руси».

¹ Так у документі. Правильно: Комісія для дослідів над історією громадсько-політичних течій на Україні.

² Серійне академічне видання з української історії, археології, мистецтва, літературної мови, етнографії та красназнавства (1914–1930 рр.). У 1925 р. було опубліковано шість випусків.

13. Історична секція, під головуванням акад. М. [С.] Грушевського, відбула в 1925 р. 15 прилюдних засідань з 30 доповідями; переважна їх частина потім була друкована в органах секції – «Україні» (вийшло 5 книг) та «Науковому збірнику» (I том), що скупчили біля себе наукових робітників не тільки України й Галичини, а й багатьох центрів по-за їх межами. **Історично-економічна підсекція**, під проводом проф. О. С. Грушевського присвячувала особливу увагу історії колонізації, торгу й промислу та й взагалі економічним відносинам XVII–XVIII віків, і дала з тієї сфери низку прилюдних доповідей.

14. Комісія культурно-історична, під головуванням акад. М. [С.] Грушевського, в складі 1 шт[атного] і 2 нешт[атних] співробітників, перевела вступне обслідування Прип'ятського Полісся, збрала чимало і матеріялу, і кореспондентів на місцях, видала збірку розвідок К. [М.] Грушевської «Примітивна культура»¹ і виготувала 1-й випуск із серії «Примітивне громадянство та його переживання на Україні»².

15. Комісія історичної пісенности, під головуванням акад. М. [С.] Грушевського, в складі 1 шт[атного] і 2 нешт[атних] співробітників, працювала над збиранням матеріялу, обслідуванням репертуару професійних співців та підготовленням корпусу історичної пісенности: першого тому «Корпуса народніх українських дум»³ та «Збірника історичних пісень XVIII в.».

16–19. Чотири комісії порайонного розроблення історії України, під головуванням акад. М. [С.] Грушевського, організують дослідчу роботу на місцях і планово нею керують, об'єднавши місцеві наукові сили. **Комісія Правобічної України**⁴ під керуванням члена-кореспонд[ента] Академії В. І. Щербини з 2 штатними і 2 нештатними співробітниками, протягом двох років своєї роботи виготовила великий науковий матеріял і видрукувала частину його в т. 1 збірника «Київ та його околиця»; брала також участь у розгляді справ, що подавало на її оцінку комунальне управління Київва. **Комісія Лівобічної України**⁵, під керуванням проф. Й. [Ю.] Гермайзе, з 2 шт[атними] і 2 нешт[атними] співробітниками, обслідувала далі чернігівський район та виготовила до друку збірник «Чернігів і Північне Лівобережжя»⁶. **Комісія Степової України**⁷, під керуванням М. [М.] Ткаченка, з 2 нешт[атними] співробітниками, провадила роботу по місцевих архівах і підготувала кілька праць до проєктованого збірника [матеріалів з історії] Степової України. Нарешті, організована при кінці року **Комісія Західньої України**, під керуванням Ф. [Я.] Савченка, з 2 штатними і 2 нешт[атними] співробітниками, перевела організаційну роботу, притягла до участі в ній визначних дослідників Західньої України і підготовляє збірник [матеріалів з історії] Західньої України.

¹ Так у документі. Правильно: Грушевська К. З примітивної культури: розвідки і доповіді. – Київ : [б. в.], 1924. – 224 с.

² Так у документі. Правильно: Первісне громадянство та його пережитки на Україні: науковий щорічник. Вип. 1. Примітивна культура та її пережитки на Україні, соціальна преісторія, народна творчість в соціологічному освітленню. – Київ : Держвидав України, 1926. – 151 с.

³ Так у документі. Мається на увазі праця: Українські народні думи. Том перший корпусу. Тексти №№ 1–13 і вступ Катерини Грушевської. – Київ : Держвидав України, 1927. – 176 с.

⁴ Так у документі. Правильно: Комісія Києва і Правобережжя.

⁵ Так у документі. Мається на увазі: Комісія Лівобережжя та Слобожанщини.

⁶ Так у документі. Мається на увазі праця: Чернігів і північне Лівобережжя: огляди, розвідки, матеріяли. – Київ : Держвидав України, 1928. – 532 с.

⁷ Так у документі. Правильно: Комісія Полудневої України.

20. Археографічна комісія, під головуванням акад. М. [С.] Грушевського, в складі 2 шт[атних] і 2 нешт[атних] співробітників, 10 дійсних членів і 14 постійних учасників, опрацювала «Археографічний збірник актового матеріалу XVII–XX вв.», «Збірник матеріалів до історії Коліївщини» під ред. Й. [Ю.] Гермайзе, «Бібліографію стародруків» В. [І.] Барвінка. Поруч цього переведено реєстрацію документів XVII в. з депутатського чернігівського архіву, провадилася далі реєстрація актів українського діловодства XVII в. по збірках київських, харківських і чернігівських, а також робота Комітету українських стародруків¹, себ-то їх реєстрація, докладне описування та вкопіювання з них передмов і післяслів. Заходами секретаря комісії Г. [А.] Іванця, бібліотека її в минулому році збільшилася на 5286 томів, здобутих із бібліотек колишніх київських гімназій.

21. Постійна комісія Історично-географічного словника української землі², під керуванням директора, проф. О. [С.] Грушевського, в складі 4 штат[них] і 3 нештат[них] співробітників, провадила давнішими способами свою роботу збирання й обробки відповідного матеріалу. Минулого року використано для збирання карток 32 видання і складено низку розвідок про селища в районах – Остерському, Козелецькому, Борзенському, Прилуцькому, Кременчуцькому, Гуманському, Південної Волини й т. ин.

22. Гебраїстична історична комісія³, під головуванням акад. А. [Ю.] Кримського, в складі керівничого І. [В.] Галанта, 1 шт[атного] і 2 нешт[атних] співробітників опрацьовувала й копіювала матеріали з історії жидів по архівах: центральному, колишніх генерал-губернатора, губерніяльного правління, цензурного комітету та куратора шкільної округи. На підставі зібраного матеріалу було прочитано кілька доповідів на засіданнях комісії і виготовлено розвідки: «Справа Багрова», «Питання про жидів у Росії за часи минулої війни», з додатком архівних матеріалів.

23–25. Кабінет українського мистецтва, під головуванням акад. О. [П.] Новицького, закінчив інвентаризацію майна в кабінеті, поповненого цінними збірками В. [О.] Щавинського, і провадив поточну роботу, розроблюючи й популяризуючи питання українського мистецтва. **Комісія золотарства**⁴ при кабінеті переводила систематизацію золотарських виробів, вилучених з церков та молитовних домів на Україні, й обробляла спеціальні теми на підставі здобутого матеріалу. **Музей діячів України**⁵ остаточно закінчив інвентаризацію свого майна (має 2224 експонати) і приступив до систематизації матеріалу та складання карткового каталога.

26. Педагогічна комісія під головуванням акад. О. [В.] Корчак-Чепурківського, при керівничому В. [Ф.] Дурдуківському, 3 штатних і 8 нештатних співробітниках, у минулому році поділялася на дві секції – секція метод педагогічної праці та секція охорони здоров'я дітей з Інфізкультом. Перша секція ставила досвідну роботу як у сільській, так і в міській школі, щоб на практиці перевірити ті чи інші теоретичні тези; спеціально пророблено кілька питаннів що-до студіювання методики

¹ Так у документі. Правильно: Комітет для опису українських стародруків.

² Так у документі. Правильно: Постійна комісія для складання історично-географічного словника української землі.

³ Так у документі. Правильно: Гебраїстична історично-археографічна комісія.

⁴ Так у документі. Правильно: Комісія для досліджування художніх цінностей, вилучених із церков і молитовних будинків України.

⁵ Так у документі. Правильно: Музей українських діячів науки та мистецтва.

комплексної системи. Друга секція ставила досліди що-до фізичної культури серед сільсько-господарської людности на Україні і ті досліди розробляла відповідними способами. Бюро педагогічної консультації та інформації при комісії завдовольняло ті численні запитання, з якими вдаються до Академії з педагогічних кіл.

27. Історичне товариство Нестора-літописця, під головуванням акад. М. [П.] Василенка, налічує 208 членів. У минулому, 53-му свого існування році, товариство мало 17 засіданнів з 42 доповідями. Найбільше уваги товариство присвятило юбілеям: 350-річному юбілеєві друкарства на Україні, 100-річчю повстання декабристів та 200-річчю існування Російської академії наук. Інші доповіді присвячені були переважно розробленню окремих проблем з історії Наддніпрянської України, Московщини та Заходу. За браком власного органу доповіді друкувалися по різних теперішніх виданнях та окремо.

28. Історично-літературне товариство, під головуванням акад. С. [О.] Єфремова, має 49 членів. У минулому році відбуло 13 засіданнів з 35 доповідями, присвячуючи їх, головним чином, визначним подіям з історії українського письменства (Шевченкові роковини, 25-ліття смерті [Я. І.] Щоголева, 15-ліття смерті [Б. Д.] Грінченка, з приводу смерті [В. І.] Самійленка, 1905-й р. в українському письменстві та ин.). Зібрання товариства здобули собі вже певну аудиторію, переважно з кругів київського студентства, що регулярно заповняє залу засіданнів.

29. Науково-педагогічне товариство, під головуванням акад. О. [В.] Корчак-Чепурківського, в першому році свого існування зібрало в собі 120 членів, що поділилися для роботи на дві секції: метод шкільної праці та фізичного виховання. Працює 5 комісій: філологів у трудовій школі, філологів у професійній школі, Комісія дитячої книги, наукової організації праці в школі і природника. Протягом півроку мало товариство 5 засіданнів з 15 доповідями; одне засідання було присвячене пам'яті А. [І.] Лещенка, решта – доповідям на теми педагогічної теорії й практики.

30. Товариство дослідників української історії, письменства та мови у Ленінграді, під головуванням акад. В. [М.] Перетца, складається з 24 дійсних членів та 3 членів-співробітників. Протягом 1925 року товариство відбуло 12 засіданнів (одне – присвячене пам'яті дійсного члена товариства В. [О.] Щавинського), з 29 доповідями. В минулому році товариство поширило свою діяльність, заснувавши при собі секцію етнографічну, під головуванням проф. Б. Г. Крижанівського, з дорученням досліджувати головним чином побут і народню творчість українців на території СРСР по-за межами України.

Окрім установ 1-го відділу, по яких праця провадиться колективно, дехто з академиків та співробітників працювали індивідуально, чи то при своїх катедрах, чи маючи спеціальні од відділу наукові доручення. Отже, акад. М. [Ф.] Біляшівський, провадячи постійну роботу у Всеукраїнському історичному музеї¹ та археологічних установах Академії, разом з тим зробив археологічні досліди з Трипільської культури на Немирівському та Борисівському (під Линцями) городищах. Акад. Ф. [І.] Міщенко працював з дорученням од відділу над виготовленням до друку, з рівнобіжними грецькими текстами, слов'янського Устава 1193 р., відомого під назвою Студійського, і цікавого для історії старої української мови.

¹ Так у документі. Правильно: Всеукраїнський історичний музей ім. Т. Шевченка.

Акад. В. [М.] Перетц збирав відомості про рукописи українського походження, розкидані по бібліотеках СРСР і за кордоном. Складаючи, за допомогою члена-кореспондента В. П. Адріанової, систематичну наукову бібліографію українського письменства (zareєстровано близько 2000 рук[описів]), досліджував літературні взаємини українського та польського, українського та московського письменств і виготовував до друку «Розвідки й матеріали до історії давнього українського письменства» та книгу «Слово о полку Ігоревім» (надруковано у виданнях Української академії наук); надрукував чимало праць і зробив кілька доповідів по установах Академії.

Співробітники з окремими науковими дорученнями: 1. Барвінок В. [І.] провадив опис стародруків по київських бібліотеках, брав участь у підготовчій комісії для скликання археологічної конференції й завідував бібліотекою колишнього Михайлівського монастиря. 2. Камінський В. [А.] провадив працю з обсягу етнографії та звичаєвого права, спеціально розглянув етнографічну роботу [М. І.] Костомарова, [М. П.] Драгоманова та [М. Ф.] Сумцова. 3. Курило О. [Б.] працювала переважно як філолог-спеціаліст при Інституті української наукової мови, опрацювала, з доручення Державної правописної комісії, проєкт правопису чужих слів та одбула екскурсію на Поділля, де збрала великий діалектологічний матеріал. 4. Новицький М. [М.] виконував своє давнє доручення що-до збирання й опрацювання шевченківського матеріалу. 5. Полонська-Василенко Н. [Д.] працювала над історією території Запорозької Січи, спиняючись особливо на земельному питанні та громадських стосунках за останні часи існування Січи. 6. Попов П. [М.] провадив роботу в сфері української давньої літератури та друкарства за архівними матеріалами, а також у сфері етнографії й діалектології. 7. Проф. Пархоменко В. [О.] розробляв питання з давньої історії Києва та Київського князівства. 8. Старицька-Черняхівська Л. [М.] працювала над історією українського театра, зокрема брала участь у складанні театральної термінології.

31. Бібліотека Історично-філологічного відділу ім. В. Антоновича¹ в минулому році збагатилася на 154 томи переважно подарованих книг. Користалися з книжок 62 особи з співробітників Академії та 22 сторонніх людей. Усього видано читачам по-над 800 книг. Штатна бібліотекарка та 2 нешт[атних] співробітниці, oprіч видавання книг читачам та реєстрації новоприбулих книг, переводили далі каталогізацію книг; закаталогізовано в минулому році два з найбільших відділів бібліотеки – II (археографія) та VII (історія Росії).

[...]^{*7}

III. Другий (Фізично-математичний) відділ

Подає секретар відділу акад. В. І. Липський.

В особовому складі в 1925 р. відбулися такі зміни. Усіх академиків, як і раніш, було 13. Поверх того було 9 позаштатних, себ-то таких, котрі живуть по-за Київом, з них 3 за кордоном. На протязі 1925 р. було обрано 9 нових академиків: [...]^{*4}.

Усього 13+18=31 академик та 4 члени-кореспонденти: [...]^{*4}.

Президія Другого відділу залишалася попередня. Головою був академик П. А. Тутковський, секретарем акад. В. І. Липський. На протязі 1925 р. відбулося 21 засідання, що на них зроблено близько 100 повідомлень на різноманітні теми

¹ Так у документі. Правильно: Бібліотека ім. В. Б. Антоновича Історично-філологічного відділу.

як чистого, так і прикладного значіння, повідомлення робили як академики, так і інші особи. [...]»⁷

Ціла низка академиків одбула командування. Так, акад. В. І. Липський брав участь на Радіологічному з'їзді в Одесі (де його обрано на голову), потім брав участь у Комісії для детального обслідування заповідника ім. Раковського¹ (Асканія Нова), перебував у командуванні із депутацією на 200-річному юбілеї Російської (нині Всесоюзної) академії наук та їздив оглядати Ірдинський заповідник, якого передбачалося передати до Академії. Акад. П. А. Тутковський провадив геологічні досліди в Овручському повіті. Акад. Б. І. Срезневський був на Геофізичному з'їзді у Москві, на Радіологічному з'їзді в Одесі, у Ленінграді та Москві, на 200-літньому юбілеї Російської (нині Всесоюзної) академії наук та в справах актинометрії. Акад. Є. П. Вотчал був на Радіологічному з'їзді в Одесі.

Наприкінці року Академія одержала 181 десятину мало не цілинного степу на Полтавщині, поруч з Карлівською цукроварнею.

Друкування в звідомному році провадилося з меншими утрудненнями. Вийшли «Записки» т. I, випуски 3, 4 та «Труди» том I, випуски 4, 5, 6, 7, 8. Редактором замість акад. М. М. Крилова, що odmовивсь через хворобу, обрано акад. І. І. Шмальгаузена.

На засіданнях Фізично-математичного відділу зроблено отакі наукові доповіді:² [...]»³.

1. Катедра чистої математики. Займає її акад. Г. В. Пфейффер, він-таки голова Комісії вищої математики. Подав до Української академії наук три праці: дві своїх та одну М. К. Куренського. На засіданнях II-го відділу зробив 5 доповідей. В «Записках Фіз[ично]-мат[ематичного] відділу» надруковано дві праці Г. В. Пфейффера (див. звідомлення Комісії вищої математики).

2. Комісія вищої математики (акад. Г. В. Пфейффер). З початку року Комісія вищої математики складалася з тих осіб, що і в минулому році: [...]»⁴.

У відкритих засіданнях, котрі були що-тижня по вівторках о 1-ій годині, як і в попередні роки, читалися доповіді та реферати; давалися відзиви про праці з математики, надіслані до Академії. Самостійні досліди працівників комісії провадилися найбільше за планом, що намічається з початку кожного півріччя. На засіданнях, крім офіційних представників комісії, присутні бували також сторонні особи: чи молоді математики, котрі приступають або вже приступили до самостійної наукової праці, чи аспіранти при Дослідчій кафедрі з математики.

[...]»⁴

1. Голова комісії – академик Г. В. Пфейффер прочитав доклади:³ [...]»³.

2. Старш[ий] вчен[ий] співроб[ітник] – М. К. Куренський прочитав доповіді.⁴ [...]»³

3. Практикантка М. А. Бик прочитала доповіді:⁵ [...]»³.

4. Член комісії М. П. Кравчук прочитав доповіді:⁶ [...]»³.

¹ Так у документі. Правильно: Державний степовий заповідник «Чаплі» ім. Х. Раковського.

² Загальна кількість доповідей – 97.

³ Загальна кількість доповідей – 30.

⁴ Загальна кількість доповідей – 12.

⁵ Загальна кількість доповідей – 2.

⁶ Загальна кількість доповідей – 2.

Із сторонніх осіб – інженер І. Я. Штаерман прочитав доповідь:¹ [...]»³.

Список надрукованих праць за 1925 р.:²

[...]»²

3. Катедра прикладної математики. Академик Д. О. Граве. Академик [Д. О.] Граве продовжував у звідомному році свої зайняття по натуральній філософії що-до вивчення електро-магнетної діяльності Сонця. Як і спершу, ці зайняття провадилися в двох напрямках: напрямку гідродинаміки та напрямку математичної теорії електричності. В напрямку цієї своєї діяльності він керував зайняттями своїх учнів В. Є. Дяченка і Н. І. Ахієзера. [В. Є.] Дяченко працює по теорії двигання «разрывов» (Fortpflanzung der Unstetigkeiten) при рухові рідини. Ця теорія, що її заснував [В.] Riemann і розробив пізніше [J.] Hadamard, має велике значіння в теорії електронів. [Н. І.] Ахієзер підготовляє трактат по аеродинаміці, котрий повинен охоплювати всі сучасні теоретичні досягнення й в той же самий час обслуговувати потреби авіації. Для деталізації характеру зайнять академіка [Д. О.] Граве можна зауважити, що під кінець звідомного року його інтереси гуртувалися головним робом на питаннях що-до галузи теорії звичайних лінійних диференційних рівнянь, а також на деяких питаннях диференційної геометрії.

В звідомному році акад. [Д. О.] Граве подав до Академії отакі роботи, а саме:³ [...]»².

4. Катедра математичної фізики, яку з 1921 р. займає академик, проф., доктор математики М. М. Крилов, переводила наукову працю, тісно зв'язану з інженірними науками, себ-то головним чином: вивчення наближених метод для інтегрування диференційних рівнянь, різні інтерполяційні проблеми то-що.

За браком місця, щоб дати уявління про працю, подається лиш список наукових праць академіка М. М. Крилова на протязі вищезгаданого часу⁴ [...]»^{2,7}.

Окрім того, в минулому році академик М. [М.] Крилов зробив двоє наукових доповідей у Паризькій академії наук (див. «Comptes rendus de l'Academie des Sciences de Paris», 1925, t. 180, pp. 1313, t. 181, pp. 86), а також низку праць його було прийнято до друку і вони почасти вже друкуються по закордонних наукових виданнях⁵ [...]»².

В минулому році академіка М. [М.] Крилова було обрано на члена Коїмбрського інституту (Португалія), і французькі вчені запропонували йому стати співробітником «Memorial des Sciences Mathematiques», для якого він складає випуск, присвячений мінімальним методам наближеного інтегрування диференц[і]йних рівнянь математичної фізики.

В тому-ж 1925 році академик М. [М.] Крилов подав до II-го відділу Академії наукові праці проф. М. П. Кравчука, аспіранта М. М. Боголюбова та инш.

Крім того, в засіданнях семінару, що ним керує акад. М. М. Крилов, самий керівник та його співробітники зробили цілу низку наукових повідомлень (див. звіт про наукову діяльність дослідчої катедри).

¹ Загальна кількість доповідей – 1.

² Загальна кількість праць – 10.

³ Загальна кількість праць – 9.

⁴ Загальна кількість праць – 6.

⁵ Загальна кількість праць – 5.

5. Інститут технічної механіки (проф. [К. К.] Симінський).

Діяльність інституту розвивав у кількох напрямках:

1. В лабораторному досліджуванні та вивченні мінеральних багатств України інститут провадив різноманітні досліджування кам'яних будівельних матеріалів України, каолінів, глин, цементів, заліза, чавуну.

2. В розробленні питань будівельної механіки, чи то теоретичних, чи практичних: розроблено питання про опір платівок, складних стиснених штаб[елів], втому матеріалів та інш., про мостові кесони просторової системи, розроблено методу дослідження міцності головних вузлів колишнього ланцюгового мосту в Києві та переведено саме дослідження вузлів нового мосту [...] ⁷.

3. В участі в науково-технічних нарадах, дослідженнях: в особі директора інституту і співробітника [Ф. П.] Белянкіна інститут брав участь у Комісії для випробування нового київського ланцюгового мосту, в експертній комісії з приводу псування мозирського мосту, у нарадах найвищого технічного Комітету НКШ, у нарадах Головпрофосвіти, Бюра винаходів Київського окрвиконкому та інш.

4. В організації технічної науки на Україні при інституті було засновано секцію сільсько-господарської механіки, яка наприкінці року перетворилася в науково-дослідчу Катедру сільсько-господарської механіки.

Інститут зібрав молодь, що може науково працювати в царині техніки, підвищує її наукову кваліфікацію і вже має друковані наслідки цієї організаційної роботи.

5) В сприянні робітникам і іншим особам, що працюють науково в галузі техніки: було заслухано чимало доповідей, які зробили були робітники та військові діячі про винаходи, про розрахунки міцності, про теорії що-до окремих конструкцій і організовано прилюдне їх обговорення.

I. Наукові доповіді інституту ⁶ [...] ³.

Друковані праці ⁷ [...] ².

6. Катедра хімії (акад. В. О. Плотников). Список тем, які розроблялися у катедрі 1925 р.

1. Електрохімія неводних розчинів.

2. Електропровідність матерії у твердому стані.

3. Електрохімія індивідуальних чистих сполук.

4. Нові електрохімічні способи добування оливкового арсеніту для боротьби з шкідниками.

5. Нові електрохімічні способи добування яри-мідянки.

6. Нові електрохімічні способи добування Швайнфуртської зелени для боротьби з шкідниками.

7. Нові аналітичні методи для промисловости.

8. Нові методи виробництва вугільного ангідриду для промисловости.

9. Теорія диполей.

10. Активування атомів та молекул у зв'язку з каталізом.

11. Нова теорія електrolітичної дисоціації.

12. Хімічна рівновага в зв'язку з теплом хімічних реакцій.

⁶ Загальна кількість доповідей – 15.

⁷ Загальна кількість праць – 12.

Всі ці теми розроблялися під загальним керуванням академіка В. О. Плотникова. Теми досліджувалися експериментально та обговорювалися на зібраннях під головуванням акад. В. О. Плотникова.

Праця хімічної лабораторії гальмувалася через брак коштів та відсутність асистента або лаборанта. Проте в лабораторії було зроблено чимало науково-технічних дослідів на теми, що перераховано в звітженні акад. В. О. Плотникова. Для експериментальних робіт лабораторія користувалася приміщеннями КПІ. Роботу з вугільним ангідридом у тій її частині, де було потрібне заводське приладдя, виконувало на заводі «Карбоник».

Деякі експериментальні роботи було 1924 р. закінчено і наслідки цих робіт надруковано в таких статтях:¹ [...] ².

7. Катедра хімічної технології (акад. В. Г. Шапошников) продовжувала і 1925 року залишатися без лабораторії, без устаткування та без приміщення. Проте, звітженний рік усе-ж одрізняється з цього боку від попередніх років: тимчасом як досі для катедри нічого не передбачалося, 1925 року повстали деякі надії на поліпшення стану.

[...] ⁵

Персонал Катедри хімічної технології також залишався у попередньому стані, тоб-то складається він усього з одної особи – академіка В. Г. Шапошнікова; останній по-за Академією також не має жадної лабораторії, хоч-би трохи придатної для науково-дослідчої роботи. Через те звітження про діяльність катедри зводиться до звітження про персональну працю акад. В. Г. Шапошнікова, що одбувалася мимоволі в тих рамках, котрі накреслювала повна відсутність лабораторії та співробітників. За наших часів, коли виробничі питання та завдання промисловости стають на перше місце, накреслене вище становище академічної Катедри хімічної технології, позбавленої будь-якої можливости провадити дослідчу роботу, не можна не визнати за надзвичайно ненормальне і в корені невідповідне завданням II-го відділу Академії.

Отже праця академіка В. Г. Шапошнікова за 1925 рік виявилася ось у чому:

I. На засіданнях II-го відділу зробив доповіді:² [...] ³.

II. Надрукував:³ [...] ².

III. Зробив доповіді:⁴ [...] ³.

[...] ⁷

8. Геологічний кабінет (акад. П. А. Тутковський).

Діяльність Геологічного кабінету, що обслуговує потреби багатьох державних установ, поділялася на організаційну, науково-дослідчу, науково-практичну та популяризаційно-освітню. [...] ⁷

Організаційна діяльність. [...] ⁷

II. Науково-дослідча діяльність кабінету теж переводилася з великими матеріальними труднощами. З призначених для цієї мети од Укрнауки¹⁹⁾ коштів на праці співробітників кабінету припало тільки 50 крб (решта дісталася дослідчій Катедрі геології); але й ці незначні кошти дали змогу намітити родовища вапняків

¹ Загальна кількість праць – 11.

² Загальна кількість доповідей – 3.

³ Загальна кількість праць – 5.

⁴ Загальна кількість доповідей – 5.

на Поділлі та на Катеринославщині, які згодом детально дослідила спеціальна соціальна комісія Цукротресту (на це витрачено кілька тисяч крб); у працях цієї комісії брали участь співробітники Геологічного кабінету; докладні досліді комісії виявили надзвичайно цінні з технічного боку родовища вапняків, що їх умови уложення та географічний розподіл дають можливість раціонально постачати вапняки для цукроварень та значно розвантажити державний залізничний транспорт. Матеріяли цих дослідів поступили до Геологічного кабінету і науково обробляються. Окрім того, співробітники кабінету перевели низку наукових праць на підставі раніше зібраних матеріалів; частину цих праць скінчено й надруковано протягом минулого року (див. далі список надрукованих праць).

III. Науково-практична діяльність кабінету. Академик П. А. Тутковський безпосередньо керував працями комісії Цукротресту для дослідження вапняків, а під керівництвом Ф. М. Полонського і П. І. Василенка були переведені геологічні розвідки у районах залізничних станцій Сулятицької, Сербиновець, Рудниці та Рибниці на Поділлі та Лозової на Катеринославщині. Згідно з планом та вказівками П. А. Тутковського, аспіранти дослідчої катедри¹ виявили деякі цікаві родовища корисних копалин (вохра й будівельні матеріали на півночі Київщини, олов'яна руда на Поділлі).

Крім того, персонал кабінету брав близьку участь у працях Інституту наукової мови², де академик П. А. Тутковський був головою президії природничого відділу і головою секції геологічної та географічної; Ф. М. Полонський – членом ради інституту, членом президії природничого відділу, секретарем геологічної секції та членом географічної і гірничої секції, а П. І. Василенко – секретарем гірничої секції та членом геологічної секції.

Геологічна секція Академії працювала у тісному контакті з Геологічним кабінетом, що в його приміщенні відбувалися всі засідання секції, і при жвавій участі співробітників кабінету, які всі були членами секції, а завідуючий кабінетом ще й головою секції.

IV. Популяризаційно-освітня діяльність кабінету. [...] ⁷. На жаль, кабінет не мав змоги відповідно монтувати та виставити свої дуже цінні та повчальні колекції. Проте за минулий рік кабінет одвідало чимало робітниче-селянських, шкільних і військових екскурсій (між іншим, бельгійська вчительська делегація); всім екскурсіям давано пояснення до матеріалів кабінету, читано лекції і подано інструкції що-до збирання матеріалів на місцях. Окрім того, П. А. Тутковський керував працями дослідчої Катедри геології, Ф. М. Полонський викладав курс мінералогії та геології на архітектурному факультеті Художнього інституту і кристалографію та геологію на Робітничих геолого-розвідочних курсах [...] ¹, а П. І. Василенко – курси мінералогії та гірничої штуки³ на цих самих курсах. З метою допомогти слухачам вищих шкіл та технікумів П. А. Тутковський та Ф. М. Полонський склали підручник мінералогії і геології, що його надрукувало Державне видавництво України, а П. А. Тутковський надрукував ще низку популярно-наукових статтів у різних журналах.

V. Спис надрукованих протягом 1925 р. праць співробітників кабінету⁴. [...] ²

¹ Так у документі. Мається на увазі: Катедра геології.

² Так у документі. Правильно: Інститут української наукової мови.

³ Так у документі. Мається на увазі: справи.

⁴ Загальна кількість праць – 11.

9. Катедра геофізики (прикладної фізики), якою керував акад. Б. І. Срезневський, у своїх працях спиралася на Київську метеорологічну обсерваторію¹, що протягом звідомного року перейшла з складу Інституту народної освіти у відання Укрнауки як самостійна установа й отримала деякі кошти на свої наукові й господарські потреби. За головуванням акад. Б. І. Срезневського були академічні комісії: геофізична², генетична³ й тимчасова к[омі]сія, що збирала матеріяли з питань ув'язки наукових установ. Секретарські обов'язки в останніх виконували штатні співробітники Академії В. М. Імшенецький і Ф. Я. Савченко. 20 січня ц. р. одбулося спільне зібрання усіх трьох к[омі]сій. На ньому зведено й запроголовоано підсумки їхньої діяльності, щоб подати відповідні відомості київській сесії пленуму Укрнауки. [...] ⁴. Матеріяльно допоміг кафедрі Укрмет, надрукувавши, між иншим, порівняльну характеристику головних елементів спостережень за 10 місяців 1924 року й 40-річчя – 1885–1925 [pp.]. Спільну з Укрметом участь кафедра та обсерваторія брали в двох геофізичних з'їздах: у Києві в квітні та в Москві у травні звідомного року. Наукова діяльність кафедри набрала досить певного ухилу в бік сприяння інтересам народного господарства, причому на перший план виступили практичні та теоретичні досліди прикмет посухи, вільного випарювання, вогкості, сонячної радіації, поправок інерції психрометрів, установок; було сконструйовано, досліджено та демонстровано (в Києві, Харкові, Ленінграді й П'ятигорську) «перевернені» випарювачі [...] ⁷; далі з'ясування корелятивних зв'язків різноманітних умов погоди (прикмет посухи) з умовами вегетації та врожаю, обробка й популяризація методи «характеристик» (proportional departieres). [...] ^{4,7}. Отже, київські визначення сон[ячної] радіації висловлено в міжнародніх одиницях, чого не можна сказати про інші пункти України. Найближчий зв'язок із дослідчими кафедрами призвів до того, що Катедра геофізики мала доручення від Укрнауки опрацювати план такої-ж кафедри для геофізики з сільсько-господарською метеорологією; основні тези своєчасно подано в порядкуві спішности.

10. Ботанічний кабінет та гербарій (акад. О. В. Фомін). Склад співробітників Ботанічного кабінету в цьому році був такий: [...] ⁴.

Гербарій квіткових рослин збільшився до 27 000 аркушів. [...] ⁷

Гербарій мохів має тепер близько 1000 пакетів інсерованих матеріялів.

Грибний гербарій має щось із 4000 пакетів необроблених ще матеріялів. Крім того, є великий обмінний фонд до 8000 пакетів [...] ⁷. Зараз провадиться збирання матеріялів для видання «Гербарія української флори». До цього часу зібрано матеріялів на 2 випуски.

Праця співробітників полягала в обробленні нових колекцій, а також і в спеціальних роботах: Д. К. Зеров працював над вивченням мохової флори переважно Північно-Зах[ідної] України, а влітку зробив декілька екскурсій на Волинське Полісся. А. С. Лазаренко обробляв мохові збірки з України, що він зібрав підчас літніх екскурсій, а також збірки з Криму М. Дубовика та з Сибіру Ю. Каневського. Влітку [А. С.] Лазаренко зробив багато екскурсій на Гуманщину⁴, Поділля та Донеччину. П. Ф. Оксінок займався інсерацією гербарія та зробив екскурсії до Криму та на Волинь.

¹ Так у документі. Правильно: Київська магнітно-метеорологічна обсерваторія.

² Так у документі. Мається на увазі: Комісія для дослідів над питаннями геофізики.

³ Так у документі. Мається на увазі: Комісія експериментальної біології та генетики.

⁴ Так у документі. Мається на увазі: Уманський район.

[...]^{*7}. Голова Ботанічного кабінету та гербарія акад. О. В. Фомін обробляв колекцію з Сибіру.

Список надрукованих праць¹ [...]^{*2}.

11. Катедра біології с[ільсько]-г[осподарських] рослин (акад. Є. П. Вотчал). Роботи академіка Є. П. Вотчала в минулому році були присвячені, головним чином, рівнобіжному дослідженню ходу асиміляції та транспірації с[ільсько]-г[осподарських] рослин у природніх умовах.

Вироблено методу одночасового обліку транспірації і засвоєння CO₂ з незбагаченого ним атмосферного повітря. Облічено рівнобіжний хід цих явищ за ряд годин дня без перерви у буряка, гречки, пшениці, проса при рівнобіжному обліку інсоляції, випаровування водяної поверхні, вогкості та температури повітря.

В той-же час повторено торічні спроби над обліком денного ходу випаровування в низки с[ільсько]-г[осподарських] рослин у зв'язку з дальшим розробленням питання про транспіраційну втому.

[...]^{*7}

В зв'язку з роботою над асиміляцією, а також через те, що селекційні станції запитували, Є. П. Вотчал продовжував роботу над еталонами для оцінки якості і кількості зафарблення листа і виробив нові скали² для буряка.

Всі ці роботи переведено в ботанічній лабораторії КСГП. Роботи ці фінансувало сортувально-насіннєве управління Цукротресту.

Далі на вишках на Дарницькій дослідній станції, збудованих у минулому році, акад. Є. П. Вотчал у співробітництві з студ[ентами] О. М. Савенковим та О. Ф. Дробницькою перевели облік абсолютної височини, висотного градієнта і добового ходу тиснення смол у стовбурі старих сосон від землі до корони і в межах останньої за весняний і літній сезон. Крім того, досліджено, як впливає на роботу смоловидільного апарату слабування сосни на «синеву» (грибок *Cerastomella pilifera* Fr) та пошкодження короїдами. [...]^{*7}

Акад. Є. П. Вотчал брав участь у з'їздах:³ [...]^{*3,7}.

12. Катедра ботаніки й Ботанічний сад (директор – акад. В. І. Липський). Продовжував був роботу в давнішому напрямкові (доповнення бібліотеки, гербарія, літератури з флори України), продовжував поширювати діяльність наново улаштованого Ботанічного садочка на терені Академії. [...]^{*7}. Вкупі з торішніми участками це становить уже досить велику площу з декоративними, лікарськими та іншими рослинами. Складено плани обох участків та їхній опис. З праць академіка В. І. Липського надруковано «Подорож до Джунгарського Алатау»⁴.

13. Зоологічний музей (акад. М. Ф. Кащенко). В 1925 р. персональний склад музею був такий: директор М. Ф. Кащенко, [...]^{*4}.

В. [О.] Караваєв протягом 1925 р. продовжував опрацьовувати мірмекологічний матеріал, що зібрав його підчас перебування на островах Індо-Австралійського краю взимку 1912–[19]13 рр. Протягом минулого року опрацьовано підродину Dorylinae та Dolichoderinae, а з підрод[ини] Formicidae мало не закінчено обробку

¹ Загальна кількість праць – 8.

² Так у документі. Мається на увазі: шкали.

³ Загальна кількість доповідей – 12.

⁴ Так у документі. Мається на увазі праця: Липский В. И. Путешествие в Джунгарский Алатау // Труды Главного ботанического сада. – Ленинград, 1924. – Т. 37. – 237 с.

родини *Polyrhachis*. В серпні був командирований на південний берег Криму. На Карадазькій науковій станції¹ та в околицях Ялти збирав мурашок та провадив біологічні спостереження над ними. Крім того, збирав для музею інших комах та деяких тварин.

Надрукував:² [...] ².

М. [В.] Шарлемань в 1925 р. продовжував збирати матеріял та опрацьовувати свої старі записки що-до фавни ссавців (*Mammalia*) та птахів (*Aves*) України. Для збирання матеріялу він зробив 30 одноденних екскурсій у різних частинах Київського повіту та кілька дальших на Прип'ять, на Волинь то-що. Протягом року надрукував такі статті:³ [...] ².

Крім того, М. [В.] Шарлемань надрукував кілька дрібних статтів та заміток у різних виданнях Харкова та Києва. Під редагуванням М. [В.] Шарлеманя в 1925 р. друкувалися «Матеріяли по фавні Поділля» та «Природа и охота на Украине».

Протягом року брав участь:⁴ [...] ³. Крім Зоологічного музею працював ще й у Комісії краєзнавства, Всеукр[аїнському] археологічн[ому] комітеті, Комісії заходо-та америкознавства²⁰), Комісії по ув'язці українських установ з усесоюзними, в зоологічній секції Інституту наукової мови та инш.

С. Я. Парамонов провадив працю в трьох напрямках: у збиранні зоологічного матеріялу, його препаруванні, консервуванні та, головним чином, в науковій його обробці. Екскурсії для збирання матеріялу робив в околицях Києва та місячну – на південний берег Криму (Карадазька наукова станція), де разом з О. [Б.] Кістяківським зібрав коло трьох тисяч комах, м'якунів, кілька десятків пташачих шкурок то-що. Серед двокрильців, що їх зібрано підчас кримської екскурсії, знайдено два нові види *Platyrugus tauricus* та *Villa karadaghica*.

Що-до препарування матеріялу, то С. [Я.] Парамонов заетикетував мало не все *Diptera*, що їх зібрано торік підчас екскурсії до Вірменщини (52 000 прим[ірників]); всіх кримських *Diptera* (400 прим[ірників]) та чимало иншого матеріялу, що його одержував музей.

Наукова обробка *Diptera* дала великі результати. Надруковано:⁵ [...] ².

Надрукував також декілька праць науково-популярного змісту в журналі «Украинский охотник и рыболов».

М. Л. Щербина в звідомному році зробив 52 екскурсії, на що витратив 56 днів. Серед здобутого підчас екскурсій матеріялу є чимало цікавих фавністичних знахідок... Всі птахи, їх шкурки та яйця здано до Зоологічного музею Академії наук. Всі спостереження над птахами записано до орнітологічного щоденника.

Протягом звідомного року виготовлено також до друку рукописи:⁶ [...] ².

Л. А. Шелюжко протягом року надрукував:⁷ [...] ².

О. Б. Кістяківський продовжував свою працю над збиранням та обробкою пуходів (*Mallophaga*) Палеартики. Всього зібрано коло 2000 прим[ірників]

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Карадазька біологічна станція НКО Кримської АРСР.

² Загальна кількість праць – 6.

³ Загальна кількість праць – 13.

⁴ Загальна кількість доповідей – 5.

⁵ Загальна кількість праць – 17.

⁶ Загальна кількість праць – 3.

⁷ Загальна кількість праць – 8.

Mallophaga. В 1925 році виготовлено 300 мікроскопічних препаратів. Крім того, під час 50 екскурсій (з них одна місячна до Криму й одна двохтижнева на Полтавщину) зібрав 100 птахів, кілька ссавців, багато комах та инш. В музеї етикетував, інвентаризував та препарував птахів, наколював на шпильки комах, дезинфектував птахів та комах та инш.

Опрацьовуючи Mallophaga, підготував до друку працю: «Два нові види Nitzschia».

Ю. Я. Керкіс провадив технічну працю над упорядкуванням ентомологічних колекцій музею та провадив свої досліди над генітальним апаратом Hemiptera-Heteroptera. Попереднє повідомлення друкується в «Zoolog[ischer] Anzeiger».

В. М. Дірш провадив технічну роботу над упорядкуванням колекцій музею, монтував метеликів простокрильців (Orthoptera), жуків то-що. Збирав простокрильців та провадив над ними біологічні спостереження. Наукова робота полягала в визначуванні Orthoptera, що переховуються в музеї.

А. І. Аргіропуло збирав і препарував для музею ссавців та птахів. Почав збирати матеріал для систематики Arhniptera.

А. К. Шепе упорядкував зоологічні колекції музею, етикетував та дезинфектував птахів музею.

С. [С.] Паночіні, секретар зоологічної секції, що працював м[инулого] р[оку] при однойменній музеї УАН, збирав малакологічні матеріали в околицях Києва та с. Ірпеня на Київщині, провадив спостереження над життям м'якунів і опрацьовував зібрані матеріали. Зібрано коло 250 примірників, приблизно 45 різних видів, опрацьовано за браком відповідної літератури й матеріалу до порівняння тільки $\frac{1}{3}$ збірок. Особливо цікаві збірки Pupinae.

14. Катедра експериментальної зоології (акад. І. [І.] Шмальгаузен). Катедра експериментальної зоології зосередила свою головну увагу на зовсім ще не дослідженому явищі ембріонального росту та на вивченні залежності між ростом та диференціацією зародка і його органів. Керівничий катедри, академик І. І. Шмальгаузен, закінчив свої досліди над інтенсивністю ембріонального росту у птахів. Доповідь «Ембріональний ріст і диференціація» зачитано на загальних зборах з'їзду зоологів у Москві на-весні 1925 р. Досліджено також інтенсивність росту цілої низки окремих органів. [...] ⁷

Лаборант Ю. А. Степанова, окрім своєї біжучої лабораторної праці, закінчує вивчення нормальної кривої росту різних розділів кінцівок у ембріонів птахів. У цій роботі на прикладі органу з по суті рівнозначними частинами видно, що немає ділянок з різними, раніш відгаданими інтенсивностями росту. Останні залежать тільки від часу початку диференціації. Працю цю в найближчому часі буде виготовлено до друку.

Надруковано на зазначені теми ¹ [...] ².

15. Біологічний (Мікробіологічний) інститут ім. Ф. Омельченка ² (акад. І. [І.] Шмальгаузен). Наукова робота інституту розвивалася декількома напрямками:

1) Вивчалися явища регенерації. В цій царині працював, перш за все, завідуючий інститутом акад. І. І. Шмальгаузен.

Працю про значіння різних факторів для морфогенези регенеруючої кінцівки амфібій закінчено і 1925 року видрукувано. Тепер працю скеровано на вивчення факторів, що, власне, викликають самий регенераційний процес. Вже зібрано низку

¹ Загальна кількість праць – 3.

² Тут і далі – так у документі. 3 2 жовтня 1925 р. – Інститут біології ім. Ф. З. Омельченка.

фактів, що вказують на величезне значіння в цьому автолітичних надб'їв, що виникають підчас розпадання тканини в наслідок пошкоджень.

Позаштатний співробітник В. В. Брунст закінчив працю про вплив нервової системи на регенерацію кінцівок у амфібій. Праця готується до друку.

2) Інші праці торкаються явищ росту і тісно зв'язані з працями завідуючого інститутом І. І. Шмальгаузена, про які згадано в звідомленні Катедри експериментальної зоології.

В цьому напрямкові провадилися також мікробіологічні досліді. Співробітник інституту Н. П. Бордзиловська закінчила вже досліді над індивідуальним ростом деяких бактерій (*Proteus vulgaris*, *Bacterium coll. V. disenterie*). Праця ця готується до друку.

До цієї-ж галузи стосується й праця К. [І.] Сингаєвської про ріст *Paramecium*, яку теж закінчено і готується до друку. Досліді над ростом клітин в тканинних культурах також почато, але довелося їх тимчасово припинити за відсутністю низки предметів устаткування, що ставили експерименти в дуже тяжке становище.

3) Праці з трансплантації ембріональних зачатків у зародків у амфібій, щоб дослідити явища що-до розвитку. В цьому напрямкові позаштатний співробітник Б. І. Балінський також закінчив і почасті вже надрукував працю до питання про пересадку слухового пухирчика.

4) Вивчення умовних рефлексів та можливості їх спадковості у щурів. Роботу провадив співробітник інституту проф. О. І. Сковорода-Зачиняєв. Траплялися великі перешкоди, що виникли в зв'язку з відсутністю спеціального приміщення для Лабораторії рефлексології та експериментальної педагогіки.

[...]⁵. Як і раніш, інститут відчував велику недостачу оптичних приладів та нової закордонної літератури. До цього часу немає також автоклава, що без нього мікробіологічні роботи (і, зокрема, над тканинними культурами) сливе зовсім неможливі. Нема також аналітичної ваги і немає жадного препарувального штатива.

Року 1925 надруковано ось такі праці:¹ [...]².

16. Дніпрянська біологічна станція (проф. Д. Є. Белінг). У звідомному році (1925) [...]⁵ приміщення станції та її матеріальний стан не завдовольняли її потреби і не давали можливості розвивати їй свою діяльність та збільшувати кількість працівників на станції. Відсутність різних приладів, знаряддя для лову, а також моторового човна не дозволяли станції поставити роботу для кількісного вивчення життя Дніпра (головн[им] чином бентоса, планктона), що має велике практичне значіння. [...]⁵

На станції у звідомному році працювали [...]⁴.

З найбільших праць, що їх перевели співробітники станції, варто відзначити:

1) Гідробіологічне обслідування р. Півден[ного] Бога² на протязі від м. Першомайського до Бозького³ лиману, що захопило як порожисту частину річки, так і її низову частину. Обслідування це організував Д. [Є.] Белінг, причому в цій праці, окрім нього, брали участь: співробітник станції Ю. [М.] Марковський та проф. Одеського ІНО Д. [О.] Свіренко. Останній вивчав фітопланктон, Ю. [М.] Марковський – зоопланктон, Д. [Є.] Белінг – риб, бентос та населення⁴ приберегової зони.

¹ Загальна кількість праць – 8.

² Так у документі. Мається на увазі: р. Південний Буг.

³ Так у документі. Правильно: Бузький.

⁴ Так у документі. Мається на увазі: організми.

2) Обслідування низової течії р. Дніпра в районі від м. Никополя до м. Запоріжжя і далі вгору до порогу Вільного. Цю роботу провадив Д. [Є.] Белінг та співробітник Бугчанпос'а Ф. Ф. Егерман.

Ці два обслідування продовжують свої роботи, намічені од Д. [Є.] Белінга, вивчаючи південні річки України, щоб з'ясувати склад їх населення якісною та кількісною сторонами, а також щоб вияснити питання про походження фавни зазначених річок.

Роботи окремих співробітників станції виявилися ось у чому:¹ [...] ^{2,7}.

17. Катедра акліматизації (акад. М. [Ф.] Кащенко). Катедра акліматизації має за свою базу київський Акліматизаційний сад.

Наукові праці катедри протягом 1925 року продовжувано в тому-ж напрямку, як це зазначалося в попередніх звідомленнях. Ті культури, що про їх поширення згадано в звідомленні за 1924 рік, у звідомному році поширені ще більше. Але заведено ще чимало нових культур. Цьому допомогло зміцнення наших зносин з іншими відповідними установами і на Україні, і в союзних республіках, причому зносини провадилися не тільки листовно, а й через командирів наших співробітників. [...] ⁷

З-поміж нових наших посадок заслуговують на особливу увагу два види бамбуків (*Bambusa reticulata* Rupr. B.), чорний горіх (*Juglanis nigra* L.), мильник (*Koelreuteria paniculata* Lam.), павловнія (*Paulownia imperialis* Sieb. et Zucc.), китайський ясен (*Ailanthus glandulosa* Desf.), козацький можевельник (*Juniperus sabina* L.), американський пахучий виноград (*Vitis odoratissima* Donn.), трое порід винограду з Сардарських садів (Гулабі червоний, Алдара білий та Езандарі білий), актинідія та шеффердія з Мичуринського питомника² та фіга з старого місця Акліматизаційного саду, де вона якимсь чудом збереглася.

Але за найцікавіші можна вважати посіви того насіння, що явилось як наслідок переведених у цьому році перехресних запилень, про що буде згадано далі.

У звідомленні за 1924 рік було, між іншим, зазначено таку відміну кліщевини (*Ricinus communis* L.), від якої ми мали надію одержати стигле насіння при прямому засіві в ґрунт, без підготовки розсади в парниках. В цьому році ця надія не тільки цілком справдилася, але ми здобули ще два нові поріддя, що теж дали нам стигле насіння при прямому засіві в ґрунт. Таким чином виявилось, що в нашому районі можлива й комерційна культура кліщевини. Зразки одержаного насіння від усіх трьох поріддів надіслано для хімічної аналізи до лабораторії Головного ботанічного саду³.

Наші спробунки здобувати опій продовжувалися і в 1925 році, причому ми виробляли його різними способами.

[...] ⁷ ми поставили собі за мету виробити штучно такий новий гатунок маку, що був-би довголітній і в той-же час мав-би великі голівки і давав-би опій з можливо більшою кількістю морфіну. Для цього ми зробили перехресне запилення поміж цими двома видами маку. [...] ⁷

Подібне перехресне запилення зроблено в цьому році також і поміж двома видами наперстянки, а саме [...] ⁷.

Певне, що дві гібридизації дадуть нам зовсім нові гатунки опійного маку та наперстянки, від яких ми чекаємо великих наслідків.

¹ Загальна кількість праць – 16.

² Так у документі. Правильно: Державний науковий заклад Дослідно-помологічний розплідник ім. І. В. Мичурина.

³ Тут і далі – так у документі. Мається на увазі: Головний ботанічний сад АН СРСР.

З перехресних запилень, що зроблено в цьому році над плодовими деревами, найкраще вдалася в нас гібридизація поміж яблунями Ранетою Симиренко та Червоним Штетинським [...]*7.

Хімічні досліди проваджено: 1) над опієм від *Papaver somniferum*, здобути через надрізи голівок, 2) над опієм від нього-ж, здобути через видушування соку, 3) над опієм од нього-ж, здобути через виварювання голівок, 4–6) над опієм од *Papaver orientale*, здобути тими-ж трьома способами. Крім того, ще не закінчено аналізи: 7) індійської коноплі і 8) чернігівської відміни збитолистої валеріани (*Valeriana exaltata* Mikon). Ця валеріяна дає у нас чудове коріння до 450 г у висушеному стані.

Акліматизаційний сад у 1925 році багато разів одвідували різні екскурсії, а також і окремі особи, що цікавилися нашою працею. Між иншим, у вересні оглядав наш сад, лабораторію, сушні та наші нові участки ботаник Головного ботанічного саду в Ленінграді М. М. Монтеверде, що листовно констатував корисні досягнення нашої установи і мізерність зовнішніх обставин, за яких нам доводиться працювати.

Наукові праці, що про їх згадувалося в попередньому звідомленні, що вони готові до друку, було надіслано до З'їзду для з'ясування виробничих сил України¹, який відбувся в Харкові в січні 1925 року, а після того передані до Видавничої комісії при Укрнауці. Але досі ми не маємо ніяких звісток про їх долю. Тимчасом з'явилася змога друкувати деякі праці в виданнях Академії і тому в звідомному році надруковано в працях II-го Фізично-математичного відділу такі статті М. Ф. Кашенка:² [...]*2.

18. Катедра народнього здоров'я³ (акад. О. [В.] Корчак-Чепурківський). Праця катедри й за минулий рік провадилася виключно силами одного завідуючого катедрою, бо жадного наукового, ба навіть технічного, співробітника в штатах не затверджено і ні одної копійки на придбання наукових засобів, літератури або-ж на господарчі витрати не відпущено. [...]*7

Що-до наукової праці, здебільшого завідуючого катедрою, то вона розподіляється спеціально між роботою, що планово поставлена як наукове завдання катедри, а саме: 1) наукове вивчення характеру, розмірів та причин захорувальності й смертності людности Укр[аїни] й особливо виявлення розвитку інфекційних та соціальних недуг серед укр[аїнців]; 2) виучування засобів боротьби з ними. [...]*7

Що-до практично-наукової діяльності в інтересах не академічної катедри як такої, а сприяння розвитку профілактичної медицини, то можна зазначити такі праці: 1) складання проспекту підручника загальної гігієни: а) для медшкіл і б) для вузів; 2) участь в організації плану складання й фактичне переведення частини праці над складанням повного медичного термінологічного словника, російсько-українського й українсько-німецького; 3) участь у редагуванні відділу в журналі «Українські медичні вісті», що видається в Києві.

Крім того, зав[ідувач] катедрою головував у Науково-педагогічній комісії при I відділі УАН та Краєзнавчій комісії при УАН.

¹ Так у документі. Мається на увазі: Перший Всеукраїнський з'їзд по вивченню продуктивних сил і народнього господарства України.

² Загальна кількість праць – 5.

³ Тут і далі – так у документі. Правильно: Катедра народнього здоров'я та соціальної медицини.

З Катедрою нар[однього] здор[ов'я]¹ зв'язано працю Медичної секції при УАН. Як і раніш, секція об'єднувала українські київські медичні сили в наукових прилюдних засіданнях. Тут роблено наукові доповіді, демонстровано хорих, наукове приладдя, препарати і т. и[н.], заслуховувано реферати про наукові з'їзди, що відбувалися як у межах СРСР, так і за кордоном. Деяку частину наукового матеріалу надруковано в медичних часописах – як місцевих, так і закордонних, але, на жаль, брак коштів стояв перешкодою для продовження систематичного видання «Збірника мед[ичної] сек[ції]», який був розпочатий кол[ишнім] Науковим товариством і припинився на 5 книжці 1922 р.

19. Звідомлення про діяльність Медичної секції. На 1-е січня 1925 р. в Медичній секції було 142 члени; протягом 1925 року вступило до секції 43 нових члени (див. додатковий список)², померло – 1 чол. (д[окто]р Меленевський Ю. [Ф.]), на 1 січня 1926 р. в М[едичній] секції – 184 чол.

[...]⁴

В зазначеному році було 17 засідань, що на них зачитано 40 наукових доповідей, а саме: [...]³.

IV. Третій (Соціально-економічний) відділ

Подає секретар відділу акад. М. В. Птуха

Особовий склад відділу

[...]⁷. Протягом 1925 року Академія обрала на штатного академіка по Катедрі фінансів та фінансового права професора Л. М. Яснопольського та на члена-кореспондента по Катедрі історії західньо-руського та українського права професора М. О. Максимейка. Наприкінці року академик І. О. Малиновський переїхав до Києва, і його перераховано на штатні академіки. Отже, на 1-е січня року 1926 в складі Соціально-економічного відділу було 6 штатних академіків, 2 позаштатних і 2 членів-кореспондентів, а саме: [...]⁴. Академик В. М. Гордон помер у Харкові 3 січня року 1926.

Окрім того, в складі відділу працювало 7 штатних наукових співробітників і, не рахуючи членів товариств і семінарів, 25 позаштатних, що не одержували від Академії ніякої платні.

Засідань одбув відділ у звідомному році 15.

Суто-наукову роботу провадили установи відділу, академіки й наукові співробітники.

I. Праця академіків та членів-кореспондентів відділу

1. Академик М. П. Василенко керував Комісією для виучування історії західньо-руського та українського права³, був за голову Правничого товариства⁴ й Історичного товариства Нестора-літописця, а також редагував видання відділу. Далі працював над загальним курсом з історії західньо-руського права й над історією виучування цього права.

Протягом звідомного року надрукував:⁵ [...]².

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Катедра народнього здоров'я та соціальної медицини.

² Згадані тут і далі списки не публікуються.

³ Тут і далі – так у документі. Правильно: Постійна комісія для виучування західно-руського та українського права.

⁴ Так у документі. Мається на увазі: Товариство правників при ВУАН.

⁵ Загальна кількість праць – 6.

2. Академик К. Г. Воблий від 1-го березня 1925 року виконував обов'язки голови відділу, головував у Товаристві економістів при Академії наук, керував Семінаром для виучування народного господарства України, викладав лекції з прикладної економії в Інституті народного господарства¹ та у Вищому кооперативному технікумі²; брав участь у Всесоюзному з'їзді завідувачів статистично-економічними відділами бірж і в роботі статистичної комісії, що її виділив з'їзд для вироблення нових форм статистичної біржової звітності.

Протягом звідомного року виучував торг Польщі з Україною й Росією, внаслідок чого з'явилась стаття «Польський ринок металів», надрукована в т. II–III «Записок» відділу. Від другої половини 1925 року заходивсь збирати матеріали що-до історії цукрово-бурякової промисловости України. Поки-що робота охоплює перший період, себ-то до р[оку] 1861. У цій роботі бере участь Семінар для виучування народного господарства України, відкритий з осені 1925 року.

Протягом звідомного року надрукував:³ [...] ².

3. Академик О. М. Гіляров до 1 березня року 1925 виконував обов'язки голови відділу; керував Семінаром з соціальної філософії; готував до друку книгу «Схема історії філософії в освітленні історичного матеріалізму». Перші розділи її надруковано в «Записках» відділу. Далі розробляв намічені ще в попередні роки питання, а саме – про відносини поміж звичаєм, мораллю та правом, психологію права, психологію юрби, чинники громадської свідомости, філософію грошей, про умови та межі однодумства.

Надрукував:⁴ [...] ².

4. Академик І. О. Малиновський. Крім поточної праці в кол[ишньому] архіві Міністерства юстиції в Москві, працював над питаннями із галузи кримінології, а саме над організацією пенітенціарної справи в Радянському Союзі.

Він надрукував такі праці:⁵ [...] ².

5. Академик В. Ф. Левитський [...] ⁷. У звідомному році працював над такими темами: 1) питання про ринок сільсько-господарських і промислових продуктів [в] Росії та на Україні; 2) досягнення сільського господарства й питання про межі продукційности праці в хліборобстві; 3) нариси історії господарчого побуту східних народів.

Надрукував:⁶ [...] ².

6. Академик М. В. Птуха секретарював на відділі, керував Демографічним інститутом Академії наук, був членом ради Всенародньої бібліотеки України, членом пленуму Укрголовнауки, професором катедри статистики в Інституті народного господарства й у Вищому кооперативному технікумі. На запрошення Міжнародного статистичного інституту брав участь в його XVI-й сесії, що відбулася 27 вересня 1925 р. в Римі; у серпні, на запрошення виконавчої комісії Всесоюзних статистичних з'їздів, брав участь у її сесії, де обговорювано питання про перепис 1926 року; у листопаді брав участь у Всеукраїнському статистичному з'їзді⁷.

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Київський інститут народного господарства.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Київський вищий кооперативний технікум.

³ Загальна кількість праць – 10.

⁴ Загальна кількість праць – 1.

⁵ Загальна кількість праць – 3.

⁶ Загальна кількість праць – 2.

⁷ Так у документі. Мається на увазі: Перший Всеукраїнський статистичний з'їзд.

Протягом 1925 року найбільше працював над демографією України, смертністю на Україні та в Росії й матеріалами Міжнародного статистичного з'їзду.

Надрукував:¹ [...] ².

7. Академик Л. М. Яснопольський, окрім Академії, працював як професор фінансової науки в Інституті народного господарства, Кооперативному технікумі й Торговельно-промисловому технікумі². Брав участь у Всеукраїнському з'їзді для виучування продукційних сил та народного господарства України (в грудні 1924 [р.] та січні 1925 р.), де зробив доповідь на тему: «Фінансові установи України». Останніми часами складав критичні відзиви на деякі економічні праці, між иншим, на проєкт [І. Г.] Александрова по Дніпрострою³.

Надрукував:⁴ [...] ².

8. Член-кореспондент відділу проф. М. О. Максимейко, що перебував у Харкові, викладав лекції в Геодезичному та землєбудівничому інституті⁵. В 1925 році він відновив свої праці в галузі історії права. Протягом 1925 р. працював над розвідкою про «Руську Правду» й підготував до друку⁶ [...] ².

9. Член-кореспондент відділу проф. С. Ю. Семковський (Харків). Протягом звідомного року надрукував отакі праці:⁷ [...] ^{2,3}.

II. Демографічний інститут

Інститут працював у складі: директора акад. М. В. Птухи [...] ⁴.

З початку року інститут далі виучував смертність на Україні і в Росії, конструюючи сумарні таблиці смертності за методом акад. М. В. Птухи. [...] ⁷

Головна праця інституту в звідомному році полягала в тім, що він систематично обробляв статистичні матеріали для книги: «Демографія України». Ця праця вимагає величезної й до того дуже марудної роботи, що не завжди приводить до цілком певних наслідків. Статистичні джерела за нові часи, надто перепис року 1920, неповні й хибні різними сторонами. [...] ⁷. До 1 січня року 1926 інституті пощастило встановити найімовірніші числа людности на Україні в 1920 році і в її окремих губерніях, зростання окремих міст, містечок і сільської людности та розподіл її за полем⁸ у всіх категоріях поселень.

Штатний науковий співробітник П. І. Пустоход, окрім зазначеної вже роботи, був за асистента катедри статистики в Інституті народного господарства. Його працю, що він її зробив у Демографічному інституті, «Головні властивості руху людности України», Академія наук преміювала.

Штатний науковий співробітник з окремим дорученням М. М. Трацевський, прикомандирований до інституту, окрім зазначеної вже роботи, зробив доповідь «Народженність на Україні», обробивши її на диплом 1-го ступеня в Інституті народного господарства. [...] ⁷

¹ Загальна кількість праць – 8.

² Так у документі. Правильно: Київський торговельно-промисловий технікум.

³ Так у документі. Правильно: Дніпробуд.

⁴ Загальна кількість праць – 6.

⁵ Так у документі. Правильно: Харківський геодезичний і землєпорядний інститут.

⁶ Загальна кількість праць – 4.

⁷ Загальна кількість праць – 15.

⁸ Так у документі. Мається на увазі: стать.

III. Комісія для виучування звичаєвого (народного) права України

На чолі комісії, як керівничий над її працями, стояв проф. А. Е. Кристер [...] ⁴.

Комісія працювала в 1925 році більше-менше в тому самому напрямкові, що й давніш. Вона тільки поширила та поглибила свої завдання й почала розроблювати нову галузь права, а саме – торговельно-звичаєві норми. Особливої ваги надає комісія, зважаючи на теперішній стан своїх робіт, тісному зв'язку з місцями. Діяльність її виявилась: 1) в засіданнях пленума (32), де обмірковувано наукові доповіді та вирішувано організаційно-програмові питання; 2) в окремих нарадах (16), щоб налагодити організаційну та бібліографічну працю; 3) в особистій праці кожного члена комісії; 4) у друкуванні праць; і 5) в збиранні матеріалів та бібліографії.

На засіданнях комісії подано такі доповіді: ¹ [...] ³.

Праця кожного члена комісії полягала ось у чому.

1. Кристер А. Е. керував працями комісії; склав розвідку про те, в якому стані перебуває розроблення радянського цивільного та торговельно-промислового права, а також загальної теорії звичаєвого права зокрема; працював над питанням про взаємини між звичаєм та законом у сьогочасному праві на Україні на підставі Земкодексу та закордонних джерел; почав складати велику працю про форми застави й далі працював над іншими галузями звичаєвого права, зокрема над духівницями на Україні. Крім того, готував до друку праці, що їх вже склали члени комісії, редагував «Програми» комісії й збірник («Праці») й умістив у них дві статті ² [...] ^{2,7}.

2. Назимов В. С. склав: 1) програму до збирання матеріалів звичаєвого карного права з широким поясненням; 2) розвідку про общинне землеволодіння, додаючи теоретичне уґрунтування; 3) виготовував до друку розвідку «Риси українського карного права у вираках селянських судів».

3. Камінський В. А. виконував обов'язки вченого секретаря комісії, [...] ⁷. Досліджував питання про родинно-звичаєве право на Волині та Чернігівщині, а також на Поділлі, ґрунтуючися на власному матеріалі та надісланому. Зібрав матеріали про історію звичаєво-правних виучувань на Україні взагалі й на Чернігівщині зокрема – як ґрунт для розвідки ³ [...] ².

4. Товстоліс М. М. протягом першого півріччя досліджував право спадкове за законом та духівницею за часів: а) «Руської Правди», б) Псковської судової грамоти, і в) за наступної за цим доби на підставі різних грамот та актів, що торкаються юридичного побуту. Моменти в цьому досліді виставлено такі: а) коло осіб, що спадкували, б) правоздатність складати духівниці, в) форма та зміст духівниці, г) взаємовідносини поміж обома видами оспадковування та особлива властивість духівниці у стародавньому праві. [...] ⁷

5. Язловський Б. О. досліджував й опрацьовував питання родинно-звичаєвого права Полтавщини, а також студіював питання з цього права за західними актами. Подавав бібліографічні нариси праць про звичаєве право. [...] ⁷. Виготовував до друку розвідку «Родинне право села Павлівки на Полтавщині, надруковану в «Працях» комісії. [...] ⁷.

¹ Загальна кількість доповідей – 21.

² Загальна кількість праць – 4.

³ Загальна кількість праць – 2.

6. Єзерський Є. М. збирав матеріяли з різних галузів живого звичаєвого права Київщини, і, ґрунтуючися на них, опрацьовував питання, подаючи доповіді. Виготував до друку розвідку про «Виділи приймаків за вироями земсудкомісії», надруковану в «Працях» комісії (стор. 64–73).

7. Безпалов Р. А. збирав та досліджував матеріяли до звичаєвого цивільного права Київщини, беручи за джерело для своєї роботи вирояки кол[ишніх] волсудів, а також звідомлення та опитування місцевих знавців, тоб-то матеріяли, що їх подали члени комісії для реформи волсудів у рр. 1873–1874.

8. Базилевич В. І. брав участь у складанні бібліографічного покажчика, надрукованого в «Програмах» комісії. Збирав матеріяли для покажчика праць юридичних, уміщених у часописах та окремих виданнях, одколи існує радвлда.

9. Добров О. С. опрацьовував питання: 1) про застосовування звичаєвого права, коли воно не погоджується з соціально-господарчим призначенням, 2) про історію Литовського статута та права, за якими судився український народ. Збирав матеріяли що-до звичаєво-правних норм у галузі права торговельного.

Виготував до друку розвідки:¹ [...]².

10. Станішевський Ф. В. подав до комісії працю на тему: «Питання родинного права в зв'язку з законами СРСР». Збирав матеріяли та досліджував питання: 1) про посаг, його ролю та значіння в економічному житті нової родини; 2) селянський двір та його склад у сьогочасну пору; 3) господар двору та його члени в їхніх взаєминах.

11. Чечот О. М. за архівним відділом вивірів та виготував до друку близько 50 духівниць XVII в. розміром до 555 писаних аркушів; за бібліографічним відділом склав картки що-до звичаєвого права, на підставі розгляду «Журнала Министерства юстиции» за листопад–грудень 1894 р., а також часопису «Право и Жизнь» за ввесь 1924 р.

12. Шрамченко М. Є. збирав матеріяли фондушового права за джерелами: книжки Луцького трибуналу, а також київські та житомирські актові книги XVII в. Окрім того, почав призбірувати матеріяли з Литовського статуту про родинне право.

13. Шумілін І. М. опрацьовував, на підставі дослідженого вже матеріялу, питання звичаєво-спадкових норм у різних випадках життя. Наслідком його праці була доповідь.

В 1925 році комісії пощастило видати два томи своїх праць. Перший з них це «Програми для збирання матеріялів звичаєвого права» (Київ, 1925, ст. XII+130)²; він являє собою наслідок мало що не шостирічної праці комісії. Українське (ба й инше) громадянство має віднині спромогу систематично й доцільно збирати відомості про народне право за цими програмами. Цю книгу Академія наук преміювала. Друга робота – збірник (96 ст.), де вміщено отакі статті:³ [...]².

IV. Комісія для виучування історії західньо-руського та українського права

Голова комісії акад. М. П. Василенко; [...]⁴.

У звідомному році відбулося 30 засідань комісії, шо на них члени к[омі]сії читали свої розвідки й роботи з історії західньо-руського та українського права,

¹ Загальна кількість праць – 2.

² Так у документі.

³ Загальна кількість праць – 7.

робили доповіді про свою поточну наукову працю, зачитували рецензії на нову наукову літературу з історії західньо-руського та українського права, тощо. Окрім звичайних закритих засідань к[омі]сії, вона в звідомному році улаштувала була 4 прилюдних відкритих засідання. На них зробили доповіді:¹ [...] ^{2,3,7}.

Члени комісії колективно підготовлювали до складання «Словник українських юридичних старовин» [...] ⁷. Всього в звідомному році складено понад 5000 карток для словника. Їх складувано за певним планом та формою та за певним списком джерел, що їх ухвалено на спеціальному засіданні к[омі]сії вкупі із співробітниками Центрального архіву давніх актів².

Персональна наукова праця членів к[омі]сії.

1) Акад. М. П. Василенко – голова комісії; у звідомному році написав розвідку «Як скасовано Литовського статута на Україні». Розвідку цю, як вже попереду зазначено, надруковано в II–III книзі «Записок» Соціально-економічного відділу Академії. В ній окремо розглядається питання про скасування Литовського статуту на Правобережній та Лівобережній Україні. [...] ⁷

У роботі акад. М. П. Василенка докладно схарактеризовано настрої шляхетства з цього приводу, його міркування в писаній формі та записки. [...] ⁷

2) Л. О. Окиншевич працював у двох напрямках. З одного боку, збирав матеріяли для праці про «Центральні установи Гетьманської України XVII–XVIII вв.» з рукописних та друкованих джерел. Окрім того, написав і надрукував у «Працях» комісії розвідку про «Приказ Малыя Россії Московської держави XVII в.».

Тепер розпочав писати роботу про «Генеральну старшину Гетьманської України XVII–XVIII вв.». А втім, закінчено її буде вже р[оку] 1926.

З другого боку, він систематично виучував літературу з історії литовсько-руського та українського права. На 1-ше січня р[оку] 1926 закінчив виучувати правні джерела, право державне і почасти право карне (довівши його аж до 1648 р.). Наслідком цієї роботи був критично-бібліографічний огляд про «Науку історії українського державного права».

Окрім того, Л. О. Ониншевич надрукував³ [...] ².

3) С. М. Іваницький протягом 1925 р. надрукував⁴ [...] ².

Окрім цього, він збирав матеріяли та студіював літературу до роботи про правне становище українських земель по р[оці] 1569.

4) І. Ю. Черкаський в 1925 р. далі писав свою монографію про «Громадський (копний) суд на Білорусі й Україні в XVI–XVIII вв.». Протягом р[оку] 1925 він написав розділи про судове слідство і вироки громадського суду.

Разом із цим у 1925 р. І. Ю. Черкаський далі збирав архівні рукописні матеріяли для іншої праці – «Судовий устрій та судочинство козацьких судів на Гетьманській Україні в XVII–XVIII вв.». Він переглянув ту частину Рум'янцівського опису, що міститься в бібліотеці був[шого] Університету Св. Володимира (31 книга документів). Тепер І. Ю. Черкаський працює над рукописами в рукописнім відділі Всенародньої бібліотеки України⁵ [...] ².

¹ Загальна кількість доповідей – 11; праць – 8.

² Так у документі. Мається на увазі: Київський центральний архів давніх актів.

³ Загальна кількість праць – 5.

⁴ Загальна кількість праць – 3.

⁵ Загальна кількість праць – 2.

5) С. Г. Борисенок 1925 р. працював над питанням про походження й характер правного інституту виволання в Литовському статуті. Для цього він збирав матеріали про виволання з актових матеріалів (акти Виленської археографічної комісії) та знайомився із літературою питання. Крім цього, С. Г. Борисенок написав кілька рецензій на нову літературу з історії українського права, а саме на роботи:¹ [...]»².

6) І. М. Балінський у 1925 р. далі студіював питання про феодалізм у Польщі, Литві та Україні. Він написав розвідку про «Умовність землеволодіння в середньовічній Польщі». Тепер він працює над оглядом літератури про феодалізм у Східній Європі (Польщі, Литві, Україні, Московщині).

7) Г. Л. Попов [...]»⁷ оглядав говільні книжки XVIII в., що містять цікавий матеріал про інститут тодішнього незаможного селянства – підсусідків. У звідомному році він оглядав їх у тимчасовому музею в м. Корсуні. Зацікавившись текстом «Руської Правди» в кормчій Київсько-Печерської лаври під № 102 (за зовнішніми ознаками вона дуже давня), Г. Л. Попов описав цю кормчу. До цього він додав огляд і інших київських кормчих. Матеріали цих праць дали врешті цікаві відомості про історію тексту «Руської Правди» та редагування й складання кормчих. Наслідки цієї роботи Г. Л. Попов має подати в окремій розвідці. Окрім того, він працював ще над питанням про «завод» в актах XVI в. та виучував зобов'язання в Литовських статутах.

8) М. Ф. Тищенко має на меті досліджувати право на винництво на Україні від Богдана Хмельницького, аж доки встановлено казенні палати. Він використав усю невеличку літературу, що є про це питання, і переважно працював над рукописними матеріалами бібліотеки кол[ишнього] університету та використав численний матеріал у Київському центральному архіві давніх актів. Як нарис з загальної роботи була розвідка про «Боротьбу київських козаків з магістратом за право шинкувати горілкою», що її він зачитав на засіданні комісії.

9) Є. І. Шманкевич, працюючи в Харкові, звернув увагу на братський суд у Любліні. Про цей суд він знайшов цінну збірку актів. На підставі цих актів Є. І. Шманкевич написав розвідку про цю ще не досліджену форму суда.

10) О. С. Добров для Комісії історії західно-руського та українського права 1925 р. написав розвідку про «Право необхідного спадкування за Литовським статутом», надруковану в I вип. «Праць» комісії. Він виучував у звідомному році і питання про спадкове право Литовського статуту в цілому та гадає присвятити цьому питанню окрему ширшу роботу. По-за цим О. С. Добров студіював ще питання про землеволодіння в Литовсько-Руській державі в XVI в. Він простудіював літературу цього питання та працював над актовими матеріалами. В зв'язку з цією роботою О. С. Добров склав докладну рецензію на нову статтю проф. [М. Р.] Лашенка про ідею земельної власності на Україні.

11) В. І. Новицький студіював питання про повітові соймиви на Україні, переважно за ненадрукованими матеріалами Київського центрального архіву давніх актів. Головну увагу В. І. Новицький при цьому звертав на дослідження місцевих джерел цієї установи. Самий інститут соймиків він досліджував за порівняною методою, порівнюючи українські соймиви до соймиків Речі Посполитої та аналогічних установ на Московщині та інших державах.

¹ Загальна кількість праць – 4.

Р[оку] 1925 комісія вперше мала спромогу випустити в світ частину своїх праць, надрукувавши I випуск своїх «Праць», що вийшов за редакцією голови комісії акад. М. П. Василенка. Зміст цього збірника такий¹ [...] ².

[...] ⁶

Треба сказати, що працям комісії у звідомному році багато перебивала відсутність наукових командировань. Тимчасом архіви з матеріалами що-до української історії та історії українського права розпорошені по різних містах: Ленінграді, Москві, Харкові, Києві. Коли-ж працювати над самим київським матеріалом, не використовуючи інших, це надасть праці обмеженого характеру. [...] ⁷

V. Окремі наукові доручення відділу

Штатних наукових співробітників було двоє.

1) О. А. Плевако, прикомандирований до катедри акад. К. Г. Воблого, збирав матеріали з історії цукрово-бурякової промисловости України та Росії, розібрав архіви з Єзерянської та Узинської цукроварень на Київщині. Рівночасно складав бібліографію з історії цукрової промисловости (близько 600 карток). Секретарював у Семінарі для виучування народнього господарства України і Т[оварист]ві економістів. Надрукував статті:² [...] ².

2) М. М. Трацевський, прикомандирований до Демографічного інституту (див. вище).

3) Нештатна постійна наукова співробітниця М. В. Кістяківська, прикомандирована до бібліотеки відділу.

4) Нештатний співробітник О. М. Лапоногов працював під керівництвом акад. К. Г. Воблого над промисловістю й торгом України, зокрема українських портів. [...] ⁷

VI. Бібліотека відділу

Штатна бібліотекарка Г. І. Каманіна далі впорядковувала книгозбірню відділу. Протягом року переписано 2458 книжок і на них складено 5648 карток. За рік одержано 461 книжку як дар і в обмін на видання відділу. [...] ⁷. На жаль, за браком коштів, так що й зовсім не надходить нова література, необхідна для роботи співробітників відділу.

VII. Цивілістичний семінар

Працює під керівництвом проф. А. Е. Кристера. [...] ⁷. Нині в семінарі працює двоє членів, котрі допіру розпочали свою наукову підготову. Вони студіюють тепер загальну частину цивільного права, зокрема набувають необхідні попередні відомості що-до джерел правничих, а також засвоюють основні методологічні принципи науки права. Одночасно вони одержують завдання що-до вивчення найважливіших цивілістичних творів, опановуючи одночасно закордонні мови.

VIII. Семінар для виучування народнього господарства України

Відділ одкрив цей семінар у жовтні р[оку] 1925. Він працює під керівництвом акад. К. Г. Воблого, а секретарює О. [А.] Плевако. Як першу колективну роботу взято цукрово-бурякову промисловість України й Росії. До 1 січня р[оку] 1926 відбулося 8 засідань, де зачитано такі доповіді:³ [...] ³.

¹ Загальна кількість праць – 9.

² Загальна кількість праць – 2.

³ Загальна кількість доповідей – 5.

IX. Семінар соціальної філософії

Цей семінар має зовсім відмінний супроти інших семінарів відділу характер. Він об'єднує значну кількість наукових марксистських сил Києва і розроблює питання марксистської філософії. Працями його керує акад. О. М. Гіляров. Члени семінару виголосили такі прилюдні доповіді:¹ [...] ^{2,3}.

X. Товариство економістів

На січень р[оку] 1925 усього в т[оварист]ві було 151 членів, з них дійсних членів 132, членів-співробітників 6 і членів-кореспондентів 13.

[...] ⁴

Протягом минулого року в складі президії т[оварист]ва ніяких змін не відбулося. Кількість членів збільшилася на 7 нових, що вступили до т[оварист]ва, з них: 2 дійсних членів і 5 членів-співробітників. Отже, на 1 січня 1926 р. в т[оварист]ві було 158 членів.

Як і за минулих років, і члени т[оварист]ва, і спеціально запрошені особи зачитували доповіді, зважаючи на зміст і обсяг роботи, або на засіданнях пленарних, або секційних. За винятком секції теоретичної економіки (її за постановою загальних зборів т[оварист]ва тимчасово закрито), решта секцій працювала, як і давніш. Особливо треба відзначити працю секції обліку: вона, реорганізувавшись, знов розпочала жваву роботу, що за попередніх двоє років була занепадала. Знов-же поширила свою діяльність і секція кооперативна, члени її й спеціально запрошені особи виготували кілька доповідей, що притягли велику увагу суспільства. Робота в інших секціях відбулася по-давньому. Передбачається реорганізувати секцію для вивчення народного господарства України, щоб члени її взялися розробляти одну з галузей дрібної промисловости. Доповіді, котрі цікавили всіх членів, зачитувало на пленарних засіданнях товариства. Такі доповіді за м[инулий] р[ік] були:² [...] ^{3,6}.

XI. Товариство правників

Президія т[оварист]ва складалася з голови – акад. М. П. Василенка, заступника голови – проф. А. Е. Кристера та секретаря Б. О. Язловського. Дійсних членів було 67. Діяльність т[оварист]ва полягала в тому, що члени його готували доповіді на прилюдні засідання.

Доповіді були такі:³ [...] ³.

XII. Видавнича діяльність відділу

1925 рік приніс певний перелом у видавничій діяльності відділу. Протягом року надруковано чотири збірники Соціально-економічного відділу, а саме:⁴ [...] ².

1925 рік не вніс чогось нового в наукове життя відділу. Йому через зовнішні, од нього незалежні обставини не пощастило розгорнути свою діяльність, як ми того були сподівалися. І досі з життя відділу не усунено як-найважливіші перепони, головні з них такі: обмаль молодших наукових співробітників на відділі (7), немає будь-яких коштів на командировання, на придбання відповідної літератури то-що. Відділ не мав ніякої спромоги одкрити діяльність трьох нових інститутів, що за них він не одного разу здіймав клопотання перед Укрголовнаукою, а саме:

¹ Загальна кількість доповідей – 5.

² Загальна кількість доповідей – 5.

³ Загальна кількість праць – 8.

⁴ Загальна кількість праць – 18.

1) Інституту для виучування радянського права; 2) Інституту для виучування економічної кон'юнктури та народного господарства України; та 3) Інституту для виучування наукової організації праці. Всі ці наукові заклади можна було-б забезпечити відповідними силами, коли-б влада відпустила була нехай невеличкі кошти. Тільки видавництво відділу значно покращало. Коли давніш перший том «Записок» друковано мало не двоє років, тепер за один рік вийшло декілька праць відділу. Проте і це поліпшення далеко не завдовольняє реальних потреб відділу.

Управа Академії наук

Подає голова Управи академик С. О. Єфремов

[...]^{*5}

Порівнюючи до 1924 року, коли Академія на своє утримання одержала всього 87 768 крб 84 коп., бюджет її 1925 року збільшивсь на 139 %. Року 1926 він має ще збільшитися; проте вже відомо, що і в частині на зарплатню, і в частині операційних коштів він не відповідатиме ні вимогам життя, ані завданням, що стоять перед Академією. Це тим ненормальніше, що по всіх інших галузях праці в Республіці зарплатня тепер далеко краща, ніж у галузі науково-освітній, і що, витрачаючи величезні кошти на техніку, промисловість і сільське господарство, які розвиватися належно можуть тільки на наукових підставах, Республіка на розвинення самої науки асигнує суми занадто малі.

Це випадає виправити, і виправити як-найшвидше, і є познаки, що воно буде виправлено.

Звідомлення Української академії наук у Києві за 1925 рік. – Київ : [б. в.], 1926. – С. 3–79.

Історія Національної академії наук України. 1924–1928. Документи і матеріали. – Київ : НБУВ, 1998. – С. 163–201.

№ 12

ЗВІДОМЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК У КИЇВІ ЗА 1926 РІК

I. ВСТУПНЕ СЛОВО

Голови-президента акад. В. І. Липського

Сьогоднішнє врочисте засідання Української академії наук присвячене тому, щоб дати звідомлення перед громадянством про стан діяльності УАН за минулий 1926 рік. Як і раніш, таким днем призначено 11 березня¹ (чи за старим стилем 26 лютого), тоб-то день смерти незабутнього Т. Г. Шевченка.

Як Ви почуєте зі звідомлення, становище Академії наук уже значно покращало, [...] у її розпорядженні – ціла низка будинків, земля, заповідники, в її розпорядженні вже давно є найкраща друкарня в Києві – колишня Лаврська, то-що. Академію поставлено на чолі всієї наукової справи на Україні, до Академії влада не раз удається по поради в наукових справах і т. д. Все це Зібранню почасті вже відомо, а почасті відомо буде з наступного звідомлення.

Що-до вшанування пам'яті [Т. Г.] Шевченка, зв'язаної з сьогоднішнім днем, то я хотів-би звернути увагу присутніх на два факти.

¹ Помилка в документі. Правильно: 10 березня.

Ось на цьому столі лежить книга. Це – є видання нашої Академії, про яке ми всі давно мріяли. Це початок повного т. зв. академічного видання всіх творів Т. Г. Шевченка, з усіма потрібними коментарями: це той нерукотворний пам'ятник, що його Академія наук споруджує незабутньому творцеві «Кобзаря». Архітект[ором] цього пам'ятника є академик С. О. Єфремов. Після засідання кожен цікавий може подивитися на цю книжку. Тепер-же я можу додати, що вийшов у світ IV том, де цілком вміщено щоденник [Т. Г.] Шевченка, відомий до цього часу лиш уривками.

Потім, не всім може відомо, що минулого року в Харкові засновано Шевченківський інститут¹, роля якого мало не така сама, як і «Дома Пушкіна» в Ленінграді. На чолі інституту стоїть академик Д. І. Багалій.

[...]^{*7}

II. ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД 1926 РОКУ

Подає неодмінний секретар акад. А. Ю. Кримський

Вісім літ минуло, настає рік дев'ятий, відколи засновано Українську академію наук [...]^{*1}.

І разом з тим доводиться висловлювати жаль, що темп академічного кращання далеко не такий швидкий, як для інших установ республіки. От приміром візьмим збільшення заробітної платні. Коли в грудні 1925 р. ординарному академікові платилося 147 карб. на місяць, то в грудні 1926 р. платня була уже 180 карб. місячно. Це живовидячки добре. Та не треба забувати, що професорам вищих шкіл почали платити 180 карб на місяць не торік, а ще позаторік, а академікові Всесоюзної академії [наук] платиться й не 180, а 250 карб. Що-ж до інших наукових співробітників Академії наук, то їхнє матеріальне становище навіть не покращало. Позаторік їм платилося якихсь 65 карб – і торік їм платилося стільки само; а тимчасом навчителеві 3-го ступеня платять місячно 110 карб. Єдина наша надія – на найвищу владу, яка принципово визнає, що на Академію наук досі одпускалося кредитів не стільки, скільки треба було-б. [...]^{*1}

Що треба рішуче підкреслити, так це покращання асигнувань на науково-операційні потреби Академії і на її Видавництво. Тут торішне покращання проти позаторішнього виходить більше ніж у два рази, – хоч, звичайно, далеко ще не завдовольняє найелементарніших потреб Академії наук. Ми ще й досі не можемо оборудувати потрібних нам лабораторій, – і, наприклад, славнозвісний у цілому Радянському Союзі і за кордоном акад. [В. Г.] Шапошников, хімік-текстиліст, не має де працювати. Найутішніші перспективи (поки-що – самі перспективи) бачимо ми в справі приміщення для музеїв: досі музеї Академії буквально задихалися з тісноти, а тепер житлові будови Києво-Печерської лаври далі-далі мають обернутися в музейний городок², і певну частину того приміщення буде віддано Академії наук під музеї. А що-до лабораторій, то є повна надія, що нам оддадуть той чималий недобудований будинок на б[увшій] Фундуклеївській вулиці, який призначався був перед війною під нову Ольгінську гімназію³. Дякуючи головним чином П. П. Любченкові, що стоїть на чолі Київського окрвиконкома, постановлено добудувати той будинок цього-ж-таки року, щоб передати його в дар Академії наук [...]^{*1}.

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Інститут Тараса Шевченка НКО УСРР.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Всеукраїнський музейний городок.

³ Так у документі. Правильно: Ольгінська жіноча гімназія.

Та більшу, ніж од покращення матеріального становища, дає нам утіху свідомість величезного ненастанного кращання нашої роботи наукової. Має тепер Українська академія наук по-над дев'яносто наукових установ, і працюють вони чим-раз успішніш та й успішніш, незалежно од того, чи даються їм од держави якісь асигнування, чи не даються. СРСР, Західня Європа, Америка, Японія – всі з пошаною ставляться до наукової праці Української академії наук, до її наукових досягнень. Ми перебуваємо в зносинах з науковими установами всього світу, і, приміром, в обміні нашими науковими виданнями можемо ми занотувати той факт, що здебільша не ми перші вдавалися до чужоземних наукових товариств та установ з пропозицією обміну виданнями, а вони до нас. Якихсь літ десятеро тому закордонна наука знала єдину для цілої Росії найвищу наукову установу – Петербурзьку академію наук. Тепер не раз трапляється, що Українську академію наук запрошують до участі в міжнародніх наукових заповзяттях, зовсім незалежно від того, чи бере в них участь Всесоюзна академія наук чи ні. Занотуймо, хоч-би, той факт, що міжнароднє видання математичної енциклопедії (Mémorial)²¹ стало під патронаж нашої Української академії наук, – без Всесоюзної академії. Недавнечко нам, Українській академії наук, запропоновано взяти під свій патронаж ще й видання міжнародньої енциклопедії фізичної: скільки відомо, Всесоюзна академія наук знов-таки, не бере втім участі. Окремих наших представників закликають читати лекції та конференції про наші наукові досягнення – до всіх європейських країв. От, щоб полегшити приїзд академіка-математика М. М. Крилова на математичний з'їзд в Торонто (Америка)¹, Великобританська академія наук² навіть прислала потрібну суму для цієї далекої подорожі. Використовуючи перебування акад. М. М. Крилова у Західній Європі, його закликано цього року читати лекції та конференції в Коїмбрськім університеті (Португалія), в Болонській академії наук (Італія), в Страсбургу та Парижі (Франція). Все це свідчить, наскільки зросла в світі повага до нашої Української академії наук. Звичайно, що для закордону найбільшу вагу має праця нашого Відділу фізично-математичного, але й праця в царині гуманітарній теж знаходить собі признання, особливо в краях слов'янських, а тим паче в країнах СРСР. Приміром, до наших «Записок Історично-філологічного відділу» надсилають свої праці росіяни з російських наукових центрів і нічого не мають проти того, що їхні праці друкуються мовою українською, а не їхньою рідною російською. І це треба сказати не тільки про головні органи наших гуманітарних відділів («Записки Історично-філологічного відділу» та «Записки Соціально-економічного відділу») – пошану й похвальну оцінку знаходять собі і видання окремих наших інституцій: Історичної секції, Археологічного комітету³ (великий інтерес викликав збірник «Трипільська культура на Україні», т. I), орган Етнографічної комісії⁴ «Етнографічний вісник»²²). Що-до останнього («Етнографічного вісника»), то його керівникам присуджено нагороди од Ленінградського географічного товариства. Наближається (в падолисті цього року) сімдесятилітній юбілей академіка Д. І. Багалія – історика України. Українська академія наук

¹ Так у документі. Мається на увазі: Міжнародний математичний конгрес у м. Торонто (Канада), що відбувся 1924 р.

² Так у документі. Мається на увазі: Лондонське королівське товариство.

³ Тут і далі – так у документі. Правильно: Всеукраїнський археологічний комітет.

⁴ Тут і далі – так у документі. Правильно: Етнографічно-фольклорна комісія.

сповістила певні наукові кола про те, що вона думає видати на честь юбілярові збірку присвячених йому наукових праць. І що-ж? Звідусіль, протягом одного місяця, нас буквально засипали всякими науковими статтями, од найповажніших учених, – і збірка на честь нашого академіка навряд чи вміститься на 2000 друкованих сторінок.

Президія Академії наук була торік тая, що й позаторік: академик В. І. Липський – голова-президент, акад. С. О. Єфремов – віце-президент, акад. А. Ю. Кримський – неодмінний секретар. Нових академиків обрано п'ятеро: на Фізично-математичному відділі – К. Стюрмер, В. Я. Данилевський, М. С. Курнаков, К. К. Симінський, уже виставлено кандидатуру відомих медиків – Ф. Г. Яновського та М. Ф. Мельникова-Разведенкова. На Соціально-економічному відділі – новий академик – В. Е. Грабар, намічено кандидатури – С. С. Дністрянського та С. І. Солнцева. Нові директори установ з правами академиків свого відділу – проф. Д. Є. Белінг та В. О. Караваєв – на Фізично-математичному відділі. Новітні члени-кореспонденти: на Історично-філологічному відділі – В. П. Адріянова та А. І. Лященко; на Фізично-математичному відділі – К. А. Красуський, М. Д. Зуєв, О. В. Палладін, В. О. Поггенполь. Разом з тим доводиться зазначити сумні втрати: помер у Києві акад. М. Ф. Біляшівський (21 квітня 1926 [р.]), а в інших містах: акад. В. А. Стеклов в Ленінграді (30 травня 1926 р.), акад. В. [М.] Гнатюк (7 жовтня¹ 1926 р.) у Львові.

На чолі Академії наук стоїть Рада (інакше звать її і «Конференція», і «Спільне зібрання») всіх ординарних академиків. Одбувалися засідання Ради, чергові, двічі на місяць, а в разі потреби збиралися й нечергові.

Всіх відділів в Академії наук троє – Історично-філологічний, Фізично-математичний та Соціально-економічний. Академія наук складає високу ціну такому розподілові, і всякі чутки про те, що Соціальный відділ² мав-би бути зіллятий з Історично-філологічним, стрічає з величезною тривою: це було-б зруйнування праці Академії наук.

У безпосередньому віданні Ради перебувають скількись установ загального характеру: 1) Всенародня бібліотека України, 2) Музей мистецтва (бувш[ий] ім. Ханенків), 3) Антропологічно-етнологічний музей ім. Ф. Вовка³. 4) Археологічний комітет і деякі інші, що про їх діяльність повинен повідомити я, як неодмінний секретар.

1) Всенародня бібліотека України. Директор – людина невтомної енергії, високо-діяльний С. П. Постернак. Всенародня бібліотека протягом 1925–1926 року набула нових по-над 118 000 книжкових одиниць, більше ніж 113 000 №№ газет та по-над 44 000 волянція, – і на кінець 1926 року мала книжок – 1 285 000, газет – 525 000 №№, волянція – 157 000 №№.

Із цього фонду приступні читачам у Києві 825 000 томів.

Всього за рік видано для читання по читальнях, кабінетах і на абонемент у Києві та вислано за межі Києва бл[изько] 431 000 томів. Було влаштовано 37 виставок на 7148 книг. Консультативно-виставочний відділ дав бл[изько] 1000 (а саме 928) бібліографічних консультацій, іноді в дуже складних і важких питаннях. Виставлено в читальні бл[изько] двох десятків бібліографічних списків, де містилося

¹ Помилка в документі. Правильно: 6 жовтня.

² Так у документі. Правильно: Соціально-економічний відділ.

³ Тут і далі – так у документі. Правильно: Кабінет антропології та етнології ім. Ф. Вовка.

більше як 6000 назв; надруковано 10 бібліографічних тематичних покажчиків у журналах: «Україна» та «Життя й революція».

Науково-дослідчу роботу Всенародної бібліотеки (в бібліотечних питаннях) переводили в ній відділи й окремі особи, а об'єднував ту роботу й керував нею відділ б[ібліоте]ки: «Науково-дослідчий інститут бібліотекознавства».

На пленумі Науково-дослідчого інституту бібліотекознавства поставлено 13 доповідів. Співробітники бібліотеки вмістили в періодичних виданнях УСРР, РСФРР та закордонних бл[изько] 70 статтів у галузі бібліотекознавства та бібліографії, виготували низку праць до друку. Видавнича робота Всенародної бібліотеки виявилася в виданні книги: «Бібліотечний збірник», ч. 1. «Праці Першої конференції наукових б[ібліоте]к УСРР».

Постановою НКО, при бібліотеці засновано аспірантуру бібліотекознавства. З початку 1926–1927 операційного року працюють у Всенародній бібліотеці 4 аспіранти. Протягом 1925–1926 р[р.] 15 осіб вивчали в Усенародній бібліотеці бібліотечну справу.

Всенародна бібліотека підтримувала, поширила й поглибила зв'язки з іншими установами, організаціями й діячами Київів, УСРР, СРСР і закордону.

До Всенародної бібліотеки належать колишні книгозбірні [Київо-]Печерської лаври, митрополита Флавіяна, Михайлівського, Никольського та Видубецького монастирів, Софійського собору, кол[ишньої] б[ібліоте]ки Київської дух[овної] академії (Київська філія ВБУ), Вінницької філії ВБУ (в м. Вінниці). Вінницька філія під директоруванням В. Д. Отамановського розвивала широку діяльність. Вона має 100 000 томів; приріст за рік – 6 1/2 тисяч. Приступно читачам 50 000 т[омів]. У Вінницькій читальні видається що-дня, пересічно, 300 книжок. Наукову працю переводить переважно – «Кабінет для виучування Поділля» при філії. Видано 5 наукових праць у справі вивчення Поділля, друкується ще 2.

Широкій роботі Всенародної бібліотеки занадто мало відповідали її штат і засигновані кошти. В усіх галузях роботи зведений рік дав збільшення на десятки й сотні відсотків, – тимчасом кошти б[ібліоте]ки зросли лиш на 13 %, штат – лиш на 10 %, та й то допіру на кінець року. Персонал Всенародної б[ібліоте]ки – 65 співробітників – працював дуже енергійно [...]»⁵.

2) Музей мистецтва (бувш[ий] ім. Ханенків) – академічна установа, одписана Академії наук нотаріальним заповітом бувших власників того музею. Минулого року, як і позаторік, тяглася в музеї адміністраційна криза, бо більше ніж два роки ведеться слідство проти давнішого директора музею М. О. Макаренка, а на чолі музею перебуває проти волі Академії наук людина, яку Академія не вважає за науково-відповідну для даної посади. Сподіваємося, що цього року Укрнаука виконає свою обіцянку і дасть змогу Академії наук призначити на посаду директора музею людину належно кваліфіковану; поки що, наукове провадження музею цілком лежить на вченому секретареві С. О. Гіляріві. Минулого року велася дальша організаційна робота в Музеї мистецтва для найдодільнішого використання його матеріалів та бібліотеки. Улаштовано було тимчасову виставку тканин. Привезено з Ленінграду збірку картин, дар В. [О.] Щавинського, по-над 150 номерів, і повернуто до музею декілька інших картин, що підчас евакуації 1915 р. опинилися то в Ленінграді, то в Москві, то навіть у Ташкенті. Відреставровано мало не всі картини, які постраждали під час пам'ятних 1920–1921-их рр., коли Музей Ханенків

не опалювався. Для публіки одчинений був музей б[увший] ім. Ханенків 4 дні на тиждень. Всього одвідали Музей мистецтва протягом року 5225 окремих осіб, 217 екскурсій в складі 5347 людей, а всього разом 10 572 особи.

3) Антропологічно-етнологічний музей («кабінет») ім. Ф. К. Вовка. Минулого року працював він серед дуже несприятливих обставин. Кабінет-музей не має свого власного приміщення, а мусить тимчасово тулитися в будинкові Всенародньої бібліотеки. Як-же Всенародня бібліотека розвивається колосально-швидким темпом, то вона мусить забирати назад усі ті приміщення, які могла до цього часу комусь полишати на тимчасове користування. Через те Антропологічно-етнологічний кабінет-музей, замість розгортатися, приневолений стискатися і переноситися з одного приміщення до іншого, вже й не такого просторого.

[...]⁵. Музей ділиться на два відділи: антропологічно-передісторичний – під керуванням А. З. Носова та етнологічний, що досі був перебував у завідуванні А. І. Онищука. [...]⁵. Антропологічний відділ нав'язав багато відносин з усіма видатними всесоюзними і закордонними осередками антропології та передісторії. Дякуючи тим відносинам, разом використовуючи і належні йому невеликі грошові асигнування од Академії, Антропологічний відділ минулого року здобув найпотрібніше для нього антропометричне приладдя, нову наукову літературу і т. ін., і сильно збагатив того року свої антропологічні та передісторичні колекції – почасті через дарунки од прихильників його наукової діяльності, почасті через регулярно поставлені наукові експедиції. [...]⁷. Провадилася інтенсивна дослідча праця над упорядкуванням і реєстрацією зібраних колекцій. Підготовлено видання щорічника «Антропологія», який може вже й друкуватися в 1927 р. Цілком підготовлено й намічено на 1927 р. видання спеціального «Мізенського збірника», присвяченого славнозвісному палеолітичному селищу на Чернігівщині, що здобутки звідти переходять в Антропологічному відділі Кабінету ім. Ф. К. Вовка. [...]⁷. Значно сумніший дух віє із звітлення відділу етнології. Задумана була етнологічна праця минулого року планово і на широкий масштаб, а натомість довелося витратити свою енергію на такі, приміром, випадкові перепони, як перенесення музею до іншого та ще й незручного приміщення. Одвідало музей 1238 чоловіка, 58 екскурсій місцевих та позамісцевих, і 28 учених з різних країв Союзу та закордону. [...]⁵. А. І. Онищук, що досі був обіймав посаду завідача, зрікся своєї посади. Сподіваємося, що не пізніш весни цього року Академія наук матиме уже для обох відділів Кабінету ім. Ф. Вовка просторе зручне приміщення в музейному городку (був[шої] Києво-Печерської лаври), і тоді праця обох відділів каб[іне]ту піде в нормальних умовах.

4) Археологічний комітет бюджетово перебуває в віданні Спільного зібрання, але наукові директиви здобуває од Історично-філологічного відділу, і через те про діяльність Археологічного комітету згадає секретар Істор[ично]-філол[огічного] відділу.

5) Краєзнавча комісія. Минулого року на неї не відпущено од Укрнауки абсолютної ніяких коштів, і тому вся її діяльність обмежується складанням покажчиків та даванням порад тим людям, які до Краєзнавчої комісії вдаються. Про якісь експедиції, екскурсії і т. ін. не може бути й мови.

Минулого року Укрнаука приділила до Академії дві дослідчі катедри, з своїм окремим бюджетом: «Катедру марксо-ленінську» та «Катедру єврейської культури».

Проти першої катедри (марксизму) Академія наук не сперечалася, бо склад її, хоч і без відома Академії наук, добрано науково-відповідний, і на її справжнього керівника поставлено члена-кореспондента Академії наук, відомого теоретика марксизму С. Ю. Семковського. Зовсім инакше поставилася Академія наук до сполучення з нею новозаснованої Катедри єврейської культури¹. В ідеї ця катедра аж надто потрібна і надзвичайно важлива, але на керівничих для неї призначено людей, яких Академія наук рішуче визнала за науково-непідходящих. Тому Спільне зібрання всіх академиків послало до Укрнауки одноголосно прийняту заяву, що з таким ненауковим складом ця катедра не може перебувати при Академії наук, не понижуючи наукового авторитету самої Академії. В Укрнауці з цим згодилися, намічено інших кандидатів, і ми маємо повну надію, що ця висококорисна «Катедра єврейської культури» розвине в контакті з установами Академії наук як-найпліднішу наукову діяльність.

б) Видавництво Академії – згідно з статутом перебуває під проводом неодмінного секретаря акад. А. Ю. Кримського, а фактично весь тягар праці несе керівничий Видавництва М. З. Левченко. [...] ⁷. Звідомного року вийшло в світ 46 назв наукових праць Академії, обсягом 418 1/2 друк[ованих] аркушів, з пересічним тиражем 1200 примірників. Це ті видання, які видрукувала безпосередньо Академія наук. Та ще коштом інших видавництв (головним чином ДВУ) вийшли в світ праці Академії з її маркою в кількості 26 назв обсягом на 180 арк. друку. Тоб-то разом Академія випустила минулого року 72 назви на 598 1/2 аркушах, без мал[ого] 600 аркушів або 9600 сторінок. Розповсюджено (переважно шляхом безплатної розсилки до наукових установ СРСР та до закордонних) – 40 114 примірників. (Одержували академічні видання – 154 установи за кордоном, 82 по СРСР та 122 на Україні, разом – 358 установ). [...] ⁵.

До числа інституцій, які перебувають у віданні Спільного зібрання, належить ще й фото-лабораторія. На чолі стоїть нештатний науковий співробітник (тоб-то без платні) І. Н. Лозієв. [...] ⁵. Протягом року фото-лабораторія виготувала для різних установ Академії наук 547 негативів, 1335 відбитків та зробила 196 побільшень і одбула дві наукові експедиції: до Шевченківського заповідника² та до рибного заповідника³ Конча-Заспа²³). [...] ⁵.

Наукова канцелярія неодмінного секретаря перебувала у звідомному році, як і раніш, під управою П. Н. Лозієва. Працювати їй довелося дуже багато, бо тепер Академія наук, як найвищий науковий центр України, веде величезне листування. [...] ^{5,7}

III. ЗВІДОМЛЕННЯ ІСТОРИЧНО-ФІЛОЛОГІЧНОГО ВІДДІЛУ

Подає секретар відділу акад. С. О. Єфремов

Особовий склад I-го відділу у звідомному році мало змінився проти попереднього. Відділ складався з 25 членів: з них 8 дійсних академиків, 2 директори з правами академиків відділу, 9 позаштатних академиків і 6 членів-кореспондентів. Співробітників штатних було на відділі 63, нештатних постійних 94, – усього 182, а з непостійними співробітниками загальне число працівників на відділі перейшло 500 чоловіка. Число установ відділу зросло проти минулого року на 5,

¹ Див.: Розділ Фотодокументи, фото № 6.

² Так у документі. Можливо мається на увазі: Державний лісостеповий заповідник ім. Т. Г. Шевченка.

³ Див.: Розділ Фотодокументи, фото № 4.

тепер усіх є 39. Установи відділу протягом року дали 304 прилюдних доповіді; співробітники відділу протягом таки-ж року надрукували по-над 500 праць. Президія відділу лишалася у тому самому складі, що й попередніх років: за голову був акад. А. Ю. Кримський, за секретаря [був] акад. С. О. Єфремов. Розпорядчих засіданнів протягом року відбув відділ 19.

Окремо треба відзначити болючу втрату, що мав минулого року відділ в особах академиків М. Ф. Біляшівського (помер 21 квітня) та В. М. Гнатюка (помер 6 жовтня). М. [Ф.] Біляшівський, обраний на академіка 1919 року, займав катедру археології й до останніх днів провадив діяльну роботу і в Академії, і в музейних установах міста Києва, що в йому втратили визначного керівника свого, а zarazом невтомного працівника. Акад[емик] В. [М.] Гнатюк вступив до відділу пізніше, вже в 1924 р., давня його недуга не дала йому змоги приїхати на активну роботу в Академії, і він, як і попереду, лишивсь у Львові, де й був ініціатором і душею етнографічних дослідів. [...] ⁷.

Наукова праця відділу, як це вже встановилося остаточно за вісім років роботи, зосереджувалася по комісіях та інших установах, що перебували під головуванням академиків і тісно в своїй роботі зв'язані були з відповідними катедрами. Академіки відділу і в своїй індивідуальній праці, і в керуванні своїми комісіями виходили з того загального плану роботи, який виразно позначився вже за попередніх років і викристалізувався тепер у низці практичних праць, викликаних завданнями часу. Перейдімо коротенько цю роботу, скільки можна її охопити в межах занадто скупо призначеного на звітлення місця.

І. Акад. по Історично-філологічній кафедрі А. Ю. Кримський, неодмінний секретар Академії й голова першого відділу, працював минулого року над новим виданням історичної граматики української мови та над студіями фольклорними; редагував «Записки»¹ відділу, що їх вийшло в минулому році VII, VIII, IX томи: брав активну участь у працях Державної правописної комісії та в I-му Всесоюзному тюркологічному з'їзді в Баку і надрукував низку праць із сфери української та східної філології, історії й історії письменства. З кафедрою акад. [А. Ю.] Кримського зв'язані оці установи, працюючи під його головуванням: Комісія для складання словника української живої мови, Інститут наукової мови², Кабінет арабської філології та Гебраїстична історично-археологічна комісія.

І. Комісія для складання словника української живої мови³ працювала в минулому році в складі: керівничого В. М. Ганцова, 3-х членів-редакторів, 1 наукового співробітника та вченого діловода; нештатних співробітників було 8. Засіданнів одбула комісія 61. Праця комісії і в минулому році головним чином була звернена на видання «Російсько-українського словника». Не вважаючи на те, що й цього року умови праці ані трохи не покращали – те-ж саме неуважне до справи відношення від Державного видавництва⁴, те-ж саме невпорядковане фінансування й довгі періоди повного безгрішшя, – комісія склала й надрукувала 20 петитних, або по-над 50 звичайного друку, аркушів словника. Наприкінці року ухвалило Державне видавництво випускати словник півтомами, і перша половина III-го тому,

¹ Тут і далі – так у документі. Мається на увазі: Записки Історично-філологічного відділу ВУАН.

² Так у документі. Правильно: Інститут української наукової мови.

³ Так у документі. Правильно: Постійна комісія для складання словника живої української мови.

⁴ Тут і далі – так у документі. Правильно: Державне видавництво України.

на 20 аркушів друку, вже вийшла під головною редакцією акад. С. [О.] Єфремова; друга половина друкується і десь на початку літа має бути випущена в світ. Паралельно провадилася робота і над II-м томом. По-за цією головною працею, комісія провадила далі систематичне вибірування слів з невикористаних ще джерел («Етнографічний збірник», твори [М.] Черемшини, [М. Т.] Рильського, [П. П.] Філіповича, [В. І.] Самійленка, [А. В.] Ніковського та ін.), а також із народніх уст (матеріяли О. [Ю.] Андрієвського, М. [К.] Зерова, П. [І.] Михалевича, В. [О.] Матушевської, М. [Ф.] Лободовського, то-що). Всього нового матеріалу прибуло на 3042 картки. Комісія задовольняла також різні установи та окремих осіб як своєю бібліотекою, так і всякими довідками що-до перекладу термінів та правопису. Індивідуально члени комісії (В. М. Ганцов та Г. К. Голоскевич) брали дуже діяльну участь у працях Державної комісії для впорядкування українського правопису – в засіданнях пленуму комісії в Харкові та в редагуванні «Проекту українського правопису», що вийшов минулого року.

2. Інститут української наукової мови в звідомному році, можна сказати, закінчує свою організацію і вже набув, наслідком цього, більш-менш сталих організаційних форм. Працював у складі 5-х відділів (природничий, технічний, сільсько-господарський, соціально-економічний, мистецький) з 33-ма секціями. Особовий склад на кінець року визначився 18 штатними співробітниками, серед них керівничий Г. Г. Холодний, секретар М. В. Кривенюк, 11 редакторів, два філологі-спеціалісти і 3 науково-технічних; 21 нештатних постійних співробітників та 250 членів-співробітників. Засіданнів, організаційних і наукових, на всіх секціях одбулося за рік близько 2000. Картковий матеріал інституту перейшов уже цифру 2 000 000. 20 березня минулого року інститут підписав умову з Державним видавництвом на складання 34 термінологічних словників, на 605 друкованих аркушів; словники мали бути виготовані в різні терміни. Але через те, що багато часу й енергії забрала саме організаційна робота, протягом 1926 р. інститут встиг випустити тільки 3 словники: 1) Ф. [П.] Калиновича – Словник математичної термінології, ч. II, 2) М. [В.] Шарлеманя – Словник зоологічної номенклатури, ч. I. Птахи і 3) М. [В.] Шарлеманя і К. [І.] Татарка – Словник зоологічної номенклатури, ч. II. Назви тварин хребтових. Але поруч з тим переведено величезну підготовчу й для інших словників роботу, і з них деякі вже наближаються до закінчення. В такому стані під кінець 1926 р. були словники: Загально-природничий, Загально-технічний, Комунальний, Ботанічної номенклатури, Зоологічної номенклатури, ч. III, Органічної хімії, Математичний, ч. III, Сільсько-господарський. По-за цією основою своєю роботою інститут брав ще на себе редакцію термінології в виданнях переважно Державного видавництва, – така праця в минулому році переведена була над 13 виданнями. На роботі інституту негативно відбивалися деякі загальні умови – як тіснота приміщення, брак відповідних коштів на науково-операційні потреби та необхідного устаткування, нарешті дуже неакуратне фінансування інституту від Наркомосу. Кошти на словники доводилося добувати з великими труднощами, дарма що умова точно і докладно визначає терміни на виплату грошей інституту, а це виривало ґрунт з-під ніг працівникам і вельми гальмувало роботу.

3. Кабінет арабо-іранської філології в складі 2 шт[атних] співробітників розробляв переважно питання з історії Туреччини, підготовлюючи матеріал для праці на цю тему акад. [А. Ю.] Кримського, яка вже пішла до друку.

4. Гебраїстична історично-археографічна комісія працювала в складі 2-х штатних і 2-х нештатних співробітників, при керівничому І. В. Галанті. Засідань одбула комісія 38. Комісія і в цьому році збирала архівні матеріали до історії жидів на Україні, обробляла їх та обмірковувала на своїх засіданнях. Низку праць, а також історичних матеріалів комісія цілком підготувала до друку. Комісії пощастило налагодити наукові зносини з західньо-європейськими вченими та науковими установами (акад. С. Рейнак, проф. І. Леві, І. Вейль), Жидівський науковий інститут у Берліні, Товариство жидівського студіювання у Парижі («Société des études Juives») і т. ин.

Директор на правах академіка відділу, проф. Є. К. Тимченко проводив далі філологічні студії, випустивши минулого року у виданнях відділу працю – «Інструменталь в українській мові» та надрукувавши низку рецензій в «Україні». Головна-ж робота проф. [Є. К.] Тимченка полягала в праці над «Історичним словником української мови» в спеціальній комісії та в керуванні працями двох комісій – Історичного словника¹ та Комісії заходо-ї америкознавства.

5. Комісія історичного словника української мови в складі: її директора, 2-х штатних, 1 нештатного постійного і 4-х непостійних співробітників працювала над обробкою зібраного матеріалу й призбируванням нового. Всього зібрано нового матеріалу 16 202 картки з 12 історичних джерел. Остаточо зредаговано і виготовано до друку том I «Історичного словника», що містить літери А–Д; провадяться пересправи з Україною що-до його надрукування.

6. Комісія заходо-ї америкознавства, при в. о. керівничого Ф. Я. Савченкові урядила 9 прилюдних засідань з 11-ма доповідями та виготовала до друку збірник заходознавства.

ІІІ. Акад. по Катедрі усної словесности української [мови] А. М. Лобода провадив далі свої етнографічні студії, надрукувавши між иншим працю «Судьбы этнографии на Украине за 1917–1925 гг.» (в журналі – «Этнография») та подавши до друку кілька статтів до «Записок» та до «Етногр[афічного] вісника»; редагував академічне видання «Етнографічний вісник», брав участь у коментуванні Шевченкового журналу². Під головуванням акад. [А. М.] Лободи перебувала Етнографічна комісія.

7. Етнографічна комісія в минулому році працювала в складі двох штатних співробітників, 4 нештатних та 28 дійсних членів. З роботи комісії треба зазначити насамперед низку етнографічних екскурсій (на Поділля, Чернігівщину, Курщину, Волинь, Київщину), що дали цінні матеріали до загальної етнографії, звичаєвого права, нового побуту і т. ин. Орган комісії «Етнографічний вісник» переходить вже в стадію періодичного видання, – минулого року вийшло дві книги, до того-ж удвоє більші обсягом за попередню; крім наукового розроблення проблем етнографії в «Етнографічному віснику», комісія зробила спробу дати масовому робітникові пристосоване до практичних вимог видання інформаційно-інструктивного змісту. Цьому мало служити видання «Бюлетень»³ комісії, якого вийшло в звідомному році 2 числа. «Бюлетень» цей між иншим обслуговує і кореспондентів

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Постійна комісія для складання історичного словника української мови.

² Так у документі. Правильно: Праці Інституту Тараса Шевченка.

³ Тут і далі – так у документі. Правильно: Бюлетень Етнографічної комісії.

комісії на місцях, яких число дійшло вже до 400. По-за тим комісія провадить далі складання Бібліографічного покажчика українського фольклору, занотувавши до його по-над 6000 виданнів, та розпочала збирання матеріалу для Словника українського фольклору, маючи на меті скласти компендіум, що охоплював-би всі дані українського фольклору. В минулому році комісія одбула 22 прилюдних засідання з 31 доповіддю на них.

8. Музично-етнографічний кабінет при Етнографічній комісії, в складі керівничого К. В. Квітки та 1 нештатного співробітника, опріч теоретичних праць керівничого (див. список надрукованих праць)¹ провадив далі обслідування з музично-етнографічного боку різних районів України (Поділля, Чернігівщини) та обробку зібраного матеріалу до друку.

IV. Акад. по історії новітнього українського письменства С. О. Єфремов, несучи обов'язки секретаря відділу, закінчив у минулому році працю над редагуванням IV тому академічного видання творів [Т. Г.] Шевченка, редагував т. III «Російсько-українського словника», написав нарис історії українського письменства для серії «Grundriss der slavischen Philologie und Kulturgeschichte» (Берлін), надрукував монографію про Івана Франка (видавництво «Слово», Київ) і низку статтів і рецензій в академічних виданнях, а також дав низку доповідей на засіданнях академічних комісій. По-за цією індивідуальною роботою керував працею в Комісії для видавання пам'яток новітнього українського письменства, Комісії громадських течій², Комісії біографічного словника діячів України³ та Історично-літературного товариства.

9. Комісія для видавання пам'яток новітнього українського письменства в минулому році не понесла ніяких змін у своєму складі: мала 1 шт[атного], 1 нештат[ного] постійн[ого] і 10 непостійних співробітників. Головну увагу комісії займало друкування IV тому академічного видання творів [Т. Г.] Шевченка, що містить поетів журнал з історично-літературним коментарем, в якому опріч редактора брали участь акад. [А. М.] Лобода, акад. [О. П.] Новицький, В. [В.] Міяковський, М. [М.] Новицький, Д. [М.] Ревуцький, П. [І.] Рулін, П. [П.] Филипович; видання вийшло вже в світ в цьому році. Випущено том другий збірника «Шевченко та його доба», друкується Кулішівський збірник⁴, виготовлено до друку т. III-й академічного видання творів [Т. Г.] Шевченка, що містить листування поета, а також 1-й том Кулішевого архіву⁵ з листуванням та неопублікованим матеріалом до 1847 р., провадилася також робота над укладанням збірника, присвяченого [І. Я.] Франкові. In corpore⁶ брала участь комісія в організації Шевченківського інституту в Харкові і була в найтіснішому контакті з Історично-літературним при Академії наук товариством, постачаючи для його доповіді.

10. Історично-літературне товариство в складі 49 членів мало в звідомному році 16 прилюдних засіданнів з 26 доповідями переважно з історії українського письменства. Спеціальними засіданнями одзначено юбілейні дати – як от роковини

¹ Згаданий тут список не публікується.

² Так у документі. Правильно: Комісія для дослідів над громадськими течіями на Україні.

³ Тут і далі – так у документі. Правильно: Постійна комісія для складання біографічного словника діячів України.

⁴ Так у документі. Мається на увазі праця: Пантелеймон Куліш: зб. пр. – Київ : [б. в.], 1927. – 200 с.

⁵ Так у документі. Мається на увазі: архів П. О. Куліша.

⁶ «in corpore» – у повному складі (лат.).

[Т. Г.] Шевченка, [І. Я.] Франка, [В. І.] Самійленка; заходами товариства і під редакцією його членів видано за допомогою і коштом «Книгоспілки» звірене з оригіналами видання «Поезій Шевченка» (два томи).

11. Комісія для дослідів над історією громадських течій на Україні, складалася з 1 штатного й 4 нештатних співробітників. Праця її, як і попереду, провадилася чотирма шляхами: збирання матеріялу, складання бібліографічного покажчика, видання праць і публічні наукові засідання з доповідями. Збирання матеріялів торкалося, головним чином, таких моментів з нашого громадського життя: декабристи, Кирило-Методіївське братство, рух 60-х років, народництво 70-х років, М. [П.] Драгоманов і, нарешті, польський революційний рух на Україні 30-х і 60-х років. Матеріяли вибирувано по київських архівах, а також відбулося кілька наукових командированнів до архівів Ленінграду, Полтави, Харкова, Тули. З матеріялів, що належать комісії, упорядковувано й описувано збірки [І. М.] Стешенка та [П. Я.] Стебницького. Бібліографічний покажчик у минулому році складено й систематизовано з обсягу історії декабристів та польських повстаннів на Україні. З виданнів комісії в минулому році вийшов збірник «Декабристи на Україні», підготовлюється і другий його том, а також збірник матеріялів до процесу Кирило-Методіївського братства у зв'язку з його 80-річчям. Оброблені матеріяли подавалися на публічних засіданнях комісії, що їх минулого року відбулося 13 з 24-ма доповідями. Крім того, комісія виробила план популярних відчитів з історії революційних рухів по робітничих клубах і цикл їх розпочав член комісії Й. [Ю.] Гермайзе відчитом на тему «Козацька революція».

12. Комісія для складання біографічного словника діячів України в складі керівничого М. [М.] Могиланського та 4 нештатних співробітників провадила далі свою основну роботу – вибирання на картки імен діячів з біо-бібліографічними відомостями, збагативши свою картотеку на 12 510 карток. Поширено в минулому році також спробу притягти до співробітництва діячів на місцях, головним чином на Поділлі, на Волині й Чернігівщині – і це дало комісії низку як автобіографій, так і біографічних матеріялів. Нарешті, вступило до комісії й чимало оброблених вже біографій головним чином від Вінницького біографічного гуртка, С. [І.] Ерастова з Кубани та київських співробітників. Не вважаючи на скрутні матеріяльні обставини, комісія при кінці 1926 року приступила до систематичного опрацювання біографій на літеру А, щоб можна було б в ближчому часі розпочати вже друкування словника. [...]*⁷

V. Академик по Катедрі давнього українського письменства В. М. Перетц репрезентує українську науку в Ленінграді, працюючи в сфері переважно давнього українського письменства. В минулому році акад. [В. М.] Перетц керував секцією наукової бібліографії давнього українського письменства в Ленінграді і надрукував низку праць з своєї спеціальности, як: «Слово о Полку Ігоревім» у виданні Української академії наук, «Исследования и материалы по истории украинской литературы XVI–XVIII вв.», «К изучению Слова о Полку Игореве» – в виданнях союзної Академії і т. ин. Чимало доповідів зачитав акад. [В. М.] Перетц у «Товаристві дослідників української історії, письменства та мови», якого був головою та керівником.

13. Товариство дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді в складі 31 дійсного члена та 4 членів-співробітників, що скінчило 5 перших років свого існування, було і в цьому році власне українознавчим органом на

півночі, науковою комісією Української академії. Матеріальна допомога від Академії дала можливість товариству розгорнути в минулому році свою діяльність ширше і провадити її систематичніше. По-за індивідуальною діяльністю поодиноких своїх членів, що видрукували низку праць по українських та російських виданнях, товариство в минулому році відбуло 13 спільних зібрань та 13 зібрань організованої на початку того року етнографічної секції з 46 доповідями. Новоутворена етнографічна секція підготувала план до розслідування умов побуту українців, що мешкають по-за межами України, і особливу увагу звернула власне на Кубань та її українську людність.

VI. Академик по Катедрі новітньої історії українського народу М. С. Грушевський у минулому році випустив першу половину V-го тому «Історії української літератури» і провадить далі роботу над нею, приступив також до роботи над IX-м томом «Історії України-Руси», що має закінчити Хмельниччину, редагував двомісячник «Україну» й інші видання Історичної секції, в яких надрукував багато статтів, рецензій та оглядів, мав провід над працею низки історичних установ Академії, а саме таких – Історична секція, Культурно-історична комісія, Комісія історичної пісенности, чотири комісії порайонного розроблення історії України, Археографічна комісія та Комісія найновішої історії України¹.

14–15. Історична секція з історично-географічною підсекцією відбувала цього року, чергуючи що-тижня засідання тісніші, – де обговорювалися праці спеціального характеру і засідання прилюдні – де читались доповіді ширшого інтересу, а крім того, відбула три святочні засідання, присвячені століттю січневого повстання 1826 року², тридцятиліттю смерти [М. П.] Драгоманова і десятиліттю смерти [І. Я.] Франка. Всього відбуто 28 засідань, де заслухано й обговорено 58 праць. Видавнича робота секції виявилася в виданню 5 книжок «України», «Наукового збірника за р[ік] 1926», збірника «Київ та його околиці»; крім того, заходом секції, вийшов юбілейний збірник недрукованих студій члена-кореспондента Академії В. І. Щербини.

Історично-економічна підсекція, що працювала під проводом проф. О. [С.] Грушевського, продовжувала свою роботу над вивченням соціально-економічних відносин України XVI–XVIII вв., перенісши центр [у]ваги на відносини географічно-колонізаційні і таким чином стала «Історично-географічною». На її засіданнях зачитано 10 розвідок, уміщених в «Записках Іст[орично]-філ[ологічного] відділу» Академії, в «Збірнику Історично-географічної комісії» й ин[ших] виданнях.

16. Комісія культурно-історична працювала цього року в тісним контакті з «Кабінетом примітивної культури» при Науково-дослідчій катедрі історії України: разом з Комісією «Історичної пісенности» вони що-місяця відбували свої засідання. Орган комісії – видання «Первісне громадянство на Україні та його пережитки на Україні»²⁴⁾, що стало виходити цього року за редакцією К. [М.] Грушевської, в. о. секретаря Культурно-історичної комісії. Перша книжка його, як вип. 1 і 2 річника 1926 [р.] вийшла влітку; випуск третій друкується і вийде в березні 1927 року. Співробітники комісії відбули протягом року 6 наукових екскурсій в різні райони України за підмогою Академії, збираючи матеріяли з соціальної преісторії, що

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Комісія новітньої історії України.

² Так у документі. Мається на увазі: збройний виступ Чернігівського полку під керівництвом С. І. Муравйова-Апостола.

потім спільними силами оброблює комісія, а для своїх кореспондентів вона виготувала низку анкет почасти друкованих, почасти літографованих для поширення.

17. Комісія історичної пісенности продовжувала свою роботу – хоча не мала цього року вже жадного штатного співробітника. Перший том Корпусу народніх дум¹, що вже закінчила К. [М.] Грушевська, з осені почався друком, але через свої розміри вийде тільки навесні 1927 р. Продовжувалася робота над збірником історичних пісень XVIII в.; на жаль, один з редакторів, акад. В. [М.] Гнатюк, що взявсь обробляти опришківські пісні, помер серед цієї праці 6 жовтня. Провадилося обслідування репертуару професійних співців, найбільше працею співробітника Б. [Л.] Луговського в Чернігові.

18–21. Чотири Комісії порайонного розроблення історії України за участю 6 штатних і 60 нештатних співробітників і постійних учасників, продовжували роботу під керуванням тих осіб, що й попереднього року: **Комісія Київ і Правобічної України**² під керуванням члена-кореспондента Академії В. І. Щербини, **Комісія Лівобічної України**³ під керуванням проф. Й. Ю. Гермайзе, **Комісія Степової України**⁴ під керуванням М. М. Ткаченка, **Комісія Західньої України** під керуванням Ф. Я. Савченка. В перших місяцях 1926 р. робота була сконцентрована на викінченні збірника «Київ та його околиця», що виготовлювала Комісія «Київ і Правоб[ічної] України» в 1925 р. вийшов на-весні 1926 р. Заходом тої-ж комісії підготовлено юбілейну збірку недрукованих розвідок з історії Київ XVII–XIX вв. В. І. Щербини, що вийшла коштом Академії наприкінці року під заголовком: «Нові студії з історії Київ» В. І. Щербини. Після того та-ж комісія стала розробляти план провідника по Києву, з коротким, але повним і всебічним оглядом історії Київ. Головну-ж увагу комісії в другій половині року звернено на викінчення збірника «Чернігів та північне Лівобережжя»: в місяці листопаді його викінчено й віддано до друку, але Державне видавництво не знайшло за можливе приступити до його друкування і переговори про це ще не закінчені й досі. Комісія Степової України, що з осені цього року почала підготовляти такий збірник для Запорожжя і Чорноморського узбережжя, в звязку з великими перспективами, які заповідає будова Дніпрянської електричної станції (Дніпрельстан), мусила змінити свої робочі плани, – орієнтуватися на перспективу видання такого територіяльного збірника в скромнішому вигляді в рамцях видань Академії. Комісія Зах[ідньої] України – одержавши перших штатних співробітників тільки влітку 1926 р., з участю своїх галицьких співробітників приступила до підготовки: а) матеріалів з історії літературного й громадського життя Зах[ідньої] України, призначивши на перші два томи його листування [І. Я.] Франка і [М. П.] Драгоманова між собою в р[оках] 1877–[18]95 на підставі автографів, що скопіював М. [С.] Возняк (перший том цієї збірки вже пішов до друку); б) бібліографії Зах[ідньої] України з р[оків] 1901–1925.

22. Археографічна комісія працювала в складі 3 шт[атних] та 4 нешт[атних] співробітників і 14 дійсних членів. Протягом 1926 р. комісія випустила перший том «Українського археографічного збірника» та перший також том «Пам'яток

¹ Так у документі. Мається на увазі: Українські народні думи. Том перший корпусу. Тексти №№ 1–13 і вступ Катерини Грушевської. – Київ : Держвидав України, 1927. – 176 с.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Комісія Києва і Правобережжя.

³ Так у документі. Мається на увазі: Комісія Лівобережжя та Слобожанщини.

⁴ Тут і далі – так у документі. Правильно: Комісія Полудневої України.

українського письменства», що містить першу частину «Сказання о войне козацкой з поляками» Самійла Величка, і розпочала друкувати 3-й випуск «Матеріалів до історії картографії» проф. В. О. Кордта. Виготовлено до друку томи 2-й і 3-й «Українського археографічного збірника», – перший з них присвячено історикові О. [М.] Лазаревському з нагоди 25-річчя з дня його смерті: дальші томи «Пам'яток українського письменства» (твори І. Вишенського, «Пересторога», дальші частини літопису Самійла Величка) і три томи «Українського архіву», що містять Кулішеві¹ матеріали до історії Козаччини 1628–1638 рр., матеріали комісії з р[оків] 1657–1665 та матеріали до історії Коліївщини, що опрацював Й. [Ю.] Гермайзе. Окрім видавничої роботи комісія систематично досліджує Рум'янцевський опис та архіви дворянських зібрань, маючи на думці – підготувати видання «Українського дипломатарія». Опис українських стародруків поповнився в звідомному році на 1264 номери, що в цілому дає вже біля 3000 описаних і досліджених стародруків.

23. Комісія найновішої історії України почала організовуватись тільки з кінцем 1926 р. і працює поки-що в складі 2 нештатних співробітників. Перше її завдання стало досліджувати українське життя Одеси, – між іншим інвентаризувати архів небіжчика М. [Ф.] Комарова²⁵ та досліджувати історію революційного руху на Херсонщині в 70-х роках минулого століття.

VII. Академик по Катедрі давньої історії українського народу Д. І. Багалій у минулому році працював головним чином над декабристським рухом на Україні, випустивши під своєю редакцією два збірники; закінчив і надрукував свою монографію про Г. [С.] Сковороду, розробляв нові матеріали до історії польських повстань на Україні, давши на цю тему кілька прилюдних доповідей, і закінчив історію України в 3-х томах. Перебуваючи постійно по-за Києвом, акад. [Д. І.] Багалій головував і керував працями Катедри української культури та Шевченківського інституту в Харкові.

[...]^{*7}

24. Історично-географічна комісія в складі 4 штатних і 4 нештатних співробітників, окрім своєї звичайної роботи – вибирання карткового матеріалу, оброблення окремих питань з історії колонізації та складання статтів словникового типу про селища з районів Київщини, Волині, Чернігівщини та Полтавщини, розпочала архівні студії, що мали за своє завдання вяснити склад київських архівних збірок, які не мають докладних описів, щоб визначити насамперед матеріали історично-географічного змісту. Виготовані в комісії праці зачитувано як на засіданнях самої комісії, – всього 10 доповідей, так і в історично-економічній підсекції.

IX. Академик по Катедрі візантології Ф. І. Міщенко в минулому році видрукував у «Записках» відділу три етюди під заголовком «З історії візантійської культури» й здав до друку працю «Зародки цивільного шлюбу в римсько-візантійській культурі». Під головуванням акад. [Ф. І.] Міщенка почала з квітня місяця працювати Комісія для виучування візантійського письменства та впливу його на Україну.

25. Комісія для виучування візантійського письменства та впливу його на Україну в складі 2-х нештатних постійних співробітників та 16 членів. До кінця року комісія відбула 5 прилюдних засідань з 4-ма доповідями про культурні зв'язки України з Візантією. В дальшому комісія має розробляти систематичне

¹ Так у документі. Мається на увазі: П. О. Куліш.

обслідування візантійського письменства, щоб визбирати з його усї звістки, що торкаються України та культурних з нею зв'язків.

Х. Академик по Катедрі історії українського мистецтва О. П. Новицький у минулому році закінчив обробляти матеріал для VII тому академічного видання творів [Т. Г.] Шевченка (художні твори поета), надрукував у коментарях до IV т. того-ж видання примітки, що торкаються мистецтва, а також статтю «Кафа» в IV кн. «України». По-за тим керував науково-дослідною Катедрою мистецтвознавства, виробивши проєкта реорганізації її в Інститут історії матеріальної культури та головував в Археологічному комітеті, в комісіях софійській й по золотарству¹, в Музеї діячів України² і в мистецькому відділі Інституту української наукової мови.

26–31. Археологічний комітет з 5-ма комісіями при йому, хоча перебуває при Спільному зібранні Академії, все-ж має занадто тісні зв'язки саме з установами I відділу, і тому звідомлення про його діяльність подаємо тут. Працював комітет у складі 4 шт[атних], 2 нешт[атних] постійних співробітників та 30 дійсних членів. Діяльність його йшла в двох напрямках – охорони пам'яток матеріальної культури та організації наукового їх дослідження. Перше досягалося поширенням зв'язків на місцях та збільшенням уповноважених комітету, подорожами його членів, спеціальними екскурсіями, утворенням нових краєзнавчих осередків на провінції, клопотанням перед відповідними установами про збереження тих або інших пам'яток (Золота Брама, Братство, Андріївська церква, лавра³ – в Києві, Бернардинські будівлі у Заславлі, самовільні розкопи на Черкащині і т. ін.). Що-до дослідницької роботи комітету, то в обох своїх відділах – археологічному та мистецькому – минулий рік, не вважаючи на брак потрібних коштів, все-ж дав помітні результати. Протягом року археологічний відділ урядив 14 наукових експедицій для збирання наукового матеріалу та для розкопів, що дали багаті наслідки, які будуть незабаром демонстровані на черговій виставці комітету. Брав комітет участь через свого представника і в торішніх розкопах в Ольбії⁴, що провадилися під керівництвом проф. [Б. В.] Фармаковського. З комісій при комітеті найширшу діяльність розгорнула Трипільська, що мала дотації і з центру і від місцевих установ: більшість наукових екскурсій припадає саме на цю комісію. Решта комісій – Софійська, для вивчення джерел до історії українського мистецтва, Золотарська, для дослідження пам'яток монументального мистецтва – за браком коштів мусіла обмежитися лиш поточною роботою, не мавши на думці ширших дослідчих планів. Минулого року комітетові пощастило розпочати й видавничу діяльність, надрукувавши: «Коротке звідомлення за р[ік] 1925», працю небіжчика В. [Л.] Модзалевського «Гути на Чернігівщині» та перший том збірника «Трипільська культура на Україні».

32. Кабінет українського мистецтва провадив працю з одного боку, через дослідчий гурток «Студію», а з другого – утворив по цілій Україні мережу кореспондентів, організував низку екскурсій, працював над картотекою всіх датованих пам'яток українського мистецтва, виробив і розіслав спеціальну анкету про народне мистецтво, організував низку доповідів та публічних лекцій з історії

¹ Так у документі. Правильно: Комісія для досліджування художніх цінностей, вилучених із церков і молитовних будинків України.

² Так у документі. Мається на увазі: Музей українських діячів науки та мистецтва.

³ Тут і далі – так у документі. Мається на увазі: Київ-Печерська лавра.

⁴ Так у документі. Мається на увазі: Ольвія.

українського мистецтва і збагатив свою колекцію новими цінними придбаннями (селянське шитво, кераміка, збірка писанок, то-що).

33. Музей українських діячів науки та мистецтва мав тільки 2 нештатн[их] співробітників; з них Є. Я. Рудинська виконує обов'язки консерватора. В минулому році музей розпочав науковий картковий каталог, опрацювавши колекцію І. [С.] Нечуя-Левицького і приступивши до каталогізації колекції М. В. Лисенка, а також з нагоди 15-ліття з дня смерти композитора в 1927 р. організував спеціальний комітет, що взявся за улаштування Лисенківської виставки¹, відчиненої для публіки. Щоб ознайомитися з організацією подібних установ, музей командировав у звітному році своїх співробітників до Ленінграду та Москви; oprіч того відбулися, поїздки до Кам'янця та Лубен, щоб ознайомитися з станом меморіальних матеріалів у місцевих музеях. Музей Академії поставив собі також завдання узяти на облік увесь меморіальний матеріал, що стосується діячів науки та мистецтва на Україні, і для цього розіслав відповідні анкети й організовує кореспондентів на місцях. Протягом року прибуло до музею 2362 нових експонатів, – шляхом мало не виключно самих пожертв, бо на придбання речей музей ще й досі не має жадних коштів.

34. Український театральний музей засновано при Катедрі мистецтва тільки в минулому році з колекції мистецького об'єднання «Березилі», переданої Академії в жовтні 1926 р. На консерватора музею відділ призначив наукового співробітника П. І. Руліна і штатних співробітників музей ще не має. Через брак відповідного приміщення музей поки-що не розгорнуто, але все-ж напливає до його новий матеріал у формі листів (між иншим, збірка листів М. [Л.] Кропивницького), рукописів, фотографій, афіш і т. ин. Музей почне функціонувати певне вже цього року, коли буде впорядковано надане йому приміщення на території лаври.

35. Історичне товариство Нестора-літописця під головуванням акад. Ш відділу М. П. Василенка в цьому 54-му році свого існування мало 203 члени. Протягом 1926 р. воно урядило 15 прилюдних засіданнів, на яких прочитано 28 доповідів – переважно з української історії – старий Київ, декабристський рух, польські повстання на Україні і т. ин. За браком власного органу доповіді друкувалися переважно в загальних виданнях Академії.

36. Науково-педагогічна комісія під головуванням академіка П відділу О. В. Корчака-Чепурківського, при керівничому В. [Ф.] Дурдуківському, працювала в складі 3 шт[атних] і 7 нешт[атних] співробітників. **Секція метод[ики] педагогічної праці** провадила досвідну роботу в сільському районі та в Київській трудовій школі ім. [Т.] Шевченка, збрала численний матеріал, частково поданий у низці статтів, надрукованих у педагогічних виданнях, найпильнішу увагу секція звернула була на питання організації методичної роботи в масовій сільській трудовій школі перших двох років навчання, на деяких моментах з історії української школи та на проблемі робочої книги. На жаль, брак коштів та повна неввага центральних і місцевих органів адміністрації до досвідної роботи комісії примусили її звзвити обсяг і темп досвідної роботи. **Секція охорони здоров'я дітей та Інститут фізичної культури** розробляли термінологію фізичної культури, збирали й опрацьовували матеріал про народні ігри, виробивши для цього відповідну анкету

¹ Так у документі. Мається на увазі: виставка, присвячена композитору М. В. Лисенку.

та організувавши кадри кореспондентів на місцях; брали участь в організації Всеукраїнської наукової конференції фізичної культури одсунутої на 1927 р., а через своїх представників – у всяких з'їздах, нарадах і конференціях. **Бюро педагогічної інформації та консультації при комісії**, притягнувши до участі спеціалістів-консультантів і користуючись практично з досвіду I-ої трудової школи, мало змогу широко поставити консультаційну й інформаційну справу поміж навчельським персоналом республіки. Численних клієнтів бюро цікавили найрізноманітніші питання – системи і методи роботи, підручники, книжки для вчителя, облік праці в школі, наукова організація шкільної праці, окремі моменти в роботі. Число таких одвідувачів бюро і школи досягло в звідомному році 800 чоловік учителів та студентів педагогічних шкіл. Крім того бюро складало картотеки педагогічної літератури, а також покажчиків з окремих питаннів шкільного навчання.

37. Науково-педагогічне товариство тісно в своїй роботі зв'язане з Н[ауково]-педагогічною комісією під головуванням акад. О. В. Корчака-Чепурківського, в минулому році скінчило організаційний період свого існування і розпочало вже систематичну роботу. Членів товариство має 129, об'єднавши круг себе всі активні педагогічні сили Києва. Опріч численних організаційних робочих засіданнів своїх секцій, товариство в минулому році мало 9 публічних засіданнів з 21 доповіддю на теми теорії, історії й практики педагогічної справи.

38. Кабінет дослідження дитячої творчості працював під керівництвом акад. Ф. І. Шміта при 1 шт[атному] співробітнику – власне останні місяці року, після повороту наукового співробітника [Б. С.] Бутника-Сіверського з наукового командирювання. За цей короткий час пророблено чималу роботу в сфері вивчення дитячого малюнку, а також дитячої творчості взагалі, поповнено колекцію дитячих малюнків на 3266 номерів і систематизовано їх. Кабінет складав показові колекції дитячих малюнків для інших наукових установ, напр[иклад] для Інституту історії мистецтв¹ і Психоневрологічної академії в Ленінграді, а також давав консультацію з царини дитячої творчості.

Низка наукових співробітників з спеціальними дорученнями замикає установи I відділу. [...]»⁷

39. Бібліотека I відділу в минулому році працювала в складі 3 нештатних співробітників під керуванням К. М. Антонович. До бібліотеки прибуло близько 2000 томів нових виданнів, якщо не лічити великої бібліотеки небіжчика акад. [В. С.] Іконникова, що приєднана до бібліотеки відділу вже в цьому році. Користувалося бібліотекою 583 чоловіка, переважно з співробітників Академії. Підсумки з роботи відділу за минулий 1926 р. можуть бути зроблені такі. Робота відділу та його установ увійшли вже в нормальний що-до розмаху і намірів стан, плани роботи, що поставив відділ, виконуються, робота поширюється і поглиблюється. [...]»⁵

IV. ЗВІДОМЛЕННЯ ФІЗИЧНО-МАТЕМАТИЧНОГО ВІДДІЛУ

Подає секретар відділу акад. В. І. Липський

За минулий 1926 рік у персональному складі II-го відділу відбувалися такі зміни. Всі штатних академиків було 13, наприкінці року обрано ще 1, разом 14. Крім того, обрано 2 нових позаштатних (що перебувають по-за Києвом):

¹ Так у документі. Правильно: Державний інститут історії мистецтв.

Курнаков Микола Семенович (Ленінград) та Данилевський Василь Якович (Харків). Так що на початку 1927 р. всіх академиків на II-му відділові рахувалося $(14 + 19) = 33$ чоловіка. Членів-кореспондентів обрано 4: Палладін Олександр Володимирович (Харків), Красуський Костянтин Адамович (Харків), Поггенполь Вільгельм Олександрович (Ростов [-на-] Д[ону]), Зуєв Михайло Дмитрович (Харків). Всіх членів-кореспондентів 8. Отже окрім 14 київських академиків навколо II-го відділу поступинно гуртуються найкращі наукові сили України і почасти Союзу. Протягом 1926 року відділ втратив видатного члена В. А. Стеклова (віце-президента Всесоюзної академії наук, що помер у Криму).

Всіх співробітників II-го відділу $(33 + 8 + 81) = 122$, себ-то приблизно $\frac{1}{3}$ наукових співробітників Української академії наук.

Склад Президії був той самий: за голову відділу був акад. П. А. Тутковський, за секретаря акад. В. І. Липський. Протягом 1926 року відбулося 21 засідання, де зроблено 110 наукових повідомлень різного характеру, як суто-наукового, так і прикладного значіння. Доповіді робили не тільки члени відділу, а так само й сторонні особи. За звичаєм засідання поділено на 2 частині: наукові доповіді (де могли бути присутні й сторонні особи) і частину ділову. На засіданнях окрім того зачитувано призначені до друку праці, давано відповіді на запитання, обмірковувано проекти екскурсій та мандрівок, розподілювано кошти, то-що. До друку подано 46 праць. Ціла низка членів II-го відділу була в командированнях (як закордонних, так і внутрішніх) та в подорожах. Так, акад. Г. В. Пфейффера командировано було до Німеччини та Франції, акад. М. М. Крилова – до Італії, Португалії та Франції. Акад. П. А. Тутковський – геологічна екскурсія по Київщині. Акад. В. І. Липський був у командированні до Криму та Кавказу, акад. Б. І. Срезневський та акад. О. В. Фомін до Ленінграду, акад. Є. П. Вотчал – до Москви (в справах всесоюзної підсочки). Ціла низка інших співробітників екскурсувала в межах Союзу та України. Відділ виконував також доручення Укрнауки, даючи відзиви про наукові праці різних вчених та аспірантів. В минулому році відділ присудив також 2 ступені доктора: ботаніки *honoris causa*¹ (М. Г. Холодному) і зоології *honoris causa* (Д. [К.] Третьякову). Далі відділ брав участь у різних юбілеях та святкуваннях, надсилаючи привітання, наприклад, Казанському фізично-математичному факультетові з нагоди 100-річного юбілею «Геометрії Лобачевського», сторіччя журналу «*Journal für die reine und angewandte Mathematik*» (Німеччина) то-що.

Наприкінці січня 1926 року, підчас пленума Укрнауки, цілий ряд членів її був присутній на засіданнях II-го відділу і зробив низку наукових доповідів. Відділ брав також участь у захистові природи України. Так, він клопотався про захист Микольської лісової дачі, що знаходилася під загрозою; потім про корабельну лісову дачу в Білорівницькому лісництві то-що.

Видавнича діяльність розвивалася далі. В 1926 р. надруковано: «Труди Фіз[ично]-мат[ематичного] відд[ілу]» т. II, вип. 1–5; т. III, вип. 1–5; т. IV, вип. 1–4; т. V, вип. 1–2, «Записки Фіз[ично]-мат[ематичного] відділу» т. II, вип. I. Всього разом надруковано 80 аркушів. За редактора був академик І. І. Шмальгаузен. Завдяки цій видавничій діяльності і обмін виданнями продовжувався. Одержувано видання навіть з Японії. Зрештою, не можна не згадати, що наприкінці року

¹ Тут і далі – «*honoris causa*» – почесний доктор (*лат.*).

засновано власну бібліотеку II-го відділу: підшукано (тимчасове) приміщення, де й складаються всі книжки та журнали, що надходять до відділу; для завідування цією бібліотекою запрошено окрему особу.

Після цих загальних зауважень перейдімо до короткого огляду кожної установи.

Геологічний кабінет (голова академик П. А. Тутковський) і **Геологічна секція** продовжували роботу в попередньому напрямкові, обслуговуючи цілу низку державних установ. Штатний склад його збільшився на дві людини. Значно збагатилися колекції, жертвами з різних боків і обміном колекцій. Колекцій надійшло кілька десятків, але далеко ще не всі впорядковані, через тісне приміщення. Бібліотека збільшилася на 372 №№ книжок та журналів; зважаючи на збільшення штатного персоналу, настала спромога каталогізувати бібліотеку і так її впорядкувати, що вона може обслуговувати всіх, що працюють над геологією України. Науковий персонал зробив цілий ряд геологічних екскурсій по Україні і перевів низку науково-практичних робіт, от як дослідження озерних мергелей для угноєння, вапняків для цукроварства і инш., та крім того, брав близьку участь у роботах Інституту української наукової мови і як член Українського геологічного інституту¹. З метою популяризації Геологічний кабінет одчинено було для відвідувачів та екскурсій; учительським екскурсіям було читано спеціальні лекції. Окрім того науковий персонал брав близьку участь у підготовці до 2-го Всесоюзного геологічного з'їзду, а академик П. А. Тутковський був за голову Організаційного комітету.

Список надрукованих, або виготовлених до друку праць:² [...] ².

Катедра геофізики – застосованої фізики (голова академик Б. І. Срезневський). База роботи катедри – Метеорологічна обсерваторія³ остаточно відокремилася від ІНО, одержала свій бюджет, має 8 посад, окрім того аспірантура з 5 осіб.

Голова катедри академик Б. І. Срезневський надрукував у «Записках II-го відділу»: *Le Musée de l'observatoire Météorologique de Kiev*.

У засіданнях II-го відділу зробив отакі повідомлення, що дають уявлення про різноманітність його діяльності:⁴ [...] ^{2,3,7}.

Геофізична комісія (голова – академик Б. І. Срезневський) працювала над різними питаннями в зв'язку з Генетичною комісією⁵, Комісією для ув'язки діяльності українських наукових установ⁶, Радою Укрмета та инш.

Катедра застосованої математики (голова – академик Д. О. Граве).

За звідомний рік Д. [О.] Граве написав нижчезазначені роботи:⁷ [...] ².

Науковий співробітник Катедри застосованої математики Ю. Д. Соколов за цей час надрукував такі праці:⁸ [...] ².

¹ Так у документі. Правильно: Український науково-дослідний геологічний інститут НКО УСРР.

² Загальна кількість праць – 8.

³ Так у документі. Правильно: Магнітно-метеорологічна обсерваторія.

⁴ Загальна кількість праць – 14; доповідей – 2.

⁵ Так у документі. Можливо мається на увазі: Комісія експериментальної біології та генетики.

⁶ Так у документі. Правильно: Комісія з питань ув'язки діяльності українських наукових установ із всесоюзними.

⁷ Загальна кількість праць – 12.

⁸ Загальна кількість праць – 4.

Інститут технічної механіки (директор – академик К. К. Симінський).

Інститут технічної механіки, крім директора, мав 3 штатних співробітників, але в тому числі 2 – технічних і 1 – наукового, та 5 – нештатних постійних, що не одержували платні.

В зв'язку з переїздом інституту до нового приміщення та одержанням перших науково-операційних коштів пророблено велику організаційну та господарчу роботу. Тепер інститут має більш-менш задовольняє встаткування, лабораторії: металографічну, хімічно-технологічну; майстерню та музей, що значно в цьому році поширився. Утворено нову секцію механіки транспорту, що вже тепер фактично працює за певною програмою та засновує спеціальну лабораторію. Утворено Комісію в справі електрозварювання металів, що зв'язує інститут з залізницями.

Грунтуючись на тій загальній програмі, що її складено та подано в звідомленнях за попередні роки, крім організації, інститут перевів таку наукову роботу.

Продовжував досліджувати механічні та технологічні властивості кам'яних будівельних матеріалів України та баластових пісків, дерев'яного будівельного матеріалу, втоми заліза та дерева, в умовах мінливого навантаження, розробляв теорію та конструкцію що-до будинків із сипкого матеріалу, досліджував зварювання металів термітом, електрозварювання, то-що.

Звернуто спеціальну увагу на ковальний чавун.

Що-до механіки транспорту, то тут звернуто увагу на розробку теорії гальмування, теорії підрахунку часу перебування поїздів на перегонах та на розробку конструкцій приладів та машин, що переводять інтегрування рівняння руху поїздів.

Інститут переглянув чимало винаходів та подав висновки.

У 1926 р. видано перше число наукового журналу інституту «Збірник праць Інституту технічної механіки» (8 друк[ованих] аркушів). Взагалі співробітники надрукували 15 статей.

Відбулося 22 наукових прилюдних засідань, що їх одвідувало більш як 200 чоловік.

Зроблено 25 наукових доповідів, окрім комісійних, 12 технічних консультацій.

Зокрема надрукували:¹ [...] ².

Треба зазначити, що не тільки для нормальної, а навіть для ледві задовольної роботи інституту головна перешкода є відсутність коштів для устаткування та неможливість придбати наукові речі з-за кордону. Друга перешкода – це брак наукових робітників, бо один тільки науковий робітник – це явище ненормальне.

Катедра чистої математики (голова – академик Г. В. Пфейффер, він-же й голова Комісії вищої математики). Року 1926 він подав до УАН 4 праці: дві своїх та дві проф. М. П. Кравчука. На Спільному зібранні він зробив одну доповідь, а на II-му відділові 6 доповідів (див. нижче) та в Комісії вищої математики 21 доповідь.

[...] ³

IV. Праці, що надруковано їх у «Записках II-го відділу УАН»:²

[...] ²

V. Праці, подані до II-го відділу:³

[...] ^{2,7}

¹ Загальна кількість праць – 14.

² Загальна кількість праць – 2.

³ Загальна кількість праць – 2.

Комісія вищої математики (голова – акад. Г. В. Пфейффер), як і минулого року, мала 2 штатних членів та 2 позаштатних. На засіданнях її були присутні і інші київські та взагалі українські математики. Академик Г. В. Пфейффер зачитав 21 доповідь, старший науковий співробітник М. К. Куренський – 15 доповідей та крім того надрукував 3 праці:

[...]²

В 1926 році [М. К.] Куренського обрано на члена Міжнародного математичного товариства в Palermo²⁶⁾.

[...]²

М. П. Кравчук надрукував у 1926 р. 16 праць:

[...]²

Крім того зробив дві доповіді.

Практикантка М. А. Бик прочитала 1 доповідь і сторонні особи 2 доповіді.

Катедра математичної фізики (голова – академик М. М. Крилов) протягом цього року працювала в тім самім напрямі, що й давніше, розробляючи, головним чином, різні питання з обсягу математичної фізики та застосовної математики.

На засіданнях II відділу УАН за минулий рік акад. М. М. Крилов зробив такі наукові повідомлення, почасти надруковані в «Записках» і «Трудах» II відділу УАН¹. [...] ³

За минулий рік надруковано ще такі праці акад. М. [М.] Крилова:²

[...]^{2,7}

За минулий рік акад. [М. М.] Крилов доклав на зборах відділу такі наукові праці проф. М. [П.] Кравчука, М. [М.] Боголюбова, проф. [П. Л.] Кованька³.

[...]²

Ботанічний кабінет та гербарій (голова – академик О. В. Фомін) персональний склад і характер праці був той-же самий. Гербарій квіткових рослин збільшився до 32 000 аркушів (до 2950 видів), почасти обміном, почасти-ж зібрали співробітники. Моховий гербарій доходить до 1300 пакетів, обрісниковий – 1000 пакетів, грибний – 4200. Співробітники відбули цілу низку екскурсій, здебільшого на Кавказ (акад. [О. В.] Фомін, [Д. К.] Зеров, [П. Ф.] Оксіюк), де зібрано значний матеріал (по-над 1000 аркушів гербарія і стільки-ж пакетів мохів). Академик О. В. Фомін надрукував 1-й випуск «Флори України» («Папоротневі») і подав до друку 2-й випуск («Gymnospermae»), а також опрацьовував папоротневі Сибіру й Далекого Сходу. Надрукував працю «De varietatibus atque formis Woodsiarum in Sibiria crescentium». В-осени був у командированні до Ленінграду, де працював у гербаріях та бібліотеках Рос[ійської] акад[емії] наук. Був головою Комісії для присуду наукових ступенів, працював у секції Робітос'у і в міській раді. Був також головою Ботанічного товариства при УАН.

Катедра біології сільсько-господарських рослин (голова – академик Є. П. Вотчал). Робота катедри продовжувалася в попередньому напрямкові. Зокрема, академик Є. П. Вотчал працював у двох напрямках: 1) Продовжувано досліди над теорією врожаю й посухи. Виучувано асиміляцію й транспірацію буряка, проса та пшениці. Рівнобіжно виучувано транспіраційну втому й коефіцієнт

¹ Загальна кількість праць – 6.

² Загальна кількість праць – 7.

³ Загальна кількість праць – 5.

асиміляцій, то-що. Всю цю комплексну роботу проваджено в природніх умовах під небом, атмосферним повітрям, прямою інсоляцією і инш. Закінчено конструювати установки рухомої лабораторії. 2) Продовжувано праці над фізіологією смоловидільного апарату в зв'язку з підсочкою. Роботи проваджено в Науково-досвідному лісництві КСПІ на низці досвідних площ.

Окрім того, акад. Є. П. Вотчал продовжував брати участь у налагодженні терпентинної справи в українському й усесоюзному масштабі. Засновано окремих «Музей у природі» і проваджено п'яту сесію інструкторських курсів для робітників підсочного промислу, що дала 45 інструкторів (із різних місць Союзу). Окрім того він виїздив на промислові роботи і брав участь у різних нарадах.

Акад[емик] Є. П. Вотчал зробив отакі доповіді в УАН:¹

[...]^{*3}

Академик Є. П. Вотчал брав участь у Всесоюзному ботанічному з'їзді в Москві (січень 1926 [р.]), де зробив такі доповіді:² [...]^{*3}.

В 1926 р. Академик Є. П. Вотчал надрукував:³

[...]^{*2}

Акліматизаційний сад (голова – академик М. Ф. Кашенко). Головну увагу звернено було на поліпшення сортів лікарських рослин. Для цього заведено було селекційні плантації шалфея (*Salvia officinalis* L.), наперстянки (*Digitalis purpurea* L.), красавки (*Atropa Belladonna* L.) і особливої валеріани (*Valeriana exaltata* Mikan). Потім проваджено спроби над гібридизацією наперстянки, маків (*Papaver somniferum* X *orientale*), дурмана й красавки (*Datura stramonium* L. X *Atropa Belladonna* L.). Серед багатьох сортів рай-дерева (*Ricinus communis* L.) три можна висівати прямо в ґрунт, а один можна навіть рекомендувати для комерційної культури. Вперше дало плоди друге «доччине» покоління акліматизованих персиків. Одержано багато сіянців (більше як 2000) культурного амурського винограду, сибірського кедру, сибірських гібридних яблук, «облепихи», кримської айви. В-осени засіяно три сорти культурного винограду.

Протягом 1926 року здано до друку такі праці:⁴

[...]^{*2}

Катедра ботаніки та Ботанічний сад (голова – академик В. І. Липський). Завдяки тому, що в 1926 році відпущено було кредити (невеликі), стало можливим придбати певну кількість книжок, приладів та струментів, поповнити канцелярський інвентар, виписати з-за кордону різного насіння, купити живі рослини і насіння у місцевих культиваторів і т. инш. Самий сад можливо стало впорядкувати, провести водогін у середину саду, поробити нові доріжки і т. инш. Культура рослинна була взагалі вдала, зокрема колекція маків. Що-ж до дослідницької частини, то академик В. І. Липський мандрував до Криму та до Кавказу, відвідав ботанічні сади: Никитський (Ялта), Тифліський, Батумський, Сухумський та Сочинський. Окрім того, екскурсував по Волині, де, між иншим, зібрано (біля Житомира) одну цікаву індійську рослину *Duchesnea indica*, що до цього часу не показана.

¹ Загальна кількість праць – 9.

² Загальна кількість доповідей – 4.

³ Загальна кількість праць – 5.

⁴ Загальна кількість праць – 6.

Катедру хімічної технології репрезентувала одна особа – академик В. Г. Шапошников. Він виконав протягом 1926 року отакі роботи:

I. На засіданнях Фіз[ично]-мат[ематичного] відділу зробив доповіді:¹

[...]^{*3}

II. Надруковано:²

[...]^{*2}

Зробив доповіді:³

[...]^{*3}

IV. Лекції:⁴

[...]^{*2,3,5,7}

Катедра хімії (голова – акад. В. О. Плотников, він-же й голова Комісії для виучування складу атома і голова Хімічної секції, окрім цього є ще 3 нештатних постійних співробітники). Катедра, що досі не має своєї в Академії лабораторії, працює в хім[ічній] лабораторії КПП: вона розробляла різні питання з електрохімії, фізичної та аналітичної хімії, працювала над методами добування різних фарб і препаратів для боротьби з шкідниками. Роботи переводилися і для УАН (Геологічний кабінет).

[...]^{*7}

II. Надруковано праці:⁵

[...]^{*2}

III. Здано до друку:⁶

[...]^{*2}

IV. Зроблено повідомлення:⁷

[...]^{*3,7}

Катедра експериментальної зоології (голова – академик І. І. Шмальгаузен).

Академик І. І. Шмальгаузен продовжував свої дослідження над ембріональним ростом. Цими дослідженнями з'ясовано низку закономірностей досить загального значіння. Виучувано також вплив різної температури на ріст та диференціювання органів у заплідків птахів.

Лаборант Ю. [А.] Степанова закінчила виучувати нормальну криву росту окремих частин кістяка кінцівок у птахів і розпочала досліджувати вплив різної температури на ріст цих частин.

Надруковано такі роботи:⁸

[...]^{*2}

Біологічний інститут ім. Ф. З. Омельченка⁹ (голова – акад. І. І. Шмальгаузен). Дослідження проведено і в 1926 році в тих-же напрямках, що намітилися попередніми роками. Перш за все продовжувано дослідження над явищем регенерації. [...]^{*7}

¹ Загальна кількість доповідей – 1.

² Загальна кількість праць – 14.

³ Загальна кількість доповідей – 5.

⁴ Загальна кількість доповідей – 3.

⁵ Загальна кількість праць – 13.

⁶ Загальна кількість праць – 9.

⁷ Загальна кількість доповідей – 28.

⁸ Загальна кількість праць – 4.

⁹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Інститут біології ім. Ф. З. Омельченка.

У 1926 році Біологічний інститут видрукував перший збірник своїх праць, що дав 5-й випуск II-го тому «Трудів Фізико-математичного відділу УАН». Зміст збірника такий:¹ [...] ^{2,7}.

Зоологічний музей (директор – академик М. Ф. Кащенко).

У звідомному році музей значно поповнився меблями, етнологічними скриньками та колекціями. Значно поповнилася також і бібліотека. В 1926 році Академія дала змогу музеєві видавати «Збірник праць Зоологічного музею». Надруковано перший випуск праць. Другий – почали друкувати ще в грудні 1926 р.

Збільшилися колекції музею:

Ссавців (Mammalia) зроблено фігур – 2 прим[ірники]. Ссавців: шкурок та спиртових препаратів – 7. Птахів: фігур – 175. Птахів: шкурок – 5579. Рептилій та амфібій – 123. Риб у спирті – 44. Інших препаратів у спирті – 17. Комах – коло 11 000. [...] ⁷

Протягом 1926 р. надрукував² [...] ².

Катедра народного здоров'я та соціальної медицини (голова – акад. О. В. Корчак-Чепурківський). Матеріальні умови катедри в 1926 році трохи покращали, вона одержала невеликі операційні суми та крім того, невелику суму від Всесоюзного фонду, окрім того, пощастило одержати двох нештатних співробітників та одного науково-технічного. Продовжувано головну роботу – наукове вивчення характеру, розміру та причин хоробливості і смертності української людності; але, за браком коштів, приміщення та робітників цілком опрацювати матеріяли було неможливо. Одночасно акад. [О. В.] Корчак-Чепурківський був головою Медичної секції УАН, що об'єднувала медичні сили Києва, влаштовувала загально-присутні засідання, видавала «Українські медичні вісті», давала робітників для Медичної термінологічної комісії, то-що. Він-же був головою Комісії краєзнавства при УАН, членом Катедри теоретичної медицини (головою Секції загальної та соціальної гігієни й епідеміології), потім виконував громадські обов'язки, як член Київської міської ради і ин. Брав участь у Всесоюзному з'їзді бактеріологів, епідеміологів та санітарних лікарів (серпень 1926 [р.], Одеса). Спеціально розробляв термінологію для номенклатури хвороб. Цю номенклатуру хороб надруковано в «Укрмедвістях», а також окремою брошурою в 50 сторінок.

Дніпрянська біологічна станція (директор – проф. Д. [Є.] Белінг). Персонал станції складався із двох штатних співробітників, двох нештатних постійних та 9-ох добровільних. Станції пощастило значно поповнити інвентар, включаючи сюди й моторового човна. Відряджено було експедицію для гідро-біологічних дослідів над річкою Півд[енним] Богом³ (над рослинами й тваринами), а також пониззя Дніпра, Десни, Інгульця; виучувано також риби. Матеріяли зібрані там, а також підчас інших екскурсій, почасти опрацьовано, почасти їх опрацьовують.

З 1926 року почало виходити окреме видання під назвою: «Збірник праць Дніпрянської біологічної станції УАН», що замінив собою кол[ишні] «Труды Днепровской биологической станции».

Надруковано:⁴ [...] ².

¹ Загальна кількість праць – 9.

² Загальна кількість праць, опублікованих В. О. Караваєвим – 9.

³ Так у документі. Мається на увазі: р. Південний Буг.

⁴ Загальна кількість праць – 6.

Окрім перерахованих вище установ, кетедр, інститутів, музеїв і инш. варто ще згадати про двох вчених, що не прилучаються ні до однієї певної установи, а працюють у II-му відділі – як співробітники для окремих наукових доручень, обидва видатні вчені, а саме професори М. Г. Холодний (ботаник) та В. В. Правдич-Немінський (фізіолог).

Проф. М. Г. Холодний вже давно відомий своїми працями над залізо-бактеріями, сірко-бактеріями і в галузі фізіології рослин. УАН відзначила ці роботи, присудивши йому в минулому році почесний ступінь доктора ботаніки – *honoris causa* і обравши його членом-кореспондентом. В минулому році він продовжував свої роботи над цими бактеріями, зробив для цього екскурсію на Кавказ, на одеські лимани, працював на Дніпрянській біологічній станції, працював над питаннями про гормони в рослинному царстві та про роллю заліза в процесі дихання. Надруковано в 1926 році такі праці:¹

[...]²

Проф. В. В. Правдич-Немінський провадив праці з фізіології взагалі і електрофізіології зокрема. Його експериментальні досліді було проваджено: над питаннями про методику фагоцитоза *in vitro*² і про фагоцитоз туберкульозних бактерій в особливих умовах дослідів. 2) Про ферменти крові. 3) Про вплив постійного потоку на м'язову і нервову тканину; – при чому встановлено важливий для електрофізіології факт, – виділення йону амонія на електронегативному полюсі.

Надрукував такі праці:³

[...]²

V. ЗВІДОМЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ВІДДІЛУ

подає секретар відділу, акад. М. В. Птуха

Особовий склад відділу:

Головою відділу в р[оці] 1926 був академик М. П. Василенко, секретарем – акад. М. В. Птуха.

Протягом 1926 р. в складі відділу одбулися такі зміни: 3-го січня у Харкові помер позаштатний академик на Катедрі цивільного права В. М. Гордон і в листопаді проф. В. Е. Грабаря обрано на посаду позаштатного академіка на Катедрі міжнародного права.

Отже на 1-го січня 1927 року в складі Соціально-економічного відділу було 6 штатних академіків, 2 позаштатних академіків і 2 члени-кореспонденти, а саме:

I. *Штатні академики*: М. П. Василенко (Катедра західньо-руського та українського права), К. Г. Воблий (Катедра економії, торгу й промисловости), О. М. Гіляров (Катедра історії й філософії права), І. О. Малиновський (Катедра звичаєвого права⁴), М. В. Птуха (Катедра статистики), Л. М. Яснопольський (Катедра науки про фінанси⁵).

II. *Позаштатні*: В. Е. Грабар (Катедра міжнародного права – Москва), та В. Ф. Левитський (Катедра історії народного господарства – Харків).

¹ Загальна кількість праць – 3.

² «*in vitro*» – у склі (*лат.*), тобто у пробірці – про хіміко-біологічні досліді.

³ Загальна кількість праць – 4.

⁴ Так у документі. Мається на увазі: Катедра звичаєвого права України.

⁵ Так у документі. Правильно: Катедра фінансів та фінансового права.

III. *Члени-кореспонденти*: проф. М. О. Максимейко (при Катедрі історії західно-руського та українського права – Харків) та проф. С. Ю. Семковський (при Катедрі соціології – Харків).

Окрім цього, в складі відділу працювало до 1-го липня – 7 штатних наукових співробітників, а після 1-го липня – 9 і, не рахуючи членів товариств і семінарів, 50 позаштатних, що не одержували од Академії ніякої платні.

I. Праці академиків та членів-кореспондентів відділу¹

[...]^{*2,3}

II. Праця установ відділу

1. Демографічний інститут

Р[оку] 1926 інститут працював у складі: директор – акад. М. В. Птуха; штатні наукові співробітники: П. І. Пустоход, М. М. Трацевський, Ю. О. Корчак-Чепурківський (з 1 червня до 1 вересня) і Ю. М. Масютін (з 1 жовтня); постійні позаштатні співробітники: В. К. Воблий, Ю. О. Корчак-Чепурківський (з 11 жовтня), В. А. Кульчицька і К. К. Хлопик; позаштатні наукові співробітники – А. П. Хоменко (з 1 травня) та статистики – М. П. Діденко (з 1 квітня) і Т. П. Королько (з 1 грудня).

Головна праця інституту в 1926 р. полягала в колективному обробленню статистичних матеріалів для книги: «Людність України, ч. I. Стан населення». До 1-го січня 1927 року співробітники інституту статистично розробили такі питання: 1) кількість і склад людности України за полом та віком у 1897 і 1920 рр. (П. [І.] Пустоход і М. [М.] Трацевський); 2) імовірні втрати людности України під час війни та революції (П. [І.] Пустоход і М. [М.] Трацевський); 3) місце народження за переписом 1897 р. (М. [П.] Діденко); 4) письменність людности України 1897 і 1920 рр. (М. [П.] Діденко); 5) розподіл людности за родинним становищем (М. [П.] Діденко); 6) густість людности (П. [І.] Пустоход); 7) професійне та соціальне становище людности в 1897 і 1920 рр. (до 1-го січня закінчено розробку даних перепису 1897 р. Почав її П. [І.] Пустоход, продовжує Ю. [М.] Масютін); 8) еволюція людности міст на Україні (закінчує – М. [М.] Трацевський); 9) національний склад людности (М. [П.] Діденко і Т. [П.] Корольков до 1-го січня закінчили розробку даних перепису 1897 р.).

Відомості розробляють за таким планом: 1) для окремих губернь та повітів України; 2) для повітової та міської людности; 3) для людности в містах понад 100 000, од 50–100 тисяч, од 20–50 тисяч і для решти міст. Щоб порівняти, розроблено так само відомості для європейської частини Союзу, а іноді й для азійських частин його. Всю підготовчу роботу для першої частини інститут сподівається закінчити на-весні р[оку] 1927, а з літа почати розвідку друком.

Окрім цієї роботи, персонал інституту провадив таку працю:² [...]^{*2,7}.

У 1926 р. інституту пощастило видати 2 томи своїх «Праць» (III–IV), [...]^{*2}.

2. Комісія для вивчення західно-руського та українського права

У 1926 році комісія працювала в складі: голова – акад. М. П. Василенко; 2 штатні наукові співробітники – С. М. Іваницький, Л. О. Окиншевич (вчений секретар комісії); 4 позаштатних постійних співробітників – І. Ю. Черкаський, І. М. Балінський, С. Г. Борисенко і Г. Л. Попов; 9 нештатних непостійних членів комісії – В. О. Барвінський (з 15 жовтня 1926 [р]. – Харків), О. С. Добров,

¹ Загальна кількість праць – 45; доповідей – 23.

² Загальна кількість праць – 3.

В. І. Новицький, В. Д. Отамановський (з 15 жовтня 1926 р. – Вінниця), В. О. Романовський, проф. М. Є. Слабченко (Одеса), П. К. Сосенко (на правах аспіранта), М. Ф. Тищенко і О. В. Юрченко. Окрім того, в роботах комісії беруть постійну участь акад. І. О. Малиновський та член-кореспондент М. О. Максимейко.

У 1926 році відбулося 33 засідань комісії, де зачитано було доповіді-розвідки, звідомлення про наукові доручення та рецензії на нову літературу.

Головні доповіді зачитано такі:¹ [...] ³

У 1926 р. продовжувано колективну працю над складанням «Словника українських юридичних старожитностей». На 1-ше січня 1927 р. комісія має вже 9113 карток для цього словника. [...] ⁷

Головна робота комісії полягає в індивідуальних працях-розвідках її членів з історії західньо-руського та українського права.

Персональна наукова праця членів комісії:²

[...] ^{2,3,7}

3. Комісія для вивчення народнього (звичаєвого) права України

Р[оку] 1926 комісія працювала в складі: голова комісії акад. І. О. Малиновський, керівничий над працями комісії проф. А. Е. Кристер, 2 штатних наукових співробітників, 5 постійних позаштатних і 10 позаштатних непостійних співробітників.

У травні 1926 року комісія поділилася на 2 секції – секція приватного права, на чолі з професором А. Е. Кристером і секція публічного права на чолі з академиком І. О. Малиновським.

До Секції приватного права увійшли: В. С. Назимов (штатний науковий співробітник), 5 *нештатних постійних* – Р. А. Безпалов, Є. М. Єзерський, В. А. Камінський (секретар секції), М. М. Товстоліс, Б. О. Язловський і В. І. Базилевич (з окремим дорученням), 7 *нештатних непостійних* – О. С. Добров, М. К. Левитський, Ф. В. Станішевський, М. Є. Шрамченко, О. М. Чечот, О. М. Ладиженський, М. В. Гордон. У працях комісії брав також участь В. Г. Кравченко²⁷⁾ (Житомир).

До Секції публічного права увійшли: С. Г. Борисенко (секретар секції і штатний науковий співробітник – з 1 липня 1926 р.) і 2 *нештатних співробітників* – М. [Г.] Сікорський і В. Ф. Яновський. У працях комісії брали участь також В. [К.] Воблій, О. І. Киричинський, Є. В. Саченко-Сакун, Б. В. Селецький, О. В. Юрченко та О. М. Чечот.

До свого поділу на секції комісія працювала в таких головних напрямках:

І. Збиралися матеріяли звичаєвого права і передусім живе, чинне переважно земельне та родинне право, наукове обслідування яких поставила комісія на перший план. Цю працю провадили члени комісії: [Є. М.] Єзерський на Київщині, [Б. О.] Язловський і кореспондент Калениченко на Полтавщині, [М. Є.] Шрамченко на Чернігівщині, [В. Г.] Кравченко на Волині, [В. А.] Камінський на Поділлі, Волині і Чернігівщині. З другого боку увесь час проваджено працю над збиранням звичаєво-правних норм на підставі архівних матеріялів [Р. А.] Безпалов, [О. М.] Чечот, [М. В.] Гордон і [О. С.] Добров.

ІІ. Члени комісії науково обробляли зібрані матеріяли та розробляли окремі теоретичні питання в галузі звичаєвого права (акад. [І. О.] Малиновський,

¹ Загальна кількість доповідей – 16.

² Загальна кількість праць – 14; доповідей – 2.

проф. [А. Е.] Кристер, [Б. О.] Язловський, [В. А.] Камінський, [С. М.] Єзерський, [М. М.] Товстоліс, [О. С.] Добров і [В. І.] Базилевич).

III. У 1926 р. комісія почала студіювати історію науки українського звичаєвого права (акад. І. О. Малиновський і В. А. Камінський). [...] ^{*7}

Засідань пленуму комісії відбулося в першому півріччі 18, в другому – 16, а всього – 34, з них 6 організаційних.

Протягом року на пленум комісії подано всього 31 доповідь: [...] ^{*3}

Окремих нарад відбулося 20. На них обговорювано й вирішувано питання, зв'язані з організацією праці взагалі: обмірковувано завдання для окремих членів, а також підготовлювано матеріали для друкування в збірниках відділу.

Робота Секції приватного права, що до неї увійшла більшість давніх членів комісії, полягала в збиранні матеріалів та їх науковому історичному та догматичному опрацюванні. Секція передусім звернула свою увагу на виучування родинного звичаєвого права, проводячи досліджування в трьох напрямках, а саме: 1) територіальному; 2) історичному і 3) співвідношення між нормами звичаєвого права та закону.

[...] ^{*7}

Праця членів Секції приватного права:

Надрукував¹ [...] ^{*2,3,7}.

Публічна секція Комісії народного права²

Публічна секція Комісії народного права розпочала свою самостійну діяльність з травня місяця 1926 р. Загальним завданням секції було досліджувати питання публічного народного права на Україні за наших часів, починаючи з року 1917. Секція визначила головну увагу звернути насамперед на матеріали, що містяться в революційних архівах та газетах. Загальну працю дослідження різних галузів публічного звичаєвого права було спочатку-ж розподілено поміж членами секції³.

[...] ^{*2,3,7}

Засідання секції відбувалися що-тижня. Були заслухані та обговорені повідомлення членів про поточну працю з обраних тем, а також окремі доповіді, а саме:⁴

[...] ^{*3}

4. Комісія для виучування фінансових справ

Комісію засновано було в місяці березні 1926 року. Вона скупчила навколо себе як ті наукові сили Києва, котрі працюють у галузі фінансів, банкової справи та грошового обороту, так і молодих співробітників, що готуються до роботи в цих паростях знання.

Комісія працювала в складі: голова – Л. М. Яснопольський, 6 членів – проф. В. В. Карпеко, проф. П. Л. Кованько, проф. М. І. Мітіліно, М. Д. Плєскачівський, М. М. Меєрсон і В. В. Ігнатович, та 8 нештатних співробітників: В. А. Лобода, М. Д. Рейнгерц, В. Ф. Яновський, А. Н. Марголін, Я. С. Перетц, М. В. Масленіков, Б. Є. Дяченко, Д. М. Сумневич і П. Г. Югов.

В комісії зачитано було низку доповідей і вона виготувала до друку збірник праць, що й вийде в світ до осені 1927 р.⁵

¹ Загальна кількість праць – 7; доповідей – 2.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Постійна комісія для виучування звичаєвого права України.

³ Загальна кількість праць – 2; доповідей – 9.

⁴ Загальна кількість доповідей – 8.

⁵ Так у документі. Правильно: Праці Комісії для виучування фінансових справ (вийшли друком у 1929 р.).

5. Правничо-термінологічна комісія

Ця комісія поновила свою діяльність на Соціально-економічному відділі, починаючи з 15 січня 1926 р. у складі кол[ишнього] правничого відділу Інституту української наукової мови. Працювала вона в складі: голова – І. Ю. Черкаський, секретар – В. І. Войткевич-Павлович та 3 членів – Г. Д. Вовкушевський, А. Л. Дроб'язко і В. Й. Крижанівський. Всі члени Правничо-термінологічної комісії вважаються за нештатних наукових співробітників відділу. Протягом звідомного року відбулося 87 засідань, з них 8 присвячено було інформаційно-організаційним питанням; 19 – на обговорення й ухвалу 1898 слів-термінів з українських джерел, мало не виключно історичних, друкованих та рукописних, правничих актів (з Литовського статуту, вид[ання] 1566 р. – 476 слів-термінів; Рум'янц[евського] опису, Переяслав[ського] та Київськ[ого] полку, рукоп[исного] відділу Всенар[одньої] бібліот[еки] України та Арх[іву] Юго-Зап[адной] Росії – 940 слів-термінів; решта з інших джерел), і 60 засідань було присвячено на переклад та редагування, за дорученням од редактора видань III-го відділу Академії, наукових розвідок і статтів для різних видань III відділу; окрім того, було зредаговано термінологію й мову в праці Ю. Ясницького «Коротка банківська й комерційна енциклопедія» [...]»⁷.

У звідомному році, в серпні місяці, побачив світ і «Російсько-український словник правничої мови» під головним редагуванням академіка А. Ю. Кримського – робота комісії, починаючи з р[оку] 1919. Цю працю комісія закінчила ще в червні місяці 1924 р., але, з незалежних од Академії й комісії причин, видання друком цієї праці так загаялося.

6. Окремі наукові доручення відділу¹

[...]»^{2,7}

7. Бібліотека відділу

У бібліотеці працювало двоє осіб: штатна бібліотекарка відділу Г. І. Каманіна і прикомандирована до бібліотеки М. В. Кістяківська. За 1926 р. бібліотека набула 3351 книг[у], з них Археографічна комісія подарувала 1039; акад. М. П. Василенко – 454; покуплено з книгозбірні [А. Д.] Стороженка – 1451; решта книжок надійшла, головним чином, в порядку обміни. Виписано низку періодичних видань то-що.

За рік переписано 1570 книжок, що для них написано 3230 карток (з них М. В. Кістяківська – 400), мало не всю кол[ишню] бібліотеку Комісії звичаєвого права занесено до загального інвентаря і написано для неї картки. Видано за рік для користування 720 книжок, з них 257 додому науковим співробітникам Академії. [...]»⁵

8. Семінар для виучування народнього господарства України

Семінар працював під керівництвом акад. К. Г. Воблого і склався з 15 членів, а саме: 1) А. Д. Балясний; 2) В. [К.] Воблий; 3) Р. Вольтман; 4) П. [О.] Деконський; 5) П. Леончук; 6) Ю. [М.] Масютін; 7) З. [М.] Орлова; 8) В. [М.] Пилипенко; 9) О. [А.] Плевако; 10) С. [І.] Підгаєць; 11) Г. [А.] Сонні; 12) Г. [М.] Таран; 13) М. [М.] Трацевський; 14) Шутяк та 15) Ю. Черняхівський. [...]»⁷

Секретарем семінару перебував О. А. Плевако.

Протягом року відбулося 12 засідань, що на них зачитано було такі доповіді:²
[...]»³

¹ Загальна кількість праць – 3.

² Загальна кількість доповідей – 12.

Р[оку] 1926 семінар збільшив темп своїх студій, рівняючи з попереднім роком, коли він студіював переважно історію цукрової промисловости. За звідомний рік надруковано I випуск «Праць семінару», а саме, роботу М. Жорнікова «Промисловість Київщини в 1923–[19]24 р[р.], наприкінці-ж року почато друком II випуск збірника розвідок членів семінару.

9. Семінар для вивчення цивільного права

Протягом звідомного року в семінарі, як і минулого року, працювало двоє осіб, що закінчили Юрид[ичний] факультет КІНГ'у – М. Черняхівський та [В. П.] Завітневич. Наприкінці року подав заяву про вступ до семінару [С.] Білецький, що закінчив юрид[ичний] факультет.

Працю співробітників семінару проваджено у двох напрямках – члени семінару продовжували свою наукову теоретичну підготовку, вивчаючи детально та монографічно питання так званої загальної частини цивільного права (головним чином теорію юридичних актів, а також право речове). Простудійовано право власности, володіння, сервітутне право і мало не закінчено право заставне.

Другий напрямок роботи полягав у самостійній науковій розробці окремих тем, а саме: теорії володіння, вивчення селянського двору та питання про захист землекористування. Останні дві праці виготовано до друку.

Працю проваджено увесь час під безпосереднім керівництвом проф. А. Е. Кристера. Окрім того, слід зауважити, що члени семінару здобували матеріали для своєї наукової роботи в семінарі з судової та нотаріальної практики. Це тому, що одночасно з студіями в семінарі вони відбували відповідний їх фахові стаж. Студії протягом року одбувалися цілком нормально.

10. Товариство економістів

На перше січня 1927 року загальне число членів становило 167 чоловік, з того: дійсних членів – 134, членів-співробітників – 9, членів-кореспондентів – 24.

Склад Президії: голова т[оварист]ва – акад. К. Г. Воблий, заступник голови проф. Г. О. Кривченко, члени: проф. А. І. Ярошевич і А. С. Синявський, секретарі: О. М. Лапоногов і О. А. Плевако.

Протягом року кількість членів збільшилася через те, що вступили нові. До Президії було обрано на члена проф. А. І. Ярошевича (замість В. Г. Ганчеля). Відкрито дві філії т[оварист]ва в Черкасах та Гуманю¹.

На пленарних засіданнях в 1926 р. зачитано було доповіді:² [...]³.

Окрім цих доповідей, заслуханих на пленарних засіданнях, відбувалися засідання секційні, де було заслухано низку доповідей спеціального характеру. Останніми часами особливо жваву роботу розгорнула кооперативна секція. З її доповідей великий інтерес викликала доповідь акад. К. Г. Воблого про місце і досягнення споживчої кооперації в крамообігові УСРР. Серед інших слід зазначити І. Ф. Омельченка – «Кооперативна література на Україні» та Каганова – «Робітничча кооперація в Києві».

Робота філій допіру налагоджується, хоча вже було зроблено кілька доповідей на тему переважно біжучого моменту з місцевого життя. Завдання філіялів тов[арист]ва в тому й полягає, щоб стежити за економічним життям району, фіксувати

¹ Так у документі. Мається на увазі: м. Умань.

² Загальна кількість доповідей – 7.

прояви його і збирати матеріял, що його розроблюватимуть члени філії. Висновки з праці мають зачитувати чи то в секціях т[оварист]ва, чи на пленарних засіданнях, залежно від питання. Надалі передбачається, що члени т[оварист]ва відвідуватимуть філії, щоб робити там доповіді і допомагати їм у роботі.

11. Правниче товариство

За голову тов[арист]ва попереду був акад. М. П. Василенко (до 27 квітня), а коли він одмовивсь, відділ обрав на голову акад. І. О. Малиновського; тов[аришем] голови був проф. А. Е. Кристер, секретарем Б. О. Язловський. В складі членів протягом 1926 р. змін не було.

Діяльність т[оварист]ва полягала в прилюдних доповідях та інформаціях про новини закордонної літератури та судової практики.

Доповіді подали:¹ [...]³.

12. Видавнича діяльність відділу

Протягом звідомного року надруковано:² [...]².

Редактором видань відділу перебував голова відділу, акад. М. П. Василенко.

[...]⁵

ЗВІДОМЛЕННЯ УПРАВИ АКАДЕМІЇ НАУК ЗА 1926 РІК

Запроваджений в життя з 1925 року твердий бюджет, більш-менш регулярно одержання коштів (якщо не рахувати затримок на початку кожного кварталу), так само збільшення, порівнюючи з попереднім роком, асигнувань на науково-операційні потреби до 268 %, на видавництво до 353 %, на господарчі витрати до 183 %, – дало спромогу 1926 року наблизити умови праці академічних установ мало не до нормального стану. Окрім забезпечення їх приміщенням, освітленням й опаленням, матеріялами для праці й коштами на відрядну роботу, значною мірою за цей рік поповнено бібліотеки, придбано чимало музейних колекцій, устатковано певною мірою лабораторії й кабінети. Поруч з працею в них почались і планомірні екскурсії для збирання матеріялу по перводжерелах, поновилися командировання за кордон, широко розвинулося видавництво...³ [...]⁵.

Майно Академії

У Києві Академії належить дев'ятеро садиб.

[...]⁵

Вартість рухомого майна Академії, за що-найнижчою розцінкою його, становить 439 417 карб 46 коп. [...]⁵

Прибутки та видатки Академії.

На всі потреби свої року 1926 Академія витратила 368 432 карб 86 коп., або на 76 % більше, ніж у році 1925, і на 316 % більше, ніж у році 1924⁴.

[...]⁵

Звідомлення Української академії наук у Києві за 1926 р. – Київ : [б. в.], 1927. – С. 1–85.

Історія Національної академії наук України. 1924–1928 : Документи і матеріали. – Київ : НБУВ, 1998. – С. 230–269.

¹ Загальна кількість доповідей – 8.

² Загальна кількість праць – 41.

³ Крапки у документі.

⁴ Всенародня бібліотека України і Музей мистецтв, кол[ишній] ім. Б. І. та В. Н. Ханенків, мають свій окремий бюджет. – *Примітка в документі.*

№ 13
ЗВІДОМЛЕННЯ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК У КИЇВІ
ЗА 1927 РІК

І. ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД 1927 РОКУ

Подає неодмінний секретар акад. А. Ю. Кримський

[...]¹. В урочистому з'єднаному засіданні Київського окрвиконкому та міської ради, та Академії наук передано було Академії великий будинок на розі [вул.] Ленінської (к[олишньої] Фундуклеївської) та Короленківської (к[олишньої] Ве[ликої] Володимирської) [...]⁵,⁶.

Та це ще не край тому, що зроблено для Української академії наук минулого року. Для історичних установ подаровано окремий будинок на розі вулиці М[алої] Підвальної та Короленкової¹. Будови к[олишньої] Києво-Печерської лаври обернено в так зв[аний] «Музейний городок»², де лев'ячу пайку одведено декільком музеям Академії наук (Театральному³, Антропологічно-етнологічному⁴, Нумізматичному⁵, Діячів України⁶ та ин.), – не кажучи про те, що там уже містилася академічна друкарня і філія Всенародньої бібліотеки. А для книгосховища Всенародньої бібліотеки спішно добудовують великий будинок на території б[увшого] університета. [...]¹,⁵

До числа замінних подій у житті Академії наук 1927 року належить і урочисте святкування семидесятилітнього юбілею акад. Дмитра Івановича Багалія – історика України. Одбулося воно 10 грудня, і привітання надіслані були не тільки з найдальших куточків цілого Радянського Союзу, ба й од старих європейських академій, європейських університетів та інших закордонних інституцій, – наочний довід того, як ставиться тепер Європа до Української академії наук. [...]⁷

Президія Академії наук була 1927 року та сама, що й попередніх: акад. В. І. Липський – голова-президент, акад. С. О. Єфремов – віце-президент, акад. А. Ю. Кримський – неодмінний секретар. Засідання Ради Академії наук одбувалися, чергові, двічі на місяць, а в разі потреби скликалися й позачергові. Наукове життя Академії наук розбивається по відділах – Історично-філологічному, Фізично-математичному та Соціально-економічному. Звідомлення про діяльність кожного з тих відділів нижче подають секретарі відділів. А Рада Академії наук має в своїм безпосереднім віданні такі установи, що носять характер загальніший од завдань одного якогось відділу, як от: 1) Всенародня бібліотека, 2) Музей мистецтв (бувш[ий] ім. Ханенків), 3) Антропологічно-етнологічний музей ім. Ф. Вовка, 4) Археологічний комітет⁷, 5) Комісія краєзнавства, 6) Комісія для вивчення продукційних сил України, 7) Комісія для досліджування території Дніпрельстану⁸,

¹ Так у документі. Правильно: Короленка.

² Так у документі. Правильно: Всеукраїнський музейний городок.

³ Так у документі. Правильно: Український театральний музей.

⁴ Тут і далі – так у документі. Мається на увазі: Кабінет антропології та етнології ім. Ф. Вовка.

⁵ У 1927 р. до ВУАН була передана нумізматична колекція з Нумізматичного музею Київського інституту народної освіти, започаткована ще у 1835 р. Нумізматичний музей налічував понад 60 тис. монет.

⁶ Тут і далі – так у документі. Правильно: Музей українських діячів науки та мистецтва.

⁷ Тут і далі – так у документі. Правильно: Всеукраїнський археологічний комітет.

⁸ Тут і далі – так у документі. Правильно: Комісія по науковому дослідженню території Дніпрельстану.

8) Бібліографічна комісія, 9) Фотографічна лабораторія, 10) Видавництво, 11) Наукова канцелярія.

1. Всенародня бібліотека України, що на її чолі стоїть директор С. П. Постернак, має 69 штатних та 14 позаштатних співробітників. В її розпорядженні в Києві (та Вінницькій філії) було з 2 мільйони томів. За минулий рік приріст був такий: 112 058 книж[кових] одиниць, 120 185 чисел газет, 41 929 номерів «волянція». А розподілялися вони по сховищах так: в оснiвнiй бiблiотецi (фундаментальнiй книгозбiрнi Академiї наук) було понад 1 090 000 книжок; у Подiльському вiддiлi (колишня б[iблiоте]ка Київської духовної академії) – 164 548 книжок; у вiддiлах Лаврському (б[iблiоте]ки колишньої [Київо]-Печерської лаври, Флавіянівська, Миколаївського та Видубецького монастирів), й у вiддiлi Михайлівському (кол[ишнього] Михайлівського монастиря) та Софiївському (Софiївського собору) – 52 000. Разом понад 1 306 000 книг. Газет Всенародня бібліотека має 645 000, «волянцій» близько 199 000. У бібліотеках, зданих на догляд Всенародній бібліотеці: секції наукових робітників, академіка М. М. Крилова та Київського товариства природників¹, що їми можуть користуватися всі читачі Всенародньої бібліотеки – до 50 000 томів. А на кінець року з бібліотеки кол[ишнього] Київського університету, яку ще 2 серпня 1926 р. Колегія НКО постановила прилучити до Всен[ародньої] б[iблiоте]ки, перейшло до Всенародньої бібліотеки бл[изько] 500 000 томів.

У Вінницькій своїй філії ВБУ мала понад 110 000 томів.

З цього 2-ох мільйонного фонду видається читачам 1 506 000 томів; зостаються несортовані й некаталогізовані бл[изько] 410 000 томів. Всього за рік користувалося Всенародньою бібліотекою 9446 осіб та установ: одвідувань було 143 914; видано було для читання 422 007 книжок.

Консультаційно-виставочний вiддiл Всенародньої бiблiотеки дав 1501 консультацію (бiблiографiчну); надрукував у журналах 9 бiблiографiчних спискiв; улаштував 22 виставки; крiм того, функцiонувала постiйна виставка нової закордонної лiтератури в науковiй читальнi та раз на тиждень виставлювано нову закордонну лiтературу в головному будинку Академiї наук. Всього виставлено 10 880 книг.

Тематичний каталог доведено на 1 жовтня 1927 р. до 40 600 карток.

Науково-дослiдча комiсія Всенародньої бiблiотеки (з завданням наук[ово]-досл[iдчих] катедр), що керує всiєю науково-дослiдчою роботою бiблiотеки, працювала над розробленням питань української каталографiчної iнструкцiї, абеткового каталога, над установаженням правильних i доцiльних форм систематичного каталога в умовах українських бiблiотек – проблем предметового каталога, проблем вивчення книги та читача, всезбiрного каталога, бiблiографiї Днiпробуду та Днiпропетрiвщини, бiблiотечної та бiблiографiчної термiнологiї i, особливо, українського бiблiографiчного репертуару. Вiдбулося 40 засiдань президiї наук[ово]-дослiдчої комiсії бiблiотеки та 37 прилюдних засiдань пленуму, на яких поставлено i обмiрковано 29 доповiдей. [...]»⁷

Протягом операційного 1927 року Всенародня бібліотека України видала друком: 1) «Бібліотечний збірник, ч. 2: На науково-бібліотечному фронті УСРР»; 2) «Бібліотечний збірник, ч. 3: Бібліографія на Україні».

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Київське товариство природознавців.

Окремі співробітники надрукували 49 статтів, 1 книгу та 9 бібліографічних списків. Здали до друку 14 статтів, прочитали 38 наукових доповідів, виготували кільканацять перекладів.

[...]⁵

Вінницька філія Всенародньої бібліотеки (в м. Вінниці) протягом року набула понад 9000 кн[ижкових] одиниць і мала на 1 жовтня 1927 року 110 000 томів. Із них опрацьованих було 50 000, а всього видавалося читачам 60 000. Читальня філії мала 1095 відвідувачів, пересічно 100–130 відвідувань на день, і видавала щодня 150–200 книжкових одиниць. У Вінницькій філії працював **Кабінет вивчення Поділля**. Він вів далі роботу над бібліографією Поділля, видав окремими виданнями 4 наукові праці, виготував до друку 2 наукові розвідки та збірник «Преса Поділля», присвячений бібліографії преси Поділля. Директор Вінницької філії ВБУ був В. Д. Отамановський.

2. Музей мистецтв при Академії наук (б[увший] ім. Ханенків) не подає короткого звідомлення про свою діяльність, бо видає про неї чималу друковану книжку.

3. Археологічний комітет перебував під головуванням акад. О. П. Новицького. Минулого 1927 року притягла до себе особливу його увагу нова, невідкладна справа української археології – дослідження Дніпрельстанівської території та Надпоріжжя²⁸). [...]⁶

Інші досліди Археологічного комітету, як і за років попередніх, велися в царині археологічного вивчення минувшини України та історії українського народного мистецтва. Проф. Д. Й. Кіплік обслідував софійські фрески, С. С. Гамченко – садибу Трубецького в Києві, В. Є. Козловська – Баришпільський¹ район на Київщині, П. П. Курінний – Гуманщину², проф. В. Г. Ляскоронський вів досліди біля «Золотої брами», що їх було розпочато коштом Інспектури охорони³; М. О. Макаренко – провадив досліди на Прилуччині та розкопи в межах Полтавської округи, К. В. Мощенко досліджував розпис хат на західньому Поділлі, М. Я. Рудинський – в Кам'янецькій та Могилівській округах, на Поділлі та на Чернігівщині.

Обмежені кошти, що їх має до свого розпорядження комітет, надзвичайно ускладнюють лабораторне опрацювання здобутків од дослідів. [...]⁷

В організаційній роботі Археологічного комітету минулого року не можна не відзначити кількох помітних досягнень. Археологічні досліди на території України проводяться тепер, як правило, у порозумінні й за санкцією Археологічного комітету. Число кореспондентів, а головним чином уповноважених Археологічного комітету на місцях – побільшено. [...]⁷

За прикладом попереднього року, з метою підбити підсумки своєї дослідчої діяльності, а найголовніше – з метою виявити її перед широкими масами, Археологічний комітет улаштував звідомну виставку й видав компактне «Коротке звідомлення» за свою дослідчу роботу. [...]⁷

За прикладом попереднього року, з метою підбити підсумки своєї дослідчої діяльності, а найголовніше – з метою виявити її перед широкими масами, Археологічний комітет улаштував звідомну виставку й видав компактне «Коротке звідомлення» за свою дослідчу роботу.

¹ Так у документі. Мається на увазі: Бориспільський район.

² Так у документі. Мається на увазі: Уманський район.

³ Так у документі. Можливо мається на увазі: Київська крайова інспектура охорони пам'яток культури.

4. Антропологічно-етнологічний музей (кабінет) ім. Ф. Вовка. На чолі відділу **антропології та передісторії** стояв керівник А. З. Носов, і це була єдина штатна посада антропологічного відділу. [...] ^{5,6}. З таким-от незначним складом співробітників провадилося опрацювання антропометричних матеріалів, що є в антропологічному відділі. Зокрема, опрацьовано дані про українців Поділля та Кубані. Досліджено було й по різних місцевостях Криму 180 татар та кілька осіб іншого роду, – з тих, котрі, живучи в татарському оточенні, звать себе татарами; зроблено понад 40 фотознімків, здебільшого різних типів. Підготовано доповідь до з'їзду анатомів, зоологів та гістологів в Ленінграді, що й відбувся в грудні цього 1927 року. Опрацьовано питання про національний антропологічний тип українського народу, зроблено огляд досягнень у галузі антропології [...] ¹. Велося підготування до участі відділу в дослідках району Дніпрельстану.

Антропологічний відділ організував і прилюдні засідання з доповіддями А. З. Носова ¹ [...] ³.

Так само, як і за попередні роки, антропологічний відділ давав приміщення, антропологічні струменти та керував практичними вправами студентів Київ[вського] інст[итуту] нар[одньої] осв[іти] з антропології, провадив роботу з особами спеціально командированими (напр[иклад], од Маріупольського музею²) для удосконалення в антропологічній роботі та з практикантами відділу, організував з молоді спеціальний антропологічний гурток.

В частині **передісторії** антропологічний відділ прямував минулого року до вивчення т. зв. «мезолітичної доби», себ-то епіпалеолітичних, пранеолітичних та ранньонеолітичних культур. Відкриття північно-чернігівських культур Смячки (р[оків] 1925–1926) вимагало поширення розшуків, що зв'язали б їх із аналогічними знаходженнями по інших українських землях. З тою метою відділ передісторії перевів екскурсії: а) на північну Київщину – співробітниця відділу М. [С.] Мушкет, яка привезла цінні знахідки мезолітичні з узбережжя р. Тетерева; б) на Смячку – науковий співробітник відділу М. [Я.] Рудинський, комплектує величезні матеріали відділу, здобуті на Смячанському узбережжі протягом минулих років; в) на Слобідщину до сточища р. Донця у Куп'янській окрузі – співробітник відділу М. [Я.] Рудинський, з метою вивчення тої-ж-таки мезолітичної культури. Крім того, провадилося дослідження західнього Поділля (продовження попередніх дослідів), яке, сказати-б зовсім не досліджено з погляду передісторичного. Відбулася четверта подорож цього року співробітників відділу М. [Я.] Рудинського та М. [С.] Мушкет за маршрутом: Кам'янець–Студениця–Бакота–Могилів, яка доставила³ багаті матеріали, що стосуються палеоліту (Студениця, Врублівці) та епіпалеоліту (Калюс) і ранньонеолітичних культур (Студениця, Патринці, Бакота, Ущиця). Останнє являється великим досягненням відділу передісторії, не меншим, як виявлення Смячанського кола ранньонеолітичних майстерень. М. [Я.] Рудинський провадив ще досліді на Дніпропетрівщині [...] ⁷. Одбулася подорож співробітників відділу М. [Я.] Рудинського, М. [С.] Мушкет та А. [М.] Вороного до м[істечка] Журавки на Прилуччині, де виявлено сліди палеолітичної станції горішнього горизонту східньо-європейської варіації Оріньяку. [...] ⁵

¹ Загальна кількість доповідей – 2.

² Так у документі. Мається на увазі: Маріупольський музей краєзнавства.

³ Так у документі. Мається на увазі: доставила.

У відділі **етнології** цього самого Кабінету ім. Ф. Вовка обов'язки керівника виконувала Л. С. Шульгіна. Решта співробітників була нештатна: М. П. Гайдай, Н. Б. Заглада, Ю. Ю. Павлович, М. А. Барасенко. За їхньою допомогою провадилася етнологічна праця: стаціонарною методою на дослідчих станціях етнологічного відділу [...]»⁷. Підготовано до друку перший том «Збірника матеріалів Етнологічного музею» на 10 арк. друку (з малюнками та фотографіями). Етнологічний відділ одбув низку наукових засідань. [...]»¹, взяв участь у Російській краєзнавчій конференції, улаштував нові виставки в музеї. Цього року Етнологічний музей поповнився новими експонатами (разом 214 нових речей) та фотографіями (67). Він узяв участь у закордонній виставці музичних інструментів у Франкфурті, надіславши туди свої експонати.

Минулого року, як і звичайно, Етнологічний музей відвідували трудшколи, студентство, вчительство. [...]»⁷

До **бібліотеки** Кабінету антропології та етнології ім. Ф. Вовка, де обов'язки бібліотекаря ніс Є. О. Дзбановський, вступило¹ минулого року 90 назв – 183 томи, переважно закордонних видань – через обміну академ[ічними] виданнями. Бібліотекою користувалося 240 осіб, окремі дослідники, члени семінарів, студентство й инш. [...]»⁷

5. Комісія краєзнавства, під головуванням акад. О. В. Корчака-Чепурківського, далі вивчала стан краєзнавчої роботи на Україні, складала показчик краєзнавчих організацій, подавала поради в справі організації краєзнавчих осередків та інших питань краєзнавчої роботи. [...]»⁷. Секретар комісії М. В. Шарлемань на замовлення Укрдержплану, для Всесоюзного з'їзду по вивченню продукційних сил, склав доповідь про стан вивчення та охорони природи на Україні, та про стан мисливського господарства України. А з доручення Комісії сприяння Дніпрельбуду складено доповідь про стан наших відомості за фавну Дніпрельстанського району та про чергові завдання в дослідженні цієї фавни.

6. Комісія для вивчення продукційних сил України² (УКОПС) перебувала під головуванням акад. Л. М. Яснопольського. Завдання комісії – це з'єднати, в справі планового переведення наукових досліджень, установи та організації, що працюють в галузі вивчення природних продукційних сил України. До складу комісії належить таких установ та організацій (секцій) – 20. За минулий рік Комісія продукційних сил переводила таку роботу: 1) організувала секції й розглядала плани їх робіт; 2) брала участь у конференції Укрдержплану у березні 1927 р. в справі підготовчих робіт до З'їзду для вивчення продукційних сил при Госплані³ СРСР, об'єднувала 5-річні перспективні плани наукових досліджень низки секцій й допомогла занести їх до перспективного плану й кошторисів Укрдержплану; 3) підготувала до друку: а) довідник науково-дослідчих установ та організацій у м. Києві, що вони працюють у галузі вивчення природних продукційних сил, і б) збірник зазначених 5-річних перспективних планів; 4) розпочала (наприкінці року) розроблювати питання про те, щоб скликати у Києві, навесні 1928 р., нараду в справі с[ільсько]г[осподарської] сировини промислового значіння.

¹ Так у документі. Мається на увазі: надійшло.

² Далі у текстах документів також згадується як: Постійна комісія для виучування продукційних сил України.

³ Так у документі. Правильно: Держплан.

7. Комісія для досліджу території Дніпрельстану²⁹⁾ під головуванням акад. Л. М. Яснопольського. З місяця лютого 1927 р. відбулося сім засідань комісії, на яких були обмірковані і складені загальні плани дослідів території Дніпрельстану в окремих галузях знання: геології, географії, водного господарства, іхтіології, ботаніки, фавни, потім антропології, археології, історичної географії, історії, мистецтва, етнології, фольклору, музичної етнографії, звичаєвого права, діалектів та термінології. [...] ⁵

8. Бібліографічна комісія під головуванням акад. М. В. Птухи, з науковим секретарем М. І. Сагардою почала функціонувати з 1927 р. Вона має своїм завданням: а) спрямувати бібліографічну роботу всіх наукових установ УСРР до обслуговування науково-дослідчої діяльності з метою використання для державного будівництва УСРР; б) координувати бібліографічну роботу всіх наукових установ, встановлюючи методологічну єдність та єдиний план роботи УСРР; в) створити в наслідок колективної роботи всіх наукових та спеціально бібліографічних установ УСРР вичерпний всеукраїнський бібліографічний репертуар як бібліографічну основу для вивчення розвитку й сучасного стану української культури та, зокрема, для вивчення продукційних сил України.

Організовано Бібліографічну комісію з представників установ, що провадять бібліографічну роботу.

[...] ⁷. У своїй роботі спирається комісія на Всенародню бібліотеку України при УАН, до якої надходять всі бібліографічні матеріали комісії й, зокрема, звідна картотека бібліографічного репертуару.

11–14 квітня 1927 року в Києві, у Всенародній бібліотеці України, відбувся Перший пленум Бібліографічної комісії. Резолюції надруковано в «Бібліографічному збірнику», вид[ання] Всенародньої бібліотеки України, ч. 3 (К., 1927). [...] ⁷

9. Фотографічна лабораторія в завідуванні нештатного наукового фотографа І. Н. Лозієва. Протягом року лабораторія виконувала роботи за замовленням таких установ Академії: Геологічний інститут¹, Зоологічний музей, [Музей] мистецтв, Археологічний комітет, Інститут наукової мови², Катедра красномого письменства, Інститут технічної механіки, Етнографічний музей та ин. [...] ⁷.

10. Видавництво Академії наук перебуває під науковим керуванням Редакційно-видавничої колегії, що складається з редакторів та секретарів кожного з трьох відділів Академії наук, під головуванням неодмінного секретаря. [...] ⁷. Видано було за рік коштом Академії 65 назв різних наукових публікацій, що обіймають $770 \frac{6}{16}$ аркушів друку. Коштом инших видавництв або самих авторів надруковано було ще 28 назв на $243 \frac{4}{16}$ аркуші, і, таким чином, за 1927 рік побачило світ 93 праці Української академії наук обсягом $1013 \frac{10}{16}$ друкованих аркушів при пересічному тиражі 1200 примірників видання. Проти минулого року бачимо тут збільшення на 50 %. [...] ⁷. Протягом 1927 року Видавництво провадило регулярний обмін з 186 науковими установами закордону, із 123-ма – в СРСР та з 140-ма – на Україні, – отже, разом з 449 науковими закладами; рік перед тим з нами обмінювалося 358 установ, тоб-то тепер число збільшилось на 25 %.

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Український науково-дослідчий геологічний інститут НКО УСРР.

² Так у документі. Правильно: Інститут української наукової мови.

Переважно шляхом обміну та видачі книжок окремим науковим робітникам розповсюджено було за рік 68 978 примірників академічних видань (попереднього року-ж – 40 114). [...]»⁷

11. Наукова канцелярія Української академії наук в звідомному році, як і в попередні роки, маючи на чолі неодмінного секретаря акад. А. Ю. Кримського, перебувала в завідуванні керівника справ І. Н. Лозієва. [...]»⁷

II. ПЕРШИЙ (ІСТОРИЧНО-ФІЛОЛОГІЧНИЙ) ВІДДІЛ

Подає секретар відділу акад. С. О. Єфремов

Особовий склад відділу в звідомному році: дійсних академиків штатних – 8, позаштатних – 8; 2 директори з правами академиків відділу та 6 членів-кореспондентів. Співробітників штатних на відділі було 69, – збільшилося проти попереднього року наслідком поширення¹ штатів з 1 жовтня; нештатних постійних – 122; всього – 191; окрім того, чимало осіб працювало при установах відділу як непостійні співробітники – або постачаючи матеріял для роботи, або виконуючи ті або інші спеціальні завдання. Число таких непостійних співробітників, кореспондентів, збирачів матеріялу доходить до поважної цифри – 600–700 чоловік. Зросли також у числі й установи відділу, дійшовши цифри 38, – більше проти минулого року на 6. Установи відділу протягом року мали 250 прилюдних засідань, на яких зачитано було близько 350 доповідів. Співробітники відділу надрукували за звідомий період з 500 праць та одбули 49 наукових подорожів і експедицій. Президія відділу залишилася в попередньому складі: за голову був акад. А. Ю. Кримський, за секретаря – акад. С. О. Єфремов. Розпорядчих засідань відділу одбулося 20, – приблизно по 2 на місяць, окрім вакаційного періоду.

Як і попередніх років, наукова робота відділу провадилася по комісіях та інших установах [...]»⁷. Загалом відділ мав такі катедри, а при них установи:

I. Історично-філологічна катедра – акад. А. Ю. Кримський, при науковому секретарі М. З. Левченкові. Акад. [А. Ю.] Кримський був неодмінним секретарем Академії та головою I відділу і редактором його «Записок», яких вийшло протягом року 5 томів (X–XIV). Наукова праця акад. [А. Ю.] Кримського зосереджувалася в сфері дослідів над історією української мови: том «Розвідок» філологічного та фольклористичного змісту видрукувано, а перший відділ² історичної граматики цілком готовий до друку. Окрім того, акад. [А. Ю.] Кримський редагував II-й том «Російсько-українського словника», брав участь у працях Державної правописної комісії та в обробленні остаточної редакції проєкту правопису. У виданнях Академії і по-за межами України (в «Энциклопедическом словаре») надрукував низку праць з сфери як української, так і східної філології. Керував науковою роботою в Комісії для складання словника української живої мови, в Інституті української наукової мови, в Комісії історії української мови та Діалектологічній, в Кабінеті арабо-іранської філології та Гебраїстичній історично-археографічній комісії.

1. Комісія для складання словника української живої мови працювала в складі керівничого-редактора В. [М.] Ганцова, 3 членів-редакторів, 1 наукового співробітника та вченого діловода, і 14 нештатних співробітників. Засідань комісія одбула в звідомному році 36. Протягом року комісія закінчила цілком III-й том

¹ Так у документі. Мається на увазі: розширення.

² Так у документі. Мається на увазі: розділ.

Російсько-українського словника під головним редагуванням акад. С. О. Єфремова (I-й вип. випущено на початку року, II-й – закінчено друком в грудні); розпочала працю над томами II-м та IV-м. II-го тому оброблено і здано головному редакторові акад. А. Ю. Кримському близько 9 друкованих петитних аркушів, а також приступлено вже й до друку проредагованого матеріалу. Поруч з цією головною роботою комісія провадила далі працю коло вибірування слів і поповнення картового матеріалу, потрібного як для «Російсько-українського словника», так і для дальшої роботи, себ-то «Тлумачного словника української мови». Всього прибуло минулого року 20 941 нових карток (з народніх уст) [...]»⁷, а з попередніми комісія вибирала вже 761 119 карток. Комісія, як і попередніх років, давала всякі філологічні поясіння різним установам, що зверталися до неї як з Києва, так і з провінції, а в особах своїх співробітників В. [М.] Ганцова та [Г. К.] Голоскевича брала активну участь у праці Державної правописної комісії, в Комісії для дослідження Дніпрельстану та в урядженні юбілею М. [О.] Максимовича. До бібліотеки комісії прибуло нових книжок 721; користувалося бібліотекою 839 осіб, що використали 2466 книг.

2. Інститут української наукової мови працював у складі 5-х відділів (природничий, сільськогосподарський, технічний, соціально-економічний та мистецький), що поділялися на 34 секції. Особовий склад: керівничий інституту – Г. Г. Холодний, секретар – М. В. Кривенюк, 12 штатних редакторів, 3 філологи-спеціалісти та 3 науково-технічних; 18 постійних нештатних і 241 членів-співробітників. Наукова робота інституту зосереджувалася в редактораті, методологічній комісії та філологічній колегії, що, з одного боку, розробляли загальні питання щодо укладання словників, з другого – рецензували вже готові праці, що приходили на розгляд від того чи іншого з відділів інституту. Протягом останнього року інститут приступив також до видання свого органу – «Вісник Інституту української наукової мови»³⁰, випустивши в світ першу його книгу¹, а також низку інструкцій. Центральна картотека інституту збагатилася на 31 587 карток Загально-природничого словника та на 3000 карток-джерел, що їх використано для складання словників. Кореспондентська мережа складалася з 152 чоловіка, охоплюючи собою всю територію України. Надруковано протягом року: «Словник зоологічної номенклатури»², ч. II, М. [В.] Шарлеманя та К. [І.] Татарка і «Словник технічної термінології»³, ч. I, К. [Т.] Туркала та В. [В.] Фаворського. Здано до Держ[авного] видавництва⁴ словники: Загально-природничий, Електротехнічний, Педагогічний, Психологічний, Загальнотехнічний, Ботанічної номенклатури, Зоологічної номенклатури, ч. III – усього 6 словників. З кінцем року були ще готові такі словники: Математичної термінології, ч. III, Мануфактурний, Транспортний, Механічної термінології, Економічний, Соціологічний, Ділової мови, Сільськогосподарської термінології та Хімії органічної, – разом 9 словників.

¹ Видання було опубліковано у 1928 р.

² Так у документі. Мається на увазі праця: Шарлемань М. В., Татарко К. І. Словник зоологічної номенклатури: в 3 ч. Ч. 2. : Назви хребетних тварин : Mammalia. – Reptilia. – Amphibia. – Pisces (проект). – Київ : Держвидав України, 1927. – 125 с.

³ Так у документі. Правильно: Туркало К. Т., Фаворський В. В. Словник технічної термінології. Комунальне господарство. (проект). – Київ : Держвидав України, 1928. – 172 с.

⁴ Тут і далі – так у документі. Мається на увазі: Державне видавництво України.

3. Комісія історії української мови, що фактично розпочала була свою роботу давніше, дістала при кінці 1927 р. вже юридичне оформлення, одержавши 1 штатну посаду. Комісія підготувала до випуску в світ як перший том серії «Пам'ятки і студії з історії української мови», збірку українських грамот XIV–XV вв. проф. [В. О.] Розова, виробляє план дальших випусків цього видання, а також має готову розвідку В. [Г.] Ярошенка – «Про мову старих буковинсько-молдавських грамот». Підготовляючи фототипічне видання корпусу українських грамот, комісія складала реєстр їх [...]»⁷. Комісія, в особі штатного співробітника В. [К.] Дем'янчука, брала участь у працях Державної правописної комісії.

4. Діалектологічна комісія не має жадного штатного співробітника, не зважаючи на ті широкі й негайні завдання, що стоять перед нею. [...]»⁵. За звідомний період комісія склала бібліографію діалектологічної української літератури на р[оки] 1914–1927 та розпочала друком перший том «Діалектологічного збірника», що незабаром має вийти в світ, об'єднавши навколо себе всіх дослідників у царині української діалектології (із Галичини проф. І. [М.] Зілинський, Б. [В.] Кобилянський та ин.). Готується до друку «Описова фонетика української мови» проф. [І. М.] Зілинського, перша з цієї царини праця.

5. Кабінет арабо-іранської філології, в складі 2 штатних співробітників, працював далі над окремими питаннями історії, переважно Туреччини; випущено в світ «Історію турецького письменства»¹ акад. А. [Ю.] Кримського та окремі розвідки й рецензії як голови, так і співробітників. Сильно поповнилася бібліотека кабінету придбанням спеціальних книгозбірень довголітніх орієталістів Томари (Персія) та [Г. В.] Горячкіна (Середня Азія).

6. Гебраїстична історико-археографічна комісія в складі керівничого І. В. Галанта, 1 шт[атного] і 2 нештатних співробітників одбула минулого року 25 засідань, на яких розглядала й упорядковувала нові архівні матеріали до історії жидів на Україні. Окрім використання місцевих архівів, комісія звернула увагу на архіви центрів і минулого року відрядила була до Москви співробітника, проф. В. П. Рибинського, що обслідував «Московське древлехранилище»² й повибірив справи, які торкаються історії жидів на Україні. Окрім праць членів комісії, що надруковані були минулого року у загальних виданнях відділу (Д. [П.] Бродського, І. [В.] Галанта, В. [П.] Рибинського), комісія виготувала до друку окремих збірник своїх праць, що незабаром вийде в світ.

П. Директор з правами академіка відділу, проф. Є. К. Тимченко з своїх філологічних студій надрукував «Курс історії українського язика» та викінчив і віддав до друку працю «Акузатив в українській мові». Як редактор історичного словника української мови зредагував частину словника на літери Г, І, Е, Є, Ж. Під керівництвом проф. [Є. К.] Тимченка працювали: **Комісія історичного словника української мови**³ та **Комісія заходо- й американознавства**.

¹ Так у документі. Правильно: Кримський А. Історія Туреччини та її письменства. – Т. 2. Вип. 2 : Письменство XIV–XV вв. – Київ : [б. в.], 1927. – 124 с.

² Так у документі. Мається на увазі: Древлехранилище Московського відділення Центрального історичного архіву РСФРР.

³ Тут і далі – так у документі. Правильно: Постійна комісія для складання історичного словника української мови.

7. Комісія історичного словника української мови в складі директора, 2 штатних і 3 нештатних співробітників проробила роботу виготовлення словника на літери Г–Ж, вибирувала новий матеріал з рукописних і друкованих джерел (рук[опис] «Печерська Александрія» XVIII в., рук[опис] «Пересопницька Євангелія» та ин., [С.] Величка «Сказаніє о войне козацкой зъ поляками», [В. І.] Резанова «Драма українська», «Записки Іст[орично]-філ[ологічного] відділу» та ин.), придбавши нового матеріалу на 10 608 карток. [...]»⁷

8. Комісія заходо- й американознавства протягом року одбула 5 прилюдних засідань, на яких зачитано було 8 доповідів та здано до друку Державному видавництву «Збірник заходознавства».

ІІІ. Катедра усної словесности української¹. Акад. А. М. Лобода редагував академічне видання «Етнографічний вісник», де й надрукував кілька своїх етнографічних студій, і керував роботою Етнографічної комісії² з Музично-етнографічним при ній кабінетом.

9. Етнографічна комісія в складі керівничого В. П. Петрова, 1 штатного, 4 нешт[атних] пост[ійних] і 31 члена-співробітника минулого року значно поширила свою дослідчу роботу як у збиранні матеріалу, так і в його популяризації та публікації. Протягом року комісія одбула 19 прилюдних засіданнів, на яких зачитано 32 доповіді. В серпні за керівництвом В. [П.] Петрова комісія вирядила експедицію на Дніпрельстан з участю київських і місцевих наукових сил для дослідження побуту лоцманів (с. Лоцманська Кам'янка), а крім того, низку наукових командированнів (на Дніпрельстан – 2, до Ленінграду та Москви, на Курщину, Чернігівщину, на Поділля, Звенигородщину). Брала участь комісія у Всесоюзному з'їзді патологів³, виставивши свої збірки з народньої медицини та відповідну літературу. Зросла й кореспондентська мережа комісії (загальне число кореспондентів – до 700 чоловік в складі переважно сількорів, робкорів, учнів вищих шкіл то-що). Спеціально для інструктування кореспондентів комісія видала свого «Бюлетеня» числа 3–6 та чотири окремі програми. «Етнографічного вісника», органа комісії, вийшло в звідомному році три книги (3–5). Окрім надрукованих видань, комісія виготовила до друку Бібліографічний покажчик українського фольклору, приступила до друку збірників фольклорних матеріалів з Поділля та Шевченківщини⁴, а також назбирала багато матеріалу для окремих корпусів – «Народнього календаря» і так званих «частушок». Роботу комісії минулого року одзначено тим, що Всесоюзне географічне товариство у Ленінграді присудило голові комісії, акад. А. [М.] Лободі, великого золотого, а керівничому В. [П.] Петрову – срібного медалів за праці в сфері етнографії та фольклору.

10. Кабінет музичної етнографії в складі керівничого К. В. Квітки й 2 нешт[атних] співробітників збирав і упорядковував народні мелодії та розробляв теоретичні питання з сфери української музичної творчости. Протягом 1927 р. кабінет одержав од своїх провінціяльних кореспондентів близько 400 номерів нових записів українських народніх пісень [...]»⁷. Праці співробітників кабінету друковано переважно в «Етнографічному віснику».

¹ Так у документі. Правильно: Катедра усної української словесности.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Етнографічно-фольклорна комісія.

³ Так у документі. Мається на увазі: Перший Всесоюзний з'їзд патологів, який відбувся 1927 р. у Києві.

⁴ Так у документі. Мається на увазі: терени, пов'язані з життям і творчістю Т. Г. Шевченка в Україні.

IV. Катедра історії новітнього українського письменства, акад. С. О. Єфремов, разом і секретар відділу, написав монографію про Панаса Мирного, випустив під своєю редакцією IV том академічного видання творів Т. [Г.] Шевченка та (разом з М. [М.] Новицьким) поезії [Т. Г.] Шевченка в двох томах; зредагував том III-й академічного видання [Т. Г.] Шевченка (друкується); зредагував (у співробітництві з А. [В.] Ніковським) три томи нового видання «Українсько-російського словника» [Б. Д.] Грінченка (I і II вийшли 1927 р., III-й кінчиться друком), закінчив редагування тому III-го «Російсько-українського словника» (1-й випуск 1927 р., 2-й – закінчено друком), надруковано низку статтів і рецензій по академічних виданнях, дав кілька доповідів на засіданнях академічних комісій; керував роботою в комісіях: Для видавання пам'яток новітнього українського письменства, Громадських течій¹ та Біографічного словника діячів України² і Історично-літературного товариства.

11. Комісія для видавання пам'яток новітнього українського письменства в складі 1 штат[ного], 2 пост[ійних] нештатних і 10 непостійних співробітників і в минулому році провадила головним чином працю над [Т. Г.] Шевченком. Випустивши в 1927 р. том IV академічного видання його творів, комісія зараз-же приступила до укладення тому III-го (листування) та т. VI-го (малюнки виготовив акад. О. П. Новицький) – обидва томи друкуються з колективним коментарем співробітників комісії. З інших праць комісії в звідомному році вийшов збірник «П. Куліш»³ за ред[акцією] акад. С. [О.] Єфремова та О. [К.] Дорошкевича і підготовано до друку т. I-й збірника, присвяченого теорії й історії письменства під заголовком «Література». Співробітники комісії одбули 5 наукових командированнів [...]»⁷. Під редакцією з коментарями співробітників комісії видано кілька випусків «Літературної бібліотеки» (Книгоспілка): «Вибрані твори Пушкіна» за ред. П. П. Филиповича, «Оповідання А. Свидницького»⁴, [за] ред. М. К. Зерова, «Рання українська драма», [за] ред. П. І. Руліна і т. инш.

12. Історично-літературне товариство, під головуванням акад. С. О. Єфремова і при секретарі П. П. Филиповичу, в складі 49 членів, одбуло в звідомному році 17 прилюдних засіданнів з 34 доповідями. Спеціальні засідання присвячені були: [Т. Г.] Шевченкові, [П. О.] Кулішеві (з нагоди 30-ліття смерти), М[арко] Вовчкові (з нагоди 20-ліття смерти), П. [А.] Грабовському (з нагоди 25-ліття смерти), Дніпровій Чайці⁵, а також літературним здобуткам за 10 років [...]»¹. До 1927 р. належить і видане заходами товариства під ред[акцією] акад. С. [О.] Єфремова та М. [М.] Новицького двотомне видання «Поезій Т. Шевченка»⁶, зроблене на підставі автографів.

¹ Так у документі. Правильно: Комісія для дослідів над історією громадсько-політичних течій на Україні.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Постійна комісія для складання біографічного словника діячів України

³ Так у документі. Правильно: Пантелеймон Куліш: зб. пр. – Київ : [б. в.], 1927. – 200 с.

⁴ Так у документі. Можливо мається на увазі праця: Свидницький А. Люборацькі: сімейна хроніка. – Київ : Книгоспілка, 1927. – 285 с.

⁵ Псевдонім української письменниці та поетеси Л. О. Василевської-Березиної.

⁶ Упродовж 1927 р. вийшли два томи видання: Шевченко Т. Поезія. У 2 т. Т. 1. : Чигиринський Кобзар (1838–1842). – Київ : Книгоспілка, 1927. – 476 с. ; Шевченко Т. Поезія. У 2 т. Т. 2. : Невольничча муза. – Київ : Книгоспілка, 1927. – 484 с.

13. Комісія для дослідів над історією громадських течій на Україні, в складі 2 штатних і 3 нештатних співробітників закінчила збирання матеріялу до історії грудневого повстання 1825 р., маючи на увазі видати II-й том збірника «Декабристи на Україні»; придбала низку матеріялів з історії польських повстаннів на Україні; зібрано й оброблено чимало матеріялу з історії революційного руху на Україні 70-х років; виготовлено до друку текст документів, що мають увійти до I-го тому збірки «Політичний процес 1847 року». Прилюдних засіданнів комісія минулого року мала 11 з 24 доповідями [...]»⁷.

14. Комісія для складання біографічного словника діячів України, в складі керівничого М. [М.] Могилянського та 5 нештатних співробітників провадила далі роботу систематичного збирання бібліографічного матеріялу, придбавши нових карток 14 978. Менш успішно йшло складання біографій, а саме тому, що редакторську працю зовсім не оплачувано, – проте і в цій сфері до комісії надійшло чимало нових біографій (на літеру А), особливо з Галичини від співробітника д[окто]ра І. [П.] Крип'якевича. [...]»^{6,7}

V. Катедра давнього українського письменства – акад. В. М. Перетц, головним чином, розробляв питання з історії стародавніх українських та московських пам'яток письменства XVI–XVIII вв., вивчаючи знайдене в порівнянні до пам'яток польського та московського письменства. Цілу низку праць з цієї ділянки надрукував у виданнях Української та Всесоюзної академій і окремо («Исследования и материалы по истории украинской литературы XV–XVIII вв.»¹, «Ще одна вірша про Мазепу»², «До питання про опис рукописів»³ та инш.). Керував, як голова, працями Постійної комісії давнього українського письменства, Товариства дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді, а також провадив складання наукової бібліографії давнього українського письменства.

15. Комісія давнього українського письменства, в складі 1 штатного і 2 нештатних, 9 членів-співробітників організувалася при кінці року, поставивши собі такі завдання: 1) виготовлення наукової систематичної бібліографії давнього українського письменства через розшукування його пам'яток по музеях та книгосховищах, 2) висвітлювання репертуару давнього українського письменства через розшукування його пам'яток по музеях та книгосховищах, 3) підготовлення до друку пам'яток XI–XIII вв., зокрема художньої прози та віршів середньої доби і 4) філологічне та історичне дослідження тих пам'яток. Цю роботу, що досі переводилася силами поодиноких учених (акад. В. М. Перетц, В. П. Адріанова та инш.), таким чином поставлено на ґрунт колективного розроблення, заснувавши, oprіч основного ядра комісії в Києві, ще групи дослідників у Ленінграді та Москві, що працюють у тісному контактї, вишукуючи та опрацьовуючи матеріял з місцевих архівів. [...]»⁷

¹ Так у документі. Можливо мається на увазі багатотомна праця: Перетц В. М. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII вв. – Ленинград: Изд-во АН СССР, 1926–1929. – Т. 1. Вып. 1–3.

² Так у документі. Правильно: Перетц В. М. Ще одна вірша про гетьмана Мазепу // Ювілейний збірник на пошану академіка Дмитра Івановича Багалія з нагоди сімдесятої річниці життя та п'ятдесятих роковин наукової діяльності. – Київ: [б. в.], 1927. – С. 161–166.

³ Так у документі. Правильно: Перетц В. М. До питання про опис рукописів, що переходять у київських книгозбірках. Записки Історично-філологічного відділу. – Київ: [б. в.], 1927. – Кн. XII. – С. 273–277.

16. Товариство дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді, в складі 36 дійсних членів та 4 членів-співробітників, минулого року розгорнуло ширшу, ніж за попередні роки, діяльність, урядивши 44 прилюдних засідання з 58 доповідями. [...] ^{5,7}

VI. Катедра новітньої історії українського народу – акад. М. С. Грушевський – минулого року випустив другу половину V-го тому «Історії української літератури» і працює над дальшими її частинами, а також над підготовкою IX тому «Історії України-Руси» та українською історіографією (статті про [П. О.] Куліша, [О. М.] Лазаревського та [М. О.] Максимовича); редагував двохмісячник «Україна» та інші видання Історичної секції, надрукувавши в них низку розвідок, оглядів, рецензій; керував працею, як голова, в Історичній секції та комісіях: Культурно-історичній, Історичної пісенности, 4-х комісіях порайонного розроблення історії України: Археографічній, Комісії найновішої історії України¹, Старої України² та Української історіографії.

17–18. Історична секція з історично-географічною підсекцією, і в минулому році урядила низку прилюдних засідань з доповідями (35 засідань з 80 доповідями), між ними урочисті ювілейні збори з приводу 100-ліття першого збірника українських пісень М. [О.] Максимовича, а також присвячені [П. О.] Кулішеві, [О. М.] Лазаревському, О. [Ю.] Кобилянській. Секція видала 5 книжок свого органу «Україна» та 1 книжку «Науковий збірник» за 1927 р. Праці історично-географічної підсекції, над якою провід має проф. О. С. Грушевський, зачитувано на її засіданнях і друковано в виданнях Академії.

19. Культурно-історична комісія, в складі 1 штатного співробітника і 2 нештатних, головною роботою для себе поставила обслідувати найбільш законсервовані частини української землі для збирання культурних пережитків, які освітлюють світогляд і соціальні стосунки дальших часів, що залишили свої сліди у фольклорі та обрядовості. З цього погляду найбільшу увагу звернуто було на Припетьське Полісся³ та територію Дніпрельстану, а поруч їх на Димерський район, Остерщину, околиці Ніженя⁴, Запоріжжя, Херсонщину. Комісія виряджала в зазначені місцевості наукові екскурсії [...] ⁷. Минулого року вийшов у світ третій випуск органу комісії «Первісне громадянство та його пережитки на Україні» під редакцією К. [М.] Грушевської.

20. Комісія історичної пісенности, в складі (з кінця року) 1 штатного і 2 нештатних співробітників, що зосередила була свою увагу головним чином на праці над корпусом дум, минулого року видала перший том цього капітального видання «Українські народні думи» під редакцією і з передмовою К. [М.] Грушевської.

Окрім того, проваджено працю над упорядкуванням для видання історичних пісень XVIII в.: головно пісень, зв'язаних з Запоріжжям та опришківських, і над студіюванням українського старецтва як професійного носія української пісні.

21–24. Чотири комісії порайонного розроблення історії України, за участю 6 штатних і 55 нешт[атних] співробітників-учасників провадили свою роботу в давніше визначених межах і під керівництвом тих самих осіб, що й попереднього

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Комісія новішої історії України.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Комісія старої історії України.

³ Так у документі. Правильно: Прип'ятьське Полісся.

⁴ Так у документі. Правильно: Ніжин.

року. **Комісія Київа і Правобережної України**¹ (керівничий – член-кореспондент Академії В. І. Щербина), видавши попереднього року збірник, присвячений Києву та його околицям, та «Нові студії з історії Київа» керівничого комісії, спланувала видання провідника по Києву та історично-археологічного щорічника, продовжувала біжучі праці над дослідом київських пам'яток і історією київського життя. **Комісія Лівобережної України**² (в. о. керівничого – проф. Й. Ю. Гермайзе) всю свою увагу зосередила на складанні збірника, присвяченого Чернігову і північному Лівобережжю. Після довгої затримки Чернігівський збірник минулого року пішов, нарешті, до друку, самим процесом свого складання розбуркавши місцеві сили й викликавши чимало наукових дослідів. **Комісія Полудневої (Степової) України** (в. о. керівничого – М. М. Ткаченко) в зв'язку з Дніпрельстаном виробила разом з іншими установами перспективний план обслідування території Порогів і Долішнього Дніпра, брала участь у колективній екскурсії на Дніпрельстан і постановила звернути особливу увагу на історію українського руху на Херсонщині й Дніпропетрівщині. **Комісія Західної України** (керівничий – Ф. Я. Савченко) кінчає друк першого тому «Матеріалів до соціальної і культурної історії Західної України», що містить листування [М. П.] Драгоманова й [І. Я.] Франка; зав'язала наукові зв'язки з Закарпатською Україною, доставши звідти цінні матеріали; організувала низку спеціальних засіданнів з участю західно-українських учених (акад. К. [Й.] Студинського, проф. І. [С.] Свенціцького, проф. В. [І.] Сімовича, проф. Ф. [М.] Колесси та ин.) і почала комплектування такої потрібної у нас для наукових студій галицької періодики.

25. Комісія старої України, одержавши тільки з 1 січня 1928 р. одного штатного співробітника, ще перед тим поставила була перед собою такі чергові завдання роботи – проблеми джерелознавства, колонізації, формування Київської держави, державне життя на Західній Україні і т.ин.

26. Комісія для дослідження нової української історіографії в складі нешт[атних] співробітників брала участь в уряджених од Історичної секції урочистих засіданнях, присвячених [П. О.] Кулішеві, [О. М.] Лазаревському та [М. О.] Максимовичу, та підготовляла поминку В. [Б.] Антоновича з приводу 20-ліття його смерті.

27. Комісія найновішої історії України в складі нештатних співробітників провадила головно працю над виданням збірника «За сто літ»: перший том його випущено в 1927 р., підготовано другий (друкується) і третій томи.

28. Археографічна комісія, в складі керівничого проф. Й. Ю. Гермайзе, 2 штатн[их] і 4 нештатних співробітників, 16 дійсних членів – інвентаризувала й копіювала в архівах Москви, одрядивши туди спеціальну археографічну експедицію, та в архівах Польщі й Галичини силами місцевих співробітників, джереловий матеріал до історії України XVII–XVIII вв.; підготовляла до друку зібрані попередніми роками акти московської зверхности над Україною від року 1679, акти з діловодства українських установ XVII в., матеріали про рух людности на Україні за другої половини XVII та XVIII вв., українські духівниці XV–XVIII вв., витяги з оповідань шведських мемуаристів доби Карла XII про тодішні події на Україні; обслідувала документальні додатки Рум'янцевського опису та його історично-

¹ Так у документі. Правильно: Комісія Київа і Правобережжя.

² Так у документі. Правильно: Комісія Лівобережжя та Слобожанщини.

економічний матеріал; опрацьовувала до друку «Пам'ятки українського письменства з XVI–XVII вв.». Протягом року комісія випустила в світ: другий том «Українського археографічного збірника», що містить матеріали з фамільного архіву Лазаревських та праці, присвячені історикові О. [М.] Лазаревському, і В. О. Кордта – «Матеріали до історії картографії»; розпочала друкувати перший том «Українського архіву», що містить опрацьовані проф. [Й. Ю.] Гермайзе матеріали до історії Коліївщини (так звана «Коденська книга судових справ»). Утворений при комісії **Комітет для описування українських стародруків** до 2903 попереду описаних стародруків додав протягом року 833 нових описів з бібліотек Києва, Полтави, Чернігова й Ленінграду.

VII. Катедра давньої історії українського народу – акад. Д. І. Багалій – розпочав друкувати свій курс історії України, написав свою широку автобіографію, цінну з громадського боку (надрукована в «Збірнику», на пошану його виданому), зробив огляд української історіографії за післяжовтневу добу, зредагував разом з акад. С. О. Єфремовим том перший «Записок Шевченківського інституту»¹ (друкується). Під головуванням та безпосереднім керівництвом акад. [Д. І.] Багалія перебували – Дослідча катедра української культури та Шевченківський інститут³¹ у Харкові.

VIII. Директор з правами академіка відділу, проф. О. С. Грушевський провадив далі свої історичні студії й надрукував деякі з них у виданнях Академії, керував працями історично-економічної підсекції в Історичній секції та Історично-географічній комісії.

29. Історично-географічна комісія в складі 4 штат[них] і 4 нештатних постійних співробітників, провадила звичайну свою роботу – вибирання на картки історично-географічного матеріалу, оброблення в монографічній формі окремих питань, складання статтів словникового типу. [...]»⁷. Комісія випустила в світ перший том свого збірника і має готового матеріалу на кілька дальніх томів.

IX. Катедра візантології – акад. Ф. І. Міщенко – провадив далі свої візантологічні студії з історії візантійської культури, надрукувавши з них кілька етюдів у виданнях Академії, зробив кілька доповідів і, взагалі, вів провід над працями Комісії для виучування візантійського письменства та впливу його на Україні.

30. Комісія для виучування візантійського письменства та його впливу на Україні, не маючи зовсім штатних співробітників, мусіла спиратися в своїй роботі на коло спеціалістів-візантологів, що відгукнулися на заклик комісії й склали гурток з 15 чоловік, постійних учасників у працях комісії. Окрім розроблення питань з своєї спеціальности, комісія в звідомному році одбула 11 прилюдних засідань з 11 доповідями. В контакт з комісією почав з кінця року працювати історично-етнологічний відділ Асоціації сходознавства, уряджуючи спільно з комісією свої засідання, – таких спільних засідань одбулось 5 з 6 доповідями.

X. Катедра історії українського мистецтва – акад. О. П. Новицький – працював над остаточним обробленням VII тому академічного видання творів [Т. Г.] Шевченка (друкується), між иншим, знайшовши під час свого командировання до Чернігова чимало нових Шевченківських малюнків; надрукував кілька своїх праць в академічних виданнях; виконав низку доручень, що торкаються

¹ Так у документі. Мається на увазі: «Праці Інституту Тараса Шевченка».

розвитку мистецтва; головував в Археологічному комітеті з усіма його комісіями, в Кабінеті українського мистецтва та музеях – Українських діячів і Театральному¹.

31. Кабінет українського мистецтва з дослідчим гуртком «Studio» при йому в складі 1 нешт[атного] співробітника працював над складанням мап художньої промисловости та визначенням виробничих осередків народного мистецтва, зібрав багатий матеріал з термінології виробництва та елементів народного орнаменту; розробив декілька наукових питань з сфери народного мистецтва (межі поліхромії в житті, територія розповсюдження техніки шиття «низзю» і т. ін.). Наукові командирювання голови і співробітників теж дали чималі результати [...]»⁷. Мережа кореспондентів зросла до 138 осіб [...]»⁷. Колекції кабінету збільшилися в звідомному році на 171 експонат.

32. Музей українських діячів науки та мистецтва, в складі консерватора Є. Я. Рудинської, 2 нештатн[их] постійних, 10 непостійних співробітників голову свою увагу за минулий рік віддав систематичному комплектуванню експонатів та окремих збірок музею. За р[ік] 1927 музей придбав 3235 нових експонатів [...]»⁷. Музей, нарешті, зложив науковий збірник, присвячений пам'яті М. [В.] Лисенка (редакція акад. С. [О.] Єфремова та акад. О. [П.] Новицького), що дожидає своєї черги для видання.

33. Український театральний музей, в складі керівничого П. І. Руліна та 1 нешт[атного] пост[ійного] співробітника одбув у звідомному році свій гострий організаційний період. Одержавши в половині року відповідне приміщення в «Музейному городку» (на території кол[ишньої] [Києво-Печерської] лаври), музей міг, нарешті, приступити до розгортання й експонування зібраного матеріалу, а це відібрало багато часу й напруженої праці. З вересня музей одкрито для публіки, і це збільшило інтерес до його од громадянства й викликало надходження нових експонатів, як і спеціальні в цій справі публікації (брошура П. [І.] Руліна «Український театральний музей»² та кілька статтів і відозв). Нових експонатів прибуло за звідомний рік 4156 (1858 речей іконографічного характеру, 513 архівних матеріалів, 158 речових пам'яток, 1638 номерів друкованого матеріалу), – між ними дорогоцінний Галаганівський вертеп, переданий через Укрнауку з Прилук, збірка речей М. К. Заньковецької з Музею українських діячів, збірка негативів та макетів з Франківського театру³ то-що. Всього з попередніми придбаннями музею має вже понад 8000 експонатів. [...]»⁷

34. Історичне товариство Нестора-літописця під головуванням академіка III-го відділу М. П. Василенка, в минулому, 53-му році свого існування, мало 181 члена. Протягом року одбуло 18 прилюдних засіданнів, на яких зачитано 39 доповідів, присвячених переважно розробці окремих історичних проблем Наддніпрянської України, зокрема Київ, а також різних питань книгознавства, історії письменства та етнографії. [...]»⁷

35. Науково-педагогічна комісія під головуванням академіка II-го відділу О. В. Корчака-Чепурківського та керівництвом В. Ф. Дурдуківського складалася з 3 штат[них] і 8 нештатн[их] співробітників.

¹ Так у документі. Мається на увазі: Музей українських діячів науки та мистецтва та Український театральний музей.

² Так у документі. Мається на увазі праця: Рулін П. Український театральний музей: завдання і перспективи. – Київ : [б. в.], 1927. – 22 с.

³ Так у документі. Мається на увазі: Театр ім. І. Франка.

I. Секція методів педагогічної праці дбала про поширення обсягу своєї роботи, заснувавши Кабінет наукової організації шкільної праці та шкільної психотехніки, про дальше комбінування колективних студій з індивідуальними, про розроблення певних моментів і історії педагогіки (100-річчя смерті [Й. Г.] Песталоцці), нарешті, про встановлення контакту в роботі з іншими науково-педагогічними установами. [...] ^{5,7}

II. Секція охорони здоров'я дитини та інфізкультури проробили в зведеному році роботу на оці теми: санітарно-гігієнічна характеристика зайняття фізкультурою в трудовій школі, навантаження роботою дітей в Першій трудовій школі, санітарні умови в спальнях дитячого будинку молодшого віку, електроергограма як метод вивчення втоми, санітарна характеристика сільськогосподарської праці та методи викладання і контролю знань у вищій школі. Прилюдних засідань Інфізкульту одбулося 8 з доповідями. [...] ⁷

III. Бюро педагогічної інформації та консультації. Власне інформаційну та консультаційну роботу бюро перенесено до Досвідної трудової школи, яку одвідало по-над тисячу як окремих педагогів, так і педагогічних екскурсій (між іншим, представники вчительства союзних республік, чужоземні делегації з Галичини, Чехословаччини, Франції й Америки). [...] ⁷. Протягом року до картотеки прибуло понад 5000 карток. Комісія виготувала до друку збірник своїх праць.

36. Науково-педагогічне товариство під головуванням акад. О. В. Корчака-Чепурківського і в складі своїх 208 членів збрало круг себе всі визначніші й активніші педагогічні сили Києва. Товариство з своїми 9-ма секціями й комісіями мало минулого року по-над 150 засідань, на яких зачитано 65 доповідів. [...] ⁷

37. Кабінет дослідження дитячої творчості під керівництвом акад. Ф. І. Шміта, працював у складі 1 штатного співробітника за допомогою заінтересованих волонтерів. Дослідчий характер мали такі праці кабінету: аналіза індивідуальних процесів малярського продукування у дітей, перепис дітей м. Києва що-до малюнку та інш., що мали матеріал для наукової праці на тему «Дитячий малюнок». Зібрано нових малюнків 6820, а також чимало іншого матеріалу – як таблиць, дитячих літературних творів, ігор то-що. [...] ⁷

38. З окремими катедрами зв'язані і під керівництвом відповідних академиків працюють співробітники з спеціальними науковими дорученнями. Звідомного року таких співробітників при відділі було 8, з них 5 штатних. [...] ⁷

39. Бібліотека відділу ім. [В. Б.] Антоновича, під керуванням К. М. Антоновичевої, працювала в складі 3 нешт[атних] співробітників. Саме на початку 1927 р. до бібліотеки прилучено велику (понад 22 000 томів) бібліотеку академіка В. С. Іконникова, вельми старанно дібрану в сфері всесвітньої та російської історії, історіографії, бібліографії та інших споріднених дисциплін. Протягом року провадилось інтенсивне розібрання та реєстрація цього цінного набутку, що разом з попередніми складає вже бібліотеку по-над 40 000 книжних одиниць.

[...] ⁷

III. ДРУГИЙ (ФІЗИЧНО-МАТЕМАТИЧНИЙ) ВІДДІЛ

Подеє секретар відділу акад. В. І. Липський

За минулий 1927 рік в особовому складі II-го відділу відбулися такі зміни. Усіх штатних академиків було 14. Обрано було нових 3-х – позаштатних: Мельников-Разведенков Микола Федотович (Харків), Козлов Петро Кузьмич (Ленінград) та

Яновський Феофіл Гаврилович (Київ). Року 1927 помер позаштатний академик Тарасевич Лев Олександрович. Таким чином, на початку 1928 року всіх академиків було $[14+21] = 35$ осіб. На члена-кореспондента обрано одного – проф. Орлова Михайла Михайловича³²⁾ (Ленінград), – всіх член[ів]-кореспонд[ентів] – 9. Окрім того, до складу II-го відділу належить двоє директорів: Дніпрянської біологічної станції – проф. Д. Є. Белінг (1926) та директор Зоол[огічного] музею В. О. Караваєв (1927).

Загальний склад усіх співробітників II-го відділу 127 (академиків $14+21$, членів-кореспондентів 9, штатних наукових 22, нештатних 61), себ-то приблизно становить одну третю всіх наукових співробітників Академії.

Президія II-го відділу була та сама, що й минулого року. Головою відділу був академик П. А. Тутковський, секретарем – академик В. І. Липський. Протягом 1927 року відбулося 19 засідань, що на них зроблено 62 наукових повідомлення на різноманітні теми як чисто наукового, так і прикладного значіння. Ці доповіді робили не тільки члени відділу, а сторонні Академії особи. За встановленим порядком засідання відділу поділялися на 2 частини: на наукові доповіді, на яких були присутні і сторонні особи, та на частину ділову. [...]»⁷⁾. До друку подано 60 праць. Ціла низка членів II-го відділу була в командированнях та екскурсіях. [...]»⁷⁾. Усього-ж у наукових командированнях та екскурсіях було (з Києва) 22 особи.

[...]»⁷⁾

Серед нових наукових комісій при II-му відділові варто зазначити: 1) Комісію для вивчення сорту сільськогосподарських рослин (академик Є. П. Вотчал); 2) Патологічну комісію (Патологічну)¹⁾ під головуванням академіка М. Ф. Мельникова-Разведенкова, і при ній-же Патологічний музей²⁾; 3) Курортну комісію (акад. Ф. Г. Яновський). Ці комісії мають велике практичне значіння. Сюди-ж треба віднести й поновлену Постійну комісію для вивчення продукційних сил країни. Ця комісія тепер перебуває під головуванням економіста (акад. Л. М. Яснопольського) і має за своє завдання – об'єднувати різні спеціальності для промислових цілей; до неї належить чимало представників II-го відділу, зокрема з ботаніки та сільського господарства.

Не можна не згадати ще про одну важливу справу, що має національне значіння. II-й відділ склав комісію з математиків, якій доручено: 1) переглянути рукописи видатних українських математиків [М. В.] Остроградського та [Г. Ф.] Вороного і 2) з'ясувати питання про повне видання їхніх праць.

Видавнича діяльність та обмін виданнями продовжуються. Редактором, як і раніш, був академик І. І. Шмальгаузен. У 1927 році надруковано³⁾ [...]»²⁾. Далі йде коротке звітлення про діяльність кожної установи зокрема.

Геологічний кабінет (голова – академик П. А. Тутковський) та **Геологічна секція** – продовжували працю в попередньому напрямкові.

За минулий рік Геологічний кабінет одержав для свого Геологічного музею поштою та залізницею 600 посилок мінералогічних, петрографічних та геологічних матеріалів. [...]»⁷⁾

¹⁾ Так у документі. Правильно: Комісія для вивчення проблем патології.

²⁾ Так у документі. Правильно: Патолого-анатомічний музей.

³⁾ Загальна кількість праць – 12.

З матеріалів, що їх одержав кабінет, тільки незначну частину (усього 16 колекцій) змонтовано і почасти виставлено в вітринах для демонстрування, решта-ж лежить або в підвалі, або в коридорах і досі не змонтована. Крім великого наукового значіння, матеріали Геологічного кабінету мають і велику матеріальну цінність.

До книгозбірні Геолог[ічного] кабінету УАН за минулий рік надійшло книжок та журналів 393 шт. і мап 716 аркушів [...]»⁵.

На ті кошти, що їх кабінет одержав для літніх дослідів у полі, співробітники кабінету провадили такі роботи: 1) акад. П. А. Тутковський провадив геологічні досліди на Київщині, 2) Ф. М. Полонський досліджував третинні поклади Амвросієвського району; крім того, на кошти Укргеолкома він досліджував цементні мергелі та третинні поклади того-ж району. Найцікавіший наслідок польових робіт цього літа – є знахідка багатой флори та відбитки риб у третинних глинах Амвросієвського району, що їх усі попередні дослідники вважали німими в палеонтологічному відношенні і зараховували до олігоцену (Полтавський поверх); знайдені флора та фауна дадуть можливість точно визначити вік цих покладів. Попереднє опрацювання матеріалів вже зараз дає змогу зазначити стратиграфічні визначення поглядів дослідників.

П. І. Василенко провадив дослідження польових скалинців та масивів кристалічних будівельних матеріалів на Волині.

Персонал кабінету брав близьку участь у роботі Геологічної секції УАН, Н[ауково]-д[ослідного] геологічного інституту та Інституту української наукової мови.

Популяризаційно-освітня діяльність кабінету провадилась шляхом демонстрування та пояснення експонатів музею екскурсіям закордонним і радянським, що одвідали геологічний музей кабінету.

Крім того, акад. П. А. Тутковський надрукував свою працю «Загальне землезнаство» і закінчив «Геологічний опис 10-верстового аркуша»¹ (до 100 друкованих аркушів).

О. П. Сно виготувала «Бібліографічний покажчик геологічної літератури України до 1900 року, ч. І».

Ф. М. Полонський закінчує опрацювати вапняки Поділля.

П. І. Василенко обробляє колекції польових скалинців з Волині.

Катедра прикладної фізики (академик Б. І. Срезневський).

Метеорологічна обсерваторія² являє собою базу робіт як Катедри прикладної фізики, так і Науково-дослідчої катедри геофізики та сільськогосподарської метеорології; ціла установа перебуває під безпосереднім віданням Упрнауки. [...]»⁷. Приступлено вперше, на засигновані од Упрнауки кошти, до друкування аерологічних пілотних спостережень за 1926–[19]27 роки і сум прямої радіації за вегетаційний період 1926 р.

Обмін спостереженнями погоди за посередництвом пошти, телеграфу та радіо дедалі збільшується як у межах Союзу, так і з закордонними обсерваторіями. [...]»⁷

У наукових командюваннях в минулому році були співробітники [І. К.] Половко та [О. П.] Нічкевич до Ленінграду, Слуцька, Москви й Кисловодська. [...]»^{5,7}

¹ Так у документі. Мається на увазі: «Геологічний опис території 16-го аркуша 10-верстової карти Європейської Росії» – праця в галузі регіональної історії, над якою вчений працював тривалий час. Праця не була опублікована.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Магнітно-метеорологічна обсерваторія.

Музей обсерваторії у наслідок біжучої праці співробітників збагатився [на] по-над 60 експонатів. [...] ¹. Велику увагу привернув відділ аерології, сейсмології та с[ільсько]-г[осподарської] метеорології.

Бібліотека обсерваторії, що налічує до 8000 окремих томів, збільшувалася почасти через купівлю книжок, а головним чином через обмін. [...] ⁷

Доповіді акад. Б. І. Срезневського на засіданнях II-го відділу ¹ [...] ³.

Науковий співробітник В. М. Імшенецький виконував обов'язки секретаря Геофізичної комісії Академії. Працював над питанням аномальної варіації температури повітря в Києві. Складав таблиці повторности і напрямку вітру в Києві за роки 1885–1926. Подав до друку статтю: «Надзвичайно теплий і сухий листопад 1926 року у Києві» (надрук[овано] в академічних «Записках» за 1927 р.).

Звідомлення про діяльність співробітників Метеорологічної обсерваторії подається окремо у звідомленні по лінії Упрнауки.

Катедра застосованої математики (академик Д. О. Граве).

І. Академик Д. О. Граве зробив доповіді на засіданнях II-го відділу ² [...] ^{2,3}.

Катедру математичної фізики посідає з 1921 року академик, професор, доктор М. М. Крилов. Протягом мало не цілого 1927 року акад. М. М. Крилов перебував у закордонному науковому командированні. [...] ⁷

Повернувшись з закордонного командировання до Києва, акад. М. М. Крилов зробив на засіданнях II-го відділу УАН ще такі наукові доповіді ³ [...] ³.

У минулому році акад. М. М. Крилова обрано на дійсного члена Наукового товариства ім. Шевченка у Львові.

Інститут технічної механіки (голова – академик К. К. Симінський).

Інститут технічної механіки, окрім директора, мав трьох штатних співробітників, у тому [числі] двох технічних та одного наукового, і чотирьох нештатних постійних, що не одержували платні.

[...] ⁵

Відповідно до актуальних завдань промисловости та планових органів, а так само відповідно до можливостей інституту, сплановано наукову роботу інституту:

1) Дослідження природних та штучних мінеральних будівельних матеріалів України.

2) Дослідження дерев України.

3) Дослідження електро- та термітнозварних процесів.

4) Розроблено питання інтегрування диференціальних рівнянь руху поїздів, їх механізація та графізація.

5) Розроблено теорію продовжних коливань поїздів в умовах мішаного гальмування.

Розроблено методику низки випробувань матеріалів та конструкцій. Співробітники інституту сконструювали відповідні прилади, що їх частково виконують.

Інститут перевів низку експертиз на виробнях та будовнях, склав висновки на винаходи та проекти.

Цього року видано друге число «Збірника» інституту.

¹ Загальна кількість доповідей – 10; праць – 4.

² Загальна кількість доповідей – 13; праць – 9.

³ Загальна кількість доповідей – 5.

По-за академічними виданнями співробітники інституту надрукували по-над 30 аркушів праць¹. [...] ^{2,5}

Катедра чистої математики (голова – академик Г. В. Пфейффер, він-же голова Комісії вищої математики).

Акад. Г. В. Пфейффер надрукував п'ятеро праць [...] ².

На засіданнях II-го відділу зробив 8 доповідей та прочитав 14 доповідей у Комісії вищої математики.

[...] ⁷

Комісія вищої математики. Голова комісії акад. Г. В. Пфейффер, член комісії – М. П. Кравчук, науковий співробітник – М. К. Куренський, практикантка – М. А. Бик.

На прилюдних засіданнях комісії, що відбувались, як і минулими роками, о 1-й годині що-вівторка, читалися наукові доповіді, реферати; члени комісії ділилися думками про наслідки своєї праці, про наукову літературу, про свої вражіння від з'їздів та різних наукових засідань; давано відзиви про праці, надіслані на розгляд комісії. За рік відбулося 24 засідання². [...] ^{2,3,7}

Ботанічний музей та гербарій (голова – акад. О. В. Фомін).

Протягом 1927 року працю Ботанічного музею та гербарія проваджено в таких напрямках:

1) Студії над споровою флорою України – мохами, листяними й торфовими, та почасті грибами – провадили співробітники музею та гербарія: Д. К. Зеров – по торфових мохах, А. С. Лазаренко – по листяних мохах та М. М. Підоплічко – по грибах³.

[...] ^{2,3,7}

2) Студії над квітковою флорою України. Обробку квіткових рослин провадив співробітник П. Ф. Оксіюк, що робив також інсерацію квіткового гербарія. Значну частину квіткових зібрали співробітники музею та гербарія, частину одержано в обмін од різних ботанічних установ СРСР: подаровано від різних осіб 450 примірників. Таким чином, квітковий гербарій на початок 1928 року має 6300 примірників збільшення, усього-ж має 38 300 примірників.

[...] ⁷

3) Улаштування показового музею. Показовий музей – вітрини і різні експонати – на кінець 1927 р. значно поширився, але брак місця не дозволяє його відкрити для одвідувачів.

Упорядковано показові колекції по мохах, грибах та квіткових рослинах, а крім того – показові асоціації флори України.

Упорядковано 106 видів для видання «Гербарія української флори».

Співробітник музею П. Ф. Оксіюк надрукував: «Ембріологія цукрового буряка» («Вісн[ик] Київського ботанічного саду», вип. VI.).

[...] ⁷

Катедра біології сільськогосподарських рослин (академик Є. П. Вотчал) продовжувала свою працю в попередньому напрямкові.

1) Акад. Є. П. Вотчал далі працював над теорією врожаю та посухи на пшениці, просі, буряку та гречці (чисті лінії) – в зв'язку з потребами селекції. Виучувано

¹ Загальна кількість праць – 12.

² Загальна кількість доповідей – 26; праць – 21.

³ Загальна кількість доповідей – 1; праць – 2.

асиміляцію й транспірацію рослини, що вкоренилася та розвивається в природніх умовах. Рівнобіжно докладно облічував інсоляцію, температуру, вологість та вітер. Вироблено методику облічувати CO_2 в швидкій течії атмосферного повітря й особливу методику облічувати газообмін бурякового листа. Закінчено досліджувати відміни в величині транспіраційного коефіцієнту асиміляції протягом доби. Виявлено переривчастий характер асиміляції в післяполуденні години, коли спостерігається періодична зміна засвоєння CO_2 диханням. Виявлено коливання денної транспірації незначно від зовнішніх умов. Виготовлено 2 доповіді про ці явища для Академії (в січні 1928 р.) та Всесоюзного ботанічного з'їзду в Ленінграді.

Робота комплексна, переведена в співробітництві з А. М. Кекухом, Ф. І. Завгороднім, А. С. Мельником, І. П. Косач-Борисовою та з деякими студентами.

2) Акад. Є. П. Вотчал далі працював над смоляним тисненням (спільно з А. С. Мельником) та обліком продукції смоли в умовах різних соснових насаджень – на досвідних ділянках у Боярському досвідному лісництві КСПІ (спільно з О. М. Савенковим та О. Ф. Дробницькою). Наслідки другої з цих тем і є предмет доповіді, зробленої в Академії 9 грудня¹. [...] ^{3,7}

5) При катедрі Є. П. Вотчала функціонує 2 комісії. [...] ⁷

6) Окрім акад. Є. П. Вотчала та нештатного наукового співробітника Академії проф. Д. І. Товстоліса, про працю яких згадувано вище, до складу катедри входить і один асистент.

7) Акад. Є. П. Вотчал в 1927 р. надрукував: «Праці фізіологічного відділу Наукового інституту селекції за 1922–1926 рр.»². Київ, 1927 р.

[...] ^{5,7}

Київський акліматизаційний сад (директор – академик М. Ф. Кащенко) працював найбільше над селекцією та гібридизацією лікарських рослин. [...] ⁷

Наукова співробітниця К. С. Калачевська їздила на Кавказ, щоб поповнити колекції саду; вона привезла чимало всякого насіння (здебільшого його висіяно). Насіння це збиралося з таких примірників, котрі ростуть на значній височині.

Року 1927 вперше почали виробляти нову методу акліматизування – «форсовану акліматизацію» – через підсушування; про неї надруковано буде окрему статтю.

Фенологічні спостереження проваджено й у звідомному році, як звичайно. Фізіологічні спроби роблено над листям гібридного наперсника.

Як і попередніми роками, відбувалися щотижня наукові зібрання колективу саду. Тут читано й обговорювано доповіді про спроби та спостереження окремих співробітників.

Протягом 1927 р. надруковано такі праці співробітників саду³ [...] ².

Окрім того наукова співробітниця М. О. Касаєва на засіданні Фізично-матем[атичного] відділу Академії 6-го травня 1927 [р.] зробила доповідь⁴ [...] ³.

Як і минулими роками, сад брав участь у педагогічній праці [...] ⁷.

¹ Загальна кількість доповідей – 8.

² Так у документі. Правильно: Вотчал Е. Ф. Работа отдела физиологии сельскохозяйственных растений Научного института селекции // Научный институт селекции: отчет о деятельности за период 1922–1926 гг. и прог. работ 1927 г. – Киев : Изд-во Сахартреста, 1927. – С. 27–46.

³ Загальна кількість праць – 8.

⁴ Загальна кількість доповідей – 1.

Катедра ботаніки та Ботанічний сад (академик В. І. Липський) продовжували свою діяльність у попередньому напрямкові; вона розпадалася на три частини: наукову, дослідчу та культурну. [...] ⁵. Що-ж до культури в саді, то вона продовжувалася мало не в тому-ж напрямкові, тільки за іншим розподілом участків саду. [...] ⁷

Що-ж до дослідчої діяльності, то вона виявилася в 3-х екскурсіях, у яких брав участь академик В. І. Липський [...] ⁷.

Наукові праці та доповіді ¹ [...] ^{2,3}.

Катедра хімічної технології в 1927 році складалася, як і передніш, з однієї особи – академіка В. Г. Шапошникова. Вона не мала жадних приміщень і жадного встаткування. Тому катедра не могла поставити дослідчої роботи.

[...] ⁵

Академик В. Г. Шапошников виконав протягом 1927 р. такі праці ² [...] ^{2,3,7}.

Катедра хімії (академик В. О. Плотников, він-же голова Комісії для вивчення атому та голова Хімічної секції) далі працювала в попередньому напрямку.

Академик В. О. Плотников надрукував р[оку] 1927 такі праці ³ [...] ^{2,3}. Під керуванням акад. В. О. Плотникова було виконано декілька робіт виробничого характеру для тресту «Хімвугіль» ⁴ та для Теплотехнічного бюро ⁵. Один із співробітників – М. О. Рабинович, за роботу, виконану під загальним керуванням акад. В. О. Плотникова, одержав від Головнауки премію.

Співробітники акад. В. О. Плотникова під його загальним керуванням виконали такі роботи ⁶ [...] ².

Катедра експериментальної зоології (академик І. І. Шмальгаузен).

Протягом 1927 року робота Катедри експериментальної зоології далі розвивалася в напрямі студій над явищами росту. Вивчено загальні закономірності ембріонального росту, з'ясовано своєрідні зміни ембріональних пропорцій та основні типи ембріональної мінливості. Розроблено методику порівняльного вивчення ембріонального росту. Науковий співробітник Ю. А. Степанова вивчала, як ростуть елементи кістяка кінцівок у зародків курчати та вираховувала відповідні константи.

Роботи надруковано в «Збірнику праць Біологічного інституту» ⁷, ч. 2, та наведено в звітному Біологічного інституту.

Біологічний інститут ім. Омельченка ⁸ (директор – акад. І. І. Шмальгаузен).

Роботи Біологічного інституту охоплюють протягом 1927 року переважно галузь фізіології («механіки») розвитку та ембріології. Директор інституту, акад. І. І. Шмальгаузен, вивчав закономірності ембріонального росту (див. звіт про діяльність Катедри експер[иментальної] зоології) та розробляв методу порівняльного вивчення росту. За наслідки цих праць акад. І. І. Шмальгаузен доповідав в Берлінському університеті на «тижні вчених» у липні 1927 р. та на з'їзді зоологів у Ленінграді в грудні того-ж року.

¹ Загальна кількість праць – 2; доповідей – 2.

² Загальна кількість праць – 11; доповідей – 4.

³ Загальна кількість праць – 8; доповідей – 9.

⁴ Так у документі. Правильно: Хімвугілля.

⁵ Так у документі. Правильно: Харківське експериментальне теплотехнічне бюро Науково-технічного управління ВРНГ УСРР.

⁶ Загальна кількість праць – 21.

⁷ Так у документі. Правильно: «Збірник праць Біологічного інституту ім. Ф. Омельченка».

⁸ Так у документі. Правильно: Інститут біології ім. Ф. З. Омельченка.

Науковий співробітник Н. П. Бордзиловська вивчала ріст бактеріяльних колоній. Науковий співробітник Б. І. Балінський вивчав розвиток та будову індуктованих кінцівок в амфібій, що їх було одержано шляхом трансплантації слухового пухирця. Науковий співробітник М. І. Драгомиров вивчав характер впливу очного бокалу на розвиток кришталика. Наслідки цих праць теж було докладено на з'їзді зоологів у Ленінграді.

Науковий співробітник В. В. Брунст досліджував вплив нервової системи на регенерацію кінцівок у тритонів. Окрім того, в інституті працювали студенти М. М. Синицький та Є. І. Квасников, що вивчали ембріональний ріст (перший – у амфібій, другий – у ссавців).

Науковий співробітник О. І. Сковорода-Зачиняєв працював над умовними рефлексами в пацюків та собак, зокрема розроблював питання про типи нервової системи.

Наслідком цих праць протягом 1927 року надруковано такі роботи¹ [...] ².

Зоологічний музей (директор В. О. Караваєв).

Протягом року колекції Зоологічного музею по всіх групах тварин і далі збільшувалися. Матеріал монтовано. Поставлено кілька груп тварин. Як дуже цінне придбання слід одзначити велику колекцію з біології лускокрильців (Lepidoptera), що її музей придбав від гр[омадянина] Мигуценка.

Матеріали музею науково оброблювано так само інтенсивно, як і попередніми роками. Протягом 1927 року музей надрукував чотири збірники своїх праць та багато статтів і заміток у різних виданнях СРСР та закордону.

Штати музею склалися з директора В. [О.] Караваєва, вч[еного]-зоолога М. [В.] Шарлеманя та наукового співробітника С. [Я.] Парамонова; окрім того, в музеї працювали весь час три постійних нештатних співробітники: О. [Б.] Кістяківський, В. [М.] Дірш та А. [К.] Шепе.

В. [О.] Караваєв протягом року 1927 далі опрацьовував свою колекцію мурашок (Formicidae) [...] ⁷.

Протягом року В. О. Караваєв надрукував² [...] ².

М. [В.] Шарлемань далі працював над вивченням фауни птахів та ссавців України. [...] ⁷. М. В. Шарлемань надрукував³ [...] ².

С. [Я.] Парамонов опрацьовував колекції Зоологічного музею. [...] ⁷. С. Я. Парамонов надрукував⁴ [...] ².

В. [М.] Дірш опрацьовував простокрильців (Orthoptera) з Далекого Сходу та інших місць СРСР. В. [М.] Дірш надрукував⁵ [...] ².

А. [К.] Шепе протягом 1927 року працював над орнітологією, вивчаючи птахів України [...] ⁷. А. [К.] Шепе надрукував⁶ [...] ².

Катедра народного здоров'я⁷ (голова – академик О. В. Корчак-Чепурківський). Становище катедри і в цьому році було дуже важке [...] ⁵. Разом з тим і суто-наукові завдання (основна робота катедри), як вивчення характеру, розмірів

¹ Загальна кількість праць – 16.

² Загальна кількість праць – 8.

³ Загальна кількість праць – 22.

⁴ Загальна кількість праць – 4.

⁵ Загальна кількість праць – 6.

⁶ Загальна кількість праць – 2.

⁷ Так у документі. Правильно: Катедра народного здоров'я та соціальної медицини.

та причин хоробливости й смертності на Україні, виконати поки що важко, тим більш, що голова катедри має аж надто багато праці громадського значіння [...]»⁷.

Наукова праця академіка О. В. Корчака-Чепурківського полягала в тому, що він 1) надрукував р[оку] 1927¹ [...]»².

Патолого-анатомічна комісія (голова – акад. М. Ф. Мельников-Разведенков) утворилася тільки наприкінці 1927 року (в листопаді). Складається з 5-х осіб. Окрім голови та його заступника проф. П. О. Кучеренка, – 2 прозектори: лікар О. І. Смирнова-Замкова та доктор медицини Г. І. Квятківський, секретар л[і-ка]р Б. М. Соловійов. Комісія має відділи: 1) пантеон українських вчених (колекція мозків), 2) «авіахімічний куточок» (препарати з органів людей, що загинули від задушливих газів), 3) расова патологія, 4) лабораторія наукового та науково-популярного кінематографу, 5) лабораторія тканинних культур, 6) бюро для вивчення кров'яних угруповань.

Праця Патолого-анатомічної комісії вже розпочалася, зібрано вже чимало різних матеріалів і, між иншим, покладено початок бібліотеці (за короткий час зібрано вже близько 100 книжок). За недовгий час налагоджено зв'язок із різними громадськими, науковими та державними установами України й Союзу.

Катедра клінічної медицини та Курортна комісія (акад. Ф. Г. Яновський та 2 нештатних постійних співробітників). На засіданні Спільного зібрання Українськ[ої] акад[емії] наук, що було зараз-же по літній перерві, після доповіді акад. Ф. Г. Яновського ухвалено постанову утворити при Катедрі клінічної медицини Курортну комісію, яка-б мала за своє завдання вивчати курортну справу на Україні та допомагала-б якнайкраще поставити її, оскільки це виходить у рамці праці академічної комісії. [...]»⁶

Утворена в такому складі комісія мала досі троє засіданнів. Насамперед поставлено було на обміркування питання про необхідність негайно припинити вирубаня лісу в курортних місцевостях навколо Києва, що дотепер звано їх «дачі»² [...]»³.

Дніпрянська біологічна станція (директор – проф. Д. Є. Белінг). Найголовніші завдання, що їх виконувала станція, гідробіологічні та іхтіологічні дослідження над Дніпровими порогами, дуже важливі в зв'язку з будуванням Дніпрельстану, й досі не виконано. В цих дослідях, окрім співробітників станції, брав участь і Одеський ботанічний сад на чолі з його директором проф. Д. О. Свіренком, і співробітники Дніпропетрівського інституту народньої освіти та инш. установи. Досліджувано всю порожисту частину Дніпра від Дніпропетрівська до Нікополя. Робота, що провадилася з 7 липня до 1 серпня, охопила життя порогів усебічно. [...]»⁷

Всі инші співробітники станції працювали над різними іншими питаннями³ [...]»².

Лабораторія рефлексології та експериментальної педагогіки (науковий співробітник і завідувач проф. О. І. Сковорода-Зачиняєв) заснувалася наприкінці року як самостійна одиниця, а передніш увіходила до складу Біологічного інституту. Праці його й завдання були такі: 1) як вплине на розвиток тварини сумісне й роздільне виховання самців; працю переведжено на щурах, закінчено й готується до друку; 2) типи нервової системи – завдання цілої низки років; з них виконано

¹ Загальна кількість праць – 3.

² Загальна кількість доповідей – 3.

³ Загальна кількість праць – 11.

тільки частину, переведену на собаках, і можна назвати 3) урівноважений тип нервової системи. Розпочато роботу; 4) характеристика реакцій урівноваженого типу (переводиться на собаках).

Співробітники з окремими науковими дорученнями:

Проф. М. Г. Холодний року 1927 далі провадив свої досліди над диханням пророслого насіння і перейшов до студій над гормональною природою тропізмів. Тоді він їздив на Кавказ, щоб вивчати мікрофлору сірчаних та залізистих вод, і зміг ствердити свої попередні висновки. Працюючи в Сочинській санітарно-бактеріологічній лабораторії, він зробив висновок, що сірководень у славнозвісних Мацестинських водах з'явивсь там через присутність десульфураційних мікробів. Одну з них (*Microspira aestuarii*) виділено з води і здобуто в чистій культурі. На Дніпрянській біологічній станції проф. [М. Г.] Холодний розробляв нові питання з царини вивчення гормонів росту; за об'єкт для вивчення була звичайна кукурудза. Розробляв також (спільно з Д. О. Радзимовським) нову методу бактеріологічної аналізи води, маючи на оці¹ застосувати її до вивчення мікрофлори з Дніпра та інших водоймищ. Ця нова метода показала, що там, де раніш знаходили в одному куб[ічному] сантиметрі Дніпрової гавані 1500 мікробів, там знайдено 1 500 000 (себ-то, в тисячу разів більше). Року 1927 вийшли друком праці² [...] ².

Бібліотека II-го відділу. Бібліотеку II-го відділу Укр[аїнської] акад[емії] наук відкрито в грудні 1926 року. Відтоді надійшло 2316 книжок; їх впорядковано та складено картковий альфаветний каталог.

[...] ⁷

Бібліотекою II-го відділу завідувала наукова співробітниця М. А. Бик.

Геологічна секція Укр[аїнської] акад[емії] наук. Діяльність Геологічної секції р[оку] 1927 полягала в самих засіданнях, сполучених з засіданнями Українського науково-дослідчого геологічного інституту та Геологічного кабінету Укр[аїнської] акад[емії] наук. На них вислуховано й обмірковано наукові доповіді.

Року 1927 відбулося усього 4 засідання, з них одне засідання було сполучено з засіданням відділу антропології Кабінету ім. Вовка Укр[аїнської] акад[емії] наук та Київського товариства природників.

На цих засіданнях були прочитані такі доповіді³ [...] ^{3,5,7}.

Гідрологічна секція Укр[аїнської] акад[емії] наук. Гідрологічну секцію засновано р[оку] 1919, в складі Комісії для вивчення природних багатств України, при II відділові Академії наук. До 1923 року секція працювала самостійно, а починаючи з 1923 р. працює спільно з заснованою в Києві Дослідчою катедрою гідрології р[оку] 1926 перетвореною в Дослідчий інститут водного господарства України. Починаючи з 1921 року секція не має жадних грошових асигнувань од Академії наук. За голову секції р[оку] 1927 був проф. М. І. Максимович. Членів-співробітників секції р[оку] 1927 було 11.

Протягом 1927 року відбулося, спільно з Дослідчим інститутом водного господарства України, 5 загальних зібрань, на яких вислухано й обмірковано такі доповіді⁴ [...] ^{2,3}.

¹ Так у документі. Мається на увазі: на меті.

² Загальна кількість праць – 10.

³ Загальна кількість доповідей – 8.

⁴ Загальна кількість доповідей – 8; праць – 2.

Зоологічна секція Укр[аїнської] акад[емії] наук. Протягом 1927 року Зоологічна секція Укр[аїнської] акад[емії] наук, разом з Зоологічним музеєм Академії, один раз з Всеукраїнською спілкою мисливців та рибалок, упорядила низку засідань, на яких вислухано такі доповіді¹ [...] ³.

Окрім того, при секції влітку минулого року заснувалася ентомологічна підсекція, що мала кілька засідань, на яких вислухано низку доповідей.

М. Л. Щербина, науковий співробітник Зоологіч[ого] музею Укр[аїнської] акад[емії] наук, далі вивчав орнітофауну околиць м. Києва та Київщини взагалі. [...] ⁷

Академік П. К. Козлов (Ленінград), далі опрацьовуючи наслідки своїх подорожів до Центральної Азії, надрукував² [...] ³.

Член-кореспондент М. Д. Зуєв (Харків) за звітний рік:

1. Написав і здав до друку останній VII том своєї великої праці «Енциклопедія сахарного производства»³, що містить у собі по-над 3000 стор. і являє виключне явище в світовій технічній літературі⁴. [...] ²

5. Склав проєкта безперервнодійного апарату своєї системи, щоб варити й кристалізувати утфелі на цукроварнях. Згідно з цим проєктом будується апарат у заводському масштабі.

6. Склав проєкта безперервнодійного апарату своєї системи, щоб відокремлювати фус від рідини; згідно з проєктом зроблено модель сепаратора і випробується її. Цей апарат запропоновано вживати замість фільтропресів, що не зовсім зручні й вимагають великих витрат.

7. Складено проєкта солеварні новішого типу, за яким трест «Пермсоль»⁵ на Уралі будуватиме завод.

ІV. ТРЕТІЙ (СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ) ВІДДІЛ

Подає секретар відділу акад. М. В. Птуха

Особовий склад відділу

За голову відділу р[оку] 1927 був академик М. П. Василенко, за секретаря – академик М. В. Птуха.

Протягом 1927 р. в складі відділу одбулися такі зміни: в квітні – проф. С. С. Дністрянського обрано на посаду позаштатного академіка на Катедрі цивільного права, а в травні проф. С. І. Солнцева – на Катедрі політичної економії.

На 1 січня р[оку] 1928 в складі Соціально-економічного відділу було 6 штатних академиків, 4 позаштатних⁶ і 2 члени-кореспонденти, а саме:

І. Штатні академики: М. П. Василенко (Катедра західньо-руського та українського права), К. Г. Воблий (Катедра економії торгу й промисловости), О. М. Гіляров (Катедра історії філософії права), І. О. Малиновський (Катедра звичаєвого

¹ Загальна кількість доповідей – 7.

² Загальна кількість праць – 6.

³ Так у документі. Правильно: Зуєв М. Д. Энциклопедия свеклосахарного производства. Т. 7. – Киев : Сахаротрест, 1928, – 410 с.

⁴ Загальна кількість праць – 6.

⁵ Так у документі. Правильно: Пермсіль.

⁶ З них Колегія НКО УСРР на засіданні 9 березня затвердила академіками С. С. Дністрянського й В. Ф. Левитського, справу-ж про затвердження В. Е. Грабаря і С. І. Солнцева одкладено, аж поки Академія подасть додаткові відомості (до 20 червня відомості про їх затвердження не одержано). – Примітка в документі.

права України), М. В. Птуха (Катедра статистики), Л. М. Яснопольський (Катедра науки про фінанси¹).

II. Позаштатні: В. Е. Грабар (Катедра міжнародного права – Москва), С. С. Дністрянський (Катедра цивільного права – Прага), С. І. Солнцев (Катедра політичної економії) та В. Ф. Левитський (Катедра історії народного господарства – Харків).

III. Члени-кореспонденти: проф. М. О. Максимейко (при Катедрі історії західно-руського та українського права – Харків) та проф. С. Ю. Семковський (при Катедрі соціології – Харків).

Окрім них, у складі відділу працювало 9 штатних наукових співробітників і, не рахуючи членів товариств та семінарів, 97 позаштатних, що не одержували од Академії платні.

Протягом 1927 р. відділ мав 12 засідань, де розглянуто й розв'язано було 115 питань.

I. ПРАЦЯ АКАДЕМИКІВ ТА ЧЛЕНІВ-КОРЕСПОНДЕНТІВ ВІДДІЛУ

1. Акад. М. П. Василенко був за голову відділу, за голову Комісії для виучування історії західно-руського та українського права, голову Історичного т[овариства] Нестора Літописця, за редактора видань відділу, члена Археографічної комісії, за члена Всеукраїнського археологічного комітету і т[овариства] правників.

Року 1927 далі працював над історією західно-руського та українського права.

Надрукував² [...]»².

2. Акад. К. Г. Воблий був за голову Комісії для виучування народного господарства України, керував Семінаром для виучування народного господарства, головував у т[оваристві] економістів при Академії наук, був за заступника голови науково-дослідчої катедри кооперації при Кооперативному інституті³, професорував на кафедрі прикладної економіки та статистики в Інституті народного господарства⁴, Кооперативному інституті та Торговельно-промислово-му технікумі⁵, працював у Київському окрдержплані над питаннями торгівлі та кооперації, брав участь у редагуванні «Записок Експериментального інституту цукрової промисловости», брав участь у з'їзді статистиків та економістів Центросоюзу в Москві наприкінці червня та на початку липня 1927 р. Протягом 1927 року працював над історією цукро[во]-бурякової промисловости, також над торговельною статистикою.

Надрукував⁶ [...]»².

3. Акад. О. М. Гіляров далі досліджував психологію права; взаємини між правом та мораллю; як поширюється загальна закономірність на господарче життя, суспільне й політичне; як відбивається капіталістичне господарство на ході філософської думки; рефлексологічне та психологічне тлумачення поведінки персональної й соціальної. Всі зазначені проблеми входять до великої роботи «Схема

¹ Так у документі. Правильно: Катедра фінансів та фінансового права.

² Загальна кількість праць – 12.

³ Тут і далі – так у документі. Правильно: Київський кооперативний інститут ім. Власа Чубаря.

⁴ Тут і далі – так у документі. Правильно: Київський інститут народного господарства.

⁵ Так у документі. Правильно: Київський торговельно-промисловий технікум.

⁶ Загальна кількість праць – 11.

історії філософії в освітленні історичного матеріалізму», перша частина якої друкується в «Записках» відділу.

Надрукував¹ [...] ².

4. Акад. М. В. Птуха секретарював на відділі, керував Демографічним інститутом Академії наук, був за члена ради Національної бібліотеки України, за голову Бібліографічної комісії при Академії, за члена Виконавчої комісії Всесоюзних статистичних з'їздів, за члена Комісії соціальної статистики Статплана при Союзнім центральнім статистичнім управлінні, за професора на кафедрі статистики Інституту народнього господарства й Кооперативного інституту.

На запрошення Союзного ЦСУ брав участь у Всесоюзній статистичній нараді 25 січня – 3 лютого (Москва) і нараді Сектора соціальної статистики, 12–14 грудня (Москва).

Протягом 1927 року найбільше працював над теоретичною статистикою й демографією України та Росії.

Надрукував² [...] ².

Комісія для преміювання наукових праць при Укрнауці за конкурсом 1927 р. преміювала (I премія) працю акад. М. В. Птухи «Население Киевской губернии», К., 1925, 144 ст.

5. Акад. І. О. Малиновський в році 1927 був за голову Комісії для виучування народнього (звичаєвого) права України, за дійсного члена РАНІОН (Рос[сійской] ассоциация научно-исследовательских институтов общественных наук), в Інституті радянського права, за голову Т[оварист]ва правників при Українській академії наук, за заступника голови Історичного т[оварист]ва Нестора Літописця, за заступника голови комітету Кабінета ім. Ф. Вовка і за члена Археографічної комісії.

Надрукував³ [...] ².

6. С. І. Солнцев р[оку] 1927 був за штатного професора на кафедрі політичної економії в Ленінградському інституті народнього господарства, де й керував «Научным кружком политической экономии». [...] ⁷

Підготував і здав у друк⁴ [...] ^{2,3}.

7. Акад. Л. М. Яснопольський керував Фінансовою комісією та Комісією для виучування продукційних сил України. Року 1927 одержав двохмісячне командировання за кордон. Перебуваючи в Берліні, працював у бібліотеці Рейхсбанку над проблемою німецької валюти. В наслідок командировання написано роботу, надруковану в т. V–VI «Записок» відділу, докладне-ж звітження про неї має друкуватися в т. VIII «Записок».

Надрукував⁵ [...] ³.

8. В. Е. Грабар прочитав у Бюрі юрисконсультів при Вищій арбітражній комісії у Москві доповіді⁶ [...] ^{2,3}.

9. Акад. В. Ф. Левитський завідував секцією організації сільськогосподарського виробництва при Науково-дослідчій кафедрі сільського господарства й

¹ Загальна кількість праць – 1.

² Загальна кількість праць – 3.

³ Загальна кількість праць – 12.

⁴ Загальна кількість праць – 4; доповідей – 1.

⁵ Загальна кількість праць – 5.

⁶ Загальна кількість доповідей – 2; праць – 6.

лісоводства у Харкові, був за професора на кафедрі сільськогосподарської економіки Харківського сільськогосподарського інституту, керував семінаром вищого типу для аспірантів.

Надрукував¹ [...] ^{*2}.

Опрацьовує тепер курс теоретичної економіки сільського господарства.

10. Акад. С. С. Дністрянський (Прага): а) у літньому семестрі 1927 року викладав, як професор, в Українському університеті² в Празі історію філософії права і провадив цивілістичний семінар; б) у зимовому семестрі: теорію правничого думання і провадив цивілістичний семінар; в) зосібна ж на цьому останньому обговорив і переробив розвідку Івана Волощака «Право забудови».

Надрукував³ [...] ^{*2}.

11. Член-кореспондент проф. М. О. Максимейко (Харків) був за члена Комісії для виучування історії західно-руського та українського права та за керівника секції історії українського права при Харківській науково-дослідчій кафедрі історії української культури. Далі студіював «Руську Правду».

Надрукував⁴ [...] ^{*2}.

12. Член-кореспондент проф. С. Ю. Семковський.

Праця проф. С. Ю. Семковського поділяється: на 1) науково-дослідчу, 2) науково-навчальну та 3) громадську. [...] ^{*7}

Із доповідів, що стосуються до цієї роботи, частину яких прочитано р[оку] 1927, а частину виготовано, треба відзначити такі⁵ [...] ^{*2,3}.

II. ПРАЦЯ УСТАНОВ ВІДДІЛУ

1. Демографічний інститут

Р[оку] 1927 інститут працював у складі: директор – акад. М. В. Птуха, штатні наукові співробітники – Ю. М. Масютін, П. І. Пустоход і М. М. Трацевський (прикомандирований до інституту); постійні позаштатні співробітники: В. К. Воблій, Ю. О. Корчак-Чепурківський, В. А. Кульчицька і К. К. Хлопик; позаштатні [...] ^{*4}.

Головна праця інституту, як і р[оку] 1926, полягала в колективному обробленню статистичних матеріалів (переписів) для кількатомової роботи – «Людність України». [...] ^{*7}

До 1 січня р[оку] 1928 співробітники інституту вибрали, перевірили, звели й остаточно технічно розробили матеріали, що ляжуть в основу одного тому зазначеної роботи, а саме для таких її розділів: 1) еволюція людности України за 30 років – з р[оку] 1897–1927 (на підставі даних переписів 1897, 1916, 1917, 1920 і 1926 рр. і біжучої реєстрації); 2) міська й сільська людність України (1897, 1904, 1910, 1916, 1917, 1920 і 1926 рр.); 3) густість людности (1897, 1916, 1917, 1920 і 1926 рр.); 4) розподіл людности за полем (ті ж роки); 5) ймовірні втрати людности України під час війни та революції; 6) національний склад людности України (1897 і 1920 рр., почасти 1926). Текст до цієї роботи, що почала розгортатися ще р[оку] 1926, пише акад. М. В. Птуха і друкувати її інститут сподівається в-осени р[оку] 1928.

¹ Загальна кількість праць – 2.

² Так у документі. Правильно: Український вільний університет.

³ Загальна кількість праць – 4.

⁴ Загальна кількість праць – 2.

⁵ Загальна кількість доповідей – 12; праць – 4.

Окрім того, інститут переводив ще деякі колективні роботи. З осені р[оку] 1927 йде докладна розробка статистичних матеріалів для розвідки П. [І.] Пустохода й М. [М.] Трацевського: «Шлюбність людности на Україні», що має бути надрукована в другому «Збірнику праць» інституту. [...]»⁷

Друга колективна робота інституту полягала в збиранні по змозі повної бібліографії для статистики української людности. В ній більшу чи меншу участь брали мало не всі співробітники інституту, особливо-ж позаштатні. Виписано понад 700 нових карток; для цього, між иншим, переглянуто було комплекти українських журналів, старих «Губернскихъ ведомостей», «Журналь Министерства внутреннихъ дель» то-що.

До осені проваджено також чималу працю над збиранням історично-статистичних матеріалів, розроблено виписки з літературних та рукописних джерел то-що. [...]»⁷

Продовжено й закінчено було обробляти матеріали перепису р[оку] 1897, а почасті й р[оку] 1923, а саме – про професійний та соціальний склад людности України, фізичні й психічні вади людности (1897 р.), національний склад людности України (1920 р.).

Окремі співробітники інституту перевели таку роботу¹ [...]»^{2,7}.

2. Комісія для виучування західно-руського та українського права

На 1 січня 1927 року комісія працювала в складі: голова – акад. М. П. Василенко; 2 штатні наукові співробітники – С. М. Іваницький та Л. О. Окиншевич (секретар комісії) – та 14 нештатних [...]»⁴.

Звідомного року сталися в цьому складі такі зміни: 1) помер 3 травня І. М. Балінський, що в нім утратила комісія свого висококваліфікованого члена, 2) вступив до складу комісії – [В. Т.] Гришко.

Постійну й діяльну участь у комісії брав також академик І. О. Малиновський.

Року 1927 відбулося 30 засідань комісії. На них читано й обговорено доповіді-монографії, звідомлення про наукові доручення, рецензії на нову літературу з історії права² [...]»³.

Цього року відбулося тільки два командировання членів комісії для праці в позакиївських архівах [...]»⁷.

Року 1927 далі виписувано картки для «Словника української юридичної старовини» з джерел та літератури. На 1 січня р[оку] 1928 комісія має близько 11 000 карток. Щоб упорядкувати та посистематизувати карткові матеріали, обрано спеціальну підкомісію [...]»⁷.

Року 1927 вийшов з друку випуск III «Праць» комісії (близько 33 др[укованих] аркушів)³ [...]»².

Р[оку] 1927 почалися друком IV й V випуски «Праць» комісії, що містять у собі монографію І. Ю. Черкаського про «Громадські (копні) суди на Україні та Білій Русі»⁴ і «Збірник матеріалів з історії українського права» академіка М. П. Василенка.

¹ Загальна кількість праць – 2.

² Загальна кількість доповідей – 11.

³ Загальна кількість праць – 10.

⁴ Так у документі. Правильно: Черкаський І. Ю. Громадський (копний) суд на Україні-Руси XVI–XVIII ст. – Київ : [б. в.], 1928. – 700 с.

[...]^{*2,7}

3. Комісія для вивчення звичаєвого (народного) права України

Року 1927-го комісія працювала в складі: голова – акад. І. О. Малиновський, керівничий над працями проф. А. Е. Кристер, секретар В. А. Камінський, двоє штатних наукових співробітників, 8 постійних – позаштатних і 12 непостійних. Поділялася вона на 2 секції: права публічного та приватного. На чолі першої стоїть акад. І. О. Малиновський, секретарює штатний співробітник С. Г. Борисенко, входять до неї 3 постійних позаштатних і 5 тимчасових співробітників. На чолі секції приватного права стояв проф. А. Е. Кристер, за секретаря був В. А. Камінський, окрім того, виходив до неї штатний співробітник В. С. Назимов, 6 позаштатних постійних і 8 тимчасових. Протягом 1927 р. з секції права публічного вибуло 3 співробітники ([О. І.] Киричинський, [Б. В.] Селецький і [О. В.] Юрченко) і обрано теж три ([Н. О.] Олександров, [М. М.] Садовський та [М. Я.] Рожківський).

І. Праця секції приватного права

Робота секції полягала: 1) в збиранні матеріалів, 2) в їх опрацюванні і 3) в бібліографічній праці. Збирано матеріали чинного приватного звичаєвого права, відряджуючи членів секції на місця, а так само од кореспондентів комісії. Особливу увагу звернула секція на вивчення права родинного, спадкового та земельного. [...]^{*7}

Відряджених на периферію мала секція – 5 [...]^{*7}.

Картки з різних ділянок звичаєво-цивільного права складано на підставі різноманітних матеріалів, зібраних на Київщині, Чернігівщині, Поділлі та Волині, а так само й матеріалів надрукованих. [...]^{*7}

Опрацьовувано матеріали кількома напрямками. Опрацьовуючи історичні джерела українського звичаєвого права, за об'єкт вивчення брано Руську Правду, Литовський статут, Магдебурзьке право й збірник «Права, по которим судитя малоросійській народь». Здобутий матеріал науково-історично висвітлювано; виготовлювано окремі розвідки, як от про духівниці, про заповітні розпорядження (А. Е. Кристер), про спадкове право ([М. М.] Товстоліс і [В. А.] Камінський), про товариство ([В. А.] Камінський), про земельне право ([М. М.] Гершонов і [В. П.] Завітневич), про право родинне ([Б. О.] Язловський), про адміністраційне право та приймацтво ([Є. М.] Єзерський) тощо. Підготовлювано взагальноючі праці в галузі родинного, спадкового й земельного права України. Окрім того, до праць цього розділу належать нариси з науки історії звичаєвого права і біо- та бібліографічні розвідки про окремих наукових діячів, що працювали над українським звичаєвим правом (акад. [І. О.] Малиновський, [В. А.] Камінський, [В. С.] Назимов).

Нових бібліографічних карток не складано, але підбито підсумки попередньої роботи, яка за браком коштів припинилася р[оку] 1926, і намічено низку часописів та праць, що повинні стати за матеріал для складання бібліографії у наступному році. На перше січня бібліографічних карток було 1082.

Року 1927 одбулося 37 засідань пленуму секції приватного права, де вислухано було й обговорено низку доповідей та обмірковано загально-програмові питання². [...]^{*3}

¹ Загальна кількість праць – 29.

² Загальна кількість доповідей – 35.

Окремих нарад, де налагоджувано організацію праці взагалі, обмірковувано окремі завдання для окремих членів, а так само підготовувано матеріал для збірника праць секції приватного права, протягом 1927 року відбулося 20.

Особиста праця членів Секції приватного права¹ [...] ^{2,7}.

II. Секція публічного права

Секція р[оку] 1927 далі досліджувала революційне звичаєве право: збиралися архівні матеріали за революційні часи (судові вироки, газетні відомості то-що) за певною системою; переводилась інша, також колективна, робота над складанням програми для збирання норм звичаєвого революційного права.

Протягом звідомного року відбулося 5 командировань членів секції [...] ⁷.

Головні доповіді зачитано такі² [...] ³.

Члени секції [Є. В.] Саченко-Сакун та [О. І.] Киричинський склали картки з звичаєво-публічного права; на 1 січня 1928 р. назбиралося їх аж 1227 штук.

Особиста праця членів секції публічного права³ [...] ^{2,7}.

4. Комісія для вивчення народнього господарства України

Комісію утворив відділ тільки на-весні 1927 р. і перше її засідання відбулося 6 квітня. До складу комісії входять: голова – акад. К. Г. Воблий, його заступник – проф. Г. О. Кривченко, секретар – О. А. Плевако, члени: Л. М. Бобир-Бухановський, С. Г. Ісаак'ян, О. М. Лапоногов, Н. С. Середа, проф. Є. Д. Сташевський, В. О. Шпанбок (Харків), проф. А. І. Ярошевич, а з вересня – Я. Б. Діманштейн (Харків), проф. П. І. Фомін (Харків) та проф. І. Л. Ямзін (Москва).

Засідань відбулося 8, з них два присвячено було питанням організаційним, решта – вислухання доповідей та їх обговоренню. Завдання комісії є – вивчати: 1) витворчі та продукційні сили народнього господарства України; 2) можливості, форми та вагу участі України в світовому господарстві; 3) умови, процес та наслідки переходу України від давнього до нового ладу; 4) різні перспективні плани з окремих галузів економіки України та їх погодженість між собою; 5) опрацьовувати бібліографію з економіки України то-що.

На засіданні вислухано було такі доповіді⁴ [...] ³.

Особиста праця членів комісії⁵ [...] ^{2,7}.

5. Комісія для вивчення фінансових справ⁶

Комісія працювала в складі: голова – акад. Л. М. Яснопольський. 9 постійних членів: В. В. Ігнатович, В. В. Карпеко, П. Л. Кованько, М. І. Мітіліно, М. Д. Плещачівський, М. М. Меєрсон, О. А. Раєвський (Харків), Ф. Я. Несмілов (Харків) та Г. І. Тіктін (в Одесі) і 16 нештатних співробітників [...] ⁴.

Комісія збиралася що-два тижні за винятком літніх вакацій та під час командировання акад. Л. М. Яснопольського за кордон. На засіданнях прочитано було доповіді⁷ [...] ³.

¹ Загальна кількість праць – 26.

² Загальна кількість доповідей – 4.

³ Загальна кількість праць – 4.

⁴ Загальна кількість доповідей – 6.

⁵ Загальна кількість праць – 23.

⁶ Тут і далі – так у документі. Правильно: Комісія для вивчення фінансових та банкових питань.

⁷ Загальна кількість доповідей – 4.

Підготовано до друку ч. I «Збірника праць» комісії, що видати її постановлено було ще р[оку] 1926. [...]»⁵

Особисті наукові праці членів комісії¹ [...]»^{2,7}.

6. Комісія для вивчення радянського (цивільного) права

Комісія почала працювати з осені р[оку] 1927 в складі: голова – проф. А. Е. Кристер, секретар Б. О. Язловський; члени: проф. В. В. Карпеко, проф. М. І. Мітіліно, проф. М. М. Товстоліс та О. С. Добров. Штатних співробітників р[оку] 1927 комісія не мала. За предмет робіт комісії є радянське цивільне право у широкому його розумінні (тоб-то цивільне право у властивому розумінні – торговельне, промислове, трудове, земельне). Його студії мають провадитися на базі порівняльного та порівняльно-історичного правознавства: 1) розроблювати біжуче чинне радянське цивільне право; 2) опрацьовувати нові проблеми, що їх ставить юридичне життя; 3) монографічно опрацьовувати окремі питання; 4) скласти бібліографію відповідних праць; 5) стежити за радянським та закордонним законодавством у відповідних галузях; 6) друкуючи свої праці в академічних виданнях, знайомити широкі зацікавлені кола з проблемами правничого життя; 7) подавати свої праці та висновки в галузі радянського права на запитання радянських установ.

Почавши функціонувати допіру з осені цього року, комісія провадить організаційну роботу щодо здійснення своїх завдань. Одночасно почала й суто наукову працю. Між іншим зачитано було дві доповіді [...]»³.

7. Правниче-термінологічна комісія

Комісія року 1927 працювала в складі: голова І. Ю. Черкаський, секретар В. І. Войткевич-Павлович та 3 членів – Г. Д. Вовкушевський, А. Л. Дроб'язко і В. Й. Крижанівський. Після тяжкої недуги вночі проти 2 серпня 1927 року помер секретар комісії В. І. Войткевич-Павлович, а на його місце обрано члена комісії Г. Д. Вовкушевського. Всі члени Правниче-термінологічної комісії вважаються за нештатних наукових співробітників Укр[аїнської] акад[емії] наук. Протягом звідоного року відбулося 99 засідань, з них 7 присвячено було інформаційно-організаційним питанням, 36 – на обговорення й ухвалу слів-термінів з українських джерел, мало не виключно історичних, друкованих та рукописних, правничих актів (з Литовського статуту р[оку] 1566, Рум'янци[евського] опису Переяслав[ського] та Київськ[ого] полку; рукоп[исного] відділу Всенар[одньої] бібліот[еки] України та Арх[іву] Юго-Зап[адної] Росії; з Акт[ов] Юж[ної] и Зап[адної] Росії, т. 1, СПб., 1863) та з актового матеріалу за XVII ст. в Харків[ському] центр[альному] істор[ичному] архіві і з інших джерел – разом 4800 слів; і 57 засідань було присвячено на переклад та редагування мови й термінів, за дорученням од редактора видань III відділу Академії академіка М. П. Василенка, наукових розвідок і статтів для різних видань III відділу, – в тому числі капітальної монографії акад. К. Г. Воблого «Історія цукро-бурякової промисловості». [...]»⁷

8. Комісія соціологічна

Соціологічна комісія УАН, під головуванням члена-кореспондента Академії проф. С. Ю. Семковського, протягом 1927 року перебувала ще в стані організації, опрацьовувала плани робіт та розподіляла їх поміж членами комісії.

¹ Загальна кількість праць – 6.

9. Окремі наукові доручення відділу [...]»⁷.

10. Бібліотека відділу

Протягом звідомного року бібліотеку поповнювано новими книжками – почасті шляхом обміну з деякими установами, почасті пожертвами од різних осіб (як акад. І. [О.] Малиновський – 26 книжок, П. [Н.] Лозієв тощо) та купівлею книжок на суму 1723 крб 41 коп. Разом протягом року одержано 1238 книг та 14 часописів.

Бібліотекою регулярно користувалося 46 осіб, з них 13 не співробітників Академії. Разом протягом року видано 942 книжки.

Заведено до інвентаря 1611 книжок. З них: 77 книжок з бібліотеки О. І. Левицького, 1379 книжок із бібліотеки А. Д. Стороженка та 161 книжку «Полное Собрание Законовъ Россійської Имперіи». Для них написано 3328 карток, з яких прикомандирована до бібліотеки М. В. Кістяківська написала 500 карток. Оправлено 483 книги на 241 крб.

11. Семінар для виучування народнього господарства України

Семінар працює під керівництвом акад. К. Г. Воблого. Складався він з 14 членів та кандидатів, а саме: 1) В. К. Воблий, 2) Р. Вольтман, 3) А. [Н.] Марголін, 4) Ю. [М.] Масютін, 5) З. [М.] Орлова, 6) В. [М.] Пилипенко, 7) О. [А.] Плевако, 8) С. [І.] Підгасць, 9) П. Рутківський, 10) Г. [М.] Таран, 11) Р. Тимофіюк, 12) М. [М.] Трацевський, 13) Л. Іліцький та 14) Ю. Черняхівський. Звідомного року семінар надрукував другий випуск своїх праць (16,5 друк[ованих] арк.) і виготовив третій.

Прочитано було 6 доповідів [...]»³.

12. Семінар для виучування цивільного права¹

Семінар працював під керівництвом проф. А. Е. Кристера в складі 3 осіб: М. Черняхівського, В. [П.] Завітневича і С. Білецького, що закінчили були правничий факультет КІНГУ. Працював семінар у трьох ділянках.

Перша ділянка полягала в науково-теоретичному підготованні в галузі цивільного права. Члени семінару студіювали поступінно інститути цивільного права на підставі законодавства радянського та чужоземного, ґрунтовно перероблюючи питання цивільного права шляхом студіювання головних компендіумів та основної монографічної літератури.

Друга ділянка роботи полягала в самостійному науковому розробленні окремих тем, що їх висвітлити та науково опрацювати був поставив за завдання керівник семінару.

Отож В. [П.] Завітневич опрацював і написав² [...]»².

М. Черняхівський мав за своє окреме завдання виготовити тезу про договори на користь третіх осіб. [...]»⁷

С. Білецький вучував питання про так звану відумерщину, спадщину без спадкоємців.

Третя ділянка роботи полягала в тому, що учасники семінару стежили за новітньою радянською літературою та вивчали радянську судову практику.

13. Товариство економістів

Дарма, що протягом 1927 року вступило 12 нових членів, все-ж на 1-е січня 1928 р. членів т[оварист]ва значно поменшало проти минулого року. Сталося це

¹ Так у документі. Правильно: Науковий семінар для виучування цивільного та народнього права.

² Загальна кількість праць – 3.

через те, що тих членів, котрі виїхали з Києва, а то й з республіки і порвали всякий зв'язок з т[оварист]вом, виключено з його складу.

[...]⁵

Склад президії т[оварист]ва протягом м[инулого] року змін не зазнав. Голова т[оварист]ва акад. К. Г. Воблий, заступник голови проф. Г. О. Кривченко, члени – проф. А. І. Ярошевич і А. С. Синявський, секретарі – О. М. Лапоногов і О. А. Плевако.

Протягом року працювало три секції – статистична, кооперативна і для вивчення народнього господарства України. Як і торік, особливо жваво працювала кооперативна секція. [...]⁷

Заснування в Києві [Науково]-дослідчої катедри кооперації, відтягнувши чимало активних робітників, що почали працювати при катедрі, позначилося й на роботі секції.

Те-ж саме треба сказати й про секцію вивчення народнього господарства України. Тут роботу почасти перенесено до заснованої при III відділі Укр[аїнської] акад[емії] наук комісії для вивчення народнього господарства. [...]⁷. На пленарні засідання ставляться тільки ті доповіді, котрі цікавлять усіх членів т[оварист]ва¹ [...]³.

14. Товариство правників

У складі президії жадних змін не відбулося. За голову т[оварист]ва був акад. І. О. Малиновський, за його заступника проф. А. Е. Кристер, за секретаря Б. О. Язловський. Склад членів т[оварист]ва зменшився, помер М. С. Мазор.

Діяльність товариства полягала в розробленні питань чинного та біжучого законодавства в галузях права цивільного (спадкового, зобов'язань), промислового та адміністративного і в упорядженні двох прилюдних засідань укупі з Комісією радянського права², де прочитали доповіді проф. В. В. Карпеко та проф. А. Е. Кристер (див. звіт про діяльність Комісії радянського права).

15. Видавнича діяльність відділу

Протягом року 1927 надруковано³:

I. Записки Соціально-економічного відділу томи V–VI, за редагуванням голови відділу акад. М. П. Василенка – 30 друкованих аркушів. У «Записках» розміщено такі статті:⁴ [...]².

II. Праці Комісії для виучування історії західноруського та українського права. Вип. III під редагуванням голови комісії академіка М. П. Василенка, 32 друков[ані] аркуші⁵. [...]²

III. Праці Семінару для виучування народнього господарства України, вип. II, з передмовою академіка К. Г. Воблого, 17 друкованих аркушів⁶. [...]²

Прикінцеві уваги

Року 1927 почасти здійснилися давні наміри відділу – відкрито було діяльність трьох нових установ, а саме Комісії для виучування народнього господарства України, Комісії для виучування радянського права та Соціологічної. На жаль, комісії ці тільки з 1 січня р[оку] 1928 мають по одному штатному науковому

¹ Загальна кількість доповідей – 2.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Комісія для виучування радянського цивільного права.

³ Див.: Бібліографія праць наукових співробітників ВУАН // Історія Національної академії наук України. 1924–1928. Документи і матеріали. – Київ: НБУВ, 1998. – С. 674–688.

⁴ Загальна кількість праць – 12.

⁵ Загальна кількість праць – 15.

⁶ Загальна кількість праць – 7.

співробітнику, а з давніх установ відділу зовсім не мають штату – Комісія для вивчення фінансових справ та Правниче-термінологічна. [...]»⁵. Всі давні установи відділу не тільки зайняли почесне місце поміж науковими інституціями Союзу, але добре відомі й за кордоном. [...]»⁵

V. ЗВІДОМЛЕННЯ УПРАВИ АКАДЕМІЇ ЗА 1927 РІК

У 1927 році на всі свої потреби Академія витратила 473 849 крб 38 коп., себ-то на 105 416 крб 52 коп., або на 28,6 % більше, ніж у році 1926. [...]»⁵

Звідолення Всеукраїнської академії наук у Києві за 1927 рік. – Київ : [б. в.], 1928. – С. 1–105.

Історія Національної академії наук України. 1924–1928. Документи і матеріали. – Київ : НБУВ, 1998. – С. 344–401.

№ 14¹

ЗВІТ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ВУАН ЗА 1928 р.²

КОРОТКЕ ЗВІДОМЛЕННЯ З ДІЯЛЬНОСТІ УСТАНОВ

ПРИ РАДІ ВУАН ЗА 1928 РІК

(Звіт неодмінного секретаря Всеукраїнської академії наук академіка
О. В. Корчак-Чепурківського)

Свій акт сьогодні Українська академія наук відбуває напередодні десятиліття свого існування і перший раз після глибоких та органічних змін в життю Академії, що зайшли з початком минулого літа.

[...]»¹

Новий статут Академії, стверджений Народнім комісаріатом освіти, запровадив до життя і функціонування новий керуючий академічний орган, а саме – академічну Раду. Рада Академії наук поповнилась представниками Наркомос[віт]и, включила в число своїх членів усіх фактичних керівників науковою роботою в Академії не тільки з числа дійсних членів її, але також і з числа відповідальних наукових робітників, які мають в Раді дорадчий голос. [...]»^{1,7}

В зв'язку з наближенням до десятилітнього ювілею, Академія ще більше інтенсифікувала розгортання роботи щодо все більшої й ретельнішої перевірки своєї дотеперішньої праці, поліпшення її основ та повнішої демонстрації її десятилітніх досягнень.

При Раді Академії засновано спеціальну Ювілейну комісію³³), яка взяла на себе головний провід організації ювілейних свят. В цьому напрямку Ювіл[ейна] комісія проводить дуже інтенсивну роботу.

Крім того, також повстали з участю профспілчанських представників комісії Плянова та Статутарна, що мають завдання опрацювати статут Академії наук та положення про її установи, а також розробити «п'ятилітній плян».

Крім організації цих нових комісій, заснованих в зв'язку з академічними змінами, Рада Академії, як і раніше, відала одною з найважливіших установ Академії,

¹ Див. док. № 15, 22, 35–36, 39.

² Заголовок складений упорядниками.

а саме – її видавничим відділом. Цей відділ, що давав змогу реалізувати в друку величезну наукову продукцію академічних установ, дістав у минулому році від держави 81 000 крб. На ці гроші Видавництво випустило в світ 69 видань на 852 друкованих аркушах.

На відділи це припадає так: Історично-філологічний – 44 назви на 542 друк[ованих] арк., Фізично-математичний – 14 назв на 126 друк[ованих] арк., Соціально-економічний – 9 назв на 161 друк[ованому] арк. і на установи при Раді ВУАН – 2 назви на 23 друк[ованих] арк.

Крім того, видавнича діяльність Академії збільшилась ще тим, що частина наукових академічних праць виходила накладом інших видавництв. Таких видань в 1928 р. вийшло 39 назв на 453 друкованих аркушах, отже, всього за 1928 р. Академія видала 108 праць розміром на 1305 друкованих аркушах. Регулярний обмін своїми виданнями Академія провадила із 137 закордонними установами, 117 – по СРСР та 106 – установами на Україні, всього з 360 установами. За 1928 рік Академія розповсюдила 62 127 примірників своїх видань, тобто на 40 % більше, ніж було розповсюджено попереднього року.

З установ при Раді Академії, що їх діяльність мусить мати велике значення для економіки нашої країни, в першу чергу треба назвати Постійну комісію для виучування продукційних сил України, що працює під головуванням акад. Л. [М.] Яснопольського та при ученому секретареві А. [І.] Ярошевичу.

Ця комісія розпочала своє існування ще з 1919 року. В минулому році здобула свій невеликий, правда, бюджет – всього 3090 крб, а також одного штатного наукового співробітника. В зв'язку з цим комісія оживила свою діяльність. Вона організує прилюдні збори з метою інформації та популяризації потреб і досягнень в царині виучування продукційних сил на Україні. Крім того, комісія зладила до друку 2 числа своїх інформаційних «Бюлетенів». Окремі секції комісії зібрали низку монографій, пророблених по секціях ще попередніх років їхньої діяльності, готуючи матеріали для першого збірника наукових праць УКОПС.

Поруч Комісії по вивченню продукційних сил України треба поставити Комісію по науковому дослідженню території Дніпрельстану, що працює також під головуванням акад. Л. [М.] Яснопольського та при секретарі – М. [М.] Ткаченко. В минулому році ця комісія провадила свою роботу в доволі несприятливих умовах, бо вона не дістала від Наркомос[віт]и тих коштів, що вона просила для того, щоби відповідно розгорнути свою роботу. Однак комісія провела чимало дослідів. Під керівництвом ВУАК'у ішло археологічне дослідження території Дніпрельстану, над яким працювали [С.] С. Гамченко, [Л. П.] Добровольський, П. [І.] Смолічев. [...]»⁷. На прилюдних засіданнях комісії ставились інформаційні доповіді про діяльність її, а також і праці, що були результатом дослідження, які проводили члени комісії. Праці своїх секцій комісія підготувала для спеціального збірника.

Дальшою установою при Раді з дуже важливими економічно-практичними завданнями є Акліматизаційний сад, що роботою в ньому керує акад. М. Ф. Каченко. Ця установа продовжувала свою роботу попередніх літ і дійшла певних успіхів в галузі акліматизації плодкових та лікарських рослин. Тут треба згадати, що Акліматизаційний сад не має цілком задовольняючого матеріального забезпечення для своєї праці. Напр[иклад], сад не може навіть огородити своїх цінних посадок

будь-якою міцною огорожею, ризикуючи, що ці посади розкрадуть або витолочить та поб'є худоба.

Велику роботу проробив за минулий рік Всеукраїнський археологічний комітет, що є також при Раді ВУАН. ВУАК вів археологічні дослідження в районі Дніпрельстану та вивчав трипільську культуру, тримаючи під своїм контролем та керівництвом справу археологічних розкопів на всій Україні. Крім свого бюджету, ВУАК користувався ще й фінансовою підтримкою місцевих виконкомів тощо. Чималу роботу проробила в минулому році і Софійська комісія при ВУАК'у. Вона зайнялася реставрацією та укріпленням відомих фресок у Києво-Софійському соборі¹. На цю роботу Упрнаука асигнувала 5000 крб і комісія викликала для неї з Ленінграду фахівця – проф. Д. Й. Кіплика. Його праця, окрім позитивних результатів щодо зміцнення фресок, виявила ще й дуже багато цікавого й нового до історії Софійського собору. Звернула увагу комісія і на мозаїку собору, виробляючи способи зберегти й науково вивчити ті мозаїки.

Провадив експедиції для поповнення своїх колекцій і Кабінет антропології ім. Вовка, також і опрацьовуючи науково свій матеріал. Кабінет підготував другий том свого видання «Антропологія», куди мають увійти праці співробітників кабінету за 1928 рік.

Спеціальний відділ етнології при Кабінеті ім. Вовка² також проробив низку дослідів, вивчав дитячий побут, народне харчування, народню техніку, як от: гончарство, виріб веретен. Зокрема, треба відзначити дослідження відділу етнології над побутом кримських татар.

Співробітники відділу дбали також про поповнення музейних збірок та їх вивчення, а також присвятили низку дослідів над працями покійного фундатора Кабінету Ф. К. Вовка, за матеріалами з його архіву.

Свої роботи відділ зібрав і видає як «Матеріяли до етнології, т. І», що нині закінчуються друком.

Музей мистецтв ВУАН поповнив минулого року свої колекції цінними надбаннями, що перейшли до музею через здійснення директив НКО про систематизацію і перерозподіл майна між київськими музеями відповідно до цільового настановлення кожного, а також багато експонатів закуплено.

[...]⁷. Музей підтримує виставні зв'язки з багатьма мистецькими та музейними європейськими установами.

Великою установою з окремим бюджетом, що існує при Раді Академії, є Всенародня бібліотека ВУАН, яка стала поважною установою європейського розмаху, і займає серед великих бібліотек Радянського союзу четверте місце. Її діяльність вимагає окремого великого звітання. Тут в коротких словах скажемо лише, що ВБУ в минулому році значно збільшила свої штати, що дало їй змогу інтенсивніше посприяти справу впорядкування та каталогізації своїх величезних фондів. Також продовжено ремонт нового будинку, де має розташуватись основний, науковий відділ бібліотеки та переведено багато інших поліпшень в практичній роботі. [...]⁷

¹ Тут і далі – так у документі. Мається на увазі: Собор Св. Софії.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Кабінет антропології ім. Ф. Вовка.

ВБУ мала у Вінниці свою філію, що, окрім вельми цінної бібліотечної роботи, ще провадила і роботу краєзнавчу в спеціальному Кабінеті виучування Поділля. Філія видає свій орган та окремі праці.

Розпочала свою роботу Бібліографічна комісія при Раді. Але ця установа ще не встигла широко розгорнути своєї діяльності і пробує в стадії організації.

За минулий рік, як і в попередні роки. Рада Академії мала при собі цілу низку наукових товариств по всій Україні.

В самому Києві треба назвати Науково-педагогічне т[овариств]о. Воно об'єднувало в цьому році 196 членів (попереднього року було 184 чл[ени]). Основною вихідною точкою для розвитку діяльності цього товариства був інтерес до різноманітних питань педагогіки, надто в зв'язку з будівництвом радянської школи. Товариство організувало низку секцій, згуртувало навколо них педагогів, ставило прилюдні доповіді і, зрештою, друкує нині перший том своїх «Записок». Велику активність виявили численні провінціальні наукові товариства. [...] ^{4,7}

Але входить в число учасників в роботі наукових товариств і низка мало відомих людей, що, однак, велику поміч дають науці, особливо під час експедицій та дослідів в даній місцевості, і готують із себе кадр наукової зміни, а поки-що побільшують наукову масу, яка гуртується біля місцевих центрів. Вчисляти всі ці товариства зараз було б зайвим і непотрібним, але для ілюстрації вкажемо, що, напр[иклад], Шепетівське наукове товариство складається з 4 почесних членів, 28 членів дійсних та 6 членів-співробітників. Більшість із цих товариств, як от Одеське, Полтавське та інші, видавали збірники своїх праць, а інші готуються також до видання праць.

Кінчаючи цими короткими інформаційними додатками нашу інформацію про діяльність наукових товариств, відзначимо, що робота у цих товариствах великою мірою сприяє зв'язкові Академії між широкими масами інтелігенції на Україні та всіма тими, хто цікавиться наукою й бажає щось для неї зробити, чимсь для неї прислужитися.

[...] ¹

ЗВІДОМЛЕННЯ І-го ІСТОР[ИЧНО]-ФІЛОЛОГ[ИЧНОГО],
ВІДДІЛУ ВУАН ЗА 1928 РІК
(Звіт секретаря відділу академіка О. П. Новицького)

[...] ¹

У звідомному році в особовому складі відділу є деякі зміни: за відмовленням від секретарства акад. С. О. Єфремова обрано секретарем відділу акад. О. П. Новицького. [...] ⁴ відділ має дійсних академіків штатних 8, позаштатних 7, двох директорів з правами академіків та 6 членів-кореспондентів. Одного з членів відділу, [акад.] М. С. Грушевського, обрано на дійсного члена Всесоюзної академії наук, так що відділ зараз має трьох дійсних членів, спільних з Всесоюзною академією, не рахуючи акад. С. Ф. Ольденбурга, який досі не брав ще участі в роботі нашого відділу.

Катедра історії українського народу¹, крім загального керівництва історичними установами, керувала систематизацією історичного матеріалу за другу половину XVII в. і підготовляла видання історії Хмельниччини, як IX тому «Історії України-Руси». Перша половина цього тому закінчена друком і цими днями вийде в світ.

¹ Так у документі. Правильно: Катедра новітньої історії українського народу.

Культурно-історична комісія разом з Комісією історичної пісенності і Кабінетом примітивної культури, крім організації дослідно-збирацької роботи – особливо в районі Правобічного Полісся і Дніпрельстану, провадила видавання: «Первісне громадянство та його пережитки на Україні», «Примітивна культура та її пережитки на Україні», «Соціальна праісторія та її соціологічні підстави»; цього року вона випустила річник 1927 – припізнений з браку дотації і перший випуск річника 1928.

Комісія історичної пісенності приступила до підготовки II-го тому «Корпусу українських народніх дум»; разом із тим ішла праця над корпусом історичних пісень XVIII в.

Комісія старої історії України в цім році вела свої заняття головно в трьох напрямках: історії колонізації, організації суспільних верств і влади та історії українського літописання.

Комісія Лівобічної України¹ випустила великий збірник, присвячений Чернигову і Північному Лівобережжю.

Комісія Полудневої України приступила до видання збірника Полудневої України (Степи і Побережжя).

Комісія Західньої України вела підготовчу роботу для збірника, присвяченого Галичині з Буковиною і Закарпаттям.

Комісія Києва і Правобережжя займалася обслідуванням цієї країни² – особливо XIX віку; тому що комісії досі не вдалося здійснити плану щорічників, присвячених Києву та його околиці, ці статті виходили в різних виданнях. Так само не вдалося цього року здійснити пляну Музею м. Києва³, що подав до міськради акад. О. П. Новицький.

Археографічна комісія закінчила друком I том «Українського архіву», що містить т. зв. Коденську книгу; приступила до друку I тому «Генерального слідства», приготувала до друку «Акти й листи р. 1659–1665»; одною зі справ, яка її особливо займала, було видання «Січевого архіву» в цілості.

Комісія дослідження української історіографії випустила том науково-публіцистичних і полемічних писань [М. І.] Костомарова і приступила до підготовки видання творів [В. Б.] Антоновича. З її участю було переведено Істор[ичною] секцією комеморативні засідання, присвячені [В. Б.] Антоновичу, вистава його рукописів і т. ін.

Комісія новішої історії України випустила II і III томи збірника «За сто літ».

Історична секція при Істор[ично]-філол[огічному] відділі випустила III і IV томи своїх «Праць», 6 книг «України» і «Науковий Збірник» за р[ік] 1928. Сюди ж треба зарахувати перший том «Ювілейного збірника» акад. М. [С.] Грушевського⁴.

Комісія для дослідів над історією громадських течій на Україні, під головуванням акад. С. О. Єфремова, в цьому році виділила спеціальну декабриську

¹ Так у документі. Мається на увазі: Комісія Лівобережжя та Слобідської України.

² Так у документі.

³ Так у документі. Можливо мається на увазі: підготовча робота зі створення Київського муніципального музею історії Києва науковцями Комісії Києва і Правобережжя

⁴ Так у документі. Правильно: Ювілейний збірник на пошану академіка Михайла Сергійовича Грушевського: з нагоди шістдесятої річниці життя та сорокових роковин наукової діяльності. Т. 1. – Київ: [б. в.], 1928. – 492 с.

підкомісію; намічаються надалі підкомісії: для вивчення польських повстань і початків соціалістичного руху.

Комісія для складання біографічного словника діячів України¹, під головуванням акад. С. О. Сфремова підготувала вже до друку перший том словника.

Історично-географічна комісія² під керівництвом проф. О. С. Грушевського провадила роботу у таких напрямках: вибирання на картки матеріалів історично-географічного змісту, переважно з архівних джерел; оброблення в монографічній формі окремих питань з історії заселення та складання статтів словникового типу. У тісному зв'язку з цією працею йшли архівні студії. Комісія випустила в світ II-й том свого «Історично-географічного збірника».

Комісія давнього українського письменства, під головуванням акад. В. М. Петца³, переводила розшуки та перегляд пам'яток давнього українського письменства, складала систематичну бібліографію давнього письменства та описи ще неописаних рукописів; почала вже свою видавничу діяльність: видала перший том «Пам'яток мови та письменства»³⁴) й здала до друку другий том.

Комісія для видавання пам'яток новітнього українського письменства⁴ провадила працю, головним чином, над Шевченком⁵, т. III (листування) і VIII (малюнки), що закінчуються друком. Крім того, вийшов збірник «Література», том I.

Етнографічна комісія⁶ за цей рік довела свою кореспондентську мережу – загальне число постійних кореспондентів – до 1200, а число непостійних сягає до 11 000 чоловік. Вона видала дві книжки (6 і 7) «Етнографічного вісника». Крім того, 27 грудня, за клопотанням комісії, відділ затвердив при ній Кабінет національних меншостей та Кабінет казкової творчості⁷.

Кабінет музичної етнографії урядив 7 наукових екскурсій, три з них зроблені коштом Академії, дві на субсидію, дану в особисте розпорядження К. В. Квітки від Управління політосвіти, через Всеукраїнське т[овариств]во революційних музик, на підсилення музично-етнографічної роботи й дві – коштом керівничого К. В. Квітки. До кабінету вступили ще записи народних мелодій від дев'яти осіб з різних округ. В справі опублікування музично-етнографічних матеріалів кабінет з осені звітного року редагує й видає записи Андрія Коношенка (Грабенка) та злагодив до друку збірку своїх власних записів двоголосних пісень.

Катедра й кабінет українського мистецтва продовжували збирання матеріалів для мап художньо-народної промисловости, особливо на Поділлію, збирання матеріалів для тлумачного словника української архітектури і матеріалів по малярській праці М. В. Гоголя.

У цьому році кабінет видав «Розписи хат у с. Ходоровцях на Кам'янецьчині» М. О. Щепотьєвої.

¹ Так у документі. Правильно: Постійна комісія для складання біографічного словника діячів України.

² Так у документі. Мається на увазі: Постійна комісія для складання історично-географічного словника української землі.

³ Див.: Розділ Фотодокументи, фото № 13.

⁴ Так у документі. Правильно: Постійна комісія для видавання пам'яток новітнього українського письменства.

⁵ Так у документі. Маються на увазі: матеріали Т. Г. Шевченка.

⁶ Так у документі. Правильно: Етнографічно-фольклорна комісія.

⁷ Так у документі. Правильно: Кабінет дослідження дитячої творчості.

До цієї катедри належить ще два музеї: Музей українських діячів науки та мистецтва та Український театральний музей.

Перший з них, крім інвентаризації та систематизації матеріалів музею, улаштував виставку пам'яті І. С. Нечуя-Левицького, видав каталог цієї виставки зі звитом за два останні роки і «Листи В. Горленка до Панаса Мирного»¹.

Зараз друкується «Збірник музею», присвячений Миколі Лисенкові. Подорожі для збирання музейного матеріалу дали гарні наслідки. За рік прибуло 4480 експонатів.

Театральний музей² значно поповнився новими експонатами, в кількості 13 169 речей. Не вважаючи на те, що через брак штатних співробітників (музей має лише самого керівника) доводилося відчиняти його тільки раз на тиждень, було 1322 відвідувань.

Восени розпочався в музеї ремонт, для поширення його помешкання, через що довелося його зачинити, а тому що ремонт не закінчився, музей й досі залишився зачиненим.

Комісія для складання словника української живої мови, під головуванням акад. А. Ю. Кримського, продовжувала працю над виготовленням Російсько-українського словника. Виготовлено 1-й і 2-й випуски II-й тома (З–К). Крім того, комісія продовжувала працю над поповненням лексичного матеріалу для тлумачного словника української мови. Усього виписано з різних джерел 36 576 карток.

[...]^{*7}

Комісія історичного словника української мови (директор Є. К. Тимченко) виготовила до друку словник до літери Ж і тепер, одержавши спеціальне на це асигнування від Наркомос[віт]и, приступила до друку I-го тому.

Інститут української наукової мови за відчитний рік видав шість словників, два словника здано до друку, а шість словників проходять зараз через редакторат.

Комісія історії української мови під керівництвом акад. А. Ю. Кримського сильно розвила свою діяльність за цей рік. Вона поставила собі за найближче завдання в першу чергу досліджувати актову мову XIV–XVII вв., що відбиває в собі сильну течію народньої мови, й видала I-й т. «Українських грамот»³ і підготувала до друку т. II та, крім того, видала ще декілька публікацій по історії української мови.

Діалектологічна комісія друкує «Діалектологічний збірник». Зараз закладаються ще Комісія нормативної граматики української мови, під головуванням акад. А. Ю. Кримського, та Комісія етимологічного словника⁴, під головуванням проф. Є. К. Тимченка.

Кабінет арабо-іранської філології та пюркології, під керуванням акад. А. Ю. Кримського, працював далі над загальними та спеціальними питаннями лінгвістики та історії східних народів і видав декілька публікацій.

¹ Так у документі. Мається на увазі праця: Рудинська Є. Листи Василя Горленка до Панаса Мирного. 1883–1905 // Збірник Історично-філологічного відділу ВУАН. – Київ, 1928. – Т. 60. – 106 с.

² Тут і далі – так у документі. Мається на увазі: Український театральний музей.

³ Так у документі. Правильно: Розов В. Українські грамоти. Т. 1 : XIV в. і перша половина XV в. // Збірник Історично-філологічного відділу ВУАН. – Київ, 1928. – Т. 63. – 176 с.

⁴ Так у документі. Правильно: Комісія етимологічного словника української мови.

Зараз засновується ще новий Кабінет експериментальної фонетики, яка має не тільки наукове, але й практичне значення в справі нормалізації літературної вимови, в справі вимови чужих звуків при навчанні чужих мов, а також допомагає навчати глухонімих, лікувати деякі органи тощо.

Комісія візантологічна¹ улаштувала свої засідання почасти самостійно, почасти спільно з Асоціацією сходознавства³⁵⁾.

Гebraїстична комісія випустила свій «Збірник».

Комісія заходо- й америкознавства теж випустила «Збірник заходознавства».

Науково-педагогічна комісія під головуванням акад. П. від[ділу] О. В. Корчака-Чепурківського та керівництвом В. Ф. Дурдуківського так само, як і в минулому році, в міру обмежених коштів, розвивала свою діяльність у 2-х секціях: 1) методів педагогічної праці і 2) охорони здоров'я дітей. Комісія розв'язувала актуальні питання з педагогіки та шкільної гігієни, в зв'язку з життєвими вимогами і пляновим розвитком навчання в трудовій школі (комплексна система, ланкова організація роботи, санітарно-гігієнічні умови занять фізкультурою, навантаження роботою дітей і т. і[н.]).

Бібліотека відділу ім. В. Б. Антоновича під керуванням К. М. Антоновичевої впорядкувала всю книгозбірню акад. В. С. Іконникова, крім брошур та періодики; впорядковано по новій системі розділ періодики фундаментальної бібліотеки та зареєстровано в інвентарний та систематичний каталоги 600 примірників ново-придбаних книжок. Крім того, бібліотека брала участь в улаштуванні виставки з нагоди 20-тиріччя з дня смерті В. Б. Антоновича.

Переходимо, нарешті, до товариств, що існують при І-му відділові.

Історично-літературне товариство, під головуванням академ[іка] С. О. Єфремова й при секретарі П. П. Филиповичу, в складі 49 членів одбуло в звідомному році, крім звичайних засідань, спеціальні засідання, присвячені [Т. Г.] Шевченкові, О. [Ю.] Кобилянській, [М. М.] Коцюбинському та [Г. Ф.] Квітці-Основ'яненкові.

Товариство дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді, під головуванням акад. В. М. Перетца, в складі 40 членів, улаштувало 37 засідань з 52 доповідями, між іншим, одне засідання було присвячено [Т. Г.] Шевченкові, а друге [Г. Ф.] Квітці-Основ'яненкові.

Історичне товариство Нестора-літописця під головуванням академіка III-го відділу М. П. Василенка, в минулому 56-му році свого існування, мало 178 членів.

Протягом року одбуло 17 прилюдних засідань, на яких зачитано 42 доповіді, присвячених переважно розробці окремих історичних проблем Наддніпрянської України, зокрема Києва, а також різних питань архівознавства, історії, письменства та етнографії. Товариство, перебуваючи в постійному науковому зв'язку з низкою наукових установ, брало участь і в наукових з'їздах та ювілеях. Звідомного року товариство продовжувало роботу над складанням чергової книжки свого видання, що припинилося р[оку] 1914, із звітними за 1914–1928 рр. та конспектами доповідей, прочитаних за цей час на засіданнях товариства. [...]»⁷

Таким чином, робота нашого відділу вся б'є в одну точку – поширення й поглиблення українознавства в найширшому розумінні слова: історія, мова, письменство, мистецтво, побут українського народу – все що повинно знайти свою розробку та освітлення в роботі цього відділу [...]»¹.

¹ Так у документі. Правильно: Комісія для вивчення візантійського письменства та впливу його на Україну.

ЗВІДОМЛЕННЯ II-го ФІЗИЧНО-МАТЕМАТИЧНОГО ВІДДІЛУ ВУАН ЗА 1928 РІК

(Звіт секретаря відділу академіка І. І. Шмальгаузена)

Протягом 1928 року в особовому складі 2-го відділу відбулися такі зміни. Штатних академіків було спочатку 14, а після зарахування до штату академіка Ф. Г. Яновського – 15. Того ж року помер академік Ф. Г. Яновський та зараховано до штату акад. Д. К. Заболотного. Таким чином, на початку 1929 року 2-й відділ має 15 штатних академіків. Нештатних академіків було 21, з них в 1928 році помер у Відні акад. [А.] В. Старков і перейшов до штату акад. Д. К. Заболотний. Таким чином, на початку 1929 року є 19 нештатних академіків. До складу відділу належать також директори Зоологічного музею та Дніпрянської біологічної станції. Членів-кореспондентів було 9 і 9-ть залишається. Штатних наукових співробітників на відділі було 19, з них 2 – для «окремих доручень» при президії відділу; на початку 1928 року додано було ще 8 нових штатних посад, так що на початку 1929 року на відділі маємо 27 штатних наукових співробітників (не враховуючи сюди 2-х директорів).

Нештатних наукових співробітників було 52, вибуло 4, додано було 5, і, таким чином, на 1-ше січня 1929 року маємо 53 нештат[них] наук[ових] співробітників.

Року 1928 засновується при 2-му відділі новий Музей акліматизації, що перебуває під керівництвом акад. М. Ф. Кащенко; до відання відділу перейшла Фотографічна лабораторія, під завідуванням акад. Б. І. Срезневського, поновлюється Комісія прикладної математики, під керівництвом акад. Д. О. Граве, та при ній організується вираховально-креслярське бюро та, нарешті, реалізовано дві нових лабораторії – Хемічна лабораторія, під керівництвом акад. В. О. Плотникова, та Хемічно-технологічна лабораторія, під керівництвом акад. В. Г. Шапошнікова. Ці лабораторії розміщено в новому будинкові Академії, де, крім двох хемічних лабораторій, дістали приміщення також Інститут технічної механіки, Геологічний та Зоологічний музей, Дніпрянська біологічна станція, Катедра народнього здоров'я¹ з Курортною комісією, Комісія для вивчення проблем патології з її музеями, Кабінети чистої та прикладної математики, Фотографічна лабораторія, Геофізична комісія та бібліотека 2-го відділу. В зв'язку з переходом деяких установ 2-го відділу до нового будинку Академії, в старому будинку (кол[ишня] Ольгинська гімназія)² поширено також приміщення Ботанічного кабінету та гербарію.

Головою відділу був акад. П. А. Тутковський, а секретарем – акад. В. І. Липський. Після від'їзду останнього до Одеси в осени 1928 року – обов'язки секретаря виконує акад. І. І. Шмальгаузен. На протязі 1928 року відбулося 23 засідання відділу (з них 4 екстренних), що на них заслухано 48 наукових доповідів, ухвалено до друку 99 праць та розглянено 504 справи.

Згідно з постановами 2-го відділу дано було 12 особам наукові відрядження на з'їзди, різні наукові наради, а також для праці по бібліотеках та наукових інституціях Союзу (їздили акад. В. Г. Шапошников, О. В. Фомін, Б. І. Срезневський, В. І. Липський та декілька наукових співробітників). Окрім того, відряджено було для літніх наукових дослідів 36 осіб, з яких 26 екскурсій було оплачено (в сумі 3800 крб).

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Катедра народнього здоров'я та соціальної медицини.

² Так у документі. Правильно: Ольгинська жіноча гімназія.

В закордонних відрядженнях були – акад. О. В. Фомін, що працював в ботанічних інституціях Берліну, Мюнхена та ін., і академіки М. М. Крилов та Г. В. Пфейффер, що їздили на Міжнародний конгрес математиків в Болоньї (Італія)¹, де вони зачитали низку доповідів. Академік М. М. Крилов також був у Парижі, де робив доповіді у Французькому математичному товаристві та в Паризькій академії наук². Серед наукових співробітників у закордонному відрядженні був С. Я. Парамонов, що опрацьовував двокрилих в Берлінському зоологічному музеї³.

Щодо поточної науково-організаційної діяльності 2-го відділу, то варто тут відзначити заведення певної пляновості щодо витрачання грошових коштів та чужою валюти, розподіл приміщень, штатних посад і т. ін. Вперше всі ці питання остаточно вирішувались на засіданнях відділу і, не вважаючи на те, що система така була трохи громіздкою, але все ж вона в більшій мірі забезпечувала пляновий розвиток установ відділу, ніж яка інша. З цього погляду дуже важливим є заведення твердого бюджету окремих установ відділу, при якому тільки і можливе доцільне витрачання коштів. Разом з тим розроблено також і плян дальшого розвитку 2-го відділу, намічено порядок відкриття нових кафедр та нових науководослідчих установ, серед яких ми тут зазначимо: Фізичний інститут, Геофізичний інститут, Інститут біології сільсько-господарських рослин, Грунтознавчий інститут, Інститут транспортної механіки. Передбачається також перевести повну реорганізацію Інституту технічної механіки, заснувати Біохімічний інститут, Інститут народнього здоров'я, Інститут загальної патології, Фізіологічний інститут та низку мікробіологічних станцій по різних пунктах України.

Окрім цієї організаційної роботи, 2-й відділ, як і раніш, багато часу віддавав консультаційній роботі, давав багато різних відзивів, зауважень, порад, відповідей на найрізноманітніші запитання та ін.

Видавнича діяльність відділу продовжує розвиватись: протягом 1928 року випущено в світ 2 випуски «Записок Фізично-математичного відділу», що містять в собі 22 наукових праці та 12 книжок «Трудів Фізично-математичного відділу». В 1928 році закінчено т. VI та VII «Трудів», надруковано томи VIII та X і почасти вийшли томи IX, XI. В цих книжках вийшли окремими випусками такі найбільші праці:⁴ [...]»².

Інші книжки склалися з «Збірників праць» окремих установ. Так вийшли збірники праць Зоологічного музею ч. 4 і 5 (що містять в собі одну велику працю С. Я. Парамонова та 18 інших праць), вийшов збірник праць Інституту технічної механіки ч. 3 (що містить в собі 12 праць проф. П. М. Супруненка) та збірник праць Дніпрянської біологічної станції ч. 3 й 4, (що містить в собі 18 праць співробітників станції).

Разом надруковано 78 праць, обсягом 138 $\frac{1}{8}$ друкованих аркушів.

Обмін виданнями 2-го відділу також продовжував зростати, і в 1928 році розіслано 14 200 примірників на адреси 142 закордонних та 214 союзних наукових установ.

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Міжнародний математичний конгрес у Болоньї (Італія). Детальніше див.: Розділ Наукові коментарі до документів, коментар № 16.

² Так у документі. Правильно: Інститут Франції.

³ Так у документі. Мається на увазі: Музей природознавства університету Фрідріха Вільгельма.

⁴ Загальна кількість праць – 7.

З діяльності окремих установ 2-го Фізично-математичного відділу ми можемо зазначити такі найбільш важливі моменти:

1. Катедра вищої математики – голова – академік Г. В. Пфейффер, він же голова Комісії вищої математики. Акад. Г. В. Пфейффер на протязі 1928 року був у закордонному відрядженні – на Конгресі математиків в Болоньї, де зачитав 3 доповіді, зробив цілу низку наукових повідомлень в комісії та на засіданнях 2-го відділу і надрукував 10 наукових праць (з яких 2 – за кордоном).

Науковий співробітник М. П. Кравчук надрукував 11 праць (з яких 2 – за кордоном) та науковий співробітник М. К. Куренський надрукував 3 наукових праці (1 – за кордоном).

2. Катедра застосованої математики – голова – акад. Д. О. Граве, що продовжує свої досліді над електромагнітними силами в небесній механіці. Внаслідок цих дослідів надруковано 3 наукових праці. В біжучому році відновлено працю Комісії застосованої математики, що має своїм завданням – зближення математики з технікою. Науковий співробітник Ю. Д. Соколов надрукував 1 наукову працю.

3. Катедра математичної фізики з академіком М. М. Криловим на чолі продовжувала досліді в царині наближеного обчислення диференційних інтегральних та інтегрально-диференційних рівнянь. Акад. М. М. Крилов був у командированні на Інтернаціональний конгрес математиків в Больоньї, а також в Парижі, де зробив наукові доповіді. На засіданнях 2-го відділу акад. М. М. Крилов зробив 7 наукових повідомлень та надрукував 10 наукових праць (6 з них – за кордоном).

Науковий співробітник М. М. Боголюбов спільно з акад. М. М. Криловим надрукував 4 праці (всі – за кордоном).

4. Катедра прикладної фізики та при ній Комісія для дослідів над питаннями геофізики з академіком Б. І. Срезневським на чолі продовжувала свої досліді в царині сільсько-господарської метеорології та кліматології. Особливу увагу звернено було на дослідження метеорологічних факторів, що характеризують курортне значення окремих місцевостей. На засіданнях 2-го відділу акад. Б. І. Срезневський зачитав багато наукових доповідей та надрукував 1 працю.

При комісії працює 1 штатний науковий співробітник.

5. Катедра геології з Геологічним кабінетом під керівництвом акад. П. А. Тутковського переводила дослідження останків ссавців в Амвросіївському та в Никопільському районах, а також провадила досліді цементних мергелів, бурштинів, марганцевих руд. Геологічний кабінет за минулий рік збагатився численними новими матеріалами, що їх зібрали співробітники, а почасти одержаними в обмін від різних установ. Бібліотека кабінету помітно зросла – за цей час до неї передано було 5000 книжок з Геологічного кабінету ІНО. Окрім наукової роботи, Геологічний кабінет провадив також велику науково-громадську та популяризаційно-освітню діяльність. При кабінеті рахується 3 штатних наукових співробітники.

6. Катедру хемії посідає акад. В. О. Плотников. Наукову працю катедра продовжувала в попередньому напрямкові, працюючи, головним чином, над різними питаннями теоретичної та прикладної електрохемії. На протязі 1928 року майже цілком організовано Хемічну лябораторію, що має зараз 2 штатних наукових співробітників. Протягом 1928 року акад. В. О. Плотников спільно з своїми учнями виготовував та здав до друку 2 наукових праці. Науковий співробітник М. [С.] Фортунатов здав до друку 2 наук[ові] праці.

7. Катедра хемічної технології та організована при ній в 1928 році Хемічно-технологічна лабораторія (в новому буд[инку] Академії) з академіком В. Г. Шапошниковим на чолі працювала, головним чином, над питаннями про вогкість текстильної сировини. В лабораторії працює зараз 2 штатних наукових співробітники. Академік В. Г. Шапошников надрукував в 1928 році 3 праці (з яких 2 – за кордоном).

8. Інститут технічної механіки, під керівництвом академіка К. К. Симінського, провадить досліди над механічними властивостями дерева як будівельного матеріалу, відновив свої досліди над міцністю кам'яних будівельних матеріалів, провадив низку теоретичних дослідів з царини транспортної механіки. В 1928 році Інститут технічної механіки перейшов до нового приміщення та одержав досить значне устаткування. В інституті працює 3 штатних наукових співробітники та 1 бібліотекар. На протязі 1928 року акад. К. К. Симінський надрукував 4 наукових праці, науковий співробітник С. В. Серенсен – 6 праць, наук[овий] співробітник П. М. Супруненко – 9 праць та науковий співробітник І. Я. Штаерман надрукував 7 праць. З частини цих робіт склався «Збірник праць Інституту технічної механіки», ч. 3. Зараз друкується вже ч. 4 того ж збірника.

9. Катедра ботаніки з Ботанічним кабінетом та гербарієм перебуває під керуванням академіка О. В. Фоміна і продовжує вивчати фльору України. Акад. О. В. Фомін працював, головним чином, над складанням монографії папоротів; науковий співробітник Д. К. Зеров та А. С. Лазаренко опрацьовували колекції мохів. На протязі 1928 року акад. О. В. Фомін надрукував 1 монографію, науковий співробітник Д. К. Зеров – 2 наукових праці, А. С. Лазаренко – 2 праці та П. [Ф.] Оксіюк – 1 наукову працю.

10. Ботанічний сад під завідуванням академіка В. І. Липського підтримував культуру деяких технічних та лікарських рослин. Академік В. І. Липський продовжував збирати гербарій та провадив досліди над фльорою, головним чином вищих рослин.

11. Зоологічний музей з директором В. О. Караваєвим на чолі продовжував збирати зоологічні колекції не тільки на Україні, але й в Криму, на Кавказі та Туркестані та опрацьовував зібрані матеріали, головним чином ентомологічні та орнітологічні. Зоологічний музей перейшов у новий академічний будинок і переводить велику працю над монтуванням демонстраційних колекцій. Директор музею – В. О. Караваєв надрукував 4 наукові праці, наук[овий] співробітник М. В. Шарлемань надрукував 23 статті (з яких 3 – за кордоном), науковий співробітник С. Я. Парамонов надрукував 1 велику монографію та 1 статтю. Праці співробітників Зоологічного музею почасти увійшли до складу «Збірників праць Зоологічного музею», ч. 4 й 5.

12. Катедра експериментальної зоології та Біологічний інститут¹, що перебувають під керівництвом академіка І. І. Шмальгаузена, провадили дослідження в царині вивчення закономірностей росту та фізіології розвитку за методом ембріональних трансплантацій. На протязі 1928 року акад. І. І. Шмальгаузен надрукував 4 наукових праці (з яких 2 – за кордоном), наук[овий] співробітник Б. [І.] Балінський та М. [І.] Драгомиров надрукували по 1-й науковій праці. Окрім того,

¹ Так у документі. Правильно: Інститут біології ім. Ф. З. Омельченка.

виготовлено і здано до друку «Збірник праць Біологічного інституту», ч. 3, до якого увійшли дальші 8 праць співробітників інституту.

13. Дніпрянська біологічна станція з директором Д. Є. Белінгом на чолі продовжувала гідробіологічні дослідження Дніпра та його допливів, зокрема р. Тетерева та, крім того, зробила низку екскурсій, організувала експедицію на порожисту частину Дніпра, де провадила свої гідробіологічні та іхтіологічні дослідження. Директор Д. Є. Белінг надрукував на протязі 1928 року 5 наукових праць, та його співробітники (всі нештатні) – 10 робіт, що увійшли до складу «Збірників праць Дніпрянської біологічної станції», ч. 3 та 4.

14. Катедра біології сільськогосподарських рослин – голова акад. Є. П. Вотчал, що продовжував свої дослідження над асиміляцією та транспірацією рослин в природних умовах, а також дослідження над тисненням в смоляних ходах сосен в зв'язку з питаннями підсочки. Окрім Комісії для вивчення підсочки¹, при кафедрі розпочала свою працю також Комісія для вивчення сортів сільськогосподарських рослин². При кафедрі є 1 штатний науковий співробітник.

15. Катедра акліматизації на чолі з акад. М. Ф. Кащенко продовжувала свою працю над селекцією та гібридизацією валеріяни, беллядони, рицини, а також наперстянки та опійного маку. Переводилися також спроби над багатьма іншими лікарськими та технічними культурами. Катедра зараз організує новий Музей акліматизації. Акад. М. Ф. Кащенко надрукував на протязі 1928 року 3 статті, та його нештатні співробітники – 4 праці.

16. Комісія для вивчення проблем патології перебувала під керівництвом академіка М. Ф. Мельникова-Разведенкова і провадила, головним чином під керівництвом замісника голови проф. П. О. Кучеренка, науково-організаційну роботу щодо влаштування Музею мізків та ін[ших] органів видатних діячів³ та Музею національної й расової патології, з відповідними лабораторіями. Виготовлено до друку «Збірник праць Комісії для вивчення проблем патології», що містить в собі наукові праці співробітників комісії (всі нештатні).

17. Катедра епідеміології та мікробіології під керівництвом академіка Д. К. Заболотного тільки що приступає до організаційної роботи в стінах Всеукраїнської академії наук. Заснуються комісії – Мікробіологічна та Епідеміологічна.

18. Катедра народнього здоров'я з акад. О. В. Корчак-Чепурківським на чолі продовжувала свої дослідження щодо характеру, розмірів та причин хвороб й смертності українського населення, головним чином методом санітарної статистики. Акад. О. В. Корчак-Чепурківський провадив також велику громадсько-наукову та професійно-громадську роботу. При кафедрі працює 1 штатний науковий співробітник.

19. Курортну комісію організував в 1927 р. академік Ф. Г. Яновський. Комісія має своїм завданням вивчення курортної справи на Україні з метою можливої її раціоналізації. В роботі комісії брала участь ціла низка київських клініцистів, було вироблено програму дальшого розвитку її діяльності. Але діяльність комісії не довго продовжувалась – після смерті акад. Ф. Г. Яновського (1928 р.) діяльність її припинилась. Нині завідування комісією передано академікові О. В. Корчак-Чепурківському.

¹ Так у документі. Правильно: Комісія підсочки та її впливу на дерево.

² Так у документі. Правильно: Комісія вивчення сортів сільськогосподарських рослин та врожаю.

³ Так у документі.

20. Фотографічну лябораторію приєднано до установ 2-го відділу в 1928 році, завідування нею доручено академікові Б. І. Срезневському, і в даний час вона розпочала свою працю в новому будинку Академії.

21. Бібліотека Фізично-математичного відділу в 1928 році перейшла в добре приміщення в новому будинкові Академії, її цілком впорядковано і вона починає швидко зростати. Наприкінці 1928 року кількість книжок в бібліотеці дійшла вже до 3865 томів. Безпосереднє керівництво бібліотекою доручено акад. Г. В. Пфейфферу. Штатного бібліотекаря ще й досі нема.

22. Наукові співробітники для окремих доручень при президії відділу:

а) Член-кореспондент проф. М. Г. Холодний розробляв методу кількісного вивчення бактерійного планктону, а також бактерійного населення ґрунтів та мулу, продовжував досліді над залізобактеріями та досліді щодо гормональної теорії тропізмів. На протязі 1928 року М. Г. Холодний надрукував 7 наукових праць (серед них – 3 за кордоном).

б) Проф. В. В. Правдич-Немінський провадив досліді над фалоцитозом туберкульозних бактерій, вікових змінень складу крові та продовжував дослідження з електрофізіології. В. В. Правдич-Немінський надрукував за 1928 рік 6 наукових праць.

23. При відділі, як і раніш, працювали такі наукові товариства:

1. Геологічна секція, під головуванням акад. П. А. Тутковського.
2. Українське ботанічне товариство, під головуванням акад. О. В. Фоміна.
3. Зоологічна секція, під головуванням М. В. Шарлеманя.
4. Медична секція, під головуванням акад. О. В. Корчак-Чепурківського.

Всі ці товариства упорядили велику кількість засідань, на яких заслухано та обмірковано численні наукові доповіді.

Підсумовуючи все, можна сказати, що крім поточної наукової роботи по вивченню природних багатств України, що вже давно провадиться цілою низкою установ – от як Геологічним музеєм, Зоологічним та Ботанічним кабінетами, а також Дніпрянською біологічною станцією, значно і помітно розвивалась й дослідницька праця в питаннях про раціональне використання цих багатств та вивчення продукційних сил країни, що є головним завданням наших хемічних та технічних катедр, а також Катедри сільсько-господарської біології та акліматизації. Ця праця зв'язує наші установи все тісніш з промисловістю, і зокрема з хемічною та текстильною промисловістю, а також і з сільським господарством. Наряду і в зв'язку з цим на відділі провадилась велика організаційна праця.

Коли установи II-го відділу досі розвивались і зростали поволі, замалим темпом, то причина цього полягала в недостатніх коштах, без яких неможливо було розпочати організацію лябораторій з дорогим їхнім устаткуванням. Тільки збільшення асигнувань і, зокрема, чужоземної валюти, що Академія одержала звітного року, могло поставити на конкретний ґрунт справу організації цілком сучасних Хемічної та Хемічно-технологічної лябораторій і справу реорганізації Інституту технічної механіки.

Ми сподіваємося, що на цьому [не] лише не закінчиться, і що в дальшому асигнування дадуть можливість організувати цілу низку не менш потрібних науково-дослідчих установ, ось як Фізичний інститут та цілий ряд прикладних інститутів, які ще тісніше зв'яжуть нас з дальшими вимогами нашого народного

господарства, та, зокрема, з промисловістю, яка при наявності багатств Донбасу і Кривого Рогу, з використанням водяної енергії Дніпра, повинна поставити Україну на перше місце серед держав Радянського Союзу.

ЗВІДОМЛЕННЯ ІІІ-го СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ВІДДІЛУ ВУАН ЗА 1928 РІК

(Звіт секретаря відділу академіка М. В. Птухи)

І. Особовий склад відділу.

Протягом 1928 р. змін в складі відділу не було. До нього належать: 6 штатних академіків, що перебувають у Києві: М. П. Василенко, (Катедра західньо-руського й українського права), К. Г. Воблий (Катедра економії торгу й промисловости), О. М. Гіляров (Катедра філософії права), І. О. Малиновський (Катедра звичаєвого права України), М. В. Птуха (Катедра фінансової науки); 2 позаштатних академіки: С. С. Дністрянський (Прага – Катедра цивільного права) і В. Ф. Левитський (Харків – Катедра історії народного господарства); 2 члени-кореспонденти: М. О. Максимейко (Харків, по Катедрі зах[ідно]-рус[ького] права) та С. Ю. Семковський (Харків – Катедра соціології); професори С. І. Солнцев (політична економія) і В. Е. Грабар (міжнародне право), обрані в свій час на академіків, поки ще не затверджені НКО. Окрім них, на відділі працюють 12 штатних наукових співробітників, 1 бібліотекар та, не рахуючи членів наукових товариств, понад 100 позаштатних наукових і науково-технічних співробітників. За голову відділу був акад. М. П. Василенко, за секретаря – акад. М. В. Птуха.

Протягом 1928 р. відділ мав 13 засідань, де розглянуто й розв'язано було 127 питань.

ІІ. Праця академіків та членів-кореспондентів відділу.

1. Акад. М. П. Василенко року 1928 далі працював над історією західньо-руського та українського права; надрукував:¹ [...] ².

Виготовив до друку випуск 1 великої роботи: «Історія виучування західньо-руського та українського права»; працює нині над випусками 2 та 3 цієї роботи.

2. Акад. К. Г. Воблий надрукував:² [...] ².

3. Акад. О. М. Гіляров далі продовжував свої студії над філософією взагалі і філософією права зокрема. Продовжував виготовлення до друку свого великого твору «Схема історії філософії в освітленні історичного матеріалізму», що частинами друкується в «Записках відділу».

4. Акад. І. О. Малиновський в р[оці] 1928 надрукував:³ [...] ².

5. Акад. М. В. Птуха в р[оці] 1928 надрукував:⁴ [...] ².

6. Акад. Л. М. Яснопольський в р[оці] 1928 надрукував:⁵ [...] ².

7. Акад. С. С. Дністрянський надрукував в р[оці] 1928:⁶ [...] ².

8. Акад. В. Ф. Левитський надрукував:⁷ [...] ².

¹ Загальна кількість праць – 4.

² Загальна кількість праць – 6.

³ Загальна кількість праць – 8.

⁴ Загальна кількість праць – 3.

⁵ Загальна кількість праць – 4.

⁶ Загальна кількість праць – 5.

⁷ Загальна кількість праць – 2.

9. Член-кореспондент проф. М. О. Максимейко надрукував в р[оці] 1928:¹ [...]»².

10. Член-кореспондент проф. С. Ю. Семковський переводив науково-дослідчу роботу в трьох напрямках: [...]»⁷.

III. Праця установ відділу

При відділі існують такі установи: 1 інститут, 7 постійних комісій, 2 семінари, 2 наукових товариства і бібліотека.

I. Демографічний інститут в 1928 р. працював у тому ж складі, що і в р[оці] 1927.

У р[оці] 1928 інститут продовжував свої незакінчені праці, головне – систематичне оброблення статистичних матеріалів для серії «Людність України». Наукове опрацювання даних для I тому затрималось через потребу перераховування остаточних підсумків перепису 1926 р. в межі 1897 [року]. Роботу цю розпочало було ЦСУ України, але потім припинило. Довелося інституту командирувати до Харкова свого наукового співробітника П. [І.] Пустохода. Йому пощастило скласти порівняльні таблиці про кількість людности в 1926 і 1897 рр. (за статтю) для частини округ України, всю ж роботу закінчено до 1 січня 1929 р. Продовжувалось також поглиблене розроблення та виучування професій і зайнятть людности України, що його переводив Ю. [М.] Масютін.

Закінчено підготовчу роботу для спільної праці П. [І.] Пустохода й М. [М.] Трацевського «Шлюбність на Україні». М. [М.] Трацевський продовжував за допомогою П. [І.] Пустохода систематично опрацьовувати всі статистичні відомості щодо міст та містечок України. Між іншим, на підставі статистичних джерел та інших матеріалів з'ясовано, які саме околиці та хутори до них залічувались, які ні, і складено порівняльні таблиці для обслідувань за різні часи. Продовжували систематично опрацьовувати бібліографію зі статистики людности України. Новий штатний співробітник інституту В. [Ф.] Резніков виконував обов'язки секретаря інституту, працював над історичною частиною «Людности України» і працював над бібліографією.

Р[оку] 1928 інститут надрукував V і VI томи своїх «Праць», а саме: 1) «Смертність у Росії й на Україні» – монографію акад. М. [В.] Птухи і 2) «Смертність 11 народностей у Росії». Обидві роботи видало Центральне статистичне управління України. Більш як наполовину надруковано вже Академією «Матеріяли щодо смертності на Україні. Померлі в м. Києві в 1918–1927 р. за причинами смери, статтю та віком». Почасті виготовлено вже до друку т. II «Демографічного збірника».

II. Комісія для виучування народного господарства України в 1928 р. працювала в складі: голова – акад. К. Г. Воблий, 2 штатних наукових співробітників – Г. О. Кривченко (заступник голови) і А. І. Ярошевич (в. о. керівничого) та 12 позаштатних членів.

В 1928 р. заслухано й обговорено було такі доповіді:²

[...]»³

Протягом звітного періоду впорядковано й видано³ [...]»².

Дальша робота комісії має бути скерована на докладніше вивчення сучасних проблем української економіки.

¹ Загальна кількість праць – 1.

² Загальна кількість доповідей – 16.

³ Загальна кількість праць – 3.

III. Комісія для вивчення фінансових справ¹ в р[оці] 1928 працювала в складі голови акад. Л. М. Яснопольського, 9 членів, з них В. В. Ігнатович перебував секретарем, та 21 наукового співробітника.

На протязі 1928 р. відбулось 30 засідань комісії, на яких було заслухано доповіді:² [...]»³. Наслідки праць комісії склали п'ять випусків, частина яких друкується³.

[...]»²

IV. Соціологічна комісія – під головуванням члена-кореспондента С. Ю. Семковського – має одного штатного наукового співробітника (Я. С. Розанова), 15 дійсних членів та 6 наукових співробітників. Організовано філію в Харкові. Комісія працює над проблемами соціології в широкому розумінні, зокрема над [...]»⁷. Повесні 1929 р. приступлено буде до друку т. I «Праць» комісії.

V. Комісія для вивчення історії західньо-руського та українського права. На 1 січня р[оку] 1928 в комісії, oprіч голови її – акад. М. П. Василенка, було 2 штатних наукових співробітника (С. М. Іваницький та Л. О. Окиншевич) та 19 нештатних.

Року 1928 комісія мала 34 засідань. На них читалися доповіді членів комісії, звідомлення про наукові командировання, реферати нових праць з історії права тощо. Звідомного року комісія давала відрядження [...]»⁷. Протягом цих відряджень названі співробітники працювали над архівними матеріалами для історії українського права.

Члени комісії монографічно розроблювали такі проблеми:

[...]»⁷. Продовжувалася також робота Комісії по складанню словника-енциклопедії української юридичної старовини⁴. Для цього продовжувалося виписування карток з актових джерел та літератури історії українського права. Працю над складанням такого словника комісія гадає закінчити протягом наступних 5 років.

Oprіч цього, комісія звідомного року приступила до складання книги до читання з історії українського права, яка міститиме ряд статтів-оглядів, з систематичним освітленням історії українського права.

Року 1928 комісія випустила в світ 2 випуски (IV та V) своїх «Праць». Містять вони в собі велику монографію І. Ю. Черкаського про «Громадські (копні) суди на Україні-Русі». Випуски ці мають понад 45 арк. друку. Звідомного ж року комісія розпочала друком в[ипуск] VI своїх «Праць».

VI. Комісія для вивчення звичаєвого права України⁵ в 1928 р. працювала в складі: голова – акад. І. О. Малиновський, керівничий над працями проф. А. Е. Кристер, секретар – В. А. Камінський, 2 штатних наукових співробітників (В. С. Назимов і С. Г. Борисенко) і 24 позаштатних. На чолі Секції публічного права стоїть акад. І. [О.] Малиновський, секретарює С. Г. Борисенко, входить до неї 9 членів – позаштатних наукових співробітників. Головою Секції приватного права перебуває проф. А. Е. Кристер, за секретаря – В. А. Камінський. В ній було 16 позаштатних членів-співробітників.

Секція приватного права продовжувала свою діяльність по збиранню й опрацюванню матеріалів звичаєвого права України і виготовленню наукових розвідок.

¹ Так у документі. Правильно: Комісія для вивчення фінансових та банкових питань.

² Загальна кількість доповідей – 11.

³ Загальна кількість праць – 5.

⁴ Так у документі. Можливо мається на увазі: Комісія для складання енциклопедичного словника.

⁵ Так у документі. Правильно: Постійна комісія для вивчення звичаєвого права України.

Засідань пленуму секції відбулося в 1928 р. 35. Праця головним чином переводилась над такими проблемами: 1) земельне право ([М. М.] Гершонов, [В. П.] Завітневич, [С. М.] Єзерський, [А. Е.] Кристер, [В. А.] Камінський); 2) історичний розвиток інститутів звичаєвого права ([М. М.] Товстоліс, [В. С.] Назимов, [В. М.] Базилевич); 3) теорія звичаєвого права в російській та закордонній літературі ([О. С.] Добров, [Б. О.] Язловський); 4) вивчення звичаєво-правних норм сьогочасного села ([М. Є.] Шрамченко, [С. М.] Єзерський, [В. А.] Камінський); 5) родинне право ([А. Е.] Кристер, [В. С.] Назимов); 6) звичаєве право лощманів ([В. А.] Камінський); 7) бібліографія ([В. А.] Камінський).

На засіданнях секції зачитані були такі наукові доповіді¹ [...] ³. Решту засідань присвячено було заслуханням справоздань про командировання, інформаціям про розроблення звичаєвого права, організаційним питанням тощо.

У 1928 р. Секція приватного права надрукувала I том своїх «Праць», що містять у собі такі статті:² [...] ².

Секція публічного права в р[оці] 1928 продовжувала свою роботу по дослідженню дореволюційного й післяреволюційного звичаєвого права України. Для цього, як і раніше, збирались і оброблялись матеріяли народніх судів, сільських органів управління, архівні документи, статті й замітки часописів та газет. Праця переводилась в таких напрямках: 1) складання програми для збирання матеріялів звичаєвого публічного права, кримінального, адміністративного, того, що утворилось на фабриках та заводах; 2) монографічне оброблення окремих питань; 3) складання словника збирачів і дослідників звичаєвого права (акад. [І. О.] Малиновський, [М. Г.] Сікорський, [С. Г.] Борисенко).

Секція надрукувала I том своїх «Праць», що містять такі статті:³ [...] ².

VII. Комісія для виучування радянського права⁴ в р[оці] 1928 працювала в складі: голова – проф. А. Е. Кристер, 1 штатний науковий співробітник (С. М. Єзерський) і до весни 6 позаштатних членів. З весни відчитного року при комісії під головуванням акад. І. О. Малиновського засновано Секцію кримінального радянського права, куди входять 8 членів.

Об'єднуючи як наукові сили, так і кваліфікованих практиків, комісія має на меті всебічно виучувати різні галузі нашого права. Окрему увагу звертає вона на питання, що їх висуває життя, та що їх не досить теоретично опрацьовано. Бере вона також участь в розробці законодавчих питань, стежить за бібліографією, має консультувати відповідні установи тощо. Брала комісія участь в розробці комісії НКЮ для перероблення цивільного та цивільно-процесуального кодексу. З її доручення обговорювала проблему кодифікації господарчих законів (довіді [А. Е.] Кристера і [М. І.] Мітіліно й [Б. О.] Язловського), виготовила тези ([А. Е.] Кристер, [М. М.] Товстоліс) щодо права спадкового у майбутньому кодексі.

Виготовлені до друку: 1) Бібліограф[ічний] покажчик рад[янської] літератури з господарчого права (12 друк[ованих] арк.) і 2) наукові розвідки (15 др[укованих] арк.).

VIII. Правничо-термінологічна комісія, як і в попередньому році, працювала в складі: голова – І. Ю. Черкаський, секретар Г. Д. Вовкушевський і члени –

¹ Загальна кількість доповідей – 13.

² Загальна кількість праць – 16.

³ Загальна кількість праць – 11.

⁴ Так у документі. Правильно: Комісія для виучування радянського цивільного права.

А. Л. Дроб'язко та В. Й. Крижановський. Протягом звідомного року відбулося 70 засідань комісії. На них обговорювались слова-терміни, яких вибрано було за рік 7200, переклади видань III відділу тощо. Всі співробітники комісії – позаштатні.

IX. Семінар для вивчення народного господарства України під головуванням акад. К. Г. Воблого нараховує 23 члени. Коло нього об'єднуються молодші наукові сили, що вивчають ту чи ту галузь з економіки України. Кращі доповіді членів його друкуються. Вийшло 3 випуски його «Праць».

X. Семінар для вивчення цивільного права під керівництвом проф. А. Е. Кристера в р[оці] 1928 нараховував 7 членів. Кожен член опрацьовував ту чи ту проблему, поруч з чим всі вони систематично вивчали цивільне право.

XI. Товариство економістів в р[оці] 1928 нараховувало 139 дійсних членів, 25 членів-кореспондентів та 12 членів-співробітників. Головою його перебував К. Г. Воблий, заступником його – Г. О. Кривченко, членами президії – А. І. Ярошевич і А. С. Синявський, секретарем – О. М. Лапоногов, головою статистичної секції – акад. М. В. Птуха, народного господарства – А. І. Ярошевич, кооперативної – П. Н. Пожарський. За рік відбулося 40 засідань пленуму й секцій.

XII. Товариство правників нараховує 45 членів. Працює під головуванням акад. І. О. Малиновського, заступник голови – А. Е. Кристер, секретар – Б. О. Язловський. Протягом 1928 р. відбулося 10 засідань.

XIII. Бібліотека відділу має 1 штатну посаду і 1 позаштатну. В 1928 р. придбано багато нового інвентаря, книг та часописів.

Коротке звітлення з діяльності установ при Раді ВУАН за 1928 рік // Вісті ВУАН. – 1929. – № 3–4. – С. 5–34.

Історія Національної академії наук України. 1924–1928: Документи і матеріали. – Київ: НБУВ, 1998. – С. 494–512.

1929 рік¹

№ 15²

КОРОТКИЙ ОГЛЯД ДІЯЛЬНОСТІ I-го ВІДДІЛУ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК ЗА ЖОВТЕНЬ–КВІТЕНЬ 1928–1929 рр.³

Як не раз вже зазначалося у попередніх звітленнях, «наукова робота відділу провадиться по комісіях та інших установах, утворених при академічних кафедрах і органічно з ними зв'язаних особою голови та загальним пляном роботи відділу». Тому і я починаю свій огляд роботи відділу з новопроектованих установ.

Таких установ ми маємо: дві історичні й три філологічні.

За заявою акад. М. С. Грушевського, відділ ухвалив Комісію історії освіти, «для вивчення школи, популярної й наукової літератури в зв'язку з соціально-

¹ У зв'язку з відсутністю загального звіту ВУАН за 1929 р. упорядниками включено до видання 27 звітних документів структурних підрозділів Академії. Див. док. № 15–41.

² Див. док. № 14, 18, 19, 22.

³ Доповідь про діяльність відділу виголошена секретарем відділу акад. О. П. Новицьким на зборах Ради ВУАН 8 квітня 1929 р.

економічним і культурним життям», як сказано в кошторисі на майбутній рік, поданому від історичних установ. Друга комісія – Бібліографії української історії.

За заявою акад. А. Ю. Кримського ухвалено: Комісію нормативної граматики української мови. Метою цієї комісії повинне бути опрацювання внормованої граматики, дбаючи за багатство мови й точність вислову й цим прирівнюючи українську літературну мову до літературних мов найкультурніших націй.

За його ж таки заявою ухвалено ще Кабінет експериментальної фонетики. Він має як наукове, так і практичне значення в справі нормалізації літературної вимови, в справі вимови чужих звуків при навчанні чужих мов, а також допомагає навчати глухонімих, лікувати деякі органи, тощо.

Нарешті Етимологічну комісію¹ ухвалено за заявою проф. Є. К. Тимченка. Вона має на меті вияснити походження того лексичного скарбу, що становить собою українську мову.

Які досліді провадить відділ?

Акад. М. С. Грушевський² продовжує свою «Історію України-Руси» та «Історію української літератури».

Історичні питання розроблюються, починаючи від найдавніших часів, як «Передісторична природа Степової України» (акад. П. А. Тутковський), «Найдавніші культурні зв'язки Чорномор'я» (проф. М. Ф. Болтенко), «Основи державного устрою київської й галицької доби» (В. І. Новицький), «Волинь за великокнязівську добу» (О. М. Андріяшев), «Полуднева Україна за Татарську добу» (Ф. О. Петрунь), «Грабіж у праві і побуті Гетьманщини» (П. К. Федоренко) та інші.

З історії революційного руху розроблюються: повстання декабристів, для чого виділено навіть окрему підкомісію, польські повстання 1831–1863 [pp.], Кирило-Методієвське брацтво та початок соціалістичного руху на Україні 70-х–80-х років (Комісія для дослідів над історією громадських течій на Україні). Історію колонізації України розроблює Історично-географічна комісія. Тут багато допомагають і праці Діалектологічної комісії.

З давнього українського письменства знайдено деякі нові тексти пам'ятників, як наприклад: «Скарга нищих», «Історія сімох мудреців», продовжуються досліді над драмою.

З нового українського письменства йдуть досліді над творами [Григорія] Квітки-Основ'яненка, [Пантелеймона] Куліша, Марка Вовчка, Лесі Українки. Твори Шевченкові досліджують як літературні, так і малярські. Зараз друкують його листування й художні праці (тт. III і VIII повного зібрання його творів), та окремо «Шевченко, як офортист», де виявлено його місце в мистецтві офорту та його технічні способи гравірування. Розроблюються також питання й про оточення [Т. Г.] Шевченка, – такою є праця акад. А. Ю. Кримського «Звенигородщина, Шевченківська батьківщина, з огляду етнографічного та діалектологічного».

Проводяться досліді над художньою промисловістю, гончарством, ткацтвом, шиттям, кушнірством, різьбою по дереву, сницарством, писанками, розписом хат (Катедра українського мистецтва). Зараз закінчують розроблення матеріялу

¹ Так у документі. Правильно: Комісія етимологічного словника української мови.

² Див.: Розділ Фотодокументи, фото № 8.

південно-західної частини України; незабаром можна вже приступити до складання відповідних мап.

Провадить теоретичний дослід над ритмікою українських пісень і розпочав дослід над білоруською музикою в порівнянні з українською Кабінет української етнографії.

Взагалі діяльності Етнографічної комісії торкатися я не буду, тому що зараз почуємо окрему доповідь про неї¹.

Катедра українського мистецтва спільно з н[ауково]-д[ослідною] Катедрою мистецтвознавства провадить роботу в галузі методології мистецтвознавства.

Щодо словників, то не тільки продовжують свої видання Комісія для складання словника живої мови² (виготовлено 1-й і 2-й випуски II-го тома, на літери З–К) та Інститут української наукової мови, що випустив шість словників, щось із 170 аркушів, але розпочали друком і Історичний словник української мови.

Дозвольте мені тепер, вважаючи на місяць книги, що йде зараз, затриматися трохи більше на роботі Кабінету дослідження дитячої творчості, що якраз працює над художнім оформленням дитячої книжки.

Не далі, як у вчорашньому числі «Пролетарської правди», ми прочитали такий сумний погляд на цю справу людини, що так близько стоїть до неї, К. С. Шила: «Українська дитяча художня книжка, каже він, (а надто дошкільна) не задовольняє нас ані художньо, ані тематично... Головна причина тому – це те, що в нас немає ані автора, ані художника дитячої книжки... Треба заснувати організації художників, що працювали б над оформленням дитячої книжки. Ідею творення української дитячої художньої книжки треба якнайширше популяризувати в пресі, додає він. Останнього часу ДВУ збільшило увагу до української художньої дитячої книжки».

Отже те, чого домагається представник Держвидаву, вже робиться в одній з наших установ; бракує лише широкої популяризації. І от як повсталася ця справа.

Ще акад. Ф. І. Шміт почав збирати дитячі малюнки; після переїзду його до Ленінграду це збирання продовжував і продовжує співробітник його Б. С. Бутник-Сіверський. Йде таке збирання двома шляхами: з одного боку йде масове обслідування – збирають рисунки по дитячих садках, по дитбудях, по трудшколах тощо. Таким чином обслідувано до 35 000 дітей. З другого боку обслідують індивідуальний розвиток окремих осіб за довгий час. Пощастило зібрати такі рисунки деяких осіб, починаючи з півроку й до 23 років. Всього зібрано вже до 60 000 рисунків. Досліди над цими збірками дали можливість визначити рух нормального розвитку дитини.

Використовування дитячого малюнка для ілюстрації переводилося й раніш і зараз переводиться в деякій мірі. Форми використання можна розбити на дві основні групи: репродукування дитячих оригіналів та імітування їх. Перша група протягом багатьох років свого існування не набула значного поширення, не зустріла підтримки серед самих споживачів – дітей.

Характерною відзнакою старих книжок з імітуванням дитячого малюнку було те, що імітувалося не тільки структуру рисунку, але й техніку його виконання

¹ Див.: Робота та перспективи розвитку Етнографічної комісії ВУАН // Вісті ВУАН. – 1929. – № 3–4. – С. 50–55.

² Так у документі. Правильно: Постійна комісія для складання словника живої української мови.

дитиною, тоді як основою для використання може бути тільки структура малюнка. [...]»⁷

Зараз при кабінеті провадяться два семінари: один – художнього виховання з робітниками дошкільних установ, другий – художнього оформлення дитячої книжки – з художниками-графіками. Як на зразок того, які саме видання можуть бути наслідком діяльності останнього семінару, можна вказати на книжку С. [З.] Федорченко «Нумо, хто кінець знайде?» з малюнками Б. [І.] Крюкова, виконаними за редакцією Б. С. Бутника-Сіверського. Відділ, як і раніше, не тільки йшов на зустріч державним установам у відповідних випадках, як наприклад, узявши перевірити англійсько-українського словника, що прислав для візи Держвидав, але підтримував і роботу окремих осіб: коли проф. О. В. Міртов звернувся за допомогою, щоб закінчити йому його роботу «Українські елементи в донських говорах», її передано до Діалектологічної комісії.

Для переведення наслідків наукової роботи відділу в широкі кола громадянства не тільки, як завжди, улаштовувалися різними установами відділу майже щоденно прилюдні лекції, але за цей час піднесено ще питання про улаштування доповідів у робітничих клубах, для чого зараз підбирається відповідний склад лекторів, після чого буде вироблено плян таких лекцій.

Тому ж завданню відповідає і улаштування виставки [І. С.] Нечуя-Левицького працею Музею українських діячів науки та мистецтва, як і раніше улаштовані в цьому музеєві виставки. Музей театральний, на жаль, довелося на цей час звернути.

Навіть у Комісії підвищення врожайности відділ бере участь в особі акад. М. С. Грушевського.

Щодо видавничої справи, то зараз друкується 25 томів праць нашого відділу.

Таким чином не тільки наукова, але й громадська робота відділу дедалі все більше розвивається і єднання науки й праці робиться гаслом як цілої Академії, так і нашого відділу.

Короткий огляд діяльності І-го відділу Всеукраїнської академії наук за жовтень–квітень 1928–29 р. // Вісті ВУАН. – 1929. – № 3–4. – С. 46–50.

№ 16

ЗВІТ ПРО РОБОТУ КОМІСІЇ ПОЛУДНЕВОЇ УКРАЇНИ (СТЕПУ І ЧОРНОМОРСЬКОГО ПОБЕРЕЖЖЯ) ВУАН ЗА 1929 р.¹

Засновано комісію 1925 р., першого штатного співробітника дістала вона² 1926 р. Закрито комісію в грудні р[оку] 1929.

Своїм завданням ставила комісія синтезування історичного досліду території Степової України і Чорноморського побережжя. Досі ми мали тут кілька науково-дослідчих сегментів, слабо зв'язаних між собою і розділених великими прогалинами, так що територія ця, як цілість, виступає неясно, так само й її економічне і культурне районування. Палеоетнологічний дослід, дослід античної і середньовічної колонізації, пізнішої історії козакування й Січі і історія новішого

¹ Заголовок складений упорядниками.

² Слово «вона» вписано від руки поперек рядка.

раселення були тими непов'язаними сегментами. В нинішніх умовах спеціальну увагу звернули на себе¹ Донецький басейн, територія Дніпрельстану (Порогів, Великого Лугу, Криму, Кавказького побережжя і території над Прутом і Дунаєм). В напрямі заповнення прогалин між цими досліддами, а перед усім розбудження уваги і праці над ними, і пішла² робота комісії. Як виразніші прогалини наукового дослідду висувались³ такі проблеми: преісторія степу, історія слов'янського розселення (опірні міські пункти і степові останки, симбіоз слов'янської колонізації з кочовими ордами й іншими іноплеменними елементами), колонізаційні лінії і шляхи, культурні впливи і течії серед кочовиків; далі – економічний і культурний зріст важніших міських центрів у нових часах, розквіт у них українського життя й реву[олюційного] руху і т. д.

Працювала комісія весь час під головуванням акад. М. С. Грушевського. Штатним науковим співробітником з 1926 р. до 10 січня 1929 р. був В. Д. Юркевич. З січня 1929 [р.] і до січня 1930 р.⁴ виконував обов'язки штатного співробітника Т. М. Гавриленко як секретар комісії⁵. Обов'язки керівничого в перших роках виконував М. М. Ткаченко, а з жовтня 1929 р. – А. С. Синявський, проф. Київського інституту нар[одньої] освіти. Нештатними співробітниками були: Н. А. Бракер (Зінов'євськ⁶) і О. О. Рябінін-Скляревський (Одеса). Члени комісії: Б. В. Варнеке, Є. О. Загорівський, Д. О. Кравцов, Ф. О. Петрунь, Н. Д. Полонська-Василенко, С. В. Шамрай. [...]»⁵

Діяльність комісії ішла по трьох лініях – дослідчій, екскурсійній та видавничій. Уже на 1926 рік намічався збірник «Степова Україна» на зразок територіальних збірників, присвячення Києву й Чернігову. Протягом 1928 р. комісія збирала багато праць про колонізаційні, економічні, культурні й політичні процеси, що розвивались на сій території та їх зв'язку з історією українського життя. Але в деяких питаннях співробітники запізнались, а з другої сторони – зайшли різні технічні труднощі як брак паперу і цинку для ілюстрацій, тому друкарня і досі не приступала до набору зданих уже рукописів.⁷ Особливу увагу звернено було на Дніпрельстан, Донбас і Азовське помор'я. Уже тоді передбачалося⁸, що значну частину матеріялу доведеться перенести до інших видань, бо розміри тому обмежені.

В справі екскурсійній з 1926–[192]7 року висунулось на перший плян обслідування Дніпрельстану в зв'язку з початком робіт на Кічкасі. В серпні-вересні 1927 р., в грудні-січні 1927–[192]8 р[р.], в липні 1928 р. відбуто низку колективних

¹ Фраза «звернули на себе» вписана поперх закресленого слова «заслужують».

² Слова «і пішла» вписані поперх закресленої фрази «поважна пішла і йде».

³ Слово «висувались» вписано поперх закресленого слова «виступають».

⁴ Фраза «січня 1929 [р.] і до січня 1930 р.» вписана поперх закресленої фрази «щого часу».

⁵ Фраза «як секретар комісії» вписана від руки.

⁶ Нині – м. Кропивницький.

⁷ Далі закреслено частину тексту «Із головніших праць треба згадати такі: геологічний начерк акад. [П. А.] Тутковського, статті [С. С.] Дложевського і [М. О.] Макаренка, що освітлюють різні питання з археології Степу і Чорномор'я; статті [Б. В.] Варнеке, [В. О.] Пархоменка і [С. О.] Загорівського, присвячені змінам колонізаційних і культурних впливів на побережжі (колонізація грецька, римська, генуезька); статті [В. О.] Пархоменка і [Ф. О.] Петруня [по] змінам степової людности, розвідка [І. П.] Крип'якевича [по] козацькій добі в Полудневій Україні, Геркковича – [по] торговельному значінню Чорного моря в новіших часах і інше. В другій половині збірника відповідне місце займає історія нового заселення Полудневої України, розвій комунікації, культури, освіти».

⁸ Фраза «уже тоді передбачалося» вписана поперх закресленої фрази «можна передбачити».

екскурсій за спеціально виробленою докладною інструкцією й анкетами в районі Дніпрельстану і колишніх Вільностей Війська Запорізького [...]»⁷. Обслідувано народню пам'ять про Запоріжжя, економічні й соціальні зміни після ліквідації Січі, особливу увагу звернено на інтересні соціальні явища, які виникали в тутешніх колонізаційних і господарчих умовах¹. В результаті екскурсій комісія має велику папку матеріалів і кількадесять фотографічних знімків з особливо пам'ятних історичних місцевостей.

Індивідуальні заняття співробітників комісії: В. Д. Юркевич працював над питаннями колонізаційного руху української людности до степів Донеччини і Донщини; Т. М. Гавриленко кермував екскурсійним обслідуванням Дніпрельстану і Запоріжжя, обробляв зібраний на екскурсіях матеріал², працював над виданням збірника, науково-дослідча робота його над економічними і соціальними пережитками Запоріжжя і взагалі Степової України. А. С. Синявський – керівничий комісії надрукував кілька статей в газетах і журналах про Дніпрельстан, про культурне і громадське життя Степової України. О. [О.] Рябінін-Склярєвський працював головно над революційним українським рухом Полудневої України і над Задунайською Січчю. Н. [А.] Бракер публікувала спогади про революційних українських діячів Полудневої України.

[...]»^{5,6}

Видавнича діяльність комісії за час її існування, рахуючи й ті роботи, які були зроблені раніш, але зреалізувалися вже після закриття комісії, виявилися в випуску великого збірника «Полуднева Україна» на 41 аркуші друку, закінченого в грудні 1930 р., та 6 публікацій різних статей, розвідок і заміток по академічних виданнях.

[...]»^{2,3,7}

ІР НБУВ, ф. Х, од. зб. 3995–4001, арк. 9–13 зв. Автограф.

№ 17

ІНФОРМАЦІЯ ПРО РОБОТУ КОМІСІЇ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ ВУАН У 1929 р.³

На засіданні I відділу 1930 р. комісія подала, звіт про свою діяльність, починаючи, з моменту свого заснування в 1925 р., з якого наводимо головні моменти.

Утворення комісії – одної з 4 тодішніх комісій порайонного досліджування історії України – було зустрінуте з великим співчуттям і прихильністю не лише в академічних колах [...]»¹, але також і серед науково-громадських кіл Західної України взагалі й Галичини зокрема.

Усі ті місцеві дослідники, а також і зазначені дослідники Волині, Поділля, Холмщини, Галичини, Буковини і Закарпаття, що відгукнулися на заклик до співучасті в науковій роботі комісії, розуміли, оскільки важлива завдання повстають перед новою інституцією Української академії наук і оскільки потрібна для успіху праці комісії спільна робота представників української науки й широких кіл громадянства з цілої території, що її заселяють українські маси.

¹ Далі закреслено речення «Окремо треба відзначити запис нових варіантів пісень про Січ».

² Далі закреслена фраза «така його праця має друкуватися в збірнику «Полуднева Україна».

³ Заголовок складений упорядниками.

Для всіх цих дослідників була близькою й дорогою мета, яку ставила собі комісія – за керівництвом Української академії наук організувати тісніший науковий і культурний зв'язок з Західною Україною, утворити плянове вивчення й дослідження історії соціальної, політичної і економічного розвитку всіх українських земель по той бік кордону.

Саме заснування й перші кроки в діяльності комісії полегшувалися тим, що вже з початку 70[-х] рр. минулого століття, з часу заснування Львівського товариства ім. Шевченка¹, пізніше перетвореного в наукове товариство, праця в ньому провадилася спільними силами Великої України й України Західної.

Беручи до уваги, що фундатором комісії ВУАН був акад. М. С. Грушевський, що протягом 20 літ керував вищезазначеним товариством, легко зрозуміти, яку гарячу підтримку знайшла новоутворена комісія особливо на Західній Україні.

Багато лишається місця обостороннім координованим дослідям для висвітлення взаємовідносин Західної й Центральної України – їх історичної кооперації, так само багато наукових заходів вимагають для свого здійснення різні колективні праці робітників з обох частин України, а передусім київського і львівського наукових осередків. Багато також треба зробити для історії інших західно-українських країв поза Галичиною, а для того ув'язати наукову працю цих порізаних політичними кордонами земель в одну цілість. Тут в розвитку наукових зв'язків, в координуванні наукової праці, в організації спільних наукових підприємств Комісії Західної України відкрилася широка і вдячна, але не легка робота – утруднена стількома політичними кордонами і всякими перешкодами у зносинах установ Радянської України з західними українськими краями.

Починаючи від 1925 р. зав'язувалися зв'язки з науковими робітниками Галичини. Великим і щасливим здобутком в діяльності комісії було обрання до президії комісії акад. К. Й. Студинського, голови Наукового т[овариств]а ім. Шевченка у Львові. У згоді з ним накреслено і приступлено до комплектування потрібної наукової літератури й місцевих журналів, котрих в Києві і взагалі на Україні з останніх років було дуже мало.

Історичним яскравим моментом у житті й діяльності комісії був перший приїзд із Львова на ювілей голови комісії акад. М. С. Грушевського двох її членів – акад. [К. Й.] Студинського і проф. [І. С.] Свенціцького. На широких прилюдних засіданнях вони виголосили доповіді, що викликали до себе великий інтерес і захоплення особливо з боку київської й харківської молоді. Де було початком для дальшої живої акції живим словом в інтересах спільної культурної наукової роботи Західної і радянської України.

Використовуючи різні наукові нагоди: ювілеї, правописні конференції, тощо, комісія старалась можливо участити приїзди до Києва західно-українських учених, старалась всяко оживити безпосередні персональні зв'язки нашого академічного осередку з західно-українським науковим світом.

Ювілейні свята [М. П.] Драгоманова й [І. Я.] Франка, справлені в 1926 р., дали перші координовані роботи львівських і київських дослідників: ювілейні засідання і спеціальні книжки «України», присвячені цим двом діячам, зв'язали культурне й наукове життя обох частин України, були здійснені силами робітників нашого

¹ Так у документі. Мається на увазі: Літературне товариство ім. Т. Шевченка.

академічного осередку і галицьких дослідників. В цих книжках («Україна» 1926, II і VI) однак опубліковано тільки невелику частину того матеріалу, що став напливати про цих діячів та їх епоху з України Радянської і Західної. Частина його друкувалась і далі друкується в «Україні» і збірнику «За сто літ». Більші ж серії матеріалу вилучено й спеціальне видання: Матеріалів до соціальної й культурної історії Західної України.

Весною 1927 року були організовані прилюдні доповіді акад. [К. Й.] Студинського про галицьке наукове життя, проф. [І. С.] Свенціцького про старе галицьке мистецтво, проф. [В. І.] Сімовича про життя Буковини. Пройшли вони з великим піднесенням.

З нагоди століття першої збірки українських пісень [М. О.] Максимовича удалось урядити галицько-український науковий з'їзд в мініатюрі й крім прилюдних доповідей перевести цінні організаційні наради в різних наукових справах. З доповідями виступали акад. К. [Й.] Студинський, акад. Ф. [М.] Колесса, проф. М. [М.] Кордуба, проф. М. [М.] Лозинський, проф. О. Макарушка. Доповіді ці викликали з одної сторони незвичайний інтерес серед місцевого громадянства – овації й маніфестації культурної єдності України, а з другої – оживляли серед західно-українського громадянства інтерес до наукової роботи нашої Академії наук.

З нагоди ювілею Ольги Кобилянської комісія організувала участь українських наукових установ адресами, привітаннями і т. і[н.] і урядила велике засідання, де доповідачі освітлили не тільки діяльність самої письменниці, але й умови буковинського життя, в котрих вона розвивалася.

З 1927 року комісія почала зав'язувати також зв'язки з Закарпатською Україною й одержала відти через Празьке пов[новажене] представництво УСРР деякі цінні матеріали. Перед нею тепер стоїть завдання перейти до безпосередніх зносин як з цими закарпатськими, так і з іншими західно-українськими землями.

Літом 1928 р. вийшов I том «Матеріалів для культурної й громадської історії Західної України», що містить листування І. [Я.] Франка з М. [П.] Драгомановим і навзаєм – за рр. 1877–1895, зібране акад. М. С. Возняком з автографів Наукового т[овариств]а ім. Шевченка і Українського національного музею у Львові. Акад. М. С. Возняк віддав сею великою працею на 500 с. незрівняну послугу історії Західної України кінця XIX ст.

Серед праць, що були надруковані у виданнях історичних установ ВУАН й Історичної секції при ВУАН членами й співробітниками комісії, зазначимо: акад. М. С. Грушевський – Програмові статті про [І. Я.] Франка і [М. П.] Драгоманова; акад. [К. Й.] Студинський – Листування [М. П.] Драгоманова з [О. О.] Навроцьким; Остап Терлецький – Про археологічний з'їзд у Києві; акад. [М. С.] Возняк – Листування [І. Я.] Франка з В. [Л.] Левицьким і В. [М.] Доманицьким; акад. М. [С.] Возняк – І. [Я.] Франко в добі радикалізму «Гутак», «Терен у носі», І. [Я.] Франка, Листування [І. С.] Нечуя[-Левицького] з ред[акцією] «Діла», [І. Я.] Франка з [В. М.] Доманицьким; [М. П.] Драгоманова редакція «Правди»; акад. С. [Й.] Смаль-Стоцький – Українська літературна мова; проф. М. [М.] Кордуба – Зв'язки [В. Б.] Антоновича з Галичиною; С. [Ю.] Гаєвський – Літературна діяльність О. [Ю.] Кобилянської; проф. О. [С.] Грушевський – [М. П.] Драгоманов і Галицька молодь 1870 рр.; д[октор] Михайло Лозинський – Обопільні стосунки між Великою Україною й Галичиною в історії розвитку укр[аїнської] політ[ичної] думки

XIX і XX ст.; В. [М.] Косташук – Громадське й культурне життя від 1848 до 1914 р.; проф. О. Макарушка – Початки нового українського письменства в Галичині; О. [Я.] Павлик – Буковина до 1843 р.; М. [М.] Мочульський, Н. [Д.] Романович-Ткаченко, Я. [Д.] Гординський – Спомини про [І. Я.] Франка; А. І. Степович – Записки Галагана про києво-галицькі зносини 1870 рр.; Ф. [Я.] Савченко – Листування Я. [Ф.] Головацького (а також і інших галичан) з Волинським і ін.; акад. С. [Й.] Смаль-Стоцький – Східні слов'яни.

Особовий склад комісії такий: голова – акад. М. С. Грушевський; тов[ариш] голови – акад. К. Й. Студинський; керівничий комісії – Ф. Я. Савченко; науковий співробітник – М. Ф. Карачківський. Нештатні співроб[ітники]: В. В. Дорошенко (Львів); Ю. Й. Сіцинський (Кам'янець-Под[ільський]). Члени – акад. М. С. Возняк; проф. В. І. Герасимчук; акад. Ф. М. Колесса; проф. М. М. Кордуба; проф. І. П. Крип'якевич; М. М. Мочульський (Галичина); С. В. Глушко; В. М. Косташук; О. Я. Павлик.

Приміщення своєї комісія має в акад[емічному] будинкові, вул. Короленка, 37.

На наступний рік у програмі комісії стоїть друк чергового тому матеріалів до історії зносин українців з галичанами в 1860–1880 рр., а також підготовка районного збірника, на взір Київського й Чернігівського, присвяченого Західній Україні (Галичині, Холмщині, Буковині й Закарпаттю). Акад. К. Й. Студинський і проф. І. П. Крип'якевич, що приїздили до Києва в квітні 1929 р., взяли участь у виробленні плану, а також дали змогу порозумітись з авторами, що при утруднених зносинах між Галичиною й Україною з'являється передумова для його здійснення.

Бібліографія літератури про Галичину, її економічне, соціальне, культурне й політичне життя доручено львівському співробітникові комісії В. [В.] Дорошенкові; в першу чергу обробляється передвоєнна література 1901–1915 рр.

Заслухавши цей звіт Комісії для вивчення історії Західньої України¹ ВУАН I відділ Академії визнав діяльність і досягнення її протягом попередніх років існування за задовільні з боку науково-дослідчого й організаційного.

Відділ підкреслив досягнення в утворенні тісної співпраці з науковими колами Західньої України, постійної участі їх у виданнях комісії та ВУАН взагалі безпосереднього зв'язку їх з науково-культурною роботою радянської України.

Він уважав правильною лінію комісії, скеровану на те, щоб ув'язати наукову працю порізаних політичними кордонами західньо-українських земель в одну цілість і утворити широкий обмін їх науковими виданнями з радянською Україною, як це досі провадилося.

Відділ висловив надалі побажання, з огляду на вагу вивчення історії Західньої України в нинішніх умовах, коли західньо-українські землі знаходяться під кормигою сусідках імперіялістичних держав, – 1) зосередити особливу увагу комісії на вивченні узлових пунктів у розвитку клясової боротьби на західньо-українських землях й національно-революційного руху в другій половині XIX й на початку XX століття; 2) притягти для дослідження цих проблем також дослідників радянської України з закордону [...]»¹.

Савченко Федір

Савченко Ф. Комісія історії Західньої України // Україна. – 1930. – Кн. 41. – С. 213–216.

¹ Так у документі. Правильно: Комісія Західньої України.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО РОБОТУ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ КАФЕДРИ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА ВУАН У 1928–1929 рр.²

Науково-дослідча Катедра мистецтвознавства в 1928–[19]29 акад[емічного] р[оку] складалася з 3-х секцій: 1) секції образотворчого українського мистецтва 2) музичної та 3) театральної. На чолі катедри стоїть акад. О. П. Новицький.

Секція образотворчого українського мистецтва (керівничий секції, акад. О. П. Новицький) протягом року зосереджувала свою роботу як науково-дослідчу, так і науково-навчальну переважно на таких семінарах:

- 1) Старе українське мистецтво (керівник – акад. О. П. Новицький).
- 2) Нове українське мистецтво (керівник – дійсний член кат[едри] проф. Ф. Л. Ернст).
- 3) Трипільська культура (керівник – наук[овий] співр[обітник] катедри П. П. Курінний).
- 4) Нове західньо-європейське та українське малярство (керівник – проф. А. І. Таран).
- 5) Техніка старого українського малярства (керівник дійсний член катедри М. І. Касперович).

Робота в цих семінарах зосереджується почасти над студіюванням літератури й критичним її розбором, почасти на дослідженні самих пам'яток. У роботі семінарів, крім аспірантів катедри брали участь аспіранти Всеукраїнського історичного музею ім. [Т.] Шевченка, Лаврського музею³, Музею мистецтв.

Семінар старого українського мистецтва поставив за центральне своє завдання на цей рік вистудіювати одну з основних пам'яток середньовіччя на Україні – Софію Київську. Робота ця розпалася на кілька тем, що їх і обробили учасники семінару.

Крім робіт над Софією в цьому семінарі зачитано ще доповіді: 1) К. І. Білоцерківської – «Порівняльна аналіза композиції євхаристії в пам'ятках візантійських і українських», 2) М. О. Щепотьєвої – «Методи роботи над мініатюрою українських рукописів».

У семінарі нового українського мистецтва в програмі стояли студії над українською архітектурою 2-ї пол[овини] XVII і XVIII ст.

Теми між учасниками семінару розподілено так:

1. «Архітектура Михайлівського монастиря в Києві». 2. «Будинок Мазепи» в Чернігові». 3. «Межигірський Спас». 4. «Архітект[ор] Григорович-Барський». – К. І. Білоцерківська. 1⁴. «Братський монастир». 2. «Церкви Переяслава кінця XVII і поч. XVIII в.» 3. «Архітектурні пам'ятки Вінниці XVIII в.» – Н. А. Коцюбинська. 1. «Софія Київська в кінці XVII і поч. XVIII в. та її дзвіниця». 2. «Чернігівська архітектура за цих же часів». 3. «Київська Академія». 4. «Виланівський палац». – Л. Д. Мулявка. 1. «Будівництво Глерова й Новгород-Сіверська кінця XVII і поч. XVIII ст.» 2 «Церква Петра і Павла в Межигір'ї». – М. С. Павленко. 1. «Флорівський

¹ Див. док. № 15.

² Заголовок складений упорядниками.

³ Так у документі. Мається на увазі: Музей культур та побуту.

⁴ Тут і далі – така нумерація пунктів у документі.

жіночий монастир». 2. «Церкви Теодосівська та Воскресенська на Печерському». 3. «Будівництво Бердичева XVIII в.». – М. О. Новицька. 1. «Історія будівництва Миколаївського монастиря в Києві». 2. «Полтавський Хрестовоздвиженський монастир». 3. «Київський ратуш». 4. «Будівництво в мурах Софії Київської XVIII ст.». – М. О. Щепотьєва. 1. «Царський палац у Києві». 2. «Архітектурні пам'ятки Волині XVIII в.». – Є. Ю. Спаська. 1. «Вишневецький замок». 2. «Архітект[ор] Шедель». – Т. А. Мішківська. 1. «Будівництво XVIII в. в Стародубі й Козельці». 2. «Почаївський монастир». – І. М. Снігур. 1. «Трисвятительська церква в Києві та її перебудова поч. XVII в.». 2. «Харківський Покровський монастир». 3. «Будівництво Кам'янця на Поділлі XVIII в.». – М. В. Венгржановська. 1. «Будівництво Київської Лаври кінця XVII і XVIII в.». 2. «Будинок Петра I на Подолі». 3. «Артемихин будинок на Подолі». 4. «Кловський палац». 5. «Архітектура Свенського монастиря». – Н. С. Венгржановська. 1. «Архітектура Видубицького монастиря». 2. «Ніженське будівництво кінця XVII і поч. XVIII в.». 3. «Архітектурні пам'ятки Галичини XVIII в.». – П. А. Кульженко. 1. «Церква кінця XVIII ст. в Б[ілій] Церкві». 2. «Козелецький собор». – т[овариш] Бабич. 1. «Андріївська церква в Києві». 2. «Загальні риси стилю бароко». – т[овариш] Адольф.

У зв'язку з проробленою літературою переведено ще 4 екскурсії по Києву (Лавра та Поділ), де розглянено архітектурні пам'ятки зазначеної доби.

Семинар для вивчення мистецького оформлення на керамічних виробках трипільської культури (керівник П. П. Курінний) студіював кераміку трипільської культури за збірками Всеукраїнського істор[ичного] музею ім. Т. Шевченка. Члени семінару розробляли окремі питання, зв'язані з засобами орнаменталізації цієї кераміки та форми посуду. П. П. Курінний зачитав низку лекцій про характер трипільської культури та досягнення в її дослідженні останніми роками.

Семинар нового західньо-європейського та українського малярства мав за тему західне малярство, починаючи з течій імпресіонізму й геть аж до останніх часів. Останні течії ув'язано було з творами українських будівничих, для чого зроблено екскурсії до Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Шевченка й до Картинної галерії¹. Матеріал західнього малярства подав проф. А. І. Таран у низці своїх лекцій.

Семинар техніки й композиції старого українського станкового малярства. На вступних лекціях М. І. Касперович ознайомив слухачів з технікою давнього малярства, починаючи від виготовлення дошки, з ґрунтами, фарбами, лаками, технікою золочення. Далі учасники семінару робили аналітичні списи зразків малярства аналізуючи рисунок, кольорит та композицію у зв'язку з матеріалом та технікою.

Одночасно з семінарською роботою в катедрі й індивідуально розроблювано окремі питання. На низці засідань – почасти спеціально катедральних, почасти об'єднаних з Всеукраїнським історичним музеєм ім. Т. Шевченка, подано такі доповіді: акад. О. П. Новицький: 1. «Спроба реконструкції Софії Київської». 2. «Альбом «Souvenir d'Orenbourg». Проф. Ф. Л. Ернст – «Як збирали малярські твори Шевченкові у Всеукраїнському історичному музеї ім. Т. Шевченка». Є. Ю. Спаська. – «Порцеляновий завод Миклашевського у селі Волокитині». Н. С. Венгржановська. – «Порцелянові статуетки заводу Миклашевського». Т. А. Мішківська. – «Садиба Покорщина у м. Козельці». М. О. Щепотьєва. – «Орнаментика килимів

¹ Так у документі. Мається на увазі: Київська картинна галерея.

полтавського типу». К. І. Білоцерківська і Н. С. Венгржановська. – «Межигірська фабрика. Тарілки». Н. А. Коцюбинська. – «Методи роботи Д. М. Щербаківського». І. М. Снігур. – «Українські дерев'яні форми на медівники», Н. С. Венгржановська і І. М. Снігур. – «Роботи Віяле ле Дюка¹» (з історії мистецтва; з нагоди 50-річчя з дня його смерті).

Окрім того, член Харківської секції катедри проф. С. А. Таранушенко, зачитав доповідь «Народні елементи в монументальній мурованій архітектурі XVII–XVIII ст. на Слобожанщині. Директор Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Шевченка Р. Р. Заклинський поділився своїми враженнями з закордонного відрядження, зачитавши доповіді «Збірки Берлінських музеїв». Окрім доповідей дослідчого характеру, зачитано низку рецензій на такі книжки²:

[...]^{*2}

Поза доповідями й семінарською роботою усі аспіранти катедри брали участь в складанні карткового каталога з українського мистецтва.

Музична секція. (Керівник секції проф. М. О. Грінченко. Дійсний член К. В. Квітка, аспіранти А. М. Бабій, С. В. Барик, Ю. М. Масютін). Секція не мала жодних спеціальних асигнувань, тому не спромоглася розгорнути систематичну роботу. Вона розбилася на окремі моменти, що їх ставило музичне життя перед секцією. План же в тій його частині, що стосується до науково-дослідницької музичної роботи виконувано остільки, оскільки окремі його завдання можна було об'єднати з моментами окремої роботи співробітників секції.

Театральна секція. (Керівник секції акад. О. П. Новицький, наукові співробітники П. І. Рулін і О. Г. Кисіль, аспірант З. О. Ляшевич). Ця секція, як і музична, не мала жадних коштів як на оплату керівничого складу, так і аспірантів. Тому секція не могла провадити систематично праці. Переважно її праця полягала в складанні плану роботи й його поступовому виконанні.

[...]^{*1}. Аспіранти секції образотворчого мистецтва Н. С. Венгржановська і Л. Д. Мулявка зачитали спільну доповідь: «Теорії походження мистецтва». Окрім того виготували свої доповіді аспіранти тої ж секції К. І. Білоцерківська і аспірант театральної секції З. О. Ляшевич.

Щепотьєва М. Науково-дослідча катедра мистецтвознавства в Києві в 1928–29 акад. р. // Хроніка археології та мистецтва. – Київ. – 1930. – Ч. 2. – С. 86–88.

№ 19³

ЗВІТ ПРО РОБОТУ УКРАЇНСЬКОГО ТЕАТРАЛЬНОГО МУЗЕЯ ВУАН ЗА 1929 р.⁴

[...]^{*8}

Музей поставив собі відразу широкі завдання: Український театральний музей повинен⁵ бути установою: «1) в якій зосереджуються пам'ятки та матеріали,

¹ Так у документі. Мається на увазі: Віолле-ле-Дюк.

² Загальна кількість праць – 10.

³ Див. док. № 15.

⁴ Заголовок складений упорядниками.

⁵ Слово «повинен» вписано поверх закресленого слова «мусить».

потрібні для досліджування минулого театру, 2) яка, йдучи врівень з театральним сьогодні, відбиваючи здобутки кожного сезону, правити буде за перманентну виставку сучасного театрального мистецтва на Україні, поширюючи таким чином нові течії його поза межі великих центрів театральної культури» [...]»⁷.

[...]»⁷

Ці дослідчі завдання й виправдовують існування музею при Катедрі українського мистецтва Академії. Музей має справу з театрами різних масштабів, кваліфікації та напрямків, ставлячись до них¹, як до об'єкту своїх студій та експозицій. [...]»⁷

Праця Українського театального музею проходила в трьох напрямках: збирання матеріалів для музею, експонування їх та дослідження історії українського театру. Збирання матеріалів одразу набуло плянового характеру. Протягом 1926–1929 [р]р. Театральний музей² провадив невпинну роботу в напрямку виявлення історико-театального матеріалу. Послідовно розшукував музей діячів давнього українського театру, звертався до них із проханням передати речі до Театального музею. Слід зазначити, що належність музею до Української академії наук була для широкого громадянства досить певною запорукою того, що передані матеріали будуть доцільно збережені й використані; іще в той момент, коли музей перебував у стані консервації, надходили до нього з усіх усюд матеріали, надто ж позначилося це³ після відкриття його для широкого відвідування.

Але поруч старого театру намагався Український театральний музей якомога швидше охопити теперішню⁴ театральну мережу, стимулювати театри до фіксації своєї роботи, збереження пам'яток про неї та передачі їх до колекцій⁵ музею. [...]»⁷ більшість театрів ще й досі ставиться досить інертно до музейної справи, так само як і окрліти тільки зрідка (і то не всі)⁶ надсилають афіші до музею. З мертвої точки зрушили справу відрядження керівничого музею, що одвідував «Березіль»⁷, театр ім. Шевченка⁸ та Одеську держдраму, т[еатр] ім. Заньковецької⁹ – після цієї подорожі зацікавлення музеєм підсилювалося і театри увійшли в тісний із ним зв'язок.

[...]»^{5,7,8}. А 1929 року брав музей участь у кількох виставках – з приводу десятиліття театру Шевченка (Дніпропетровське), з приводу приїзда до Києва «Березоля»¹⁰ (Київ, Палаць праці¹¹), у виставці лялькового театру (Прага, Париж). [...]»^{6,8}

ІР НБУВ, ф. Х, од. зб. 18718, арк. 2–6. Копія. Машинопис з рукописними правками.

¹ Фраза «ставлячись до них» вписана поверх закресленої фрази «і що на всіх їх мусить дивитись».

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Український театральний музей.

³ Фраза «позначилося це» вписана від руки.

⁴ Слово «теперішню» вписано поверх закресленого слова «існуючу».

⁵ Слово «колекцій» вписано поверх закресленого слова «Театального».

⁶ Фраза «(і то не всі)» вписана від руки.

⁷ Так у документі.

⁸ Тут і далі – так у документі. Правильно: Перший державний драматичний театр УСРР ім. Т. Г. Шевченка.

⁹ Так у документі. Правильно: Театр ім. М. Заньковецької.

¹⁰ Так у документі. Правильно: Мистецьке об'єднання «Березіль».

¹¹ Колишній Будинок губернської земської управи (м. Київ, вул. Володимирська, 33).

№ 20
ЗВІТ ПРО РОБОТУ КОМІСІЇ ДАВНЬОГО УКРАЇНСЬКОГО
ПИСЬМЕНСТВА ВУАН ЗА 1929 р.¹

[...]⁸. Комісія має кілька тисяч карток систематичної бібліографії давнього укр[аїнського] письменства, що зібраних у² Ленінграді, де цю бібліографію складають, та досить численні копії стародруків і рукописів українських, що їх комісія готує до друку та наукового вивчення.

[...]⁷

За час існування комісії з 17 листопада 1927 р. по 1 жовтня 1929 р. було 22 її засідання, з них 11 – закритих та 11 – прилюдних. Доповідів прочитано на цих засіданнях 28 [...]⁷.

Комісія давнього укр[аїнського] письменства має своє видання «Пам'ятки мови та письменства давньої України», як окрему серію у збірниках Істор[ично]-філ[ологічного] відділу ВУАН. Протягом звітного часу вийшли з друку:³ [...]².

Виготовлені до друку й чекають черги праці:⁴ [...]².

Розшукуючи нові матеріали, а саме – українські рукописи та стародруки, а також у зв'язку [з] поточними своїми працями, члени комісії виїжджали⁵ до інших міст. Відбулися такі подорожі: ак[ад.] [В. М.] Перетц – 6: Москва, Ніжин, Дніпропетровське, Мєнськ, Москва, Житомир; С. І. Маслов – 2: Ленінград та Москва; Н. В. Гепенер – 2: Остер і Козелець на Чернігівщині; П. М. Попов – 1: Курщина; О. М. Маслова – 1: Москва-Ленінград; І. П. Єршомін – 1: Москва.

[...]⁶

ІР НБУВ, ф. Х, од. зб. 18696, арк. 2–4. Копія. Машинопис з рукописними правками.

№ 21
ЗВІТ ПРО РОБОТУ КОМІСІЇ ДЛЯ ВИУЧУВАННЯ ВІЗАНТІЙСЬКОГО
ПИСЬМЕНСТВА ТА ЙОГО ВПЛИВУ НА УКРАЇНУ ВУАН ЗА 1929 р.⁶

[...]⁷. Постановою з 7 лютого [19]29 року I відділ допустив П. П. Кудрявцева тимчасово виконувати обов'язки керівничого⁷. Тепер⁸ комісія працює в такому складі: голова – акад. А. Ю. Кримський, в. о. керівничого П. П. Кудрявцев, учений секретар, постійний нештатний співробітник О. І. Полулях [...]⁴.

[...]⁷. Головне багатство комісії – спеціальна підручна бібліотека до 100 томів із картотекою – покажчик візантійської бібліографії, але це дуже мало для того, щоб комісія могла з успіхом провадити свою працю. Поповнення візантологічного

¹ Заголовок складений упорядниками.

² Фраза «зібраних у» вписана поверх закресленої фрази «що знаходяться в».

³ Загальна кількість праць – 5.

⁴ Загальна кількість праць – 3.

⁵ Далі закреслена фраза «до Київ».

⁶ Заголовок складений упорядниками.

⁷ Далі закреслено речення: «Тим часом оголошено конкурсу, між іншим і на посаду штатного співробітника Візантологічної комісії».

⁸ Слово «тепер» вписано поверх закресленої фрази «В сучасний мент».

кабінету¹ головними джерелами й довідниками [і] підручниками – це невідкладна потреба комісії.

Наявні члени комісії розподіляли між собою роботу так: В. І. Барвінок – історія Візантії нікейського періоду, історія візантинознавства; Ю. П. Діяковський – огляд рукописного матеріалу, що зберігається у київських книгосховищах, щоб визначити² його вартість з погляду візантології; О. Д. Дмитрієв – аграрна справа у Візантії, складання покажчика візантологічної літератури. В. М. Зуммер і М. О. Макаренко – археологія і мистецтво України; І. В. Моргилевський – візантійський вплив у них; В. Й. Крижанівський – огляд стародруків з погляду їхнього значіння для вивчення візантійських впливів на Україні. П. П. Кудрявцев – філософська культура у Візантії, її вплив у Європі, зокрема на Україні³; вивчення пам'яток української народної творчості й укр[аїнського] письменства з погляду візантійських у них впливів, накреслення завдань, що стоять перед візантологічною наукою на Україні: елементи візантійських впливів у новій літературі: історія й сучасний стан візантології. Ф. І. Міщенко – соціальний рух у Візантії, візантійське право. М. Т. Мухін – становище рабів у Візантії, аграрна справа у Візантії. П. Ф. Оксіюк – візантійські впливи в давньо-українському письменстві; сучасний стан візантологічних студій на Україні. О. І. Полулях – наукові завдання візантології, книга в Візантії; В. П. Рибинський – євреї у Візантії, історія візантології, М. М. Сабаланович – готування матеріалу для нового видання грецького голосарія [Ш.] Дюканжа.

Крім членів, до роботи притягнуто багато вчених і в межах України, і в межах усього нашого Союзу аж до Владивостока, а саме [...] ^{4,6}.

Наслідки діяльності Візантологічної комісії⁴ визначаються такими даними⁵: прочитано і обговорено на відкритих зборах комісії ряд⁶ доповідей, а саме⁷: [...] ³.

Чимало⁸ цих доповідей уже надруковано в різних виданнях ВУАН, дещо друкується в I випуску «Візантологічного збірника».

Комісія збрала бібліографічні картки та інші матеріали, напр[иклад] витяг із чужоземних часописів про сучасний стан візантологічної науки за кордоном. I випуск «Візантологічного збірника», друкується за редагуванням проф. П. П. Кудрявцева й під головною редакцією акад. А. Ю. Кримського. [...] ⁷

Бюджет комісії дуже скромний: 1928–[19]29 бюджетового року становив суму 600 крб, 90 крб – на наукове відрядження. До останнього часу комісія не мала в своєму складі жодного штатного співробітника. [...] ⁷

ІР НБУВ, ф. Х, од. зб. 18680, арк. 1–7. Копія. Машинопис з рукописними правками.

¹ Так у документі. Мається на увазі: бібліотека Комісії для виучування візантійського письменства та його впливу на Україну.

² Фраза «щоб визначити» вписана поверх закресленої фрази «з метою з'ясування».

³ Далі закреслено речення «огляд праць з історії українознавства письменства з метою з'ясувати, що вже зроблено в галузі».

⁴ Так у документі. Правильно: Комісія для виучування візантійського письменства та його впливу на Україну.

⁵ Слово «даними» вписано поверх закресленого слова «формами».

⁶ Слово «ряд» вписано поверх закресленого слова «низку».

⁷ Загальна кількість доповідей – 31.

⁸ Слово «чимало» вписано поверх закресленої фрази «значну частину».

№ 22¹

ІНФОРМАЦІЯ ПРО РОБОТУ ДІАЛЕКТОЛОГІЧНОЇ КОМІСІЇ ВУАН У 1928–1929 рр.²

[...]^{*8} в 1928–[192]9 ак[адемічному] р[оці] ДК стала на шлях організованої й плянкової діяльності, визначивши точніше своє завдання, методи праці й персональний склад своїх членів-співробітників. Завдання комісії – «всебічно вивчати народню українську мову на всьому просторі етнографічної України як у межах УСРР, так і поза ними, з кінцевою метою видати діалектологічний атлас українських говорів». Зокрема ДК має звернути увагу на визначення мовних кордонів суцільної етнографічної території українського народу.

[...]^{*7,8} невеликі кошти, що були призначені комісії в кошторисі ВУАН на 1928/[192]9 ак[адемічний] р[ік] комісія змогла використати лише частково аж при кінці року, давши, між іншим, грошову допомогу на діалектологічні подорожі двом своїм співробітникам. [...]^{*7,8}

Перед комісією стоять невідкладні та актуальні завдання: надрукувати програми й анкети для зібрання діалектологічного матеріалу, організувати діалектологічні експедиції для визначення кордонів української мови, надто східних і північних, а також для вивчення народніх говорів у найменш досі досліджених районах новоукраїнської території, зокрема на Донбасі, Кубані. Звичайно перед ДК не може не стояти завдання вивчати й народню мову національних меншостей на території УСРР та взаємовідносин різних мов на ній.

Діалектологічна праця ніяк не може обмежитися вузьким колом згуртованих фахівців, і перед ДК повстає питання, як збільшити контингент діалектологів і поширити діалектологічні знання. З цією метою ДК зв'язалася минулого 1928/[192]9 ак[адемічного] р[оку] з гуртком студентів Київського інституту народної освіти, перевівши з них спробний діалектологічний семінар, гадаючи в дальшому поширювати й поглиблювати цю працю і переводячи її в майбутньому в семінари для слухачів краєзнавців із периферії.

ІР НБУВ, ф. Х, од. зб. 18710, арк. 1–3. Копія. Машинопис з рукописними правками.

№ 23

ІНФОРМАЦІЯ ПРО РОБОТУ КОМІСІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ XVIII–XIX ст. ВУАН У 1929 р.³

При Катедрі історії України, що нею керує акад. Д. І. Багалій на весні 1929 р. засновано Комісію для вивчення соціально-економічної історії України XVIII–XIX ст.

Засідання на протязі першого півріччя мали характер організаційних. На них виявлено характер та напрямок роботи комісії, намічено персональний її склад, вироблено перспективний п'ятилітній плян роботи та видавничий плян. Одночасно з тим окремі члени комісії провадили індивідуально свою наукову працю,

¹ Див. док. № 14–15.

² Заголовок складений упорядниками.

³ Заголовок складений упорядниками.

накреслену п'ятилітнім пляном, і з кінця 1929 р. комісія вже розпочала нормальну наукову роботу, влаштовуючи наукові засідання з доповідями членів, та готуючи до друку перший випуск «Праць» комісії¹.

Наукові завдання комісії стоять в тісному зв'язку з актуальними питаннями сучасної української історіографії, що тільки за наших часів почала охоплювати нову й новішу добу історії України, і притягувати до вивчення цілі великі галузі її. Дослідження соціально-економічної історії України XVIII–XIX ст. за новими архівними матеріалами, на нових [...] *¹ засадах методологічних стало найактивнішим завданням сучасної історичної науки, і це завдання має виконувати Комісія соціально-економічної історії України².

Центральне місце в пляні наукової роботи комісії посідає вивчення клясової боротьби на Україні в першій половині XIX стол[іття]. Тут передусім слід відзначити студії над історією польських повстань на Україні, що їм дореволюційна історіографія приділяла мало уваги, і у всякому разі не вивчала їх на українському соціально-економічному тлі. Дорогоцінні матеріали, що переховуються в архівосховищах Києва, Житомира, Кам'яця-Подільського, Москви ще майже не досліджено, і одно з головних завдань комісії є виявити, систематизувати і дослідити цей матеріал, що має не тільки суто-наукове, а великою мірою й громадсько-політичне значіння³. Цю роботу розпочато з ініціативи акад. Д. І. Багалія, його власною працею, а далі її провадитиме він і коло співробітників комісії.

Студіювання історії клясової боротьби органічно поєднане з дослідженням економічної історії. Отож у пляні роботи комісії чи не найголовніше місце посідають студії з економічної історії України.

Комісія також має у пляні своєї роботи студіювати історію селянського господарства та селянських рухів на Україні (проф. Н. Ю. Мірза-Авях'янци), історію військових поселень на Україні – О. Д. Багалій-Татарінова, тощо. Знову таки для цих важливих актуальних питань української історії комісія має широке поле архівної роботи.

Нарешті, вивчаючи здебільшого історію України XIX ст. у відповідних тематичних рамках комісія з наукової природи певних проблем мусить приділити увагу питання соціально-економічної та політичної історії України XVIII ст. – Гетьманщині та Запоріжжю (праці акад. Д. І. Багалія, Н. Д. Полонської-Василенко, М. В. Горбаня, В. О. Романовського). Виходячи з цих своїх основних завдань, комісія визначила й певні територіальні межі своєї архівної роботи (Київ, Харків, Москва, Ленінград, Житомир, Кам'янець⁴) і коло своїх постійних співробітників.

Комісія надає великої ваги тому, що ці межі її діяльності і цей склад її співробітників об'єднують роботу комісії різними науковими та архівними закладами, вищими навчальними закладами й ширшими колами робітничо-селянської України.

Комісія працює в такому складі: на чолі її стоїть голова – академік Д. І. Багалій. Члени комісії: проф. О. П. Оглоблін, т[имчасово] в[иконуючий] об[ов'язки]

¹ Так у документі. Мається на увазі: Праці Комісії соціально-економічної історії України.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Комісія соціально-економічної історії України XVIII–XIX ст.

³ Тут і далі – підкреслено у документі червоним олівцем.

⁴ Нині – м. Кам'янець-Подільський.

керівничого над працями комісії; Н. Д. Полонська-Василенко, штатний науковий співробітник, секретар комісії, академік М. Є. Слабченко (Одеса), академік М. І. Яворський (Київ), О. Д. Багалій-Татарінова (Харків), М. В. Горбань (Харків), проф. Н. Ю. Мірза-Авяк'янц (Харків), В. О. Романовський (Київ), К. Є. Антипович (Київ), І. І. Кравченко (Київ).

Комісія почала своє нормальне наукове життя з кінця 1929 р. Вона відбула два прилюдних засідання; на першому, 3 грудня 1929 р., голова комісії, акад. Д. І. Багалій, в вступному слові, окреслив загальний стан історичної науки за наших часів багатство та приступність архівосховищ, нову тематику, [...] ^{*1} в дослідженні історії України, та ні завдання, які поставила перед собою Комісія для виучування соціально-економічної історії України. Н. Д. Полонська-Василенко зробила доповідь про майно запорізької старшини, що було конфісковано р[оку] 1775; на підставі цього багатого матеріала постала яскрава картина економічного та соціального становища Запоріжжя перед його зруйнуванням.

[...] ^{*7}

ІР НБУВ, ф. Х, од. зб. 18674, арк. 1–4. Копія. Машинопис з рукописними правками.

№ 24¹

КОРОТКИЙ ЗВІТ II-го ФІЗИЧНО-МАТЕМАТИЧНОГО ВІДДІЛУ ВУАН ЗА ПЕРШЕ ПІВРІЧЧЯ 1929 РОКУ

(Доповідь секретаря відділу акад. І. І. Шмальгаузена²)

Протягом 1-го півріччя 1929 року на Фізично-математичному відділі відбулося 12 засідань (з них 3 надзвичайних), на яких розглянуто всього 240 справ, розроблено спис та порядок відкриття нових кафедр, що їх занесено до 5-річного перспективного пляну та до Статуту ВУАН, проведено розподіл валюти на придбання закордонного устаткування та інш.

На засіданнях відділу зачитано такі наукові повідомлення:³ [...] ^{*3}.

Крім того ще подано й ухвалено до друку 86 наукових праць.

За звітний час вийшло в світ 2 книжки «Записок Фізично-математичного відділу» (т. III вип. 4 та т. IV вип. 1) та 6 випусків «Трудів Фізично-математичного відділу» (т. IX вип. 3, т. XI вип. 2, т. XII вип. 1, 2, 3), де надруковано такі праці:⁴

[...] ^{*2}

На роботі окремих установ відділу я тут не буду зупинятись, бо про це будуть доповідати безпосередньо представники цих установ, але пригадаю тільки деякі моменти, що стосуються персонально деяких членів 2-го відділу.

Протягом минулого півріччя академіка Д. О. Граве обрано на почесного члена Всесоюдної академії наук, академіків С. Н. Бернштейна, Д. К. Заболотного та М. М. Крилова – на дійсних членів Всесоюзн[ої] академії, академіків Д. К. Заболотного та П. А. Тутковського обрано на дійсних членів Білоруської академії наук.

¹ Див. док. № 25.

² Доповідь виголошена на зборах Ради ВУАН 13 травня 1929 р.

³ Загальна кількість доповідей – 16.

⁴ Загальна кількість праць – 5.

Ще відзначу те, що дехто з членів 2-го Фіз[ично]-мат[ематичного] відділу на протязі цього часу одержав персональні запрошення на міжнародні з'їзди, а саме:

1) акад. М. М. Крилов дістав запрошення взяти участь в Інтернаціональному конгресі з аеродинаміки та застосованої механіки, що відбудеться в Аахені (Німеччина).

Вісті ВУАН. – 1929. – № 5–6. – С. 5–6.

№ 25¹

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ФІЗИЧНО-МАТЕМАТИЧНОГО ВІДДІЛУ ВУАН У 1929 р.²

[...]^{*1,7,8}

Щодалі, становище Академії міцнішало, авторитет зростав, а разом із тим зростала її матеріальна база. Значним збільшенням коштів відзначено для відділу 1926–1927 та 1927/[19]28 роки, особливо рік 1928–1929. Це зростання бюджету відділу, разом з побільшенням асигнувань чужоземної валюти, дало можливість узятися до організації нових установ, що їх давно вже пильно потребувала Академія, а саме: лабораторій хемічної та хемічно-технологічної. Розпочато було також реорганізацію Інституту технічної механіки.

Для нових установ відділу, а також для тих, що вже до цього працювали і встигли розростися – Геологічний та Зоологічний музеї, був відданий новий будинок, що його Київський окрвиконком презентував Академії року 1927 [...] ¹. До цього будинку перейшла Дніпрянська біологічна станція, Геофізична комісія, Комісія для вивчення проблем патології, Фотографічна лябораторія, Катедра народного здоров'я³ та Катедри чистої й прикладної математики.

Швидке зростання бюджету відділу, його видавничої діяльності, кількості академіків та співробітників – проте не довели ще відділ до належної повноти складу та наукової діяльності. На черзі стало заснування низки нових кафедр та установ. Нові вибори до Академії проведені в червні 1929 р. згідно зі спеціальною постановою Уряду СРСР збільшили склад академіків відділу на 20⁴, і дають змогу поставити працю в галузі сільсько-господарських наук, поглибити дослідчу роботу в обсягу наук технічних, утворити лябораторії фізичні, механічні тощо. У 5-річному пляні ВУАН зростання Фізично-математичного відділу проєктується в особливо швидкому темпі й не тільки на базі асигнувань НКО, але й коштів промисловости та сільського господарства, що їх завдання різні установи відділу успішно виконують.

Так на проязі небагатьох років Фізично-математичний відділ спромігся утворити великий комплекс поважних науково-дослідчих інституцій. Тепер може бути мова не лише про повне виконання тої програми, що її склали були з самого початку організатори Всеукраїнської академії наук, але й про її перевищення та поширення.

¹ Див. док. № 24, 26–28.

² Заголовок складений упорядниками.

³ Так у документі. Правильно: Катедра народного здоров'я та соціальної медицини.

⁴ Далі закреслено словосполучення «(всіх 49)».

Резолюції сесії Ради ВУАН у листопаді 1929 р. яскраво і реально накреслюють шлях Фіз[ично]-мат[ематичного] відділу на найближчі роки:

[...]^{*1,6}

Відділ має особливо зосередити свою роботу на таких ділянках науки: методи дослідження в точних науках; проблеми енергетики та електрифікації; проблеми хемізації; проблеми врожайности та всебічного піднесення сільського господарства; проблеми організації та раціоналізації виробництва; проблеми народного здоров'я та раціоналізації побуту.

В пляні повинні знайти місце також спеціальні завдання органів промисловости, колективізованого сільського господарства та зокрема проблеми зв'язані з усебічним науковим обслуговуванням Донбасу.

[...]^{*7}

ІР НБУВ, ф. X, од. зб. 18676, арк. 8–10. Копія. Машинопис з рукописними правками.

№ 26¹
ЗВІТ ПРО РОБОТУ
НАЦІОНАЛЬНОГО ГЕОЛОГІЧНОГО МУЗЕЮ УСРР
ПРИ ВУАН ЗА 1929 р.

Національний геологічний музей УСРР (НГМУ) існує з 1-го жовтня 1927 р. й є, за статутом, центральна геологічна науково-дослідча музейна установа УСРР. НГМУ є при Всеукраїнській академії наук як одна з установ ВУАН з окремим самостійним бюджетом.

Основні завдання НГМУ: вивчати та експонувати матеріяли, що стосуються до геологічної будови, геологічної історії та висвітлюють мінеральну сировину УСРР й інших країн. Науково-дослідча робота в царині геології та суміжних наук. Популяризація серед трудящих мас УСРР здобутків геологічної науки. Відповідні інформації та консультації на запити державних і господарчих установ. Допомога організаційного характеру краєзнавчим музеям УСРР по лінії геологічних відділів.

Структура музею. У своїй роботі НГМУ поділяється на такі відділи: 1) загальної геології, 2) палеонтології, 3) мінералогії та петрографії, 4) корисних копалин (з частиною, що розташовується на відкритому повітрі й складається з великих зразків-брил корисних копалин), 5) регіональної геології (за браком приміщень – не розгорнено), 6) Центральний геологічний архів України. Крім того, НГМУ має спеціальну бібліотеку. Передбачається також в найближчому часі організувати мінералогічну та фотографічну лябораторію, майстерні – препарувальну, шліфувальну, майстерню виготовлення шкільних колекцій, тощо.

Наукове майно музею (колекції та книги). В основу НГМУ покладено колекції колишнього музею при Геологічному кабінеті ВУАН, до яких долучено де-які матеріяли з Геологічного та Мінералогічного кабінетів Київського ІНО.

На 1 жовтня 1929 р. колекції характеризуються такими цифрами:

¹ Див. док. № 25.

	Назва колекції	Кількість колекцій	Кількість зразків
1.	Загальна геологія	25	1988
2.	Палеонтологія	95	74045
3.	Мінералогія та петрографія	116	7108
4.	Корисні копалини	63	1454
5.	Центральний геол[огічний] архів України	84	893
6.	Невизначених	–	60
	Разом	383	85548 ^{x/}

^{x/} З того, що частину колекцій треба розглядати ще як матеріял, виникає певна умовність цієї цифри.

Крім того на складі НГМУ на 1-е жовтня 1929 р. було не розпакованих (за браком приміщення) понад 1150 ящиків, кожен (пересічно) вагою до 16 кг.

У бібліотеці НГМУ (на 1 жовтня 1929 р.) було 4205 інвен[тарних] №№-ів; книги, що є в бібліотеці, – різними мовами.

Серед численних колекцій та окремих експонатів НГМУ особливу звертають на себе увагу такі:

1) кістяк *Elephas Trogontherii*, світовий унікум, щодо кількості захованих кісток (знайдено на Кременчуччині); 2) кол[екція] акад. П. А. Тутковського солодководних м'якунів озерного лесу з Волині; 3) кол[екція] Роговича риб кийвського поверху з Києва; 4) кол[екція] Радкевича крейдових скам'янілостей з Волині та Поділля; 5) кол[екція] d'Archiac'а крейдових скам'янілостей з Франції; 6) кол[екція] Феофілактова юрських скам'янілостей з Канівщини; 7) кол[екція] Венюкова силурських скам'янілостей з Поділля; 8) колекція Я. Х. Лепченка відбитків третинної флори на пісковиках з Волині; 9) кол[екція] [І. І.] Шмальгаузенна третинної флори; 10) кол[екція] Ф. М. Полонського відбитків третинної флори (на глині) з Амвросієвки на Сталінщині; 11) кол[екція] Долінського з корисних копалин України; 12) кол[екція] П. І. Василенка бурштинів Київщини; 13) колекція метеоритів; 14) петрографічна збірка акад. П. К. Козлова з Монголії й багато інш.

Приміщення та інвентар. Приміщення, що його за теперішнього часу посідають НГМУ та Геол[огічний] кабінет ВУАН дорівнює 709,8 кв[адратних] метр[ів] (6 кімнат та коритар); це приміщення вже й тепер тісне й на майбутнє буде за серйозну перешкоду щодо дальшого розвитку цих установ. Інвентар (меблі) складається з 149 одиниць.

Характеристика роботи та перспективи. До цього часу робота НГМУ носила організаційний характер. Наукове майно та інвентар перенесене та перевезене до приміщення музею у новому будинку ВУАН; розгортались окремі відділи музею.

Не дивлячись на те, що до цього часу всю увагу було зосереджено на розгортанні, НГМУ все-таки зпромігся приймати так організовані екскурсії, як й поодиноких відвідувачів; за час з 1 травня 1929 р. до 1 жовтня 1929 р. (за 5 м[ісяц]ів) музей відвідало 1624 особи; усім відвідувачам співробітники НГМУ давали при огляді експонатів належні пояснення.

Вживались заходи налагодити зв'язки з науковими установами Радянського Союзу та закордону (через Всеукраїнське [Товариство]во культурного зв'язку з закордоном). Представники НГМУ брали участь у делегації ВУАН, що в порядку шефства виїздила до Сталінограда.

На майбутнє передбачається переводити спеціальні наукові експедиції для збирання відповідного матеріалу та дальша її обробка.

Передбачається видавати «Труди Національного геологічного музею УСРР при Всеукраїнській академії наук». [...]»^{4,6}

У листопаді 1929 р.

м. Київ

склав Ю. [М.] Абрамович

ІР НБУВ, ф. X, од. зб. 18604, арк. 1–3. Копія. Машинопис.

№ 27¹

ІНФОРМАЦІЯ ПРО РОБОТУ ЗООЛОГІЧНОГО МУЗЕЮ ВУАН У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1929 р.²

(Доповідь директора музею В. О. Караваєва³)

Зоологічний музей ВУАН постав з фавністичного Комітету⁴, що існував при Академії, і як такий, його й зареєструвала Музейно-виставкова секція губполітосвіти Київщини⁵ 1 травня 1919 року.

Зоологічний музей ставить перед собою такі завдання в своїй діяльності:

1. Музей являє собою центральну наукову установу на Україні, що вивчає та науково досліджує тварини України, а так само й усесвіту.

2. За головну мету свою музей уважає – всебічно вивчати фавну України та об'єднувати фавністично-музейну її справу, а також всіма засобами поширювати наукові відомості про фавну України і всього світу.

3. За найближче своє завдання музей має досліджувати, збирати, науково обробляти та демонструвати колекційний матеріал представників української фавни, а далі й усесвіту. Цей матеріал, відповідно до призначення, розподіляється на дві частини, – одну спеціально для наукового користування і другу – для широкого використання всього громадянства.

Спочатку співробітників музею було 22, але згодом число це поступово зменшувалось. З самого заснування музею до березня 1927 року за директора був академік М. Ф. Кащенко. Тепер штатні наукові співробітники музею такі: директор В. О. Караваєв, вчений зоолог М. В. Шарлемань та науковий співробітник С. Я. Парамонов. Нештатні співробітники, що стало працюють при музеї, – В. М. Дірш, А. К. Шепе та М. Л. Щербина. Недавно затверджено технічну посаду препаратора, але ж цю посаду ще не обсаджено.

Спочатку музей мав дві кімнати в будинку Академії на вул. Короленка, 54.

¹ Див. док. № 25.

² Заголовок складений упорядниками.

³ Доповідь виголошена на зборах Ради ВУАН 13 травня 1929 р.

⁴ Так у документі. Правильно: Комітет для виучування фауни України.

⁵ Так у документі. Правильно: Екскурсійно-виставково-музейна секція відділу політичної освіти відділу народної освіти Київського губернського виконавчого комітету.

Влітку 1921 р. музей було переміщено до будинку Всенародньої бібліотеки, Шевченківський бульвар, 14. Розташувався він тут на другому поверсі в чотирьох кімнатах.

Взимку 1921 р. музей переміщено в будинок на вул. Чудновського, 2, де на другому поверсі він має виставочну залю й шість кімнат для спеціалістів та бібліотеки.

З середини літа 1928 р. музей має в новому будинку Академії на вул. Леніна, 15 весь коридор 3-го поверху (виставочна частина приміщення) та 7 кімнат, в яких розміщено лябораторії для праці спеціалістів, кімнати для переховування основних колекцій музею, бібліотеку, препараторську та майстерню, дезинфекційну кімнату тощо.

Хоч теперішнє приміщення музею трохи більше за те, що він мав на вул. Чудновського, але все ж таки воно замале. Під препараторську та майстерню довелось призначити кімнату, що в ній краще було б провадити наукову роботу. Музей не має окремої кімнати для праці сторонніх осіб, що часто звертаються в тих чи тих питаннях. З другого боку препараторська, де провадиться брудна та смердюча робота, не повинна була б міститися поруч з лябораторіями для наукової роботи. Коли музей матиме препаратора, то його шафи дуже швидко заповняться фігурами. Не тільки чужоземної фавни, але навіть української в тому приміщенню, що має музей, експонувати немає змоги. Зовсім немає відповідного міста для великих ссавців, бо коридор для них надто вузький.

Матеріальні засоби музею на початку його діяльності були такі малі, що про них не варто й згадувати, але в останні роки ці кошти почали швидко збільшуватися і цього року музеєві на устаткування призначено 6000 крб, на науково-операційні витрати 3100 [крб] та на екскурсії 1000 крб.

Цього року музей дістав від Академії для виставочної частини в коридорі 42 шафи з шкляними дверима (з бібліотеки ІНО), але після попереднього ремонту, що його робила Академія, музеєві довелося взяти на себе зовнішнє та внутрішнє пофарбування, лакування та зашкління цих шафів. Широко розгортуючи виставочну роботу, музей зробив великі замовлення на меблі, фігури великих тварин тощо. На жаль, всю цю роботу доводиться зовсім припинити тому, що музей, не одержав в попередніх кварталах усі кошти, для нього призначені, а в цьому кварталі не одержить майже нічого. Борги музею великі, а платити їх немає з чого. Отже довелося припинити будь-яку роботу щодо устаткування. Будемо сподіватися, що тяжкий стан музею є явище тимчасове.

В перші роки існування музей складався з низки невеликих колекцій, здебільшого подарованих, місцевих та почасти тропічних комах. Тепер, не зважаючи на молодість музею, його колекції досягли по деяких розділах помітної численности. Щодо кількості, то на першому місці стоять комахи, – їх музей має мабуть понад 100 тисяч екземплярів. Тут треба відзначити колекцію метеликів, що її зібрав здебільшого В. [О.] Караваєв на остр[ові] Яві та частково на архіпелазі Ару, на колекцію метеликів з Полтавщини, що подарував музеєві проф. М. [М.] Воскресенський, та на чималу колекцію д[окто]ра [Ю. С.] Кочубея з Усурійського краю. Ці колекції, крім збірки проф. [М. М.] Воскресенського, визначено тільки частково. Велику колекцію, до 20 тисяч екземплярів, ми маємо палеарктичних двокрильців (Diptera), що її зібрав співробітник музею С. [Я.] Парамонов. Цю колекцію зразково упорядковано. Дуже численна також колекція мурашок усього

світу, що складається переважно із збірок В. [О.] Караваєва. Звертає на себе увагу також колекція палеарктичних простокрильців (Orthoptera), що її склав співробітник музею В. [М.] Дірш, палеарктичних Vuprestidae [І. І.] Жихарева, цикад [С. П.] Іванова, українських Hemiptera-Heteroptera [В. О.] Грос-Гейма та нарешті пухоїдів (Mallophag¹), що її зібрав О. [Б.] Кістяківський. Дуже цінна також біологічна колекція місцевих метеликів, що складається майже з усіх стадій розвитку цих комах та рослин, що їми живиться гусінь. Цю колекцію зібрав та препарував учитель Мигуненко. Недавно музей дістав з Зоологічного музею ІНО цінну колекцію Байкальських тварин проф. [О. О.] Коротнева та ще деякі колекції, теж з ІНО. Щодо впорядкованості та до охоплення фауни України, то на першому місці серед колекцій музею стоять орнітологічні колекції, понад 10 тисяч екземплярів шкірок, більш, як 300 фігур, та кілька сот яєць птахів з України, Далекого Сходу, Кавказу тощо. Цю колекцію збирали О. [Б.] Кістяківський, Ю. [С.] Кочубей, М. [В.] Шарлемань, А. [К.] Шепе, М. [Л.] Щербина та інші. Всю колекцію добре етикетовано, заінвентаризовано, визначено та розкладено в систематичному порядку. Колекція шкірок та фігур ссавців складається приблизно з 300 екз. Чимало дрібних ссавців здобув для музею І. [Г.] Підоплічко. Далі музей має чималі колекції плазунів та земноводних з України, Кавказу, Середньої Азії та невелику колекцію риб, що її зібрав М. [В.] Шарлемань, та м'якунів, здебільшого з України, що їх збирав переважно С. [С.] Паночіні.

Колекції музею, як про це вже згадано вище, з початку склалися з подарувань, далі вони збільшилися на матеріяли, одержані від деяких ліквідованих установ (напр[иклад]: «Київське орнітологічне т[овариство]). За останній час значну частину колекцій одержує музей від своїх співробітників, що провадять екскурсії в різні частини України та Союзу. Так, від М. [В.] Шарлеманя й [А. К.] Шепе одержано чимало птахів із степів та узбережжя Чорного моря й Сивашу, від [Ю. С.] Кочубея – з Туркменістану та Усурійського краю, від С. [Я.] Парамонова – з Туркменістану, Кавказу, Закаспійського краю. Деяко передали до музею Л. [А.] Шелюжок, О. [Я.] Парамонов (брат нашого співробітника), Ю. [Д.] Клеопов. Тільки незначну частину колекцій музею куплено. Така, напр[иклад], колекція з біології метеликів, що її склав Мигуненко, колекція Hemiptera-Heteroptera, переважно з Київщини, що залишилася після смерті молодого талановитого ентомолога [В. О.] Грос-Гейма.

Бібліотека музею, скоро він почав існувати, складалась з 200 книжок та близько 400 брошюр. В 1926 році склад її повнився на бібліотеку кол[ишнього] «Общества любителей природы», яку складає близько 9000 окремих томів та брошюр. Нещодавно музей одержав також бібліотеку по смерті згаданого вище [В. О.] Грос-Гейма. Тепер музей одержує в обмін на свої видання щось 40 закордонних журналів та декілька російських та українських. На жаль, наша бібліотека складається майже виключно з журналів. Їй бракує часто найпотрібніших книжок, що їх виписати з-за кордону, через труднощі переказу грошей за кордон, майже неможливо.

Діяльність музею поділяється на суто-наукову та на популяризаційну. Щодо наукової роботи, то її скеровано в першу чергу на вивчення фауни України та палеарктики взагалі, але музей не цурається і фауни інших країн. Щодо праці окремих співробітників музею, то В. [О.] Караваєв вивчає мурашки всього світу. Протягом

¹ Так у документі. Правильно: Mallophag.

кількох останніх років він обробляє свою колекцію мурашок з Індо-Австралійської області. Крім того, В. [О.] Караваєв постійну увагу приділяє мурашкам України. Відзначника мурашок цієї фавни він надрукував нещодавно. М. [В.] Шарлемань працює над вивченням українських птахів та ссавців, над вивченням зоогеографії України та питань стосовної зоології (їжа звірів та птахів, хутряні звірі тощо). Деякі питання стосовної зоології він розроблював за дорученням Укрдержпляну. С. [Я.] Парамонов працює по диптерології, обробляючи монографічно в усьвітньому масштабі деякі групи двокрильців. В. [М.] Дірш працює в справі вивчення простокрильців Союзу, в першу чергу України. О. [Б.] Кістяківський опрацьовує птахів Далекого Сходу та склав колекцію, більшу за аналогічну колекцію Академії наук СРСР. А. [К.] Шепе вивчає птахів України та під керівництвом М. [В.] Шарлеманя, провадить роботи в справі дослідного перельоту птахів шляхом їх кільцювання. М. [Л.] Щербина збирає орнітологічний матеріал. З сторонніх осіб при музею працювали на цикадах – [С. П.] Іванов, мухах-тахінах – [І. Д.] Білановський, рептиліях – [Г. Ф.] Сухов, ссавцях – [І. Г.] Підоплічко, птахах – [М. О.] Бурчак-Абрамович, [О. О.] Шуммер та інші. Коли розглянути наукову роботу щодо спеціальностей, то треба констатувати величезні прогалини. Три штатні та кілька нештатних співробітників не можуть охопити того великого числа спеціальностей, що їх має систематична зоологія, тощо. Конче треба поширити штати музею. Без цього необроблені колекції (за браком фахівців) уявляють тільки мертвий вантаж. Недостатність нашого штату особливо вражає, як порівняти його із штатами Зоологічного музею Академії наук СРСР, що має аж 32 наукових робітника та низку технічних помічників, яких ми зовсім не маємо.

Щодо друкованих наукових праць, то музей випустив за останні роки 7 томів свого «Збірника», що складають собою 81 друкований аркуш. З них на долю співробітників музею припадає 61 аркуш. Крім того, чимало праць співробітників музею надруковано по інших виданнях Союзу та за кордоном. «Збірник» музею об'єднує в собі також і працю цілої низки фавністів, що працюють на Україні та над фавною її за кордоном (Льомандер, Швеція та інш.). Обмін збірника музею на інші видання поповнює бібліотеку музею. Успіх цього обміну значною мірою залежить від того, що статті друкуються здебільшого чужоземними мовами.

Лишається сказати кілька слів щодо виставочної, популяризаційної діяльності музею. Чого ми досягли в цьому напрямку, можна бачити в виставочній частині музею. Найбільш цікавлять з усієї виставочної частини так звану «широку публіку» птахи й звірі. Виготовленню цих експонатів до останнього часу перешкоджає те, що музей немає власного препаратора. Доводилося замовляти фігури стороннім препараторам. Це коштувало дорого і тому доводилося обмежувати кількість експонатів. Тому фігур, головним чином великих ссавців, музей має далеко недостатню кількість, навіть у масштабі самої тільки України. Цінний експонат – це фігура зубра, що їх збереглося в усьому світі по зоосадах та парках щось з 60 екземплярів. Нещодавно музей одержав кілька шкір великих ссавців з Кавказу, що їх здобув наш співробітник М. [Л.] Щербина. Музей мав думку поповнювати свої колекції великих тварин, ще виготовляючи фігури з тих тварин, що подихають в Київському зоосаді¹. Музей звертався в цій справі до Комгоспу, але

¹ Так у документі. Мається на увазі: Київський зоопарк.

через якісь «невідомі сили» трупи тварин передають, кому завгодно, навіть просто викидають, тільки не віддають їх Зоологічному музеєві Всеукраїнської академії наук, музеєві, що в найближчому часі може стати справжнім національним Зоологічним музеєм України. [...]»⁷

Проф. В. [О.] Караваєв

Караваєв В. Зоологічний музей ВУАН, його діяльність та перспективи дальшої роботи // Вісті ВУАН. – 1929. – № 5–6. – С. 10–15.

№ 28¹

ЗВІТ ПРО РОБОТУ ДНІПРЯНСЬКОЇ БІОЛОГІЧНОЇ СТАНЦІЇ ВУАН ЗА 1929 р.²

[...]»⁸

Лише наприкінці року 1929 Академії пощастило³ остаточно розв'язати цю справу і придбати для станції⁴ будинки Старосільського лісництва.

[...]»⁷. Станція переводила навесні, влітку, восени свої дослідження, як в районі Києва так і в інших районах України, а взимку вона звичайно опрацьовувала зібрані матеріяли⁵. Крім директора станції (Д. [С.] Белінг), керівника ботанічного відділу станції (М. [Г.] Холодний), постійних нештатних співробітників [...]»⁴ в роботах станції брала участь ще низка непостійних співробітників. [...]»⁷. Перше треба згадати⁶ ті експедиції та великі екскурсії, що перевела станція вивчаючи життя річок України. [...]»⁸

1929 р. 1) Експедиція до Вінницької округи (2 липня – 17 серпня) для вивчення водойм та рибного господарства округи. Учасники: [...]»⁴.

2) Експедиція (спільно з Н[ауково]-д[ослідним] інст[итутом] водн[ого] госп[одарства] Укр[аїни] р. Дніпром від гирла р. Ворскла до Сурського порогу (24 серпня – 12 вересня) для вивчення життя зазначеної частини ріки. Учасники: [...]»⁴.

3) Екскурсія М. [Г.] Холодного (липень–серпень) до Кавказу щоб продовжити досліді над міклофлорою сірчаних і залізистих вод.

4) Екскурсія Ю. [М.] Марковського (19 вересня – 1 листопада) до оз. Корма на Волині для гідробіологічних досліджень.

Крім зазначених експедицій та екскурсій, станція й окремі її співробітники перевели ще багато інших екскурсій та досліджень, як в районі м. Києва та[к] і в районах р[ічок] Десни, Ірпеня, Унави, м. Білої Церкви і т. інш. Всі перелічені тут експедиції, екскурсії, досліді, дали багато цікавого наукового матеріялу.

Ці матеріяли обробляли переважно співробітники станції й лише частину матеріялів опрацьовували фахівці з інших міст Союзу.

[...]»^{7,8}

¹ Див. док. № 25.

² Заголовок складений упорядниками.

³ Слово «пощастило» вписано від руки поперек закресленого слова «вдалося».

⁴ Далі закреслена фраза «з юбілейних коштів (15 000 карб)».

⁵ Далі закреслена фраза «причому частину матеріялів обробляли фахівці з інших міст України та СРСР».

⁶ Слово «згадати» вписано від руки поперек закресленого слова «перелічити».

Треба відзначити, що такого характеру¹ роботи станція переводила вперше на Україні. Життя річок, загальний характер його, склад тваринного та рослинного населення в цілому до цього часу ніхто ще не вивчав.

Станція вперше² розпочала вивчати річні біотопи, їхнє населення, фіто й зооплянктон, нектон, бентос, населення побережньої зони, то-що.

[...]^{*7}

Останніми роками станція звернула особливу увагу на вивчення порожистої частини р. Дніпра в зв'язку з тим, що трохи нижче від порогів розпочали будувати величезну греблю Дніпрельстану. [...]^{*7}

Вивчаючи життя водойм України станція завжди звертала увагу на групу риб, що має значення для рибальства. Станція вивчала риб П[івденного] Бога³ й деяких частин р. Дніпра, а р[оку] 1929 станція зорганізувала спеціальну⁴ експедицію до Вінницької округи, щоб всебічно вивчити її водойми в зв'язку з потребою дальшого розвитку й раціоналізації рибного господарства округи. Експедиція збирала силу матеріялу, частину якого співробітники станції вже опрацювали⁵.

[...]^{*7}

Крім великих загальних експедицій станції окремі її співробітники⁶, провадили⁷ низку дослідів як в районі Києва так і далеко поза його межами (напр[иклад], на Кавказі, в Криму, Білорусії)⁸.

[...]^{*7}

З окремих робіт зазначено лише роботи акад. М. [Г.] Холодного, що він їх переводив головню в районі самої станції в Старосіллі та почасти за межами України (Кавказ). М. [Г.] Холодний протягом кількох років вивчав групу залізо-бактерій. Досліди ці стосувалися так морфології цих своєрідних мікроорганізмів, як і їх екології та фізіології. З околиць Дн[іпровської] б[іологічної] станції описано декілька нових видів залізо-бактерій.

М. [Г.] Холодний запропонував також нову пряму методику кількісних досліджень бактерійного населення (бактеріоплянктону) водойм, що дає кращу уяву⁹ про дійсну густоту бактерійного населення, як уживаний досі метод платівок. Прямий метод, що її почали вживати на станції викриває в декілька сот разів більше мікробів як попередні методи підрахувань кількості бактерій.

Крім співробітників станції в її лябораторіях працювали ще співробітники інших науково-дослідчих установ (напр[иклад] Державного рибного заповідника «Конча-Заспа», зоологічної лябораторії Ленінградського університету¹⁰, Петергофського наук[ово]-досл[ідного] інституту¹¹, Інституту водного господарства

¹ Фраза «такого характеру» вписана від руки синім чорнилом.

² Далі закреслена фраза «за тисячі, десятки тисяч років існування наших річок».

³ Так у документі. Мається на увазі: р. Південний Буг.

⁴ Слово «спеціальну» вписано від руки поверх закресленого слова «велику».

⁵ Далі закреслено речення: «Взагалі можна сказати, що всі експедиційні роботи станції дали багато нового і цікавого наукового матеріялу, що має не тільки теоретичне, але й практичне значення».

⁶ Далі закреслена фраза «вивчаючи різні групи організмів».

⁷ Слово «провадили» вписано від руки поверх закресленого слова «переводили».

⁸ Далі викреслено речення: «Але весь час на першому місці було вивчення водойм України».

⁹ Фраза «кращу уяву» вписана від руки поверх закресленої фрази «правдивіше уявлення».

¹⁰ Так у документі. Правильно: Ленінградський державний університет.

¹¹ Так у документі. Правильно: Петергофський природничо-науковий інститут.

України¹, Наук[ово]-досл[ідної] катедри зоології та інш.), яким станція допомагала обробляти зібрані наукові матеріали і збирати нові². Станція має живий зв'язок з низкою біологічних, іхтіологічних станцій СРСР та закордонних. Вона надсилає їм свої «Збірники» праць, одержує від них їх видання. Щороку цей зв'язок станції з іншими установами поширюється та поглиблюється.

ІР НБУВ, ф. X, од. зб. 18608, арк. 4–9. Копія. Машинопис з рукописними правками.

№ 29
**ЗВІТ ПРО РОБОТУ КАФЕДРИ СПОРОВИХ РОСЛИН,
БОТАНІЧНОГО МУЗЕЮ ТА ГЕРБАРІЮ ВУАН ЗА 1929 р.³**

[...]^{*7,8}

На протязі кінця 1928-го та всього 1929 років О. В. Фомін студіював далі⁴ папоротеваті фльори Сибіру та Далекого Сходу за дорученням Ботанічного музею Всесоюзної академії наук. Ця робота закінчена й зараз друкується в Ленінграді⁵ «Флора Сибіри и Дальнего Востока»⁶ з багатьма оригінальними малюнками.

Р[оку] 1929 у «Віснику Київського Ботанічного саду»⁷ вип. X надруковано 2 статті О. В. Фоміна німецькою та українською мовами [...]^{*2}.

Керуючи роботами Ботанічного музею та гербарієм ВУАН із кінця року 1922 по 1929 рік, О. В. Фомін підготував 5 осіб спеціалістів, що зараз і провадять наукову роботу в Ботанічному музеї ВУАН – Д. К. Зерова – як спеціаліста з торфових мохів, А. С. Лазаренка – спеціаліста з листуватих мохів, П. Ф. Оксіюка – як цитолога та фльориста, К. К. Зерова – як фльориста та О. Г. Радде-Фоміну – як дендролога.

На протязі року 1929 під керуванням О. В. Фоміна почалося видання Ботанічного музею під назвою «Збірник праць Ботанічного музею».

[...]^{*8}

3 року 1929-го О. В. Фомін улаштовує музейну виставочну колекцію, що має за мету ознайомити широкі маси робітників та селян із типами рослин, з продуктами їх виробу та з географічним розповсюдженням рослин.

[...]^{*7,8}

ІР НБУВ, ф. X, од. зб. 18656, арк. 3–4. Копія. Машинопис з рукописними правками.

¹ Так у документі. Правильно: Науково-дослідний інститут водного господарства України.

² Далі закреслена фраза «матеріали то-що».

³ Заголовок складений упорядниками.

⁴ Фраза «студіював далі» вписана від руки поверх закресленої фрази «продовжував монографічне оброблення».

⁵ Далі закреслена фраза «15 аркушів у виданні Всесоюзної академії наук».

⁶ Див. : Фомин А. В. Флора Сибіри и Дальнего Востока. – Ленінград, 1930. – 218 с.

⁷ У 1929 р. «Вісник Київського ботанічного саду» – періодичне наукове видання Київського інституту народної освіти.

№ 30
ЗВІТ ПРО РОБОТУ
КОМІСІЇ ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ ВУАН ЗА 1929 р.¹

[...]⁸. Р[оку] 1929-го М. П. Кравчука обрано було на дійсного члена Академії наук. Штатний науковий співробітник залишився один – проф. М. К. Куренський.

Отже на цей час склад Комісії вищої математики такий: голова комісії – Г. В. Пфейффер [...]^{4,5,7}.

Найголовніші відділи математики, над якими працює комісія, такі: інтегрування рівнянь та систем рівнянь з частинними похідними 1-го й 2-го порядків при одній та при багатьох функціях; інтегралі S. Lie; задача Pfaff'a та інтегральні інваріанти; звичайні диференціальні рівняння; математична статистика; гідродинаміка.

Засідання комісії відвідували, крім членів комісії, також і інші математики чи з м. Києва, чи взагалі з України, й читали доповіді про наслідки своїх наукових дослідів. На засіданнях часто бували й аспіранти та кандидати на аспірантів Науково-дослідчої катедри математики; їм давано теми для наукових досліджень та для дисертацій.

[...]⁵

За існування комісії, від 1-го січня 1921-го р. до 15 жовтня 1929 р. відбулось 237 засідань де вислухано було 281 наукових доповідів, рефератів та рецензій на праці, що їх надсилали на розгляд комісії.

[...]^{4,7}

Галузі, у яких працювала комісія, характеризуються таким списком друкованих праць співробітників комісії: акад. Г. В. Пфейффер надрукував²: [...]^{*2}.

Акад. М. П. Кравчук надрукував³ [...]^{*2}.

Проф. М. К. Куренський надрукував⁴ [...]^{*2}.

[...]^{*7}. Праці членів комісії були неодноразово премійовані.

[...]^{*6}

ІР НБУВ, ф. Х, од. зб. 18704, арк. 3–12. Копія. Машинопис з рукописними правками.

№ 31
ЗВІТ ПРО РОБОТУ ІНСТИТУТУ БІОЛОГІЇ
ім. Ф. З. ОМЕЛЬЧЕНКА ВУАН ЗА 1929 р.⁵

[...]^{*7}. З р[оку] 1928–[19]29 кошти інституту чимало збільшено й це дасть змогу провадити вже цілком нормальну роботу. Зараз Біологічний інститут⁶ це є вже хоча й невеличка (6 кімнат) проте досить добре устаткована лабораторія, придатна⁷ для описових та де-яких експериментальних загально-біологічних робіт. [...]^{*7}

¹ Заголовок складений упорядниками.

² Загальна кількість праць – 31.

³ Загальна кількість праць – 59.

⁴ Загальна кількість праць – 19.

⁵ Заголовок складений упорядниками.

⁶ Тут і далі – так у документі. Правильно: Інститут біології ім. Ф. З. Омельченка.

⁷ Слово «придатна» вписано від руки поверх закресленої фрази «яка гідна».

Роботи Біологічного інституту розгортаються в кількох напрямках: перш за все, провадять всебічну розробку питань, що пов'язані з явищами росту (головно¹ у тварин). Вивчено закономірності ембріонального та постембріонального росту та їх пристосування до порівняльного й експериментального вивчення морфогенези, зроблено також деякі висновки що до вивчення росту в промислових та свійських тварин (акад. І. І. Шмальгаузен). Вивчали ріст бактерій та інших одноклітинних організмів (Н. [П.] Бордзіловська та К. [І.] Сингаєвська) й до того не тільки індивідуальний ріст але й ріст цілих популяцій (Н. [П.] Бордзіловська). Друге, проваджено вивчення морфогенези при регенерації, зокрема вивчали питання за значіння нервової системи при регенерації (І. [І.] Шмальгаузен та В. [В.] Брунст). Третє, проваджено низку праць з механіки розвитку методами ембріональної трансплантації, а саме вивчали експериментальну індукцію кінцівки (Б. [І.] Балінський) та фактори, які викликають та регулюють утворення кришталика ока (М. [І.] Драгомиров) у зв'язку з питаннями за природу індукуючих впливів узагалі. Нарешті, провадили роботи експериментального характеру, що пов'язані з деякими еволюційними проблемами, наприклад з питання про фізіологічну ізоляцію та її значіння, яку (ізоляційно)² вивчали на різних мутаціях плодової мушки *Drosophila melanogaster* (Г. [Й.] Шпет). Зараз роботу ще поширено: притягнуто нових робітників студіювати³ явища росту та диференціювання (М. [М.] Синицький та Є. [І.] Квасников), а також поширено обсяг досліджень. Так, К. [І.] Сингаєвська почала вивчати диференціальну швидкість дробління в нематод, а Н. [І.] Тарнавська почала дослідження про вплив температури на морфогенезу у риб.

Робітники Біологічного інституту надрукували такі праці: акад. І. І. Шмальгаузен надрукував понад 41 наукову працю [...] ^{*7}.

М. І. Драгомиров надрукував:⁴ [...] ^{*2}.

[...] ^{*7}

В. В. Брунст надрукував:⁵ [...] ^{*2}.

[...] ^{*7}

ІР НБУВ, ф. Х, од. зб. 18681, арк. 1–5. Копія. Машинопис з рукописними правками.

№ 32 ЗВІТ ПРО РОБОТУ КАФЕДРИ ЕПІДЕМІОЛОГІЇ ТА МІКРОБІОЛОГІЇ ВУАН ЗА 1929 р.⁶

[...] ^{*8}

Року 1929 акад. Д. К. Заболотний на пленумі сесії ВУАН виголосив промову на тему: «Про генезу епідеміології». Ця праця була так само синтезом його довгочасної експериментальної та еспедиційної роботи коло вивчення найважливіших пошестей: чуми, холери, черевного тифу, дисентерії, плямистого тифу, інфлюенци тощо.

¹ Далі закреслено слово «чином».

² Слово «ізоляційно» вписано від руки поперек рядка.

³ Слово «студіювати» вписано від руки поперек закресленої фрази «для вивчення».

⁴ Загальна кількість праць – 3.

⁵ Загальна кількість праць – 4.

⁶ Заголовок складений упорядниками.

Перебуваючи в складі ВУАН, Д. К. Заболотний видрукував багато наукових розвідок та монографій, з них найважливіші:¹ [...]»².

Року 1929 скоро після остаточного переїзду для праці до Києва, акад. Д. К. Заболотний² встиг згуртувати навколо себе багато наукових співробітників та аспірантів і розпочав велику науково-дослідну працю в новому чудово-устаткованому Інституті мікробіології та епідеміології. При кафедрі ВУАН засновано Епідеміологічну комісію та Мікробіологічну станцію.

Напрямок праці кафедри і інституту визначався найактуальнішими проблемами мікробіології і епідеміології. [...]»⁶

До того ж, Д. К. Заболотний не обмежував роботи станцій лише медичними та епідеміологічними завданнями. Багато уваги кафедра віддавала загально-мікробіологічним проблемам та практичній мікробіології, особливо мікробіології ґрунтів, сільсько-господарській та технічній мікробіології. У своєму інституті акад. Д. [К.] Заболотний заснував першу на Україні науково-дослідницьку лабораторію мікробіології ґрунтів.

Улітку 1929 року кафедра разом з інститутом організувала перші наукові експедиції: одну – вивчати мікрофлору українських ґрунтів; другу – вивчати кишкові інфекції та плямистий тиф на Правобережній Україні.

У лабораторіях інституту за життя Д. К. Заболотного розпочато важливе вивчення етіології та активної імунізації проти плямистого тифу; етіології та патогенези грипи; систематичне вивчення вібріонів українських річок, а також широке вивчення інтимних мікробіологічних процесів ґрунту. Наслідки деяких із цих праць тепер друкуються в «Трудах Інституту імені Д. Заболотного».

15 грудня 1929 року несподівано вмер керівник кафедри та інституту. Багато намічених праць ще не були розпочаті, і цей період життя Катедри мікробіології³ блискавкою промайнув у житті ВУАН, яскраво освітливши можливі перспективи кафедри під керівництвом акад. Д. К. Заболотного.

Науковий портфель, що залишився після смерті Д. К. Заболотного, наповнений широкими плянами роботи; 25 окремих тем [...]»^{6,7,8}.

ІР НБУВ, ф. Х, од. зб. 18698, арк. 4–5. Копія. Машинопис з рукописними правками.

№ 33⁴

ЗВІТ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ІІІ-го (СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО) ВІДДІЛУ ВУАН ЗА СІЧЕНЬ–КВІТЕНЬ 1929 р.⁵

(Доповідь секретаря відділу акад. М. В. Птухи⁶)

І. Робота відділу в цілому:

Протягом перших чотирьох місяців 1929 р. відділ працював у тому ж складі, що й раніше, а саме: 6 штатних академіків, 2 нештатні, 2 члени-кореспонденти,

¹ Загальна кількість праць – 11.

² Див.: Розділ Фотодокументи, фото № 12.

³ Так у документі. Правильно: Катедра епідеміології та мікробіології.

⁴ Див. док. № 34–35.

⁵ Заголовок складений упорядниками.

⁶ Доповідь виголошена на зборах Ради ВУАН 13 травня 1929 р.

12 штатних наукових співробітників, 1 бібліотекар й понад 100 нештатних наукових і науково-технічних співробітників. За 4 місяці відбулося 6 засідань відділу, де між іншим заслухано доповідь акад. К. Г. Воблого про 5-річний плян розвитку цукрової промисловости.

II. Робота штатних академіків:

1. Голова відділу М. П. Василенко головував у Комісії для виучування західно-руського й українського права та у Т[оварист]ві Нестора Літописця¹, був за редактора видань в[ідді]лу й члена кількох інших комісій Академії. Продовжував студії над історією українського права.

2. Віце-президент ВУАН, акад. К. Г. Воблий був за голову Комісії для виучування народнього господарства України, керував таким же семінаром і Т[оварист]вом економістів. Приготував до друку I вип. т. II «Історії цукрової промисловости».

3. Акад. О. М. Гіляров працював над філософією взагалі й філософією права зокрема. Виготовляв до друку в «Записках» відділу продовження своєї праці: «Філософія історії в марксистському освітленні».

4. Акад. І. О. Малиновський головував у Комісії звичаєвого права України² й Т[оварист]ві правників, був за члена кількох інших комісій Академії. Виготовляв до друку 2 монографії: 1) Старовинний державний лад східніх слов'ян і 2) Звичаєве право. Збірник праць.

5. Секретар відділу акад. М. В. Птуха був за директора Демографічного інституту й голову Бібліографічної комісії. Надрукував розвідку: «Смертність 11 народностей Е[вропейской] России». Працював переважно над виготовленням до друку т. I людности України.

6. Акад. Л. М. Яснопольський був за голову комісій: Фінансової, Продукційних сил України, Дніпрельстану і Кабінету ім. Вовка³. До половини лютого перебував у закордонному відрядженні, написав низку статей, у т. ч. про фінансовий стан Німеччини та про її валюту.

III. Робота окремих установ відділу:

1. Демографічний інститут видав т. VI своїх праць: М. В. Птуха, – «Смертність 11 народностей Европ[ейской] России», і друкував т. VII: Матеріали що до смертності на Україні, померлі м. Київ за причинами смерти та віком. 1918–1927 рр.; Почато друком т. VIII: Демографічний збірник, кн. 2. Співробітники інституту весь початок 1929 р. присвятили остаточному виготовленню до друку праць, що увіходять до цього збірника. Він складається з таких статей: 1) [Ю.] М. Масютін – Статистика професій та зайнят'я людности Росії й України; 2) П. [І.] Пустоход і М. [М.] Трацевський – Шлюбність на Україні; 3) Ю. О. Корчак-Чепурківський – Таблиця шлюбности для України; 4) В. [Ф.] Резніков – Бібліографічний показчик праць зо статистики людности на Україні за 1914–1928 рр.

2. Комісія народнього господарства України⁴ мала 6 засідань, де заслухано 4 доповіді: [...]»³. Продовжувано колективну роботу над складанням бібліографії народнього господарства України; складено 1750 карток до загальної частини її й понад 400 до спеціальної (олійна промисловість). Розпочато колективну роботу

¹ Так у документі. Правильно: Історичне товариство Нестора-літописця.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Постійна комісія для виучування звичаєвого права України.

³ Так у документі. Правильно: Кабінет антропології ім. Ф. Вовка.

⁴ Так у документі. Правильно: Комісія для виучування народнього господарства України.

над виучуванням Києва, як економічного центру та вивченням праці в українській промисловості. На пропозицію науково-дослідного Інституту землевпорядження¹, спільно з Демографічним інститутом, складено схематичного пляна обслідування місць переселення з України. Збирано матеріал для 2-го випуску «Праць» комісії.

3. Фінансова комісія² з секцією комунального господарства продовжувала свою попередню роботу, зокрема друкувала 5 випусків своїх «Праць». З них закінчилися друком: 1) М. [В.] Масленіков – Бібліографічний покажчик літератури з державного контролю й 2) Н. [М.] Карцева та [М. В.] Стельмашенко, – Бібліографічний покажчик літератури з комунального господарства. Цими днями виходить з друку «Збірник праць комісії» ч. 3.

4. Соціологічна комісія продовжувала свою працю над складанням 1-го випуску «Праць» (зміст цього випуску зазначено в попередньому звідомленні).

5. Комісія західньо-руського та українського права протягом січня – квітня 1929 р. мала 11 засідань. З них 5 присвячено обговоренню праці І. Ю. Черкаського про «Стародубський Вількір, 1666 р.» – пам'ятник досі невідомий, що його знайшов І. Ю. Черкаський підчас останнього відрядження до Москви [оку] 1928. На 5-ти засіданнях обговорювалась праця В. Д. Отамановського про «Вінницьку міщанську громаду Магдебурзького права»; одно засідання присвячено було обговоренню доповідної записки проф. М. Є. Слабченка про видання «Corpus juris Ukrainiensis» матеріалів до історії права українського.

6. Комісія звичаєвого права України.

А. Секція приватного права мала 14 засідань, де заслухано 12 доповідей: А. Е. Кристера (5 доповідей), М. [М.] Товстоліса, В. [С.] Назимова, В. [А.] Камінського, М. [І.] Корніловича, М. [Є.] Шрамченка, О. [С.] Добрава й Б. [О.] Язловського. Праця спеціально організованої в лютому ц. р. підсекції полягала в студюванні чинного земельного права, зокрема переведення в життя Земельного Кодексу та ролі звичаєвого права. Вона мала 9 засідань, де складено між іншим програму для збирання та виучування відповідних матеріалів. Окрім того окремі члени секції працювали над індивідуальними темами.

Б. Секція права публічного збирала матеріали з галузі діяльності колективних господарств; – обслідувано 6 колгоспів на Сумщині. Ці матеріали готуються до друку. Провадиться вивчання законодавчого матеріалу та діяльності неформальних судів – «товариських та примирчих камер» з метою виявити норми кримінально-процесуального права. Досліджується звичаєве кримінальне право на підставі вироків нарсудів за 1917–1922 рр. та дореволюційного права за вироками волосних судів. Збираються матеріали правно-звичаєвого змісту в галузі професійного права та діяльності й організації шкільних установ за перші роки революції, а також матеріали історичні за XVI–XVIII ст. На підставі зібраних матеріалів склалися картки. Редагували програму для збирання матеріалів кримінального й кримінально-процесуального звичаєвого права. Засідання відбувалися щотижня.

7. Комісія радянського права³ мала 11 засідань, де заслухано доповіді М. Б. Пашуканіса, М. М. Гершонова, О. С. Добрава, [С.] Завадського, А. Е. Кристера, Н. К. Мошенського, Рузіна, Тригубова, О. [В.] Юрченка, Б. О. Язловського. Робота

¹ Так у документі. Правильно: Московський межовий інститут.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Комісія для виучування фінансових та банкових питань.

³ Так у документі. Правильно: Комісія для виучування радянського цивільного права.

комісії йшла в таких головних напрямках: 1) бібліографія – остаточно закінчено перевіряти покажчика літератури з радянського права (в галузі господарського права); 2) продовжувано збирання матеріалів з судової практики. Окремі члени комісії: 3) монографічно розроблювали питання; 4) На пропозицію Наркомзему УСРР розглянуто частину проекту Земельного Кодексу, а на пропозицію Київської секції наукових робітників – проект закону про авторський гонорар.

Секція кримінального права продовжувала свою попередню роботу. Зокрема провадилась колективна праця над складанням проекту Кримінального Кодексу. Це було за основну роботу секції. В зв'язку з нею зачитано доповіді з принципових питань радянського права ([М. О.] Чельцов-Бебутов, [С. В.] Ейсман). Окрім того розроблювано питання з кримінально-процесуального радянського права ([О. Д.] Щербак), тюрмознавства (колективна праця, на підставі матеріалів обслідування київських бупрів) тощо.

8. Правничо-термінологічна комісія продовжувала свою працю над збиранням додаткових матеріалів для 2 вид[ання] свого «Словника».

9. Семінар Народного господарства України продовжував працювати над окремими питаннями з економіки України, переважно сучасної. Одбулося 3 засідання, на яких заслухано доповіді І. [Ю.] Лермана, Б. [М.] Гарцмана-Брука, [С. І.] Підгайця. Окремі члени семінару брали участь у розробці деяких питань за завданнями Комісії народного господарства.

10. Семінар цивільного права працював над такими питаннями: 1) суто облігаційних стосунків, 2) учення про сторони в зобов'язаннях, 3) предмет зобов'язання, гроші, відсотки, відшукування, 4) теорія договору в радянському праві, 5) новітні течії в розумінні прострочки кредитора.

11. Бібліотека відділу. Заведено до каталогу понад 1000 книжок, написано більш, як 2000 карток, за 4 місяці поступило 889 книжок.

12. Товариство економістів працювало в попередньому складі. Окрім роботи, що провадилась на окремих секціях, на пленумі Т[овариств]ва заслухано й обговорено 3 доповіді загальнішого змісту, а саме: 1) П. Л. Кованька, – Господарство Києва в минулому й сучасному; 2) Г. О. Кривченка, – Сучасний Ленінград і його майбутнє; 3) Л. М. Яснопольського, – Репараційна проблема в Німеччині.

13. Правниче товариство працювало в попередньому складі, розробляючи головним чином актуальні проблеми сучасного права.

Звіт про роботу III-го Соц.-економ. відділу // Вісті ВУАН. – 1929. – № 5–6. – С. 7–10.

№ 34¹

ЗВІТ ПРО РОБОТУ КОМІСІЇ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ ВУАН ЗА 1929 р.²

[...]^{*7}

На початку свого існування комісія не мала устаткування та постійного приміщення для засідань та роботи. Р[оку] 1928 їй приділено в будинку ВУАН кімнату

¹ Див. док. № 33.

² Заголовок складений упорядниками.

для постійної роботи й р[оку] 1929 забезпечено устаткуванням, яке дає змогу в повній мірі налагодити наукову роботу комісії. Заходами комісії поповнено суто економічну частину фондів бібліотеки відділу¹ книжками не лише виданнями² в Союзі, а й закордонними.

В своїй роботі комісія охоплює оці царини виучування: аналіза статистично-економічних джерел та методологія досліджень. Методологія господарчого планування. Районування та його методологія. Сировинна проблема та економіка сільського господарства. Промисловість. Торгівля. Економічна історія України. Економічна інформація закордонної преси про економіку України. Бібліографія та історія економічної думки на Україні.

[...]^{*7}

Окремі теми, над якими працюють тепер в комісії отакі:³ [...]^{*2}.

Окрім того, розпочато колективну роботу щодо вивчення економіки м. Києва, як великого центра в минулому та сучасному. [...]^{*6}

У згоді із Всесоюзним переселенським комітетом⁴ та Інститутом землевпорядження в Москві⁵, комісія перевела експедиційне обслідування місць інтенсивного виходу пересельців з України, охопивши показові щодо цього райони Правобережжя, а саме 6 районів на межі Кам'яниччини та Проскурівщини⁶. [...]^{*7}

До колективних праць комісії належить також робота над вивченням української економічної думки та складанням бібліографії народного господарства України від найдавніших часів до тепер.

Роботу цю розпочато наприкінці 1928 р., і тепер комісія вже має чималу картотеку – з бібліографії складено близько 10 000 карт[ок] та уложено на картки чимало матеріалів до словника українських економістів і статистиків. [...]^{*7}

Для широкого ознайомлення з діяльністю комісії, відбуваються прилюдні наукові засідання. Відколи існує комісія, таких засідань одбулося 32; на 2 з них обговорювано справи організаційні, на решті засідань слухали й обговорювали наукові доповіді та звіти членів комісії. Протягом звітного періоду заслухано 32 наукові доповіді членів комісії з тем, над якими вони працюють за пляном.

Можливість публікувати свої праці, має величезне значення в роботі комісії. Треба сказати, що цю можливість комісії забезпечено цілком. Її праці друкують у спеціальному збірникові «Праці Комісії для виучування народного господарства України» за ред. акад. К. [Г.] Воблого на 16–25 друк[ованих] арк. [...]^{*8}. Р[оку] 1929 виходить II-й том близько 20 друк[ованих] аркуш[ів]. Вже виготовлено до друку т. III та, почасти, й IV. [...]^{*6}

Матеріальні умови, за яких працює комісія тепер, цілком сприяють поглибленню та поширенню тих завдань, які вона собі ставить і за які згадувано вище. [...]^{*7}

ІР НБУВ, ф. X, од. зб. 18667, арк. 2–6. Копія. Машинопис.

¹ Так у документі. Мається на увазі: Соціально-економічний відділ ВУАН.

² Так у документі. Мається на увазі: виданими.

³ Загальна кількість праць – 32.

⁴ Так у документі. Мається на увазі: Всесоюзний переселенський комітет при Центральному виконавчому комітеті СРСР.

⁵ Так у документі. Правильно: Московський межовий інститут.

⁶ Нині – територія Хмельницької області.

ЗВІТ ПРО РОБОТУ КОМІСІЇ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ РАДЯНСЬКОГО ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ВУАН ЗА 1928 р. ТА СІЧЕНЬ–КВІТЕНЬ 1929 р.²

(Керівник комісії проф. А. Е. Кристер³)

Комісія радянського права⁴ – є одна з нових інституцій Соціально-економічного відділу. Її утворено лише рік тому. Це треба пояснити не тим, що Соціально-економічний відділ не дбав про утворення такої комісії. Починаючи з 1921 року, відділ декілька разів цю справу намагався розв'язати позитивно, але велике скорочення штатів 1923 року припинило нашу роботу і позбавило нас можливості думати тоді про поширення наших академічних установ. Ми ще декілька разів поверталися до цієї справи і лише 1927 року дістали змогу закласти фундамент цієї комісії.

Мені доручено організувати комісію, скласти статут і накреслити плян діяльності для цієї нової інституції. Я не буду детально з'ясовувати всі завдання і згадувати про всі труднощі заснування нової організації. Це можна було б зробити, лише з'ясувавши всі ті умови, за яких нам довелося починати, нашу працю. Зазначу лише три найважливіші, на мою думку, моменти.

Загальна мета комісії – це вивчення позитивного радянського права в найширшому розумінні цього слова. Ця мета була для нас ясна. Накреслюючи пляна праці нашої комісії, ми мали на увазі існування при Академії ще інших інституцій, до завдання яких увіходить студіювати це складне явище – право. Нам доводиться вивчати чинне радянське право, висвітлюючи всі його галузі, аналізуючи всі його прояви в зв'язку з обставинами життя і намагаючись передбачити дальший розвиток його.

Подруге: ми ставили своїм завданням скупчити в міру можливостей всі сили, притягнути всіх наукових робітників теоретиків та кваліфікованих практиків, що могли б працювати над висвітленням радянського права. Ми вважаємо, що це об'єднання наукових сил має надзвичайно велике значіння. Воно запобігає розривові між теорією й практикою. Знання права неможливе без зв'язку з життям, з процесом здійснення права, його реалізацією.

Потрете: ми мали встановити зв'язок з іншими науковими організаціями та державними установами, які мають справу з радянським правом, мали одержувати найновіші матеріали, стежити за поступовим розвитком радянського права, бути в курсі тих проблем, що їх висуває життя, допомагати можливою мірою радянському будівництву своєю роботою, юридичною експертизою та консультацією.

Це ті три моменти, що я хотів підкреслити. Такі завдання ми собі поставили спочатку, намагаючись їх послідовно і систематично здійснювати і маючи на увазі в дальшому розвитку комісії поширити та поглибити нашу роботу. Ми починали нашу роботу без будь-яких коштів.

У першому році існування комісії ми обмежились налагодженням наукової праці в галузі господарчого права. Це лиш одна з галузів, а не все радянське право.

¹ Див. док. № 14, 33.

² Заголовок складений упорядниками.

³ Звіт виголошено керівником Комісії для виучування радянського цивільного права А. Е. Кристером на зборах Ради ВУАН 13 травня 1929 р.

⁴ Тут і далі – так у документі. Правильно: Комісія для виучування радянського цивільного права.

Але це дуже широка галузь права, обсяг якої в науці не встановлено з потрібною теоретичною точністю. Наша комісія зустрілась одразу з потребою відзначити для своєї ж власної роботи обсяг та характер до розв'язання окремих наукових проблем.

Ми запросили взяти участь у цій роботі всіх фахівців-теоретиків та наших практиків, що працюють в царині господарчого права. Наша пропозиція зустріла відгук. Одразу ж сім осіб заявили своє бажання працювати над вивченням господарчого права. Далі поступово цей склад поповнювався і поповнюється. Декілька засідань присвячено обговорюванню основної проблеми господарчого права, його визначенням та обміркуванню пляну діяльності комісії. Так почалася наша робота.

Тепер скажу коротенько про контакт в роботі нашої комісії з іншими науковими закладами та державними установами.

[...]*¹

Ми встановили зв'язок з НКЮ УСРР і спеціально з його Комісією для переробки Цивільного та Цивільно-професійного кодексів, Наркомземом, НКЗ справ, Секцією наукових робітників.

Комісія одержувала матеріали, законопроекти тощо, доручала своїм членам науково обробити ці матеріали, методично вивчала законопроекти, з доручення н[ародних] комісаріятів давала свою експертизу і виготовлювала свої пропозиції та тези, надсилала своїх представників для участі в обговоренні законопроектів тощо. Це друга ділянка роботи Комісії радянського права, яка цього року ще значно поширилася. Народній комісаріят земельних справ надіслав нам проект Земельного Кодексу. Усім відомо, яке колосальне значіння має для нас земельне право, які завдання тепер стоять перед нами в царині земельних стосунків [...]*⁷.

Проектові Земельного Кодексу наша комісія приділила ту увагу, на яку він заслуговує. Протягом двох місяців ми працюємо над вивченням та оцінкою проекту [...]*⁷. В наслідок цієї роботи маємо видати окремий збірник наших праць над проблемами Земельного права і проектом Земельного Кодексу.

Тут таки треба згадати ще про один напрямок в роботі нашої комісії. Видання нових законів, зокрема таких законів широкого значіння, як основи союзного землеустрою, викликало потребу не тільки науково вивчати їх, ці закони, але й поставило перед нами завдання потрібного в наших обставинах мірою і залежними від нас способами ознайомити з цими законами якнайширші кола зацікавлених осіб. Всякий раз, коли стояли на черзі теми для нашого дослідження, які мали ширше, а не спеціально-технічне значіння, ми робили всі зусилля і притягали робітників відповідних установ та організацій, тобто встановлювали той зв'язок, який потрібний є для того, щоб з'ясувати широким колам важливий зміст відповідних законодавчих актів. Так, обмірковування судової практики, земельного права, адміністративного права провадилися за участю робітників суду, земельних та адміністративних органів, тобто осіб, що безпосередньо мають справу з такими питаннями в своїй практичній діяльності. Далі, не можу не зазначити, що на протязі останнього півріччя 1928 року зусиллями акад. [І. О.] Малиновського нам пощастило налагодити вивчення кримінального права. Серед попереднього складу комісії фахівців з кримінального права не було. Тепер утворено особливу секцію кримінального права, яка енергійно працює під авторитетним керівництвом І. О. Малиновського; це вже зазначив секретар відділу акад. М. В. Птуха і тому я на цьому можу далі не зупинятися.

Протягом 1928 року ми продовжували нашу організаційну роботу, поширювали склад комісії, головним чином з метою репрезентувати в комісії галузі знання, які ми не могли одразу охопити вивченням. Тепер ми почали розгортати наше вивчення радянського державного трудового права, адміністративного та міжнародного. Ми зустріли підтримку багатьох осіб, які допомагають нам у вивченні цих важливих ділянок радянського права.

[...]^{*7}. Вивчення радянського права вимагає збирання матеріалів практики, зокрема судової практики. Вивчати радянське право, не знаючи його здійснення, не знаючи шляхів, якими йде суд, коли виконує своє клясове завдання, зовсім неможливо. Збирання цього матеріалу з судової практики, його систематизація, наукове його оброблення становить надзвичайно складну роботу. Мати весь потрібний для цього апарат джерел неможливо для окремого поодинокого робітника. Ми почали підготовчу роботу для колективної праці членів комісії. Гадаємо, що спільними зусиллями ми виконаємо ці завдання і утворимо осередок вивчення чинного радянського права у всіх його галузях. Науково-технічну підготовку ми поклали на того, єдиного покищо, робітника, якого нам дали для Комісії радянського права в 1928 році.

Спільними силами за останній рік ми зібрали чималу бібліографію з різних галузей радянського права. Перший випуск бібліографії, приблизно на 15 аркушів, вже закінчуємо перевіряти. Він незабаром буде зданий до друку. З осені почнемо друкувати дальші частини бібліографії – цього дуже важливого допоміжного джерела наукової роботи. Такими виданнями, звичайно, не закінчиться робота над поточним матеріалом. Комісія вважає цю роботу за тривалу. Вона звернулася до відділу з проханням дати дозвіл на організацію спеціального кабінету, де б ми могли скупчувати всі ці матеріали судової практики, законодавчі, бібліографічні і т. ін. В такому кабінеті ми зможемо зібрати всі джерела для наукової роботи над чинним радянським правом. Наше прохання заснувати такий Кабінет радянського будівництва, відділ підтримав і воно йде своїм шляхом до здійснення.

Внаслідок нашої роботи на протязі короткого, як я зазначив, існування комісії ми подали готовий матеріал до друку для збірника наукових дослідів та розвідок комісії, близько 30 друкованих аркушів.

Ми склали п'ятирічного пляна нашої роботи. [...]^{*6}

Закінчуючи свою інформацію про діяльність комісії, я скажу, що ми й далі вважаємо за потрібне поширювати наш склад і притягати всіх тих, хто цікавиться науковою роботою з різних галузей радянського права, зокрема закликати до участі нові свіжі сили, зокрема підготовляючи такі сили в нашому семінарі.

[...]^{*6}

Такий стан роботи Комісії радянського права на сьогодні.

[...]^{*6}

Проф. А. [Е.] Кристер

Кристер А. Звіт Комісії радянського права // Вісті ВУАН. – 1929. – № 5–6. – С. 15–20.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО РОБОТУ КОМІСІЇ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ УКРАЇНИ ВУАН У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1928 р.–ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1929 р.²

[...]^{*7}

Минулий рік має свої особливі риси, що відокремлюють його від попередніх років роботи УКОПС й дозволяють рахувати, що тільки з цього року УКОПС могла працювати як певна установа ВУАН.

Тільки наприкінці 1927–[192]8 р[р.].³ УКОПС одержала приміщення⁴.

За минулий рік УКОПС і організаційно зміцнилося, бо вперше стала за окрему бюджетову одиницю ВУАН з кошторисом в 3090 крб.

Президія⁵ складалася в 1929–[19]30 р[р.]⁶ з 5-ти осіб, а саме: голови – акад. Л. М. Яснопольського, заст[упника] голови – акад. К. К. Симінського (а наприкінці року, коли акад. [К. К.] Симінський, за переважанням, відмовився – акад. Є. В. Оппокова), членів – проф. Г. Г. Де-Метца⁷ та А. І. Ярошевича (вчений секретар, а пізніше – керівник УКОПС)⁸.

Президія⁹ а) влаштувала 25 (переважно організаційного характеру) [пле]нарних засідань, на яких було заслухано 21 наукову доповідь. Крім того, президія в травні (15 та 16-го) скликала поширену раду в справі висунутої з боку УКОПС проблеми використання покладів бурого вугілля; в цій нараді взяли участь представники Укрдержплану, Гірничого відділу ВРНГ УСРР, зацікавлених окрпланів та численні представники науково-дослідчих та державно-господарчих установ¹⁰; б) налагоджувала роботи¹¹ секцій¹², які мали 40 засідань, на яких було заслухано¹³ наукових доповідей і¹⁴ низку доповідей науково-інформаційного характеру; в) видала 4 бюлетені¹⁵ «Продуктивні сили України»¹⁶; г) стимулювала підготовлення до друку 3 збірника праць (по радіології, картоплі та хмілью), розміром кожний на 5 аркушів; з) підготувала¹⁷ до друку «Атлас по хмілью», складений¹⁸ проф. О. [О.] Табенцьким й

¹ Див. док. № 14.

² Заголовок складений упорядниками.

³ Далі закреслена фраза «в вересні».

⁴ Далі закреслена фраза «и набула, т[аким] чином, певну базу для своєї роботи вкупі ще з невеличкою аудиторією».

⁵ Перед словом «Президія» закреслена фраза «В зв'язку з цим».

⁶ Фраза «в 1929–[19]30 р[р.]» вписана від руки поперек рядка простим олівцем.

⁷ Далі закреслено прізвище «Є. [Д.] Сташевського».

⁸ Далі закреслена фраза «могла розгорнути роботу в різних напрямках, як от: а) сама почала енергійно працювати й».

⁹ Слово «Президія» вписане від руки поперек рядка простим олівцем.

¹⁰ Далі закреслено речення «У наслідок цієї наради УКОПС надіслала до Укрдержплану численні матеріяли, б) стимулювала й».

¹¹ Далі закреслено слово «більшости».

¹² Далі закреслена фраза «яких нині чується 16 і».

¹³ Далі закреслено число «40».

¹⁴ Далі закреслено слово «цілу».

¹⁵ Далі закреслена фраза «(№ 4 було здано до друку наприкінці вересня місяця на 18 др[укованих аркушах]».

¹⁶ Далі закреслена фраза «на 18 аркушах».

¹⁷ Слово «підготувала» виправлено зі слова «підготовлено».

¹⁸ Слово «складений» вписане від руки червоним олівцем на правому полі документа.

здобула¹ кошти на це видання; е) переведено відрядження до Москви, Ленінграду, Харкова, Гуманя², до Кам'янецьчини. Останнє відрядження мало експедиційний характер для виучування кустарних виробів гончарства з технічного та художнього боку з метою розгортання експорту гончарно-кустарних виробів; ж) президія³ брала участь через своїх представників в спеціальних нарадах при ВРНГ УСРР та Укрдержплані в справі буро-вугільної промисловости (після⁴ скликаної в травні з боку УКОПС поширеної наради, на яких надала⁵ низку матеріалів, проектів та кошторисів (в галузі геологічних, теплотехнічних, хемічних та економічних досліджень бурого вугілля). Наслідком цих засідань була постанова Економнаради УСРР (протокол № 20/587 з 6 серпня [19]29 р.) – покласти на УКОПС наукову проробку як всіх матеріалів, що матиме ВРНГ УСРР, так і матеріалів, що збиратиме комісія безпосередньо, а також про те, щоб Укрдержплан, інші відповідні установи в справі буро-вугільних досліджень щільно звязалися з УКОПС⁶.

УКОПС розпочала⁷ дослідчу роботу⁸: 1) в галузі цукрової промисловости за завданням Центрального інституту цукрової промисловости⁹ й за кошторисом Українського інституту¹⁰, з яким розмежовано роботу¹¹, 2) друга така-ж, суто дослідницького характеру робота, що її розпочато 1929 р. – з економіки птахівництва (А. І. Ярошевич), 3) нарешті распочато дослідницьку роботу й в галузі гончарного кустарного промислу¹².

Треба зазначити, що переводячи свою роботу, УКОПС до минулого червня не мала ні одного штатного наукового¹³ робітника¹⁴. Тільки з липня м[ісяця] тимчасово¹⁵ затверджено¹⁶ на єдину штатну посаду керівника – А. І. Ярошевича, а з листопада й обрано за конкурсом¹⁷.

[...]¹⁸ закінчено распочате ще р[оку] 1927–[192]8 оформлення УКОПС з організаційного боку – як окремої одиниці в складі ВУАН¹⁸ й поруч з цим звязано УКОПС¹⁹ з низкою інших дослідчих установ, з державно-господарчими установами

¹ Слово «здобула» виправлено зі слова «здобуто».

² Так у документі. Мається на увазі: м. Умань.

³ Слово «президія» вписано простим олівцем.

⁴ Слово «після» вписане від руки поверх закресленого слова «внаслідок».

⁵ Слово «надала» вписане від руки поверх закресленого слова «приставила».

⁶ Далі закреслено текст: «ж) в решті президія УКОПС зв'язалася [з] державно-господарчими установами, використовуючи всі зв'язки для того, щоб висувати якнайактуальніші теми для своєї роботи. УКОПС підтримує зв'язок з бюро продуктивних сил при Укрдержплані, а секції... з цілою низкою державно-господарчих установ. Це все – виконання організаційно-синтетичних та інформаційних завдань. Але».

⁷ Далі закреслена фраза «й суто».

⁸ Далі закреслена фраза «а саме».

⁹ Так у документі. Правильно: Центральный науково-дослідний інститут цукрової промисловості.

¹⁰ Так у документі. Правильно: Український науково-дослідний інститут цукрової промисловості.

¹¹ Далі закреслено речення: «У звітному 1928–[192]9 році ця робота тільки распочалась».

¹² Далі закреслено речення: «Така-то в загальних рисах робота, переведена з боку УКОПС 1928–[192]9 р.».

¹³ Слово «наукового» вписане від руки червоним олівцем.

¹⁴ Далі закреслена фраза «тільки з липня у тимчасі бо».

¹⁵ Далі закреслене слово «було».

¹⁶ Далі закреслена фраза «(а пізніше обрано)».

¹⁷ Фраза «а з листопада й обрано за конкурсом» вписана від руки поверх рядка червоним олівцем.

¹⁸ Далі закреслена фраза «що має свій окремий об'єкт і методи виучування».

¹⁹ Далі закреслена фраза «з виробництвом] до данної міри».

(як от – ВРНГ УСРР, Укрдержплан), а через осіб, що беруть участь в роботі секцій й – з виробництвом. Синтетичні завдання здійснено шляхом обговорення питань, що стосуються низці галузів сировини¹, а саме – в царині виучування лікарських та лікарсько-технічних рослин, картопляні², шовківництва, цукрівництва, хмільярства, махорки то-що³. За ініціативою УКОПС поставлено з боку центр[альних] установ на широку проробку такі надзвичайно важливі проблеми, як от: буровугільна, Правобережжя, питання підготовки робітників в галузі гірничої промисловости (цьому питанню, за участю Укргеолкому і найвидатніших фахівців України, присвячено було окрему⁴ нараду). Інформаційні завдання здійснюються виданням бюлетеню «Продукційні сили». [...]»^{6,7}

Разом з тим, УКОПС, не обмежуючи свої завдання своїм⁵ оперативним планом, буде відгукатися на всі ті актуальні теми науково-дослідчої роботи, які життя й незнаний в історії темп розгортання нашого господарства поставить перед нею. УКОПС певна, що в цьому напрямкові вона не тільки буде іти за життям, але де-коли (як це було й минулого року) сама виявить ініціативу⁶, передбачаючи ті чи ті⁷ потреби.

Одна з таких потреб вже виявилася – це всебічне виучування «Проблеми Правобережжя».

На початку цього року⁸ УКОПС, в зв'язку з цією проблемою, влаштувала низку спеціальних засідань президії за участю представників всіх секцій, на яких було заслухано 13 доповідів з метою підготовки широкої наради в справі «Проблеми Правобережжя». Таку нараду, за погодженням цього питання з Укрдержпланом, було скликано 10–11 грудня. Участь в неї взяли представники Укрдержплану, деяких Правобережних окрпланів, численні представники науково-дослідчих та державно-господарчих установ (всього до 150 осіб). Всі матеріали наради надіслано до ВРНГ УСРР, Укрдержплану та до всіх Правобережних окрпланів. В окремому організаційному засіданні накреслено й ті наукові проробки, які могли-б взяти на себе (або організувати їх виучування) УКОПС. В даний момент іде мова про ув'язку з Укрдержпланом цієї роботи, але оскільки в складі Соц[іально]-економ[ічного] відділу утворено наук[ову] Комісію соціалістичної перебудови села, що має розробляти всі питання що-до сільського господарства, УКОПС поки-що не зконкретизувала, яку саме участь зможе взяти в цій справі надалі⁹. [...]»^{6,7}

За видавничим пляном ВУАН на 1929–[19]30 р[ік]. УКОПС пред'явлено тільки 26 аркушів, з яких припадає на бюлетень 7 аркушів й на збірники тільки

¹ Фраза «здійснено шляхом обговорення питань, що стосуються низці галузів сировини» вписана від руки поверх закресленого слова «переведено по».

² Слово «картопляні» вписане від руки поверх закресленої фрази «картопляний, як пром[ислової] сировини».

³ Далі закреслена фраза «тютюново-махорчаної промисловости й т. і[н.]. Разом з тим».

⁴ Далі закреслене слово «невеличку».

⁵ Слово «своїм» вписане від руки поверх закресленого слова «складеним».

⁶ Далі олівцем від руки вписане слово «завчасно».

⁷ Далі закреслене слово «інші».

⁸ Фраза «На початку цього року» вписана від руки поверх закресленої фрази «Наприкінці минулого 1928–[192]9 року».

⁹ Частина речення починаючи зі слів: «але оскільки ...» вписана від руки на правому полі документа червоним олівцем.

19 аркушів. Оскільки вже є виготовленого матеріалу на 36 аркушів, бажано було б одержати дозвіл надрукувати¹ ще 10 аркушів, яких бракує², щоб задовільнити найпекучи потреби установи.

ІА НБУВ, ф. 407, оп. 1, спр. 21, арк. 1–16. Чернетка. Рукопис.

Історія Національної академії наук України 1929–1933. Документи і матеріали. – Київ, 1998. – С. 73–75.

№ 37

ЗВІТ ПРО РОБОТУ КОМІСІЇ ПО НАУКОВОМУ ДОСЛІДЖЕННЮ ТЕРИТОРІЇ ДНІПРЕЛЬСТАНУ ВУАН ЗА 1929 р.³

Робота Комісії по науковому дослідженню території Дніпрельстану провадила свою роботу в трохи ліпших умовах, як за передні 2 роки. Потрібно відзначити поширення науково-дослідчої роботи. Асигнування Українською академією наук правда дуже незначної [...] ⁵ дало можливість організувати влітку 1929 р. 4 експедиції. Проф. [Д. Є.] Белінг та проф. А. [С.] Синявський продовжували свої попередні досліді – проф. [Д. Є.] Белінг в галузі гідрології та іхтіології, проф. А. [С.] Синявський в галузі економо-географічних дослідів. Крім того, Комісія Дніпрельстану⁴ організувала експедиції для антропологічного вивчення тер[иторії] Дніпрельстану (А. З. Носов, Ю. Ю. Крамаренко та інші) потім етнологічного вивчення (Л. [С.] Шулгина та інші). Роботи ці не закінчені ще з огляду на малу кількість коштів, але дали можливість здобути цікаві матеріали з дослідів. Їх буде опубліковано в «Студіях по вивченню території Дніпрельстану» т. II.

З поточної роботи комісії варто відзначити прилюдне засідання (разом з ВУАК'ом) на них читали [доповіді] С. С. Гамченко про археологічне вивчення території Дніпрельстану, проф. [А. С.] Синявський про перспективи економічного розвитку, зв'язані з будівництвом, [засідань] комісії відбулося 6, в числі справ варт відзначити підготовчу роботу по улаштуванню ювілейної виставки. В кінці року 1929 відбулося засідання, на якому акад. Д. І. Яворницький читав справоздання про діяльність за 3 роки науково-дослідчої експедиції, на чолі якої він стоїть, завдяки цьому Комісія Дніпрельстану увязалася ближче в роботі з науково-дослідчою експедицією території Дніпрельстану, що її утворила Упрнаука. Для поширення та поглиблення роботи комісія ухвалила доручити секретарю комісії М. [М.] Ткаченко зробити подорожі до Дніпропетровська та Харкова в справі дальшого розгорнення роботи комісії.

В цей 1929 р. комісія уклала та здала до друку I том «Студії по вивченню території Дніпрельстану» з такими розвідками: I. акад. Л. [М.] Яснопольський. Передмова. II. [М.] М. Ткаченко «Науково-дослідча робота по вивченню території Дніпрельстану за останній час». III. Проф. А. [С.] Синявський «Дніпрельстан та його будівництво». IV. Проф. інж[енер] [М. В.] Терпугов «Огляд заходів та проектів

¹ Слово «здобула» виправлено зі слова «здобуто». Далі закреслена фраза «принаймні 40 аркушів, себто».

² Далі закреслена фраза «додані на 14 аркушів».

³ Заголовок складений упорядниками.

⁴ Тут і далі – так у документі. Правильно: Комісія по науковому дослідженню території Дніпрельстану.

що склалися аби поліпшити судоплавні умови та використати гідроенергію на порогах». V. Проф. Д. [Є.] Белінг «Матеріяли до гідробіологічної та іхтіологічної характеристики порожистої частини рч. Дніпра та району Дніпробуду». VI. Проф. А. [С.] Синявський «Проблема Посамар'я та Дніпрельстан». VII. Проф. інж[енер] М. [В.] Терпугов «Вплив шлюзування Дніпра та перевантаженого на пудоверстову вартість перевезених вантажів». VIII. Акад. Д. І. Яворницький «Археологічні досліди на порогах Дніпра 1927–[19]29 рр.».

Певні наслідки діяльності комісії, року 1929, стверджують гадку, яку не раз доводилося висловлювати в попередніх звідомленнях за 1927 р. та 1928 р. про потребу асигнування відповідних коштів, для розгортання ширшої роботи комісії за пляном, що було вироблено на початку діяльності комісії. На це також вже звертали увагу ширших кол (ст[аття] М. [М.] Ткаченко «Комісія дослідження території Дніпрельстану» – Вісті № 3–4 1929 р. ст. 81–[8]2. А. [С.] Синявського «Дослідження території Дніпрельстану» – теж Вісті № 7–8 ст. 35–39). Зараз комісія все ж далеко ще не зреалізувала той плян роботи, що вона накреслила на початку роботи. Праця науково-дослідчої експедиції акад. Д. І. Яворницького та геологічне дослідження, що проводить Український геологічний комітет¹, заповнюють частину ділянки широких дослідів території Дніпрельстану [...] ¹. В дальшому комісія має на увазі звернути уваги на заповнення тих прогалин, що в пляні роботи накреслені та ще мало освітлені в дослідях. З додаткових питань в першу чергу у комісії стоїть приділення великої уваги питанням індустріалізації країни та зміна в історії сільського господарства, транспорту тощо. Звичайно розгорнення всієї цієї роботи стоїть в залежності від асигнування відповідних коштів.

Склад комісії той же, як за попередніх років. Голова комісії – акад. Л. [М.] Яснопольський, секретар – М. [М.] Ткаченко. Членів комісії всього 18. Для розгортання дальшої роботи комісія порушила питання про потребу уведення штатних посад для наукових робітників комісії, що його подала комісія до Плянкової комісії [...] ⁷.

ІР НБУВ, ф. Х, од. зб. 14279, арк. 55–55 зв. Копія. Машинопис.

№ 38 ДІЯЛЬНІСТЬ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО АРХЕОЛОГІЧНОГО КОМІТЕТУ ВУАН ЗА 1929 р.

Праця Всеукраїнського археологічного комітету хоч і продовжувала працю за перший квартал 1928–[19]29 року, але значно відрізняється від нього значним поширенням і поглибленням основних статутарних праць ВУАК'у, поживленням їх в зв'язку з підготовкою до ювілею і підняттям цієї роботи асигнуваними ВУАН, та поступової реконструкції підвалин роботи ВУАК'у в напрямку методологічно-му, пляновому та організації сил.

Діяльність ВУАК'у складається власне з трьох процесів: 1) плянкової, 2) понадплянкової (за окремими спеціальними дорученнями НКО, Президії ВУАН, виклику ОВК та музеїв), 3) індивідуальних студій окремих членів ВУАК'у за

¹ Так у документі. Правильно: Українське відділення геологічного комітету.

персональними дорученнями їм різних установ та 4) нарешті, студій їх на питання з кола роботи ВУАК'у.

Тому то ВУАК і досі не має належного нормального бюджету, що дав би йому змогу фінансувати індивідуальні студії дослідників, а найголовніше забезпечити їх належним струментарієм, лабораторними аналізами і відповідними командированнями для викінчення студій ВУАК примушений рахувати своєю роботою лише плянову та понадплянову і ту з індивідуальних студій, що автори погоджують з ВУАК'ом й ВУАК приділяє їй увагу в своєму пляні.

[...]^{*6,7}

Склад Всеукраїнського археологічного комітету.

На перше січня 1930 року ВУАК має: дійсних членів – 41, з них київських – 28, периферіяльних – 13, членів співробітників – 10, уповноважених ВУАК'у на периферії – 8. Із цих дослідників в польових роботах брало участь дійсних членів київських – 9, переферіяльних – 9. Протягом року вибуло три члени и прибуло три.

[...]^{*5}

Всеукраїнський археологічний комітет лише тому і міг провадити роботу успішно, що йому допомагали в роботі, виконуючи різні завдання Л. Є. Кістяківський (експедиція видань), Л. Д. Дмитров (нагляд за комунальними роботами м. Києва (і А. Ю. Бахмач), М. Б. Кістяківський (техніка видання), [М. Л.] Макаревич (лабораторні), С. С. Магура (видання археологічної хроніки), Н. А. Коцюбинська (мапи).

[...]^{*5}

Прилюдні засідання.

Прилюдних засідань відбулося 9. З них доповідів загального змісту зроблено – 1, по археології – 3, по пам'яткам доби феодалізму – 5, а саме: [...]^{*3}.

Засідання президії.

Засідань президії відбулося 43. На них розв'язано питань до – 800. Засідань відділів – 17.

[...]^{*7}

Наслідки археологічних експедицій ВУАК'у за 1929 рік.

Треба зазначити, що загальної картини дослідів на терені УСРР я в цьому нарисі дати не можу тому, що за дієвим положенням НКО усі звіти за знахідки на 1 січня [19]29 року мусіли поступити до НКО і лише в середині року мають бути надіслані до ВУАК'у. Тимчасом ураховуючи ті роботи, що провадили члени ВУАК'у за його дорученням на його кошти, можна в загальному накреслити таку картину:

1. В галузі палеоліту польової роботи ВУАК не провадив і лише з огляду на дуже незначні асигнування Упрнауки на розкопи в Журавці, що ними керував д[ійсний] чл[ен] ВУАК'у М. Я. Рудинський дозволити витратити на ці розкопи гроші ВУАК'у, що він асигнував М. Я. Рудинському на закінчення його роботи по неоліту і трипіллю північної України. Звіт за цю роботу по праву належить до тієї установи, яка дала кошти на роботу Упрнаука).

2. В сфері неолітичних культур ВУАК'ом на кошти Озюмського музею¹ під керівництвом С. С. Гамченка переведено роботу, що досі в УСРР не провадилося ніким, а коли провадилося, то неналежно з методологічного боку. Це дослідження

¹ Так у документі. Правильно: Ізюмський державний музей.

дюнних селищ передісторичної людини, виявлення культурного комплексу макролітичної і мікролітичної індустрії розкопачним шляхом, а також з'ясування стратиграфії їх залягання. Наслідки роботи треба вважати за дуже добрі.

3. В сфері трипільської культури. Працювало 4 дослідники С. С. Гамченко, В. Є. Козловська, К. І. Кржемінський та Б. П. Безвенглінський. Роботи по трипільлю було визначено також в інших дослідників (С. С. Магура, Г. С. Пассек, Б. Ляринди, П. П. Курінний), але за браком коштів роботи не розпочато.

Наслідки експедиційної роботи по трипільлю за 1929 рік такі:

1. Із сфери культури А (вереміївський тип) – работ не провадилося.
2. Із сфери культури В (хвойкового халепа) – работ не провадилося.
3. Із сфери культури надбужного типу (томашівського) – переведено розкопи в с. Телянках, Майданському на Гуманщині та знайдено нову північну точку підняття цієї культури в сточищі Роси-Черепин.

4. Із кола культури борисівського типу. Виявлено її пункт на Поділля ([К. І.] Кржемінський), Печати на Поділля (С. [С.] Гамченко), Красноставці на Гуманщині ([Б. П.] Безвенглінський).

5. З поля культури расцько-войцехівської виявлено вихід її на терені м. Києва ([В. Є.] Козловська).

6. Усатівський [тип] – досліджувався на кошти Упрнауки д[ійсним] чл[еном] ВУАК'у М. Ф. Болтенком.

[...]^{*7}

В галузі білогрудівської культури – констатовано вихід її в околицях Кам'янця ([К. І.] Кржемінський).

В галузі скитійської¹ культури – виявлено її присутність на Білоцерківщині в околицях с. Пилипчі ([В. Є.] Козловська).

З часу сарматського виявлено городище в околицях с. Дідівщина з мазанковими будівлями палісаду ([В. Є.] Козловська).

З кола пам'яток часу похоронних урн і поховань (II ст[ор]р[іччя] н[ашої] ери) цвинтарище, місце палення та селище ([В. Є.] Козловська).

Особливо коштовна знахідка С. С. Гамченка на Озюмщині² поховання доби пізнього переселення з золотими колтами та оселі коло нього має городище.

З пам'яток слов'янських – городище коло села Воронькова, городище літописного Ржищева. Комунальні перекопи Старого Києва (В. Є. Козловська) шиферну гробницю в Михайлівському мурі у Києві і там же вежу.

Але особливо коштовним дарунком в галузі вивчення старовини треба рахувати розкопи проф. О. С. Федоровського на Донецькому городищі, де відкрита подібно до того, як на Княжій горі, славнозвісний город Донець.

Треба побажати, щоб Упрнаука, яка так своєчасно підтримала ініціативу проф. [О. С.] Федоровського знайшла гідні цього пам'ятника кошти (20 000) для систематичного dokonання і належної консервації здобутих пам'яток. Треба також було б перейти до здійснення відповідальних наших пам'яток аероплянною зйомкою.

ВУАК з жалем має констатувати, що і в 1929 р. не розпочато робіт розтину пам'яток литовської доби XIV–XVI стор[іч].

¹ Так у документі. Мається на увазі: скіфська.

² Так у документі. Мається на увазі: Ізюмщина.

XVIII сторіччя досліджувано пам'ятки будівництва українського і єврейського на Поділлі, Волині та Полтавщині. (Експедиції – К. В. Мощенко, проф. [С. А.] Таранушенка та [С. А.] Левитської, [К. О.] Лазаревської).

XIX сторіччя – Досліджувалося народне будівництво та мистецтво взагалі на Поділлі (К. В. Мощенко).

Крім того акад. [В. В.] Різниченко перевів дослідження Бабиного Яру, де знайдено було мамутові кістки.

[...]^{*7}

Вчений секретар ВУАК'у П. [П.] Курінний

Науковий архів Інституту археології НАН України, ф. ВУАК, спр. 309, арк. 4–12.
Копія. Машинопис.

№ 39¹

ЗВІТ ПРО РОБОТУ АКЛІМАТИЗАЦІЙНОГО САДУ ВУАН ЗА ЖОВТЕНЬ 1928 р.–ВЕРЕСЕНЬ 1929 р.²

На протязі відчитного року в Акліматсаді продовжувалася селекція наших спеціальних поріддів: збитолисної валер'яни, великолисної зміни шавлію та скороспілої рицини, а також спробунки з форсованої акліматизації.

Продовжувалися спроби гібридизації поміж пурпуровим та місцевим диким наперсником. Сіянці другого доччиного покоління дали значну кількість насіння, що помітно краще визріло, ніж насіння першого доччиного покоління. Можна бути певним, що при дальшій роботі ми виробимо таку гібридну породу, що буде цілком гарно розмножуватися насінням. В чому її перевага перед звичайним пурпуровим наперсником, було пояснено в попередньому звіті.

Так само продовжувалася дуже важка міжродова гібридизація поміж так званою китайською динею (*Thladiantha*³) та справжньою динею. В цьому році ця гібридизація пішла легше, ніж торік і ми одержали декілька гарно розвинених гібридних плодів.

Селекційні засіви китайських горішків (*Arachis*), люфи (*Luffa*), рижу (*Oryza*) та бавовнику (*Gossypium*) в цьому році поширені разів у 10–20, причому кожна з цих рослин сіялося в декількох видозмінах. Хоч весна почалася пізно, але літо було дуже тепле й всі ці культури йшли чудово. На жаль два-три приморозки, що відбулися наприкінці вересня, значно їх пошкодили: бавовник загинув цілком, люфа ж та земляні горішки хоч і втратили своє листя, але частина плодів була вже близька до визрівання, так що деякий врожай ми зберемо, й тим самим акліматизація цих цікавих рослин зробить новий крок наперед. Що ж торкається рижу, то він витримав ці заморозки бездоганно й його насіння вже збирається.

Культура колоквінта, що до цього часу йшла у нас не досить гарно, в цьому році дала цілком задовільні наслідки.

¹ Див. док. № 14.

² Заголовок складений упорядниками.

³ Тут і далі – наукові терміни на латині вписані зеленим чорнилом.

У перший раз у цьому році заведено культури їстівних момордики та гібїска. Вони теж значно пошкоджені заморозками, але все ж таки дали невелику кількість насіння й тим забезпечили можливість дальшої їх акліматизації.

Культуру гібїску волокнистого (кенафу) запроваджено вперше торік і тоді вона невдалася. В цьому ж році, не гляючи навіть на заморозки, кенаф у нас удався гарно й дав достатню кількість насіння. Те ж саме стосується й до канатника (*Abutilon avicennae*).

З технічних культур ще треба згадати про так звану ворсильну шишку (*Dipsacus fullonum* Mill.), яку запроваджено в нас вперше в цьому році. Вона йде цілком гарно й заморозками не пошкоджена. Питання про можливість її культури в нашому районі вирішиться зимівлею, бо вона дає свій продукт лише на другому році.

З засівів екзотичних рослин в цьому році зійшли між іншим чай, тюльпанне дерево й японське священне дерево (*Gingco*), три види з роду *Oassia* й три види пальм, з яких один навіть перезимував попередню зиму.

Експурсією наукових співробітників К. С. Калачевської та Д. П. Лук'янова на Волинщину здобуто біля 4500 примірників понтійської азалії, що її етеровою олією парфюмерна промисловість тепер дуже цікавиться. Це дало нам змогу завести плантацію цієї рослини. Подорож наукової співробітниці М. О. Касаєвої на Далекий Схід, що ще не закінчилася, дасть нам певне багато нового цікавого матеріялу.

Багаточисленні та різноманітні культури Акліматсаду¹, про які поминалося в попередніх справозданнях, ідуть більш-менш задовольняюче, хоч шалена зима 1928/[19]29 року дещо й пошкодила. Між іншим було значно покалічено наші серпневі персики 2-го доччиного покоління, що так чудово плододавали з 1926 по 1928 рік. Але ми тепер вже маємо третє доччине покоління того самого сорту, яке й повинно заступити ролю попереднього покоління.

Проведене науковою співробітницею О. В. Брянцевою хемічне дослідження вартости нашої селекційної валер'яни та казанлицької троянди дало гарні наслідки й їх буде надруковано.

Громадська та наукова² діяльність Акліматсаду продовжується в тому самому напрямку, як було описано в попередньому звіті.

У відчитному році персоналом Акліматсаду написано такі наукові праці:³
[...]^{*2,7}

Директор Київського Акліматсаду, академік [М. Ф.] Кащенко

«12 жовтня» 1929 року.

ІА НБУВ, ф. Акліматизаційний сад (в опрацюванні). Оригінал. Машинопис.

¹ Див.: Розділ Фотодокументи, фото № 11.

² Словосполучення «та наукова» надруковано поверх рядка та підкреслено зеленим чорнилом.

³ Загальна кількість праць – 28.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ КАБІНЕТУ АНТРОПОЛОГІЇ ім. Ф. ВОВКА ВУАН У 1929 р.¹

Наукову роботу Кабінету антропології ім. Ф. Вовка р[оку] 1929 проваджено в галузях, які безпосередньо стосуються до його діяльності: антропології та передісторії (палеонтології). Як і попередніми роками напрямки цієї роботи були такі:

1) Опрацювання матеріялів та збірок кабінету, призбираних раніш і з дослідів останнього літнього сезону, а так само опрацювання окремих тем.

2) Нові польові досліді (експедиції, екскурсії), а так само такі, що мали місцевий характер, без виїздів з Києва.

3) Підготування науково-дослідчого молодняка до самостійної наукової праці. Далі відзначимо головніші моменти в роботі кабінету за р[ік] 1929.

І. У частині антропології.

А. Численний антропометричний матеріал кабінету, що стосується, переважно, до українців, призбираний протягом кількох попередніх років, потребує досить довгого й систематичного попереднього опрацювання. Таке опрацювання, розпочате ще минулими роками, продовжувано й в р[ік] 1929. Мета такої роботи – дослідити справжній антропологічний тип українського народу за всіма досі зібраними антропометричними матеріялами.

Окрім того, опрацьовано нові матеріяли, зібрані протягом кінця р[ік] 1928 та в р[ік] 1929, а саме: кримських татар, кримських болгар, українців з району Дніпрельстану та з Шевченківщини. З них опрацьовано й видрукувано матеріяли кримських татар і українців Шевченківщини.

В. Нові досліді переведено такі:

1. Щоб продовжити досліді над кримськими болгарами, попереднього року досліджено болгар Мелітопольщини в сс. Ботево, Староланівка, Райновка, Богдановка, Інзовка, Преслав, Коларівка, Петрівка та Гюнівка. Разом досліджено 360 чоловіка. Нині матеріял опрацьовується.

2. Щоб антропологічно дослідувати українську людність відбулася екскурсія в район Дніпрельстану, організована з ініціативи й коштом Комісії Дніпрельстану ВУАН², але силами й струментами Кабінету антропології³. У завдання цієї екскурсії входило провести антропометричні виміри й дослідити кров'яні угруповання української людности району, що має бути затоплений водою в зв'язку із величезними спорудами Дніпробуду.

Досліді переведено в сс. Лоцманська Кам'янка, Старий Кодак, Звонецьке, Військове й почасті Башмачка. Разом вимірено 150 чоловіка, кров досліджено у понад 300 суб'єктів. Здобутий матеріял опрацьовується в напрямку вивчення антропологічних ознак частини даної української людности, що складається, з одного боку, з т. зв. «лоцманів», професія яких здавна від покоління до покоління переходила і здебільшого й нині зберігається, це – традиційне лоцманування, а з другого боку – із зайшлих чи оселених тут од колишніх дідичів елементів як українських, так і інших різноманітних національних груп колишньої Росії. Окрім

¹ Заголовок складений упорядниками.

² Так у документі. Правильно: Комісія по науковому дослідженню території Дніпрельстану.

³ Так у документі. Правильно: Кабінет антропології ім. Ф. Вовка.

того, матеріал опрацьовується в напрямку визначення кров'яних угруповань дослідженої людности.

3. Щоб продовжити взагалі досліди над українською людністю, ще недосліджених районів Шевченківщини. [...]⁷

4. З ініціативи медично-біологічної підсекції Тсоавіяхему кабінет поробив антропометричні виміри та виявив кров'яні угруповання червоноармійців одної з київських дивізій. Разом досліджено 1397 суб'єктів. Нині здобуті матеріали опрацьовуються в напрямку виявлення як антропологічних ознак досліджених червоноармійців, так і фізичного стану та кров'яних груп.

II. У частині передісторії.

A. На першому місці треба поставити справу опрацювання колекцій з Мізинської палеолітичної стації, що, нарешті, пощастило ширше розгорнути в зв'язку з роботою підготовки до святкування 10-річного ювілею Академії наук, для чого, окрім постійних співробітників, запрошено спеціально кількох осіб. Розібрано увесь літичний матеріал, опрацьовано крем'яний утиляж з розкопін р[оку] 1916 і реставровано кістяні вироби.

Далі проваджено роботу над опрацюванням здобутків розкопін Журавської палеолітичної стації (1927–[19]29 рр.): опрацьовано геологічні матеріали, фавністичні здобутки з культурної верстви стації та солодко-водну фавн з долішніх шарів лесу.

З дослідів попередніх років опрацьовано палеолітичні знахідки і культуру мальнованої кераміки з м. Озаринці на Могилівщині та неолітичні колекції з Надпорожжя та Кременчуччини.

У кабінеті вивчувано усі здобутки з передісторичних розшуків у межах Глухівщини, що їх зібрано під час, т. зв. «Сеймінської експедиції» та в спеціальних екскурсіях зав[ідувача] Глухівським музеєм¹ Я. М. Морачевського.

Окрім зазначеного, треба відзначити роботу над студіюванням окремих тем про техніку за кам'яної доби, гл[авним] ч[ином], у ділянці обробки каменю та морфології крем'яних виробів, а так само вироблювано перспективний план передісторичних розшуків у межах УСРР.

В. Нові передісторичні досліди проведено такі:

1. Щоб перевести розшуки в районі Посейм'я, території не дослідженої з передісторичного погляду та перевірити одну з найдавніших палеолітичних знахідок (с. Шаповалівка, біля Конотопу) – відбулися досліди спільними силами Глухівського, Конотопського², Сосницького³ музеїв та Кабінету антропології за його керівництвом. Поза екскурсом до Шаповалівки, оглянуто узбережжя Сеймове від ст. Маркової до сс. Чаплища – Пересилок на Глухівщині та між сс. Духанівкою-Каменем до сс. Червоний Ранок (Божок) – Ленінське (Спаське) на Конотопщині. З-поміж наслідків експедиції треба відзначити відкриття цікавої з погляду неолітичних студій стації біля с. Мар'янівки на Глухівщині, виявлення нового району неолітичної культури серед болотяної долини р. Сейму, а особливо культури мідяно-бронзової доби (нові типи кераміки у супроводі кам'яних виробів з місцевих порід кварциту). Здобутки експедиції надійшли до Конотопського й

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Глухівський окружний музей.

² Так у документі. Правильно: Конотопський історичний музей.

³ Так у документі. Правильно: Сосницький історично-археологічний і етнографічний музей.

Глухівського музеїв, наслідки ж експедиції мають бути опубліковані в окремому виданні установ, що брали участь в експедиції.

2. Коштом Упрнауки переведено розкопи палеолітичної стації в Журавці на Прилуччині під проводом М. Я. Рудинського за участю геолога, асистентів, практикантів та фотографа. У завдання сьогорічних дослідів (продовження попередніх) ввійшло розкрити ширшу просторінь верстви з культурними рештками і шурфувати поверхню 2-ї тераси, щоб виявити межу поширення культурних решток. Розкопани виразніше ствердили степовий характер фавни Журавської палеолітичної стації і чистоту її палеолітичної індустрії. Зроблено чотири шурфи, що довело конечну потребу дальших розкопів цієї стації. (Звідомлення друкується в «Антропології» т. III.).

3. Проведено на Поділлі розвідчі розкопани на ур[очищі] Попів Город (м. Озаринці), де знайдено фрагменти кераміки, спорідненої з керамікою, виявленою в Липнях, але мальованою червоною фарбою.

III. Підготування нових сил.

Молоді дослідчі сили підготавлювано в осібнім практикумі кабінету, щодо нього увійшло 8 осіб. Працю проваджено як у частині антропології, як і в частині передісторії. Дехто з практикантів, що вибрали собі спеціалізацію в бік антропології, за р[ік] 1929 проробили вже самостійні досліді (досліджено людиність Шевченківщини та учнів Києва); праці їх почасті надруковано, почасті виготовано до друку. Друга частина практикуму студіювала головніші етапи неолітичної культури і вивчала неолітичну кераміку; члени цієї частини практикума теж мають вже друквані праці.

За р[ік] 1929 кабінет видрукував II т. свого органу «Антропологія» на 19 друкованих аркушів і підготував до друку т. III.

А[натолій] Н[осов]

Н[осов] А[натолій]. З науково-дослідчої роботи Кабінету антропології ім. Ф. Вовка ВУАН за р. 1929 // Хроніка археології і мистецтва. – Київ. – 1930. – Ч. 2. – С. 83–85.

№ 41¹

ЗВІДОМЛЕННЯ ВСЕНАРОДНЬОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ПРИ ВУАН ЗА 1928–1929 БЮДЖЕТОВИЙ РІК

I. Завдання й структура ВБУ

Звідомного 1928–1929 року Всенародня бібліотека України вступила в одинадцяту річницю свого існування. Закінчився перший період діяльності ВБУ, період колосального зростання її фондів, перетворення в величезного значіння культурний осередок УСРР. Визнаючи велику й корисну десятирічну роботу ВБУ в справі утворення бази для будування соціалістичної культури й науки на Україні, НКО ухвалив одзначити це врочистим святкуванням ювілею бібліотеки. Святкування ювілею вирішено з'єднати з святом переходу бібліотеки до нового бібліотечного будинку, яке припаде на перші місяці вже нового операційного року.

За найзначніші факти для ВБУ за цей рік треба вважати майже повне закінчення нового бібліотечного будинку; збільшення штату ВБУ до 120 співробітників,

¹ Див. док. № 58.

що дало змогу підсилити всіх відділів і, крім того, відкрити два нових відділи: нотно-музичний та єврейський; поступовий перехід ВБУ на систему функціональних відділів; інтенсифікацію комплектування ВБУ [...]»⁷. Нарешті не можна тут не згадати тої гострої полеміки, що виникла в пресі навколо ВБУ. Для перевірки даних преси й для обслідування всієї роботи ВБУ Президія ВУАН призначила спеціальну комісію, за висновком якої Рада ВУАН у засіданні 8 лютого [19]29 р. визнала:

– «що зауваження, зроблені в газетних статтях, основане здебільше на неправдивому матеріалі, а з тих зауважень що мають деяку фактичну основу, зроблено зовсім невірні висновки; що ніяких «гниючих куч» в підвалах немає, бібліотека не гине, упорядкувала не десятки тисяч, а колосальний фонд, і на полицях стоїть до 1 450 000 кн[иг]».

– «що персонал ВБУ – висококваліфікований взагалі й шляхом упертої кількарічної праці набув ще й високу бібліотечну кваліфікацію»;

– «що в бібліотеці панує цілком здорова атмосфера і ВБУ, будучи завжди одною з найпрацьовитіших установ ВУАН, проводить колосальну працю, цілком правильно виконуючи покладені на неї радянською владою завдання».

Як і попередніми роками ВБУ виконувала завдання національної бібліотеки УСРР, фундаментальної бібліотеки ВУАН та науково-дослідчої інституції в галузі бібліотекознавства та бібліографії.

Року 1928–1929 структура ВБУ була така:

Функціонували відділи: 1. Реєстратура. 2. Каталогний. 3. Загальний. 4. Періодика. 5. Україніка з підвід[ділом] обов'язкового примірника. 6. Стародруків. 7. Рукописів. 8. Бібліотекознавства з бібліотечним музеєм. 9. Єврейський. 10. Нотно-музичний. 11. Університетський (кол[ишня] фонд[аметальна] б[ібліоте]ка Київського університету), 12. Петрівський (кол[ишня] б[ібліоте]ка К[иївської] духовної академії). [13.] К[иєво-] Лаврський (кол[ишня] б[ібліоте]ка [Києво-Печерської] лаври, митр[ополита] Флавіяна, Видубецького та Микола-Пустинського монастирів). 14. Михайлівський (кол[ишня] б[ібліоте]ка Михайлівського монастиря). 15. Софіївський (кол[ишня] б[ібліоте]ка Софіївського собору). 16. Обмінно-комплектувальний. 17. Книгочористування. 18. Консультативно-виставочний. 19. Науково-дослідча комісія бібліотекознавства та бібліографії.

Не функціонували відділи: 1. Графіки та мапографічних матеріалів, 2. Волянція, 3. Орієнталія та Газетний підвідділ.

В розпорядженні ВБУ залишились бібліотеки Київського товариства природників Секції наукових робітників та акад. [М. М.] Крилова.

Крім того, ВБУ мала цілком автономну філію в м. Вінниці з окремим бюджетом.

Науково-дослідча робота ВБУ

Як і попередніми роками науково-дослідчу роботу бібліотеки було зосереджено в Науково-дослідчій комісії бібліотекознавства та бібліографії (НДКБ). Комісія поділялася на 3 секції: бібліотекознавства, бібліографії та книгочористування. На чолі НДКБ стояли її президія в складі голови – С. П. Постернака, ученого секретаря М. М. Іванченка, керівника секції бібліотекознавства – В. Ф. Іваницького, бібліографії – М. І. Сагарди, книгочористування – Д. А. Балики та двох членів, обраних пленумом комісії – В. О. Козловського і С. І. Маслової. Наприкінці року до складу президії ввійшов також представник аспірантів ВБУ – Г. І. Коляда.

Президія НДКБ мала протягом року 8 засідань, на яких розглянула та затвердила нову форму звідомлень ВБУ, розробила виробничий плян НДКБ на 1928–1929 рр., обмірковувала пляни робіт деяких відділів ВБУ, питання про аспірантів ВБУ і дальшу їхню роботу, затвердила доповіді С. П. Постернака на Раді ВУАН і теми для кольоквіума на 1929 р. та розв'язала ще кілька дрібних питань.

Відповідно до ухваленого пленумом НДКБ виробничого пляну члени НДКБ провадили індивідуальну та колективну роботу в галузі бібліотекознавства, бібліографії та книгокористування, ув'язуючи її з завданнями ВБУ, напрямком її діяльності та тими проблемами, що виникали у повсякчасному житті бібліотеки.

Ті доповіді, що їх було зачитано на прилюдних зборах НДКБ далеко не вичерпують тої роботи, яку провадили її члени так індивідуально, як і колективно в своїх відділах та окремих підкомісіях (каталографічної інструкції, термінологічного комплектування підручної бібліотеки, вивчення попиту читачів загальної читальні і т. ін.). Підбиваючи підсумки роботи за 1928–1929 рр., можна знову повторити, що ледве чи не кожне питання наукового характеру, яке повставало в житті ВБУ, в тій чи тій мірі проходило крізь колективну думку.

На 28 прилюдних засіданнях НДКБ за звідомний рік було зачитано та обговорено 24 доповіді, а саме [...]»³.

В науково-педагогічній діяльності НДКБ продовжувала через спеціальну комісію керувати підготовуванням п'яти аспірантів ВБУ: т[оваришів] [М. В.] Геппенера, [Г. І.] Коляди, [Н. В.] Кравченко, [Ф. П.] Максименка та [О. В.] Рабчинської. Що до підготовування кваліфікованого середнього бібліотечного персоналу, то на цей рік ВБУ відмовилася від переведення своїх тимчасових однорічних бібліотечних курсів, що попередніми роками існували без будь якої матеріальної допомоги, а виробила положення, плян та програми двоохрічної постійної бібліотечної школи при ВБУ, які в основному затвердив методком профосу НКО і які не довелося поки що перевести в життя через брак відповідних на те асигнувань.

Наукова робота ВБУ, звичайно, не обмежувалася лише НДКБ. У різних формах провадилася майже по всіх відділах ВБУ в тісному зв'язку з бібліотечними повсякчасними процесами. Матеріали про таку роботу наведено раніше в звідомленнях деяких окремих відділів. Тут треба додати ще про таку роботу:

1) Відділ періодики продовжував складати зведений каталог чужоземної наукової періодики, що є в бібліотеках м. Києва. Цього року обсяг цієї роботи поширено: поставлено завдання охопити всю відповідну літературу з 1900 р. Роботу переводив співробітник відділу М. Ф. Оксіюк за допомогою прикомандированих до нього 3-х співробітників. Заготовлено 6969 карток. Крім того відділ: а) збирав відомості з метою скласти повний бібліографічний опис укр[аїнської] та рос[ійської] періодики та б) виявити прогалини в цих фондах та поповнити їх. Так опрацьовано 680 назв журналів. Роботу переводили пом[ічник] зав[ідуючого] від[ділу] Я. Л. Маяковський та співробітник М. [Ф.] Оксіюк.

2) Відділ стародруків продовжував вивчати інкунабули ВБУ (Б. І. Зданевич) та досліджував рідкі примірники й виявляв варіанти серед укр[аїнських] видань XVII–XIII ст. (С. І. Маслов).

3) Відділ книгокористування працював над дослідженням попиту студентів-читачів загальної читальні.

V. Видавнича діяльність ВБУ

Протягом звідомного року ВБУ видала ч. 3 «Журналу бібліотекознавство та бібліографії» – 9 $\frac{1}{2}$ друк[ованих] аркуш[ів] з тиражем в 100 прим[ірників]. Крім того надруковано такі відбитки з журналу¹ [...] ^{2,5,7}.

Наприкінці треба ще додати, що цього року бібліотека дістала запрошення Американської та Лондонської бібліотечних асоціацій вступити членом цих бібліотечних об'єднань.

Архів НБУВ, оп. 1, спр. 270, арк. 1–28 зв. Копія. Машинопис.

1930²

№ 42

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ІСТОРИЧНИХ УСТАНОВ ВУАН У 1930 р.³

[...] ⁷. Комісія історії Києва і Правобережної України⁴ з підкомісією Старого Києва стільки років шукавши засобів дійти періодично (щорічного) видання, присвяченого історії Києва – з початку в Держ[авному] вид[авництві] України, потім в Окр[ужному] викон[авчому] комітеті і Міськ[ій] раді Києва – нарешті щасливо використала для здійснення сього пляну ювілей Академії. Сей ювілей, ясна річ, мусів оживити між іншим також і культурні традиції Києва – викликати бажання прослідити ті дороги, якими йшов розвій наукової роботи в сім «Культурнім Донбасі України», як нагромаджувалися наукові сили й наукові інтереси і потяги до заснування такої найвищої наукової інституції. Всеукраїнська академія наук заходила реставрувати старшу Академію, брацьку⁵, а з-за неї виглянула найстарша – «академія Ярослава» «у Святої Софії»⁶. Відчута була в повній мірі потреба ув'язати в один ланцюг різні моменти розвою Києва, як культурного осередку, і як міста на цілім протягу його історії, доступним до обслідування. Сю програму поставив був перший київський збірник, випущений у році 1926 («Київ та його околиця в історії й пам'ятках»⁷), її мають тепер постійно розвивати сі «Київські збірники археології й історії, побуту й мистецтва». Перший том був остаточно зредагований зимою 1929–[19]30 [р]р. (тепер він кінчиться друком і має вийти на ювілей ВУАН у грудні) [...] ^{7,8}.

[...] ⁷ користаючи з ювілейних дотацій, комісія поставила собі, крім здійснення свого видання, кілька завдань щодо історичних перспектив Києва. Вона замовила рельєфний історичний плян Києва, з нанесенням на нього мережі нинішніх вулиць – він виконується тепер інж[енером] Костиркою під керівництвом

¹ Загальна кількість праць – 5.

² У зв'язку з відсутністю загального звіту ВУАН за 1930 р. упорядниками включено до видання 18 звітних документів структурних підрозділів Академії. Див. док. № 42–59.

³ Заголовок складений упорядниками.

⁴ Так у документі. Правильно: Комісія Києва і Правобережжя.

⁵ Так у документі. Мається на увазі: Київська братська школа.

⁶ Так у документі.

⁷ Мається на увазі праця: Київ та його околиця в історії і пам'ятках. – Київ : [б. в.], 1926. – 478 с.

проф. В. Г. Кричевського. Той же В. Г. Кричевський [здійснює] [під]готовлення серії архітектурних пейзажів старого Києва. З другої сторони, приступлено було до систематичного фотографування сучасного, ювілейного Києва: його краєвидів, архітектури, вуличного життя, підприємств, виробництва, культурного побуту і т. д. З не-достачі коштів і технічного приладдя, справа ся посувається не так швидко, як воно проектувалося, все ж таки на ювілейній експозиції, що проектується в грудні 1930 р. комісія сподівається продемонструвати дещо з сих перспектив: старого Києва, що безповоротно відходить в минувшину, і нового, що розвивається на його старій базі.

[...]^{*8}

Комісія районного дослідження Полудневої України¹ передусім займалася реалізацією свого порайонного збірника. [...]^{*8}

Нарешті з початком 1930 р. приступлено до друку збірника в тім складі праць, які зібрані, і тепер, на 15 вересня, сей великий том, обрахований на 40 друкованих аркушів, уже наближається до кінця. [...]^{*7,8}

Троє сусідніх сіл на Миколаївщині: Ново-Павлівка, Баштанка і Бутакова, положені в глибокім безводнім степу, далеко від міста, становили об'єкт комплексного обслідування. [...]^{*7}. Обслідування їх продовжувалося і в 1930 р., заходами Культурно-історичної комісії.

[...]^{*8}

[...]^{*7} дослідження колонізації й побуту Полудневої² України на захід від Дністра підтримане було Українсько-Молдавською комісією, що своїм спеціальним завданням поставила вивчення молдавської колонізації на схід від Дністра й її симбіозу з українською людністю, і в 1930 р. вела енергійні досліди в сім напрямі.

[...]^{*7,8}

Археографічна комісія [...]^{*8} в р[оці] 1929/[19]30 розпочато друком два інші томи «Укр[аїнського] архіва»:

«Переписні книги українських полків 1666 р.»³, під редакцією нового керівничого комісії В. О. Романовського перший том [за]кінчиться друком. «Описання Новгородсіверського намісництва»⁴ – під редакцією П. К. Федоренка. [...]^{*6}

В серії «Українського археографічного збірника» закінченого друком і випущеного вже в 1930 р. – III том⁵ [...]^{*7}.

Комісія для дослідження нової української історіографії, хоч мала тільки одного штатного співробітника, вела досить інтенсивно свою роботу, за поміччю членів комісії і нештатних співробітників. [...]^{*8}

М. Н. Петровський, що вже кілька літ тому дав студії⁶ про т. зв. «Літопис Самовидця», виготовив про нього велику монографію, що в 1930 р. почалася друком, осібною книгою, коштом Держ[авного] вид[авництва] України.

¹ Тут і далі – підкреслено у документі штрихпунктирною лінією. Так у документі. Правильно: Комісія Полудневої України.

² Так у документі. Мається на увазі: південної.

³ Мається на увазі праця: Переписні книги 1666 року. – Київ : [б. в.], 1933. – 448 с.

⁴ Мається на увазі праця: Опис Новгород-Сіверського намісництва (1779–1781). – Київ : [б. в.], 1931. – 594 с.

⁵ Мається на увазі праця: Український археографічний збірник. Т. 3. – Київ : [б. в.], 1930. – 346 с.

⁶ Мається на увазі праця: Петровський М. Нариси історії України XVII – початку XVIII ст. (Досліди над Літописом Самовидця). – Харків : [б. в.], 1930. – 452 с.

Акад[емік] М. С. Грушевський зайнявся вивченням т. зв. «Львівської Літописи» 1498–1648 рр. цікавої та мало дослідженої пам'ятки; доповідь про неї він зачитав на сесії Академії наук СРСР у травні 1930 р.

І. П. Крип'якевич займався студіюванням галицького літописання XVII в., історіографією і бібліографією Холмщини [...]»⁷.

Старим літописанням займався С. Ю. Гаєвський.

[...]»^{7,8} в березні 1930 року скінчила своє існування й Комісія історіографії¹, перейменована на Комісію історії козаччини². При ній продовжується ще дещо з попередньої історіографічної роботи, в тім і щорічні огляди історичної літератури. [...]»⁷

Комісія новішої історії України розвивала також дуже живу і широку діяльність в розшукуванні і публікації матеріалів і в дослідях культурно-національного і революційного руху на Україні останнього століття. Органом її був збірник «За сто літ». [...]»⁸, зимою 1929/[19]30 рр. видруковано том п'ятий, 1930 [р.] – том шестий³ і виготовлено том сьомий [...]»⁷.

ІР НБУВ, ф. Х, од. зб. 1685, арк. 1–20. Копія. Машинопис.

№ 43

ЗВІТ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО АРХЕОЛОГІЧНОГО КОМІТЕТУ ВУАН ЗА 1930 р.⁴

1. Персональний склад ВУАКу

Року 1930-го персональний склад ВУАКу складався із дійсних членів та окремих молодших співробітників, що працювали під керівництвом дійсних членів. До складу дійсних членів належали всі штатні співробітники ВУАКу, а саме голова ВУАКу академік О. П. Новицький, товариш голови С. С. Гамченко, вчений секретар П. П. Курінний та наукові співробітники В. Є. Козловська і В. І. Барвінок. [...]»⁴

2–3. Плянові завдання ВУАКу й основні проблеми дослідження та їх виконання.

Року 1930-го, як і потім, завданням ВУАКу було переведення різних дослідів у галузі археології та мистецтва за складеним п'ятирічним планом. Зокрема, дійсні члени ВУАКу та його молодші співробітники переводили археологічні розкопки та досліді на території Києва та Правобережжя, а саме:

С. С. Гамченко досліджував пам'ятники трипільської культури на Житомирщині, Шевченківщині та Шепетівщині.

П. П. Курінний та В. Є. Козловська досліджували пам'ятки трипільської культури першій на Уманщині, а друга на Білоцерківщині; крім того вони як досліджували археологічні пам'ятки м. Києва.

¹ Так у документі. Правильно: Комісія для дослідження нової української історіографії.

² Так у документі. Правильно: Комісія козаччини.

³ Маються на увазі праці: За сто літ: матеріали з громадського й літературного життя України XIX і початків XX століття. Кн. 5. – Харків-Київ : Держвидав України, 1930. – 317 с.; За сто літ: матеріали з громадського й літературного життя України XIX і початків XX століття. – Кн. 6. – Харків-Київ : Держвидав України, 1930. – 333 с.

⁴ Заголовок складений упорядниками.

С. С. Магура досліджував могили скорчених кістяків та скітські на Запоріжжі. В галузі мистецтва дійсні члени ВУАКу та його молодші співробітники досліджували такі пам'ятки.

Акад. О. П. Новицький досліджував монументальні пам'ятники доби феодалізму на Шепетівщині, особливо замок-фортецю князя Острозького¹.

П. П. Курінний та М. П. Сичов досліджували монументальні пам'ятники доби феодалізму у Києві, перший – будівлі колишнього Михайлівського монастиря, а другий – мозаїчні фрески Київської Софії.

К. В. Мощенко переводив досліди селянського будівництва на Поділлі.

В. І. Барвінок вивчав книгодрукарські оздобу київських збірок, як вияв суспільних відносин XVII–XVIII вв.

П. М. Попов вивчав історію української гравюри.

К. І. Білоцерківська досліджувала вироби фаянсово-порцелянових заводів Городницького² та Баранівського³ на Волині.

Є. А. Левитська досліджувала розписи дерев'яних синагог XVIII в. у Михалполі та Митківцях на Поділлі. Крім того, дійсні члени ВУАКу та його молодші співробітники досліджували та опрацьовували такі проблеми:

Акад. Д. І. Яворницький та П. І. Смолічев досліджували пам'ятники монументальної культури Дніпрельстану.

О. С. Федоровський досліджував Донецьке городище на Слобожанщині.

М. Ф. Болтенко та С. С. Дложевський досліджували пам'ятники Ольбії⁴; у дослідженні ж цих пам'яток брали участь і молодші співробітники ВУАКу Л. Д. Дмитров та Н. Л. Кордиш.

М. Я. Рудинський досліджував пам'ятники неоліту на Лівобережжі.

З інших проблем ВУАК звертав особливу увагу на: а) збирання матеріалів до складання мап пам'яток археології та мистецтва на Україні; б) та обговорення питання що до обміну цінностями поміж союзними республіками; в) та обговорювання справи що до дослідження торфовищ. У цих працях ВУАКу брали левову участь як його дійсні члени, так і молодші його співробітники.

4. Проблеми й теми методологічного характеру, що розроблені ВУАКом.

Головнішими темами методологічного характеру, що їх ВУАК проробляючи на протязі 1930-го року були такі: а) п'ятилітній план праці ВУАКу, б) методологіч[ні] дослідження монументальних пам'яток доби феодалізму в Києві (Софія) та Чернігові (Спас та Єліца), в) складання мап археологічної та нумізматичної для території України, г) складання бібліографічних показників що до історії українського мистецтва, зокрема малярських творів та гравірної техніки, і е) рецензії та звіти різних дослідників в галузі археології та мистецтва.

¹ Так у документі. Мається на увазі: Замок князів Острозьких – резиденція князів Острозьких, збудована в останній чверті XVI ст. на ділянці при злитті річок Случі та Ікопоті, біля м. Старокостянтинова, Хмельницької області). У 1930 р. замок обстежила наукова експедиція ВУАН під керівництвом О. П. Новицького, яка розробила реставраційні плани, що набули втілення протягом кількох наступних років. В замковому палаці закладено музей.

² Так у документі. Мається на увазі: Городницький фарфоровий завод.

³ Так у документі. Мається на увазі: Баранівський фарфоровий завод.

⁴ Так у документі. Мається на увазі: Ольвія.

5. Організаційні форми роботи ВУАКу (засідання комісій і наукові відрядження).

Уся робота ВУАКу, як наукова так і організаційна, зосереджувалась на засіданнях президії ВУАКу, його відділів археологічного та мистецького та комісій – Софійської та Трипільської, на яких детально обговорювались та удосконалювались різні питання в галузі археології та мистецтва, а також на нарадах секретаріату ВУАКу. На протязі 1930 р. засідання президії ВУАКу відбулося 20, Археологічного відділу – 14, Мистецького [відділу] – 8, Софійської комісії – 8 та нарад секретаріату – 4.

Крім цього, ВУАК улаштував прилюдні засідання, на яких надавались науково-популярні доповіді в галузі археології та мистецтва з належними експозиціями через епідіоскоп. На протязі 1930-го р. таких прилюдних засідань було 2, на яких були зачитані такі доповіді:

І. В. Моргилевський «Пам'яті Шуазі».

В. Є. Козловська «З дослідів в галузі неоліту».

К. Ю. Коршак «Черепашки Унію, як первісне гончарне знаряддя».

Що до наукових відряджень дійсних членів ВУАК, та його молодших співробітників, то останні перевелися в зв'язку з виконанням планових завдань ВУАКу, зазначене на протязі 1930-го р. по ВУАКу наукові відрядження мали академ[ік] О. П. Новицький, С. С. Гамченко, П. П. Курінний, В. Є. Козловська, К. В. Мощенко, К. І. Білоцерківська, Є. А. Левитська, Л. Д. Дмитров, Н. Л. Кордиш та С. С. Магура на суми, що було асигновано для цього ВУАН та ОВК Шепетівським, Тульчинським, Шевченківським, Запорізьким та Сталінським.

6. Проблеми готування кадрів.

Особової аспірантури ВУАК не має, але він завше притягав до праці в галузі археології, мистецтва та організаційних робіт молодші наукові кадри.

Таких молодших співробітників на протязі 1930 р. при ВУАКові працювало – над вивченням пам'яток археології 6 і над вивченням пам'яток мистецтва 14. Персональний склад їх подало у пункті першому.

7. Видання ВУАКу.

З наукових праць ВУАКу на протязі 1930 р. видрукувано дві книжки «Хроніка археології та мистецтва» (чч. 1 та 2) та здано до друку ч. 3 цієї «Хроніки»¹.

Крім того друкувався 1-й том «Записок ВУАКу»², який мали і закінчити друкуванням.

8. Науково-популяризаційна та шефська робота ВУАКу р[оку] 1930-го виявилася у командированні вченого секретаря ВУАКу П. П. Курінного на Сталінщину³, де він зробив доповідь про працю ВУАКу та презентував Сталінському ОВК видання ВУАКу. Крім того під час розкопів дійсних членів ВУАКу С. С. Гамченка та Тульщині, Шевченківщині та Шепетівщині і В. Є. Козловської на Білоцерківщині переводились відповідні лекції по політосвітній роботі серед місцевого населення, пов'язана з дослідженням пам'яток археології, що добувались з цих розкопів. До такої як науково-популяризаційної праці ВУАКу відноситься і ті прилюдні

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Збірник «Хроніка археології та мистецтва» – науковий часопис випускався ВУАКом у м. Києві, 1930 року вийшли Ч. 1 та Ч. 2, 1931 р. – Ч. 3.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: «Записки Всеукраїнського археологічного комітету» – наукове видання, започатковане на початку 1930-х років. Перший та єдиний том «Записок» за 1930 р., присвячений пам'яті професора В. Б. Антоновича та професора Ф. К. Вовка, вийшов друком у 1931 р.

³ Тут і далі – так у документі. Мається на увазі: Сталінська округа.

доповіді, що їх зазначено вже раніш. Тут же слід згадати і те, що за клопотанням ВУАКу Сталінський ОВК асигнував потрібні кошти на археологічні розкопи на Сталінщині, які і були проведені М. О. Макаренком.

9. Соцзмагання та ударництво.

Що до соцзмагання, то ВУАК виконував поки загальні умови соцзмагання II відділу ВУАН з БАН та ВАН. Зокрема, на протязі 1930 р. ВУАК провів вище зазначену експедицію на Сталінщині, організував низку експедицій для досліду пам'яток трипільської культури та доби римських впливів на Україні; монументальних пам'яток часу феодалізму на Україні, а також археології м. Києва та селянське будівництво; переводив роботу що до збирання матеріалу для складання мап України археологічної та мистецької; виготовив і здав до друку вже зазначені три числа «Хроніки археології та мистецтва», що своїм розміром перевищило кількість аркушів, позначених в умові соцзмагання.

[...]^{*7}

Голова ВУАКу
Вчений секретар

О. [П.] Новицький
П. [П.] Курінний

04.02.1931

Науковий архів Інституту археології НАН України, ф. ВУАК, спр. 311, арк. 4–14. Рукопис.

№ 44

ІНФОРМАЦІЯ ПРО РОБОТУ КАБІНЕТУ МАСОВОГО РЕВОЛЮЦІЙНОГО МИСТЕЦТВА ВУАН У ТРАВНІ–ГРУДНІ 1930 р.¹

Кабінет революційного масового мистецтва² поставив собі завдання вивчати процес розвитку і мистецтва для масового вжитку, і масового самодіяльного мистецтва [...] ^{*1}. Насамперед довелося налагодити виявлення, збирання і фіксацію всіх витворів названого мистецтва за всі минулі роки, збираючи водночас і всі літературні джерела до історії цих матеріалів. В обсяг свого студіювання кабінет має включити всі форми масової мистецької діяльності: оптичні, акустичні і моторові.

Кабінет почав працювати з травня 1930 року і за цей час встиг зробити ось що:

1. Виявив, зібрав, упорядив і закінчує списувати лубки³ та плякати СРСР. Уже зібрано матеріалу щось із 6000 – 6500 зразків із датами від 1904 до 1930 рр. Підготовчу роботу на цьому матеріалі закінчено складанням зведеного каталогу плякатів за визначені роки, де використано всі бібліографічні та фондові джерела. Разом із тим закінчується складання каталогу майстрів, що працювали для плякатів.

2. Зібрано, впорядковано й датовано всі зразки художньо-промислової поліграфії (етикет, обгортка, наліпка тощо) по Києву від 1922 до 1930 р[р.], числом щось із 4000 зразків. Тепер кабінет готує матеріали до історії розвитку радянської тематики в художньо-промисловій поліграфії.

¹ Заголовок складений упорядниками.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Кабінет масового революційного мистецтва.

³ Так у документі. Мається на увазі: берестяні грамоти.

3. Зібрано понад 200 унікальних фото, що подають інтересні відомості про художнє оформлення масових демонстрацій і карнавалів у СРСР від 1918 року (матеріяли до історії художнього оформлення масових дій).

4. Нарешті, за цей час кабінет розпочав укладати бібліографічний показник літератури про масове самодіяльне мистецтво від 1917 до 1930 року. До обліку бібліографічного заведено такі форми мистецтва: архітектуру, скульптуру, малярство, словесну творчість, музику, також і драму (самодіяльний театр: райок, балаган, естрада, жива газета тощо). Разом описано та рознесено до систематичного покажчика щось із 10 000 карток.

Крім того, почато вивчення мистецького самоучнівського руху на Україні та наслідків його продукції. Також розпочато облік і фіксацію мистецького клубного життя.

Увесь зібраний та опрацьований попереду матеріал дасть ту базу, що на ній можна буде розгорнути не тільки дослідчу роботу, а й робити з неї висновки, важливі для політосвітньої практики. Утворивши таку базу, кабінет гадає перетворитися на комісію з ширшими правами та можливостями.

Б. [С.] Бутник-Сіверський

Бутник-Сіверський Б. Кабінет революційного масового мистецтва // Вісті ВУАН. – 1930. – № 6. – С. 19–20.

№ 45

ЗВІТ ЕТНОГРАФІЧНО-ФОЛЬКЛОРНОЇ КОМІСІЇ ПРИ ВУАН ЗА 1930 р.¹

Року 1930 Етнографічно-фольклорна комісія [при] ВУАН працювала з таким персональним складом: голова комісії академік на Кафедрі усної української словесности Андрій Митрофанович Лобода наукові штатні співробітники: Володимир Васильович Білий та Віктор Платонович Петров; штатний асистент Василь Іванович Маслов (до праці приступив з вересня місяця) і асистент Олександр Юхимович Андрієвський, затверджений на цій посаді з 1 листопаду 1930 р., він же виконував обов'язки секретаря комісії. Обов'язки керівничого до 16 серпня [1930 р.] виконував В. П. Петров, а з 16 вересня [1930 р.] – тимчасово В. В. Білий.

На 1 січня 1931 р. комісія об'єднує 29 дійсних членів.

Звідомного року комісія понесла кілька невіджалуваних утрат в особах членів комісії небіжчиків О. П. Косач та В. Ф. Демича. 1-го січня 1931 року помер голова комісії акад. А. М. Лобода. На дійсного члена комісії обрано проф. атеїстичного факультету Харківського ін[ститу]ту політосвіти² В. [Е.] Фаворського.

Завдання комісії є гуртувати навколо себе радянських етнографів, організувати збирання та вивчення фольклору людности, що живе на Україні, а також української людности там, де вона становить нацменшість і публікувати наслідки своїх студій, рівночасно популяризуючи свою роботу серед трудящих. На даному етапі соціалістичної реконструкції народного господарства Радянського Союзу комісія

¹ Заголовок складений упорядниками.

² Так у документі. Правильно: Харківський інститут комуністичної освіти.

особливої ваги в своїй діяльності надавала студіям методологічного характеру, зважаючи, на гостру потребу переключити всю роботу комісії на ті спрямування, що їх визначила нарада московських та ленінградських етнографів 5 лютого [19]29 р. відносно місця й завдань етнографії в радянському будівництві і до яких Етнографічна комісія¹ приєдналась: [...]»¹, тісною ув'язкою тематикою з проблемами радянського будівництва, практична участь в соціалістичному будівництві.

Науково-операційний план комісії на р[ік] 1930 мав такі пункти: 1. Студії над застосуванням марксо-ленінської методології до збиральницької й дослідчої праці. 2. Бібліографічна робота. 3. Збиральницька й дослідницька [робота]. 4. Організаційна [робота]. 5. Видавнича [робота]. 6. Громадсько-популяризаційна [робота].

Щодо збирання фольклорного матеріалу за марксистською схемою у такий спосіб у першу чергу перевести на нові рейки збиральницьку роботу комісії, то над цими завданнями працювали В. П. Петров та В. В. Білий. Наслідком цієї праці з'явилися кардинальні зміни до збирання фольклорних матеріалів (заведення принципу діалектичного вивчення явища та класового моменту, дослідження виробничої бази фольклорного явища, момент експерименту у спостереженні). Крім того В. П. Петров студіював питання про виробничі основи космологічних вірувань ([Г. В.] Плеханов: розвиток техніки обумовлює розвиток космологічних уяв – у застосов[уванні] до українського фольклору), а В. В. Білий методику польової роботи [...]»¹).

В методологічних студіях комісії брав активну участь член її проф. Є. Г. Кагаров (Ленінград), що подав роботу² [...]»^{1,2}. Ці праці мають бути опубліковані у виданнях комісії.

Бібліографічну роботу, що за планом полягала у складанні покажчика фольклорної літератури, провадив, як і раніше, О. Ю. Андрієвський. Року 1930 закінчено друком капітальний I-й том «Покажчика», що обіймає літературу з початку 19 в. й до революції. Протягом 1930 р. О. Ю. Андрієвський призбирував матеріали для т. 2-го літератури українського фольклорного за революційні часи (р[оки] 1917–1930). Остаточо ця робота має бути скінчена у 1931 році, до цього часу опрацьовані окремі видання зазначеного періоду й спеціальна періодика. Залишилось опрацювати загальну пресу, де, як відомо, містилось дуже багато фольклорного матеріалу. [...]»¹

Збиральницька робота комісії, у процесі напруженої методологічної роботи [...]»¹, згідно з пляном, полягала у збиранні виробничого фольклору (городництво, сіянка, косовиця, жнива); фольклору об'єднань – (чумаки й пережитки цехів, вільні матроси, об'єднання пастухів), соціального (фольклор революції та класова боротьба – [...]»¹, кріпацтво, побут колгоспів, комун, наймитів, пастухів); також докомплектували раніше призбиранні матеріали з родинного фольклору – народини, шлюб, смерть, акцентуючи головний новий побут³. Рівнобіжно йшло препарування зібраного матеріалу (картування й тематична класифікація).

Поряд із записами збирався річковий матеріал для збірок експонатів з народного побуту.

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Етнографічно-фольклорна комісія.

² Загальна кількість праць – 2.

³ Так у документі. Тут і ділі – підкреслено у документі штрихпунктирною лінією.

Для підсилення збиральницької роботи відбула комісія кілька екскурсій: О. Ю. Андрієвський їздив до північного Полісся, В. В. Білий – по кол[ишній] Київській окрузі, проф. Є. Г. Кагаров – [відвідав] німецькі колонії біля Ленінграду, І. В. Карнаухова – на Луганщину (побут шахтарів). В. П. Петров – Сартана на Маріупольщині (побут робітника). Крім того, були спеціальні екскурсії в лінії дослідження сучасного села, про що докладніше див. у звіті Кабінета радянського села¹.

Із призбираного матеріялу досліджені матеріяли про виробничі об'єднання (чумаки та вільні матроси, пережитки цехових організацій – підготовлені до друку спеціальні збірки (й упорядковані картотеки з матеріялів, зібраних раніше) народний календар, родинний цикл, частушковий матеріял.

Не тільки як засіб обмінюватись науковими думками, але як засіб широкої популяризації радянських краєзнавчих вивчень комісія використовувала прилюдні засідання. Таких засідань відбувалось звідомного року 15 з 23 доповідями.

З інших організаційних питань особливу увагу комісії привертала увагу такі: підсилення дослідів коло нацменів, організація вивчення сучасного радянського села та реорганізація сітки дописувачів. У першому з зазначених питань протягом звідомного року комісія цілком здійснила намічений плян. Праця заснованого Кабінета нацмен² розгорнулась у студії не тільки над побутом відповідної людности, але поширилась на мову, громадське життя, економіку та клясову боротьбу. Кабінет згуртував навколо себе найвидатніших радянських фахівців, ув'язався із спорідненими установами, сконтактував свою роботу із нацменівськими інститутами, катедрами, громадськими та навчальними закладами, з Комісією нацменів при ВУЦВК³. У середині звідомного року кабінет дістав не тільки сталий бюджет, але й штатного наукового робітника й розпочав публікувати наслідки своїх студій.

Затверджений формально тільки в травні 1930 р. Кабінет для вивчення радянського села⁴ ще раніше проробив організаційну працю й протягом сезону польової праці вже зміг достатньо розгорнути збиральницьку та дослідницьку працю, про що докладніше буде сказано у спеціальному звіті.

Ще р[оку] 1929 Етнографічна комісія почала підготовчу працю навколо реорганізації сітки дописувачів. Досвід виявив, що дописи індивідуального кореспондента часто уривчастості, не охоплюють всього явища й мають занадто випадковий характер. Разом із тим комісія не хотіла затискувати потягу селянського культутиву (учні старших груп, учителі, [...] ¹, піонери, політосвітники, [...] ¹, колгоспівці й незаможники) брати участь у процесі будівництва соціалістичної культури. З цією метою комісія поклала собі уважно вивчити склад своїх дописувачів і провівши суворий соціальний відбір за клясовою ознакою, поширити участь цих дописувачів у збиральницькій роботі не тільки в галузі краєзнавчій, але і в інших. Дописувачі, що пройшли цю перевірку, склали кореспондентську сітку ВУАН, згідно з постановою Президії ВУАН. З весни р[оку] 1930 переведено другу перевірку, внаслідок якої до списку дописувачів Етнографічної комісії заведені були тільки ті особи, які подали рекомендації від сільрад, проф[есійних спілок] [...] ¹, а також навчальних закладів. Це зміцнило соціальну якість дописувачів [...] ¹.

¹ Звіт Кабінету радянського села при ВУАН в архівній справі відсутній.

² Так у документі. Правильно: Кабінет національних меншостей.

³ Так у документі. Правильно: Центральний комітет національних меншин при ВУЦВК.

⁴ Так у документі. Правильно: Кабінет радянського села.

Дальше вивчення дописувачів привело комісію до переконання, що індивідуальне кореспондування – узагалі перейдений етап і більше не може задовольняти всіх вимог збиральницької роботи. Тому комісія взялася до організації колективного стаціонарного дописувача (трудшколи, школи і навчальні заклади взагалі, піонер[ські] загони, організації [...] ¹, школи с[ілько]-г[осподарської] наймитянської молоді). Щоб утворити перші опірні пункти для стаціонарних дослідів, комісія звернулася до відділів Наросвіти з проханням рекомендувати відповідні навчальні заклади. Тепер збиральницьку працю комісія проводить тільки за допомогою колективних дописувачів і як виняток – з рекомендованими від належних органів індивідуальними кореспондентами.

В галузі видавничій протягом 1930 року закінчено друком т. I «Бібліографічного покажчика українського фольклору» О. Ю. Андрієвського¹ (до 55 др[укованих] аркушів), збірку матеріалів до вивчення об'єднань, в[ип.] 1. «Дніпровські лоцмани»², IX кн. «Етнографічного вісника»; здано до друку й закінчується друком Етнограф[ічного] вісника кн. X., «Матеріалів до вивчення виробничих об'єднань» [вип.] 2. «Чумаки»³, видруковані «Бюлетені»⁴ (інструктивне видання для дописувачів (№ 14, 15, 16).

З проблемою готування кадрів Етнографічна комісія зустрічалась віч на віч на практиці, коли досвід показав, як тяжко замінити вакантні посади за браком відповідної зміни. У травні 1930 р. комісія склала доповідну записку до президії колиш[нього] Історично-філологічного відділу ВУАН про готування нових кадрів радянських етнографів з низкою конкретних пропозицій щодо заведення інституту аспірантури при комісії.

[...] ^{1,6}

Підбиваючи підсумки праці Етнографічної комісії за 1930 р. у цілому, треба визнати, що це була важлива стадія у розвитку її діяльності; і стадію цю треба характеризувати, як рішуче відмежування від пережитків традицій старої, дореволюційної етнографії, [...] ¹, отже – ліквідація розриву між теорією й практикою на етнографічному фронті.

[...] ¹

Відділ архівних наукових фондів рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, ф. 1 (додатковий), од. зб. 10, арк. 1–12. Машинопис з рукописними правками.

¹ Так у документі. Мається на увазі праця: Андрієвський О. Бібліографія літератури з українського фольклору. Т. 1. – Київ: [б. в.], 1930. – 823 с.

² Так у документі. Мається на увазі праця: Матеріали до вивчення виробничих об'єднань. Вип. 1. Дніпровські лоцмани. – Київ: [б. в.], 1929. – 132 с.

³ Так у документі. Мається на увазі праця: Матеріали до вивчення виробничих об'єднань. Вип. 2. Чумаки. – Київ: [б. в.], 1931. – LVI. – 139 с.

⁴ Так у документі. Мається на увазі: «Бюлетень Етнографічної комісії ВУАН».

ІНФОРМАЦІЯ ПРО РОБОТУ КАБІНЕТУ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШОСТЕЙ ПРИ ВУАН СТАНОМ НА КВІТЕНЬ 1930 р.¹

Організувати Кабінет нацмен² при Етнографічній комісії³ ВУАН почали в травні минулого 1929 року, але штатну посаду (одну) кабінет має тільки з січня цього 1930 року. Це чимало затримало його розвиток.

Першим завданням кабінет поставив собі виявити й сконцентрувати навколо себе тих наукових робітників, що працюють над вивченням культури національних меншостей. Отож встановлено постійний зв'язок з відповідними науковими та культосвітніми робітниками, а разом і з тими установами, де вони працюють. [...]»⁷

Окрім того, для масової роботи і збирання матеріалів, кабінет потроху організовує мережу спеціальних кореспондентів із учителів, студентів та інших культосвітніх робітників. Для інструктування їх складено інформаційні програми українською, польською, болгарською й чеською мовами. Готують спеціальні програми з окремих питань.

Зроблено також інтересну спробу готувати робітників для дослідження національних меншостей: т. в. о. керівничого кабінету організував при Ніженському ІНО семінар нацмен для вивчення культури нацменів, нац[іонального] питання, методології нацмен[шинської] роботи.

Щодо змісту роботи кабінет, хоч існує він при Етнографічній комісії, свідомо не обмежує своїх завдань етнографією; цього потребує комплексний характер його роботи. Основні проблеми, що на них кабінет зосереджує свою увагу, на найближчий час є: 1) Процеси, зв'язані з радянізацією нацменівського села, 2) Взаємні стосунки і взаємовпливи різних національностей на Україні, 3) Монографічне вивчення типових нацменівських сіл (у контакті з Кабінетом радянського села).

Окрім того, в кабінеті складають спеціальну бібліографію нацменів, збирають матеріяли до складання етнографічної мапи України й організовують «Збірку матеріалів нацмен», тобто збирають усі писані і друковані матеріяли, що мають який будь стосунок до життя нацменів, – списки людности, плякати, оголошення, газети, книги, статті, щоденники, рукописні співаники, фотографії, плани, малюнки тощо. Цьому збиранню кабінет надає великої ваги, бо такий «архів» матиме, безперечно, велике історично-культурне значіння. До всіх громадян, що мають подібні матеріяли, кабінет удається з проханням передати їх до цієї збірки й тим сприяти важливій культурній справі.

Зважаючи на особливу важливість вивчення польської нацменшости й польської культури, а також на наявність певної кількості осіб, що цю культуру вивчають, кабінет організував у своєму складі польську секцію. 27 лютого 1930 року відбулося перше засідання польської секції, де ухвалено план польської роботи кабінету й визначено завдання її на найближчий час.

Окрім тем польських, окремі члени кабінету опрацьовували різні теми, присвячені життю й культурі таких нацменшостей: німців, греків, циган, болгар, чехів, албанців, молдаван і волохів, білорусів і росіян на Україні, айсорів та ін.

¹ Заголовок складений упорядниками.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Кабінет національних меншостей.

³ Тут і далі – так у документі. Правильно: Етнографічно-фольклорна комісія.

Щодо євреїв, то кабінет працює в повному контакті й погодженні з Інститутом єврейської культури¹.

Із частини виготованих уже праць членів кабінету складено:² [...]»².

Кабінет заходився також навколо популяризації культури нацменів і проектує видати спеціальну науково-популярну серію книг, присвячених окремим нацменам. Першим випуском цієї науково-популярної серії має бути книга проф. [С. А.] Рихліка про нацмени України (загальний огляд, бібліографія, довідник). [...]»⁷

Кілька місяців праці кабінету показали, що ті обставини, в яких він досі працював, не дають йому змоги охопити всі завдання, що їх ставить перед наукою життя нацменів і національна політика радянської влади. 27 квітня скликано спеціальну нараду під головуванням секретаря Першого відділу Академії О. М. Камишана, щоб обговорити проект поширення наукового вивчення національних меншостей. [...]»⁷

Нарада підкреслила особливу актуальність питання про поглиблене вивчення культури польської нац[іональної] меншости на Україні, й визнала за потрібне на всебічне вивчення поляків звернути максимальну увагу.

Перший відділ Академії, на засіданні 6 травня, вислухавши звіт про в. о. керівничого кабінету нацмен та інформацію про нараду, з ухвалами наради погодився й ухвалив поставити це питання перед Президією ВУАН.

В. о. керівничого Кабінету нацмен – проф. С. [А.] Рихлік

Рихлік С. Кабінет нацмен // Вісті ВУАН. – 1930. – № 2. – С. 39–41.

№ 47

ІНФОРМАЦІЯ ПРО РОБОТУ ІНСТИТУТУ МОВОЗНАВСТВА ВУАН СТАНОМ НА СЕРПЕНЬ 1930 р.³

Науково-дослідчий Інститут мовознавства утворився 7 березня 1930 року як монолітна велика установа, що об'єднала в собі мовознавчу роботу цілої України, з решток ІУНМ і багатьох мовних комісій, розпорошених по ВУАН.

Постановою Раднаркому УСРР з 1 серпня цього року остаточно закінчено реорганізацію інституту – до нього приєднано Київську і Харківську катедри мовознавства і секцію мови Дніпропетрівської катедри українознавства.

Основні завдання інституту такі: 1) дослідження української мови, 2) науково-дослідча праця в царині методології наукового мовознавства, 3) готування нових кадрів викладачів і дослідників мовознавства, 4) укладання словників і 5) консультаційна робота.

Штати інституту ухвалено поширити до 44 штатних одиниць у Києві і 16 у Харківській філії інституту, збільшивши кошти як на оплату потреб цілого інституту, так і на оплату праці окремих його співробітників. Інститут має прийняти цього року 30 аспірантів, окрім тих, що увійдуть разом з приєднаними катедрами.

Інститут мовознавства намітив широкий план видань: загальноінститутський орган, наукові збірники окремих відділів, різні словники тощо.

¹ Так у документі. Правильно: Інститут єврейської пролетарської культури.

² Загальна кількість праць – 2.

³ Заголовок складений упорядниками.

На сьогодні в [Інституті] м[овознавства] провадиться тільки н[ауково]-д[ослідча] робота.

1) Відділ історії української мови виготовував 1-й зошит 1-го тому «Історичного словника української мови»¹, що вже вийшов друком. Другий зошит того ж тому здано до друку. Працю провадиться над другим томом: літери І, И, Й вже готові, літеру Л редагують, співробітники опрацьовують літери З, К, Н. Опрацьовують також німецькі запозичення в українській мові – окрема розвідка вийде на 1-е жовтня 1930 року.

2) Відділ живої української мови незабаром має виготовити до друку збірник секції граматики на 15 аркушів. Вибирається матеріал на доповнення російського реєстру IV тому «Російсько-українського словника»², на доповнення українського реєстру вибирається матеріал з найновішої української літератури. Продовжується робота над вибиранням матеріалу для українського тлумачного словника, а також далі укладається 2-й випуск II тому російсько-українськ[ого] словника³. Редагуються термінологічні словники. В діалектологічній справі відбулися відрядження: в липні в Москву, в серпні на Донбас та Дніпрельстан.

3) Відділ термінології та номенклатури цими днями здав до друку три практичні словники: медичний⁴, виробничий⁵ та агрономічний⁶ (орієнтовно на 30 аркушів) і «Словник математичної термінології»⁷ – 3-я частина на 12 друкованих аркушів. Викінчуються і мають бути готові до друку протягом вересня словники: транспортний⁸ на 45–50 [друкованих] арк., гірничий⁹ на 15 друк[ованих] арк., бібліографічний на 8 друк[ованих] арк., метеорологічний на 25 друк[ованих] арк., антропологічний¹⁰ на 20 друк[ованих] арк., пасічницький на 7 друк[ованих] арк. та архітектурний¹¹ на 7 друк[ованих] арк. (кількість аркушів подано орієнтовно). Орієнтовно до кінця вересня відділ здасть до друку 170–180 друк[ованих] арк.

¹ Так у документі. Правильно: Історичний словник українського языка. Т. 1. Зошит 1: А–Глу. – Київ – Харків : Держвидав України, 1930. – XXIV + 528 с.

² Мається на увазі праця: «Російсько-український словник» (головні редактори: акад. А. Кримський, акад. С. Єфремов; редактори: В. Ганцов, Г. Голоскевич, М. Грінченкова), три томи якого було підготовлено у 1924–1933 рр., а IV том на сьогодні вважається втраченим, за окремими даними – знищеним у друкарні за наказом урядових органів.

³ Мається на увазі праця: Російсько-український словник. Т. II. (З–Н). Вип. 2. (Л–Намыкивать). – Харків : УРЕ, 1932. – С. 393–724.

⁴ Так у документі. Мається на увазі праця: Крамаревський В., П'ятак О., Савицький В. [та ін.]. Практичний словник медичної термінології. Вип. 1. – Харків : Рад. школа, 1931. – 86 с.

⁵ Так у документі. Мається на увазі праця: Шелудько І. М. Практичний словник виробничої термінології. Вип. 3. – Харків : Рад. школа, 1931. – 110 с.

⁶ Так у документі. Мається на увазі праця: Сабалдир П. О. Практичний словник сільсько-господарської термінології. Вип. 2. – Харків : Рад. школа, 1931. – 99 с.

⁷ Так у документі. Мається на увазі праця: Калинович Ф., Холодний Г. Астрономічна термінологія й номенклатура. (Проект). Матеріали до української природничої термінології та номенклатури. Т. III. – Харків : Рад. школа, 1931. – X+117 с.

⁸ Так у документі. Мається на увазі праця: Фаворський В. В. Словник транспортної термінології. (Проект). Матеріали до української термінології та номенклатури. Т. IV. – Київ : УРЕ, 1932. – 370 с.

⁹ Так у документі. Мається на увазі праця: Василенко П., Шелудько І. Словник гірничої термінології. (Проект). – Харків : Рад. школа, 1931. – 160 с.

¹⁰ Так у документі. Можливо мається на увазі праця: Носов А. Словник антропогеографічної термінології. (Проект). Матеріали до української термінології та номенклатури. Т. 3. – Харків : УРЕ, 1931. – 230 с.

¹¹ Так у документі. Можливо мається на увазі праця: Будда С. Словник будівельної термінології. (Проект). Т. 18. – Харків – Київ : Держвидав України, 1930. – 255 с.

4) Відділ порівняльного мовознавства провадить підготовку до праці з аспірантами.

5) Лексичне бюро провадить листування з кореспондентами і працює над поширенням мережі кореспондентів. Складає інструкцію для дописувачів і провадить популяризаційну роботу по підприємствах та установах (ваг[оно]-рем[онтні] майстерні, [завод] «Лен[інська] кузня», вчительські курси Нар[одної] освіти¹). Працює над з'ясуванням територій, заселених українцями поза межами України й Союзу. За чотири місяці існування Інституту мовознавства зібрано 4500 карток.

6) Консультаційне бюро переклало й зредагувало за час від червня до 1-го вересня 50 друк[ованих] арк.

Науково-дослідчий Інститут мовознавства // Вісті ВУАН. – 1930. – № 4. – С. 26.

№ 48²

ІНФОРМАЦІЯ ПРО РОБОТУ ІНСТИТУТУ БУДІВЕЛЬНОЇ МЕХАНІКИ ВУАН У 1930 р.³

ЗАСТОСУВАННЯ МІСЦЕВОГО ГРУНТУ ДО БУДІВНИЦТВА

За сучасних умов бурхливого темпу реконструкції промисловости, сільського господарства та цілого суспільного ладу, природно, спостерігаємо величезний попит на будівельні матеріали. [...] ¹. Отже цілим своїм ростом встає проблема поширеного використання всіляких будівельних матеріалів та визначення обсягу їх придатности, зокрема – матеріалу місцевого, що не переобтяжує транспорту та не залежить від стану й переобтяження промисловости виготовленням основних будівельних матеріалів. [...] ⁷

Реконструкція сільського господарства пішла так рішуче, що істотно змінює й лад життя та побуту селянства. А разом із новими формами побуту йде і його архітектурне оформлення. Те саме і з промисловим сільсько-господарським будівництвом. В обох випадках невеликі індивідуальні будинки вже не пасують, натомість встають колективні одиниці: гуртожитки, громадські колективні будинки, з другого боку – великі господарчі будинки, зокрема приміщення для масового тваринництва тощо. Зрозуміло, що все це скеровує техніку до перегляду теперішніх конструкцій і відповідно впливатиме й на добір будівельних матеріалів.

Виходячи з таких міркувань, Інститут будівельної механіки поставив завдання широко використати для будівництва місцеві ґрунти, що скрізь трапляються в Союзі, як от: лес, глину, суглинки, супіски тощо. Для того зроблено попереднє лабораторне, дослідження цих матеріалів з погляду механічного, технічного і гігієнічного, та обмірковано умови комбінування цих ґрунтів, щоб одержати оптимальні сумішки для тої чи тої потреби.

Далі запропоновано конструкцію стін із цих матеріалів, що її можна застосувати і для господарського і для житлового будівництва. Вироблено метод технічного розрахунку конструкції та самого процесу збудування. Є конкретні пропозиції

¹ Так у документі. Мається на увазі: Народний комісаріят освіти УСРР.

² Див. док. № 55.

³ Заголовок складений упорядниками.

конструкції для сільсько-господарських будинків, для гуртожитків селянських і для капітальнішого міського будівництва.

Щоб перевіряти фактичну придатність цих пропозицій, організовано польову будівельну лабораторію, де збудовано десять досвідних домків¹ та один звичайний на два поверхи для практичного використання та досліджень в умовах нормального режиму. У цих будинках застосовано різні місцеві матеріали України для досліджень і порівняння з цеглою, а саме [...]»⁷.

Грубина стін по всіх будинках однакова, як у першому зразковому цегляному – 60 см; підлоги, стелі, вікна, двері та взагалі все на 10 будинках тотожне, різняться будиночки тільки матеріалом та конструкцією стін. Усередині будинки опалюються електрикою і ведеться облік витрати енергії. Витримуємо режим звичайного житла: нагріваємо електропічку до температури повітря 18° С та припиняємо до наступного дня. Спостерігаємо температурний та вогнісний режим повітря і стін.

Наслідки спостережень минулого року над половиною цих будиночків (перші 5) вже дають підстави на попередні висновки.

Дерево-жухеле-бетон з термічного погляду кращий за цеглу, отже з нього можна робити тонші стіни, що будуть термічно еквівалентні цегляним [...]»⁷. Стіни з жухелевого бетону та з ґрунту [...]»⁷ не гірші за цегляні тої самої grubини.

Через невиразну зиму минулого року та брак коштів не пощастило зробити остаточних спостережень і висновків і їх треба буде перевірити ще цього року по всіх одинадцяти будинках. Але вже й тепер бачимо, що з місцевих матеріалів та з звичайного ґрунту можна будувати будинки не гірше за цегляні з погляду термічного і гігієнічного; щодо міцності та тривкості, то як теоретично й експериментально доведено, вони завдовольняють вимоги на одно- та двоповерхові будинки. [...]»⁷

На чергу поставлено питання про три поверхи.

Грудень 1930 р.

Акад. К. [К.] Симінський

Симінський К. Досягнення ВУАН у ділянці будівельної механіки // Вісті ВУАН. – 1931. – № 1–3. – С. 9–12.

№ 49

ІНФОРМАЦІЯ ПРО РОБОТУ КОМІСІЇ ДЛЯ ЗДЕШЕВЛЕННЯ БУДІВНИЦТВА ВУАН СТАНОМ НА КВІТЕНЬ 1930 р.²

Комісія для здешевлення будівництва 1929 року 1 травня за постановою Фізично-мат[ематичного] відділу ВУАН існує як окремий заклад Другого відділу, але не має власних кредитів, штатів співробітників, приміщення тощо, – тому й роботу її довелося провадити в обставинах дуже несприятливих, використовуючи випадкові можливості, щоб провадити лабораторні дослідження за завданнями різних установ.

Комісія має всебічно вивчати питання, що стосуються до здешевлення будівництва, поліпшення конструкцій, вивчення гігієнічних та термічних властивостей житлових споруд, маючи безпосередній зв'язок із будівельним виробництвом.

¹ Так у документі. Мається на увазі: дослідних будинків.

² Заголовок складений упорядниками.

Через різноманітність і складність питань, знов же відсутність штату деякі теоретичні питання тимчасово відкинуто, та уважніше досліджено те, що для цього часу має найактуальніше значіння, а саме: перехід до здешевлених будівельних матеріалів, питання про можливості використати місцеві матеріали, що могли б замінити матеріали дефіцитні, вивчення теплового режиму житлових будинків з різними конструкціями та матеріалами стін, стель і підлог.

Об'єкти обрано безпосередньо з виробництва [...]»⁷.

Від підшефної Сталінщини¹ одержано завдання вивчити жужелевий камінь та чорне вапно, що їх уживає Донбас, але ще не дослідив деяких властивостей цих матеріалів.

Для відділу споруд П[івденно]-З[ахідної] з[алізничі] провадиться вивчення нових матеріалів та конструкцій. Восени минулого року збудовано шість нових спробних будинків і так закладено своєрідну, єдину в Союзі польову лабораторію експериментальної архітектури.

Для промбудівництва розроблено спеціально конструкцію дерев'яного покриття великого прогону, що має значіння для запровадження деревини в деяких інженерних конструкціях, де тепер уживають заліза.

Окрім того, комісія постійно провадить консультаційну роботу серед робітників-винахідників та бере участь у курсах підвищення кваліфікації інженерів, у курсах винахідників, провадить випадкову лекційну роботу в різних спілках тощо.

У зв'язку з опрацюванням питань про використання покидів деревини почато дослідження можливостей виробляти будівельні матеріали з тирси, стружок тощо.

Ці дослідження комісія провадить за дорученням ВРНГ і вони мають величезне значіння для промисловости.

До цього коротенького нариску про піврічну роботу комісії для здешевлення будівництва треба ще додати, що за цей час із п'ятьох активних членів комісії двоє вибули з її складу. Отож цю роботу повинні були нести на своїх плечах переважно троє робітників майже без ніякої платні.

Оглядаючи цю роботу перспективно, не можна обминути, що вона зачепила чимало важливих питань, але її не фінансували відповідно, і тому робота не була досконала, ґрунтовна і цілком закінчена. Інакше і не могло бути!

[...]»⁷

Зрозуміло, що провести якусь систематичну роботу, щоб уже тепер використати її наслідки практично, комісія не могла та за таких обставин, як зазначено, і надалі не зможе.

Але, не зважаючи на такий безпорадний стан комісії, ми вже друкуємо монографічні матеріали й роботи, цілком оригінальні дослідження та нові пропозиції. На ці роботи передбачено понад 15 друкованих аркушів у відповідних числах «Збірника праць Інституту будівельної механіки».

Голова комісії акад. К. [К.] Симінський

Симінський К. Про працю Комісії для здешевлення будівництва // Вісті ВУАН. – 1930. – № 2. – С. 42–43.

¹ Маються на увазі: Сталінська округа та прилеглі промислові райони.

№ 50
ІНФОРМАЦІЯ ПРО РОБОТУ
КАФЕДРИ ГІРНИЧОЇ МЕХАНІКИ ВУАН
СТАНОМ НА КВІТЕНЬ 1930 р.¹

Номінально Катедра гірничої механіки ВУАН почала своє існування з 29 червня 1929 р., коли обрано професора М. М. Федорова на дійсного члена Академії.

З другої половини січня 1930 р. президія ради II відділу Академії ухвалила доручити тимчасово виконувати обов'язки асистента на згаданій кафедрі інженерів-електриків А. Ю. Сливінському.

Отже, діяльність Катедри гірн[ичої] механіки до цього часу виявляється в праці зазначених осіб коло організації при кафедрі відповідної лабораторії, вироблення річного і п'ятилітнього плану катедри. Крім того акад. М. [М.] Федоров у напрямку, зазначеному в заголовку цього звідомлення, [ви]конав досі таку роботу:

I. З доручення Науково-технічної ради кам'яно-вугільної промисловости (НТР КВП):

зробив експертизу проєкта гірничо механічного устаткування шахт № 3 та № 3 bis від Кадіївської рудоуправи (Донбас); експертизу ухвалено на пленарних зборах НТР КВП у листопаді 1930 р.;

зробив експертизу проєкта переустаткування Артемівської копальні [...] ⁷.

II. З доручення «Междуведомственного совета по охране труда горнорабочих НКТ СССР²»:

– подав свою думку про 4 винаходи на шахтові парашути [...] ⁷.

– почасті вже склав і далі складає, виправляє й доповнює нові «правила безпеки» шахтового витягання (підняття).

III. У Шахтбуді (що був Діпрошахт) далі працює за консультанта в питаннях гірничої механіки та електромеханіки.

Академік М. [М.] Федоров

Федоров М. Відомості про діяльність Катедри гірничої механіки II Відділу ВУАН у зв'язку з черговими завданнями індустрії СРСР // Вісті ВУАН. – 1930. – № 2. – С. 49–50.

№ 51³
ІНФОРМАЦІЯ ПРО РОБОТУ
КАФЕДРИ ТЕОРІЇ ПРУЖНОСТІ ВУАН У 1930 р.⁴

Територіяльно Катедра теорії пружности містилася у Дніпропетровському при Гірничому інституті⁵. До складу катедри належав тільки один штатний працівник, керівник катедри акад. О. М. Динник; не було ні асистента, ані технічного співробітника. Роботу пощастило розгорнути тільки тому, що до праці залучено

¹ Заголовок складений упорядниками.

² Так у документі. Правильно: Міжвідомча рада з охорони праці гірників НКП СРСР.

³ Див. док. № 55.

⁴ Заголовок складений упорядниками.

⁵ Так у документі. Мається на увазі: Дніпропетровський гірничий інститут.

кілька викладачів і аспірантів ДГІ, які працюють з доброї волі, користуючись з устаткування технічної лабораторії ДГІ і з його книгозбірні.

Основне завдання катедри було – вивчати питання теорії пружності, відповідно до потреб гірничої справи. Науково-дослідча робота полягала в опрацьованні теорії подовжнього згину стрижнів змінного перекрою і застосованні здобутих наслідків до розрахунку стояків змінного перекрою (опорні ноги надшахтових капарів, укосини зводів тощо). Про здобутки дослідів доповідано на засіданнях Академії і їх друкують у виданнях ВУАН¹. Частину цих праць надруковано в «Вестник инженеров»², і англійською мовою в «Philos Magazin» № 10 за 1930 р. Далі, провадиться вивчення бетону з жужелі мартенівських печей і визначення пружних сталей для гірських порід у Донбасі, у зв'язку з запропонованою від акад. [О. М.] Динника новою теорією тиску гірських порід. Зроблено спроби обчислити бічний тиск гірських порід за спостереженнями на викривлення шахти «Марія» в Горлівці. Працю надруковано в «Инженер[ном] работнике» за 1930 р.

Переходимо до безпосередніх зв'язків із промисловістю: складено з доручення НКП СРСР проект правил безпеки щодо випробовування й догляду за копальневими підйімальними ливами і інструкцію для ливов-випробних станцій. Проект і інструкцію надруковано в «Инж[енерном] работнике» за 1930 р. Проект розглянула наприкінці листопада м[инулого] р[оку] Меживідомствена рада охорони праці гірників³ і ухвалила в редакції доповідача, акад. [О. М.] Динника з невеличкими змінами.

О. [М.] Динник давав висновки на запитання від НКП СРСР, щодо копальневих ливов. Наприклад, про зімкнені ливви, про потоншення ливов, про запас витривалості в ливвах, про панцерні прилади для з'єднання ливви з кліткою, про випробовування копальневих парашутів, про ливви системи компавнд тощо. Крім того, він таки давав висновки про причини кількох катастроф на копальнях і виробнях українських [...]»⁷.

Крім того, акад. [О. М.] Динник керував випробовуванням матеріалів, що їх виробляють у механічній лабораторії ДГІ для потреб гірничої промисловості. Таких випробовань було досить багато. Приміром, за останній звідомний місяць випробовано 50 ливов, 60 партій бетону – і ряд інших ще випробовань.

Через брак місця обмежимося тільки цими відомостями, що далеко не охоплюють роботу катедри теорії пружності ВУАН. Наведені дані свідчать, що Катедра теорії пружності інтенсивно працювала наміченим шляхом: опрацьовувати питання теорії пружності і її застосовання в промисловості, переважно гірничій.

Акад. [О. М.] Динник

Динник. Про роботу Катедри теорії пружності в 1930 році // Вісті ВУАН. – 1931. – № 1–3. – С. 12–14.

¹ Праці О. [М.] Динника, [О. М.] Динника і Лапшина, [Н. П.] Гришкової. – Примітка в документі.

² Журнал з 1930 р. виходив під назвою «Вестник инженеров и техников: научный журнал» (орган Всесоюзної ради наукових інженерно-технічних товариств).

³ Так у документі.

№ 52
**ЗВІТ ПРО РОБОТУ ДНІПРЯНСЬКОЇ БІОЛОГІЧНОЇ СТАНЦІЇ ВУАН
ЗА 1930 р.¹**

[...]². До 1 жовтня 1930 р. до складу співробітників Д[ніпрянської] б[іологічної] станції входили, крім керівничого 2 лаборанти і 3 нештат[них] наук[ових] співробітники. [...]⁷. Першого жовтня (в зв'язку з ліквідацією нештатних співробітників) всіх 3-х нештатних наук[ових] співробітників викреслено зі списків співробітників станції. Отже в кінці 1930 р. станція залишилася у складі керівничого і 2-х науково-технічних робітників. Таке велике скорочення складу співробітників станції тяжко відбилося на роботі станції.

[...]⁷. Влітку р[оку] 1930 всі нештатні співробітники станції брали участь в експедиційних роботах станції й зібрали матеріали (частина експедиційних матеріалів), щоб далі їх опрацювати. [...]⁷

ПЕРЕЛІК ЕКСПЕДИЦІЙНОЇ ТА ЕКСКУРСІЙНОЇ РОБОТИ
ДН[ІПРЯНСЬКОЇ] БІОЛ[ОГІЧНОЇ] СТАНЦІЇ³

Експурсіні й експедиційні роботи станція виконала 1930 р. з перебільшенням – провівши крім плянної роботи ще й надплянову роботу, а саме станція та її співробітники влітку 1930 р. виконали такі роботи:

- 1) Експедиційне дослідження ділянки середньої течії р. Дніпра (7 учасників).
- 2) Експедиційне дослідження водойм Бузулуцьких плавен на нижній течії р. Дніпра (2 учасники).
- 3) Експедиційне дослідження малакофавни р. Ірші (1 учасник).
- 4) Експедиційне дослідження морського бактеріопланктону в районі Севастополя (1 учасник).
- 5) Експедиційне дослідження ставків Карлівського степового заповідника ВУАН (1 учасник).

Річний плян роботи ДБС на 1930 рік намічав лише 1–4 пакти⁴.

КОРОТЕНЬКА ХАРАКТЕРИСТИКА
ЕКСПЕДИЦІЙНО-ЕКСКУРСІЙНОЇ РОБОТИ ДБС

- 1) В експедиції, що досліджувала ділянку середньої течії р. Дніпра взяли участь всі штатні співробітники ДБС [...]⁴.

Експедицію розпочато 10 серпня, закінчено 14 вересня.

Головне її завдання, за п'ятирічним пляном, було виучувати тваринне й рослинне населення р. Дніпра та його додаткової системи на ділянці Черкаси-Кременчук.

[...]⁷

Експедиція зібрала багато матеріалу з фіто й зоопланктону, з бентосу, населення літоралі, з іхтіофавни тощо, – опрацювання якого має дати нам загальну картину життя зазначеної ділянки [р.] Дніпра.

[...]⁷

- 2) Дослідження водойм Бузулуцьких плавен провадили: лаборанти ст[арші] О. [З.] Мірошніченко, Д. [О.] Радзимовський (24 серпня – 4 вересня 1930 р.).

¹ Заголовок складений упорядниками.

² Частина документу в архівній справі відсутня.

³ Тут і далі – підкреслено у документі штрихпунктирною лінією.

⁴ Так у документі. Мається на увазі: пункти.

Вони зібрали тут 73 проби різного матеріалу, переважно фіто- й зоопланктону по різних водоймах: у р. Бузувлук і в заплавних водоймах в районі сіл В[елика] Гирла, Ново-Воронцовка та Грушевка. [...]⁷

3) Малакофавну р. Ірша досліджував нешт[атний] співробітник станції С. [М.] Крашенінников (20 вересня 1930 р.). Він збирав матеріал з листкозаябрів та черевоногих не тільки в р. Ірша, а також в заплавних водоймах. [...]⁷

4) Дослідження бактеріопланктону у Чорному морі провадив ляборант станції Д. [О.] Радзимовський (4–12 вересня 1930 р.). Він збирав у Севастопільській заточині проби морської води для того, щоб виявити, чи можна користуватися прямою метою ак[адеміка] М. [Г.] Холодного для кількісної аналізи бактерійного населення в морській воді. [...]⁷

5) Ставки Карлівського заповідника¹ ВУАН досліджували Д. [Є.] Белінг, О. [З.] Мірошніченко, Д. [О.] Радзимовський, В. [В.] Совинський (24–29 вересня 1930 р.). Вони оглянули два ставки заповідника – верхній мілкий дуже замулений, але мало зарослий, й нижній глибший але дуже зарослий. В кожному з цих двох ставків зазначені особи зібрали фіто-планктону, узбережну рослинність з епіфітами, зоопланктон, узбережне тваринне населення, бентос. [...]⁷

ЛЯБОРАТОРНА РОБОТА ДНІПРЯНСЬКОЇ БІОЛОГІЧНОЇ СТАНЦІЇ

1) Головне завдання станції було опрацювати гідробіологічні матеріали, що їх зібрала експедиція Дн[іпрянської] б[іологічної] ст[анції] до Вінницької округи влітку 1929 р. В цій роботі взяли участь всі штатні співробітники станції, 2 нештатних й кілька тимчасових співробітників. [...]⁷

Більшість матеріалів вже опрацьовано і всі перелічені тут особи виготовили до друку низку праць, з яких 4 праці В. [І.] Жадіна, Є. [І.] Лукіна, М. [М.] Любицького, Н. [П.] Юревич, вже передано до друку. Решту незабаром буде теж передано до друку.

2) Окремі співробітники станції, в тому числі тимчасові, крім зазначеної вище основної роботи опрацювали ще деякі, раніш зібрані матеріали.

[...]⁷

Станція відзначає, що за браком² відповідного штату наукових співробітників, станції доводиться для опрацювання частини експедиційних і екскурсійних матеріалів звертатися до сторонніх фахівців. [...]⁵

[...]⁷ станція провадила ще й поточну роботу, впорядковуючи матеріали та колекції станції. Станція готувала також матеріали для Ювілейної виставки ВУАН (монтувала колекцію дніпрових риб, колекцію м'якунів тощо).

Працюючи в основному за своїм п'ятирічним пляном, станція йшла також на зустріч потребам споріднених н[ауково]-д[ослідних] установ. Так, у звітному році директ[ор] Інст[итуту] водн[ого] госп[одарства] України³ академік Є. [В.] Оппоков звернувся до станції з проханням допомоги інституту досліджувати вплив каналізаційних вод Києва на забруднення Дніпра. Станція, розуміючи важливість цієї проблеми, пішла на зустріч інституту й взяла участь в зазначених роботах:

¹ Так у документі. Правильно: Карлівський степовий заповідник.

² Тут і далі – підкреслено у документі простим олівцем.

³ Так у документі. Правильно: Науково-дослідний інститут водного господарства.

[...]^{*7}. Крім того, станція мала постійний зв'язок з Досвідною станцією рибиництва¹, допомагаючи їй по можливості, в проведенні її дослідчих работ.

Такі зв'язки з спорідненими установами Д[ніпрянська] б[іологічна] станція вважає за позитивний бік своєї діяльності.

В звідомному році станція надрукувала 5-ий збірник праць ДБС – розміром – 13 друк[ованих] аркуш[ів].

[...]^{*7}

Влітку 1930 р. станція здала до друку 6-ий збірник праць Дніп[рянської] біол[огічної] станції [...]^{*7}.

Крім зазначених тут друкованих праць треба нагадати, що станція готує до друку збірник праць експедиції до Вінн[ицької] округи.

[...]^{*7}

Отже можна вважати, що наукова продукція станції, якій удається притягти до своєї роботи і до опрацювання станційних матеріалів низку тимчасових співробітників, більш ніж задовільна. Треба відзначити, що постійний склад співробітників ДБС друкує свої роботи не тільки в збірниках ДБС. Так Д. [Є.] Белінг крім зазначених вище розвідок надрукував:² [...]^{*2}.

Станція провадила таку популяризаційну роботу:

1) Приймала екскурсії робітників, колгоспників, студентів та інш., що відвідували різні установи ВУАН.

2) Організовувала спеціальні екскурсії для ознайомлення різних верств трудового населення з діяльністю станції (лікарі, курсанти аспірантських курсів, курсанти рибогосподарчих курсів, студенти вишів тощо).

3) Проводила консультаційну роботу в справах дослідження життя водойм, визначала захорунання риб від паразитів, яких їй насилали різні рибогосподарчі установи.

4) Допомогала організувати на виставці акваріумів, яку влаштували у Києві Спілка мисливц[ів] і рибалок³, відділ місцевої риби⁴.

5) Керівник станції Д. [Є.] Белінг крім зазначеної вище наук[ово]-популярної книги про вивчення тваринного світа свого краю написав для Комісії культури й пропаганди⁵ книжку під назвою: «Дніпро та його життя».

6) Станція надсилає свої друковані праці низці споріднених установ Союзу й закордонних, тим також популяризуючи діяльність станції.

[...]^{*1,7}

Директор Дніпрянської біологічної станції
Д. [Є.] Белінг

Науковий архів Інституту гідробіології НАН України, оп. 1, спр. 6, арк. 1–12. Копія. Машинопис.

¹ Так у документі. Правильно: Науково-дослідна станція рибиництва Рибтресту Наркомату торгівлі УСРР.

² Загальна кількість праць – 6.

³ Так у документі. Правильно: Всеукраїнська спілка мисливців та рибалок.

⁴ Так у документі.

⁵ Так у документі. Правильно: Комісія науково-культурної пропаганди.

**ЗВІТ ПРО РОБОТУ МУЗЕЮ ЕТНОЛОГІЇ
ім. Ф. ВОВКА ВУАН ЗА 1930 р.¹**

За планом роботи на 1930 р. Музей ім. Ф. Вовка² мав продовжувати дослідчу працю на своїх дослідчих стаціях, де робота провадиться стаціонарно протягом ряда попередніх років; провадити теоретичне опрацювання зібраних матеріалів та розробляти етнологічні питання та методологічні; провадити збирання музейних матеріалів для поповнення музею новими колекціями; провадити музейну та музейно-технічну роботу; провадити культосвітню та популяризаційну роботу.

Виходячи з цих основних завдань, музей розгорнув роботу в таких напрямках:

1. Науково-дослідча праця на місцях. Цього року продовжувано працю на дослідчих стаціях в сс. Старосілли на Чернігівщині, Замисловичах на Волині та в Сушківці на Гуманщині³.

На дослідчій стації в с. Старосілли працювала Н. Б. Загида. За центральну тему роботи цього року було дослідження народного харчування, а власне, дослідити господарське начиння, обрядові та святкові трапезування та печива. Під час праці були придбані експонати з цієї ділянки.

На дослідчій стації в с. Замисловичі працювала Н. Б. Загида. Тут провадувано дальші спостереження над побутом цього села в галузі побутової медицини – (лікарські рослини, вагітність, пологи, немовля).

На дослідчій стації в с. Сушківці працювали Л. С. Шульгина та Є. О. Дзбановський, де продовжували роботу по збиранню матеріалів для монографічного опису цього села. Л. С. Шульгина досліджувала народню архітектуру, рибальство, скотарство, продовжувала дослідження народньої одежі, розпочала досліджувати побут СОЗу. Є. О. Дзбановський зробив спостереження над головними особливостями говірки цього села та зібрав матеріали до історії цього села. Під час праці Л. С. Шульгина зробила ряд фотографій, придбала для музею колекцію ткацьких виробів та зразки старовинної народньої одежі, рибальські прилади.

Крім того, Л. С. Шульгина відбула екскурсію до м. Ніжина та до околиць сіл, де досліджувала одягу селянську та міщанську, зробила ряд фотографій та придбала колекцію народніх одягів, обрядових річей.

Для того, щоб ув'язати свою роботу з актуальними проблемами [...] ², музей намітив розгорнути відділи побуту нащменів, побуту колгоспів, робітництва та досліджувати територію Дніпрельстану. В цих напрямках музей провадив збирання музейних матеріалів, фотографій, малюнків та провадив досліди в цих галузях, а саме: Ю. Ю. Павлович відбув екскурсію на територію Дніпрельстану до сіл Лоцманська Кам'янка, Волоське та Ямбург⁴.

Завдання праці цього року полягало в тому, щоб поглибити, доповнити та деталізувати матеріали, зібрані протягом попереднього року, а з другого боку звернути особливу увагу на будівництво цих сіл, як найцікавішу ділянку матеріальної культури за сучасних умов життя Дніпрельстану. Збирання етнографічних матеріалів

¹ Заголовок складений упорядниками.

² Так у документі. Правильно: Музей етнології ім. Ф. Вовка.

³ Так у документі. Мається на увазі: Уманський район.

⁴ Нині – с. Дніпрове (Дніпропетровська обл.).

провадилось в формі замальовок (Під час цієї екскурсії виконано 180 малюнків; екскурсії відбуто за планом поданим до Комісії Дніпрельстану¹ та її коштами).

Л. С. Шульгіна досліджувала побут євреїв в Гумані² (зокрема мотузяне виробництво та доповнила матеріяли про єврейські надгробки). З доручення музею працював по збиранню музейних матеріялів С. І. Цветко (досліджував побут болгарів) та Н. С. Коваленко (досліджувала побут греків). По дослідженню побуту робітництва м. Києва працював Ю. Ю. Павлович, досліджуючи завод Фізико-Хемік³, збираючи матеріяли в формі замальовок.

2. Кабінетна праця. Співробітники музею опрацьовували зібрані матеріяли на дослідчих стаціях та підчас екскурсій. Працювали над складанням музейних провідників; провадили інвентаризацію та каталогізацію музейних матеріялів. Ю. Ю. Павлович викінчував ілюстративний матеріял, зібраний літом та виготовляв ілюстрації для каталога та для праць, призначених до друку.

Цього року підготовано та надруковано «Матеріяли до етнології» кн. 3, що присвячена монографії с. Старосілля⁴ і складається з таких праць: Л. [С.] Шульгіна «Бджільництво»; Н. [Б.] Заглада «Харчування». Підготовано та здано до друку «Матеріяли до етнології» кн. 4, що складається з таких праць: Є. [О.] Дзбановський «Максиміліян – матеріяли з нар[одно]ї драматичної творчости», Н. [Б.] Заглада «Ручна дерев'яна ступа. Виріб крайки в с. Замисловичах», Н. [С.] Коваленко «Старовинні хліборобські приладдя на Сталінщині (уживані від греків)», Ю. [Ю.] Павлович «Матеріяли до історії примітивного транспорту», М. [О.] Тарасенко «Новий дослід з царини весільної обрядовости», Л. [С.] Шульгіна «Українські воскобійні», «Кросна виробляти сита», «Єврейські надгробки в Гумані».

Всі зазначені статті були відчитані на зборах співробітників музею. Справи поточної наукової роботи, технічні та організаційні обговорювано на виробничих нарадах музею за участю всіх співробітників.

[...]⁷. Зокрема, порушено справу застосування нових методів в музейній експозиції та про реорганізацію окремих відділів музею. З метою вивчення методів експозиції Н. Б. Заглада мала спеціальне відрядження до Ленінграду для ознайомлення з експозиційною роботою ленінградських музеїв. Відповідно до нових вимог в музейній справі музей почав перебудовувати окремі відділи.

3. Музейно-виставочна робота. Цього року співробітники музею проробили велику працю по організації музейної виставки: і після ремонту музейного приміщення довелося перенести всі експонати до відремонтованого приміщення та наново експонувати відділи музею та відповідно встаткувати їх.

Цього року музей поповнено новими експонатами: річей придбано 307; малюнків 788, фотографій 171.

Співробітники провадили охорону та консервацію музейних експонатів.

4. Культосвітня та популяризаційна робота. Співробітники провадили культурно-світню роботу серед громадянства (серед робітництва, учнів, студентства). Працю проваджувано в музеї де співробітники давали пояснення екскурсантам, керували

¹ Так у документі Правильно: Комісія по науковому дослідженню території Дніпрельстану.

² Тут і далі – так у документі. Мається на увазі: м. Умань.

³ Так у документі: Мається на увазі: Київський державний завод «Фізико-Хемік».

⁴ Так у документі. Мається на увазі праця: Матеріяли до етнології. Кн. 3. Матеріли до монографії с. Старосілля. – Київ : [б. в.], 1931. – 190 с.

екскурсіями, читали лекції. За планом роботи культурної пропаганди в музеї були відчитані лекції на такі теми: «Побут сучасного села на зламі», «Дані етнографії, як показник відсталості села дореволюційної доби», «Залишки первісної культури в нар[одній] техніці», «Етапи культури минулих епох в побуті селянської дитини», «Річні обрядові звичаї», «Видатні дослідники українського нар[одного] побуту», «Сучасні завдання дослідження укр[аїнського] нар[одного] побуту».

З метою популяризувати досягнення музею між широкими верствами громадянства були укладені спеціальні провідники до окремих відділів музею. Надрукований Провідник по відділу монографічного дослідження села (зложила Н. [Б.] Заглада); зданий до друку короткий провідник по інших відділах музею (зложила Л. [С.] Шульгина).

Протягом цього року музей був відкритий для відвідування тільки восени (через ремонт приміщення); тому музей відвідувало лише 512 чоловіка.

5. Зв'язок з виробництвом. В межах своєї спеціальности музей зв'язав свою роботу з виробництвами, а саме Союзом Пром. Копу'у¹ (з художньою нарадою, зокрема з сектором для виробу експортних цяцьок). Інструктори СПК використовували для своєї праці музейні матеріали (нар[одну] одежу, тканини, вишивки, цяцьки); співробітники музею брали участь у виробничих нарадах СПК. В музеї були відчитані спеціальні лекції для кустарів, слухачів курсів, влаштованих СПК.

6. Ювілейна справа. Протягом року музей провадив підготовчу роботу до ювілейної виставки. За планом ювілейної роботи музей устаткував та наново експонував свої відділи (ювілейними коштами музей придбав потрібне для цього встаткування – вітрини, щити, підставки, рами й т. і[н.]). За планом ювілейної виставки музей намітив розгорнути нові відділи – нацменів України, укр[аїнської] нар[одної] одежі та побуту робітництва. Ювілейними коштами музей придбав колекції експонатів та малюнків і фотографій для цих нових відділів; крім того, ювілейними коштами музей багато поповнив інші свої відділи.

Ювілейними коштами музей видав провідника по відділу монографічного села.

7. Соцзмагання. Музей узяв участь в соцзмаганні, включившись до загально-го соцзмагання по Академії з ВАН та БАН, виконуючи відповідні умови змагання за пунктами договору (2, 5, 7, 10, 16, 17) та викликав на соцзмагання Геологічний музей ВУАН на термін до 1 серпня [19]31 [р.].

8. Бібліотека та архів. Спеціальна бібліотека музею продовжувала, як за попередніх років, збирати наукову літературу з різних галузів етнологічного знання (р[оку] 1930 вступило 103 кн[ижних] од[иниць] від різних наук[ових] установ, як дарунки та шляхом купівлі) та допомагати співробітникам музею в їх науковій роботі. Крім співробітників бібліотекою користувались і сторонні особи, здебільшого наукові співробітники, аспіранти, студенти, вчителі, що цікавились етнологічними питаннями (відвідувань було 222, видано книг 864). В бібліотеці упоряджено виставку новіших видань, наукових праць Ф. [К.] Вовка та українки, що він зібрав. В справі внутрішнього упорядкування продовжувано роботи раніших років: інвентаризацію (805), каталогізацію (600 карт[ок]) та розпочато нові: бібліограф[ічну] роботу над поліграфіями (80 карт[ок]), збирання присвят

¹ Так у документі. Можливо мається на увазі: Союз промислової кооперації.

на книжках Ф. [К.] Вовка (400 карт[ок]), систематичну перевірку бібліотеки для вточнення інвентаря та децималізації (600 книг закордонної періодики).

В архіві зроблено спис фотографій та малюнків (225 пак[унків]) та опис рукописних матеріалів (65 №№), продовжувано опрацьовувати матеріали до щоденника Ф. [К.] Вовка (реальн[о] ком[ентовано]), до листування Ф. [К.] Вовка з М. [Ф.] Біляшівським (реальн[о] ком[ентовано]), до питання про переїзд Ф. [К.] Вовка на Україну рок[ів] 1917–[19]18. Архів поповнено матеріалами з Черніг[івського] музею¹: записами Ф. [К.] Вовка та його поясненнями на дарованих книжках під час Черніг[івського] археол[огічного] з'їзду. Для ювілею ВУАН підготовано виставку матеріалів, що стосується Ф. [К.] Вовка, короткого показчика – пам'ятки про нього.

9. **Кінцеві уваги.** Закінчуючи цього звіта про роботу музею за 1930 рік, треба відзначити, як позитивні сторони:

Роботу продовжувано планово й в основному плана роботи на 1930 р. виконано.

Музей розгорнув роботу в нових напрямках (організовано нову дослідчу стачію на Київщині та розпочато досліджувати побут нацменів).

Музей наново експонував та відповідно устаткував відділи монографічного дослідження села та народньої техніки.

Музей поповнено рядом цінних нових колекцій.

Зайнвентаризовано всі нові надбання музею.

Музей влаштував ряд лекцій з метою культурної пропаганди своєї роботи.

Музей приступив до видання популяризаційної літератури в формі спеціальних провідників.

[...]^{*7}

На документі помітка: «I.V.[19]31 р., ч. 42».

Відділ архівних наукових фондів рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, ф. 43-3, спр. 122, арк. 9–12. Копія. Машинопис.

№ 54

ІНФОРМАЦІЯ ПРО РОБОТУ ПСИХОТЕХНІЧНОГО КАБІНЕТУ ВУАН У 1930 р.²

Психотехнічний кабінет ВУАН утворено 27 квітня 1930 р. Основні завдання його такі: 1) науково-дослідча праця в галузі методології психотехніки, 2) застосування психотехніки в різних галузях [...] ¹, що в них виступає людина, як основна продукційна сила, 3) готування й перепідготування кадрів психотехніків, 4) консультатійна робота, 5) науково-популярна робота.

За час від травня до грудня ц. р. пророблено таку роботу.

Проведено науково-дослідчу роботу коло раціональної організації та устаткування кабінету і згідно з наслідками цієї роботи устатковано кабінет відповідною, великою мірою оригінальною апаратурою (винаходи та конструкції завкабінетом

¹ Так у документі. Мається на увазі: Чернігівський державний музей.

² Заголовок складений упорядниками.

проф. П. М. Пелеха). Всю апаратуру кабінету електрифіковано, це дає змогу механізувати облік тестових експериментальних досліджень і таким чином раціоналізувати його. З оригінальних конструкцій апаратів треба згадати: столики-апарати, електролічний апарат, кімограф на 24 пера (виготовляється), що дасть змогу реєструвати реакції досліджуваних під час колективних експериментів і всебічно вивчати різноманітні реакції одного досліджуваного.

З педагогічної психотехніки кабінет вивчав питання політехнізації школи та виробничого навчання.

В галузі транспортної психотехніки кабінет зв'язався з Психотехнічною лабораторією Київського комунального трамвайного тресту, де провів раціоналізацію методики досліджень та устаткування лабораторії. Особливо треба тут згадати, як велике досягнення кабінету, оригінальний проєкт та конструкцію спеціального кінематографічного устаткування для комплексового випробування вагоноводів і шоферів з натуральною трамвайною площадкою, передком авто, кінопроєкційним апаратом, кінофільмом та кімографом на 17 пер, що реєструє всі реакції вагоновода чи шофера. Устаткування цими днями закінчено (виготовлено силами місцевих інженерів та механіків переважно в майстернях ім. Домбала¹). Такої устави в СРСР досі не було; аналогічна (із чималими відмінами від нашої є в Психо-фізіологічній лабораторії трамваю в Парижі у проф. [Ж.-М.] Ляї). Ця устава може служити і для навчання та тренування вагоноводів і шоферів. Другу оригінальну уставу запроектовано (й виконано вже) для комплексового випробування профпридатності кондукторів. Проводиться вивчення причин нещасних випадків у місцевому транспорті.

Для готування й перепідготування кадрів психотехніків почне цими днями працювати науковий семінар під керівництвом проф. [П. М.] Пелеха. Проводиться консультаційна робота в Києві та на периферії. Кабінет по шефській лінії має зв'язок із майстернями Домбала, де має вести профдобрір робітників до окремих цехів і керувати роботою політехнізації у прикріплених до майстерень трудшколі та школі ФЗУ. Кабінет провадить соцзмагання з Кабінетом шкільної гігієни ВУАН.

Зав[ідуючий] Психотехн[ічним] каб[інетом] проф. П. [М.] Пелех

Пелех П. Психотехнічний кабінет ВУАН // Вісті ВУАН. – 1931. – № 1–3. – С. 16–17.

№ 55

ІНФОРМАЦІЯ ПРО РОБОТУ УСТАНОВ ВУАН НА СХОДІ УКРАЇНИ У 1929–1930 рр.²

Минуло вже півтора роки (травень 1929 – жовтень 1930) від того часу, як ВУАН взяла культурно-наукове шефство над Сталінщиною³. За цей час вона чимало зробила і для практично-наукової допомоги підшефним, і в науково-популярній діяльності (доповіді, лекції). Тепер уже можна підбити підсумки цієї роботи, можна зробити й деякі висновки про дальшу шефську роботу ВУАН.

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Завод імені Т. Домбала.

² Заголовок складений упорядниками.

³ Тут і далі – так у документі. Маються на увазі: Сталінська округа та прилеглі промислові райони.

Серед тих установ і організацій, що провадили шефську роботу на Сталінщині, чи не головне місце належить ВУАН, коли взяти на увагу її науково-практичну допомогу підшефним.

Пекучі проблеми водопостачання і озеленіння Донбасу, питання охорони здоров'я, питання, як використати місцеві покиди виробництва для будівельної й хемічної промисловости; потреба вивчати якість матеріалів для машин і споруджень на сталінських виробнях та підприємствах вугільної промисловости; виявлення причин систематичних поламів, вібраційних явищ, аварій через механічні пошкодження – на всі ці питання живо відгукнулися керівники й наукові співробітники дослідчих установ ВУАН. Усе це досліджується у відповідних лабораторіях.

Подаємо тут короткий огляд роботи окремих установ ВУАН для науково-практичної допомоги Сталінщині¹.

1) Катедра гідрології та Інститут водного господарства України².

Акад. Є. [В.] Оппоков

За роки 1929–[19]30 для водопостачання Сталінщини й Донбасу зроблено ось що:

I. На р. Вовчій для водопостачання Сталінського комбінату³ зроблено розвідки, складено проєкта, збудовано земляну греблю 12 метрів заввишки, будується смокова станція передавати воду з р. Вовчої до Сталінського комбінату.

II. На р. Кринці збудовано земляну греблю та від греблі до виробень Макіївського комбінату⁴ прокладено водопровідну лінію завдовжки 26 кілометрів, зроблено розвідки та складено проєкта водопроводу й водосховища.

III. На балці Довжик для водопостачання виробень Алчевського комбінату⁵ збудовано дві греблі.

Крім того зроблено розвідки для збудування водосховищ на річках Вовчій, Сухі Яли, Кальміусі, Грузькій, Казенному Торці, Лугані, Кам'янці та Білій.

Зроблено розвідки для водопровідних ліній від р. Вовчої до каолінової виробні завдовжки 17 км та складено проєкта водопостачання цієї виробні.

Виконання плану робіт забезпечить шахтарські райони здоровою питною та в достатній кількості технічною водою.

2) Інститут будівельної механіки⁶. Акад. К. [К.] Симінський

I. Року 1930 досліджено сталінську жужелеву цеглу та жужелевий цемент з погляду їхньої придатности як будівельних матеріалів.

Збудовано спробний будинок; висновки про якість цих матеріалів будуть зроблені взимку, коли будинок буде опалюватися.

Лябораторне дослідження цегли на водопроникливість, вологоємність та теплопровідність дали завдовільні наслідки.

Дослідження цих матеріалів дає певні підстави для гігієнічного і механічного розрахування будинків.

¹ Відомості подаємо про роботу лиш тих установ, що нам надіслали звідомлення; інші цього не зробили, не зважаючи на наші неодноразові вимоги. – *Примітка в документі.*

² Так у документі. Правильно: Науково-дослідний інститут водного господарства.

³ Тут і далі – так у документі. Правильно: Сталінський металургійний комбінат.

⁴ Так у документі. Правильно: Макіївський металургійний комбінат.

⁵ Так у документі. Правильно: Алчевський металургійний комбінат.

⁶ Див. док. № 48.

П. Досліджено вібраційні явища, що виникли в новій повітропровідній системі Сталінської виробні, а саме – недозволено велике розхитування колон під повітропроводами та самих труб, що призвело до пошкодження колектора біля доменного цеху та загрожувало міцності всієї споруди.

За допомогою спеціальних приладів виявлено причини цих вібрацій і дано практичні поради, як запобігти дальшому пошкодженню повітропровідної системи.

3) Катедра теорії пружності¹. Акад. О. [М.] Динник

Катедра опрацьовувала питання, що стосуються до охорони праці гірників та безпеки при гірничих роботах, а саме:

1. Керувала в Механічній лябораторії контрольними випробуваннями лив для Донбасу.

2. Консультувала і давала висновки на запитання від різних копалень Донбасу щодо безпеки праці.

3. Склала «Довідник з технічної механіки для гірничих техніків».

4. Друкувала наукові статті про безпеку праці.

4) Катедра хемії. Акад. В. [О.] Плотников

У лябораторії катедри винайдено спосіб здобувати під високим тисненням метіловий (деревний) спирт із послідків коксового газу – оксиду вуглевого та водню.

Спосіб далеко дешевший, ніж здобування метілового спирту сухим перега-нянням дерева.

5) Катедра ботаніки. Акад. О. [В.] Фомін

Вироблено план озеленіння Сталінщини; складено список рослин, придатних до цього.

[...]^{*7}. Всього засаджено площі 2,05 га.

Спостереження над рослинами дають право зробити висновок про цілковиту придатність ґрунту для всіх рослин; про це свідчать дані про приріст – акації білої, клену, каліфори: першого літа вони дали приросту до 1 м.

Добрий приріст, хоча й менший, дали також і кущі, і інші згадані вгорі рослини.

[...]^{*7}

6) Інститут мікробіології та епідеміології²

Досліджував у Буденівському районі добротність води й ґрунту з погляду санітарно-гігієнічного.

Аналізу води зроблено хемічну (в хем[ічній] лябораторії) і бактеріологічну.

У ґрунті досліджено його мікрофлору.

Ці досліди дають змогу зробити певні висновки, яких саме треба вжити сан[ітарно]-гігієнічних заходів у даній місцевості, щоб запобігти пошесним захоруванням.

7) Катедра гігієни й санітарії ВУАН

Акад. О. [В.] Корчак-Чепурківський

Опрацьовано статистичні матеріали про смертність у шахтарських селищах Донбасу.

8) Демографічний інститут ВУАН. Акад. М. [В.] Птуха

Вирахувано таблиці смертності для Сталінської округи за 1926–[19]27 рр. для чоловіків і жінок окремо.

¹ Див. док. № 51.

² Так у документі. Правильно: Інститут мікробіології та епідеміології ім. Д. К. Заболотного НКО УСРР.

9) Катедра патологічної анатомії ВУАН

Акад. М. [Ф.] Мельников-Разведенков

Узято шефство над Катедрою патологічної анатомії Сталінського медінституту.

Для музею к[атедр]и виготовлено серію пат[алого]-анатомічних та пат[алого]-гістологічних препаратів або навчального (для студентів), або популяризаційного (для популярних лекцій) характеру.

10) Біологічний інститут¹ ВУАН. Акад. І. [І.] Шмальгаузен

Для Сталінського музею² зібрано й виготовлено експонати морської фавни Крижаного океану³. [...] ⁶

Крім цієї науково-практичної роботи, ВУАН ще чимало зробила й в ділянці популяризаційно-лекційній. Чимало академіків і наукових співробітників ВУАН були в складі тих бригад, що виїздили до підшефних районів провадити культурну роботу і вивчати потреби підшефних. Таких виїздів бригад було 6⁴, учасників у них від ВУАН – 29; зроблено виступів – 91, в тому числі: прочитано наукових та науково-популярних лекцій – 79 (на теми індустриальні – 52, соціально-економічні – 12, укр[аїнської] культури – 15), виголошено звідомних про роботу ВУАН доповідей – 10, привітальних промов на травневі свята – 2. На лекціях було присутніх понад 24 тисячі чол., на масових зборах, мітингах – багато тисяч присутніх.

[...] ^{1,7}. Всю науково-популяризаційну роботу ВУАН організувала Комісія культурно-наукової пропаганди. Вона надсилала лекторів до підшефних місць, провадила консультації, інформувала широкі маси про досягнення науки (статті, радіомовлення), але шефською роботою окремих установ не керувала [...] ^{1,6,7}

О. Берсен

Берсен О. Підсумки шефства ВУАН над Сталінщиною // Вісті ВУАН. – 1930. – № 6. – С. 32–39.

№ 56⁵

ІНФОРМАЦІЯ ПРО РОБОТУ КОМІСІЇ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ ВУАН СТАНОМ НА СЕРПЕНЬ 1930 р.⁶

Комісія ВУАН для виучування народнього господарства України склала угоду з управою Дніпрянської державної флотії⁷ під керуванням віце-президента ВУАН акад. К. [Г.] Воблого. За тією угодою комісія взяла на себе відповідальне науково-практичне керування економічними обслідуваннями Дніпрянсько-Бозького водозбору⁸. Це керівництво полягатиме: а) в вибірці разом з представниками Держфлотії програми обслідування; б) в визначенні методології обслідування; в) в поточному керуванні обслідування, тобто в інструктуванні і в догляді, як

¹ Так у документі. Правильно: Біологічний інститут ім. Ф. З. Омельченка.

² Так у документі. Правильно: Сталінський окружний музей краєзнавства.

³ Так у документі. Мається на увазі: Північний Льодовитий океан.

⁴ Сюди не залічуємо виїзди науково-дослідчих експедицій. – *Примітка в документі.*

⁵ Див. док. № 57.

⁶ Заголовок складений упорядниками.

⁷ Тут і далі – так у документі. Можливо мається на увазі: Дніпровське річкове пароплавство.

⁸ Так у документі. Правильно: Дніпровсько-Бузький басейн.

виконуватиметься завдання, що покладатиметься на технічний персонал, що братиме участь в роботі; г) в критичному аналізуванні й науковій оцінці зібраного на місцях матеріялу; д) у визначенні методики зводки зібраного цифрового матеріялу і догляді за цією зводкою; е) у літературній обробці всього зібраного матеріялу і остаточному редагуванні його.

Комісія має стежити за тим, щоб уся робота була скерована на здобуття матеріялів, що дали б можливість як встановити райони тяжіння вантажів, так і збудувати в дальшому перспективний план вантажообігу.

Усі роботи управа Дніпрянської фльоти фінансуватиме за окремим кошторисом. За термін виконання робіт економічного обслідування встановлено 1 червня 1931 р., а матеріали цих обслідувань мають бути використані вже для проектування перевозів на 1932 р.

Комісія ВУАН для виучування народнього господарства України // Вісті ВУАН. – 1930. – № 4. – С. 27.

№ 57¹ ІНФОРМАЦІЯ ПРО РОБОТУ КОМІСІЇ ТОРГУ І ТРАНСПОРТУ ВУАН У 1930 р.²

Праця Комісії для вивчання народнього господарства України, що носить тепер назву Комісії для вивчання торгу і транспорту³, складалася в минулому 1930 році з двох частин. Перша – це складні роботи колективного характеру, що їх провадить комісія за виробленим нею планом, залучаючи до роботи і членів комісії, і сторонніх осіб. Ось перелік цих робіт і їх сучасного стану.

1. Вивчання Києва, як економічного центру. Праця має висвітлити ті чинники, що сприяли бурхливому зростанню Києва за останні десятиліття перед війною та визначити шляхи його дальшого розвитку. Для цього опрацьовано великий статистичний матеріял із торгівлі, транспорту, промисловости, навчальної справи тощо. Збирання та опрацьовання статистичного матеріялу вже майже цілком закінчено. Незабаром праця буде готова до друку.

2. Вивчання причин та умов переселення селян на Поділлі та на Київщині. Працю провадить комісія разом із «Госземколонитом»⁴ на кошти, приділені для цієї мети від Наркомзему. Рік тому проведено під керуванням комісії спеціальну експедицію на Проскурівщину та Кам'яничину⁵, а також до південних районів Київщини збирати матеріял. Збирали матеріял і опрацьовували його за програмою, ухваленою на спеціальних нарадах у Москві. Тепер роботу закінчено. Статистичний матеріял цілком готовий до друку. Текст буде закінчений до лютого місяця. Робота у зв'язку з суцільною колективізацією втратила свою актуальність, але дає надзвичайно цінний і єдиний у своєму роді матеріял для характеристики стану селянського господарства напередодні колективізації. Такого матеріялу, зокрема для Поділля, більше нема.

¹ Див. док. № 56.

² Заголовок складений упорядниками.

³ Так у документі. Правильно: Комісія торгу і транспорту.

⁴ Так у документі. Правильно: Держземколоніт.

⁵ Нині – територія Хмельницької області України.

3. Наукова експертиза проєкту паперового комбінату на солоній сировині, що його подав на розгляд Укрпаптрест. Обширний матеріал, що його збрала спеціальна експедиція, обслідувавши 12 округ, комісія розглянула, зробила йому наукову аналізу і подала свої висновки в формі записки.

4. Обслідування дніпровсько-бозького басейну, щоб утворити науково-обґрунтовану базу для збудування водно-транспортної п'ятирічки¹ на Дніпрі та його допливах. Праця ведеться на кошти Держпароплавства. В серпні – жовтні відбулась експедиція на місця для збирання матеріалів. Експедиція охопила БСРР, Західний край РСФРР і 28 округ України. Тепер систематизують і опрацьовують зібраний матеріал; робляться перші спроби виявити райони тяжіння до Дніпра. Вся робота має закінчитися до 1 листопада 1931 р.

Другу частину діяльності комісії складає робота окремих членів. Хоч вона теж провадиться за певним від комісії накресленим планом, але загалом вже є продукт самостійної творчості кожного члена. Ось головні роботи, які, до речі, звичайно розраховані на декілька років:

1. Акад. К. Г. Воблий вивчає історію української цукрової промисловости. Вийшло вже 3 книги².

2. Проф. С. Г. Ісаак'ян – шкуряну промисловість України; вийшов 1-й том³.

3. Проф. Г. О. Кривченко далі вивчає еволюцію с[ільського] господарства на Україні після селянської реформи; перший том її майже закінчено.

4. Проф. О. М. Лапоногов опрацьовує історію хлібної торгівлі на Україні.

5. Проф. [Я. Б.] Діманштейн – кілька питань із металевої промисловости на Україні.

Крім того, члени комісії студіюють ряд дрібніших питань. Про них роблять від часу до часу доповіді на прилюдних зборах комісії. Відповідні роботи в міру того, як їх виготовлять, друкуються в «Працях» комісії. За минулий рік вийшов II том «Праць» із статтями проф. [Є. Д.] Сташевського, [Г. О.] Кривченка, [П. І.] Фоміна, [Я. Б.] Діманштейна.

Крім того, комісія випустила 3-й випуск «Праць» семінару для вивчення народного господарства України, що існував до цього року при комісії.

Усіх прилюдних зборів було за рік 13. Заслухано такі доповіді: [...]»³.

Нарешті, при комісії провадиться велика бібліографічна робота з поля народного господарства України.

Заст[упник] голови комісії проф. Г. [О.] Кривченко

Кривченко Г. Про роботу Комісії для вивчення торгу і транспорту // Вісті ВУАН. – 1930. – № 6. – С. 17–19.

¹ Так у документі.

² Маються на увазі праці: Воблий К. Г. Нариси з історії російсько-української цукрово-бурякової промисловости. Т. 1. Період розкріпачення селян 1861 року. Вип. 1. – Київ : [б. в.], 1928. – 249 с.; Воблий К. Г. Нариси з історії російсько-української цукрово-бурякової промисловости. Т. 1. Період розкріпачення селян 1861 року. Вип. 2. – Київ : [б. в.], 1928. – 256 с.; Воблий К. Г. Нариси з історії російсько-української цукрово-бурякової промисловости. Т. 2. – Київ : [б. в.], 1930. – 402 с.

³ Мається на увазі праця: Ісаак'ян С. Шкіряна промисловість України в минулому та сучасному. – Т. 1. – Київ : [б. в.], 1930. – 214 с.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО РОБОТУ ВСЕНАРОДНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ПРИ ВУАН У ЖОВТНІ 1929 р.–ВЕРЕСНІ 1930 р.²

І. ОСНОВНІ НАСТАНОВЛЕННЯ

ТА ВАЖЛИВІШІ МОМЕНТИ В ЖИТТІ ВБУ. СТРУКТУРА ВБУ

Плянуючи й організовуючи свою роботу на 1929/[19]30 рік, Всенародня бібліотека України поставила основним завданням найтісніше пов'язати усі ділянки своєї роботи так у цілому, як і в окремих її частинах з загальними завданнями реконструктивної доби, щоб в такий спосіб увійти до цілого [...] ^{*1} перебудовного процесу, як нерозривна складова його. [...] ^{*7}

[...] ^{*7} надії бібліотеки на поширення її штату не справдилися [...] ^{*7} через загальні умови життя ВБУ, що зазнала 1929/[19]30 [р]р. значних змін.

Основними чинниками, що запровадили ці зміни, були: а) обслідування ВБУ урядовою комісією, б) перехід на безперервний робітний тиждень, в) переїзд до нового будинку, г) перехід на систему функціональних відділів, д) запровадження нових методів у роботу ВБУ.

[...] ^{*7}

У першій половині 1930 р. закінчено було в основному добудування нового будинку, і влітку 1930 р. призначені відділи було переведено в нові приміщення. [...] ^{*7}, однак перехід до нового будинку поставив перед ВБУ вимогу принаймні частково злити її основні книжкові фонди та каталоги, а також збільшити персонал для наукової читальні та книгосховища. Поскільки штати 1929/[19]30 [р]р. лишили без змін кількість бібліотечного персоналу, виконати ці вимоги можна було, знову лише знявши частину співробітників з інших відділів, отже зменшивши обсяг роботи цих відділів.

[...] ^{*7} цілком нову структуру можна було перевести в життя лише після того, як основні відділи ВБУ було переведено до нового будинку, тобто з половини 1930 р.

Внаслідок запровадження нової структури анульовано було, як окремі відділи³: від[діли] реєстратури, каталожний, загальний, періодика, університетський, Петрівський, Лаврський, Михайлівський, Софійський, хоча останні чотири відділи, що мають кожен окреме приміщення, обслуговують спеціальні співробітники.

Нині структура ВБУ така:

А. [1] Адміністрація, 2) канцелярія, 3) бухгалтерія, 4) господарча частина.

Б. Функціональні відділи: 1) комплектування, 2) опрацювання, 3) книгокористування, 4) консультативно-виставочний, 5) книгосховища, 6) науково-дослідча комісія бібліотекознавства та бібліографії.

В. Спеціальні відділи: 1) рукописів, 2) стародруків, 3) нотно-музичний, 4) єврейський, 5) українська, 6) бібліотекознавства. Крім того, а) в користуванні ВБУ залишилася бібліотека Київського товариства природників, секції наукових робітників та академіка [М. М.] Крилова, б) у Винниці ВБУ мала цілком автономну філію з своїм окремим бюджетом.

[...] ^{*1,7}

¹ Див. док. № 41, 59.

² Заголовок складений упорядниками.

³ У тексті документа ці відділи (філіали) й надалі згадуються як окремі структурні підрозділи.

[II.] ВІДДІЛ КОМПЛЕКТУВАННЯ

[...]^{*7}

II. Поточна робота

За своїми функціями відділ комплектування складається з таких частин: а) реєстратури, б) комор несортованої й неопрацьованої літератури, в) обмінного фонду, г) каталогів.

[...]^{*7}

За 1929/[19]30 [р]р. реєстратура 1) прийняла та зареєструвала нових придбань 304 552 бібл[іотечні] одиниці, 2) одержала друкованих каталожних карток 87 980, 3) виготовила 4675 катал[ожних] карток [...]^{*7}.

Виданнями ВБУ переведено обмін з 106 особами та установами. [...]^{*7}

III. СТАН КНИЖКОВИХ ФОНДІВ ВБУ

Звідомного року Всенародня бібліотека України збільшувала свій книжковий фонд одержанням обов'язкового примірника та подарунків, обміном і купівлею. Обов'язковий примірник ВБУ одержує від таких палат: Української, Центральної РРФСР, Білоруської, Азербайджанської, Грузії, Вірменії, Узбекистану та Туркменістану. [...]^{*7}

[...]^{*7}. Крім багатьох установ СРСР (28) до ВБУ надсилали свої видання такі закордонні установи, організації та редакції:

Національний музей у Львові, Спілка інженерів та техніків-українців у Празі¹, Наукове товариство ім. Шевченка у Львові, Товариство ТОЗ у Варшаві², Український педагогічний інститут³ у Празі, Публічна б[ібліоте]ка Варшави⁴, Народня б[ібліоте]ка [в] Софії, Стокгольмська королівська б[ібліоте]ка, Українська господарча академія в Падебрадах, Токійський державний університет.

Редакції журналів: «Книголюб», «Нові шляхи», «Центральная Европа», «Світло», «Українські щоденні вісті», «Українська газета», «Нове життя».

[...]^{*7}

III. ВІДДІЛ ОПРАЦЮВАННЯ

[...]^{*7}

Відділ провадить опрацювання для таких фондів: загального, українця, періодичних видань, для відділу бібліотекознавства та підручної бібліотеки, а також для бібліотеки Товариства природників⁵ у Києві. [...]^{*7}

V. ВІД[ДІЛ] УКРАЇНЦА

Протягом звідомного року [...]^{*7} поглибив свою роботу в ділянці укр[аїнської] бібліографії. Після переведення реорганізації відділу він продовжував свою роботу у складі двох підвідділів: а) підвідділу бібліографії, б) підвідділу арх[івного] примірника.

Бібліографічний підвідділ переведив роботу коло складання картотеки на українознавчу журнальну літературу, що з'явилася в УСРР 1929 р.

[...]^{*1,7}

¹ Так у документі. Можливо мається на увазі: Товариство українських інженерів у Чехії.

² Так у документі. Можливо мається на увазі: Товариство охорони здоров'я єврейського населення в Польщі «ТОЗ», м. Варшава.

³ Так у документі. Правильно: Український високий педагогічний інститут.

⁴ Так у документі. Можливо мається на увазі: Національна бібліотека Польщі.

⁵ Тут і далі – так у документі. Правильно: Київське товариство природознавців.

VI. ВІДДІЛ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА

[...]*7

е) З 1930 року відділ почав збирати в своєму систематичному каталозі картки на бібліографічні показники, що їх уміщено в книгах та журналах, використовуючи для цього друковані картки «Книжной летописи» та розрізуючи «Журнальную летопись». [...]*7

е) За прикладом попередніх років відділ обслуговував читачів переважно бібліотекарів та наукових робітників своїми фондами та консультацією й довідками з питань бібліотекознавства й бібліографії. За рік видано 12 149 книг, подано 410 довідок та консультацій, влаштовано 18 виставок нової літератури, на них виставлено 1095 кн[ижних] од[иниць].

[...]*7

VII. ВІДДІЛ СТАРОДРУКІВ

Книжкові фонди відділу:

На 1 жовтня 1929 р. в відділі було приблизно	Протягом 1929–[19]30 [р]р. відділ прийняв	На 1 жовтня 1930 року в відділі є приблизно
43 186 кн[ижних] од[иниць]	347 кн[ижних] од[иниць]	43 533 кн[ижних] од[иниць]

До зазначеної кількості входять лише ті стародруки, що їх топографічно відокремлено з інших матеріалів та скупчено в спеціальних приміщеннях.

[...]*7

Опрацьовано цілком	Опрацьовано частково (посортовано)	Непосортовано
2219	36 000	5000

Інкунабулів у відділі 392.

[...]*7

VIII. ВІДДІЛ РУКОПИСІВ

[...]*7

А. Протягом звідомного року прибуло 450 рукоп[исних] одиниць та пакунків. [...]*7 склад відділу рукописів [...]*7 на 1 жовтня 1930 року він становитиме орієнтовно 115 638 одиниць.

[...]*7. Переведено первісне сортування цілком Perezібраних рукописних фондів відділу до 80 000 рукоп[исних] один[иць], що становили коло 67 % всього відділу [...]*7.

IX. ВІДДІЛ ОРІЄНТАЛІЯ

[...]*7. Протягом 1929/[19]30 [р]р. до відділу надійшло 6738 од[иниць] книжок, брошур, журналів та газет.

Влітку 1930 р. група членів Київської філії Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства перевела під керівництвом Б. І. Зданевича початкове сортування за мовами більшої частини фондів відділу.

На 1 жовтня 1930 р. відд[іл] мав 33 738 од[иниць] різних друкованих матеріалів.

[...]*7

Х. ЄВРЕЙСЬКИЙ ВІДДІЛ

[...]^{*7}

Влино до каталогів 4758 карток.

[...]^{*7}

ХІІ. НОТНО-МУЗИЧНИЙ ВІДДІЛ

В другий рік свого існування музичний¹ відділ вступив з значним фондом нот і книжок (понад 50 000 прим[ірників]).

Комплектуванню молодого відділу звідомого року приділено було в праці відділу максимум уваги й часу [...]^{*7}.

Таким чином на 1 жовтня 1930 р. відділ має понад 70 тис. примірників, а коли взяти до уваги, що в складі матеріялів відділу є чималою², тоді будемо мати – понад 80 000 прим[ірників].

[...]^{*7}

ХІІІ. ВІДДІЛ ВОЛЯНЦІЇ

Відділ волянції у своїй роботі обмежувався лише прийманням матеріялів, що їх бібліотека набувала через відд[іл] комплектування. Протягом звідомого року відд[іл] одержав 5355 од[иниць].

Таким чином, на 1 жовтня 1930 р. він мав щось із 286 355 од[иниць].

[...]^{*7}

ХІХ. КОНСУЛЬТАТИВНО-ВИСТАВОЧНИЙ ВІДДІЛ

[...]^{*7}

Протягом 1929/[19]30 року консультаційний³ відділ улаштував виставки у загальній читальні, у науковій читальні, на засіданнях ВУАН, на підприємстві та прилюдні в малій залі ВБУ. [...]^{*1,7}

Разом 41 виставка – 7388 книжних одиниць.

[...]^{*7}

На виставки нових надходжень відділ робив вибірки з книжок, що прибували з основного книгосховища ВБУ.

У науковій читальні виставлялися закордонні журнали та книжки, що надси- лалися Т[оварист]ву природників.

У ВУАН консультаційний відділ, як і минулими роками, робив виставки на засіданнях відділу Фізично-математичного. Показувано закордонні та головні [...]^{*1} фахові журнали. [...]^{*1,7} оскільки місце не давало змоги подати в належній повністі журнальну літературу, складено було спеціальну картотеку 4000 [номерів] журнальних статтів за 1928–1930 рр. Зважаючи на систематичну затримку в одержанні обов'язкового примірника та з метою задовольнити попит відвідувачів, бібліотека нав'язала зносини з низкою відвідувачів (ГИЗ⁴, ДВУ, «Книгоспілка», «Пролетарій», «Радянське село», Оргстройтехіздат), які систематично визначали літературу для виставки, а найважливіші матеріяли для виставки бібліотека купувала; на прохання б[ібліоте]ки ДВУ організувала в приміщенні ВБУ, поруч з виставкою, продаж літератури [...]^{*1,7}.

[...]^{*7}

¹ Так у документі. Правильно: нотно-музичний.

² Далі слово не прочитане.

³ Тут і далі – так у документі. Правильно: консультативно-виставочний.

⁴ Так у документі. Мається на увазі: Держвидав Наркомпросу РСФРР.

НАУКОВО-ДОСЛІДЧА РОБОТА ВБУ

Організаційним та провідним центром науково-дослідчої роботи ВБУ була Науково-дослідча комісія бібліотекознавства та бібліографії, що існує з березня 1925 р. і визнана як науково-дослідча комісія постановою Укрнауки з 17 липня 1926 р. [...] ^{*4,7}

Протягом звідомного року відбулося 6 засідань президії, 24 засідання пленуму НДКБ, 9 засідань секції бібліотекознавства, 5 засідань секції бібліографії. [...] ^{*7}

Питанням бібліотекознавства було присвячено доповіді: ¹ [...] ^{*3}.

На п'яти засіданнях бібліографічної секції заслухано й обговорено такі доповіді: ² [...] ^{*3,7}.

XX. ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ВБУ

Протягом звідомного року ВБУ видано ч. 4 «Журналу бібліотекознавства та бібліографії» 140 стор[інок], тиражем 700 пр[имірників], працю Ф. П. Максименка «Матеріали до краєзнавчої бібліографії України», XX+264 стор[інок], тиражем у 1000 пр[имірників] і, крім того, такі відбитки з журналів: ³ [...] ^{*2}.

Підготовлено до друку ч. 5 «Журналу бібліотекознавства та бібліографії» та ч. 4 «Бібліотечний збірник».

[...] ^{*7}

ПЕРСОНАЛ БІБЛІОТЕКИ, УПРАВЛІННЯ БІБЛІОТЕКИ. КАНЦЕЛЯРІЇ

1929/[19]30 року [...] ^{*7} штат ВБУ складався з 125 співробітників [...] ^{*7}. Таким чином, керівний персонал ВБУ 1 жовтня 1930 р. був такий: директор – Н. М. Миколенко, заступник директора – В. Ф. Іваницький, учений секретар – М. М. Іванченко [...] ^{*4,5,7}.

XXIII⁴. НАУКОВА ТА ЛІТЕРАТУРНА РОБОТА СПІВРОБІТНИКІВ ВБУ⁵

[...] ^{*2,3,7}

XXIV. ГРОМАДСЬКА РОБОТА ВБУ ТА ЇЇ СПІВРОБІТНИКІВ

Звідомного року ВБУ розгорнула свою громадську роботу в напрямку шефства над Сталінщиною⁶, над частинами Червоної Армії, що перебувають у м. Києві та над Обухівщиною. [...] ^{*7}

Крім того ВБУ вживала різних засобів, щоб нав'язати зв'язок з підприємствами м. Києва [...] ^{*7}.

Фактом великої виробничої, громадської ваги для всієї роботи ВБУ було соцзмагання її з Білоруською державною бібліотекою, яке ВБУ розпочала 5 листопада 1925 року. [...] ^{*1,5,7}

Архів НБУВ, оп. 1, спр. 313, арк. 1–31. Копія. Машинопис.

¹ Загальна кількість доповідей – 9.

² Загальна кількість доповідей – 4.

³ Загальна кількість праць – 5.

⁴ Така нумерація розділів у документі.

⁵ Загальна кількість доповідей – 16; праць – 49.

⁶ Так у документі. Маються на увазі: Сталінська округа та прилеглі промислові райони.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО РОБОТУ ВСЕНАРОДНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ПРИ ВУАН У ЖОВТНІ–ГРУДНІ 1930 р.²

I. ОСНОВНІ МОМЕНТИ В ЖИТТІ ВБУ. СТРУКТУРА ВБУ

Робота Всенародної бібліотеки України протягом звідомного періоду не знала істотних змін [...] ^{*7}. Як позитивне явище в роботі ВБУ слід відзначити початок функціонування відділу мап та графіки. [...] ^{*7}

II. ВІДДІЛ КОМПЛЕКТУВАННЯ

[...] ^{*1,7}

Головну увагу було присвячено праці коло складання desiderata³ [...] ^{*7}.

Отже, довелося вжити заходів щоб поставити на належні рейки актуальну справу обміну з закордоном, налагодивши кореспонденцію та зробивши облік наукових інституцій Заходу й Америки, щоб утворити сталу базу для обміну. В цьому напрямі підготовчий період закінчено, і праця закордонного сектору стає відтепер поточною роботою, що не вимагатиме більшої, проти інших, уваги, і не порушуватиме загальну пропорційність у роботі.

[...] ^{*7}

III. ВІДДІЛ ОПРАЦЮВАННЯ

[...] ^{*7}

Протягом звідомного періоду відд[іл] опрацював 21 797 кн[ижних] од[иниць] [...] ^{*7}.

V. ВІДДІЛ УКРАЇНІКА

A. Бібліографічний підвідділ.

Звідомного періоду підвідділ переводив роботу коло складання картотеки на наукову й науково-популярну журнальну літературу, що з'явилася в УСРР 1930 р.

[...] ^{*7}

VI. ВІДДІЛ⁴ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА

[...] ^{*7}

Протягом кварталу жовтень–грудень 1930 року відділ провадив таку роботу:

1. Опрацював поточну літературу (639 кн[ижних] од[иниць]).

[...] ^{*7}

6. Влаштував 6 виставок нової літератури, на яких виставлено 491 кн[ижну] од[иницю].

7. Поповнював картотеку дезидерат (написано 265 карток) та складав списки книг, що їх треба придбати для відділу.

[...] ^{*7}

VII. ВІДДІЛ СТАРОДРУКІВ

[...] ^{*7}

4) вибрав відомості про стародруки з рукоп[исного] каталога Київськ[ої] Соф[іївської] б[ібліоте]ки⁵;

¹ Див. док. № 58.

² Заголовок складений упорядниками.

³ desiderata – побажання (*лат.*). Маються на увазі: книги та рукописи, необхідні для поповнення колекції бібліотеки. Слово «desiderata» вписано від руки чорним чорнилом.

⁴ Слово «відділ» вписано від руки чорним чорнилом.

⁵ Так у документі. Мається на увазі: Софіївська філія ВБУ.

5) обслужив матеріалами відділу або відповідними поясненнями 72 особи та 5 екскурсій.

[...]^{*7}

VIII. ВІДДІЛ РУКОПИСІВ

[...]^{*7}

Протягом звідного періоду заінвентаризовано 75 р[у]к[о]п[исних] кн[иг], посортовано 3000 р[у]к[о]п[исних] кн[ижних] од[иниць], розібрано всі нові надходження (в тому числі збірку проф. [П. Д.] Юркевича), частково перевірено старі фонди та записи старого інвентаря, видано відвідувачам відділу 648 р[у]к[о]п[исних] од[иниць], вислано за межі відд[ілу] 36 р[у]к[о]п[исних] од[иниць], прийнято 52 екскурсії та 265 відвідувачів, складено проєкт інструкції користування матеріалами відділу.

[...]^{*7}

X. ЄВРЕЙСЬКИЙ ВІДДІЛ

[...]^{*7}

Влиго до каталогів 1701 картку.

[...]^{*7}

XI. ВІДДІЛ МАП ТА ГРАФІКИ

[...]^{*7}

в) переведено сортування частини матеріалів відд[ілу] та виділено для опрацювання [...] ^{*1} коло 4000 арк[ушів] мап та коло 4000 арк[ушів] плякатів, також портрети та альбоми,

г) прийнято 294 пр[имірники] різних мапографічних матеріалів. Таким чином, на 1 січня 1931 року відділ має щось із 27 675 різних мапографічних матеріалів.

[...]^{*7}

XII. НОТНО-МУЗИЧНИЙ ВІДДІЛ

а) Стан матеріалів відділу.

На 1 жовтня 1930 р.	Одержано протягом жовтня–грудня	Стан на 1 січня 1931 р.
80 000 пр[имірників]	2731 пр[имірник]	82 731 пр[имірник]

[...]^{*7}

XIII. ВІДДІЛ ВОЛЯНЦІЯ

До відділу надійшло 2869 один[иць]. Таким чином, на 1 січня 1931 року відділ має щось із 289 204 один[иці].

XVIII. ВІДДІЛ КНИГОКОРИСТУВАННЯ

[...]^{*7}

Протягом звідного кварталу було 22 539 відвідувань, читачів – 2363, книжок видано – 49 014 [...] ^{*7}.

XX. НАУКОВА-ДОСЛІДЧА РОБОТА ББУ

[...]^{*7}

Бібліотекознавчим питанням було присвячено такі доповіді: [...] ^{*3}.

¹ Загальна кількість доповідей – 6.

Питанням бібліографії присвячено було такі доповіді:¹ [...]»³.
[...]»^{4,7}

XXII. НАУКОВА ТА ЛІТЕРАТУРНА РОБОТА
СПІВРОБІТНИКІВ ВБУ²

[...]»^{2,3,5,7}

Архів НБУВ, оп. 1, спр. 314, арк. 1–20. Копія. Машинопис.

1931 рік³

№ 60⁴

**КОРОТКИЙ ЗВІТ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ВУАН ТА I-го ВІДДІЛУ ВУАН
ЗА 1931 р.⁵**

Слово для звіту про роботу Всеукраїнської академії наук за 1931 рік має неодмінний секретар ВУАН академік О. В. Корчак-Чепурківський⁶.

Акад. [О. В.] Корчак-Чепурківський. Шановні т[овариші], ми переходимо тепер до розгляду діяльності Академії наук за 1931 рік. Нагадаємо собі, що це є лише другий рік відновленої праці. Звичайно, що при таких умовах ми не можемо мати за цей рік тих наукових здобутків, яких можна було б чекати за інших умов життя Академії, скажемо коли б це був 12-й рік, а не тільки 2-й, бо тільки календарно це виходить 12-й рік.

Але ми повинні все ж зазначити, що цей рік можна назвати вже роком ясно виявленого зламу. [...]»¹

Як свідчать звіти відділів, з яких складається Академія, як свідчить робота Президії, ми цілком певно можемо констатувати той великий злам, про який з самого початку я казав.

Дозвольте поперед усього сказати про роботу керівного органу всієї Академії – Президії ВУАН – звичайно, в загальних рисах, бо в умовах перебудови всього життя Академії велике значення мала якраз робота організаційна і керівнича.

[...]»¹. Керуюча й регулятивна діяльність Президії відділами, циклами і іншими науковими установами ВУАН здійснювалась через конкретну допомогу в науковій роботі. Це в свою чергу допомагало Президії бути в курсі наукової діяльності установ і організацій Академії.

Ми маємо тепер певний порядок, за яким як відділи, так і окремі їх установи, особливо установи, що мають актуальніше і ширше значення, на засіданнях Президії роблять свої звіти, де дається оцінка їх діяльності й певні настановлення.

¹ Загальна кількість доповідей – 9.

² Загальна кількість доповідей – 9; праць – 15.

³ У зв'язку з відсутністю загального звіту ВУАН за 1931 р. упорядниками включено до видання 2 звітні документи структурних підрозділів Академії. Див. док. № 60–61.

⁴ Див. док. № 61.

⁵ Заголовок складений упорядниками.

⁶ Звіт про діяльність Академії виголошено неодмінним секретарем ВУАН акад. О. В. Корчак-Чепурківським та звіт про діяльність I-го відділу ВУАН виголошено акад. О. Г. Гольдманом на сесії Ради ВУАН 28 березня 1932 р.

Керування роботою установ: при Президії є три комісії – Бібліографічна, Дніпрельстану та Науково-культурної пропаганди. Щодо останньої комісії, то ми за порядком денним, з огляду на велике значення її роботи для Академії, маємо вислухати звіт цієї комісії, і тому я про неї не буду говорити. Щодо Бібліографічної комісії і Комісії Дніпрельстану¹, то на попередніх засіданнях ми слухали піврічні звіти цих комісій. Не зупиняючи вашої уваги, я скажу тільки про Комісію Дніпрельстану, що розвиток її роботи не можна признати задовільним. [...]»⁷

Велику роботу прийшлося перевести в справі приєднання до ВУАН кількох інститутів, як інститутів при ВУАН. Ці інститути такі: фізики, хемії, біохемії, біології, геології, біо-геології, мовознавства, євр[ейської] культури та польської культури².

Переведення раціоналізації бібліотечної справи також вимагало багато часу і роботи від Президії ВУАН.

Сказати, що це питання вже остаточно було вирішено в цім часі, не можна, бо справа об'єднання бібліотек, які були при окремих відділах і комісіях, досить складна. Виявлення форм взаємовідносин між центральною бібліотекою і бібліотеками відділів, справа не досить легка і можна сказати, що вже зроблено певні кроки, досить чіткі і ясні, але для остаточного розв'язання виникає немало заперечень, щоб відібрання бібліотек з відділів і окремих установ не пошкодило роботі установ.

Великого значення Президія ВУАН надавала організації циклів. Це велика структурна робота, яку відмічають обидва відділи – і I і II, що звичайно віддавали дуже багато уваги здійсненню і переведенню в життя тих організаційних новин, які утворилися в зв'язку з організацією циклів. Президія виробила інструкцію, розглядала склад циклових редколегій, виробила однотипність циклових журналів, розподілила установи між циклами.

Організація комплексних експедицій, тематика їх, звіт про переведення експедицій – все це немало часу відібрало, але коли ми зважимо значення цих комплексних експедицій, буде зрозуміло чому такої великої уваги Президія повинна була їм віддати. Це є слабе місце в роботі ВУАН, яке відмічається в окремих відділах, в окремих установах, циклах тощо.

Запрошенню нових наукових співробітників, притягненню найкращих наукових сил до роботи у ВУАН було так само приділено велику увагу, було вироблено нову інструкцію для переведення конкурсу на наукові та науково-технічні посади.

Президія працювала також над питанням продукції наукового персоналу. Перевірено спільно з місцевкомом виконання договорів на соцзмагання між трьома академіями і складено нові договори. Так само Президія займалася шефською роботою над Донбасом. [...]»¹. У нас, як відомо, почала виходити газета «За Рад[янську] Академію»³⁶) [...]»⁷.

Переходячи до матеріяльного стану Академії, відзначаємо, що розподіл коштів між відділами, звичайно, проходив через Президію Академії. Вже в 1931 р. Академія поставила собі за завдання стимулювати і регулювати перехід академічних установ на зовнішній госпрозрахунок – фінансування їх роботи різними наркоматами і госпоб'єднаннями на засадах угоди.

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Комісія по науковому дослідженні території Дніпрельстану.

² Так у документі. Мається на увазі: Інститут єврейської пролетарської культури та Інститут польської пролетарської культури.

Цим питанням присвячено було значну частину часу в роботі Президії. Найбільших асигнувань дістав Кабінет транспортної механіки (понад 100 000 крб).

Велике завдання стояло перед Президією в справі урегулювання нашої поліграфічної бази і Видавництва. Заходи щодо регулювання друку, взагалі, щодо організації своєї друкарні було переведено в 1931 році, але остаточно закінчено цю справу в 1932 році. Тому я цей факт лише відмічаю.

Президія за вказівками Ради дуже велику увагу віддавала розгортанню капітального будівництва: цього року вже будується 2 інститути – Хемічний і Біохемічний на кошти Наркомосу.

У віданні Академії наук є заповідники: Старосілля¹, Прохорівка², Максимовичева гора і Карлівський³. Урегулювання їх роботи теж було предметом розгляду декількох засідань. Найбільш урегульовано заповідник у Прохорівці. Там організовано розплідники для лябораторних тварин і ціле господарство, скероване на розв'язання агрономічних завдань. Найслабше стоїть справа з Карлівським заповідником, розташованим далі від Києва.

Багато часу приділила Президія справі забезпечення установ ВУАН приміщенням. Це одна із великих перешкод в роботі установ ВУАН, і надалі треба рішуче ставити перед центральними організаціями питання про нове будівництво.

На Президії розглядалося також питання про підготування аспірантури у ВУАН. Це питання перейшло на 1932 рік. Хоч в цій справі вже дещо зроблено (затверджено 24 аспірантури), але це вже справа 1932 року.

Підсумовуючи результати роботи Президії, я хочу подати ще загальні статистичні цифри. Засідань Президії було 31, кількість заслуханих питань – 545: питань наукових – 127, питань господарських – 162, питань адміністративних – 166, організаційно-оперативних – 90. Сесії ВУАН, як відомо, відбувалися в лютому, липні і листопаді.

Велику роботу, як я зазначив, провадить Видавництво Академії. У відчитнім 1931 році ми маємо певний злам і в роботі Видавництва. Продукція така: назов виданих видань – 65 проти 50 в 1930 році, друкованих аркушів – 743 проти 583 в 1930 р.; загальний тираж – 142 тисячі проти 73 тисячі в 1930 році. Але не тільки збільшилися кількісні показники. [...]*. За цей час вийшло в світ науково-популярних робіт – 11 назов, 28 друк[ованих] аркушів; журналів з циклів математичного і медичного – 2 книжки, 14,5 друк[ованих] аркушів. Закінчено журнал біологічного циклу, але не був виданий до 1932 року. Друкуються ще 4 журнали інших циклів. В портфелі 5 журналів, 10 науково-популярних брошур. Більша частина цієї роботи перенесена на 1932 рік, тому я на ній більш не зупиняюсь.

Даючи загальну характеристику наукової роботи відділів, ми повинні зазначити, що робота за реконструктивного періоду нашої Академії – робота ідеологічного характеру, особливо сильно переводилася на II-му відділі і так би мовити відтіля йшла ініціатива і там пророблення цієї роботи знайшло собі найповніше, найширше виявлення.

II відділ Академії в цей період вступив з певними досягненнями. Ці досягнення позначалися переважно в науково-організаційному характері. [...]*

¹ Так у документі. Правильно: Заповідник Старосільська лісова дача.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Прохорівський заповідник ВУАН.

³ Тут і далі – так у документі. Мається на увазі: заповідник Академічний степ (Карлівська цілина, Карлівський степовий заповідник ВУАН).

Дозвольте мені в цьому місці зазначити, що утворення нових комісій і кафедр дало ту живу силу, яка разом з іншими радянськими науковцями робить перебудову в основах діяльності цілої нашої Академії.

[...]^{*1}

Акад. [О. Г.] Гольдман. 1931 рік був для I-го відділу роком глибокої реконструкції всієї роботи.

Цей процес відбувався в умовах, коли вивершували побудову фундаменту соціалістичної економіки, коли зростали темпи соціалістичного будівництва, на базі плянового ведення нашого господарства, коли було поставлено на перше місце питання реконструкції самої науки. Науку було охоплено соціалістичним плануванням. Почали розвиватися колективні форми роботи і чітко було визначено підстави, на яких повинна відбуватись реконструкція науки. [...]^{*1}

Оці принципи настанови і відбилися на процесі реконструкції I-го відділу ВУАН.

Як один з етапів реконструкції, на I відділі відбулось зосередження наукових сил по окремих циклах, що мали своїм завданням допомогти включенню наукової роботи окремих установ в загальний плян наукової роботи, поєднати їх наукову роботу на основі комплексних стрижневих проблем [...]^{*1}. Поруч з цим відбувався процес поширення бази ВУАН та її кадрів приєднанням до Академії великих дослідчих установ, а саме – науково-дослідчих інститутів.

Завдяки цьому деякі цикли із невеличкої групи науковців, що крім академіків охоплювали може 10 наукових співробітників, перетворилися на великі колективи, що нараховують понад 100 чоловіка науковців та аспірантів. Отже, під роботу відділу було підведено величезну нову базу і утворено нові технічні умови для цієї роботи, втягнуто великі наукові кадри і охоплено науковою роботою численні кадри молоді. [...]^{*7}

Треба відзначити, що цей процес реконструкції протягом 1931 року далеко не закінчився. Зв'язок науково-дослідчих інститутів з циклами ще не був достатній. Деякі інститути не усвідомили своїх взаємин з циклом, і цикли не поставили досить чітко роботи в справі втягнення цих науково-дослідчих інститутів в свою працю. Протягом звітнього періоду розшукували форми нової роботи, і лише наприкінці другого півріччя відзначається, що цикли розгортають систематичну роботу спільно із своїми науково-дослідчими установами, календаризують пляни наукової роботи, висувають плянові завдання, вживають заходи до опрацювання комплексних проблем кооперацією установ, і в пляні другої 5-річки, що був заслуханий і обміркований наприкінці звітнього року, ці моменти нової структури ВУАН знаходять своє відбиття.

Протягом 1931 року, згідно з директивами даними на Всесоюзній конференції в справі планування науки і схваленими на сесіях ВУАН, значно підсилюється зв'язок роботи наукових установ I-го відділу з виробництвом та застосування наслідків цієї роботи безпосередньо на них. Розв'язано важливі питання в галузі капітального будівництва (обрахунки міцності, електрозварювання), боротьби з дефіцитністю матеріалів (будівництво з ґрунтів, нові дерев'яні конструкції), в ділянці гірничодобувної промисловості, в галузі поширення сировинної бази (цементова промисловість, манганові руди, нові технічні рослини), в ділянці енергетичній (режим Дніпра, теоретичні проблеми промислової енергетики), в галузі

транспорту та зв'язку (розрахунки зчіпних приладів), в ділянці боротьби за якість промислової продукції, в ділянці раціоналізації та підвищення сільського господарства, в галузі харчування, народнього здоров'я тощо. З теоретичних проблем відділ розробив численні математичні методи, експериментальні фізичні та хемічні проблеми, продовжував розробляти систематику фльори Союзу та УСРР, фавну водоймищ УСРР та Чорного моря, основні біологічні проблеми, як проблема росту і живлення та теоретичні медичні проблеми.

Але і в цьому напрямку ми все ж таки спостерігаємо ще цілу низку недоліків, які, зокрема, характерно визначаються, коли докладніше будемо розглядати звіт Індустріально-технічного циклу, що мав найближчі, найширші зв'язки з нашим виробництвом.

Цикл визначає, що його установи розробляють низку стрижневих питань техніки, як з боку теоретичного, так і з боку експериментального. Проте зміст тематики далеко не на всьому обсязі відбиває основні етапи технічної реконструкції промисловости, будівництва та транспорту. Так не знайшли відображення в роботі установ циклу проблеми безперервного потоку здобування вугілля, проблема економії металу в машинобудівництві, проблема модернізації великовантажного рухомого складу, а також слабо відбилися проблеми оборонної ваги.

В багатьох випадках тематика роботи розпорошується на дрібні, вузькофахові роботи характеру контрольних випробовань та проектування, що за змістом своїм відповідають заводським лабораторіям та конструкторським бюроам. Ця робота в значній мірі заміщує основну наукову роботу з стрижневої проблематики деяких установ циклу.

Взаємодія між теоретичним розробленням проблем та практичним їх розв'язанням, взаємодія між теоретичним та експериментальним або виробничим досвідом, а з тим і методологічне настановлення н[ауково]-д[ослідної] роботи стоїть в циклі далеко не на належному рівні. Високоякісна теоретична робота низки катедр, хоч і виконується за конкретними практичними завданнями, про те немає дійового зв'язку між цією теоретичною роботою та практичною її реалізацією. Лябораторна перевірка часто не спрямовується теоретичними міркуваннями та навпаки, наслідки експериментальних досліджень, наслідки виробничої та будівельної практики не обгрунтовують шляхів теоретичних розроблень, знецінюється вага критерію практики, а це призводить до звуженого, одобічного розроблення питань та висновків механістичного характеру. Деякі дослідчі роботи мають суто емпіричний описово статистичний характер, або характер інтуїтивних спроб. [...] ^{1,7}

[...] ¹ відділ має за звітний період певні досягнення, зокрема щодо переведення частини наукових робіт окремих установ на госпрозрахунок. Цю роботу лише розпочато і надалі доведеться приділити їй якнайбільшу увагу.

Протягом 1931 року відбувся значний злам в розгортанні роботи методологічної. Підвищилась заінтересованість науковців до загальних методологічних проблем, що позначилось численною участю в зборах, на яких ставились методологічні проблеми; зросла активність щодо власного методологічного переозброєння, висунено певну кількість методологічних тем по окремих циклах. [...] ^{1,7}

Доводиться відмітити також, що величезну друковану продукцію І-го відділу, (приблизно від 15–20 до 50–60 наукових праць на цикл) ще не в достатній мірі було протягом звітного періоду оформлено в напрямку, визначеному сесією

ВУАН, в напрямку охоплення цілої наукової роботи циклів ВУАН журналами відповідних циклів.

Лише 2 цикли, а саме математичний та медичний, спромоглися протягом 1931 року видати перші числа своїх журналів. Деякі цикли підготували матеріяли до друку, але ці журнали ще не вийшли. Отже і в цьому ми мусимо 1931 рік розглядати лише як зламний етап переходу від попередньої форми видавання наукової продукції ВУАН до форм, схвалених на попередній сесії¹.

Вісті ВУАН. – 1932. – № 2. – С. 9–16.

№ 61²

ЗВІТИ ЦИКЛІВ ВУАН ПРО РОБОТУ В 1931 р.³

Перший відділ⁴

Математичний цикл

Протягом року відбулось 11 засідань циклу, на яких було заслухано 18 наукових доповідів з різних галузей математики та її застосувань. На циклових зборах було заслухано звіти про роботу всіх установ циклу (комісії застосовної математики, чистої математики та математичної статистики). Вийшов з друку перший випуск циклового журналу і підготовлено до друку другий, третій та четвертий випуски і кілька монографій.

Розроблено та на листопадовій сесії ВУАН затверджено плян організації Науково-дослідного математичного інституту ВУАН.

Цикл брав участь у галузевій нараді математиків у Харкові, на якій акад. [Д. О.] Граве прочитав три доповіді з питань тематики, методології та підготовки кадрів.

Особливу увагу цикл приділив остаточному оформленню пляну на 1932 рік та складанню проблематики на другу п'ятилітку.

Організовано бібліографічне бюро циклу. [...]^{*7}

Щодо зв'язків з виробництвом установи циклу виявили значну активність, але потрібної конкретності в більшості ці зв'язки ще не набули. [...]^{*1,7}

Комісія застосовної математики

Акад. [Д. О.] Граве в цьому році підготував друге (українською мовою) і третє (російською мовою) видання своєї книжки «Теоретична механіка на основі техніки». Ці видання становлять істотну переробку попереднього тексту, при чому додано нові розділи: 1) фігури планет, 2) каплярність, 3) про плавання суден. В цілому книжка повинна допомагати зближенню теоретичної математики та практики. Крім того, акад. [Д. О.] Граве написав статті:⁵

[...]^{*2,7}

¹ Далі знято доповідь представника Білоруської академії наук П. Я. Панкевича.

² Див. док. № 60.

³ Заголовок складений упорядниками.

⁴ Див. «Вісті», № 2, стор. 16 (із звіту секретаря I-го відділу [акад.] О. Г. Гольдмана на березневій сесії ВУАН). – *Примітка в документі.*

Звіти виголошені акад. О. Г. Гольдманом на сесії Ради ВУАН 28 березня 1932 р.

⁵ Загальна кількість праць – 6.

Науковий співробітник М. Х. Орлов написав статті:¹
[...]^{*2}

Комісія чистої математики

Акад. Г. В. Пфейффер надрукував такі праці:²
[...]^{*2}

Наук[овий] співр[обітник] М. К. Куренський надрукував такі праці:³
[...]^{*2}

Загальна характеристика цих робіт, подана від Комісії чистої математики, така:

1) Подано нові способи інтегрування диференціальних рівнянь з частинними похідними.

2) Розв'язано задачу, яка дуже потрібна для інтегрування рівнянь, для рівнянь сучасної математичної фізики та теорії груп; цю задачу з 1898 р. не було розв'язано, а 1907 р. з приводу її виникли різні суперечки, що в них взяли участь видатні математики; 1928 р. в «Mémorial des Sc[iences] Mathem[ématiques]» було зазначено, що ця тема необсяжна.

3) Опрацьовано інтегральні інваріанти, тісно з'єднані з механікою.

4) В основній задачі зовнішньої балістики фундаментальне рівняння, з якого виходять обчислюючи елементи траєкторії гарматня, приведено до найпростішого вигляду і подано в такій формі, що можна при наближених обчисленнях вживати способу найменших квадратів.

5) Виправлено недоліки і зазначено хиби в сучасній методі розрахунку балок сталого перекрою, який минулого року Академія наук СРСР подала була серед довідково-технічної літератури.

[...]^{*1}

Комісія чистої математики включилася до соцзмагання й подала свої конкретні зобов'язання.

Комісія математичної статистики

Акад. М. [П.] Кравчук надрукував статті та монографії:⁴
[...]^{*2}

В першій з зазначених праць студіюється застосування загальної ідеї теорії моментів до розв'язання т. зв. граничних задач (Randwertaufgaben); друга в початок дослідів над загальною теорією кривих розподілу, що є задачею актуальною, з огляду на незадовільність сучасного стану цієї теорії, що спирається в значній мірі на праці [Karl] Pearson'a, так глибоко критикованій останніми роками з погляду методологічного та з погляду математичного обґрунтування; сьома праця стосується критики махістичних поглядів відомого вченого R[ichard Edler von] Mises'a на основи та задачі теорії ймовірностей і статистики.

Декілька праць виконали на теми і під керівництвом акад. [М. П.] Кравчука члени комісії Шепелевський, [С. М.] Кулик, [О. С.] Смогоржевський, [В. І.] Можар.

Наук[овий] співр[обітник] В. Є. Дяченко виконав такі заплановані праці:⁵
[...]^{*2}

¹ Загальна кількість праць – 5.

² Загальна кількість праць – 10.

³ Загальна кількість праць – 10.

⁴ Загальна кількість праць – 7.

⁵ Загальна кількість праць – 4.

Крім того В. Є. Дяченко зробив низку методологічних доповідів у зв'язку з конкретними темами на кафедрі та на спільних засіданнях кількох кафедр¹ [...]*³.

Нештатний наук[овий] співр[обітник] Б. І. Лагунов виконав праці:²

[...]*²

Б. І. Лагунов перевів бібліографічну роботу і вів заняття в освітньому гуртку в ДЧАФ.

ІНДУСТРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНИЙ ЦИКЛ

Працюючи на одній з актуальніших ділянок наукової роботи, цикл розгорнув 1931 року значну наукову роботу, виконавши в основному свій тематичний план, перевиконавши його в галузі теоретичної роботи, недовиконавши в експериментальній. [...]*⁷

Установам циклу на низці ділянок н[ауково]-д[ослідної] роботи пощастило дійти ув'язки своєї роботи, як за тематичним змістом, так і організаційно, з актуальними проблемами технічної реконструкції. Катедра математичної фізики розв'язала велику кількість складних математичних питань з динамічної та статичної стійкості в електричних машинах, з інженерних розрахунків на міцність, з механічних коливань, одночасно синтезуючи свою роботу до розроблення загальних метод розв'язання коливальних проблем. Значну частину робіт виконано за безпосереднім завданням дослідних інститутів НДС ВРНГ УСРР та Держплану СРСР.

Катедра технічної аерогідродинаміки розробила низку теоретичних та теоретично-експериментальних дослідів з роботи відбіжних та пропелерних смоків, а також вітряків у безпосередньому зв'язку з Інститутом променергетики³ ВРНГ. Інститут будівельної механіки, Катедра інженерних споруд розв'язали низку питань обрахунку міцності та конструктивного оформлення деталей інженерних споруд та машин, особливо в справі застосування електрозварювання, заміни металю деревом, застосування місцевих будівельних матеріалів у с[ільсько]-г[осподарському] та житловому будівництві. Отже ці роботи спрямовано на найактуальніші проблеми боротьби з дефіцитністю матеріалів та на здешевлення у будівельній промисловості та транспортному будівництві. Ці установи мають конкретні досягнення в реалізації своєї дослідної роботи, бо їх наслідки вже в тому самому році засвоїли проектні організації та будівництво в вигляді нових конструкцій та конструктивних частин (раціоналізація швів у двотетових балках, будівництво 8 ґрунтів, нові дерев'яні конструкції в мостах та укриттях). Ще ефективнішою була робота цих установ у галузі консультаційній, бо вони виконали коло 100 консультацій, як для підприємств та проектних організацій, так і для н[ауково]-д[ослідних] інститутів промисловості.

Катедри теорії пружності та гірничої механіки опрацювали низку питань міцності, динаміки шахтного підйому та його безпеки, а також проблему перевірювання шахт. Основні роботи цих кафедр виконано за завданнями кам'яновугільної промисловості та Наркомпраці.

Катедра теорії пружності розв'язала завдання про тривалість стрижнів певного обрису, що вживаються, як конструктивні елементи, та низку питань міцності в

¹ Загальна кількість доповідей – 4.

² Загальна кількість праць – 3.

³ Тут і далі – так у документі. Правильно: Науково-дослідний інститут промислової енергетики.

гірничій справі. Катедра гірничої механіки розробила теорію та розрахунок комплексного провітрювання, розробила також зміни та доповнення до правил безпеки шахтного підйому. Остання робота розв'язує низку актуальних питань шахтного будівництва та експлуатації. Крім того, ця катедра проробила низку питань з промислової енергетики.

Кабінет транспортної механіки розробляв проблеми динаміки рухомого складу залізниць, висувачи в своїй роботі нові погляди на розрахунок зчіпних приладів, динамічний розрахунок паротягів та верхньої будови, зокрема вивчаючи структуру коефіцієнтів зчіплення. Кабінет аналізував також критерії добору найвигідніших складів потягів, щоб перецінити наявні погляди на добір найдоцільніших складів.

Окремою ділянкою роботи кабінету була механізація тяглових розрахунків; у цім напрямку в 1931 р. закінчено графоаналізатор, двоконусний інтегратор та логаритмічну шкалу для розрахунку складів. Дослідження переводилися лише теоретичні, бо лябораторне устаткування відставало від теоретичної роботи на стільки, що кабінет не зміг перевести дослідної перевірки з основних питань динаміки рухомого складу.

Характеризуючи роботу установ циклу в цілому, треба відзначити, що установи циклу розробляють низку стрижневих питань техніки як з боку теоретичного, так і експериментального. Розв'язуються складні теоретичні проблеми промислової енергетики (коливання електромашин, теорія смоків), проблема механічної міцності (пружної тривалости, динаміки шахтного підйому, динаміки рухомого складу), розв'язуються конструктивно-виробничі питання про застосування нових будівельних процесів та конструкцій у будівництві (електрозварювання залізних конструкцій, нові дерев'яні укриття, будівництво з ґрунту). Проте, зміст тематики далеко не на всьому обсязі відбиває основні проблеми технічної реконструкції промисловости будівництва та транспорту. Так, не знайшли відображення в роботі установ циклу проблеми безперервного потоку здобування вугілля, проблема економії металу в машинобудівництві, проблема модернізації великовантажного рухомого складу, а також слабо відбилися проблеми оборонної ваги.

Ухвали ЦКК НК РСІ про роботу інститутів промисловости в значній мірі характерні для роботи Індустріально-технічного циклу і знайшли відображення в плянах циклу на 1932 рік. [...]»¹

В багатьох випадках тематика роботи розпорошується на дрібні, вузькофахові роботи характеру контрольних випробувань та проектування, що за змістом своїм відповідають заводським лябораторіям та конструкторським бюроам. Ця робота в значній мірі заступає основну наукову роботу з стрижневої проблематики установи (Інститут будівельної механіки, Катедра інженерних споруд).

Низка дослідних робіт теоретичного характеру Катедри математичної фізики знайшли позитивну оцінку в закордонній науковій пресі; зокрема катедра розробила проблеми коливань синхронних машин. Всесоюзна конференція в справі коливань доручила катедрі дальше розроблення цієї проблеми. Дослідні роботи акад. М. М. Федорова одмічено спеціальною ухвалою Ради безпеки Наркомпраці СРСР, як роботи, що є «цінний вклад у справу соціалістичного будівництва». Експериментальні роботи Електрозварної лябораторії з нових конструктивних форм зварних залізних споруд знайшли відгуки в СРСР та за кордоном. Експериментальні

роботи Інституту будівельної механіки з ґрунтового будівництва, з дерев'яних просторових укріттів, з спрощеного випробування дерева були об'єктом широкого обговорення на всесоюзних конференціях дерев'яних конструкцій та місцевих будівельних матеріалів; вони дістали на них позитивну оцінку; їх засвоює тепер низка всесоюзних галузевих інститутів.

[...]¹

Проте взаємодія між теоретичним розробленням проблем та практичним їх розв'язанням, між теоретичним та експериментальним або виробничим дослідом, а з тим і методологічна постановка н[ауково]-д[ослідної] роботи стоїть в циклі далеко не на належному рівні. Хоч високоякісна теоретична робота низки катедр і виконується за конкретними практичними завданнями, проте нема дійового зв'язку між цією теоретичною роботою та практичною її реалізацією. Лябораторна перевірка часто не спрямовується теоретичними міркуваннями і, навпаки, наслідки експериментальних досліджень виробничої та будівельної практики не обґрунтують шляхів теоретичних розроблень, знецінюється вага критерію практики, а це призводить до звуженого, однобічного розроблення питань. [...]¹

Роботу пленуму та бюро Індустріально-технічного циклу, було переведено в таких напрямках:

1. Наукова робота. Відбулося 6 пленумів циклу на яких заслухано 6 наукових доповідів; з них одна від Катедри математичної фізики, одна від Катедри інженерних споруд з проблем електрозварювання, 2 доповіді з будівельної механіки. [...]¹. З роботи позаакадемічних наукових установ заслухано та обговорено з конкретними висновками наукову роботу Київської філії Інституту ВРНГ¹. На засіданнях циклу приймало участь (коло 15 осіб) представників НДУ промисловости, виробництва та проектних організацій. Загалом поставлено було доповіді і обговорено їх не цілком пляново і не підпорядковано їх тим основним завданням, що ставали перед циклом, зокрема не пощастило поставити доповіді з дослідних робіт в галузі транспорту. Цикл нічого не зробив у напрямку комплексування роботи між установами, крім відповідних вказівок установам під час складання плянів на 1932 р.

2. Оргплянова робота. Цикл двічі розглянув на пленумах пляни роботи установ на 1932 рік, зробивши поправки головно до змісту та цільового настановлення окремих робіт, а також щодо концентрації за стрижневими проблемами.

Бюро циклу систематизувало досвід ув'язки н[ауково]-д[ослідної] роботи з промисловістю, розробило конкретний плян врегулювання цієї справи, про що було зроблено доповідь на сесії I відділу.

Президія ВУАН прийняла низку ухвал для розв'язання цього питання, що лежить в основі створення належних для індустріально-технічних установ умов роботи щодо змісту роботи, її реалізації та матеріального забезпечення.

3. Видавнича робота. Здано до друку один номер циклового журналу, готується другий.

Отже, проробивши певну наукову роботу, поставивши на пленумі конкретно фахові методологічні доповіді, цикл не цілком ще охопив усю дослідну роботу установ, не налагодив комплексної роботи, не впливав активно в процесі плянування на стрижневу тематику дослідної роботи.

¹ Тут і далі – так у документі. Упорядникам не вдалося встановити офіційну назву установи.

Розпорошений по кількох напрямках загальний обсяг роботи циклу є дуже незначний, що характеризується такими цифрами асигнувань на весь цикл протягом 3-х кварталів 1931 року, як 20 000 крб. Головний характер роботи установ – експериментальний, і тому цих держбюджетових асигнувань ледве вистачає на поточні витрати для експлуатації устаткування, частина якого протягом десятків місяців не монтується. Таке невикористання через недостатність штату та асигнувань є прикритою та неприпустимою явище в роботі установ циклу. Отже, головне джерело для фінансування роботи є асигнування від госпорганів, які проте надходять непланово, бо установи циклу не займають будь-якого певного положення в системі дослідних установ промисловости. Ця майже цілковита залежність роботи, а тим і тематики, від інтересів окремих госпоб'єднань, а іноді підприємств, різна в різних установах циклу.

Щоб поліпшити організаційні та матеріальні умови роботи установ, цикл вживає конкретних заходів у справі налагодження систематичного зв'язку з органами та НДУ промисловости. Проте треба відзначити, що реалізація цих заходів, як у самій ВУАН, так і в органах планування науково-дослідної роботи промисловости посувається надзвичайно мляво.

Щоб піднести роботу циклу на належний рівень, що відповідав би завданням технічної науки у ВУАН, треба ґрунтовно реконструювати організацію індустріально-технічних установ та систему їх матеріального кадрового забезпечення відповідно до ухвал ЦКК про роботу Інституту промисловости та ухвал листопадової сесії I відділу про зв'язки з народнім господарством.

Катедра математичної фізики

За минулий рік Катедра математичної фізики ВУАН працювала в складі акад. М. М. Крилова та д[окто]ра М. М. Боголюбова, що працювали також як наукові консультанти кількох індустріальних науково-дослідних інститутів ВРНГ УСРР.

Катедра опрацювала такі проблеми:

1) За окремий квартал 1930 р.:

Інтегрування нелінійного диференціального рівняння 2-го ступеня, що його зустрінито при дослідженні спільної праці двох синхронних машин.

У цій праці головну увагу приділено на ефект так званого асинхронного моменту. Слід зауважити, що у випадку, коли цього моменту не було, рівняння було проінтегровано (одержано інтеграл живих сил) Ollendorf'ом (Siemens-Konzern). Але для загального випадку Ollendorf подав спосіб, що з теоретичного боку строгий, а з практичного – був визнаний за незадовільний.

У цій праці, що її висунено за ініціативою Інституту променергетики, визначення «Hochzulassiglast» було доведено до чисельних обрахунків – здобуто таблиці, розрахункові формули інженерного характеру і т. ін.

2) За 1931 р.:

а) Обрахування мажорації похибки формули Rayleigh'a для наближеного значення першого сингулярного числа.

У цій праці одержано різних мажорацій похибки відомої формули Rayleigh'a, при чім особливу увагу приділено одержанню нових, точніших ніж у Rayleigh'a формул, виходячи із здобутих мажорацій.

Ця праця, між іншим, показує, що одержання мажорацій для похибки має не тільки безпосередній інтерес, але також може служити й основою для здобування точніших формул.

б) Наближене інтегрування диференціальних рівнянь 4-го ступеня за граничних умов, що їх зустрінуто при розрахунку балок, які лежать на пружній основі. Тему висунув Інститут споруджень.

Основним завданням цієї праці є одержати елементи розрахунку – максимальних вартостей угинів (та моментів) без попереднього наближеного чи точного знаходження всього вигляду відповідної функції угину, як це звичайно роблять.

В цій праці подано для вказаних вартостей низку мажорацій, що між ними є й такі, які дозволяють необмежено знижати мажорацію.

Щож до 2-ої та 3-ої теми пляну, а саме: «Коливання гармати при змінній товщині стінок» та «Застосування символічних методів до рівняння телеграфістів при змінних характеристиках лінії», – то ці праці кафедра вже виконала за рахунок перевиконання плянів кафедри в 1930 році.

Переходячи до загальної характеристики праць кафедри за минулий рік, слід відмітити синтезування окремих дослідів кафедри до загальної теми – теорії коливань, особливо нелінійних.

Так, напр[иклад], коливання, від яких залежить сталість «*im grossen*»¹ синхронних машин будуть істотно нелінійні.

Виявилось можливим опрацювати спеціальні методи, які дозволяють трактувати загальні проблеми нелінійних коливань.

Крім суто наукової праці кафедра провадила також підготування кадрів – при кафедрі існував семінар під керівництвом акад. М. М. Крилова, де присутні аспіранти та наукові робітники опрацьовували різні теми.

За минулий рік акад. М. М. Крилов одержав деякі запрошення від наукових інституцій прочитати лекції та конференції з приводу своїх наукових дослідів у галузі наближеного розв'язування проблем математичної фізики та техніки, але з незалежних обставин реалізувати цих пропозицій акад. М. М. Крилов не мав змоги.

За 1931 рік співробітники кафедри надрукували такі праці:²

[...]²

Разом обидва співробітники Катедри математичної фізики ВУАН надрукували і передали до друку 55 арк. наукових праць дослідного характеру.

Інститут будівельної механіки

За тематичним пляном виконано:

1) Розроблення систем та конструкцій дерев'яних просторових укриттів: випробувано модель розкосного укриття, спроектовано та виконано два нових варіанти моделей безрозкосних; роботу реалізовано виконанням проектів для будівництва Енерго-інституту³, будівлі Укр[аїнського] інституту споруд у Харкові, будівлі лабораторії Інституту буд[івельної] механіки, будівлі театру Сталінської міськради (в порядку шефства). Виконавці акад. К. К. Симінський, інж[енер] М. Т. Кохан.

2) Дослідження будівництва з місцевих будівельних матеріалів: роботу в основному передано Київській філії Інституту споруд, що реалізує наслідки перших дослідів інституту в цьому напрямі.

У звітному році переводились повторні термічні виміри та літературно опрацьовано матеріали спостережень цього та минулого року. Наслідки дворічного

¹ «*im grossen*» – в цілому (англ.).

² Загальна кількість праць – 16.

³ Тут і далі – так у документі. Можливо мається на увазі: Київський енергетичний інститут.

дослідження використовує промисловість та галузеві дослідні інститути шляхом переведення дослідного будівництва. Виконавці: акад. К. [К.] Симінський, М. [М.] Афанасьєв та нешт[атний] співроб[ітник] Г. Орлов і О. Медведєв.

3) Методика випробовань металів. Виконано дослід над твердістю казанового заліза, що дав негативні наслідки і роботу в цьому напрямі припинено. Переведено критичну аналізу наявних способів визначення якості казанового заліза (надруковано). Переведено в частині лябораторних випробувань металографічний дослід казанового заліза. Виконавці: Ф. [П.] Белянкін, М. [М.] Афанасьєв.

4) Методику структурної аналізи (знято з пляну). Виконавець М. [М.] Афанасьєв.

5) Дослідження приладів для динамічних вимірів. Роботу виконано в частині проектній, виготовлення апаратури та критики літературних даних. Виконавець С. [В.] Серенсен. Отже намічений на 1931 рік тематичний плян виконано не повністю, бо з п'яти намічених тем повністю виконано лише одну, решта виконана не більш як на 50 %.

Поза тематичним пляном інститут виконав:

6) Вдарне випробування каміння для шляхових покриттів (висунув інститут), – виконано в частині лябораторних випробувань, виконавець Ф. [П.] Белянкін.

7) Розрахунок артколіс. Завдання Київського Червонопрапорного заводу¹ (виконано цілком – 100 %), виконавець С. [В.] Серенсен, роботу реалізовано у відповідних проектних органах.

8) Дослідження вібрацій збагачувальних споруд. Завдання Шахтобуду. В частині дослідів на спорудах виконано на 100 %. Виконавець С. [В.] Серенсен; наслідки реалізуються в проектній роботі Шахтобуду. В частині лябораторних спроб зроблено підготовчу роботу (30 %) – виконавець Ф. [П.] Белянкін. Роботу продовжується в 1932 році.

9) Дослідження дерев'яних конструкцій для ангарів, ТСОАХ'у, виконано частково підготовчу роботу, робота в основному виконується у 1932 р., виконавці: акад. К. К. Симінський та нешт[атний] співр[обітник] інж[енери] П. Г. Бугаєць і М. Т. Кохан.

10) Новий спосіб випробовувати деревину. Сконструйовано прилад для виробничих випробувань на конструкціях та виконано його (з[аво]д Винахідників). Зроблено спробу застосування приладу на новій деревині. Виконавець відряджений від Всес[оюзного] і[нститу]ту споруд, інж[енер] В. Сіваш.

Друковані праці співробітників інституту².

[...]²

Катедра інженерних споруджень

І. Виконано плян робіт.

1) Дослідне порівняння клепаных та електрозварных балок (Є. О. Патон, М. І. Козловський, Б. М. Горбунов).

2) Дослідне порівняння способів підсилення клепаных балок наваркою аркушів (Є. О. Патон, В. В. Шеверницький).

3) Вишукання найкращих конструкцій зварных наскрізних ферм (Є. О. Патон, М. В. Петров).

¹ Так у документі. Правильно: Київський червонопрапорний завод «Червоний арсенал».

² Загальна кількість праць – 12.

4) Порівняння міцності клепаних і зварених наскрізних ферм шляхом тривалого вібраційного випробування (Є. О. Патон, П. П. Буштедт, М. І. Козловський).

5) Вишування раціонального типу дерев'яних мостових ферм (Є. О. Патон, Є. А. Клех, П. Г. Міхаеліс).

6) Вишування найкращого способу супряження брусів щодо витвору складових прогонів (Є. О. Патон, М. І. Козловський).

7) Вишування раціонального способу перекриття стиків дерев'яних брусів (ляборант).

П. Понад плянова робота.

8) Випробування зал[ізо]-бет[оного] безбалочного перекриття Київської швацької фабрики (Є. О. Патон, М. І. Козловський, В. В. Шеверницький).

9) Випробування електрозварного буксира на 150 мех[анічних] коней на корабельні ім. Сухомлина¹ (Є. О. Патон, М. І. Козловський, В. В. Шеверницький).

10) Проект нової лябораторії інженерних споруджень і 3-х спрощених машин до неї 100–200 тонн ([Є. О.] Патон, [М. І.] Козловський, [М. В.] Петров).

11) Проект переробки старого трамвайного мотора типу Ж-Е-52 на зварний генератор (П. П. Буштедт).

12) Проект станка для гнуття кілець Тухшерера (П. П. Буштедт).

13) Досліди над роботою зварного генератора СМ і виявлення можливості перемикачів його за схемою Вестінггауза для поліпшення роботи (П. П. Буштедт).

14) Розроблення конструкції й виготовлення автомата для дугової зварки металевим електродом (П. П. Буштедт).

15) Вібраційна машина для динамічного випробування споруджень (П. П. Буштедт).

16) Випробування електрозварення двотаврових балок прогоном 13,3 м Київського енерго-інституту² (Є. О. Патон, М. І. Козловський).

17) Прилад для дослідження електродів (П. П. Буштедт).

18) Дослідження газів і пороку при дуговім електрозварюванні (д[окто]р Зайчик).

19) Вишування раціонального хемічного складу скла для захисту очей електрозварників (д[окто]ри [Л. Г.] Генес, [А. Г.] Васютинський).

20) Диспансеризація 60 електрозварників з метою виявлення шкідливості електрозварювання (д[окто]ри Сокол, Щур, Кістяківський, [Л. Г.] Генес, [А. Г.] Васютинський, Панченко).

Наведені результати дослідних робіт кафедри знайшли пристосування в промисловості: 1) Для двотаврових балок дано раціональні способи проектування перекроїв, приварювання поземих аркушів до стінки балки та розрахунок стійкості балок з експериментальною перевіркою. 2) Вишукано раціональні трубчаті перекрої елементів з двох кутівок. 3) Ромбічні ґрати для дерев'яних ферм на кільцевих сполученнях. 4) Зварочний генератор для трамвайного мотора. 5) Станки для гнуття кілець Тухшерера. 6) Спрощені машини для випробування конструкцій. 7) Вібраційна машина для випробування конструкцій. 8) Нові методи лікування обпечення вольтовою дугою.

¹ Так у документі. Правильно: Державна корабельня ім. Сухомлина.

² Так у документі. Мається на увазі: Київський енергетичний інститут.

Катедра гірничої механіки

Акад. М. М. Федоров виконав такі праці:

1) Комплексна механічна вентиляція копалень, її теорія та розрахунок.

Цю працю було викликано першочерговими вимогами шахтового будівництва Донбасу, а саме потребами перестукування вентиляції газової шахти «Іван» Макіївського району Донбасу в зв'язку із збільшенням її продукції. Завдання переустаткування не відповідали звичайним способам розрахунку, а тому довелося утворити загальнішу теорію провітрювання та розрахунку вітрогонів. Тему виконано за дорученням Науково-технічної ради кам'яновугільної промисловости СРСР та Шахтобуду, як позачергову працю.

2) Проект змін і доповнень правил безпеки шахтного підйому.

Цю роботу виконано за дорученням Народнього комісаріату праці СРСР також в позачерговім порядку.

При виконанні цієї комплексної праці виникло декілька нових науково-технічних тем; деякі з них уже розроблено, розроблення інших ще не закінчено.

Цю працю присвячено гірнякам-робітникам СРСР та піднесено їм через НКП СРСР як подарунок на 1-ше травня 1931 року.

Проект правил безпеки докладався «Міжвідомчій нараді в справах безпеки» при НКП СРСР і з невеликими змінами його ухвалено.

Науково-технічна праця акад. М. [М.] Федорова.

16 квітня 1931 р. (початок) та 14 червня (продовження) зроблено доповідь Науково-технічній раді кам'яновугільної промисловости СРСР (НТР-КВП) «Основныя положення проектирования подъемной установки для наклонной шахты выпуклого вверх профиля с возрастающим углом падения».

Ця доповідь має загальне значення для підоймалень вищезазначеного типу, але виникла вона як науково-технічна основа для контрпроекту, що запропонувала німецька фірма БУКАУ та Вольф для Ленінської похилої шахти Уралвугілля.

В цій доповіді акад. М. [М.] Федоров дає винайдений від нього новий спосіб вивести хвостову натягову лину з міжколісного простору вагонетки на роз'їзді, а в зв'язку з цим простіший тип всієї підоймальні.

А. Ю. Сливінський у минулому 1931 році виконав такі роботи:¹

[...]²

Катедра технічної аеро- та гідродинаміки²

У пляні роботи катедри були теми:

1) Вихрова теорія відбіжних смоків, 2) Експериментальне вивчення гратової лопаті, 3) Систематичне лябораторне вивчення відбіжних смоків, – їх провадив керівник катедри акад. [Г. Ф.] Проскура за пляном робіт ПШЕ.

Друковані праці:³

[...]²

Акад. [Г. Ф.] Проскура брав участь у Першому всесоюзному з'їзді гідраліків та гідротехніків у Москві у квітні 1931 р., його було обрано на голову Комісії машинобудівництва; на з'їзді зробив доповідь на тему: «Теоретичне угрунтування лябораторної методи вивчення відбіжних смоків».

¹ Загальна кількість праць – 4.

² Так у документі. Правильно: Катедра технічної аерогідродинаміки.

³ Загальна кількість праць – 6.

Брав участь у Всесоюзній аеродинамічній конференції в Москві в квітні 1931 р., на ній зробив доповідь на тему: «Характеристика вітряків».

Експериментальні роботи:

Проведено вивчення серії коліс відбіжних смоків у лябораторії гідровідділу ПЕ; ця робота є експериментальною частиною надрукованої праці: «Вихрова теорія відбіжних смоків». Результати роботи буде надруковано 1932 року.

Кабінет транспортної механіки

Кабінет проробив такі теми:

Проф. П. [М.] Супруненко: 1) Теорія подовжніх коливань складних поїзних систем. Роботу розв'язано теоретично, для експериментальної перевірки улаштується лябораторія.

2) Ще про фракційний графоаналізатор та його практичне застосування. Графоаналізатор здійснено, технічно виправдує себе. Три конструкції приладів оголошено, як технічно виправдані.

3) Розрахунок нормальних та критичних швидкостей паровоза серії Э. В закінченому стані передано до НКШ.

4) Прилади для запису кривих $s=\varphi(t)$ та $v=\psi(s)$ в дводисковому інтеграторі. Конструкцію здійснено, як технічно виправдану оголошено.

5) Деякі міркування про мінімальну швидкість руху поїздів. Закінчено до друку.

6) Графічне збудування механічної роботи поїздів. Закінчено до друку.

7) Кругова логаритмічна шкала для розрахунку складів поїздів. Закінчено до друку.

8) Два прилади, що записують криві $s=\varphi(t)$ та $v=\psi(s)$ в двоконусному інтеграторі – прилади здійснено, технічно виправдують себе, конструкцію оголошено.

9) Паровозодинамічна лябораторія та методи її роботи. Закінчено до друку та для застосування.

10) Міркування про встановлення дійсних коефіцієнтів, як зчіплення коліс за рейками. Закінчено до друку.

11) Лябораторія подовжніх коливань та методи її роботи. Закінчено до друку та для застосування.

12) Механізм для паророзподілення на паротягах. Розроблено з теоретичного боку.

М. П. Воронянський: 1) Найвигідніший склад поїздів у порожньому напрямку. Передано до НКШ.

2) Механічна робота паровозів.

Закінчено до друку. Всю наукову роботу було скеровано в напрямках:

а) збільшити використання зчіпної сили тяги льяокомотивів-паровозів, електровців, тепловців;

б) правильно висвітлити динаміку рухого складу для розрахунків його конструкції, тягових приладів та верхньої будови, щоб підійти до вибору актуальніших елементів рухого складу та колії;

в) підвищити використання рухого складу;

г) механізувати розрахункові роботи;

г) популяризувати та здійснювати льяокомотиво-іспитову станцію для випробування з механічного, енергетичного та динамічного боку льяокомотивів теперішніх, і майбутніх;

д) розробляти заходи щодо заощадження палива на залізницях (Півд[енно]-зах[ідна] залізниця).

Тематичний збірник кабінету виготовлено до друку загальною кількістю 14 аркушів.

Крім того друкуються такі популярні брошури: М. [П.] Воронянський, «Про автотрис» (1 аркуш), О. [Б.] Дульнев «Про маршрутизацію поїздів» (2 аркуші).

Катедра теорії пружності

Катедра теорії пружності працює на базі механічної лабораторії Металургійного інституту в Дніпропетровському¹.

Наукова праця акад. О. М. Динника.

В 1931 р. надруковано:²

[...]^{*2}

Катедра теорії пружності працює над питанням міцності і теорії пружності в гірничій справі. Наукові праці належать або цілком до гірничої справи, або близько стосуються її.

Науково-технічна діяльність і науково-технічна пропаганда належать цілком до гірничої справи.

БІО-БОТАНІЧНИЙ ЦИКЛ

Протягом 1931 року цикл опрацював низку проблем реконструктивної доби та соціалістичного будівництва. Щоб більш активізувати свою роботу та пов'язати її з реальним життям, Біо-ботанічний цикл зробив ще на початку весни значні зміни та вніс додатки до тематичних плянів своїх установ на 1931 рік, а в листопаді ґрунтовно переглянув і переробив тематичні пляни на 1932 рік.

З поставлених 1931 року і опрацьованих цілком або почасти основних проблем можна зазначити такі:

1. Проблема підвищення врожайності. Цю проблему опрацьовано в напрямках вивчення динаміки та продуктивності фотосинтези, дослідження хлорофілоносного апарату у вищих рослин, посухо- та морозостійкості культурних рослин, рослин гормонів, кольоїдно-хемічних властивостей протоплазми, мікробного населення ґрунту й води, генетичних досліджень та акліматизації.

Здобуто нові дані про генезу хлорофілоносного апарату та фотосинтезу, як фактор врожайності.

З'ясовано фізіологічно динаміку врожаю на родючих ґрунтах. Здобуто нові фізіологічні дані щодо проблеми цукристості та стиглості буряка (наслідки передано до Укр[аїнського] наук[ового] інст[итуту] селекції³).

2. Вивчення фльори України та Союзу, як продукційної сили.

Опрацьовано монографічно низку родин та родів з фльори України, Сибіру та Далекого Сходу. Розроблено програму та кошторис «Критичної фльори України». Переведено гео-ботанічні дослідження на Сталінщині, в Луганській окр[узі], на лівобережній частині району Дніпрельстану та в Карлівському степовому заповіднику ВУАН. Проводиться вивчення спорових рослин (мохів, грибів та обрісників) України та інших місць Союзу (Дал[екий] Схід, Охотське узбережжя, Урал). Для згаданих спорових рослин України складаються визначники.

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Дніпропетровський металургійний інститут.

² Загальна кількість праць – 15.

³ Так у документі. Правильно: Науково-дослідний інститут селекції.

3. Дослідження різних технічних рослин (напр[иклад], йододайних, кавчукових, проблема височування тощо).

Виявлено нові технічні рослини (олійні, кавчукодайні) та розроблено нові методи технічного оброблення йододайних водоростів, що дають змогу здобувати з них не лише йод, а й агар-агар. Виявлено величезні запаси йододайних водоростів у Чорному морі.

Опрацьовано методику визначення етерових олій за малих наважок та методику бактеріоскопії лятексу кавчукодайних рослин. Опрацьовано низку проблем щодо височування в зв'язку з лісовим господарством.

[...]^{*1}

Видрукувано 1–2 число циклового журналу. До друку здано й незабаром має вийти в світ третій випуск того самого журналу.

Готуються матеріяли до 4-го випуску.

Біо-ботанічний цикл має в складі своїх установ Карлівський заповідний степ; там розпочато і переведено громадську та науково-популяризаційну роботу: прочитано кілька лекцій та доповідів, влаштовано відділ заповідника на районній виставці та переведено екскурсії до степу.

Цикл взяв участь у розробленні плану зазеленення робітничих міст Донбасу.

За звітний рік відбулось шість засідань бюро циклу, шість пленумів циклу, дві виробничі наради та чотири засідання редколегії.

На пленумах циклу, крім низки організаційних питань, заслухано такі наукові доповіді:¹

[...]^{*3}

З 1 квітня 1931 р. до складу Біо-ботанічного циклу входить Український науково-дослідний інститут ботаніки², як установа при ВУАН.

Катедра спорових рослин

За пляном виконано таку роботу:

1. Опрацювання фльористичних колекцій з Вірменії, що їх було зібрано 1929 р. (акад. О. В. Фомін).

2. Монографічне опрацювання форм *Acer campestre* L. (О. Г. Радде-Фоміна).

Здано до друку такі праці:³

[...]^{*2,7}

Комісія вивчення дерев та чагарників України

Голова акад. О. В. Фомін. Комісія згуртувала низку відповідних фахівців і розпочала пророблення кількох тем, напр[иклад]: 1) вивчення українських видів лози, щоб використати їх для заліснення пісків та ярів, для чинбової промисловости та лозоплетіння (проф. В. М. Андреев); 2) Деревні та чагарникові породи в складі полезахисних смуг у степу (Г. О. Стоянов).

В засіданнях комісії було заслухано доповідь проф. В. М. Андреева та проф. О. М. Льовшина про розведення на Україні *Eucommia ulmoides* (кавчукодайна рослина) та розглянуто питання про дерева та чагарники, потрібні для зазеленення Сталінщини.

¹ Загальна кількість доповідей – 8.

² Тут і далі – так у документі. Мається на увазі: Науково-дослідний інститут ботаніки НКО УСРР. Після передачі до складу ВУАН – Інститут ботаніки.

³ Загальна кількість праць – 6.

Катедра квіткових рослин

Акад. В. І. Липський.

Провадилась робота щодо вивчення низки технічних рослин (лікарських, олійних, текстильних, етеродайних, чинбарних та кавчукодайних). Розв'язано низку питань щодо культури цих рослин та виявлено нові технічні рослини (напр[иклад], кавчукодайна *Synanchum acutum*, олійна *Crambe maritima* тощо).

В Чорному морі виявлено запаси йододайної рослини *Phyllophora rubens* в кількості 4 1/2 мільйона тонн.

Вироблено способи здобувати з неї не лише йод, а й агар-агар.

Акад. В. [І.] Липський здав до друку рукопис: «Исследование местной одесской флоры для промышленных целей».

Катедра фізичної фізіології рослин

Акад. М. Г. Холодний. Опрацьовано цілком або почасти такі теми:

1) Про вплив поранень на ріст і рухи рослин ([М. Г.] Холодний). Досліди ствердили гормональну теорію тропізмів Холодного-Вента.

2) Про фізіологічний чин ростового гормону ([М. Г.] Холодний). Здобуто дані щодо експериментального створення опухів на коренях рослин через порушення нормальної гормональної рівноваги.

3) Про вплив електролітів на форму та динаміку плазмолізи. Опрацював і здав до друку аспір[ант] [С. Х.] Занкевич.

4) Бактеріоскопія ґрунтів за методою Россі-Холодного ([М. Г.] Холодний). Спроби показали, що реакція ґрунту дуже позначається на розкладі клітковини під впливом ґрунтових мікроорганізмів.

5) Бактеріоскопія латексу кавчукодайних рослин. Опрацьовано методику.

Поза пляном виконано такі праці:

1) Поставлено низку спроб з проростками *Lepidium sativum*, щоб з'ясувати причини розходження висновків [М. Г.] Холодного та [М. Ю.] Вагнера.

2) Розпочато досліди над ростовою реакцією на світло з метою перевірки теорії фототропізму Бляу.

Протягом 1931 р. акад. М. Г. Холодний надрукував такі праці:¹

[...]^{*2}

В галузі науково-популярної роботи акад. [М. Г.] Холодний, крім видрукуваної брошури ґрунтові бактерії, значення їх у природі та сільському господарстві, прочитав радіолекцію на тему: «Невидиме життя в ґрунті».

Катедра хемічної фізіології рослин

Акад. В. М. Любименко.

У звітному році за пляном досліджено пігменти пластид *Zanordinim collaris*, *Patina Ravonia* і *Phyllophora rubens*, також пігменти насіння *Luffa*. Виділено кілька нових каротинідів, один новий хлорофілін, одержано у кристалічному вигляді протохлорофіл. Наслідки мають велике теоретичне значення для з'ясування генези хлорофілоносного апарату і різних етапів процесу зеленіння у вищих рослин у зв'язку з явищами хлоризи та альбінізму. Підготовлено зведену доповідь до найближчої сесії ВУАН на тему: «Фотосинтеза, як фактор врожайности».

¹ Загальна кількість праць – 11.

Опрацьовано матеріал до питання «Про вплив механічних пошкоджень на енергію фотосинтезу», що постало в наслідок експериментальної роботи за останні два роки. Цей матеріал буде використано для доповіді на найближчій сесії ВУАН на тему: «Нове уявлення про фотосинтезу».

Акад. В. М. Любименко 1931 року надрукував:¹

[...]²

Катедра акліматизації

Акад. М. Ф. Кащенко та науково-технічний співробітник перевели роботу над дальшим поширенням Музею акліматизації. Акад. [М. Ф.] Кащенко провадив досліди над впливом підсушування на наступні покоління рослин, як нової методи прискореної акліматизації. Виявлено, що майоран, будучи підсушеним, дає стигле насіння, в той час, як майоран, що культивується звичайним способом, такого насіння не дає.

Акад. М. Ф. Кащенко виготовував до друку такі статті:²

[...]²

Катедра генетики та селекції

Акад. [А. О.] Сапегін протягом 1931 р. опрацьовував дві теми:

- 1) Генетика міжвидових схрещень.
- 2) Штучне утворення мутантів.

Катедра біології с[ільсько]-г[осподарських] рослин з Комісією для вивчення сортів с[ільсько]-г[осподарських] рослин та врожаю

Акад. Є. П. Вотчал, наук[овий] співр[обітник] В. Г. Коваленко розробляли проблеми, пов'язані з сільським господарством:

1) Проблема підвищення врожайності та посухостійкості. Досліди дали можливість до певної міри з'ясувати динаміку врожаю на різних ґрунтах. Наслідки праці мають значення для селекції.

2) Проблема стиглості буряка. Досліди показали, що асиміляція в листках буряка продовжується в жовтні-листопаді.

3) Опрацьовано систему стандартних шкал для точного визначення інтенсивності відтінків зеленої барви листків різних сортів культурних рослин, що має велике значення при описі цих сортів та при різних фізіологічних дослідках.

4) Проблема цукристості.

Розпочато роботи в напрямі детальної аналізи розподілу цукрів у буряку та теоретичного висвітлення проблем нагромадження та пересування цукрів. Виявлено, що цукри цілком нерівномірно розподілено по різних тканинах буряка.

Наук[овий] співробітник В. Г. Коваленко вивчала добові зміни осмотичного тиску в рослин під час денної спеки.

Комісія височування³

Голова акад. Є. П. Вотчал, співробітники Д. І. Товстоліс та О. С. Мельник.

Пророблено низку питань, пов'язаних з проблемою височування сосни та лісового господарства, а саме:

1) Виснаження сосни в наслідок довголітнього височування. Наслідки цієї роботи мають розв'язати питання про запровадження по наших лісах багаторічного височування ([О.] С. Мельник).

¹ Загальна кількість праць – 5.

² Загальна кількість праць – 6.

³ Так у документі. Правильно: Комісія підсочки та її впливу на дерево.

2) Причини недостатнього виходу живиці по деяких ділянках соснового насадження (О. С. Мельник).

3) Закінчено роботу щодо впливу опенька на вихід живиці.

4) Закінчується опрацювання матеріялу щодо впливу засмола.

5) Опрацьовано тему про вихід живиці в сосен різних клясів за Крафтом.

6) Закінчено роботу щодо впливу *Trametes pini* на процес височування.

7) Опрацьовано тему про вплив літнього та зимового окоровування на вихід живиці (за завданням промисловости).

8) Пророблено цитологічне дослідження будови смоляних ходів сосни (акад. [Є. П.] Вотчал та Григор'єва).

9) Опрацьовано питання про вплив височування на приріст окремих дерев та цілих насаджень і вироблено нову методу визначати приріст (Д. І. Товстоліс). Ця проблема багато важить у лісному господарстві для збільшення маси приросту дерев.

Акад. Є. П. Вотчал зробив в Академії такі доповіді:¹

[...]³

Проф. Д. І. Товстоліс доповів про «Вплив підсочки на зріст сосни».

Здано і готується до друку:²

[...]²

Науково-дослідний інститут ботаніки при ВУАН

Науково-дослідний інститут ботаніки з 1 квітня 1931 р. з розпорядження НКО УСРР був об'єднаний з Ботанічним музеєм ВУАН і тому дістав назву Н[ауково]-д[ослідного] інституту ботаніки при ВУАН. Інститут має філії в Харкові, в Одесі (Ботанічний сад, що в 1931 р. перетворився на філію Н[ауково]-д[ослідного] інституту ботаніки при ВУАН), в Дніпропетровському – Ботанічний сад, в Житомирі – Ботанічний сад та в Кам'янці-Подільському.

Зв'язок інституту з філіями був надто недостатній і обмежувався суто формальними моментами. Ця хиба в роботі інституту залежала великою мірою від нез'ясованости питань організаційного характеру щодо стосунків інституту з філіями, оскільки бюджет філій та їх тематику затверджував НКО безпосередньо, проте, безперечно, це ще має виправитися в 1932 році.

Н[ауково]-д[ослідний] інститут ботаніки при ВУАН складається з таких відділів:

1) відділ квіткових рослин; 2) відділ спорових рослин; 3) відділ цитології; 4) відділ ембріології; 5) відділ фізіології та анатомії; 6) ботанічний музей і 7) ботанічний сад.

В межах цих відділів працювали лабораторії – у відділі квіткових рослин – систематики й фітогеографії, геоботаніки; у відділі спорових рослин – бріологічна, мікологічна, ліхенологічна; у відділі цитології – цитологічна; у відділі ембріології – ембріологічна; у відділі фізіології й анатомії – фізіологічна.

Тематичні пляни відділів інституту, складені на 1931 р., зазнали великої зміни у наслідок виконання ухвал I Всеукраїнської ботанічної наради, скликаної в Києві у травні 1931 року з ініціативи Н[ауково]-д[ослідного] інституту ботаніки. [...]⁸

¹ Загальна кількість доповідей – 3.

² Загальна кількість праць – 11.

Отже, в тематику інституту було внесено низку актуальних тем як: критична флора України, визначники спорових рослин України, рослинність України, закінчення «Визначника флори України».

Лябораторія систематики та ботанічної географії (керівник акад. О. В. Фомін, наукові співробітники [С. І.] Бордзиловський та [О. Д.] Вісюліна) опрацювала такі теми: 1) монографія родини Equisetaceae, Lycopodiaceae Сибіру та Далекого Сходу для «Критичної флори СРСР».

2) родини Samranulaceae та Cucurbitaceae та роди Potentilla та Cuscuta для «Визначника флори України».

3) підготовано р.р. Koeleria, Deschampsia та Dactylis для «Критичної флори України».

4) переведено підготовчу роботу до монографії кавчукодайного роду Adenophora.

5) розроблено програму та кошторис «Критичної флори України».

Гербарій квіткових рослин, що значно збільшився в наслідок злиття з гербарієм Ботанічного музею ВУАН, склався на 1 січня 1932 року з 150 000 аркушів, розпадаючись на загальний та український гербарії. В загальному гербарії 100 000 аркушів та в українському 50 000 арк.

Тепер провадиться робота над з'єднанням відповідних відділів гербаріїв Н[ауково]-д[ослідного] інституту ботаніки та Ботанічного музею. Ця робота, що має величезне значення для використання гербаріїв у «Критичній флорі України», провадилася протягом 1931 р. мляво і лише в 1932 році набрала потрібних темпів.

Відділ квіткових рослин на замовлення від української філії тресту «Кавчук» перевів обслідування флори України на кавчукодаїв, дослідивши Сталінщину, Луганщину, Маріюпільщину та Київщину. В цьому обслідуванні брали участь два наук[ові] співробітники: Ю. Д. Клеопов і О. Д. Вісюліна та три аспіранти: [Ф. О.] Гринь, [М. І.] Косець і Михайличенко.

Геоботанічна лябораторія (завідувач наук[овий] співр[обітник] Ю. Д. Клеопов) працювала над геоботанічним районуванням України. Було досліджено з геоботанічного та флористичного погляду Сталінську та Луганську округи (з участю аспірантів [Ф. О.] Гриня та [М. І.] Косця), лівобережну частину району Дніпрельстану (в комплексній експедиції ВУАН), переведено геоботанічне дослідження Карлівського степового заповідника ВУАН, опрацьовано збірку (до 1000 аркушів) з Київського лісостепу. Підготовлено до випуску 1-шу цептурію «Flora ucrainica exsiccata». Виготовлено такі наукові праці: «Огляд представників роду Dianthus України», ч. I та II («Вісник Київського ботанічного саду»).

Про знахідку *Orobus variegatus* на Правобережній Україні та питання зв'язані з цим (збірник: Четвертинний період) пророблено в доповіді: «Льодовикова доба на Україні в світлі флористичних та палеоботанічних даних», прочитаній у ВУАН в Комісії для вивчення четвертинного періоду.

[...]*7

Бріологічна лябораторія (завідувач Д. К. Зеров, науковий співробітник А. С. Лазаренко) працювала над такими проблемами:

а) Вивчення мохової флори України.

Невивченість мохової флори Україні дається взнаки при вивчанні рослинности на Україні для природної районізації, де мохи можуть багато дати для характеристики природних районів. Також і практикам лісоводам, болотознавцям,

меліораторам тощо мохи, як індикатори фізико-механічних умов оточення, дають багато цінних даних. Отже лабораторія працювала над інвентаризацією мохової фльори України, що має лягти в основу визначника мохів України.

З цієї проблеми було опрацьовано:

- 1) Фльора печіночників України – Д. К. Зеров.
- 2) Доповнення до фльори листяних мохів України – А. С. Лазаренко.
- б) Дослідження мохової фльори СРСР.

Тут було опрацьовано збірки мохів з Охотського узбережжя ([Д. К.] Зеров та [А. С.] Лазаренко – «Бюлетень Біо-ботанічного циклу ВУАН», ч. 1–2) та збірки мохів з Далекого Сходу ([Д. К.] Зеров та [А. С.] Лазаренко).

Крім того опрацьовувано власні збірки А. [С.] Лазаренка з Далекого Сходу. В наслідок цього опрацьовання виготовлено такі праці:¹

[...]²

- в) Вивчення копальних торфів України.

З цієї проблеми розроблено тему: «Опрацювання копальних торфів з Лупинного яру».

Роботу свою бріологічна лабораторія провадила в контакт і в погодженні з бріологічною лабораторією ВАН². Гербарій мохів складався з 3500 пакетів, поповнювали його шляхом збирання співробітники лабораторії та через обмін.

Ліхенологічна лабораторія (завідувач А. М. Оксер) працювала над підготовкою визначника обрісників України та над ліхенофльорою Уралу.

Визначник обрісників України має заповнити прогалину в наших знаннях про рослинність України і дати можливість практикам-лісоводам, геоботанікам, меліораторам включити і цей компонент до характеристики оточення об'єкта вивчення.

Для визначника підготовлено гербарні матеріали для першої частини, опрацьовано роли *Vergusaria* та *Thelidium*, опрацьовано збірки матеріалів з Київщини, з півдня України, збірку обрісників Д. Козлова з піскових арен півдня країни, зібрану експедицією М. [І.] Котова.

Ліхенофльора Уралу має становити частину колективної теми «Обрісники СРСР»; з цієї теми закінчується оброблення зібраних матеріалів. Крім того підготовлено порядки *Rugosocarpineae* та *Coniocarpineae* для «Конспекту обрісників СРСР». Впорядкований гербарій обрісників складається з 3000 пакетів.

Лабораторія мікологічна (завідувач З. К. Гіжицька) працювала над такими питаннями:

- 1) Визначник грибів України; з цієї теми виготовлено *Discomycetes* та рід *Uromyces* та опрацьовано збірки грибів з півдня України та лісів північної Київщини.
- 2) Вивчення біології грибів-шкідників.

Дослідження проростання спор *Merulius lacrimans* (шкідника деревини) в різних умовах середовища. Орієнтовно досліджено мікофльору бурякового поля, переведено підготовчу роботу до дослідження мікофльори житнього та картопляного поля.

Вивчено грибів-шкідників деревини підшефної Деревообробної ф[абри]ки ім. [В. Н.] Боженка³ в Києві. Крім того лабораторія перевела 19 консультацій в

¹ Загальна кількість праць – 3.

² Так у документі. Мається на увазі: лабораторія ліхенології та бріології Ботанічного інституту АН СРСР.

³ Так у документі. Правильно: Київська меблева фабрика ім. В. Н. Боженка.

питаннях шкідників деревнини (за завданнями Інституту споруджень, Півд[енно]-зах[ідної] залізниці, УВО тощо).

Видано популярну брошуру: «Про сажку та зону на зернівцях»; підготовлено: «Іржа на зернівцях та засоби боротьби з нею».

Лябораторія цитології (керівник проф. Я. С. Модилевський, співробітники П. Ф. Оксіюк та М. В. Чернояров) працювала над питаннями редукційного ділення, тісно пов'язаними з проблемами спадковости. За об'єкти дослідження були родини Liliaceae, Najadaceae, Leguminosae, Umbelliferae, Ulmaceae тощо; робота провадилася шляхом вивчення та оброблення старих даних і шляхом експериментальним через кастрацію квітів, через вивчення впливу коливань температури на процес редукційного ділення; збирався також новий матеріал через застосування нових метод фіксації.

Видруковано: «Про утворення зародків у *Allium odorum*», Я. С. Модилевський («Вісник Київського ботанічного саду»).

Лябораторія ембріологічна (завідувач проф. В. В. Фінн, науковий співробітник Д. Я. Персидський) працювала над питаннями ембріології та цитології вищих рослин.

Вивчалася сперматогенеза у Compositae видів *Cuscuta*, розвиток ендосперму Orobanchaceae та редукційне ділення у Polemoniceae.

Праця лябораторії пов'язана з будуванням природної системи вищих рослин. Надруковано:¹ [...]².

Лябораторія консультувала у фахових питаннях Н[ауково]-д[ослідний] плодово-ягідний інститут² та Інститут кавчука³.

Відділ фізіології й анатомії рослин (керівник акад. М. Г. Холодний).

У відділі фізіології та анатомії рослин опрацьовувано такі теми:

1) Вплив металевих йонів на форму й динаміку плязмолізу (тему опрацьовував аспірант [Є. Х.] Занкевич – наслідки друкуються у «Віснику Київського ботанічного саду»).

2) До методики вивчення етерових олій за малих наважок (тему опрацьовував аспірант [І. В.] Маргара).

У відділі працювало 6 аспірантів: [Н. І.] Вакуленко, [Є. Х.] Занкевич, [І. В.] Маргара, [А. М.] Гурмаза, [О. М.] Бурачинський та Терешенко.

Ботанічний музей (завідувач дійсний член інституту Д. К. Зеров, ляборант Є. Т. Полонська) був переданий у квітні 1931 року з ВУАН і містився у приміщенні по вул. Чудновського, 2.

Протягом 1931 року музей закінчував підготування до відкриття для прийому екскурсій, упорядковуючи свої відділи: 1) рослинність України, 2) систематичний відділ, 3) карпологічний відділ, 4) біологічний відділ, 5) відділ технічних і лікарських рослин.

Музей відвідували екскурсії колгоспників, студентів і окремі екскурсанти. Налагодженню регулярного відвідування заважала територіяльна відірваність музею від Ботанічного саду та оранжерій, тому завдання інституту на найближчий час

¹ Загальна кількість праць – 3.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Всесоюзний науково-дослідний інститут плодового та ягідного господарства.

³ Так у документі. Можливо мається на увазі: Всесоюзний науково-дослідний інститут каучуку та гутаперчі.

є перевести музей на територію Ботанічного саду, де він творитиме одне ціле з оранжеріями.

Ботанічний сад. Крім тропічних рослин, що переховуються в оранжеріях, у звітному році сад мав ще такі відділи: 1) Експериментальний відділ на вільному повітрі, що обслуговував науково-дослідні роботи систематиків, морфологів, ембріологів та цитологів; 2) Відділ технічних рослин та промислових, де знайомили екскурсії та давали насінневий матеріал різним школам, станціям та почасти інститутам рослинництва; 3) Відділ розсадників, де провадяться спроби щодо введення в культуру корисних чужоземних деревних порід.

На протязі весни звітного року провадився обмін насінням зо всіма союзними та закордонними ботанічними садами.

Оранжерейні колекції значно поповнилися низкою цікавих з боку морфологічного та ботаніко-географічного рослин, що належать до різних тропічних родин і мають значення як демонстраційний матеріал, що використовується в біологічному та ботаніко-географічному семінарах з аспірантурою. На протязі звітного року Ботанічний сад відвідало 39 екскурсій.

Аспіранти відділу квіткових рослин проробляли практикум методики культури так оранжерійних, як і рослин, що культивуються на вільному повітрі.

Протягом осіннього періоду звітного року Ботанічний сад зібрав насіння та посадочний матеріал різних деревних та чагарникових порід, що їх було розіслано різним розсадникам, станціям та лісництвам.

На протязі звітного року Ботанічний сад розіслав свій каталог насіння (*Index seminum*) 107 закордонним садам та 50 садам Союзу.

Крім наукової роботи інститут провадив роботу, готуючи нові наукові кадри. У 1931 році випущено трьох молодих фахівців, що закінчили аспірантський стані в інституті – двох фізіологів та одного цитолога.

В 1931 році прийнято 8 нових аспірантів – 4 фізіологи, 3 мікологи та 1 геоботаніка. Цим забезпечується певною мірою на майбутнє науковими кадрами галузі ботаніки, які опрацьовує інститут в добу реконструкції народного господарства.

Вироблено й пророблено на виробничих нарадах та пленумі інституту профілі аспірантів за вказівками ботанічної конференції; кожного аспіранта прикріплюється з першого ж року до певної лябораторії за його профілем, і за підготування його відповідає безпосередньо керівник лябораторії.

1931 року приступлено до складання твердих фінплянів кожної лябораторії, які затверджено на президії інституту та складено пляни переходу на госпрозрахунок окремих частин інституту, як, приміром, Ботанічний сад.

Щодо щільної ув'язки інституту з піднесенням добробуту пролетаріату складено плян н[ауково]-дослідної роботи над зазелененням робітничих селищ. Ця робота також має провадитися на засадах госпрозрахунку.

В травні 1931 року в м. Києві відбулася, скликана за ініціативою Н[ауково]-д[ослідного] інституту ботаніки, Всеукраїнська ботанічна конференція, де було розв'язано низку важливих питань: встановлено актуальну тематику н[ауково]-д[ослідних] ботанічних установ, розмежовано діяльність ботанічних установ НКО та галузевих інститутів, вироблено профілі аспірантів. Вирішення Всеукраїнської ботанічної конференції лягли в основу при перегляді плянів інституту на 1931 рік та при складанні плянів на 1932 рік. [...]*⁷

БІО-ЗООЛОГІЧНИЙ ЦИКЛ

Біо-зоологічний цикл звітнього року ще недостатньо сплянував свою роботу, розпочавши її лише наприкінці березня 1931 року.

Тематичні та науково-операційні пляни кафедр та установ, що ввійшли до циклу, було затверджено на початку року й робота переводилась за цими плянами.

Катедри та установи циклу в основному виконали наукові пляни 1931 року, як це видно з доданих до цього звітів та визнано на пленарному засіданні циклу в січні місяці 1932 р. при обговоренні звіту кафедр.

Щодо характеристики виконаних 1931 року наукових робіт, то слід сказати, що більшість з них є лише частиною ширших вузлових проблем нашої науки, що їх розробляють окремі академіки (закони росту – акад. [І. І.] Шмальгаузен, біо-хемія втоми – акад. [О. В.] Палладін, основні закономірності морфології в зв'язку з еволюцією – акад. [Д. К.] Третьяков, фізіологія нервової системи – акад. [О. В.] Леонтович) або установи (Дніпрянська біостанція – живі ресурси р. Дніпра).

Акад. [О. В.] Леонтович цього року зробив підсумки своєї багаторічної роботи з фізіології нервової системи, визначивши неврон, як апарат змінного електричного струму (доповідь акад. [О. В.] Леонтовича на листопадовій сесії ВУАН та подана до друку в цикловому журналі стаття).

[...]^{*1}

Спільну наукову роботу циклу та бюро циклу звітнього року не можна визнати за дуже інтенсивну. За рік було влаштовано 4 наукових засідання, на яких заслухано такі наукові доповіді:¹

[...]^{*3}

Решту засідань циклу було присвячено науково-організаційним питанням – а саме обговоренню плянів наукової роботи, звітам установ тощо.

[...]^{*7}

Частина установ видає окремі тематичні збірники; так Зоомузей поточного року видав збірники своїх праць ч. 10 та 11 і здав до друку тематичний збірник – «Матеріяли до фауни України».

Дніпрянська біостанція виготовила до друку – «Матеріяли до характеристики водойм Вінниччини». Цикл розпочав видавати цикловий журнал, здавши в грудні місяці до друку подвійне число 1–2 цикл[ового] журналу розміром коло 12 друкованих аркушів.

Наприкінці треба сказати, що до останнього часу не були ясні стосунки між циклом і Н[ауково]-д[ослідним] зоо-біологічним інститутом², що стояв трохи осторонь від циклу. Тепер це питання більш врегульовано й можна сподіватися, що робота циклу значно поживається.

Катедра біо-хемії ВУАН

Протягом 1931 року Катедра біо-хемії працювала в важких умовах, – цього року відбувся переїзд Інституту біо-хемії з Харкова до Києва; тут розпочато будівництво нового будинку для нього, а поки що катедра не мала відповідно обладнаної лабораторії в стінах Академії.

¹ Загальна кількість доповідей – 4.

² Тут і далі – так у документі.

Можливість приступити до науково-дослідної роботи в стінах ВУАН постала тільки після перевезення майна Українського біо-хімічного інституту в зв'язку з його переводом з Харкова до Києва.

Співробітники кафедри протягом 1931 року провадили науково-дослідну роботу в лябораторіях інших установ, з якими вони були зв'язані.

Штат Катедри біо-хімії на 1931 р. складався з керівника кафедри акад. О. В. Палладіна та наукового співробітника Б. М. Колдаєва.

Науково-дослідна робота персоналу кафедри.

За пляном на 1931 р. кафедра мала опрацювати такі теми:

1) Вплив різної їжі на утворення молочної кислоти в м'ясах після втоми ([О. В.] Палладін, [Б. М.] Колдаєв).

2) Вивчення виміни і ролі кретинно-фосфатової¹ кислоти в головному мозку ([О. В.] Палладін і ляборант).

3) Вплив різної їжі на лужні резерви крові після втоми ([Б. М.] Колдаєв).

Першу тему академік О. В. Палладін опрацював у Харкові з участю студентки Конікової. Вивчено вплив їжі м'ясої, багатой на білки, і їжі рослинної, багатой на вуглеводи – на вміст молочної кислоти в м'ясах після втомної роботи різної тривалости. Досліди проведені на пацюках. Дослідження, що перш за все встановили наявність певної залежності вмісту молочної кислоти від характеру їжі, виявили, що ця залежність може у великій мірі змінюватися при змінах в інших умовах роботи, приміром, ступеня втоми, тривалости роботи тощо. Нові питання, що виникли в наслідок цих досліджень, мусять бути темою для дальших робіт.

Другу тему не можна було експериментально опрацювати в умовах Харкова і при відсутності ляборанта, тому академік [О. В.] Палладін замінив цю тему поширеною відповідною методологічно-теоретичною темою, а саме: «Сучасний стан і перспективи досліджень в галузі біо-хімії головного мозку».

Цю тему опрацьовано і доповідь зроблено на липневій сесії ВУАН, на сесійному засіданні відділу.

Крім цього акад. [О. В.] Палладін вивчає питання про «Вплив попереднього тренування на виміну сполук у м'ясах під час їх роботи».

Третю тему, що стояла в пляні, через відсутність академічної лябораторії і брак відповідної апаратури не можна було опрацювати, і тому науковий співробітник Б. М. Колдаєв замість цієї теми опрацював інші теми, а саме:

1) «Вплив концентрації водневих йонів на знешкоджування деяких бактерійних отрут». Експериментальні дослідження, опрацьовані з отрутою сказу, виявили певний вплив концентрації водневих йонів на збереження отруйних властивостей, а також встановили концентрацію, найпридатнішу для зберігання вірулентности, що має практичне значення для роботи пастерівських станцій. Доповідь про наслідки роботи зроблено в листопаді на засіданні наукової конференції Київського бакт[еріологічного] інституту.

2) «Вплив кварцового проміння на вміст неорганічних речовин у крові». Робота мала на меті експериментально обґрунтувати вживання проміння кварцової лампи для лікування авіотомінозної хвороби – рахіту шляхом дослідження впливу цього проміння на вміст в крові Са та неорганічних Р, що зазнає характерних змін

¹ Так у документі.

під час цих захворювань (вплив проміння різної тривалості, різної інтенсивності, постійності ефекту тощо). Наслідки експериментальних досліджень, що їх пророблено в 1931 році, зараз опрацьовується до друку.

Друкована продукція.

Акад. О. В. Палладін протягом 1931 року

а) підготував до друку:¹

[...]^{*2}

Наук[овий] співроб[ітник] Б. М. Колдаєв:

а) підготував до друку:²

[...]^{*2,7}

Катедра експериментальної зоології ВУАН

Катедра експериментальної зоології провадила в 1931 р. наукову роботу над вивченням закономірностей росту та розробляла деякі проблеми механіки розвитку.

В першому напрямку працював зав[ідуючий] катедри акад. І. І. Шмальгаузен, закінчивши роботу про визначення чинників росту, що визначають розміри тіла у птахів.

Робота зараз готується до друку. Крім роботи в катедрі акад. [І. І.] Шмальгаузен продовжував свою роботу, як співробітник великих радянських енциклопедій, де склав чималу кількість статтів з порівняльної анатомії та з ембріології, і склав попереднього словника з порівняльної анатомії для Української радянської енциклопедії. Акад. І. І. Шмальгаузен подав цілу низку рефератів на теми з проблем росту та з механіки розвитку, провадив також педагогічну роботу в ІПО та керував Зоо-біологічним інститутом.

Як позаштатна співробітниця, в катедрі працювала Н. І. Тарнавська-Драгомирова, що експериментально вивчала взаємовідношення в розвитку крижового відділу хребта та кінцівки в амфібій.

Протягом 1931 р. акад. [І. І.] Шмальгаузен надрукував такі праці:³

[...]^{*2}

Щодо установ, які були при катедрі на початку року, то звіт про ці установи подається разом із звітом Н[ауково]-д[ослідного] зоо-біологічного інституту.

Зоо-біологічний інститут при ВУАН

Н[ауково]-д[ослідний] зоо-біологічний інститут працював у складі 4 секторів: 1) експериментальної і загальної зоології, 2) морфології, 3) фавністики, систематики та гідро-біології, 4) біології тварин з паразитологією.

Власних лябораторій інститут напочатку не мав зовсім, але з 1 квітня 1931 р. до інституту приєднано Зоологічний музей ВУАН та Біологічний інститут ВУАН. [...]^{*7}

Персональний склад інституту був такий:

[...]^{*4}

Разом науковий персонал складався з 5 керівників секторів та музею, і керівника секції, 8 наук[ових] співр[обітників] 1 кат[егорії], 5 асистентів та 2 ляборантів.

Аспірантів в інституті лічиться 12.

[...]^{*7}

¹ Загальна кількість праць – 8.

² Загальна кількість праць – 5.

³ Загальна кількість праць – 2.

Науково-дослідна робота провадилась по секторах.

1. В секторі морфології розроблялися питання про зв'язок поміж формою і функцією переважно на прикладі вісцерального апарату риб¹.

[...]^{*2,7}

2. В секторі експериментальної зоології з Біологічним інститутом продовжувалось вивчення закономірностей індивідуального росту. В цьому напрямі зроблено такі роботи:²

[...]^{*2,7}

Сектор продовжував працю і в другому напрямі – над експериментальним вивченням динаміки онтогенетичного процесу³.

[...]^{*2,7}

Сектор розпочав у цьому році також і роботи з генетики:

Наук[овий] співр[обітник] [І. І.] Назаренко розробляв такі теми: 1) Вивчення явищ домінування та епістази і 2) Гальмування кросінговера в зв'язку з хромозомними абераціями.

3 січня 1931 р. сектор експериментальної зоології надрукував 4 роботи розміром 14 аркушів і друкує «Збірник праць Біологічного інституту», ч. 5, з роботами [І. І.] Шмальгаузена, Б. [І.] Балінського, М. [І.] Драгомирова, К. [І.] Сингаєвської, М. [М.] Левітта, Н. [І.] Драгомирової, [Г. Й.] Шпета, розміром 16 аркушів; здано також до друку за кордоном роботи Б. [І.] Балінського, М. [І.] Драгомирова і К. [І.] Сингаєвської. Крім того надруковано 10 робіт в «Трудах IV Всесоюзного з'їзду зоологів».

3. Сектор фавністики, систематики й гідробіології звернув увагу на вивчення тваринних груп, зв'язаних з водняним середовищем.

Кер[івник] проф. [Д. Є.] Белінг 1) збирав матеріал з гібридів родини коропових риб, 2) збирав матеріал по заплавах дніпрових водоймах, щоб виявити характер розташування у річковій долині молоді окремих видів риб, 3) збирав і опрацьовував матеріали для характеристики поширення у Дніпрі та його заплавах водоймах представників Malacostraca.

Зав[ідуючий] секції С. [М.] Крашенінников 1) опрацьовував малякологічні матеріали з р. Ірші, 2) вивчав цитології інфузорій з родини Ophryoscolecidae, звертаючи головну увагу на фібрлярний апарат і скоротливі вакуолі.

Наук[овий] співр[обітник] [В. В.] Совинський 1) опрацьовував матеріали про комах берегової смуги ставків Вінничини, при чому головну увагу звергав на групу Неміптера Heteroptera, 2) продовжував досліджувати фавну Lepidoptera Остерщини, 3) вивчав видовий склад водяних комах по заплавах дніпрових водоймах району Старосілля.

Наук[овий] співр[обітник] П. [П.] Сабанєєв 1) опрацьовував зооплянтон ставків, розташованих вздовж річки Топорець, 2) провадив подекадні збори плянтону для вивчення сезонних змін у складі дніпрового зооплянтону в районі Києва, 3) збирав матеріали для вивчення живлення молоді дніпрових риб, пов'язуючи його з вивченням плянтону заплавах водойм.

¹ Загальна кількість праць – 3.

² Загальна кількість праць – 9.

³ Загальна кількість праць – 2.

Аспірант М. [Д.] Білий 1) вивчав темп росту деяких видів ставкових риб Вінничини (карась, щука, чернуха) й виготовував до друку відповідну роботу, 2) збирав матеріяли для вивчання віку й темпу росту дніпрової густери з нижньої й середньої течії річки.

В Зоологічному музеї кер[івник] проф. [В. О.] Каравасв вивчав матеріяли для монографії про мурашок в СРСР і виготовував до друку частину її, розміром 16 аркушів.

Наук[овий] співробітник [С. Я.] Парамонов збирав та опрацьовував матеріяли про двокрильців. Готує до друку монографію Bombyliidae розміром 7 аркушів.

Наук[овий] співр[обітник] М. [В.] Шарлемань 1) опрацював матеріяли до орнітофавни Чернігівщини, 2) збирав матеріяли до орнітології Київського району, 3) збирав матеріяли під час комплексної експедиції ВУАН до району Шевченківського заповідника¹ під Каневом. Надрукував три статті та здав до друку дві статті і низку дрібних заміток.

Зоологічний музей надрукував у звітному році збірник праць № 10, розміром 15,5 аркушів та № 11, розм[іром] 14,5 арк.

4. Сектор біології тварин та паразитології. Керівник проф. [О. Г.] Лебедев вивчав біоценози листвяного лісу та 1) зібрав великий матеріял про запліднювачів листвяних рослин, 2) зібрав великий матеріял з нетомофавни листвяного лісу, 3) опрацював матеріял про шкідників деревнини. Як наслідок робіт, описано цілу низку нових видів комах, здано до друку три роботи з біології і систематики комах.

Науковий співробітник [М. М.] Левітт працював над паразитичними Нуме-порта, збирав матеріяли та частково опрацьовував їх, розпочав роботу: «До біології жолудевого слоника».

Асистент [Д. Ф.] Руднев 1) працював над питанням «Про методику обліку заражености ґрунту шкідниками», 2) опрацював «Фавну короїдів Забайкалля».

Аспір[ант] [С. П.] Іванов працював над темою: «Луковий метелик в основних районах бурякосіяння в 1929–1931 рр.» і обробляв матеріяли з фавни цикад Північного Кавказу та Правобережжя.

Експедиції та екскурсії. Інститут організував низку екскурсій в околицях Києва для аспірантів, організував разом з аспірантами екскурсійну практику для студентів-біологів ІПО.

Персонал інституту приймав участь в експедиції Дніпрян[ської] біолог[ічної] станції по Дніпру до Переяслава; зоомузей брав участь в комплексній експедиції ВУАН до Шевченківського заповідника.

Співробітники інституту були в різних відрядженнях, а також збирали матеріяли під час відпустки. Так, [Г. Й.] Шпет їздив на Алтай, М. [І.] Драгомиров – на Кавказ, Б. [І.] Балінський і К. [І.] Сингаєвська – на Урал, Д. [Є.] Белінг з аспірантами І-го року на Карадазьку біостанцію², аспіранти [М. Д.] Білий, [П. О.] Ситько і [Б. М.] Мазурмович – на Мурманську станцію³.

Катедра загальної та застосовної фізіології ВУАН

Виконання тематичних плянів

1. Акад. [О. В.] Леонтович зробив підсумки своєї багаторічної праці з гістофізіології нервової системи, висунувши нову теорію діяльності нервової системи,

¹ Тут і далі – так у документі. Можливо мається на увазі: Державний лісостеповий заповідник ім. Т. Г. Шевченка.

² Так у документі. Мається на увазі: Карадазька біологічна станція.

³ Так у документі. Правильно: Мурманська біологічна станція.

як коливального електричного процесу. На листопадовій сесії він прочитав доповідь на тему: «Неврон, як апарат змінного струму». Крім того цей матеріал виготовлено й подано до друку у цикловому журналі Біо-зоологічного циклу ВУАН.

2. Акад. [О. В.] Леонтович виготовував доповідь «Про запобігання позеленіння гусей» на листопадову сесію і тільки за браком часу цю доповідь не прочитано. Він мав на увазі подати наслідки своєї роботи на замовлення господарських організацій (в Інституті птахівництва¹), як запобігати позеленінню битих на експорт гусей. Робота ця має практично-господарське значення.

3. Акад. [О. В.] Леонтович намітив відправні пункти і щодо теми: «Годування ремигавців дніпрельстанівським азотом».

4. Прочитав на Всесоюзній конференції науково-дослідних інститутів у Москві 15 листопада 1931 року доповідь на тему: «Проблема вітамінів у промисловому птахівництві».

5. Надрукував 4-е видання «Физиологии домашних животных» та книжку «Основы физиологии сельско-хозяйственных животных» (для заочників).

6. Науковий співробітник [А. І.] Ємченко перевів певну частину роботи щодо впливу роданидів.

7. Надрукував III частину своєї праці «Лабораторна фізіологічна хемія». (Держмедвидав, 1931 р.).

Інша праця. Акад. [О. В.] Леонтович перекладав роботу для господарських організацій, як консультант Науково-дослідного інституту птахівництва Наркомпостачання та як консультант щодо йонізації свиней (в організації проф. А. Л. Чижевського).

Лабораторія неврофізіології за п'ятилітнім пляном продовжувала в 1931 р. досліджувати функціональні типи нервової системи, освітлювати міру стихійності її під час трудних моментів збігу збудження й гальмування. Завдяки такій методи раз-у-раз ясніш відкриваються її перспективи розгадувати природу, стійкість нервової системи та її працездатність і природу нервових затримок під час напруженої її роботи, процеси зривів і нервових захворювань. Все це дуже важливе з профілактичного погляду, щоб запобігти таких явищ, зберегти працездатність нервового апарату і відповідно раціоналізувати роботу. Отже, ми підходимо і до можливості покласти наукові основи гігієни й психогігієни праці, знищуючи «знеосібку» й «зрівнялівку» в цій галузі.

I. Роботу в лабораторії неврофізіології переводилося головним чином коло тварин, а почасти в школах та клініках. У клініках (психічна лікарня) переводилася підготовча робота (збирання матеріалів тощо).

II. Зазначені вище наукові роботи переведено коло собак, але для підготовчих і додаткових дослідів вживалося й інших тварин, як от: кролі, морщаки тощо.

Отже, закінчено експериментальні роботи на теми:

1. Спокійно зрівноважений тип нервової системи.

2. Збудливо-зрівноважений тип нервової системи.

3. Міра стійкості нервової системи під час збігу процесів збудження й гальмування.

4. До питання про природу неврозів.

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Всеукраїнський науково-дослідний інститут птахівництва.

Крім зазначених наукових праць було зібрано додатковий експериментальний матеріал для закінчення попередніх робіт на тему:

5. До питання про передавання дітьми просторових форм на площині.

6. До питання про передавання дітьми обсягових форм на площині.

7. Лябораторія неврофізіології ВУАН (опис лябораторії, її устаткування і характеристика праці, що переводиться там).

III. Оскільки лябораторія неврофізіології є нова установа, що лише поступово організовується, треба відмітити, що одним з основних завдань минулого року було організувати її, як того вимагає сучасна наука й техніка.

Зазначимо моменти, що утруднюють роботу:

Найголовніша хиба – це неповне забезпечення персоналом.

Зате слід вітати організацію в Прохорівці розплідника експериментальних тварин. З розплідника тварин треба привозити в міру потреби до Києва в лябораторію.

[О. І.] Сковорода-Зачиняєв протягом 1931 року: 1) переведив антирелігійну пропаганду (2 лекції в 137 піхотному полку); 2) прочитав 22 лекції на I Всеукраїнських антирелігійних курсах на тему: а) походження людини, б) основи наукового розуміння поведження людини; 3) влаштував 4 лекції в лябораторії неврофізіології з демонстрацією тварин про роботу лябораторії та її досягнення; 4) перевів підвищений семінар з неврофізіології (10 занять).

[...]*7

Дніпрянська біологічна станція

Науково-дослідна робота станції

Дніпрянська біологічна станція протягом 1931 року провадила свою роботу в основному за п'ятирічним пляном. Головне завдання Дніпр[янської] біол[огічної] станц[ії] за п'ятирічним пляном – досліджувати середню течію Дніпра з частиною заплавних водойм, вивчаючи їх рослинне та тваринне населення. Ці дослідження повинні дати матеріал для загальної фльористичної та фавністичної характеристики течії р. Дніпра, матеріал для характеристики рибного населення, для загальної гідро-біологічної характеристики дніпрових заплавних водойм в районі діяльності Дніпр[янської] біол[огічної] станц[ії]. Ці роботи, крім теоретичного інтересу, мають практичне значення. Нам дуже потрібні матеріали, що висвітлювали б життя Дніпра та його заплавних водойм і могли б допомогти вирішити питання – як краще використати їх для збільшення наших рибних ресурсів.

Треба відзначити одразу, що сучасний рівень гідро-біологічного знання і складність завдань, що стоять перед біологічними станціями, вимагають участі в станційних роботах низки наукових співробітників різного фаху, а саме: фітоплянктологів, зооплянктологів, фітобентологів тощо. Тільки такий комплект фахівців може як слід провадити гідро-біологічне вивчення певних водойм.

Звітного року станція, одержавши в своє розпорядження будинки Старосільського лісництва, що їх ВУАН придбала для станції за 15 000 крб, змогла розпочати стаціонарну роботу в районі літнього приміщення станції. Це в житті станції є позитивний момент, і він дасть їй змогу краще організувати польову науково-дослідну роботу.

За тематичним пляном науково-дослідної роботи колектив співробітників станції мав провадити таку роботу:

1. Біологічна характеристика ставків Карлівського заповідника ВУАН.

2. Гідро-біологічна характеристика середньої течії річки Дніпра:

а) району Черкаси-Кременчук.

б) району Київ-Переяслав.

3. Гідро-біологічна характеристика заплавних водойм в районі Дніпрянської біологічної станції.

Ці теми поділяються на підтеми, що їх мали виконувати окремі співробітники станції.

Тема 1-ша й перша половина 2-ої теми вимагали лише лабораторного опрацювання матеріалів, зібраних протягом експедиційно-екскурсійної роботи влітку 1930 року. Що ж до другої половини 2-ої теми та 3-ої теми, то протягом 1931 року за цими темами колектив станції мав провадити тільки польову роботу.

Польова робота припадає переважно на місяці V–IX (з перервами), лабораторне опрацювання матеріалів на місяці X–XII–I–IV.

Виконання тематичного пляну науково-дослідної роботи

Лабораторна робота Дніпрянської біологічної станції

Опрацювання матеріалів щодо характеристики ставків Карлівського заповідника відповідні співробітники Дніпр[янської] біол[огічної] станц[ії] (Д. [Є.] Белінг, О. [З.] Мірошніченко) виконали й у грудні місяці подали до друку колективну працю під назвою «До характеристики ставків Карлівського степового заповідника».

Тема – «До гідро-біологічної характеристики дільниці р. Дніпра Черкаси-Кременчук» поділялася на такі підтеми:

1. До характеристики фауни водяних жуків середньої течії Дніпра.

2. До характеристики іхтіофауни середньої течії Дніпра.

3. Зоопляктон перетоків середньої течії Дніпра.

Першу підтему опрацював М. [М.] Коротун, другу Д. [Є.] Белінг, третю О. [З.] Мірошніченко.

Цю роботу зазначені співробітники станції виконали, при чому М. [М.] Коротун та Д. [Є.] Белінг написали відповідні розвідки (розвідку М. [М.] Коротуна вже передано до друку).

Останні дві теми, як уже ми відзначили, мали характер польових досліджень. Виконуючи їх, співробітники станції провели влітку 1931 року таку експедиційно-експедиційну роботу.

1. Дослідження заплавних дніпрових водойм в околицях Дніпр[янської] біол[огічної] станції у Старосіллі. В цих роботах брав участь весь колектив станції (Д. [Є.] Белінг, М. [М.] Коротун, О. [З.] Мірошніченко, Д. [О.] Радзимовський) і крім того наукові співробітники та аспіранти Н[ауково]-д[ослідного] зоо-біологічного інституту та Іхтіологічного інституту¹ Ленінської с[ільсько]-г[осподарської] академії² (М. [Я.] Кирпиченко, І. [М.] Лазицька, О. [Ф.] Ляшенко, О. [П.] Маркевич, П. [Д.] Носаль, П. [П.] Сабанєєв, В. [В.] Совинський).

2. Експедиційно-експедиційне дослідження ділянки річки Дніпра Київ-Переяслав.

а) Періодичні дослідження району Київ-Трипілля протягом літніх місяців. В цих роботах брали участь співробітники станції – О. [З.] Мірошніченко, Д. [О.] Радзимовський.

¹ Так у документі. Правильно: Ленінградський науково-дослідний іхтіологічний інститут.

² Так у документі. Мається на увазі: Всесоюзна академія сільськогосподарських наук ім. В. І. Леніна.

б) Експедиційне дослідження району Трипілля-Переяслав. В цій експедиції взяли участь співробітники Дн[іпряньської] біол[огічної] ст[анції] (Д. [Є.] Белінг та М. [М.] Коротун), асистент Кам'янець-Подільської біолог[ічної] станції¹ Д. [П.] Кладієнко, аспіранти Н[ауково]-д[ослідного] зоо-біологічного інституту (М. [Я.] Кирпиченко, О. [Ф.] Ляшенко, П. [Д.] Носаль), ляборант і аспірант Н[ауково]-д[ослідного] інституту водн[ого] госп[одарства]² Ю. [М.] Марковський та М. [М.] Шевлягін.

в) Екскурсійне дослідження заплавних дніпрових і деснянських озер району станції. В цій роботі взяли участь співробітники станції Д. [Є.] Белінг, М. [М.] Коротун, Д. [О.] Радзимовський і наук[овий] співр[обітник] Н[ауково]-д[ослідного] інституту зоо-біології В. [В.] Совинський.

Коротку характеристику наслідків цієї роботи Д. [Є.] Белінг подав у науковій статті: «До вивчення життя р. Дніпра», що її передано до друку в журналі Зоо-біологічного циклу. Плян екскурсійно-експедиційної роботи станція в основному виконала.

Протягом 1931 року вийшли друком такі праці співробітників:³ [...] ².

Крім перелічених вище праць, співробітники станції виготували до друку ще такі роботи наукового змісту, що мають ввійти до складу збірника праць, присвяченого характеристиці ставків Вінниччини:⁴ [...] ².

Крім того Д. [О.] Радзимовський подав у писаній формі попередній звіт про фітопланктон середньої течії р. Дніпра.

Протягом 1931 р. Видавництво ВУАН друкувало збірник праць № 6, що його станція подала до друку ще 1930 року, де міститься 12 наукових праць різних осіб.

Крім співробітників Дн[іпряньської] біол[огічної] ст[анції] в роботах станції брали участь ще ряд осіб: акад. М. Г. Холодний продовжував свої дослідження над мікрофлорою залізистих вод. Далі – співробітники Зоолог[ічного] інституту С. [М.] Крашенінников, В. [В.] Совинський, П. [П.] Сабанєєв, асистент Кам'янець-Подільської гідробіолог[ічної] станції [Д. П.] Кладієнко, аспіранти Дніпр[янської] гідро-біол[огічної] станції В. Абрамов та І. Короткий, аспірант Інст[итуту] водн[ого] госп[одарства] М. [М.] Шевлягін, ляборант того ж інституту Ю. [М.] Марковський, аспіранти Зоолог[ічного] інст[итуту] М. [Я.] Кирпиченко, І. [М.] Лазицька, О. [Ф.] Ляшенко, П. [Д.] Носаль.

Частину наукових матеріалів станції протягом року опрацьовували інші фахівці м. Києва та інших міст нашого Союзу. Так С. Г. Лепньова (Ленінград) опрацьовувала групу Trichoptera (волохокрильці) і надіслала станції готову до друку роботу під назвою «До вивчення личинок волохокрильців по водоймах р. Дніпра та Півд[енного] Бога»; Є. [І.] Лукін (Харків) визначив водокліщаків, що їх зібрала станція; О. [Г.] Лебедев (Київ) визначив групи деяких водяних жуків; [Г. Й.] Шпет (Київ) визначив матеріали з п'явок.

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Кам'янець-Подільська гідробіологічна станція. Див. Державний архів Хмельницької області, фонд Р-117 Кам'янець-Подільська гідробіологічна станція, 1930–1934 рр. (66 од. зб.).

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Науково-дослідний інститут водного господарства України.

³ Загальна кількість праць – 4.

⁴ Загальна кількість праць – 3.

Протягом 1931 року співробітники станції надрукували і виготовили до друку такі науково-дослідні популярні роботи, а також виготовили такі радіолекції:¹

[...]²

Крім зазначених тут праць колектив станції провадив ще таку науково-популярну роботу:

1. Організував до Дніпр[янської] біолог[ічної] станції групі екскурсії студентів вишів, курсантів рибкурсів тощо, і знайомив їх з роботою станції.

Катедра морфології тварин

Академік Д. К. Третьяков провадив дослідну працю вивчаючи морфологічні особливості чорноморських риб та риб лиманів, щоб з'ясувати біологію цих риб, а також можливість еволюційного освітлення тканинного складу риб.

Протягом звітного року надруковано:²

[...]²

На пленумах Одеської філії Зоо-біологічного інституту зробив доповіді:³

[...]³

Був головою секції біологічного Одеського наук[ового] т[овариств]ва, членом Т[овариств]ва біологів-марксистів.

Щодо Біологічної приморської станції ВУАН⁴, то її штат належав до штату Одеської філії Зоо-біологічного інституту й праця її провадилася за пляном філії.

Одеська приморська біологічна станція

На протязі 1931 р. Приморська біостанція охопила гідробіологічними дослідженнями морські водойми й лимани північного узбережжя Чорного моря. Стрижневою проблемою була екологія згаданих водойм. Надзвичайно різноманітні умови зазначених водойм дуже ускладнювали виконання одного з головних накреслених пляном завдань, а саме порівняльних досліджень. Роботу провадив за закликом голови катедри морфології проф. М. О. Загоровський. Йому пощастило згуртувати коло праці станції невеличкий колектив – гідро-хемік Є. І. Гладштейн, протистолог Г. Я. Багдасар'янець, А. В. Окул, що цікавився ракуватими, Є. В. Чайківська, що провадила рибно-промислові спостереження, К. Т. Хрустинський і В. І. Підлісний (альголог). Велика зацікавленість та ентузіазм допомогли цьому колективові подолати труднощі й зібрати великий матеріал для камеральних студій.

Цей самий колектив брав участь у комплексному дослідженні Куяльницького лиману, переведеному з участю Одеської філії Зоо-біол[огічного] інст[итуту], Бальнео-фізико-терапевтичного інст[итуту]⁵ та Укргеолкому. До штатів комплексної експедиції ввійшли проф. [М. О.] Загоровський, [Г. Я.] Багдасар'янець, [Є. І.] Гладштейн, [А. В.] Окул, що вивчали спеціально властивості лікувального мулу. Гідро-біологічна група експедиції з'ясувала участь біологічних чинників в утворенні лікувального мулу та самої генези лиманів. У зв'язку з розв'язанням останньої проблеми було вивчено низку дрібних ставків (блюдців) на поверхні пересипу, а також фавну солодководних м'якунів з глибинних свердловин самого лиману.

¹ Загальна кількість праць – 8.

² Загальна кількість праць – 4.

³ Загальна кількість доповідей – 5.

⁴ Тут і далі – так у документі. Правильно: Приморська біологічна станція.

⁵ Так у документі. Правильно: Всеукраїнський бальнеологічний інститут (Одеський науково-дослідний інститут курортології).

Звернено було також увагу на темпи мулоутворення на підставі детального вивчення сучасної фауни лиману та окремих її представників. Дуже важливими з'явилися студії над лиманними водоростями та їхньою вегетацією.

Рівнобіжно з цією працею провадилися спостереження над Хаджибейським лиманом протягом всього 1931 року, що теж дали низку відомостей щодо значення гідро-біологічних чинників у мулоутворенні. Звернено було увагу на біологічні процеси взимку, під кригою, на долю організмів у самій кризі.

Робота станції на морі сконцентрувалася, головню, в східній частині Одеської затоки між рогом та Нафтовою гаванню. До подорожів катером робилися ще додатково екскурсії повздож узбережжя шаландою. Найінтенсивніше опрацьовано траверз-червону віху ріг, де знайдено дуже багате на різні форми м'якунів черепашковище та часті ділянки піщаного дна з діогеновим піском. Зокрема продуктивні були дослідження після великих штормів; вони виганяли з піску багато форм, що їх за інших умов не можна було б здобувати, між іншим було констатовано присутність риби, що досі відома була тільки для Криму (піщанка). Тут же на піскуватій смузі здобуто було два примірники вугра, що дає вже певні вказівки про міграцію цінної риби в Чорному морі.

Проф. [М. О.] Загоровський досліджував спеціально біоценозу з полипами обелія на спорудженнях Нафтової гавані, до якої належать ракувати (корофіїди), а також стан палів хвилелому заводу Андре Марті¹, пошкоджених морським шашелем і дрібним ракуватим хелюрою. Цю працю виконано в зв'язку з пропозицією Інституту матеріалів НКШС (Москва), синхронічно з іншими чорноморськими біо- та гідро-метеоро-логічними станціями. Для дослідження долі личинок морського шашеля зроблено плянктонні та гідро-хемічні спостереження.

Регулярні гідрологічні спостереження переводила біостанція на узбережжі курорту Аркадія для консультації в питаннях курортного будівництва. За інструкціями станції подібні ж спостереження зроблено на Сухому лимані. Праці [Є. І.] Гладштейна та [К. Т.] Хрустинського зачепили також донні поклади Тендрівської затоки. Збірки матеріалів значно збільшили матеріал, що має станція від попередніх років.

За звітний період станція опрацювала великий статистичний матеріал щодо міграції скумбрії вздовж узбережжя; його зібрали 18 рибалок під інструктажем та за контролем біостанції. Втягнення до цієї праці рибалок не тільки наблизило станцію до виробництва, але й сприяло піднесенню інтересу серед рибалок до техніки ловів та її удосконалення.

Вищезазначений матеріал проробляється й використовується для наукових статтів, що мають друкуватися в передбаченому пляном виданні – «Праці приморської біостанції».

Перше чергове завдання для успіху та пляновості дальшої праці – це призначення постійного штату за кошторисом Академії, призначення коштів незалежно від коштів Катедри морфології, чітко визначені взаємовідносини між станцією та ВУАН, чітке розмежування зв'язку станції з Зоо-біологічним інститутом та Катедрою морфології ВУАН.

Вісті ВУАН. – 1932. – № 3. – С. 23–71.

¹ Так у документі. Правильно: Суднобудівний завод ім. Андре Марті.

1932 рік¹

№ 62

**ІНФОРМАЦІЯ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ВУАН
СТАНОМ НА 20 КВІТНЯ 1932 р.²**

Реконструкція ВУАН

1. ВУАН являє собою вищу науково-дослідну комплексну установу УСРР. Її місце в системі цілого ряду інших н[ауково]-д[ослідних] установ визначається ролюю її, як провідного центра наукової роботи на Україні (поруч з ВУАМЛІН'ом [...]^{*1}), – ВУАН науково розробляє комплексні й спеціальні проблеми з різних галузів розвитку нашого [...]^{*1} суспільства.

Визначений цим характер н[ауково]-д[ослідної] роботи ВУАН визначає і той поділ наукової праці, що зараз уже так позначився поміж ВУАН та галузевими н[ауково]-д[ослідними] інститутами різних наркоматів. Цим самим принципово усувається можливість зайвої рівнобіжності дослідження проблематики. Беручи на себе завдання розробляти вузлові теоретичні та практичні комплексні проблеми, ВУАН в той самий час встановлює й на даний момент певною мірою закріплює ясне й чітке розмежування галузів роботи (як поділ праці) з галузевими н[ауково]-д[ослідними] інститутами, одночасно якнайщільніше контактуючи й пов'язуючи з ними пляни своєї роботи.

2. Організуючи й скеровуючи свою наукову роботу цим способом, ВУАН працює зараз, проходячи лінію дальшого розвитку [...]^{*1} культури, – над проблемами нашого [...]^{*1} виробництва, як по лінії індустріально-технічній, природничій, так і соціально-економічній. [...]^{*1}

Розгортаючи наукову роботу, запроваджуючи нову тематику [...]^{*1} розгортаючи масову науково-популяризаційну роботу, ВУАН досягла значних позитивних наслідків.

Наукові досягнення

А. Перший відділ

1. Одною з актуальних проблем боротьби за темпи соцбудівництва шляхом заміни дефіцитних матеріалів та здешевлення в будівельній промисловості – Інститут будівельної механіки закінчив важливі роботи коло заміни металу деревом. Інститут розробив системи та конструкції дерев'яних просторових покриттів і реалізував цю роботу, виконавши проєкт для будівництва Енергоінституту³, Укрінституту споруд у Харкові, будівлі театру, Сталінської міськради та ін. Друга проблема, що її проробив інститут у зв'язку з заміною дефіцитних матеріалів – це дослідження самого будівництва з місцевих будівельних матеріалів. Ці досягнення використовує промисловість та галузеві дослідні інститути, переводячи дослідні будівництва. Інститут дослідив також вібрації збагатних устав на завдання Шахтобуду й реалізує ці наслідки в практичній роботі Шахтобуду. Для

¹ У зв'язку з відсутністю загального звіту ВУАН за 1932 р. упорядниками включено до видання 14 звітних документів структурних підрозділів Академії. Див. док. № 62–75.

² Заголовок складений упорядниками. Доповідь Президії ВУАН на Президії ВУЦВК виголошена 20 квітня 1932 р.

³ Так у документі. Можливо мається на увазі: Київський енергетичний інститут.

Тсоавіяхему інститут дослідив дерев'яні конструкції для ангарів. Для вироблених випробувань деревини за конструкціями інститут сконструював і виконав новий прилад. [...]»⁷ розрахував артилерійські колеса.

2. У великій союзного значення проблемі втілення в соціалістичну техніку електрозварювання, замість старих способів нютовання – велику роботу перевела Катедра інженерних споруд: експериментально дослідила низку основних питань з цієї проблеми, як порівнювання міцності нютованих і зварних трямів, наскрізних ферм зв'язнів тощо. Катедра має важливі досягнення в справі автоматизації електрозварювання, як основи піднесення ефективності та якості електрозварних процесів. Катедра розробила конструкції та виробила автомат для лукового зварювання металевим електродом. Катедра розробила вібратор для динамічного випробування споруд. Досліджено вплив електрозварювання на здоров'я зварювачів. Дано технічну допомогу з питань електрозварювання різним заводам. Складено підручника для проєктування зварних конструкцій.

3. У проблемах кам'яновугільної промисловости Катедра гірничої механіки опрацювала низку питань динаміки шахтового підіймання, а також виконала чималу роботу над переглядом, зміною та доповненням правил безпеки того ж шахтового підіймання. Крім того, розроблено нову теорію провітрювання під заголовком «Комплексна вентиляція». Основні роботи цієї катедри виконано на завдання Науково-технічної ради кам'яновугільної промисловости, Шахтобуду та Наркомпраці СРСР. Крім того розв'язано низку актуальних питань гірничо-механічного устаткування.

Катедра теорії пружности виконала низку праць як теоретичного змісту, так і практичного, що безпосередньо торкаються підіймального мотуза.

4. Складні теоретичні проблеми промислової енергетики розв'язала Катедра аеро- та гідродинаміки¹. Катедра розробила теорію відбійних смоків і систематично лябораторно їх вивчила, виконуючи цю роботу за пляном Інституту променергетики². Для залізничного транспорту Кабінет транспортної механіки розробив проблеми динаміки рухомого складу залізниць, висунув у своїй роботі нові погляди на розрахунок зчіпних приладів. Слід відзначити досягнення кабінету щодо механізації тяглових розрахунків.

5. Велику кількість складних математичних питань в галузі радіотехніки, подовжньої стійкості літаків і динамічної та статичної стійкості функціонування паралельно працюючих синхронних машин розв'язала Катедра математичної фізики, одночасно синтезуючи свою роботу в розроблення загальних методів розв'язання нелінійних коливальних проблем та обґрунтовуючи основи нелінійної механіки, що має велике значення для цілої низки прикладних наук. Значну частину роботи виконано на безпосередні завдання дослідних інститутів, н[ауково]-[дослідних] секторів ВРНГ УСРР та Держпляну СРСР.

В галузі математичних наук в Академії [...]»¹ позначився злам у бік пов'язання найбільш абстрактних математичних дослідів із завданнями нашої промисловости та темами оборонного характеру; розробляється питання, як найкраще практично застосувати теорію аналітичних функцій до збільшення ефективности

¹ Так у документі. Правильно: Катедра технічної аерогідродинаміки.

² Так у документі. Правильно: Науково-дослідний інститут промислової енергетики.

наближених розв'язок, до застосування теорій диференціальних рівнянь у різних галузях техніки та природознавства.

Катедра застосовної математики видала книжку «Теоретична механіка на основі техніки», що мала дуже великий успіх, при чім за два роки мала три видання – два українські і одне російське; подала працю про «Наближені числові обчислення інтегральних рівнянь», що становлять одну з нових ділянок математики. Катедра застосовної математики зробила декілька корисних для практичного будівництва зауважень, між іншим, щодо будови поземних турбін на північній півкулі та до взаємного положення коліс у пароплаві.

Катедра чистої математики розробила нові способи інтегрування диференціальних рівнянь з частинними похідними та інші дуже складні математичні проблеми, а також дуже спростила фундаментальне рівняння, що з нього виходять основні задачі зовнішньої балістики, обчислюючи елементи траєкторії гарматного набою.

Катедра математичної статистики розробила математичні проблеми, актуальні для застосовної статистики та економіки.

6. [...] ¹ – проблеми геологічної тектоніки, проблеми ґрунтів, проблеми мінеральної сировини, водних ресурсів, клімату та найзагальніші комплексні проблеми, як проблема Дніпра, – висунув на перший плян Геолого-географічний цикл I відділу.

Катедра геології вивчила сировинну базу цементової промисловости УСРР по певних районах, розробила матеріали про манганові руди Никопільського району, розробляє питання механічного свердлування при розвідках корисних копалин України і підготувала спеціальні заходи та матеріали до того, щоб перевести якісну характеристику залізних руд Криворіжжя. Катедра динамічної геології з Українським н[ауково]-д[ослідним] геологічним інститутом перевела, чималу комплексну експедиційну роботу із співучастю ґрунтознавчої, ботанічної, зоологічної та соціаль[но]-економічних установ. Для плянового відділу Дніпропетровської міськради складено мапу ґрунтів та дикої рослини на основі даних, зв'язаних з роботами експедицій, і підготовлено співучасть у роботах гідроводу щодо переведення в 1932 році в районі степового масиву долишнього лівобережжя Дніпра, що належить до зрошення в зв'язку з будівництвом Дніпрельстану, геологічного та гідрологічного здійснення.

Катедра та інститут перевели велику роботу коло вивчення покладів четвертинного періоду на Україні, останнього періоду життя Землі; випустили з друку багато матеріалів з четвертинного періоду та перевели підготовчу роботу до II міжнародної конференції Асоціації геологів.

7. Проблема Дніпра була центральною в роботі Катедри гідрології. Катедра опрацювала проблему коливання водности Дніпра залежно від ходу метеорологічних чинників, складала характеристики змін рівних та характеристичних явищ у режимі Дніпра, що має безпосередньо практичне значення для потреб навігації, складала фізично-геологічний нарис Дніпра. Разом з Інститутом водного господарства¹ катедра опрацювала проблему поверхневих та поземних вод як джерел водопостачання УСРР, і, зокрема, в питанні питної води для Донбасу складала на

¹ Так у документі. Мається на увазі: Науково-дослідний інститут водного господарства України.

підставі останніх дослідів нариси підземних вод у крейдяних покладах лівобережжя Південного Дінця¹, як джерела питного водопостачання Донбасу.

8. Катедра ґрунтознавства розробила низку важливих проблем про ґрунти та подала керівні дані до практичного застосування сучасних досягнень у практиці сільського господарства, зокрема катедра вивчила структуру ґрунту як агродинамічного чинника залежностей від стану колюїдів, проблему вапнування ґрунтів, у зв'язку з вапнуванням ґрунтів України дослідила агрономічну рису ґрунтів України та інше.

Катедра геофізики розробила різні питання з методики геофізичних дослідів, перевела аналізу та опис явищ погоди.

Катедра географії розробила основні загальні проблеми системи географічного знання. Цією великою систематичною працею, що її розраховано на всю другу п'ятилітку, закінчується перший том.

9. З установ Фізично-хімічного циклу ВУАН – хімічні установи опрацювали важливі хімічні проблеми кольорової металургії, проблеми хемії в легкій індустрії, спеціальні проблеми хімічної промисловости на Україні та, зокрема, на Київщині.

Катедра хемії з Інститутом хемії ВУАН закінчила проблему рафінування алюмінію – роботу, що має велике промислове значення для народнього господарства СРСР (чистота алюмінію 99,98 %); робота зараз провадиться в напівзаводському масштабі за проектами та розрахунками катедри. Закінчено в лабораторному масштабі проблему алюмініювання металю та випробовується алюмініюваний дріт на Київському кабельному заводі. Катедра з інститутом закінчили низку тем оборонного характеру, в тому числі синтезу ціянідної (синильної) кислоти. В основі значної частини праці катедри лежить застосування основних теоретичних праць катедри з теорії неводяних розчинів, що про неї катедра надрукувала багато десятків праць, як у Союзі, так і за кордоном.

Катедра хімічної технології перевела великого масштабу роботу коло вивчення вогкості союзної бавовни. Катедра вивчає також вогкість української текстильної сировини та нових волокнуватих матеріалів – кендиря, кенафи, канатника, котоніна та ін. Катедра систематично вивчає й виробляє раціональні методи технічного контролю виробництва, бере участь у розробленні стандартів і стандартних методів, особливо в галузі аніліно-фарбівної промисловости (в тісному контакті з Всесоюзним комітетом стандартизації) і текстильної. Катедра бере участь у роботі для дослідження виробництв синтетичної хімічної промисловости на українських заводах (у контакті з Укроргхем'ом).

10. Катедра фізики² та Український н[ауково]-д[ослідний] інститут фізики³ в питаннях фізичних основ сучасної техніки опрацювали питання фізики вакуума, застосували їх у практиці роботи Київського заводу «Термос», розробили питання електронних процесів у застосуванні до виготовлення електровакуумних приладів, зокрема фотоелементів. Спільно з іншими союзними інститутами розробляють проблеми союзного значення про перетворення енергії світла в електричну енергію.

¹ Так у документі. Мається на увазі: р. Сіверський Донець.

² Так у документі. Правильно: Катедра експериментальної фізики.

³ Так у документі. Можливо мається на увазі: Науково-дослідний інститут фізики НКО УСРР.

В цій роботі кафедра встановила нові закономірності, що дають кращі підстави обчислювати перетворення енергії в так званих сухих фотоелементах. Інститут має чималі досягнення в галузі найдокладніших вимірів рентгено-оптики; в цих питаннях і розроблено нову апаратуру. На завдання Н[ауково]-д[ослідного] інституту будівельних матеріалів¹, кафедра з інститутом дослідили теплові властивості керамічних радіаторів і дали основні дані для технічних розрахунків при застосуванні їх на капітальному будівництві, де ними заміняють дефіцитні металеві радіатори. Аналогічну роботу провадиться на завдання Головного проекту для безметалевої системи опалювання. В наслідок теоретичних праць інституту дано узагальнення основного закону про розподіл енергії поміж різними типами променювання, встановлено нові закономірності в будові атома та інше.

11. Щоб вивчити біохемію мускульної діяльності та впливу різних зовнішніх і внутрішніх умов на ті біохемічні процеси, що відбуваються в м'язах під час праці, Н[ауково]-д[ослідний] інститут біохемії дослідив вплив тренування на обмін речовин у м'язах під час праці та їхню роллю в мускульній діяльності. Обидві ці праці дають базу, щоб розробляти питання про раціональне харчування при фізичній праці та при тренуванні, і накреслюють шляхи для дослідження питання про піднесення працездатності шляхом повних змін у харчовому раціоні.

Вивчено харчову вартість² дріжджів, що багаті на антицелярозний вітамін, зокрема застосування азотових речовин дріжджів, сушених різними фабричними способами, що має практичне значення в розв'язанні питання про використання дріжджів у харчуванні людности тих районів УСРР, зокрема АМСРР, де буває хвороба пелягра, щоб запобігти захорюванню на неї. Вивчено вплив сільосування кормів та годівню їхню вартість, а це конче потрібне для розвитку соціалістичного скотарства, зокрема, щоб розв'язати питання про можливість годувати сільосовими кормами молодняк; виявлено вплив сільосування сорго на зміни в ньому вітамінів.

12. В галузі вивчення закономірності росту та проблем механіки розвитку досліджено чинники росту, що визначають розміри тіла в птахів, досліджено мінливість та опанування швидкості росту великої рогатої худоби. Наслідки цих робіт мають бути використані для практичних завдань соцтваринництва. Досліджено тваринні групи, зв'язані з водним середовищем. Вивчено заплавні Дніпрові водойми щоб виявити характер розміщення у річковій долині молоді окремих видів риб, що має безпосереднє значення для розвитку рибного господарства. Досліджено фавну УСРР. Зібрано матеріяли з ентомофавни листяного лісу, досліджено шкідників деревини.

Досліджено середню течію Дніпра з частиною заплавних водойм, їхніх рослин і тваринне населення, щоб встановити загальну флористичну та фавністичну характеристику середньої течії Дніпра і загальну гідробіологічну характеристику Дніпрових заплавних водойм.

Досліди ці пов'язані з розв'язанням важливого практичного питання, як краще використовувати Дніпро та його заплавні водойми, щоб збільшити наші рибні ресурси.

¹ Так у документі. Мається на увазі: Український науково-дослідний інститут будівельних матеріалів.

² Так у документі. Мається на увазі: харчова цінність.

13. Досліджено морфологічні особливості чорноморських риб та риб одеських лиманів, щоб вивчити біологію цих риб. Переведено комплексне дослідження Куяльницького лиману, виявлено в ньому біологічні чинники та лікувальне значення його мулу.

Підведено підсумки дослідів над гістологією нервової системи і в наслідок їх висунуто нову теорію діяльності нервової системи, як апарату змінного електричного струму. Досліджено причини зазеленіння битих гусей, щоб розробити засоби, як запобігати цьому зазеленінню, а це має велике значення, щоб рентабельно поставити справу з нашою битою птицею. Досліджено (в лабораторії неврофізіології) функціональності нервової системи і міру її стійкості під час моментів збудження й гальмування, – це має велике значення профілактичне, щоб уникнути зменшення працездатності та нервових затримок під час напруженої роботи нервової системи.

Досліджується флора УСРР та СРСР, зокрема переведено геоботанічне та флористичне дослідження Сталінщини, Луганщини та ін. Вивчено українські види лози, щоб використати їх для заліснення пісків. Розроблено проекти парку культури та відпочинку, добрано асортимент дерев і переведено роботу коло зазеленення Сталінщини.

14. Опрацьовано низку теоретичних проблем, що пов'язані з проблемою підвищення врожайності, а саме – досліджено рослинні гормони, кольоїдно-хімічні властивості протоплазми, переведено мікробне дослідження ґрунту й води; виявлено велике значення реакції ґрунту для певних геохімічних процесів, що відбуваються під впливом мікроорганізмів.

Досліджено хлорофілоносний апарат у вищих рослин, виявлено вплив механічного пошкодження на енергію фотосинтезу та ін., – наслідки цього пов'язані з проблемою підвищення врожайності.

Катедра біології с[ільсько]-г[осподарських] рослин перевела великого масштабу роботи, щільно пов'язані з двома галузями промисловості – терпентиноюю і сортировочно-насінневою. Катедрі довелося взяти участь навіть в утворенні терпентинової промисловості, якої раніше в Союзі не було. Катедра перевела широкі фізіологічні дослідження над сосною в лісі, що дали перше наукове освітлення техніки підсочки та підстави для її удосконалення та раціоналізації. Катедра була за ініціатора в справі підготування кадрів і проектування та організації підсочних промислів на Україні та в Союзі. Роботи катедри, пов'язані з сортировочно-насінневою промисловістю, відповідають сучасним завданням щодо підвищення кількісних показників с[ільсько]-г[осподарських] культур. Катедра проробляє проблеми посухотривалості, врожайності та цукристості буряка і опрацьовує сортові особливості щодо посухотривалості. У зв'язку з запитаннями селекції катедра працює над виробленням апаратури польової діагностики. Один з них знайшов широке розповсюдження на виробництві – в цукровій, махорочній, садовій та інших галузях промисловості України та Союзу.

Катедра досліджує розподіл цукру в буряку. Показано, що при доборі на цукристість треба звертати увагу на спеціальні тканини, в яких цукор накопичується.

Крім цих робіт, катедра провадить ще деякі суто теоретичні роботи (рух пасоки, електрофізіологія).

15. Дано теоретичне та експериментальне обґрунтування єдності проти-лежностей явищ імунітету та анафілаксії, з'ясувавши й поставивши в причинову залежність низку розрізнених і незрозумілих досі явищ у галузі патогенези інфекційних хороб. З'ясовано механізм (кольоїдоклізичний) стимулюючої дії пере-ливання крові, що дало можливість раціонально пристосувати цей метод у терапії та в низці випадків, де раніше їх не застосовувалося (наприклад, при загоюванні виразок, при пістряку, в повороті зору при помутнінні склуватого тіла). Дано об-ґрунтування й показано в низці праць можливість встановити біохемічний крите-рій конституційної працездатности організму, запропоновано методи біохемічної (харчовий режим) профілактики втоми, – успішно застосовано це, наприклад, у дослідях над кіньми. Вивчено питання про норми чергування відпочинку й робо-ти, про кращий питний режим для робітників гарячих цехів, дано аналізу медич-них теорій з погляду діалектичного матеріалізму, винайдено реакції для раннього розпізнавання пістряка, – використання її у клінічній практиці допомагає своє-часно розпізнавати й визначати операцію пістряка. Відкрито новий гормон у корі надниркової залози, – це має велику вагу не тільки, щоб вияснити функції цього органа і його ролю в обміні вуглеводнів, але, можливо, його можна використати й для лікування при деяких формах порушення цього обміну. Крім цього, орга-нізовано експедиції в робітничі райони України, щоб вивчити волю (struma¹) на Україні та поліпшити умови праці робітників гарячих цехів та забоїв.

Досліджено проблему смертності в УСРР і на зарубіжній Україні. Дослідже-но санітарно-гігієнічний стан київських шкіл.

В. Другий відділ

а) Комісія торгу й транспорту².

Опрацьовано ряд проблем залізничного й водного транспорту, зокрема акту-альні транспортні комплексні проблеми Дніпрової системи (сільське господар-ство в басейні Дніпра, промисловість Дніпрового басейну, безрейкові шляхи на Правобережжі).

б) Комісія економіки переходнової доби.

Опрацьовується проблема комплексного плянування і ряд інших проблем, на-приклад: світової економічної кризи й безробіття в капіталістичних країнах, зо-крема проблема протекціонізму й демпінгу.

в) Фінансова комісія³.

Опрацьовано питання радянського кредиту й фінансового пляну України. Опрацьовуються практичні проблеми сільського бюджету і районні бюджети. Лі-нією секції комунального господарства на 1932 рік намічено таку проблематику:

1. Шляхи реконструкції житлового господарства у зв'язку з соціалістичною перебудовою побуту.

2. Участь у роботах над реконструкцією м. Києва.

3. Обслідування комунального господарства Київської області.

4. Опрацювання проблем, що стоять перед комунальним господарством УСРР на друге п'ятиріччя.

¹ «struma» – пухлина залоз (лат.).

² Див. док. № 64.

³ Так у документі. Правильно: Комісія для вивчення фінансових та банкових питань.

5. Виконати доручення Інституту радянського будівництва Комакадемії¹ щодо праці «Комунальне господарство Союзу за 15 років».

г) Інститут соцреконструкції сільського господарства².

Опрацьовано питання про організацію в колгоспах робітничих бригад з різних ділянок сільського господарства. Опрацьовано ряд наукових питань лінією організації й розвитку тваринницьких ферм, а також питання економіки цукрової промисловости. Інститут видав ряд праць наукового й науково популярного характеру до чергових сільськогосподарських кампаній 1932 року.

г) Демографічний інститут.

Обслідується природний і механічний рух людности УСРР за останні роки. Опрацьовано проблеми методології балянсу робочої сили на другу п'ятилітку і перспективи зміни людности УСРР.

д) Катедра і Комісія національного питання.

[...]¹. Лінією національного питання і національного культурного будівництва в РСРР за реконструктивної доби опрацьовано такі проблеми: [...]¹, білоруський національ-демократизм тощо. Комісія національного питання залучила до роботи науковців і практиків робітників, що працюють коло національного питання у братерських національних республіках. Почали вивчати ряд актуальних питань національної політики стосовно до нацменшостей УСРР: опрацьовано ряд питань, що стосуються до обслуговування української людности в РСФРР.

е) Історичні установи.

[...]¹. Провадиться вивчання економічної історії України, ревруху і пролетарської революції на Україні. Провадиться вивчання робітничого руху на Західній Україні, в ПАСШ, у Західній Європі і на Сході за доби імперіялізму. Почали вивчати проблеми історії сусідніх держав (Румунії, Польщі й Чехії). Вивчається питання про інтервенцію Антанти на Україні 1918–1919 рр. Почали спільно з економічними установами й установами I відділу опрацьовувати питання з історії техніки.

е) Установи лінгвістичні, літературні та мистецтвознавчі.

У ділянці мовознавства розгорнуто чималу роботу: готують нові кваліфіковані кадри з різних ділянок мовознавства, видають і готують до друку наукові словники різного типу, зокрема і переважно індустріально-технічного характеру. Вивчають проблеми, що стосуються до літературного життя на Україні за доби промислового капіталізму й імперіялізму, опрацьовують проблеми історії української літератури кінця XIX й початку XX сторіччя [...]¹. Розпочали велику роботу коло академічного видання творів [Т. Г.] Шевченка. Почали вивчати образотворче й театральне мистецтво на Україні; відкрито спеціальний Театральний музей³, що висвітлює переважно історію післяжовтневого театру на Україні. Розгортає роботу Комісія для вивчання революційного масового образотворчого мистецтва на Україні⁴.

и) Правничі комісії.

[...]¹. Опрацьовують проблеми: робітниче законодавство царату і клясова боротьба пролетаріату, зміна звичаєво-правних стосунків за реконструктивної доби (родина, власність). Проводили вивчання ролі органів диктатури пролетаріату в

¹ Так у документі. Правильно: Інститут радянського будівництва і права Комуністичної академії.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Інститут соціалістичної перебудови сільського господарства.

³ Так у документі. Правильно: Український театральний музей.

⁴ Так у документі. Правильно: Комісія масового революційного мистецтва.

районах суцільної колективізації та питань плянування й госпрозрахунку, районування, соцсумісництва [...]»¹. В 1932 році розробляються проблеми, пов'язані з питаннями другої п'ятилітки, як от: 1) Органи диктатури пролетаріату на кінець другого п'ятиліття в світлі постанов XVII партконференції. 2) Радянське будівництво в аспекті знищення відмінності між містом і селом. 3) Вивчення побутовоправних пережитків за доби соціалізму. 4) Організація праці і труддисципліна.

з) Етнографічні установи.

Етнографічні установи ВУАН, радикально змінивши свою тематику, поставили ряд нових проблем [...]»¹, вивчення родового суспільства, клясове коріння формалізму, [...]»¹ методу зіставлень, емпіризму й етнологізму; вивчення виробничих об'єднань, колгоспного будівництва і соцбудівництва на селі взагалі; питання антирелігійної роботи [...]»¹ нацбудівництво (спільно з Комісією нацпитання¹), вивчення української людности за межами УСРР і вивчення нацменшостей на терені УСРР (спільно з Комісією нацменшостей); організація спільних із ВАН і БАН комплексних експедицій. [...]»⁷

Науково-популярна, масова та шефська робота ВУАН

1. Крім перелічених угорі найголовніших досягнень у науковій роботі та застосування її в соцбудівництві, установи ВУАН провадили науково-популярну, масову роботу. Комісія науково-культурної пропаганди видала серію науково-популярних брошур з питань металургії, будівництва, хемії, оборони країни, мінеральних угноень, соцреконструкції сільського господарства, біології, транспорту, соціально-економічних та ін.

КНКП організувала курси електрозварювання для керівничо-технічного персоналу та ударників-робітників соціалістичної промисловости й транспорту.

Установи Академії провадять на підприємствах роботу коло техпропаганди та опанування робітничими масами нової техніки виробництва шляхом доповідей, консультацій, організації гуртків техніки з ударників.

2. ВУАН провадить шефську роботу в Донбасі (Сталіно, Макіївка, Маріупіль), по київських підприємствах та колгоспах. За час шефської роботи на Донбас виїздило 85 бригад науковців, – зачитано 353 наукових доповіді на робітничих зборах підприємств Донбасу.

Експедиції та наукові відрядження

1. Експедиційну свою роботу ВУАН за останні роки в основному провадила в районі Лівобережжя Дніпра, Дніпрельстану (зокрема, по тих місцевостях, що мають бути затоплені в 1932 році).

2. Зв'язки з науковими установами України, Союзу та з закордоном Академія провадить через наукові доповіді на конференціях, засіданнях, нарадах, через участь співробітників Академії в окремих літературних виданнях, в обміні науковою продукцією та ін.

1929–1931 рр. обміняно 50 126 прим[ірників], на суму 114 925 крб.

ВУАН бере участь у світових конгресах, співробітничав в окремих літературних виданнях закордонних наукових установ та ін. Треба відзначити недостатні наукові зв'язки ВУАН з ВАН та БАН, зокрема, в спільному плянуванні наукової роботи.

¹ Так у документі. Мається на увазі: Комісія національного питання.

Видавнича робота

У зв'язку із загальною перебудовою наукової та громадської роботи ВУАН перебудовує й видавничу роботу. Заплановано цілу низку видань монументального характеру й zarazом практичного змісту. З цієї серії Видавництво розпочало видання праць:¹

[...]^{*2,7}

3. Поруч з цим ВУАН розпочала видання циклових журналів. З друку вже вийшли журнали вісьмох циклів.

4. Важливе місце у видавничій продукції має КНКП, яка вже видала із своєї тематики 13 назов з пересічним тиражем 5000 прим[ірників], і в 1-му півріччі 1932 р. вийде 10 назов. Разом ВУАН видала 266 назов – 3767 друкованих аркушів наукової та науково-популярної літератури.

Теперішня структура ВУАН

Теперішню наукову структуру ВУАН визначають такі організаційні форми. ВУАН у своєму складі має два відділи: I – природничо-технічний і II – соціально-економічний, на чолі з президіями відділів; у складі їх катедри, інститути, комісії, кабінети та лябораторії.

Катедри, комісії, лябораторії та кабінети об'єднані в цикли. На I відділі є сім і на II – чотири цикли. Така організаційна строкатість і розгортання нової роботи висуває питання про раціональну організацію, про об'єднання теперішніх установ у наукові інститути із залишенням академічних кафедр.

Наукового складу ВУАН на сьогоднішній день лічиться штатних: 248 осіб і 74 академіки. Разом – 316.

Основні контури проблематики на другу п'ятилітку та нові галузі науково-дослідної роботи

Тематичні пляни та головна проблематика наукової роботи на другу п'ятилітку такі:

1. Проблеми конструктивної міцности як основи для раціоналізації конструкцій, гідродинамічні питання турбомашин, проблема автоматизації та електрифікації шахтового підймання та його безпеки, проблеми автоматизації та конвеєризації електрозварювання, проблеми композитивних будівельних конструкцій, питання міцности в гірничо-заводських спорудах, проблеми використання енергії вітру, проблеми динаміки великої вантажної рухомої валки, динаміки верхньої будови залізниць, проблеми матеріалу та конструкції для шахтових покриттів, проблеми повітря щодо обрахунку пропелера, конструкція нових аероплянів та керування ними, конструкція бойових дирижаблів та ін.

2. Хемічні проблеми кольорової металургії, вивчення основних речовин у розтопленому стані, проблема легких металів та їхніх стопів, здобування рідких елементів, проблеми хемічної промисловости на Україні та зокрема на Київщині, дослідження солей та озер Чорноморського узбережжя, проблеми української бавовни й штучного прядива, проблеми фарбівників текстильної промисловости, фізики йонних та електронних процесів, високих електричних напруг, рентгенооптика та рентгено-спектрографія, нова апаратура, розроблення нових типів і застосування фотоелементів.

¹ Загальна кількість праць – 5.

3. Проблема росту тваринної продукції відповідно до завдань соціалістичного тваринництва та рибного господарства.

4. Проблема біохемії харчування та профілактики втоми.

Центральні місця матимуть комплексні проблеми, як от – проблеми Дніпра та зв'язаних з ним районів, хемізації торфу, бурого вугілля та лупаків на території Дніпра, проблеми комплексного плянування соціалістичних підприємств, хемічна промисловість на Дніпрельстані, технічна експлуатація річкового транспорту, електрозварні конструкції для річкового транспорту Дніпра, тектоніка Дніпра, геологічна та гідрогеологічна робота в районі степового масиву долішнього Дніпра, манганові й залізні руди, комплексне вивчення карбонатних порід, антропологічне вивчення сільської людности, геоботанічне та фльористичне дослідження Дніпра, вивчення заліснення пісків, проблема яризації жита та інших культур, вивчення вдосконаленості Дніпрового корита¹ і заплавних Дніпрових водойм та ін.

5. У зв'язку з широким розгортанням соціалістичної промисловости на Україні, а особливо тяжкої індустрії, – металургія, машинобудівництво, паливна промисловість, енергетика, транспортне будівництво, комунальне господарство та ін., – стає перед ВУАН, як вищою комплексною науковою установою, актуальне завдання негайно поширити коло дослідження наукових проблем відповідно до тих конкретних завдань, що стоять перед УСРР уже тепер [...]»¹.

Треба вжити всіх заходів, як самій Академії, так і іншим державним господарчим установам і організаціям, щоб забезпечити успішне розгортання наукової роботи у зазначеному вище напрямі.

6. Велика перешкода в розгортанні дальшої наукової роботи є те, що до цього часу окремі установи, зокрема індустріально-технічні та природничі, недосить фінансово забезпечені і недосить устатковані належним устаткуванням і не забезпечені закордонною літературою, приміщенням та технічним персоналом.

7. Треба відзначити той прикрий факт, що й до цього часу між ВУАН, з одного боку, і відповідними наркоматами, господарчими організаціями, з другого, а також із галузевими н[ауково]-д[ослідними] установами не встановлено належних нормальних взаємин. Установ ВУАН загальні установи не використовують на розроблення окремих комплексних та основних наукових проблем і замовлень. Такі установи, як Інститут хемії, будівництва², транспортної механіки³, гірничої механіки⁴, геології⁵, електрозварювання⁶ та ін., що мають відповідне устаткування та належні кадри, що визначилися своїми науковими дослідженнями в практиці взаємин з господарчими організаціями та іншими установами, недооцінюються і навіть ігноруються.

Таке ставлення шкідливо відбивається на науковій роботі і значно погіршує фінансовий стан інститутів ВУАН.

8. З дальшим розгортанням роботи на II відділі постає питання про те, що конче потрібно поширити кадри відділу та утворити при ньому нові наукові інститути. З числа тих інституцій [...]»¹ треба назвати такі: Комісія соціалістичного

¹ Так у документі.

² Так у документі. Можливо мається на увазі: Інститут будівельної механіки.

³ Так у документі. Мається на увазі: Кабінет транспортної механіки.

⁴ Так у документі. Мається на увазі: Катедра гірничої механіки.

⁵ Так у документі. Мається на увазі: Катедра геології.

⁶ Так у документі. Мається на увазі: Електрозварювальна лабораторія.

планування, Комісія для вивчення світового господарства, Комісія для вивчення методології історії, Комісія для вивчення техніки, Комісія для вивчення історії пролетарської революції на Україні, Комісія для вивчення історії фабрик та заводів, Комісія для вивчення народів СРСР, Комісія для вивчення проблем Далекого Сходу, Комісія для вивчення робітничого руху на Заході за доби імперіялізму та пролетарської революції, Комісія історії педагогіки, Комісія для вивчення питання реконструкції радапарату, Комісія для вивчення структурних форм буржуазної держави за доби імперіялізму, Комісія для вивчення історії літератури народів СРСР, Комісія для вивчення західноєвропейських літератур, Комісія для вивчення історії театру на Україні.

Нові ці установи дадуть змогу відділові розгорнути ґрунтовно роботу коло тієї проблематики, що її запроєктував відділ на другу п'ятилітку.

Не наводячи тут цієї проблематики, ми подамо тільки запроєктовані загальні відділові комплексні проблеми: історія техніки, історія соцбудівництва, Дніпровська водна система, Молдавія, світова криза [...]»¹.

Фінансово-господарський стан

1. Слід відзначити, що протягом останніх років бюджет ВУАН був майже стабільний, тільки незначно зростав, – це видно з таких чисел: 1929 р. – 1 200 000 крб, 1930 р. – 1 800 000 крб, 1931 р. – 1 192 000 крб, 1932 р. – 1 485 000 крб.

Ці фінансові труднощі дуже гальмували темпи розгортання н[ауково]-д[ослідної] роботи ВУАН. Особливу вагу мають труднощі з приміщенням; через відсутність належної площі для роботи низка наукових установ ВУАН не має змоги розгорнути свою роботу відповідно до наявних наукових сил та устаткування.

2. В 1932 році конче потрібно насамперед закінчити збудування інститутів: біохемії, хемії, експериментальної патології (установа НКОЗ)¹ і розпочати будувати в 1932 р. Електрозварну лябораторію² та Кабінет транспортної механіки. Крім цього, треба розпочати капітальне будівництво, що зв'язане з розгортанням н[ауково]-д[ослідної] роботи на другу п'ятилітку по таких інститутах: фізики, ботаніки, біо-зоології, установ II відділу, а найголовніше по індустріальних установах.

Дальше розгортання наукової роботи ВУАН вимагає значно поширити науковий склад співробітників.

[...]»⁷

*Додатки*³.

Богомолец О. О. Тези доповіді Президії ВУАН на Президії ВУЦВК'у // Вісті ВУАН. – 1932. – № 4. – С. 11–28.

№ 63

ЗВІТ ПРО РОБОТУ АКЛІМАТИЗАЦІЙНОГО САДУ ВУАН ЗА І-шу ПОЛОВИНУ 1932 р.⁴

В відвітному півріччі продовжувалася та робота, що проводив Акліматсад в попередні роки, а саме: на чверть поширені плантації каз[алницької] троянди та

¹ Так у документі. Мається на увазі: Інститут експериментальної біології і патології НКОЗ УСРР.

² Так у документі. Мається на увазі: Електрозварювальна лабораторія.

³ Додатки не публікуються.

⁴ Заголовок складений упорядниками.

зимотривалої лаванди. В десять раз поширено також плянтанції рижу власним насінням в 8-ми видозмінах. Плянтация арахісу своїх видозмін була поширена в 3 рази. З прядних росли, на які останні роки звертається особлива увага, засіяно: кенафа, канатник, джут, кендирь, й їстівна бамія, яка в той же час дає і прядний матеріал. Робота над скоростиглою відозміною люфи продовжується шляхом гібридизації. Крім того, поширена колекція¹ і декоративних рослин. З олійних посіано кунжут (*Sesamum*) і нуг (*Guisptia oleifera*) – остання рослина за пропозицією ВІР'у (географічний засів).

[...]^{*6}

ІА НБУВ, ф. Акліматизаційний сад (в опрацюванні). Чернетка. Рукопис.

№ 64

ЗВІТ ПРО РОБОТУ КОМІСІЇ ТОРГУ Й ТРАНСПОРТУ ВУАН У 1932 р.

[...]^{*1,7}

1932 рік був по суті продовженням й розвиненням того процесу, що почався ще в 1931 році.

Склад комісії. На початку 1932 року комісія мала такий склад штатних робітників: голова – акад. К. Г. Воблий, наукові робітники – Д. Е. Бованенко та Г. А. Кравченко. Протягом року було призначено на штатного співробітника П. Т. Руденко і переведено з ліквідованого УКПР'су проф. А. І. Ярошевича. Таким чином, треба визнати, що склад комісії на кінець 1932 року виріс і кількісно і якісно. Але ці значні зміни, що сталися в середині року не дозволили вже на протязі року розгорнути роботу тим більш, що нові співробітники прийшли до комісії з готовою тематикою, що не укладалася ні в пляни роботи комісії, ні в загальний напрямок. Значну роботу перевели деякі з нештатних членів комісії особливо С. П. Лузгін, В. І. Бошко та Доброславський.

Загальні риси роботи 1932 р. Основною характерною рисою роботи комісії в 1932 році треба визнати непропорційність розподілу роботи між проблемами транспорту й проблемами торгу. Можна сказати, що на 90 % комісія працювала над проблемами транспорту. Вузлова проблема, це Дніпровський водний транспорт. Але поглиблення роботи діалектично повело до того, що комісія вийшла з рамок транспорту і підійшла до вивчення проблеми Дніпра в цілому. Звичайно підняти всю цю проблему сама комісія не змогла і через це її довелось стати за організуючий центр. Організаційна діяльність комісії йшла в двох напрямках. Перший – це доведення великого народньо-господарчого значіння проблеми Дніпра, через потреби негайно[го] її вивчення і опрацювання. Ініціатива комісії дала повні наслідки. Ухвалою президії Союздержпляну, а потім (31 серпня [19]32 р.) РПО знаменує початок великої роботи над проблемою «Великого Дніпра», тим більш, що для цього асігновано великі кошти. Роботи переводить Укдпировод. Другий напрямок – це доведення значіння проблеми до широких мас науковців і суспільства, підведення підсумків попередньої роботи, визначення змісту проблеми і накреслення шляхів дальшої роботи. [...]^{*7}.

¹ Далі слова не прочитано.

Ще в березні акад. К. Г. Воблий висловився в газеті ВУАН про необхідність скликати конференцію по «Великому Дніпру». Президія ВУАН, потім Президія Укрдержпляну підхопили цю ідею. Було утворено оргкомітет і ухвалено скликати конференцію спочатку на червень, потім на жовтень, грудень, лютий 1933 р. Перенесення терміну конференції мало серйозні підстави і вело до поширення і поглиблення програми її. Але для комісії, що центрувала організаційну роботу, перманентне пересування терміну визначилось в занепаді наукової роботи в другу половину року.

Крім водного, опрацьовувались також питання безрейкового транспорту і почасти загальні питання економіки транспорту. Але комісія ніяк не змогла охопити питань залізничного транспорту, хоча й збирається це зробити вже протягом двох років. Причина цього – перевантаженість комісії іншими роботами.

В галузі торгівлі в 1932 р. була тільки одна доповідь. Що до решти доповідей і робіт, то це або теми з історії певних галузів промисловости (цукрова, поташна) де в значній мірі опрацьовувались питання торгівлі, або питання розміщення продукційних сил і обґрунтування окремих галузів легкої і харчової промисловости.

Протягом 1932 року особливо яскраво виявилось недоцільність поєднання в одній установі виучування і торгівлі і транспорту – досить далеких ділянок економічної науки. Комісія вносила пропозицію або залишити в комісії тільки економіку транспорту, а вивчення торгівлі передати до Комісії виучування економіки переходною доби¹, або передати виучування транспорту в Комісію великого Дніпра². Справу, мабуть, буде вирішено тільки з утворенням Інституту економіки.

[...]^{1,6}

ІР НБУВ, ф. Х, од. зб. 376, арк. 10–10 зв. Оригінал. Машинопис.

№ 65

ЗВІТ ПРО РОБОТУ ІСТОРИЧНОГО ЦИКЛУ ВУАН ЗА 1932 р.

Історичний цикл Всеукраїнської академії наук року 1932 перейшов настільки складний й глибокий етап свого розвитку що він, по суті, з'являється переломовим роком усієї його роботи. 1932 р. з одного боку була розпочата не тільки глибока аналіза н[ауково]-дослідчої роботи в галузі історичної науки у ВУАН ґрунтовної методологічної перебудови на цій науковій ділянці, але після кожної оцінки усієї роботи, накреслено було й шляхи дальшого розгортання.

[...]¹

Потрібно відзначити що цей процес критики та самокритики, який відбувся в ВУАН 1932 р. безумовно дав величезний результа[t] й наслідки його вже позначилися в кінці 1932 року, а особливо [в] 1933 [р.] в друкованій продукції. [...]⁷

Однак перед президією II відділу, рівнож як і перед усім колективом наукових робітників в цілому стояло цілком ясним те, що справа переозброєння є довгий і складний процес й що в стінах ВУАН йдеться не тільки про читання творів класиків марксизму, а головно про розгортання н[ауково]-досл[ідчої] роботи нової

¹ Так у документі. Правильно: Комісія економіки переходною доби.

² Так у документі. Можливо мається на увазі: Комісія по науковому дослідженню території Дніпрельстану.

тематики, нової проблематики опрацьованої на новій методологічній основі. Розрив поміж методологічним теоретизуванням і конкретною н[ауково]-дослідною роботою був у великій мірі характерний для праці установ Історичного циклу зокрема. [...]»⁷

Коли перша половина 1932 р. вимагала від президії II-го відділу й Історичного циклу ВУАН переведення цієї критичної й самокритичної роботи, то друга половина 1932 р. вимагала від президії розгортання наук[ово]-досл[ідчої] роботи, побудованої вже на новій методологічній базі та практичним керуванням виробничими процесами на II відділі.

Треба сказати, що в цій справі Історичний цикл має вже безперечні досягнення: ціла низка установ Історичного циклу перевела значну роботу в цій справі. Зокрема потрібно відзначити такі роботи [...]»¹. 2) Переведену Комісією соціально-економічної історії України експедицію для дослідження історії промисловости Правобережжя України, 3) Переведену Комісією археографічною роботу щодо опрацювання історії фабрик і заводів та історії горожанської¹ війни, 4) Переведену ВУАКом роботу щодо археологічних розкопів, 5) Участь історичних установ в роботі над дослідженням нацменшостей народів СРСР, польської та єврейської культури і др.

1932 р. це був перший рік застосування плянування наук[ово]-досл[ідчої] роботи, перший рік раціонального та доцільного розподілу й використання наукових кадрів. Окрім того, р[оку] 1932 роботу було раціоналізовано в такий спосіб, що частину роботи, а саме технічну, яку раніше виконував сам науковець, було перенесено на технічних асистентів та на такі установи, як бібліотека II відділу. Комісія бібліографічна² і др., хоч ці раціоналізаторські заходи вимагають надалі значної поглибленої праці над ними.

Опрацювання проблем історії на другу п'ятирічку виходячі з загальної проблеми теоретичного фронту розроблено в зведеному пляні Історичного циклу, яка була спрямована в такий спосіб, щоб в пляні розгорнулася робота над опрацюванням усіх актуальних проблем історичної науки.

Зведений плян науково-дослідчої роботи було розбито серед 16 установ Історичного циклу за такою схемою:

1. Проблеми доклясового суспільства.

2. Проблеми доби феудалізму.

3. Проблеми доби капіталізму.

[...]»¹. Тому над питанням доклясового суспільства працювали такі установи:

1. Катедра преісторії³.

2. Комісія культурно-історична (частково).

3. ВУАК.

4. Археологічний музей.

Ці установи Історичного циклу намагалися розгортати свою роботу протягом 1932 р. по таких напрямках:

а) Робота співробітників над методологічним переззброєнням [...]»⁷.

б) Розробка цілої низки актуальних проблем з потрібних для розуміння доби розкладу первісного суспільства та складання клясових суспільств.

¹ Так у документі.

² Так у документі. Правильно: Бібліографічна комісія.

³ Так і далі – так у документі. Правильно: Катедра передісторії України.

в) Боротьба з буржуазними концепціями, з буржуазними впливами й поглядами, які панували в науці в розумінні процесів розкладу первісного суспільства та зародження клясового суспільства, в спосіб розкриття клясової суті й буржуазних методологічних спрямовань.

В процесі роботи співробітників цих установ над методологічним переозброєнням розроблялася ціла низка методологічних проблем [...]*⁷.

У боротьбі з буржуазними концепціями в дослідженні доклясового суспільства була дана аналіза франц[узської] соціології, школи [Е.] Дюркгайма та поглядів [Л.] Леві-Брюля, впливи яких досить широко розповсюджені серед науковців Радянського Союзу, проводирем яких в історичній науці є акад. М. С. Грушевський. Розкрито було клясову функцію цієї школи. [1]) «Буржуазна передреволюційна археологічна експозиція та її впливи й пережитки зараз у музеях» та др. 2) «Пережитки родового колективізму на Україні», «Економічні підвалини похоронної обрядовості», 3) «Проблема мегалітів на терені УСРР», «Скальчаті могили», 4) «Проблеми трипільської культури», 5) Питання обміну в первісному суспільстві, 6) Економіка рабовласницької формації на Україні, 7) Маріупольський могильник, 8) Цікаву спробу н[ауково]-досл[ідчого] характеру перевів Археологічний музей, подаючи нову експозицію доклясового суспільства, однак ця робота не закінчен[а].

Над проблемами февдалізму, як суспільно-економічної формації працювали такі установи:

1. Комісія соціально-економічної історії України.
2. Катедра історії України¹.
3. Комісія історії козаччини².
4. Археографічна комісія.
5. ВУАК.
6. Історично-географічна комісія.
7. Культурно-історична комісія.
8. Катедра преісторії (частково).

1932 року опрацьовано низку актуальних проблем доби февдалізму методологічного характеру [...]*¹.

З проблем науково-дослідчих робіт, які стосуються роботи февдалізму потрібно відзначити виконання таких тем:

1. Залюднення Поділля перед Хмельниччиною.
2. Походження та форма торговельного прибутку за февдальної формації.
3. Економічні умови походження козаччини.
4. Клясова аналіза козаччини.
5. Раннє уходництво на Україні.
6. Історія клясової боротьби на Україні в XVII ст.
7. Клясова боротьба на Південносхідн[ій] Україні сер[едини] XII в.
8. Булавінщина на Україні.
9. Студії з історії України XVIII ст.
10. Студії з історії февдального суспільства на Україні.

¹ Так у документі. Правильно: Катедра історії України часів феодалізму.

² Так у документі. Правильно: Комісія козаччини.

11. Берендицькі оселі часів феодализму.
12. Питання ремісництва за часів раннього феодализму.
13. Клясова основа українських дум.
14. Генеральне слідство Миргородського та Полтавського полків (матеріала).
15. Матеріяли Румянц[евської] ревізії.
16. Історія Разиновщини на Україні.
17. Переписи на Україні XVIII ст.
18. Картографія України.
19. Колоніальна політика Польщі доби феодализму.
20. З історії селянської революції 1648 р.
21. Гайдамаччина. [...] ¹

Над проблемами доби капіталізму працювали такі установи Історичного циклу:

1. Комісія соц[іально]-економ[ічної] історії України.
2. Комісія історії Києва¹.
3. Комісія історії Заходу.
4. Комісія Бл[изького] Сходу².
5. Комісія біографічного словника³.
6. Комісія Зах[ідної] України.
7. Археографічна комісія.
8. Історично-географічна комісія.
9. Музей діячів науки та мистецтва⁴.
10. Етнографічна комісія⁵.
11. Катедра етнографії⁶.

[...] ¹ було розроблено такі теми:

1. Київ та Київщина в російській великодержавницькій історіографії.
2. Краєзнавчі праці про Київ та Київщину в рос[ійській] історіографії.
3. Проблеми вивчення міста на Правобережжі в укр[аїнській] бурж[уазній]

історичн[ий] літературі.

4. Критичний розгляд продукції історичної географії.
5. Історична географія на службі рос[ійського] капіталізму.

[...] ¹

7. Техніцизм в виданнях Археографічної комісії.

[...] ¹

10. Попівщина в укр[аїнській] етнографії.

11. Критична аналіза праць бурж[уазних] істориків в питаннях Бл[изького] Сходу.

12. Буржуазні концепції історії укр[аїнського] господарства школи [М. С.] Грушевського, [М. І.] Яворського, [М. Є.] Слабченка.

13. Критика буржуазних концепцій в укр[аїнському] мистецтвознавстві.

14. Нові форми видання документів й др.

¹ Так у документі. Правильно: Комісія Києва та Правобережжя.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Комісія історії Близького Сходу.

³ Тут і далі – так у документі. Правильно: Постійна комісія для складання біографічного словника діячів України.

⁴ Тут і далі – так у документі. Правильно: Музей українських діячів науки та мистецтва.

⁵ Так у документі. Правильно: Етнографічно-фольклорна комісія.

⁶ Тут і далі – так у документі. Правильно: Катедра української етнографії.

З проблем науково-дослідчих фахових робіт:

1. Доба капіталізму на Сталінщині.
2. Біографії діячів революції, науки, мистецтва, письменства.
3. Побут і культурна обстановка робітників на Сталінщині за доби імперіялізму.
4. Український наймитський фольклор.
5. Український фабрично-заводський фольклор.
6. Студії з фольклору капіт[алістичої] доби.
7. Імперіялістична війна у укр[аїнському] фольклорі.
8. Досліди на укр[аїнських] музичних інструментах.
9. Історія робітничої кляси та промисловости на Україні в зв'язку з історією фабрик та заводів.
10. Історія металургійної промисловости на Правобер[ежжі] та Лівобер[ежжі].
11. Колоніальна політика Росії доби капіталізму щодо України.
12. Буржуазія на Україні доби капіталізму та імперіялізму.
13. Місто на Україні доби капіталізму.
14. Історія буржуазного освітнього руху на Україні.
15. Капіталізм та рештки кріпосництва в с[ільському] госп[одарстві].
16. Історія клясової боротьби на Україні.
17. Робітництво Зах[ідної] України доби імперіялізму.
18. Історія економ[ічного] розвитку країн рад[янського] та позарад[янського] Сходу.
19. Історія цукрової промисл[овості] в Азербайджані.
20. Проблеми Бл[изького] Сходу в колоніальному розрізі.
21. Переселення у системі колоніальної політики царату.
22. Імперіялізм та політика Франції у колоніях і іслам.
23. Рос[ійський] імперіялізм у боротьбі за перський ринок.
24. Колоніальна політика й церква.
25. Україна й Схід в історії (взаємини, впливи).

IV¹. Над проблемами з історії революційної боротьби пролетарської революції та доби соціалізму працювали такі установи:

1. Ком[ісія] соц[іально]-економ[ічної] історії України.
2. Культ[урно]-істор[ична] комісія.
3. Ком[ісія] історії Заходу.
4. Ком[ісія] Бл[изького] Сходу.
5. Ком[ісія] реврухів².
6. Ком[ісія] біографічного словника.
7. Ком[ісія] Зах[ідної] України.
8. Археографічна комісія.
9. Істор[ично]-географічна комісія.
10. Муз[ей] діячів науки та мистецтва.
- 12³. Катедра етнографії.
13. Музей етнології.

З методологічних розробок, які стосуються цього періоду історії потрібно зазначити виконання таких тем:

¹ Така нумерація розділів у документі.

² Так у документі. Правильно: Комісія історії реврухів на Україні.

³ Тут і далі – порушено нумерацію пунктів у документі.

1. Історична географія й краєзнавство.
2. Погляди на роллю географічного фактору в творах класиків марксизм[у].
3. Проблеми біографії в світлі діалектичн[ого] матеріалізму.
4. До проблеми про основні завдання в дослід[женнях] з роб[ітничого] життя на Сталінщині.
5. До методології вивчення селянських рухів на Україні за 1905 р.
[...]¹
- Науково-дослідча робота охопила таку тематику, яку й виконано було в р[оці] 1932:
1. Нацкультбудівництво на Сталінщині.
[...]¹.
3. Господ[арство] Сталінщини в світлі 2 п'ятилітки.
[...]¹
5. Історія київського комунального господарства.
6. Історія борошномельної промисловости в Києві.
7. Київські народовольці за 80-рр. ХІХ ст.
8. Післяжовтневий пролетарський науковий рух в УСРР.
9. Досягнення ВУАН за 15 років Жовтня – діячі ВУАН.
10. Історія фабзавкомів в Києві (1917 р.).
[...]¹
13. Історія Сталінського металюрг[ічного] заводу.
14. Історія заводу «Більшовик».
15. Історія 13 друкарні.
16. Народництво.
17. Революційна робота у війську та військові повстання 1905 [р.].
18. Ради сел[янських] депутатів на Україні 1917 р.
[...]¹
20. Матеріали нового побуту в колгоспах та комунах.
21. Радянські прислів'я на сучасному селі.
22. Музейна експозиція новий побут після Жовтня – робітничий, колгоспн[ий].
23. Антирелігійні розробки.
24. Історія техніки.
25. Побут нацменшостей – греків, болгар, євреїв, поляків, німців – народи СРСР¹.
26. Земельне питання в Зах[ідній] Україні.
27. Польський терор на Зах[ідній] Україні.
28. Ліга націй й пацифікація Зах[ідної] України.
29. Шляхи розвитку художньої промисловости рад[янських] республік Сер[едньої] Азії.
30. Цукрова промисловість Туреччини й стосунки [з] СРСР.
31. Історія рев[олюційного] руху на Бл[изькому] Сході.
32. Перська революція (1907–[190]8 [р]р.).
33. Рев[олюційний] рух у французькому Індокитаї та др.

Потрібно відзначити, що Історичний цикл перевів чималу роботу над опрацюванням проблем історіографії, утворивши міцний колектив радянських науковців, почав видавати свій друкований орган – журнал «Україна». [...]¹

¹ Так у документі.

Найближчими завданнями, що їх поставлено перед Історичним циклом президією ІІ відділу та Президією ВУАН є такі:

1. Поширення зв'язків Історичного циклу з науковими установами Союзу й закордону.
2. Збільшення тематики, пов'язаної з дослідженням історії народів СРСР.
3. Поширення видавничої роботи.
4. Підняття н[ауково]-д[ослідчої] роботи на вищу принципову височінь щодо якості [її].
5. Налагодження та організація справи наукових відряджень та експозицій.
6. Налагодження справи перевірки та контролю н[ауково]-д[ослідчої] роботи.
7. Дальше глибше й досконаліше планування н[ауково]-д[ослідчої] роботи.
8. Структурні зміни у роботі і в установах Історичного циклу.

ІР НБУВ, ф. Х, од. зб. 2787–2796, арк. 17–28. Копія. Машинопис.

№ 66 ЗВІТ ПРО РОБОТУ КОМІСІЇ КИСВА І ПРАВОБЕРЕЖЖЯ ВУАН ЗА 1932 р.¹

[...]^{*1,7}. Комісія, тісніше ув'язуючись з соціалістичним будівництвом країни, переходить від тем з давньої історії до актуальніших проблем, пов'язаних з сучасною економікою Києва та Правобережжя. Варто тут відзначити велику роботу щодо вивчення історії Київського міського господарства, яку комісія розпочала цього року, плянуючи продовжувати її в наступному році; окремі розділи цієї колективної роботи знаходяться вже в стадії закінчення, деякі мають бути закінчені наступного року. З них варто відзначити такі: історія київського комунального трамваю, М. Ф. Карачківського, історія садівництва в Києві С. В. Шамрая, історія київського водопостачання С. В. Глушка, історія електрифікації м. Києва М. Ф. Карачківського тощо. Поруч із цим комісія звернула свою увагу і на вивчення Правобережжя. Зараз опрацьовується велика монографія «Історія селянських рухів на Київщині в кінці ХІХ і на початку ХХ століття» С. В. Глушка і т. д.

Зайнялася комісія і проблемами методологічними. Розроблено і розроблюється тут проблема вивчення міста на Правобережжі, методологія вивчення історії селянських рухів на Україні в революцію 1905 р., готуються огляди польської, російської та української буржуазної історіографії, присвяченої Києву та Правобережжю тощо. [...]^{*1,7}

Працюючи над зазначеними вище темами, комісія пов'язувала свою роботу і з роботою органів місцевого самоврядування, допомагаючи їм різними консультаціями тощо. Співробітники комісії брали активну участь у громадському житті, виступаючи на низці підприємств з науково-популярними доповідями, беручи участь в житті громадських організацій ВУАН.

ІР НБУВ, ф. Х, од. зб. 4066, арк. 6–6 зв. Копія. Машинопис.

¹ Заголовок складений упорядниками.

№ 67

ЗВІТ ПРО РОБОТУ КОМІСІЇ КОЗАЧЧИНИ ВУАН ЗА 1932 р.¹

[...]⁷. Головним завданням утвореної 1930 року Комісії козащини було опрацювання багатих архівних матеріалів до історії козащини по архівосховищах Москви, Ленінграду, Києва, Варшави, Львова тощо в зв'язку з роботою Катедри історії України часів феудалізму в особі акад. М. С. Грушевського та на цій базі – дослідження низки спеціальних питань історії козащини. [...]^{1,7}. На основі проробленої методологічної роботи поставлено низку науково-дослідчих (аналітичних) робіт, що мали з одного боку свідчити про поступ комісії на шляху методологічного переозброєння, а з другого боку повинні були допомогти комісії в конкретній дослідчій роботі вилучити основні актуальні проблеми дослідження ходу клясової боротьби на Україні XVII віку.

Поміж цими роботами треба відзначити передовсім² [...]^{2,3}.

[...]⁷

ІР НБУВ, ф. Х, од. зб. 4065, арк. 3–4. Копія. Машинопис.

№ 68

ЗВІТ ПРО РОБОТУ АРХЕОГРАФІЧНОЇ КОМІСІЇ ВУАН ЗА 1932 р.³

Робота Археографічної комісії ВУАН в 1932 р. розгорнулася в таких напрямках: а) методологічна робота, б) праця над виданням матеріалів до 15 річниці Жовтня, в) праця по історії фабрик та заводів, г) по виданню матеріалів по історії клясової боротьби часів феудалізму.

В галузі методологічній Археографічна комісія проробила такі питання: 1) критичний розгляд видань Археографічної комісії (М. [М.] Ткаченко), 2) техніцизм в виданнях Археографічної комісії (К. [О.] Лазаревська), 3) нові форми видання документів (М. [М.] Ткаченко), 4) до питання про видання Румянцівської ревізії (К. [О.] Лазаревська). Опрацьовуючи ці питання, пов'язані з виданням документів, Археографічна комісія в своїй роботі приділила увагу вивченню інших питань, пов'язаних з вивченням історії археографії. З таких робіт відзначимо «Пам'яті акад. М. Покровського» І. [М.] Кравченка, в якій подана характеристика археографічної праці М. [М.] Покровського. Відзначена діяльність акад. Д. І. Багалія в українській археографії – «Праця акад. Д. І. Багалія в галузі археографії» (М. [М.] Ткаченко). [...]^{1,7}

[...]¹ Археографічна комісія скупчила увагу по виявленню та підготовці до друку матеріалів, пов'язаних з Києвом та Київщиною. Розгорнута була робота по виявленню матеріалів з історії фабзавкомів у Києві в 1917 р. та поч. 1918 р. Переведено 9 вечерів споминів учасників фабзавкомів м. Києва. В цих споминах взяло участь до 40 товаришів. [...]⁷. Зазначений матеріал зараз кінчається оформленням для друку і в ближчому часі має бути зданий до друку. Другу роботу, яку перевела Археографічна комісія, це збірник матеріалів щодо 15 річниці Жовтня на Київщині.

¹ Заголовок складений упорядниками.

² Загальна кількість праць – 3; доповідей – 3.

³ Заголовок складений упорядниками.

Тут при участі співробітників Історичного архіву у Києві¹ підготовлені до друку матеріали виходячи з тих архівних фондів, що є у Києві [...]»⁷.

Велику роботу Археографічна комісія приділила справі вивчення історії фабрик та заводів. Розгорнута була підготовча робота в справі видання матеріалів до історії Сталінського металургійного заводу та до історії Дніпрельстану, матеріали яких комісія проектує видати протягом 2-ої п'ятирічки. [...]»⁷. Щодо вивчення раніших часів закінчена робота в справі видання матеріалів до історії Бахмутських та Торських заводів XVII–XVIII в[в.] (С. [О.] Підгайний) – що дає цікавий матеріал з історії соляної промисловості на Україні. Також потребує відзначення робота П. [К.] Федоренка що до збирання матеріалів з історії рудень на Чернігівщині, що має важливе значіння для вивчення історії металургійної промисловості на Україні.

Також Археографічна комісія протягом 1932 р. переводила роботу над підготовкою до видання матеріалів з доби феодалізму на Україні. Тут К. О. Лазаревська закінчила роботу що до генер[альних] слідств Миргородського та Полтавського полків. Під її доглядом розпочата підготовча робота що до видання матеріалів Румянцівської ревізії – матеріалів до історії м. Стародуба; ця тематика що до історії міст прийнята була за пропозицією пок[іійного] акад. Д. І. Багалія. Перша частина цієї всієї роботи, що запланована комісією на 2 роки, вже закінчена. Також закінчена підготовча робота тому матеріалів з історії Разиновщини на Україні (Д. [О.] Кравцов). Проф. П. [В.] Клименко підготував до друку матеріали до історії переписів на Україні в XVIII ст., П. [К.] Федоренко закінчив підготовку дальшого випуску серії «Описаній» – «Описаніє Черниговского наместничества». Протягом 1932 р. перевів підготовчу роботу щодо картографії України В. О. Кордт.

Що до першої половини XIX ст. потребують відзначення збірки документів, що їх підготував до друку І. [М.] Кравченко – «Камеральний опис Поділля поч. XIX ст.» та «Київська козащина 1855 р.». Отже, в основному комісія справилася з виконанням того пляну, що його було запроєктовано в 1931 р. Тут треба лише відзначити, що деяка затримка сталася у виконанні робіт окремих членів комісії, що за перевантаженістю та іншими утрудненнями (фінансовими тощо) не змогли виконати ще роботи по своїй ділянці. [...]»⁷

При виконанні своєї роботи Археографічна комісія вступила на шлях ближчого контакту в роботі з низкою споріднених установ. Такий контакт утворено з Історично-археографічним інститутом Академії наук СРСР, з яким Археографічна комісія вже раніш почала налагоджувати зв'язок; утворений також контакт з Центральним архівним управлінням у Харкові. На спеціальній нараді, що відбулася у вересні 1932 р., вироблено спільний плян видань по основній тематиці на другу п'ятирічку та установлено контакт по низці інших питань. В своїй роботі комісія установила ближчий контакт в роботі зі Сталінським історичним архівом², Дніпропетровським³, Запорізьким⁴ та Історичним архівом у Києві.

[...]»⁶

Щодо шефської роботи, тут Археографічна комісія розгорнула роботу в 13 друкарні. Крім низки лекцій та екскурсій, що були переведені, Археографічна комісія

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Київський обласний історичний архів.

² Так у документі. Правильно: Сталінський державний історичний архів.

³ Так у документі. Правильно: Державний архів Дніпропетровської області.

⁴ Так у документі. Правильно: Запорізький державний історичний архів.

переводила роботу в справі виявлення матеріалів з історії 13 друкарні. Така збірка з історії друкарні в 1900–1910 рр. укладена і друкуватиметься в археографічному збірникові за р[ік] 1932.

Протягом 1932 р. закінчено друк трьох видань комісії [...]².

Протягом 1932 р. засідань пленумів відбулося 13, нарад¹ та засідань секторів – 45.

В складі Археографічної комісії є 4 штатні співробітники та членів² комісії. [...]³

ІР НБУВ, ф. Х, од. зб. 11037, арк. 28–29. Оригінал. Машинопис.

№ 69

ЗВІТ ПРО РОБОТУ ІСТОРИЧНО-ГЕОГРАФІЧНОЇ КОМІСІЇ ВУАН ЗА 1932 р.³

[...]⁴,⁷

За основну роботу цього року комісія вважала «Районовий опис Сталінщини», запроєктована була збірка в розмірі 25 аркушів. Плянуючи цю роботу, розробляючи проект її, комісія провела значну методологічну працю, шукаючи засобів пов'язати наукову роботу історичної географії з практикою соціалістичного будівництва, шукаючи актуальної проблематики для Комісії історичної географії ВУАН⁴ в даний конкретний момент – на порозі другої п'ятирічки. Плян і проспект роботи по описові Сталінщини комісія виробила на початку 1932 року. Вироблений проект проспекту, комісія надіслала на обговорення громадських організацій м. Сталіна. Для цього був командирований до м. Сталіна науковий співробітник комісії т[овариш] [К. Є.] Антипович. Зроблені зауваження на проект проспекту комісія урахувала і виготувала перероблену другу редакцію проспекту. Зібравши авторів і редакційну колегію збірника, комісія піддала цей варіант критики і доповненням, і за допомогою редакційної колегії виготувала третій і остаточний варіант проспекту, за яким і організувала роботу. Цей остаточний варіант проспекту був поданий на засіданні президії II Соціально-економічного відділу ВУАН. В цій проекті робота викристалізувалася ясно як комплексний збірник – «Сталінщина в аспекті другої п'ятирічки». Збірник в цій остаточній перспективі розрісся з одного тому до чотирьох [...]⁵,⁷.

Для збирання матеріалу і розроблення його, на місці його перебування організована була і переведено експедицію. Експедиція ця була схвалена президією II Соц[іально]-економічного відділу ВУАН і кошти на ню були асигновані Президією ВУАН.

В експедиції взяли участь [...]⁶.

[...]⁷

В м. Сталінім⁵ утворено комітет сприяння переведенню цієї роботи [...]⁷.

[...]⁸,⁹. На сьогоднішній день статті I тому «Стан і перспективи розвитку господарства Сталінщини в аспекті II п'ятирічки» авторами м. Києва закінчені

¹ Слово «нарад» вписано від руки поверх рядка.

² У тексті документа відсутня інформація про кількість членів комісії.

³ Заголовок складений упорядниками.

⁴ Так у документі. Правильно: Історично-географічна комісія.

⁵ Так у документі. Нині – м. Донецьк.

і здані до редколегії, виключаючи теми «трудові ресурси», яку Демографічний інститут закінчив [...]»⁷.

Комісія і редколегія зібравши статті тому – «Стан і перспективи розвитку господарства Сталінщини» зараз зосередила роботу на збиранні статті в питаннях «Нацкультбудівництво».

Наукові співробітники комісії, залишивши всяку другу роботу по комісії, взяли на себе основну роботу по історичному томові [...]»⁷.

Треба додати, що авторами подані поверх пляну додаткові статті¹ [...]»².

Ляборантами комісії була зібрана бібліографія для окремих тем цього опису Сталінщини в розмірі 2134 назв[и].

Ляборантами була організована виборка літератури і науково-технічна робота по темах історичних, що опрацьовуються в Києві в числі 6283. [...]»⁶

Бібліографія Сталінщини, яка має складати IV том, готується бібліографічним бюро ІІ відділу ВУАН. [...]»⁵

Займаючись дослідженням історії залюднення, в комісії зібраний матеріал для теми «Залюднення Поділля перед Хмельниччиною». Автор роботи т[овариш] [О. І.] Баранович за дозволом бюро Історичного цикла доповнює відомости про число людности відомостями про розвиток ремесла. Робота по виведенню числа людности в розмірі 8 аркушів готова [...]»⁶.

ІР НБУВ, ф. Х, од. зб. 11879, арк. 3–6. Копія. Машинопис.

№ 70

ЗВІТ ПРО РОБОТУ КОМІСІЇ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ ВУАН ЗА ПЕРШЕ ПІВРІЧЧЯ 1932 р.²

В першому півріччі Комісія історії Західної України³ за перше півріччя 1932 р. працювала в складі трьох співробітників: М. [К.] Козоріс, т.в.о. керівника комісії, О. [Я.] Павлик секретар і С. [О.] Ткачівський зав[ідуючий] бібліотекою комісії.

Не можна сказати, щоби робота комісії йшла рівною струєю без затримок, і перебоїв. Перш за все, на роботі комісії відбивається те, що взагалі в Києві, нема нігде метеріалів про Зах[ідну] Україну, нема літератури, за винятком тільки дечого. Крім того і ця література яка була колись при катедрі акад. М. [С.] Грушевського і належала комісії, деякий час була неприступною, бо її перевозили з катедри до бібліотеки ІІ відділу ВУАН, упорядковувалась і врешт вона знов була повернута КІЗУ. Таким чином бібліотека зробилась приступною для комісії тільки з кінця квітня місяця ц. р. Це і затримувало до деякої міри роботу комісії. Таємний відділ ВБУ теж не працював нормально через великий холод, який там був всю зиму тому, що там зовсім не опалювалось.

Через те і деякі теми, особливо сучасні, актуальні теми не могли бути своєчасно закінчені, а деякі прийшлося замінити іншими, як напр[иклад] монографічну роботу «Сучасні українські буржуазні партії на Зах[ідній] Україні», яку мав опрацювати тов[ариш] О. [Я.] Павлик, прийшлося замінити іншою темою

¹ Загальна кількість праць – 3.

² Заголовок складений упорядниками.

³ Так у документі. Правильно: Комісія Західної України.

«Робітництво на Зах[ідній] Україні після імперіялістичної війни». Не могла бути також закінчена в означений термін і друга робота популярна на цю ж саму тему і приходилось змінити термін. Так само тема «Земельне питання на Зах[ідній] Україні», яка мала бути виконаною в першому півріччі, прийшлося перенести термін на осінь. Не краще стоїть справа і з іншими темами.

Зокрема, пророблено окремими співробітниками таку роботу:

Тов[ариш] [М. К.] Козоріс закінчив і здав до друку популярну статтю на 3 ½ аркуша «Панський терор на Зах[ідній] Україні», та виготовив перший розділ на 1 ¼ арк. «Земельне питання на Зах[ідній] Україні» яку прочитав на прилюдному засіданні комісії дня 22 червня [19]32 р.

Тов[ариш] [О. Я.] Павлик закінчив популярну статтю на 2 др[уковані] аркуші «Сучасні українські буржуазні політичні партії на Зах[ідній] Україні», яку прочитав на прилюдному засіданні 27 червня ц. р. Крім того, виготовив частину монографії (3 др[уковані] аркуші) «Робітництво на Зах[ідній] Україні після імперіялістичної війни», яку теж зачитував на прилюдному засіданні. Але робота ця, ще не закінчена. Виготовив частину статті «Зах[ідна] Україна за добу імперіялізму в концепціях українських буржуазних істориків» та бібліографічний огляд історичної літератури, що вийшла на рад[янській] Україні про Зах[ідну] Україну за 1930–1932 рр.

Тов[ариш] [С. О.] Ткачівський зібрав частину матеріялів до своєї теми, та упорядкував підручну бібліотеку комісії, і склав на неї картковий катальог.

Крім того всі співробітники комісії працюють над картотекою з літератури про Зах[ідну] Україну, і виготовлено вже понад 1000 карток.

За перше півріччя комісія відбула 8 внутрішніх засідань, та 9 прилюдних засідань.

На наукових засіданнях були прочитані такі доповіді:¹ [...] ^{*1,3}. Методологічна стаття тов[ариша] [О. Я.] Павлика – «Зах[ідна] Україна за доби імперіялізму в концепції буржуазних істориків», що мала бути закінчена в першому півріччі остаточно не була закінчена через недостатність зібраного матеріялу і тому перенесена на друге півріччя.

Ще на початку року, всі співробітники комісії включилися колективно в ударники і підписали ударне зобов'язання.

Плян роботи комісії в середньому виконується. Коли робота яка повинна була виконаною в першому півріччі і не виконана, то за те інша робота, що мала бути виконана в другому півріччі частково виконана в першім.

[...] ^{*1}

Комісія тримає і дальше щільний зв'язок з американськими українцями через тов[ариша] Бориска і на початку червня одержала від них американську газету «Народня Воля» за 3 місяці за 1920 р. Тепер комісія одержала листа, що вислано нові річники «Народньої волі».

[...] ^{*1,7}

Секретар КІЗУ [О. Я. Павлик]

ІР НБУВ, ф. Х, од. зб. 4511, арк. 1–2. Копія. Машинопис.

¹ Загальна кількість доповідей – 9.

ЗВІТ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ПОСТІЙНОЇ КОМІСІЇ БІОГРАФІЧНОГО СЛОВНИКА ДІЯЧІВ УКРАЇНИ ВУАН ЗА 1932 р.¹

Основною роботою Комісії біографічного словника протягом року 1932-го була робота над закінченням опрацювання біографій на літеру «А». Нового матеріалу на літеру «А» до теки комісії поступило до 5-и друкованих аркушів (поступили біографії: [М. К.] Альбиковського, І. О. та Г. О. Алчевських, Андрієнка, Авдеева, О. О. Агієнка, О. Н. Алешина, П. Т. Амвросимова, М. [П.] Алексеєвої², О. Т. Андріяшева та багатьох інших). Разом з тим, готові біографії доповнювались новими бібліографічними відомостями. Коли на кінець р[оку] 1932 робота над літерою «А» ще не закінчена, то це залежало, поперше, від того, що більшість редакторів комісії не виконала плянових завдань. Проте деяке зрушення з мертвої точки в роботі редакторату позначилось: почали поступати біографії з відділу театральних діячів, діячів музики, а почасти й діячів образотворчого мистецтва. По друге, закінчення праці над літерою «А» затримувалось бажанням комісії для відповідних біографій знайти авторитетних авторів, необмежуючись роботою компілятивною, а також прагненням зібрати по змозі повніші матеріали про діячів соціалістичного будівництва, ударників, видвиженців, винахідників тощо. Незакінчені й деякі основні для першого тому біографії, напр[иклад] біографія проф. В. Б. Антоновича, автори яких при складанні зустрілись з необхідністю повної переоцінки поглядів та позицій, звичайних в українській історіографії, та методологічного загострення цілої праці. Над своїм методологічним переозброєнням протягом звітного року працював і весь склад комісії. [...]⁷.

[...]⁷. Протягом звітного року передана та виправлена робота попередніх років над матеріалом для Біографічного словника й що-[до] літери «А», то цю роботу виправлення не закінчено тільки в частині праці тих редакторів, що не займають в комісії штатних посад і за свою працю жадної платні не одержують.

Поруч з роботою над літерою «А» провадилась робота й над літерою «Б», головним чином зосереджуючись над переглядом та відповідними анотаціями з біо-бібліографічних джерел. Складено також попередній список діячів на літеру «В» та розіслано його для зауважень та доповнень співробітникам комісії та різним інституціям та установам, що в тій чи іншій мірі провадять біографічну роботу.

Продовжувалось також збирання автобіографічного та мемуарного матеріалу, дуже часом важливого для з'ясування тих чи інших рис різних сторін громадського життя, деталізації окремих його галузів та документалізації різних його явищ фактичним матеріалом. Добутий матеріал багато освітлює, напр[иклад], в історії громадських рухів [18]80-х та [18]90-х років, а зокрема в історії провінційної преси того часу, діяльності так званого «3-го елемента» в земстві і т. и[н.].

В обсягу підготовчих праць комісія мусила за браком відповідних коштів значно скоротити вибір імен з літературно-наукових джерел, але приступила все

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Постійна комісія для складання біографічного словника діячів України.

² Так у документі. Мається на увазі: М. П. Алексеєва-Юневич.

таки, до вибору імен з радянських загально-літературних журналів, почавши вибір з київського журналу «Життя й революція», що збагатило картотеку комісії на 1100 карток.

Визнавши за корисне зазнайти громадскість з своєю працею до виходу перших томів словника, комісія ще р[оку] 1931-го ухвалила видавати неперіодичні збірники своїх праць, що знайомили б із завданнями комісії, її методологічними настановленнями та подавали б найцікавіші матеріали автобіографічного та мемуарного характеру, зібрані комісією. Протягом звітного періоду складено перший збірник праць комісії досить різноманітного змісту, який і передано до секретаріату відділу, а разом з тим велись підготовчі праці для складання II-го збірника.

З половини червня відбулось наукове відрядження керівничого над працями комісії до Москви й Ленінграду. У Москві встановлено більш тісний контакт з редакцією словника «Деятели революционного движения в России»¹ та проглянуто редакційні матеріали для діячів на літери «А–Б», при чому зроблені відповідні витяги. У Ленінграді провадилась праця в Держ[авній] публічній бібліотеці² та Ленінградському центральній архіві³. Для словника «Деятели револ[юционного] движ[енія]» з приводу нових томів цього видання зроблена значна кількість поправок, спростовань, доповнень до окремих біографій, а також на замовлення редакції словника – М. [М.] Могилянський та М. [О.] Тарасенко склали повну бібліографію праць про М. П. Драгоманова.

У співробітників комісії, зокрема М. [О.] Тарасенко, в перші місяці 1932 р. продовжував працю над складанням першого тому словника, доповнюючи його новими бібліографічними матеріалами та редагуючи нові, що до комісії цього року надходили, біографії. Разом з цим, працював над просторим редакційним оглядом біо-бібліографічного словника «Деятели револ[юционного] движ[енія] в России». В первинному нарисі цей огляд заслухала комісія на своєму прилюдному засіданні 18 травня, а в остаточному вигляді передано його до секретаріату II-го відділу, як ухвалений до друку в збірникові комісії. Разом з тим, [М. О.] Тарасенко приступив до праці над складанням II-го тому словника: склав попередній список діячів революційного та громадського руху на Україні до 1890-х рр. (окрім соціал-демократів, над якими працює М. [М.] Могилянський) і почав біо-бібліографічне опрацювання цього списку. Досі складено попереднього характеру біо-бібліографічні довідки, а подекуди вже й остаточно викінчені біографії 83 осіб, поміж іншим: П. Х. Байдаковського, В. Л. Беренштейна, М. І. Білінського, М. М. Білозерського, С. Бобровського, С. М. Богомолец, В. В. Боруковського, П. К. Бузаковського, М. Й. Боровського, Л. К. Бранднера, О. Й. Булича та інш.

В обсягу підшефної та популяризаційної роботи [...]»⁷ по цехах КПВРЗ були прочитані відповідні лекції (читав співробітник комісії М. [О.] Тарасенко). Співробітник комісії М. [О.] Тарасенко ніс на собі й значне громадське навантаження, виконуючи обов'язки технічного секретаря місцевого бюро секції н[инішнього] р[оку] та замісника бригадира в справах ювілейної виставки. М. [М.] Могилянський

¹ Мається на увазі: Деятели революционного движения в России : Био-библиографический словарь : От предшественников декабристов до падения царизма: [в 5 т.]. – Москва : Всесоюз. о-во полит. каторжан и ссыльно-поселенцев, 1927–1934.

² Так у документі. Правильно: Державна публічна бібліотека ім. М. Є. Салтикова-Щедрина.

³ Так у документі. Правильно: Ленінградське відділення Центрального історичного архіву СРСР.

виконував окремі доручення оргсектора (меж іншим по мед[ично]-санітарній бригаді), брав участь в дежурствах на ювіл[ейній] виставці та в прийомі на виставці екскурсії робітників КПВРЗ.

Лаборант комісії М. А. Кульчицький працював над упорядкуванням картотеки комісії та вибором різних довідок для біжучої роботи з наукових джерел.

М. [М.] Могилянський, крім загальної керівничої праці, ніс на собі усю організаційну працю, а редагуючи відділ діячів літератури [...] ^{1,7}.

Кисловодськ, 1-го січня 1933 р.

Керівничий над працями Комісії біографічного словника
Михайло Могилянський

ІР НБУВ, ф. Х, од. зб. 5813, арк. 1–4 зв. Автограф.

№ 72

ЗВІТ ЗА РОБОТУ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО АРХЕОЛОГІЧНОГО КОМІТЕТУ ВУАН [ЗА] 1932 р.

1932 рік був зламним в житті Всеукр[аїнського] археологічного комітету. [...] ¹
Роботу ВУАК'у за відчитний рік треба поділити на 3 періоди:

1) Продовження відходу низки елементів від ВУАК'у по мірі зростання його нових шляхів. Основними показниками цього процесу є засідання пленумів ВУАК'у: I-го, присвяченого критичному та самокритичному огляду звіта ВУАК'у за 1931 рік по доповіді П. П. Курінного, та II-го, присвяченого виробленню та затвердженню засад реорганізації ВУАК'у [...] ^{1,4,7}.

Голова – акад. О. П. Новицький, заступник голови – Ф. А. Козубовський, вчений секретар П. П. Курінний, наукові співробітники – М. [О.] Макаренко, В. Є. Козловська, В. [І.] Барвінок.

Робота президії та відділів.

Протягом відчитного року відбулося 30 засідань президії ВУАК'у проти 15-миного року, що на них розглянуто 480 питань. Засідання археологічного відділу – 3, засідань мистецького відділу – 2.

[...] ^{5,7}

Виконання тематики 1932 року

Протягом 1932 року ВУАК розгорнув роботу в таких напрямках в галузі розробки методологічних питань та реконструкції польових дослідчих робіт, в напрямкові створення єдиного дослідчого плану та проблематики для всіх установ, що працюють над вивченням пам'яток матеріальної культури.

Найгрунтовнішими розробками ВУАК'у у 1932 року є:

1. Проект реорганізації ВУАК'у – виконавець П. [П.] Курінний.
2. [Проект] Інституту матеріальної культури ВУАН¹ виконав[ець] Ф. А. Козубовський.
3. Самокритичний звіт ВУАК'у за працю в 1933 році – доповідь П. П. Курінного.
4. [...] ¹

¹ Інститут історії матеріальної культури ВУАН створено у 1934 р.

5. Серія самокритичних виступів П. [П.] Курінного, М. [О.] Макаренка, В. Є. Козловської, Ф. Л. Ернста, М. М. Ткаченка.

6. Питання ремісництва за часів раннього феудалізму в освітленні буржуазної історіографії. – Доповідь М. М. Ткаченка.

7. Підсумки археологічного дослідження ВУАК'у за 15 років. – Брошура П. [П.] Курінного.

8. Ексцепс з неї для звіту ВУАН. – П. [П.] Курінний.

9. Берендицькі оселі часів феудалізму:

а) Експедиція до Берендицького Кута. Доповідь П. [П.] Курінного.

б) Розкопи в [с.] Бакожині. Доповідь В. Є. Козловської.

10. Проблема мегалітів на терені УСРР:

а) Скальчаті могили – доповідь П. [П.] Курінного.

11. Проблеми «Трипільської культури»:

а) Розкопи в [с.] Чернявці та [с.] Красноставці, як проблема українських Кукутен. Доповідь П. [П.] Курінного.

б) Нарис із історії середнього періоду варварства на Правобережній Україні (Сводна робота по трипільлю) – П. [П.] Курінний (не викінчено).

12. Звіт за роботу Надчорноморського комбінату експедицій¹. – М. Ф. Болтенко.

13. Питання обміну в первісному суспільстві. – К. Ю. Коршака (Промоційна робота).

14. Критика буржуазних концепцій в українському мистецтвознавстві:

а) Шиття низзю. – Доповідь П. [П.] Курінного.

15. Досліди фактури української гравюри. (Гравюри Т. [Г.] Шевченка). – Акад. О. [П.] Новицький.

16. Мапа археологічних дослідів за 15 років. – М. [М.] Ткаченко.

17. Бібліографія українського мистецтва за 15 років. – В. І. Барвінок.

18. Картотека репродукцій пам'яток української архітектури. – В. І. Барвінка.

19. Археологічна мапа Донбасу. – М. [М.] Ткаченко.

20. Кодексування матеріалів щодо реставрації Софії. – В. [І.] Барвінок.

21. Маріупільський могильник. – Доповідь М. [О.] Макаренка.

22. Музейна експозиція по музеях Москви і Ленінграду. – Доповіді К. І. Білоцерківської та Є. А. Левитської.

23. Індивідуалізм в селянському мистецтві. – Доповідь Л. [Д.] Мулявки.

[...]^{*7}

В цілому і головному пляна ВУАК'у в межах бюджетових можливостей треба рахувати виконаним, з огляду на те, що недовиконання внесені до пляну 1933 року понад пляново. [...]^{*1}

Видавництво

1932 року ВУАК закінчив друком розпочатий ще 1927 року том I-й «Записок» та здав до друку ч. 4–5 «Хроніки археології та мистецтвознавства»².

Експедиції

Протягом відчитного року в розпорядження ВУАКу не було відпущено жодних коштів на експедиції, що призвело до прориву розпочатих дослідів. Тому члени

¹ Так у документі. Правильно: Надчорноморський комбінат археологічних експедицій.

² Так у документі. Правильно: Хроніка археології та мистецтва.

ВУАК'у працювали на експедиціях Сектора науки (Ольвійська¹ – Болтенко М. Ф., Райковецький – Козловська В. Є., Ткаченко М. [М.], Азовсталі – Макаренко М. [О.]; Курінний П. [П.] перевів розвідчу роботу щодо вироблення методики дослідження дюнной стації (с. Звонкова). Дуже шкодливо для справи те, що багаторазові прохання ВУАК'у щодо організації цієї справи – лекції для робітників торфорозробок, повна погодженість з керівними органами торфової справи – й зійшли нанівець через неможливість виїзду на місце робіт.

Що допомагало роботі

Роботі допомагало чуйне ставлення Сектора науки НКО до чергових завдань археології, що виявилось в допомозі ВУАК'ові підтримкою на шляху реорганізації та наміченням археологічної конференції в Києві а також і відрядженням до ВУАК'у Ф. А. Козубовського на посаду заст[упника] голови ВУАК'у. Зокрема, ВУАК'ові допомагає увага до питань реорганізації його з боку президії 2-го відділу ВУАН.

Роботі перешкоджає

Роботі перешкоджає відсутність помешкання, яке відібрано у ВУАК'а ВУАН для розміщення Секції торгу та транспорту, аспірантів та завхоза, виключна неохайність бюджетового виконання з боку бухгалтерії ВУАН та надзвичайно малі асигновання на операційні та експедиційні видатки, що цілковито паралізують не лише справу капітальних досліджень або плянових експедицій, а навіть змогу технологічного вивчення матеріалів для нових дослідчих робіт.

Заст[упник] голови ВУАК'у [Ф. А. Козубовський]
Вчений секретар [П. П. Курінний]

Науковий архів Інституту археології НАН України, ф. ВУАК, спр. 429, арк. 1–5. Копія. Машинопис.

№ 73 ЗВІТ ПРО РОБОТУ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОЇ КОМІСІЇ ВУАН ЗА 1932 р.

[...]^{*1,7} Комісія культурно-історична звузила рамці своїх дослідів, обмеживши їх, працюючи при Катедрі доби феудалізму, дослідями культурних явищ доби феудалізму. Останніми часами комісія працювала над вивченням виробничих взаємин доби феудальної суспільності економічної формації, пережитками світогляду і творчості соціальних організацій давнішого часу.

[...]^{*1} особливо велику увагу комісія приділила року 1931–[19]32 темам методологічним, в яких критично і самокритично підійшла до загальних і окремих спеціальних питань з тих наукових дослідів, які провадилися в комісії до 1931 року. [...]^{*1,7}

Крім робіт методологічних, комісія виготовила роботи дослідчі, які мають ближчого часу друкуватися в спеціальному збірнику праць комісії.

[...]^{*1,7}

З перебудовою роботи до актуальних потреб тісно пов'язана участь співробітників в науково-популярній роботі на київських підприємствах. За 1931–1932 рік

¹ Так у документі. Мається на увазі: Ольвійська.

було прочитано на заводі КРЕЗ 18 доповідів на різні актуальні теми радянського культбудівництва. Поза тим, співробітники комісії беруть відповідальну участь у плануванні науково-популяризаційної роботи всієї ВУАН. [...]»⁷

ІР НБУВ, ф. Х, од. зб. 4067, арк. 8 зв.–9. Оригінал. Машинопис.

№ 74

ЗВІТ ПРО РОБОТУ МУЗЕЯ УКРАЇНСЬКИХ ДІЯЧІВ НАУКИ ТА МИСТЕЦТВА ВУАН ЗА 1932 р.¹

[...]»^{1,7,8}

Керуючись настановами Музейного з'їзду² р[оку] 1930, [...]»¹, Музей діячів³ приступив до розгорнення частини своїх збірок в більшій своїй амфіладі, перед тим оформивши їх відповідними меблями нового, для спеціально свого матеріялу пристосованого зразку. [...]»^{5,7}

Проробляючи водночас оформлення приміщення та наукову методологічну підготовку до схеми експозиції, музей спішним порядком збирав матеріяли, зустрічаючи чимало перешкод на цім своїм шляху.

[...]»^{1,7}. Тут у великій допомозі музеєві стала спеціально організована комплектувальна станція в Харкові. Дякуючи надзвичайній енергії уповноваженого від музею в Харкові проф. Д. П. Гордєєва, що зумів притягти ще кілька відданих робітників і цілу низку донаторів, протягом року 1931 й половини 1932 [р.], до самого свого відкриття, музей дістав надзвичайної ваги матеріяли до характеристики роботи ВУАМЛПН'у, всіх комісій ВУАН в Харкові, роботи академіків, що мешкають у Харкові і багатьох інших.

Після кількох проектів експозиції, неодноразової реекспозиції вже розгорнених збірок 5 червня 1932 [р.] відкрито в музеї виставку «Всеукраїнська академія наук на сучасному етапі». Відповідно до поставленого завдання показати досягнення сучасного наукового руху в УСРР, [...]»¹, здобутки окремих робітників науки, що працюють над розв'язанням великих проблем планування науки, національного питання, реконструкції народного господарства, а передусім сільського, індустріялізації та хемізації країни, показує картину зростання ВУАН [...]»^{1,7}.

Виставку «ВУАН на сучасному етапі» розгорнено в сьоми залах амфіляди. [...]»^{1,7,8}

Другу тему першої стрижневої своєї проблеми, а саме – «Діячі музики України за доби трьох революцій», [...]»^{1,7}.

Третя тема, яку поставив музей – єсть радянське музейництво і характеристика музейницьких заходів представників великої буржуазії [...]»^{1,7}.

Комплектування музею іде дуже швидкими темпами і якісно і кількісно справді збагачує його фонди. Року 1926 в музеї було 2285 експонатів, на р[ік] 1928 вони збільшились до приблизно на 20 000, нині музей нараховує понад 35 000.

Щодо підготовки кадрів, то Музей діячів до останніх років невеличким закладом будвши, аспірантури не мав, це намічалось лише на поточний р[ік] 1933. Свою участь у підготовці музейних робітників та взагалі у вихованні наукових кадрів

¹ Заголовок складений упорядниками.

² Так у документі. Мається на увазі: Перший Всеросійський музейний з'їзд (1930).

³ Тут і далі – так у документі. Правильно: Музей українських діячів науки та мистецтва.

музей виявив передусім в тому, що він співробітників своїх з молоді, запрошуючи з коштів науково-операційних, за браком штатних, старався ознайомити з методикою музейної роботи, навчити їх володіти методами експозиції, інвентаризації, консервації пам'яток, стимулюючи, і в міру сил своїх допомагаючи провести в життя методологічне озброєння і переозброєння.

Протягом звітнього часу, музей згрупував коло себе групу товаришів між¹ якими є добре підготований музейник-дослідник, екскурсовод, інвентаризатор, два експозитори і кілька робітників для збирання матеріалів, спроможні дати велику поміч кожному музеєві.

Музей дуже бажає поповнити свій штат з їх числа.

Працюючи як лабораторія наукового досліду, музей широко розкриває її двері науковцям та аспірантам, і чимала їх кількість вже працювала і використала музейні матеріали для своїх праць, багато іконографічного матеріалу з музейних фондів видруковано по різних виданнях.

[...]^{*4}

Роботу свою музей виносить і за стіни свого приміщення. Своїми експонатами музей взяв участь у виставці «Наукові досягнення УСРР за 15-ті роковини Жовтня», у виставці СНР «Досягнення Київських музеїв за 15 років» та у виставці ВУЦВК'а в Москві в Центр[альному] музеї народознавства, виславши туди на прохання Сектора науки низку фотографій [...]^{*1}. Нині музей вступив у постійне співробітництво з укр[аїнським] відділом цього «Музею народоведенія»² у Москві.

Другий бік роботи музею – це є його масова комосвітня робота. [...]^{*1}

[...]^{*7} після відкриття музею, коли він здобув і пайку коштів з дотації ВУАН від ВУЦВК'у і більші асигнування та запросивши³ двох співробітників для наукового опису матеріалу інтенсивну роботу провів – заведення до книги вступів старих поступлень, складання реєстрів поступлень нових. У цій роботі вільними від своєї праці годинами бере й ляборант-екскурсовод (теж позаштатний до сеї пори).

Отже значно посунулась наперед робота по складанню картотек.

Спеціальний співробітник працює систематично над виконанням розробленого детального етикетету в прагненні музею зробити музей самомовним для глядача – одиночки та й невеличких груп.

[...]^{*1,6,7}

ІР НБУВ, ф. Х, од. зб. 30886, арк. 8–29. Копія. Машинопис.

¹ Слово «між» вписано від руки чорним чорнилом поперек рядка.

² Так у документі. Правильно: Музей народів СРСР.

³ Слово «запросивши» вписано від руки поперек закресленого слова «запрошення».

[...]^{*8}II. ВІДДІЛ КОМПЛЕКТУВАННЯ[...]^{*7}

Аналізуючи стан виконання операційного пляну відділу комплектування за 1932 р., треба констатувати, що найгірше стояла протягом звітного періоду справа з роботою організаційною. Правда, протягом 1932 р. зібрано матеріали до статуту відділу та опрацьовано проект його структури, проте загадані матеріали ще не оформлено остаточно. Щодо запланованих п'яти інструкцій, то з них протягом звітного періоду не опрацьовали ні одної, хоч і зібрано та підготовано деякі матеріали до інструкції для реєстрації відділу (проект інструкції для переховування документів у відділі, проект інструкції для руху книжок від відділу комплектування до книгосховища; крім того поза пляном опрацьовано інструкцію для сортування періодики). Недостатньо розгорнуто було протягом звітного періоду зв'язок відділу комплектування, як і з іншими відділами ВБУ, так і з науково-дослідними установами м. Києва. Правда, наприкінці звітного періоду відділові пощастило встановити тісніший контакт з консультативно-бібліографічним відділом та відділом книгокористування в справі набуття сучасної радянської літератури. Для цього з ініціативи відділу комплектування були організовані раз на шестиденку регулярні наради з представників згаданих відділів, які обмірковували подані списки найцікавіших новин і визначали, що саме та в якій кількості слід придбати для потреб ВБУ. До активної участі в передплаті закордонної літератури відділ комплектування притягнув не тільки представників відділу консультативно-бібліографічного та книгокористування, але й окремих консультантів і представників н[ауково]-досл[ідних] установ НКО м. Києва. Так само відділ притягнув до участі в передплаті радянських періодичних видань представників відділу книгокористування та консультативно-бібліографічного. В кінці звітного періоду відділ комплектування зробив спробу притягти окремих консультантів к[онсультаивно]-біб[ліографічного] відділу до допомоги в перегляді та визначенні актуальної чужомовної літератури серед коморних фондів ВБУ, в наслідок чого виділено та передано до опрацювання значну кількість цінної дореволюційної німецької економічної літератури.

[...]^{*7} контрольні цифри операційного пляну за 1932 р. протягом звітного періоду перевиконано на 89 %. Так, замість запланованих 473 000 кн[ижкових] од[иниць] вступів обов'язкового примірника, з них 85 000 кн[ижок] і бр[ошур], 33 000 один[иць] журн[алів], 340 000 один[иць] газет та 15 000 інших матеріалів, відділ прийняв протягом звітного періоду 593 016 кн[ижкових] один[иць], з них 88 323 кн[ижкових] один[иць] і брош[ур], 38 842 один[иці] журн[алів], 420 091 один[ицю] газет та 45 712 іншого матеріалу. Замість запланованих 74 400 кн[ижкових] один[иць] матеріалу з надходжень поза обов'язковим примірником (купівля, дар, обмін), з них 16 000 один[иць] кн[ижкових] і бр[ошур], 9000 один[иць] журн[алів], 70 000 один[иць] газет та 19 000 інших матеріалів, відділ прийняв протягом

¹ Заголовок складений упорядниками.

звітнього періоду 95 180 один[иць] матеріалу, з них 11 340 один[иць] кн[ижкових] і бр[ошур], 3837 один[иць] журн[алів], 76 268 один[иць] газет та 9735 один[иць] решти мат[еріалів].

Крім того, замість запланованих 38 000 кн[ижкових] один[иць], масових вступів, відділ протягом звітнього періоду прийняв 178 106 кн[ижкових] один[иць], перебільшивши заплановані на 1932 р. контрольні цифри на 600 %. Як бачимо, загальною кількістю нових вступів, звітний період значно перевищує попередній 1931 р. Звітнього 1932 р. всі вступи зі всіх джерел набуття, в тому числі й масові надходження становили 866 317 кн[ижкових] один[иць] супроти таких же вступів попереднього 1931 р. в кількості 474 561 кн[ижкова] один[иця], себто більше на 391 756 кн[ижкових] один[иць], або майже на 89 %. Нові вступи обов'язкового примірника протягом звітнього періоду перебільшено на 260 673 кн[ижкових] один[иць], або майже на 78 %. [...]»⁷

В наслідок проробленої роботи коло виявлення прогалин у фондах ВБУ протягом звітнього періоду складено 3909 карток дезидерата, з них дезидерата з техніки – 857 карток, дезидерата на підставі читачівського попиту 506 карток та дезидерата чужомовної літератури 247 карток.

Купівельні операції відділу комплектування протягом звітнього періоду склалися з замовлення закордонної монографічної літератури, передплати закордонної періодики, передплати на періодичні видання УСРР та РСФСР і купівлі сучасної радянської літератури та літератури на докомплектування прогалин у фондах ВБУ. Щодо операцій, пов'язаних із замовленням закордонної літератури, то їх протягом звітнього періоду не пощастило розгорнути широко через обмеженість визначених на цю потребу від НКО лімітів. Всього протягом звітнього періоду замовлено 84 назви закордонних журналів та 11 назв монографічних видань на загальну суму 1450 крб у валюті. Передплачуючи закордонну літературу, відділ комплектування в основному задовольняв вимоги н[ауково]-д[ослідних] установ НКО м. Києва, передусім ВУАН, тому що на підставі постанови НКО вся передплата на закордонну літературу для цих установ мала йти через ВБУ. В зв'язку з цим списки на закордонну літературу переглянула та затвердила спеціальна нарада представників н[ауково]-д[ослідних] установ м. Києва, скликана відділом комплектування на підставі обіжника НКО.

Передплату на журнальну та газетну літературу УСРР та РСФСР відділ комплектування протягом звітнього періоду виконував в основному на замовлення відділів ВБУ – книгокористування, консультативно-бібліографічного та музею-лабораторії бібліотекознавства. Списки на замовлення цієї літератури були погоджені на спеціальній нараді з представників зацікавлених відділів. Всього передплачено протягом звітнього періоду 41 назва журналів та 69 назв газет на загальну суму 920 крб і 3 коп.

Крім лімітів на закордонну літературу Всенародня бібліотека України мала 1932 р. спеціальні асигнування на придбання радянських видань у сумі 12 000 крб. Проте несприятливі умови не дали змоги широко розгорнути купівельні операції протягом звітнього періоду. Згадані 12 000 крб спочатку були переказані в формі кредиту в ОГПЗ'і. Але через брак на складах ОГПЗ'у потрібної для ВБУ літератури, бібліотека довгий час зовсім не могла використати ці гроші і тільки в самому кінці року, коли всю суму було нарешті переказано на поточний рахунок ВБУ, відділ

комплектування зміг ширше розгорнути свої скупівельні операції. Всього протягом звітного періоду куплено 1218 один[иць] кн[иг] і брошур, майже вдвічі більше ніж попереднього 1931 р. (663 один[иці] кн[иг] і бр[ошур]).

[...]^{*7}

Не зважаючи на те, що Всенародня бібліотека України протягом звітного періоду була пов'язана обмінними стосунками з багатьма установами та бібліотечними закладами, як Союзу радеспублік, так і закордону (198), обмінні операції відділу протягом звітного періоду значно підупали супроти минулих років. Із загальної кількості 1773 кн[ижкових] один[иць] одержаної протягом звітного періоду в обмін літератури, переважна більшість припадає на газети (1204 кн[ижкових] од[иниць]). Отже, хоч цифра звітного періоду і наближається до загальної цифри попередніх років (1624 кн[ижкових] од[иниць] 1931 [р.] та 1215 кн[ижкових] один[иць] 1929 р.), але питома вага цієї літератури значно менша. До того ж слід нагадати, що обмін газетами протягом звітного періоду вів сам газетний відділ. Всього протягом звітного періоду одержано в обмін 488 один[иць] кн[ижкових], брошур та журналів, значно менше, ніж попередніми роками – 925 кн[ижкових] один[иць] 1931 р., 1274 кн[ижкових] один[иць] 1929 р. та 18 245 кн[ижкових] один[иць] 1928 року. [...]^{*7}

Крім того, протягом звітного періоду прийнято літератури, одержаної від Академії постачання¹ (2,1 кубом[етрів] періодики та 2,5 кубом[етрів] монограф[ічних] видань), Фінансово-економічного інституту² (2,8 кубом[етрів]) та Ленінградського відділу Книжкової палати³ (467 кн[ижкових] один[иць]), посортовано та підраховано літературу для сліпих, [...]^{*7}.

Керував роботою відділу до 1 вересня [1932 р.] т[овариш] Іноземцев П. Ф., з 1 вересня – Марковський Є. М.

[...]^{*7}

III. ВІДДІЛ ОПРАЦЮВАННЯ

[...]^{*7}

Із загальної кількості опрацьованих протягом звітного періоду 49 503 один[иць] кн[ижок] і брошур 39 499 припадає на нові вступи, а 12 004⁴ на старі фонди, в тому числі книжки фонду Україніка, збірки «Київ», шевченконіяну та книжки, передані з Українського науково-дослідного інституту книгознавства, але робота над цими фондами перебуває на різних стадіях виконання.

[...]^{*7}

Із загальної кількості 145 441 кн[ижкових] од[иниць], опрацьованих протягом звітного періоду журналів 30 578 кн[ижкових] од[иниць] припадає на нові вступи, 3512 – на старі фонди, 111 351 кн[ижкових] од[иниць] на нетопографізовані фонди, що перебували в складі книгосховища. Починаючи з цього моменту, роботу над періодичними виданнями в фондах ВБУ треба вважати за доведену до кінця в усіх основних ділянках. Весь фонд затопографізовано; він налічував на 1 січня 1932 року 217 674 кн[ижкових] од[иниць]; в такий спосіб, з приростом 1932 р., що, як згадано, становить 30 578 кн[ижкових] од[иниць], ВБУ має

¹ Так у документі.

² Так у документі. Правильно: Київський фінансово-банківський інститут.

³ Так у документі. Правильно: Ленінградський відділ Російської центральної книжкової палати.

⁴ Підкреслено у документі синім чорнилом і проставлено знак питання на правому полі документа.

цілком упорядкований фонд періодичних видань кругло в 250 000 кн[ижкових] од[иниць]. Абетковий каталог періодичних видань об'єднано до кінця; він має близько 12 000 назов. Закінчено також систематичний каталог – російський та український – періодичних видань починаючи з 1926 р.; його складено в основному за десятиковою системою з відповідним об'єднанням комплексної літератури, тож значить з т. зв. предметизацією; каталог має близько 3200 назов.

Поза пляном розпочато органічне продовження цієї роботи над рештою фонду російської та української періодики.

З книжок, призначених до групового опрацювання, закаталізовано цілком близько 20 000 кн[ижкових] од[иниць] заочних курсів; роботу над книжками цієї групи, що лежали кілька літ, закінчено. Далі впорядковано вже близько 40 000 кн[ижкових] од[иниць] офіційно-відомчої літератури, шкільних підручників та книжок для дітей. Ці три групи стануть доступні для користування на самому початку 1933 року.

[...]^{*1,7}

Закінчено картотеку з анотованих карток Бюро центральної каталогізації на особливо актуальні російські книжки 1931 [р.] та 1932 р. Вона має абетковий порядок і охоплює близько 11 300 назов книжок. Цей каталог задумано як зав'язок каталога нової й актуальної російської та української літератури, що будучи призначений для користування читачів на заміну загального абеткового каталога, за допомогою анотації розкриває зміст книжок і рекомендує книжки; в той самий час через цей захід має зберегтися загальний абетковий каталог. Картотека буде виставлена на початку 1933 року.

[...]^{*1,7}

Предметовий показчик до загального систематичного каталога збільшився приблизно на 1000 нових карток і має на кінець року близько 4000 рубрик.

Керував роботою відділу протягом звітного періоду т[овариш] Козловський В. О.

IV. ВІДДІЛ КНИГОКОРИСТУВАННЯ

[...]^{*1,7}

Протягом звітного періоду відділ книгокористування обслуговував читачів ВБУ через 2 читальні – велику площею на 242 кв. м., що її устатковано 26 столами і малу – площею 101 кв. м. на 4 столи – для наукових робітників ВУАН. Обидві читальні розраховано на 128 місць. [...]^{*7}

Усього протягом звітного періоду відділ книгокористування улаштував 87 виставок на 6975 кн[ижкових] од[иниць], з них:

а) виставок нової поточної літератури за матеріалами ВБУ –	68
б) теж з фондів Т[овариств]а природників ¹ –	3
в) теж з найновіших видань ВУАН –	6
г) виставок тематичних –	10

[...]^{*1,7}

Керувала роботою відділу Карпінська О. Є.

V. КОНСУЛЬТАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ВІДДІЛ

Консультаційно-бібліографічний відділ протягом звітного періоду працював у складі трьох секторів: бібліографічного, консультаційного й виставочного. Крім

¹ Так у документі. Правильно: Київське товариство природознавців.

того, до складу відділу входив п[ід]в[ідділ] обов'язкового примірника УСРР. Оперативні потреби відділу, а також потреби його відвідувачів обслуговувала спеціальна довідкова бібліотека відділу.

Роботу окремих частин консультативно-бібліографічного відділу протягом звітного періоду характеризують такі дані.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СЕКТОР

Бібліографічний сектор консультаційно-бібліографічного відділу, обслуговуючи потреби наукової консультації ВБУ, складав тематичні картотеки з [...] ^{*1}, економіки, техніки, літературознавства, мовознавства, етнографії та видавав спеціальний анований бюлетень рекомендованої наукової літератури.

Всього протягом звітного періоду видано 11 чисел згаданого бюлетеня. [...] ^{*7}

Крім того, консультаційно-бібліографічний відділ систематично допомагав науковим бібліотекам в справі організації бібліографічної роботи. У цій справі протягом звітного періоду відділ дав докладні 24 консультації, склав інструкції для бібліографічної роботи двох установ, систематично подавав консультації науковим закладам ВУАН та окремим науковим робітникам. [...] ^{*7}

КОНСУЛЬТАЦІЙНИЙ СЕКТОР

Консультаційний сектор протягом звітного періоду обслуговувало 6 спеціальних наукових робітників-консультантів, що подавали поглиблену бібліографічну консультацію, та 5 старших бібліотекарів, що подавали консультацію поточну й давали бібліотечні довідки, вартуючи біля каталогів. [...] ^{*1,7}

Наукові консультанти відділу подали протягом звітного періоду: а) читачам ВБУ 446 писаних консультацій, 427 усних; б) на вимоги відділів ВБУ 300 консультацій. [...] ^{*1,7}

ВИСТАВОЧНИЙ СЕКТОР

[...] ^{*7}

Всього протягом звітного періоду виставочний сектор улаштував 9 тематичних виставок [...] ^{*1,7}.

П[ІД]В[ІДДІЛ] ОBOB'ЯЗKOBOTO ПpИМІPНИКА

Поточні надходження від Укр[аїнської] кн[ижкової] палати п[ід]в[ідділ] своєчасно опрацьовував і з цією ділянкою роботи п[ід]в[ідділ] цілком впорався. Але велика збірка книжок (видання 1917–1924), що вступила від УНІК'у, поставлена тільки за роками видання, бо для її опису потрібні були додаткові сили, яких п[ід]в[ідділ] досі не одержав. Стан фондів п[ід]в[ідділу] характеризує табл[иця] 1:

ТАБЛИЦЯ 1

Назва матеріалів	Було на 01.01.1932 р.	Вступило від [Р]ЦКП	Інші вступи	Вибуло з відділу	Є на 01.01.1933 р.
Книжок і брош[ур]	50 958	7000	5541	–	63 501
Журналів	28 708	3143	–	–	31 851

[...] ^{*1,7}

Керував роботою відділу протягом звітного періоду т[овариш] Ясинський М. І.

VI. ВІДДІЛ КНИГОСХОВИЩА

Робота відділу книгосховища протягом звітнього періоду складалася з двох основних частин: а) поточної роботи коло приймання нових вступів та обслуговування читачів, б) внутрішньої роботи коло дальшого впорядкування старих фондів книгосховища.

Поточну роботу відділу книгосховища протягом звітнього періоду характеризують такі цифрові дані:

ТАБЛ[ИЦЯ] № 1

1. Прийнято нових вступів літератури з відділу опрацювання	2. Виконано вимог на замовлення читачів	3. Підкладено на полиці книжкових матеріалів, повернутих з читальні та на абонемент
70 354 кн[ижкових] од[иниць]	170 861 [книжкова] [одиниця]	227 169 кн[ижкових] од[иниць]

[...]*7

Керував роботою книгосховища до березня м[ісяця] 1932 року т[овариш] Косинський Є. К., з 6-го серпня до 15-го жовтня т[овариш] Попович Г. Г., з 16-го жовтня до кінця року т[овариш] Оксінок М. Ф.

VII. ВІДДІЛ СТАРОДРУКІВ

Робота відділу стародруків протягом звітнього періоду складалася з таких основних моментів: 1) розшукування та стягання до відділу видань XV–XVIII ст. та раритетів XIX–XX ст., 2) опрацювання зібраних фондів; 3) дальшого поглибленого розкриття змісту стародруків за тематикою, актуальною для доби розгорнутого соцбудівництва; 4) організації виставок на актуальні теми; 5) обслуговування читачів та відвідувачів відділу; 6) науково-педагогічної роботи.

Роботу відділу в царині комплектування його фондів характеризує така таблиця:

ТАБЛИЦЯ № 1

Було на 01.01.1932 р.	Протягом 1932 року		Є на 01.01.1933 р.
	Прибуло	Вибуло	
43 643 кн[ижкових] од[иниць] (серед них 292 інкунабули)	506 (з них 3 інкунабули)	338	43 811 кн[ижкових] од[иниць] (з них 295 інкунабул)

[...]*7

Щодо слов'янського розділу Волинського та Кам'янець-[Подільських] фондів, він репрезентований великою кількістю видань острозьких, київських, львівських та почаївських к[ниг] XVI – поч. XIX ст., також окремими виданнями, що вийшли в Вільні, Єв'ю, Супраслі, Уневі, Новгороді-Сіверському, Чернігові та Москві. У складі житомирського фонду особливої ваги набуває колекція почаївських видань (понад 600 примірників): майже кожне видання в ній репрезентовано в

великій кількості примірників, що забезпечує детальне, всебічне його вивчення, встановлення всіх можливих його варіантів. Із окремих видань, що їх зареєстровано в попередніх списках, складених підчас передачі Волинської та Кам'янець-Подільських колекцій до ВБУ зазначимо: три примірники Острозької Біблії 1581 р.; «Маргарит», Острог, 1596 [р.]; «Книгу о священстві», Львів, 1614 [р.]; «Апостол» Спиридона Соболя, К[иїв], 1630 [р.]; «Требник» Петра Могили, К[иїв], 1646 [р.]; «Богогласник», Почаєв, 1790 [р.] та інші.

В царині опрацювання своїх фондів відділ стародруків протягом звітного періоду опрацював [...] ^{*1,7} актуальні [...] ^{*1} раритети, польські видання XVI–XVIII ст. та Occidentalia XVII ст. Щодо польських видань XVI–XVIII ст., то їх опрацювання протягом звітного періоду цілком закінчено.

ТАБЛИЦЯ № 2

Всього є на 01.01.1933 р. кн[ижкових] од[иниць]	З них		
	Опрацьовано цілком кн[ижкових] один[иць]	Посортовано кн[ижкових] один[иць]	Не опрацьовано
43 811	5329	5375	33 107

[...] ^{*1,7}

Науково-педагогічна робота відділу протягом звітного періоду полягала в тому, що зав[ідуючий] відділу керував роботою аспірантів ВБУ в ділянках а) загальної теорії книгознавства; б) історії книги.

VIII. ВІДДІЛ РУКОПИСІВ

[...] ^{*1,7}

VIII. Наукова робота.

Крім науково-організаційної і науково-практичної роботи, що вже відзначена в основних рисах у цьому звітові, відділ виконував і науково-дослідчу роботу:

т[овариш] Попов П. М. а) зачитав в н[ауково]-досл[ідній] кафедрі бібліотекознавства й бібліографії ВБУ доповідь: а) Початок і поширення друкарства в Європі [...] ^{*1},

б) за дорученням голови НДКБ склав список на 100 №№ тих рукописів відділу, що їх варто видати,

в) виготовував до друку статтю на 1 аркуш: «Відділ рукописів ВБУ»,

г) підготував і дав матеріал для відповідного розділу провідника по ВБУ,

д) почав складати картотеку літератури про відділ рукописів і про окремі його збірки.

[...] ^{*1}

Поза завданнями НДКБ – написав і здав до друку в окремому тематичному збірникові ВУАН статтю на 1/2 друко[ваного] арк[ушу] на тему «Рукописи та стародруки житомирських фондів (ВБУ), як першоджерело до історії письменства феодальної доби».

Наук[овий] співробітн[ик] відділу Геппенер М. В. а) зачитав на НДКБ доповідь про рукописи й стародруки м. Вінниці (наслідок відрядження 1931 р.),

б) відбув наукове відрядження до Москви, щоб вивчити роботу відділів рукописів, головним чином по лінії опрацювання.

в) склав картотеки рукописів ВБУ з історії філософії, точних наук і техніки.

г) здав до друку до НДКБ статтю про виставку матеріалів з історії точних наук та техніки у відділі рукописів 1932 р.

е) виготував до друку рецензію на працю Ревака «Опис рукописів Варш[авської] б[ібліоте]ки.

ж) здав до друку в тематичному збірнику ВУАН статтю про рукописи [в] м. Вінниці.

Ст[арший] бібліотекар Ркліцький С. В. протягом неповного часу, що припадає на його наукову роботу:

а) почав складати бібліограф[ічний] показник матеріалів (переважно ВБУ) народної медицини й метеорології.

б) зробив екскурси біо-бібліографічного характеру в зв'язку з інвентаризацією листування.

в) за дорученням голови НДКБ почав складати систематичну бібліографію про ВБУ.

[...]*7

ІХ. ВІДДІЛ ОРІЄНТАЛІЯ

Протягом звітнього періоду відділ орієнталія в основному вів дальшу роботу над упорядкуванням та опрацюванням своїх фондів. [...] *7. Всього протягом звітнього періоду посортовано 25 490 кн[ижкових] од[иниць], підраховано й поставлено на полиці – 44 969 кн[ижкових] од[иниць] східними мовами. [...] *7

[...]. В царині наукової роботи відділ орієнталія протягом звітнього періоду за описом Лебедева [О. О.]¹ та інвентарними книжками виявив і взяв на облік східні та сходинавчі рукописні збірки кол[ишньої] Київської духовної академії.

[...]*7

Керував роботою відділу протягом звітнього періоду т[овариш] Іваницький В. Ф.

Х. ЄВРЕЙСЬКИЙ ВІДДІЛ

Плян єввідділу за 1932 р. у цілому виконано, але в процесі роботи виявилося, що заплановані об'єкти та норми виробу не цілком відповідали дійсності та потребам відділу. Через те, що єввідділ з кінця 1931 р. до 16 лютого [1932 р.] перебував без завідувача відділу, план роботи на 1932 р. був складений нашвидку і без достатнього вивчення стану справи, а тому вже в процесі самої роботи доводилося вносити в нього відповідні зміни.

Аналіза роботи відділу за звітний період показує, що в галузі комплектування єввідділ має значні досягнення супроти минулого 1931 р.

Рух фондів відділу за звітний період характеризує табл[иця] № 1.

¹ Так у документі. Мається на увазі праця: Лебедев А. А. Рукописи церковно-археологического музея Императорской Киевской Духовной Академии. Т. 1. – Саратов : [б. и.], 1916. – 472 с.

Таблиця № 1

Рік	Вступило до відділу			
	Книжки, брошури і журн[али]	Газет	Волянсія	Рукописів
1931	705	1001	245	–
1932	1443	2466	58	20

Значну роботу проробив єввідділ протягом звітного періоду також і в галузі опрацювання своїх фондів, як то свідчить табл[иця] № 2.

Таблиця № 2

Рік	Опрацьовано матеріалів		Написано карток	Влило карток до каталогів
	Книжки, брошур[и і] журн[али]	Газет		
1931	2351	6289	2772	1479
1932	1800	13 000	5638	4648

[...]*7

Зі спеціальних робіт, що їх виконував протягом звітного періоду єввідділ, слід відзначити такі:

а) опрацювання статуту відділу; б) складання каталога юдаїки; в) складання картотеки дезидерати з юдаїки; г) участь у бібліографічному бюлетені ВБУ, де відділ умістив 37 рецензій; д) [...]*1; е) встановлення контакту зі всіма відділами ВБУ, зокрема з тими спеціальними відділами, що мають спільні об'єкти (газетний, волянсія, рукописів); є) участь у тематичних виставках ВБУ, зокрема організацію виставки «15 років єврейської книги» і «15 років єврейської преси».

[...]*7

Керував роботою відділу т[овариш] Ясногородський [М. Л.].

XI. ВІДДІЛ КАРТ І ГРАФІКИ

Звітного періоду відділ карт і графіки опрацював свій статут та остаточно організаційно оформився в два підвідділи: п[ід]відділ карт і п[ід]відділ графіки.

[...]*7

Протягом звітного періоду до відділу вступило всього 7551 один[иць] матеріялу, з них – 5107 один[иць] картографічних матеріялів та 2444 один[иць] графіки, зараховуючи до цієї загальної кількості також і матеріяли, передані з п[ід]-в[ідділу] другого обов'язкового примірника.

[...]*7

Керував роботою відділу та безпосередньо видав п[ід]в[ідділом] т[овариш] Кордт В. О. Керував п[ід]в[ідділом] графіки т[овариш] Коляда Г. І.

XII. НОТНО-МУЗИЧНИЙ ВІДДІЛ

Звітного періоду нотно-музичний відділ ВБУ вступив у четвертий рік свого існування з загальною кількістю своїх фондів у 91 203 один[иць] нот[них], книжок, брошур, журналів, рукописів та інших матеріялів. Протягом звітного 1932 р. відділ придбав 3969 один[иць] матеріялу. [...]*7

[...]^{*7}. Значно активізував нотно-музичний відділ звітнього періоду і свою виставочну роботу. Всього протягом 1932 р. відділ улаштував 5 тематичних виставок та 10 виставок поточних нотних новин. Тематичні виставки відділ улаштував на такі теми: 1) Гайдн [Ф. Й.] та його творчість; 2) Гете [Й. В.] в музиці; 3) Оперова творчість сучасних радянських композиторів; 4) Музика до засівкампанії; 5) [...]^{*1}. В порядку виконання масової роботи нотно-музичний відділ допомагав складати програми для концертів Радіоцентру¹ та демонстрував для оперових артистів зразки вокальної техніки кращих майстрів у записах на грамофонних платівках. Усього протягом звітнього періоду відбулося таких демонстрацій 8.

[...]^{*7}

Керував роботою відділу Дзбановський О. Т.

XIII. ГАЗЕТНИЙ ВІДДІЛ

1932 р. був першим роком існування газетного відділу, як самостійної бібліотечної одиниці. Цього року було складено й затверджено статут відділу, на підставі якого він і розгортав свою роботу в галузі комплектування газетних фондів, упорядкування й спрацювання їх, а також у галузі популяризації та використання цих фондів.

На 1 січня 1932 року в газетному відділі було 1 347 738 од[иниць] (з усіх 1 356 739, що мала ВБУ). Протягом 1932 р. до газетного відділу надійшло за даними реєстратури 457 416 од[иниць] (з усіх 496 359, які одержала була ВБУ); вибуло 3992 од[иниць]. Отже за 1 січня 1933 р. у відділі є 1 801 192 од[иниць].

[...]^{*7}

Керував роботою відділу протягом звітнього періоду т[овариш] Максименко Ф. П.

XIV. ВІДДІЛ ВОЛЯНСІЯ

Відділ волянсія почав своє фактичне існування тільки з 1 серпня 1932 р., коли до цього відділу було призначено 1 співробітника – наукового робітника. За короткий час свого існування відділ волянсія не встиг широко розгорнути свою роботу. Основне завдання, що його ставив перед собою відділ волянсія на звітний період полягало в експериментальному сортуванні частини матеріалів відділу та в підготові матеріалів до статуту й інструкції відділу.

Наслідком виконаної роботи протягом звітнього періоду підраховано за накладними та посортовано 16 314 прим[ірників] волянсія зі вступів 1932 р., складено реальний тематичний показник до посортованого матеріалу, розроблено проект схеми систематизації матеріалу, опрацьовано та зачитано на НДКБ доповідь на тему: «Наукові підвалини організації відділу волянсія».

Із запланованих на 1932 р. робіт не закінчено:

- а) опрацювання форм обліку та зносин з реєстратурою;
- б) опрацювання інструкцій щодо обліку матеріалу, хоч усі матеріали для цього вже зібрано й значною мірою опрацьовано.

Стан фонду відділу волянсія на 1 січня 1933 р. характеризує така таблиця:

¹ Так у документі. Мається на увазі: Київський радіоцентр.

Було на 1.01.1932 р.	Одержано за 1932 р.	Є на 1.01.1933 р.	З них	
			опрацьовано групово	не опрацьовано
331 667	42 264	373 931	16 314	367 617

[...]*7

Керував роботою відділу протягом звітного періоду т[овариш] Іноземцев [П. Ф.].

[...]*7

XV. ПЕТРІВСЬКА ФІЛІЯ ВБУ

Петрівська філія ВБУ протягом звітного періоду виконувала поточну роботу щодо обслуговування читачів ВБУ та вела дальшу роботу в справі ліквідації старої заборгованости у філії.

Обслуговування читачів ВБУ ішло через відділ книгокористування, до якого подавалися замовлені з філії матеріали. Протягом звітного періоду виконано в філії вимог на 288 кн[ижкових] назов (584 кн[ижкових] один[иць]), повернуто до філії 251 кн[ижкову] назов (539 кн[ижкових] один[иць]).

[...]*7,8

Керував роботою філії т[овариш] Попович Г. Г.

XVI. ЛАВРСЬКА ФІЛІЯ ВБУ

Поточна праця в Лаврській філії ВБУ провадилася тричі на місяць і полягала в видачі й прийманні книжок від співробітників ВМГ та в видачі книжок до відділу книгокористання ВБУ для читачів та абонентів ВБУ.

Лаврську філію обслуговували Коляда Г. І. (з 1 січня до 22 лютого [1932 р.] та Кошиць М. В. (з 1 серпня до 31 грудня [1932 р.]). Для поточної праці вони відвідали філію 33 рази.

Протягом звітного року виконано 199 замовлень читачів та абонентів ВБУ на літературу з філії. Видано на абонементам співробітникам ВМГ 410 книжкових одиниць. До відділу книгокористання ВБУ приставлено 13 кн[ижкових] од[иниць].

[...]*7

XVII. МИХАЙЛІВСЬКА ФІЛІЯ

Як і минулого року Михайлівська філія перебувала в цілковитій консервації через те, що церкву, в якій переховуються матеріали філії, ще з минулого року закрито й ключі від неї перебували в інспектурі охорони пам'яток культури. [...]*7

Номинально завідував Михайлівською філією протягом звітного періоду науковий співробітник ВУАН т[овариш] Барвінок В. [І.]

XVIII. МУЗЕЙ-ЛЯБОРАТОРІЯ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА

1. Минулий 1932 рік був першим роком існування музею-лябораторії бібліотекознавства як окремого відділу ВБУ. Утворившись з колишнього відділу бібліотекознавства і одержавши нові завдання в своїй роботі, що їх точно визначено в затвердженому від президії ВБУ статуті [...]*7.

4. Особливу увагу минулого року музей приділив збиранню експонатів як по ВБУ, так і по інших наукових бібліотеках міста Києва, а також по наукових бібліотеках України. [...]*1 музей організував при секції наукових робітників виставку роботи та досягнень київських бібліотек вишів та наукових установ, де було виставлено

опрацьовані музеєм до 20 діаграм, що висвітлюють роботу київських наукових бібліотек у тому числі й ВБУ, а також різні експонати, що їх надіслали окремі бібліотеки. Для збирання цих матеріалів музей проробив значну роботу, надіславши по всіх відомих йому наукових бібліотеках цілої України понад 400 листів та анкет. У наслідок цього музей має відомості про стан 110 київських наукових та вишівських бібліотек та близько 100 з інших міст УСРР.

[...]^{*7}

6. Минулого року музей розгорнув досить велику педагогічну роботу в напрямку організації курсів для підвищення кваліфікації співробітників ВБУ та курсів для підвищення кваліфікації бібліотечних робітників вишів та наукових установ м. Києва, що їх з дозволу НКО було організовано при ВБУ. Щодо перших курсів для співробітників ВБУ, то почавшись в жовтні 1931 року, вони закінчилися в квітні минулого року. Закінчили курс 25 співробітників ВБУ, які одержали відповідні посвідки. Другі курси почали роботу свою 25 лютого і продовжували її протягом усього року. На курси було прийнято 60 осіб за відрядженням від установ та профорганізацій.

[...]^{*7}

9. Наукова робота музею складалася з таких праць: а) оформлення та уточнення нового статуту музею; б) складання інструкції переходу на новий статут та опрацьовання книжних фондів музею; в) перегляд та подавання висновків на різні проекти, що мали йти на розгляд президії; г) складання бібліографічного показника на тему: «Ідеологічна боротьба на книгознавчому фронті та бібліографування поточної бібліотекознавчої літератури; г) дослідження та складання проекту норм виробу в ВБУ; д) дослідження з метою раціоналізації окремих процесів у роботі ВБУ (біографічні картки в каталозі, акти на нові вступи в відділі комплектування та інші); е) подавання консультацій усних і писаних на різні питання бібліотечної теорії і практики; є) добір матеріалів для музею та їх опрацьовання для діаграм, схем картограм і т. і[н.]; ж) розробка плянів, інструкцій та програм окремих курсів з бібліотекознавства.

[...]^{*1,7}

ХІХ. НАУКОВО-ДОСЛІДЧА ТА ВИДАВНИЧА РОБОТА ВБУ

Як і попередніх років наукова робота Всенародньої бібліотеки України протягом звітного періоду йшла в трьох основних напрямках – науково-дослідчому, науково-практичному та науково-педагогічному. Вся науково-дослідча та науково-педагогічна робота ВБУ скупчувалася в Науково-дослідчій комісії бібліотекознавства та бібліографії (НДКБ). Щодо роботи науково-практичної, то її виконували відповідні відділи ВБУ за загальним методологічним керівництвом НДКБ.

Основне завдання, що його протягом звітного періоду поставила перед собою ВБУ в галузі наукової роботи, полягало в дальшому поглибленому розробленні методології діалектичного матеріалізму в царині бібліотекознавства та бібліографії, пов'язуючи цю роботу з практичною роботою самої ВБУ та її окремих відділів, з самокритичним оглядом цілої попередньої наукової роботи ВБУ та з практичною роботою інших бібліотек, переважно бібліотек вишів та науково-дослідчих установ.

[...]^{*1}

Із 47 запланованих тем протягом звітного періоду виконано 40 і не виконано 7 тем, з них 2 знято через відсутність авторів, 3 через те, що ці теми втратили

свою актуальність, 3 – через причини, що заслуговують на увагу (перевантаження роботою над іншими темами, політично-громадські відраджень, тощо).

[...]^{1,7}

Всіх засідань пленуму НДКБ протягом звітного періоду відбулося 17. На цих засіданнях зачитано такі доповіді:¹ [...]³.

Засідань секції бібліотекознавства протягом звітного періоду відбулося 6. На цих засіданнях зачитано такі доповіді:² [...]³.

Протягом звітного періоду більшість тем бібліографічного характеру була присвячена за пляном роботи НДКБ аналізі попередньої роботи ВБУ. З огляду на надзвичайну важливість для ВБУ цієї роботи, всі згадані доповіді проходили через пленум НДКБ. Сама бібліографічна секція НДКБ протягом звітного періоду відбула тільки одно засідання 3 квітня [1932 р.], на якому зачитано доповідь т[овариша] Ясинського [М. І.] на тему: «Принципи й методи консультативно-бібліографічної роботи ВБУ».

Натомість бібліографічна секція НДКБ розгорнула заочну практичну бібліографічну роботу, ув'язавшись у цій справі з відповідними видавництвами та організаціями.

[...]^{1,7}

В ділянці науково-педагогічної роботи НДКБ протягом звітного періоду керувала роботою 5 аспірантів. У зв'язку з загальним самокритичним переглядом цілої наукової роботи ВБУ, протягом 1932 року переглянуто та заново опрацьовано програми для аспіранта з бібліографії, бібліотекознавства та книгознавства.

Як і попередніх років звіти про роботу аспірантів НДКБ заслуховувала на своїх засіданнях, даючи оцінку роботі того або іншого аспіранта з даної ділянки його курсу. Протягом 1932 р. закінчили свій стаж і випущені два аспіранти ВБУ – т[овариш] Серветник Д. Ю. та т[овариш] Біла Г. Д.

[...]⁷

Видавничу роботу ВБУ протягом звітного періоду не пощастило розгорнути в запланованому розмірі через абсолютний брак асигнувань від НКО на видавництво. Всі спроби ВБУ ув'язатися в цій справі з ВУАН та радянськими видавництвами не дали бажаних наслідків з огляду на труднощі, що їх мали самі згадані видавництва через недостачу паперу. Всього протягом звітного періоду Всенародня бібліотека України видала друком 1 книжку «Матеріали до бібліографії М. О. Скрипника», що її надруковано видавництвом «Рух» і що складає 3 друкованих аркуші.

Цілком підготовано та здано до друку такі матеріали:³ [...]^{1,3,7}.

Архів НБУВ, оп. 1, спр. 378, арк. 7–77. Копія. Машинопис.

¹ Загальна кількість доповідей – 17.

² Загальна кількість доповідей – 6.

³ Загальна кількість праць – 8.

1933 рік¹

№ 76

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ВУАН У 1933 р.²

[...]¹. З проблем теоретичних протягом останнього року розроблено нові способи інтегрування диференційних рівнянь з частними похідними, досліджено ряд інших питань математики. З фізичних проблем успішно розроблено питання фотоелементів, як приладу для перетворення енергії світла на електричну. Винайдено нове узагальнення з теорії випромінювання, проведено досліди, які мають велике значення для вивчення структури атомів ядра. Розв'язано теоретичні проблеми промислової енергетики і ряд проблем інженерно-математичних розрахунків. Утворено основи нової нелінійної механіки.

Цілий ряд робіт ВУАН має чимале практичне значення для нашого народного господарства. Проведено велику роботу з проблеми електрозварювання і освоєння його в капітальних інженерних спорудах, а також з автоматизації електрозварювання. З проблем хемізації країни треба відмітити роботу щодо вивчення неводячих розчинів та їх застосування в ряді технологічних процесів. Вперше в Союзі лабораторним методом було розв'язано питання синтетичного одержання метанолу. Проведено велику роботу по вивченню вогкості бавовни різних районів СРСР. В галузі транспортних проблем розроблено ряд питань рухомого складу залізниць і вивчено питання механізації тягових розрахунків. Розроблено також питання техніки безпеки в експлуатації шахт та проектування нових об'єктів кам'яновугільної промисловості. Винайдено нові будівні матеріали на зміну дефіцитним, розроблені нові дерев'яні конструкції для заміни залізних. Вивчено ряд питань, зв'язаних з підвищенням урожайності, боротьбою з посухою і розвитком тваринництва.

Велике місце в роботі ВУАН належить справі вивчення природних багатств України та інших республік Радянського Союзу. Протягом минулого року досліджено мінеральну базу української цементної промисловості, никопольські манганові руди, геологію Полісся, природу канівських дислокацій, четвертинні поклади деяких районів.

Рада вивчення виробничих сил ВУАН³ досліджує виробничі сили країни, працюючи в щільному контакті з плановими органами народного господарства. З цих робіт треба зокрема відзначити вивчення проблеми Великого Дніпра.

Медичні науки посідають у ВУАН значне місце: інститути клінічної фізіології, біохемії, мікробіології⁴, демографії і санітарної статистики опрацьовують цілий ряд проблем в справі вивчення організму людини, оздоровлення умов її праці та побуту. В цій галузі протягом останнього року зокрема винайдено засоби

¹ У зв'язку з відсутністю загального звіту ВУАН за 1933 р. упорядниками включено до видання 12 звітних документів структурних підрозділів Академії. Див. док. № 76–87.

² Заголовок складений упорядниками. Доповідь про результати наукової діяльності Академії наук була зачитана президентом ВУАН акад. О. О. Богомольцем на Загальних зборах ВУАН 25 травня 1934 р.

³ Так у документі. Фактично Рада по вивченню виробничих сил УСРР ВУАН була створена 13 лютого 1934 р.

⁴ Так у документі. Правильно: Інститут мікробіології і епідеміології ім. Д. К. Заболотного.

ранньої діагностики ракових хвороб, вивчено наявність вітамінів у різних харчових продуктах, розроблено різні питання біохемії головного мозку та мускульної діяльності тощо. Для нас медицина є не тільки мистецтво лікування, вона є наука про людину, як істоту водночас біологічну, психічну і соціальну. Ми вважаємо, що тільки вивчаючи всебічно організм людини в конкретному соціальному оточенні, оздоровлюючи це оточення і пристосовуючи його до індивідуальних властивостей психофізичної конституції організму, можна забезпечити людині нормальне довголітнє, здорове, красиве і щасливе життя.

Крім того, 1933 р. розроблено ряд проблем економічних, проблем з галузі філософії і соціології, з галузі історії, літератури, мистецтва тощо.

[...]^{*1,4}

Вісті ВУАН. – 1934. – № 2. – С. 16–18.

№ 77 ЗВІТ ПРО РОБОТУ КАФЕДРИ МАТЕМАТИЧНОЇ ФІЗИКИ ВУАН ЗА 1932–1933 рр.¹

Кафедру математичної фізики від часу її заснування (1922 р.) займає професор М. М. Крилов, гірничий інженер, доктор математики, *honoris causa*² Київського університету, дійсний член Всеукраїнської академії наук, Академії наук СРСР та різних закордонних наукових інституцій і товариств.

З 1928 року в кафедрі почав працювати як її науковий співробітник доктор математики, *honoris causa* ВУАН, лауреат Болонської академії наук М. М. Боголюбов.

Останнім часом наукова робота кафедри була зосереджена переважно на таких наукових галузях:

- 1) Наближене розв'язування проблем математичної фізики.
- 2) Варіаційне числення та теорія квазіперіодичних функцій.
- 3) Нелінійна механіка (в розумінні науки, що вивчає теорію коливань, підпорядкованих диференціальним нелінійним рівнянням).

§ 1. Головна мета досліджень щодо наближеного розв'язування полягала в виробленні нових методів наближеного інтегрування, а також способів доведення, що дають змогу оцінити похибку при m -му наближенні. Це оцінювання похибки може бути дуже придатним при розв'язуванні деяких важливих проблем з техніки коливань, яка являє собою зовсім нову галузь знання, розвинену останнім часом вимогами сучасної індустрії. З другого боку, багато методів наближеного інтегрування (метод варіаційного алгоритму, метод найменших квадратів, метод «des réduites», метод скінченних різниць і т. д.) можуть бути перетворені на автономні методи математичної фізики, як то видно з численних праць кафедри³.

[...]^{*2,7}

Кінчаючи цей короткий огляд роботи кафедри в питанні наближених розв'язувань, відзначимо ще опрацювання Кафедрою математичної теорії осцилографів (виправлення діаграм, щоб запобігти неточному відтворюванню цими апаратами

¹ Заголовок складений упорядниками.

² Тут і далі – «*honoris causa*» – почесний доктор (*лат.*).

³ Загальна кількість праць – 1.

періодичних функцій). Роботу цю видатний бельгійський учений prof. dr. [Frans-H.] van den Dungen називає «найновішою і найповнішою із праць на цю тему».

§ 2. Робота кафедри в галузі варіаційного числення стосується різних узагальнень основної леми варіаційного числення (М. М. Крилов), а особливо – розроблення нових прямих методів, скерованих на дослідження питань екстремуму незалежно від регулярності або квазірегулярності відповідних функціоналів (М. М. Боголюбов). Треба відзначити, що витання екстремуму у варіаційному численні до останнього часу натрапляли на великі труднощі і тільки праці D. Hilbert-a, H. Lebesgue-a та L. Tonelli і відкрили широкий шлях для так званих прямих методів у варіаційному численні. Методам цим присвячено дві друковані праці наукового робітника кафедри М. М. Боголюбова (див. список праць)¹, одна з яких відзначена Болонською академією наук (премією А. Merlani). Для ближчого ознайомлення тут подається далі стаття акад. М. М. Крилова з приводу праць д[окто]ра М. М. Боголюбова.

В галузі теорії, майже періодичних функцій М. М. Боголюбов установив певні критерії щодо рівномірного наближення обмежених функцій тригонометричними сумами. В його працях показано також, як, виходячи з довільної функції, можна за допомогою особливого способу сумування добути майже періодичні функції.

Досліди в цьому напрямку мають особливе значення в зв'язку з тим, що стосуються теорії щодо випадкового утворення періодичних явищ у цілому ряді прикладних наук.

§ 3. Роботи акад. М. М. Крилова та д[окто]ра М. М. Боголюбова в галузі нелінійної механіки стосуються до розроблення нових методів у цій важливій ділянці знання та їх застосування до: 1) радіотехніки, 2) дослідження статичної та динамічної стійкості синхронних машин, 3) повздовжньої стійкості аеропланів і 4) різних питань прикладної (будівельної) механіки.

Щодо праць цих авторів з радіотехніки, то тут досить послатися на монографію «Méthodes nouvelles de la mécanique non linéaire dans leur application à l'étude du fonctionnement de l'oscillateur à lampe», а також на статтю «Problèmes fondamentaux de la mécanique non linéaire» («Revue Gén. des Sciences», 15.01.1933). Короткий зміст цих праць частково подано в повідомленнях авторів на Міжнародному математичному конгресі² (Цюрих, 1932 р.)³ [...] ^{2,7}.

За допомогою опрацьованих ними методів акад. М. М. Крилов та д[окто]р М. М. Боголюбов вивчили квазіперіодичні режими, збуджувані в самозбудному ламповому осциляторі під впливом зовнішньої періодичної сили. У згаданих вище замітках автори повідомили також про добути ними результати щодо вивчення складних явищ резонансу при нелінійних системах. Крім головного резонансу (єдиного з відомих у лінійній теорії), вони дослідили також так звані демультіплікаційні резонанси, що характеризуються, так само як і головний резонанс, зникненням диференціальних тонів (battements) у середині деяких зон, що їх ширину і місце розташування обчислили автори.

Ці висліди кладуть основу для «нелінійної механіки», тим більше, що їх можна безпосередньо застосовувати для всіх наукових галузів, де спостерігаються нелінійні коливання, як, наприклад, в астрономії та в багатьох прикладних науках.

¹ Згадані тут і далі списки праць не публікуються.

² Див.: Розділ Наукові коментарі до документів, коментар № 16.

³ Загальна кількість праць – 3.

Провадячи свої дослідження далі, автори дійшли того, що позбулися навіть потреби утворювати відповідні диференціальні рівняння (користатися якими, до того ж, часом буває дуже незручно). Натомість вони створили певні символічні рівняння, вживання яких, зберігаючи всю стрункість і гнучкість зручних методів символічного числення Heaviside-а при дослідженні лінійних проблем, являє собою пристосоване узагальнення символічних методів для нелінійних проблем.

Поле застосування згаданих методів дуже широке, тим більше, що, вивчаючи нелінійні проблеми, автори констатували певні явища перервності, які, як того певні автори, можуть кинути нове світло на багато наукових ділянок і зокрема на квантову механіку.

[...]^{*7}

Про частину¹ праць акад. М. М. Крилова та д[окто]ра М. М. Боголюбова щодо встановлення нових критеріїв для забезпечення стійкості функціонування синхронних машин (з паралельною роботою) докладно повідомлено в присвяченій цьому питанню спеціальній монографії (див. список праць) та в доповіді, прочитаній і обговореній (див. розд. III) на останньому Міжнародному електротехнічному конгресі (Париж, 1932 р.).

[...]^{*7}

Суть деяких опрацьованих акад. М. М. Криловим та д[окто]ром М. М. Боголюбовим нових методів нелінійної механіки широко викладено в розвідці авторів «Méthodes nouvelles de la mécanique non linéaire dans leurs applications à l'étude de la perturbation des mouvements périodiques et de divers phénomènes de résonance s'y rapportant». [...]^{*7}

[...] вироблені акад. М. М. Криловим та д[окто]ром М. М. Боголюбовим нові методи в галузі нелінійної механіки, придатні, як про це вже було сказано, до якісного й кількісного вивчення тих складних явищ, що супроводять досі ще мало досліджений нелінійний резонанс.

Застосування цих методів до конкретних випадків з практики приводить таким чином до висновків, що ними не можна нехтувати нібито й з погляду техніки.

Отже, в розвідці «Sur quelques méthodes de la mécanique non linéaire dans leurs applications à la théorie de résonance non linéaire» акад. М. М. Крилов і д[окто]р М. М. Боголюбов заходилися коло вивчення коливань кручення валів з муфтами, що їх еластичні властивості не відповідають лінійному закону Гук-а. [...]^{*7}

§ 5. Останніми роками під час засідань Кафедри математичної фізики ВУАН працював фізично-математичний семінар, де, за вказівками акад. М. М. Крилова та д[окто]ра М. М. Боголюбова, багато молодих і видатних учених діставали персональні математичні завдання і доповідали також свої власні праці.

[...]^{*7} слід відзначити, що акад. М. М. Крилов та д[окто]р М. М. Боголюбов протягом останніх років виконували обов'язки наукових консультантів у багатьох галузевих інститутах УСРР, що працюють над темами, безпосередньо зв'язаними з виробництвом. [...]^{*7}

Про наукові праці Кафедри математичної фізики Всеукраїнської академії наук за останні роки: ст. та рец. рад. і закордон. вчених про ці праці. – Київ : [б. в.], 1933. – С. 36–62.

¹ Деякі з праць авторів у цьому напрямку ще не опубліковані. – Примітка в документі.

ЗВІТ ПРО РОБОТУ КАФЕДРИ ІНЖЕНЕРНИХ СПОРУД ТА ЕЛЕКТРОЗВАРЮВАЛЬНОЇ ЛАБОРАТОРІЇ ВУАН ЗА 1933 р.¹

Общая часть

Кафедра инженерных сооружений и Электросварочная лаборатория были организованы в 1930 году. В 1933 году кафедра имела одного действительного члена ВУАН – Е. О. Патона, двух старших научных сотрудников – П. П. Буштедта и Б. Н. Горбунова, одного научного сотрудника В. В. Шеверницкого и четырех аспирантов. Кафедра занималась вопросами, связанными с применением электросварки в металлических конструкциях и в других областях техники, а также вопросами о механизации дуговой сварки. При кафедре была организована Электросварочная лаборатория. Работа кафедры протекала в тесном контакте с производством, при кафедре был организован Электросварочный комитет, в состав которого входили представители различных предприятий гор[ода] Киева. Во главе этого комитета находился заведующий кафедрой акад. Е. О. Патон. Таким образом, структура Кафедры инженерных сооружений была такова: кафедра, а при ней Электросварочная лаборатория и Электросварочный комитет.

Так как за время своего существования кафедра своими работами в области электросварки, приобрела достаточный опыт и стала широко известна за пределами УССР, то возник вопрос о преобразовании кафедры в Электросварочный институт². Правительством УССР были спущены средства на постройку Электросварочного института и к этой постройке было приступлено в июне м[еся]це 1933 г. Электросварочный комитет был ликвидирован в связи с преобразованием кафедры, и вторая половина [19]33 года может быть охарактеризована как переходный период реорганизации Кафедры инженерных сооружений в институт. В новую структуру ВУАН этот институт вошел как самостоятельная ее единица.

Научная работа кафедры

а) Разработанные темы

На научно-исследовательскую работу кафедры в 1933 году сильно повлияли следующие события: 1) Постройка новых зданий института. Эта постройка отняла много сил и энергии у некоторых сотрудников кафедры, особенно у заведующего кафедрой акад. [Е. О.] Патона.

2) Запрещение Президиумом ВУАН производить вибрационные испытания и вообще работать моторами. Это запрещение привело к тому, что целый ряд намеченных тем не мог быть выполнен. Пришлось пересматривать план и часть тем заменить другими.

3) Чрезвычайно слабая материальная база кафедры. Средства, отпускаемые ВУАН на проработку тем, более мизерны, и разработку тем приходилось крайне ограничивать в объеме.

Темы, которые разрабатывались в 1933 году кафедрой, перечислены на бланке формы № 1³. Кафедрой разрабатывалось 11 тем. Из них закончено 5 тем, а

¹ Заголовок складений упорядниками.

² Институт электросварювання ВУАН створений у 1934 р.

³ Згадані тут і далі бланки в архівній справі відсутні.

окончание остальных тем перенесено на 1934 год. Помимо указанных тем, предусмотренных планом, кафедрой проделана следующая внеплановая работа:

1. Дано восемь больших письменных заключений по различным объектам, а именно: а) заключение по вопросу о сварной конструкции запорника Генца (Спиртотрест); б) заключение о работе Унисхома по сварной раме плуга ППГ-д и рамы свеклокомбайна; в) заключение о сварном выпарном аппарате системы Охотского с расчетом напряжений в месте присоединения днища; г) заключение по вопросу о сварке гидроаккумулятора сист[емы] Рожновского (НКПС); д) проект сварного трубопровода на ст[анции] Казатин; и) испытание парового сварного шотландского котла на заводе «Ленкузня»; е) заключение о сварных котлах для Тольмассы; ё) заключение по вопросу о сварке пространственных ферм транспорта производительностью 20 тон[но]час[ов] (за[вод] «Красный пахарь»).

2. Произведено вибрационное испытание рам с[ельско]-х[озийственных] комбайнов и молотилок.

3. Спроектирован и изготовлен оптический прибор для испытания сварщиков.

4. Разработана тема: «Магнитный прибор для исследования швов».

5. Разработан проект оборудования электросварочных лабораторий и проект электросети.

6. Разработан проект нового типа реле сварочного автомата.

7. Произведен перерасчет и испытание источника для 100 сварочных автоматов.

8. Написано шесть статей следующего содержания: а) принципы проектирования сварных мостов; б) расчет кривых мостов; в) расчет устойчивости арок по способу последовательного приближения; г) графическое нахождение линий влияния для куполов; д) применение моторных тензоров к расчету пространственных рам; е) к вопросу о дополнительных напряжениях в поясах мостов от горизонтального изгиба.

9. Написаны добавления к новому изданию книжки: «Расчет и проектирование электросварных конструкций для промышленного строительства».

Из тем, перечисленных в бланке формы № 1, наибольшее научное значение имеет тема: «Экспериментальное исследование сварных разрезных и неразрезных балок, допуская пластические деформации». Эта тема является продолжением исследовательских работ, произведенных в Германии. В Германии исследования над балками производились при статической нагрузке. Наша тема намечает исследование балок при повторной нагрузке. Поскольку почти все существующие сооружения работают при повторной нагрузке то указанная тема имеет не только глубокое научное значение, но и практическое – ибо новый метод расчета, положенный в основу расчета балок, допуская пластические деформации, должен дать значительную экономию металла. Другая тема: «Прочность сварных швов при вибрационной нагрузке» так же имеет большое научное значение. Если работа сварных швов при статической нагрузке исследована достаточно, то вопрос о работе сварных соединений при вибрационной нагрузке, как у нас, так и за границей освещен слабо. Все эти темы имеют самое актуальное значение для практики. Первая тема дает новый источник экономии металла при проектировании. Темы 2 и 8 дадут указания, как надо проектировать сооружение, подверженное вибрационной нагрузке. Темы 3, 4, 5, 6 будут служить непосредственно руководством при проектировании сварных инженерных сооружений. Тема 10 будет способствовать внедрению в наше народное хозяйство автоматизации сварки.

б) Работа действительных членов Академии наук

Действительным членом Академии наук при кафедре был акад. Е. О. Патон, который занимал должность заведующего кафедрой и являлся председателем Электросварочного комитета в продолжение всего существования последнего. Роль этих научных учреждений, которыми руководил акад. [Е. О.] Патон, в народно-хозяйствен[ной] жизни страны, была значительна. Об этом можно судить, хотя бы по тому, что правительство УССР нашло необходимым отпустить средства (200 000 [руб.]) на постройку зданий для Электросварочного института. Обращение целого ряда хозяйственных организаций СССР за различного рода консультациями и заключениями, так же говорит о значении, которое имела кафедра. Научная работа кафедры и акад. [Е. О.] Патона произведена в отчете (форма № 1). Из научных докладов акад. [Е. О.] Патона в 1933 году надо отметить следующие: 1) Научно-исследовательская работа в области электросварки во 2 пятилетке – доклад в г. Минске на сессии Белорусской академии наук; 2) Значение электросварки в отношении экономии металла в г. Киеве; 3) Значение электросварки в нашем народном хозяйстве – доклад по радио.

Связь с производством академика [Е. О.] Патона выразилась в целом ряде консультаций и заключений, данных отдельным предприятиям. Наиболее тесная связь была установлена и поддерживалась с ЮЗЖД, зав[одом] «Большевик», зав[одом] «Ленкузня». Непосредственно лекционной работы акад. [Е. О.] Патон не проводил, но принимал участие в разработке программ по электросварке для курсов повышения квалификации дипломированных инженеров.

Большое значение времени и энергии пришлось уделить акад. [Е. О.] Патону различного рода административно-организационным вопросам, связанным со строительством института.

в) Внедрение научных достижений в практику народного хозяйства

Работы кафедры были главным образом направлены на разработку наиболее рациональных сварных конструкций. Работы кафедры вошли в практику нашего народного хозяйства через проектирующие организации. Целый ряд организаций в Киеве, Харькове и др[угих] городах СССР, пользуются работами кафедры. Работами кафедры пользуются также студенты втузов строительной специальности. Так, в программе по металлическим конструкциям, разработанной комитетом по высшей технической школе при ЦИК СССР, в числе пособий, рекомендуемых студентам для ознакомления имеются и работы кафедры.

г) Экспедиционная работа

В 1933 году никаких экспедиций кафедра не организовывала.

д) Издательская работа

В прилагаемом бланке формы № 5 перечислены все работы кафедры, изданные в 1933 году. Всего издано шесть работ, которые главным образом касаются вопроса рационального проектирования сварных конструкций. Кроме этих шести работ, кафедрой было еще напечатано шесть статей теоретического содержания в различного рода журналах и сборниках. Эти статьи касаются, главным образом вопроса как рассчитывать различного рода инженерные сооружения. Названия этих статей также приведены в форме № 5.

е) Научные конференции и съезды

В 1933 году кафедра не принимала участия ни в конференциях, ни на съездах.

IV. Кадры. Подготовка аспирантов и их использование

В отчетном 1933 году при кафедре числилось 4 аспиранта. Из них 3 аспиранта при отделе сварных конструкций и один при отделе технологии сварки. Для каждого аспиранта была составлена программа, и каждый аспирант был прикреплен к тому или иному руководителю из научных сотрудников кафедры. Надо отметить, что два аспиранта свою программу за [19]33 год выполнили полностью, а два имеют прорыв в выполнении программы. Меры для ликвидации этого прорыва в настоящее время принимаются. Помимо своей учебной работы, аспиранты частично использовались для помощи в работе кафедры. Аспиранты помогли научным сотрудникам проводить испытания образцов, выполняли некоторые проекторочные работы и принимали участие в разработке некоторых научно-исследовательских тем.

V. Научно-материальная база

При кафедре, как уже указывалось, имелась Электросварочная лаборатория. Однако оборудование ее было крайне слабое. К тому же, использовать лабораторию полностью не удалось в 1933 году, благодаря запрещению Президиума ВУАН работать моторами. В 1933 г. при кафедре организована небольшая мастерская, для которой приобретены токарный станок, сверлильный станок, пила и проч[ее]. По указанной причине не удалось полностью использовать станки мастерской. При кафедре имеется две библиотеки – одна по электросварке, а другая – по инженерным сооружениям. Число книг в первой библиотеке – 404, а во второй – 565.

VI. Капитальное строительство, ремонт и оборудование

На средства, отпущенные правительством УССР (200 000 руб.), в 1933 году велась постройка зданий института. Эти постройки вчерне закончены. Что касается оборудования, то такое предполагается приобрести в 1934 году.

VII. Связь с производством

Кафедра всегда поддерживала тесную связь с производством. Уже само существование Электросварочного комитета обуславливало такую связь. Помимо этого связь выразилась в целом ряде консультаций, которые проводились кафедрой по различного рода вопросам, связанным с электросваркой. Сотрудниками кафедры было прочитано 6 докладов на отдельных предприятиях и в общественных организациях.

VIII. Бюджет кафедры виден из прилагаемого бланка формы № 9.

Директор Института [Е. О. Патон]
Ученый секретар В. [В.] Швер[ницкий]

Науковий архів Інституту електросварювання ім. Є. О. Патона НАН України, оп.1, спр. 16, арк. 1–4. Засвідчена копія. Машинопис.

Історія Національної академії наук України. 1929–1933. Документи і матеріали. – Київ, 1998. – С. 326–330.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО РОБОТУ УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ГЕОЛОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ ВУАН У 1932–1933 рр.¹

[...]^{*8}

За час свого існування Інститут геології² виконав багато робіт, зв'язаних з вивченням геологічної структури і корисних копалин УРСР. До 1932 р. наукові праці інституту мали переважно науково-теоретичний характер. Починаючи з 1932 року інститут почав проводити геологічні роботи на замовлення господарчих установ³ [...]^{*1}.

В 1933 р. основне місце в проблематиці інституту займали монографічні роботи, зв'язані з соціалістичним будівництвом, як проблема Полісся, проблема Нижнього Дніпра, дослідження корисних копалин Полтавщини тощо.

В 1932–1933 р. було закінчено низку робіт, що використовувались виробництвом та сільським господарством, а саме:

1) Геологічні та гідрогеологічні дослідження лівобережного степу пониззя [р.] Дніпра – було передано в Укрдипровод для використання при проектуванні споруд по зрошенню лівобережного степу.

2) Дослідження родовищ формувальних пісків околиць Києва – передано машинобудівельному заводу «Більшовик» для використання.

3) Дослідження аркозових пісковиків – використовується металургійним заводом ім. Ільча в Маріуполі.

4) Дослідження мергелів і вапняків як агроруд – використовується ОБЛЗУ.

Було виконано ряд теоретичних тем, спрямованих на встановлення петрогенетичних типів гранітів української кристалічної смуги та її районування, а також на вивчення, стратиграфії, фауни й флори четвертинних відкладів. [...]^{*8}

Директор Інституту геології АН УРСР
академік [М. Г.] Світальський

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 68, арк. 154–169. Оригінал. Машинопис.

ЗВІТ ПРО РОБОТУ КАФЕДРИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ЗООЛОГІЇ ЗООЛОГО-БІОЛОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ ВУАН ЗА 1933 р.⁵

Кафедра експериментальної зоології ВУАН працювала в 1933⁶ році в складі лише одного штатного робітника – керівника кафедри академіка І. І. Шмальгаузена. Крім цього з операційних коштів оплачувались деякі роботи нештатного робітника Н. [І.] Драгомирової.

¹ Заголовок складений упорядниками.

² Інформація про роботу інституту підготовлена в 1937 р., тому у документі вживається тогочасна назва установи та УРСР.

³ Підкреслено у документі синім олівцем.

⁴ Див. док. № 81–83.

⁵ Заголовок складений упорядниками.

⁶ Тут і далі – підкреслено у документі простим олівцем.

За планом проводилась розробка питання:

1) «Про чинники росту, що визначають розміри окремих частин у різних порід курки»,

та понадпланово опрацьовано питання:

2) «Про розвиток расових ознак якісного характеру у різних порід курки».

В цих роботах, що щільно поєднуються одна з одною виявлено дуже цікаві зв'язки між морфогенетичними процесами, що обумовлюються та тими-ж (одними и теми-же) спадковими чинниками (генами). Ці дослідження вперше розв'язують деякі приклади плейотропного діяння генів і таким чином становлять певний вклад до загальних питань феногенетики.

Нештатний робітник Н. [І.] Драгомирова опрацьовувала питання: «Про взаємодіяння між розвитком крижа і кінцівок у амфібій». Робота, що методом ембріональної трансплантації, цілком ясно виявила залежність розвитку крижа від задніх кінцівок і викриває деякі нові закономірності індивідуального розвитку.

Протягом звітного року надруковано:¹ [...] ².

Крім того академік І. [І.] Шмальгаузен надрукував багато, частково великих, статтів у радянських енциклопедіях, надрукував декілька рецензій, та редагував [праці] відділ[у] механіки розвитку у «Реферативному біологическом журнале иностранной литературы» та був одним з редакторів «Биологического журнала».

Щодо роботи по підготовці кадрів то академік [І. І.] Шмальгаузен:

1) Керував н[ауково]-д[ослідним] Зоолого-біологічним інститутом ВУАН.

2) Проводив в університеті курси лекцій з еволюційної теорії та генетики з динамікою розвитку для студентів біофаку.

3) Проводив з аспірантами н[ауково]-д[ослідного] Зоолого-біологічного інституту ВУАН семінар з еволюційної теорії.

4) Керував н[ауково]-д[ослідною] роботою сектору експериментальної зоології та спеціальною роботою аспірантів по дослідженню росту тварин.

В галузі методологічної роботи розробляв більш глибоко свої курси, зокрема курс з еволюційної теорії, розробив питання про взаємовідношення між онтогенезом і філогенезом [...] ^{1,7}.

Академік [І. І. Шмальгаузен]

ІА НБУВ, ф. 258, оп. 1, спр. 35, арк. 1–2. Оригінал. Машинопис.

¹ Загальна кількість праць – 5.

ЗВІТ ПРО РОБОТУ СЕКТОРУ ЕКОЛОГІЇ НАЗЕМНИХ ТВАРИН ЗООЛОГО-БІОЛОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ ВУАН ЗА 1933 р.²

У 1933 р. (3-му році існування сектору) персонал сектору складався з таких осіб:

зав[ідувач] сектором, проф. О. Г. Лебедев (75 % ставки);
 наук[овий] співр[обітник] I кат[егорії] М. М. Левітт;
 наук[овий] співр[обітник] I кат[егорії] М. М. Коротун (50 % [ставки]);
 наук[овий] співр[обітник] II кат[егорії] Д. Ф. Руднев;
 наук[овий] співр[обітник] II кат[егорії] С. П. Іванов (50 % [ставки]).

Аспірантура:

[...]^{*7}

I. Науково-дослідна робота

Н[ауково]-д[ослідну] роботу сектору за [19]33 р. було побудовано загалом на основі ухвал Всеукраїнської наради в справах планування н[ауково]-д[ослідної] роботи з зоології й біології. Основні ділянки тематики сектору такі: а) методологічно-літературна робота; в) дослідження складу й періодичних змін ентофавним в біоценозах листяного лісу й плодового садку; с) вивчення мінливості плідності у комах-масових шкідників сільського та лісового господарства. Всі 3 групи тем мають за провідну проблему – закономірності в явищах масового розмноження шкідливих в с[ільському] г[осподарстві] комах.

Теми паразитологічні, що мали бути за основу для майбутньої секції паразитології, через вибуття виконавця (асп[іранта] І. Х.] Кордиша) лишилися невиконані.

Тематику сектору в основних рисах було розроблено у погоджені з галузевими ін[ститутом]ми (див. далі)³.

Підсумовуючи, відзначимо, що [19]33 р. сектор має такі досягнення по н[ауково]-дослідній роботі:

1) Продовжено розробку матеріалів до вивчення біоценози листяного лісу; описано деякі нові види бджіл Київщини.

2) Здобуто чимало даних щодо плідності у ряда генерацій 3-х видів комах-шкідників с[ільського]-г[осподарства], встановлено певні кореляційні залежності відповідних величин в зв'язку з методикою прогноза.

3) Виконано методологічні роботи з розглядом капітальних праць К. Фридрихса та [А.] Ацци; зроблено критичну оцінку механічних поглядів⁴ [К.] Фридрихса на явища масового розмноження, що побудовані на теорії рухомої рівноваги; поставлено питання про процеси природного добору підчас «вспышек» масов[ого] розмноження. Прореферовано інші праці ([А. В.] Шестаков, Шелл).

4) Перероблено (скорочено з 7 арк. до 2) для друкування закордоном капітальну монографію т[овариша] [Д. Ф.] Руднева «Великий дубовий скрипун в лісах УСРР», його екологія, економ[ічне] значення і заходи боротьби.

¹ Див. док. № 80, 82–83.

² Заголовок складений упорядниками.

³ Тематичний план та перелік позапланових робіт не публікуються.

⁴ Так у документі.

5) Виготовлено до друку велику роботу щодо методики ентомологічного обстеження лісостанів; робота має видатне практичне значення для справи боротьби з масовими первісними шкідниками лісу.

6) Написано біля 14 др[укованих] арк. тексту для «Порадника по боротьбі з шкідниками» та здано до друку до ви[давництва]; переведено значну організаційну, редакційну та технічну роботу (складання акторського колективну, редагування, оформлення графічного матеріалу тощо).

7) Розроблення питання про використання статевого інстинкту у комах, як нову відмінну біологічної боротьби з деякими шкідниками садків і лісів.

Друкування праць сектору¹

[...]^{*2,7}

Експедиційна робота

За планом, експедиційної роботи у [19]33 р. сектор не мав. Проте для участі в Деснянській експедиції сектор виділив наук[ового] спів[робітника] Д. [Ф.] Руднева (який зібрав матеріали з біології й екології шкідників лози чи деякі інші матеріали), і асп[ірантка] Є. [М.] Ємчук, що брала участь в збиранні матеріалів по зараженості садків та городів шкідниками.

[...]^{*7}

Зав[ідуючий] сектором екології наз[емних] тварин [О. Г. Лебедев]

29.12.1933, Київ

ІА НБУВ, ф. 258, оп. 1, спр. 35, арк. 3–13 зв. Автограф.

№ 82²

ЗВІТ ПРО РОБОТУ СЕКТОРУ МОРФОЛОГІЇ ЗООЛОГО-БІОЛОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ ВУАН ЗА 1933 р.³

[...]^{*7}

Наукова робота

Сектор розробляв основну проблему: вивчення еволюції форми і функції в апаратах живих організмів з метою побудувати синтетичну морфологію.

Розробка цієї проблеми ішла в двох напрямках:

1. Вивчення взаємин форми і функції в еволюції дихального апарату нижчих хребетних.

2. Порівняльне дослідження мікроструктур у живій і неживій природі з метою з'ясувати сутність основного апарату життя.

3. Морфолого-фізіологічне дослідження Proto⁴.

Зав[ідуючий] сектор[ом] [М. М. Воскобойников]

ІА НБУВ, ф. 258, оп. 1, спр. 36, арк. 1–5. Автограф.

¹ Загальна кількість праць – 27.

² Див. док. № 80, 81, 83.

³ Заголовок складений упорядниками.

⁴ Частину терміна, написаного нерозбірливо латиною, не прочитано.

ЗВІТ ПРО РОБОТУ ЗООЛОГІЧНОГО МУЗЕЮ ЗООЛОГО-БІОЛОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ ВУАН ЗА 1933 р.²

I. Організаційна та плянувальна робота Зоомузею за 1933 рік полягала в улаштуванні наукових засідань, яких в звітному році відбулося 12. Ці засідання об'єднували зоологів-фавністів м. Києва, мисливців, юнатів та інш. На засіданнях розглядалися справи по реорганізації виставочної частини музею та музею взагалі, організації фавністичних дослідів в УСРР тощо. Музей комплексувався з такими установами: Обласний музей краєзнавства та Київський зоопарк.

II. Що до науково-дослідчої роботи, то музей працював над такими проблемами, як інвентаризація фавни УСРР, фавна УСРР з господарчого погляду, методологія нижчих таксономічних одиниць. Конкретні наслідки полягають в 1) висвітленні в значній мірі орнітологічної Лівобережного Полісся, 2) фавни ссавців Лівобережного Полісся, 3) опрацьовані в значній мірі фавни ссавців Київщини, 4) монографічної обробці фавни мурашок України (підсім[ейство]) *Ponerinae* і *Mutomicinae*, 5) опрацьованні деяких груп двокрильців, 6) висвітленні значіння в рибному господарстві деяких видів хижої риби. [...] ⁷.

На протязі 1933 року надруковані такі праці: ³ [...] ².

Підготовлено до друку: ⁴ [...] ².

Зв'язок Зоомузею з виробництвом.

На підставі роботи т[овариша С. Я.] Парамонова в клініці проф. [О. П.] Кримова проводяться досліді над знаходженням екстракту з личинок мух, яким лікують гангрену, остеомієліт, тощо. Визначилися для Інституту кавчукодайних рослин у Москві⁵ та Києві двокрильці, що запилювають або шкодять кавчукодайним рослинам. На спішний запит Наркомзема Башкирії давалася консультація з приводу масового розмноження озимої совки. Харківському інституту комунальної гігієни⁶ давалася консультація про личинок мух, які очищають водянні фільтри від забруднення. Визначався матеріал різних наукових інститутів Союзу та закордону.

5. Методологічна робота. Зоомузей працював над питанням вида та нижчих таксономічних одиниць. Тов[ариш С. Я.] Парамонов зробив дві доповіді: «Хемічний метод в фітосистематиці» та «Основні дані зоогнозії» та написав роботу під загальною назвою «Основні дані зоогнозії» розміром 8 арк. М. В. Шарлемань прочитав доповідь «Сучасні завдання фауністики та систематики тварин в УСРР».

Популяризаційна робота. Надруковано такі статті та замітки: ⁷ [...] ².

Співробітники музею давали пояснення екскурсіям. За рік було 850 екскурсантів.

7. Чотирі співробітники зоомузею із п'яти брали участь в комплексній експедиції на р. Десну. М. [В.] Шарлемань був заступником своєї зоологічної групи

¹ Див. док. № 80–82.

² Заголовок складений упорядниками.

³ Загальна кількість праць – 14.

⁴ Загальна кількість праць – 18.

⁵ Так у документі. Правильно: Всесоюзний науково-дослідний інститут каучуку та гутаперчі.

⁶ Так у документі. Правильно: Український науково-дослідний інститут загальної та комунальної гігієни НКОЗ УСРР.

⁷ Загальна кількість праць – 5.

експедиції та бригадиром мамологічно-орнітологічної бригади. Весь матеріал, що його зібрали учасники експедиції співробітники музею передали до музею. Мамологічні та орієнтологічні збірки вже опрацьовано.

[...]⁵

[В. О. Караваєв]

ІА НБУВ, ф. 258, оп.1, спр. 37, арк. 1–3. Оригінал. Машинопис.

№ 84 ЗВІТ ПРО РОБОТУ ДНІПРЯНСЬКОЇ БІОЛОГІЧНОЇ СТАНЦІЇ ВУАН ЗА 1933 р.

Дніпр[янська] біолог[ічна] станція існує з 1911 року¹, до складу ВУАН вийшла у 1921 [р.].

Будівлю приміщення станції [м. Київ, вул.] Короленка, 55.

Приміщення станції на Дніпрі: ур[очище] «Гористе», біля с. Старосілля.

[...]⁷

Основні завдання ДБС – теоретичне дослідження життєвих явищ по солодких² водойм, щоб опанувати їх і знайти методи кращого використання всіх водних тваринних і рослинних ресурсів (зокрема, використання риб), а також знайти методи боротьби з шкідливими для нас і нашого господарства організмами.

У 1933 р. станція існувала як ціла одиниця (не поділялася на відділи чи сектори), але фактично мала міські лабораторії і лабораторії на Дніпрі (Старосільська база станції) в садибі лісового заповідника «Гористе»³.

Тематичний план ДБ станції відбиває табл. ч. 1⁴.

В додаток до нього можна відзначити, що робота станції, в основному, складалася з двох неоднакових форм роботи: 1) з камеральної роботи і 2) з польової роботи. Співробітники станції у 1933 р. опрацьовували камерально матеріали, зібрані під час літньої польової роботи 1932 р. Польову роботу співробітники станції провадили так у Старосіллі (стаціонарна робота), як і на р. Десні (під час експедиції). Камеральну роботу співроб[ітники] станції провадили з основної (стрижневої) теми станції – дослідження типології та рибопродуктивності заплавних водойм, матеріали для якої зібрано влітку 1932 р. у дніпровий заплавіні біля старосільських приміщень станції. Досліджуючи природні особливості заплавних водойм (низка гідробіол[огічних], гідрохемічн[их] і іхтіологічн[их] досліджень), станція шукала також шляхів до кращого їх рибовикористання і піднесення їх рибопродуктивності. Станція провела досліди над вирощуванням ставкового коропа у неглибоких заплавних водоймах. Цими роботами зацікавилася Облрибколгоспспілка, що для них передала станції зі своїх фондів кілька водойм. Крім того представники Облрибколгоспспілки брали безпосередню участь у зарибненні водойм. Досліди дали позитивні наслідки. Річники коропа росли добре у заплавіні і

¹ Підкреслено у документі червоною ручкою.

² Тут і далі – так у документі. Мається на увазі: прісних.

³ Так у документі. Правильно: Державний заповідник «Гористе».

⁴ Згадані тут і далі таблиці в архівній справі відсутні.

швидко збільшували свою вагу. Досліди довели, що з[а] певних умов можна використовувати площу неглибоких заплавних водойм і тим збільшувати рибородукцію наших солодких вод. Поруч з вирощуванням коропа у дослідних водоймах живиться чимало риб'ячої молоді різних видів дніпрової риби. Восени з одного га водної площі, за спостереженням ДБС можна мати до 40 – 50 000 цьоголітків різних видів риби. Загальний приріст риби (коропа і донної риби) у дослідній водоймі [№] 5 досягнув протягом VII–XI місяців 6 цент[не]р[ів] на 1 га. Це число велике і є наслідок комбінованого використання водойм, що його поставила станція. Про наслідок зазначених робіт говорить комплексова робота Д. [Є.] Белінга, М. [М.] Коротуна, Ю. [М.] Марковського, В. Цитовича¹ – що її передано до друку, а також кілька наук[ово]-попул[ярних] статей, що їх надрукував у газетах Д. [Є.] Белінг. Влітку 1933 р. станція продовжувала свої польові дослідження у Старосіллі, що також дали позитивні наслідки (про них відповідну роботу Д. [Є.] Белінг подасть у першій половині 1934 р.).

Між іншим, частину короїв, що влітку 1933 р. виростили у водоймах у Старосіллі у вересні місяці 1933 р. передано їдальні ВУАН.

Відзначена робота ДБС, виявляючи природні особливості річкових заплавних водойм і підносячи їх рибородукцію має безпосереднє значення для питань нашого річкового рибгосподарства.

Друга стрижнева тема ДБС у 1933 р. – експедиційні дослідження гідробіологічних та іхтіологічних особливостей р. Десна в зв'язку з виявленням її природних тваринних ресурсів (переважно риби). Влітку 1932 р. станція ослідила нижній біг р. Десни, а влітку від Новгород-Сіверська до Чернігова. Докладніше про експедиційну роботу див. нижче.

Втілюючи у виробництво наслідки своїх робіт станція передала демонстраційні препарати вирощуваних короїв Облрибколгоспспільці, організувала спільно зі рибспількою екскурсії на станцію. Далі Д. [Є.] Белінг розіслав певним рибколгоспам матеріал про роботи станції, зробив доповідь на курсах для підвищення кваліфікації рибоводів тощо. Одержані дані виробництво взяло до уваги і ввійшло в тісний контакт зі станцією, плануючи рибмеліоративні роботи на Дніпрі.

Крім польової і камеральної роботи станція взяла жваву участь у конференції з проблеми Великого Дніпра, що відбулася в Києві в березні 1933 р. Керівник станції був бригадир бригади (до її складу ввійшли представники н[ауково]-д[ослідного] Ін[ститу]ту рибного господарства² і [Інституту] водного господ[арства]), яка розробила детальну програму досліджень (гідробіологічних, іхтіологічних і рибгосподарчих) на другу п'ятирічку в зв'язку з проблемою Великого Дніпра. Крім того Д. [Є.] Белінг надрукував статтю у газеті за «За радянську Академію» на тему: «Гідробіологічні і рибогосподарчі питання у проблемі Великого Дніпра».

Далі станція зробила останні підсумки з попередніх досліджень ставкових водойм на Вінничині і надрукувала низку робіт, що характеризують ці водойми і виявляють різну ступінь придатності їх для рибвикористання (див. докладніше табл. про видавничу діяльність).

¹ Так у документі. Мається на увазі праця: Белінг Д., Коротун М., Марковський Ю., Цитович Г. Матеріали до гідробіологічної характеристики Дніпровських заплавних водойм і визначення їх рибородуктивності // Збірник праць Дніпровської біологічної станції. – 1934. – № 7. – С. 3–52.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Київський науково-дослідний інститут рибного господарства.

Керівник станції, працюючи в Держуніверситеті і читаючи лекції з курсу гідробіології з іхтіології теж висвітлював тут роботи ДБС і організував для студентів екскурсії на станцію. Він давав також низку консультацій по лінії питань іхтіології і рибного господарства так н[ауково]-д[ослідному] Ін[ститу]ту рибного господарства, як і безпосередньо виробництву. Далі він брав безпосередню участь у підготовці кадрів (аспірантів Біозоолог[ічного] інст[итуту] і почасти Інс[титуту] рибного господарст[ва]).

Експедиційна робота станції у 1933 р. Весь колектив (Д. [Є.] Белінг, М. [М.] Коротун, [І. М.] Лазницька, [Ю. М.] Марковський, [Г.] В. Цитович, [Н. І.] Вакуленко, Логін) станції взяв участь у комплексовій експедиції ВУАН на Полісся (у серпні-вересні 1933 р.), досліджуючи водойми р. Десни [на] ділянці Новгород-Сіверська-Полісся. Спільно з співробітниками станції працював сектор екології водяних тварин Біозоолог[ічного] інст[итуту] ([М. Д.] Білий, [М. Я.] Кирпиченко, [П. Д.] Носаль, [І. І.] Назаренко), далі співробітники н[ауково]-д[ослідного] Інст[итуту] водного господарства ([Я. В.] Ролл) і н[ауково]-д[ослідного] Інст[итуту] мікробіології ім. Д. К. Заболотного¹ (С. [В.] Рибінський) і [Че]рнігівського сан[ітарно]-бак[те-ріологічного] інст[итуту]² (Теремець, [С. В.] Перваченко), біозоологічною бригадою керував М. [М.] Коротун. Ще у 1933 р. співробітники ДБС почали опрацьовувати камерально зібрані матеріали [...]»⁶.

Видавнича робота.³ [...]»^{4,6}

Дніпр[янська] біол[огічна] станція входить у мережу гідробіологічних станцій УСРР, що на плановій нараді 1931 р. поділили між собою райони досліджень і намітили, основні завдання станцій. На долю Дніпр[янської] біол[огічної] станції найстарішої на Україні, що дала найбільшу друковану продукцію, припала найбільша територія для досліджень (басейн горішнього і середнього бігу р. Дніпра аж до гірла р. Ворскла), в межах якої вона і провадила свою роботу.

Останніми роками, досліджуючи середній біг р. Дніпра, р. Десну, систему заплачних водойм, деякі ставки тощо. Свою роботу ДБС пов'язує зі спорідненими установами і низку робіт вона провадила спільно з іншими н[ауково]-д[ослідни-ми] інст[итутами] у першу чергу з Зообіол[огічного] інст[итуту] ВУАН, сектор екології водяних тварин якого весь час працював на станції (так у Києві як і у Старосіллі). І крім того спільно з нею провадив експедиційні дослідження. (Тепер цей сектор вилучено зі складу Зообіол[огічного] інст[итуту] і приєднано до станції). За новою структурою ВУАН ДБС перетворено на Гідробіологічну станцію, склад співробітників її поширено і надалі, можна думати, їй доведеться мати провідну роль.

[...]»¹

IV. Аспірантуру станція не мала, але весь час допомагала роботі аспірантів екологів Біозоол[огічного] інст[итуту].

Станція мала досить обладнані лабораторії у міському приміщенні станції, за винятком гідрохемічної лабораторії. Для її обладнання станції потрібна окрема, хоча б невелика кімната, де можна було б збудувати витяжну шафу та інш. Для нормально роботи станції потрібна деяка імпортна апаратура (оптика, планкитичні

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Інститут мікробіології і епідеміології ім. Д. К. Заболотного.

² Так у документі. Правильно: Чернігівський бактеріологічний інститут.

³ Загальна кількість праць – 3.

сітки тощо). Далі станції дуже потрібно мати обладнане приміщення у природі. [По]між тим старосільські приміщення не досить обладнані. Ці приміщення не треба ремонтувати і обладнати для лабораторних потреб, що вимагає, зрозуміло коштів яких станції бракує.

До обладнання лабораторії станції особливо потрібно тепер, коли замість ДБС й сектору екології водяних тварин Зообіол[огічного] інст[итуту] утворено нову більшу на розмір Радіобіологічну станцію.

[...]⁵

Книгозбірня станції невеличка. На початку 1933 р. книгозбірню станції склали 876 томів (310 назв). З них чужоземних 250 томів (117 назв). [...]⁶.

Станція минулого року провела капітальний ремонт моторового [човна] [по]-міннявши старий корпус на новий, але цей човен вимагає надалі [перебування] у старосільських будинках станції (у садибі лісов[ого] зап[овідника] «Гористе»), які вимагають ремонтів, госп[одарська] частина ВУАН, не дивлячись на не одноразові прохання станції ремонтів не робила.

VII. Про зв'язки з виробництвом і наук[ову] пропаганду, відзначено вище. Можна тут додати, що станція протягом 1933 р. надсилала наукову і наук[ову] популярну продукцію (рибтрестам і рибгосподарствам). Далі співробітник станції Ю. [М.] Марковський працював на весні 1933 року у рибколгоспі у Сваром'ї по лінії штучного запліднення цінних видів промислової риби (рибпосівкомпанія) і провадив тут наук[ово]-тех[нічну] пропаганду (в питаннях рибгосподарства) по рибколгоспах. В зимку 1933–[19]34 р. станція вийшла до складу штаба боротьби з придухлю риб спільно з представниками інших н[ауково]-д[ослідних] установ і рибгосподарчих організацій (УНДІРГ, н[ауково]-д[ослідний] І[нститут] водн[ого] госп[одарства], держ[авний] запов[ідник] Конча-Заспа¹, Рибколгоспспілка, Рибтрест) і крум спільної роботи у м. Києві надсилала співробітників в справі боротьби з придухою на перифірію). [...]^{5,7}

Науковий архів Інституту гідробіології НАН України, оп. 1, спр. 11, арк. 1–4. Копія. Машинопис.

№ 85

ІНФОРМАЦІЯ ПРО РОБОТУ УСТАНОВ ЕКОНОМІЧНОГО ЦИКЛУ ВУАН У 1933 р.²

На 1 серпня 1933 р. Економічний цикл ВУАН мав таку структуру: на чолі циклу стоїть бюро; до складу циклу³ входять: 8 кафедр, 2 інститути, 4 комісії; крім того цикл має редакційну колегію. Конкретний перелік установ циклу такий:⁴

7. Катедра економіки сільського гос[подарств]а (1929 р.) (акад. [О. Г.] Шліхтер).

8. Ін[ститу]т соцреконструкції сільськ[ого] гос[подарств]а ([192]9 р.) (акад. [О. Г.] Шліхтер).

¹ Так у документі. Мається на увазі: Середньодніпровський заповідник.

² Заголовок складений упорядниками.

³ Слово «циклу» вписано від руки поперек закресленого слова «його».

⁴ Попередня нумерація пунктів від 1 до 14 закреслена, а пункти перенумеровані відповідно до дат створення установ Економічного циклу ВУАН.

1. Катедра народного господарства (акад. [В. Ф.] Левитський) (1919 р.).
 2. Катедра політичної економії (акад. [С. І.] Солнцев) (1919 р.).
 3. Катедра статистики (акад. М. В. Птуха) (1919 р.).
 4. Ін[ститу]т демографії (1919 р.) (акад. М. В. Птуха).
 5. Катедра фінансів (акад. Л. М. Яснопольський) (1926 р.).
 6. Комісія фінансових та банкових питань (1926 р.).
 10. Катедра торгу й транспорту (1930 р.) (акад. [К. Г.] Воблий).
 11. Комісія торгу й транспорту (1930 р.).
 9. Катедра соціалістичного плянування (1929 р.) (акад. [Г. М.] Кржижановський).
 14. Комісія соціалістичного плянування (1931 р.).
 12. Катедра економіки переходнової доби (1931 р.) (вакантна).
 13. Комісія економіки переходнової доби (1931 р.).
- З них І[нститу]т соц[іалістичної] реконструкції має власний бюджет.

Утворився Економічний цикл в системі ІІ Соц[іально]-екон[омічного] відділу в зв'язку з реорганізацією ВУАН 1930 р.; до того часу установи сучасного Економциклу входили до складу 3 відділу¹. Щодо складу установ за 1928–[19]32 рр. були такі зміни:

1. Утворену 1930 р. Комісію торгу й транспорту фактично перетворено з Ком[ісії] народного госп[одарства], попервах що існувала з 1927 р.²

2. Катедру економіки с[ільського] г[осподарства] та Ін[ститу]т соц[іалістичної] реконстр[укції], а також Катедру соціалістичного плянування організовано 1929 р., Комісію переходнової доби³ 1931 р. Решта установ існувала й до 1928 р.

4.⁴ Ухвалою Президії ВУАН від листопада 1929 р. до установ ІІІ від[ділу] було передано Комісію продукційних сил⁵ (УКОПС), але наприкінці 1930 р. її зліквідовано.

Щодо профіля установ слід зробити такі зауваження: Катедра народного господарства (акад. [В. Ф.] Левитського) конкретного профілю немає – низку років розроблюються теми про штучне зрошення Індії та Єгипта.

Катедра політ[ичної] економії акад. [С. І.] Солнцева по суті вивчає лише питання, зв'язані з історією економічної думки.

Невиразний профіль має Фінансова комісія⁶ – тут вивчаються фінанси й кредит СРСР й капіталістичних країн, а поруч й питання комунального господарства.

Зовсім немає певного профілю Комісія торгу й транспорту: невдале об'єднання цих 2 галузей, де торгівну майже не розроблялось. Фактично вона має профіль той, що мала кол[ишня] Комісія народного господарства (керівником теж був акад. [К. Г.] Воблий), питання транспорту було додано пізніше, а поступово вони стали основою роботи комісії; транспорт вивчається досить односторонньо – переважно водний.

Нарешті, Комісія переходнової доби вивчає загально-методологічні питання, пов'язані з проблемами економіки переходного періоду – з питаннями соц[іалістичного] будівництва.

¹ Далі закреслено речення: «З перебудовою ВУАН на два відділи соціально-економічні установи увійшли до ІІ відділу й організаційно їх було об'єднано в цикли».

² Помилка в документі. Правильно: з 1926 р. Далі закреслена фраза: «(викликано це організацією Ін[ститу]ту соцреконструкції й передбаченою тоді організацією Ін[сти]ту промисловости)».

³ Тут і далі – так у документі. Правильно: Комісія економіки переходнової доби.

⁴ Така нумерація пунктів у документі.

⁵ Так у документі. Правильно: Комісія для вивчення продукційних сил України.

⁶ Так у документі. Правильно: Комісія для вивчення фінансових та банкових питань.

Організація науково-дослідчої праці¹

Робочі пляни й тези до квітня 1933 р. не складали знов таки за винятком кількох бригадних тем. Календарізацію тем було запроваджено з 1930 р., але її не виконували, не перевіряли й існувала вона лише формально. Контроль перебував в руках керівника установи, зовнішній контроль в особі комісії виконання носив характер випадковий й досить формальний. Закінчену роботу, як правило, ставили на доповідь в прилюдному засіданні, але прилюдність ця знов, як правило, була дуже обмежена й складалась з випадкових осіб. Закінчену роботу мав перед доповіддю переглядати керівник установи, але й це не мало постійного характеру. Ознайомлювався керівник обов'язково лише коли роботу треба було подавати до друку. До 1930 р. для надрукування роботи досить було рецензії керівника установи; з 1930 року роботи, крім того, передають на рецензію до відділу, а з весни 1933 р. апробацію дає цикл.

Оплата праць залежала від того, чи виконувалась їх на госпрозрахунку чи за бюджетом установи. За останні спеціальної оплати не було, лише автори друкованих праць одержували гонорар з видавництва. За теми, виконані на засадах госпрозрахунку була оплата, розмір якої був обумовлений обсягом відповідних асигнувань, кваліфікацією робітника й кількістю виконаної ним роботи. Взагалі ж оплата праці штатних й т. зв. виконуючих обов'язки штатних співробітників базується на принципі «повременности».

Підготовка кадрів

Крім Ін[ститу]та соц[іалістичної] реконструкції сільськ[ого] г[осподарст]ва, установи Економциклу підготовки кадрів не переводили. Так само, аж до весни 1933 р. не вживалось будь-яких засобів щодо поліпшення існуючих кадрів. В установах панувалась суто індивідуальна розробка тем, самі установи вели відокремлене життя й колективна робота, конкретний обмін досвідом фактично не мали місця на циклі. В 1933 році стався значний злам, оскільки цикл, як організація всіх установ, почав читати й ставити на доповідь низку тем. Це єсть ефективний засіб поліпшення якості роботи й саме колективну розробку тем й колективне обговорення праць слід вважати як одне з завдань боротьби за якість кадрів. Водноряд треба підкреслити потребу поповнення існуючих кадрів особами високого наукового й громадсько-політичного рівня, які через участь в колективній роботі й через постійну консультацію позитивно впливали б на процес боротьби за якість кадрів. [...]»¹

Важливим чинником поліпшення стану з кадрами є притягнення до роботи циклу тих, досить численних, кадрів економістів-науковців, що працюють поза межами ВУАН; тут в першу чергу треба включити в таку роботу наукові сили відповідного фаху з університету та ВУАМЛІНУ; тут ми маємо особливо міцні та витримані кадри. Далі треба притягти до роботи економічні сектори науково-дослідчих установ, оскільки там опрацьовується низку споріднених для ВУАН питань й опрацьовується не погано. Маємо в Києві численні виши, зокрема й з економічними профілями. Ці виши мають великі кадри викладачів, що зараз стоять побільшості

¹ Підкреслено у документі синім чорнилом. Далі закреслено речення: «В комісіях Економциклу (Ін[ститу]ти див. окремо) переважно індивідуальне опрацювання тем – виняток становили лише кілька тем Комісії торгу й транспорту як от: «Київ як велике місто», «Економіка Дніпро-Бузького басейну»; ці теми пророблено бригадою».

далеко від суто дослідчої роботи, уявляючи з себе чистий вид педагога. Не підлягає сумніву, що частину цих кадрів необхідно було б залучити до наукової роботи в такому центрі її, як ВУАН. Це можна було б зробити через організацію спеціальних підготовчих семінарів, які б забезпечили втягнення нових кадрів у науково-дослідчу роботу та водночас підвищили б рівень викладання у вишах.

Нарешті, треба звернути увагу на рішуче поліпшення існуючих кадрів [...]»¹. Цей процес повинен йти й через індивідуальну й через колективну роботу всіх науковців [...]»¹.

Не можна обминути тут й ті спеціальні завдання, що цикл має в поліпшенні роботи й кадрів технічних установ І відділу ВУАН; ці установи розробляють низку надзвичайно важливих й актуальних питань, як реконструкція транспорту, нові будівельні матеріали тощо. На жаль, розробку цих питань переводиться, як правило без всякого економічного дослідження й обґрунтування, що безперечно веде до зниження якості роботи й викликає певну загрозу голого техніцизму. Завдання й полягає в тому, щоби дати цю економічну проробку праць І відділу, забезпечити їх висококваліфікованими кадрами. Тільки за цієї умови цикл посяде належне йому місце в стінах ВУАН.

ІР НБУВ, ф. Х, од. зб. 232, арк. 1–3 зв. Рукопис з авторськими правками.

Історія Національної академії наук України. 1929–1933. Документи і матеріали. – Київ, 1998. – С. 306–308.

№ 86 ЗВІТИ ПРО РОБОТУ КОМІСІЙ ІСТОРИЧНОГО ЦИКЛУ ВУАН ЗА 1933 р.¹

Комісія реврухів²

За звітний період в Комісії реврухів працювало 2 штатних робітники: керівник комісії – С. С. Кокошко і М. М. Грищенко. Третій робітник, т[овариш] В. Я. Камінський, мобілізований був на село в МТС і участі в роботі не брав. Мало працював також і тов[ариш] [М. М.] Грищенко, який майже увесь рік перебував на селі. Отже, наявний склад Комісії реврухів після вибуття в 1933 р. [В. Я.] Камінського був з 2 штатних робітників: одного старшого наукового робітника (керівник комісії) і одного наукового робітника. Обидва – чоловіки, віком: один від 25–35, другий – від 35–50, українці, члени партії, селянського походження; освіту мають вищу, стаж наукової роботи: один – від 3 до 5 [років], другий – від 5 до 10 [років].

Навколо комісії групувався позаштатний актив істориків Києва. Однак, більшість його теж перебувала здебільшого на селі.

Не зважаючи на ці несприятливі умови, Комісія реврухів організувала за рік кілька інтересних наукових доповідей. Щоб притягти на ці доповіді більше слухачів, комісія цього року стала на шлях улаштування доповідей спільно з іншими комісіями. Отже, Комісія реврухів брала участь у всіх доповідях інших комісій, [...]»¹. За останні півроку жодної доповіді на Історичному циклі не було, де б Комісія реврухів

¹ Заголовок складений упорядниками.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Комісія історії реврухів на Україні.

не брала активної участі. Крім того, комісія реврухів брала активну участь в академічному житті взагалі, особливо на історичному фронті [...]»¹.

З наукових доповідей комісією організовані були такі:¹ [...]»³.

Всі ці доповіді розроблені в статті, однак друкованої продукції за цей рік Комісія реврухів не дала ще. Лише здано до друку кілька робіт та кілька написано й готується.

В 1933 році комісією розроблялися такі теми:

[...]»¹.

3. «Революційна робота у війську й військові повстання в Києві в 1905 – 1907 рр.» – 4 друк[овані] аркуші, С. [С.] Кокошко. [...]»⁷

4. «Боротьба за селянство в 1917 р.» – 6 друк[ованих] аркуш[ів], М. [М.] Грищенко. Розпочата на початку року, закінчена в кінці року й зараз готується до друку.

[...]»¹

Як хибу в роботі Комісії реврухів треба відзначити підупад організаційної роботи й деякий відрив від комісій і Академії взагалі того активу істориків, що спочатку утворився був навколо комісії.

В зв'язку з цим, а також, що два штатні співробітника Комісії реврухів ([В. Я.] Камінський, [М. М.] Грищенко), перебували на селі, тематичний план комісії, що в значній мірі побудований був на роботі позаштатних робітників, комісією виконано не було.

Бюджет комісії складався з таких коштів, що їй було відпущено на операційні витрати й витрачено, а саме – 250–300 карб. на передплату літератури.

Комісія соціально-економічної історії України

I. Загальні питання

а) Комісія соціально-економічної історії України (Київ, вул. Короленка, 54, з вересня 1933 р. – вул. Короленка, 35).

б) Існує з 1929 року (як штатна з 1 січня 1930 року).

в) 2 штатні наукові співробітники (керівник комісії – проф. О. П. Оглоблин; старший науковий співробітник і в. о. вченого секретаря комісії – Н. Д. Полонська-Василенко).

г) Основні проблеми: 1) історія промисловости та робітничого класу на Україні; 2) колоніальна політика Польщі та Росії на Україні за доби феодалізму; 3) буржуазія на Україні за доби імперіалізму; 4) окремі методологічні та історіографічні проблеми.

II. Підсумки наукової роботи

а) Керівничий комісії проф. О. П. Оглоблин закінчив визбирування матеріалів до історії залізнорудної та металургійної промисловости на Правобережній Україні й, працюючи над відповідною монографією (має бути закінчена р[оку] 1934), склав дві розвідки:

1. «До історії залізнорудної та металургійної промисловости на Правобережній Україні» (1 ¹/₂ друк[ованих] аркуша).

2. «Боротьба рудників проти покріпачення на Правобережній Україні в кінці XVI – перші дві чверті XIX ст.» (3 друк[овані] аркуші). Окрім того, зладив до друку

¹ Загальна кількість доповідей – 3.

археографічну збірку (на 15 друк[ованих] аркушів) «Залізнорудна та металургійна промисловість на Правобережній Україні XVI–XIX століття».

[...]*¹

Проредагував монографію акад. Д. І. Багалія «Нариси української історіографії» (20 друк[ованих] аркушів).

Науковий співробітник комісії Н. Д. Полонська-Василенко, працюючи над історією Київ-Межигірської фаянсової фабрики, склала розвідку (на 4 друкованих аркуші) «Робітництво Київ-Межигірської фаянсової фабрики». Водночас вона визбирувала матеріал для другої своєї теми: «Зародки капіталістичних відносин в господарстві Південної України XVIII століття».

Крім штатних наукових співробітників, участь у роботі комісії брали позаштатні – дійсні члени комісії. Наслідком тої роботи було зладжено до друку збірник «До проблеми суспільно-економічних формацій на Україні» (12 др[укованих] аркуш[ів]), а також зібрано більшу частину матеріалу (бл[изько] 15 друк[ованих] аркушів) для збірника «Нариси з історії промисловости та робітничого класу на Україні» (мав бути на 20 друк[ованих] аркушів).

Протягом 1933 року (власне першого півріччя) комісія мала 15 прилюдних наукових засідань, де зачитано було 18 доповідів.

У другому півріччі штатні співробітники комісії працювали як наукові співробітники Історичного циклу.

Археографічна комісія ВУАН (I півріччя 1933 р.)

Археографічна комісія ВУАН існувала у 1933 р. тільки до липня місяця, коли вона влилася в Історичний цикл, і тому звіт написано тільки за перше півріччя.

I. Назва установи – Археографічна комісія ВУАН.

Існує з 1919 року.

Склад: керівничий – М. М. Ткаченко.

Науковці: Г. І. Кравченко, В. О. Кордт, К. О. Лазаревська.

[...]*¹

Комісія складалася з керівничого, штатних науковців і виборних членів комісії.

Розроблялися такі теми:

а) «Матеріали до історії заводу «Більшовик» – по лінії історії фабрик і заводів.

б) «Матеріали до історії Сталінщини» – по лінії історії фабрик і заводів.

в) «Матеріали до історії бахмутських і торських заводів» – по лінії соляної промисловости.

г) «Матеріали до історії разінщини на Україні» – по лінії історії селянських революційних війн.

д) «Матеріали до історії фабзавкомів м. Києва» – по лінії історії профруху.

е) «Матеріали до історії м. Стародуба по Румянцевській ревізії» – по лінії проблеми міста і села.

Крім роботи «Матеріали до історії заводу «Більшовик» всі роботи не були закінчені в 1933 році.

Академіків в комісії не було.

За першу половину 1933 року комісія нічого не видала.

В наукових з'їздах та на конференціях комісія участі не брала, а також її співробітники.

[...]*¹

IV. Кадрів комісія не підготовляла.

V. Комісія мала бібліотеку, яка не була заінвентаризована і описана і використовувалася мало.

VI. Капітального будівництва в комісії не було.

IX¹. Комісія в липні місяці 1933 року влилася в Історичний цикл ВУАН, що перетворився на Історично-археографічний інститут.

Історично-географічна комісія

Комісія історико-географічна існувала з 1919 року.

В першій півріччі 1933 року була по вул. Короленка, 54, кім[ната] 10, працювала в складі керівника О. С. Грушевського, який, як хворий, все півріччя мав відпустку від президії II відділу; наукових співробітників – О. І. Барановича, К. Є. Антиповича, В. О. Романовського, лаборантів Н. М. Жданової (померла в I півріччі), О. М. Пантелеєвої.

В другій півріччі комісія фактично була влита в єдиний Історичний цикл, співробітники і майно перейшли в буд[инок] № 35 по вул. Короленка. Установа працювала, як єдина комісія, притягаючи для розроблення окремих питань, що їх маса не могла розробити, наукових робітників других установ.

Основним завданням установи були комплексні описи районів та історико-археографічні словники.

[...]^{*1}

В першій півріччі 1933 року в комісії були зачитані і обговорені такі розвідки на цю тему окремими авторами².

[...]^{*3,7}

В комісії вибирався матеріал для словника-довідника Сталінщини. Вибрані картки передані до Історичного циклу.

Зазначені розвідки мали на меті дати матеріал для деталізації розроблення схеми історії України, для розбиття українських націоналістичних концепцій про безбуржуазність української нації, про неукраїнське походження пролетаріату Донбасу, показати зацікавленість закордонного капіталу в інтервенції.

В 1933 році, в першій півріччі, комісією друкованих праць випущено не було.

Участи в конференціях і з'їздах в зазначений час наукові співробітники установи не брали.

Експедиційна робота для зазначеної теми комісією провадилась в 1932 р., звіт про неї був поданий з звітом за 1932 рік.

[...]^{*1}

Аспірантів в комісії не було.

Комісія мала підручну книгозбірню, картотеку, які передані до Історичного циклу.

В другому півріччі 1933 року комісія влилася в Історичний цикл.

В другій півріччі 1933 року окремі співробітники цієї комісії в Історичному циклі працювали над темами:

1. [О. І.] Баранович – Колоніальна залежність України від Польщі за доби феодалізму (зачитана доповідь на засіданні циклу 25 грудня [19]33 року).

¹ Така нумерація пунктів у документі. Пункти VII–VIII пропущено.

² Загальна кількість доповідей – 7.

2. [К. Є.] Антипович працював над темами (їх переробленням) [О. М.] Степанишиної, [П. С.] Глядківського).

3. [В. О.] Романовський працював над з'ясуванням буржуазних концепцій історії колонізації.

Комісія Близького Сходу¹

1. [Вул.] Короленка 37, пом[ешкання] 12а.

2. [Існує з] 1 лютого 1930 року.

3. Академік А. Ю. Кримський, старші наукові співробітники – К. [Т.] Штепа, науковий співробітник – М. Л. Константинопольський, Г. Н. Лозовик.

4. Вивчення історії країн Близького Сходу та загальних проблем колоніальної революції та колоніальної політики імперіалізму.

Комісія розробила такі теми:

[...]^{*1}.

5. Історія цукрової промисловости сучасної Туреччини.

6. Кустарно-художня промисловість в радянських республіках Середньої Азії.

7. Осідання кочовників і [...] реконструкція господарства в Середній Азії.

[...]^{*1,7}

Всі ці праці комісія здала до друку редакції II відділу ВУАН. Праці не видруковані. [...] ^{*7}.

[...]^{*7}. Історичний цикл увесь час перебудовував свою роботу [...] ^{*1}.

[...]^{*7}. Виходячи із змісту роботи циклу утворено такі сектори: I) сектор пролетарської революції і соцбудівництва; II) сектор промислового капіталізму і імперіалізму; III) сектор археографії; IV) сектор історії Заходу; V) сектор історії Сходу; VI) сектор історії Західньої України.

Перебудовано також і тематику наукової роботи циклу. Для чого переглянуто план на 1933 рік і складено реальний тематичний план на друге півріччя 1933 року з забезпеченням стрижневої проблематики.

До плану запроваджено такі проблеми:

1) з історії соцбудівництва – Сталінщина в аспекті II-ї п'ятирічки; 2) з історії пролетарської революції – боротьба за радянську Україну; 3) історія промислового і робітничого класу – металургія на Правобережжі, Сталінський металургійний завод, завод «Більшовик», Київ-Межигірська фаянсова фабрика; 4) проблеми історіографічні – класова боротьба на історичному фронті, [...] ^{*1}; 5) до проблеми народницького руху; 6) з історії колоніального гноблення і феодального визиску України польськими, українськими і російськими феодалами; 7) Західня Україна під гнітом імперіалізму; 8) проблеми історії Заходу і Сходу – революційні події в Німеччині 1923 року, рев[олюційний] рух в Японії і проблеми буржуазно-демократичної революції на Близькому Сході.

Вся увага була звернута на перебудову роботи й на виконання планів та на ліквідацію проривів, на чітке наукове керівництво. В цьому відношенні було вжито таких заходів: а) налагоджено справу з піднесенням трудової дисципліни, встановлено звітність наукових робітників на бюро Історичного циклу; зкалендаризовано засідання бюро і пленума Істор[ичного] циклу: 5, 15 і 25 кожного місяця. Засідання: відбувалися за точно визначеною тематикою. Всього засідань бюро

¹ Так у документі. Правильно: Комісія історії Близького Сходу.

відбулося 12, де заслухано 35 науково-організаційних і наукових питань, крім біжучих справ; наукових зборів Історичного циклу відбулося 17, на яких заслухано 10 наукових доповідей на такі теми: [...]»³.

[...]»¹

Протягом другої половини 1933 року Історичний цикл має такі досягнення:

Здано до друку¹ [...]»². Разом підготовлено до друку понад 100 друк[ованих] аркушів. [...]»¹

ІР НБУВ, ф. X, од. зб. 1866, арк. 8–20. Копія. Машинопис.

№ 87

ЗВІТ ПРО РОБОТУ ВСЕНАРОДНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ЗА 1933 р.²

[...]»¹

Зокрема, починаючи з жовтня місяця, коли остаточно було організовано керівний склад бібліотеки, виключну увагу було приділено впорядкуванню величезних книжкових фондів, що гинули від вільгости і книжкових шкідників в підвалах будинку № 14 по бульв[ару] [Тараса] Шевченка³. В результаті цієї роботи фонди ВБУ збільшилися на 800 000 книжкових одиниць, що були врятовані, опрацьовані, поставлені на полиці і стали доступними для читачів.

1933 рік був останнім роком перебування ВБУ в системі НКО. Починаючи з січня 1934 року ВБУ переходить під ВУАН для обслуговування наукових її проблем, зостаючись публічною науковою бібліотекою.

ЗВІТ ПРО РОБОТУ ВІДДІЛУ КОМПЛЕКТУВАННЯ ЗА 1933 РІК

[...]»¹

До жовтня 1933 р. відділ комплектування складався:

- 1) з реєстратури обов'язкового примірника,
- 2) з обмінного фонду, що переводив обмінні операції,
- 3) з функціонера по активному комплектуванню.

[...]»^{1,7}

Нове керівництво бібліотеки перебудувало всю роботу відділу, і в наслідок цього відділ складається з таких частин: 1) група обов'язкового примірника, 2) сектор[у] концентрації фондів з книжковою лабораторією, що впорядковує книжкові надходження, 3) сектору активного комплектування з групою внутрішнього обміну і 4) обмінного фонду.

[...]»⁷

По всіх секторах відділу поступово розгорнулась активна робота.

Зокрема, сектор концентрації фондів зібрав по м. Києву й по області⁴ книжкових одиниць, сектор активного комплектування придбав понад 1000 книжок, сектор дезидерати встановив наші прогалини з літер М–Л (1924–1933 [рр.]) та періодики, реалізовано шляхом продажу непотрібної для обміну літератури (багатотиражні видання тощо) до 5000 крб.

¹ Загальна кількість праць – 7.

² Заголовок складений упорядниками.

³ Підкреслено у документі простим олівцем.

⁴ Далі в документі відсутня інформація про кількість книжкових одиниць.

Відділ комплектування взяв участь у комплектуванні всіх відділів бібліотеки, в тому числі й спеціальних відділів. Значну увагу було приділено відділу стародруків і рукописів. З останніх придбань не можна не згадати про придбання 4-х грецьких рукописів XI–XIV віку, великої наукової цінності.

ЗВІТ ПРО РОБОТУ СЕКТОРУ АКТИВНОГО КОМПЛЕКТУВАННЯ ЗА ЛИСТОПАД 1933 – СІЧЕНЬ 1934 РОКУ

Всю роботу сектору було спрямовано в бік задоволення актуальних вимог наукової та публічної бібліотеки, якою є ВБУ.

1. Передплачено для читальні та відділів – журналів та газет на 1934 рік з всього СРСР (з нац[іональних] республік, різними мовами – включно), всього на суму 5000 крб.

2. Передплачено іноземну періодичну літературу на 1934 р. на суму 5311 крб валютою. Для цього було зібрано вимоги науково-дослідних та учбових інституцій й складено картотеку на 600 карток, з яких, після вивчення їх, й було складено списку на іноземну періодику.

3. Передплачено низку нових видань (МСЭ¹, нім[ецько]-рос[ійський] словник, деякі класики тощо) та окремих книжок (видання Книжкової палати² тощо).

4. Закуплено монографічної літератури укр[аїнською] та рос[ійською] мовами на суму – 3500 крб.

На закуплену літературу складено картотеку.

Було звернено увагу на своєчасне придбання наукової літератури [...] ¹.

5. Складено картотеку загублених книжок (350 карток) й надруковано списки для надіслання до інших бібліотек, щоб одержати загублені книжки шляхом обміну.

6. Складено картотеку незадоволеного попиту читачів – 600 карток (3864 вимог). Незадоволений попит врахувався через наші спец-скриньки для незадоволеного попиту.

7. Складено картотеку на прогалини в назвах пореволюційної періодики – 1156 карток.

8. Складається картотека на прогалини чисел та років пожовтневої періодики – написано 800 карток. Для цих картотек звірено з каталогами 13 292 картки.

9. Обмін з закордоном був дуже запущений – з деякими установами зв'язок був припинений зовсім, з деякими – з початку 1933 року. Сектор поновив зв'язок, надіслав 35 листів й літературу тим установам, що в зв'язку з ними ми були зацікавлені в першу чергу. З 227 установ, що були зв'язані з нами, до бюро обміну зараз передано «живих» тоб-то таких, з якими обмін іде і зараз 150 об'єктів.

Одержано з закордону 780 книжк[ових] одиниць на загальну суму 608 [крб] 52 [коп.].

З них: шляхом обміну на 263 [крб] 14 [коп.],

[шляхом] купівлі [на суму] – 257 [крб] 50 [коп.],

[шляхом] подарунків [на суму] – 187 [крб] 18 [коп.].

10. Дезидерата іноземної монографічної літератури (з каталогів, вимог, загублених книжок) складалась увесь час.

¹ Так у документі. Правильно: МРЕ.

² З контексту документа неможливо встановити про яку саме установу йдеться – про Російську центральну книжкову палату або Українську книжкову палату.

11. Упорядковано каталоги іноземної літератури й передано їх до кабінету бібліотекознавства.

Звіт сектору комплектування реєстратури та концентрації фондів ВБУ

Протягом 1933 року через реєстратуру пройшли всі матеріали, що поступили до ВБУ шляхом обов'язкового примірника, від дев'яти книжних палат, передплати, купівлі, дарунків, обміну, масових вступів.

Приріст фондів ВБУ, згідно з планом на 1933 рік, передбачався в розмірі 1 066 771 одиниць, але ж фактично ВБУ одержала лише 749 095 одиниць.

[...]^{*7}

Так, замість запланованих на 1933 [р.] надходжень обов'язкового примірника: 99 614 одиниць книжок та брошур – одержано лише 56 211 одиниць; журналів замість 57 770 – одержано 32 553; газет замість 864 200 – 428 393.

[...]^{*7}

Щодо передплати – купівлі, то тут маємо такі показники: купівля книжок виконана на 43,5 %, періодики на 82,5 %, а передплата на газети на 121 %.

Щодо масових надходжень, то треба зазначити, що замість запланованих 30 000 одиниць книжок, брошур, журналів – одержано 22 145. Але ж ВБУ одержала, поза планом, 130 000 газет, переданих з УНІК'у.

[...]^{*7}

ЗВІТ ВІДДІЛУ КНИГОСХОВИЩА ВБУ ЗА 1933 р.

1. Звітний, 1933 рік був для відділу книгосховища зокрема, як і для ВБУ в цілому, часом рішучого зламу в роботі [...]^{*1}.

2. Структурна реорганізація, переведена тимчасово в IV кварталі, полягала в об'єднанні відділів комплектування й книгосховища, з підпорядкуванням останнього першому. З 28 грудня 1933 р. відділу книгосховища надано знову самостійного значення.

[...]^{*7}

5. В справі збереження книг протягом IV кварталу улаштовано дезінфекційну камеру і вже перепущено хворих книг до 4000 кн[ижкових] од[иниць], незважаючи на деяку незакінченість деталей системи дезінфекційної камери. Основне ядро перепущених книг відноситься до найцінніших стародруків (інкунабули, вид[ання] Ельзевіра і т. і[н.]). Розпочато також роботу щодо боротьби з порошком через використання пилесосів.

6. Подача книжок з основного книгосховища для користування; за звітний рік реалізовано 142 690 вимог:

[...]^{*7}

На зазначену вище кількість вимог було видано – 186 534 кн[ижкових] од[иниць]:

[...]^{*7}

ЗВІТ ПРО РОБОТУ ВІДДІЛУ ОПРАЦЮВАННЯ ЗА 1933 р.

[...]^{*1}

Різноманітність тих фондів, що до нас надходили, вимагали складання не однієї, а 5-ти систем, які й було складено, а саме:

- 1) Система опрацювання прискореними темпом скуплених книжок;
- 2) Система опрацювання старих фондів, опис яких переводиться на друкарській машинці;
- 3) Система опрацювання старих фондів з використанням друкованих каталогів;

4) Система опрацювання старих чужомовних фондів;

5) Система спрощеного опрацювання.

[...]^{*7}

Переводилось злиття україніки з загальним каталогом та одночасно переводилась деталізація¹. Ця робота переведена на 100 % у відділі «техніка» і на 40 % по відділах «економіка, політика, соціальних наук, освіти (фахової), загального відділу, сільське госп[одарство], медицина, фізика, література і мистецтво». Деталізувалися та виділялися нові рубрики по відділах «електрофікація», «транспорт», «економгеографія», «економіка промисловости», «п'ятирічка», «діамат», «музика» тощо, але не було за звітний період остаточно закінчено. [...]^{*1}

За весь 1933 рік пропущено 77 000 кн[ижкових] од[иниць].

[...]^{*7}

ЗВІТ ПРО РОБОТУ СЕКТОРУ КНИГОКОРИСТУВАННЯ ЗА 1933 р.

Завдання[м] сектору книгокористування є: через організацію найкращих умов для поглибленої науково-дослідної роботи з політичною та фаховою книжкою, в стінах бібліотеки та поза ними, зробити приступними для широких кіл [...]^{*1} громадськості величезні книжкові скарби дореволюційного і повоєнного часу.

Виходячи з цього, сектор перевадив роботу з двох напрямків:

а) обслуговування читачів через читальні;

б) обслуговування читачів через індивідуальний та колективний абонемент.

[...]^{*7}

Для найшвидшої подачі читачеві літератури довідкового характеру, а також найходовішої актуальної соціалістичної, технічної та інш. літератури сектор книгокористування має під своїм керівництвом та на своїй території:

а) довідкову бібліотеку;

б) підручні полиці.

До складу довідкової бібліотеки входить література суто довідкового характеру (словники, довідники, покажчики [...]^{*1}).

Загальна кількість довідкової бібліотеки складається з 1826 кн[ижкових] од[иниць], [...]^{*7}.

Підручні полиці розташовані територіально в робочому приміщенні сектору книгокористування, що полегшує справу обслуговування читача найходовішою книжкою в найменший термін (за 2 хвилини).

Підручні полиці нараховують 1000 книжкових одиниць монографічної літератури та 70 назв періодичної.

[...]^{*1,7}

Організовано 225 виставок нової поточної літератури російської, української та чужеземної.

[...]^{*7}

Шляхом міжбібліотечного позаміського абонементу надіслано та одержано книжки з Москви, Ленінграду, Харкова, Херсону.

[...]^{*7}

¹ Підкреслено у документі простим олівцем.

ЗВІТ ПРО РОБОТУ КОНСУЛЬТАТИВНО-БІБЛІОГРАФІЧНОГО ВІДДІЛУ
ЗА 1933 р.

[...]^{*1,7}

II. Консультативна робота

Складається із наукової і поточної консультації. Консультації подано в письмовій формі:

- а) Наукових консультацій за 1933 р. подано 1050;
- б) Поточних консультацій і довідок до 2000.

[...]^{*7}

ЗВІТ ПРО РОБОТУ КАБІNETУ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА ЗА 1933 р.

Минулого року кабінет (чи як його названо за старого керівництва ВБУ – музей-лабораторія) бібліотекознавства провадив свою роботу в таких напрямках: а) доукомплектування та опрацювання книжкових фондів, б) збирання матеріалів музейного характеру, в) просування до читача як книжних так і музейних матеріалів; г) бібліографічна робота, д) обслуговування читачів видачею своїх матеріалів та подачею довідок і консультацій з бібліотекознавства та бібліографії; е) педагогічної роботи; ж) науково-дослідницької роботи; з) масової роботи.

[...]^{*7}

Разом книг та журналів в кабінеті 229 067 [книжкових одиниць].

[...]^{*7}

2. Крім книжок кабінет бібліотекознавства продовжував збирати матеріали музейного характеру. Протягом минулого року до кабінету вступили такі матеріали: а) архів НДКБ; зразки біб[ліографії] техніки Ком[ерційної] академії¹; в) грузинської бібліотеки; г) заповнені анкети київських наукових бібліотек; д) програмні матеріали Технікуму ком[ерційної] освіти та біб[ліотечних] курсів при ВБУ, е) матеріали про ВБУ і т. і[н.]. Усього коло 500 одиниць. [...]^{*7}

3. В справі просування до читача своїх матеріалів кабінет провадив таку роботу: а) улаштував регулярно виставку нових вступів до кабінету. За рік улаштовано 19 виставок, виставлено 2200 кн[ижкових]; б) улаштував тематичні виставки, пов'язуючи їх з загально-бібліотечними виставками. [...]^{*1}

3 тою ж метою – просування бібліотекознавчої літератури до читача кабінет бібліотекознавства проводив бібліографування поточної журнальної літератури [...]^{*1,7}.

За минулий рік кабінет бібліотекознавства мав 1554 відвідувачів. Видано було для використання як у кабінеті, так і в загальній частині та на абонементі 15 586 кн[ижкових] од[иниць] і 435 муз[ею]матеріалів. Подано 421 консультацій з питань бібліотечної справи та 205 бібліографічних довідок. Крім того, кабінет обслуговував своїми матеріалами бібліотечні курси, що існували при ВБУ.

Минулого року кабінет провадив досить інтенсивну педагогічну роботу на курсах для підвищення кваліфікації бібліотечних робітників вишів та наукових установ м. Києва, що їх з дозволу НКО було організовано при ВБУ у 1932 році. Кабінет вів усю організаційну і керівну роботу і обслуговувати літературою та іншими матеріалами. Ці курси закінчилися в березні 1933 року, при чому 40 курсантів одержали посвідки про закінчення курсів. В квітні місяці кабінет організував

¹ Так у документі. Мається на увазі: Київський комерційний інститут.

другий набір курсів, на які вступило 50 біб[ліотечних] робітників наукових б[іб-ліоте]к (в тому числі 25 співробітників ВБУ). Курси розпочали працю з травня місяця і працювали 2 місяці до літньої перерви. Після перерви в зв'язку з реорганізацією ВБУ курси звідомного року не відновилися. Поруч з курсами було організовано семінар для біб[ліотечних] робітників, які не охоплені були курсами.

Щодо наукових праць кабінету, вони полягали в складанні бібліографічних картотек [...] ^{1,7}. Крім того, науковий робітник, кабінету О. І. Полулях проробив такі роботи: 1) дослідження технічно-бібліотечних процесів у ВБУ з метою їх нормування і склав проект норм виробу, які в основному було затверджено Президією ВУАН; 2) склав і зачитав в НДКБ доповідь на тему: «Методи і форми масової роботи в наукових бібліотеках і зокрема в ВБУ». Тези було затверджено на президії ВБУ і прийнято як програма для роботи масового сектора ВБУ, що тоді утворився; 3) склав і зачитав на НДКБ проект плану експозиції Музею бібліотекознавчих матеріалів, який теж з деякими додатками був ухвалений в НДКБ; 4) склав програму бібліотечних курсів для бібліотекарів наукових бібліотек, що його схвалила президія ВБУ і завідував цими курсами; 5) викладав на курсах «Бібліотечна справа в СРСР і закордоном» та «Документація і охорона книжкового майна в бібліотеці».

[...] ⁷

До форм масової роботи кабінету належить також прийом та керування екскурсіями по ВБУ, що його було доручено від президії кабінету. Протягом минулого року кабінет провів 18 екскурсій з 300 екскурсантів.

[...] ⁷

Керував кабінетом науковий робітник О. [І.] Полулях.

ЗВІТ ПРО РОБОТУ ВІДДІЛУ РУКОПИСІВ ВБУ ПРОТЯГОМ 1933 РОКУ І. ШТАТ ВІДДІЛУ РУКОПИСІВ

[...] ⁷

ІІ. ОПРАЦЮВАННЯ ФОНДІВ ВІДДІЛУ

1. Через спрощене опрацювання¹ перейшли такі збірки:

а) Житомирська вся (до 40 метрів бібліот[ечного] метражу).

б) Кам'янець-Подільська – в тій частині, що звітного року поступила до відділу (7 метрів).

в) [Н. Д.] Романович-Ткаченкової – в тій частині, що поступила до відділу звітного року ($1\frac{1}{2}$ м).

г) [П. М.] Ардашева ($1\frac{1}{2}$ [м]).

д) [Т. Д.] Флоринського ($1\frac{1}{2}$ метри, незакінчена).

е) Літографічні видання «на правах рукоп[ису]» (15 метрів до 1000 книг).

ж) Поточні надходження – до 5 м.

Разом спрощено опрацьовано 70 метрів.

2. Інвентаризація

В розділі І (рукописні книги) основної рукописної збірки ВБУ протягом року заінвентаризовано:

а) рукописів Кам'янець-Подільської збірки 138 №№;

б) [рукописів] Софійської збірки (неопис[ані]) 186 №№;

в) поточних надходжень 71 №№.

¹ Підкреслено у документі простим олівцем.

В розділі III (листування) із збірки проф. І. В. Лучицького заінвентаризовано листів – 1152.

Разом заінвентаризовано протягом року 1567 рукопис[них] одиниць, з них 415 рукописних книг і 1152 листи.

Отже, на 1 січня 1934 р. всіх заінвентаризованих рукописно-бібліотечних одиниць відділ 32 583.

[...]^{*7}

III. КОРИСТУВАННЯ ФОНДАМИ ВІДДІЛУ

1. Обслуговування одвідувачів відділу.

а) Видача та прийом матеріалів читачам. Видано було читачам і прийнято від них (з перевіркою) 1920 рукописно-бібліотечних одиниць, з збільшенням проти минулого року, коли видано було 1391 рукописну одиницю.

Читацьких одвідувань було – 472 (минулого року – 463).

Підчас одвідувань давалися консультації бібліотечно-бібліографічного характеру.

[...]^{*7}

б) Експурсійно-лекційна справа

Протягом року відділ прийняв 96 експурсій та окремих одвідувань, що супроводилися більш-менш докладними поясненнями та демонстрацією матеріалів відділу, а іноді й докладними лекціями. Через відділ пройшло експурсійним порядком 355 осіб.

[...]^{*7}

в) Виставки

[...]^{*1,7}

2. Обслуговування шляхом міжбібліотечного абонементу

[...]^{*7}

VI. КОМПЛЕКТУВАННЯ ФОНДІВ ВІДДІЛУ

Звітний рік був роком інтенсивного поповнення фондів відділу, а саме:

1. Шляхом передачі з установ:¹

а) Закінчено операцію прийому Житомирських рукописних фондів і більшої частини Кам'янець-Подільських, разом з Житомира прийнято 20 008 одиниць, з Кам[’янець]-Подільського – 205 (перша партія).

б) Підготовлено передачу рукописів Михайлівської філії в кількості 196 рукописних одиниць.

в) Прийнято від кол[ишньої] Комісії укр[аїнської] літератури доби пром[ислового] капіталізму й імперіалізму ВУАН цінну рукописну збірку письменників П. Куліша (переважно автографів) в кількості 266 №№ та кількох пакунків невпорядкованих матеріалів.

г) Від тієї ж комісії – цінну збірку рукописних матеріалів Б. [Д.] Грінченка (без обрахунку на одиниці з огляду на невпорядкованість збірки).

е) Від кол[ишньої] Київської філії Інституту Т. Шевченка² – рукописну збірку цієї філії, що містить 122 інвентаризованих №№ та необрахований матеріал. Тут, між іншим, є літературний архів часопису «Життя й революція» та автографи відомих письменників.

¹ Тут і далі – підкреслено у документі простим олівцем.

² Так у документі. Правильно: Київська філія Науково-дослідного інституту Тараса Шевченка.

ж) 3 комор, книгосховища та Музею бібліотекознавства ВБУ друковані книги з рукописними додатками – автографами видатних письменників, вчених, тощо.

2. Купівлею придбані: чотирі пергаментні грецькі рукописи XI–XIV вв., серед них лексикон синонімів XIV в.; неопублікована рукописна спадщина польського письменника Д. Д. Рабчевського та 8 №№ та українського письменника І. І. Федорченка (53 №), між іншим, з матеріалами по історії револ[юційного] руху 1902–1905 рр.; неопубліковане листування П. [О.] Куліша з [І. П.] Хильчевським, переважно в господарчо-маєткових справах, [...]¹; список «Вертепу» 1843 р. з неопублікованими нотними додатками; етнографічні матеріали в записах 60–70 років XIX в. та інші придбання. [...]¹,⁷

ЗВІТ ПРО РОБОТУ ВІДДІЛУ СТАРОДРУКІВ (3 П[ІД]В[ІД]ДІЛОМ] РАРИТЕТІВ) ЗА 1933 р.

[...]⁷

Робота відділу під час відчитного періоду складалася з таких окремих моментів:

ТАБЛИЦЯ № 1.

Робота, що її переведено в Відділі стародруків протягом 1933 р. (як запланована на 1933 р. так і непередбачена «Операційним планом»).

№№ за черг[ою]	№№ теми за «Операційним планом на 1933 р.»	РОБОТА У ВІДДІЛІ	Кількість днів за «Операційним планом на 1933 рік»	Кількість днів фактична
1	І. 1.	Робота по комплектуванню відділу: а) розшукування та стягання до відділу видань XVI–XVIII ст. й раритетів XIX–XX ст.; в) відокремлення й сортування стародруків і раритетів з Житомирського та Кам'янець-Подільського фондів ВБУ. В наслідок операцій по п. 1. рух і стан фондів відділу протягом 1933 р. був такий: а) на 1 січня 1933 р. в відділі було приблизно 43 811 кн[ижкових] од[иниць]; серед них 295 інкунабулів; б) р[оку] 1933 прибуло шляхом купівлі, вилучення з комор та інш. 279 кн[ижкових] од[иниць] і з Житомирського та Кам'янець-Подільського фондів – коло 30 000 кн[ижкових] од[иниць]; серед них 162 інкунабули; в) на 1-е січня 1934 р. в відділі є приблизно 74 090 кн[ижкових] од[иниць]; серед них 457 інкунабулів. З зазначеної загальної кількості опрацьовано 5741, посортовано коло 65 000, несортовано 3000 кн[ижкових] од[иниць].		

[...]^{*1,7}

9. 1.6. Обслуговування читачів та одвідувачів відділу (видача книг, консультація): 445 осіб, по 20 хв[илин]).

10. 1.7. Обслуговування екскурсій (готування матеріалу, лекцій й пояснення): 28 екскурсій (335 екскурсантів) по 3 години.

[...]^{*1,7}

ЗВІТ ГАЗЕТНОГО ВІДДІЛУ ВБУ ЗА 1933 РІК

[...]^{*1}

1933 рік був роком перебудови роботи газетного відділу [...] та пов'язання роботи його з практикою, сучасністю.

[...]^{*7}

В III кварталі до газетного відділу на автономних правах приєднано відділ «Листівок» з усіма його функціями.

[...]^{*7}

1. Стан газетних фондів на 1 січня 1934 р. такий:

На 1 січня [19]33 р. було 1 801 192 один[иць].

За 1933 рік поступило:

Обов'язкових примірник[иків] з Книжкової палати¹ – 389 581 од[инця].

В порядку концентрації газ[етних] фондів Унік'у – 130 000 од[иниць].

З комор ВБУ – 5634 [одиниць].

Передано з газетного відділу до Всеукраїнського харківського центрального історичного музею² 231 од[иницю].

Разом на 1 січня [19]34 [р.] маємо 2 326 176 од[иниць].

[...]^{*7}

За 1933 рік читальню відвідало 420 читачів [...] ^{*7}.

ЗВІТ СЕКТОРУ ВОЛЯНСІЯ ЗА 1933 Р.

На 1 січня 1933 року сектору мав 367 617 прим[ірників] неопрацьованого матеріалу і 15 314 пр[имірників] опрацьованого.

Одержано протягом 1933 року через відділ комплектування – 25 558 прим[ірників].

В Унік'у – 45 пакунків неопрацьованого матеріалу.

[...]^{*7}

Треба нагадати, що ВБУ має в фондах волянсія єдину по кількості і, напевно, по якості збірку в УСРР.

[...]^{*7}

ЗВІТ МУЗИЧНОГО ВІДДІЛУ ЗА 1933 РІК

Музичний відділ вступив в 5-й рік свого існування. Офіційно заснований наприкінці 1928 р. (в грудні) музвідділ одержав тимчасове приміщення лише з 1 квітня 1929 р., тільки тоді було приступлено до прийому і упорядкування муз[ичних] матеріалів, які було зібрано (т[оваришем] [О. Т.] Дзбановським) у Ленінграді та Москві.

В фонд нового відділу було прийнято від ВБУ – лише 6000 прим[ірників]; а на 1 січня 1933 р. було уже – 88 112³ од[иниць] (нот та книжок і журналів), 600 грамофонних платівок. За відчитний рік поступило 3110 одиниць (і в тім числі –

¹ Так у документі. Можливо мається на увазі: Українська книжкова палата.

² Так у документі. Правильно: Харківський історичний музей.

³ Число «88 112» вписано від руки простим олівцем поверх закресленого числа «96 415».

обов'язкового примірника понад 2000 одиниць і куплено лише 15 примірників). На 1 січня 1934 р. у відділі лічитьсся 91 222¹ одиниць нот, книжок та журналів і 600 грамофонних платівок. Із цієї кількості треба виключити – 425 книжок (з них 400 передано до відділу комплектування і 25 – до дефектних) та 40 грамплатівок, які украдено. Таким чином в 1934 р. музичний відділ вступає з фондом в 90 797² одиниць нот, книжок, журналів та 560 грамплатівок, а також невеликим фондом музичних інструментів для майбутнього музичного музею.

[...]^{*7}

ЗВІТ ПРО РОБОТУ В ВІДДІЛІ ОРІЄНТАЛІЯ ЗА 1933 РІК

Протягом 1933 року прийнято з відділу комплектування:

- 1) книжкових одиниць 24 601;
- 2) газет 22 635 [одиниць];
- 3) посортовано за мовами з виділенням журналів 24 601 [одиниця];
- 4) підраховано й поставлено на полиці 47 236 [одиниць];
- 5) видано до виставок 120 од[иниць].

[...]^{*7}

Архів НБУВ, оп. 1, спр. 422, арк. 1–72. Копія. Машинопис.

№ 88

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ УАН У 1934 р.³

Акад. О. В. Паладін неодмінний секретар УАН

(Скорочена стенограма доповіді на сесії УАН 22 червня 1935 р.)

1934 рік є початок нового етапу в розвитку Української академії наук. Цей рік, характерний рядом важливих наукових, теоретичних досягнень і застосуванням їх у щоденній практиці соціалістичного будівництва, – є справді поворотним в історії Академії наук.

[...]^{*1}

Багаточисленні дрібні комісії, кабінети, лабораторії були об'єднані у великі комплексні інститути, спрощено апарат керівництва, створені нові інститути.

На 1935 рік УАН у своєму складі вже мала 21 інститут, Гідробіологічну станцію, Геофізичну обсерваторію та ряд кафедр при Президії. Минулого року була також організована при Президії Рада по вивченню виробничих сил УСРР.

Варто відзначити, що ухвалою ЦВК УСРР⁴ 1 травня⁵ 1934 року Академію наук передано у безпосереднє відання Раднаркому УСРР. Це значить, що роль УАН у соціалістичному будівництві піднесено на вищий ступінь, що перед нею стоять відповідальніші завдання і що, нарешті, для Академії створені потрібні передумови для піднесення народногосподарської цінності її наукової роботи. Одночасно це означало створення передумов для налагодження постійного співробітництва Академії з наркоматами та Укрдержпланом.

¹ Число «91 222» вписано від руки простим олівцем поперек закресленого числа «98 535».

² Число «90 797» вписано від руки простим олівцем поперек закресленого числа «98 100».

³ Заголовок складений упорядниками.

⁴ Тут і далі – так у документі. Правильно: ВУЦВК.

⁵ Помилка в документі. Правильно: квітня.

Перенесення столиці до Києва, переїзд до Києва Раднаркому, наркоматів, планових органів, трестів – все це, знову таки, давало Академії можливість встановити тісний зв'язок між її окремими інститутами, з одного боку, і наркоматами, органами планування і керівними господарськими організаціями, з другого.

Минулого року в житті Академії була ще одна подія, яка сприяла дальшому розгортанню і поглибленню її роботи, а саме – вибори на травневій сесії нових академіків і нових членів-кореспондентів.

[...]^{*1} кадри нашої Академії протягом 1934 року значно зросли: по лінії наукового персоналу за минулий рік вони в цілому зросли в середньому на 28 %, по науково-допоміжному персоналу – майже на 69 %, при чому найбільше зростання кадрів ми мали по лінії інститутів біологічних, хемічних та технічних, тобто якраз у тих галузях знання, на яких ми тепер робимо наголос.

Матеріальна база протягом 1934 року теж зростає. По-перше, минулого року ввійшли до експлуатації нові будинки двох інститутів – Електрозварювання та Хемії. Багато зроблено по будівництву Біохемічного інституту¹ і цього року він буде введений в експлуатацію.

Наш бюджет за 1934 рік теж дуже зріс проти минулих років.

[...]^{*1}

Раніш ми тільки ставили питання про планування наукової роботи. По суті, першим планом наукової роботи УАН був план 1934 року, – план, який ми намагалися пов'язати, і певною мірою пов'язали, з завданнями другої п'ятирічки. Вперше надрукований, він був першим справжнім планом науково-дослідної роботи Української академії наук. Це зовсім не означає, що в плані і в самій роботі Академії минулого року не було хиб, – хиб було ще багато, і тепер нам треба не тільки підкреслити наші досягнення і відзначити, що саме доброго ми зробили, а й зрозуміти, які хиби в нас ще залишились і що було причиною їх, що саме в нашій роботі є поганого; тоді, на досвіді роботи минулого року, на усвідомленні наших хиб, ми зуміємо ці хиби виправити, надалі їх не робити і протягом 1935 року працювати ще краще, ніж працювали минулого року. [...]^{*6}

УАН є найвища наукова установа, у нас скупчені найкращі наукові сили, у нас є таке обладнання, з яким можна вивчати найскладніші комплексні проблеми. Тому наші інститути повинні займати провідне місце в даній галузі знання, вивчаючи провідні, найбільш важливі проблеми даної науки, при чому обирати для першорядної розробки такі проблеми, які найближче зв'язані з завданнями 2-ї п'ятирічки. Інститут ні в якому разі не повинен відмовлятися від таких важливих теоретичних проблем і перетворюватися на галузевий інститут. Замовлення на розв'язання питань сьогодення наші інститути можуть і навіть повинні брати, але виконувати їх тільки поруч з основною роботою, а цілком переходити на шлях діяцтва ні в якому разі не повинні. Проте, така небезпека в деяких наших інститутів є.

Нам треба позбутись надміру тем у планах. Хибою в плані деяких інститутів була багатотемність, розпорошеність, замість скупчення, зосередження уваги навколо небагатьох великих проблем. Багатотемність розпорошує сили, зменшує цінність наслідків, які може дати певний інститут, колектив, який у цьому інституті працює.

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Інститут біохімії.

В багатьох інститутах не була як слід налагоджена справа керівництва, а це надзвичайно важлива справа. В нашій Академії скупчені великі кадри. В нас є кадри висококваліфіковані, є кадри молоді, і уміти керувати роботою цілого колективу і кожного окремого його члена, вміти виявити і як слід використати здатність і сили кожного окремого члена колективу – це завдання велике і не легке, і з ним минулого року не всі інститути справились. Треба вміти налагодити керівництво, треба вміти, плануючи наукову роботу, даючи певні завдання кожному окремому науковому робітникові, не забувати, що він повинен рости, що його завдання не вичерпується успішним виконанням дорученої йому роботи. Треба не забувати про розвиток і ріст, про дальше підвищення кваліфікації молодих наукових кадрів. Цього в деяких наших інститутах не було; справа керівництва не була як слід налагоджена.

Іноді не було наукового керівництва інститутом у цілому з боку директора, а в нас директори інститутів є здебільшого академіки, які і можуть, і повинні здійснити наукове керівництво роботою всього інституту. Іноді не було належного керівництва з боку завідувачів відділів, які щодня, щогодини повинні знати, що робиться в відділі, що робить кожний окремий робітник відділу, а цього часто не було!

Далі, в нас погано було з впровадженням наслідків наукової роботи в нашу соціалістичну практику. Деякі інститути мали в цьому напрямку чимало досягнень, а деякі не зуміли цього зробити, хоч і мають чималої ваги досягнення, які можна застосувати в промисловості, в народному господарстві, але не вміють впровадити їх у промисловість, не вміють зв'язатися з народним господарством і промисловістю, і ефективність роботи їх зменшується.

З другого боку, минулого року ми не спромоглися ще встановити тісного зв'язку з наркоматами, з господарськими організаціями. Тут певною мірою винна інерція господарських організацій, але певна частка вини падає і на наші інститути, які минулого року не спромоглися як слід цю справу зрозуміти й налагодити. Цей рік дає більше просування вперед у цьому напрямку, і ми матимемо більший крок уперед і в цій галузі.

Далі, в нас є великі хиби в справі публікації наших досягнень. Видавнича справа була одним з найслабкіших місць роботи нашої Академії. Наша продукція часто дуже довго десь залежувалась, маринувалась, і лише після довгого періоду виходила друком, а іноді так і зникала. Багато хиб було і є в роботі нашого Видавництва; але багато їх було і є ще в видавничій роботі наших інститутів. Коли ми перевірили виконання видавничого плану Академії за минулий рік, то одержали висновки, пишатися якими не можна. Говорять, що була певна об'єктивна причина, що аварія друкарні УАН на певний час затримала роботу Видавництва. Це правда, але ця причина не одна. Якби друкарня працювала весь час, все таки в виконанні видавничого плану 1934 р. був би прорив.

Інститути зовсім не безпідставно скаржаться, що Видавництво не вміє працювати належними темпами, що проходження рукописів через Редакційно-видавничу раду надто довге, що часто там матеріали гинули, не побачивши світу. Це правда, але правда і те, що дуже часто наші інститути здають продукцію невисокої якості або надзвичайно погано оформлену. Треба не тільки здати Видавництву стільки аркушів, скільки заплановано, але треба дати продукцію високої якості;

іноді Ред[акційно]-вид[авничій] раді доводиться не безпідставно маринувати рукописи, коли вони надходять у такому вигляді, так оформлені, що з ними не можна нічого зробити. Якщо наукові робітники наших інститутів даватимуть продукцію належної якості, тоді ми зможемо в короткий строк ліквідувати хиби, які були і ще певною мірою є в нашому видавництві.

Президія УАН визнала наявність неприпустимої тяганини в проходженні рукописів і, щоб усунути її, ліквідувала Ред[акційно]-вид[авничу] раду і утворила в складі Видавництва УАН редакторат.

Я зазначив на початку, що наші установи мають за минулий рік чималі досягнення. І дійсно, якщо переглянути роботу кожного окремого інституту, кожної окремої установи, роботу кожного окремого академіка, члена-кореспондента, наукового робітника, асистента, аспіранта, ми побачимо, що дійсно за 1934 р. у нас робота йшла значно краще, ніж раніш, що кожний окремий робітник і всі колективи дійсно дійшли за минулий рік значних наукових досягнень чималої теоретичної ваги. [...]»¹

Я не можу зараз перелічити всіх досягнень, не можу зазначити, що саме зроблено кожним окремим членом наукового колективу УАН, бо це потребує дуже багато часу. Обмежуся загальною, дуже короткою характеристикою проблематики наших установ і їх досягнень.

Насамперед, треба відзначити, що інститути УАН зуміли певною мірою пов'язати свою роботу з потребами нашого соцбудівництва. Так, приміром, з питаннями машинобудівництва були пов'язані окремі дослідження інститутів: будівельної механіки, електрозварювання, фізики, математики.

З справою металургії пов'язані певні теми в Інституті хемії. Щодо легкої або харчової промисловості, то відповідні теми були в тематичних планах інститутів: геології, ботаніки, хемтехнології, біохемії, мікробіології.

Питання транспорту знайшли відбиток у роботі Інституту транспортної механіки. Далі, різні проблеми сільського господарства, проблеми, зв'язані з підвищенням урожайності, з розвитком соціалістичного тваринництва були розроблені нашими біологічними інститутами.

Питання боротьби за здорову людину, питання поліпшення матеріально-побутових умов були відбиті в плані інститутів: клінічної фізіології, мікробіології, біохемії. [...]»¹

Деякі інститути УАН значно поширили свою роботу в зв'язку з організацією в них нових відділів. Але в цілому, як ці інститути, так і ті, структура яких не змінена, одержали в 1934 р. цінні наслідки в науковій роботі.

Велику роботу виконав Інститут математики, що минулого року розробив проблеми, важливі з погляду значення і можливості застосування в нашій соціалістичній практиці; найголовнішим науковим досягненням інституту були роботи з наближених обчислень диференціальних і інтегральних рівнянь та розробка проблем застосовної математики.

Велику роботу проведено і в справі застосування різних математичних проблем до виконання завдань нашого соціалістичного господарства.

В плані роботи Інституту хемії основною проблемою була проблема неводних розчинів. У цій галузі інститут є провідною установою в цілому Союзі. Інститут за 1934 рік має чимало досягнень, і не тільки в галузі вивчення проблеми

неводних розчинів, – він провів важливу роботу і в інших питаннях. Безпосереднє виробниче значення має робота інституту в справі алюмініювання металічних поверхень і розробки методів електролітичного одержання алюмінію оксиду з глини.

Інститут хемії – це стара установа, що існувала й раніш, як хемічний інститут.

Молодшою установою є Інститут хемічної технології, утворений на базі Кафедри хемічної технології. Минулого року цей інститут шукав шляхів, якими йому треба розгорнути свою роботу. Він насамперед продовжував роботу над проблемами, над якими працював раніше, – над вивченням бавовни, волокнистих речовин тощо. Але він почав роботу також і в галузі вивчення місцевого палива, як, наприклад, бурого вугілля, і тут має вже певні результати. Отож цей інститут у 1934 р. пройшов певний період реорганізації і має цікаві наукові наслідки.

Для Інституту фізики характерними проблемами були роботи з фізики йонних та електронних процесів, з проблеми напівпровідників і фізики катодів.

Інститут провів чималу роботу і має чималі досягнення. Зосередивши свою роботу на питанні напівпровідників, він установив закономірності для твердих фотоелементів і випростувачів. Значення цих робіт відзначила Всесоюзна конференція в Одесі в 1934 р.

Далі, в Інституті фізики розвинено термічну теорію катодного розпорощення, пророблені електрооптичні проблеми, проблеми атомного ядра. Зокрема, інститут розробляє ряд питань, які зумів безпосередньо впровадити в наше народне господарство; так, наприклад, він провів велику роботу для обґрунтування потреби збудування в Києві електровакуумного заводу, передав для виробництва нові сорти скла, прозорого для м'яких рентгенопроменів.

Інститут геології минулого року значно поширив роботу і спрямував свою тематику в напрямку обслуговування господарських завдань 2 п'ятирічки. Він працює над вивченням Нагольного кряжа, Роменського соляного купола, над гіпсовмісними мергелями, і в усіх цих дослідженнях, а також у дослідженні корисних копалин Полісся має значні досягнення. Має він досягнення і в вивченні петрографії України (складено петрографічну карту тощо).

Біохемічний інститут теж зазнав минулого року певної реорганізації; в ньому було утворено 4 відділи, і це дало змогу ширше розгорнути роботу. Основною проблемою було дослідження в галузі біохемії мускульної діяльності, зокрема біохемії тренювання та мускульної втоми; встановлено характерні зміни при тренюванні і втомі мускулів, і це дає змогу зрозуміти хемізм цих процесів.

Інститут провів роботу також у справі дослідження нервової системи, потрібну для зрозуміння ролі окремих речовин у ній, розгорнув широку роботу в галузі біохемії харчування, в галузі зоотехнічної біохемії тощо.

Розробляючи проблеми, які мають важливе теоретичне значення, стосуються вузлових теоретичних проблем біохемії, він поруч з цим обирає такі проблеми, що мають значення для соціалістичної практики (як, напр[иклад], проблема громадського харчування, питання розвитку тваринництва тощо).

Широко розгорнув у 1934 році роботу і Інститут зоології й біології, який працював у складі 4-х відділів і в кожному відділі мав чималі теоретичні й практичні досягнення.

Великі досягнення має його відділ порівняльної морфології. Цікаву роботу провадив відділ екології. Велику роботу виконав відділ¹ фауністики² в справі вивчення природних ресурсів СРСР, зокрема Полісся тощо. Таким чином, цей інститут за минулий рік має чималі досягнення.

Гідробіологічна станція, поширена розмірами, основну увагу зосередила на охопленні своєю роботою комплексних явищ у воді в цілому. За минулий рік вона опрацювала матеріали Поліської експедиції 1933 року³⁷.

Найбільшої реорганізації, можливо, зазнав на початку минулого року Інститут ботаніки; він перетворився на великий комплексний інститут, до складу якого ввійшли раніш відокремлені кафедри. Це, з одного боку, дало інституту можливість великою мірою поширити обсяг роботи, а з другого – утруднювало його роботу, бо забезпечити належне керівництво всіма раніш розпорешеними відділами справа не легка (тим більше, що окремі осередки працювали поза Києвом). [...] ¹. Основна проблематика його була скерована на вивчення рослинних ресурсів УСРР. В 1934 р. інститут зумів великою мірою поширити обсяг роботи. Він зумів висунути проблеми, тісно зв'язані з нашою соціалістичною практикою, зокрема проблему, зв'язану з завданням підвищення врожайності. Закінчив він також роботу над складанням геоботанічної карти УСРР.

В структурі Інституту мікробіології³ змін майже не було. Він працював минулого року в складі трьох секторів з відділами і став на шлях ширшого розгортання проблем промислової й с[ільсько]-г[осподарської] мікробіології; з проблем загальної мікробіології значну увагу віддано вивченню явищ бактеріофагії. Вивчав інститут також шумувальні процеси, питання епідеміології тощо і за минулий рік мав чимало наукових досягнень.

Інститут клінічної фізіології було утворено з двох кафедр, а в 1934 р. поширено трьома кафедрами новообраних академіків. Інститут зумів протягом минулого року зосередити в собі досить великий висококваліфікований науковий колектив, зумів широко розгорнути роботу над вивченням проблем патогенезу та профілактики втоми, імунітету й алергії, неопластичного росту злоякісних опухів, регуляції функцій, набряків. І за цей рік інститут одержав чималі наслідки в галузі всіх цих проблем, які мають теоретичну і велику практичну вагу.

Наші технічні установи за 1934 р. зуміли ще ширше розгорнути свою роботу, тісніше ніж раніш пов'язати свою роботу з завданнями практики і встановити безпосередній зв'язок з нашим народним господарством.

Інститут будівельної механіки зосередив увагу на вивченні статички та динаміки конструкцій. Всі дослідження в основному були спрямовані на створення єдиної методологічної бази інженерних розрахунків на міцність. Досягнення його мають не тільки теоретичну вагу; треба підкреслити, що він провів велику роботу в справі конструювання нової апаратури, і це звільняє нашу країну від залежності від закордону, звідки раніш цю апаратуру завозили.

Чималі наукові наслідки має й Інститут електрозварювання, який у минулому році, в зв'язку з закінченням будівництва нового спеціального будинку, одержав нові можливості для свого розвитку, зумів притягти до свого складу нові сили.

¹ Див.: Розділ Фотодокументи, фото № 22.

² Так у документі. Правильно: відділ фауністики і систематики.

³ Так у документі. Правильно: Інститут мікробіології і епідеміології ім. Д. К. Заболотного.

Тому його досягнення за минулий рік були більші, ніж раніш, і мають велике значення для нашого соціалістичного господарства.

Велику роботу провів Інститут транспортної механіки. Його дослідження полягали, в основному, в розробці комплексної проблеми залізничного транспорту. Значення досліджень інституту визнала конференція, скликана на початку цього року з ініціативи інституту.

Інститут гірничої механіки був у минулому році в стадії організації і певної реконструкції. В його складі був створений новий сектор гірничої справи, бо робота інституту довела, що він може вивчати не тільки питання експлуатації гірничих машин, а повинен також поширити роботу і на вивчення питань гірничої справи. Цей інститут за минулий рік також мав чимало досягнень.

Наші соціально-економічні установи за минулий рік пройшли шлях реорганізації, бо якраз колишній 2-й відділ зазнав минулого року корінної реконструкції. В наслідок її була утворена певна кількість інститутів, які тепер розгортають свою роботу, а саме – інститути мовознавства, історії матеріальної культури, єврейської пролетарської культури.

[...]^{*1}

Інститут мовознавства протягом 1934 р. розгорнув широку роботу по відділу мови й мислення, в питаннях синтаксису [...]^{*1}. З досягнень цього інституту можна відзначити ще наукову розробку питань української мови, словникову роботу, виконання ряду завдань НКО, налагодження регулярного видання журналу інституту.

Інститут історії матеріальної культури минулого року в основному провадив роботу по розділах історії докласового суспільства, античного суспільства, феодального суспільства. Він розгорнув широку експедиційну роботу і має чималі досягнення в розробці таких проблем, як, наприклад, проблеми т. зв. «трипільської культури».

Інститут демографії в 1934 р. був поповнений новим відділом. Цей інститут минулого року був, власне, в стадії реорганізації і певною мірою налагодив роботу.

Чималу роботу розгорнув також і Інститут єврейської пролетарської культури, і в розробці наукових проблем він має певні досягнення. Він організував дві нові секції: 1) історичну і 2) біробіджанську, закінчив розробку літературної спадщини перших єврейських революційних письменників, підготував до друку вибрані твори Т. [Г.] Шевченка єврейською мовою, провів чималу роботу в галузі лінгвістики, термінології.

Крім цих великих установ, маємо окремі кафедри, на чолі яких стоять окремі академіки. Насамперед треба відзначити Кафедру математичної фізики, яка входить до складу Інституту будівельної механіки; вона проробила роботу в галузі проблеми нелінійної механіки, що має незвичайне теоретичне й практичне значення.

[...]^{*1}

Все це – тільки основне, найбільш характерне, що можна відзначити, переглядаючи наукові досягнення кожного окремого інституту.

Коли ж поставити питання, чи виконаний затверджений на початку 1934 р. тематичний план, то треба сказати, що в цілому його можна вважати за виконаний. Зрозуміло, що коли справа йде про наукову роботу вищої наукової установи, якою є Академія наук, то базувати свої висновки на самих кількісних показниках не можна. Ми повинні насамперед зосередити увагу на якості продукції.

З погляду кількісних показників деякі установи свого тематичного плану повністю не виконали. Причини цього були різні, які залежали почасти від хиб у роботі інститутів: або не було достатньою мірою налагоджене керівництво, або був певний розрив між тематичним планом і наявним складом робітників, або був розрив між матеріальними можливостями інституту і накресленим ним планом.

Але, коли звернути головну увагу на якість продукції, то можна вважати, що, крім невеликих винятків, більшість наших інститутів все таки план 1934 р. виконали або наблизились до виконання, і єдина установа, що не подала свого звіту, – це Бібліотека УАН.

Я вже говорив, що найгірше справа стояла з Видавництвом. Тут ми маємо недовиконання плану, причини якого я вже відзначив.

Не можна не підкреслити ще однієї характерної для роботи Академії в 1934 р. риси: в цьому році УАН майже вперше розгорнула експедиційну роботу; раніш у нас експедицій майже не було. В 1934 р. були організовані комплексні експедиції, як, наприклад, експедиція на Нагольний кряж³⁸), в АМСРР³⁹) та ін. Експедиції проробили чималу роботу, і Академія в 1934 р. вперше стала на шлях планового дослідження наших природних ресурсів, на шлях дослідження виробничих сил УСРР.

Рада виробничих сил¹, орган Президії УАН, має своїм завданням організувати комплексну експедиційну роботу наших інститутів і пов'язувати їх роботу з інститутами інших галузей, з наркоматами тощо. Минулого року рада довела корисність свого існування.

Другий момент, якого також не треба забувати, – це справа з конференціями. В 1934 р. наша Академія майже вперше стала на шлях скликання конференцій з певних проблем, з певних галузей. Таких конференцій було вже кілька, напр[и-клад], конференції інститутів хемії, електрозварювання, будівельної механіки. Вони показали, яке важливе значення мають такі конференції: по-перше, на них можна як слід обговорити певні проблеми і як слід спрямувати, спланувати надалі вивчення цих проблем. Шляхом цих конференцій інститути можуть зайняти належне їм місце в справі вивчення тої чи іншої проблеми в межах України, а іноді і в межах цілого Союзу. Цей шлях, шлях конференцій надалі треба буде ще більш розгорнути.

[...]^{*1}

Як же в нас, в Академії, протягом 1934 р. стояла справа з кадрами, з підготовкою нових потрібних нам радянських висококваліфікованих робітників? На жаль, в 1934 р. в цій справі ми мали багато недоліків, багато хиб, які треба якнайшвидше усунути.

Чи можемо ми сказати, що справа підготовки аспірантури в нас була налагоджена добре? Ні, ми цього сказати не можемо. На багатьох зборах, на сесіях у нас багато разів підкреслювалось, що справа підготовки аспірантури в нас в Академії в цілому не була поставлена добре. Були інститути, де аспіранти працювали добре, де були добре розроблені плани, де кожний аспірант мав свій індивідуальний план, де кожному аспірантові було забезпечене належне керівництво. Але були й такі, де аспірантська справа йшла самопливом, де самий метод підготовки аспірантури не забезпечував підготовки потрібної нам висококваліфікованої

¹ Так у документі. Правильно: Рада по вивченню виробничих сил УСРР.

радянської молоді, де кожний аспірант у його роботі не був забезпечений належним керівництвом.

Наприкінці минулого року Академія провела в справі підготовки аспірантури важливу реформу в зв'язку з постановою ЦВК СРСР на доповідь трьох Академій. В цій постанові було зазначено, що Академії наук повинні мати не звичайну аспірантуру, а академічну аспірантуру підвищеного типу. Цих аспірантів треба набирати з тих, хто вже закінчив звичайну аспірантуру в науково-дослідних інститутах або вишах. Академічні аспіранти повинні працювати під керівництвом академіків або висококваліфікованих старших наукових робітників. Надалі ми будемо набирати в академічну аспірантуру молодих науковців, які мають уже науковий ступінь кандидата.

В зв'язку з цією постановою ми наприкінці минулого року переглянули склад нашої старої аспірантури, звільнили аспірантів 1–2 років навчання і залишили для закінчення стажу до 1 липня 1935 р. кращих з аспірантів 3-го року навчання.

Щодо набору нової академічної аспірантури, то протягом минулого року ми зробили дуже мало; на початок цього року в нас у цілій УАН було тільки 4 або 5 аспірантів підвищеного типу.

Тепер нам треба добре вивчити всі хиби, що були в нас у справі підготовки звичайної аспірантури, щоб підготовку академічної аспірантури поставити як слід, урахувавши особливості кожного окремого інституту. Цю справу треба поставити на належну висоту, щоб забезпечити підготовку протягом трьох років з академічних аспірантів висококваліфікованих наукових робітників, які можуть зайняти провідні місця в установах УАН.

І не тільки справа аспірантури, а й взагалі справа кадрів у нас в Академії протягом 1934 р. стояла не на належній висоті.

Ні дирекції окремих інститутів, ні Президія УАН не піклувалися про людину, не дбали про підвищення кваліфікації кожного наукового робітника.

Часто бувало, що асистент, цілком здатний до того, щоб перетворитись на наукового робітника, перетворювався по суті на лаборанта; часто не було належного керівництва роботою молодих науковців, часто не дбали про підвищення їх кваліфікації.

Все це часто призводило до зриву планів. Чому? А тому, що, складаючи план відповідно до кількості наявних наукових робітників, іноді забували про те, що цей науковий склад повинен рости, що він вимагає керівництва, що коли ми даємо певні теми молодим науковим робітникам і не забезпечуємо належного висококваліфікованого керівництва, то він, не маючи можливості самостійно виконати цих завдань, дає продукцію низької якості, якої наша Академія не повинна давати.

В справі підготовки кадрів нам треба зробити рішучий злам. Я хочу зазначити, що останнім часом цьому питанню Академія, зокрема Президія УАН, почала віддавати належну увагу.

4 червня на засіданні Президії стояло питання про кадри, про підготовку нових наукових робітників і Президія ухвалила постанову, в якій дано керівні настанови кожному інститутіві УАН про те, як треба дбати про людину, як треба піклуватися про кожного окремого робітника, як треба готувати нові кадри.

Президія Академії ухвалила, що основною лінією підготовки наукових кадрів повинна бути лінія підготовки академічної аспірантури.

Друга лінія – це є лінія підготовки наукових кадрів з числа наукової молоді – асистентів і навіть лаборантів, якщо лаборант під час своєї лаборантської роботи виявить здатність до самостійної наукової роботи, виявить, що він може перетворитись на справжнього науковця.

Президія рекомендує цих молодих наукових робітників прикріпити до академіків, до висококваліфікованих наукових робітників для того, щоб забезпечити набуття ними належної наукової кваліфікації, для підвищення наукової культури в галузі даного фаху та загальної культури, для поширення їх світогляду.

Отже, підсумовуючи роботу УАН у 1934 р., ми повинні усвідомити всі наші недоліки й хиби, виявити причини хиб, причини більшою чи меншою мірою незадовільної роботи тої чи іншої установи УАН, щоб якнайшвидше виправити ці хиби і працювати в 1935 р. значно краще, ніж у 1934 р., добитися максимальної ефективності всієї роботи УАН, такої ефективності, яку може й повинна давати вища наукова установа Радянської України.

Вісті УАН. – 1935. – № 8–10. – С. 10–31.

Історія Національної академії наук України. 1934–1937. Документи і матеріали. – Київ : НБУВ, 2003. – С. 152–161.

1935 рік¹

№ 89²

ЗВІТ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ УАН ЗА ПЕРШЕ ПІВРІЧЧЯ 1935 р.³

Нижчеподаваний короткий огляд виконання тематичного та видавничого планів н[ауково]-д[ослідних] установ УАН охоплює період з 1 січня 1935 [р.] до 1 липня [19]35 р. включно та розроблений Плановою комісією на підставі звітів за I півріччя 1935 р., поданих дирекціями н[ауково]-д[ослідних] установ.

Огляд по окремих інститутах складено за такою схемою: а) виконання тематичного плану, характеристика закінчених робіт, стан виконання по незакінчених роботах; б) виконання видавничого плану, характеристика зданих до друку робіт; в) загальна оцінка виконання плану н[ауково]-д[ослідних] установами та висновки про потреби н[ауково]-д[ослідних] установ.

Стан виконання плану по окремих н[ауково]-д[ослідних] установах в коротких рисах таких.

ІНСТИТУТ МАТЕМАТИКИ

За темпланом 1935 р. Інститут математики повинен був протягом I півріччя розпочати 35 тем та з цієї кількості закінчити до 1 липня 1935 р. – 12 тем. Фактично інститут розпочавши всі заплановані теми, закінчив в I півріччі 14 тем, з яких 3 закінчено дотерміново. Отже, з числа запланованих тем не закінчено в I півріччі лише одну («Деякі задачі щодо стійкості та міцності залізобетонних опор»,

¹ У зв'язку з відсутністю загального звіту АН УСРР за 1935 р. упорядниками включено до видання 2 звітні документи структурних підрозділів Академії. Див. док. № 89–90.

² Див. док. № 90.

³ Заголовок складений упорядниками.

виконавець – т[овариш] Штаерман [І. Я.] – з причини затримки відповідного доручення від Інституту споруд (Харків).

Закінчено такі теми:

1. Якобієві системи лінійних рівнянь з частинними похідними І-го порядку від багатьох функцій (акад. Пфейффер Г. В.).

2. Якобієва система лінійних рівнянь з частинними похідними І порядку від багатьох функцій та зв'язані з нею лінійні в Якобіанах рівнянь (акад. Пфейффер Г. В.).

3. Інтегрування диференціальних рівнянь з частинними похідними І порядку (акад. Пфейффер Г. В.).

4. Про можливості застосування алгебричних методів при проектуванні задачі Чебишова [П. Л.] у випадку апроксимації функцій розривних або неоднозначних (н[ауковий] роб[ітник] Ремез Є. Я.).

5. Теорія комплексів відтинків на сфері (н[ауковий] роб[ітник] Рибаків Б. М.).

6. Теорія моментів та механічні квадратури (акад. Кравчук М. П.), (дотерміново).

7. Досліди з закону великого числа (акад. Кравчук М. П.), (дотерміново).

8. Самоспряжені системи лінійних диференціальних рівнянь (н[ауковий] роб[ітник] Смогоржевський О. С.).

9. Многочлени ермітові та лягерові, вирази їх через моменти різного типу (самостійна частина теми № 20, н[ауковий] роб[ітник] Кулик С. М.).

10. Траєкторії з подвійним співударом (Соколов Ю. Д.).

11. Стійкість арокних систем (н[ауковий] р[обітник] Штаерман І. Я.).

12. Математична теорія кручення (н[ауковий] р[обітник] Тополянський [Д. Б.]).

13. Математична теорія реакційного якоря в машинах постійного струму (н[ауковий] р[обітник] Наумов А. Л.).

14. Особливий випадок явища вмикання в довгих лініях пересилання (н[ауковий] р[обітник] Наумов А. Л.), (дотерміново).

З закінчених тем три перші є продовження робіт акад. Пфейффера [Г. В.] з проблеми інтеграції диференціальних рівнянь, в роботах одержано висновки, що допомагають інтеграції диференціальних рівнянь з частинними похідними І порядку, зокрема рівнянь астрономії, механіки та математичної фізики. По цих темах протягом І півріччя подано до періодичного органу інституту дві статті, зроблено дві доповіді на березневій та червневій сесіях УАН та видруковано одну статтю у виданні АН СРСР «Доклади АН ССРСР». За цей час на роботи акад. Пфейффера [Г. В.] з проблеми інтеграції диференціальних рівнянь з'явилося 5 рецензій в закордонній літературі.

Робота н[аукового] р[обітника] Ремеза [Є. Я.] подає нові методи складання емпіричних формул для наближення функцій та наближеного розв'язання деяких рівнянь. По матеріалах цієї теми зроблено дві доповіді на березневій та червневій сесії УАН та подано до періодичного органу інституту дві статті. На роботи т[овариша] Ремеза [Є. Я.] з питань апроксимації функцій за цей час з'явилася рецензія в ж[урналі]: «Zentralblatt für Mathemat[ik und ihre Grenzgebiete]».

З теорії моментів та її застосувань закінчено в І півріччі роботи акад. Кравчука М. П., Смогоржевського [О. С.] та Кулика [С. М.]. Роботи мають значення для полегшення розв'язання деяких задач фізики та техніки. Акад. Кравчук [М. П.], крім того, дотерміново закінчив роботу «Досліди з закону великого числа»,

присвячену питанням нормального розподілу за умов діяння закону великого числа (продовження дослідів математиків Ляпунова [О. М.] та Маркова [А. А.]). По цих роботах акад. Кравчук [М. П.] зробив дві доповіді на березневій та червневій сесіях УАН та надрукував статтю в «Докладах АН СРСР». З проблеми моментів подано до періодичного видання інституту чотири статті.

Питанням застосовної математики присвячені п'ять останніх тем. Робота н[аукового] р[обітника] Соколова [Ю. Д.] подає нові дані з теорії руху тіл, що взаємно притягаються (або відштовхуються) на основі аналітичної теорії, диференціальних рівнянь. Роботи Наумова А. [Л.] спрямовані на встановлення математичних закономірностей електричних явищ та подають нові дані для розрахунків машин постійного струму та високовольтних передач. Робота н[аукового] р[обітника] Штаєрмана [І. Я.] «Стійкість аروحних систем» є продовженням відомих робіт автора про нові типи будівельних конструкцій. Тема в математичній теорії кручення має значення для розрахунків міцності машин та приладів. З тем по застосовній математиці подано до періодичних видань чотири статті, з них одна стаття до видання Інституту будівельної механіки УАН.

[...]*⁶

Крім тем, передбачених за планом, інститут в I півріччі виконав низку тем поза планом, як додаткових досліджень, що виникли підчас проробки планових тем. Так, акад. Граве Д. О. виконав роботу «Про Риманові поверхні» (виголошено доповідь на березневій сесії УАН та подано статтю до журналу інституту), чл.-кор. Орлов М. Х. виконав роботи: 1) «Обчислення траєкторій руху зверхдалекобійного снаряда» (доповідь на березневій сесії УАН, дві статті подано до періодичного видання), 2) «Наближене обчислення лінійних диференціальних рівнянь 2-го порядку з змінними коефіцієнтами» (подано статтю до ж[урналу]) і 3) «Розв'язання алгебр[аїчних] рівнянь з дробовими показниками» (подано статтю). Н[ауковими] р[обітниками] Букреєвим [Б. Я.], Погребиським [Й. Б.] та Тополянським [Д. Б.] зроблено доповіді на засіданнях інституту та інш.

Протягом I півріччя інститут розгорнув велику роботу щодо підготування Всесоюзної конференції з алгебри в Києві в 1936 р., налагодивши зв'язки з математичними установами СРСР та з-за кордону та організувавши підготовку доповідей (під кер[івництвом] акад. Граве Д. О.

[...]*⁶

Стан виконання видавничого плану Інституту математики видно з таблиці:¹

[...]*^{2,6,7}

ІНСТИТУТ ФІЗИКИ

За тематичним планом 1935 р., Інститут фізики повинен був проробляти 26 тем, всі з I півріччя 1935 р. З цієї кількості тем інститут мав закінчити до 1 липня [19]35 р. 13 тем. Фактично інститут розпочав роботу над 25 плановими темами, а одну з тем, а саме «Процеси в катоді в електровакуумних приладах» з плану зняв. Одночасно інститут проробляв поза планом тему «Вивчення газотронної виснаги». Закінчено протягом півріччя 6 тем, решта 7 тем, що їх інститут мав закінчити за планом, є аспірантські дисертаційні роботи, термін подання яких відсрочено на 2 місяці.

¹ Згадані тут і далі таблиці не публікуються. Загальна кількість праць – 3.

По матеріалах робіт інституту протягом I півріччя зроблено 7 доповідів на сесії УАН, на [4] Всесоюзній конференції з твердих випростувачів та фотоелементів (Київ) та на Всесоюзній конференції з фотохемії (Ленінград, лютий 1935 р.).

[...]^{*6,7}

Інститутом фізики було скликано 4 Всесоюзну конференцію з твердих випростувачів та фотоелементів (травень, 1935 р.). В її роботі взяли участь делегати понад 25-ти установ СРСР, було забезпечено широке представництво заводів слабботочної електропромисловості (завод «Светлана»¹, ім. Козицького², «Красная заря»³, «Електроприбор» та інш.). В конференції брали участь галузеві лабораторії, центрально-дослідні інститути як Фізико-технічний інститут акад. Йоффе⁴, Електрофізичний інститут⁵, Всесоюзн[ий] електротехнічний інститут. Були представлені на конференції і відомства (правління Централізації та зв'язку Наркомшляху, Головне управління слабботочної промисловості Наркомважпрому, Дослідний інститут Наркомзв'язку⁶, тощо.

На конференції було зачитано від інституту 5 доповідей.

[...]^{*3}

ІНСТИТУТ ХЕМІЇ

Тематичний план Інституту хемії (враховуючи зміни плану, що подані на затвердження Президії УАН в червні 1935 року), охоплює 37 тем, з яких протягом I півріччя 1935 р. інститут повинен був розпочати 34 теми, закінчити ж протягом I півріччя інститут має лише 1 тему: «Реакція оксидації чистим киснем домішок розтопленого заліза», висновки з якої інститут має використати в II півріччі під час переведення заводських досвідів подачі кисню в розтоплену металеву масу мартенівської печі.

Фактично за звітне півріччя інститут приступив до роботи по всіх темах зазначених в плані, але жодної з цих тем не закінчив. [...]^{*1,5}

Поза планом закінчено тему: «Електрохемія системи $\text{AlBr}_3\text{-NaJ-C}_6\text{H}_5$ в бензолі», що пов'язана була з роботами інституту минулого року (виконавці – акад. Плотников В. О. та н[ауковий] р[обітник] Якубсон С. Й.). Висновки теми, що їх подається до друку, збагачують експериментальний матеріал інституту в галузі електрохемії неводяних розчинів.

Щодо тем, які переходять виконанням на друге півріччя є відставання по таких темах:

1) Термохемія комплексів у неводяних розчинах. Теплоти утворення комплексів AlBr_3 з бромідами деяких металів (викон[авці] акад. Плотников [В. О.], н[ауковий] р[обітник] Якубсон [С. Й.]). При експериментуванні дві поставлені установки не дали точних даних. Потрібні додаткові заходи для вдосконалення термохемічних вимірів.

2) Потенціали розкладу та електроліз в суміші розчинників (викон[авці] акад. Плотников [В. О.], н[ауковий] р[обітник] Кудра [О. К.]). Невелике відставання через експериментальні утруднення) осмолення об'єктів підчас електролізу).

¹ Так у документі. Правильно: Електровакуумний завод «Светлана».

² Так у документі. Правильно: Ленінградський радіоапаратний завод ім. Козицького.

³ Так у документі. Правильно: Ленінградський телефонний завод «Красная заря».

⁴ Так у документі. Правильно: Ленінградський фізико-технічний інститут.

⁵ Так у документі. Правильно: Ленінградський електрофізичний інститут.

⁶ Так у документі. Правильно: Центральний науково-дослідний інститут зв'язку Наркомзв'язку СРСР.

3) Електрорушні сили у розтоплених солях (виконавці н[аукові] р[обітники] Ізбеков В. О., Делімарський Ю. К.). Відставання на 1 місяць виникло через відсутність в інституті з червня 1935 р. робітника-шкловува, що затримало випробування різних конструкцій посудів експериментальної установки.

4) Пірогенетичний розклад гіпсу за участю каолінів (викон[авці] н[аукові] р[обітники] Фіалков [Я. Н.], Шаргородський [С. Д.]). Тему розпочато дотерміново, оскільки замовець (Держплан УСРР) до цього не оформив замовлення на дослідження роменських гіпсовмісних мергелів, роботи не набули передбаченого в плані обсягу.

5) Синтез різного типу галоген-алканів в напрямок поступового віддалення галогена від подвійного зв'язку (викон[авці] акад. Яворський [В. П.], н[ауковий] р[обітник] Корчев [К. А.]). Відставання на 1 місяць в зв'язку з хворобою виконавця, за річним планом тему буде виконано вчасно.

[...]^{*6}

Стан виконання видавничого плану Інституту хемії докладно видно з такої таблиці:¹

[...]^{*2,6}

ІНСТИТУТ ХЕМІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ

З 17 тем, що їх передбачено було за планом інституту розробляти в I півріччі, – фактично опрацьовано лише 16. Одну тему – «Вивчення українських рослин, що містять у собі фарбуючі речовини», не було розпочато через те, що Інститут ботаніки затримує постачання відповідними зразками. Крім планової тематики інститут опрацьовував ще одну позапланову тему, щодо вивчення газів з місцевого палива.

Інститут має закінчити у I півріччі 3 теми:

1) Полозов [А. П.] – «Дослідження тканин на теплопровідність».

Цю роботу закінчено. В роботі досліджено теплові властивості укр[аїнських] сукон, дано порівняння їх між собою щодо теплопровідності з урахуванням складу сукна, товщини та ваги тканини. Роботу здано замовцеві (Укр. НИТИ²).

2) Гейзер [Г. К.] – «Розробка методів вироблення резорцину».

Роботу закінчено. Розроблено метод сульфування бензолу купоросним маслом під вакуумом. Знайдено найбільш придатний і економічний засіб нейтралізування лужного сплаву резорцину з сухих солей, в яких він знаходиться.

Наслідок цієї роботи втілюється на заводі ім. Ломоносова³.

3) Полозов [А. П.] – «Виявлення умов та термінів зберігання кондит[ерських] виробів за умовою незмінності їх доброякісності».

Щодо тем, які мають бути закінчені у II півріччі, то деякі з них відстають від робочих планів. Так, розробка теми «Хемічна та термічна характеристика торфовищ», затримується через недержання зразків торфу від Укрінсторфу; тему «Виявлення найліпших умов введення в воду катодинованого срібла» припинено тимчасово розробкою в зв'язку з тим, що методика, яку було намічено, не досить точна і треба було розробити іншу методику; тему «Дослідження технологічних властивостей укр[аїнської] бавовни врожаю 1934 р.» розпочато було із значним

¹ Загальна кількість праць – 4.

² Так у документі. Правильно: УкрНДПІ.

³ Так у документі. Можливо мається на увазі: Ленінградський фарфоровий завод ім. М. В. Ломоносова.

запізненням в зв'язку з затримкою в одержанні відповідної апаратури. Проте, розробка більшості інших тем йде задовільно. Деякі роботи частково закінчені, доповідались на травневій сесії УАН, а також на пленумі інституту.

Отже, інститут наближається до виконання свого піврічного тематичного плану.

Виконання видавничого плану інституту характеризується нижче наведеними даними:¹

[...]^{*2}

ІНСТИТУТ ГЕОЛОГІЇ

За тематичним планом Інституту геології (ураховуючи зміни плану, подані на затвердження Президії в червні 1935 р.), інститут мав розпочати в першому півріччі 30 тем, з загальної кількості 33 тем річного плану. Всі ці теми, більшість яких пов'язана з експедиційними дослідженнями літнього сезону, інститут має закінчити в II півріччі, а по кількох темах закінчення камеральних робіт переходить на 1936 р. Фактично в першому півріччі розпочата та провадиться нормальна робота по 24 темах; з числа розпочатих 6 тем, робота по трьох темах зупинена через затримку оформлення замовлень з боку замовців (теми: «Вивчення родовищ циркону на Маріупольщині», «Гідрогеологічні дослідження в пониззі Дніпра», «Геоморфологічна карта УСРР»), по двох темах виконання зупинено через призначення виконавців (н[аукових] р[обітників] Амбургера [В. П.] та Закревської [Г. В.]) на поширені дослідження родовищ Нагольного Кряжу та соляних куполів УСРР, що їх додатково запроваджено до тем[атичного] плану інституту в зв'язку з народно-господарчою актуальністю цих досліджень; нарешті, одну тему не розпочато через відсутність виконавця (тема: «Стратиграфія й тектоніка Тетерівської групи докембрія»).

В першому півріччі інститут дотерміново закінчив тему «Карта четвертинних відкладів УСРР» (виконавець – н[ауковий] р[обітник] Лепікаш Л. А.) про висновки якої зроблено доповідь на червневій сесії УАН 1935 р. Карта четвертинних відкладів підсумовує за певною системою всі дані, щодо четвертинних відкладів УСРР, складає частину міжнародної карти, що її зараз виготовлюється, та подає важливий матеріал в справі використання четвертинних покладів, як нерудних копалин. Крім того, дотерміново закінчено одну частину теми «Вивчення продуктивних шарів Донбасу» (виконавець – н[ауковий] р[обітник] Банковський В. О.). По матеріалах цієї роботи, присвяченої тектоніці Донецького басейну, видруковано статтю в періодичному виданні Інституту геології. По пророблених темах інститут поставив 10 доповідей на березневій та червневій сесіях УАН та 10 доповідей було прочитано на засіданнях секторів інститутів з участю зацікавлених н[ауково]-д[ослідних] та госп[одарських] установ.

Найголовніші наслідки камеральних робіт, виконаних в I півріччі є: а) по темі: «Поліметалічні родовища Нагольного кряжу», по видобутих зразках руд виконано хемічні аналізи на кольорові метали та рудні елементи та систематизовано наслідки аналізів, описано шліфи та характерні зразки, опрацьовано копальну фауну та флору досліджуваних районів, виготовлено макро та мікро-фотографії, а також закінчено проробку архивних та літературних джерел, на цій основі складено та підготовлено до друку картографічний матеріал; наслідки камеральних робіт

¹ Загальна кількість праць – 2.

стверджують доцільність провадити далі геологічні дослідження в Нагольному кряжі та вишуки районів поліметалічних заруднень (золото, рідкі елементи);

б) по темі: «Мідисті пісковики Донбасу» докладно опрацьовано всі зразки, видобуті під час експедиції минулого року (хемічні аналізи, мінерально-петрографічна характеристика); дані щодо характеру та міцності рудоносних шарів оформлено в роботі «Пісковики Донбасу, як родовища міді та ванадію»;

в) по темі: «Продуктивні шари Донбасу» опрацьовано копальну флору характерних шарів та проведено аналізи покривель шарів вугільних районів, де минулого року працювала експедиція інституту та інш.;

г) по темі «Роменський соляний купол» закінчено хем[ічні] аналізи, виготовлення та опис шліфів з видобутих в 1934 р. кернів до глибини 365 метрів.

В зв'язку з остаточними наслідками камеральних робіт по темах минулого року, що дають підстави продовжувати геологічні дослідження по низці виявлених родовищ рудних та нерудних копалин УСРР, а також в зв'язку з вказівками та замовленнями господарчих організацій, до темплану Інституту геології протягом I півріччя 1935 р. внесено низку змін в напрямку більшої актуалізації тематики. Поширено вивчення соляних куполів УСРР запровадженням до плану інституту трьох нових тем: 1) «Вивчення Роменського соляного куполу з погляду наявності нафти та виявлення нових соляних куполів на Лівобережжі УСРР»; 2) «Вивчення Роменських гіпсовмісних мергелів, як цементової сировини»; 3) «Дослідження нафтоносності Північно-української мульди (на базі газового здіймання та вивчення фацій та структури мульди)». По проблемі промислового використання солів Перекопсько-Сивашської групи озер інститут має проробити в цьому році тему: «Геологія та геохемія Перекопсько-Сивашської групи соляних озер». По проблемі водопостачання містам та поселеням Правобережжя запроваджено нову тему: «Гідрогеологічні умови та умови водопостачання Українського кристалічного масива». Нарешті, додано дві теми з палеонтології та четвертинної геології УСРР.

По розпочатих в першому півріччі темах робота, за даними дирекції, провадиться відповідно до індивідуальних робочих планів. Протягом другого кварталу інститут відрядив 13 наукових експедицій, а саме: 1) до Нагольного Кряжу (дві); 2) для вивчення мідястих пісковиків в Донбасі; 3) для вивчення кам'яновугільних покладів Донбасу; 4) до Роменського соляного куполу; 5) до Овруцького району для вивчення корисних копалин (по двох темах); 6) для вивчення палеонтології Овруцько-Словечанського плато; 7) для вивчення четвертинних покладів долини [р.] Дніпра; 8) для вивчення четвертинних покладів т[ак] з[ваного] Донського льодовикового язика¹; 9) для дослідження нафтоносності Північної укр[аїнської] мульди; 10) до соляних озер Півдня УСРР. Переведено підготовчу роботу до відрядження ще 5 експедицій: 1) до кристалічної смуги УСРР для виявлення рідких елементів в пегматитах; 2) до р[айо]нів Винницької області, для вивчення третинних вапняків; 3) для вивчення тектоники і стратиграфії Овруцьких пісковиків докембрію; 4) до кристалічної смуги для вивчення петрології; 5) до басейну р. Гірський Тикич для вивчення геології та петрографії; 6) до того ж району для вивчення палеонтології.

¹ Частина долини льодовика, що лежить нижче снігової лінії в області амбіляції (починається з субширотного відрізка Нижньої Оки і йде далеко вглиб степових районів Нижнього Дону).

По Геологічному музею інституту протягом півріччя проведено низку заходів для впорядкування експонатів та кращої організації музейно-показової та досвідної роботи: переведено паспортизацію всього виставочного фонду, зібрано нові колекції, розмежовано функції відділів музею. По відділу корисних копалин змонтовано нові розділи: 1) мінеральні добрива, 2) мінеральна сировина цукрової промисловості, 3) флюси для металургії, 4) буре вугілля. Збільшено розділи: руди кольорових металів, мінеральні фарби, сировина хемічної промисловості. По відділу мінералогії та петрографії опрацьовано нові теми експедиції – мінерали УСРР за генетичним принципом. Музей обслужив низку екскурсій, разом 3200 чол. відвідувачів.

[...]^{*6}

Докладно виконання видавничого плану видно з такої таблиці:¹

[...]^{*2}

ІНСТИТУТ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА

За тем[атичним] планом 1935 р. Інститут водного господарства мав протягом першого півріччя розпочати всі теми свого плану, тобто 29 тем, та закінчити з цього числа одну тему, а саме т[ему] № 18 – «Методика визначення розрахункових максимумів на зарегульованих річках».

Фактично інститут розпочав 26 тем та закінчив на 30 червня [1935 р.] одну зазначену тему. Щодо трьох нерозпочатих до цього часу тем, то одна з них – «Занурювання паль підмивом» (за замовленням Укрмеліотресту НКЗему) не була розпочата через затримку фінансування з боку замовця, друга – «Методика електропрофілювання для визначення водоносності горизонтів» розпочата з липня, тобто з запізненням на 15 днів, та остання «Аналіз показників експлуатації малих гідростанцій» не виконувалася за браком виконавця, через що тема з плану знімається. З числа 26 тем, що їх пророблювалося в I півріччі, сім тем розпочато було з запізненням проти планових термінів на час від 20 днів до 4-х місяців.

Закінчена тема «Методика розрахункових максимумів на зрегульованих річках» (виконавці – наук[ові] роб[ітники] Прядченко А. І. та Сотченко О. М. під керівництвом проф. Огієвського А. В.) подає теоретичний нарис визначень розрахункових максимумів на річках, побудову графіків повідневого потоку, досліджує вплив зарегульованих річок на розрахунковий максимум та подає приклади розрахунків. Тему було пророблено в поширеному проти первісного плану вигляді.

Протягом I півріччя, в зв'язку з потребами міського господарства Києва та завданням НКЗему УСРР, сектор водопостачання інституту підсилено працював над двома темами – «Аналіз джерел водопостачання міст» та «Удосконалення техніки свердлування на воду», причому дотерміново закінчив першу частину I-ї з них (визчення артезійних потоків під Києвом) та на початку липня дотерміново закінчує другу тему, здаючи її частинами замовцеві – Укрмеліотресту (керівник робіт – інж[енер] Тамм Є. Ф.). [...]^{*7}

По матеріалах, закінчених та пророблюваних робіт виголошено доповідь на червневій сесії УАН (інж[енер] Тамм Є. Ф.) та здано до періодичних видань 4 статті, з них дві до журналу Інституту геології УАН з питань гідрогеології (роботи проф. Огієвського А. В., н[аукових] р[обітників] Мялковського [М. В.] та Козлова [В. С.]).

[...]^{*6}

¹ Загальна кількість праць – 10.

Виконання видавничого плану інституту за I півріччя видно з таблиці:¹
[...]^{*2,7}

ГЕОФІЗИЧНА ОБСЕРВАТОРІЯ

В темплані Геофізичної обсерваторії 1935 р. передбачена розробка 5 тем, з яких одна повинна бути закінчена в першому півріччі 1935 р. Ця остання тема: «Синоптичні умови змерзання і скресу Дніпра» – є закінчення роботи минулого року, що її обсерваторія не встигла виконати в передбачений планом 1934 р. термін. Проте, і за звітне півріччя тема не закінчена, оскільки за поясненням керівника обсерваторії, тема не пророблялась через відсутність відповідного фахівця.

По інших темах, що мають закінчитися в II півріччі, робота провадилася.

По темі: «Вітрова характеристика УСРР» з підрозділом «Вітрова характеристика районів Київської та Вінницької областей», зібрано та проконтрольовано дані про швидкість і напрямок вітру на різних висотах на підставі спостережень над шарами-пілотами, випущеними в м. Києві в 1916–[19]18 [р]р. Складаються відповідні таблиці. Отже, робота по цій темі відхилилася, власно кажучи, від тематичного завдання цього року, оскільки за планом належало вивчити вітрову характеристику районів Київської та Вінницької областей і при цьому для певного шару атмосфери, маючи на увазі можливість енергетичного використання вітру.

По темі: «Соняшна² радіація в зв'язку з прозорістю та мутністю атмосфери» виконано перший етап роботи, а саме опрацьовано в табличній формі наслідки спостережень над соняшною радіацією, переведених в Києві з 1928 р. до 1934 р.

По темі: «Опади в Києві, в зв'язку є рельєфом міста» вивчались спостереження існуючої дощомірної сітки. Проте, мікродощомірна сітка в самому Києві ще не організована через труднощі виготовлення дощомірів, отже, й не зібрано протягом I півріччя фактичних даних, потрібних для розв'язання теми. Виконана робота, є власне кажучи, позапланова, з використанням архівних даних спостережень, які не мають прямого стосунку до запланованої теми.

Протягом першого півріччя провадилося збирання та опрацьовання матеріалів, потрібних для складання геофізичної карти УСРР (кліматичних атласів, зведень та інш.), (за дорученням Держплану УСРР).

[...]^{*5,6,7}

ІНСТИТУТ БІОХЕМІЇ

Інститутом заплановано 32 теми. З них одна розпочинається в 2-му півріччі, а по 1 термін початку не визначено (термін початку теми обумовлено організацією нового відділу порівняльної біохемії, якого на 1 липня [1935 р.] ще не відкрито). Отже, в I півріччі мало бути розпочато 30 тем. Всі ці теми, крім одної, початок якої запізнився на 1 місяць в зв'язку з уходом із інституту виконавця, розпочато в належні терміни.

В I півріччі за планом жодної теми не закінчується.

Щодо ходу виконання тематики протягом I півріччя, то за відомостями інституту затримка мається лише по одній темі («Найпростіші шляхи одержання вітаміну С») в зв'язку з уходом у відпустку виконавця теми, всі інші теми виконуються

¹ Загальна кількість праць – 8.

² Так у документі.

за робочими планами, при чому по ряду тем закінчено експериментальну частину, одержано певні наслідки, а також закінчено і здано до друку попередні повідомлення (про ту частину теми, яку закінчено). Наводимо кілька прикладів.

Акад. Палладін [О. В.], Рашба [О. Я.], Гельман [Р. М.] – «Біохемічні дослідження у функціонально та філогенетично різних відділах нервової системи». В цій темі є 3 розділи роботи, з яких два – ліпоїди та азот в сірій речовині різних відділів мозку та симпатичної нервової системи – закінчені, літературно оформлені й здані до друку.

Гольдштейн Б. І. – «Білковий мінімум та оптимум для дітей ясел». Орієнтовно встановлено мінімум для дітей певного віку.

Бригада під керівництвом Боржковського [С. Є.] «Лужні резерви та молочна кислота крові у робочих коней в умовах нормальної й лужної годівлі» – експериментальну частину закінчено, матеріал підсумовується.

Палладіна Л. [Л.], Хайкіна Б. [Й.] – «Вплив скорботу на зміни оксидаційних процесів в м'язах при роботі та тренуванні». Експериментальну частину закінчено.

Мишкіс [Меір С.] і Мишкіс [Марія С.] «Біохемічні дослідження крові робітників, що працюють на пневматичному клепанні. Тему розпочато в 1934 р. Експериментальну частину закінчено. Виявлено ряд біохемічних змін в крові у робітників казанового цеху і зокрема у клепальщиків в кінці робочого дня (вміст кисню в венозній крові підвищений до 100 %, у клепальщиків вміст гемоглобіну в крові знижений, а також знижується йомкість кисню і т. інш.).

Поза планом опрацьовано 3 теми:

1. Палладіна Л. І. – «Вплив кислолого, лужного та мішаного харчу на молочну кислоту та синтетичні здатності м'язів при втомній роботі та попередньому тренуванні». Роботу закінчено в експериментальній частині.

2. Колдаєв Б. М. – «Зміна змісту аскорбінової кислоти в м'язах підчас роботи». Зібрано матеріал щодо змін аскорбінової кислоти в м'язах при втомі.

3. Боржковський [С. Є.], Гулій [М. Ф.] та Мартиненко. «Баланси Са, Р та N в умовах нормальної та лужної годівлі». Зібрано матеріал й почато його опрацьовання.

Отже, тематичний план інститутом виконано.

Видавничий план виконувався так:¹ [...] *^{2,7}.

ІНСТИТУТ ЗООЛОГІЇ ТА БІОЛОГІЇ²

На 1935 рік інститутом було заплановано 65 тем, з яких одну знято за відмовленням від неї замовця – Держплану УСРР (складання карт шкідників с[ільсько-го] господарства), а 2 – за смертю виконавця (Райвич-Щербо Е. О.). По темах, що замовлені інститутові від Держплану (зоогеографічні карти) досить довго був дуже неясний стан щодо конкретної тематики і лише після багатьох нагадувань з боку інституту це питання було з'ясовано, складання ж договору і форми фінансування не вирішені й досі (липень м[ісяць]). Включено 2 теми тов[ариша] Балінського [Б. І.], що повернувся з РСЧА: 1) «Взаємовідношення між нормальним та індуктивним розвитком кінцівок», 2) «Розвиток у часті кінцівкотворної потенції на протязі бічної ділянки», – обидві теми переходять з 1934 р.; і 2 теми нового ст[аршого] наукового співробітника Маркевича О. П. 1) «Еволюція форми та

¹ Загальна кількість праць – 1.

² Див.: Розділ Фотодокументи, фото № 25.

функції в онтогенезі *Lernaeopodidae*», 2) «Copepoda parasitica СРСР та суміжних країн»: а) *Lernaeopodidae*¹, б)². Разом маємо 66 тем.

Всі ці теми за планом розпочинаються у I-му півріччі. Розпочато 65 тем, 1 тему відкладено за браком матеріалу. Закінчується за планом у I півріччі 19 тем. З останніх закінчено повністю у належний термін 8 тем; не закінчено в тій чи іншій частині – 11 тем, а саме:

[...]^{*7}

Разом по інституту маємо такий стан:

А. Закінчено повністю такі теми:

1. Бордзиловська Н. П. – «Взаємовідношення між ростом та диференціюванням клітин». Тему закінчено 1 березня [1935 р.] та здано до друку. Доведено, що диференціювання клітин в тканинних культурах відбувається лише за умов затриманого росту.

2. Драгомиров [М.] І. «Самодиференціювання та регуляція сітківки». Закінчено 1 квітня [1935 р.]. Здано до друку. Досліджено хід процесу детермінації частин в очному зачатку і виявлено здатність його фрагментів до утворення цілого органа.

3. Татарко К. І. – «Апарат зябрового віка й його зв'язок з щелепою та гіоїдною дугою у __ __³» закінчено 1 квітня [1935 р.] (замість 1 березня [1935 р.]).

4. Крашенінников С. М. – «Ядровий апарат __ __». Роботу закінчено 1 березня [1935 р.] (замість 15 лютого [1935 р.]).

5. Акад. Третьяков [Д. К.] – «Діоптричний апарат в очах кефалей». Тему закінчено 1 березня [1935 р.]. З'ясовано гістологічну структуру жирових повік у кефалі-лобана, констатовано відсутність спеціальних м'якулів у повік.

6. Акад. Третьяков [Д. К.] – «Канали й невромасти бічних ліній нектонних морських риб». Закінчено замість 30 липня [1935 р.] – 1 липня [1935 р.], передано до друку в «Трудах Одеського держуніверситету». Вивчено канали й невромасти бічних ліній в голові ставриди, констатовано розподіл наочного каналу на поверхневу й глибоку частини.

7. Акад. Третьяков [Д. К.] – «Залежність мікроструктур щелепових кісток у риб від зубного озброєння». Закінчено 1 липня [1935 р.] замість 30 липня [1935 р.]. Вивчено порівняльно мікроструктуру щелепових кісток у щуки й саргана, відкрито специфічну мікроструктуру у сарган.

Останні дві теми виконано дотерміново в зв'язку з тим, що автором відкладено (через брак матеріалу) початок іншої теми (форми злучної тканини у м'якунів) з 1 січня [1935 р.] – 1 жовтня [1935 р.].

8. Підоплічко І. Г. – «Каталогізація матеріалів остеологічного відділу музею». Роботу закінчено 1 грудня [1934 р.]. Визначено та закаталогізовано 800 екземплярів колекції.

9. Зоологічна бригада під керівництвом Шарлеманя М. В.

Експедиція до Чорноморського заповідника⁴ (Маріуполь). Експедицію виконано 3 червня [1935 р.] – 2 липня [1935 р.]. Зібрано значний фауністичний і зоогеографічних,

¹ Тут і далі – підкреслено штрихпунктирною лінією у документі.

² Далі в документі не прочитано фразу, надруковану латиною.

³ Тут і далі – текст у документі відсутній.

⁴ Помилка в документі. Правильно: Заповідник «Хомутівський степ» Маріупольського краєзнавчого музею.

матеріал по хребетним і безхребетним. Підчас експедиції проведено значну консультативну роботу. Розробку матеріалів розпочато. План експедиції виконано.

10. Крім того Івановим С. П. в березні закінчено роботу «Нарис фауни комах-шкідників с[ільсько]-г[осподарських] культур АМСРР» (за матеріалами експедиції 1934 р.). Дано зведення роботи по ентомології, фізично-географічний нарис АМСРР, список шкідливих видів (до 400), розподіл по культурам і економічне значення. Здано до Ради вивчення виробничих сил¹ рукопис на 6 друк[ованих] арк. Тема не увійшла в план тому, що передбачалося її закінчити на 20 січня [1935 р.].

Б. Закінчено роботу крім літературного оформлення:

1. Проф. Воскобойников М. М. «Загальні риси організації (будови і функції) основного апарата життя». Цю роботу автор мав оформити до друку 15 лютого [1935 р.], але не виконано цієї частини роботи протягом цілого півріччя.

2. Рой М. Я. «Будова та функціональне значення борідок на зябрових дугах риб». Робота оформлюється до друку.

3. Пархоменко В. Ю. «Екологія прядки-недопарки». Закінчення цієї теми перенесено з 1934 р. на 30 квітня. – ц. р. На 1 липня [1935 р.] оформлено до друку 50 %. Буде закінчено 15–20 липня [1935 р.].

4. Трейман Ф. С. «Плідність прядки-недопарки залежно від умов харчування личинок у природі». Закінчення роботи 1934 р. за планом 31 березня [1935 р.]. Статтю подано своєчасно, але в зв'язку з потребою літератур[ної] переробки та корективів остаточне оформлення затрималось. Буде готово 15 липня [1935 р.].

5. Руднев Д. Ф. «Вплив якісно різного харчування на плінність комах». Закінчення роботи 1934 р. передбачалося 31 березня [1935 р.]. Але, через від'їзд автора на термінову оперативну роботу за проханням чернігівського СЛУ тему на 1 липня [1935 р.] ще не закінчено в частині оформлення.

6. Іванов [С. П.], Ємчук [Є. М.], Левітт [М. М.]. «Огляд літератури з питань масового розмноження комах». ч. I. Згідно загального плану роботи, подано 3 окремих статті. Об'єднання, єдина редакція та оформлення затримується через від'їзд бригадира (Іванова [С. П.]) на оперативну роботу по мобілізації.

7. Крилов П. «Гризуни УСРР». Опрацьовано весь літературний, музейний та польовий матеріал. Складено звіта.

Поза планом закінчено роботу Музиченка Ю. О. – «До пізнання фауни та екології комах запилювачів тютюну». Цю роботу автором в більшій частині виконано ще в [19]34 р. Статтю на 0,5 друк[ованих] аркушів здано для друкування в «Бюлетень Всесоюзного інститута табачної и махорочної промислености». Стаття має список видів, що їх зібрано на плантаціях тютюну за сезон 1934 р., короткі дані про їхню біологію й фенологію, про хронометраж роботи, тощо.

[...]^{*7}

Хід виконання видавничого плану видно з такої таблиці:²

[...]^{*2,7}

ГІДРОБІОЛОГІЧНА СТАНЦІЯ

Станцією заплановано на 1935 рік всього 6 тем, з яких 2 за замовленням Укрдержплану (складання карт для економічного атласу УСРР). З основних 4 тем

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Рада по вивченню виробничих сил УСРР.

² Загальна кількість праць – 3.

станції три – комплексні. Вони розподіляються на низку підтем з окремими виконавцями. Всі теми за планом мали бути розпочаті в I-му півріччі. Фактично розпочато лише 4 основні теми станції. Щодо інших 2-х тем, які замовлені Укрдержпланом через Раду вивчення виробничих сил, то виконати їх станція не мала змоги. Причина в тому, що, не дивлячись на неодноразові прохання з боку станції скликати нараду з представниками Держплану для обговорення планів роботи, питання фінансування тощо, станція до кінця півріччя ніякої інформації в цій справі не одержала і роботу не починала.

У першому півріччі станція мала закінчити лише одну тему (за замовленням Вінницького інституту сільської гігієни): «Гідрологічна характеристика охоронної зони Вінницького водогону» (Ролл Я. В., Марковський Ю. М., Кирпиченко М. Я.). Співробітники станції свою частину роботи виконали своєчасно, проте вони не змогли остаточно оформити роботи і зробити висновки, бо Вінницький інститут сільської гігієни, який кооперує свою роботу з[i] станцією і який за умовою мав надіслати станції в I півріччі 1935 р. наслідки досліджень гідрохемічного та бактеріологічного порядку, до цього часу цього не зробив. Роботу буде остаточно закінчено лише після одержання від Інституту сільської гігієни¹ потрібних даних (як це зазначено в умові).

З незакінчених робіт основною роботою станції у першому півріччі являлось камеральне опрацювання матеріалів, зібраних у 1934 році з теми: «Типологія і продуктивність заплавних водойм».

Крім камеральної роботи станція провадила у Старосіллі польову роботу, збираючи різні матеріали у заплавних водоймах.

[...]^{*5}

Видавничий план станції виконано, як показує така таблиця:²

[...]^{*2,7}

ІНСТИТУТ БОТАНІКИ

На 1935 рік інститутом заплановано було 66 тем, з яких 1 має 4 окремі частини (4 виконавця). Дві теми знято: одну за смертю виконавця (акад. Кащенко М. Ф.) і одну за звільнення виконавця (Коломієць І. О.). Всі 64 теми мали бути розпочаті з I півріччі. Про хід виконання тематики акад. Вотчала [Є. П.], через відсутність його, та іншоміських академіків (крім акад. Любименка [В. М.]) інститут відомостей не одержав. Таких тем всього 12.

Тему проф. Льовшина [О. М.] (про вплив ультра-коротких хвиль на рослину), яку було спочатку поставлено за замовленням НКЗемсправ, а потім знято з плану в зв'язку з уходом виконавця з інституту, потім знов включено до плану (проф. Льовшин [О. М.] повернувся до роботи), але в обмеженому масштабі, бо дотації від НКЗему не одержано. Через недержання дотацій також на інші госпрозрахункові теми (від НКЗему та НКМПрому) деякі з них не розпочато («Вивчення сировинної бази фарбників») чи розпочато зі значним запізненням й вивчаються у вузькому масштабі («Визначення майбутнього врожаю») на кошти лише Ради вивчення виробничих сил, «Вивчення деяких фондів плодово-ягідних рослин» – на кошти інституту. Отже, перший досвід зв'язку з госпорганом дав дуже

¹ Так у документі. Правильно: Вінницький інститут сільської гігієни.

² Загальна кількість праць – 3.

незначні, чи навіть негативні (довга затримка низки робіт) наслідки. Треба сказати, що з боку інституту було докладено багато зусиль, щоб забезпечити належну й своєчасну постановку цих важливих тем, але зусилля інституту розбилися через пасивність його контрагентів.

Все ж таки 4 важливіших госпрозрахункових теми розроблюються, хоч і в більш вузькому обсязі. По першій («Вивчення майбутнього врожаю» – замовець НКЗемсправ), закладено польові спроби та переводяться належні спостереження з[а] ярою пшеницею в Харкові, а також запроваджено підготовчі роботи до закладки спроб з озимою пшеницею в Києві. По другій темі («Вплив УКХ на рослину» – замовець НКЗемсправ), проведено відрядження виконавця до Москви для ознайомлення з роботою по УКХ; укладено умову з Рентгенінститутом¹ на спільне опрацювання теми. Проведено висів обробленого промінням («облученого») матеріалу (хвилями від генераторів малої і великої міцності), провадяться систематичні спостереження над висівним матеріалом, тощо. По темі «Інтродукція та селекція Далекосхідних та Закавказьких лікарських рослин» (замовець НКМПром) висіяно 74 види лікарсько-ефіродайних та олійних рослин в питомнику, з них дали всходи 18 видів, над якими й провадяться дальніші спостереження; крім того, в Голосієві на полі висіяно з насіння Акліматсаду 36 видів лік[увальних], ефіродайних, технічних та харчових культур. Потрібно зібрати насіння для інтродукції на Кавказі й в Казахстані, але за браком коштів (не відпущені замовцем) це неможливо. По четвертій темі: «Вивчення диких фондів корисних рослин» (замовець НКМПром) робота провадиться в масштабі попереднього року, бо коштів від замовця не одержано.

В звітному півріччі мали закінчитися 5 окремих тем і частина комплексної теми «Флора УСРР» (част[ина] «в»). Відомості є про цю останню роботу та ще про 1 тему. Інші 4 теми знаходяться серед тих 12, про яких відомостей немає.

Цілком закінчено роботу «Природні кормові займища АМСРР» (Клеопов Ю. Д.), що перейшла з 1934 р. Закінчено і літературно оформлено рукопис «Природня рослинність АМСРР та її кормова характеристика» розміром 7 [друкованих] аркушів (в 1935 р. оброблено матеріали експедиції геоботаніків до АМСРР, яка відбулася в попередньому році).

Частину комплексної теми «Флора УСРР», наук[овий] співробітник Лоначевський О. О. мав закінчити до 1 травня [1935 р.], не довиконано, бо з 9 родин² закінчено 6, а 3 перенесено на осінь, але виконано приблизно 90 % роботи (Лоначевський О. [О.] одночасно виконує ще одну частину тої ж теми).

Крім того, дотерміново виконано (запрошено до роботи ще 2 авторів, не співробітників інституту, проф. Мацкова [Ф. П.] і Толмачова [І. М.] тему акад. Любиценка [В. М.] і проф. Кузьменко [А. А.]: опрацювання матеріалів до монографії «Фізіологічні основи розвитку рослинного організму» (замість 15 грудня [1935 р.] – в липні). Робота являє собою збірник-зводку новіших робіт по фізіології розвитку рослин під назвою: «Яровізація та озимізація» обсягам 15 друк[ованих] арк., здана до видавництва «Сельхозгиз»³.

¹ Так у документі. Правильно: Київський науково-дослідний рентгено-радіологічний інститут НКОЗ УСРР.

² Так у документі.

³ Так у документі. Правильно: «Сільгоспвидав».

Роботи, що мають закінчитись у 2 півріччі, в значній більшості розпочато в належні терміни і проводяться нормально (крім вищезазначених тем за замовленнями). Не розпочато роботу по темі «Дослідження кормових займищ верхів'я Куяльників і Тилігулу» (Клеопов Ю. [Д.] і Білик Г. [І.], початок за планом 1 травня [1935 р.]. Затримка мається по темі проф. Товстоліса [Д. І.] «Виховання соснових лісостанів з постійною підсочкою» в зв'язку з тим, що кошти трестом «Українліс» не відпускались й оформлення досвідного лісгоспу затяглося. По темі проф. Паламарчука А. І. і Лук'янова Д. П.: «Інструкція та селекція далекосхідних і закавказьких лікарських рослин» за угодою з НКМПромом, інститут мав одержати дотацію й провести експедицію з 1 червня [1935 р.] (збір насіння на Кавказі і Казахстані). Але, дотацію поки що не одержано, і експедицію не реалізовано. По темі Лук'янова Д. П.: «Інструкція і селекція нових форм арахісу», план засіву арахісу в Голосієві не виконано через брак насіння, замість 1 га засіяно 4000 кв[адратних] метрів. Для удосконалення роботи проведено 3-х тижневе відрядження виконавця до акад. Лисенка [Т. Д.] по питаннях яровізації арахісу.

Одною із істотних перешкод до нормального розгортання робіт по більшості запланованих тем є відсутність досвідних ділянок. Лабораторія цитології та ембріології, напр[иклад], примушена використовувати чужу досвідну станцію в Святошино та Ботанічний сад міськради. Перша та друга ділянки не забезпечені водою; для культур багаторічних взагалі немає місця, і посадки доводиться робити в обмежених розмірах. Дільниця нового Ботанічного саду в Голосієво¹ до цього часу за інститутом не закріплена, а це негативно відбилось і відбивається на виконанні запроєктованого на початку року плану робіт. Усунення цієї перешкоди – невідкладна справа дня, а би всі останні роботи на дільниці в Голосієво були переведені за нормальних умов.

Крім планової роботи в звітному півріччі пророблювались такі теми поза планом:

1. Модилевський Я. С. – «Вивчення профаз гетеротипного ділення у².
2. Оксіюк П. Ф. – «Ембріологічна характеристика аномальних форм цукрового буряка, що виникають в наслідок інцухту».
3. Мойсеева М. Н. – «Дріжджі, як детектор для мітогенетичного проміння».
4. Персидський [Д. Я.] – Ембріологічне дослідження пшениці, що вирощувалась в умовах ґрунтової посухи через припинення поливу, в різні стадії розвитку рослин».
5. Ролл Я. В. – «Альгологічні замітки до екології деяких вольвоксових водоростей».
6. Занкевич Є. Х. «Вплив рентгенівських промінів на індивідуальний розвиток рослин».
7. Маргара І. В. «Вплив короткого фотоперіоду на ріст та біохемічні властивості топінамбура». Роботу по темі закінчено, літературно оформлено та швидко буде здано до друку.

Всі ці теми закінчуються в другому півріччі, або в 1936 р.

Щодо видавничого плану, то хід виконання його видно з такої таблиці:³

[...]^{*2,7}

¹ Так у документі. Правильно: Ботанічний сад Інституту ботаніки.

² Далі в документі не прочитано фразу, надруковану латиною.

³ Загальна кількість праць – 5.

ІНСТИТУТ МІКРОБІОЛОГІЇ¹

Інститутом заплановано на 1935 р. 51 тема – всі вони розпочинаються в I-му півріччі. Мали закінчитися в звітному півріччі 4 теми, які й закінчено своєчасно, літературно оформлено й апробовано.

Перші три роботи – 1) «Мікрофлора томатів-пюре на різних етапах технологічного процесу» (Непомняща М. Л., Ліberman Л. А., Рождественський В. С.), 2) «Мікрофлора кабачків-соте на різних етапах технологічного процесу» (Медвинська Л. Ю., Рождественський В. С.) та 3) «Причина біологічного бомбажу фруктових консервів на заводі «1 травня» (Стадниченко М. В.) – являють з себе розробку матеріалів Молдавської експедиції минулого року. Ці матеріали дозволили на основі мікробіологічних досліджень встановити низку хиб в технологічних процесах при виготовленні та стерилізації овочевих і фруктових консервів, які й викликають зрештою псування продукції, та подати конкретні вказівки щодо поліпшення цих процесів. Робота направлена для друкування до Ради виробничих сил при УАН у збірнику по Молдавській комплексній експедиції; 4) «Вплив бактерійних заквасок на якість силоса» (Середенко Л. Л.). Виявлено позитивне значення заквасок чистими культурами молочно-кислих мікробів – це поліпшує силоси, щодо зберігання вуглеводів і білків. Ця робота, хоч і не вирішує питання цілком, може служити відправною точкою для подальших робіт в цій галузі.

Дотерміново виконано частину «і» комплексної теми «Коклюш», а саме – «Бактеріофагія при коклюші» (Френкель Г. М.). Одержано міцний бактеріофаг коклюшної палички та розроблено нескладну й приступну методику його здобування. Це важливе досягнення, бо в світовій літературі є лише окремі вказівки щодо виявлення самого феномену бактеріофагії при коклюші. Практичне значення роботи полягає в тому, що відкриваються нові перспективи активної боротьби з коклюшем, проти якого медицина була безсила.

Поза планом виконалися такі теми: 1) сумісно з Інститутом біохемії УАН відділом дріжджів закінчено тему: «Підбор раси дріжджів та опрацювання способів культивування їх з метою підшукування дріжджів з найменшою кількістю пуринових речовин – для харчування», яка є тільки початок роботи в цьому напрямі, але й зараз вже вказує на можливість великого успіху в цій справі. 2) «Токсична дія дизентерійних бацил та їх бактеріофаголізатів на нервову систему в досвідах на тваринах», яку частково було розпочато ще в 1934 році. Тему виконано разом з Київським нейропсихічним інститутом. Робота являє з себе детальне вивчення розладу нервової системи під впливом токсину дизентерійних бацил та ролі бактеріофагії в патогенезі цих розладів. Ця робота дає дуже цінні практичні й теоретичні наслідки.

Тематика, що в першому півріччі не закінчується, виконується, за відомостями інституту, в основному відповідно робочим планам. Крім вищезазначених наслідків щодо терапії по темі: «Бактеріофагія й профілактика коклюшу», важливі наслідки одержано по темі: «Профілактика й терапія гноєридних інфекцій за допомогою бактеріофагії» при лікуванні гнойних ран, гнойних захворювань вуха, ротової порожнини та зубних хвороб.

¹ Так у документі. Правильно: Інститут мікробіології і епідеміології ім. Д. К. Заболотного.

В зв'язку з проведенням експедиційної роботи по бактеріофаго-профілактиці дизентерії в Донбасі інститутом було виконано понадпланово замовлення НКЗ УСРР на 3500 літрів антидизентерійного бактеріофагу вартістю в 105 тис. крб.

Робота щодо синтезу тирозину мікробіологічним шляхом, являє цікаву з теоретичного боку розвідку щодо синтезу амінокислот мікробами. Удалося встановити ряд мікробів, які мають цю синтетичну здатність щодо тирозину. Є наслідки також в інших галузях.

Через неодержання дотації не тему «Здобування цитратної кислоти за допомогою грибків» довелося цю тему звузити.

Затримка кредитів в першому кварталі відбилася негативно на розгортанні тематики інституту, особливо в секторі сільського-господарської мікробіології, який потребує значних витрат в першому кварталі.

Піврічного плану [видань інститутом] виконано так:¹

[...]^{*2,7}

ІНСТИТУТ КЛІНІЧНОЇ ФІЗІОЛОГІЇ

На 1935 р. інститутом заплановано 33 теми. У звіті інституту є відомості лише по 24 темах, бо від академіка Воробйова [В. П.] відомостей не одержано, а акад. Ющенко [О. І.] повідомив наприкінці півріччя, що робота в нього лише розгортається.

Ці 24 теми охоплюють роботу 3-х відділів інституту: патофізіології, клінічної медицини та патоанатомії.

В I півріччі з цих 24 тем мали бути розпочаті 23, а закінчені 3 теми цілком, а 1 частково (окрема частина).

Зі звіту інституту видно, що протягом півріччя план у багатьох місцях змінено, щодо формулювань тем, виконавців і термінів. Розпочато в I півріччі всі 24 теми, при чому тему, яку було заплановано на 2-ге півріччя виконано в 1-му. Початок кількох робіт запізнився через брак апаратури. Запізнилася на 1 місяць і експедиція до Кавказа (замість 1 червня [1935 р.] – 7 липня [1935 р.]).

З намічених за планом до закінчення в I півріччі 4 робіт, закінчено лише одну, щодо інших, то за повідомленням дирекції терміни раніш зазначені в плані інституту – помилкові. Замість цих закінчені інші теми дотерміново.

Закінчено протягом I півріччя такі роботи:

З цикла тем по проблемі втоми в відділі пато-фізіології – Медведєва Н. Б. «Про вплив мускульної роботи на обмін речовин у тканинах, що ізольовані від тварин з пошкодженням печінки». В плані цю тему сформульовано так: «Роль печінки в обміні тканин при втомі».

Цими роботами виявлено, що у нефритичних тварин відбуваються зміни характеру обміну в формі переважання анаеробних процесів над оксидативними і недостатність репараційної фази, а у тварин з пошкодженням печінки відбуваються зміни типу обміну в печінці, селізинці, нирці й мускулі та зміни реакцій з боку обміну на мускульну роботу. Доповідь про ці роботи була зроблена на червневій сесії УАН. Роботу здано до друку.

В клінічному відділі закінчені теми: «Втомленість і втома хворих з недостатністю серцевосудинної системи» (акад. Стражеско М. Д.), «Хемічні зміни крові при втомі серцевих хворих» (Василенко В. Х., Соколинський Д. А.), «Період

¹ Загальна кількість праць – 5.

поновлення при втомі серцевих хворих» (Василенко В. Х.), «Хемічні зміни крові при втомі ниркових хворих» (Базилевич І. В.) та (Туровець І. М.).

В плані замість перших 3-х тем сформульовано лише одну тему: «Роль порушень функцій серцево-судинної системи в генезі втоми», яка розподіляється на зазначені три частини.

В цих клінічних роботах був вивчений процес втоми у серцевих та нефритичних хворих. Знайдена аналогічність змін обміну при втомі й недостатності кровообігу, з'ясована роль втоми в патогенезі декомпенсації, подана раціональна методика вивчення процесів втоми на людині та намічені певні профілактичні заходи до виникнення декомпенсації. Ці роботи були оголошені на засіданні медичної групи червневої сесії УАН.

По темі «Втома в умовах зниженого атмосферного тиску» Сиротиніним М. М. виконано ввідну роботу «До питання про профілактику хвороби висот», яка накреслює методи боротьби з цією хворобою.

Про проблемі алергії та імунітету закінчено та здано до друку роботу Смирнкової-Замкової О. І. – «Значення патологічних змін в мозку у морських свинок при експериментальному тифі». Ця робота доводить обмежене значення змін в головному мозку морських свинок при експериментальному тифі. Крім того, Слинько О. Ф. і Капраном С. К. здано до друку роботу: «Вплив гіперглікемії організму на опсонічні властивості кров'яної сироватки», як першу частину теми: «Вплив гіперглікемії та гіпертермії на розвиток піодермітів». По проблемі злоякісного росту закінчено роботу Юдіної Н. Д. – «Лейкемія, як неопластичний новотвір» де висовується питання на підставі великого експериментального матеріалу, що лейкемія є неопластичне захворювання крові. Це перша частина планової теми «Патогенез еритролейкозів».

Інші теми за відомостями інституту, виконуються відповідно до плану.

Крім запланованих тем виконується 9 тем поза планом, з яких вже 7 закінчено. Акад. Богомолець [О. О.] здав до друку роботи: 1) «Феномен аутокатализи й трансфузія крові». Робота має велике теоретичне й практичне значення. Висунуто нову теорію механізму впливу на організм трансфузії крові. Богомолець О. О. трактує гемоклазію, як явище типу аутокатализу. 2) «Про деякі спірні питання гемодинаміки». В цій роботі акад. Богомолець О. О. дає дальший розвиток вчення про роль атмосферного тиску і розподіл бокового тиску по судинах, а також з'ясовує роль колоїдно-осмотичного тиску для обміну води між кров'ю і тканинами.

3. Горев М. М. – «Роль нервової системи в патогенезі судинних розладів при анафілактичному шоку». Доведено, що в механізмі анафілактичного шоку нервова система керуючої ролі не відіграє, а головна роль належить периферії.

4. Дінабург [Г. Д.] «До питання про гострі некротичні мієліти». Роботою доведено значення інфекції в генезі цього захворювання.

5. Соколинський Д. А. «Лікування ревматизму саліцилатами». Виявлено, що зміна кислотно-лужної рівноваги в кислу сторону зменшує гіперергічний стан організму. Встановлено раціональні терапевтичні вказівки при лікуванні гострого ревматизму.

6. Туровець І. М. – «Метода дослідження артеріовенозної різниці». Доведено недостатність попередніх методів і подано нову методику дослідження.

7. Базилевич І. В. «Метод визначення швидкості легеневого кровообігу в різних відрізках кровоносної системи». Дано покращання методу.

Крім того розпочато й буде закінчено в 2-му півріччі такі теми:

8. Грагеров Р. Б. «Опсонічні властивості кров'яної сироватки та фагоцитарні властивості білокрівців після повторення кровопускань».

9. Капран С. К. і Слинько О. Ф. «Вплив на організм ранньої гіпофізектомії».

За обсягом роботи план I-го півріччя можна вважати за виконаний, але треба вимагати від інституту уточнення формулювань робіт в плані і більш чітке фіксування термінів.

Як виконано інститутом видавничий план, видно з такої таблиці:¹

[...]^{*2,7}

ІНСТИТУТ БУДІВЕЛЬНОЇ МЕХАНІКИ

За планом Інститут будівельної механіки мав розгорнути у першому півріччі роботу по 15 темах: фактично у I півріччі опрацьовувалось лише 11 планових тем (3 теми було знято за відсутністю фінансування з боку замовців; 1 тему, що до неї мали приступити за планом 1 січня [1935 р.], буде розпочато лише у II півріччі). Поруч з плановими темами інститут опрацьовував у I півріччі ще 5 позапланових тем.

За планом інституту передбачалось закінчити у I півріччі 3 теми (по сектору будівельної механіки конструкцій).

Одну в цих тем – «Розрахунок стійкості дерев'яних арок» (Корноухов [М. В.], Варвак [П. М.]), яка виконувалась за замовленням Центрального інституту промислових споруд, було виконано повністю у звітному півріччі і здано замовцеві. В цій роботі досліджено методику розв'язання задачі стійкості арок в загальному вигляді, одержано розв'язання для всіх практичних випадків, а також намічено проблематику дальших досліджень.

Щодо двох інших тем, які мали бути закінчені звітнього півріччя («Вплив конструктивних особливостей балочних ферм на їх роботу» і «Вивчення роботи дерев'яних ферм під дійсним навантаженням»), то тут має місце певне відставання від плану: на 1 липня [1935 р.] обидві роботи виконано без оформлення, оформлення буде закінчено протягом липня.

По Кафедрі математичної фізики терміново виконано одну тему «Вивчення стаціонарних коливань в нелінійній механіці» (акад. Крилов [М. М.] і д[окто]р Боголюбов [М. М.]). В роботі розглянуто прості методи, що дозволяють на підставі властивостей формальних рішень (зокрема на підставі властивостей першого наближення) судити про відповідні властивості точних рівнянь.

Щодо незакінчених тем, то більшість з них розроблюється успішно і не відстають від робочого плану; проте дві теми значно відстали (робота, щодо розрахунку споруджень за критичними навантаженнями, а також дослідження динамічної границі пружності).

Зняття кількох робіт за відсутністю фінансування, а також згадане вище відставання деяких тем від плану компенсуються досить інтенсивною роботою інституту у звітному півріччі над плановими темами, що деякі з них вже мають досить високий процент готовності. Так, успішно була розгорнута робота щодо проектування випробувальних машин для ЦАГІ, яка за основним своїм об'єктом

¹ Загальна кількість праць – 2.

вже мала бути незабаром закінчена; роботу, щодо випробування дерев'яних ферм на тривале навантаження теж виконано в значній частині.

Отже, підсумовуючи наведене вище, слід констатувати, що інститут свій тематичний план за півріччя виконав і має всі передумови для успішного виконання річного плану.

Видавнича робота інституту характеризуються такими даними:¹
[...]^{*2,7}

ІНСТИТУТ ГІРНИЧОЇ МЕХАНІКИ

За планом інститут мав розробити у I півріччі 14 тем, фактично опрацьовувалось лише 11 тем планових, а також 1 позапланова.

За планом інститут мав закінчити у I півріччі одну тему («Кулачне концентричне гальмо підйомної машини» – Ващенко [П. Г.]). Цю тему було закінчено своєчасно. В роботі цій розв'язано питання про раціональний профіль кулака кулачного гальма та дано метод розрахунку. Наслідки цієї роботи мають значення для гірничого машинобудівництва, зокрема для виготовлення підйомних машин невеликої потужності. Протягом I півріччя було опрацьовано ще одну позапланову тему «Про коефіцієнт статичної надійності аварійного гальма шахтної підйомної машини» (Ващенко [П. Г.]). В роботі дається теоретичне обґрунтування величини коефіцієнта статичної надійності, який до цього часу так в Радянському Союзі, як і закордоном встановлювалось без будь-яких обґрунтувань. Роботу цю доповідалось на червневій сесії УАН.

Щодо стану з розробкою тем, які мають бути закінчені у II півріччі, то треба сказати, що по більшості з них робота йде нормально й не відстає від плану; проте маються дві теми, що не будуть закінчені вчасно. Перша тема: «Теорія питання про шахтний підйом з кулаками і без них» не буде закінчена через хворобу виконавця; інша тема: «Спосіб осушення пливунів для розробок Байдаківського родовища» значно відстала від плану в зв'язку з затримкою підготовки ділянок для експериментів.

Отже, загальний висновок щодо виконання плану інституту такий: інститут виконав тему, що за планом мала закінчитись в I півріччі і крім того закінчив ще одну позапланову тему; проте план в цілому інститут не довиконав (на 14 тем 3 планових тем не розпочато розробкою, 2 теми значно відстають від робочого плану).

У порівнянні з минулим роком робота інституту поліпшилася.

Виконання видавничого плану за I півріччя характеризується такими показниками:²

[...]^{*2,7}

ІНСТИТУТ ЕЛЕКТРОЗВАРЮВАННЯ

За планом інститут мав розробляти в першому півріччі 17 тем, фактично опрацьовано 15 (дві теми перенесено на друге півріччя).

Інститут мав закінчити в першому півріччі 3 теми. Фактично закінчено 4 теми, одну з планових тем виконано дотерміново. Було закінчено такі роботи:

1. Акад. Патон [Є. О.], Горбунов [Б. М.], Бернштейн [Д. Й.] «Експериментальне порівняння міцності стикових, лобових та флангових швів при вібронавантаженні».

¹ Загальна кількість праць – 4.

² Загальна кількість праць – 1.

В наслідок досвідних випробувань встановлено величину знакоперемінного вібраційного опору трьох типів швів при різному числі обтяжень. Висвітлено питання про міцність з'єднань з фланговими швами при статичному і вібраційному обтяженні. Побудовано графік зменшення статичної й вібраційної міцності в залежності від геометричних розмірів з'єднань, запропоновано метод розрахунку. Розглянуто також засоби збільшення вібраційної міцності з'єднань з фланговими швами.

2. Горбунов [Б. М.], Дзевалтовський [К. Й.] – «Випробування на повторний угін зрівняльних приладів зварного типу».

За замовленням Науково-дослідного інституту шляхів¹ НКШ було випробувано зрівняльні прилади зварного типу. Роботу передано замовцеві.

3. Бернштейн [Д. Й.] – «Проектування зварної прогінної будови путепроводу² на ст[анції] Ніжен».

За замовленням будівельного відділу ПЗЗ інститут спроектував, виготовив та випробував прогінну будову путепроводу, що його встановлено на ст[анції] Ніжен».

4. Шеверницький [В. В.], Поляк [Б. В.] – «Вплив високих температур на структуру швів».

Проведено металографічне дослідження зварних швів з метою визначення азоту, що вилучився в натопленому металі; проведено також ударні випробування при різних температурах.

Щодо незакінчених робіт, то вони опрацьовуються цілком успішно не відстаючи від плану (деякі роботи навіть виконуються дотерміново), крім одної теми «Вплив високих температур та гартування на механічну міцність стикових швів»; цю тему не буде закінчено своєчасно через низку якості випробуваних зразків і термін її закінчення буде продовжено.

Крім планової тематики інститут виконав ще поза планом низку невеликих госпрозрахункових тем.

Отже, інститут тематичний план I півріччя виконав.

Видавничий план I півріччя також виконано інститутом:³

[...]^{*2,7}

ІНСТИТУТ ТРАНСПОРТНОЇ МЕХАНІКИ

Тематика 1935 р. Інституту транспортної механіки розв'язуючи питання динаміки рухомого складу та колії експлуатації теоретично та експериментально в лабораторних умовах, зв'язана з цілим рядом завдань, поставлених в наказах Наркомшляхів [...] ^{*1} про боротьбу з аваріями та прискорення обігу залізничних вагонів.

Заплановані теми розпочато та в основному виконано в наміченому для першого півріччя обсязі, за винятком експериментального дослідження гольчатих підшипників, яке виконується за замовленням НКШ, через запізнення остаточного ствердження умови з Вагоноуправою.

Безпосередніми наслідками розробки тем являється встановлення умов безпеки руху та міроприємств до попередження аварій, найбільш доцільного проектування рухомого складу та колії, маршрутизації та виконання розпису поїздів.

Для безпосередньої допомоги залізничному транспорту інститут протягом травня-червня виконав ряд окремих робіт: а) перевірка горки ст[анції] Дарниця,

¹ Так у документі. Правильно: Український науково-дослідний інститут безрейкових шляхів і транспорту.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: шляхопроводу.

³ Загальна кількість праць – 2.

б) розробка міроприємств по попередженню обривів поїздів по окремих дільницях ПЗЗ, г) складання методології тяглових розрахунків по окремих дільницях ПЗЗ, д) допомога в справі організації східчастих маршрутів.

Крім того, колектив [...] ^{*1} спільно з бригадою ХПТ [виконав] такі роботи по ПЗЗ:

а) перевірка технічних швидкостей групових поїздів на ПЗЗ,

б) організація експлуатаційної роботи ст[анції] Дарниця.

Одночасно для практичної перевірки та застосування наслідків розроблених тем інститут поставив та виконав спеціальні дослідження по запровадженню східчастої маршрутизації на ПЗЗ.

Наслідки цього досвіду цілком опрацьовано інститутом та ухвалено технічною нарадою НКШ, а метод східчастих маршрутів передбачається запровадити по всій мережі залізниць.

Видавнича робота інституту характеризується такими даними:¹

[...] ^{*2,7}

КАФЕДРА АЕРОГІДРОДИНАМІКИ

З 5 тем, що були передбачені за планом кафедри, фактично опрацьовувалось у I півріччі – 4 теми. Одна з планових тем («Гідропередачі для автомашин») не розроблялась в зв'язку з тим, що кафедрі не вдалося забезпечити її фінансування.

Розпочаті розробкою теми мають вже досить високий % готовності і мають бути закінчені у II півріччі.

ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ МАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

Заплановані на 1935 рік 23 теми всі розпочинаються в першому півріччі. Фактично розпочато 22 теми, бо одну роботу замість 1 травня [1935 р.] розпочато 1 липня [1935 р.], себ-то перенесено на 2-ге півріччя.

Тема Кульської А. А. «Трипільська кераміка» – єдина, яка за планом закінчується в I-му півріччі. Зі звіту видно, що завдання роботи – дослідження виробничого технологічного процесу трипільської кераміки в старовинні часи й встановлення критерія про місце виробничих експонатів. 1 липня [1935 р.] роботу передано дирекції, але в якому вигляді – не відомо.

Щодо інших тем, себ-то до ходу виконання тематичного плану в цілому, то за думкою дирекції: «виконання плану співробітниками інституту за минуле півріччя 1935 р. було значно краще, ніж в 1934 році: теми цього півріччя виконуються більш прискореними темпами, ніж раніш. Це дає певність, що річний план, цього року буде виконаний».

По деяких темах виконано значну частину роботи, напр[иклад] по темі Заглади Н. Б. «Колгоспи Полісся» етнографічний нарис, – весь матеріал зібраний і в основному літературно оформлений. По темі Мовчанівського Ф. М. «Городища Київської Русі» перша частина «Райковецьке городище XI–XIII стол[іття]» виготовлена до друку. По ряду тем зібрано багато літературного та ілюстративного матеріалу.

[...] ^{*7}

Поза планом виконувались такі роботи:

1. Петров В. П. – «Родове суспільство Західної Європи». По цій темі: а) опрацьовано спеціальну літературу про давніх германців (3000 карток).

¹ Загальна кількість праць – 1.

б) Видруковано розвідку: Фр[ідріх] Енгельс про родовий лад у давніх германців. (Записки ІМК¹ кн. 3–4).

в) Друкується розвідка про родові суспільства у давніх германців у збірнику Академії наук СРСР (2 1/2 аркуш[ів]).

г) Здано до друку розгорнену рецензію-статтю з приводу праці Удальцова А. Д. про родовий лад у давніх германців (2 др[укованих] арк. в 5–6 кн. «Записок»).

2. Грушевська К. М. Протягом І-го півріччя впорядкувала та виготовила до друку частину праць акад. Грушевського [М. С.]:

1. Історія укр[аїнської] літератури, т. VI, подано до Видавництва УАН 1 червня 1935 р.

2. Історія України, т. X, подано до Президії УАН 22 червня 1935 р.

[...]^{*5,7}

Видавничий план в І-му півріччі виконано інститутом так:²

[...]^{*2,7}

ІНСТИТУТ ДЕМОГРАФІЇ ТА САНІТАРНОЇ СТАТИСТИКИ

Інститут за планом мав розробляти в І півріччі 13 тем. Фактично опрацьовувалось 9. Не розроблялись карти для економічного атласу УСРР. («Карта щільності людності УСРР» та «Карта письменності людності УСРР» – можуть бути розроблені тільки на базі чисел майбутнього перепису людності, отже, вирішено до цих карт матеріалів не розробляти. «Карту санітарної характеристики УСРР» буде виконано відділом санітарної статистики інституту, як тільки поступлять потрібні асигнування від Держплану УСРР).

Нема відомостей щодо теми, яку виконує акад. Корчак-Чепурківський [О. В.].

Жодна з тем, що розробляє інститут за планом не закінчується цілком в І півріччі. За планом в першому півріччі лише частково закінчується одна велика тема «Система нових таблиць доживання і плодючості в СРСР», що виконується за замовленням ЦУНГО СРСР.

Інститут закінчив в першому півріччі 4 розділи (з них 3-й розділ закінчено дотерміново, 4-й розділ розроблено поза планом і поза умовою з ЦУНГО СРСР):

1. Проект системи нових таблиць доживання для СРСР в розрізах: територіальному, за народностями і в соціально-виробничо-професійному.

2. Методика збирання й доведення даних перепису та поточного обліку під кутом зору вимог, які ставляться при побудуванні таблиць смертності.

3. Проект складання таблиць плодючості.

4. Проект виучування смертності за причинами у зв'язку з побудуванням таблиць смертності.

Інститутам запропоновано 272 серії таблиць доживання в територіальному розрізі, 38 – за народностями та 144 таблиці – в соціально-виробничо-професійному. Крім того, запроєктовано 337 таблиць плодючості. Смертність людності інститут передбачав вивчити за допомогою аналізу причин смерті. Розроблена інститутом система має можливість вивчити процеси репродукції людності в СРСР.

Всі закінчені роботи передано для оперативного використання ЦУНГО СРСР. Всі схеми інституту в основному прийняті.

¹ Так у документі. Правильно: Наукові записки Інституту історії матеріальної культури.

² Загальна кількість праць – 3.

Щодо незакінчених тем, то відставання від робочого плану має місце лише по одній темі «Система статистики населення СРСР і УРСР» – Карцев [М. П.], в зв'язку з тим, що виконавець три місяці був на соцстраху. Решта тем, на думку інституту, від плану не відстають і будуть закінчені своєчасно.

Отже, інститут тематичний план в I півріччі в основному виконав.

[...]^{*7}

БІБЛІОТЕКА УАН

За планом у першому півріччі бібліотека УАН мала розробляти 16 тем. Фактично опрацьовувались ці 16 планових тем, а також 1 позапланова тема – «Provinciale Romanum», невідомий друк Гутенберга [Й.]. Цю тему було поставлено в зв'язку з новою знахідкою друків Гутенберга [Й.].

За планом бібліотека мала закінчити в першому півріччі 3 теми.

Одна з цих тем «Ромен Роллан (бібліогр[афічний] покажчик літератури й перекладів») була закінчена 1 липня [1935 р.]. Зібрано було покажчики всіх перекладів творів Ромен Роллана рос[ійською] і укр[аїнською] мовою, всю критичну літературу та виступи Роллана Р., як публіциста.

Інші дві теми (Зданевич [Б. І.] – «Каталог інкунабул бібліотеки УАН» – т. II; Маслов [С. І.] – «Опис слов'янських видань XVI–XVII ст. Бібліотеки УАН») не були виконані в першому півріччі, і термін їх закінчення перенесено на II півріччя.

Щодо незакінчених тем, то розробка за даними бібліотеки теми «Систематичний каталог Бібліотеки УАН та принцип його перебудови» значно відстає від робочого плану.

Видавничий план зовсім не виконано, що видно з таких даних:¹

[...]^{*2,7}

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

За звітне півріччя робота УАН розгорталась в умовах утворених переведеною в 1934 р. цілковитою перебудовою роботи Академії. Для I-го півріччя 1935 року характерним є: закріплення досягнень 1934 р. дальше зміцнення нової організаційної структури, зростання наукових кадрів, поширення матеріально-технічної бази н[ауково]-д[ослідних] установ (нові будівлі інститутів, нові лабораторії та устаткування) поширення зв'язків УАН з плановими та господарчими органами (Держпланом УСРР, Наркоматами) та з галузевими н[ауково]-д[ослідними] інститутами. Вже в цьому році мав свій практичний позитивний вплив на роботу Академії перевод столиці УСРР до Києва.

Нові умови роботи забезпечили в звітному півріччі краще виконання тематичного плану установами УАН в порівнянні з I-м півріччям 1934 р.

Проте, слід відзначити прориви на окремих ділянках роботи.

За планом нижче зазначена група установ мала розроблювати 540 тем. Фактично розроблювалось 486 тем. Про хід виконання 21 тем інститути відомостей не мають (головно, це теми іншоміських кафедр). Позапланово розроблювалось 40 тем, а разом (планових та позапланових) – 526 тем. Мало бути закінчено 75 тем, фактично закінчено 51 тему.

[...]^{*7}

¹ Загальна кількість праць – 1.

Отже, за звітне півріччя тематичний план виконали 12 установ УАН, наближуються до виконання плану – 6 установ, [...]»⁷.

В частині виконання видавничого плану відмічається в цілому по УАН деякий зріст зданої до друку продукції, що бачимо з таких даних: [...]»⁷.

ІР НБУВ, ф. X, од. зб. 14550, арк. 1–40. Машинопис.

№ 90¹

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА АН УСРР ПРО РОБОТУ ЗА 1935 р.²

[...]»¹. В составе Академии организовано 20 институтов; 15 отдельных кафедр; одна из крупнейших в мире библиотек, имеющая до 4 миллионов книг; 3 крупных музея (геологии, зоологии и ботаники); две обсерватории и Гидробиологическая станция. Академия располагает издательством и 17 научными журналами.

[В] Академии создано 137 лабораторий, 8 мастерских, выделено 2 заповедника. Некоторые лаборатории, как например, Института химической технологии, оборудованы лучшими импортными приборами и аппаратурой. За последние два года построены новые здания для 3-х институтов, 1 жилой дом для академиков.

Бюджет Академии за 3 года увеличен с 5,5 млн рублей до 13 млн.

За последние два года количество работников Академии возросло почти в два раза. В Академии работает 1580 человек, из них 600 научных сотрудников: 48 академиков, 16 членов-корреспондентов, 118 докторов и кандидатов наук. Из 48 действительных членов Академии – 33 избраны в 1929 и 1934 годах.

Количество научных работников – украинцев с 247 в 1933 году увеличилось до 350 в 1935 г.³ [...]»¹

Работы ак[ад.] [А. А.] Богомольца по переливанию крови завоевали большой авторитет в СССР и за границей. Институт биохимии (ак[ад.] [А. В.] Палладин) работает над проблемами нервной деятельности, мускульной работы и утомления человека. Работа Института геологии во главе с акад. [Н. И.] Свитальским над проблемой нефти и цветных металлов на Украине уже дала возможность Главнефти организовать промышленную разведку в Ромнах. Совет по изучению производительных сил⁴ под руководством ак[ад.] [А. Г.] Шлихтера занимается изучением крупнейших народнохозяйственных объектов: Никопольского бассейна марганцевых руд, Криворожского бассейна и работает над проблемой экономического использования ископаемых в промышленности. Институт микробиологии⁵ (член-корреспондент УАН [И. Е.] Ручко) получил ценные данные в области применения бактериофага для борьбы с эпидемическими заболеваниями (дизентерия,

¹ Див. док. № 89.

² Заголовок складений упорядниками. Доповідну записку було направлено до ЦК КП(б)У, за результатами розгляду якої прийнято проект постанови ЦК КП(б)У про роботу Академії наук УСРР. Див.: Історія Національної академії наук України. 1934–1937. Документи і матеріали. – Київ : НБУВ, 2003. – С. 223–226.

³ Помилка в документі. Правильно: 1936 г. Див.: Історія Національної академії наук України. 1934–1937. Документи і матеріали. – Київ : НБУВ, 2003. – С. 223.

⁴ Тут і далі – так у документі. Правильно: Совет по изучению производительных сил УССР.

⁵ Тут і далі – так у документі. Правильно: Институт микробиологии и эпидемиологии им. Д. К. Заболотного.

коклюш). Институт строительной механики Академии во главе с членом-корреспондентом [С. В.] Серенсенем развернул работу по изучению прочности материалов для современных быстроходных машин, имеющих большое значение для авиации и турбогенераторного строения. Материалы института используются авиапромышленностью и строительством Дворца Советов в Москве. В области математических наук работы ак[ад.] [Д. А.] Граве и акад. [Н. М.] Крылова пользуются всемирной известностью, в частности, работы ак[ад.] [Н. М.] Крылова по нелинейной механике имеют большое практическое значение для современной техники. Академик [В. П.] Яворский работает над актуальными проблемами оборонной химии. Академик [Е. О.] Патон работает над новыми методами электросварки.

[...]¹. Академия принимает крайне слабое участие в разрешении таких важнейших вопросов сельского хозяйства, как поднятие животноводства, борьба с засухой в степи, вопросы агротехники. Академия не занимается вопросами металлургии и энергетики.

Некоторые институты Академии наук принижают уровень своей научной работы, беря на себя разработку мелких и узкопрактических вопросов в порядке договоров с хозяйственными организациями. Таких договоров в 1935 г. заключено 79 на общую сумму около 2 млн рублей. Институт химической технологии занимался вопросами хранения кондитерских изделий, разработкой стандарта синьки и составом дрожжей. Институт электросварки сваривал старые котельные трубы для заказчиков. Институт водного хозяйства занимается обычными анализами состава воды Днепра, но не участвует в разработке проблемы водоснабжения Днепра, оводнения степи, осушения Полесья. Институт ботаники работает над вопросами изучения биофлоры Уссурийского края и флоры Армении, в то время, как изучение флоры Украины производится крайне недостаточно¹.

Академия совершенно не обобщает опыта работы отраслевых институтов, не поддерживает с ними связи и подчас ведет параллельную с ними работу. Институт ботаники не связан с институтами Агрочоведения и Плодовоягодных культур Наркомзема², Институт физики не связан с важнейшим Украинским физико-техническим институтом, Институт зоологии не связан с Институтом «Аскания Нова»³, Институт химии не связан с отраслевыми институтами химии УССР.

Журналы Академии не обобщают опыт научной работы, ведущейся в УССР – в журналах участвуют работники одной Академии.

Академики и научные работники крайне редко выступают в союзной Академии и принимают недостаточное участие на всесоюзных научных конференциях.

Институты Академии наук не принимают мер к продвижению результатов своих научных трудов в производство, в отраслевые институты и учебные заведения.

¹ Далі викреслено речення: «В Институте зоологии акад. [И. И.] Агол занимается исключительно дрозofiлами, акад. [Д. К.] Третьяков изучает «бородки на жаберных дугах рыб», «глазной аппарат кефальных рыб».

² Так у документі. Можливо маються на увазі: Украинский научно-исследовательский институт агрохимии и химизации сельского хозяйства и Всесоюзный исследовательский институт плодового и ягодного хозяйства.

³ Так у документі. Правильно: Научно-исследовательский институт гибридизации и акклиматизации животных «Аскания-Нова».

Печатные труды Академии, как правило, распространяются в среднем не больше чем на 30 процентов, остальная масса литературы лежит на складах Академии. Например, труд ак[ад.] [Н. М.] Крылова «Основные проблемы нелинейной механики» распространен в количестве всего 59 экземпляров, остальные лежат на складе. Труд научного работника [К. В.] Панько об ускоренной проходке вертикальных шахт распространен на 26 процентов. Труд научного работника [В. Г.] Дроботко о мясных отравлениях распространен на 3 процента. Работы ак[ад.] [Е. О.] Патона по электросварке распространены на 18 процентов. Научные журналы институтов химии, физики и водного хозяйства за весь 1935 год вышли только по одному разу.

Ряд законченных работ Академии не внедряется в производство. Разработанный Институтом микробиологии способ получения лимонной кислоты из патоки не внедрен в производство. Ценные разработки Института строительной механики по вопросам прочности материалов не используются промышленностью УССР, в частности Харьковским турбогенераторным заводом. Не внедрены в производство автоматические способы электросварки, разработанные ак[ад.] [Е. О.] Патонем. Сконструированный Институтом физики аппарат для чтения слепыми в течение 2 лет не реализуется для практического использования.

Исключительной способностью характеризуется работа Академии в области общественных наук. Академия совершенно не занимается историей Украины, географией, литературой. Существующие институты общественных наук (истории материальной культуры, языковедения, демографии и статистики¹, еврейской культуры²) засорены чуждыми людьми, в подавляющем числе, малоквалифицированными для научной работы. [...] ¹

Одной из основных причин отставания Академии является плохая организация научной работы. [...] ¹

Отчеты академиков не заслушиваются. При Академии числится 15 кафедр академиков-одиночек, но половина этих кафедр в действительности не существует. Среди академиков имеются одиночки, которые для Академии являются «мертвыми душами»: ак[ад.] [Д. И.] Яворницкий (историк, филолог), [М. И.] Палиенко (юрист), [В. Ф.] Левитский (экономист, юрист). В тоже время ряд академиков [А. И.] Лейпунский, [П. Г.] Тычина к работе в Академии не привлекаются.

Президиум Академии в начале каждого года утверждает тематические планы институтов, но не в состоянии каждую тему рассмотреть по существу, ввиду их многочисленности и разнохарактерности – в 1935 году утверждено 683 темы и 234 проблемы. Планирование производится постоянно существующей Плановой комиссией в составе которой, кроме председателя, нет ни одного научного работника.

Академики берут на себя по 20–25 тем (ак[ад.] [В. А.] Плотников). На одного научного работника возлагается разработка нескольких разнородных тем. Отрицательно влияет на научную работу большое совместительство. Например, научный сотрудник Института химии [Я. Н.] Фиалков ведет в институте 3 темы, является консультантом в Аптекоуправлении, руководит группой аспирантов при Наркомздраве, читает курс лекций в 2-х учебных заведениях. Зам[еститель]

¹ Так у документі. Правильно: Институт демографии и санитарной статистики.

² Так у документі. Правильно: Институт еврейской пролетарской культуры.

директора Института демографии т[оварищ] [С. С.] Каган работает одновременно директором Института здравоохранения, начальником Планово-финансового управления Наркомздрава, редактором журнала профилактической медицины, заведующим кафедрой и читает лекции в Мединституте¹.

Подготовка кадров в Академии организована чрезвычайно плохо. Ликвидировав обычную аспирантуру, руководство Академии не укомплектовало докторантскую аспирантуру: из 88 мест укомплектовано только 7.

Кадры научных работников и окончивших ранее аспирантуру не закрепляются. За 1935 г. и 1936 г. ушло из Академии 57 научных сотрудников (10 процентов к общему составу).

[...]¹

Существующая система зарплаты не стимулирует работу научных работников. Оплата производится вне зависимости от квалификации научного работника, выполняемой темы и качества исполнения. В Институте биохимии младшие научные работники получают по 250 рублей в месяц, в Институте электросварки – по 350 рублей. Значительная часть научных работников вне Академии зарабатывают больше, чем в Академии. Например, старшие научные работники Института биохимии [С. Е.] Эпельбаум в Академии получает 350 рублей, вне Академии – 600 рублей; [Б. М.] Колдаев в Академии – 400 рублей, вне Академии – 600 рублей. Полная уравниловка существует в оплате авторов Издательством Академии. Вне зависимости от качества работы и квалификации работника все получают по 150 рублей за печатный лист в журналах и 200 рублей за печатный лист выпускаемой книги.

Остро стоит вопрос с квартирами для научных работников. 88 научных работников с семьями живут в тяжелых жилищных условиях. [...]⁵

Несмотря на большой рост бюджета ряд институтов не имеет элементарных приборов и машин для проведения своей работы. Институт электросварки из-за отсутствия машин не может производить точных измерений твердости металла. У академика [Н. И.] Свитальского в Институте геологии нет бинокулярного микроскопа.

Ряд учреждений Академии размещены неудовлетворительно. Библиотека Академии разбросана в 5 различных частях города, находится в сырых, непригодных помещениях, где пропадает часть ценнейших книжных фондов. Свыше 2 миллионов книг до сих пор не занесены в каталоги, недавно сторели архивы провинциальных газет периода гражданской войны. Институт ботаники разбросан в 6 местах города. В Институте физики, где производится оборонная работа, живут посторонние жильцы²

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 6851, арк. 94–102. Копія. Машинопис.

Історія Національної академії наук України. 1934–1937. Документи і матеріали. – Київ : НБУВ, 2003. – С. 219–223.

¹ Так у документі. Мається на увазі: Київський медичинський інститут.

² Далі текст документа відсутній.

1936 рік¹

№ 91²

ЗВІТ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ АН УРСР ЗА ДРУГУ П'ЯТИРІЧКУ³

[...] ^{*1,7,8}

В 1936 р. в складі Академії наук утворено цілий ряд нових інститутів суспільних наук: Інститут української літератури ім. Шевченка⁴, Інститут історії України, Інститут економіки й ін. [...] ^{*7}

Найхарактернішою рисою розвитку Академії наук є укрупнення науково-дослідних ланок і перехід до створення спеціалізованих інститутів, завданням яких є охопити найважливіші проблеми даної галузі науки.

[...] ^{*8}

ЗАВДАННЯ АКАДЕМІЇ НАУК УРСР І ЇЇ НОВИЙ СТАТУТ

В другій п'ятирічці створено Статут Академії наук УРСР. Цим в законодавчому порядку забезпечено організаційні передумови її швидкого розвитку.

В законодавчому порядку стверджується визнання за АН УРСР обов'язків і завдань вищої наукової установи УРСР, підпорядкованої безпосередньо урядові УРСР. [...] ^{*7}

Встановлюється нова структура Академії наук, яка відрізняється своєю простотою і перетворює Академію наук в справжній провідний центр теоретичних і прикладних наук в УРСР.

За статутом передбачено всебічне зміцнення інституту як основного органу науково-дослідної роботи Академії наук.

Поряд з цим інститут розглядається як складова частина Академії наук в цілому.

Забезпечується єдність Академії наук як зв'язаного в складових частинах комбінату науково-дослідних інститутів.

Нові завдання Загальних зборів, Президії і відділів Академії, визначені за статутом, відповідають потребі створення саме такої єдності АН УРСР.

Через регулярно діючі сесії, Загальні збори – вищий орган Академії наук – мають спрямовувати всю наукову роботу Академії за єдиною програмою і систематично розглядати наслідки наукової роботи.

Через затвердження планів робіт інститутів, заслуховування їх звітів, через розподіл єдиного бюджету АН УРСР та інші важелі практичного керівництва створена можливість керівного впливу Президії АН УРСР на роботу кожного інституту і всебічного сприяння розвитку всіх ланок творчої науково-дослідної роботи. [...] ^{*7}

[...] ^{*1,7}

¹ У зв'язку з відсутністю загального звіту АН УРСР за 1936 р. упорядниками включено до видання 16 звітних документів структурних підрозділів Академії. Див. док. № 91–106.

² Див. док. № 92–106.

³ Заголовок складений упорядниками.

[Звіт] складено бригадою працівників Планової комісії АН УРСР під керівництвом Б. М. Гарцман-Брука. – *Примітка в документі.*

⁴ Тут і далі – так у документі. Правильно: Інститут української літератури ім. Т. Г. Шевченка.

КАДРИ АКАДЕМІЇ НАУК УРСР

[...]*^{1,7}

Академія наук має колектив працівників коло 1700 чол.

Порівнюючи з 1919 р. кадри АН УРСР тепер збільшилися майже в 12 раз [...]*⁷.

Лише за чотири роки другої п'ятирічки колектив наукових і науково-допоміжних працівників збільшився з 469 до 1098 чол., тобто майже в 2,5 раза.

По Відділу математичних і природничих наук кількість всіх працівників зростає з 355 до 993, а кількість наукових і науково-допоміжних працівників – з 254 до 731 чол., тобто на 188 %.

Створено фізично-хемічну групу, яка складається з інститутів з численними колективами наукових працівників. В Інституті фізики тепер працюють 42 наукових і науково-допоміжних працівників, в Інституті хемії – 65, в Інституті фізичної хемії – 77 чол.

Бурхливо зростають кадри по групі біологічних інститутів. Створено новий Інститут клінічної фізіології, в якому тепер є коло 50 наукових і науково-допоміжних працівників.

Інститут ботаніки за численністю кадрів став одним з найбільших інститутів АН УРСР, маючи 172 чол., в тому числі наукового й науково-допоміжного персоналу понад 80 чол.

Великий колектив має Інститут біохемії – коло 80 чол., у тому числі наукових і науково-допоміжних працівників коло 65 чол. В Інституті зоології та біології, який має 70 працівників, понад 60 чол. – наукові і науково-допоміжні працівники.

В галузі геології працює понад 130 чол., з них наукових і науково-допоміжних працівників понад 100 чол.

Понад 50 працівників має включений два роки тому до складу АН УРСР Інститут водного господарства.

Відділ технічних наук спочатку другої п'ятирічки мав усього коло 30 працівників, з них наукових і науково-допоміжних тільки 19. У зв'язку з організацією нових інститутів кількість працівників відділу збільшилась майже в 5 раз.

По Відділу суспільних наук створено чотири нових інститути і один кабінет. Інститут демографії¹ збільшив свої кадри в 2,5 раза, значно зріс персонал Бібліотеки АН УРСР. Кількість працівників цього відділу збільшилась з 273 до 512 чол., а кількість наукових і науково-допоміжних – з 159 до 260 чол.

По всіх відділах, завдяки безперервному розширенню всіх установ АН УРСР і організації цілої сіті нових інститутів, інтенсивно зростають і кадри.

Найбільше наукових працівників має Відділ математичних і природничих наук – коло 1000 чол., у тому числі 23 академіки і 441 кваліфікований науковець.

На другому місці стоїть Відділ суспільних наук, де разом з Радою вивчення продуктивних сил² налічується 542 працівники, в тому числі 11 академіків і 165 кваліфікованих науковців. Нарешті, третє місце займає Відділ технічних наук, маючи коло 130 працівників, у тому числі 6 академіків і понад 50 кваліфікованих науковців.

Значні досягнення бачимо й щодо якісного зростання кадрів. На практичній науковій роботі вирости нові кадри молодих радянських українських учених.

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Інститут демографії і санітарної статистики.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Рада по вивченню виробничих сил УРСР.

Яскравою демонстрацією цих досягнень служить проведена в 1936 р. конференція молодих учених, в роботі якої кадри АН УРСР грали основну роль.

Зростає творча активність працівників, підвищується їх наукова кваліфікація. До літа 1937 р. одержали вчений ступінь кандидата наук коло 150 працівників, а вчену ступінь доктора наук – 35 чол. [...]*

Збільшилися українські радянські наукові кадри. Серед наукових та інших працівників інститутів АН УРСР кількість українців становить коло 60 %, кількість росіян – 21 %, євреїв – 18 % [...]*7.

[...]*1 треба відзначити такий важливий захід Раднаркому СРСР, як різке збільшення заробітної плати науковим працівникам Академії наук.

У зв'язку з постановою Раднаркому СРСР фонд заробітної плати по Академії наук УРСР, а також середня місячна заробітна плата на одного наукового працівника зросла, порівнюючи з попереднім часом, на 50 %.

В роки другої п'ятирічки великим джерелом поповнення кадрів Академії наук УРСР служила її власна аспірантура. За цей час через аспірантуру підготовлено коло 200 наукових працівників. [...]***1,7

СЕСІЇ ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ АКАДЕМІЇ НАУК УРСР

В другій п'ятирічці сталися істотні зміни в роботі Загальних зборів АН УРСР. Загальні збори до того мали переважно організаційний характер, а наукові доповіді на сесіях були явищем епізодичним. В другій п'ятирічці сесії АН УРСР стають серйозним фактором визначення загальних ліній наукової діяльності Академії і розгляду підсумків наукової роботи установ і окремих працівників її. На сесіях ставляться доповіді в питаннях широкого науково-технічного і науково-громадського характеру.

Поряд з цим організуються сесійні наукові засідання груп, на яких ставляться численні наукові доповіді про наслідки проведеної в різних інститутах наукової роботи.

[...]*7

СПРЯМОВУВАННЯ НАУКОВОЇ РОБОТИ АКАДЕМІЇ НАУК УРСР

[...]*1

Перебудова науково-організаційного керівництва потребувала піднесення планування наукової роботи Академії наук УРСР [...]*. В цьому напрямку АН УРСР провела значну роботу. Кожний інститут зокрема і Академія наук в цілому мають конкретно визначені плани наукових робіт. Плани інститутів, будучи затверджені сесією АН УРСР, являють собою обов'язкові завдання кожної установи й кожного працівника на даний відрізок часу, служать засобом боротьби за поліпшення якості науково-дослідної роботи.

Характерною рисою в організації планування науково-дослідної роботи за другу п'ятирічку є посилення активної ролі Президії АН УРСР в спрямуванні проблематики й тематики інститутів, при загальному поліпшенні справи планування в кожному інституті. Спрямування роботи інститутів мало своїм завданням зосередити сили на провідних наукових проблемах, не припускаючи шкідливого розпорошення сил по багатьох дрібних об'єктах. Слід відмітити, що при зростанні колективу наукових і науково-допоміжних працівників кількість проблем зменшується, а кількість науковців на кожному темі систематично збільшується.

[...]*1,6,7,8

Проте, позитивні зрушення в спрямуванні роботи ще зовсім недостатні. Інститути Академії наук УРСР повинні піднести роботу [...]»¹ й забезпечити повністю проведення в життя завдань, поставлених перед Академією наук і сформульованих в новому статуті так:

«З метою виконання... основного завдання Академія наук:

а) зосереджує свою роботу на найбільших провідних проблемах науки в усіх її галузях;

б) вивчає природні багатства й продуктивні сили країни, а також культурні й економічні досягнення людства і сприяє їх вчасному та раціональному використанню;

в) сприяє підвищенню кваліфікації наукових працівників УРСР;

г) обслуговує вищі урядові органи УРСР організацією наукової експертизи».

ГОЛОВНІ НАПРЯМКИ РОБОТИ ІНСТИТУТІВ АН УРСР В ДРУГІЙ П'ЯТИРІЧЦІ

Розглядаючи проблематику інститутів Академії наук УРСР в розрізі завдань народногосподарського і соціально-культурного будівництва, ми можемо виділити такі головні напрямки, в яких в основному провадилась робота інститутів в другій п'ятирічці.

Із завданнями провідної галузі народного господарства – машинобудування, а також із завданнями нового будівництва зв'язана головним чином робота інститутів технічних наук.

Проблематика цих інститутів, безпосередньо пов'язана з створенням нових типів конструкцій і нових норм розрахунків у машинобудуванні та будівництві і завданнями, що їх висуває стахановський рух, становить такі комплекси наукових питань:

Народногосподарські проблеми	Які інститути опрацьовують
1. Нові конструкції і нові розрахунки в машинобудуванні та будівництві:	
а) Проблема обчислення конструкцій за методом критичних навантажень	Інститут будівельної механіки
б) Статична і динамічна міцність споруд та деталей машин	Інститут математики
в) Теоретично-множинні і топологічні методи нелінійної механіки	Інститут будівельної механіки (кафедра математичної фізики)
г) Проблеми турбомашинобудування	(кафедра аерогідродинаміки)
д) Стійкість пружних систем	(кафедра теорії пружності)
е) Тверді впростувачі і фотоелементи	Інститут фізики
є) Фотоелектричні та електронооптичні прилади	Інститут фізики
ж) Раціоналізація конструкцій теплосилових агрегатів	Інститут фізики
2. Електрозварювання як фактор технічної реконструкції	Інститут електрозварювання
3. Гірниче машинобудування і гірничі справи	Інститут гірничої механіки

В галузі своєї спеціалізації (проблеми статичної і динамічної міцності, втоми матеріалів, нелінійної механіки, механізації зварювання, застосування нових методів його в різних галузях народного господарства) інститути технічних наук, утворені в основному в другій п'ятирічці, є єдині й провідні наукові організації в УРСР.

В другій п'ятирічці істотно розгорнено роботу в галузі розробки проблем хемічної промисловості, бо, як уже зазначалося, в цій п'ятирічці до складу АН УРСР увійшов новий інститут – Інститут фізичної хемії, а також організовано новий інститут – Хемічної технології.

Робота хемічних інститутів, зв'язана з перебудовою ряду технологічних процесів хемічної і металургійної промисловості, ішла по таких основних лініях:

Народногосподарські проблеми	Які інститути опрацьовують
1. Удосконалення і розробка нових технологічних процесів у металургійній промисловості:	
а) Застосування кисню в мартенівському процесі	Рада по вивченню продуктивних сил, Інститут хемії
б) Електролітичне виділення кольорових металів	
2. Удосконалення і розробка нових технологічних процесів хемічної промисловості:	
а) Нові технологічні процеси хемічної промисловості, зв'язані з використанням мінеральної сировини УРСР	
б) Хемічні властивості місцевих видів палива (торфу та бурого вугілля)	Інститут хемії
в) Нові технологічні процеси промисловості неорганічної хемії	Інститут хемічної технології
г) Раціоналізація виробничих процесів промисловості органічної хемії	Інститут фізичної хемії, Інститут хемії
д) Фізично-хемічні методи аналізу	Інститут хемічної технології
е) Поліпшення якості води для промислових та побутових потреб	Інститут хімії, Інститут фізичної хемії
3. Вивчення фізично-хемічних властивостей текстильної сировини	Інститут хемічної технології

По групі біологічних наук слід відзначити цикл проблем, зв'язаних з завданням підвищення врожайності, які опрацьовують Інститут ботаніки, Інститут зоології і біології, Інститут мікробіології¹. Роботи стосуються таких проблем:

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Інститут мікробіології і епідеміології ім. Д. К. Заболотного.

Народногосподарські проблеми	Які інститути опрацьовують
а) Фізіологічні основи підвищення врожайності	Інститут ботаніки
б) Селекція рослин	Інститут ботаніки
в) Вивчення ґрунтів, фізично-хемічних і біологічних процесів у них	Інститут геології, Інститут мікробіології
г) Боротьба з шкідниками і хворобами сільськогосподарських рослин	Інститут зоології і біології, Інститут мікробіології

Великий розділ в роботі АН УРСР становили питання вивчення природних ресурсів УРСР та їх освоєння. В цій галузі робота йшла по таких лініях:

Народногосподарські проблеми	Які інститути опрацьовують
1. Корисні копалини УРСР:	
а) Проблема нафтоносності території УРСР.	Інститут геології
б) Рудні копалини УРСР	
в) Нерудні копалини УРСР	Рада по вивченню продуктивних сил
г) Рідкі елементи в рудах УРСР	Інститут геології
д) Використання соляних озер УРСР	Інститут геології
е) Стратиграфія Донбасу і інших районів УРСР	Інститут геології
є) Геофізична розвідка корисних копалин	Геофізична обсерваторія
2. Водні ресурси УРСР	Інститут водного господарства, Рада по вивченню продуктивних сил
Клімат УРСР	Геофізична обсерваторія
4. Рослинність УРСР	Інститут ботаніки
5. Фауна УРСР	Інститут зоології і біології, Гідробіологічна станція
6. Рибні ресурси УРСР	Гідробіологічна станція

Роботи Інституту клінічної фізіології та Інституту біохемії скеровувались у напрямку вивчення ряду проблем оздоровлення організму людини та умов її праці. З цих проблем слід відзначити:

Народногосподарські проблеми	Які інститути орацьовують
1. Теоретичні основи раціоналізації умов праці:	
а) Біохемія тренування мускулів	Інститут біохемії
б) Хемічна динаміка мускульної тканини	Інститут біохімії
2. Теоретичні основи раціоналізації харчування	Інститут біохемії
3. Проблема охорони здоров'я трудящих:	
а) Проблема старіння	Інститут клінічної фізіології
б) Проблема втоми	Інститут клінічної фізіології
в) Бактеріофагія	Інститут мікробіології
г) Хемічний склад центральної нервової системи при змінах її функціонального стану	Інститут біохемії

В галузі суспільних наук слід відзначити організацію за останній час цілого ряду нових інститутів для підсилення роботи по науковому обслуговуванню потреб національно-культурного будівництва УРСР.

Подаємо структуру інститутів АН УРСР за станом на 1 жовтня 1937 р. і основні напрямки їх роботи в другій п'ятирічці.

ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ

Інститут засновано в системі АН УРСР в 1936 р.

Вивчаючи проблеми економіки УРСР, інститут має таку структуру:

- 1) сектор політичної економії та історії народного господарства,
- 2) [сектор] економіки соціалістичної промисловості,
- 3) [сектор] соціалістичного сільського господарства,
- 4) фінансова група,
- 5) кабінет світового господарства,
- 6) статистичний кабінет.

Основні напрямки роботи інституту

1. Підсумки народногосподарського будівництва УРСР за 20 років [...] ¹.
2. Підсумки народногосподарського будівництва УРСР за другу [...] ¹ п'ятирічку.
3. Питання соціалістичного розміщення продуктивних сил УРСР в другій і третій п'ятирічках.
4. Поширення сировинної бази харчової, легкої і місцевої промисловості УРСР, комплексне використання сировинних ресурсів.
5. Питання завершення механізації сільського господарства УРСР у третій п'ятирічці.
6. Підвищення врожайності зернових культур у третій п'ятирічці на основі узагальнення досвіду передових колгоспів і радгоспів УРСР.
7. Нариси і збірники матеріалів з історії народного господарства УРСР.

ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Інститут засновано в системі АН УРСР в 1936 р.

Інститут опрацьовує проблеми історії УРСР. Має таку структуру:

- 1) секція історії феодалізму,
- 2) [секція] промислового капіталізму та імперіалізму,
- 3) [секція] громадянської війни,
- 4) [секція] соціалістичного будівництва.

Основні напрямки роботи інституту

1. Опрацювання проблем історії України:
 - а) доби феодалізму,
 - б) [доби] капіталізму й імперіалізму.
2. Розробка історії громадянської війни на Україні.
3. Опрацювання історії соціалістичного будівництва УРСР.
4. Підготовка загального курсу історії УРСР.
5. Упорядкування збірників матеріалів і документів з історії УРСР.

ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ МАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

Інститут засновано в системі АН УРСР в 1934 р.

Інститут досліджує пам'ятки матеріальної культури УРСР [...]¹.

Інститут має таку структуру:

- 1) сектор археології,
- 2) [сектор] історії техніки,
- 3) хемічно-технологічна лабораторія.

Основні напрямки роботи інституту

1. Дослідження пам'яток матеріальної культури [...]¹ на Придніпров'ї (трипільські родові громади, палеолітичні стоянки).
2. Пам'ятки матеріальної культури античних колоній на Північному Причорномор'ї (Ольвія).
3. Пам'ятки матеріальної культури феодального суспільства на Придніпров'ї (феодальні городища).
4. Питання історії промисловості і техніки на Україні (історія металургії та ін.).

ІНСТИТУТ ДЕМОГРАФІЇ

Інститут засновано в системі АН УРСР в 1919 р.

Структура інституту така:

- 1) відділ демографії,
- 2) [відділ] санітарної статистики,
- 3) [відділ] статистичних обчислень.

Основні напрямки роботи інституту

1. [...]¹
2. Методика вивчення процесів репродукції населення СРСР.
3. Переписи і поточна статистика населення СРСР.
4. Система і організація санітарної статистики.
5. Оздоровлення населення УРСР [...]¹.

ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ім. ШЕВЧЕНКА

Інститут засновано в системі АН УРСР в 1936 р. Він має таку структуру:

- 1) відділ української літератури першої половини XIX ст. та шевченкознавства,
- 2) відділ української літератури другої половини XIX ст. та початку XX ст.,

- 3) відділ радянської літератури,
- 4) секція російської літератури,
- 5) [секція] західноєвропейської літератури,
- 6) відділ рукописів і документів,
- 7) фотолабораторія.

Основні напрямки роботи інституту

1. Опрацювання курсу історії української літератури,
2. Академічне видання творів Т. Г. Шевченка.
3. Дослідження літературної спадщини класиків української літератури.
4. Дослідження літературної спадщини класиків російської літератури.
5. Вивчення української радянської літератури.
6. Взаємозв'язки української і російської літератури.

ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА

Інститут засновано в системі АН УРСР в 1930 р.

Він має таку структуру:

- 1) відділ сучасної української літературної мови,
- 2) [відділ] історії української мови,
- 3) [відділ] діалектології,
- 4) [відділ] словниковий.

Основні напрямки роботи інституту

1. Основні питання граматики української мови (правопис, синтаксис¹ й ін.).
2. Опрацювання лексикографії української мови (упорядкування загально-мовних і спеціальних словників).
3. Опрацювання проблем діалектології української мови (упорядкування діалектологічної хрестоматії).
4. Дослідження історії української і російської мов (підготовка матеріалів до складання наукового курсу історії української мови).

ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ

Інститут засновано в системі АН УРСР в 1936 р.

Досліджує український пісенно-музичний і оповідальний фольклор доби диктатури пролетаріату і український фольклор дожовтневої доби. Структура інституту:

- 1) сектор пісенно-музичного фольклору,
- 2) [сектор] оповідального фольклору,
- 3) [сектор] збирання й опрацювання фольклористичного матеріалу.

Основні напрямки роботи інституту

1. Український пісенно-музичний і оповідальний фольклор [...] ¹.
- в) народні пісні про громадянську війну на Україні,
- г) відбиток боротьби українського народу проти німецьких, польських окупантів у народній творчості,
[...] ¹
- е) дружба народів СРСР в українській народній творчості,
- є) колгоспне будівництво в українській народній творчості,
- ж) стахановський рух в пісенно-музичній і оповідальній народній творчості,
[...] ¹.

¹ Так у документі. Мається на увазі: синтаксис.

2. Відбиття в народній творчості боротьби українського народу проти польського панства.

3. Історично-критичне вивчення музичних записів в українській народній творчості.

КАБІНЕТ ПО ВИВЧЕННЮ ЄВРЕЙСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ, МОВИ ТА ФОЛЬКЛОРУ

Кабінет засновано в системі АН УРСР в 1936 р.

Досліджує граматику, лексикографію та історію єврейської мови, єврейський радянський фольклор в СРСР.

Кабінет має таку структуру:

- 1) секція філологічна,
- 2) [секція] фольклорна.

Основні напрямки роботи кабінету

1. Дослідження граматики єврейської мови.
2. Дослідження перекладів з єврейської мови.
3. Питання лексикографії (упорядкування загальнономовного українсько-єврейського словника та спеціальних словників).
4. Дослідження історії єврейської мови.
5. Опрацювання єврейського радянського фольклору в СРСР (оповідального, пісенного, музичного).
6. Збирання й опрацювання матеріалів єврейського фольклору дожовтневої доби.

БІБЛІОТЕКА АКАДЕМІЇ НАУК УРСР

Бібліотека АН УРСР заснована в 1918 р. Це – центральна бібліотека УРСР. Крім обслуговування широких кіл читачів та наукових працівників, бібліотека розробляє науково-бібліотечні питання.

Структура Бібліотеки АН УРСР така:

- 1) сектор комплектування,
- 2) [сектор] опрацювання книжкових фондів та алфавітного каталогу,
- 3) [сектор] наукової бібліографії і систематичного каталогу,
- 4) [сектор] методичної роботи та бібліографічної сіті,
- 5) [сектор] книжкових фондів та обслуговування читачів,
- 6) відділ рукописних фондів,
- 7) [відділ] стародрукованої книги¹,
- 8) [відділ] музичної літератури і нот,
- 9) [відділ] географічно-картографічний,
- 10) [відділ] спеціальних фондів,
- 11) [відділ] періодики,
- 12) [відділ] газетний,
- 13) відділ соціально-економічної літератури,
- 14) [відділ] літератури народів СРСР,
- 15) [відділ] іноземної літератури,
- 16) кабінет революційної преси,
- 17) [кабінет] військової літератури,

¹ Див.: Розділ Фотодокументи, фото № 21.

18) [кабінет] літератури образотворчого мистецтва,

19) [кабінет] технічної інформації.

[...]*⁷

РАДА ПО ВИВЧЕННЮ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ УРСР

Рада заснована в 1934 р. Згідно з Статутом АН УРСР, рада має своїм завданням організувати вивчення природних багатств і продуктивних сил УРСР.

Рада має в своєму складі такі сектори:

- 1) сектор корисних копалин,
- 2) [сектор] освоєння малих річок,
- 3) [сектор] металургії (застосування кисню в металургії),
- 4) фонд корисних копалин УРСР.

Основні напрямки роботи ради

1. Народного господарське освоєння корисних копалин УРСР. Вивчення корисних копалин УРСР як сировинної бази для діючих промислових підприємств УРСР і для організації нових галузей виробництва і підприємств.

2. Народного господарське освоєння малих річок. Вивчення економіки транспортного, енергетичного та іншого використання малих річок УРСР.

ІНСТИТУТ МАТЕМАТИКИ

Інститут засновано в системі Академії наук УРСР в 1934 р.

Інститут являє собою провідну наукову установу в УРСР в галузі математики.

Інститут має в своєму складі такі сектори:

- 1) сектор математичного аналізу,
- 2) [сектор] алгебри,
- 3) [сектор] геометрії,
- 4) [сектор] прикладної математики,
- 5) [сектор] механіки.

Основні напрямки роботи інституту

1. Розробка методів інтегрування диференціальних рівнянь з частинними похідними і теорія інтеграла диференціального рівняння.

2. Теорія звичайних диференціальних рівнянь.

3. Аналітична теорія диференціальних рівнянь динаміки.

4. Апроксимація функцій.

5. Проблеми алгебри:

а) класична алгебра,

б) алгебричні та вищі трансцендентні функції.

6. Проблеми вищої геометрії.

7. Теорія стійкості й міцності споруд та конструкцій.

8. Математична теорія електричних машин.

[...]*⁷

ІНСТИТУТ ФІЗИКИ

Інститут засновано в 1929 р. Працює в галузі експериментальної фізики, головню, електрофізики, а саме фізики іонних та електронних процесів. Структура інституту така:

- 1) група електрофізики й оптики півпровідників,
- 2) [група] твердих випростувачів та фотоелементів,
- 3) [група] фізики катода,

- 4) [група] електронної оптики,
- 5) [група] іонних потоків,
- 6) [група] рентгенофізики,
- 7) [група] теплофізики,
- 8) [група] теоретичної фізики.

Основні напрямки роботи інституту

1. Електрофізика і оптика [на]півпровідників.
2. Тверді випростувачі та фотоелементи.
3. Фізика катода (електричні процеси на границі метал – вакуум, метал – розріджений газ).
4. Електронна оптика,
5. Електричний розряд в газах.
6. Рентгенооптика.
7. Іонні потоки.
8. Дифузія в твердих тілах (рентгенографічні та електроннографічні методи).
9. Питання теплопередачі.
10. Проблеми теоретичної фізики.
11. Застосування фізичних основ до техніки: розробка електровакуумних приладів, фотоелектричних установок, дослідження матеріалів фізичними методами. [...]*7

ІНСТИТУТ ХЕМІЇ

Інститут організовано в 1930 році, у складі АН УРСР з 1931 р. В інституті є такі сектори:

- 1) сектор фізичної хемії,
- 2) [сектор] неорганічної хемії,
- 3) [сектор] органічної хемії.

Основні напрямки роботи інституту

1. Дослідження неводних розчинів та розтоплених солей.
2. Електрометалургія кольорових та легких металів.
3. Корозія металів, електролітичні покриття для захисту від корозії.
4. Каталіз і кінетика, каталітичний синтез в промислових умовах, реакції в полі високої частоти.
5. Застосування кисневого методу в металургії.
6. Вивчення мінеральної сировини родовищ УРСР і розробка технологічних методів її використання.
7. Вивчення галогенопохідних з потрійним зв'язком.
8. Вивчення атомного ядра. [...]*7

ІНСТИТУТ ФІЗИЧНОЇ ХЕМІЇ

ім. АКАД. Л. В. ПИСАРЖЕВСЬКОГО¹

Інститут засновано в 1927 р. в системі НКО УРСР. В 1935 р. він увійшов до складу АН УРСР.

Інститут провадить широку роботу з кінетики і каталізу, з вивчення властивостей розчинів, з проблем хемії ізотопів.

¹ Тут і далі – так у документі. Ім'я акад. Л. В. Писаржевського було присвоєно інституту у 1938 р.

У складі інституту є такі відділи:

- 1) відділ теоретичного і прикладного гетерогенного каталізу,
- 2) [відділ] теоретичного і прикладного вивчення вибухових процесів,
- 3) [відділ] вивчення кінетики в розчинах,
- 4) [відділ] теорії і практики фізично-хімічних методів аналізу,
- 5) [відділ] теоретичної і прикладної електрохімії,
- 6) [відділ] хімії ізотопів.

Основні напрямки роботи інституту

1. Гетерогенний каталіз.
2. Вибухові процеси:
 - а) кінетика та механізм вибухового процесу,
 - б) одержання нестійких речовин методом вибуху.
3. Реакції у розчинах:
 - а) фотохімічні реакції в розчинах,
 - б) фотохімічний розклад у твердій фазі.
4. Фізично-хімічні методи аналізу:
 - а) кінетика й механізм реакції оксидації,
 - б) електрометричні методи,
 - в) органічні реагенти і мікрометоди.
5. Електрохімія:
 - а) корозія і антикорозія металів,
 - б) поляризація електродів і вивчення факторів, що впливають на неї,
 - в) деформаційні явища в розчинах,
 - г) електроліз неводних розчинів.
6. Проблеми хімії ізотопів.
[...]^{*7}

ІНСТИТУТ ХІМІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ

Інститут засновано в системі АН УРСР в 1934 р.

Інститут провадить роботу переважно в галузі технології волокнистих та барвних речовин, води, місцевих видів палива (торфу і бурого вугілля).

Структура інституту:

I. Група технології води й палива:

- а) бригада води,
- б) [бригада] торфу,
- в) [бригада] бурого вугілля,
- г) [бригада] газового палива.

II. Група технології волокнистих та барвних речовин:

- а) бригада текстилю,
- б) [бригада] синтетики,
- в) [бригада] пігментів та фарб,
- г) [бригада] целюлози.

III. Група загальної технології:

- а) бригада прикладної рентгенографії,
- б) [бригада] аналітично-випробувальна.

IV. Бригада технології харчової промисловості.

Основні напрямки роботи інституту

I. Технологія води і палива:

- 1) поліпшення якості води для промислових та побутових потреб,
- 2) використання місцевих видів палива (торфу та бурого вугілля) в зв'язку з питаннями газифікації.

II. Технологія волокнистих та барвних речовин:

- 1) вивчення сировини для текстильної промисловості,
- 2) вивчення процесів сорбції в волокнистих матеріалах,
- 3) раціоналізація контролю виробництва в хемічній переробці целюлози,
- 4) підвищення якості продукції лакофарбової промисловості,
- 5) раціоналізація технологічних процесів виробництва в хемічній промисловості.

III. Технологія харчової промисловості:

Додаткові сировинні ресурси з сільськогосподарських відходів.

[...]*7

ІНСТИТУТ БІОХЕМІЇ

Інститут засновано наприкінці 1925 р. В 1932 р. його включено до системи АН УРСР. Інститут є провідною установою в УРСР в галузі біохемічної науки.

Інститут складається з таких відділів:

- 1) відділ біохемії мускульної і нервової діяльності,
- 2) [відділ] ензимології,
- 3) [відділ] порівняльної біохемії,
- 4) [відділ] зоотехнічної біохемії.

Основні напрямки роботи інституту

1. Біохемія тренування мускулів і мускульна втома.
2. Хемічна динаміка мускульної тканини.
3. Хемічний склад нервової системи при змінах її функціонального стану.
4. Біохемія тканинних протеаз.
5. Роль ферментів у промисловості.
6. Проблема вітамінів.
7. Еволюція обміну речовин.
8. Біохемія кормів та їх вплив на тваринний організм.

[...]*7

ІНСТИТУТ ЗООЛОГІЇ І БІОЛОГІЇ

Інститут засновано в 1930 р. Інститут є провідна наукова установа в УРСР в галузі зоології і біології. Працює в п'яти різних галузях і відповідно до цього поділяється на відділи:

- 1) відділ механіки розвитку,
- 2) [відділ] генетики,
- 3) [відділ] порівняльної морфології,
- 4) [відділ] екології,
- 5) [відділ] фауністики і систематики:
 - а) секції хребетних тварин,
 - б) [секція] безхребетних тварин,
 - в) [секція] паразитології,
 - г) [секція] палеозоології,
- д) виставочна частина зоомузею.

Основні напрямки роботи інституту

1. Закономірності індивідуального росту.
 2. Детермінація та диференціювання частин в організмі.
 3. Природа гена і мутацій.
 4. Взаємовідношення між формою і функцією еволюції організмів:
 - а) еволюція вісцерального апарата нижчих хребетних,
 - б) порівняльне вивчення форми та функціональних пристосувань у паразитичних ракоподібних з метою з'ясування їх філогенії,
 - в) вплив специфічних умов існування на деякі системи органів костистих риб.
 5. Коливання кількості тварин в біоценозах:
 - а) вивчення осередків масових розмножень шкідників сільського та лісового господарства в природних умовах,
 - б) динаміка фауни корисних і шкідливих комах та їх екологічна характеристика,
 - в) дослідження фізіології комах у зв'язку з впливом на них умов середовища.
 6. Фауна СРСР та УРСР. Інвентаризація фауни, вивчення природних тваринних ресурсів.
 7. Шкідливі тварини, їх значення в народному господарстві і боротьба з ними.
 8. Історія фауни УРСР.
 9. Проблема виду.
- [...]*⁷

ГІДРОБІОЛОГІЧНА СТАНЦІЯ

Гідробіологічну станцію утворено в 1934 р.

Станція вивчає різні водойми щодо їх типології і продуктивності (зокрема – рибопродуктивності), а також питання санітарної гідробіології.

Станція складається з таких відділів:

- 1) відділ іхтіології,
- 2) [відділ] гідробіології (з лімнологічним сектором і гідротехнічною лабораторією),
- 3) відділ санітарної гідробіології,
- 4) [відділ] гідрофізіології.

Основні напрямки роботи станції

1. Типологія і продуктивність дніпрових заплавних водойм.
2. Біологічні особливості водних організмів, переважно корисних.
3. Питання санітарної гідробіології, зв'язані з водопостачанням.

[...]*⁷

ІНСТИТУТ БОТАНІКИ

Інститут існував з 1927 р. як н[ауково]-д[ослідна] установа НКО УРСР. В 1931 р. він стає Ботанічним інститутом при АН УРСР. З 1934 р. після реорганізації (приєднання до нього ряду академічних кафедр) він – Інститут ботаніки АН УРСР.

Інститут є провідною установою УРСР в галузі ботанічної науки. Він вивчає систематику і морфологію рослин, геоботаніку, фітофізіологію, питання генетики і селекції. Відповідно до цього інститут складається з таких частин:

- I. Сектор систематики і морфології рослин:
 - 1) відділ систематики і морфології,
 - 2) [відділ] геоботаніки,
 - 3) [відділ] цитології та ембріології,

- 4) [відділ] бріології,
- 5) [відділ] екології,
- 6) [відділ] ліхенології,
- 7) [відділ] альгології.

Допоміжні установи:

- 1) гербарій,
- 2) музей,
- 3) ботанічний сад.

II. Сектор фізіології рослин:

- 1) відділ хемічної фізіології рослин,
- 2) [відділ] фізичної фізіології рослин,
- 3) [відділ] біології сільськогосподарських і лісових рослин.

III. Сектор нових культур:

- 1) відділ плодоягідних рослин,
- 2) [відділ] лікарсько-ефіроносних рослин,
- 3) акліматизаційний сад.

Основні напрямки роботи інституту

1. Інвентаризація флори та рослинності як основа для освоєння рослинних сировинних ресурсів:

- a) флора вищих рослин УРСР,
- б) підготовка матеріалів до видання праці «Флора нижчих рослин»,
- в) рослинність УРСР.

2. Еволюція в рослинному світі:

- a) цитологічні основи генетики,
- б) видотворення та філогенетична систематика.

3. Проблема підвищення врожайності:

- a) фізіологічно-морфологічні основи керування онтогенетичним розвитком рослин,
- б) фізіологічні основи підвищення врожайності,
- в) вплив на генотип рослини.

4. Виявлення й освоєння нових видів рослинної сировини.

5. Інтродукція і селекція нових плодоягідних культур.

6. Проблема збагачення рослинного асортименту для озеленення робітничих міст і селищ.

[...]^{*7}

ІНСТИТУТ МІКРОБІОЛОГІЇ І ЕПІДЕМІОЛОГІЇ

Інститут засновано в 1928 р. Інститут комплексно вивчає проблеми загальної, медичної, промислової і сільськогосподарської мікробіології.

Інститут має таку структуру:

I. Сектор медичної мікробіології та експериментальної епідеміології:

- 1) відділ імунітету та бактеріофагії,
- 2) [відділ] медичної мікробіології,
- 3) [відділ] паразитології і протистології.

II. Сектор промислово-технічної мікробіології:

- 1) відділ промислової мікробіології,
- 2) [відділ] біохемії мікробів,
- 3) анаеробна лабораторія.

III. Сектор сільськогосподарської мікробіології:

- 1) відділ мікробіології ґрунту,
- 2) [відділ] бактеріозів с[ільсько]-г[осподарських] рослин,
- 3) [відділ] мікології.

Основні напрямки роботи інституту

1. Бактеріофаг, природа і застосування для боротьби з інфекційними хворобами людини, тварин і рослин.
2. Мінливість мікробів з погляду їх еволюційного розвитку.
3. Вивчення мікробіологічних процесів ґрунту в зв'язку з проблемою підвищення врожайності.
4. Вивчення етіології нез'ясованих інфекційних (зокрема при дитячих хворобах) ферментативних і гнильних процесів.

[...]*⁷

ІНСТИТУТ КЛІНІЧНОЇ ФІЗІОЛОГІЇ

Інститут засновано в 1934 р. Він є провідною установою в галузі розв'язання теоретичних проблем медицини в УРСР.

Інститут має такі відділи:

- 1) відділ патологічної фізіології,
- 2) [відділ] нормальної фізіології,
- 3) [відділ] нормальної анатомії,
- 4) [відділ] патологічної анатомії,
- 5) [відділ] клінічної медицини.

Комплексні групи з проблем:

- а) вивчення старіння організму,
- б) [вивчення] впливу на організм зниженого атмосферного тиску,
- в) [вивчення] порушень серцево-судинної системи,
- г) [вивчення] цитотоксичної стимуляції.

Основні напрямки роботи інституту

1. Проблема втоми як проблема компенсаторних можливостей хворого організму.
2. Проблема імунітету і алергії.
3. Проблема старіння організму.
4. Проблема вивчення морфологічних структур центральної і периферичної нервової системи у зв'язку з їх нормальною і патологічною функцією.
5. Нейрон як апарат змінного струму.

[...]*⁷

ІНСТИТУТ ГЕОЛОГІЇ

Інститут засновано в 1926 р. в системі НКО УРСР. З 1932 р. інститут існував при АН УРСР, а в 1934 р. увійшов до системи АН УРСР.

Інститут геології вивчає теоретичні питання геології УРСР.

В інституті є такі структурні одиниці:

- 1) сектор корисних копалин,
- 2) [сектор] палеонтології і стратиграфії,
- 3) [сектор] кольорових та рідких металів,
- 4) [сектор] нафти,
- 5) геологічний музей,
- 6) кабінет Донбаса,

- 7) [кабінет] осадової петрографії,
- 8) лабораторії: а) препаратурська, б) хемічна, в) газова, г) фото,
- д) шліфувальна, е) механічна,
- 9) картографічне бюро.

Основні напрямки роботи інституту

1. Проблема нафтоносності території УРСР.
 2. Руди кольорових металів в УРСР.
 3. Руди чорних металів в УРСР.
 4. Дослідження рідких елементів у породах та мінералах УРСР.
 5. Нові джерела мінеральної хемічної сировини (роменські і лубенські гіпси, солі озер півдня УРСР та ін.).
 6. Дослідження нерудних корисних копалин УРСР.
 7. Проблема Великого Дніпра (геологічна історія долини ріки Дніпра).
 8. Стратиграфія УРСР:
 - а) стратиграфія вугільного Донбаса,
 - б) стратиграфія інших районів УРСР.
 9. Тектоніка УРСР.
- [...]*7

ІНСТИТУТ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА

Інститут засновано в 1926 р. в системі НКО УРСР. В 1934 р. він увійшов до системи АН УРСР.

Інститут досліджує в основному питання інженерної гідрології та гідрогеології.

Структура інституту така:

- 1) сектор гідрології,
- 2) [сектор] гідрогеології,
- 3) група гідравліки,
- 4) лабораторія ґрунтів.

Основні напрямки роботи інституту

1. Гідрологія річок УРСР.
 2. Транспортне та гідроенергетичне використання малих річок УРСР.
 3. Поліпшення судноплавних умов Дніпра (до проблеми Великого Дніпра).
 4. Водопостачання населеним пунктам та промисловим районам (проектування дніпрового водопроводу в Києві, водопостачання Донбасові та ін.).
 5. Питання гідротехнічного будівництва та інженерної гідрогеології.
- [...]*7

ГЕОФІЗИЧНА ОБСЕРВАТОРІЯ

Обсерваторію засновано в системі АН УРСР в 1934 р. В її складі є такі сектори:

- 1) сектор гравіметрії,
- 2) [сектор] магнітометрії і електрометрії,
- 3) [сектор] фізики атмосфери,
- 4) [сектор] астрономічний,
- 5) механічна майстерня.

Основні напрямки роботи обсерваторії

1. Геофізичні методи в геології і розвідці корисних копалин (гравіметрія, магнітометрія, радіоактивність Землі).
2. Кліматологія УРСР (вітри, сонячна радіація, опади).

3. Вітроенергетика УРСР.
4. Спостереження коливань полюса (служба широти).
5. Спостереження припливно-відпливних рухів Землі.
6. Спостереження сили ваги.

ІНСТИТУТ БУДІВЕЛЬНОЇ МЕХАНІКИ

Інститут засновано в 1918 р. Інститут вивчає питання міцності конструктивних деталей і фізично-механічних властивостей матеріалів у зв'язку з проблемою міцності в деталях машин і частинах конструкцій.

Структура інституту:

- 1) група динамічної міцності,
- 2) [група] стійкості конструкцій,
- 3) [група] пластичних деформацій,
- 4) кафедра математичної фізики,
- 5) лабораторії:
 - а) механічна,
 - б) металографічна.

Основні напрямки роботи інституту

1. Обчислення конструкцій за методом критичних навантажень.
2. Динамічна міцність деталей.
3. Проблеми нелінійної механіки.

[...]*7

ІНСТИТУТ ЕЛЕКТРОЗВАРЮВАННЯ

Інститут засновано в системі АН УРСР в 1934 р.

Інститут вивчає питання автоматизації електрозварювання, опрацьовує правильні конструктивні форми зварних виробів, досліджує питання технології електрозварювання.

В складі інституту є такі групи:

- 1) група зварної апаратури,
- 2) [група] зварних конструкцій,
- 3) [група] і лабораторія електродної справи,
- 4) [група] підвищення якості зварних швів,
- 5) [група] науково-консультаційна,
- 6) [група] застосування робіт інституту.

Основні напрямки роботи інституту

1. Автоматичне дугове зварювання (вугільним і металічним електродом) малоуглецевої сталі.

2. Контактне зварювання.
3. Атомноводневе зварювання.
4. Контроль швів.
5. Зсідалльні напруги і деформації при зварюванні.

[...]*7

ІНСТИТУТ ГІРНИЧОЇ МЕХАНІКИ

Інститут засновано в системі АН УРСР в 1934 р.

Інститут вивчає питання, зв'язані з застосуванням теоретичної механіки та електромеханіки в гірничій промисловості, а також питання гірничої справи (системи розробок, кріплення тощо).

Інститут має в своєму складі такі сектори:

- 1) сектор гірничого машинобудування,
- 2) [сектор] гірничої електромеханіки,
- 3) [сектор] гірничої справи.

Основні напрямки роботи інституту

1. Вивчення питань раціоналізації елементів гірничого устаткування.
2. Динаміка гірничих машин.
3. Питання шахтного транспорту.
4. Дослідження способів прискореного проходження шахт.
5. Теоретичні основи механізації розробки бурого вугілля.
6. Вивчення законів тиску гірських порід.

[...]*7

ОСНОВНІ НАСЛІДКИ РОБОТИ ІНСТИТУТІВ АН УРСР

Одним з основних напрямків дослідної роботи *Інституту математики* є розробка загальної теорії диференціальних та інтегральних рівнянь і наближених методів їх розв'язання. В галузі загальної теорії диференціальних рівнянь протягом ряду років одержано такі результати: побудована теорія інтегралів рівнянь з частинними похідними, що містять в собі і інтеграли Лагранжа і інтеграли С. Лі; знайдено особливий спосіб інтегрування диференціальних рівнянь з частинними похідними; дано ряд нових результатів у теорії інтегральних інваріантів; запропоновано практичний спосіб інтегрування систем лінійних диференціальних рівнянь. У галузі аналітичної теорії диференціальних рівнянь роботу було спрямовано, в основному, на розв'язання задачі щодо руху матеріальних точок під впливом сил притягання. Закінчено ряд робіт, які дають наближені методи розв'язання диференціальних рівнянь з повним визначенням верхньої і нижньої границь наближення. Застосовано метод моментів до звичайних диференціальних та інтегральних рівнянь і рівнянь з частинними похідними математичної фізики.

В галузі алгебри провадилась робота над класичними проблемами теорії алгебричних чисел, алгебричних функцій та їх зв'язку з вищими трансцендентними, над питанням лінійної алгебри, наближеного та алгебричного розв'язання рівнянь та ін.

Деякі роботи Інституту математики стосуються нових технічних розрахунків у машинобудуванні та будівництві. Так, працюючи в галузі: математичної теорії стійкості і міцності споруд і конструкцій, інститут дав розрахунок загальних випадків стійкості арок, при чому розв'язано цілком нове питання про стійкість арок при скінченних деформаціях; дано нову теорію тонкостінних оболонок з розрахунком на їх стійкість. Наслідки цих робіт мають практичне значення; чимало формул і висновків, одержаних інститутом, ввійшло в будівельну практику. Інститут зв'язується в цих питаннях з галузевими інститутами Наркомважпрому СРСР.

У другій п'ятирічці *Інститут фізики* вивчав основні закономірності для твердих випростувачів, фотоелементів та фотогальванічних елементів і питання нової теорії високовольної поляризації. Це – серія робіт з проблем безпосереднього перетворення енергії сонячного світла в електрику.

Розроблено технологію виготовлення купроксних випростувачів, що дає підвищення їх однорідності, встановлено причини «пробою» цих випростувачів, розроблено нові типи випростувачів та фотоелементів. У ході фотогальванічних робіт винайдені нові види фотографічного процесу (фотоелектрохімічні процеси).

В галузі фізики катода досліджено процеси на поверхні чистих металів та металів, вкритих адсорбованими плівками, що має значення для з'ясування фізичних основ сучасної електровакуумної техніки. Проводилися роботи в галузі теорії катодного розпорощення, які охоплюють як термічну, так і критичну теорію розпорощення.

В галузі електронної оптики досліджено теоретично та почасти експериментально питання обчислення електричних полів основних типів електричних лінз – діафрагм і циліндрів з загальною віссю. Значення цих робіт полягає у розробленні основ для розрахунку електричних та електрооптичних систем, які вживаються в телевізії, в катодних осцилографах тощо.

Проведено виміри високої точності в ділянці рентгенооптики, розроблено технологію виготовлення скла «Гетан», прозорого для м'яких рентгенівських та ультрафіолетових променів. Цю роботу передано на виробництво (завод «Светлана»¹ в Ленінграді), що дало змогу припинити імпорту з-за кордону цього скла.

Виконано ряд експериментальних робіт на завдання галузевих інститутів та виробничих організацій в галузі теплофізики. Вивчалася теплопередача пучка труб у поперечному потоці рідини, зокрема з метою зменшення гідродинамічного опору пучка та підвищення теплопередачі (наслідки мають значення для раціонального конструювання теплосилових установок). Вивчалися процеси теплопередачі при зниженому тиску та ін.

Теоретичні роботи *Інституту хемії* в галузі неводних розчинів широко розгорнулися протягом другої п'ятирічки. Інститут застосував нові методи дослідження: вимірювання дипольних моментів, термічний аналіз, дослідження ефекту Віна, Раман-ефекту.

В наслідок систематичних робіт інституту в цьому напрямку розвинуто теорію електрохемії неводних розчинів (теорію природи складних асоційованих молекул).

Удосконалено методи вивчення розтоплених солей та вивчено багато їх систем.

Інститут хемії опрацьовував проблему виділення легких металів (калію, натрію, алюмінію) з неводних розчинів.

Лабораторно розроблено методи рафінування певних кольорових металів та покриття металами, чорного хромування і метод сріблення з неводних розчинів.

Успішно проводилися роботи з електролітичного покриття металів з антикорозійною метою.

В галузі хемічного використання сировинних ресурсів УРСР та відходів, інститут виконав певні завдання промисловості щодо хемічного використання мінеральної сировини родовищ УРСР. Розроблено спосіб одержання титанових білил з волинського мінералу «ільменіту», удосконалено схему переробки кальцій-сульфату (роменські гіпсовмісні мергелі) в сульфатну кислоту і цемент, натрій-сульфату (поклади в Карабугазі) з доданням бокситів – у сульфатну кислоту та алюміній-оксид; розроблено метод використання солей південних лиманів УРСР (одержання сорель-цементу та ін.). В галузі здобування рідких елементів з промислових відходів, інститут розробив методику якісного й кількісного спектрального аналізу відходів цинкових заводів на присутність індію та методи виділення індію, які мають промислове значення.

¹ Так у документі. Правильно: Електровакуумний завод «Светлана».

Одною з значних робіт в галузі хемії є робота над застосуванням кисню до металургійних процесів, що провадиться тепер в металургійному секторі Ради по вивченню продуктивних сил і в Інституті хемії. Ця робота скерована на те, щоб значно скоротити хемічну частину мартенівського процесу і тим збільшити продуктивність мартенівських агрегатів, а також підвищити якість одержуваного продукту.

В галузі каталітичного синтезу Інститут хемії винайшов новий каталізатор для синтезу метанолу.

З проблеми галогенопохідних ненасичених вуглеводів інститут одержав ряд нових органічних сполук, досі несинтезованих.

В *Інституті фізичної хемії*, акад. [Л. В.] Писаржевським розроблено теорію каталітичної дії металів, вивчено кінетику та механізм процесів каталітичного розкладу водень-пероксиду, синтезу амоніаку, води, ряду органічних пероксидів.

Розроблено теорію механізму виникнення вибуху в газових сумішах (гомогенно-гетерогенний каталіз), здобуто новий важливий матеріал в галузі теорії розчинів електролітів, поставлено широке дослідження ізотопів водню й кисню, при чому вперше в СРСР здобуто важку воду та налагоджено її виробництво для всіх лабораторій СРСР.

Наслідки роботи інституту застосовуються в практиці народного господарства.

В роботах з гетерогенного каталізу знайдено кінетичне рівняння синтезу амоніаку. Розроблено методи визначення поверхні та газопроникності амоніачних каталізаторів, безпосередньо пов'язані з завданнями промисловості зв'язаного азоту. В роботах над вибуховими процесами одержано водень-пероксид високої концентрації, який використовується для розробки практичного методу одержання пергідролу. Крім того, роботи відділу вибухових процесів пов'язуються з проблемою техніки безпеки в шахтах.

Роботи в галузі електрохемії дали змогу висунути пропозиції по боротьбі з корозією деталей машин (впроваджено у виробництво).

Розроблено ряд фізично-хемічних методів аналізу (потенціометрія, фотоколориметрія, спектральний аналіз) для найбільш важливих випадків аналізу в металургійних виробництвах.

Вивчення проблеми ізотопів знайшло свій відбиток у практиці в формі ізотопного аналізу арктичних вод (за завданням Арктичного інституту¹) та інших природних вод з метою встановлення їх походження.

Роботи *Інституту хемічної технології* в галузі технології волокнистих та барвних речовин мали завданням дослідження властивостей сировини для бавовняної промисловості СРСР.

Опрацьовано, зокрема, новий хемічний спосіб визначення засміченості бавовни.

Вивчаючи місцеві види палива, інститут розробив спосіб здобування знесмоленого бітуму (монтан-воску) з бурого вугілля родовищ УРСР і вивчив деякі технологічні процеси рафінування воску та ін. Вивчено хемічні і термічні властивості кількох торфових родовищ УРСР.

¹ Так у документі. Правильно: Всесоюзний арктичний інститут Головного управління Північного морського шляху Раднаркому СРСР.

В інституті успішно опрацьовують новий спосіб знезаражування питної води (з допомогою так званого електроолігодинамічного процесу).

В працях інституту подані наслідки досліджень щодо нових конструкцій апаратів для хлорування води в стаціонарних установках в польових умовах – хлораторах.

Проведено роботу в галузі технології барвників, зв'язаної з підвищенням стійкості органічних пігментів та кольоростійкості літопону.

Досліджено целюлозу і процеси одержання її похідних.

В інституті опрацьовано метод одержання з ксилози і ксилозної патоки (з сільськогосподарських відходів) триоксиглютарової кислоти, яка може успішно замінювати вживані тепер харчові кислоти.

Інститут біохемії досліджує біохемічні процеси під час діяльності мускульної і нервової систем, дію ферментів білкового обміну (тканинних протеаз) і впливу на біохемічні процеси організму різних внутрішніх і зовнішніх факторів: втоми, тренування, різних щодо вмісту білків і вітамінів харчових раціонів, недостачі чи надміру продукції ендокринних залоз (гормонів) тощо.

Вивчаючи на протязі ряду років ці проблеми, інститут здобув багато нового матеріалу, який з'ясує вплив стомливої роботи, а також вплив попереднього тренування на процеси розпаду і синтезу в мускульній тканині.

Експериментальні дані, одержані при вивченні біохемії нервової системи, відкривають шляхи до з'ясування біохемічних змін під час діяльності нервової системи, а також до висвітлення ролі окремих речовин у нервовій тканині.

Процеси обміну речовин у тканинах висвітлюються шляхом дослідження ролі в білковому обміні ферментів (протеаз), їх структури та механізму регуляції їх дії.

Маючи теоретичне значення, ці дослідження одночасно зв'язані з різними питаннями оздоровлення умов праці, раціоналізації харчування в умовах фізичної праці і охорони здоров'я взагалі.

При вивченні цих проблем широко застосовується порівняльно-біохемічний метод дослідження різних біохемічних явищ у тварин різного віку і різного місця в еволюційній системі. Це висвітлює біологічну роль біохемічних факторів у тваринному організмі, а також роль їх як в процесах індивідуального розвитку організму (онтогенез), так і в історичному процесі еволюції тваринного світу (філогенез).

Кожний з п'яти відділів *Інституту зоології і біології* має окрему проблематику.

Дослідження відділу механіки розвитку, що вивчає закономірності індивідуального розвитку тварин, дали матеріал для сформулювання загального закону «параболічного» росту організму; дослідження провадились в напрямку перевірки цього закону на різних тваринах – від бактерій до вищих хребетних.

Дослідження в другій проблемі, що мають з'ясувати зв'язок процесів індивідуального розвитку з процесом еволюції тварин, вже дають змогу зробити перші узагальнення. Продовжується вивчення взаємного зв'язку між частинами зародка в процесі його розвитку (детермінації і диференціювання частин в організмі).

Відділ генетики провадить роботу з загальної проблеми природи гена і мутацій – носія спадковості і фактора мінливості в еволюції.

Відділ порівняльної морфології працює над розв'язанням проблеми взаємоділення форми і функції в процесі еволюції тваринних організмів, маючи на меті з нового погляду висвітлити еволюцію вісцерального апарата (апарата дихання

і захоплення їжі) хребетних, а також еволюцію тварин в бік паразитизму. Роботи в останній галузі, оскільки вони мають за об'єкт поширених паразитів риб, набувають практичного значення для рибного господарства.

Відділом екології одержано значний матеріал для з'ясування закономірностей коливання кількості тварин в біоценозах і винайдення методики прогнозу розмноження шкідливих тварин, зокрема комах-шкідників лісу й поля, з одного боку, і з'ясування екології комах-запилювачів – з другого. Робота над запилювачами має безпосереднє значення для селекційної справи в садівництві й городництві.

Відділ фауністики і систематики почав систематичне опрацювання «Фауни УРСР» – капітального видання (30–40 томів), для якого вже зібрано значний матеріал.

Важливим розділом робіт цього відділу є також вивчення шкідливих тварин (гризунів, шкідників хлібних рослин, паразитів свійських тварин) і методів боротьби з ними, зокрема методів біологічної боротьби (паразити гесенської мухи).

*Ботанічний інститут*¹ в галузі геоботаніки вивчає природні кормові угіддя УРСР. Встановлено типи луків басейну р. Десни, їх еколого-топографічну і господарську характеристику; визначено агротехнічний і агрономічний догляд за лугами і час сінозбирання. Вивчено солончаково-солонцюваті фітоценози приморської смуги УРСР, які являють природну кормову базу.

Вперше виготовлено геоботанічну карту УРСР в масштабі 1:1000000.

З робіт інституту в галузі цитології слід зазначити застосування цитологічних і анатомічних методів дослідження в питаннях систематики рослин, геоботаніки, генетики. [...]»⁶

В питаннях підвищення врожайності інститут працював у таких напрямках: 1) фізіолого-морфологічні основи керування індивідуальним розвитком рослин; 2) фізіологічні основи підвищення врожайності; 3) генетичні основи підвищення врожайності.

Серед фізіологічних робіт особливе значення мають роботи над вивченням гормонів рослинного організму, їх природи, фізіологічних властивостей, можливості їх використання для стимуляції росту і розвитку рослин.

В 1937 р. поставлено перші орієнтовні дослідження в польових умовах, в 1938 році план робіт у цій галузі значно поширюється.

Організованою і проведеною під керівництвом померлого акад. [В. М.] Любименка роботу над дослідженням процесу нагромадження органічної маси на різних стадіях розвитку рослини з метою розроблення методу прогнозу урожаю ярої пшениці, виявлено певні корелятивні зв'язки між показниками розвитку вегетативних органів і врожаєм зерна і на цій основі побудовано емпіричну формулу врожаю. Перевірку її в польових умовах (по колгоспах) намічено в 1938 р. З інших робіт цього відділу треба відмітити працю щодо фотосинтезу і хемосинтезу, в якій подано цілком нове уявлення про процес фотосинтезу як про процес подразнення.

В галузі генетичних і селекційних робіт слід зазначити, насамперед, відому роботу акад. Т. Д. Лисенка з питань так званого «покою» сільськогосподарських рослин і способу оволодіння ним у свіжозібраної молодшої картоплі. В наслідок цієї роботи розв'язано величезної народногосподарської ваги проблему – одержання

¹ Так у документі. Правильно: Інститут ботаніки.

власного посадкового матеріалу картоплі для півдня УРСР, який до цього часу, з причин «виродження» картоплі на півдні, доводилося привозити з інших районів.

В інституті провадяться дослідження рентгеномутацій у плодкових дерев, одержано багато мутацій у вишні. Закінчено роботу «Особливості розщеплення гібридів між м'якою і твердою пшеницями»¹. [...]»⁶

Інститут мікробіології в зв'язку з своєю основною проблематикою – проблемою бактеріофагії і проблемою мінливості мікробів – провів ряд досліджень над об'єктами – збудниками інфекційних хвороб: дизентерії, черевного тифу, палички бруцели, туберкульозу, інфлуенці. З проблеми бактеріофагії одержано ряд теоретичних даних щодо природи цього феномену, а також ряд практичних наслідків по застосуванню бактеріофага проти дизентерії, коклюшу, раневих інфекцій, стоматитів.

В інституті у зв'язку з проблемою підвищення врожайності провадилися роботи по вивченню мікробіологічного комплексу ґрунту, збудників хвороб рослин, які виникають в ґрунті, і шляхів боротьби з ними, зокрема застосуванням бактеріофага. Разом з цим вивчалися збудники бактеріозів і мікозів культурних рослин (картоплі, бавовника тощо) і методи боротьби з ними.

В галузі промислової мікробіології опрацьовано ряд питань щодо збудників ослизнення цукрових соків, поліпшення рас оцтовокислих і молочнокислих бактерій.

З робіт *Інституту клінічної фізіології* відзначається робота акад. О. О. Богомольця в галузі переливання крові. Опрацьовано нову теорію про механізм дії перелитої крові, суть якої полягає не лише в заміщенні недостачі крові у реципієнта (того, хто одержує кров), але й у взаємодії білків крові донора (того, хто дає кров) з білками крові реципієнта (колоїдоклазія). Ця теорія широко відома за межами СРСР. На останніх міжнародних конгресах по переливанню крові доповіді акад. [О. О.] Богомольця звернули на себе загальну увагу.

Вивчаючи комплексні явища, зв'язані з розвитком втоми при порушенні функцій нирок, печінки й серцево-судинної системи, інститут мав на меті встановити компенсаторні можливості організму при порушенні функцій його органів під час втоми. Встановлено ряд цілком нових даних, які характеризують з різних боків роль цих органів у генезисі втоми. З'ясовано також, в якій мірі організм при цих умовах виявляє здатність до боротьби з втомою і викликаним нею нагромадженням токсичних продуктів. Всі ці дані мають важливе практичне значення.

Встановлено можливість змінити функції органів з[а] допомогою специфічної цитоксичної сироватки. Цей новий принцип (так звана аутолізотерапія), обґрунтований багатьма експериментальними роботами, вже дав і певні практичні наслідки (при застосуванні в перші дні скарлатини, при прогресивному паралічі, шизофренії), що дає надію на можливість використання нового методу в практичній медицині.

З проблеми злоякісного росту одержано дані на доказ того, що захворювання крові – лейкози є своєрідним злоякісним новотвором. Це по-новому висвітлює природу цього захворювання і методи боротьби з ним.

Вивчення явищ, зв'язаних з дією на організм зниженого атмосферного тиску, що викликає патологічні явища (хвороба висот), дали можливість встановити певні методи профілактики цієї хвороби; це має велике значення для авіації і альпінізму.

¹ Так у документі. Правильно: Сапегін А. О. Особливості розщеплення гібридів м'якої і твердої пшениці // Журнал Інституту ботаніки АН УРСР. – 1937. – № 12–13. – С. 15–61.

Широко розгорнуто інститутом перший розділ робіт з проблеми старіння та продовження життя. Завданням цих робіт є вивчення вікових змін функціональних здатностей мезенхіми та значення ендокринних залоз, а також біохімічних змін і вікової реактивності.

В інституті розробляється висунута нова теорія нейрона як електричного апарата змінного струму.

Роботи інституту, що охоплюють ряд важливих теоретичних питань сучасної патологічної фізіології і медицини, дозволяють йому ставити на обміркування вузлові проблеми теоретичної медицини на широких наукових конференціях. Так, в 1936 р. інститут був ініціатором скликання конференції з наукових питань алергії. Наслідки цієї конференції опубліковані в спеціальному збірнику, присвяченому питанням алергії.

Того ж року інститутом організовано широкі наукові конференції спільно з Інститутом експериментальної біології та патології НКОЗ УРСР з питань медичної біології і спільно з цим самим інститутом, а також Інститутом клінічної медицини¹ – з проблеми недостатності кровообігу. Матеріали кожної з цих конференцій надруковано у вигляді спеціальних великих збірників. У грудні 1937 року відбулась конференція з проблеми шоку.

В галузі вивчення природних ресурсів УРСР особливе місце займають проблеми дослідження і господарського освоєння корисних копалин, над якими працюють *Інститут геології і Рада по вивченню продуктивних сил УРСР*.

З важливих об'єктів народногосподарського значення слід особливо відзначити проблему соляних куполів і нафтоносності УРСР.

Дослідженнями нафтоносності порід Дніпровсько-Донецької западини, початими в 1934 р. на території Чернігівської, Харківської і Полтавської областей, встановлено ознаки соляних куполів у районі Ромен, Лубен та Миргорода.

Геологічним картуванням і геофізичними роботами вивчено роменський соляний купол, де знайдено бітумінозні вапняки, що давали нафтову витяжку; газовим зніманням встановлено наявність у ґрунтах «важких» вуглеводів, які звичайно супроводять нафту.

Свердловина на горі Золотуха, біля Ромен, вперше дала нафту на території УРСР. В червні 1937 р. було вже видобуто перші кілограми нафти; видобуток нафти за добу доходив 350 кг.

Розвідку нафти в Ромнах продовжує тепер Український відділ Головнафти, який проходить глибокі свердловини.

Поруч з цим Інститут геології, разом з Українським відділом Головнафти, почав вивчати ряд інших соляних куполів (зокрема вісачківський соляний купол біля Лубен, який дав уже ознаки бітумінозності).

Другий важливий об'єкт народногосподарського значення, що його опрацював Інститут геології, зв'язаний з поширенням сировинної бази кольорової металургії УРСР.

В галузі вивчення кольорових металів провадилися роботи по Нагольному кряжу, по мідистих пісковиках Донбаса та по Янісольському мідному родовищу.

Опрацьовано також кілька робіт в галузі вивчення рідких елементів на території УРСР.

¹ Так у документі. Мається на увазі: Інститут клінічної медицини НКОЗ УРСР.

Інститут вивчає родовища будівельних матеріалів (граніти, мармури вапняки, трепели, формовочні та гравіонітові піски тощо).

Вивчено склад ропи перекопсько-сивашської групи озер як сировини для одержання броду, хлору, магнезії й ін.

Значну роботу інститут провів у галузі розробки теоретичних питань геології.

Проведено роботу по вивченню геологічної будови Донбаса – складу та геологічних умов залягання порід вуглевмісної товщі, по вивченню стратиграфії, фауни і флори центрального району Донбаса.

На основі вивчення фауни і флори проведено межі верхнього карбону. Свердловинами встановлено шар кам'яного вугілля промислової потужності. Наслідки роботи мають практичне значення для розвідки Великого Донбаса.

Відповідно до постанови РНК СРСР Інститут геології в третій п'ятирічці має перебудувати свою роботу в бік опрацювання науково-теоретичних питань геології.

Робота *Інституту будівельної механіки* зв'язана з завданням створення нових типів конструкцій та нових норм технічних розрахунків.

Інститут будівельної механіки закінчив ряд досліджень динамічної міцності конструкційних сталей і встановив їх характеристики, потрібні для обчислення деталей швидкохідних моторів, частин автомобілів тощо. Розроблено розрахунки динамічної міцності ряду деталей машин, зокрема, колінчастих валів. Наслідки цих робіт застосовують в галузевих науково-дослідних інститутах. В інституті сконструйовано і збудовано ряд нових конструкцій машин для дослідження динамічної міцності деталей машин і металу. В галузі будівельної механіки машин тематика інституту зв'язана з завданнями розробки нових технічних норм розрахунку, підвищення культури конструювання та створення радянських типів машин (питання динамічної теорії міцності, втоми металів та динамічні пружні властивості).

В галузі будівельної механіки інженерних конструкцій в інституті розроблено нові методи обчислення стійкості просторових систем металічних споруд і проведено досліди по застосуванню методу критичних навантажень при обчисленні деталей конструкцій з якісних сталей. У зв'язку з виконанням ряду важливих доручень всесоюзного характеру, вперше широко поставлені дослідні роботи з проблеми розрахунку конструкцій за критичним навантаженням як в галузі дерев'яних, так і металічних елементів конструкцій.

Ці роботи інституту зв'язані з рядом важливих інженерних розрахунків на міцність.

Інститут пов'язав свою роботу з науково-дослідними інститутами авіаційної промисловості, з Центральним науково-дослідним інститутом промислових споруд, з управлінням по будівництву Палацу Рад в Москві, з Головною спеціалізацією, з Новокраматорським машинобудівельним заводом, а також з рядом інших промислових підприємств і господарських організацій.

Робота інституту з проблеми розрахунку конструкцій за принципом критичних навантажень, зокрема стійкості статично невизначених стрижнів, використана при обчисленні конструкцій Палацу Рад; розрахунок стійкості дерев'яних арок застосовано Центральним науково-дослідним інститутом промислових споруд у Москві при розрахунку нормативів дерев'яних конструкцій; дослідження стійкості

плоских рамних систем застосовано трестом «Спецстрой»¹ при обчисленні конструкцій Палацу Рад.

З проблеми динамічної міцності деталей (втоми металів) складений інститутом проект нової універсальної машини використано ЦАГІ для будівництва цього типу машин.

Роботи інституту по обчисленню міцності дисків турбокомпресорів впроваджено при конструюванні компресорів.

Роботу про вплив коефіцієнта амплітуди напруг на міцність сталі використано Центральним науково-дослідним інститутом машинобудування² і Центральним інститутом авіаоторобудування³.

Кафедра математичної фізики інституту розробила теоретичні основи нової галузі механіки – нелінійної механіки і застосування її до розв'язання задач математичної фізики і задач інженерних.

Інститут електрозварювання систематично опрацьовує проблеми автоматичного зварювання.

Враховуючи величезне значення автоматичного зварювання (механізація важких процесів праці, поліпшення якості зварювання), інститут опрацьовував весь комплекс питань, зв'язаних з цим завданням, і в наслідок цього дав: а) конструкцію головки для автоматичного зварювання, б) технологію зварювання, в) електродний дріт для зварювання, г) верстати для автозварювання.

Застосування автозварювання інститут провадив у котлобудуванні, вагонобудуванні, суднобудуванні та ін.

Проведено конференцію з автозварювання, в наслідок чого Наркомважпром СРСР у квітні 1936 р. видав наказ, за яким інститут повинен подавати допомогу шістьом провідним заводам, виділеним Наркомважпромом, для організації на них дослідно-показової бази з автоматичного зварювання. Провадилася робота по впровадженню автозварювання на ряді заводів.

Досліджуючи електродні покриття, що поліпшують процес зварювання і підвищують якість шва, інститут винайшов спеціальні товстопокриті електроди. Встановлено стійкість зварного шва проти корозії, що вже використовується у виробництві зварних корпусів Зейдака в хемічному машинобудуванні.

В галузі електродугового зварювання вугільним електродом інститут сконструював нову модель півавтомата і верстати для зварювання. Інститут має певні практичні наслідки в галузі контактного зварювання.

Виконано значну роботу над дослідженням міцності зварних сполучень і вишукуванням нових раціональних форм для зварних конструкцій; сконструйовано ряд машин для випробування вузлів і цілих конструкцій на міцність при різних видах навантаження (статичне, динамічне, вібраційне).

Роботи, проведені інститутом з питань боротьби проти зсідальних напруг і деформацій, маючи в основному теоретичне значення, зв'язані з завданням здійснення стахановського режиму зварювання на підвищених силах струму.

¹ Так у документі. Правильно: Спецбуд.

² Мається на увазі: Центральний науково-дослідний інститут машинобудування Наркомату машинобудування СРСР.

³ Мається на увазі: Центральний науково-дослідний інститут машинобудування Наркомату машинобудування СРСР.

Роботи *Інституту гірничої механіки* в галузі механіки охоплюють теоретичну розробку деяких деталей підйимальних машин, а також за останній час деякі питання шахтних вентиляторів і ротаційних компресорів та ін.

У гірничій справі закінчено роботи в галузі прискорення проходження шахт, механізації вуглевидобутку та обробки твердих порід (будівельні матеріали) і т. д.

НАУКОВІ КОНФЕРЕНЦІЇ

Важливим досягненням АН УРСР в другій п'ятирічці є розгортання організації наукових конференцій, які до того майже не скликалися.

Наукові конференції проходили з[а] участю не тільки представників Академії наук СРСР, але й галузевих науково-дослідних інститутів, наркоматів, трестів, виробничих підприємств, сприяючи цим широкому обмінові науковими досягненнями.

За роки другої п'ятирічки інститутами Академії наук УРСР було проведено 16 конференцій з різних галузей науки, а також ряд виїзних нарад і конференцій, які щороку організовував на периферії Інститут клінічної фізіології.

[...]*⁷

Конференції з проблеми неводних розчинів (Інститут хемії), з проблеми твердих випростувачів і фотоелементів (Інститут фізики), з питань властивостей розчинів (Інститут фізичної хемії) мали широкий, характер як за своїм складом, так і за поставленими завданнями.

Конференція з проблеми неводних розчинів відбулася в листопаді 1934 р. В її роботі брали участь представники 49 н[ауково]-д[ослідних] установ СРСР; заслухано було 17 доповідей, в тому числі доповіді представників АН СРСР.

Конференція підбила підсумки наукових досягнень в розробці проблеми неводних розчинів в СРСР і за кордоном та намітила напрямки дальшої роботи з цієї проблеми, підкресливши необхідність дальшого опрацювання теорії неводних розчинів і питань її технічного застосування (електролітичного вилучення алюмінію, магнію і берилію з неводних розчинів та ін.).

Праці конференції видано окремим виданням («Сборник трудов Первой Всесоюзной конференции по неводным растворам», В[идавницт]во АН УРСР, Київ, 1935).

Конференція з проблем твердих випростувачів та фотоелементів відбулася в травні 1935 р. В ній взяли участь представники 32 установ, у тому числі 12 науково-дослідних лєнінградських інститутів: фізично-технічного¹, електрично-фізичного², оптичного³ та ін., московських інститутів: всесоюзного електрично-технічного⁴, телемеханіки⁵ та ін. На конференції були представлені також Головне управління слабкострумної промисловості⁶, Управління сигналізації та зв'язку Наркомату шляхів СРСР⁷, а також підприємства слабкострумної промисловості.

¹ Так у документі. Мається на увазі: Фізично-технічний інститут Наркомоборонпрому СРСР.

² Так у документі. Мається на увазі: Електрично-фізичний інститут Наркомоборонпрому СРСР.

³ Так у документі. Мається на увазі: Державний оптичний інститут Наркомоборонпрому СРСР.

⁴ Так у документі. Мається на увазі: Всесоюзний електрично-технічний інститут Наркомоборонпрому СРСР.

⁵ Так у документі. Правильно: Всесоюзний державний інститут телемеханіки і зв'язку Наркомважпрому СРСР.

⁶ Так у документі. Мається на увазі: Головне управління слабкострумної промисловості Наркомоборонпрому СРСР.

⁷ Так у документі. Мається на увазі: Головне управління сигналізації та зв'язку Наркомату шляхів СРСР.

Конференція мала на меті підсумувати досвід заводів СРСР з технології виробництва купроксних випростувачів, виявити основні вимоги щодо їх якості, підсумувати досвід н[ауково]-д[ослідних] інститутів по експериментальному й теоретичному вивченню фізичних і фізично-хемічних процесів у твердих випростувачах та фотоелементах і їх застосування.

Конференція заслухала 28 доповідей. Крім коротких обговорень окремих доповідей було проведено дві загальні дискусії: а) з питань твердих випростувачів, б) з питань твердих фотоелементів.

Конференція ухвалила резолюцію з питань розвитку в СРСР дослідної роботи в галузі твердих випростувачів і фотоелементів і опрацювала провізорну тематику робіт.

Роботам конференції присвячено 2 випуски «Українських фізичних записок».

Інститут фізичної хемії скликав у червні 1935 р. в Дніпропетровську конференцію в питаннях властивостей розчинів. На конференцію прибуло понад 150 делегатів з різних міст СРСР і 4 делегати з-за кордону. Заслухано було 32 доповіді з таких розділів:

- 1) будова, електричні та оптичні властивості розчинів,
- 2) сольватація, розчинність та об'ємні властивості розчинів,
- 3) кінетика в розчинах.

У березні 1935 р. Інститут хемічної технології провів конференцію з проблеми комплексного використання місцевих видів палива (торфу та бурого вугілля).

Найбільше наукових конференцій припадає на групи біологічну і медичну.

Інститут біохемії в січні 1935 р. скликав конференцію в справі науково-дослідної роботи з біохемічних питань в харчовій промисловості.

Конференція заслухала ряд доповідей, зокрема про лимоннокисле шумування, про роль фосфору в лимоннокислому шумуванні, вплив концентрованих розчинів цукру на спиртове шумування, використання інвертази дріжджів для гідролізу концентрованих розчинів цукру, консервування садовини й городини для кондитерської промисловості та ін.

Конференція висвітлила дальші напрямки науково-дослідної роботи з біохемічних питань у харчовій промисловості.

Інститут зоології і біології організував першу в УРСР фауністичну конференцію, в якій взяли участь 105 зоологів-фауністів. Конференція підвела підсумки і намітила план дальшої роботи в галузі вивчення фауни УРСР. Конференція розглянула також план видання «Фауни УРСР».

Інститут мікробіології в жовтні 1936 р. провів конференцію з питань бактеріофагії і мінливості мікробів. Конференція обговорила ряд питань теоретичного і прикладного характеру щодо природи бактеріофагії та мінливості мікробів і можливості використання цих явищ у практиці медичної, ветеринарної, сільськогосподарської та промислової мікробіології.

Інститут клінічної фізіології організував на протязі другої п'ятирічки цілий ряд наукових конференцій.

В 1936 р. відбулась конференція з проблеми алергії. Завданням конференції було обміняти досвідом теоретичної і практичної роботи з алергії, дати правильну постановку питань, розв'язання яких допомогло б установити єдиний погляд на суть алергії, накреслити шляхи дальшої н[ауково]-д[ослідної] роботи з алергії.

Конференція заслухала 46 доповідей з розділів:

- а) питання механізму типових алергічних процесів;
- б) питання ролі нервової системи в розвитку алергії;
- в) питання патоморфології алергічних процесів;
- г) питання ролі алергії в етіопатогенезі інфекційних захворювань та ін.

Інститутом видано збірник праць конференції з алергії.

В 1936 р. Інститут клінічної фізіології спільно з Інститутом експериментальної біології та патології¹ скликав конференцію з питань медичної біології. Конференція заслухала 35 доповідей з питань еволюційної фізіології і патології, динаміки розвитку медичної паразитології та викладання біології в медичних вишах.

В тому ж 1936 р. інститут спільно з Інститутом експериментальної біології та патології, Інститутом клінічної медицини² скликав конференцію з проблеми недостатності кровообігу.

В грудні 1937 р. інститут скликав конференцію з проблеми шоку.

На протязі другої п'ятирічки Інститут клінічної фізіології організував чимало виїзних конференцій та нарад на периферії. Ним були скликані міжрайонні та обласні конференції лікарів, у яких взяло участь багато районних медичних працівників. Були скликані також виїзні наукові конференції, присвячені певній проблемі, як-от конференція в м. Умані з питань алергії та онкології, конференція в МАРСР та ін.

По геолого-географічній групі за роки другої п'ятирічки відбулася наукова конференція з питань дослідження родовищ корисних копалин УРСР та з питань геології УРСР, скликана Інститутом геології спільно з Радою по вивченню продуктивних сил УРСР. Конференція накреслила напрямки роботи в справі дослідження поліметалічних родовищ нафти на території УРСР та вивчення докембрію УРСР.

По групі технічної механіки було проведено три конференції.

Інститутом будівельної механіки в грудні 1934 р. організована була конференція з проблеми коливань і динаміки конструкцій, в якій взяли участь науково-дослідні інститути АН УРСР, а також деякі підприємства.

Конференція накреслила основні об'єкти дослідної роботи на найближчі роки в галузі розробки проблеми коливань і динамічної міцності конструкцій в технічних інститутах АН УРСР.

Інститут електрозварювання протягом другої п'ятирічки організував дві конференції.

В жовтні 1934 р. інститут скликав конференцію з питання про підвищення якості зварної продукції.

В конференції взяли участь 30 підприємств, а також науково-дослідні установи. Основні доповіді були зроблені працівниками Інституту електрозварювання.

Конференція встановила основні причини, які знижують якість зварювання, і намітила ряд конкретних заходів щодо підвищення якості зварної продукції.

В жовтні 1936 р. інститут скликав конференцію з проблеми автоматичного зварювання. Конференція підвела підсумки робіт, проведених у цій галузі, а також накреслила заходи щодо впровадження автозварювання в промисловість.

¹ Тут і далі – так у документі. Мається на увазі: Інститут експериментальної біології та патології НКОЗ УРСР.

² Так у документі. Мається на увазі: Інститут клінічної медицини НКОЗ УРСР.

Наукові конференції виправдали себе як засіб координації роботи інститутів АН УРСР з роботою інститутів АН СРСР і галузевих науково-дослідних установ, як засіб здійснення провідної ролі інститутів АН УРСР у певних галузях науки та виділення найважливішої для [...]»¹ господарства тематики.

Планомірна організація наукових конференцій має широко розгортатись у третій п'ятирічці, сприяючи налагодженню співробітництва з галузевими н[ауко-во]-д[ослідними] інститутами і перетворенню Академії наук в справжній провідний центр радянської науки в УРСР.

ВИДАВНИЧА РОБОТА АКАДЕМІЇ НАУК УРСР

В розвитку видавничої роботи яскраво відбивається зріст і зміцнення Академії наук УРСР і її установ.

Різко зрісши кількісно, видавнича робота одночасно набрала якісно нового змісту. За даними Видавництва АН УРСР, в першому році існування АН УРСР – в 1918 р. видано 5 назв обсягом 30 аркушів; у 1937 р. видано коло 140 назв обсягом близько 2050 авторських аркушів, при чому тут враховано тільки вихід продукції по Видавництву Академії наук УРСР.

Лише за період 1924–1937 рр. загальний тираж видань збільшився вдесятеро. [...]»⁷

За роки другої п'ятирічки річний випуск друкованих праць по Видавництву АН УРСР збільшився в 2,5 раза: в 1933 р. випущено 78 назв обсягом в 807 авторських аркушів, з загальним тиражем в 202 тис. екземплярів, а в 1937 р. відповідні числа становлять 138, 2044 і 360. [...]»⁷

За всю другу п'ятирічку Видавництвом АН УРСР випущено 450 назв обсягом 7200 авторських аркушів, з яких понад 60 % припадає на Відділ математичних і природничих наук.

[...]»⁷

За минулі роки Академія наук УРСР випустила немало важливих праць з різних галузей наукових знань: математики, фізики, хемії, біохемії, ботаніки, клінічної фізіології, зоології і біології, технічної механіки та ін.

У друкованих працях АН УРСР останніх років відбиваються важливі зміни, здійснювані нею по зближенню своєї роботи з запитами завершення технічної реконструкції країни, з завданнями національно-культурного будівництва УРСР, шляхом щораз більшого зосередження сил на важливих об'єктах теоретичного і прикладного значення.

[...]»¹

Одною з важливіших рис розвитку видавничої роботи в другій п'ятирічці є різке збільшення випуску друкованих праць в галузі математично-природничих наук.

На початку першої п'ятирічки, в 1929 р., по колишньому Першому відділу, що об'єднував тоді природничі і технічні науки, випущено, за даними Видавництва, 13 назв обсягом 90 друкованих аркушів. На початку другої п'ятирічки, в 1933 р., з цих галузей випущено 57 назв в 533 авторських аркушів, а в останньому році другої п'ятирічки, в 1937 р., випущено, за попередніми даними, 103 назви в 1400 авторських аркушів.

[...]»⁷

Другою характерною особливістю в розвитку видавничої роботи АН УРСР є те, що замість випуску нерегулярних праць або «наукових записок» Академія стала на шлях видання фахових регулярних журналів по окремих інститутах. Останні

мають періодичні видання, в яких публікуються наслідки експериментальних науково-дослідних робіт самих інститутів, а також роботи цілого ряду видатних учених поза Академією наук УРСР.

[...]^{*7}

Крім періодичних органів або збірників, інститути друкують свої роботи в вигляді окремих видань.

Академія наук УРСР має власну устатковану поліграфічну базу – друкарню, в якій працюють понад 300 робітників. Продукція друкарні досягає 107 млн знаків набору.

ОСНОВНІ ЗАСОБИ І ЗРІСТ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ ІНСТИТУТІВ АКАДЕМІЇ НАУК УРСР

[...]^{*1}

В другій п'ятирічці Академія наук УРСР здійснила в широкому обсязі нове будівництво і провела значну реконструкцію своєї експериментально-технічної бази.

[...]^{*5,7,8}

За роки другої п'ятирічки закінчено й здано в експлуатацію нові будинки ряду інститутів, а саме: Інституту електрозварювання, Інституту хемії, Інституту біохемії.

Нові великі, пристосовані до потреб наукової роботи будинки закінчуються для Інституту фізики й Інституту геології. Почато спорудження нового будинку для Інституту ботаніки.

Почалося проектування нового будинку для Бібліотеки Академії наук УРСР на 10 млн книг; цей проєкт повинен урахувати новіші технічні і архітектурні вимоги.

Нове будівництво, а також значне переустаткування старих лабораторій значно збільшило основні засоби АН УРСР [...]^{*7}.

В експериментально-технічній базі інститутів Академії наук УРСР сталися істотні реконструктивні зміни.

Інститути фізико-хемічних наук створили лабораторно-експериментальну базу, яка складається з лабораторій, експериментальних майстерень, кабінетів, обладнаних найновішою фізично-хемічною апаратурою для розв'язання проблем, розроблюваних інститутами.

Зокрема, по *Інституту фізики* лабораторія [на]півпровідників обслуговує тематику секції електрофізики й оптики [на]півпровідників, лабораторія твердих випростувачів та фотоелементів обслуговує тематику однойменної секції інституту; лабораторія фізики катода забезпечує виконання тематики з проблем електричних процесів на границях фаз; роботи з проблем електронної оптики провадяться в електроннооптичній лабораторії. Протягом другої п'ятирічки в інституті устатковано лабораторію іонних потоків з потужним високочастотним генератором, збільшено відповідно до зростання роботи інституту вакуумне устаткування для дослідження електроннооптичних систем, обладнано лабораторію наукової рентенографії з електроннографічною установкою. В новому будинку інституту в найближчий час буде організовано нову лабораторію теплофізики з аеродинамічною трубою для дослідження процесів високонапірних теплосилових агрегатів, а також буде розміщено нове рентгенівське устаткування.

Інститут має також лабораторію технічних застосувань фотоелементів.

Виготовлення потрібних приладів і власних конструкцій провадиться в експериментальних майстернях та в складовній майстерні інституту.

Інститут хемії має такі лабораторії: неводних розчинів, по вивченню діелектричних сталих, оптичну та рентгенографічну, високих тисків, електрохімічну, термічного аналізу та термохімічну. Сектор неорганічної хемії інституту провадить роботу в лабораторіях рідкісних елементів, розтоплених солей, аналітичній та інших. Крім того, в інституті є лабораторії органічної хемії. За останні роки значно зросло й поліпшилось устаткування всіх лабораторій інституту, організовано чотири нових лабораторії (рентгенівську, високочастотну, оптичну та для вимірювання діелектричних сталих).

Лабораторії *Інституту хемічної технології* розраховані на розробку проблем технології текстильної промисловості, обробки целюлози, харчової промисловості, технології органічних речовин та технології води й палива. Інститут має також рентгенкабінет. Звертає на себе увагу текстильна лабораторія інституту, яка поділяється на хемічно-текстильну та механічно-текстильну. Ця лабораторія має досить повний набір апаратури для всебічного дослідження сировини для текстильної промисловості. Зокрема, в лабораторії є новий апарат для дослідження волокна «Дефорзен», апарати конструкції інституту для дослідження сорбційних процесів у волокнах та для дослідження теплових властивостей тканин.

В 1937 р. розпочато устаткування великої лабораторії технології води. Серед численних добре устаткованих лабораторій *Інституту фізичної хемії* слід відзначити лабораторію концентрування важкої води, яка постачає важку воду всім н[ауково]-д[ослідним] установам СРСР, використовуючи для цього прилади власної конструкції.

Інститут геології устаткував потрібні для його роботи хемічну, газову, шліфувальну та інші лабораторії.

Інститут водного господарства в другій п'ятирічці переустаткував лабораторію ґрунтів, що обслуговує основні сектори інституту. Лабораторія поповнена новим сучасним обладнанням і реорганізована на основі спеціалізації в галузях аналітичної роботи.

По *Геофізичній обсерваторії* зміцнена лабораторно-експериментальна база шляхом приєднання відомої Полтавської гравіметричної обсерваторії, що має цінне обладнання у вигляді зенітних телескопів, гравіметричних маятників та ін.

З переходом у 1936 р. в новозбудований спеціальний будинок, *Інститут біохемії* реконструював свою експериментальну базу. Лабораторії інституту містяться на трьох поверхах в 24 кімнатах, обладнаних устаткуванням, яке відповідає сучасній передовій експериментальній технічній базі для біохемічних досліджень.

Лабораторії обслуговують роботу в галузі біохемії мускульної і нервової діяльності, ферментів, порівняльної біохемії та ін.

Для забезпечення безперебійної роботи інститут організував у своєму будинку спеціальну складовну майстерню.

Лабораторне обладнання *Інституту зоології і біології* переважно складається з оптичних приладів. Для забезпечення робіт з механіки розвитку тварин в цьому відділі є акваріумне господарство. Роботи з фауністики, систематики і зоогеографії базуються на великих фондах зоомузею. Генетики й екологи забезпечені, крім оптичних інструментів, термостатами.

При генетичному відділі є рентгенівська установка.

Для лабораторної роботи з іхтіології, гідробіології та ін. *Гідробіологічна станція* має обладнані оптичними інструментами й посудом лабораторії. Загальні потреби станції в хемічних аналізах води задовольняє гідрохемічна лабораторія, обладнана хемічною апаратурою. Для збирання матеріалів (макро- і мікроорганізмів у воді і з дна) є спеціальні прилади. Винайдено новий прилад для збору матеріалу бентосу (донні організми).

Станція приступила до обладнання нової гідрофізіологічної лабораторії.

Інститут ботаніки протягом останніх років почав реалізувати проект основної своєї експериментальної бази – організацію нового великого ботанічного саду з необхідними спорудами – теплицями, вегетаційними домиками, розсадниками тощо.

Лабораторне обладнання інституту дозволяє провадити дослідження в галузі систематики (тут основною базою є власний гербарій рослин УРСР, Кавказа, Криму тощо), морфології рослин, фізіології (дві фітофізіологічні лабораторії та ботанічний сад). Цитологічна лабораторія дозволяє ставити широкі роботи по застосуванню цитолого-ембріологічних методів у різних галузях ботаніки: філогенетичній систематиці, генетиці, геоботаніці.

Мікробіологічний інститут має ряд лабораторій, що забезпечують роботу трьох секторів інституту – медичної, промислової і сільськогосподарської мікробіології. Останніми роками при інституті збудовано вегетаційний будинок для потреб сільськогосподарського сектора. В інституті є також добре устаткована лабораторія мікробіологічної біохемії.

Для загального обслуговування робіт є лабораторія поживних середовищ з великими автоклавами на паровому ogrіванні, які спроможні повністю і вчасно задовольняти всі вимоги інституту.

Інститут клінічної фізіології розгортає свою роботу, використовуючи багату базу Інституту експериментальної біології і патології Наркомздоров'я УРСР.

Інститути технічних наук створили нову лабораторну базу. Зокрема механічна лабораторія *Інституту будівельної механіки* для постановки; динамічних випробувань матеріалів займає перше місце в УРСР. Лабораторія має значну кількість машин оригінальної конструкції, збудованих інститутом в його майстернях (машина по дослідженню металів і дерева на втому, дві машини вібродослідження на частий згин при обертанні, машина на частий плоский згин). Цими оригінальними конструкціями випереджено закордонну техніку. Інститут має також: металографічну лабораторію і майстерні.

В новозбудованому для *Інституту електрозварювання* будинку створено нові лабораторії. Роботи інституту по дослідженню міцності зварних сполучень і конструкцій та вишуканню нових раціональних форм для зварних конструкцій провадяться в лабораторії механічного випробування конструкцій металів. Розробка питань електродних покриттів провадиться в лабораторії електродної справи, в хемічній та металографічній лабораторіях. Ці лабораторії, обладнані необхідним устаткуванням, дали змогу інститутові провести ряд важливих робіт щодо електродних покриттів корозії зварних швів. Інститут має рентгенологічну установку, яка дає змогу вивчити і розв'язати ряд важливих питань щодо підвищення якості зварних швів. Організовано механічні та зварювальні майстерні.

[...]*7

НАУКОВІ ЗВ'ЯЗКИ АН УРСР З НАРКОМАТАМИ, ЇХ ІНСТИТУТАМИ І З ІНСТИТУТАМИ АН СРСР

Академія наук УРСР стала на шлях погодження своїх планів з органами, які планують і безпосередньо керують промисловістю, транспортом і сільським господарством. Зміцнено зв'язки з наркоматами й господарськими організаціями, в наслідок чого виконується ряд відповідальних доручень з важливих наукових питань прикладного значення.

[...]^{*7}

Хоч останнього часу ми маємо поширення зв'язків з наркоматами й господарськими організаціями, все-таки слід зазначити, що планомірне співробітництво з наркоматами і Держпланом, науковий зв'язок з виробничими закладами в потрібній мірі ще не налагоджено, і наслідки наукової роботи інститутів Академії наук УРСР використовуються на практиці ще недостатньо.

Друга п'ятирічка особливо відзначається поширенням зв'язків з інститутами Академії наук СРСР, а також галузевими інститутами. Надалі стоїть завдання повністю здійснити потрібну координацію роботи Академії наук з роботою найважливіших галузевих інститутів.

БЮДЖЕТ АКАДЕМІЇ НАУК УРСР

Зріст інститутів і їх кадрів, підвищення матеріального добробуту наукових працівників, розвиток наукової роботи, поширення й перебудова лабораторій, здійснення нового будівництва інститутів – усе це яскраво виявляється в зростанні бюджету АН УРСР і її інститутів. Бюджетне фінансування роботи АН УРСР за роки другої п'ятирічки уряд збільшив майже в 3,5 раза (в 1933 р. – 5447,3 тис. крб, в 1937 р. – 18 994,6 тис. крб). За роки першої і другої [...] ^{*1} п'ятирічок бюджетне фінансування АН УРСР зросло в 33 рази.

[...]^{*7}

Фонд заробітної плати за роки другої п'ятирічки збільшився на 248,7 %, що зв'язано з організацією нових інститутів, з зростанням кількості наукового персоналу в усіх інститутах і з різким збільшенням заробітної плати наукових працівників, проведеним Урядом СРСР в 1937 р.

Річні витрати на капітальне будівництво (спорудження нових будинків, реконструкція старих) збільшилися в 8 раз (з 316 тис. крб до 2532 тис. крб).

У зв'язку з поширенням обсягу роботи АН УРСР й поліпшенням її якості витрати на науково-оперативні потреби збільшилися майже в 5 раз (з 989 тис. крб до 4742 тис. крб). З загальної суми бюджету (без капіталовкладень) в розмірі 16,2 млн крб на Відділ математичних і природничих наук припадає 49,8 %, на Відділ технічних наук – 7,9 %, на Відділ суспільних наук разом з Бібліотекою – 21,8 %.

Зміни бюджету по Відділу математичних і природничих наук відбивають істотне розширення масштабів роботи старих інститутів, організацію і включення до складу Академії наук УРСР нових інститутів різних галузей наук, охоплених цим відділом.

Бюджет Відділу суспільних наук становить в 1937 р. 430 % порівнюючи з бюджетом 1933 р. Це зв'язано з організацією цілого ряду нових інститутів, які обслуговують потреби національно-культурного будівництва УРСР.

Новою обставиною в другій п'ятирічці є залучення ресурсів господарських організацій у зв'язку з поширенням наукових зв'язків для розробки тем прикладного

значення. В 1936 р., наприклад, позабюджетні надходження по інститутах становили понад 1,5 млн крб, які припадають на інститути електрозварювання, гірничої механіки (гірничий сектор), геології, будівельної механіки, хемічної технології та ін.

Фінансове господарство АН УРСР за роки другої п'ятирічки відзначається зокрема такими рисами:

- а) створення, відповідно до нового статуту, єдиного бюджету Академії;
- б) диференціація бюджету АН УРСР на окремі бюджети інститутів, що входять складовими частинами до АН УРСР;
- в) надання оперативної самостійності інститутам в розпорядженні цим бюджетом;
- г) залучення, в певній мірі, матеріальних ресурсів по госпрозрахункових роботах.

Вісті АН УРСР. – 1937. – № 6–7. – С. 66–141.

Історія Національної академії наук України 1934–1937. Документи і матеріали. – Київ : НБУВ, 2003. – С. 297–332.

№ 92¹

ІНФОРМАЦІЯ ПРО РОБОТУ ІНСТИТУТУ ІСТОРІЇ МАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ АН УСРР У 1936 р.²

І. Наукові досягнення інституту

[...] ¹. В наслідок, тільки за один 1936 рік проведено 7 археологічних експедицій, частину з них пов'язано з новобудовами на території УСРР, зокрема, з будівництвом соціалістичного Києва і одну історико-технічну експедицію на Правобережне Полісся по дослідженню феодальної металургії України. Остання експедиція є взагалі першим досвідом експериментального дослідження промислових пам'ятників пізнього феодалізму.

Експедиції 1936 року дали нові, а почасти й унікальні матеріали, що мають великий інтерес для істориків й істориків України особливо.

1. Деснянська палеолітична експедиція Черніг[івської] обл[асті] виявила рідкісні матеріали з життя первісно-комуністичної людини (14 000–20 000 [років] до н. е.), як гігантські крем'яні знаряддя (макроліти), що перевищують вагою і розміром усі відомі досі у світі крем'яні рубила. Частину ребра мамута з нарізками зробленими рукою людини. В с. Чулатові розкопано частину черепа палеолітичної людини, що мала сліди обробки і відомо вже вживалась як посуд.

2. Азовсько-Чорноморська експедиція по дослідженню палеоліту збрала багато палеонтологічного матеріалу, здебільшого добре датованого стратиграфічно. Значний науковий інтерес має пам'ятник обслідуваний на Мелітопольщині. Це – залишки кількох, майже цілком засипаних гротів, де зберіглися численні вибиті в камені зображення. Деякі з цих зображень нагадують азильські мотиви Західної Європи і подібні до каспійських зображень печер Іспанії.

3. Експедиція по дослідженню Трипільської культури (с. Халеп'³, Київської обл[асті]) виявила план розташування трипільського поселення (3000–4000 років до н. е.)

¹ Див. док. № 91.

² Заголовок складений упорядниками.

³ Тут і далі – так у документі. Правильно: с. Халеп'я.

і конструктивне оформлення жител первісно-комуністичної людини. В с. Халеп'є знайдено різноманітний речовий інвентар: знаряддя праці з каменю, кості, рогу, кераміка і інш. Особливо цікаві антропоморфні статуетки; з них деякі статуетки разом з чоловічими і жіночими ознаками¹.

В с. Володимирівці на Уманщині знайдена унікальна модель трипільського житла, яка відрізняється від чотирьох, відомих в літературі аналогічних моделей наявністю художнього розпису підлоги та стінок. Там же, в розкопаному житлі, на підлозі виявлено вперше за весь час дослідження трипільської культури, два добре оброблені підвищення з випаленої глини. Кожне з них має 4 великі напівкруглі виступи, орієнтовані по сторонах світу. Знахідка мала, очевидно, не господарче, а культове призначення. В наслідок робіт експедиції здобуто численний матеріал для вивчення поселень, жител, господарства і ідеологічних уявлень первісно-комуністичного суспільства (3000–4000 років до н. е.).

4. Для дослідження античних колоній Причорномор'я в 1936 р. працювали дві експедиції – Ольвійська і Нікопольська. Особливо цікаві матеріали здобуті в Ольвії, що є пам'ятником культури світового значення. В нижньому і верхньому містах Ольвії розкопані дві бруковані вулиці і п'ять великих будинків еліністичного періоду IV–II ст. до н. е. і II–III ст. н. е. Серед знахідок великі колекції теракотів (художні статуетки з обпаленої глини), посудів різної величини і форми і ін.

5. Розкопки феодального Києва на місці урядового будівництва, де колись були розташовані князівські палаци і храми, виявили рештки кам'яних і цегляних фундаментів та стін стародавньої будівлі (можливо палац князя Володимира X–XI ст.). Вельми цікавою знахідкою було поховання IX–X ст., яке можна віднести до т. зв. «варяжського» типу. В глибокій прямокутній ямі знайдено два кістяки: чоловічий і жіночий з ритуальними рештками коня, щита, позолоченою фібулою, намистом з сердолікових бусин і арабських монет (диргемів) і інш. Дуже цінним з наукового огляду здобутком є відкриття найдавнішого рову, що оточував з сходу і півдня місто в IX–X ст. за часів Ольги, Ігоря та Святослава. Розкопками виявлені поховання з безладно зваленими кістками забитого населення, які датуються XIII ст. і можливо є наслідком нападу² татарського хана Батия.

6. Розкопки феодального Вишгорода, найстарішого на Україні міста, дали досить цікаві матеріали з історії ранне-феодальної архітектури, металургії, керамічної техніки, мистецтва, тощо. Під стінами так зв[аної] Борисоглібської церкви, про яку згадується в літопису за 1115 р., встановлені сліди пожежі від татарських спустошень Батия 1240 р., коли був зруйнований і Київ.

7. Поліська історико-технічна експедиція по дослідженню феодальної металургії на Правобережній Україні, збрала великий фактичний матеріал, що цілком ствердив історичні дані про існування в XIV–XIX ст. по невеликих річках Полісся вододіючих залізоборних рудень і в XVIII–XIX ст. перших на Україні доменних заводів. Експедиція встановила географічне розташування 18 поміщицьких рудень і 4 доменних заводів. Розкопано залишки 4-х рудень (Городської, Смолівської, Глибочанської, Стариківської) та 4-х доменних заводів (Городського, Турчинецького, Високопечанського, Денешівського), знайдено велику кількість металевих виробів

¹ Текст даного абзацу та наступних двох абзаців виділено рисою синім олівцем на лівому полі документа.

² Слово «нападу» вписано синім чорнилом поперек рядка.

і знарядь виробництва. Ці матеріали дають змогу вивчити феодальну техніку чорної металургії та її сировинну базу на Україні в XVI–XIX ст.¹.

В перше за роки існування інституту в 1936 р. виконано план науково-дослідчої роботи, разом 12 тем. Серед них (частина тем здана до друку, частина закінчується літературним оформленням) найбільш цікаві:

1. Скотарство давніх родових громад на Подніпров'ї (вик[онавець] К. [Ю.] Коршак).
2. Рибальська техніка XI–XII ст. на Подніпров'ї (вик[онавець] В. [І.] Маслов).
3. Городища Середнього Подніпров'я до-феодальної доби (вик[онавець] В. [П.] Петров).

4. Родові громади на Лівобережному Поліссі (Чулатівська палеолітична стоянка, вик[онавці] Д. [З.] Галич, І. [Г.] Підоплічко).

5. Металеві вироби родових громад на Подніпров'ї за матеріалами трипільських експедицій (вик[онавець] С. [С.] Магура).

6. Найзначнішою оригінальною науковою роботою інституту є дослідження металургії феодальної України, яка складається з чотирьох частин: 1. Металообробка і металеві вироби на городищах Середнього Подніпров'я XI–XIII ст. (вик[онавець] Ф. [М.] Мовчанівський); 2. Металургія Правобережної України XVI–XIX ст.: історико-технічне дослідження (вик[онавець] В. [П.] Телічко); 3. Історико-економічне дослідження (вик[онавець] О. [П.] Оглоблин); 4. Карта рудень і домен Правобережної України, список заводів, бібліографія².

7. Крім указаної роботи, хеміко-технічна лабораторія інституту, виконала на основі археологічних матеріалів такі роботи:

1. Ольвійська кераміка і глазурь елліністичної доби (вик[онавці] А. [К.] Бабко і А. [А.] Кульська).

2. Руди, шлаки і металеві вироби Правобережної України XVII–XIX ст. (вик[онавці] О. [Ф.] Драко і А. [А.] Кульська).

3. Будівельні матеріали Трипільських поселень (вик[онавці] А. [А.] Кульська і Н. [Д.] Дубицька).

[...]^{*1}

Всі останні роботи мають великий інтерес для історичної науки, особливо для вивчення історії України. Вони подають нові фактичні матеріали з історії первісно-комуністичного, античного і феодального суспільств на території теперішньої України.

[...]^{*7,8}

В. о. директор[а] інституту [М. І.] Ячменьов
Учений секретар [В. П.] Телічко

5.05.[19]37 р.

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 68, арк. 236–243. Оригінал. Машинопис.

¹ Текст даного абзацу виділено рискою синім олівцем на лівому полі документа.

² Те саме.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО РОБОТУ ІНСТИТУТУ ДЕМОГРАФІЇ І САНІТАРНОЇ СТАТИСТИКИ АН УСРР У 1936 р.²

I. Останні роки інститут працював над такими проблемами.

[...]¹

Б. Методологія і методика виучування репродукції населення³

1) З доручення ЦУНГО СРСР інститут розробив проект системи виучування репродукції населення СРСР і методику побудування таблиць смертності та плідності на підставі даних перепису 1937 р. і природного руху за 1936–1937 рр. проект самої системи виучування репродукції населення в розрізах територіальному, за народностями та соціально-виробничо-професійному – прийнято ЦУНГО в кінці травня 1935 року. Друга частина присвячена дуже складним питанням теорії демографії. У ній критично розглянуто майже всі існуючі методи побудування таблиць смертності та плідності і запропоновано способи, придатні для виучування репродукції населення СРСР. Робота має не тільки велике практичне значення своїми висновками, а й для загального розвитку радянської демографії. Це взагалі перша синтетична робота, в якій критично розбираються нові методи виучування репродукції населення. Перша частина її (методи виучування дитячої смертності) прийнята спеціальною комісією ЦУНГО в січні 1937 р. Друга (методи виучування старечої смертності) і четверта (методи виучування плідності) надіслані до ЦУНГО.

Запропонований проект дасть можливість з нечуваною досі глибиною і детальністю вивчити процеси репродукції населення СРСР. Разом з тим комплекс робіт є цінним внеском в теоретичну демографію.

2) Розроблено новий наближений спосіб обчислення смертності немовлят за місяцями року.

Робота видрукована в журналі «Проблемы учета и статистики» № 4, 1936 р. Його застосовують органи державної статистики СРСР.

Новий показчик досить правильно вимірює процес смертності немовлят по місяцях року, в той час як показчики, що раніше застосовувалися статистичними органами, фіксували його неправильно. Правильна й своєчасна констатація височини смертності немовлят допомагає Наркомздоров'ю в його боротьбі за зменшення цієї смертності.

3) Використання сумарних таблиць смертності для перспективних обчислень населення.

Робота прийнята до друку в журнал «Проблемы учета и статистики».

В ній запропоновано спосіб розвороту колонки стаціонарного населення сумарних таблиць смертності в повні, головне, для потреб перспективних обчислень населення. Він дає можливість, з невеликою затратою сил, обчислювати майбутнє населення.

В. Розробка проблем санітарної статистики

Роботи інституту в цьому напрямку йшли по лінії виучування тимчасової втрати працездатності робітників УСРР, розроблення системи санітарно-статистичних

¹ Див. док. № 91.

² Заголовок складений упорядниками.

³ Тут і далі – підкреслено у документі синім чорнилом.

показників для міста і районів, виучування ефективності масового робітничого відпочинку, побудування системи лікарняної статистики і виучування захворюваності дітей на інфекційні хвороби. Всі ці роботи друкуються в збірниках відділу санітарної статистики. Перший виходить з друку на початку травня, другий – в III кварталі, а третій – в IV кварталі.

Опрацьована відділом санітарної статистики тематика дала можливість встановити: 1) санітарний паспорт міста, 2) санітарний паспорт району, 3) систему лікарняної статистики, 4) систему обліку ефективності масового робітничого відпочинку, 5) методологічні засади тимчасової втрати працездатності застрахованих, 6) висвітлити з санітарно-статистичного боку проблему рака, 7) вивчити санітарні наслідки імперіалістичної і громадянської війни на терені УСРР, 8) матеріальний зміст тимчасової втрати працездатності застрахованих в УСРР (неповні дані до 1934 р. включно), 9) рух санітарно-статистичних показників УСРР у ХХ столітті (спеціально для виготовлення санітарних карт УСРР), 10) спадання інфекційної захворюваності в УСРР за роками, починаючи з 1900 року, 11) опрацьовано новий метод вивчення руху інфекційних захворювань на матеріалах скарлатини за 3–5 десятків років, 12) закінчується вивчення зрушень у здоров'ї людності УСРР [...]»¹.

Г. Роботи присвячені демографічним переписам

У зв'язку з тим, що новий демографічний перепис СРСР планувався спочатку на 1935 рік, інститут, починаючи з 1934 року, багато сил і уваги приділив цій проблемі. У наслідок цієї роботи надруковано 3 книги: 1) «Перепис населення» (Вид[авницт]во АН), 2) «Переписи населения» (СОЦЭКГИЗ), 3) «Бібліографічний показник» (Вид[авницт]во АН).

У збірниках детально висвітлено теорію і практику радянських і капіталістичних переписів населення в історичному й порівняльному аспекті. Всі книги вийшли до перепису 6 січня 1937 р. Одна з них зазнала вже прихильну оцінку в журналі «Книга и пролетарская революция» (№ 1, 1937 р.). Роботи допоможуть читачеві з'ясувати величезне значення нашого нового перепису.

Д. Історія демографії

Інститут виготовив до друку серію монографій з історії статистики, а саме: 1) «Політичні арифметики. Нарис з історії статистики. 1662–1750 рр.», 2) «Історія і організація поточної статистики населення в СРСР і в капіталістичних країнах» 3) «Історія і організація санітарної статистики в СРСР і в капіталістичних країнах»².

В першій з них висвітлено і критично розібрано теорію статистики від її народження до середини XVIII століття; у двох других досить детально подано історичний розвиток прикладної демографії. Ці монографії цінні з теоретичного погляду, як перші спроби подати ґрунтовно пророблену історію демографічної теорії і практики.

¹ Так у документі.

² Підтвердження опублікування серії вказаних монографій не знайдено. У праці Птухи М. В. «Очерки по истории статистики XVII–XVIII веков» (Москва : Госполитиздат, 1945. – 352 с.) згадані напрями досліджень увійшли як окремі розділи.

Е. Бібліографія

Інститут демографії¹ велику увагу приділяє систематичній роботі по опису літератури про населення УСРР. Закінчено складання анотаційного бібліографічного покажчика з демографії УРСР за 1914–1935 рр. (7856 анотацій). Проводиться аналогічна робота для періоду 1900–1913 рр. Для потреб УНГО УРСР складено бібліографію списків населених місць України та бібліографічний покажчик літератури про переписи населення. [...]»⁸

Директор інституту академік М. [В.] Птуха
Вчений секретар М. [М.] Трацевський

22.IV.1937 р.

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 68, арк. 213–220. Оригінал. Машинопис.

№ 94²

ІНФОРМАЦІЯ ПРО РОБОТУ ІНСТИТУТУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ім. Т. Г. ШЕВЧЕНКА АН УСРР У 1936 р.³

І. НАУКОВІ ДОСЯГНЕННЯ ІНСТИТУТУ:

За півроку – з 1 листопада 1936 року по 1 травня 1937 року (час, який новоутворений в системі Академії наук Інститут української літератури⁴ працює, як науково-дослідна установа) проробив таку наукову роботу:

1. Академвидання творів [Т. Г.] Шевченка

- а) випущено з друку II том;
- б) остаточне редагування та читання гранок III тому, що знаходиться в друку (проза [Т. Г.] Шевченка).
- в) Підготовлено текст і примітки V-го тому (Щоденник [Т. Г.] Шевченка).
- г) Розпочата підготовка до друку VI-го тому (Листування [Т. Г.] Шевченка). [...]

2. Відзначення 123-х роковин Т. Г. Шевченка. [...]⁶

3. Створення курсу історії української літератури.

А. Колективом авторів провадиться остаточне редагування тексту I тому курсу історії української літератури (том до друку буде здано 1 липня 1937 року).

Б. Розпочата робота над монографіями про українських дореволюційних і радянських письменників (7 назв):

- а) Тарас Шевченко – Ю. [Д.] Йосипчук.
- б) Рукописна спадщина [Т. Г.] Шевченка – Г. [Ю.] Сінько.
- в) Іван Франко – П. [Й.] Колесник.
- г) Панас Мирний – А. [І.] Костенко.
- д) Михайло Коцюбинський – І. [І.] Стебун.

¹ Так у документі. Правильно: Інститут демографії і санітарної статистики.

² Див. док. № 91.

³ Заголовок складений упорядниками.

⁴ Так у документі. Правильно: Інститут української літератури ім. Т. Г. Шевченка.

е) Архип Тесленко – О. [А.] Обідний.

ж¹⁾ Павло Тичина – Ю. [Г.] Костюк.

В. Розпочата робота по опрацюванню матеріалів до II-го тому Історії української літератури (радянський період), підбирається автура збірників:

а) «Українські радянські драматурги»,

б) «Українські радянські поети»,

в) «Українські радянські прозаїки».

4. Відзначення сторіччя загибелі О. С. Пушкіна. [...]⁶

5. Участь у вечорах, присвячених пам'яті [М. В.] Ломоносова, [М. О.] Островського (доповіді проф. О. І. Білецького, старш[ого] наук[ового] працівника П. Й. Колесника).

II. ВТІЛЕННЯ РОБІТ ІНСТИТУТУ В ПРАКТИКУ [...]¹.

1. Академвидання творів [Т. Г.] Шевченка: [...]⁶.

[...]^{6,7}

Т. в. о. директора Ін[ститу]ту літературознавства² О. І. Білецький
Учений секретар інституту Ю. [Г.] Костюк

14. V. 1937 р.

м. Київ

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 68, арк. 245–249. Оригінал. Машинопис.

№ 95³

ІНФОРМАЦІЯ ПРО РОБОТУ КАБІНЕТУ ЄВРЕЙСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ, МОВИ ТА ФОЛЬКЛОРУ АН УСРР У 1936 р.⁴

1. Кабінет по вивченню євр[ейської] рад[янської] літератури, мови та фольклору існує всього з 1 жовтня 1936 року.

2. Тематика кабінету пов'язана, головним чином, з потребами нашого культурного будівництва єврейською мовою. Філологічна секція кабінету працює над проблемами єврейської лексикографії, граматики і над історією єврейської мови. Практично ця робота, зокрема над лексикографією і граматикою має допомагати дальшому вдосконаленню і уніфікації євр[ейської] літературної мови, яка є тепер державною мовою Євр[ейської] авт[ономної] області⁵. Особливої актуальності набуває в зв'язку з цим намічена в тематичному плані робота над правово-адміністративною термінологією, в якій почувають гостру потребу Євр[ейська] авт[ономна] область [РРФСР] і нац[іональні] євр[ейські] райони на Україні. Робота над Укр[аїнсько]-єврейським словником має своєю метою задовольнити найпекучішу потребу євр[ейської] школи і широких кіл євр[ейських] робітників та⁶ єврейської інтелігенції на Україні.

¹ Така літерна послідовність пунктів у документі.

² Так у документі. Правильно: Інститут української літератури ім. Т. Г. Шевченка.

³ Див. док. № 91.

⁴ Заголовок складений упорядниками. Інформацію підготовлено у вигляді відповідей кабінету на запитання Секретаріату АН УРСР у листі від 14 квітня 1937 р. Лист не знайдено.

⁵ Єврейська автономна область знаходилась у складі РСФРР.

⁶ Словосполучення: «євр[ейських] робітників та» вписано синім чорнилом поверх рядка.

Окремо треба підкреслити величезну підготовчу роботу (поза тематичним планом), яку проробила філологічна секція в зв'язку з науковою конференцією в питаннях єврейської мови, яка має відбутися в Біробіджані; для участі в роботі цієї конференції запрошені три члени філологічної секції кабінету.

Етнографічна секція працює тепер над проблемами євр[ейської] рад[янської] народної пісні і євр[ейської] інструментальної музики, і відібраними для цієї мети матеріалами вона обслуговує колективи музикальних виконавців, такі, як Євр[ейський] державний вокальний ансамбль (Євоканс), євр[ейська] капела у Вінниці і інш., а також окремих солістів, виконавців євр[ейських] народних пісень.

3. Кабінет, як це показує відповідь на запитання 2, використовує всі свої можливості для участі в соціалістичному (головно, культурному) будівництві.

4. На сьогоднішній день кабінет має в своєму складі дві секції – філологічну й етнографічну (третья секція – літературна – поки що не існує). Кожну секцію очолює керівник. На чолі всього кабінету стоїть директор. В склад кожної секції входять її члени – наукові співробітники даної секції. Кабінет має свою бібліотеку спеціального характеру з одним робітником – завідувачем.

Методи роботи: самостійна дослідча робота кожного члена секції над окремими темами, колективна робота в сполученні з індивідуальною над лексикографічними темами (словник, термінологія), запрошення фахівців-консультантів для участі в відповідній термінологічній роботі. Керівник секції дає напрям всій роботі своєї секції, контролює її, провадить відповідальну наукову редакцію всіх видаваних матеріалів, а також допомагає й дає вказівки членам секції в їхній роботі.

5. Кабінет має зв'язки з плановими і з культосвітніми органами й установами (НКО, Держнацменвидав тощо), але не постійно, а за випадковими зверненнями й дорученнями з боку цих органів.

6. Кабінет поки що не встиг зв'язатися з відповідними інститутами АН СРСР.

7. Кабінет має постійний зв'язок з Інститутом мовознавства АН УРСР. В цьому році намічено запросити консультантом в роботі над Укр[аїнсько]-єврейським словником одного із наукових співробітників цього інституту.

8. При кабінеті аспірантури на сьогоднішній день немає. Філологічна секція підготувала трьох кандидатів наук, які захищають свої кандидатські дисертації до 20-го травня ц. р.¹

Директор кабінету [Й. П.] Львов

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 68, арк. 252–253. Оригінал. Машинопис.

№ 96²

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО РІЧНОГО ЗВІТУ БІБЛІОТЕКИ АН УСРР ЗА 1936 р.

Бібліотека АН, як велике книгосховище держаного значення в системі АН не може діяти самопливом, орієнтуючись на випадкового читача, а в її роботі повинна

¹ Так у документі. Мається на увазі: 1937 р.

² Див. док. № 91.

бути певна цілеспрямованість, скерована на задоволення загально-культурних та фахових запитів наукових працівників системи АН, а також різних інших організацій і установ, відповідно до актуальних культурно-господарчих завдань [...]»¹. Отже, центром уваги плану бібліотеки на 1936-й рік було завдання – зміцнення зв'язку¹ з інститутами АН та піднесення бібліотечного обслуговування на вищий рівень².

Треба визнати, що науковий колектив бібліотеки не цілком перебудовав свою роботу в такому напрямі: зв'язок б[ібліоте]ки з інститутами здійснювався, переважно, лише по лінії передплати іноземної літератури, обслуговування книгами через абонемент додому, підвищення кваліфікації бібліотекарів інститутів АН та обстеження стану бібліотек інститутів.

Що-ж до оперативної роботи бібліотеки, то тут справа стояла краще – плани відділів виконувалися, а по деяких ділянках перевиконувалися, а саме:

а) Збільшено кількість читачівських місць (у 4-му кв[арталі] в читальних залах фундаментальної бібліотеки на 1 січня 1937 р. від 150 до 224 м[ісць], крім місць по кабінетах, філіях тощо.

б) Збільшено кількість абонементів додому. Абонемент переведено до книгозховища з метою прискорити процес видачі книг з 2-х годин на 15 хвилин.

в) Скасовано платню за відвідування бібліотеки. Збільшено час користування читальними залами на 1-ну годину³.

г) Всю увагу сектору обслуговування читача було скеровано на прискорення подачі книжок. Введено диспетчерський листок, в наслідок чого створено можливість контролювати термін подачі книжок, а також стежити за напрямком та місцем перебування читачівських вимог.

д) Зокрема, великий здвиг є в роботі сектору опрацювання. Зліквідовано кустарщину й введено цілковиту централізацію опрацювання книги. Сектор також приступив до опису книг за колективним автором, в чому бібліотека була відстала від передових бібліотек на 12-ть років.

е) У 1936-му році бібліотека поповнила свої фонди великим фондом – 670 950 кн[ижкових] од[иниць], переважно, шляхом концентрації (569 694 кн[ижкових] од[иниць]), завдяки якій ми дістали цінні придбання: фонди кол[ишнього] Ін[ститу]ту євр[ейської] пролет[арської] культури (210 000 кн[ижкових] од[иниць]), кол[ишнього] ВУАМЛІНу (89 600 кн[ижкових] од[иниць]), бібліотеки УРЕ та 270 194 кн[ижкових] од[иниць] з багатьох інших бібліотек⁴. Для переведення планової та централізованої роботи по поповненню фондів бібліотеки, а також для здійснення ідеологічного контролю всієї придбаної літ[ерату]ри в кінці 1936 р. утворено сектор комплектування.

В цьому році розпочато частковий перехід на систематичну розстановку книжок в бібліотеці, реалізовано в кабінеті мистецтва.

[...]»⁷ завдяки великій наполегливості дирекції бібліотеки, вдалося виселити з 1-го поверху Петрівської філії фабрику взуття; звільнення площі (м)⁵ та устатку-

¹ Тут і далі – підкреслено у документі простим олівцем.

² Текст останнього речення абзацу виділено рискою простим олівцем на лівому полі документа.

³ На лівому полі документа навпроти абзацу простим олівцем проставлено знак питання.

⁴ Частина тексту від слів: «(210 000 кн[ижкових] од[иниць])...» виділена простим олівцем на лівому полі документа.

⁵ Тут і далі – кількість метрів звільненої площі та полиць не зазначено.

вання полиць (м) створили базу для розборки та розміщення 300 000 одиниць іншомовної літератури, яка до того часу купами лежала в кол[ишньому] Володим[ирському] соб[орі]¹.

Попередня диференціація змішаних фондів правила за передумову до організації ряду спеціальних філіалів та кабінетів. Цьому також сприяло звільнення приміщення бібліотеки від кол[ишнього] УНІКу та різних мешканців.

Філія ч[исло] 1 (кол[ишнього] Вол[одимирського] соб[ору]) визначена як сховище стародруків, періодики та відомчої літератури. Філія ч[исло] 2 (Петрівська) – як відділ іншомовної літератури, фондів кол[ишньої] Дух[овної] академії та подібних до них. Філія ч[исло] 3 залишена, як і раніше газетним відділом. Утворено кабінет рев[олюційної] преси (матеріали громадянської війни), кабінет мистецтва, поширено кабінет технічної інформації, сектор перепідготовки кадрів об'єднано з кабінетом бібліотекознавства.

Відкрито новий додатковий студентський зал [...] ⁶.

Підсилено охорону майна бібліотеки, зокрема сховищ цінних витворів друку. [...] ⁶

У 1936-му році бібліотека приділяла велику увагу питанню підвищення загально[го] культ[урно-]політ[ичного], а також фахового рівня колективу бібліотеки; у цьому напрямі є помітні наслідки, бо через цю систему пропущено майже увесь колектив.

У звітному році переглянуто портфель наукових робіт, які консервувалися роками поза всякої уваги.

Великим гальмом у роботі бібліотеки є брак площі та придатного приміщення.

ПОПОВНЕННЯ ФОНДІВ

Поповнення фондів Бібліотеки АН в 1936 році було досить значне – 673 950 кн[ижкових] од[иниць], головним чином, за рахунок концентрації (569 694 проти плану – 120 000), але це сталося несподівано, завдяки ліквідації Ін[ститу]ту євр[ейської] прол[етарської] культ[ури] кол[ишнього] ВУАМЛІНу та влиття фондів з інших бібліотек. Планове же поповнення фондів бібліотеки, за винятком безкоштовного обов'язкового примірника (66 226 кн[ижкових] од[иниць]) йшло мляво через те, що фінансові можливості були обмежені (замість запланованих 80 000 крб – одержано 36 436 крб) тому придбано лише 7253 кн[ижкових] од[иниць] рад[янської] літератури шляхом купівлі та 2685 кн[ижкових] од[иниць] у наслідок обміну.

Досить жваво йшла робота в бюро міжнародного книгообміну бібліотеки. Були поширені зв'язки з закордоном, збільшена кількість нових точок – 310, придбано 14 513 кн[ижкових] од[иниць] шляхом обміну та 8133 кн[ижкових] од[иниць] шляхом купівлі = 116 % плану, відправлено 2533 листа та одержано 9384.

[...] ⁷

Брак приміщення, потрібного для розміщення фондів, одержаних порядком концентрації, призвів до перевантаження 1-го поверху основного книгосховища, а через те створилися небезпечні умови для зберегання наших фондів.

Великою прогалиною в нашій бібліотеці є відсутність 2-го обов'язкового примірника СРСР, про що треба піднести клопотання перед, РНК СРСР та УСРР.

¹ Частина тексту від слів: «звільнення площі...» виділена простим олівцем на лівому полі документа.

ОПРАЦЬОВАННЯ КНИГ

Першим позитивним фактом в цій ділянці є ліквідація кустарщини в опрацюванні спеціальної літератури та перехід на централізовану обробку; а також початок складання абеткових каталогів для всіх кабінетів.

3)¹ Перехід на опис книжок за колективним автором, чого ще до цього часу не домоглася Книжкова палата УСРР².

4) Прискорено пропуск нової літератури за 3–4 дні, старої за 7–8 днів [...] ⁷.

5) Прискорено процес опрацювання періодики в день її одержання.

6) Опановано техніку опису спеціальної літератури (кабінетної, карт, нот).

7) Підвищені деякі норми: по абеткуванню карток замість 800–1000) [...] ¹.

КНИГОСХОВИЩЕ ТА КНИЖКОВІ ФОНДИ

Основне книгосховище поповнилося в 1936-му році на 75 079 кн[ижкових] од[иниць] (крім неопрацьованих); поновлені шифри на старих фондах – 35 135 кн[ижкових] од[иниць], оправлено 3990 книг, складено, списки на загублені книжки в кількості 3500 кн[ижкових] од[иниць].

Звернуто увагу на спеціалізацію фондів в наслідок чого вивезено з філії ч[исло] 1 (кол[ишнього] Вол[одимирського] соб[ору]) – 300 000 іншомовної літератури, що її вже розбірано за мовами; монографії розібрані за змістом, відокремлена періодика.

Але велика кількість стародруків та частина іншомовної літератури лежить навалом, а це явище неприпустиме, отже, щоб вийти з цього стану треба негайно забезпечити бібліотеку полицями.

Зовсім неустаткований картографічний відділ. Бракує також устаткування для розміщення газет в таємному відділі; немає полиць для підручної бібліотеки основного читального зала.

Значна частина фондів неопрацьована [...] ⁶.

Разом неопрацьовано 2 289 830 кн[ижкових] од[иниць], серед яких є дуже цінні колекції.

Цей факт буде серйозною перешкодою під час роботи по складанню «Бібліографії України».

ОБСЛУГОВУВАННЯ ЧИТАЧА

Не зважаючи на заплановані 200 читачівських місць, до березня 1936-го року було всього – 150; далі їх було збільшено до 180, й лише в IV-му кварталі число місць доведено до 224. Маючи на меті інтенсивніше використання спеціальних фондів та наближення їх до науковця-фахівця, були організовані в IV-му кв[арталі] нові кабінети: кабінет рев[олюційної] преси, кабінет мистецтва, поширено діяльність кабінету тех[нічної] інформації.

Деяке недовиконання плану 1936 року по читальним залам значно збільшено, порівнюючи з 1935-м роком – а саме: 81 % по запису нових читачів, 96,3 % по відвідуванню, 98,4 % по видачі книжок і 93,9 % по прийому вимог від читачів пояснюється такими причинами: брак читачівських місць і зв'язані з ним великі черги читачів, довготривале перебування читача в бібліотеці, обмеження доступу для студентів I-го та II-го курсу.

¹ Така нумерація пунктів у документі.

² Так у документі. З 1 серпня 1934 р. по 27 червня 1938 р. установа мала назву Державний бібліографічний інститут.

Щодо абонементу, то, хоч по запису читачів план виконано лише на 74 % (2400, замість 1792), проте по відвідуванням план перевиконано = 123 % (замість 16 600 – 20 434); по видачі книжок виконано – 100,5 % треба відмітити значні досягнення по міжбібліотечному абонементу – план виконано на 158,4 %.

Зараз відчувається гостра потреба в утворенні кабінету воєнної літератури.

(Склад читачів Бібліотеки АН УСРР в 1936 р. додається окремою таблицею)¹.

План по обслуговуванню читачів консультаціями значно перевиконаний: по одному сектору наукової бібліографії дано – 2626 консультацій, замість 2000 за планом = 131 %, а разом по всій бібліотеці² але основне завдання по цій лінії запланованих 250 бібліографій відповідно до тематики інститутів АН не виконано; дано лише 9 поглиблених консультацій ін[ститу]там АН; замість 300 консультацій, запланованих по різним організаціям та установам виконано – 150 конс[ультаций]. Виконано також лише 50 % плану бібліографічних оглядів художньої літ[ерату]ри по підприємствам.

ВИСТАВОЧНА РОБОТА

Порівнюючи з 1935 роком, в бібліотеці проведено велику роботу по пропаганді книги серед читачівської маси, показником чого є відзиви преси, а також факт масових відвідувань: протягом року проведено 35 екскурсій та 23 064 відвідування тематичних виставок числом до 30.

[...]^{*7}

НАУКОВО-БІБЛІОГРАФІЧНА РОБОТА

3 травня м[іся]ця 1936 року, згідно відповідного рішення дирекції, науково-бібліографічний сектор мав стати організуючим та науково-методичним центром всієї науково-бібліографічної роботи. Проте, сектор це не реалізував.

[...]^{*7}

ШТАТИ

На 1 січня 1936 року у бібліотеці всього було 223³ штатних одиниці. [...] ^{*7} протягом 1936 року доводилося запровадити систематичний перегляд літератури та каталогів; утворити групу масової роботи, сектор перепідготовки кадрів, відділ іншомовної літератури та ряд кабінетів, крім того, в 1936 році в Б[і]бліотеці АН централізовано справу міжнародного книгообміну в масштабі Академії наук, що значно збільшило обсяг роботи бюро м[іжнародного] о[бміну]. Природньо, що все те штовхало на підтягування додаткової робочої сили і, себто, до збільшення штатних одиниць, визначених на 1936-й рік.

[...]^{*5,7}

ПЕРЕПІДГОТОВКА КАДРІВ

На протязі 1936 р. організовані дві групи по перепідготовці старших бібліотекарів – вчилася – 23 особи, закінчило – 30; дві групи бібліотекарів (організація книжкових фондів) вчилася – 55, закінчило 52 та групи пом[ічників] та тех[нічних] бібліотекарів. Наслідки навчання були такі – 94 добре, 218 задовольно разом з інш[ими] установами. В наслідок цієї системи значно підвищився культурно-політичний та загально бібліотечний рівень знань колективу бібліотекарів. Крім колективу Бібліотеки АН, сектор обслуговував бібліотекарів інших наукових

¹ Таблиця не публікується.

² Далі числові показники у документі не проставлені.

³ Підкреслено у документі простим олівцем.

бібліотек. На початку за рахунок обкому Спілки вищих шкіл¹, а після літньої перерви за рахунок бібліотек інститутів (закінчило 35 осіб), проведено також курси каталогізаторів та бібліографів на кошти НКО (15 осіб). Всі ці курси забезпечувались організаційно-методичним керівництвом з боку сектору кадрів Бібліотеки АН. [...]»⁶

Директор Бібліотеки АН УСРР [З. М.] Ільницька

Архів НБУВ, оп. 1, спр. 519, арк.1–12. Копія. Машинопис.

№ 97²

ІНФОРМАЦІЯ ПРО РОБОТУ ІНСТИТУТУ ХІМІЇ АН УСРР У 1936 р.³

Наукові досягнення

Інститут хемії працює над такими основними проблемами: 1) Неводні розчини, 2) Електрометалургія кольорових металів і електролітичне покриття, 3) Кінетика і каталіз, 4) Вивчення мінеральної сировини родовищ УСРР й розробка технологічних методів її використання.

Над зазначеними проблемами Інститут хемії працює багато років. Вони мають як теоретичне (визначення природи складних асоційованих молекул) значення, так і практичне. Практичне значення мають теми по вилученню металів з неводних розчинів, роботи по каталізу, вивчення мінеральної сировини й розробка технологічних методів її використання.

[...]»⁸

В 1936 році інститут виявив, що в покидьках⁴ цинкового Константинівського заводу⁵ є рідкий метал – індій в такій кількості, що можна одержати його протягом року на [на]півзаводській установці до 4–5 кг, але для цього потрібно виділити особливі кошти для [на]півзаводської установки, оскільки з бюджету інституту не можна виділити кошти на [на]півзаводську чи заводську установку.

З проблеми кінетики та каталізу слід особливо відзначити роботу, що її провів інститут по дослідженню прискорення мартенівського процесу, через подачу кисня в розтоплений метал. Лабораторні досліді були проведені в інституті з ініціативи автора цього методу інж[енера] [М. І.] Мозгового нашими науковими співробітниками [М. С.] Фортунатовим та [К. С.] Мірошніченко під безпосереднім керівництвом акад. [В. О.] Плотникова. Після того, як були здобуті позитивні наслідки в лабораторії, робота була перенесена в заводські умови – на завод «Серп і Молот» в Москві⁶, а потім завод «Більшовик» в Києві⁷. Зараз можна сказати, що лабораторні дані повністю підтвердились при застосуванні цього методу в заводському масштабі. [...]»⁸

¹ Так у документі. Правильно: Всесоюзний комітет у справах вищої школи РНК СРСР.

² Див. док. № 91.

³ Заголовок складений упорядниками.

⁴ Так у документі.

⁵ Так у документі. Правильно: Державний завод «Укрцинк».

⁶ Так у документі. Правильно: Московський металургійний завод «Серп і молот».

⁷ Так у документі. Правильно: Перший державний машинобудівний завод «Більшовик».

По проблемі галогено-похідних ненасичених вуглеводнів інститутом одержано цілу низку цікавих органічних сполук досі не синтезованих.
[...]^{*7}

Директор інституту [В. О.] Плотников

На документі помітка: «Копія».

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 68, арк. 60–64. Копія. Машинопис.

№ 98¹
ІНФОРМАЦІЯ ПРО РОБОТУ
ІНСТИТУТУ ФІЗИЧНОЇ ХІМІЇ АН УССР У 1936 р.²

[...]^{*1}

Институт физической химии – крупное научное учреждение, интенсивно работающее в течении всех 15 лет своего существования и все время развивающееся. За это время в ИФХ было выполнено и опубликовано 250 научных работ в области физической химии и приложения ее к практическим задачам. [...]^{*7}

Теоретическая работа института увязана с нуждами промышленности и обороны страны.

Работы каталитического отдела и прикладной физической химии внесены во всесоюзный план исследовательской работы по азотной промышленности (на Всесоюзн[ой] конференции в конце 1936 г. при Главазоте), отделение взрывных процессов разрабатывает проблему фиксации азота и ведет лабораторное исследование по производству перекиси водорода в промышленных условиях, отделение электродных процессов оказывает своей работой помощь авиапромышленности и черной металлургии, отделение физико-химических методов анализа проводит большую работу по улучшению методов контроля производств на предприятиях черной металлургии и алюминиевой промышленности. Отделение фотохимии выполнило ряд заданий по спектральному анализу. Работы отделения растворов привели к возможности быстрой разработки методики и организации производства тяжелой воды, которой были снабжены нуждавшиеся в ней лаборатории Союза. Производство тяжелой [воды] временно было в 1936 г. законсервировано. В 1937 году оно вновь пущено при содействии АН УССР.

[...]^{*7}

НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКАЯ ПОМОЩЬ ИФХ ПРОМЫШЛЕННЫМ
ПРЕДПРИЯТИЯМ И ПРИКЛАДНЫМ ИНСТИТУТАМ В 1936 г.

Для увязки всех видов работы Института физической химии им. академика Л. В. Писаржевского³ с заданиями и запросами промышленности проведены такие мероприятия:

¹ Див. док. № 91.

² Заголовок складений упорядниками.

³ Так у документі. Ім'я акад. Л. В. Писаржевського було присвоєно інституту у 1938 р.

В Институте физической химии организовано с 22 февраля [19]36 г. отделение прикладной физической химии, которое приступило к разработке 4-х тем промышленного характера в области аммиачного катализа.

- 1) Изучение кинетики процессов синтеза аммиака в промышленных условиях.
- 2) Метод изучения поверхности технических аммиачных катализаторов.
- 3) Новый способ получения синтетического аммиака в гомогенной фазе (совместно с каталитическим отделением).
- 4) Изучение влияния величины зерна катализатора на выход аммиака (задание Гипроазота).

Эта тематика тесно связана с основной тематикой каталитического отделения института и является развитием последней в сторону запросов промышленности.

На состоявшейся в ноябре в Москве конференции Глазозота было постановлено ввести в план Глазозота по синтезу аммиака все темы нашего каталитического отделения и отделения прикладной физической химии. Эти темы были признаны имеющими актуальное значение для азотной промышленности.

По отделению взрывных процессов успешно разработана в лабораторных условиях фиксация азота по методу взрыва. То же относится к достижениям этого отделения в работе по промышленному прилучению перекиси водорода, основанному на гетерогенно-гомогенном катализе, открытом и обоснованном теоретически проф. М. [В.] Поляковым.

В отделении электрохимии электродных процессов выполняется работа по борьбе с коррозией в авиационных двигателях по заданию завода им. Баранова¹. [...] ⁷. Опыт этой работы привел к двум предложениям:

- 1) ст[арший] научный сотрудник [О. К.] Скарре предложил замену медных фурм доменной печи на особо обработанные из алюминия или его сплавов.
- 2) Профессор В. С. Финкельштейн предложил ту же обработку применить в белой жести, покрываемой алюминием вместо олова, с целью расширения ее применимости в консервной промышленности.

По аналитическому отделению: 1) В порядке технической помощи, рассмотрены все методы химического контроля производств по всему Днепровскому алюминиевому заводу. При этом возникла необходимость в нескольких исследованиях в этой области, которые институт берет на себя. 3)² Сконструированный в отделении фотоколориметр, изобретенный старшим научным сотрудником А. [С.] Давыдовым – прибор значительно усовершенствующий и ускоряющий ряд аналитических методов, изготовлен и передан ряду лабораторий, заводов и институтов [...]⁷.

40 % темплана на 1937 год составляют темы тесно связанные с промышленностью, или обороною. [...] ⁸

Директор ИФХ Заслуженный деятель науки академик Л. В. Писаржевский
Ученый секретарь И. А. Хризман

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 68, арк. 79–84. Копія. Машинопис.

¹ Так у документі. Мається на увазі: Днепровский алюминиевый завод им. П. И. Баранова.

² Така нумерація пунктів у документі.

№ 99¹
ЗВІТ ПРО РОБОТУ
ЗООЛОГО-БІОЛОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ АН УСРР
ЗА 1936 р.²

Інститут, закончивший первое пятилетие своего существования, основан в конце 1930 г. путем слияния Биологического института им. Омельченко ВУАН³ – ныне отдел механики развития – (сущ[ествує] с 1924 [г.]), Зоологического музея ВУАН (сущ[ествує] с 1920 г.) и н[аучно]-иссл[едовательской] каф[едры] зоологии при ИНО (сущ[ествує] с 1923 г.). Ныне институт имеет 5 отделов⁴: 1) механики развития (зав[едующий] акад. И. И. Шмальгаузен), 2) общей биологии (зав[едующий] акад. И. И. Агол), 3) срав[нительной] морфологии (зав[едующий] проф. М. М. Воскобойников) и секции морфологии беспозвоночных – зав[едующий] А. П. Маркевич, 4) экологии (и. о. зав[едующего] М. М. Левитт), 5) фаунистики, систематики и зоогеографии с выставочной частью – музеем (зав[едующий] Н. В. Шарлемань⁵) и секцией паразитологии.

Директор института – акад. АН СССР и АН УССР, заслуженный деятель науки И. И. Шмальгаузен.

Отдел механики развития работает в трех основных направлениях: а) проблема индивидуального роста животных (акад. И. И. Шмальгаузен и сотрудники); разработаны методика изучения роста (включая и математическую методику) определение скорости и констант роста, изучены кривые роста разных организмов, выяснена связь роста с дифференцировкой и разработана теория роста, исходящая из закона прогрессивной дифференцировки; в⁶) Вопросы фенотетики и изучено развитие в онтогенезе признаков отдельных видов, разновидностей и мутационных форм у птиц (куры, утки), сложные корреляции в развитии разных признаков в связи с вопросами соотношения онто- и филогенеза (акад. [И. И.] Шмальгаузен); с) проблема детерминации и дифференцировки частей организма в онтогенезе (Б. И. Балинский, Н. И. Драгомиров и сотрудники). При изучении взаимозависимости развития различных органов у амфибий (конечности, глаз) открыт ряд новых структур и органов, которые могут быть индуцируемы другими органами; доказано, что действие индуктора, вызывающее новообразование, крайне неспецифично, что характер новообразования определяется свойствами материала, на который действует индуктор; доказано, что самодифференцировка и зависимое развитие не исключают друг друга, но что в основе происходящих изменений всегда лежит саморазвитие материала эмбриона. Отдел опубликовал 9 томов своих трудов (1926–1935) и ряд монографий и статей в советских и зарубежных журналах.

Отдел общей биологии, существует лишь с конца [19]34 г. Быстро и широко развернул свою организационную и научную работу по проблеме гена и

¹ Див. док. № 91.

² Заголовок складений упорядниками.

³ Так у документі. Правильно: Институт биологии им. Ф. З. Омельченко.

⁴ Підкреслено у документі червоним олівцем.

⁵ Див.: Розділ Фотодокументи, фото № 31.

⁶ Тут і далі – така літерна послідовність пунктів у документі.

мутаций (акад. И. [И.] Агол и сотрудники). Работа ведется в таких направлениях – а) сравнительный анализ реверсов одноименных мутаций, в) влияние генотипа на мутационный процесс, с) природа деталей и срав[нение] их изучения в разных хромосомах и д) влияние разных источников энергии на мутационный процесс (микроорганизмы, дрозофила, куры)¹. Изучено влияние генотипа на частоту деталей, делеций и транслокаций и видимых мутаций у дрозофилы, изучен цитологический и генетический вид – *Drosophila suzukii*², получены длительные модификации у дизентерийных бацилл под влиянием «х»-лучей в последнее время удалось получить у них и стойкие изменения – мутации, установлены³ сублетальные и стерильные дозы «х»-лучей⁴ для спермы петухов, ведется работа по искусственному вызыванию мутаций у кур путем рентгенизации спермы, яиц петухов⁵. Выпущен Сборник⁶ трудов отдела № 1⁷ (1936)⁸.

Работы отдела морфологии посвящены проблеме формы и функции в эволюции животных в целях построения морфологии. На материале низших позвоночных изучены: а) аппарат жаберного дыхания у рыб и начато изучение его у амфибий (М. [М.] Воскобойников и сотрудники), намечены закономерности эволюции этого аппарата и филоген[етической] связи между разными формами его у рыб; в) аппарат жаберной крышки и его происхождение у хрящевых гаеноидов и костистых рыб; с) работы по изучению аппарата дыхания у амфибий позволят затронуть в свете общей проблемы изменения и организации висцерального аппарата позвоночных при переходе от водной жизни к наземной; д) разрабатывается эволюция форм и функций в онтогенезе низших ракообразных (А. [П.] Маркевич).

Выпущен № 1–2 Трудов отдела⁹ (1935), печ[атается] № 3.

Работы отдела экологии, работавшего с 1931 г. по 1935 г. Под руководством проф. А. Г. Лебедева (сконч[авшегося] 27 января [19]36 г.) ведется по проблеме закономерностей динамики популяций, в частности явлений массового размножения вредных насекомых в связи с задачами защиты растений. Полностью или частично закончен ряд работ а) по биоценозу лист[венного] леса, по фауне пчел Киевщины, вредной энтомофауне жуков почв Полесья, в) по экологии массового размножения ряда важных вредителей (непарный шелкопряд, майский хрущ, сосновый шелкопряд и ряд друг[их]) в связи с прогнозом и борьбой с ним; с) по изменчивости плодовитости у насекомых (непарн[ый] шелкопряд, дрозофила, рисовый долгоносик); д) разработаны некоторые новые методы учета; е) проведена

¹ Далі закреслено речення: «Доказано отсутствие принципиальной разницы между деталями, видимыми и невидимыми мутациями».

² Частина речення «изучен цитологический и генетический вид – *Drosophila suzukii*» вписана від руки чорним чорнилом поперх рядка.

³ Частина речення «х»-лучей в последнее время удалось получить у них и стойкие изменения – мутации, установлены» вписана від руки чорним чорнилом поперх рядка.

⁴ Фраза «х-лучей» вписана від руки чорним чорнилом поперх рядка.

⁵ Частина речення «ведется работа по искусственному вызыванию мутаций у кур путем рентгенизации спермы, яиц петухов» вписана від руки чорним чорнилом поперх рядка.

⁶ Слово «Сборник» вписано від руки чорним чорнилом.

⁷ Фраза «№ 1» вписана від руки чорним чорнилом.

⁸ Текст даного абзацу виділено рисою чорним чорнилом на лівому полі документа.

⁹ Так у документі. Мається на увазі: Сборник трудов по морфологии животных.

комплексная работа по масс[овому] размножению непарного шелкопряда (экология, плодовитость, кормовые нормы).

Кроме того ведутся работы (и частью закончены) по экологии полезных насекомых: а) по фауне и экологии насекомых-опылителей плодовых культур, в) по опылителям махорки и табака.

С 1935 г. ведется работа по экологии (и др[угим] вопросам) китайского дубового шелкопряда в условиях Киевщины. Выполнено несколько теоретических работ: сводки по вопросам плодовитости насекомых, о явлениях массового размножения, по некоторым общим вопросам экологии.

В 1933–[19]35 гг. выпущено 2 тома трудов, 2 монографии и ряд других работ, печ[атается] том № 3.

Отдел фаунистики и систематики изучает: а) фауну УССР (инвентаризация, фауна как производственная сила, вредные животные), в) зоогеография УССР, с) палеозоология УССР, д) теоретические вопросы систематики, е) паразитология рыб Днепра. Проведена большая работа по ряду групп животных, в первую очередь экономически важных – пушные звери (грызуны, прямокрылые, двукрылые, бабочки, мухи, муравьи, гельминты рыб и др.). По многим группам опубликовано большое число работ фаунистического, отчасти эколого-фаунистического и прикладного характера. Собраны и поставлены богатые коллекции по ряду групп. По некоторым группам подготовлены и частью опубликованы большие монографии (муравьи, мухи-жужжала, птицы УССР).

Разработано зоогеографическое районирование УССР и подготовлены большие работы по этому вопросу, а также работы о происхождении фауны млекопитающих УССР. Выполнен ряд экспедиций в разные районы УССР (Полесье, АМССР, Черноморье). Секция паразитологии (существ[ует] с 1935 г.) ведет работу пока только по паразитологии рыб Днепра и притоков (кровепаразиты, гельминты). Выставочная часть (музей) развернута, но пока, из-за недостатка помещения, далеко недостаточно.

Вышло 17 томов Сборников музея¹ (1926–1936) и 2 монографии и много работ в других изданиях.

В своей работе институт связан со многими н[аучно]-иссл[едовательскими] учреждениями УССР, СССР, рядом институтов и хозорганов.

Институт ведет большую научно-прикладную консультационную работу – консультируя ряд трестов, ин[ститу]тов, оп[ытных] станций, школ и отдельных специалистов.

Личный состав института – 39 научн[ых] работников, 10 лаборантов, 15 лиц адм[инистративно]-хоз[яйственного] персонала.

Институт подготовил 33 молодых научных работников, из коих большинство защитили стаж уже в период 1931–[19]35 гг. (20 чел.).

Материальная база ин[ститу]та, равно как и штаты и бюджет из года в год непрерывно росли. Ныне институт имеет по всем отделам хорошо оборудованные лаборатории (всего 18 комнат), высококачественную оптику, кабинет и т. д.

Полевые работы института ведутся частью экспедиционным путем, частью в хозяйствах трестов и отраслевых институтов, с которыми имеется связь в работе.

¹ Так у документі. Мається на увазі: Сборник трудов Зоологического музея.

Работы института по многим из разрабатываемых им вопросов уже дали несомненно результаты крупного научного значения, как в части теоретического понимания и обобщения ряда биологических¹

ІА НБУВ, ф. 258, оп. 1, спр. 62, арк.1–6. Копія. Машинопис.

Історія НАН України 1934–1937. Документи і матеріали. – Київ : НБУВ, 2003. – С. 240–243.

№ 100²

ЗВІТ ПРО РОБОТУ ГІДРОБІОЛОГІЧНОЇ СТАНЦІЇ АН УСРР ЗА 1936 р.³

1. В 1936 році Гідробіологічна станція напрямків н[ауково]-д[ослідної] роботи не мінjala, порівнюючи з попередніми роками. Вона в цьому році, як і в попередні, працювала над розв'язанням двох проблем: 1) Типологія прісноводних водойм у зв'язку з виявленням їх продуктивності (зокрема рибопродуктивності), 2) Біологічні особливості водних організмів (переважно корисних та індикаторів).

В зв'язку з цими проблемами, крім виконання тематики, яка була намічена на 1936 рік, організовано станцією дві експедиції на середню та почасті нижню ділянки Дніпра, матеріали яких будуть опрацьовані в 1937–1938 роках.

2. В 1935 році структура Гідробіологічної станції була така:

1) Відділ гідробіології з лабораторіями гідробіологічною та гідрохемічною.

2) Відділ іхтіології з лабораторією іхтіології.

Ця структура залишилась і в 1936 році. Під кінець 1936 року станція за дозволом Президії АН УСРР організувала ще новий відділ – санітарної гідробіології, який розпочне розгортання своєї роботи в 1937 році. Завдання новоорганізованого сектору на найближчий час це біологічна оцінка води, в зв'язку з водопостачанням міст, сел та виробництв.

Кадри⁴. Відділ іхтіології. В цьому відділі змін щодо кількості наукових робітників та лаборантів в 1936 році в порівнянні з 1935 роком не було. В 1936 році (як і в 1935 р.) в цьому відділі працювало: зав[ідуючий] іхтіолог[ічним] відділом, три наукових робітника та 1 лаборант. Правда, в 1935 році з 3 наукових робітників було 1 наук[овий] робітник I катег[орії] та 2 II катег[орії]. В 1936 році у відділі працювало 2 наукових робітника I катег[орії] та один робітник II катег[орії].

Відділ гідробіології. В 1935 році в цьому відділі працювало, крім зав[ідуючого] відділом, 4 наук[ових] робітника I катег[орії] та наук[овий] роб[ітник] II катег[орії]. В 1936 році, крім вищезазначеної кількості на відділ, в зв'язку з поширенням роботи прийшло 2 наукових робітника II категорії. Один з цих товаришів працює над вивченням узбережного населення, а другий – гідрохімії. Крім наук[ових] робіт[ників] на відділі, як і в 1935 р. працює 2 лаборанти.

[...]⁵

¹ Далі закінчення тексту документа в архівній справі відсутнє.

² Див. док. № 91.

³ Заголовок складений упорядниками.

⁴ Слово «кадри» вписано на лівому полі документа чорним чорнилом і підкреслено.

Відділ санітарної гідробіології. Цей відділ організовано в останній квартал 1936 року, через що на сьогодні в цьому відділі працює лише один зав[ідуючий] цим відділом. Передбачається в 1937 році для розгортання роботи цього відділу прийняти 3-х наукових робітників.

Крім зазначених відділів станція в 1936 році почала організовувати відділ гідрофізіології. Цього їй не пощастило зробити. Але для того, аби в 1937 році здійснити організацію цього відділу, дирекція на посаду наукового робітника I кат[егорії] (яка звільнилась по відділу гідробіології в зв'язку з призначенням тов[ариша] [П. П.] Сабанєєва зав[ідуючим] відділом санітарної гідробіології) призначила тов[ариша] [М. В.] Єрмакова, якому доручено, крім гідрофізіологічної теми, яка на сьогодні цікавить станцію, намітити напрямки роботи та розробити конкретні плани роботи гідрофізіологічного відділу.

Аспірантів Гідробіологічна станція в 1936 році не мала. Правда, в складі наукових робітників працювала на станції, виконуючи обов'язки молодшого наукового робітника тов[ариш] [О. В.] Лазарева, яка не захищала аспірантського звіту. В цьому 1936 році тов[ариш] [О. В.] Лазарева захистила аспірантську роботу, і призначена на посаду наукового робітника II категорії.

[...]*⁵

Виконання тематичного плану

Тематичний план Гідробіологічної станції на 1936 рік складався з 9 тем, з яких дві теми розподіляються на підтеми. Тема № 1 (Типологія та продуктивність заплавних водойм району Сваромсько-Старосільського рибколгоспу) складалась з 17 підтем, які виконувались окремими науковцями. Тема друга (Гідробіологічна та іхтіологічна характеристика заплавних водойм верхньої течії Дніпра) складалась з 11-ти підтем¹.

Тема № 1 плану 1936-го року, проблема плану 1937 року поділялася на 17 підтем. Станція мала закінчити у 1936 р. камеральне опрацювання 10-ти підтем і у першій половині 1937 року 7 підтем. Намічене камеральне опрацювання матеріалів станція закінчила. Наслідки опрац[ьованих] матер[іалів] станція мала виготовити на кінець 1936 року до друку у вигляді 2-х темзбірників. Але здійснити намічене спочатку видання темзбірників станція не змогла, як через певну затримку у закінченні камерального опрацювання матеріалів з низки підтем, як і через деякі зміни у складеному спочатку видавничому плані. Дійсно, Видавництво АН повідомило станцію, що намічені станцією темзбірники переходять фактично у видавничий план 1937 року (див. видав[ничий] план станції на 1937 рік²). Тепер станція літературно оформляє наслідки опрацювання відзначених 10 підтем і готує до друку I-го темзбірника (на 1 березня 1937 р.). [...]*⁷

Тема № 2 (Гідробіологічна і іхтіологічна характеристика заплавних водойм верхньої течії р. Дніпра) складається з 11 підтем.

Виконання теми № 2. За планом в 1936 р. мусило бути закінчено і здано в друк роботи по 3-х підтемах. Ця робота пророблена своєчасно і роботи передано до друку Раді виробничих сил³. З решти 7 підтем по 5 підтемах в тій частині, яка намічалася на 1936 рік, виконано, а 2 підтеми, які мусили бути розроблені науковцями по замовленню, не виконані через відсутність відповідних коштів.

¹ Останнє речення абзацу вписано від руки чорним чорнилом.

² Видавничий план Гідробіологічної станції АН УСРР на 1937 р. в архівній справі відсутній.

³ Тут і далі – так у документі. Правильно: Рада по вивченню виробничих сил УСРР.

Виконання теми № 3. (Поширення різних видів скойок в басейні р. Дніпра, в зв'язку з екологічними умовами середовища). Вся камеральна та польова робота, намічена на 1936 рік, виконана на 100 %. [...]⁵

Виконання тем № 4, 5, 6, 7, 8. Всі ці теми переходові на 1937 рік. Робота, яка намічалась по цих темах на 1936 рік, виконана на 100 %.

Крім вищесказаного, Гідробіологічна станція поза планом 1936 року виконала і здала до друку:

1) Склала для економічного атласу УСРР карти рибних ресурсів УСРР – 4 карти ([Д. Є.] Белінг, [М. Д.] Білий).

2) Дно та бентос р. Півд[енного] Бугу ([М. Я.] Кирпиченко).

3) Фітопланктон р. Буга ([Я. В.] Ролл).

4) Гідробіологічна характеристика П[івденного] Бугу ([Д. Є.] Белінг, [М. Я.] Кирпиченко, [Я. В.] Ролл).

5) Пневматичний дночерпак¹ ([М. Я.] Кирпиченко) – видруковано.

6) Фітопланктон оз. Заспи ([Д. О.] Радзимовський).

7) Зоопланктон р. Дніпра ([П. П.] Сабанєєв).

8) Гідробіологічна характеристика р. Тетерева ([Д. Є.] Белінг, [Я. В.] Ролл).

Наслідки науково-дослідчої роботи Гідроб[іологічної] станції

Наслідки опрацювання теми № 1 (Типологія і продуктивність заплавних водойм Сваромсько-Старосільського рибколгоспу) і теми № 2 (Гідробіологічна і іхтіологічна характеристика заплавних водойм верхньої течії р. Дніпра), що тісно пов'язані одна з одною своїм змістом і відрізняються в основному методикою роботи (стаціонарна і експедиційна робота) і кількістю досліджених об'єктів, дозволили станції:

1) Розробити класифікацію дніпрових заплавних водойм за їх морфологічними ознаками та їх генезисом (водойми ерозійні, акумулятивні і т. д).

2) Розробити класифікацію заплавних водойм за їх термічними особливостями (напр[иклад] категорія водойми, де соняшна² радіація діє безпосередньо на водну масу водойми, де глибші шари води одержують, в основному, тепло від поверхневих шарів в наслідок конвекційних потоків та діяльності вітру).

3) Розробити схему зональності у заплавних водоймах.

4) Встановити типові для заплавних водойм верхнього Дніпра рослинні асоціації.

5) Виявити особливості планктону і бентосу заплавних водойм різних категорій.

6) Виявити недоліки звичайно вживаної методики планктологічних досліджень і стати на шлях виправлення цієї методики.

7) З'ясувати динаміку змін у біомасі донних тварин у різних заплавних водоймах.

8) Встановити значення заплавних водойм різних категорій для життя молоді риб і різних видів дорослої риби.

9) Встановити можливість збільшення рибпродукції більших розміром заплавних водойм шляхом вирощування в них коропа.

10) Виявити і проаналізувати стан рибовикористання заплавних водойм і самого Дніпра в межах його верхньої течії, а також накреслити шляхи до збільшення річкової продукції.

¹ Так у документі. Можливо мається на увазі праця: Кирпиченко М. Я. Новий пневматичний дночерпак // Труды Гідробіологічної станції. – 1936. – № 12. – С. 163–174.

² Так у документі.

Проведені станцією досліди дають багато цілком нового для науки матеріалу, що має не тільки теоретичне значення (по лінії встановлення типів водойм і вивчення їх продуктивності), але і практичне значення для піднесення річкового рибного господарства.

По третій темі «Поширення різних видів скойок в басейні Дніпра, в зв'язку з екологічними умовами середовища» – наслідком являється:

1) Дані по розміщенню в р. Дніпрі на ділянці Прип'ять–Нікополь промислових молюсків та умови найбільшого скупчення їх.

2) Вивчено екологічні чинники, що обумовлюють розміщення молюсків у р. Дніпрі.

3) Зібрано дані про розміри, товщину черепашок, якість перламутра дніпрових молюсків, темп роста промислових молюсків в Дніпрі.

Встановлюється вплив факторів середовища на якість перламутра.

Всі ці дані мають безумовне значення для господарчих організацій в дальнішому плануванні заготівлі черепашок, а також в налагодженні самої заготівлі.

По темі четвертій «Живлення та ріст щуки». В наслідок розробки цієї теми встановлено, що кормовий коефіцієнт в щук, при кормові їх рибою дорівнюється 3–4, а при кормові un Chironomidae, Tubificidae¹ 6–7. Це має значення для використання заплавних водойм при вирощуванні коропа.

По темі восьмій. Виявлено хиби старих методів сіткового збору зоопланктонних проб при вертикальному дослідженні і пропонується цей метод замінити відстойним методом.

По темі дев'ятій «Методика кількісних досліджень фітопланктону в зв'язку з вивченням продуктивності водойм», перевірено різні методи кількісного урахування фітопланкт[онних] організмів; уточнюється відстойний метод забору проб.

Кооперування та зв'язок по наук[ово-] дослідчій роботі

Гідробіологічна станція в 1936 році мала тісний зв'язок по науковій роботі з Наркоммісцевпромом, Київським та Нікопольським рибтрестом.

З Наркоммісцевпромом найбільший зв'язок був по темі «Поширення різних видів скойок в басейні р. Дніпра, в зв'язку з екологічними умовами середовища». Виконавець цієї теми, відвідавши 3 перламутрові фабрики на дослідженій ділянці Дніпра дав свої зауваження в доповідній записці (від станції та РВПС²) до РНК, де було викладено стан заготівлі й виробництва перламутрових виробів на дослідженій ділянці р. Дніпра й викладені побажання до поліпшення окремих ділянок роботи. Наук[овий] співроб[ітник] [І. М.] Лазицька відвідала засідання Держплану, де брала участь в розробці проекту постанови РНК по удосконаленню заготівної й виробничої роботи в галузі перламутрового виробництва УСРР.

Зв'язок з рибтрестом (Київським) полягав у виконанні роботи по використанню заплавних водойм р. Дніпра для вирощування коропа. Трест зацікавився цією роботою, дав посадкового матеріалу для постановки досліду в 1936 році. Наслідки роботи 1936 року ще більш упевнили рибтрест про можливість використання заплавних водойм для вирощування коропа, через що рибтрест намічає в 1937 році асигнувати відповідні кошти для вирощування коропа в заплавних водоймах.

¹ Слова «un Chironomidae, Tubificidae» вписані від руки чорним чорнилом.

² Так у документі. Правильно: РВВС.

Зв'язок з рибтрестом (Нікопольським) виявився у вивченні Белозерського лиману. В цьому лимані трест намічає велику роботу по використанню його в рибогосподарчому відношенні. Через це під час експедиції Гідробіологічної станції в 1936 році трест дав всі можливості зібрати відповідний матеріал, який характеризує цю водойму. В тресті було зачитано доповіді про дослідження станцією Белозерського лиману.

ЕКСПЕДИЦІЙНА РОБОТА СТАНЦІЇ

В 1936 році Гідробіологічна станція, згідно плану мусила провести дві експедиції. Перша експедиція мала дослідити додаткові водойми р. Дніпра у зв'язку з їх рибним використанням. Друга експедиція мала вивчити поширення в р. Дніпрі моллюсків, корисних для виробництва, у зв'язку з екологічними умовами середовища. Як першу, так і другу експедицію Гідробіологічна станція організувала і провела.

Перша експедиція працювала з 25 липня по 5 жовтня [19]36 р., досліджуючи середній та почасти нижній участок Дніпра. Ця експедиція мала на меті:

1) Детальне комплексне дослідження різноманітних, але характерних для даної дільниці заплавних водойм для виявлення їхніх особливостей (гідроморфологічних, гідрофізичних, гідрохімічних та гідробіологічних) з метою встановлення типів цих водойм та їх можливого використання.

2) Живлення та темп росту риб цих водойм.

3) Виявлення складу рибного населення невеликих пересихаючих заплавних водойм (тема ця пов'язана з питанням спасання риб'ячої молоді).

4) Дослідження видового складу дніпровської риби (з особливою увагою на промислові види), їх темп росту, живлення.

5) Організація рибного промислу, знаряддя лову, стан рибного господарства.

Виконання вище зазначеної мети експедиції провадилась двома бригадами. В першу бригаду (гідробіологічну) входили такі наукові та науково-технічні співробітники: [С. Д.] Грицьота, [К. К.] Зеров, М. Я. Кирпиченко, М. П. Кирпиченко, [О. А.] Лозін, [Ю. М.] Марковський, [К. А.] Савченко, [Ю. В.] Туржанський, [Є. П.] Цеслінська. До складу другої бригади (іхтіологічної) входили: [П. Д.] Носаль (бригадир), [О. Ф.] Ляшенко, [М. В.] Полтавчук.

[...]^{*4}

Керівниками експедиції були [Д. Є.] Белінг, [Я. В.] Ролл, [Ю. М.] Марковський. Безпосередньо керівництво польовою експедиції провадив Ю. М. Марковський.

За планом експедиція мала дослідити район Дніпра від м. Києва до Кременчука. На ділі ж експедиція зробила більше, ніж було заплановано, охопивши повним комплексним обстеженням водойми на дільниці від м. Києва до м. Нікополя та частковим обстеженням район Нікополь-устя р. Дніпра. Отже, експедиція пройшла майже в 2,5 рази довший шлях, ніж було заплановано і майже втричі більший шлях, ніж в 1935 р. не зменшивши, а навіть збільшивши кількість досліджених об'єктів (19 водойм). Експедиція збрала, розпочавши свою польову роботу 15 серпня та закінчивши її 25 вересня [19]36 р. на досліджених об'єктах, за позначеними вище планами, численний матеріал. За об'єм того матеріалу, який привезла експедиція, свідчать хоча б такі цифри, як: 97 колориметричних аналізів, 61 повний хеманаліз, понад 250 проб планктону, 94 проби бентосу, великий гербарний матеріал, 19 батиметричних карт водойм, 19 карт розподілу макрофітів,

понад 6000 вимірів риби, 180 малька, 170 аналізів дорослої риби, 500 проб на харчування риби і т. д.

Не даючи детальнішої характеристики зібраних матеріалів, відзначимо тільки, що ще жодна з експедицій станції такого великого і так добре зібраного матеріалу не привозила. Матеріал цей у поєднанні з матеріалами минулої експедиції та стаціонарних спостережень дає можливість намітити не тільки основні типи заплавної водойми р. Дніпра та визначити їх особливості, а й дає спромогу розв'язати питання з регіональності заплавної водойми. Щодо останнього, то матеріали, які привезли експедиції Гідробіологічної станції, виявляють дуже закономірну та цікаву картину у розподілі певних факторів, за подовжною вісю ріки. Так, наприклад, за загальною кількістю заліза та хлору, р. Дніпро на ділянці від р. Березини до устя, можна поділити на три райони. Перший з цих районів охоплює ділянку ріки від місця впадіння р. Березини до м. Ходорова. На цьому районі загальна кількість заліза коливається від 0,4 до 3,0 мг/л, а хлору від 1,5 до 6,0 мг/л. В другому районі ріки, а саме від Верхньодніпровська до устя, ще збільшується кількість хлору (до 58,0 мг/л) і трохи більшає, принаймні у приустьовому районі, кількість заліза (до 0,3 мг/л). Збільшення кількості заліза тут очевидно повстає у наслідок припливу води Інгульця, який проходить по Криворіжжю, де, очевидно, і збагачує свою воду залізом. За винятком цього, ми маємо дуже правильне збільшення хлору, від верхнього пункту наших досліджень до нижнього і, навпаки до цього, зменшення загальної кількості заліза. Обстеження макрофітів так само показує, що навіть у такій інтрозональній смугі, з точки зору ботанічної географії, як заплава, ми можемо виявити низку фактів, які свідчать про зональність у розподілі певних макрофітів. Нагадаємо тут хоч би про знаходження у нашому третьому районі таких видів, як *Scirpus maritimus*, *Trifolium fragiferum*, *Кермек (statice)*¹, які не знайдені в інших районах та які свідчать про засоленість ґрунтів.

Крім того, цей матеріал дає багато відомостей і для розв'язання загальнолімнологічних проблем, які виходять за межі вузького їх застосування щодо встановлення типів та продуктивності водойми заплави. З таких матеріалів в першу чергу треба відзначити всі ті матеріали, які свідчать нам про тісний взаємозв'язок між будовою русла водойми та інтенсивністю взаємодії між окремими ділянками її вертикального розчленування, у наслідок чого встановлюється та чи інша стратифікація факторів, що обумовлює той або інший її біологічний режим. Ми маємо також достатньо матеріалу і для розв'язування деяких методичних питань, наприклад щодо збирання планктерів та методів обчислення їх біомаси у водоймі, які до цього часу були недостатньо опрацьовані і приводили нас до хибних висновків. Крім того, охоплюючи собою водойми загальнодержавного значіння, матеріал безперечно цікавий і з суто господарчого погляду. Нагадаємо хочби, що експедиція дослідила Білозірський лиман, з площею в 1537 га, на якому передбачено утворити великий рибгосп, який може дати значні прибутки державі.

Друга експедиція по дослідженню поширення різних видів скоїок в басейні Дніпра, в зв'язку з екологічними умовами середовища працювала з 24 серпня

¹ Фраза «*Scirpus maritimus*, *Trifolium fragiferum*, *Кермек (statice)*» вписана від руки чорним чорнилом.

по 25 вересня [19]36 р. Керівником експедиції була тов[ариш] [І. М.] Лазицька. Працювали крім тов[ариша] [І. М.] Лазицької тов[ариші] [М. Я.] Кирпиченко, [Ю. В.] Туржанський та один науково-технічний робітник. Ця експедиція виявила розташування промислових скоюк на середньому і почасти нижньому участку Дніпра. Крім цього збрала матеріал про якість цих скоюк, що має значення для перламутрової промисловості.

НАУКОВІ КОНФЕРЕНЦІЇ

В 1936 році Гідробіологічна станція АН УСРР не організувала конференції (за планом не передбачено), але брала участь в конференціях організованих другими інститутами. В роботі фауністичної конференції Зообіологічного інституту брали участь всі наукові робітники Гідробіол[огічної] станції. На цій конференції на пленарному засіданні була зачитана доповідь від станції проф. Д. [С.] Белінгом «Рибні ресурси України». В роботі конференції по медичній біології, організованій Інститутом клінічної фізіології АН УСРР, брали участь всі наукові робітники Гідроб[іологічної] станції.

Крім цього, станція за проханням Зоологічного інституту АН СРСР, надіслала трьох товаришів на зоологічну конференцію, яка відбулася в Москві. Також проф. [Д. С.] Белінг був відряджений до Тбілісі на наукову конференцію універс[итетів] Груз[инської], Азербайд[жанської], Вірмен[ської] соціалістичних [радянських] республік, де двічі прочитав доповідь про «Дніпрове тваринне населення та зміни у його складі, в зв'язку з гідроспорудами».

Видавнича робота

Згідно плану, Гідробіологічна станція в 1936 році мусила випустити 4 томи «Трудів Гідробіологічної станції» загальним розміром 52 друкован[их] аркушів (кожний том 13 арк.). В дійсності ж станція здала робіт на 4 томи «Трудів» розміром не 52, а 57,6 аркушів. Крім цього станція передала до Ради виробничих сил замість запланованих робіт розміром 13 аркушів, – 18 аркушів. Тобто Гідроб[іологічна] станція в 1936 році передала до друку робіт розміром 75,6 аркушів, з яких в 1936 році надруковано 43,6 аркуш[ів] (3 томи Гідроб[іологічної] станції). Запланований станцією тематичний збірник праць (дослідження типів і продуктивності дніпрових заплавної водойми) не здано до друку в зв'язку з дозволом Планової комісії та Видавництва, перенести цей збірник на 1937 рік.

В загальному намічений видавничий план щодо аркушату виконаний більш як на 100 %.

У 1936 році станція видрукувала 14 робіт, присвячених наслідкам опрацювання матеріалів двох експедицій на Десну. В цих роботах подано уперше гідрохімічну, гідробіологічну, іхтіологічну і рибо господарчу характеристику так самої р. Десни, як і низки її заплавної водойми. Тут подано також типологічну характеристику низки заплавної озера і заплавної водойми перехідних до категорії заплавної ставів. Надруковані роботи висвітлюють також значення заплави для річкових риб, висвітлюють склад рибного населення р. Десни, та її заплави і відзначають рибо господарче значення досліджених районів Чернігівської області. Крім того у роботах висвітлено санітарно-біологічний стан р. Десни і придатність її для водопостачання.

Надруковані роботи наближають нас до розв'язання питання про типи і продуктивність річкових водойм та їх значення для рибного господарства.

Далі станція надрукувала роботу, присвячену новій методиці бентичних польових робіт і передала до друку 11 робіт, які з одного боку висвітлюють питання про гідробіологічну районізацію річок і санітарно-біологічний стан р. П[івденного] Буга в районі м. Вінниці, а з другого боку подають нову класифікацію заплавних водойм на основі їх морфологічних і термічних особливостей і характеризують ці водойми за складом макрофітобентоса. Крім того вони показують нам рибогосподарче значення верхньої течії р. Дніпра на ділянці між р. Сожом і р. Десною.

ВИДАВНИЧА РОБОТА СТАНЦІЇ У 1936 РОЦІ¹ [...]².

БЮДЖЕТ ГІДРОБІОЛОГІЧНОЇ СТАНЦІЇ

[...]³

На експедиційні роботи станція одержала від Ради виробничих сил 30 000 крб.

Хоча бюджет станції і зріс, проте він не міг забезпечити всіх потреб, зв'язаних з виконанням тематичного плану, який вимагає великих витрат на польову і камеральну роботу.

Що торкається розміру асигнувань за договорами, то в 1936 році таких не було, хоча дві умови було складено на виконання робіт, що їх станція має закінчити у 1937 р.

[...]⁴

Науковий архів Інституту гідробіології НАН України, ф. 1, оп. 1, спр. 21. арк. 1–14. Копія. Машинопис.

№ 101²

ДОСЯГНЕННЯ ІНСТИТУТУ КЛІНІЧНОЇ ФІЗІОЛОГІЇ АН УСРР ЗА 1936 р.

Інститут клінічної фізіології АН УСРР в 1936 році провадив роботу над такими проблемами: втома, старіння, височінна авіація, вивчення нервової системи і проблем імунітету та алергії. Проблема втоми опрацьовувалась 3-ма відділами інституту одночасно на людях та тваринах, де вивчалася роль компенсаторних систем в генезі втоми і закінчено роботу по впливу недостатньої функції печінки і з'ясовано можливі моменти щодо зрушень обміну речовин при втомі організму з порушенням функції печінки і затримка періоду репарації.

По проблемі височінної авіації робота закінчена. Робота провадилась як в барокамері, так і під час високо-гірної експедиції «Ельбрус». Виявлено зміни оксидативно-редукційних процесів в організмі, що дало можливість запропонувати практичні засоби для профілактики хвороби височини.

Розпочато опрацьовування проблеми старіння організму, яка буде основною проблемою інституту в 1937 р.

Вивчення проблеми імунітета та алергії дало можливість з одного боку організувати конференцію по алергії, яка викликала велику зацікавленість, завдяки чому ця конференція набрала змісту широкого з'їзду. В ній брали участь найвидатніші фахівці теоретичної та практичної медицини нашого Союзу. Труди конференції

¹ Загальна кількість праць – 5.

² Див. док. № 91.

оформлено в спеціальному збірнику розміром – 50 друкованих арк. З другого боку, опрацювання питання про застосування антиретиккулярної сироватки при інфекціях (алергічний стан) дало можливість розробити практичні методи застосування сироватки для лікування різних захворювань, зокрема шкарлатини.

Закінчено роботи в галузі макро-мікроскопії акад. [В. П.] Воробйовим, які дають добре уявлення про побудову окремих систем живого організму як у нормі, так і в патології. Червнева сесія АН УСРР ухвалила вважати запровадження метода макро-мікроскопії під час викладання морфології у вишах та в науково-дослідній роботі.

Виїзних наукових конференцій за цей час було проведено дві (Тирасполь, Умань). Видано три збірника Мед[ичного] журналу і 4-й номер здано до друку. Підготовлена медико-біологічна конференція, яка відбудеться 15 листопаду ц. р.¹, за участю вчених різних міст. Мета цієї конференції це використати досягнення біології для медицини і опрацювати питання викладання біології в медичних вузах. Крім цього в грудні міс[яці] скликається широка наукова конференція з питання недостатності кровообігу (підготовча робота закінчена).

Вчений секретар [П. Д.] Марчук

ІР НБУВ, ф. X, оп.1, од. зб. 30423, арк. 1–2. Копія. Машинопис.

№ 102²

ІНФОРМАЦІЯ ПРО РОБОТУ ІНСТИТУТУ ГЕОЛОГІЇ АН УСРР У 1936 р.³

Науково-дослідчі роботи інституту за останні роки значно поширені; за останній час інститут значно зріс – поширився. [...] ^{*7,8}

В 1936 р. інститут ще ширше розгорнув свою роботу і значно поглибив дослідження, розпочаті в 1935 р.

Роботи в Роменському районі по вивченню соляного купола, що провадились у 1935 р. дали можливість у 1936 р. вже поставити проблему нафти на Україні⁴. В розв'язанні цієї проблеми в 1936 р., на клопотання Академії наук перед Раднаркомом УРСР, взяла участь «Главнефть» НКТП СРСР⁵.

«Главнефть» організувала Український відділ ВКГР і поставила розвідкові роботи в районі соляного купола в м. Ромнах.

Інститут продовжував геологічні дослідження в районі м. Лубен і Ісачківського горба, поєднавши цими роботами Роменський і Лубенський райони. Геофізичні роботи і газове здіймання були перенесені до районів Миргорода, Гадяча, Охтирки, Полтави і вже показали наявність нового купола на південь від Миргорода. [...] ^{*7}

¹ Так у документі. Мається на увазі: 1937 р.

² Див. док. № 91.

³ Заголовок складений упорядниками.

⁴ Підкреслено у документі синім олівцем.

⁵ Тут і далі – так у документі. Правильно: Головнафта НКВП СРСР. Текст даного абзацу виділено двома рисками синім олівцем на лівому полі документа.

Партіями Головнафти в районі Лубен у цьому році виявлено два нових соляних куполи¹.

Таким чином, питання нафти в Ромнах в цей час знайшло своє розв'язання в наявності нафти в свердловині № 2-С і в виявленні ряду нових куполів. Безперечно, північна частина УСРР являє собою великий район розвитку соляних куполів і родовищ нафти і питання широких розвідок на нафту вже розв'язане². [...] ⁸

Але проблема нафти УСРР не обмежується північною частиною її території. В 1936 р. Інститут геології поставив перші рекогносцировочні роботи в південній частині УСРР, в районі Сиваша. Тут виявленні вже ознаки структур, сприятливих для утворення нафти³. Роботи тут тільки но розпочаті і матеріали ще недостатні.

Значний інтерес для розв'язання проблеми нафти на Україні мали роботи на Поділлі. Тут давно були відомі бітумінозні вапняки верхнього силуру, і роботами 1936 р. вдалося підтвердити й прослідкувати широкий їх розвиток; а також намітити структури, цікаві з погляду можливої нафтоносності. Перевірити наявність цих структур свердлінням можна буде лише в 1937 р.

В справі визначення родовищ металів у 1936 р. теж досягнуто значних успіхів. Мідисті пісковики Донбаса були передані вже в розвідку, яку в широкому масштабі розгорнула рудоуправа Донбасполиметаллу⁴.

Інститут геології продовжував свою дослідну роботу по вивченню характеру зруденіння пісковиків, мінералогії родовищ та генезису їх.

В середині літа інститут одержав повідомлення від Донецького облплану і від заводу Ільіча в Маріуполі про відкриття мідного родовища в с. М[ала] Янисоль і свинцевого – біля с. Гнутого⁵. Надіслані інститутом партії вивчили в загальних рисах ці родовища, встановили їх безперечний інтерес, зібрали цікаві матеріали щодо їх мінералогічного складу й вмісту металу і накреслили шляхи дослідження, які треба застосувати в 1937 р. [...] ⁸.

Директор Інститута геології АН УСРР академік [М. Г.] Світальський

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, стр. 68, арк. 154–169. Оригінал. Машинопис.

¹ Текст даного абзацу виділено рискою синім олівцем на лівому полі документа.

² Частина тексту підкреслена та виділена рискою синім олівцем на лівому полі документа.

³ Тут і далі – підкреслено у документі синім олівцем. Текст даного абзацу, двох наступних і останнього абзацу виділено рискама синім олівцем на лівому полі документа.

⁴ Так у документі. Правильно: Донбасполіметал.

⁵ Так у документі. Правильно: с. Гнутове.

**ІНФОРМАЦІЯ ПРО РОБОТУ
ІНСТИТУТУ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА АН УСРР У 1936 р.²**

I. За роки перебування в системі Академії наук УСРР (з 1 січня 1935 р.) Інститут водного господарства опрацьовував такі основні народно-господарські проблеми:

- а) реконструкції Дніпра,
- б) транспортного й енергетичного використання малих річок УСРР,
- в) джерел водопостачання й обводнення, зокрема м. Києва, Донбасу та Приазовського степу.

II. Дослідні роботи інституту розгорталися з таких наукових дисциплін і проблем:

1) з гідрології –

- а) баланс стоку; б) дійсне випаровування;
- в) розрахункові залежності для визначення характеристик режиму, що їх застосовують в гідрологічних розрахунках;
- г) режим русла річок, зокрема перекатів (в природних та штучних умовах);

2) з гідрогеології –

- а) підземні води;
- б) річкові долини;
- в) фізико-механічні властивості порід;

3) з гідравліки та гідромеханіки –

- а) теорія нерівномірного руху води у спорудах і відкритих водостоках;
- б) втрати та гашення енергії;
- в) опір води рухові суден в умовах малих річок;
- г) гідромеханічний розрахунок фільтраційного руху ґрунтових вод;

4) з гідротехніки –

- а) осадка ґрунтових основ під спорудами;
- б) способи розрахунку гідротехнічних споруд;
- в) гідротехніка водних шляхів;

5) з гідрохемії – хемізм води (р. Дніпра) та засоби очищення Дніпровської води (для Київського водогону);

б) з економіки та експлоатації –

- а) організація судноплавства на малих річках,
- б) перегляд техніко-економічних показників малих гідроелектростанцій;

7) з бібліографії –

- а) бібліографія літератури про річки басейну Дніпра;
- б) бібліографія літератури про випаровування з водної поверхні.

III. Найважливіші з виконаних, опублікованих та переданих на виробництво робіт³ інституту за час з 1 січня 1935 року по 1 травня 1937 р. такі:⁴ [...] ^{2,8}.

IV. Значення наукових робіт інституту

[...] ⁷

¹ Див. док. № 91.

² Заголовок складений упорядниками.

³ Підкреслено у документі синім олівцем.

⁴ Загальна кількість праць – 9.

В питаннях реконструкції р. Дніпра, як показали роботи Експертної комісії Держплану СРСР (в Москві в листопаді 1936 р.) роботи інституту було покладено в основу вирішення проблеми регулювання стоку Дніпра¹ та виправлення русла ріки. Таким чином було доведено, що теоретичні роботи інституту потрібні й корисні для розв'язання однієї з найкрупніших водногосподарських проблем не лише УСРР а і Союзу РСР.

Проблема транспортного й енергетичного використання малих річок УСРР з року в рік займала все більше місце в роботі інституту. Роботи I-ї всесоюзної конференції в справі використання малих річок (Ленінград 1935 р.) та наради по транспортному освоєнню малих річок при Наркомводі² (грудень 1936 р.) довели, що інститут зберігає провідне місце. Про це свідчить також факт прийому до друку робіт інституту Трансиздатом³ для поширення по цілому СРСР. В питаннях освоєння малих річок інститут зустрівся з потребою розв'язувати деякі питання меліорації (при освоєнні заболочуваних річок), але нових досліджень в цій галузі не розпочинає до вирішення питання про профіль ін[ститу]ту. Велику цінність має перша в Союзі РСР робота інституту по перегляду техніко-економічних показників малих ГЕС. Проблема водопостачання та обводнення розв'язується на базі робіт інституту в таких конкретних випадках:

а) Водопостачання м. Києва з р. Дніпра на основі низки робіт інституту про режим підземних вод під Київом, про хемізм вод р. Дніпра, їх фізико-механічні та інші якості та способи очистки, про місце забору води й т. ін. Найбільша в Союзі РСР науково-експериментальна станція по очистці води при Київському водопроводі збудована за проектом ін[ститу]ту.

б) Водопостачання Зах[ідного] Донбасу – з урахуванням можливості використання місцевих ресурсів поверхневого стоку й підземних вод за підрахунками ін[ститу]ту.

в) Обводнення Приазівського степу – за даними, які одержав інститут по роботам в басейні р. Обіточної.

В гідротехнічному будівництві в УСРР особливу роллю відіграють роботи інституту з гідрології, а також з гідрогеології, гідравліки й гідромеханіки. Так, наприклад, проекти усіх гідротехнічних споруд на Дніпрі біля Києва, Дніпропетровська, Кременчука й т. д. (набережні споруди ДУРТу, комунальні споруди, захисні дамби й т. д.) базуються на роботах ін[ститу]ту по гідрології р. Дніпра. Розроблені ін[ститу]том розрахункові залежності використовуються при проектуванні всіх видів гідротехнічних споруд, як греблі, дамби, канали, гідроелектричні станції, дренажі, в шляхових, водотransпортних, меліоративних, комунальних спорудах, в суднобудівництві для малих річок і т. д. і т. п.

[...]*⁸

Директор інституту академік [Є. В.] Оппоков
Вчений секретар [Й. О.] Войнич

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 68, арк. 171–180. Оригінал. Машинопис.

¹ Тут і далі – підкреслено у документі синім олівцем. Текст цього абзацу та наступних трьох виділено рисками синім олівцем на лівому полі документа.

² Так у документі. Мається на увазі: Наркомвод СРСР.

³ Так у документі. Правильно: Трансвидав.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО РОБОТУ ІНСТИТУТУ ТРАНСПОРТНОЇ МЕХАНІКИ АН УСРР У 1936 р.²

Наукова робота інституту, значіння та наслідки її. Інститут транспортної механіки з часу свого заснування у 1934 р. зосереджував головну увагу на теоретичному та експериментальному дослідженні складних питань залізничної механіки, що є дуже важливі і актуальні для виробництва і не розроблялися центральними дослідними інститутами, що опрацьовують лише експериментально оперативні питання. В цьому відношенні він в Союзі є єдиний.

[...]^{*1} першочерговими завданнями в галузі залізничного транспорту встановлено забезпечення безаварійної роботи залізниць, руху поїздів за розписом та прискорення руху поїздів і обігу рухомого складу. Інститут відповідно цим завданням розв'язує такі основні проблеми:

а) Динаміка локомотивів, вагонів і колії та взаємодіяння поміж рухомим складом та колією³.

[...]^{*7}

б) Динаміка поїздних систем. [...]^{*7}

в) Методика виконання тяглових розрахунків [...]^{*7}.

г) Дослідження природи коефіцієнтів тертя та зціплення колеса з рейкою [...]^{*7}.

д) Прискорення обігу вагонів та локомотивів [...]^{*7,8}.

Інститут широко провадить консультації по питанням винахідництва серед залізничників (більше 50 консультацій) й рецензії на друковані роботи (понад 20).

Інститут безпосередньо по втіленню в 1936–[19]37 рр. провів таку роботу по окремим питанням:

По підвищенню швидкостей руху паровозів сер[іі] Е в залежності: а) від наявності різних стиків, б) зношування бандажів коліс, в) нерівномірної роботи ресор рухомого складу: розрахунки для конкретної дільниці Дарниця–Ромодан, що передано ПЗЗ, застосовується при розрахунках колії. По цьому питанню також зроблено доповідь в ДНТі. Заходів боротьби з аваріями на Південно-Західній залізниці й розробки приладу для перевірки відсутності прихвата гальмів. Наслідки проведеної розробки втілюються через ДНІТО⁴ ПЗЗ шляхом безпосередньої участі в роботі бригади ДНІТО та консультаціями і експертизами; зроблено також доповідь в ДНІТО. [В] аналогічний спосіб втілюються наслідки розробки заходів щодо поліпшення якості води депо Прилуки, які збільшують міжпромивочний перебіг, форсировку казанів та відповідно – швидкість руху поїздів.

Щодо робіт: Система безперервної спеціалізації поїздів та Технологічний процес роботи грузового напрямку, то ці роботи було доповідано НТС⁵ НКШ⁶ та Центральному науково-дослідному інституту НКШ й передано матеріали ДНТ

¹ Див. док. № 91.

² Заголовок складений упорядниками.

³ Тут і далі – підкреслено у документі червоним олівцем.

⁴ Тут і далі – так у документі. Правильно: ДНІТТ.

⁵ Так у документі. Правильно: НТР.

⁶ Тут і далі – так у документі. Правильно: НКШС.

та НКШ, НІЖТом¹ роботу покладено в основу при розробці методики формування поїздів на 1938 рік.

По питанням підвищення швидкості руху електровозів ВЛ в зв'язку з взаємодією з колією та збільшення міжобточечного перебігу рухомого складу, то розроблену методологію експериментального дослідження колії та рухомого складу передано ДІІТ для застосування; дальніші наслідки дослідження будуть передані спільно з ДІІТом – НКШ.

Також розроблені інститутом форми та організація спостережень за зносом бандажів, застосовуються на ПЗЗ та Сталінської залізницях. На підставі дальших розробок ін[ститу]та оброблюються матеріали та буде встановлено окремі заходи, що будуть передані ПЗЗ та НКШ. [...]»⁷

Директор Інституту транспорт[ної] механіки АН УСРР
академік [П. М.] Супруненко

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 68, арк. 183–198. Оригінал. Машинопис.

№ 105² ЗВІТ ПРО РОБОТУ ІНСТИТУТУ ЕЛЕКТРОЗВАРЮВАННЯ АН УСРР ЗА 1936 р.³

Напрямки роботи та розроблювані проблеми⁴. Інститут за основний напрямок своєї роботи обрав розробку питань електричного зварювання металів. Цей основний напрямок роботи інституту лишився незмінним протягом трьох років його існування, але зміст та характер роботи щороку змінювався.

Інститут на протязі 1936 року опрацював три проблеми (замість 8-ми в 1935 р.), а саме:

- 1) підвищення якості електрозварного шва,
- 2) механізація зварного процесу,
- 3) зсідальні напруги та деформації при зварюванні.

Нижче наводимо коротку характеристику роботи інституту з кожної проблеми.

1. Проблема: «Підвищення якості зварного шва».

Цю проблему постановлено вперше в 1936 р. Постановка її настирливо висувалася практикою зварювання у нас в СРСР. В основному по цій проблемі переводилася робота щодо вишукування товстих покриттів електродів, щоб здобути якісний шов.

2. Проблема: «Механізація процесу дугового зварювання».

В попередні роки (1934 [р.] та 1935 р.) інститут, головним чином, працював з питань конструкції автоматичної головки та з техніки і технології зварювання автоматом голими або легкообмазаними електродами. Інститут ці питання розв'язав; однак виявилось, що це питання розроблено не досить для того, щоб наслідки його можна було передати виробництву. Постав цілий ряд питань, які стосуються

¹ Так у документі. Правильно: НІЗТ.

² Див. док. № 91.

³ Заголовок складений упорядниками.

⁴ Речення «Напрямки роботи та розроблювані проблеми» надруковано на лівому полі документа.

підсобного встаткування (верстати) та автоматичного зварювання якісними електродами. Ці питання вимагали свого розв'язання. В 1936 р. інститут розробляв ці два основні питання.

Крім того, аби конкретно з'ясувати подальші питання, що повстали перед автоматизацією зварювання й накреслити конкретні міроприємства [з] впровадження автоматичного зварювання в виробництво, інститут перевів конференцію (у квітні м[іся]ці 1936 р.).

3. Проблема: «Зсідальні напруги та деформації при зварюванні».

В 1935 р. інститут працював над з'ясуванням самого характеру цих напруг та їх походження. Здобуті наслідки були цінні з методологічного боку, бо вказали шлях подальших робіт. В 1936 році провадилася подальша робота, але вже спрямована шляхом з'ясування впливу цих зсідальних напруг на міцність зварних конструкцій та вишукування засобів боротьби з шкідливими від них наслідками.

Структура¹. В 1936 р., як і раніш існували три відділи:

- 1) Відділ зварної апаратури й при ньому лабораторія зварних апаратів.
- 2) Відділ технології зварювання й при ньому хемічна та металографічна лабораторія.
- 3) Відділ зварних конструкцій й при ньому лабораторія для випробування конструкцій.

Крім того в інституті є – а) механічні майстерні та б) зварювальні майстерні, в) музей якій має до 1000 експонатів (зразків) по всім роботам інститута.

Слід зазначити, що в 1936 р. інститут організував рентенографічну лабораторію.

Кадри². Істотних змін щодо кадрів інституту не було, основне ядро наукових співробітників залишилося тим, що було в 1935 році [...]⁷.

Щодо підготовки кадрів, то слід відмітити таке: з 2-х закінчивших аспірантуру в 1935 р. один (т[овариш] [К. Й.] Дзевалтовський) захищав дисертацію на ступень кандидата тех[нічних] наук й успішно її захистив. Другий (т[овариш] [Ф. Ю.] Соколовський) ще не захищав. Протягом 1936 року аспірантом підвищеного типу був прийнятий т[овариш] О. М. Сидоренко з спеціальності зварної апаратури, т[ому] щ[о] в цей час в інституті є один аспірант.

[...]⁶

Наукові досягнення³. З усіх проблемних робіт найбільше теоретичне та практичне значення мають такі:

1) «Складання монографії з питань техніки та технології автоматичного зварювання». Ця робота цінна тим, що в ній зібрано та систематизовано всі роботи інституту з автоматичного зварювання тонкообмазаними електродами. В цей час, коли питання про впровадження автоматичного зварювання поставлено на практичну ногу⁴ (конференція; наказ НКТП⁵) ця робота є дуже цінною для заводів, що вводять в себе електрозварювання. Аналогічної роботи у нас в СРСР немає.

2) «Розробка методів одержання в'язкого шва при автоматичному зварюванні». Ця робота цінна тим, що вона вперше в СРСР практично розв'язала питання

¹ Слово «Структура» надруковано на лівому полі документа.

² Слово «Кадри» надруковано на лівому полі документа.

³ Фраза «Наукові досягнення» надрукована на лівому полі документа.

⁴ Так у документі.

⁵ Так у документі. Правильно: НКВП СРСР.

про одержання високоякісних швов, зварених автоматом. В наслідок цього автоматичне зварювання можна застосовувати в таких відповідальних конструкціях, як котли й т. і[н.].

3) «Складання альбому верстатів для автоматичного зварювання». Ця робота цінна для заводів, що вводять в себе автоматичне зварювання, бо дозволяє правильно підійти до добирання та конструювання верстату, потрібного для автозварювання тієї, чи іншої продукції. В цьому альбомі подано класифікацію всіх можливих станків та ескізно розроблено 26 типів.

4) «Вишування електродних покриттів для зварювання маловуглецевої сталі, що підвищують стійкість проти корозії зварного шва в лужному середовищі в напруженому й не напруженому стані». Ця робота довела, що можна здобути зварні шви, стійкі проти корозії, а тому зварюванням можна охопити й хемічну апаратуру, що вміщує луги. Крім того ця робота цікава й з боку того методу, що застосовується для дослідження корозії.

5) «Розробка товстих покриттів для одержання стійкого проти старіння шва». Ця робота показала, що цілком можливе одержання швів, що не старіють (не зменшуючих своєї ударної в'язкості на протязі часу). В котлах та металургійних конструкціях явище старіння металу є великим злом й тому застосувати зварювання в цих галузях було небезпечно.

6) «Вплив зсідальних напруг на міцність конструкцій при статичному та вібраційному навантаженні». Ця робота показала, що міцність конструкцій від зсідальних напруг не зменшується й тому застосовувати зварювання в металоконструкціях цілком раціонально. Дана робота має значення ще й тому, що вона показує, як треба проектувати та виготовляти зварні конструкції.

З госпрозрахункових тем найбільше значення мають такі:

1) «Вплив підвищених сил струму на якість зварювання». Ця робота пророблена за дорученням Уралвагонзаводу.

[...]¹. Дана робота показала, що застосування підвищених сил струму цілком раціональне. В той же час дана робота дає конкретні дані, за яких сил струму та при якому діаметрі електродів можна одержати найбільшу продуктивність.

Впровадження наслідків робіт інституту у виробництво¹. Інститут серйозно підійшов до питань [в]провадження наслідків своїх робіт у виробництво, так, в наслідок організованої в 1936 році конференції по автоматичному зварюванні Наркомважпром СРСР з метою провадження автоматичної зварки в промисловості та забезпечення її високоякісними автоматами видав наказ, в якому передбачено: а) технічній раді НКВП СРСР доручено всебічно випробувати в зварочному комбінаті «Оргаметалл»² у Москві автоматичної головки конструкції інституту, б) для найскорішого освоєння техніки автоматичної зварки на 6-ти провідних заводах Наркомважпромом мають бути організовані дослідно-показові бази по втіленню автоматичної зварки «Азовсталь» у Маріуполі, «Красный Профинтерн» в Орджонікідзеграді³, «Уралвагонзавод» у Н[ижньому] Тагілі та інші).

¹ Речення «Впровадження наслідків робіт інституту у виробництво» надруковано на лівому полі документа.

² Так у документі. Правильно: Оргаметал.

³ Тут і далі – так у документі. Правильно: Орджонікідзеград (нині – Бежицький район м. Брянська, РФ).

Інститут подав практичну допомогу різним підприємствам зокрема заводу «Красный Котельщик»¹ у Таганрозі, Уралвагонбуді² та інші. Ця допомога виявилася в консультаціях, в передачі для застосування автоматичних головок, а також в розробці верстатів та устаткування для зварювання. Крім того, інститутам на заводах «Більшовик»³ та ім. Артема⁴ у Києві проведена робота по раціоналізації зварювання хемічної апаратури (застосування невідбартованих днищ).

Інститут підтримував зв'язок з 1) Науково-технічною радою НКВП, 2) Органометалом, 3) Н[ауково]-д[ослідним] інститутом споруджень у Москві, Харкові, 4) ВНИТОС⁵, 5) УАТ та цілим рядом заводів, наприклад, Уралвагонзавод у Н[ижньому] Тагілі, «Красный Котельщик» у Таганрозі, «Красный Профинтерн» в Орджонікідзграді, «Азовсталь» в Маріуполі, зав[од] «Більшовик» у Києві, зав[од] «Ленкузня» в Києві, зав[од] ім. Фрунзе⁶ в Сумах і т. і[н.]. Цей зв'язок виявився в тому, що інститут інформував зазначені організації про свою роботу. Крім того інститут давав заводам консультації з різних питань зварювання та переводив ряд дослідних та проектних робіт за умовами.

Конференція з автоматичного зварювання⁷. У квітні місяці (з 13 до 15) інститут перевів конференцію з автоматичного зварювання, метою якої було підсумувати становище автоматичного зварювання у нас в Союзі та накреслити міроприємства щодо впровадження автозварювання в нашу промисловість. Всі основні доповіді на конференції було зроблено робітниками Інституту електрозварювання. Нижче, наводимо лише основні наслідки, що дала ця конференція.

1) Конференція відзначила велику роботу, пророблену інститутом щодо комплексної розробки проблеми автоматичного зварювання.

2) Накреслено основні питання автозварювання, що їх потрібно як найшвидше розв'язати [...]»¹.

3) Накреслено ряд конкретних міроприємств щодо впровадження автоматичного зварювання в нашу промисловість.

Видавнича діяльність⁸. Виконання видавничого плану видно з такої таблиці:⁹

[...]»⁷ з запланованих на 1936 рік 18 робіт на 45 аркушів, інститут здав до Видавництва¹⁰ [...]»^{2,5,7}.

Розмір асигнувань за умовами з різними організаціями складено у 1936 році 173 625 крб, крім того, на протязі 1936 року інститут одержав від різних організацій за виконані дрібні роботи, та консультації та інші 122 770 крб.

[...]»⁵

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Державний завод «Червоний Котельщик» ім. товариша Смирнова.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Уралвагонзавод.

³ Тут і далі – так у документі. Правильно: Перший державний машинобудівний завод «Більшовик».

⁴ Так у документі. Правильно: Київський машинобудівний завод ім. Артема.

⁵ Так у документі. Правильно: ВНИТЗ.

⁶ Так у документі. Правильно: Сумський машинобудівний завод ім. В. М. Фрунзе.

⁷ Речення «Конференція з автоматичного зварювання» надруковано на лівому полі документа.

⁸ Фраза «Видавнича робота» надрукована на лівому полі документа.

⁹ Загальна кількість праць – 20.

¹⁰ Загальна кількість праць – 18.

Загальні висновки¹. Намічений тематичний план, не зважаючи на деяке заповнення, можна вважати в основному виконаним, тому що пророблена ще й інша понадпланова робота, що компенсувала всі недоліки у виконанні плану.

У виконанні видавничого плану мало місце значне відставання, що виявилось у невчасному надсиланні матеріалів Видавництву.

Інститут в 1936 р. серйозно підійшов до питань впровадження наслідків своїх робіт з автоматизації зварювання у виробництво, що дало свої позитивні наслідки.

Організована в 1936 році лабораторія для рентгенівського просвічування зварних швів має бути в 1937 році встаткована точними вимірювальними приладами та машинами для випробування матеріалів та конструкцій.

На документі помітка: «Перевірено 31.ІІІ.[19]37 р.²».

Науковий архів Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України, оп. 1, спр. 31, арк. 1–20. Копія. Машинопис.

№ 106³ КОРОТКИЙ ЗВІТ ПРО РОБОТУ ВИДАВНИЦТВА АКАДЕМІЇ НАУК УСРР В 1936 р.

Видавництво Академії наук в 1936 р. випустило з друку друкованої продукції, в порівнянні з попереднім 1935 р. і з планом на 1937 р., в таких кількісних показниках⁴:

Показчики	в 1935 р.	в 1936 р.	План 1937 р.	Ріст в %%	
				1936 р. до 1935 р.	План 1937 р. до 1936 р.
В авторських аркушах	1697,3	1828,9	2400,0	7,7	31,2
Назв і випусків	167	156	254	–	63,0
Тираж в тис[ячах] прим[ірників]	346,4	302,1	628,0	–	107,3
Друк[арських] відб[ит- ків] в тис[ячах примір- ників]	2207,3	2759,3	4839,0	25	75,4

¹ Фраза «Загальні висновки» надрукована на лівому полі документа.

² Підпис не прочитано.

³ Див. док. № 91

⁴ Тут і далі – так у документі. Мається на увазі: показники.

Видрукована в 1936 р. продукція по відділах розподіляється в таких показниках:

Відділи	Назв або випусків	Автор[ських] аркушів	Тираж в тис[ячах] прим[ірників]	Друкован[их] відб[итків] в тис[ячах] примірників]
Математично-природничих наук	95	1344,1	184,5	1863,5
Технічних наук	27	204,1	22,9	141,4
Суспільних наук	14	142,4	70,3	621,2
Загальні видання	20	138,3	24,4	133,2
Разом	156	1828,9	302,1	2759,3

Здача інститутами до Видавництва по відділах в 1936 р. проходила, порівнюючи з планом видавничої тематики, в таких показниках:

Відділи	План здачи видавничої тематики в 1936 р.		Фактично здано разом з позаплановими		Видруковано з плану 1936 р. і попередніх років.	
	Назв	Авт. арк.	Назв	Авт. арк.	Назв	Авт. арк.
Математично-природничих наук	162	1667	95	1149	95	1344,1
Технічних наук	46	211,5	27	164,1	27	204,1
Суспільних наук	38	427	9	131,3	14	142,4
Загальні видання	84	421,5	8	73,2	20	138,3
Разом	324	2727	139	1517,6	156	1829,9
%% до плану	—	—	—	55,6	—	—
%% до зданих	—	—	—	—	—	120,5

Отже видрукована продукція виконана за рахунок редакційно-видавничого портфелю попереднього року.

Як видно з поданих таблиць робота Видавництва збільшується щороку і за останні 1935–1936 рр., порівнюючи з попередніми роками, видавництво досягло чималих результатів і могло б досягти ще більших.

[...]⁶

Для покращення роботи Видавництва необхідно вирішити такі питання:

- а) затвердити тематичні видавничі плани інститутів;
- б) затвердити промфінплан Видавництва Академії наук на 1937 р.
- в) переглянути і призначити відповідальних редакторів по інститутах Академії наук;

г) призначити головного редактора і політредакторів, тому що наявний склад редакторів не забезпечує випуску академічної продукції як з ідеологічного, так і з фахового боку;

д) утворити відповідні умови для нормальної роботи апарату Видавництва, що тепер налічує близько 50 чоловік, надавши Видавництву додаткову площу.

Директор Видавництва Академії наук УСРР [Й. Л.] Турбовський

На документі помітка: «29.IV.[19]37 [р.]».

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 68, арк. 276–278. Оригінал. Машинопис.

№ 107

ЗВІТ ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ УСТАНОВ АН УРСР ЗА 1937 р.¹

ІНСТИТУТ МАТЕМАТИКИ

Робота в Інституті математики протягом 1937 року, як і в попередні роки, зосереджувалась головним чином, на проблемах: інтегрування диференційних рівнянь з частинними похідними, теорії звичайних диференційних рівнянь, апроксимації функцій, питань алгебри, теорії статичної стійкості та міцності споруд.

Протягом 1937 року зменшилась кількість секторів в інституті за рахунок сектору теорії імовірностей та математичної статистики.

За тематичним планом 1937 року інститут мав опрацювати 22 теми. В зв'язку з вибуттям співробітників з інституту, з плану було знято чотирі теми. Отже, до виконання залишилося 18 тем, з них зовсім не виконано 2 теми. Незакінчена та перенесена на 1938 рік робота по 3-х темах. Деякі роботи виконані позапланом.

В галузі диференційних рівнянь інститут розробив особливий спосіб інтегрування диференційних рівнянь з частинними похідними, що істотно доповнює відомі досі методи розв'язання цих рівнянь; запропоновано практичний спосіб інтегрування систем лінійних диференційних рівнянь.

В галузі аналітичної теорії диференційних рівнянь роботу було спрямовано в основному на розв'язання задач динаміки, теоретичне значення яких полягає в розробленні нових методів, що значно уточнює відомі до цього часу результати.

Закінчено ряд робіт, що дають наближені методи розв'язання диференційних рівнянь з частинними похідними. [...]»⁷

В галузі алгебри провадилась робота по проблемах класичної теорії алгебраїчного аналізу, алгебраїчних функцій та їх зв'язку з вищими трансцендентними, над питанням лінійної алгебри, наближеного та алгебраїчного розв'язання рівнянь, та інше. Почато велику роботу по складанню трактата з алгебраїчного аналізу, в якому буде подано весь розвиток класичного аналізу, перший том якого вийде з друку в 1938 році.

Працюючи в галузі математичної теорії стійкості і міцності споруд і конструкцій, інститут дав розрахунок загальних випадків стійкості арок [...]»⁷. Наслідки

¹ Заголовок складений упорядниками.

цих робіт мають практичне значення; чимало формул і методів розрахунку одержаних ін[ститу]том, увійшло до практики проектування в будівництві та машинобудівництві, як основа для нових методів інженерних розрахунків.

Наслідки роботи в галузі прикладної математики ін[ститу]т доповів на нараді по математичних проблемах, які мають практичне застосування, що відбулася при Відділі технічних наук АН СРСР, при чому доповіді одержали позитивну оцінку і ухвалено надрукувати ці доповіді в матеріалах наради.

В 1937 р. інститутом було здано чотири номери журналу інституту та перший том складеного акад. Д. [О.] Граве трактату по алгебричному аналізу. Інститут виконав свій видавничий план лише в розмірі 56 % по назвах та 35 % по аркушах.

Якщо зняти з плану монографії друкування яких не було затверджено, то й тоді виконання плану складає всього 53 % по арк. (Здано 5 назв на 46 аркушів, проти плану в 6 назв на 87 аркушів).

ІНСТИТУТ ФІЗИКИ

Основним напрямком роботи Інституту фізики в 1937 р. було експериментальне і теоретичне вивчення фізики іонних і електронних процесів, зокрема: вивчення електро-фізики напівпровідників та їх застосувань, електронної оптики, фізики катода, рентгенофізики. Крім того, інститут досліджував експериментально проблеми теплофізики. Особливою галуззю роботи інституту були проблеми теоретичної фізики (фізика атома та інш.).

[...]^{*1}

По проблемі електрофізики [на]півпровідників з числа передбачених планом 5 тем виконано лише 2 теми. Досліджено вплив електродних контактів на високоевольтну поляризацію в мідь-одноксиді при низьких температурах. [...]^{*7}

По проблемі твердих випростувачів та фотоелементів за планом передбачалося 5 тем, з них фактично виконано три. Робота над високоевольтними випростувачами з мідь-одноксиду та сульфиду срібла дали досить позитивні наслідки. [...]^{*7}. Провалилися роботи над вивченням чутливості нового типу фотоелементу, розробленого в ін[ститу]ті, фотоелементу з сульфиду срібла. Розроблено чутливий фотоелемент з запірним шаром і знайдено оптимальну температуру та час обробки, проте роботу не закінчено. З числа фотоелектричних конструкцій ін[ститу]т опрацював в 1937 р. фотореле для струму, від твердих фотоелементів з підсиленням одного ступня. Прилад опробовано в лабораторії та передано до майстерень ін[ститу]ту для технічного оформлення та монтажу установки. Після закінчення прилад буде передано виробництву.

По проблемі фізики катода заплановано було 4 теми, виконано 1, незакінчено 2 теми. В роботі «Нейтралізація калійних іонів на поверхні торированого вольфраму» показано, що із збільшенням покриття торієм ступінь нейтралізації іонів калія і цезія швидко зростає, а іонізації швидко падає. Наслідки роботи доповідалися на сесії АН СРСР. Роботи про вторинну емісію на електронних [на]півпровідниках та плівчатих катодах частково виконані [...]^{*7}.

По проблемі електронної оптики закінчено 2 теми з числа трьох намічених по плану. Закінчено узагальнюючу всі попередні дослідження ін[ститу]ту роботу, в якій визначено властивості довільної електричної лінзи і залежність фокусної віддалі від параметрів. Експериментально досліджувалися електричні лінзи (дві діафрагми), при чому підтверджено формулу геометричної оптики.

В галузі рентгенофізики досліджувалася дифузія в системі залізо–нікель, дифузія в системі магній–кадмій, прецизійне вимірювання довжини хвилі методом структурного аналізу та розсіяння електронних хвиль в залежності від температури. Всі роботи виконано; не закінчено теоретичну обробку по першій з робіт.

По теплофізиці передбачалося 5 тем, з них закінчено 3. [...] ⁷. Знайдено необхідні поправки при вимірах трубкою Піто потоку перегрітої пари великих швидкостей.

В галузі теоретичної фізики виконано роботи: «Плоскополяризовані хвилі в загальній теорії відносності», «Статистична модель атома Томаса–Фермі (спроба удосконалення рівняння Томаса–Фермі для статистичної моделі атома)».

Крім планових робіт, інститутом виконано п'ять робіт поза планом, з них в галузі [на]півпровідників – 1, фізики катода – 1, електронної оптики – 1, рентгенофізики – 2. Робіт за замовленням госп[одарчої] організації ін[ститу]т в 1937 р. не мав.

Протягом року надруковано 26 робіт співробітників інституту, з них в журналі «Фізичні записки» – 19 робіт, в «Журнал экспериментальной и теоретической физики» – 3 роботи, в журналі «Успехи физической науки»¹ – 3 роботи.

Ін[ститу]т здав до друку 4 випуски журналу «Фізичні записки» на 39,5 друкованих аркушах. Не здано збірки: «Теорія подібності та її застосування в техніці». Видавничий план виконано по кількості друкованих аркушів на 79 %.

Ін[ститу]т взяв участь у сесіях групи фізики та технічної фізики АН СРСР по питаннях: 1) низьких температур (Харків, січень 1937 р.), 2) фотоефекту і вторинної емісії (Москва, листопад 1937 р.): на цій сесії співробітниками інституту зроблено два повідомлення; 3) діелектронів та ізоляційних матеріалів, а також участь в нараді Енергетичної групи АН СРСР по питанням теплопередачі в казанах (Москва, квітень 1937 р.). На двох сесіях АН УРСР в 1937 р. робітники інституту зробили 10 доповідей.

[...] ^{1,7}

В 1937 р. в основному закінчено будівництво великого нового корпусу Ін[ститу]ту фізики та розпочато обладнання кабінетів та лабораторій. Повністю новий будинок має увійти в експлуатацію в 1938 році.

ІНСТИТУТ ХЕМІЇ

За планом 1937 р. Ін[ститу]т хемії працював у таких напрямках: 1) неводні розчини (23 теми); 2) електрометалургія кольорових та легких металів, електролітичні покриття (11 тем); 3) каталіз і кінетика (7 тем); 4) вивчення мінеральної сировини родовищ УРСР і розробка технологічних методів її використання (5 тем); 5) вивчення галогенопохідних з потрійним зв'язком (2 теми); 6) впровадження кисню в металургійну промисловість (2 теми). Всього планових тем ін[ститу]т мав 48 (за скорегованим планом). Крім того ін[ститу]т опрацював декілька позапланових робіт.

По проблемі «Неводні розчини» ін[ститу]т закінчив в 1937 р. 21 теоретичну роботу, провівши низку нових вимірювань для даних об'єктів та давши новий матеріал для з'ясування природи неводних розчинів. Як найбільш важливі з цієї групи робіт ін[ститу]т відзначає такі роботи: «Вимірювання дипольних моментів комплексних молекул галогенідів алюмінію та стибію», «Теплоти розчинення

¹ Так у документі. Правильно: «Успехи физических наук».

в неводних розчинах», «Визначення в'язкості іодних розчинів», «Діаграма стану взаємних пар алюміній-бромід-алюміній-хлорид з іншими солями», «Рівновага в розтоплених солях між стопами металів та їх бромідами в алюміній-броміді».

В роботах по проблемі «Електрометалургія кольорових та легких металів» ін[ститу]т ставив собі, як основне завдання, – домогтися виділення електролітичним шляхом з водних та неводних розчинів та розтоплених солей деяких кольорових металів та використати це для одержання чистих металів, для покриттів металевих об'єктів іншими металами (з антикорозійною метою). По цих роботах ін[ститу]т одержав в 1937 р. деякі позитивні наслідки [...]»⁷.

По проблемі «Кінетика і каталіз» ін[ститу]т закінчив 6 тем. Основні роботи цієї проблеми були спрямовані на каталітичне одержання спиртів, зокрема метанолу. По темі «Тривалі випробування метанольного каталізатора» проведено експерименти, які мають вирішне значення для розв'язання питання про виробничий ефект каталізатора. [...]»⁷

По проблемі «Вивчення мінеральної сировини УРСР» ін[ститу]т не одержав в 1937 р. наслідків, які могли б бути безпосередньо застосовані до використання мінеральної сировини. Робота «Очистка від кремнезему алюміній-оксиду, одержаного з каолінів і натрій-сульфату» мала не меті удосконалення винайденого раніше в ін[ститу]ті способу переробки сульфатів та каоліну на сірчану кислоту та алюміній-оксид. Проте, наслідки роботи не дають ще задовільної очистки [...]»⁷. По дослідженням термічної стійкості солей кисневих кислот одержано наслідки, в основному, теоретичного значення. Робота має певне значення для з'ясування найсприятливіших умов розкладу сульфатів (для здобування сірчаної кислоти).

По проблемі «Використання кисня в мартенівському процесі» роботи Ін[ститу]ту хемії було перенесено в середині 1937 р. до новоутвореного сектору металургії Ради по вивченню продуктивних сил АН УРСР¹. Виконано в ін[ститу]ті роботу по визначенню констант вигорання силіція та фосфору в чавуні (частина цієї роботи – на замовлення РВПС²) та по підборі матеріалів та конструкції труби для вдування кисню в розтоплений метал (замовлення РВПС).

В галузі органічного синтезу закінчено роботу по синтезу спиртів [...]»⁷.

Протягом року ін[ститу]т здав до друку 4 випуски журналу «Записки Ін[ститу]ту хемії», разом на 42,5 др[укованих] аркушах, виконавши свій видавничий план. В журналі вміщено 36 статтів робітників інституту та три статті інших авторів. В загально-союзних виданнях ін[ститу]т надрукував за рік лише 2 роботи.

ІНСТИТУТ ФІЗИЧНОЇ ХЕМІЇ ім. акад. Л. В. ПИСАРЖЕВСЬКОГО³

[...]»¹. З другого півріччя 1937 р. ін[ститу]т мав таку структуру: 1) відділ прикладного та теоретичного каталізу; 2) [відділ] прикладної та теоретичної електрохемії, 3) [відділ] теорії та практики вибухових процесів, 4) [відділ] фізико-хемічних методів аналізу, 5) [відділ] хемії ізотопів, 6) [відділ] вивчення реакцій в розчинах. В той же час було зменшено кількість тем та проблем, що їх розроблювалось в ін[ститу]ті.

Зміни в складі кадрів за рік виявилися у збільшенні групи науково-допоміжних робітників за рахунок деякого скорочення групи наукових робітників.

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Рада по вивченню виробничих сил УРСР АН УРСР.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: РВВС.

³ Так у документі. Ім'я акад. Л. В. Писаржевського було присвоєно Інституту фізичної хемії в 1938 р.

За планом 1937 р. ін[ститу]т мав виконати 37 тем, з цього числа було знято протягом року 2 теми, закінчено в звітному році 30 тем, переходять на 1938 р. – 5 тем. Крім того, позапланово виконувалося та закінчено 2 роботи.

Провідною проблемою у відділі гетерогенного каталізу є вивчення теорії каталітичного синтеза, яке провадиться на технічно-важливому об'єкті (синтез аміака). В 1937 р. відділ каталізу має такі здобутки: розроблено оригінальні методи визначення величини поверхні каталізатора, газопроникливості та дифузії газів на технічних аміачних каталізаторах. Знайдено вперше кінетичне рівняння синтеза аміака на технічному каталізаторі та енергія активації процесу. [...]»⁷

Відділ вибухових процесів, крім теоретичних робіт, закінчив в 1937 р. роботи, спрямовані на здобування деяких нестійких сполук методом вибуху, підійшовши до утворення збільшених (півзаводських) установок для здобування цих сполук (надокись водня, азотова кислота). Вивчено кінетику реакції та до певної міри з'ясовано механізм гидрування етілену. Розроблено метод аналізу оксидів азота та вивчена залежність виходу оксидів азоту від температури охолодження та від тиску.

Відділ фізико-хімічних методів аналізу працював в 1937 р. в двох напрямках, вивчаючи: а) механізм і кінетику реакцій відновлення окисників, б) електрометричні методи аналізу. Було перевірено різні методи визначення мангану в ферростапах методом потенціометричного аналізу. Вдосконалено методику полярографічного аналізу для кількісних визначень. Розроблено умови фотокolorиметричного визначення фосфору. Робота буде продовжуватись в 1938 р. в напрямку використання розробленого методу для аналізу сталі, руд, флюсів на фосфор, оскільки існуючі методи визначення фосфора недосконалі.

В галузі прикладної та теоретичної електрохімії розроблялися проблеми: а) корозія металів, б) поляризація електродів та вивчення факторів, що на неї впливають; в) електроліз розчинів натрія в рідкому аміаку; г) деформаційні явища в розчинах. [...]»⁷. Ін[ститу]т одержав великий експериментальний матеріал по питанню поляризації електролітично-перетоплених у вакуумі заліза та монокристалів цинка. [...]»⁷. В галузі вивчення деформаційних явищ у розчинах – засвоєно методику вивчення поляризації раман-ліній, визначено ступінь деполяризації ліній хлориду стибія, що дає можливість приступити до вивчення ступеню деполяризації ліній інших об'єктів. Вивчаючи раман-спектри рідинних сумішей, ін[ститу]т розробив методику фотометрирування; констатована адитивність спектра та відхилення інтенсивностей від розрахунку.

В галузі хімії ізотопів одержано такі наслідки: знайдено та кількісно виміряно змінення в спектрах розчинів іонів міді, нікелю та кобальта у важкій воді, знайдено коефіцієнт обміну між воднем та дейтерієм в 5 типових амінах, досліджено величину коефіцієнту обміну, її зв'язок з константою рівноваги та з умовами обміну. Розроблена методика аналізу ізотопного складу природних вод та вивчено ізотопний склад вод гірних річок і снігу. Знайдено ще не з'ясовані до цього часу відхилення від нормального ізотопного складу. Змонтована та опробована металічна фракційна колонка для концентрування важкого кисню. Одержано концентрат важкого кисню та розроблено аналіз його.

За видавничим планом 1937 р. Ін[ститу]т фізичної хімії мав здати до Видавництва АН чотири випуски «Вістей» ін[ститу]ту на 44 др[уковані] аркуші та 6 монографій на 15 друкованих аркушів. Фактично ін[ститу]т здав 2 випуски «Вістей»

на 24 др[укованих] арк. та одну монографію на 6 друк[ованих] аркушів. Виконання видавничого плану складає 51 % по кількості зданих друкованих аркушів та 30 % по кількості назв. У «Вістях» ін[ститу]ту вміщені 27 робіт співробітників ін[ститу]ту з тематики 1936 р. Крім того, ін[ститу]т видрукував в 1937 р. ряд статей в журналах «Acta physico-chemica», «Журнал физической химии», «Успехи химии», «Журнал прикладной химии», «Заводская лаборатория».

В 1937 р. ін[ститу]т взяв участь в роботах: 1) пероксидної конференції, присвяченої 40-річчю теорії акад. [О. М.] Баха, що була скликана Ін[ститу]том хемічної фізики¹ у травні 1937 р. в Ленінграді. На цій конференції співробітники інституту зробили три доповіді, 2) конференції по поверхневим явищам в Державному оптичному ін[ститу]ті (Ленінград): 3) жіночої наукової конференції в Дніпропетровську, на якій було зроблено від ін[ститу]ту 6 доповідей.

Низку доповідей було зроблено співробітниками ін[ститу]ту на сесіях Академії наук УРСР.

ІНСТИТУТ ХЕМІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ

Основними напрямками робіт ін[ститу]ту хемічної технології в 1937 р. були: технологія волокнуватих та барвних речовин, технологія місцевих видів палива та технологія води. Окремі бригади ін[ститу]ту працювали в інших галузях хемічної технології (органічної синтетики, харчової технології, загальної технології, технології фарб та інш.).

Структура ін[ститу]ту зазнала в звітному році певних змін.

Протягом 1937 р. ін[ститу]т працював в складі п'яти груп, а саме: 1) група технології води і палива (з бригадами води, бурого вугілля, торфа), 2) група волокнуватих та барвних речовин (бригади: текстильна, целюлози, мінеральних фарб), 3) група органічної синтетики, 4) група загальної технології (бригади: застосовної рентгенографії та аналітично-випробувальна), 5) група харчової технології. Наприкінці 1937 р. ін[ститу]т перейшов фактично на роботу за новою структурою, яка була затверджена Президією АН УРСР на початку 1938 р. Нова структура передбачала розподіл ін[ститу]ту на два відділи: відділ органічної технології та відділ неорганічної технології, у відділі органічної технології є групи: технології місцевих видів палива, технології органічних речовин, технології волокнуватих і барвних речовин з підгрупою целюлози; у відділі неорганічної технології – група технології води та група основної хемічної промисловості.

Ін[ститу]т дав за планом 24 теми. З числа 24 тем ін[ститу]т мав закінчити в 1937 р. 16 тем, фактично закінчив 11 тем.

В галузі технології місцевих видів палива закінчено роботу над характеристикою торфу з боліт «Трубайло» та «Замглай», при чому знайдено, що торфи майже всієї площі болота «Трубайло», придатні як хемічна сировина для використання в напрямку швельовання та газифікації. З циклу робіт над хемічним використанням бурого вугілля закінчено вивчення розчинності сирого і знесмоленого буровугільного воску в органічних розчинах, що має значення для вибору оптимальної схеми добування монтан-воску. Продовжувалася робота над рафінуванням знесмоленого буровугільного воску за допомогою оксидаторів та вивченням його хемічного складу.

¹ Так у документі. Мається на увазі: Інститут хемічної фізики АН СРСР.

По технології води ін[ститу]т працював над електрокатодним методом знезараження води. Встановлено електричні умови ведення процесу (вихід срібла по струму, вплив побічного процесу електролізу води та ін.) та вплив домішок на хід процесу. Уточнено методику визначення загальної кількості срібла і концентрації іонного срібла. Обсяг роботи, передбачений планом, не виконано в зв'язку з тим, що не був налагоджений мікробіологічний контроль впливу електрокатодного процесу на мікроорганізми.

В галузі вивчення сировини для текстильної промисловості ін[ститу]т продовжував дослідження вологості, хемічного складу і фізико-механічних властивостей бавовни УРСР та дослідив зразки врожаю 1936 р. [...]»⁷. Наслідки цих робіт можуть бути використані для встановлення оптимальних умов обробки волокна, зменшення обривності в прядильному та трикотажному виробництві тощо.

Бригада целюлози закінчила першу частину роботи щодо визначення целюлози в сировинних матеріалах, [на]півпродуктах та продуктах; запропоновано поліпшення вісового методу визначення альфа-целюлози та експрес-метода визначення альфа-целюлози (гідраційного).

Бригада фарбників дослідила стійкість 8 органічних фірментів щодо впливів світла та атмосфери, а також стійкість пофарбувань щодо хлору (для хемічної апаратури).

В галузі синтезу органічних речовин закінчено тему: «Встановлення хемічної природи емульгатора ГКС-5 з антраценового масла і вивчення властивостей його компонентів». Запропонований ін[ститу]том емульгатор (виготовлений з покидьків¹ коксо-бензолного виробництва) випробовано на текстильних фабриках Москви та Києва. Емульгатор одержав гарну оцінку, проте для остаточної перевірки емульгатора потрібні великі кількості його, у виготовленні яких ін[ститу]т відчуває великі труднощі.

Основною роботою ін[ститу]ту по технології харчової промисловості є одержання триоксиглютарової кислоти з ксилози. В 1937 р. було досліджено фізико-хемічні властивості кислоти та (в Ін[ститу]ті харчування²) фізіологічний вплив її на організм. [...]»⁷

Крім цього, ін[ститу]т виконав кілька робіт за замовленням госпорганізацій (поза планом): дослідження покривної здатності фарб за допомогою фотоелемента, дослідження еталонів бавовни Н[ауково]-д[ослідного] текстильного ін[ститу]ту³ для з'ясування точності лабораторних визначень, дослідження дикоростучих рослин-аморфи та ослинника – на виділення з першої – ефірного, а з другої – жирного масла та інші.

Ін[ститу]т за рік здав до друку 4 збірки праць (№ 5–8) разом на 32,15 авт. арк. В збірках вміщено 9 робіт групи технології волокнуватих та барвних речовин, 5 робіт підгрупи целюлози, 2 роботи, харчової групи, 11 робіт з технології місцевих палив та 3 роботи з питань органічної синтетики, а разом 28 робіт. Крім цього, здано до друку два окремі видання «Дія протеолітичних ензим» та «Рівноваги газових реакцій», – всього шість назв на 37,65 др[укованих] арк. По кількості аркушів видавничий план виконано ін[ститу]том на 46 %.

¹ Так у документі.

² Так у документі. Правильно: Київський технологічний інститут харчової промисловості.

³ Так у документі. Правильно: Науково-дослідний інститут вовняної промисловості Наркомату легкої промисловості СРСР.

Ін[ститу]т взяв участь у нарадах, які скликалися при Відділі технічних наук АН СРСР – з питань використання палива, з теорії і практики сульфонування, з синтетичних продуктів та напівпродуктів. На сесіях АН УРСР співробітниками ін[ститу]ту було зроблено дві доповіді.

ІНСТИТУТ БІОХЕМІЇ

З 1936 році Біохемічний інститут¹ Академії наук УРСР складався з 4 відділів: 1) відділу біохемії мускульної і нервової діяльності, 2) відділу біохемії харчування, 3) відділу порівняльної біохемії, 4) відділу зоотехнічної біохемії.

З самого початку 1937 р. відділ біохемії харчування було реорганізовано в відділ ензимології, що більш відповідає профілю цього відділу й інституту в цілому, як це визначилось в процесі роботи протягом останніх років. В зв'язку з реорганізацією змінився і напрямок роботи відділу; вивчення питань біохемії харчування в 1937 р. було зведено до мінімуму і підпорядковано розв'язанню питань ензимології.

Кадри інституту зросли протягом року на 10 чол. – з 76 до 86, в тому числі наукові кадри з 33 (коли не рахувати 2-х співробітників тимчасового опорного пункту в Одесі, якого наприкінці року ліквідовано) до 37.

Отже, кількість наукових робітників в інституті зростає на 12,5 %, лаборантів на 7,7 % і всього персоналу на 13,2 %. Опорний пункт працював в 1937 р. як тимчасова установа певного призначення.

[...]*⁷

В 1937 р., як і в попередні роки, інститут опрацьовував такі проблеми: 1) біохемія тренівки і мускульної втоми, 2) біохемічна динаміка мускульної тканини, 3) хемічний склад нервової системи при змінах її функціональних станів, 4) біохемія тканинних протеаз, 5) роль ферментів в промисловості, 6) біохемічна еволюція нервової системи, 7) еволюція мінерального обміну, 8) біохемія силосів і дріжджованих кормів та їх вплив на тваринний організм.

Центральними проблемами, що визначають напрямок роботи інституту в цілому, є проблеми вивчення біохемії мускульної і нервової діяльності, оскільки ці проблеми вирішуються комплексно різними відділами з різних точок зору і різними методами.

В 1937 р. висунуто, як окрему проблему, питання про роль ферментів у процесі росту, яку інститут спорадично вивчав і раніш.

За скорегованим планом інститут мав опрацювати 34 теми. З них 29 виконано в запланованій частині (22 закінчено, 7 перейшло на 1938 р.), а 5 тем в певній частині не виконано. План інституту в основному виконано.

В наслідок проведеної в 1937 році роботи одержані такі нові дані.

Щодо біохемії втомної роботи, то одержано нові докази того, що така робота спричиняє неоднакові зміни в м'язах за різного харчу і що добором раціонів можна впливати на обмін речовин в м'язах в умовах втомної роботи, нові факти для розуміння значення фосфатидів у м'язах, а також щодо забуферності втомлених м'язів у порівнянні з контрольними.

Знайдено, що під впливом тренівки зменшуються адсорбційні властивості м'язів, досліджено вплив гіпервітамінозу С на оксидативні процеси в м'язах; зв'язок карнозину м'язів з іншими азотовими сполуками в них.

¹ Так у документі. Правильно: Інститут біохемії.

По проблемі хемічної динаміки мускульної тканини висвітлено роль ціан-резистентного дихання і вплив атрофії мускулів (денервованих) на споживання ними кисню.

По проблемі хемічного складу нервової системи за різних її функціональних станів встановлено збільшення змісту пірофосфатної фракції фосфатових сполук під час ембріогенезу і вуглеводних астерів в мозку, а також зміни інтенсивності гліколітичних процесів в мозку в період ембріогенезу і постембріонального розвитку порівняно з дорослими. Встановлено також порівняний зміст азоту в мозку селяхій і костистих риб і вміст аргеніну в різних відділах мозку тварин.

В галузі ензимології вивчено залежність специфічності дії катепсину від місця тварини в еволюційному ряді і вплив активаторів на катепсин; показано збільшений вміст катепсину в здатній до диференціювання тканині; одержано і біологічно перевірено речовини, що індукують ріст і розвиток ембріону; вивчено протеази і ліпази ембріону (курячого).

По проблемі ролі ферментів та регулювання ферментативних процесів в промисловості досліджено (в напівзаводських умовах) оптимальні умови використання тваринної і рослинної амілази в спиртовій промисловості, вивчено комплекс протеаз зерна і роль їх при хлібовипіканні.

Ряд нових даних щодо вмісту ліпоїдів у мозку філогенетично різних груп тварин, співвідношення в мозку різних тварин між фосфатазою різної реакції, забуференості сірої і білої речовин мозку – одержано по проблемі біохемічної еволюції нервової системи.

В галузі зоотехнічної біохемії встановлено більшу споживність солянокислих силосів порівняно зі звичайними.

В сукупності з раніш одержаними в інституті даними нові факти мають як теоретичний, так частково і практичний інтерес, оскільки вони створюють базу для робіт галузевих інститутів харчової промисловості, фізичної культури і праці, для медицини.

За видавничим планом передбачалось здачу до друку 6 чисел «Біохемічного журналу» загальним обсягом 67 арк., 2-х монографій на 16 арк. і 2-х науково-популярних видань на 6 арк. – разом 10 назов на 89 арк.

Фактично інститутом здано 7 чисел «Біохемічного журналу» на 62 арк. [...] ⁷.

Інститут брав участь в 1937 році в Другому українському фізіологічному з'їзді, що відбувся в м. Одесі в квітні 1937 р. Від інституту зроблено такі доповіді: ¹ [...] ³.

На VI Всесоюзному з'їзді біохеміків, фізіологів та фармакологів, що відбувся в м. Тбілісі в жовтні 1937 року, від інституту зроблено такі доповіді: ² [...] ³.

На червневій сесії Академії наук УРСР 1937 р. зроблено такі доповіді: ³ [...] ³.

На грудневій сесії Академії наук УРСР прочитано такі доповіді: ⁴ [...] ³. Крім того, на наукових конференціях інституту було зроблено 9 доповідей, частина яких була оглядними, а частина про здобутий новий експериментальний матеріал.

¹ Загальна кількість доповідей – 9.

² Загальна кількість доповідей – 4.

³ Загальна кількість доповідей – 3.

⁴ Загальна кількість доповідей – 2.

Далі, ряд наукових доповідей було зроблено науковими співробітниками на засіданнях Київської філії Українського фізіологічного товариства та у різних наукових установах УРСР. [...]»⁷

ІНСТИТУТ ЗООЛОГІЇ І БІОЛОГІЇ

Інститут працював протягом 1937 р. в незмінному складі 5-ти нижчеперелічених відділів, кожний з яких опрацьовував свою окрему проблематику й тематику.

Кількість робітників в інституті зросла з 56 до 69 осіб. За скорегованим тематичним планом інститут мав опрацювати 47 тем: 27 таких, що переходять на [19]38 р., і 20 таких, що мали закінчитись в 1937 р.

З тих 20 тем, що мали закінчитись у відчитному році, закінчено в експериментальній частині всі, але три теми оформлено до друку із запізненням на 1–2 місяці. В інших темах (крім одної) виконано заплановану на 1937 р. частину.

Поза планом виконано чотири роботи – 2 роботи у відділі генетики, 2 – у відділі фауністики.

Наслідки роботи по окремих відділах, за матеріалами інституту такі.

Відділ механіки розвитку, як і в попередні роки працював над проблемою детермінації та диференціювання частин в організмі. Акад. І. І. Шмальгаузен, крім того, виконав роботу з проблеми значення кореляцій і координацій в еволюції. Із закінчених трьох тем дві теми провідного значення: 1) «Значення різних форм координацій в еволюції вищих тварин» та 2) «Взаємовідношення між нормальним і індуктивним розвитком кінцівок». Закінчення обох зазначених тем становить собою синтез попередніх робіт відділу про індивідуальний розвиток організму та про роль його (індивідуального розвитку) в еволюції.

По тематиці відділу опубліковані у Видавництві АН УРСР дві статті: «Взаємовідношення між нормальним і індуктивним розвитком кінцівок» і «Залежність гістогенезу від локалізації матеріалу в очному зачатку». Вийшов з друку ряд робіт попередніх років.

Крім того ряд робіт здано і видруковано по інших видавництвах, при чому використано значний матеріал, здобутий в роботі відділа¹ [...]»².

Відділ порівняльної морфології продовжував розробку питань по проблемі взаємовідношення поміж формою і функцією в еволюції організмів в трьох напрямках: а) еволюція вісцерального апарата нижчих хребетних, б) порівняльне вивчення форм та функціональних пристосувань у паразитичних ракоподібних з метою з'ясування їх філогенії, і в) вплив специфічних умов існування на деякі системи органів костистих риб. [...]»⁷

По цьому відділу здано до видавництва велику монографію «Хвороби і паразити прісноводних риб СРСР»² і ряд статтів до фауни паразитів.

Відділ генетики працював над проблемою природи гена і мутацій.

В результаті розробки позапланової теми «Вивчення генетичних процесів в природних популяціях дрозофіли» одержано нові важливі дані щодо насиченості виду різними мутантними генами, які виявляються лише у невеликій кількості особин популяції з різноманітними спадковими змінами, що може забезпечити високу пластичність виду.

¹ Загальна кількість праць – 3.

² Мається на увазі праця: Маркевич О. П. *Sopreda parasitica прісних вод СРСР*. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1937. – 226 с.

Відділ екології на протязі ряду років вивчає коливання кількості тварин (комах) в біоценозах. Напрямки роботи 1937 р., як і попередніх років, такі: а) вивчення осередків масових розмножень шкідників сільського і лісового господарства в природних умовах, б) динаміка фауни корисних і шкідливих комах та їх екологічна характеристика, в) дослідження фізіології комах у зв'язку з впливом на них умов середовища.

З закінчених робіт відділу слід відзначити роботи про запилювачів: з'ясовано фауну запилювачів ряду нових плодкових культур (агрус, груша, чорна смородина) та закінчено дослідження сезонної та річної динаміки їх і, з рештою, пророблено досвід по визначенню коефіцієнта корисної дії комах-запилювачів.

По темі «Виховання китайського дубового шовкопряда в умовах Київщини» з'ясовано хід розвитку дубового шовкопряда в умовах Київщини та визначено плідність цього виду для встановлення «врожайності» коконів.

В 1937 р. видруковано ряд робіт відділу з темпланів 1935 і 1936 років.

Зоологічний музей інституту вивчає фауну УРСР з метою її інвентаризації і використання. Закінчено ряд робіт: «Птахи УРСР», «Шлункові оводи коня» і «Мухи-дзіжчалки (Bombyliidae) СРСР» і поза планом – частину III-у монографії «Фауна мурашок СРСР». Останні дві роботи виконані на замовлення Академії наук СРСР для видання «Фауна СРСР», як окремі томи його.

В галузі палеозоології виконано роботу «Пліоценова фауна Кучургану і сусідніх місць», яка висвітлює ряд нових даних про фауну пліоцену. В збірниках праць Зоомузею № 20–21 і 22–23¹ опубліковано ряд статтів з темплану 1936 р. Вийшла з друку монографія «Зоогеографія УРСР».

Наукові співробітники інституту брали участь в роботах пленуму Секції тваринництва ВАСХНІЛ² (Москва, червень), у підготовчих роботах до скликання конференції по гібридизації АН СРСР (Москва, січень), у нарадах Головшовку НКЗС СРСР (Москва, грудень).

Видавничий план інститутом виконано так: замість 15 видань за планом інституту здано до Видавництва АН УРСР 10, в тому числі 8 планових і 2 позапланових, загальним обсягом 171 арк. (замість 203 за планом). Невиконання передбачень інституту по видавничій роботі зв'язано з тим, що Видавництво зменшило для нього ліміти друкування. [...] ^{*7}

В 1938 році організовано нову лабораторію для вивчення фізіології комах.

Хоч частину роботи вдалося перенести в природу (Старосілля, Карадазька станція³, Рибо-господарча станція⁴ [м.] Махачкала, Середньо-Дніпровський заповідник НКЗС УРСР), налагоджена для експериментальних робіт природнича база поблизу Києва дуже потрібна інституту.

ГІДРОБІОЛОГІЧНА СТАНЦІЯ

В 1937 році структура Гідробіологічної станції складалась із: 1) відділу гідробіології з лабораторіями гідробіологічною та гідрохемічною, 2) відділу іхтіології

¹ Так у документі. Збірники праць Зоологічного музею під номерами 19, 20 вийшли друком у 1937 р., під номерами 21, 22 були опубліковані у 1938 р.

² Так у документі. Правильно: ВАСГНІЛ.

³ Так у документі. Правильно: Карадазька біологічна станція.

⁴ Так у документі. Правильно: Дагестанська рибогосподарська станція (Дагестанська АРСР у складі РРФСР).

з лабораторією іхтіологічною, 3) відділу санітарної гідробіології, 4) відділу гідрологічної фізіології. Останній відділ відкрито наприкінці 1936 р. і упорядковано в 1937 році.

Зміни в кадрах станції, головним чином, полягали у збільшенні кількості старших наукових робітників, що з'явилося наслідком підвищення кваліфікації співробітників станції і пересування з молодших робітників до старших. Разом персонал станції зріс з 29 до 38 чол. при збільшенні групи старших наукових робітників з 10 до 13.

В 1937 році Гідробіологічна станція, як і в попередні роки, працювала, в основному, над розв'язанням проблеми типології і продуктивності дніпрових заплавних водойм, а також опрацьовувала проблему біологічних особливостей організмів у водоймах, питання рибних ресурсів УРСР і їх використання, питання санітарної гідробіології, зв'язані з водопостачанням.

За скорегованим планом на 1937 р. станція мала опрацювати 30 науководослідних тем, з яких 1 – за договором з Головним управлінням єдиної гідрометеорологічної служби УРСР (ГУЕГМС)¹. З цього числа 16 тем переходових на 1938 рік і 15 мали закінчитись в звітному році.

Із перших 7 тем плану, що мали закінчитись в звітному році складалась комплексна робота (розпочата ще в 1935 р.) по стаціонарному дослідженню 2-х озер – Прямий й Кривий Глядини, як характерних водойм притераси середнього Дніпра. З 7 тем повністю і вчасно виконано лише 4 теми, інші 3 не закінчено.

Для закінчення роботи по цьому комплексу ще треба переробити фізико-хімічну частину, розробити єдину схему класифікації водойм, закінчити всі теми і опрацювати підсумовуючу роботу.

Дальші 11 тем є комплексом робіт над матеріалом, що його станція одержала під час експедицій 1935 і 1936 рр. І в цій групі також не виконано значної частини тем. Оскільки тематика комплексна, це гальмує оформлення всієї роботи в цілому.

З останніх 12 тем виконано і оформлено літературно 5, виконано в запланованій на 1937 р. частині 5, робота по одній темі не закінчена, і 1 тема зовсім не виконувалась.

Отже, в роботі станції протягом 1937 р. є значний прорив. Хоч матеріал по озерах Прямий і Кривий Глядини не потребує доробки, все ж таки він утворює базу для дальшої роботи по встановленню схеми категоризації заплавних водойм р. Дніпра. Опрацювання експедиційного матеріалу також має дати багато нового для встановлення типів і категорій дніпрових заплавних водойм і виявлення ступені їх придатності для життя риб.

Роботу по поширенню перламутрових скойок в Дніпрі доведено до кінцевої частини. [...]»⁷

По проблемі піднесення річкового рибного господарства закінчено розробку ряду важливих з теоретичного і практичного боку питань: про те, чи змінюються кількісно фізіологічні процеси залежно від кількісного складу популяцій, про залежність між живленням і ростом хижої риби та ін.

За замовленням Головного управління єдиної гідрометеорологічної служби УРСР (ГУЕГМС) складено гідробіологічний і іхтіологічний кадастр водойм гідрологічного району УРСР.

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: ГУЕГМС.

Перевірено методику кількісного збору зоо- і фітопланктону і рекомендовано новий спосіб кількісного обліку планктону.

Поза планом виконано три роботи: 1) проведено додатковий гідрологічний кадастр озер і ставів гідрологічного району УРСР (за замовленням ГУЕГМС); 2) опрацьовано частину матеріалів по обстеженню Нікопольського ліману (за замовленням Нікопольського рибтресту); 3) зроблено біологічну оцінку сточних вод Понінківської фабрики (за замовленням дирекції цієї фабрики).

Видавничий план станцією виконано так: здано до Видавництва два (2) томи «Трудів»¹ в загальній кількості 34 аркушів (замість 4 томів – 48 арк.); із намічених 3-х збірників обсягом 45 арк. жодного не здано, що станція пояснює накопиченням у Видавництві багатьох робіт станції, досі не надрукованих.

Видруковано в 1937 р. три збірника трудів станції і в них 21 роботу (10 робіт попередніх років, 4 – відчитного року, 7 робіт авторів, що на станції не працюють). Опубліковані роботи, що висвітлюють гідробіологічні та іхтіологічні особливості заплавної водойми р. Десни; мають значення для рибо-господарчих організацій, що використовують ці водойми.

ІНСТИТУТ БОТАНІКИ

Протягом 1937 р. в структурі інституту відбулися такі зміни: кафедру акад. [А. О.] Сапегіна з Москви переведено до Києва і перетворено на сектор генетики зі значно поширеною програмою робіт. Після смерті акад. [Є. П.] Вотчала його лабораторію приєднано до сектору фізіології рослин. В зв'язку з планом на 1938 р. розроблено нову детальну схему структури інституту.

В 1937 р. із інституту вибуло за смертю три академіка (В. І. Липський, Є. П. Вотчал і В. М. Любименко), проте кількість наукових робітників не зменшилась і на 1 січня 1938 р. становить 46 чол.

Кадри інституту зросли з 102 робітників до 118, в тому числі кількість наукових та науково-допоміжних робітників становить на 1 січня 1938 р. 69 осіб.

Як і раніше, інститут працював в галузі інвентаризації флори, й вивчення рослинності УРСР.

Фізіологічні й генетичні роботи мали в своїй основі загальну установку на підвищення врожайності. В галузі інтродукції нових культур поширено в певній мірі частину рекогносцировочну – вишукування з дикої флори порід, придатних для введення в культуру.

За скорегованим планом інститут мав опрацювати протягом року 57 тем (ряд тем комплексного типу, що складаються з окремих підтем), в тому числі таких, що повинні були закінчитись в цьому ж році – 16, переходових на 1938 рік – 41 тема. Закінчено 11 тем, по переходових темах у запланованій частині виконано 34 теми.

Сектором систематики рослин випущено перший том флори вищих рослин УРСР, другий, третій і п'ятий томи підготовлені до друку. Підготовлялись матеріали для IV, VI і дальших томів «Флори». Випущено велику монографію «Бур'яни УРСР»². В галузі вивчення дендрофлори УРСР (для потреб озеленення) виготовлено монографічне зведення, в якому систематизовано шпилькові породи садів і парків УРСР та подано ряд нових для УРСР екзотів.

¹ Мається на увазі: Труды гідробіологічної станції.

² Так у документі. Правильно: Бур'яни УРСР, заходи боротьби з ними і ілюстрований їх визначник. – Київ: Вид-во АН УРСР, 1937. – 416 с.

Організовано роботу по виданню визначників спорових рослин. Випущено «Визначник лишайників»⁴⁰⁾ та перший випуск «Визначника прісноводних водоростей»⁴¹⁾. Підготовлено до друку визначник печіночникових мохів, виготовлено перші розділи визначника грибів. Друкується популярна книга по їстівним грибам. Виконано значну роботу по збиранню матеріалів і вивченню грибних пошкоджень будівельної деревини та по організації боротьби з ними.

В галузі геоботанічних досліджень провадилось експедиційне вивчення кормових угідь (луки, пасовища) та лісів. Результати вивчення заплави р. Десни дозволили намітити ряд меліоративних заходів, направлених на підвищення продуктивності і якості кормових угідь (застосоване на Чернігівській дослідній станції тваринництва¹⁾). Вивчення рослинності солончаків лівобережжя Північного Дінця виявило ряд рослин, придатних для культури на засолених ґрунтах. Виготовлено карту рослинності УРСР. Переведено експедиції, що забезпечують закінчення великої роботи про генезис рослинності УРСР.

Сектором генетики в процесі вивчення гібридної міцності махоркових тютюнів одержано дві нових форми високоврожайної махорки. В 1938 р. ці гібриди передаються для випробовування в хати-лабораторії Київської області. Проведено досліді гібридної міцності в старших гібридних поколіннях, в зв'язку з чим на трьох дослідних станціях УРСР закладаються спільні спроби з польовими культурами для практичного використання гетерозиса в селекційній роботі.

Відділом хемічної фізіології рослин продовжувалось вивчення динаміки нагромадження сухої маси в ярі пшениці, в зв'язку з прогнозом урожаю, при чому підтверджено й уточнено закономірний зв'язок кінцевого врожаю з наростанням сухої маси рослин на проміжних фазах їх розвитку. На 1938 рік намічено провести досліді в колгоспах, в польових умовах.

В галузі підвищення врожайності і якості тютюнової сировини відділом розроблено спосіб регулювання розвитку сортів махорки шляхом скорочення вегетаційного періоду та підсилювання наростання рослинної маси, що важливо для районів з коротким літом. При передпосівному гартуванні насіння тютюну до посухи, крім підвищення посухостійкості рослин, в колгоспних дослідях досягнуто підвищення врожайності.

В галузі фізіологічних основ керування онтогенетичним розвитком рослин, відділ загальної фізіології рослин опрацьовував ряд питань в розрізі вчення про фітогормони, як одного з найактуальніших розділів сучасної фізіології рослин. [...]»⁷⁾

Тематичний план, не зважаючи на відставання по окремих темах, в основному виконано.

Поза планом співробітниками інституту виконано 7 робіт, з яких 6 закінчено, а одна переходить на 1938 рік.

Видавничий план інституту виконано так: із запланованих видань здано 4 числа «Журналу Ботанічного інституту»²⁾ загальним обсягом 50 аркушів (замість передбачених 60 арк.), 2 збірки праць – 40 арк., 1 випуск визначника водоростей – *Volvocales* (12 арк.); 1 працю бібліографічного характеру – бібліографію до флори і рослинності УРСР (10 арк.) і 1 науково-популярну брошуру про головні їстівні

¹⁾ Так у документі. Правильно: Чернігівська науково-дослідна станція тваринництва.

²⁾ Так у документі. Правильно: Журнал Інституту ботаніки АН УРСР.

гриби УРСР (3 арк.). Разом 9 видань і 115 арк. (замість 14 видань і 221 арк.). Поза планом, крім того, здано 2 «індекси семіnum» на 1,5 арк.

[...]^{*7}

Отже, у виконанні видавничого плану мається великий прорив, особливо щодо найбільш важливих видань, як «Флора УРСР»⁴²⁾ і ряд монографій.

Протягом звітного року було організовано дві наради, присвячені виданню визначників спорових рослин: одна в Дніпропетровському, на ній було погоджено принципи видання визначників водоростей, друга в Києві з представниками інших установ Києва, Харкова та Херсона – були визначені принципи видання визначників грибів.

Відділ мікології взяв участь в конференції організованій Наркоматом комунального господарства, де від інституту зроблено доповідь про організацію засобів по боротьбі з пошкодженнями будівельної деревини.

Відділ хемічної фізіології брав участь у двох всесоюзних конференціях, які відбулися в Саратові й в Краснодарі. З них перша була присвячена питанням агрофізіології і ґрунтознавства, а друга – селекції, агротехніці та агрофізіології тютюнів. На цих конференціях було зроблено доповіді про результати робіт відділу – з фізіології тютюнів. Крім того, на ту ж тему було оголошено доповідь на українській республіканській нараді в м. Прилуках.

В з'їзді хат-лабораторій в Одеському інституті селекції і генетики¹ в жовтні 1937 р. брали участь співробітники відділу геоботаніки і відділу генетики й селекції.

В районній конференції передовиків урожайності й завідувачів хат-лабораторій в м. Білій Церкві взяв участь представник кафедри генетики і селекції.

[...]^{*5}

ІНСТИТУТ МІКРОБІОЛОГІЇ²

[...]^{*1}

В 1937 р. було накреслено 57 тем з таких проблем: бактеріофагії – 14 тем, мінливості мікробів – 20 тем, систематики мікробів – 5 тем, природа ультравірусів – 2 теми, етіології нез'ясованих мікробіологічних процесів – 9 тем, вивчення й вишукування кращих засобів боротьби з шкідливими мікроорганізмами і регулювання мікробіологічних процесів – 6 тем.

З цих 57 тем таких, що мали закінчитись в 1937 р. – було 41, переходових 1938 р. – 18. [...] ^{*7}. За даними інституту, із тої тематики, що її інститут мав закінчити у відчитному році, виконано лише 16 тем, з яких оформлено до друку 9 тем. Із 16 переходових тем в запланованому обсязі виконано лише половину – 8 тем. Знято з плану 16 тем.

Найбільша частина виконаної тематики припадає на роботу сектору медичної мікробіології (розділи мінливості мікробів, бактеріофагії, ультравірусів етіології дитячих хвороб), а також на відділ протистології.

[...]^{*7}

Відкрито новий факт резистентності яровізованої картоплі до інфекції.

[...]^{*7}

¹ Так у документі. Правильно: Всесоюзний селекційно-генетичний інститут ВАСГНІЛ.

² Так у документі. Правильно: Інститут мікробіології і епідеміології ім. Д. К. Заболотного.

Виготовлявся дизентерійний бактеріофаг за замовленням НКОЗ УРСР та НКОЗ БРСР, а також бактеріофаг коклюшній за замовленням інституту «Охматдит»¹. Виконувалися різноманітні аналізи.

Наслідки наукової роботи інституту застосовувались в лікувальних установах (бактеріотерапія). Застосовано також роботу по частковій стерилізації і компостуванню садибних покідьків.

На сесії Академії наук УРСР відбулися доповіді про вплив часткової стерилізації ґрунту на мікрофлору ґрунту і на його складові частини і про феномен рухливості бактерійних колоній.

Наукові робітники інституту зробили доповіді на Всесоюзній конференції по захворюванню бавовни в Москві, на конференції по благоустрю та санітарній очистці міст та ін.

[...] ⁷. Із робіт, зданих до друку, слід зазначити «Визначник грибів, що викликають захворювання у с[ільсько]г[осподарських] рослин».

ІНСТИТУТ КЛІНІЧНОЇ ФІЗІОЛОГІЇ

В 1937 р. інститут складався з 5 таких відділів: 1) відділу патологічної фізіології, 2) відділу клінічної медицини; 3) відділу патологічної анатомії, 4) відділу нормальної фізіології і 5) відділу нормальної анатомії.

Протягом 1937 р. із інституту вибуло два академіка (померли В. П. Воробйов і М. Ф. Мельников-Разведенков). Наприкінці року в інституті було 55 робітників – (замість 52 на 1 січня 1937 р.), в тому числі 21 осіб науково-допоміжного персоналу (замість 15).

Проблеми, що їх вивчав інститут такі: проблема старіння (19 тем), проблема хвороби висоти (1 тема), проблема вивчення морфологічних структур нервової системи (5 тем), нейрон, як апарат змінного струму (5 тем), еволюція і інволюція нервової системи дорослого організму (1 тема), проблема втоми (1 тема). Крім того, в плані були 2 теми з окремих питань. Разом 36 тем. Протягом року одну тему знято з проблеми старіння, отже звіт дано на 35 тем.

В процесі виконання тематики виникли деякі зміни, які призвели до заміни 4-х тем іншими і до злиття 2-х тем в одну. Декілька тем, які мали за планом закінчитись в 1937 р., в тій чи іншій частині продовжено в 1938 р.

З причини смерті акад. В. П. Воробйова з 6 тем, які виконувались за його керівництвом, закінчено лише три, а інші три перенесено на 1938 р.

В основному план 1937 р. виконано.

[...] ⁷

У відчитному році була проведена широка наукова конференція з проблеми шока (грудень місяць, Київ), на якій було заслухано 28 програмних доповідей, з них від інституту – такі: вступне та заключне слово акад. О. О. Богомольця, доповіді: ² [...] ³.

Акад. О. О. Богомолец брав участь у 2-му Міжнародному конгресі з переливання крові (жовтень місяць, Париж) і зробив доповідь про механізм дії переливання крові.

¹ Так у документі. Правильно: Українській науково-дослідний інститут охорони материнства і дитинства НКОЗ УРСР.

² Загальна кількість доповідей – 4.

На ряді з'їздів співробітниками інституту були зроблені доповіді:¹

[...]³

В органі інституту – «Медичному журналі» (4 числа на 130 арк.) опубліковано ряд статей з тематики інституту 1936 і 1937 років. Крім того вийшло з друку такі праці:² [...]².

Інститут провадить наукове шефство над колективом лікарів м. Умані в формі виїзних наукових конференцій, спільних наукових робіт, консультацій, постачання спеціальною літературою тощо. План за 1937 рік виконано.

Прочитано 5 лекцій [...]¹. Взято участь у жіночій творчій конференції (Київ, Будинок учених), де було зроблено 4 доповіді. Проведено інститутський конкурс молодих вчених та взято участь в Українському та Всесоюзному конкурсі молодих учених.

ІНСТИТУТ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА³

[...]¹

Протягом звітного року інститут було реорганізовано й роботу його спрямовано в бік звуження профілю й концентрації уваги ін[ститу]ту на певних ділянках роботи.

Так, на початку 1937 р. до складу ін[ститу]ту входило шість секторів: гідрології, гідрогеології, гідротехніки, водного транспорту, гідроенергетики (з групою гідравліки) і сантехніки.

На кінець звітного року ін[ститу]т мав таку структуру: відділ гідрології, відділ гідрогеології, група гідравліки.

Протягом I півріччя 1938 року ін[ститу]т зазнав дальших змін в своїй структурі. Згідно ухвали РНК УРСР від 21 травня [19]38 р. відділ гідрогеології передано Ін[ститу]ту геології. Ін[ститу]т має надалі зосередити свою увагу на проблемах гідрології й річкової гідравліки.

В зв'язку з реорганізацією і звуженням профілю кількість науковців зменшується звітного року з 33-х до 20 чол.

[...]⁷

Основним завданням ін[ститу]ту на протязі звітного року було вивчення режиму стоку рік і підземних вод УРСР як в природному стані, так і у взаємодії з штучними спорудами.

Протягом звітного року закінчено такі роботи:⁴ [...]².

Крім того закінчено дві підтеми:

- а) Розрахункові залежності для визначення максимальних затрат в річках.
- б) Застосування методу комформних перетворень до розв'язання задачі щодо руху ґрунтових вод з вільною поверхнею.

З числа закінчених звітного року тем найбільш значними є:

- а) Розрахункові залежності для визначення максимальних витрат в річках.

Формули по вирахуванню максимальних витрат в різних умовах стоку, які вживались до цього часу (зокрема, найбільш розповсюджені в СРСР формули Кочеріна) давали явно не точні значіння, не враховуючи всіх факторів весняного стоку.

¹ Загальна кількість доповідей – 25.

² Загальна кількість праць – 11.

³ Тут і далі – так у документі. Згідно постанови Президії АН УРСР від 17 липня 1937 р. № 22 Інститут водного господарства АН УРСР перейменовано в Інститут гідрології і гідрогеології АН УРСР.

⁴ Загальна кількість праць – 8.

В зазначеній роботі пропонується нова формула для обрахування максимальних витрат весняних вод, яка враховує всі основні фактори стоку й має давати більш точні визначення максимальних витрат.

Формула має бути використана для розрахунків при проектуванні гідротехнічних споруд.

б) Шляхи поліпшення експлуатації флоту на малих річках. [...] ^{*7}

Оцінюючи роботу, виконану ін[ститу]том звітного року треба підкреслити, що закінчені в 1937 році теми є темами другорядного значіння; щождо вирішальних провідних тем плану ін[ститу]ту то вони за винятком вищезгаданої роботи були заплановані як переходові й перенесені опрацюванням на 1938 рік.

За видавничим планом ін[ститу]ту на 1937 рік передбачено було здати до друку 11 назв та 114 авт. арк.

Фактично було здано до друку 5 назв – 69,0 авт. арк.

Серед зданих робіт 2 випуска журналу «Вісті Ін[ститу]ту водного господарства»: «Застосування кривої розподілу Шарльє для обчислення річного та максимального стоку», «Ріка Обіточна, її гідрологія та гідрогелогія» та ін.

ГЕОФІЗИЧНА ОБСЕРВАТОРІЯ

[...] ^{*1}

Протягом звітного року в обсерваторії було оформлено нові сектори відповідно до нових напрямків роботи.

Отже починаючи із середини звітного року в складі обсерваторії були такі структурні одиниці: 1) сектор фізики атмосфери; 2) [сектор] магнітометрії і електрометрії; 3) [сектор] гравіметрії; 4) [сектор] астрономічний.

Сектор гравіметрії існував в виді двох окремих груп в Києві й Полтаві; в той час, як гравіметрична апаратура була зосереджена в Полтаві, найбільш кваліфіковані наукові співробітники працювали в Києві. З 4-х секторів 2 (магнітометрії і електрометрії, а також астрономічний) майже зовсім не були укомплектовані кадрами.

Науковий персонал її поповнявся, в основному, за рахунок молодших наукових співробітників. Бракувало наукового керівництва як обсерваторією в цілому, так і по окремих секторах (на 1 січня 1938 р.) з 4-х секторів 3 не мали керівників.

[...] ^{*7}

В кращому стані щодо виконання тематики був сектор фізики атмосфери, що виконав заплановану на 1937 р. тематику з питань: режиму вітрів у вільній атмосфері (за пілотними спостереженнями в Києві), районування УРСР за типами природного зрошення, вивчення клімату приземного шару в умовах складного рельєфу тощо.

По секторах гравіметрії, магнітометрії й астрономічному жодної теми на кінець звітного року не було закінчено. Останні два сектори були найгірше укомплектовані кадрами. На 1 січня [19]38 р. сектор астрономічний не мав жодного науковця в своєму складі, а сектор магнітометрії – лише одного наукового робітника, не маючи керівництва.

Отже по більшості секторів не було дано закінченої наукової продукції; в секторі фізики атмосфери, який працював більш нормально, сили науковців (найбільш кваліфікованої частини персоналу обсерваторії) було розпилено по значній кількості відносно невеликих тем.

Обсерваторією проведена була звітного року комплексна геофізична експедиція по вивченню геологічної структури Дніпровсько-Донецької мульди в зв'язку з розв'язанням проблеми нафти, а також експедиція по вивченню контактних зон габро-гранітів у районі Волині. В зв'язку з переривом в роботі одного з виконавців комплексну геофізичну експедицію не було проведено в передбаченому обсязі.

[...]^{*7}

Видруковано було одну роботу (здану в 1936 р.) «Кліматичні елементи Києва»¹, що являє собою першу друковану працю обсерваторії за всі роки її існування.

В першому півріччі 1938 р. надруковано в «Вістях» Інституту водного господарства статтю «Зливи в басейні Донця»².

ІНСТИТУТ БУДІВЕЛЬНОЇ МЕХАНІКИ

Як і в минулі роки, роботи інституту скеровано було на розв'язання проблем обчислення конструкцій за методом критичних навантажень та динамічної міцності деталей конструкцій.

На протязі 1937 року інститут змінив свою структуру; замість поділу інституту на два сектори було створено три групи: пластичних деформацій, стійкості конструкцій та динамічної міцності. Крім того, до складу інституту входить кафедра математичної фізики.

Кадри інституту зросли з 37 співробітників на 1 січня [19]37 р. до 48 співробітників на 1 січня [19]38 р., в тому числі склад наукових співробітників в 1937 році збільшився на 3 наукових співробітника та зменшився на 1 старшого наукового співробітника. З загальної кількості 17 наукових співробітників мають наукову ступінь доктора наук – 4 та кандидатів наук – 6.

В конкурсі молодих учених приймало участь 5 наукових робітників, з яких два було відмічено на всесоюзному, а 4 на конкурсі молодих учених УРСР.

Інститут за тематичним планом мав розробити в 1937 році 10 бюджетних тем та за госпдоговорами – 5 тем. Разом 15 тем. Фактично інститут опрацював в 1937 році 14 тем.

Роботами інституту 1937 року розвинено теорію стійкості складних рамних каркасів, що є одним з найскладніших питань сучасної будівельної механіки. [...]^{*7}

В галузі динамічної міцності деталей машин в інституті розвинено питання гіпотез міцності металів при комбінованих навантаженнях змінного характеру, що дало можливість скласти нову систему розрахунку валів прямих та колінчатих болтів, пружин. [...]^{*7}

В галузі експериментального вивчення пластичних деформацій в конструкційних деталях при статичному та змінному і ударному навантаженні роботами інституту було здобуто низку нових даних для визначення міцності деталей з сталі підвищеної міцності та здійснено³ нову апаратуру для дальшого поглиблення та

¹ Мається на увазі праця: Половко І. К. Кліматичні елементи Києва (1881–1930). – Київ : Вид-во КДУ, 1937. – 195 с.

² Так у документі. Правильно: Гук М. І. Про зливи в басейні р. Північного Дінця (1903–1912, 1924–1931 рр.) // Вісті Інституту гідрології і гідротехніки. – Київ, 1937. – Т. 7. – С. 51–64.

³ Так у документі. Мається на увазі: розроблено.

вдосконалення відповідних експериментальних робіт, зокрема розроблено та випробовано малобазний тензومتر.

Складну теоретичну задачу теорії пружності розроблено в роботі по розрахунку лопаток та дисків потужних турбокомпресорів в зв'язку з їх проектуванням та виробництвом [...] ^{1,7}.

Низку нових даних було здобуто в експериментальній роботі інституту по вивченню впливу температур та вологостей на механічну міцність дуба. [...] ⁷.

Наслідки робіт ін[ститу]ту в галузі вивчення втоми сталей та розробки розрахунку міцності при змінних навантаженнях знайшли використання в конструкторських бюро та технічних відділах низки заводів, інститутів та главків, а саме: Центральний науково-дослідчий інститут машинобудівництва та металообробки («ЦНИИМАШ») ¹, Оловоспецсталь ², Новокраматорський машинобудівельний завод, завод «Красное Сормово» та ін.

Наслідки робіт по розрахунку стійкості рамних каркасів та застосуванню метода критичних навантажень до обчислення сталевих конструкцій було використано при складанні технічного проекту висотної частини Палацу Рад ⁴³ (Управління по будівництву Палацу Рад) та при обговоренні питань перегляду технічних норм на проектування металоконструкцій (Центральний н[ауково]-д[ослідний] інститут споруд).

[...] ⁷

Інститутом виконано багато експертиз та консультацій по питаннях міцності для заводів, електростанцій, будівництв. В багатьох з них було використано наслідки дослідчих робіт інституту.

Протягом 1937 року було поширено експериментально технічну базу інституту. Устаткування механічної лабораторії було поповнено новою машиною для випробування на втому листового матеріалу (конструкції інституту), прибором Роквелля, ділительною машиною та інш. Також поповнена встаткуванням механічна майстерня.

За звітний рік інститут видав 5 монографій по обчисленню стійкості каркаса Палацу Рад (вип. № 30), по обчисленню міцності дисків турбогенераторів (вип. № 31), по теорії розрахунку динамічної міцності (вип. № 24), по питанню утворення розколин в стінках парових котлів (вип. № 28) та по питанню розрахунку стиснених дерев'яних балок (вип. № 29). [...] ⁷

Крім того, в двох останніх монографіях подано наслідки експериментальних робіт інституту по вивченню механічних властивостей заліза, паровиків та дерева в зв'язку з питанням експлоатації та розрахунком відповідних конструкцій.

Надруковано також два довідно-техн[ічні] випуски інституту по обчисленню рамних систем за методом критичних навантажень та по розрахунку динамічної міцності багато-опірних колінчастих валів.

Видавництвом ОНТИ ³ надруковано книгу по питаннях розрахунку міцності деталей машин на нових підвалинах.

Роботи інституту в галузі теорії динамічної міцності було докладено в Комісії машинознавства АН СРСР. Роботи по питаннях розрахунку стійкості каркасів

¹ Так у документі. Правильно: ЦНДІМАШ.

² Помилка в документі. Правильно: Головоспецсталь.

³ Так у документі. Правильно: ОНТВ.

було двічі докладено на експертних комісіях будівництва Палацу Рад СРСР, а також на науково-технічній раді Центрального науково-дослідного інституту споруд в Москві.

За скорегованим планом інститут мав здати до Видавництва 14 робіт на 77 аркушах. На протязі 1937 року було здано до Видавництва АН 3 роботи на 28,8 аркуша. Поза планом та з робіт минулих років було здано 3 роботи на 9,5 аркушах, разом з позаплановими роботами видавничий план виконано більше ніж на одну третину, та в половинному обсязі по аркушах.

[...]^{*7}

ІНСТИТУТ ЕЛЕКТРОЗВАРЮВАННЯ

Ін[ститу]т в 1937 році продовжував роботу по проблемах: автоматичного електродугового зварювання маловуглецевої сталі й зсідальних напруг та деформації при зварюванні. До нових проблем, що розроблювалися вперше відносяться: а) контактне зварювання, б) контроль швів.

Структура інституту за цей рік істотно змінилася. Замість відділів: зварної апаратури, технології зварювання та зварних конструкцій організовано 6 груп, а саме: зварної апаратури; зварних конструкцій; група та лабораторія електродного діла; група підвищення якості зварних швів; науково-консультаційна група; група впровадження робіт інституту.

Порівнюючи з 1936 р. основне ядро наукових співробітників значно збільшилось, з 13-ти наукових співробітників на 1 січня 1937 р. до 22 – на 1 січня 1938 р. Із загальної кількості 22 наукових співробітників мають науковий ступінь доктора технічних наук – 3, кандидатів технічних наук – 4.

З запланованих на 1937 р. 13 держбюджетних тем повністю виконано 12, частково виконано одна тема. Виконано також заплановані 5 госпдоговірних тем. Поза планом виконано 4 роботи.

В галузі автоматичного дугового зварювання маловуглецевої сталі ін[ститу]-том по темі: «Автоматичне зварювання товстообмазаними електродами великого діаметра», розроблена конструкція зварної автоматичної головки для зварювання електродами з якісними обмазками від 8–12 мм [...]^{*7}.

Розроблено нові типи товстих шлакуючих обмазок з синтетичних шлаків та метод заводського виготовлення цих шлаків. [...]^{*7}

По темі «Автоматична зварка котлів електродами з товстою обмазкою», розроблено техніко-економічне порівняння та технологічний процес зварки котла-цистерни на автоматі та ручним способом. [...]^{*7}

По темі «Боротьба з тріщинами в зварних швах» інститутом опрацьовані способи, які поліпшують умови остивання шва, щоб уникнути тріщин. [...]^{*7}

По темі «Автоматичне зварювання балок та стрижнів електродом з тонкою обмазкою», розроблено конструкції кондукторів для швидкого та зручного збирання балок перед зварюванням, що важливо для заводів при масовому виробництві зварних конструкцій; розроблено способи автоматичного зварювання балок, подано вказівки щодо добирання верстатів, способу повертання та транспортування балок при автозварюванні; розроблено способи виробництва широкополочних двотаврових балок – важливість цієї роботи полягає в тому, що замість потужного та дорогого верстату Грея спроектовано цех для зварювання широкополочних двотаврів. [...]^{*7}

З метою застосування закінчених робіт та широкого ознайомлення заводів з технологічним процесом, апаратурою та станками для автоматичного зварювання, інститут побудував спеціальний цех автоматичного зварювання, встаткував його станками власної конструкції які виготовлені в майстернях ін[ститу]ту. Функціонування цього цеха передбачено в 1938 р.

За планом інститут мав здати до Видавництва в 1937 році 18 видань в розмірі 89,5 арк. Свій видавничий план виконав по кількості видань в розмірі 61 %, а по кількості аркушів в розмірі 75 %.

На протязі 1937 р. вийшло з друку у Видавництві АН 14 видань – 80 друк[ованих] аркушів, з них 9 видань в обсязі 65 друк[ованих] аркушів охоплюють вже роботи цього року. Зокрема, надруковані роботи по розробці електродних покриттів, альбом верстатів для автозварювання, роботи по питаннях впливу усадкових напруг тощо.

ІНСТИТУТ ГІРНИЧОЇ МЕХАНІКИ

Як і в минулому році структура інституту складалася із трьох секторів: сектор гірничого машинобудівництва, сектор гірничої електромеханіки і сектор гірничої справи. Сектори гірничого машинобудівництва і гірничої механіки були об'єднані в один сектор.

Кадри інституту зросли з 20 осіб на 1 січня 1937 р. до 30-ти осіб на 1 січня 1938 р. Наявні кадри інституту по категоріям розподіляються так: академіків – 1, старших наукових співробітників – 7, наукових робітників – 9, адмтехперсонал та інш. – 10.

Посади керівників секторів інституту не заміщені.

Отже, потреба інституту в кадрах велика і зокрема в керівному науковому складі.

За планом інститут мав розробити 9 держбюджетних тем, фактично виконано 4 теми. За умовами з госпорганізаціями інститут розроблював 6 тем (більшість яких почато опрацюванням в 1936 році) з них закінчено 4 теми, перенесено на 1938 рік – 2 теми.

Роботи інституту в галузі механіки охоплюють теоретичні питання певних деталей підіймальних машин, а також за останній час питання шахтних вентиляторів, ротаційних компресорів та інш. У гірничій справі закінчено роботи в галузі прискорення проходження шахт, опрацьовано питання механізації видобутку бурого вугілля та місцевих будматеріалів.

[...]^{*7}. За видавничим планом інститут мав здати до друку 11 назв на 70,5 арк. Фактично здано 4 назви на 30,5 арк., що складає по назвах 36 %, а по кількості аркушів 43 % плану. Проте з друку в 1937 р. не вийшло жодної роботи.

[...]^{*1}

Раднарком УРСР затвердив пропозиції Президії АН про наближення інституту до гірничої добувальної промисловості та переведення його до м. Дніпропетровська.

[...]^{*1,6}

РАДА ПО ВИВЧЕННЮ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ

Структурні зміни, яких зазнала Рада по вивченню продуктивних сил протягом 1937 р., полягали в тому, що в липні м[іся]ці до ради було передано з Ін[ститу]ту хемії сектор металургії. Отже, на кінець звітнього року маємо в РВПС такі структурні одиниці: група корисних копалин, [група] використання водних ресурсів, сектор металургії.

Кількість науковців протягом звітного року зростає з 11 чол. до 16 чол.

Зростання числа науковців йшло як за рахунок приєднання нового сектору, так і за рахунок укомплектування секторів корисних копалин і використання водних ресурсів.

По проблемі «Народно-господарське засвоєння корисних копалин» опрацьовано значний матеріал про надрові багатства УРСР. Складено монографії по 4-х видах корисних копалин, а саме:¹ [...]»².

Із 7-ми монографій по корисних копалинах, передбачених за планом, виконано було 4.

З проблемою вивчення корисних копалин УРСР була пов'язана також робота по складанню довідника корисних копалин УРСР, яку розгорнуто було в останньому кварталі 1937 р. Довідник має бути закінчений в 1938 році.

По проблемі «Народно-господарське засвоєння малих річок УРСР» провадилась робота по темі «Транспортне використання малих річок». Ця тема мала бути закінчена в 1937 році, фактично вона перейшла на 1938 рік. За поясненням РВПС невиконання цієї теми викликано було невчасним одержанням матеріалів від УНГО, та Ін[ститу]ту водного господарства.

Важливим об'єктом народно-господарського значення в роботі Ради по вивченню продуктивних сил і Інституту геології є проблема нафтоносності УРСР.

[...]»⁷. До друку не здані передбачені 10 робіт на 92 друк[ованих] арк. Здано було лише одну позапланову роботу про народно-господарське засвоєння малих річок.

ІНСТИТУТИ СУСПІЛЬНИХ НАУК

В галузі суспільних наук організовано наприкінці 1936 р. в складі Академії наук три нових інститута: Інститут економіки (замість Інституту економіки кол[ишнього] УАМЛІНу²), Інститут історії України (замість відповідного інституту кол[ишнього] УАМЛІНу) і Інститут літератури ім. Шевченка³ є замість Літературної комісії кол[ишнього] УАМЛІНу). В 1937 році організовано новий Інститут українського фольклору⁴.

Отже, АН широко розгорнула науково-дослідчу роботу по обслуговуванню потреб національно-культурного будівництва УРСР, охопивши такі галузі суспільних наук: економіку, історію України, історію матеріальної культури, мовознавство, літературу, фольклор. Поруч з цим провадиться значна робота в галузі вивчення проблем [...]»¹ єврейської культури (в Кабінеті по вивченню радянської єврейської літератури, мови та фольклору).

[...]»¹

Основні наслідки роботи інститутів суспільних наук за 1937 р. характеризуються такими рисами.

ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА

З 1937 р. інститут працював над складанням «Проекту нового правопису з української мови» на зміну попереднього правопису [...]»¹. Укладання проекту

¹ Загальна кількість праць – 4.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: ВУАМЛІН.

³ Так у документі. Правильно: Інститут української літератури ім. Т. Г. Шевченка.

⁴ Так у документі. Згідно постанови Президії АН УСРР від 27.07.1936 р. № 25 на базі Етнографічно-фольклорної комісії і Кабінету музичної етнографії АН УСРР було створено Інститут українського фольклору АН УСРР.

правопису закінчено спочатку 1938 року й здано до НКО¹, який виділив спеціальну комісію по розгляду й остаточному виправленню проекту.

З 4-х основних тем 1937 року ін[ститу]т виконав дві, зокрема, щодо упорядкування матеріалів історичного словника. Із видавничого плану Інститут мовознавства здійснив в 1937 році видання вибраних творів академіка [М. Я.] Марра. Вийшло з друку друге видання першого тому й зданий до друку другий том творів. Вийшло з друку два номери журналу «Мовознавство». Була розпочата робота по підготовці великого українсько-російського словника, що перейшла на 1938 рік.

[...]^{*1,6}

ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Інститут історії України працював в 1937 році над складанням окремих нарисів по історії України, які мають послужити матеріалом для складання 4-х томного підручника з історії України. З такої серії уже складено й надруковано Видавництвом Академії наук нарис «Київська Русь і феодальні князівства XII–XIII століть»².

Крім нарису по історії Київської Русі, закінчено такі теми:

1. Хрестоматія по історії Київської Русі.
2. Виникнення і розвиток феодалізму в Київській Русі.
3. Хронологія історії України до 1861 року.
4. Програма для вишів по історії України тощо.

Дві теми: 1) «Україна під владою Литви» і 2) «Україна в складі царської Росії в перш[ій] полов[ині] XIX ст.» перейшли на 1938 р. й будуть закінчені й здані до друку в 1938 році. [...]^{*7}

Складена інститутом програма по історії України має важливе значення для викладання історії України у вишах. Складений проект програми здано Наркомосвіті в листопаді 1937 р., але останній лише в лютому 1938 р. організував конференцію керівників історичних кафедр університетів і педвишів і викладачів історії для обговорення проекту програми. Наслідки конференції показали, що проект потребує додаткового опрацювання.

На 1938 р. Інститут історії України перебудував свою роботу, виходячи з потреб обслуговування шкіл й широких кіл трудящих УРСР підручниками з історії України. Насамперед інститут зосереджує свою увагу на складанні короткого підручника по історії України для середньої школи.

ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ МАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

Інститут історії матеріальної культури АН УРСР в 1937 р. опрацьовував пам'ятки матеріальної культури первісного комуністичного суспільства на Наддніпров'ї, античних колоній Причорномор'я та феодального суспільства на Україні.

Інститут мав у своєму складі два сектори: археології та історії техніки й хемтехнологічну лабораторію.

Порівнюючи з 1936 роком, збільшився персонал сектора археології. Все ж, в 1937 р. інститут не укомплектував в достатній мірі штат відповідними фахівцями.

Бюджет інституту в 1937 р., порівнюючи з 1936 р., збільшився і досяг суми 279,6 тис. крб.

¹ Мається на увазі: НКО УРСР.

² Так у документі. Мається на увазі праця: Нариси з історії України. – Вип. 1: Київська Русь і феодальні князівства XII–XIII ст. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1937. – 438 с.

За тематичним планом передбачені 7 тем, із них виконано 5 тем, дві теми перенесено на 1938 р.

По закінчених темах інститут уперше здобув нові матеріали на розкопках палеолітичної стоянки в Новгород-Сіверському, на розкопках феодальних городищ, стародавньої грецької колонії Ольвії, досліді з археологічної технології спрямовувались на з'ясування складу і умов утворення чорних глазурів і червоноглазурного укриття ольвійської кераміки античної та римської доби.

В 1937 р. інститут випустив в світ книгу «Ольвія»¹ і дві книги «Наукових записок»², де вміщені матеріал і досліді за р[оки] 1934–[19]36. [...]»⁷

В 1937 р. ін[ститу]т провадив 5 археологічних експедицій: Трипільську (с. Халеп'є³), Ольвійську, Вишгородську, Деснянську, тощо.

Інститут брав участь в 1937 р. в роботах березневого пленуму ГАИМК (Гос[сударственной] акад[емии] истории матер[иальной] культуры) в Ленінграді, де були доповіді про план роботи інституту та про досліді Трипільської культури, та в роботах лютневого та грудневого пленумів радянської секції Міжнародної асоціації вивчення четвертинного періоду в Ленінграді.

Від інституту були такі доповіді: Нові дані про четвертинну палеонтологію УРСР, Новгород-Сіверська палеолітична стоянка.

Щодо експериментально-технічної бази, інститут в 1937 році має значне поліпшення: обладнано рентгено-кабінет – в окремому приміщенні встановлено однокенотронний рентгено-апарат для структурного аналізу та просвітлювання.

В поточному 1938 році Ін[ститу]т історії матеріальної культури, реорганізований в Інститут археології з точно визначеним профілем його роботи, як науково-дослідча установа, що веде досліді в галузі археології, вивчає й публікує пам'ятки матеріальної культури докласової, античної і феодальної епох.

[...]»¹

ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ

[...]»¹

Заплановані на 1937 р. основні теми [...]»¹ в цьому році не закінчені й перейшли на 1938 р. [...]»¹

За цих часів інститут реорганізовано. До нього, як окремі сектори, приєднана Рада по вивченню продуктивних сил та Інститут демографії⁴. Отже, перед реорганізованим інститутом стоїть завдання чітко визначити профіль цілого інституту й основні напрямки роботи [...]»¹.

КАБІНЕТ ПО ВИВЧЕННЮ ЄВРЕЙСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ,

МОВИ І ФОЛЬКЛОРУ

Кабінет приступив до роботи в листопаді 1936 року в складі двох секцій: 1) лінгвістичної, і 2) фольклорної.

¹ Помилка в документі. Праця Славіна Л. М. «Ольвія» вийшла друком у 1938 р. (Київ : Вид-во АН УРСР, 1938. – 88 с.).

² Мається на увазі: Наукові записки Інституту історії матеріальної культури. – 1937. – Кн. 1. – 120 с., Наукові записки Інституту історії матеріальної культури. – 1937. – Кн. 2. – 140 с.

³ Так у документі. Правильно: Халеп'я.

⁴ Так у документі. Рада по вивченню виробничих сил УРСР та деякі підрозділи Інституту демографії і санітарної статистики були приєднані до Інституту економіки АН УРСР лише у травні 1938 р. (Постанова Президії АН УРСР від 19 травня 1938 р. № 19).

В складі кабінету в 1937 році було 7 наукових робітників, з яких 3 одержали ступінь кандидатів філологічних наук в цьому ж році.

По лінгвістичній секції в центрі уваги стояло питання лексикології та лексикографії.

[...]*¹

В галузі лексикографії секція концентрувала свої зусилля на двох великих роботах:

1) складання українсько-єврейського словника та 2) російсько-єврейського адміністративно-правового і ділового словника.

Роботу по складанню українсько-єврейського словника виконано в запланованому розмірі й має бути закінчено в 1938 році.

Словник адміністративно-правової і ділової мови включає найважливішу політичну термінологію, термінологію адміністративну, правову, рахівництва і діловодства.

Цей словник призначений насамперед для Єврейської автономної області, а також для єврейських національних районів, селищних рад і т. інш. Словник має бути закінчений в першій половині 1938 р.

[...]*¹

Закінчено також роботи по проблемі перекладу художньої літератури (на матеріалі перекладів [О. С.] Пушкіна на єврейську мову).

Мові художньої літератури присвячена робота «Про лексику персонажів прозаїка Альбертона»¹.

В галузі граматики підготовлено та надруковано такі роботи:² [...]*².

В галузі історії мови підготовлено й надруковано такі роботи:³ [...]*².

Вищезазначені роботи в основному надруковані в 2-х збірках «Шпрахфронт», які вийшли з друку (біля 30 друкованих аркушів).

Секція займається також питанням методики викладання єврейської мови в школі, на допомогу Наркомосвіті, Нацмендержвидаву. Тут наведемо неповний список методичних робіт⁴: [...]*².

По фольклорній секції проведена така робота.

Значний цикл відібраних радянських пісень виходить збірником під назвою «Єврейські народні пісні». [...]*¹

Секція підготовлювала збірник по єврейській народній інструментальній музиці, який незабаром буде готовий до друку.

БІБЛІОТЕКА

Робота бібліотеки Академії наук скерована в трьох напрямках: 1) проведення операційно-внутрішньої роботи по упорядкуванню та обробці фондів, 2) обслуговування читачів, 3) проведення науково-бібліографічної та науково-дослідчої роботи.

Поповнення фондів бібліотеки йшло за рахунок: 1) одержання обов'язкового примірника, 2) придбання шляхом купівлі, 3) обміну з іншими бібліотеками, 4) міжнародного обміну, 5) фондів концентрації.

¹ Так у документі. Мається на увазі праця: Лойцкер Х. Б. Про лексику персонажів Альбертона // Афн шпрахфронт. – Київ, 1937. – № 1. – С. 96–106.

² Загальна кількість праць – 3.

³ Загальна кількість праць – 2.

⁴ Загальна кількість праць – 3.

За 1937 р. бібліотека поповнилась з різних джерел на 142,6 тис. книжних одиниць і недовиконала план по одержанню обов'язкового примірника на 23,8 %.

Значна робота бібліотекою проводилась в галузі упорядкування фондів, стародруків, рукописних матеріалів, газет.

Загальна кількість книжкових одиниць, що мається в бібліотеці з філіями де є упорядкована література – становить 5131,4 тис. прим. Крім того є велика кількість чужомовної та відомчої літератури. Упорядкування цих фондів розпочато в 1938 році.

Обслуговування читачів провадилось всіма відділами бібліотеки через читальню, видачею книжок за абонементом, проведенням консультацій, екскурсій та організацією виставок.

Загальна кількість читачів 1937 року становить 15,7 тис. осіб, що складає 104 % річного плану. За рік проведено 975,9 тис. книговидач – 103,4 % плану відвідувань – було 5,6 тис. – 100 % плану.

Організовано 36 виставок (про О. С. Пушкіна, про [М. О.] Некрасова, [В. Г.] Белінського [...]*)¹). Проведено 180 екскурсій по відділах бібліотеки. Одним із позитивних моментів в роботі бібліотеки за 1937 рік є встановлення тісного зв'язку по лінії консультаційної роботи з рядом науково-дослідчих установ та підприємств м. Києва. Видано 1151 консультацію, біля 42 тисяч бібліотечних довідок заводам, театрам, редакціям газет, науково-дослідчим установам тощо.

В 1937 р. [...]*)¹ в відділі стародрукованої книги складався каталог інкунабулів; в рукописному відділі опрацьовується до друку ряд історичних документів, наприклад «Київські глаголичні листки». Робота бібліотеки проводилась штатом в кількості 252 робітників, з них наукових робітників – 37.

Бюджет бібліотеки в 1937 р. становить 1183,9 тис.

Робота різних відділів бібліотеки висвітлювалась в [...]*)¹ журналах [...]*)⁷.

В роботі бібліотеки в 1937 році заважав брак приміщення та потреба в додаткових коштах для розробки великих фондів відомчої літератури та чужомовної. В 1938 році в другому кварталі кошти відпущено й розпочалася робота по упорядкуванню цих фондів.

[...]*)^{4,5}

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. Планова комісія, спр. 13, арк. 1–61. Копія. Машинопис.

№ 108 ЗВІТ ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ УСТАНОВ АН УРСР ЗА 1938 р.¹

ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ

Для структури Інституту економіки в 1938 р. характерним було те, що в ній механічно сполучалися різнорідні галузі роботи, в результаті приєднання до Інституту економіки різних груп як рештків ліквідованих наукових установ АН УРСР.

До складу інституту входило два відділи: відділ економіки з групами промисловості, сільського господарства та перепису населення і статистики; відділ

¹ Заголовок складений упорядниками.

вивчення продуктивних сил УРСР з групами по вивченню корисних копалин і місцевих водних ресурсів.

Вже сама назва цих відділів свідчила про заплутаність структури. Отже, відділ економіки не був зв'язаний з вивченням продуктивних сил країни, а з другого боку – відділ вивчення продуктивних сил був відірваний від відділу економіки.

За ініціативою інституту, Президія Академії наук затвердила нову структуру інституту, що складалася вже з таких секторів: 1) сектор політ-економії, 2) сектор економ-географії, 3) сектор економіки соціалістичної промисловості, 4) сектор економіки соціалістичного сільського господарства та 5) сектор радянської торгівлі.

[...]^{*7}

Перед Інститутом економіки дуже гостро стоїть питання про підвищення кваліфікації своїх наукових співробітників.

В кінці 1938 р. в інститут було прийнято 5 аспірантів, фактично залишилося 4. З них 2 спеціалізуються в галузі політ-економії, а 2 в галузі економ[ічної] географії.

В 1938 звітному році Інститут економіки опрацьовував такі проблеми:

1) стахановський рух в промисловості УРСР – 5 тем; 2) розвиток окремих галузей народного господарства УРСР – 2 теми; 3) підсумки та шляхи розвитку соціалістичного сільського господарства УРСР – 5 тем; 4) перепис та динаміка населення СРСР – 2 теми; 5) народно-господарче використання корисних копалин УРСР – 5 тем; 6) народно-господарче освоєння водних ресурсів УРСР – 2 теми.

З 23 тем повинні бути бути закінчені в 1938 р. 7 тем. З них виконані 4 теми:

1) «Сільське господарство УРСР за 20 років радянської влади». ([П. Ф.] Нагорний, [В. В.] Бондаренко і др.). Цю роботу інститут готував до Всесоюзної сільсько-господарської виставки. Вона була закінчена, але в зв'язку з перенесенням строку відкриття виставки на 1939 рік виникла потреба доповнити тему матеріалами 1938 р.;

2) «Розвиток цукрової промисловості УРСР». ([І. Й.] Резников). Робота була закінчена в строк, що його визначено за планом, але виявилася потреба в ґрунтовній переробці її;

3) «Перепис населення СРСР за 1919 рік». Цю науково-популярну роботу було закінчено вчасно і наслідки її опубліковані. ([П. І.] Пустоход, [К. Г.] Воблій);

4) «Динаміка соціально-виробничої структури населення УРСР». В 1938 р. було намічено лише підготувати матеріали, що й було зроблено своєчасно. ([К. Г.] Воблій, [І.] Блайков, [М. П.] Карцев).

[...]^{*1,7}

В II-му півріччі 1938 р. в Інституті економіки намітився ряд позитивних зламів в плануванні і організації наукової роботи та в виконанні самого тематичного плану.

ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Інститут вивчає проблеми історії України епохи феодалізму, епохи капіталізму і імперіалізму і проблеми історії України радянської епохи.

Відповідно до напрямку своєї роботи інститут має: секцію історії епохи феодалізму; секцію історії епохи капіталізму і імперіалізму і групу історії радянської епохи.

Колектив наукових співробітників інституту на протязі 1938 р. значно зріс. На 1 січня 1938 р. старших наукових співробітників було 7, молодших було 1. Всього 8. На 1 січня 1939 р. маємо 10 старших наукових співробітників і 6 молодших. Всього 16.

Зріст наукових кадрів ішов за рахунок молодих наукових робітників. Зі складу наукових співробітників лише один має науковий ступінь доктора історичних наук.

В 1938 р. в інститут було прийнято 5 аспірантів.

По тематичному плану Інститут історії України повинен був закінчити програму по історії України для вузів, підготувати короткий курс історії України, 6 наукових збірників по історії України і 1 збірник документів «Київська Русь».

Фактично закінчено:¹

[...]^{*2}

3 9 тем 1939 р. виконано 5, загальним обсягом 75 друкованих аркушів.

[...]^{*7}

Поза планом інститут виконав такі роботи: за завданням Наркомосу і інших організацій інститут підготував:

1. дві програми по історії СРСР для заочних інститутів;
2. хронологію історії України з 1861 до 1917 року, в[ипуск] 2;
3. розділ для підручника по історії СРСР, за завданням Інституту історії АН СРСР;
4. історичні коментарі до «Кобзаря» [Т. Г.] Шевченка;
5. розділ до історії Київського Арсеналу.

Інститут встановив зв'язок з Інститутом історії Академії наук СРСР, брав участь в обговоренні 5-ти томника «Історія СРСР». Інститути практикують взаємне рецензування їх робіт.

Науковими співробітниками Інституту історії² в звітному році опубліковано в періодиці 75 статтів, і проведено низку наукових консультацій.

ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА

Інститут мовознавства АН УРСР в 1938 році, як і в минулі роки, мав таку структуру: словниковий відділ, відділ сучасної літературної мови та історії, відділ діалектології. Структура ця повинна бути зміненою, зокрема, інститут вважає за необхідне організувати два нових відділи: відділ російської мови і загального мовознавства.

В 1938 р. інститут опрацьовував такі проблеми: 1) лексикологічні питання української мови, 2) граматика сучасної української мови, 3) історія української мови.

Крім цих проблем, в план інституту було включено нову проблему – «Шевченко, як основоположник сучасної української мови».

Кадри інституту в звітному році характеризуються такими даними:

[...]^{*1,7}

Основною роботою інституту було складання російсько-українського словника. [...] ^{*1} інститут з березня м[іся]ця розпочав складання російсько-українського словника. Без спеціально виділеної редколегії над цією роботою працювали наукові робітники до червня м[іся]ця. В серпні місяці Президією виділена редколегія в складі 4-х чоловік, якій запропоновано було написати короткий російсько-український словник до 1 грудня 1938 р. Робота до 1 грудня 1938 р. не була закінчена. Написано вже понад 105 арк., всього заплановано 110 арк., останні 5 аркушів будуть закінчені до 15 червня. Понад 30 аркушів вже набрано друкарнею, коректа яких правиться.

¹ Загальна кількість праць – 5.

² Так у документі. Правильно: Інститут історії України.

Поверх плану інститутом складено проект змін українського правопису.

[...]^{*7}

Було продовжено роботу по складанню картотеки слів. Складено коло 80 000 нових карток.

В звітному році інститутом опубліковано низку друкованих праць, загальним обсягом 45 друкованих аркушів, в тому числі: II том «Вибраних творів академіка Марра»¹ (25 аркушів), журнал «Мовознавство» № 13–14 (10 арк.), «Проект змін українського правопису» (10 арк.).

Ці роботи, що висвітлюють питання мовознавства, мають велике значення для широких кіл викладачів та учнів.

За завданням урядових установ інститутом проведено роботу по перевірці перекладів з російської мови на українську: [...]^{*1}, «Державного акта на вічне користування землею колгоспниками», «Відомостів Ради СРСР»². За завданням Наркомосу інститут редагував підручники.

ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ім. Т. Г. Шевченка

За постановою Президії АН УРСР від 2 серпня 1938 р. перед Інститутом української літератури³ було поставлено такі завдання:

1. Підготовка курсу історії української літератури.
2. Академічне видання літературної спадщини класиків української літератури, зокрема масове і академічне видання творів Т. Г. Шевченка.
3. Вивчення питань взаємовідносин поміж російською і українською літературою і літературою народів СРСР.
4. Вивчення окремих проблем світової літератури.
5. Розробка рукописної спадщини українських письменників.

Відповідно до цих поставлених перед ін[ститу]том завдань, було затверджено таку структуру інституту: 1) відділ історії давньої української літератури, 2) відділ історії української літератури XIX і початку XX сторіччя, 3) відділ шевченкознавства, 4) відділ рукописів, 5) відділ російської літератури та літератури народів СРСР, 6) відділ радянської української літератури, 7) секція світової літератури, 8) бібліотека з бібліографічною секцією.

[...]^{*7}

В кінці 1938 р. в інститут прийнято 8 аспірантів. З них 5 спеціалізуються по українській літературі, а 3 по російській літературі.

В 1938 р. ін[ститу]т опрацьовував такі теми: 1) курс історії української літератури, т. I, 2) академічне видання творів Т. Г. Шевченка, т. I, 3) збірник «Боротьба за стиль» т. I, 4) збірник статтів і матеріалів, присвячених Т. Г. Шевченку, 5) збірник статтів і матеріалів, присвячених Шота Руставелі, 6) вивчення української радянської літератури – збірник статтів по радянській драматургії і поезії.

Наслідки роботи за 1938 рік такі: по 1-й темі – підготовлено проспект 1-го тому курсу української літератури. Курс в цілому не закінчений, по 2-й темі – підготовлено до друку 1-й том творів Т. Г. Шевченка, по 3-й темі – «Боротьба за стиль» – робота ще не закінчена, по 4-й темі – збірник статтів і матеріалів, присвячених

¹ Мається на увазі праця: Марр М. Я. Вибрані твори. Т. 2 : Проблеми граматики. – 2-е вид., випр. і доп. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1938. – 314 с.

² Так у документі. Правильно: Відомості Верховної Ради СРСР.

³ Тут і далі – так у документі. Правильно: Інститут української літератури ім. Т. Г. Шевченка.

Т. Г. Шевченку – закінчено підготовчу роботу, по 5-й темі – збірник статтів і матеріалів, присвячених Шота Руставелі – робота закінчена, по 6-й темі – підготовлено нарис про радянську українську поезію.

Інститут української літератури провів значну роботу по підготовці до 125-річного ювілею з дня народження великого українського поета, революціонера-демократа Т. Г. Шевченка. Було закінчено підготовку основного текста академічного видання творів Т. Г. Шевченка, т. I.

Понад планом в II половині 1938 р. була проведена підготовка тексту творів Т. Г. Шевченка для ювілейного масового видання 5-томника і «Кобзаря» і ряд біографічних нарисів, присвячених пам'яті поета.

В 1938 р. було підготовлено до друку листування [М. М.] Коцюбинського і [О. І.] Аплаксіної; нарис про [І. П.] Котляревського – [І. І.] Стебуна і монографія про Христо Смирненського – [С. В.] Велічкова.

Основними науковими досягненнями ін[ститу]ту є наукова перевірка [...] *¹ творів [Т. Г.] Шевченка, а також підготовка ряду наукових статтів, що по новому правдиво висвітлюють життя і творчість поета.

Разом з тим треба відмітити затримку з підготовкою I-го тому «Історії української літератури».

В звітному році інститут спромігся поповнити свої рукописні фонди. Рукописний відділ придбав цінну рукописну спадщину українських і російських письменників. [...] *⁷

В 1939 р. вийшли з друку:¹ [...] *².

ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ

Інститут українського фольклору в 1938 році мав такі сектори: 1) сектор оповідального фольклору, 2) сектор пісенно-музичного фольклору², 3) відділ збирання фольклорного матеріала.

Практика роботи виявила недоцільність існування окремого сектору збирання матеріалу, і наприкінці 1938 року було намічено реорганізувати цей сектор в відділ фольклорних фондів.

[...] *⁷. На 1 січня 1939 року – старших наукових співробітників маємо 6 і молодших 8, а разом 14 наукових співробітників. До аспірантури в 1938 році було прийнято 4 особи. Вчену степеню мають 2 робітники.

Інститут в звітному році опрацьовував такі проблеми:

1) пожовтнева творчість українського народу, 2) історія українського фольклору та фольклористики, 3) вплив фольклору на розвиток музики і літератури.

Наслідки роботи по планових темах, що мали бути закінчені в 1938 році, такі:

1) пожовтнева творчість українського народа – з 7 розділів збірника – виготовлено лише 5.

2) по 2-й проблемі – тема «Пісні і думи українського народа про його боротьбу з панською Польщею в XVI–XVIII ст.» не закінчена. Закінчено і опубліковано лише I розділ теми. Тема «Українські народні думи» теж не закінчена, хоч і виконані в значній частині. Тема «Український гумор і сатира» – виконана і здана до друку. Обсягом в 35 аркушів.

¹ Загальна кількість праць – 7.

² Див.: Розділ Фотодокументи, фото № 32.

3) по 3-й проблемі тема «Український музично-фольклорний матеріал у творчості російських композиторів XIX сторіччя» в основному підготовлена, але до друку ще не здана.

З 6-ти тем 1938 року виконано повністю лише 2 теми. Інститут пояснює недовиконання тематичного плану тим, що лише в кінці 1938 року йому вдалося залучити нових кваліфікованих кадрів, а також тим, що співробітники інституту були переключені на підготовку збірника, присвяченого пам'яті Т. Г. Шевченка. В цей збірник увійшло 3 статтів: «Шевченко і народня пісня», «Шевченко і російський фольклор», «Шевченко в пісенно-музичній народній творчості».

В галузі видавничої роботи інститутом виконано такі теми:¹ [...]»².

ІНСТИТУТ АРХЕОЛОГІЇ

За постановою Президії АН УРСР від 14 квітня 1938 р. і рішенням Раднаркому УРСР від 21 травня 1938 р. Інститут історії матеріальної культури АН УРСР було реорганізовано в Інститут археології. В зв'язку з реорганізацією було змінено структуру і напрямки роботи інституту. Згідно з новим положенням, Інститут археології є історичним інститутом, що опрацьовує ті історичні періоди, основними джерелами для яких є матеріальні пам'ятки, що їх здобуто при археологічних розкопках.

Структура інституту така: 1) сектор археології докласового суспільства – вивчає пам'ятки палеоліту, неоліту, бронзи та раннього заліза; 2) сектор скіфо-сарматського періоду і античних міст і поселень вивчає пам'ятки скіфських і сарматських племен і грецьких поселень; 3) сектор археології дофеодального і феодального періодів вивчає пам'ятки гото-гунського періоду, слав'ян і Київської Русі.

Крім того, інститут має допоміжний сектор археологічної технології, камерально-експедиційну лабораторію і археологічні фонди.

За рішенням Раднаркому УРСР від 9 липня [19]38 р.² інституту було передано Державний історично-археологічний заповідник «Ольвію», що являється пам'ятником матеріальної культури першорядного наукового значення, який є базою для роботи інституту по вивченню Причорномор'я.

Наукові кадри інституту характеризуються такими даними:

[...]»⁷

На протязі 1938 р. в інститут було прийнято 10 нових наукових співробітників. Але і цей зріст не задовольняє вимог інституту. Для поширення своєї роботи, створення сприятливих умов для росту молодих наукових співробітників – інститут запрошує для роботи спеціалістів-археологів [з] Москви, Ленінграда і інших місць, що працюють в галузі археології і історії України. В 1938 звітному році до інституту було прийнято 4 аспірантів.

В зв'язку з реорганізацією було перебудовано тематичний план Інституту археології. План цей охоплює сім основних тем і 17 підтем [...]»⁷.

З загальної кількості 23 робіт – 18 робіт є новими, а 5 робіт перехідними з минулих років. Розробка нових тем розпочата з квітня, після реорганізації інституту. З 23 тем в 1938 році було заплановано закінчити 14 робіт. Фактично закінчено 5 переходових тем [...]»⁷.

¹ Загальна кількість праць – 9.

² Президія АН УРСР постановою від 8 серпня 1938 р. № 28 взяла до відома і виконання дане рішення РНК УРСР про передачу заповідника до Інституту археології. Державний історично-археологічний заповідник «Ольвія» увійшов до АН УРСР за постановою РНК УРСР від 29 лютого 1938 р.

Тринадцять, в основному, закінчених робіт Інституту археології – це є значний вклад в справу вивчення старіших періодів історії України.

Поверх плану науковими співробітниками інституту виконана низка робіт.

Інститут вважає за значне досягнення в своїй праці археологізацію і майже повний перехід від загально-теоретичних, відірваних від конкретного матеріалу тем, до вивчення і обробки фактичних матеріалів, пам'ятників матеріальної культури минулих епох нашої історії. Роботи інституту дають історикам новий раніш невідомий фактичний матеріал, що дозволяє з більшою повнотою і правдивістю вивчати історію України.

[...]^{*7}

Щільний зв'язок інститут має з центральними і місцевими музеями (Московський антропологічний музей¹, Центральний історичний музей в Києві², музеї в Дніпропетровську³, Одесі⁴ і інш[их] місцях). Матеріалами музеїв інститут користувався при розробці 10 тем тематичного плану.

План експедиційних робіт по Інституту археології передбачав проведення 8 експедицій в звітному році. План цей виконано. [...]^{*7}

В 1938 році інститутом здано Видавництву⁵ [...]^{*2}.

КАБІНЕТ ПО ВИВЧЕННЮ ЄВРЕЙСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ, МОВИ ТА ФОЛЬКЛОРУ

В 1938 році структура Кабінету по вивченню євр[ейської] рад[янської] мови, літератури та фольклору складалася з двох секцій: лінгвістичної і фольклорної.

До цього часу не організована літературна секція.

Кабінет має 7 наукових співробітників, з них членів-кореспондентів АН УРСР – 1, 3 – мають вчений ступінь кандидатів наук.

В 1938 звітному році кабінет опрацьовував проблеми розвитку лексики і граматики сучасної єврейської мови, відбитка нового [...]^{*1} побуту в єврейських народних піснях, вивчав історію єврейської народної інструментальної музики.

В звітному році кабінет закінчив і підготував до друку: російсько-єврейський словник адміністративно-правової термінології, в допомогу Єврейській автономній області ([Е. Г.] Співак, [Р. Я.] Лернер).

Намічене за планом складання українсько-єврейського словника фактично виконано лише до літери «П».

Закінчені такі роботи з граматики єврейської мови:⁶ [...]^{*2}.

В звітному році лінгвістична секція, за пропозицією Наркомпросу та Укрнацменвидаву склала 5 підручників з єврейської мови.

Фольклорна секція в звітному році закінчила і здала до друку збірник єврейської народної інструментальної музики.

По видавничій роботі в 1938 р. вийшли з друку:⁷ [...]^{*2}.

¹ Так у документі. Правильно: Антропологічний музей Московського державного університету.

² Так у документі. Правильно: Державний республіканський історичний музей.

³ Мається на увазі: Дніпропетровський історичний музей.

⁴ Мається на увазі: Одеський археологічний музей.

⁵ Загальна кількість праць – 3.

⁶ Загальна кількість праць – 3.

⁷ Загальна кількість праць – 16.

БІБЛІОТЕКА АКАДЕМІЇ НАУК УРСР

Основне спрямування наукової роботи по Бібліотеці АН УРСР в 1938 р. полягало в складанні бібліографічних робіт та розробці питань, пов'язаних з розкриттям фондів бібліотеки. Бібліографічні роботи проводилися співробітниками бібліографічного відділу бібліотеки, кабінету революційної преси. Серед бібліографічних робіт треба відмітити роботу по опрацюванню кабінетом революційної преси «Бібліографія преси доби громадянської війни на Україні», що є першою спробою виявлення та систематизації цього матеріалу і має велике значення для розробки питань історії України доби громадянської війни. Опрацьована бібліографія літератури з питань техніки – «Бібліографія літератури з електрохімії і електрохімічної промисловості», «Бібліографія літератури по електрифікації промислових підприємств».

В 1938 р. бібліотека розпочала роботу по складанню «Щорічників літератури про УРСР», що охоплює монографічну, журнальну та газетну літературу про УРСР, видану на території СРСР.

Значна частина робіт, виконаних в 1938 р., вже затверджена Редакційно-видавничою радою АН УРСР до друку¹. [...] ²

Роботи по розкриттю фондів бібліотеки провадились відділами рукописів та стародруків. Відділ рукописів не міг достатньо розгорнути роботу за браком кваліфікованих наукових співробітників. Основною роботою по відділу стародруків було продовження і закінчення складання каталогу інкунабулів бібліотеки.

Крім запланованих робіт, різні відділи провадили розробку окремих питань, в наслідок чого були окремі невеликі публікації, головним чином у «Вістях АН УРСР» (про рукописи [Т. Г.] Шевченка, Л[єсі] Українки, [М. М.] Коцюбинського).

ІНСТИТУТ МАТЕМАТИКИ

Як і в минулі роки, Інститут математики провадив свою наукову роботу в галузі розробки проблем теоретичної математики та застосувань математики в задачах техніки.

Робота 1938 року характеризується поширенням та поглибленням тематики минулих років.

На протязі звітного року інститут працював у складі 3-х секторів: сектору математичного аналізу, сектору механіки і сектору застосовної математики. Наприкінці року інститут організував 2 нових сектора, а саме: сектор алгебри та сектор теорії функцій.

Кадри інституту зросли з 17 осіб в 1937 році до 20 осіб в 1938 р. [...] ⁷

В інституті є 2 аспіранта-докторанта, крім того, на протязі року прийнято 2 аспірантів кандидатського типу.

Інститут на протязі року опрацьовував такі основні проблеми: 1) проблеми алгебричного аналізу, 2) розробка методів інтегрування і теорії диф[еренціальних] рівнянь з частинними похідними; 3) розробка методів апроксимації функцій; 4) аналітична теорія лінійних диференціальних рівнянь та рівнянь динаміки; 5) теорія статичної та динамічної стійкості і міцності споруд та конструкцій.

За планом інститут мав опрацювати в 1938 р. 17 тем, з них мали бути закінчені 13 тем. Фактично інститут опрацював 16 тем. Повністю закінчено розробкою 9 тем замість 13 за планом. Перейшло на 1939 рік 7 тем.

[...] ⁷

¹ Загальна кількість праць – 6.

Співробітники Інституту математики взяли участь в роботі наради по виявленню математичних проблем, що мають прикладне значення, яка відбулася в Комісії технічної математики Відділу технічних наук АН СРСР 3–5 лютого 1938 року.

Доповіді робили: І. Я. Штаерман, А. Л. Наумов, М. О. Кільчевський та В. М. Челомей.

Крім того, на засіданнях групи будівельної механіки Відділу технічних наук АН СРСР було зроблено доповіді:¹ [...] ³.

Інститут математики брав також участь в роботі групи математики АН СРСР, що була присвячена питанням теорії функцій дійсного та комплексного змінного² (31 травня – 3 червня 1938 р.)

[...] ⁷

Протягом 1938 р. вийшло з друку 2 журналу інституту, один збірник та три монографії на 77,57 арк. [...] ⁷.

ІНСТИТУТ ФІЗИКИ

[...] ¹ в інституті протягом 1938 р. проведені значні зміни в структурі.

По групі фізики катода розпочато вивчення газового розряду, який застосовується в останні роки в електротехніці сильних і слабких струмів у вигляді т. зв. іонних приладів.

Наприкінці звітного року організовано оптичну лабораторію, яка займається вивченням фізичної природи люмінесценції і конструювання приладів до застосування методів люмінесцентного аналізу в хімії і біології.

Групу теоретичної фізики ліквідовано. Кадри групи вліті в експериментальні групи.

Ліквідовано групу електродної оптики, яка в ін[ститу]ті не мала перспектив для розвитку.

Збільшено науковий склад групи рентгенофізики та змінена тематика її в напрямку поширення робіт, безпосередньо важливих для промисловості (вишукання сплавів і поверхневих покриттів з заданими властивостями).

Основні наукові проблеми, над якими працював інститут в 1938 р. такі:

1. Випростувальні та фотоелектричні властивості напівпровідників (група фізики півпровідників).

2. Вторинна та фотоемісія електронів (група фізики катода).

3. Взаємна дифузія в твердому тілі (група рентгенофізики).

Перелічені зміни в структурі викликали значні зміни в персональному складі наукових робітників. Прийнято нових співробітників 11, серед них: ст[арших] наукових співробітників – 3, молодших наукових співробітників – 5, аспірантів – 3. Вибуло за рік 6 чоловік. Загальна кількість наукових робітників зросла з 30 до 35 чол. Це збільшення, головне, стосується категорії молодших наукових співробітників і аспірантів.

Питання забезпечення керівними науковими кадрами інституту не вдалося розв'язати. Крім керівника оптичної лабораторії, на протязі цього року не залучено до роботи провідних робітників. Інститут до цього часу відчуває гостру потребу в керівних кадрах.

¹ Загальна кількість доповідей – 3.

² Так у документі. Правильно: дійсної та комплексної змінної.

В 1938 р. в інституті утворено наукову раду. Протягом року відбулося 12 засідань. [...]»⁷

З загальної кількості тем (21) за планом 1938 р. виконано 13, в тому числі перехідних 2, не виконано в повному обсязі 8 тем.

[...]»⁷

До основних наукових досягнень можна віднести: 1) Розроблено технічний випростувач з сульфїду срібла на велику, порівнюючи з іншими випростувачами, силу струму. 2) Знайдено, що фотоелементи з сульфїду срібла дають високу чутливість 1500 Ма/люм, що має пряме практичне визначення. 3) З'ясовано основні фізичні характеристики нового типу фотоелементів – сурм'яно-цезієвих. Одержані результати дали дані щодо умов роботи цих фотоелементів та їх практичного використання (зокрема з вторинно-електронним підсиленням). 4) Докладно досліджено умови іонізації і нейтралізації на поверхні економічного катода. Ці дані дають можливість зробити висновки про структуру катода.

В травні 1938 р. в інституті відбулася сесія фізичної групи АН СРСР, присвячена проблемі [на]півпровідників (тверді випростувачі і фотоелементи). В цій галузі Інститут фізики АН УРСР є одною з основних наукових установ. Від інституту на цій конференції було зроблено 3 доповіді: [...]»³.

З робіт інституту були визначені як важливі й актуальні роботи по створенню випростувачів і фотоелементів сульфїду срібла. Сесія винесла окрему постанову про стан і дальші завдання роботи в галузі випростувачів і фотоелементів.

В березні м[іся]ці керівник групи фізики катода чл.-кор. Н. Д. Моргуліс на сесії Фізичної групи АН СРСР, присвяченій проблемам газового розряду, зробив повідомлення про роботу: «Вплив ударів Н-роду на процеси в позитивній колоні».

З 1938 р. журнал «Фізичні записки» був перетворений у неперіодичне видання. Інститут випустив два збірники і один здав до друку.

Здано до друку брошуру О. А. Шишловського «Люмінесцентний аналіз»¹.

7 робіт співробітників ін[ститу]ту надруковано в позакадаемічних виданнях: «Журнал експериментальной теоретической физики», «Доклады АН СССР».

В галузі застосування наслідків робіт інституту в практику – робота інституту була недостатня. З робіт попередніх років було підсумовано одержані результати з електронної оптики і у вигляді докладного звіту надіслано до організацій, яких ці питання цікавили і які можуть надати результатам практичний ефект (Електровакуумний завод², Всесоюзний радіокомітет³, Відділ технічної фізики АН СРСР⁴ та інші установи). [...]»⁷

З робіт 1938 р. підготовлено до передачі в промисловість випростувач з сульфїду срібла. Результати одержані по роботі з сурм'яно-цезієвими катодами надіслано до Центрального н[ауково]-д[ослідного] інституту зв'язку та інших установ.

¹ Так у документі. Правильно: Шишловський О. А. Люмінесцентний аналіз: оптичний метод хімічного аналізу, сортування тіл і контролю виробництва. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1939. – 66 с.

² Так у документі. Правильно: Електровакуумний завод «Светлана».

³ Так у документі. Правильно: Всесоюзний комітет по радіофікації та радіоповищенню РНК СРСР.

⁴ Так у документі. Правильно: Група технічної фізики Відділу технічних наук АН СРСР.

ІНСТИТУТ ХІМІЇ

На початку звітнього періоду інститут працював над проблемами: 1. неводні розчини та розтоплені солі, 2. корозія металів, 3. каталітичне одержання спиртів, 4. дослідження в галузі азидо-органічних сполук, 5. використання мінеральної сировини і відходів виробництва.

За постановою Президії АН інституту в жовтні 1938 р. передано металургійний сектор зі складу кол[ишньої] Ради по вивченню продуктивних сил. Цей сектор працював над проблемою «Пристаосування кисня до металургійних процесів», що має за мету розробку технологічних процесів металургії, основаних на подаванні кисню в розтопленій метал. Крім того, наприкінці року Інститут хімії почав працювати над проблемою нафти УРСР, згідно з рішенням спеціальної конференції по нафті, що відбулася в м. Києві.

Відповідно до розширення напрямків роботи інституту, внесено зміни в структуру інституту.

Отже, в кінці року інститут мав таку структуру: сектор фізико-хімічний, з групами: а) неводних розчинів, б) каталітичного одержання спиртів, в) електрохімії, та г) корозії і електролітичного покриття.

Сектор неорганічної хімії з бригадами: а) рідких і розсіяних елементів, б) синтеза та вивчення нових неорганічних сполук та комплексів, в) розтоплених солей. Сектор органічної хімії. Сектор металургійний.

За звітний період в складі кадрів збільшилась кількість молодших наукових співробітників – на 3 осіб. Оформлено надання вченого звання старших наукових співробітників – 19 особам та наукових співробітників 3 особам.

В жовтні 1938 року прийнято до інституту 2 аспіранта-докторанта та 4 аспіранта звичайного типу.

З числа запланованих на 1938 рік 40 тем – 5 перехідних на 1939 рік, а 35 мали бути закінчені в 1938 році. З тих, що мали бути закінчені – 1 тему знято за постановою Президії АН та 9 недовиконано з різних причин, з них 4 теми припинено розробкою тому, що керівники та виконавці їх звільнилися з інституту. Крім того, припинено розробку 1 перехідної теми.

[...]*⁷

В звітному році виконано 9 позапланових робіт, які стосуються головним чином проблеми неводних розчинів [...]*⁷.

До основних наукових досягнень треба віднести такі:

1) По проблемі «Неводні розчини та розтоплені солі»;

а) знайдено виникнення електрорушної сили в системі з нерозчинених електродів, занурених в бромні розчини однієї і тієї ж речовини в різних концентраціях (ацетамідь, п'ятибромістий фосфор). Від звичайних концентраційних елементів даний елемент відрізняється нерозчинністю електродів та оберненим напрямком тока;

б) в роботах по термохімії одержані дані про теплоти утворення різних комплексних сполук, які дають змогу уточнити розрахунки потенціалів розкладу в трійних системах. Одержані розрахункові дані збігаються з даними, що знайдено експериментально;

в) в роботах по потенціалам розкладу потрійних систем знайдено, що в залежності від кількісного співвідношення між компонентами при електролізі на катоді виділяється або лужний метал або алюміній;

г) роботи по рафінуванню алюмінія були продовжені. Проводились напівзаводські досліди на Дніпровському алюмінієвому заводі¹. Позитивних наслідків поки що не одержано, завдяки неможливості вивчення конструкцій та матеріалів. Але одержані наслідки дають підстави гадати про практичну придатність цього способу;

д) встановлена математична залежність між концентрацією металічних катіонів в водних розчинах, щільністю тока і часом появи чорних осадів на катоді. Це дає новий метод дослідження розчинів;

е) доведена можливість виділення в гальванічних елементах менш благородних металів на більш благородні з утворенням стопів;

ж) з дослідження розчинів йодидів в йоді, йод-хлориді і йод-броміді методами електропровідності в'язкості, термічного аналізу знайдено, що багато йодидів утворюють в йоді добре провідні для току системи. При цьому електропровідність слід віднести до розкладу на йони асоційованих молекул йодидів. Це дослідження дало з одного боку можливість поширити наші відомості в галузі неводних розчинів, а з другого, показати значення розчинника в процесах комплексоутворення;

з) в галузі вивчення розтоплених солей досліджені системи дають значення для теоретичного обґрунтування і розробки методів виділення металів з розтоплених солей. Ці досліди встановили новий ряд напруг металів в розтопах, відмінний від такого ж у водних розчинах. [...]»⁷

2. По проблемі «Корозія металів»;

а) в роботі по електролітичному виділенню титана з'ясована можливість виділення його з водних розчинів та одержання стопу титан-алюміній, титан-цинк з розтоплених солей;

б) робота по вивченню умов утворення стопів між цинком та алюмінієм дала змогу з'ясувати причини зростання цинку з алюмінієм, а також знайти спосіб боротьби з цим зростанням;

в) в роботі по покриттю алюмінієм, що виконувалась поза планом, доведена можливість виділення на металі шара алюмінія, товщиною 0,12 мм, який показав гарні антикорозійні властивості.

3. По проблемі «Каталітичне одержання спиртів»;

а) здобуто стабільність активності низько-температурного каталізатора для синтезу метанола.

4. По проблемі «Використання мінеральної сировини і відходів виробництва»;

а) по дослідженню регенерації сульфатної кислоти з травильних розчинів металобробних виробництв, розроблено метод електролітичного збагачення розчинів травильних ван сульфатною кислотою до концентрації 80–100 г/л. Встановлені умови перетворення сульфата заліза на сульфатну кислоту та оксиди метала;

б) в роботах в галузі вивчення рідких і розсіяних елементів досліджено відходи Констянтинівського цинкового заводу на присутність в них індія. Доведено, що індій знаходиться більше всього в пусьєрі. Розроблено метод термічного збагачення пусьєри і метод одержання концентратів в 2–3 % індія гідрохімічним шляхом. Проведені досліди дають можливість запропонувати схему одержання індія з відходів цинкового виробництва. Крім того, проводились електрохімічні досліди з

¹ Так у документі. Правильно: Дніпровський алюмінієвий завод ім. П. І. Баранова.

солями індія в неводних розчинах. Розроблено метод кількісного визначення індія в виробничих об'єктах.

5. По проблемі «Дослідження в галузі азідо-органічних сполук»;

а) вивчено умови синтеза азідо-бутана з азідохлоретаном. Остаточно доведена будова побічних продуктів;

б) вивчено продукти реакції взаємодії фенілантрацетіліном і з азідобромпропаном;

в) вивчено порівняльні досліди галоїдування різними галогенуючими реагентами.

6. По проблемі «Дослідження нафти УРСР» – повних наслідків не одержано.

Проведено роботу по збиранню необхідної літератури та приладів.

7. По проблемі «Пристосування кисню до металургійних процесів»,

а) вивчено умови одержання чавунів великої міцності;

б) доведено можливість фришування чавунів повітрям, збагаченим киснем;

в) остаточно вирішено питання регулювання температури металу під час оксидаційного процесу шляхом додавання в метал кисня та пилевидних оксидів, що знижують температуру металу.

В звітному році здано до друку «Записки Інституту хімії АН»¹ том V, вип. 1, 2, 3 та 4, що складаються з робіт головне по проблемі неводних розчинів.

В галузі застосування наслідків науково-дослідної роботи інституту в 1938 році виконано таку роботу:

1. Складено умови та проведено роботи на ДАЗі, в зв'язку з темою «Рафінування алюмінію».

2. Складено умови та провадилися роботи на Сталіногорському хімкомбінаті по втіленню робіт по темі: «Випробування метанольних каталізаторів».

3. Провадилася роботи на цинковому заводі ([м.] Константи́нівка) по темі «Одержання індію з пусьєри».

4. Провадилася роботи на заводі [...] ⁷ по темі «Кисневі процеси в металургії».

5. Запроваджено в практику заводу «Електроцинк» [...] ⁷ наслідки роботи по темі «Зростання цинку з алюмінієм») при електролітичному вилученні цинку на алюмінієвому катоді».

ІНСТИТУТ ФІЗИЧНОЇ ХІМІЇ ім. Л. В. ПИСАРЖЕВСЬКОГО

Інститут має в 1938 р. таку ж структуру, як і раніш працював над проблемами: 1) гетерогенного каталіза; 2) вибухових процесів; 3) реакцій в розчинах; 4) електрохімії; 5) аналітичної хімії; 6) хімії ізотопів.

Загальна кількість наукових співробітників збільшилась з 46 до 48 чоловік, але зріст був за рахунок молодших наукових співробітників (з 16 до 23); кількість старших наукових співробітників зменшилась з 22 до 18. Крім того, в 1938 р. прийнято 2 аспіранта-докторанта та 4 аспіранта звичайного типу.

За планом опрацьовувалось 36 тем, з них 8 перехідних на 1939 рік. Виконано в обсягу плану 29 тем (в тому числі перехідні теми), з них 24 в плановий термін та 5 з запізненням на 1–2 місяці. Крім того виконано 8 позапланових робіт.

[...] ⁷

До основних досягнень ін[ститу]ту за 1938 р. треба віднести такі:

а) Закінчено цикл робіт по кінетиці синтеза аміака та генезиса аміачних каталізаторів. Експериментальні матеріали будуть в 1939 р. використані в темі, яка

¹ Так у документі. Правильно: Записки Інституту хімії АН УРСР.

повинна узагальнити теоретичні підсумки та використати їх на практиці (розрахунків апаратури, визначення оптимального режиму процесу та ін.).

б) Поширені роботи в галузі хімії ізотопів дали можливість зробити нові теоретичні висновки.

в) Закінчено низку робіт в галузі фізико-хімічних методів аналізу, корозії металів та боротьби з нею, які можливо застосувати в практиці заводів.

г) Зорганізовано спектрально-аналітичну лабораторію й одержані цінні наслідки в розробці методів спектрального аналізу, що можуть бути застосовані в практиці.

д) Одержано важливі наслідки в дослідженні елементарних процесів в розчинах, які дають можливість зробити нові теоретичні висновки.

В 1938 р. співробітники ін[ститу]ту брали участь в роботах сесії АН УРСР та хімічної групи АН СРСР.

На липневій сесії АН УРСР було зроблено низку наукових доповідей¹ [...]»³.

Окремі співробітники зробили низку доповідей в Товаристві ім. Д. І. Менделєєва² (в Дніпропетровську та в Москві).

За видавничим планом ін[ститу]т мав здати до друку 3 випуски «Вістей ІФХ» на 24 арк. та 2 монографії на 10 арк. Фактично здано лише 2 випуски «Вісті» та 1 монографія акад. О. І. Бродського.

Підготовлено до друку збірник «Вісті»³, присвячений пам'яті Л. В. Писаржевського.

Крім того надруковано низку статей співробітників ін[ститу]ту в журналах: «Акта фізико-хіміка», «Журнал физической химии» та «Заводская лаборатория».

ІНСТИТУТ ХІМІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ

Тематичний план інституту, який розглядався на липневій сесії АН, не був затверджений. ІХТ надіслав інший варіант плану, який проте не розглядався Президією АН.

В 1938 р. ІХТ працював в напрямку, що істотно не відрізнявся від робіт минулого 1937 року. Робота велась по проблемах: а) Вивчення особливостей місцевих видів палива: бурого вугілля й торфу, з метою їх хімічної переробки. б) Вивчення сировинної бази для текстильної промисловості та методів її переробки. в) Раціоналізації процесів виробництва хімічної технології, текстильного та деяких інших виробництв. г) Інтенсифікації процесів сорбції газів рідинами та знешкодження води хлором та іонами срібла.

Відповідно до постанов Президії АН, на протязі 1938 р. було утворено 2 нових відділи: 1) волокнуватих та барвних речовин та 2) целюлози і пластмас, – замість раніш існувавших груп та бригад.

Загальних кількісних змін у складі наукових співробітників (41 чол.) не відбулося). Протягом року по групі ст[арших] наукових співробітників сталося збільшення на 3 чол. за рахунок заміщення вакансій зам[існика] директора по науковій частині та рентгенолога, і переведення одного молодшого наукового співробітника на посаду старшого наукового співробітника.

З метою підготовки кадрів було прийнято 6 аспірантів [...]»⁷. Крім того в ІХТ є 3 аспіранта-докторанта, з яких одного прийнято в 1938 році.

¹ Загальна кількість доповідей – 5.

² Так у документі. Правильно: Всесоюзне хімічне товариство ім. Д. І. Менделєєва.

³ Так у документі. Мається на увазі: Вісті Інституту фізичної хімії.

В 1938 р. було утворено вчену раду. До цього часу керівники тем звітувались лише на виробничих нарадах, а про виконані теми – на пленумах ІХТ (20 доповідей).

З загальної кількості 22 тем (останнього варіанту плану) виконано 18 тем, в тому числі 10 перехідних на 1939 р.; не закінчено в обсязі робочого плану 4, в тому числі 2 перехідних теми. Поза планом виконувалось: 8 госпрозрахункових тем, крім того, опрацьовувались: одна тема, яка помилково не внесена була до плану, та одна тема – з плану 1937 року.

[...]^{*7}

До основних закінчених в лабораторних умовах робіт належать:

1) розроблено спосіб приготування нового емульгатора ГКС-5 з відходів коксо-бензольного виробництва ([Г. К.] Гейзер, [М. Я.] Коровицька, [І. І.] Смирнова),

2) переведені досліди по засвоєнню нижчих сортів української бавовни у виробництві ковдр на Стеблівській фабриці¹; досліди дали позитивні наслідки. За звітом ІХТ, Наркомлегпром УРСР запроваджує планомірне використання нижчих сортів бавовни у поточному виробництві (акад. [В. Г.] Шапошников, [Л. Й.] Власов, [І. П.] Окунський),

3) раціоналізація та поліпшення способу виготовлення триоксиглутарової кислоти з ксилози. На основі лабораторних робіт розроблено схему дослідної [на]півзаводської установки. Матеріали передано НКХП ([В. Н.] Айзенберг, [Л. С.] Пупко, [Т. П.] Ткаченко, [З. М.] Вайсберг),

4) застосування буровугільного бітуму, як зв'язної речовини в покриттях мінеральними фарбами ([А. П.] Полозов, [Р. М.] Лагошна, [Р. П.] Говорова).

Наукові співробітники ІХТ брали участь в таких нарадах та конференціях, пов'язаних з тематикою інституту: а) Науково-технічної конференції по бурому вугіллю в м. Олександрії УРСР (В. І. Кузнецов). б) Нараді з питань лужного топу (акад. [В. Г.] Шапошников). в) Нараді Центрального методичного кабінету при НКЛП СРСР (акад. [В. Г.] Шапошников). г) Нараді з хімії целюлози при ОТН² АН СРСР (акад. [В. Г.] Шапошников)³ [...]^{*2,7}.

Робота по застосуванню наслідків науково-дослідчої роботи на виробництві характеризується такими даними:

1. Відомості про розчинність бурого вугільного воску в діхлоретані були передані тресту «Шкірфурнітура» для використання їх при проектуванні дослідного заводу, що будується у [с.] Ромодані.

2. Одержані в ІХТ зразки до 10 кг знесмоленого воску, випробовані для приготування взуттьєвих кремів на Ленінградському заводі № 1 треста «Шкірфурнітура»⁴.

3. Розроблена методика і технологічний процес одержання пластмас з відходів рога та копит і звіт по цій роботі передано до хіміко-галантерійного відділу НКМП УРСР для використання.

4. Розроблено методику покривної здатності мінеральних фарб за допомогою фотоелемента.

¹ Так у документі. Мається на увазі: Текстильна фабрика в с. Стеблів (нині – Черкаська обл.).

² Так у документі. Правильно: ВТН.

³ Загальна кількість праць – 9.

⁴ Так у документі. Правильно: Хімічний завод № 1 Всесоюзного тресту шкіряно-взуттєвої фурнітури.

5. Проведено добір пофарбувань найбільш стійких до хлору. Звіт та наслідки роботи передані «Главкраска»¹ НКХП.

Крім того, підготовлено до застосування такі роботи:

1. Розроблена методика й технологічний процес одержання емульгаторів з рідкої частини антраценового масла та важкого масла.

Підготовлюється дослід одержання емульгаторів у заводському масштабі в м. Константинівка на заводі «Дубитель».

2. Розроблена методика визначення целюлози прискореним методом. Передбачається використання в практиці заводських лабораторій.

3. На підставі наслідків роботи при заправках на басонному виробництві, буде ураховано зміни пряжі від обробок та зроблені, відповідно до цього, вимоги до сировини.

4. Розроблено метод знезаражування води електрокатодним процесом.

Розроблена конструкція стаціонарного і дорожнього іонатора. Модель дорожнього іонатора виготована.

Закінчується випробування Мікробіологічним інститутом². Зазначений метод і конструкції можуть бути використані у водосантехніці й медицині.

5. Розроблено конструкції:

а) хлоратора збільшеної продуктивності ЛК-7.

б) стаціонарний хлоратор ЛК-6.

в) газодозатори для порційного дозування комбінованої дії.

[...]⁶

6. Розроблений ескізний проект дослідної установки для одержання органічних кислот, підобран кислотостійкий матеріал для установки; закінчена сан-гігієнічна апробація триоксиглутарової кислоти для пристосування у харчовій промисловості. Проведені додаткові дослідження триоксиглутарової кислоти в безалкогольних напоях і цукерках.

ІНСТИТУТ ГЕОЛОГІЇ

[...]¹. Перебудова роботи інституту шла по лінії структурних змін, комплектування наукових кадрів, зміни напрямків роботи інституту і боротьби з розпорощеністю сил і багатотемністю, що було характерно для інституту в минулому. Важливішою передумовою перебудови роботи слід вважати закінчення будівництва нового будинку і реконструкцію всієї матеріально-технічної бази.

Структурні зміни, які відбулися в інституті протягом звітнього року, можна охарактеризувати так.

До складу інституту було, згідно постанови Президії АН, включено два сектори: а) сектор гідрогеології, який був переданий Інститутом водного господарства; б) сектор геофізики, який утворився в складі інституту на базі існуючої раніш Геофізичної обсерваторії. Крім того, в інституті було утворено новий сектор геохімії.

В кінці звітнього року був організований кабінет³ Великого Кривого Рогу.

При Геологічному музеї організовано було відділ популяризації знань, що стосуються циклу геологічних дисциплін.

¹ Так у документі. Правильно: Головфарба.

² Так у документі. Правильно: Інститут мікробіології і епідеміології ім. Д. К. Заболотного.

³ Так у документі. Правильно: відділ Великого Кривого Рогу.

Отже, на кінець звітнього року інститут мав таку структуру:

1) сектор стратиграфії і палеонтології, 2) [сектор] загальної геології, 3) [сектор] мінералого-петрографічний, 4) [сектор] геохімічний, 5) [сектор] гідрогеології і інженерної геології, 6) [сектор] геофізики, а також Геологічний музей.

Відповідно до постанови конференції по Сивашу при інституті був утворений комітет по Сивашу, як керівний орган в галузі дослідження питань комплексного використання ресурсів Сиваша.

Науковий персонал ін[ститу]ту значно зріс протягом звітнього року. Загальна кількість наукових співробітників з 46 осіб (в т. ч. 25 старших наукових співробітників) на 1 січня 1938 р. збільшилась до 66 (в т. ч. 39 старших наукових співробітників) на 1 січня 1939 р.

Зріст наукового персоналу йшов як за рахунок приєднання нових секторів (8 наукових співробітників по сектору гідрогеології, 7 – по сектору геофізики), так і за рахунок залучення на роботу в ін[ститу]ті нових співробітників.

Звітний рік дав значне поповнення колективу інституту керівними науковими робітниками (проф. [Є. С.] Бурксер – керівник геохімічного сектору, проф. [В. Б.] Порфир'єв – керівник сектору загальної геології, проф. [П. П.] П'ятницький – керівник сектору мінералого-петрографічного та інші). Залучено також до роботи в інституті групу харківських геологів на чолі з проф. [В. С.] Соболевим, які виконували певні завдання з тематичного плану інституту на засадах авторських договорів.

Є певні зрушення щодо кваліфікаційного складу наукового персоналу. Якщо на 1 січня 1938 р. в інституті було 7 робітників, які мали вчену ступінь (1 доктор і 6 кандидатів), на 1 січня 1939 р. таких робітників було вже 20 (1 доктор і 19 кандидатів).

Восени 1938 р. по ін[ститу]ту прийнято 7 аспірантів (6 до аспірантури кандидатського типу, 1 – до аспірантури докторантської).

Не зважаючи на значні поповнення наукового персоналу, інститут має ще надалі укомплектовувати кадри, зокрема науково-керівний склад інституту.

Основними проблемами інституту в звітньому році були: проблема нафтоносності УРСР, проблема стратиграфії верхнього палеозоя Донбасу, проблема рідких і кольорових металів, що досліджуються інститутом вже кілька років. В звітньому році сектори, що були приєднані до інституту, опрацьовували нові для інституту проблеми: сектор гідрогеології працював над проблемами вивчення умов нагромадження та циркуляції підземних вод, раціонального використання підземних вод, стійкості споруд на нескальних ґрунтових основах; сектор геофізики вивчав фізичні явища земної кори.

Тематика Геологічного інституту¹ пов'язана в більшості з польовими роботами, а тому має місце певний розрив поміж річним циклом науково-дослідчих робіт й календарним роком. Саме тому з 39-ти тем плану інституту на 1938 рік лише 18 передбачено було закінчити в 1938 році (з них 9 опрацьовується вже декілька років). Щодо головних вирішальних тем плану, то вони заплановані були як переходові і мають закінчитись в I або II кварталі 1939 року.

З 18-ти тем і одної підтеми, які мали закінчитись протягом звітнього року, фактично закінчено 14 і одна підтема; 4 теми не закінчено. [...]»⁷

¹ Так у документі. Правильно: Інститут геології.

Головні наслідки роботи за звітний рік характеризуються так.

По проблемі нафтоносності УРСР опрацьовано та вдосконалено низку уявлень про основні закономірності процесів утворення нафти в умовах УРСР та про зв'язок вугільних і нафтових покладів.

В галузі палеонтології і стратиграфії внаслідок детального вивчення макро- і мікрофауни західної частини Донбасу встановлено розчленування товщ кам'яно-вугільних покладів в межах кількох р[айо]нів. Одержано дані, які можуть орієнтувати в розташуванні вугільних шарів при бурінні на вугілля.

В галузі петрографії закінчено дослідження про розвиток чарнокито-норитових порід Побужжя. Доведена присутність елементу хрому в породах української кристалічної гряди, що заперечувалось раніш. Дано обґрунтування напрямків майбутніх розвідок.

Проведено дослідження депресій напорних вод міста Києва; написано монографію по Сивашу, де висвітлено геологічні, гідрогеологічні і гідрохімічні питання використання ресурсів Сиваша; в галузі кліматології виконано дві роботи: побудовано карту розподілу опадів в УРСР, а також досліджено питання про режим вітрів УРСР з погляду вітроенергетики.

Протягом звітного року здано було до друку¹ [...] ^{2,7}.

Наслідки робіт інституту застосовувались у практиці [...] ¹.

Роботи Інституту геології по проблемі нафтоносності УРСР вперше дали наукове обґрунтування напрямків розвіdkових робіт на нафту. Дослідчими роботами інституту виявлено ряд геологічних структур, придатних для промислово-розвіdkового буріння.

Закінчена звітного року тема «Мінералого-петрографічне вивчення соляних куполів УРСР» має бути застосована при бурінні на нафту соляних піднять Геологоторозвідкою, Геологонафтою та іншими установами.

Наслідки незакінченої ще теми по проблемі стратиграфії верхнього палеозою Донбасу («Кам'яновугільна флора Кальміус-Торецької котловини Донецького басейну») повідомлені керівним органам Донбасу і будуть ураховані при проведенні розвіdkових робіт в Донбасі.

По темі «Неморські пелєциподи кам'яновугільних покладів центрального р[айо]ну Донбасу» звіти та висновки передано керівним органам Донбасу, тресту «Углерозвідка»² та Укргеол[огічному] управлінню³ для використання.

Наслідки по цих темах мають бути використані плановими органами для проектувань промислової розвідки на вугілля в III п'ятиріччі.

По проблемі рідких і кольорових металів, по темі «Геохімія рідких елементів кварцево-пегматитових утворювань Приазов'я попередні наслідки досліджень передано Держплану УРСР і Главредмету⁴.

По темі «Геоморфологія та четвертинні відклади міжріччя Ірша, Верхня і Нижня Іршиця та Тростянця» попередні наслідки були використані трестом № 13 з метою вибору ділянки для розвідок.

¹ Загальна кількість праць – 13.

² Так у документі. Правильно: Трест «Вуглерозвідка».

³ Так у документі. Правильно: Геологічне управління УРСР Наркомважпрому СРСР.

⁴ Так у документі. Правильно: Головредмет.

В галузі гідрогеології по темі «Вивчення режиму карстових вод південно-західної частини Донбасу» закінчену в звітному році частину роботи («інженерно-геологічні умови спорудження водосховищ в долинах р[ічок] Суха та Мокра Волноваха») передано Укргідроенергопроекту для використання при проектуванні водопостачання Сталіно–Макіївського району.

По темі «Районові депресії напорних вод» в закінченій частині роботи намічені лінії поширення водопостачання Києва за рахунок нових водоносних горизонтів; цей матеріал буде використаний при складанні проекту поширення водопостачання Києва. Авторами дана відповідна консультація зацікавленим організаціям.

У звітному році інститутом проведено було декілька наукових конференцій.

З опрацюванням проблеми нафтоносності УРСР пов'язані дві конференції. На першій – розглянуто план робіт з проблеми нафтоносності на 1938 р., опрацьовано напрямки дальшої роботи в цій галузі; на другій – восени – розглянуто було наслідки польових робіт.

Було проведено також конференцію по проблемі Сиваша. Заслухано було 15 доповідей про науково-дослідчу роботу в галузі засвоєння¹ ресурсів Сиваша. Труди конференції мають бути надруковані. Утворено при інституті комітет по Сивашу, як керівний орган в галузі комплексного наукового дослідження ресурсів Сиваша.

Протягом звітнього року відбулось також дві поширені наради в галузі геофізики.

Інститут прийняв участь в конференції по бурому вугіллю в [м.] Олександрії, в нараді з питань геохімії при АН СРСР.

Експериментально-технічна база інституту значно зміцнилась. В зв'язку в переходом в нове приміщення, що відбувся наприкінці 1938 року, площа, яку займав інститут, збільшилась з 1000 м² до 3050 м². В новому приміщенні на базі існувавшої раніш лабораторії сілікатного аналізу було організовано лабораторії: бітумну, рідких елементів, газу мікроаналізу, гідрохімічну і аерохімічну.

[...]^{*5}

ПОЛТАВСЬКА ГРАВИМЕТРИЧНА ОБСЕРВАТОРІЯ

На початку 1938 року Полтавська гравіметрична обсерваторія входила до складу Геофізичної обсерваторії, що була розташована в Києві, в другому кварталі звітнього року Гравіметрична обсерваторія була відділена від геофізичної і стала існувати як окремий науково-дослідчий заклад.

На початку звітнього року обсерваторія мала 2-х молодших наукових співробітників і 3-х осіб науково-допоміжного персоналу.

Питання про наукове керівництво обсерваторії було розв'язано в IV кварталі шляхом залучення на роботу в ній на посаді директора обсерваторії – академіка О. Я. Орлова. Крім того, протягом звітнього року було прийнято на роботу 2-х старших наукових співробітників.

Основним завданням обсерваторії є вивчення обертального руху землі. Протягом звітнього року опрацьовувалося 3 теми:

1) визначення моментів інерції Землі та їх річніці по аномаліям сили тяжесті;

¹ Так у документі. Мається на увазі: освоєння.

2) вивчення причин, що впливають на точність визначення сили тяжесті маятниковим прибором¹ Штюкрата;

3) проектування і будівництва моделі нового типу варіометра.

З них перші дві теми були заплановані як переходові, третя тема мала закінчитись наприкінці 1938 р.

Тема «Визначення моментів інерції Землі та їх різниця по аномаліях сили тяжесті» за поясненням дирекції виконана в запланованій частині. Виконавцем теми т[оваришем] [М. К.] Мигалем запропоновані формули для визначення різниці моментів інерції Землі. Частину цієї роботи вже надруковано в журналі «Доповіди Академії наук СРСР». [...]»⁷

По темі «Вивчення причин, що впливають на точність визначення сили тяжесті маятниковим прибором Штюкрата» (виконавець М. А. Попов) проведено експедицію в район [м.] Охтирки, в наслідок якої визначено силу тяжесті в 6-ти нових пунктах і перевірено наслідки старих спостережень. На початку 1939 р. роботу цю закінчено. [...]»⁷. Відповідну статтю здано до друку в «Геологічний журнал».

По третій темі було закінчено побудову варіометра й випробувано його в лабораторних умовах. [...]»⁷

ІНСТИТУТ БІОХІМІЇ

Інститут біохімії протягом 1938 року продовжував свої дослідження в галузі біохімії м'язкової та нервової діяльності, біохімії ферментів і мінерального обміну.

[...]»⁷

Інститут веде значну роботу по підвищенню кваліфікації наукових кадрів. Групу лаборантів переведено на посади наукових робітників. Багато наукових робітників працюють над дисертаційними роботами.

Аспірантів в 1938 р. було 6, в т. ч. 1 аспірант-докторант.

Проблеми, які вивчав Інститут біохімії в 1938 р. були такі:

1) біохімічна динаміка мускульної тканини, 2) біохімія нервової системи (в онтогенезі й філогенезі) та зміни її за різних функціональних станів, 3) зв'язок поміж хімічною природою і біохімічною функцією ферментів (підпроблеми: а) проблема специфічності ферментів, б) проблема активації і хімічної структури ферментів, в) ферментативний синтез, г) роль ферментів в процесах росту); 4) роль ферментів та регулювання ферментативних процесів в промисловості (підпроблеми: а) ферменти в спиртовій промисловості, б) ферменти в хлібопекарській промисловості); 5) еволюція мінерального обміну та складу тварин, б) вплив різної годівлі (силовані й зернові корми) та мінеральний обмін.

За тематичним планом на 1938 р. було заплановано 38 тем, в тому числі таких, що повинні були закінчитися в звітному році – 22, а переходових на 1939 рік – 16 тем.

Всі теми, що накреслені на 1938 р. за планом, опрацьовані, але по 3-х темах, намічену програму роботи не виконано повністю.

З намічених до закінчення в 1938 р. 22 тем – фактично закінчено 21 тему [...]»⁷.

Інститут встановив зв'язок з Інститутом зоології АН УРСР (спільна тема про «вплив різних коагулятів на індукцію тканин») і з низкою галузевих інститутів. [...]»⁷

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: приладом.

З Інститутом біохімії АН СРСР було погоджено план роботи, а також встановлено обмін досвідом шляхом доповідей, зокрема з питань ензимології. [...]»¹

В 1938 р. інститутом було скликано дві наукові конференції: 1) з питань біохімії нервової системи (25–27 січня), 2) з питань біохімії мускульної діяльності (20–23 грудня). На обох конференціях приймали участь представники різних наукових установ як УРСР, так і інших республік СРСР. Від інституту було зроблено багато доповідей.

Конференції мали своїм завданням підвести підсумки проробленої роботи в галузі біохімії нервової і мускульної діяльності в Радянському Союзі, виявити наскільки повно охоплені вивченням ці проблеми і накреслити дальші шляхи і методи досліджень та координувати роботу установ, що працюють в цих галузях. В цьому розумінні конференції досягли своєї мети і дали певні корисні наслідки для дальшої роботи по вивченню зазначених галузей біохімії.

Згідно видавничого плану інститут мав здати до Видавництва¹ [...]»².

Експериментально-технічна база інституту поширилася з введенням в експлуатацію новозбудованого віварія. Як і раніш, вузьким місцем залишається відсутність власної експериментальної с[ільсько]г[осподарської] бази для відділу зоотехнічної біохімії, а також брак деяких спеціальних реактивів і апаратури.

ІНСТИТУТ ЗООЛОГІЇ ТА БІОЛОГІЇ

В 1938 р. в інституті утворено новий відділ – паразитології, в якому об'єднано раніш розпоршені по різних відділах роботи в цій галузі. Наприкінці року до складу інституту входили такі шість відділів: 1) механіки розвитку, 2) генетики, 3) порівняльної морфології, 4) екології, 5) паразитології, 6) зоомузей.

До структурних змін слід віднести також утворення в зоологічному музеї 4-х таких груп: 1) по вивченню хребетних тварин, 2) по вивченню безхребетних, 3) палеозоології, 4) виставочної частини.

Основна проблематика, що її опрацьовував інститут в 1938 році, така:

Морфологічні закономірності в еволюції тварин; детермінація частин зародка і чинники, від яких вона залежить (відділ механіки розвитку); проблема генетичних процесів в природних популяціях; хімічна природа генетичних процесів (відділ генетики); еволюція вісцерального апарата хребетних, як морфологічно і функціонально пов'язаної системи (відділ порівняльної морфології); коливання кількості тварин (комах) в біоценозах (відділ екології); морфологічні закономірності еволюції паразитів; залежність паразитофауни від змін середовища і фізіологічного стану хазяїна (відділ паразитології); фауна СРСР та УРСР; інвентаризація фаун; історія фауни (зоомузей).

Вказані групи проблем визначають профіль відділів інституту, що в звітному році, як і раніш, провадили роботу по окремих лініях. Слід, проте, зазначити, що в методологічному відношенні за останні роки стало визначатися зближення поміж окремими відділами на базі основних розділів дарвінізму.

Кількість робітників зросла в інституті протягом року з 69 до 88 осіб.

[...]»⁷

Інститутом на 1938 р. було заплановано 65 тем, з числа яких 5 тем було знято, залишилось 60 тем. З них у звітному році мали закінчитися 32 теми, а таких,

¹ Загальна кількість праць – 9.

що переходять на [19]39 р., було 28. За даними інституту, з тих робіт, що мали бути закінчені – фактично закінчено 27; 4 теми не закінчені, 1 тема зовсім не опрацьовувалася.

За даними інституту з тих 28 тем, що переходять на 1939 рік, у передбаченій за планом частині виконано 27 тем, в тому числі одну закінчено дотерміново¹ [...] ^{2,7}.

В збірниках праць окремих відділів (відділу механіки розвитку № 12, відділу генетики № 3, відділу порівняльної морфології тварин № 5, зоомузею № 23, відділу екології № 5), що здані до друку, вміщено ряд статтів співробітників інституту (почасті перелічених вище) з робіт 1936 і попередніх років. Ряд статтів видруковано в різних журналах («Вісті АН УРСР», «Біологія в маси», «Природа»). Вийшли з друку в 1938 р. з тих праць, що їх здано до друку в минулі роки² [...] ².

Слід зазначити проведену в інституті протягом 1938 р. значну організаційну роботу: організацію відділу паразитології, уточнення роботи зоомузею, організацію видання «Фауна УРСР», а також значну консультативну роботу інституту.

[...] ⁷

ГІДРОБІОЛОГІЧНА СТАНЦІЯ

Гідробіологічна станція АН УРСР в 1938 році працювала над розв'язанням таких проблем: 1) типологія та категоризація заплавних водойм, 2) біологічні особливості водних організмів, 3) біологічна оцінка води водойм різного господарчого значення, 4) фізичні, хімічні та біологічні особливості Середньо-дніпровського водосховища.

Перші три проблеми станція опрацьовувала і в попередні роки. Четверта проблема («фізичні, хімічні та біологічні особливості Середньо-дніпровського водосховища») нова. З цієї проблеми станція в третю п'ятилітку концентрує свою увагу над розв'язанням підпроблеми: «Прогноз фізичного хімічного, біологічного режиму Середньо-дніпровського водосховища на підставі вивчення особливостей середнього Дніпра та його заплави». Опрацювання цього питання має значення для розуміння ряду теоретичних питань, які згодом можуть бути застосовані на практиці, зокрема в рибному господарстві.

На протязі 1937–[19]38 рр. станція складалась із таких відділів: 1) іхтіології, 2) гідробіології, 3) санітарної гідробіології, 4) гідрофізіології. Накреслено утворити більш вузькі групи (гідрохімічну, планктологічну, бентологічну та інш.) по окремих фахах.

Наукові кадри станції збільшились у звітному році на 3 старш[их] наукових робітника, 1 мол[одшого] наук[ового] робітника і 3-х лаборантів.

Загальна кількість робітників станції зросла протягом 1938 р. з 38 до 46 осіб.

До 1938 р. аспірантів на станції не було. В 1938 р. вперше прийнято два аспіранта.

За тематичним планом 1938 р. станція мала закінчити більшість переходових тем, насамперед цикл робіт з проблеми типології і категоризації заплавних водойм (теми 1–10) і з 1 червня [1938 р.] перейти до нової роботи по вивченню дільниці р. Дніпра в районі майбутньої Кременчугської греблі. До закінчення накреслено було: до 1 червня [1938 р.] – 10 тем, до кінця року – 4 теми. На 1939 р., за скорегованим планом мали перейти 17 тем.

¹ Загальна кількість праць – 18.

² Загальна кількість праць – 5.

Але виконати цей план станції не вдалось в частині закінчення старих робіт. Із 10 тем з проблеми типології заплавлених водойм в першому кварталі 1939 р. можна вважати за закінчені лише 2 теми, інші, хоч по них, за відомостями станції, і пророблена вся робота, ще не доповідались і не опробовані. Зовсім не розпочато тему № 10 підсумовуючи весь цикл робіт.

[...]^{*7}

Поза планом виконано такі роботи:

- 1) електрохімічне визначення у воді слідів вільного хлору ([М. Б.] Фельдман),
- 2) розміщення та товщина мулистих відкладів у водоймах околиць «Гористого» ([Ю. М.] Марковський),
- 3) вплив температури води на живлення і ріст окуня ([М. Д.] Білий),
- 4) новий прилад для електрохімічного визначення у воді кисню ([М. В.] Товбін),
- 5) новий прилад для калориметричного визначення кисню в малих кількостях води,
- 6) проблеми й методи цитофізіології ([М. В.] Єрмаков).

В 1938 р. мало місце часткове застосування наслідків роботи по дослідженню «Поширення різних видів скоїок в р. Дніпрі у зв'язку з екологічними умовами середовища» у вигляді низки консультацій місцевої промисловості Держплану. Підготовлено до застосування в практиці водогонів електрохімічне визначення у воді слідів вільного хлору, як цілком оригінального, дуже точного та простого контролю хлорування води для питва. Передбачено застосування наслідків дослідження типології та категоризації заплавлених водойм в розрізі освоєння водних площ заплавини) (Рибтрест, Наркомзем).

Згідно видавничому плану, Гідробіологічна станція в 1938 році повинна була надрукувати чотири збірника «Трудів»¹ станції. Надруковано два збірники № 16 і № 17. Решту збірників не надруковано з вини Видавництва. [...]^{*7}

КАРАДАГСЬКА БІОЛОГІЧНА СТАНЦІЯ

В 1938 р. визначено профіль Карадагської біологічної станції як наукової установи системи Академії наук УРСР, що має своїм завданням, по-перше, провадити наукову роботу у відповідному районі Чорного моря, по-друге, служити базою для роботи інших біологічних інститутів АН УРСР, що мають потребу в проведенні досліджень морських організмів.

Щодо першого завдання, то, беручи до уваги спроможності самої станції та її місце серед інших наукових установ, що працюють на Чорному морі (Севастопольська біостанція АН СРСР, Керченський інститут рибного господарства і океанографії та ін.), вчена рада станції вирішила відмовитись від широких океанографічних досліджень, що їх провадять інші наукові установи, і стати на шлях стаціонарно-експериментальних досліджень, з метою вивчення продуктивності Чорного моря. Така постановка роботи може дати, поруч з теоретичними, також і дуже цінні наслідки застосовного характеру.

Друге завдання має бути розв'язано поруч з першим шляхом вивчення і наукової інвентаризації тваринного і рослинного населення Чорного моря в районі Карадага.

Виходячи з такого завдання біостанції, накреслено структуру станції, її кадри, її проблематику і тематику на 1938 рік.

¹ Так у документі. Мається на увазі: Труды Гідробіологічної станції.

Структура станції характеризується такими даними:

- 1) група планктона – 2 наук[ових] робітника і 1 лаборант,
- 2) група бентоса – 5 [наукових робітників] і 2 препаратора,
- 3) група іхтіології – 2 [наукових робітника],
- 4) група гідрології і гідрохімії – 1 наук[овий] роб[ітник], 1 лабор[ант],
- 5) лабораторія біохімії – 1 наук[овий] роб[ітник] і 1 лаборант,
- 6) лабораторія фізіології – 1 [науковий робітник] і 1 [лаборант].

Крім того, на станції є бібліотека і музей.

[...]^{*7}

Основна проблема, над якою працювала станція в 1938 році була така: «Продуктивність Чорного моря в районі Карадага». За тематичним планом на 1938 р. було накреслено 8 тем, з яких 2 теми мали закінчитись в звітному році, а 6 перейти на 1939 рік.

Перші дві теми закінчені.

[...]^{*7}

Протягом звітнього року на станції працювало 23 іншоміських спеціаліста, в тому числі 16 наукових співробітників інститутів АН УРСР. Крім того, на станції відбули виробничу практику 60 студентів біологів Київського, 13 студентів Одеського і 2 студенти Ленінградського університетів.

Розвитку робіт станції в 1938 році все ще заважала відсутність жилплощі для співробітників і недостатня матеріальна база станції (брак лабораторного і польового устаткування).

ІНСТИТУТ БОТАНІКИ

Протягом звітнього року визначився напрямок перебудови структури інституту відповідно до його профілю. Проект нової структури розроблений і має бути внесений на затвердження Президії АН в поточному році.

Робота Інституту ботаніки розвивалася по таких напрямках: 1) вивчення флори та рослинності УРСР в сучасному стані та в історичному розвитку; 2) пізнання закономірностей життєвих процесів рослинного організму з метою свідомого оволодіння цими процесами для потреб [...] ^{*1} народного господарства. Інститутом охоплена як описова, так і експериментально-дослідна робота. Розподіл роботи по цих двох лініях фактично проводився в Інституті ботаніки на протязі ряду років, але чітко визначився лише останніми роками.

[...]^{*7}

Крім цих основних кадрів – Інститут ботаніки має значну кількість тимчасових і сезонних робітників – робочих, садівників і т. ін.; на 1 січня [19]38 р. їх було 69, на 1 січня [19]39 р.¹

Аспірантів в 1938 р. в інституті було 6, в тому числі три кандидатських аспіранта і три докторанта.

Слід відзначити якісний зріст кадрів, число кандидатів наук зросло з 7 осіб до 10.

За тематичним планом 1938 р. інститутом було накреслено 59 тем, в тому числі 10 комплексних. З них мали бути закінчені в звітньому році 20 тем, а 39 тем – мало перейти на 1939 р. Розробка одної теми не розпочата і в 1939 р. мали закінчитися 19 тем. Фактично ж опрацьовувалося 18 тем, а закінчено 15 тем [...] ^{*7}.

¹ Далі числові показники у документі не проставлені.

Закінчено такі теми:¹

[...]²

З найважливіших досягнень інституту зупинимося на таких:

В наслідок закінчення відповідних робіт по «Флорі УРСР» здано до друку I-шу частину т. IV-го (36 арк.) і т. V (36 арк.). Отже, з намічених по цьому виданню 9 томів, вийшло з друку т. I, друкується т. II і здано до друку т. III, IV і V. (VI том затримався зі здачею до друку через смерть одного з головних авторів цього тому – О. О. Лоначевського – в звітному році). Здано до друку «Визначник флори околиць Києва», як і підручник для вишів ([О. Д.] Вісюліна).

В галузі «Флори спорових» слід зазначити вихід з друку в 1938 р. другого тому «Визначника водоростей»² (Suglenaceae) і виготовлення до випуску «Визначника печіночних мохів»³ (Д. К. Зеров).

В наслідок попередніх робіт розроблені певні розділи для видання робіт з критичної флори спорових рослин по ліхенології і бріології.

Опрацьовано значні матеріали (частково здані до друку) в галузі бріології і ліхенології по Білоруській РСР, по Далекому Сходу, по басейну р. Єнісея, по Якутській АРСР.

В галузі геоботаніки дана докладна господарча характеристика луків басейна р. Десни і солонців Приморської смуги УРСР; висвітлені умови експлоатації мало придатних земель і накреслені заходи для їх меліорації.

В галузі дендрофлори УРСР виготовлено і здано до друку роботи по опису хвойних порід УРСР.

Закінчено дві теоретичні роботи в галузі філогенетичної систематики. Дана нова характеристика з систематичного боку для родини *Carpifoliaceae*, закінчено дослідження чоловічого гаметофіта у родини *Labiales*, в яких накреслюються нові напрямки в галузі теоретичної систематики.

Попередні позитивні наслідки одержано по темі «Вплив гормонів на асиміляцію». Так само позитивні результати одержано по укоренінню черенків ялини під впливом гормонів.

Встановлено взаємозв'язок впливу азота і заліза на розвиток функціонального хлорозиса, що має практичне значення при запровадженні добрив.

Гібридизаційні роботи в галузі генетичних досліджень привели до позитивного випробування і до втілення раніш одержаних двох цікавих сортів махорок (невершкуючий сорт і сорт врожайний «Лімонка»).

По лінії пререробок природи рослини далі провадилися спроби з картоплею, пшеницею і розпочато досліди з бавовником в умовах Києва.

Передано в виробничу практику два номери персиків і два номери абрикосів.

Посилено зв'язки з колгоспами і радгоспами для взаємного обміну досвідом і матеріалами по цих культурах.

Значну роботу проведено по договірній тематиці щодо різних видів пряних рослин для застосування в лікерно-горілочній промисловості, по передпосівній

¹ Загальна кількість праць – 15.

² Так у документі. Мається на увазі праця: Свіренко Д. О. Визначник прісноводних водоростей УРСР. Вип. 2. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1938. – 180 с.

³ Так у документі. Мається на увазі праця: Зеров Д. К. Визначник печіночних мохів УРСР. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1939. – 152 с.

обробці тютюнів і махорок в польовому месштабі в низці колгоспів і радгоспів (НКЗС СРСР, «Главтабак¹» та «Союзтабаксырье»²), по дачі експертних висновків для боротьби з пошкодженням споруд грибними руйніками.

Щодо виконання видавничого плану, здано до Видавництва³
[...]^{*2}

ІНСТИТУТ МІКРОБІОЛОГІЇ⁴

Інститут мікробіології в 1938 р., як і в попередні роки, провадив дослідження в галузі медичної, сільсько-господарчої і промислової мікробіології. Основними проблемами, що їх розробляв інститут, були: мінливість мікроорганізмів і бактеріофагія.

При незмінному напрямкові роботи обсяг і зміст останньої змінився. Перш за все, зменшилась кількість проблем (в 1937 р. – 6 проблем, в 1938 р. – 4). Уточнено і конкретизовано самі проблеми, ліквідовано багатотомність (в 1937 р. було 56 тем, в 1938 р. – 25 тем).

В 1938 р. перед ін[ститу]том повстало питання про зміну своєї структури, бо розподіл на дрібні окремі частини (інститут складався з 9 відділів і 3-х лабораторій, при чому в окремих відділах працювало 2–3 наукових робітника) негативно відбивався на роботі. В наслідок опрацювання цього питання розроблено проект нової структури, поданий на затвердження Президії. За цим проектом передбачена така структура:

Відділ патогенних мікроорганізмів;
[Відділ] ґрунтових мікроорганізмів;
[Відділ] фітопатогенних мікроорганізмів;
[Відділ] промислових мікроорганізмів;
[Відділ] промислової мікробіології;
Лабораторія біохімії мікроорганізмів;
Лабораторія бактеріофагії;
Лабораторія фільтрабельних вірусів.

[...]^{*7}

В звітному році інститут працював над такими проблемами: 1) мінливість мікроорганізмів та шляхи їх виникнення, 2) бактеріофаг, його природа й практичне значення, 3) регулювання мікробіологічних процесів, що мають значення як на виробництві та в сільському господарстві, 4) систематика мікроорганізмів.

З накреслених за планом 25 тем в 1938 р. мали закінчитися 13, перейти на 1939 р. – 12 тем. Фактично опрацьовувалося лише 19 тем: 12 з тих, що мали закінчитися в звітному році, 7 тем переходових на 1939 р., робота по 5 темах з проблеми систематизації мікроорганізмів (№ 20–24) була тимчасово перервана, бо виконавці їх переключилися на роботу по урядовому завданню; одна тема не виконувалася (№ 19).

[...]^{*7}

¹ Так у документі. Правильно: Головтютюн.

² Так у документі. Правильно: Союзтютюнсыривина.

³ Загальна кількість праць – 16.

⁴ Тут і далі – так у документі. Правильно: Інститут мікробіології і епідеміології ім. Д. К. Заболотного.

Основні наукові досягнення інституту в 1938 р. характеризуються такими рисами:

1. Успішно розв'язане завдання Уряду СРСР по з'ясуванню етіології невідомого досі захворювання коней.

2. В наслідок роботи по вивченню явищ бактеріофагії, інститут значно по-сунувся в напрямку пізнання природи бактеріофага та механізму його дії. Так, роботою бригади в складі т[оваришів] [Ф. О.] Сергієнко, [В. М.] Шульц, [З. П.] Чернявської і [С. І.] Тополянської вперше відкрито зв'язок між антигенною структурою мікробів та активністю того чи іншого типу бактеріофага. Це відкриття має велике значення для масового виготовлення препаратів бактеріофага з лікувальною та профілактичною метою.

3. Відділ ґрунтової мікробіології інституту в наслідок вивчення процесів перетворення азотових сполук в ґрунті проробив значну роботу в напрямку застосування нового виду бактеріальних добрень – внесення амоніфікуючих бактерій до тих типів ґрунту, де їх не вистачає, що має значення для підвищення врожайності.

4. Відділом промислової мікробіології відкрито і опрацьовано невідоме досі явище, а саме: газоутворення в середовищах з високою концентрацією цукрів при розвитку деяких спороносних бактерій. Це відкриття з'ясовує низку питань мікробіології консервування продуктів.

В звітному році інститутом вжито ряд заходів до застосування на практиці наслідків раніш закінчених тем, а також деяких робіт 1938 року.

1) Наслідки роботи по вивченню мінливості *Leuconostoc mesenteroides*, покладені в основу інструкції по боротьбі з ослизненням цукрових соків ([М. Л.] Непомняща, [А. М.] Каган);

2) На основі даних роботи по визначенні В. Колі в пиві складено інструкцію прискореного методу визначення Колі-титру в пиві ([Л. Ю.] Медвинська, [В. С.] Рождественський і [М. З.] Фрумгарц);

3) Застосовано стафілококовий бактеріофаг на практиці в стоматології і офтальмології (Ф. О. Сергієнко);

4) Застосовано активні варіанти оцетово-кислих мікробів в оцтовому виробництві м. Києва (І. М. Шаїнська);

5) Порядком втілення в практику нового методу біоіндикаторів при дослідженні ґрунту проведено семінар для робітників 12 хат-лабораторій та інструктаж на місцях в 4-х хатах-лабораторіях. Наслідки цієї роботи висвітлені в статті поданій для друку в «Вісті Академії наук УРСР»;

6) Проведено масовий інструктаж для робітників Наркомзему, Наркомгоспу та Наркомздоров'я з питань компостування покидів;

7) Проведено обласні наради робітників ветеринарного і агро техперсоналу з питань боротьби з захворюваннями коней (в наслідок роботи інституту по виконанню завдання Урядової комісії).

За видавничим планом інститут мав в 1938 р. здати до Видавництва 3 журнали, 1 збірник робіт конференції по мінливості мікроорганізмів і бактеріофага та 1 монографію «Атлас бактерій» ([В. С.] Рождественський та [А. П.] Васильєв).

В 1938 р. вийшли з друку такі роботи інституту:¹ [...]»².

¹ Загальна кількість праць – 5.

ІНСТИТУТ КЛІНІЧНОЇ ФІЗІОЛОГІЇ

У звітному році інститут зазнав структурних змін. За смертю акад. В. П. Воробйова було ліквідовано відділ нормальної анатомії. Наприкінці року організовано новий відділ експериментальної офтальмології під керівництвом члена-кореспондента АН УРСР проф. В. П. Філатова.

Отже, на 1 січня 1939 р. структура інституту мала такий вигляд:

1. відділ патофізіології, 2. відділ патоанатомії, 3. відділ клінічної медицини,
4. відділ нормальної фізіології, 5. відділ експериментальної офтальмології.

[...]^{*7}

В 1938 р. інститутом опрацьовувались такі проблеми:

- 1) проблема старіння та продовження життя,
- 2) проблема генезу гіпертонії,
- 3) проблема адаптації працюючого організму в умовах зниженого атмосферного тиску,
- 4) проблема постійної реституції нервової системи,
- 5) проблема ендемічного вола,
- 6) проблема бластомного росту,
- 7) проблема «Нейрон, як апарат змінного струму».

За тематичним планом на 1938 р. було накреслено 27 тем, в тому числі 16 тем мали закінчитися в цьому ж році, а 11 перейти на 1939 р. Фактично опрацьовано за планом з першої групи 14 тем, але 2 теми поширено і продовжено на 1939 р. 2 теми не виконано через тривалу хворобу автора. Із переходових на 1939 р. тем одну закінчено дотерміново. Отже, всіх закінчених тем 13. [...]^{*7}

Закінчено в 1938 р.¹ [...]^{*2,3,7}.

Підсумовуючи наслідки роботи інституту по окремих проблемах, слід зазначити таке:

В галузі проблеми старіння організму в 1938 р. комплексно вивчався механізм старіння. Рівнобічним дослідженням на тваринах (конгоротіндекс, карценолітичний коефіцієнт, ендокринні порушення), встановлена знижена функціональна здатність активної мезенхіми; введення великих кількостей ліпоїдів спричиняє старечі зміни в тканинах.

Вивчення явищ «фізіологічного» і «патологічного» старіння у людини провадилися під час другої експедиції до Абхазії і на Україні. Дослідження білкового, вуглеводного, азотного і мінерального обміну дали можливість виявити у старих людей кількісне послаблення обміу речовин при відсутності різко виявлених якісних порушень. З'ясовано особливості послабленого кровообігу, якого проте вистачає для потреб організму, згасаючої функції кровотворення у старих, морфологію старіння аргентофільної тканини. Встановлена підвищена збудливість нервно-м'язкової системи у старих (методом хронаксії).

При наявності функціонального занепада основних систем (серцево-судинної, дихання, травлення, гемопоезу, сечовиділення, тощо) і гармонійного ув'язання організму для «фізіологічної» старості людини характерна відсутність «старечих хвороб» – різних форм артеріосклерозу (в клінічному розумінні), процесів трансмінералізації, тощо. При такому стані старі люди здатні вести

¹ Загальна кількість праць – 7; доповідей – 5.

нормальне життя й зберігати розумові здатності, повну фізичну силу і працездатність.

Але нормальне згасання організму часто обтяжено різними «недугами стариков». Вплив похилого віку на перебіг різних інфекційних захворювань, запалення легенів, серцево-судинні захворювання, захворювання крові, тощо – також вивчаюся; в наслідок чого накреслено основні риси «паталогічної» старості.

Найчастішими супутниками старості є гіпертонічна хвороба. Роботу по вивченню генези артеріальної гіпертонії в інституті розпочато в 1938 р. Одержано у тварин експериментальну гіпертонію, що є важливим кроком вперед у вивченні проблеми. Проведено першу серію дослідів на людях.

По проблемі адаптації організму в умовах зниженого атмосферного тиску в звітному році встановлено, що в кисневому голоданні приймає участь не лише селезінка, а й печінка. Спроби збільшення адаптації організму до зниженого тиску за допомогою глутатіону і цистеїна – дали негативні наслідки.

По проблемі академічного вола, дослідження показали, що введення хворим виготовленої в інституті антицитовидної сироватки підвищує основний обмін і має тонізуючий вплив на серцево-судинну систему.

По проблемі бластоматозного росту з'ясовано роль мікроглії в патогенезі пухлин мозку. Доведено значення кожного окремого органа для вивчення морфології «предкарциноматозної» стадії.

По проблемі «нейрон, як апарат змінного струму» – роботу поглиблено в бік висвітлення характеру зв'язку нервового збудження з ядрами м'язів, уточнення іннервації серця амфібій, при чому при всіх видах клітин знайдено багато різної форми «періцеллюлярів», що мають значення, як апарат змінного струму. Встановлено можливість відведення нервових струмів від нерва індуктивним шляхом.

Понад планом виконано такі роботи:¹

[...]²

В грудні 1938 р. інститутом була організована широка конференція з проблеми старості і профілактики передчасного старіння організму. Роботи конференції здано до друку («Збірник праць конференції з проблеми старості»²).

На I-му з'їзді онкологів УРСР⁴⁴) (Київ, 1938 р.) представниками від інституту зроблено три³ доповіді.

Інститут провадить наукове шефство над колективом лікарів м. Умані. В 1938 році було організовано і проведено дві виїзні наукові конференції, на яких було заслухано 5 доповідей.

За звітний рік вийшло з друку⁴ [...] ².

ІНСТИТУТ БУДІВЕЛЬНОЇ МЕХАНІКИ

Робота інституту скеровувалася по таких провідних проблемах: 1) обчислення конструкцій за методом критичних навантажень та 2) динамічна міцність деталей конструкцій.

¹ Загальна кількість праць – 7.

² Так у документі. Правильно: Старість: сб. тр. – Киев : [б. и.], 1939. – 111 с.

³ Так у документі. За іншими джерелами на Першому з'їзді онкологів УРСР представниками від Інституту клінічної фізіології було зроблено 6 доповідей. Детальніше див.: Розділ Наукові коментарі до документів, коментар № 44.

⁴ Загальна кількість праць – 12.

На протязі звітного року кадри інституту зросли з 48 до 50 осіб, в тому числі науковий колектив інституту зріс з 17 до 19 осіб (10 старших наукових співробітників та 9 молодших).

З загальної кількості 19 наукових співробітників 4 співробітника мають учену ступінь доктора технічних наук, а 11 – кандидата технічних наук. За звітний рік кількість кандидатів наук збільшилася на 4 особи. Один науковий співробітник (М. В. Корноухов) одержав у звітному році II премію на Всесоюзному конкурсі молодих учених. Ін[ститу]том в 1938 р. було прийнято 2 аспірантів кандидат[ського] типу. На кінець року інститут мав 1 аспіранта-докторанта та 2 аспірантів кандидатського типу.

За планом на 1938 рік інститут мав опрацьовувати 7 держбюджетних тем, 4 госпдоговірних та по кафедрі математичної фізики 3 теми. Разом 14 тем. З них 11 тем передбачалося закінчити протягом звітного року; 3 теми було заплановано як переходові.

[...]^{*7}

В 1938 році вийшло з друку у Видавництві АН УРСР 8 випусків робіт інституту на 24,18 арк. [...]^{*7}

Науковими співробітниками інституту в інших видавництвах було надруковано¹ [...]^{*2}.

На протязі 1938 року інститутом було втілено такі наслідки своєї науково-дослідної роботи:

а) результати робіт інституту 1936–1939 років по обчисленню стійкості висотної частини сталюого каркасу було використано при складанні в 1938 р. остаточного технічного проекту Палацу Рад в Москві;

б) роботи з втоми якісної сталі використані Головспецсталлю при розв'язанні питання по встановленню характеристик якісної сталі;

в) складено інститутом розрахунок дисків та лопаток турбовоздухоудовок використано заводом «Більшовик»² в Києві при остаточній розробці технічного проекту турбовоздухоудовки;

г) Центральним науково-дослідним інститутом машинобудівництва³ (Москва) використано наслідки робіт інституту по гіпотезах динамічної міцності та нових опособів обчислення для складання розрахункових карт, які призначено для широкого використання на машинобудівельних заводах. Ці карти знайшли застосування на Ново-Краматорському заводі [...]^{*1}. На Уральському машинобудівельному заводі, на Сумському заводі⁴ [...]^{*1} та інш.

д) Низка робіт інституту використана при складанні довідного підручника (20 др[укованих] арк.) по динамічній міцності в машинобудівництві. Цей підручник складений за завданням об'єднання науково-технічних видавництв та призначено для застосування в промисловості.

Крім того, інститутом було виконано низку обчислень та експертиз з динамічної міцності будівельних конструкцій та машин для Сормовського машино-

¹ Загальна кількість праць – 11.

² Так у документі. Правильно: Перший державний машинобудівний завод «Більшовик».

³ Так у документі. Правильно: Центральний науково-дослідний інститут машинобудування Наркоммашбуду СРСР.

⁴ Так у документі. Правильно: Сумський машинобудівний завод ім. М. В. Фрунзе.

будівельного заводу, для Головного управління металургійної промисловості, для КРЕСа II черги, Укрвоєнбуда, Київської групи радіостанцій, Регенераторбуда, Київського паровозоремонтного заводу¹, [...]»¹ та ін.

За даними інституту, наслідки надрукованих робіт інституту попередніх років знайшли відгуки в ряді робіт науково-дослідних інститутів та окремих авторів.

ІНСТИТУТ ЕЛЕКТРОЗВАРЮВАННЯ

Основним напрямком роботи інституту є розробка питань електричного зварювання металів.

Інститут протягом 1938 року працював по таких проблемах: 1) Механізація і автоматизація зварювання в залізничному транспорті, в суднобудівництві і в будівній індустрії. 2) Боротьба з тріщинами, порами і зсідальними напругами при зварюванні. 3) Контроль якості зварних швів. 4) Металургійні процеси електродугового зварювання.

У звітному році як і в 1937 році існувало 6 груп:

Група зварної апаратури.

Група зварних конструкцій.

Група і лабораторія електродної справи.

Група по підвищенню якості зварних швів.

Науково-консультаційна група.

Група впровадження робіт інституту.

1. Група зварної апаратури розробляла і вдосконалювала зварну апаратуру для автоматичного електродугового зварювання металічним і вугільним електродом, а також для точкового зварювання. Поруч з цим розроблялася техніка і технологія зварювання на автоматах.

2. Група зварних конструкцій розробляла питання правильного конструювання металічних конструкцій, вивчала питання зсідань і зсідальних напруг, при зварюванні і вишукувала методи боротьби з цими шкідливими явищами, а також розроблювала типи пристосувань для впровадження автозварювання на заводах.

3. Група і лабораторія електродної справи в основному займалася вишукуванням електродних покриттів, які забезпечують стабільність дуги постійного і перемінного струму і високу якість металу зварних швів. Розробляла металургійні і технологічні процеси зварювання металічним електродом, маловуглецевої, рейкової і легірованої сталей.

4. Група підвищення якості зварних швів розробляла питання контролю зварних швів, вишукувала найпростіші методи і апаратуру для виявлення дефектів в зварних швах без їх руйнування, вивчала причини утворення тріщин в зварних швах і вишукувала способи боротьби з цим явищем.

5. Науково-консультаційна група займалася безпосередньо допомогою промисловості при впровадженні автоматичного зварювання. Ця група працювала в тісному контакті з групою впровадження у виробництво робіт інституту. Конкретно ця робота полягала в розробці і в досконаленні установок для автозварювання, в конструюванні необхідних для цього пристосувань. Давала різного роду консультації з питань механізації і автоматизації зварних процесів.

¹ Так у документі. Мається на увазі: Київський електровагоноремонтний завод.

6. Група впровадження робіт інституту вивчала і з'ясовувала на заводах можливість впровадження автозварювання, складала для цього техно-економічні обґрунтування, намічала заходи для переходу від ручного зварювання на автоматичне. Знайомила працівників заводів з умовами підготовки виробів для складання і зварювання на автоматах. Крім того, співробітники групи впровадження виїжджали на заводи для консультації з питань переводу ручного виготовлення електродів на механічне виготовлення.

Кадри наукових працівників інституту збільшились з 22 чол. на кінець 1937 року до 27 чол. на кінець 1938 р.

[...]*⁷

З виконаних у 1938 р. робіт найбільше теоретичне і практичне значення мають такі:

1. «Гарячі і холодні тріщини зварних швів при зварюванні маловуглецевої сталі». У зварних швах часто спостерігаються утворення тріщин, які завдають великих неприємностей. Вишукування заходів по боротьбі з тріщинами є актуальним питанням. Проведена робота мала на меті з'ясувати причини утворення тріщин в зварних швах і винайти заходи боротьби з ними. Робота показала, що гарячі тріщини утворюються під впливом шкідливих сумішей понад певний процент. Ці шкідливі суміші такі: вуглець, сіліцій, сірка і нікель. Щоб боротися з гарячими тріщинами необхідно застосовувати таку обмотку для електродів, при якій кількість згаданих вище шкідливих сумішей була б мінімальною.

Щодо холодних тріщин, робота показала, що основною причиною їх утворення є великі внутрішні напруги, спрямовані впоперек шва і мала пластичність крупно-дентритної структури металу шва. Щоб позбутися холодних тріщин треба зварювання провадити прямим методом, можливо швидше і застосовувати багатшарове зварювання.

2. «Боротьба з тріщинами в зварних з'єднаннях вагонів». З'ясовані причини утворення тріщин в котлах і рамах 50-тонних цистерн. На підставі одержаних результатів на заводі «Красный Профинтерн», методи зварювання цистерн переглянуті і зазнали корінних змін, після чого значно підвищилася якість цистерн, що їх випускає завод. Цим інститут подав транспорту велику технічну допомогу. Опрацьована і передана НКШ інструкція по ремонту цистерн з тріщинами, яка забезпечує збільшення строку служби цистерн після ремонту. Розроблено проект нової конструкції зварної цистерни, строк служби якої значно підвищений.

Наслідком всіх запропонованих заходів є зменшення простою цистерни під ремонтом і скорочення витрат на їх експлуатацію.

3. «Розробка нової моделі (1939 р.) автоматичної зварної головки в з'язку з переходом на якісну обмазку і перемінний ток». Технічно-економічний ефект цієї нової зварної головки полягає в її універсальності, в простоті конструкції, в дешевизні її виготовлення. Складається вона з малої кількості деталей. Надійність деталей збільшує строк експлуатації її в порівнянні з іншими зварними головками. Застосування цієї головки на виробництві полегшить впровадження автоматизації і механізації зварних процесів.

4. «Розробка пересувної установки для зварювання точками обшивки пасажирських вагонів». До цього часу обшивка пасажирських вагонів провадилась

з допомогою клепання. За завданням Главтрансмашу¹ інститут в 1938 р. розробив спосіб виробництва обшивки з допомогою двоточкового зварювання. При цьому одержується значна економія металу, полегшується вага вагону до 30 %. У порівнянні з односточковим зварюванням, двоточкове зварювання дає більший економічний ефект. Машина для двоточкового зварювання менш міцні, ніж при односточковому зварюванні.

5. «Раціоналізація і електричний підігрів зварних рейкових стиків». Відомі до цього часу типи зварних рейкових стиків надто недосконалі і через кілька років – роботи дають тріщини втоми. Зважаючи на велику важливість цього питання, інститут провів велику роботу по вдосконаленню зварних рейкових стиків. Інститут зробив докладний аналіз причин, що викликають передчасне руйнування стиків. На підставі цього матеріалу розроблена конструкція нового типу зварного рейкового стика, яка, за даними дослідів, повинна збільшити довговічність стиків у 5 і більше раз.

6. «Розробка обмазок для зварювання рейкової сталі з вмістом вуглецю до 0,5 %». Добра обмазка для електродів, яка дозволяє зварювати рейкові стики без тріщин, майже без пор, легко відокремлювані шлаком.

7. «Дослідження первинної кристалізації зварного шва». Вивчені явища, які відбуваються в нагрітому металі при зварюванні швів, розподіл структурних зон. З'ясовані ті структури, які мають понижені механічні якості, і ті умови, при яких ці структури утворюються.

8. «Визначення енергетичного балансу вольтової дуги при зварюванні тонко і товсто покритими електродами». Одержані результати дозволяють шляхом розрахунку добрати такий склад обмазок, які забезпечують задану швидкість топлення електроду.

Наслідки робіт інституту в галузі автоматизації і механізації технологічних процесів зварювань в 1938 році проваджувались, головню, на заводах і підприємствах, які застосовують в масовому обсязі електрозварювання. Так, на підприємствах Головнічпрому протягом року проваджено такі роботи:

1. Автозварювання набору річкових суден на заводі «Ленінська кузня».
2. Автозварювання секцій, переділок і обшивок річкових суден (на тому ж заводі).
3. Зварювання секцій поперечних і продовжних переділок і секцій обшивки річкових і морських суден.
4. Зварювання секцій Нільсона [і] Петерсона, і контрфорсів річкових суден.
5. Автозварювання допоміжних елементів річкових і морських суден.

Розроблені інститутами установки і проекти технологічних процесів по роботам 3 і 4, 5 впроваджуються на судоверфі «Красное Сормово» в [м.] Горькому².

Розроблені технологічні процеси і установки для автозварювання шкворневих бокових та хрестових балок критих вагонів, 50-ти тонних і 60-ти тонних платформ здійснюється на заводі Головтрансмаша³ [...] у м. Брянському⁴.

¹ Так у документі. Правильно: Головтрансмаш.

² Нині – м. Нижній Новгород (РФ).

³ Тут і далі – так у документі. Правильно: Державний вагонобудівний завод Головного управління транспортного машинобудування Наркомважпрому СРСР.

⁴ Тут і далі – так у документі. Правильно: м. Брянськ.

Наслідки роботи по автозварюванню екранних труб для котлів (приварка ребер до труб Морея) впроваджені на заводі «Красный Котельщик» у [м.] Таганрозі.

В галузі електродної справи впроваджено в виробництво такі роботи:

1. На заводі «Азовсталь» у [м.] Маріуполі: «Автозварювання балок і стрижнів тонко і товстообмазаними електродами».

2. На заводах «Красный Котельщик» у [м.] Таганрозі, «Ленінська кузня» у Києві, Криворізькому металургійному заводі, заводі ім. К. Лібкнехта у Нижнєдніпровському, вагонобудівельному заводі ім. Урицького у Брянському та ін., впроваджено роботи по механізації виготовлення товстообмазаних електродів для ручного та автоматичного зварювання.

Крім того, передані для впровадження розроблені установки для механізації зварних процесів таким заводам: ім. Січневого повстання в Одесі¹ (автозварювання шестерен для кранів), тресту Стальконструкція² у Москві (автозварювання широкополічкових двотаврових балок), з[аво]ду [...] ³ у Дніпропетровську³ (автозварювання двотаврових балок).

Звітного року інститут дав велику кількість (53) консультацій з[аво]дам, трестам, наркоматам, проектним організаціям, науково-дослідчим інститутам, вишам та інш., з питань автозварювання: у вагонобудівництві, суднобудівництві, машинобудівництві, автотракторобудівництві та котлобудівництві.

Дані також консультації з питань вентиляції, зварочних цехів, з технології виробництва тонко та товстопокритих металічних електродів, контролю і випробування зварних швів, техніки безпеки при зварюванні якісними електродами, виготовлення зварних металічних конструкцій, зокрема мостів та інш.

За видавничим планом інститут в 1938 р. мав здати до Видавництва АН 11 видань на 39 аркушах (3 збірники на 22 арк. та 8 монографій на 17 арк.). Фактично здано 9 видань на 50 арк. (3 збірника на 24,5 арк. та 6 монографій на 25 арк.). Не здано 2 монографії на 4-х аркушах.

В 1938 р. вийшло з друку у Видавництві АН 10 видань на 47,5 арк. (з них 7 видань на 33,5 арк. з робіт, зданих до Видавництва у 1938 р.) з питань: виготовлення товстих електродних покриттів з синтетичних шлаків, автоматичного зварювання товстообмазаними електродами великого діаметра, автоматичного зварювання балок та стрижнів, електрозварювання у вагонобудівництві, механізації виготовлення котлів залізничних цистерн та інш.

ІНСТИТУТ ГІРНИЧОЇ МЕХАНІКИ

Інститут а 1938 р. продовжував свою роботу в тих же напрямках, що і в попередні роки. Проте, з 15-го жовтня 1938 р. за ухвалою РНК УРСР від 21-го травня 1938 р., інститут перевели із Києва до Дніпропетровська, щоб щільно пов'язати його роботу із гірно-промисловими районами – Донбасу, Криворіжжя до Нікопольщини.

[...] ⁷

В зв'язку з переїздом інституту до м. Дніпропетровська відбулися значні зміни в складі наукового персоналу. З Києва переїхали до Дніпропетровська лише 3 наукових співробітника, а 17 робітників залучені в м. Дніпропетровському.

¹ Так у документі. Правильно: Одеський завод важкого кранобудування ім. Січневого повстання.

² Так у документі. Правильно: Державний трест сталевих конструкцій «Стальконструкція».

³ Мається на увазі: Дніпропетровський завод сталевих конструкцій і мостів.

Інститут мав можливість заповнити всі штатні посади та підібрати кваліфікованих спеціалістів для керування секторами.

[...]^{*7}

З запланованих на 1938 р. 5 тем інститут мав закінчити 2 теми [...]^{*7}. В 1938 р. закінчено три роботи з темлану минулих років.

Нижче наводимо одержані наслідки по темах, що їх інститут опрацював в 1938 р.

По темі № 2 – «Методологія розрахунку ротаційних компресорів» (П. Г. Ващенко – керів[ник] [С. М.] Шелест) виконано лише деяку підготовчу роботу.

По темі № 3 – «Теорія гідравлічного різання кам'яного вугілля і розробка на цій основі схеми гірничого комбайна» (П. Г. Ващенко), яка продовжується в 1939 р. Розроблено детальний ескізний проект гірничого комбайна (в двох варіантах) для крутого та пологого падіння.

Цей комбайн побудовано на новому принципі, різання вугілля тонким струменем води під великим тиском. Теоретичне дослідження доводить, що швидкість подачі машини при різанні вугілля за цим принципом значно більше ніж в існуючих зарубіжних машинах і комбайнах і становить від 0,0635 до 32,5 м/хвил[ину]. Швидкість подачі комбайна в розробленому проекті прийнято в 2 м/хвил[ину], що в чотири рази перевищує подачу існуючих комбайнів де ця швидкість складає – 0,5 м/хвил[ину]. Крім того запроєктований комбайн має низку інших переваг в порівнянні з існуючими, як от: 1) відпадає потреба в ріжучих зубках, що значно спрощує обслуговування комбайна, 2) уникається можливість пилеутворення, яке дуже небезпечне, та інш.

Проект комбайна було подано на розгляд Голову вугілля, який після одержання експертизи Всесоюзного вугільного інституту «ВУГІ» виніс таку ухвалу:

1) Питання про виготовлення експериментального зразка комбайна розв'язати після одержання наслідків досліду на тонкому струмі води;

2) Зобов'язати ВУГІ включити експерименти над тонким струмом в план робіт IV-го кварталу 1938 р.;

3) Всі експерименти над тонким струмом закінчити в IV кварталі 1938 р. і наслідки дослідів з висновками подати до Голову вугілля 1-го січня 1939 р.

Проте ВУГІ в IV кварталі 1938 р. ці експерименти не провів та переніс їх на 1939 р.

По темі № 4 «Розробка бурого вугілля для багаточерпаковими екскаваторами» (О. С. Фідельов, І. Я. Айзеншток) в 1938 р. виконано розділ: «Дослідження транспорту вскриші при роботі багаточерпакових екскаваторів» одержано такі наслідки:

Аналітично визначено можливість значного збільшення продуктивності багаточерпакових екскаваторів.

Визначено конструктивні параметри транспортерних відвало-отвірників і відвальних екскаваторів, що дає можливість конструкторам і заводам вибирати найбільш удосконалений для даних конкретних умов тип і будувати технічно удосконалені окремі елементи його.

Дано метод розрахунку основних робочих розмірів транспортерних відвалоотвірників і визначені умови їх застосування, який дає можливість проектним організаціям правильно визначати як ці розміри, так і умови застосування транспортерних відвалоотвірників.

Розроблено вимоги щодо транспортного парку (локомотиви і вагони) при роботі багаточерпакових екскаваторів.

По темі № 5 – «Прохідка буровугільних шахт з попереднім осушенням водонасичених порід» (О. О. Вовілкін та О. Д. Рибкін) одержано такі наслідки: теоретично і експериментально визначено можливість осушення водонасичених порід при прохідці буровугільних шахт, дан[о] метод розрахунку дренажної системи та розроблена техніка висушування порід. Тему не закінчено.

Крім того, в 1938 р. було закінчено такі роботи із темплану 1937 р.

1. «Прохідка шахт способом цементації» (О. Д. Рибкін). В цій роботі розроблено: а) теорію цементації тріщин в водонасичених породах, б) метод розрахунку безпечного цементного кільця навколо шахти і в) організація та послідовність процесу цементації.

2. «Раціональний спосіб поглиблення шахт» (В. І. Балов). Існуючий спосіб поглиблення шахт в значній мірі базується на ручній праці. Інститутом розроблено механізований спосіб поглиблення, що має такі переваги в порівнянні з існуючими. Всі процеси проходки механізовані і автоматизовані.

Спосіб дає більшу швидкість поглиблення шахти (до 100 м на м[ісяць]). Навантаження порід ручним трудом замінено механізованим способом. Зменшуються витрати пального і кількість потрібних робітників при переведенні поглиблювальних робіт. Відпадає потреба тимчасового кріплення стовбура шахт, постійне кріплення шахт ведеться паралельно з проходкою.

Запропонований спосіб зменшує витрати часу на прохідку шахти в два рази і зменшує собівартість проходки на 30–40 %.

Прохідницьке влаштування по закінченні проходки не знищується, а використовується для виробничих потреб.

Наслідки цієї роботи важливі тому, що багато шахт Донбасу в зв'язку з виробкою верхніх горизонтів змушені перейти на розробку нижчележачих.

3. «Електропривод шахтних смоків» (П. О. Сарафанов). [...] ⁷

Згідно ухвали Президії АН від 29 квітня 1936 р., в 1938 р. мала продовжуватися попередня робота по підготовці до друку робіт акад. М. М. Федорова, для чого було виділено спеціального наукового робітника (З. М. Федорова¹). Проте досі ця робота не вийшла з друку.

Не маючи в 1938 р. закінчених робіт, інститут не провадив роботу по застосуванню наслідків роботи на практиці.

[...] ⁷. Інститут мав здати до Видавництва збірник праць акад. М. М. Федорова (том I на 12 арк.) та три збірники «Записки Інституту гірничої механіки» на 37,5 арк., а разом 4 видання на 49,5 арк. Фактично здано до друку лише один номер «Записки Інституту гірничої механіки» № 3 (5 робіт) на 10 арк., а саме:²

[...] ²

З 1938 р. з друку вийшли такі роботи інституту, що їх здано до Видавництва у минулому році:³

[...] ²

¹ Мається на увазі науковий робітник Зоя Михайлівна Федорова.

² Загальна кількість праць – 5.

³ Загальна кількість праць – 2.

[...]^{*7}. В основному наукова робота провадилась в першому півріччі, в другому півріччі в зв'язку з переїздом ін[ститу]ту в м. Дніпропетровськ наукові співробітники почали залишати роботу в інституті.

В середні м[іся]ця жовтня 1938 р. інститут почав працювати в м. Дніпропетровському, але і в останньому кварталі інститут не розгорнув своєї роботи тому, що вона провадилась в дуже несприятливих умовах, через те, що інституту не було відведено окремої площі достатньої для розвороту наукової роботи. Всі прийняті наукові співробітники примушені були провадити роботу в кабінетах окремих кафедр Дніпропетровського гірничого інституту (ДГІ), а науково-керуючому і адміністративно-господарчому персоналу була відведена одна кімната 20 м² і лише в грудні м[іся]ці було дано коридор та дві кімнати загальною площею 150 м² в Дніпропетровському хіміко-технологічному ін[ститу]ті (ДХТІ).

Практика використання цих помешкань розташованих на віддалі кілометра один від одного, а також розміщення наукових робітників по кабінетах окремих кафедр уже несприятливо відбивалось на загальному ході наукової роботи ін[ститу]ту.

Переїзд до Дніпропетровська, укомплектування ін[ститу]ту новими кадрами відкриває нові перспективи роботи. Але й досі і в Дніпропетровську ще не розв'язано питання про приміщення для інституту, експериментально-технічну базу ін[ститу]ту, що з'являється одним із найважливіших чинників дальшої роботи ін[ститу]ту й має бути розв'язано найближчим часом.

ІНСТИТУТ ГІДРОЛОГІЇ

З метою звуження профілю і зосередження уваги і сил наукового колективу на певних ділянках роботи, Інститут водного господарства було реорганізовано протягом 1937 року.

Ця реорганізація продовжувалась і в першій половині 1938 року.

Вступивши в 1938 рік в складі 2-х секторів (гідрології і гідрогеології), ін[ститу]т в травні 1938 р. зазнав структурних змін, що полягали:

а) у вилученні зі складу ін[ститу]ту сектору гідрогеології, який було переведено в Ін[ститу]т геології;

б) в утворенні на базі сектору гідрології відділу річкового стоку;

в) в утворенні на базі колишньої групи гідравліки відділу річкової гідравліки.

Внаслідок такої реорганізації ін[ститу]т мав спрямувати науково-дослідчу роботу по лінії: а) вивчення режиму рік УРСР; б) встановлення розрахункових гідрологічних залежностей для водно-господарських проектувань; в) вивчення руху води і наносів у водотоках в природному стані і при наявності споруд.

Відповідно до цих нових напрямків роботи Ін[ститу]т водного господарства було перейменовано в Ін[ститу]т гідрології.

На 1 січня 1938 р. науковий персонал інституту складався з 20 наукових співробітників – 10 старших і 10 молодших. Внаслідок переведення сектору гідрогеології до Ін[ститу]ту геології кількість наукових робітників зменшилась на 9. Проте на протяжі звітного року було прийнято на роботу в інститут 10 нових наукових робітників.

Отже на 1 січня 1939 р. науковий колектив інституту складався з 21 особи (11 старших наукових співробітників, 10 молодших).

[...]^{*7}

Протягом звітного року було прийнято до аспірантури 2-х осіб (одного аспіранта звичайного типу, одного докторанта).

За планом 1938 р. ін[ститу]т мав опрацювати 12 тем, з них 6 тем передбачалось закінчити протягом звітного року, 6 тем було заплановано як переходові.

Щодо переходових тем, то всі вони, згідно пояснень дирекції ін[ститут]ту, були виконані в запланованій частині.

Щодо тем, які мали закінчитись опрацюванням, то 4 теми були закінчені своєчасно, по 2-х темах мало місце відставання від плану і ці теми було закінчено на початку 1939 р.

[...]^{*7}

Протягом звітного року здано було до друку такі роботи:¹ [...]^{*2}.

Всього було здано до друку протягом року 92,5 авт. аркушів.

[...]^{*7}

Інститутом було вжито заходів щодо втілення наслідків науково-дослідчої роботи в практику. З робіт минулих років можна відзначити таке:

1. «Гратчасті запруди, як захід для підтримання судноплавних глибин». Опрацьовано конструкції і розрахункові формули для проектування гратчастих заруд (проф. А. В. Огієвський). Роботу було передано Центральному управлінню річкових шляхів Наркомводу².

Останнім випробувано було гратчасті запруди у виробничих умовах на одному з перекатів р. Мокши.

Досліди мають продовжуватись в навігацію 1939 р., проте одержані вже наслідки підтверджують доцільність застосування щитів проф. [А. В.] Огієвського.

2. «Шляхи поліпшення експлоатації флоту на малих річках». Роботу передано Державному управлінню річкового пароплавства³ для використання в проектній роботі.

Протягом звітного року передано було також зацікавленим організаціям матеріали по незакінчених ще роботах:

1. По темі «Режим стоку р. Дніпра» передано Укргідроенергопроекту матеріали, які характеризують сток р. Дніпра на дільниці Київ-В[ерхньо-]дніпровськ, для використання при проектуванні Кременчуцької ГЕС.

2. По темі «Замулювання водосховищ УРСР» передано Укргідроенергопроекту висновки по дослідженню 4-х водосховищ Донбасу, які будуть використані для проектування водосховищ у відповідних районах Донбасу.

3. Деякі матеріали до темі «Режим перекатів Дніпра і Десни» було передано Управлінню річкових шляхів і застосовується останнім для короткотермінового прогнозу глибин на перекатах Дніпра та Десни. Ін[ститу]т приймав участь в складанні технічної інструкції по прогнозах.

4. Матеріали досліджень по темі «Максимальні витрати від злив» передано Головному шляховому управлінню⁴, Меліопроекту⁵ та Укргідроенергопроекту для використання в проектуванні.

¹ Загальна кількість праць – 7.

² Так у документі. Мається на увазі: Наркомвод СРСР.

³ Так у документі. Мається на увазі: Державне управління річкового пароплавства Наркомводу СРСР.

⁴ Так у документі. Правильно: Головне дорожнє управління РНК УРСР.

⁵ Так у документі. Правильно: Гідромеліопроект.

Експериментально-технічна база інституту відповідно до нової його структури мала складатись з гідравліко-гідрологічної лабораторії, лабораторії наносів, а також комплексної гідрологічної станції.

Лабораторію наносів було утворено на базі лабораторії ґрунтів, що входила до складу Ін[ститу]ту водного господарства.

Робота по устаткуванню гідравліко-гідрологічної лабораторії не була закінчена в 1938 р. Не була здана в експлоатацію лабораторія і в першому кварталі 1939 р. не зважаючи на те, що від цієї лабораторії залежить виконання ряду тем з плану 1939 р.

За поясненням дирекції доустаткування лабораторії не забезпечено фінансуванням.

Щодо організації комплексної гідрологічної станції, то в 1938 р. розпочато було лише роботу по вибору належного басейну для розташування станції.

[...]^{*5,7}

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. Планова комісія, спр. 17, арк. 1–131. Копія. Машинопис.

№ 109 НАУКОВА РОБОТА АКАДЕМІЇ НАУК В 1939 р.¹

Акад. А. О. Сапегін
Загальна частина

[...]^{*1}

Виборами академіків і членів-кореспондентів Академія наук зміцнила свої висококваліфіковані кадри новими найвидатнішими вченими радянської України. В наслідок виборів кількість академіків у звітному році зросла з 28 осіб до 61 особи, а кількість членів-кореспондентів з 9 до 68 осіб.

Колектив наукових працівників збільшився за рік з 772 до 972 осіб, а без Фізико-технічного інституту, що недавно увійшов до складу АН, – до 927.

Кількість науково-допоміжних працівників збільшилась з 646 до 809 осіб, а без Фізико-технічного інституту – до 694.

Весь колектив Академії наук становив на початку року 2064 особи, а на кінець року – 2606 осіб, а без Фізико-технічного інституту – 2264 особи.

[...]^{*7}

Серед колективу наукових працівників 379 осіб мають вчений ступінь, у тому числі 141 – ступінь доктора наук і 238 – ступінь кандидата наук.

Кількість наукових працівників, що мають науковий ступінь, зросла за рік з 248 до 379 осіб, а без Фізико-технічного інституту – до 361.

[...]^{*7}

За останні два роки створена нова аспірантура в Академії наук. Кількість аспірантів на початок 1940 р. становила близько 200 осіб, з них докторантів – 34 особи.

Багато уваги було приділено поліпшенню структури інститутів для визначення чіткого профіля їх, усунення громіздкості, розпорошення сил і зосередження наукових кадрів на найважливіших ділянках наукової роботи.

¹ Доповідь, прочитана на сесії АН УРСР у березні 1940 р. – Примітка в документі.

У звітному році найважливішу реорганізацію структури здійснено по інститутах: хімії, органічної хімії і технології¹, геологічних наук, мікробіології, гірничої механіки, гідрології, економіки, археології і літератури.

Поряд з цим за звітний період у складі Академії наук почато організацію двох нових інститутів, дуже важливих для народногосподарського будівництва нашої країни – Інституту енергетики і Інституту чорної металургії; крім того, до складу АН увійшов Фізико-технічний інститут у Харкові.

Зростання бюджету АН характеризується такими цифрами: 1937 р. – 15,5 млн крб; 1938 р. – 19,1 млн крб; 1939 р. – 21,9 млн крб.

Отже, з умов, які сприяли розвиткові робіт АН, найважливіші такі:

1) поповнення лав АН новими дійсними членами і членами-кореспондентами і якісне зростання наукових кадрів;

2) поліпшення структури багатьох інститутів АН;

3) організація нових інститутів у складі АН;

4) створення нової аспірантури АН – як звичайної, так і докторантської.

Переходячи до підсумків наукової роботи за 1939 р., слід спочатку навести декілька кількісних показників щодо тематичного плану Академії наук минулого року і його виконання.

Академія наук провадила в звітному році науково-дослідницьку роботу по 136 проблемах, опрацьовуючи по них 628 тем.

Як позитивну сторону в роботі звітного року слід відзначити дальший крок уперед на шляху укрупнення тематики і подолання багатотемності; зменшилась у середньому кількість тем на одного наукового працівника.

Кількісні показники виконання тематичного плану АН за звітний період характеризуються такими даними: за тематичним планом АН інститути мали опрацювати 149 проблем, фактично ж вони опрацьовували 136 проблем. По цих проблемах за планом треба було опрацьовувати 682 теми, – фактично ж опрацьовувалось 628 тем. Отже, з різних причин знято за рік по інститутах АН 54 теми.

Найважливішим кількісним показником виконання тематичного плану є кількість закінчених за рік робіт. За тематичним планом на 1939 р. інститути Академії наук мали закінчити 437 тем, фактично ж вони закінчили 365 тем, тобто тематичний план виконано на 84 % (не закінчено 72 теми). Крім того, закінчено 138 позапланових робіт. В 1938 р. тематичний план був виконаний на 70 %. Отже, порівнюючи з минулим роком АН зробила значний крок уперед у виконанні свого тематичного плану.

Проте було б великою помилкою, коли б наші інститути заспокоїлися на досягнутому, адже 72 теми не були закінчені своєчасно, хоч, правда, замість них виконано 138 позапланових тем.

З 72 незакінчених тем багато закінчено в першому кварталі 1940 р. Переважну більшість незакінчених тем не виконано або через хворість виконавців, або через їхній перехід до інших установ, або через брак додаткових посад тощо. Багато планових тем в інститутах Відділу суспільних наук було замінено іншими в зв'язку з терміновими завданнями по західних областях України.

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Інститут органічної хімії і хімічної технології.

Серед цих 72 тем є й важливі, приблизно 12–15 тем, в тому числі 7–8 провідних: газифікація торфу, геофізичні роботи з проблеми Кривого Рога, з теорії кисневих металургійних процесів, з флори, з фауни, з питань будівельної механіки, з гідрології.

Серед 138 позапланових тем понад 50 % – дрібні; важливих можна нарахувати коло 45 тем: з суспільних наук, з гідрології, з питань будівельної механіки, з «НЗ» коней¹, з ботаніки, біохімії, клінічної фізіології.

По окремих відділах виконання тематичного плану в частині, яка мала бути закінчена в 1939 р., характеризується такими даними:

[...]⁷

Багато інститутів виконали свої тематичні плани, значно поліпшивши якість і опрацювавши актуальні наукові роботи, як от: інститути – фізики, геології², клінічної фізіології, мікробіології, біохімії, ботаніки, мовознавства, електрозварювання, Кабінет по вивченню радянської єврейської літератури, мови та фольклору та ін.

Треба відмітити значне поліпшення роботи по Відділу суспільних наук, який за цей рік дав цілий ряд важливих наукових робіт.

Разом з тим ми ще маємо інститути, які в 1939 р. мали значні прориви у виконанні тематичного плану (інститути – будівельної механіки, органічної хімії і технології). Незабезпеченість експериментально-технічною базою привела до невиконання ряду експериментальних робіт в Інститутах гірничої механіки, гідрології та ін.

В деяких інститутах маємо невиконання провідних тем: Інститут українського фольклору, Інститут української літератури ім. Т. Г. Шевченка та ін.

Основна причина хиб у виконанні тематичного плану – це незадовільне наукове керівництво роботою в процесі її виконання. Але, разом з тим, треба відзначити і такі обставини:

1) Незадовільне планування робіт, яке в деяких інститутах полягає в тому, що дослідні завдання часто не відповідають ресурсам інституту.

2) Розпорощення сил по багатьох об'єктах і темах, що створює неможливість планомірного і цілеспрямованого використання можливостей інститутів.

3) Відсутність потрібної плановірності в роботі інститутів, яка полягає в тому, що часто інститути, виконуючи дуже важливі позапланові роботи, висунуті державними органами, не вносять потрібних корективів у тематичні плани, внаслідок чого утворюється становище, коли при значному фактичному перевиконанні передбаченого обсягу науково-дослідних робіт, тематичний план, затверджений сесією, якщо підходити до нього формально, лишається невиконаним (наприклад, деякі інститути Відділу суспільних наук).

4) Перевантаження в деяких випадках дрібними госпрозрахунковими роботами, що веде до невиконання основного плану науково-дослідних робіт.

5) Незабезпеченість в ряді випадків потрібною експериментально-технічною базою, належним обладнанням.

1940 рік має бути роком усунення цих хиб, повної ліквідації проривів, що мали місце в звітному році по окремих ділянках.

¹ Тут і далі – так у документі. «НЗ» коней – «невідоме захворювання» або «нове захворювання», яке викликало масовий падіж худоби. Для вивчення причин виникнення були залучені вчені АН УРСР.

² Так у документі. Мається на увазі: Інститут геологічних наук.

Зовсім незадовільно стоїть справа з виконанням видавничого плану.

За видавничим планом затверджено до випуску в 1939 р. 2000 аркушів; фактично надруковано 1335, тобто 66,7 % плану.

[...]^{*7}

Видавнича справа – забезпечення Видавництва папером, поліпшення поліграфічної бази Академії наук, своєчасне здавання робіт самими інститутами – всі ці питання мають стати в центрі уваги АН.

[...]^{*7}

Як уже зазначалось, з 437 тем, які треба було виконати за планом в 1939 р., не виконано 72 теми з різних причин. Але поза планом виконано 138 робіт, серед яких є багато фундаментальних, важливих для теорії і практики народного господарства, тому можна вважати тематичний план АН УРСР щодо обсягу виконаним задовільно.

Виконали офіційний план лише Полтавська гравіметрична обсерваторія, Кабінет по вивченню єврейської радянської літератури, мови та фольклору, Інститут електрозварювання і Інститут клінічної фізіології. Найголовніші провідні роботи [...] ^{*1} виконали майже всі інститути Академії наук. Серед інститутів, які не виконали окремих пунктів своїх зобов'язань, можна назвати інститути: ботаніки, зоології, української літератури ім. Т. Г. Шевченка, органічної хімії і технології та ін.

[...]^{*7}

Показник виконання тематичного плану по кількості закінчених тем має тільки відносне значення. Для оцінки підсумків робіт потрібний якісний аналіз закінчених тем, а також одержаних наслідків по незакінчених темах.

Треба також взяти на увагу і виконані позапланові роботи.

Цей аналіз наукової роботи інститутів відділи Академії наук проробили на своїх пленумах, що недавно відбулися.

Використовуючи цю роботу і матеріали Планової комісії, переходжу до стислого викладу найважливіших досягнень Академії наук. Оскільки в звітному році АН ще не зорганізувала загальноакадемічних комплексних проблем, звіт про наукові досягнення подаємо по відділах АН, при чому, оскільки це можливо, групуємо наші дані за провідними проблемами і народногосподарськими завданнями.

Відділ технічних наук

Почнемо з питання дальшого розвитку машинобудування як провідної галузі в справі технічного оснащення народного господарства. В цій галузі Інститут будівельної механіки продовжував опрацювання теоретичних основ розрахунку і проєктування міцності і стійкості будівельних конструкцій та деталей машин.

По проблемі розрахунку конструкцій за критичними навантаженнями, крім теоретичних розробок, закінчено, на замовлення Управління будівництва Палацу Рад, експериментальне дослідження стійкості моделей головних колон Палацу Рад у Москві [...] ^{*7}.

В 1939 р. розпочато також розрахунок стійкості металевої конструкції потужного молотовидного портового крана вантажопідймальністю в 350 тонн, який вперше будується в СРСР і являє собою башту висотою коло 50 метрів, на якій повертається укосина з вильотом коло 80 метрів. Кран має навантажувати і вивантажувати океанські пароплави. Інститутом розроблено нову методику розрахунку стійкості цієї складної конструкції.

По проблемі динамічної міцності металу і конструкцій здійснено ряд установок, що дають нові методичні можливості для дослідження міцності металу при змінних і ударних навантаженнях.

Спільно з Інститутом механіки АН СРСР проведено дослідження деталей вагонних осей. Одержані наслідки дають можливість порівняти вигідність різних конструктивних форм вагонних осей і колісних ступиць. Дослідження на втому моделей деталей таких розмірів здійснюється в лабораторіях СРСР уперше.

Кафедра теорії пружності, що входить до складу Інституту гірничої механіки, по проблемі стійкості арок розробила ряд коефіцієнтів та формул, які дали можливість уточнити розрахунки арок мостів. У галузі розробки питань міцності в гірничій промисловості співробітниками кафедри досліджене питання про концентрації напруг навколо гірничих виробок. Наслідки застосовано на хібінських рудниках.

В галузі електрозварювання, яке є фактором дальшого розвитку нової техніки, розроблені корозійностійкі зварні злуки труб з дванадцяти марок низьколегової сталі. В інституті досліджено до сорока типів різних злук труб і розроблено спеціальний тип електродів для одержання зварних швів не меншої корозійної стійкості, ніж основний метал шва. [...]»⁷

По закінченій темі – визначення фізичних властивостей шлаку, одержуваного при зварюванні електродами з якісними покриттями, яку розпочато в 1938 р., внаслідок проведеної великої експериментальної роботи одержано нові важливі дані для теоретичного обґрунтування складу різнотипних обмазок, чим полегшується добір електродних покриттів при зварюванні.

Інститутом розроблено новий спосіб розрахунку вагонів на втому, який дає значне зменшення ваги вагонів. Раціоналізовано також розрахунок і конструкції зварних злук в рамах вагонів. Розроблено ескізний проект полегшеної конструкції рами і кузова товарного критого вагона, при чому в вазі металу одержана економія до 1,5 тонн на вагон. Таке значення зменшення ваги вагона дає велику економію не тільки при будуванні вагонів, але, особливо, при їх експлуатації в зв'язку з скороченням витрат по перевозках зайвої ваги. [...]»⁷

Як і в минулі роки, інститутом проведена велика робота по застосуванню автоматичного зварювання у вагонобудуванні, на котельних і машинобудівельних заводах. У зв'язку з значним зростанням у 1939 р. обсягу цих робіт інститут утворив окрему групу застосування, яка працює на госпрозрахункових основах і налічує в своєму складі до 25 конструкторів, технологів та інструкторів по автоматичному зварюванню.

Проведено також значну консультаційну роботу як в інституті, так і на заводах з питань застосування зварних конструкцій, контактних і дугових зварювальних машин, технології зварювання та електродної справи.

В галузі розвитку паливної бази народного господарства УРСР Інститутом гірничої механіки по проблемі комплексної механізації видобутку вугілля та інших корисних копалин опрацьовано нову схему вскриші і розробки кам'яного вугілля. Існуюча схема полягає в проведенні капітальних гірничих виробок у площині шару. Запроваджена ж інститутом – полягає в проведенні капітальних гірничих виробок по стійких породах.

Наслідки порівняльного аналізу цих схем в умовах шахти Ново-Чайкіно показують значне зниження собівартості тонни вугілля при запровадженні запропонованої

інститутом нової схеми (до 25–30 %) за рахунок економії по ремонту і кріпленню виробок і значне поліпшення роботи шахт. Ця нова схема дістала позитивну оцінку.

По проблемі гідромеханізації гірничих робіт розроблено нову технологічну схему гідромеханізації видобутку кам'яного вугілля при положому заляганні шарів [...]»⁷.

[...]»⁷ Замість гідромонітора застосовано комбайн з двома окремими струменями, який працює в очисному забої нормальної довжини до 100–150 метрів. Інститут опрацював теоретичний матеріал до ефективності дії струменя гідромонітора і розробив оригінальну конструкцію гідрокомбайна. [...]»⁷

Технологічна схема гідромеханізації видобутку кам'яного вугілля і проект гідрокомбайна дістали позитивну оцінку цілого ряду установ; дано можливість провести промислове випробування цієї схеми.

Утворено оригінальні прилади для вивчення динамічного типу хитких конвеєрів, підймальних і інших шахтних машин. Вимірювання прискорення в машинах розробленими приладами має науковий і практичний інтерес.

Інститут гідрології вивчав водні ресурси УРСР і шляхи використання найголовніших водних артерій УРСР та малих річок для потреб енергетики, транспорту і водопостачання промислових районів і населених пунктів УРСР.

В галузі вивчення режиму стоку річкових систем в 1939 р. закінчено вивчення режиму стоку Дніпра та його головних приток. [...]»⁷

Вивчено режим стоку басейну Півн[ічного] Дінця¹; одержано величини стоку з характеристиками їх мінливості в часі і по території, які потрібні для того, щоб виконати урядове завдання по складанню генеральної схеми водопостачання Донбаса і для гідроенергетичного використання р. Дінця. Наслідки роботи використовуються Укргідроенергопроектом (Харків).

По проблемі «Основні гідрологічні залежності для території УРСР» в 1939 р. вперше розроблено питання про сезонний розподіл стоку рік УРСР; одержані наслідки дозволяють вираховувати величини цього стоку для будь-яких пунктів на малих річках УРСР, навіть при цілковитій відсутності спостережень на них. Наслідки роботи значно спрощують і уточнюють гідрологічні розрахунки малих гідроелектростанцій і інших гідроспоруд.

Розробляючи питання про норми втрат від випаровування з водної поверхні, інститут встановив, що загальноживана американська формула Майєра для обчислення цих втрат має значні хиби, і запропонував нову, яка більш відповідає дійсності і забезпечує точніше обчислення величин втрат від випаровування. Роботу буде закінчено в 1940 р.

В галузі вивчення деформацій річкового русла при наявності споруд і розробки гідравлічних розрахунків споруд на водотоках в 1939 р. інститут опрацював питання про критерій затопленості споруд. Встановлено, що існуючі розрахункові формули не виправдуються ні з теоретичного, ні з практичного боку; при обчисленні отворів споруд за існуючими формулами майже в 1,5 раза перебільшувалась величина отворів. Розроблені інститутом розрахункові формули усувають істотні хиби існуючих формул і дають змогу проектувати споруди з меншою витратою матеріалів і коштів.

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: р. Сіверський Донець.

По кафедрі математичної фізики, що входить до складу Інституту будівельної механіки, здійснено ряд теоретичних дослідів у галузі динаміки систем, які перебувають під дією випадкових сил. Ці досліді поширюють обґрунтування нових методів розв'язання завдань лінійної і нелінійної механіки і повинні бути враховані тепер в ширших галузях фізики й техніки (броунівські рухи, проблема дробового ефекту в радіотехніці і зв'язані з нею проблеми власних рухів радіоприймачів, проблема статистики коливань деяких технічних приладів та ін.).

Відділ фізико-хімічних і математичних наук

Інститути, які об'єднує відділ, мають ряд важливих наукових досягнень, які почасти зв'язані з народногосподарською практикою. Серед них треба відзначити такі:

По проблемі «Розробка методів інтегрування і теорії диференціальних рівнянь» знайдено спосіб використання контактного перетворення Лежандра і Ампера для того, щоб нелінійне рівняння і повна система нелінійних рівнянь з частинними похідними перетворювалась відповідно в рівняння і систему рівнянь вищого порядку.

Одночасно з'ясовано роль методу інтегрування диференціальних рівнянь, побудованого на введенні великого числа параметрів для різних типів систем рівнянь.

У зв'язку з проблемою алгебричного аналізу складено монографію «Осциляційні матриці...»¹. Цілий ряд явищ з теорії коливань, які досі інтуїтивно передбачалися техніками, дістали вперше в цій монографії повне математичне обґрунтування.

По проблемі «Апроксимації функцій» виконано роботу по оцінці остаточних членів (похибок) ряду широко вживаних на практиці формул наближеного аналізу.

По проблемі «Теорія міцності і стійкості споруд і конструкцій» у зв'язку з роботою по місцевій деформації одержано дуже важливі наслідки для практики: розрахунок шарикопідшипників, катків та ін.

Наслідки досліджень з питань динамічної міцності і стійкості деталей авіаційних конструкцій корисні для радянської авіаційної промисловості.

Треба підкреслити як позитивну рису встановлення Інститутом математики зв'язків з іншими інститутами технічного характеру: спільно з Інститутом гідрології АН УРСР створено бригаду для опрацювання проблеми руху ґрунтових вод під спорудами; організовано семінар з питань пластичних деформацій – спільно з Інститутом будівельної механіки АН УРСР; встановлено зв'язок з заводом [...] ⁷ ([у м.] Ленінград) у зв'язку з роботою по розрахунку днищ парових котлів.

По проблемі «Емісія електронів з складних поверхень» досліджено ряд способів обробки поверхень, які можуть дати утруднену електронну емісію в електровакуумних приладах. Наслідки роботи надіслані заводу «Светлана»² в Ленінграді.

Досліджено емісійні властивості стибій-цезійових катодів і характеристик стибій-цезійових фотоелементів та фотодинатрона як приладів. Робота, крім теоретичного значення, важлива для розв'язання питання про застосування цих приладів у більдтелеграфі та телезв'язку.

У зв'язку з вивченням півпровідників закінчено розробку нового типу фотоелемента з сульфїду срібла, чутливого до інфрачервоних променів, що дуже

¹ Мається на увазі праця: Гантмахер Ф. Р., Крейн М. Г. Осцилляционные матрицы и ядра и малые колебания механических систем. – Москва–Ленинград : Гос. изд-во техн.-теорет. лит., 1950. – 359 с.

² Так у документі. Мається на увазі: Електровакуумний завод «Светлана».

важливо для автоматики. Розроблено методику одержання тонкої плівки індикатора з провідника, який змінює електричний опір в залежності від деформації металічної деталі, на якій його нанесено. Робота важлива для досліджень в галузі будівельної механіки.

У зв'язку з дослідженням проблеми оптики розроблено конструкції і виготовлено в майстернях інституту два оптичних прилади: конічний люміноскоп і люміноскоп до мікроскопа.

По проблемі взаємної дифузії в твердому тілі розроблено методику одержання протикорозійної силіційованої поверхні на залізі або сталі за допомогою дифузії. Наслідки роботи мають бути впроваджені в хімічне машинобудування.

В галузі корозії розроблено методику електролітичного лудіння. Одержано позитивні наслідки електролітичного алюмініювання з деяких неводних розчинів.

По проблемі неводних розчинів зібрано і ановано літературні матеріали, які здані до друку. Вивчено процеси комплексоутворення в неводних розчинах і структуру деяких комплексів. Розпочато роботу по узагальненню накопченого експериментального матеріалу і встановленню закономірностей, що стосуються загальної теорії розчинів.

По проблемі каталізу закінчено лабораторні дослідження низькотемпературного потрійного метанольного каталізатора, досягнуто доброї стабілізації каталізатора на розведеній газовій суміші.

В галузі рідкісних елементів розроблено метод збагачення індієм відходів цинкового заводу; розроблено метод одержання металічного індію з концентратів. Деяку кількість металічного індію вже одержано в лабораторії. Розроблено ваговий метод кількісного визначення індію.

В галузі електродних процесів розроблено метод чорного хромування і електролітичного рафінування кадмію. Розроблено теорію утворення катодних осадів; закінчено лабораторні дослідження по електролітичному рафінуванню алюмінію з хлоридних ванн. В лабораторії (у ванні на 50 ампер) одержано спектрально чистий алюміній. В заводських умовах у ваннах на 1000 ампер з несортового алюмінію одержано метал першого сорту.

Узагальнено експериментальний і теоретичний матеріал в галузі дослідження кінетики і механізму каталізу амоніаку. Матеріали передано Главозоту для використання в практиці.

Для очистки повітря від ацетилену в умовах роботи установок для добування рідкого кисню (при збагаченні доменного дуття) розроблено два методи: каталітичний і метод низькотемпературної адсорбції. Каталітичний метод є оригінальним. Знайдено активний дешевий каталізатор. Адсорбційний метод оснований на поглинанні ацетилену силікагелем при низьких температурах.

Розроблено метод травлення дахового заліза і бляхи у ваннах з підвищеною кількістю сульфату заліза, що веде до економії кислоти. Розроблено також метод травлення малолегованих труб для трубного заводу.

Встановлено зв'язок між двома напрямками розкладу гіпохлориту в розчині. Показано залежність кінетики цього процесу від каталізатора.

Вивчено вплив детонаторів і антидетонаторів, оксидаторів і антиоксидаторів на розклад пероксиду бензоїлу та етилу. Наслідки роботи дають підставу з нової точки зору підійти до механізму пероксидної теорії детонації.

Розроблено методику кількісного спектрального аналізу по визначенню заліза, цинку, марганцю і алюмінію в спецбронзах.

В галузі концентрування і аналізу ізотопів закінчено теоретичні дослідження про різні методи промислового одержання важкої води.

Побудовано два агрегати для експериментальної перевірки і порівняння методів поділу ізотопів фракційною дифузією і новим термодифузійним методом.

Треба відзначити поширення, порівнюючи з минулими роками, зв'язків Інституту фізичної хімії¹ з промисловістю і виконання ряду актуальних для промисловості завдань.

По проблемі текстильної сировини на основі п'ятирічних досліджень текстильної сировини УРСР встановлено можливість застосування української бавовни в англійському прядінні і нижчих її сортів у виробництві ковдр. Наслідки роботи впроваджуються в промисловість (англійське прядіння в Полтаві, апаратне прядіння на кількох фабриках).

По проблемі використання торфу одержано синтетичне дубило, яке перевищує властивості дефіцитного рослинного дубила. Наслідки роботи перевіряються підприємствами і мають бути втілені в практику в 1940 р.

По проблемі знезаражування води підготовлено до застосування ряд конструкцій хлораторів і йонаторів.

[...]^{*7}

Маємо значні досягнення і в галузі геологічних наук.

По проблемі нафтоносності УРСР узагальнено геологічні й геофізичні дослідження минулих років, що дало змогу розв'язати ряд питань щодо встановлення закономірності утворення нафти і визначення нових нафтових родовищ у межах Дніпровсько-Донецької западини. Висунуто нову проблему розвідкового свердлування на нафту на розлогих структурах, що дає уявлення про можливе промислове значення цих структур за аналогією з родовищами «Другого Баку»² в Приволжі. Розроблено профілі та структурні карти Дніпровсько-Донецької западини і першу карту геологічної будови куполоподібних структур. Розроблено також проект експлуатації малодобітної нафти в Ромнах.

По проблемі палеозою УРСР слід відзначити роботу по виявленню в Донбасі покладів високозольного кам'яного вугілля, багатого на бітуми і придатного для вилучення рідкого палива; це вугілля досі не використовується і є відходом кам'яновугільної промисловості.

В галузі вивчення рідкісних елементів і кольорових металів маємо такі наслідки: в пегматитах Приазов'я виявлено нові (раніше тут не відомі) мінерали, що містять у собі ніобій, тантал, вісмут і нові місця знаходження молібдену; встановлено, що корінні родовища циркону Маріупольщини мають велике промислове значення. В слюдах пегматитових жил Волині знайдено літій, рубідій і цезій; як літійова сировина найбільше промислове значення мають цинвальдити Вікторинського родовища. В шліхах Волині виявлено олов'яну руду. Розроблено новий метод родового здіймання при розшуках п'єзо-кварцу.

¹ Так у документі. Правильно: Інститут фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського.

² Так у документі. «Друге Баку» – Волго-Уральський нафтогазоносний регіон, до якого входили території Башкирської АРСР, Куйбишевської і Пермської областей (РРФСР).

Закінчено також роботу щодо четвертинних відкладів Волині; встановлено їх основні генетичні типи, з якими зв'язані розсіпні родовища п'єзо-кварцу (матеріали передані тресту № 13). По проблемі «Петрогенезис кристалічного масиву УРСР» встановлено, що породи, які супроводять чарнокіти Київської області, за своїм складом та генезисом відповідають Коростенським гранітам, з якими зв'язані родовища топазу, моріону тощо, і заслуговують на розвідкові роботи.

В 1939 р. помітно поширені геофізичні роботи. Вони застосовані при вивченні глибинної геології нафтоносних структур, для дослідження пегматитів тощо. Ефективні наслідки дали геофізичні роботи по проблемі Великого Кривого Рога. Так, методом магнітометрії виявлена інтенсивна аномалія в районі Мойсійовки; встановлено поширення залізородності Криворізького басейну в західному напрямі, що раніше не було з'ясоване.

По цій же проблемі проведена велика робота щодо опробування всіх залізородних родовищ; складено детальні геологічні карти і розрізи магнітних аномалій, які визначають напрями розвідкових робіт на площах Великого Кривого Рога. За завданням Українського геологічного управління¹ складено проект плану геолого-розвідкових робіт на 1940 р. для Криворізького залізородного басейну. Крім того, вивчалися зеленокам'яні породи Кривого Рога, в яких виявлений нікель.

По проблемі «Солоні водойми УРСР» проведено комплексну експедицію для вивчення лиманів Приазов'я. В районі Молочного лиману виявлені родовища газів, які містять у собі гелій і важкі вуглеводні, що вказує на можливу нафтоносність району. Накреслено також шляхи по використанню цього лиману для розвитку рибальства.

При вивченні режиму підземних вод Києва і Харкова, вироблено нові норми водозабору, які прийняті Київським водогоном для проекту реконструкції водопостачання Києву. При дослідженні мінеральних вод ряду пунктів УРСР виявлено радіоактивні джерела в районі Умані й Житомира, придатні для лікувальних потреб. Матеріали передано Українському курортному управлінню.

Значну роботу провела також Полтавська гравіметрична обсерваторія; для дослідження змін широти на паралелі Полтави в 1939 р. розпочато багаторічну роботу щодо спостережень над яскравими і парою слабких зенітних зірок. У зв'язку з цією роботою були підготовлені прилади і кадри для регулярних спостережень на зеніт-телескопах за коливанням полюса.

Узагальнено і опрацьовано п'ятирічні полтавські спостереження над місячно-сонячним тяжінням і одержано дані для міркування про пружні властивості Землі.

Завершено роботу щодо опрацювання матеріалів тринадцятирічних гравіметричних спостережень обсерваторії і підготовлено до друку нову гравіметричну карту УРСР; ці матеріали дуже важливі для розвідкових робіт на корисні копалини.

Український фізико-технічний інститут у Харкові, що в кінці року увійшов до складу Академії наук УРСР, має такі найважливіші досягнення.

1) При вивченні процесу в атомних ядрах встановлено, що в області енергії порядку 2 мега-вольт квантово-механічні розрахунки взагалі правильно змальовують процеси взаємодії електронів з матерією. Існування непередбачених теорією процесів втрати енергії експериментальними даними не підтвердились.

¹ Так у документі. Правильно: Геологічне управління УРСР.

2) Експериментальні роботи по дослідженню розсіяння електронів з відносно малою енергією (до 200 kV) на великі кути привели до результатів, які є в доброму погодженні з Моттовською теорією розсіяння.

3) Ряд робіт, проведений в галузі вивчення взаємодії швидких нейтронів з ядрами, показав, що спостережуваний хід залежності поперечників розсіяння від атомної ваги і від енергії нейтронів зв'язаний з густотою і шириною ядерних рівнів у досліджуваних ядрах і в даній ділянці енергії; крім того, ці експерименти вказують на наявність в ядрах особливостей, які не висвітлені капельною моделлю ядра.

4) Підсумки робіт по вивченню поглинання швидких нейтронів так само показали, що капельна теорія ядра справедлива лише в загальних рисах і що, безперечно, в ядрах існують якісь структурні відміни, не описані капельною теорією.

5) Особливий інтерес являють підсумки робіт по вивченню взаємодії нейтронів з ядрами урану. Встановлено, що є багато способів поділу ядра урану. Цими результатами легко пояснюється наявність серед продуктів поділу урану величезної кількості різних штучних радіоактивних речовин.

6) Розпочато розробку методів застосування штучних радіоактивних речовин в медицині і в біохімії.

7) Проведено ряд робіт по вивченню цупкого γ -випромінювання. Перевірено теорією Егера і Холма. Знайдено новий метод, з допомогою якого можна визначити абсолютні інтенсивності окремих ліній.

8) Проведено велику роботу з удосконалення техніки дослідження атомного ядра. Зокрема, освоєно метод одержання вільних тонких металічних плівок якої завгодно товщини, починаючи від тисячних часток мікрона до декількох мікронів.

9) Виконано ряд робіт по вивченню фізичних явищ при низьких температурах. Встановлено вплив на утворення плівки рідкого гелію-II речовини, на якій плівка утворюється. Показано, що плівка рухається і визначено швидкість її руху.

10) В галузі фізики кристалів встановлено наявність двох стадій утворення кальциту; досліджено вплив температури на пластичну течію кристалів. Одержано також істотні результати з спектрального аналізу вуглеводнів, що може бути використано для експресного аналізу і сортування рідких палив і продуктів коксохімічної промисловості.

11) В результаті робіт з спектрального аналізу технічних газів уперше показано вплив кристалічної решітки на вбирання світла кристалами.

Розроблено методіку спектрального аналізу деяких марок легких стопів типу дюралюміній, на основні якої можна здійснити експресні методи аналізу великої кількості матеріалів.

Відділ біологічних наук

Основні наукові досягнення інститутів Відділу біологічних наук можна зосередити навколо таких розділів: 1) сільське господарство, 2) охорона здоров'я трудящих, праця і народне харчування, 3) природні ресурси, 4) харчова промисловість, 5) загальні теоретичні питання з різних галузей біологічних наук.

Досягнення в галузі питань сільського господарства мають інститути ботаніки, мікробіології, біохімії, зоології; насамперед, перші два з них.

Щодо основного питання сільського господарства – підвищення врожайності сільськогосподарських культур – значні досягнення мав Інститут ботаніки.

В 1939 р. закінчено перший етап роботи з феногенетики репродуктивних органів пшениці і здобуто повне підтвердження намічених в 1938 р. основних періодів, що визначають розвиток колоса. Результати роботи дозволяють уточнити періоди впливу підживлюванням і поливанням на кількість колосків і зерен у колосі. Закладено основу теорії визначення строків поливання і підживлення.

В галузі вивчення процесів природного добору у культурних рослин у зв'язку з швидкістю і характером переродження сортів встановлено на озимій і ярій пшениці велику уразливість матеріалу від внутрішньосортowego схрещування сажкою (пильною головою), виявлено потребу індивідуалізувати відносно певних сортів застосування внутрішньосортowego схрещування і констатовано наявність розщеплень в F_2 і F_3 від внутрішньосортowego схрещування багатьма якісними і кількісними ознаками.

Видано монографію по фітогормонах акад. М. Г. Холодного (16 друк[ованих] арк.). Вихід цього твору є важливою подією в галузі біології взагалі і зокрема фізіології рослин. Експериментальними даними підтверджено, що гетероауксин в певних концентраціях стимулює фотосинтез. В умовах колгоспів проведено комплексну обробку гормонами насіння буряка, гороху, картоплі і зернівців. Для цього було застосовано сечу сільськогосподарських тварин. В наслідок такої обробки одержано виразне підвищення врожаю. Нарешті, встановлено, що застосування препаратів гетероауксину може затримувати опадання плодоніжок зав'язей.

Значні успіхи здобуто по вивченню методів впливу різних добрив на рослинні організми для підвищення їх продуктивності. Доведено облігатність марганцю в складі харчу цукрових буряків, конопель, тютюну і бавовника. Застосовано було на 5 тис. гектарах добрива з відходів марганцеворудної промисловості. Це збільшувало врожай цукрових буряків на 30–45 центнерів на гектарі. Підготовлено застосування добрив для різних культур на 22 тис. гектарах в 1940 р. Встановлено важливий факт значення калію для засвоєння азоту. Виявлено особливості і вимоги мінерального живлення бавовника на перших стадіях розвитку, що має значення для удосконалення агротехніки.

В галузі проблеми освоєння культури корисних рослин доведено, на підставі колишніх робіт Акліматизаційного саду і теперішніх в Інституті ботаніки, високу господарську ефективність персика в умовах північної частини УРСР. На площі в 3 гектари урожай дорівнював 4,5 тонни з гектара. Велику роботу проведено для поширення персика в сільському господарстві; персик вже культивується в 150 пунктах. Доведена можливість промислової культури винограду в північній частині УРСР. Передано Наркомзему УРСР і Плодо-ягідному тресту метод зеленого черенкування.

Дослідження гібридної потужності цілком встановили можливість так званого закріплення гетерозису в старих гібридних поколіннях, що в умовах практики селекційної роботи відкриває перспективу добору гібридних комбінацій по F_1 . У процесі вивчення гібридної потужності було одержано новий сорт махорки – «лимонка», який демонструвався на Всесоюзній сільськогосподарській виставці і ухвалений до засіву в 1940 р. на 300 гектарах. З числа інших робіт Інституту ботаніки слід виділити роботи по втіленню нових методів яровізаційної обробки тютюну, а також дослідження над пророщуванням недозрілих зерен пшениці. Виявлено можливість вирощування двох поколінь протягом одного вегетаційного періоду, що має практичне значення для прискорення селекційної роботи.

Інститут ботаніки в представництві кількох його співробітників був учасником сільськогосподарської виставки в Москві.

В питаннях підвищення врожайності сільськогосподарських культур шляхом боротьби з шкідниками сільськогосподарських культур в 1939 р. працював Інститут зоології. Але, на жаль, ці роботи розвивались повільно і не набули ще такого змісту, який дозволив би робити висновки для практики. Слід проте відзначити, що окремі моменти заслуговують на увагу. Так, розгорнуто роботу по вивченню тахін і яйцеїдів-паразитів – шкідників сільськогосподарських культур, розпочато дослідження розвитку грибка червоної мускардини у бурякового довгоносіка, дослідження по прогнозу розмноження злакових мух і по зведенню даних про шкідників цукрового буряка.

Певні досягнення має Інститут мікробіології¹ в галузі боротьби з хворобами сільськогосподарських культур. Доведено ефективність обробки насіння бавовника бактеріофагом після протруєння формаліном для боротьби з гомозом, з'ясовано також практичну вартість вживання сулеми і оцтової кислоти при замочуванні і яровізації насіння і доведено доцільність застосування термічної обробки насіння разом з обробкою неорганічними або органічними кислотами. Одержано здешевлений препарат бактеріофага для профілактики рябухи махорки. Застосування цього препарату в польових умовах дало значний ефект.

В галузі теорії і практики поліпшення родючості ґрунтів Інститут мікробіології теж здобув ряд цінних висновків. Зокрема встановлено, що наявність кальцію в збірному комплексі ґрунту і застосування угноєнь є одною з важливих умов активності азотогену при застосуванні азотобактера. Висунуто новий погляд про можливість використання нітрифікуючими бактеріями вільного амоніаку ґрунтів.

По другому дуже важливому питанню сільського господарства – тваринництву – Інститут мікробіології теж мав певні досягнення. Закінчивши в 1938 р. виконання завдання уряду по боротьбі з «НЗ» коней² з одержанням високих нагород – орденів СРСР, інститут в 1939 р. розгорнув роботу по новому урядовому завданню – «Бруцельоз сільськогосподарських тварин і боротьба з ним». В 1939 р. було знайдено новий діагностичний препарат для алергічної реакції, при чому попередні досліді дають підстави гадати, що цей препарат буде кращим, ніж інші, застосовувані до останнього часу. Знайдено *in vitro*³ вперше сталий препарат бактеріофага до бруцел і виявлено три хімічні терапевтичні препарати, які дали в дослідіах на експериментальних тваринах позитивні наслідки.

В Інституті біохімії проведено дослідження обміну речовин у коней-триходектиків і відкинуто погляди про механічне і паразитарне походження цього слабування. Рекомендовано практиці як профілактичний засіб нормалізацію експлуатаційного режиму коней.

Є певні досягнення інститутів Відділу біологічних наук в галузі таких завдань сільського господарства, як експлуатація корисних комах.

В Інституті зоології по проблемі «Динаміка фауни корисних комах» закінчено вивчення впливу екологічних умов на продукцію шовку китайським дубовим шовкопрядом. Встановлено оптимальні умови живлення під час годування гусені.

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Інститут мікробіології і епідеміології ім. Д. К. Заболотного.

² Див.: Розділ Фотодокументи, фото № 28.

³ «*in vitro*» – у склі (*лат.*), тобто у пробірці – про хіміко-біологічні дослідіа.

Крім того, в Інституті біохімії з участю Інституту зоології розроблено і випробувано метод консервування дубового листа для надраннього годування гусені китайського дубового шовкопряда. Цим створено передумови до безперебійного одержання в умовах середньої смуги СРСР двох поколінь, а звідси – подвоєної продукції шовку.

Досягнення Відділу біологічних наук в галузі охорони здоров'я трудящих, охорони праці і харчування належить інститутам клінічної фізіології, мікробіології і біохімії.

По проблемі генезу старості і профілактики передчасного старіння закінчено експериментальні роботи, в яких доведено, що за допомогою стимулюючих доз антиретікулярної цитотоксичної сироватки і переливання крові можна викликати в старечому організмі зміни, які говорять про омолоджуючий вплив цих факторів.

Всебічно досліджено довголітніх стариків і одержано нові дані щодо характеристики синдрому нормальної фізіологічної старості.

З підпроблеми гіпертонії успішно розв'язано спробу одержати експериментальну гіпертонію. Таким чином одержано умови до розуміння причин і механізму розвитку цього патологічного стану. Встановлено значення реактивності організму для розвитку гіпертонії. З'ясовано характер порушень гемодинаміки, зміни у морфології капілярів, особливості у водносолевому, вуглеводному, азотному і ліпідному обміні гіпертоніків. Виявлено офтальмологічні дані по ранній діагностиці гіпертонії і виділено окрему форму регіонарної гіпертонії. Дослідження тканин гіпертоніків виявили характерні і гострі зміни, порівнюючи з нормою, чим в значній мірі полегшено вивчення етіології і патогенезу гіпертонічної хвороби.

З проблеми генезу і профілактики хвороби висоти встановлено, що збільшенням кількості еритроцитів у наслідок тренування і введення строфантину можна поліпшити адаптацію організму до зниженого атмосферного тиснення.

Здобуто нові дані в галузі лікувальної пересадки рогівки й шкіри при паренхіматозному, люетичному і туберкульозному кератитах і одержано лікувальний ефект від пересадки трупної консервованої шкіри при туберкульозних захворюваннях судинного тракту.

В галузі проблеми ендемічного вола одержано у тварин струмоподібні зміни щитовидної залози за допомогою рослин з р[одина] Brassica, чим зроблено певний вклад у справу відшукування причин ендемічного вола.

В Інституті клінічної фізіології в 1939 р. розпочато перевірку на людях впливу антиретікулярної цитотоксичної сироватки для майбутнього широкого застосування її в лікувальних закладах. Провадилась робота по септичних захворюваннях і раку, переламах кісток, гіпофункції щитовидної залози.

Слід відзначити, що роботи академіків [М. Д.] Стражеска, [В. П.] Філатова і [Г. І.] Маркелова проводяться безпосередньо в клініках різних медичних установ.

В завданнях, скерованих на розвиток заходів по охороні здоров'я трудящих, має досягнення також і Інститут мікробіології. Здобуто великий експериментальний матеріал для підтвердження теоретичного висновку інституту про неживу природу бактеріофага і про походження його з бактерійної клітини. З'ясовано також, що типи бактеріофага і штами культур розподіляються на окремі групи, і тільки суміш певних типів фага може забезпечити літичний вплив на всю групу мікробів. Останній висновок важливий, а одного боку, для справи раціоналізації

виготовлення повноцінних лікувальних препаратів бактеріофага, а з другого – для діагностики структурних відмін мікробів при їх мінливості.

З робіт, які входять уже в практику життя, треба згадати роботу по застосуванню стафілококового бактеріофага. Разом з клініками Києва проведено лікування цим фагом і доведено його ефективність. Поставлено питання перед Народним комісаріатом охорони здоров'я УРСР про масове застосування його.

По застосуванню коклюшного бактеріофага порушено питання перед НКОЗ УРСР про дозвіл і асигнування коштів для організації виробничої лабораторії по виготовленню цього фага.

В Інституті біохімії одержано важливі як для з'ясування питань теоретичного характеру, так і для клініки психічних захворювань наслідки щодо впливу великих доз інсуліну (вживається для лікування шизофренії) на перебіг процесів окисації в центральній нервовій системі, а саме – констатовано підвищення цих процесів при повторній інсулінізації.

В галузі ензимологічних досліджень виявлено зміни кількості кінази в соку дуоденума при різних патологічних станах. Це дає підставу для запровадження нового методу функціональної діагностики.

В галузі питань раціоналізації фізичної праці і харчування великі досягнення належать Інституту біохімії. Встановлено, що споживання вуглеводів у мускулах при роботі і кислих харчах менше, ніж при роботі і лужних харчах. Ця робота вносить новий вклад у розуміння сприятливішого впливу кислих харчів на мускульну роботу.

Висвітлено також, що характер мускульної роботи впливає на перебіг обміну вуглеводів у працюючому мускулі; зокрема, тетанічні скорочення викликають зменшення в мускулах глікогену і молочної кислоти.

Знайдено підвищення діяння дегідруючих ферментів при тренуванні.

В галузі проблем, які скеровані на вивчення природних ресурсів, певні досягнення належать Гідробіологічній станції, Інституту ботаніки і Карадагській біологічній станції. Перша з перелічених установ широко розгорнула роботу по вивченню рослинного і тваринного світу середнього Дніпра і його приток, поставивши як кінцеву мету – дати прогноз змін, які відбудуться у зв'язку з утворенням майбутнього середньодніпровського водосховища.

В Інституті ботаніки закінчено опрацювання значної частини матеріалів до VI і VII томів «Флори УРСР». Видано визначник по печіночних мохах і закінчено геоботанічну роботу по характеристиці дубово-грабових лісів УРСР.

Щодо Карадагської біологічної станції, то на сьогодні можна відзначити постановку і планомірний розвиток таких проблем: «Фауна і флора Чорного моря в районі Карадага», «Процеси репродукції біомаси в карадагському районі Чорного моря», «Хімічний склад морських організмів».

В галузі робіт, які кінцевим завданням мали розв'язання ряду питань харчової промисловості, досягли успіхів інститути мікробіології і біохімії. Добрано термо-резистентні оцтовокислі бактерії, чим створено можливість безперебійного виробництва оцту в умовах високих температур півдня СРСР. По закінченій раніш роботі для добору активних рас¹ оцтовокислих бактерій закінчено випробування на заводі.

¹ Так у документі.

Вперше вилучено з молока велику кількість зразків фага, чим створено передумову для дослідження способів боротьби з бактеріофагією у молочному виробництві.

Встановлено і вивчено властивості ферменту, який при ураженні зерна клопом-черепашкою порушує якість клейковини. Знайдено паралізатор діяння цього ферменту і наслідки підготовлено до передачі трестові хлібопечення.

З різних питань, що мають загальнотеоретичне значення в різних галузях біологічних наук в 1939 р. здобуто ряд важливих досягнень, які вказують на розвиток провідних теоретичних завдань, скерованих на розуміння явищ природи і їх підкорення.

В Інституті біохімії одержано важливі для теорії дані про те, що в ембріоні процес гліколізу глюкози перебігав без естерифікації, і в цьому він відмінний від гліколізу в дорослому організмі.

З'ясовано, що з усіх фосфоровмісних сполук найлегше збагачуються радіоактивними атомами фосфору креатинфосфат і аденозинтрифосфат. Одержані дані відкривають перспективу застосування в біохімії нових методів.

В наслідок вивчення зв'язку клітинного дихання з процесами синтезу одержано важливий висновок, що теорія Сент-Гьоргі¹ про механізм Пастер-Мейєргофської реакції не має експериментальних підстав. Оксидация фосфотріоз і Пастерівська реакція є різні процеси. Зроблено припущення, що в основі її лежить «реакція Баха».

В галузі досліджень біохімії ферментів з'ясовано роль заліза як одного з регуляторів діяння тканинного катепсину. Характер цього діяння зв'язаний з фосфорними сполуками тканин. Вивчено синтетичне діяння папаїну і одержано продукти синтезу. Виявлено, що в основі змін активності протеїназ підшлункової залози при різних кількостях білків у раціоні лежать не зміни в самій протеїназі, а в кіназі.

Вивчено зміни ферментативних систем різних тварин і встановлено закономірності залежно від положення в еволюційному ряді.

По проблемі еволюції мінерального обміну і складу тварин одержано дані, які змальовують біохімічну мінливість залежно від положення тварин у філогенетичному ряді, від стадії онтогенезу і від умов середовища. Встановлено, зокрема, що скелетні мускули різних видів дуже відмінні щодо кількості в них катіонів. Відмінність виявляється також залежно від статі і пори року. Виявлено сезонні зміни в електролітному складі і крові донорів.

В Інституті зоології по проблемі «Вивчення закономірностей історичних змін форм і функцій тваринного організму» закінчено і здано до друку роботу акад. І. І. Шмальгаузен – «Шляхи і закономірності еволюційного процесу».

По проблемі «Вивчення закономірностей індивідуального розвитку і їх значення в еволюції» з'ясовано, що детермінація зябрової і клоакальної ентодерми проходить наприкінці періоду нейруляції. Крім того виявлено, що вплив ентодерми на диференціювання епітелію не є специфічний. Мезенхіма впливає на цей процес специфічно. Вона відіграє роль не тільки опори, але виявляє певну дифузійно-хімічну здатність.

По проблемі «Вивчення мінливості сучасних і копальних тварин як основи видоутворення» зроблено дослідження над генетичною структурою природних популяцій дрозофіл.

¹ Так у документі. Правильно: Сент-Дьйорді.

Виявлено велику насиченість популяцій півдомінантними мутаціями, наявність зчеплення із статтю рецесивів, збалансованість генотипу в розумінні великої потенціальної мобільності при незначному фенотиповому поліморфізмі.

Нарешті, по проблемі «Систематичний опис тварин» закінчено роботи по опису рукокрилих УРСР і п'ядунів Київської області.

В Інституті клінічної фізіології знайдено, що всі нервові клітини серця мають перицелюляри і що перицелюляри гангліозних клітин стають складнішими залежно від місця тварин у філогенезі. З'ясовано роль симпатичної системи в парабіозі Введенського і її вплив на збудність попереочносмугастої мускулатури.

Відділ суспільних наук

В 1939 р. інститутами Відділу суспільних наук проведена велика робота по вивченню літературної спадщини основоположника нової української літератури, великого поета-революціонера – Т. Г. Шевченка.

Інститутом української літератури ім. Т. Г. Шевченка підготовлено два томи академічного видання творів Т. Г. Шевченка, які вийшли з друку. Це видання подає звірений з автографами і першоджерелами повний текст творчості народного поета. Це перша спроба дати повністю визволене від фальсифікації та перекручень видання. В зв'язку з 125-річчям з дня народження Т. Г. Шевченка інститут підготував до друку, поза планом, ряд масових видань його творів.

[...]⁷. Інститутом української літератури ім. Т. Г. Шевченка видано масову фотовиставку «Життя, творчість і революційна діяльність Т. Г. Шевченка» (150 ілюстрацій і три друкованих аркуші тексту). Закінчено і здано на редагування «Літопис життя і творчості Т. Г. Шевченка» (повна хронологія), що є основою ще не складеної, але надто потрібної повної наукової біографії [Т. Г.] Шевченка. Вийшов з друку підготовлений інститутами історії України і української літератури ім. Т. Г. Шевченка збірник «Боротьба українського народу проти польської шляхти в творчості Шевченка»¹, де кожний твір супроводжується історичними коментарями.

Важливу роботу провів Інститут мовознавства по вивченню мови Т. Г. Шевченка. Складено картотеку лексики [Т. Г.] Шевченка, в якій виписані на картки всі слова, вжиті [Т. Г.] Шевченком в його поезіях. Написано також статті з питань лексики і мовного стилю Т. Г. Шевченка.

В Інституті українського фольклору складено «Збірник зразків народної творчості про Т. Г. Шевченка»². В роботі досліджено взаємовплив поезії [Т. Г.] Шевченка і фольклору.

Кабінет по вивченню єврейської радянської літератури, мови та фольклору виконав роботу «Мова перекладів Т. Г. Шевченка», яка встановлює адекватність передачі поезії [Т. Г.] Шевченка єврейською мовою і висвітлює питання словотвору, фразеології і синтакси відповідно до української мови. Поза планом проведено редагування творів [Т. Г.] Шевченка єврейською мовою.

В тематичний план шести інститутів Відділу суспільних наук на 1939 р. було включено надзвичайно важливу роботу по підготовці підручників та учбових посібників, які потрібні вищій школі, широкій сітці наших учбових закладів і для самоосвіти.

¹ Так у документі. Можливо мається на увазі праця: Шевченко Т. Г. Історичні поезії. Боротьба українського народу проти шляхетської Польщі в XVI–XVIII ст. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1939. – 136 с.

² Так у документі. Правильно: Шевченко в народній творчості. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1940. – 192 с.

Інститут економіки працював над підготовкою учбового посібника для вузів з економічної географії УРСР. Складено програму учбового посібника і приступлено до збирання матеріалів. У цій роботі беруть участь інститути: геологічних наук, зоології, ботаніки, гідрології і кафедра економічної географії Київського державного університету.

Інститут археології працював над складанням учбового посібника з історії України з найдавніших часів до X століття для вузів. Інститут закінчив складання учбового альбому пам'ятників матеріальної культури історії України періоду Київської Русі (для вузів і середніх шкіл).

Інститут мовознавства провів роботу щодо підготовки підручника з сучасної літературної української мови для вузів. Закінчено роботу «Русский литературный язык первой половины XIX века», яка використовуватиметься як підручник з історії російської мови для вузів. Щодо підручника з історії мовознавства для вузів – у 1939 р. виконано два розділи: мовознавство стародавнього сходу і мовознавство античного суспільства.

Інститут українського фольклору склав хрестоматію з українського фольклору для університетів і педінститутів.

[...]*7

Інститут мовознавства закінчив роботу по складанню російсько-українського словника (60 тисяч слів), який друкується. Проведено підготовчу роботу по складанню українсько-російського словника. Кабінет по вивченню єврейської радянської літератури, мови та фольклору закінчив підготовку українсько-єврейського словника на 50 тисяч слів.

Крім того, по окремих інститутах протягом 1939 р. було виконано ряд таких основних важливих робіт.

Інститут економіки закінчив перехідну роботу «Розвиток і основні завдання стахановського руху», а саме: по чорній металургії, вугільній, взуттьовій і мукомольній промисловостях.

Внаслідок виконання цих робіт вивчені особливості стахановської організації праці в зазначених галузях і накреслені шляхи дальшого розвитку стахановського руху.

В галузі народногосподарського використання природних ресурсів здано до друку роботу «Комплексне використання природних ресурсів Донбаса», яка визначає основні шляхи комплексного використання водних ресурсів басейнів Північного Дінця і рік Приазов'я. Робота використовується Наркоматом річного флоту СРСР для проектування транспортного засвоєння Північного Дінця, а також передається Південспецпроекту і Харківському облплану для використання при розв'язанні водогосподарських питань Харкова і Донбаса.

З економіки сільського господарства виконано роботу «Основні завдання механізації та електрифікації сільського господарства в третій п'ятирічці», де висвітлено питання поширення тракторних робіт і підвищення використання машинотракторного парку в МТС різної спеціалізації по сільськогосподарських зонах. Крім того, розроблено питання розвитку електрифікації сільського господарства і намічено першочергові об'єкти електрифікації в третій п'ятирічці. [...]*7

В наслідок обслідування багатьох колгоспів і окремих районів УРСР виконано роботу з розвитку колгоспної торгівлі. Висновки цієї роботи використані в Наркомторзі і Раднаркомі УРСР.

В Інституті історії України виконано роботи:¹ [...] ^{2,7}. З історії радянської епохи закінчено тему «Громадянська війна на Україні 1918–1920 рр.».

Поза планом інститут виконав чотири роботи, присвячені історії Західної України.

Інститут археології виконав ряд наукових робіт, присвячених пам'ятникам стародавнього кам'яного віку. Вивчення Новгород-Сіверської за розкопами 1936–1937 рр. і Осокорівської² палеолітичних стоянок виявило, вперше в науці, цінні матеріали з цього періоду. По новому кам'яному віку дослідження неолітичної стоянки порожистої частини Дніпра за розкопами Дніпрельстанівських експедицій 1927–1932 рр. дало великий матеріал для характеристики суспільства низького і середнього ступеня варварства на території України.

Виконано значний комплекс робіт, зв'язаний з Ольвією і сучасним їй грецьким населенням. Відкрито пам'ятники, які з'ясовують характер торгівлі, релігії і інших галузей вивченого періоду, а також досліджено взаємовідносини греків із скіфами, практичне значення для народного господарства має робота по вивченню складу античних лаків і їх репродукції з метою використання в соціалістичній промисловості (цю роботу інститут передбачає закінчити в 1940 р.). На 1939 р. припадають найбільш удалі експерименти, що набагато наблизили позитивне розв'язання цього завдання.

Вперше інститут розпочав роботу по вивченню пам'яток слов'янських племен, яка має велике наукове і громадсько-політичне значення в розв'язанні проблеми походження російського, українського і білоруського народів. Протягом звітного року провадилась робота по вивченню стародавнього Києва і Київської Русі.

Інститут української літератури ім. Т. Г. Шевченка, в зв'язку з юбілейною датою великого сатирика революційної демократії [М. Є.] Салтикова-Щедріна, закінчив монографію про твір «Історія одного міста», яка пояснює характер твору як сатири на сучасність 50–60-х років XIX століття, розкриває його політичний зміст і дає розгорнутий коментарій окремих розділів.

В галузі наукового вивчення спадщини класиків української літератури підготовлено до друку невідомі листи М. [М.] Коцюбинського, і невідомі матеріали і твори П. [А.] Грабовського.

Інститут українського фольклору в галузі вивчення радянського фольклору виконав дві теми. Інститут закінчив перехідну з 1938 р. роботу по складанню збірника кращих зразків українського фольклору, створеного за роки радянської влади, з відповідними коментаріями. В передмові до збірника освітлено процес розвитку радянського фольклору і всіх його особливостей. В передмові і коментаріях до збірника «Українська пожовтнева народна сатира та гумор»³ досліджено особливості нової народної сатири.

Інститут виконав також дуже цінні роботи⁴ [...] ².

Кабінет по вивченню єврейської радянської літератури, мови та фольклору працював над дослідженням творчості класика єврейської літератури

¹ Загальна кількість праць – 3.

² Помилка в документі. Правильно: Осокорівської.

³ Так у документі. Можливо мається на увазі праця: Українська народна сатира і гумор. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1940. – 340 с.

⁴ Загальна кількість праць – 2.

Шолом-Алейхема – в зв'язку з 80-річчям з дня народження. Виконано п'ять робіт, які являють собою вперше проведені широкі дослідження мови й стилю Шолом-Алейхема. Виявлено народність і характер мовних засобів гумору письменника.

Здана до друку розпочата в 1938 р. робота «Зразки єврейської радянської народної пісні», яка висвітлює мовний і музичний характер єврейської радянської народної пісні і популяризуватиме кращі її зразки серед широких мас трудящих.

Бібліотека АН УРСР склала ановані покажчики виборочної літератури з питань підземної газифікації вугілля і швидкісного будівництва.

Підготовлено бібліографію монографічної і періодичної бібліотекознавчої літератури за 1935–1939 рр., якої досі не було. Ця робота має важливе значення для бібліотекарів.

Поза планом виконано такі бібліографічні покажчики:¹

[...]²

Рада по вивченню продуктивних сил²

Раду по вивченню продуктивних сил АН УРСР організовано в квітні 1939 р.

В 1939 р. основну увагу рада приділяла питанням координації таких комплексних проблем:

1) Народного господарського використання місцевих видів палива і природної енергії УРСР.

2) Проблеми водного господарства УРСР (Великий Дніпро, водне упорядження Донбаса і Криворіжжя, використання малих річок УРСР).

3) Використання природних багатств Сиваша і солоних водойм.

4) Боротьба з шкідниками в сільському господарстві.

Для цього були організовані відповідні комісії, а також скликались поширені наради, на яких обговорювались питання комплексу опрацювання зазначених проблем.

Конференції

В 1939 р. установами Академії наук було проведено п'ятнадцять наукових конференцій і сесій, з них:

1) Сім конференцій по Відділу фізико-хімічних і математичних наук: з питань ядерної фізики; з питань аналітичної хімії; з питань вивчення пегматитів і рідкісних елементів; в справі організації боротьби із зсувами в УРСР; з питань служби широти; з питань організації геофізичної служби в УРСР; по проблемі Великого Донбаса і Великого Кривого Рога.

2) Дві конференції по Відділу біологічних наук – з питань порівняльної біохімії і з проблеми гіпертонії.

3) Шість наукових конференцій і сесій по Відділу суспільних наук: поширена сесія, присвячена питанню розгрому шведів під Полтавою; сесія по вивченню історії Західної України; конференції з питань вивчення історії України – а) первісно-громадського ладу, б) трипільської культури, в) античної епохи; конференція кобзарів і лірників³.

В конференціях брали участь найвидатніші вчені країни.

Відзначено велику роль конференцій в обміні досвідом наукової роботи, підсумовуванні наукових здобутків і накресленні шляхів дальших дослідних робіт з

¹ Загальна кількість праць – 3.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Рада по вивченню продуктивних сил УРСР.

³ Див.: Розділ Фотодокументи, фото № 33.

розглянутих проблем. Вони мають дуже важливе значення для координації робіт між різними інститутами і для скеровування наукових працівників на розв'язання найважливіших наукових проблем.

Багато які з цих конференцій мають всесоюзне значення (конференція з проблем ядерної фізики, питань служби широти, з проблеми гіпертонії, з історичних і археологічних проблем тощо).

Про роботу Президії

В 1939 р. відбулось 28 засідань Президії Академії наук УРСР.

Всіх питань було заслухано 385.

Питань науково-оперативного порядку (організація інститутів, лабораторій, структура інститутів, скликання конференцій, організація роботи відділів, підготовка до сесій) було 53. Щодо підбору кадрів і затвердження їх було поставлено 46 питань. Наукових питань за звітний період на Президії заслухано 52.

В 1939 р. слухались доповіді: Інституту гірничої механіки (два рази), Карадагської біологічної станції, Інституту хімії, Інституту ботаніки, відділу технології води Інституту органічної хімії і технології, Інституту українського фольклору, про рафінування алюмінію, про синтез метанолу, про використання місцевих видів палива, про водопостачання Донбаса, а також тематичні плани інститутів відділів з доповідями відповідних відділів.

По підготовці наукових кадрів і аспірантури було заслухано 26 питань. По підвищенню кваліфікації наукових співробітників – 5. Спеціальних питань по підготовці випуску підручників – 3 (підручники¹ Інституту української літератури², Інституту історії України і Інституту економіки). [...]^{*7}

Видавничі справи – 27 питань (по Редакційно-видавничій раді і Видавництву).

Питань, які стосуються Бібліотеки АН УРСР, було 8. По труддисципліні стояло 7 питань. [...]^{*7}

В минулому році було скликано 7 сесій Академії наук УРСР [...]^{*7}.

Всього наукових доповідей на сесіях Загальних зборів і відділів АН УРСР за 1939 р. було 130.

Крім того, провадились окремі сесії відділів Академії наук УРСР і окремих інститутів з науковими доповідями.

Підсумки

В 1939 р. ми мали певне поліпшення планування і організації науково-дослідної роботи, що має свій відбиток: а) в більшому зосередженні наукових сил на провідних роботах, обумовлених завданнями третьої п'ятирічки; б) в розгортанні ряду нових важливих напрямів роботи; в досягненні дальших позитивних наслідків у боротьбі з багатотемністю; г) в проведенні перших практичних заходів щодо справжнього комплексування спільних робіт інститутів; д) в проведенні ряду важливих робіт за завданнями державних органів; е) в кращому виконанні тематичних планів минулого року; є) в розгортанні роботи по розгляду на Президії Академії наук проходження і наслідків наукових робіт окремих інститутів по суті.

Все це свідчить про поліпшення наукового керівництва в інститутах і з боку Президії. Проте справа дальшого зміцнення наукового керівництва по кожному

¹ Див.: Розділ Фотодокументи, фото № 38.

² Так у документі. Правильно: Інститут української літератури ім. Т. Г. Шевченка.

інституту і відділах і по Академії наук в цілому має дуже важливе вирішальне значення для успішного розвитку роботи АН і кожного її інституту.

Зокрема, слід звернути увагу на поліпшення роботи відділів. В 1939 р. більшість відділів спромоглися успішно провести роботу по розгляду тематики інститутів на 1940 р. і підсумовуванню роботи на 1939 р. Відділи – суспільних наук, біологічних наук, технічних наук. Все ж відділи Академії наук ще не стали цілком тим важливим чинником наукового керівництва й організації наукової роботи, яким вони повинні бути в системі Академії.

Відділи ще не встановили живого, щільного зв'язку з інститутами, щоб знати їх насущні потреби й хиби в роботі, щоб своєчасно вживати заходів до усунення цих хиб і своєчасно подавати інститутам справжню практичну допомогу в їх роботі.

Бюро відділів ще не налагодили справи систематичного розгляду робіт інститутів по їх суті, заслуховуванню звітів і доповідей інститутів про хід виконання провідної тематики інститутів і по визначенню державної ваги наукових досягнень.

Відділи повинні організувати роботу по систематичному скликанню наукових пленумів і сесій відділів, зокрема виїзних, у стінах інститутів, а також спільних міжінститутських наукових конференцій. Одним з центральних завдань відділу є піднесення роботи по координації спільних робіт між інститутами, боротьба з багатотемністю і налагодження комплексного всебічного опрацювання провідних наукових проблем, які висуває практика соціалістичного будівництва.

Відділи повинні всіляко сприяти просуванню наукових досягнень у практику народногосподарського будівництва і організувати роботу по пропаганді їх серед широких кіл робітників, колгоспників і радянської інтелігенції.

Відділи повинні конкретніше і ефективніше працювати в галузі підвищення кваліфікації наукових працівників і визначати планомірні конкретні заходи, скеровані на те, щоб дійсно допомогти науковим працівникам у підвищенні кваліфікації і захисті дисертацій на вчений ступінь. Має бути розв'язано питання про надання права присуджувати вчені ступені кандидата і доктора наук ще кільком інститутам. [...] ^{*7}

Розв'язання відповідальних завдань, покладених на відділи АН, вимагає створення в кожному відділі широкого активу наукових працівників, академіків і членів-кореспондентів; актив цей треба систематично залучати до роботи бюро відділу.

Одним з першочергових завдань відділу є створення ради відділу, накреслення плану робіт бюро і ради відділу на цілий рік і налагодження своєї роботи. [...] ^{*7}

Аналіз підсумків роботи за 1939 р. доводить, що, не зважаючи на певні успіхи в галузі боротьби з багатотемністю, не було ще потрібної цілеспрямованості в роботі, достатньої концентрації сил на найважливіших темах. Було дуже багато дрібних питань, що призводило до недостатньо ефективного використання сил і можливостей, а в деяких випадках і до зайвого витрачання наших ресурсів.

Значним кроком уперед є організація комплексних робіт. Цій справі Президія АН приділяла особливу увагу. В тематичному плані 1940 р. ми маємо ряд загальноакадемічних комплексних проблем. Координації і комплексуванню робіт інститутів сприяла також робота Ради по вивченню продуктивних сил. Але в цьому напрямі зроблені лише перші кроки. Ще немає достатньої ув'язки в тематиці різних інститутів по комплексних проблемах; ще не забезпечена потрібна

організаційна єдність в роботі з цих проблем; відділи ще не поставили роботу по комплексних проблемах на ту височінь, якої ця робота вимагає; деякі інститути, вважаючи комплексні теми не основними, а якимись підкидьками, намагаються скоротити ці теми, кадри, кошти. Таке ставлення до комплексних робіт абсолютно неприпустиме.

Комплексне опрацювання наукових проблем, що забезпечує планомірне використання в роботі методів різних галузей знання і високу ефективність дослідної роботи, при повсякчасному керівництві Президії, відділів, дирекції інститутів і громадськості АН зробить з Академії дійсно науковий заклад.

Ми маємо інститути, в яких треба поліпшити структуру і усунути недостатню визначеність профіля інституту в цілому чи окремих його складових частин. Питання чіткого визначення профіля і структури стоїть перед Інститутом органічної хімії і технології. Важливе значення має питання про дальший напрям роботи Інституту гірничої механіки. Питання про напрям робіт і організаційну побудову треба розв'язати щодо секторів геофізики і кліматології Інституту геологічних наук. Свій напрям робіт має визначити і сектор гідротехніки Інституту гідрології. Не вирішено остаточно питання про Ботанічний сад¹.

Серйозну увагу питанням профіля і структури мають приділити цього року нові інститути Академії наук: Інститут енергетики, Інститут металургії², Інститут мінеральної сировини³, Український фізико-технічний інститут.

Загальне завдання всієї Академії і кожного її інституту – мати перспективну програму науково-дослідних робіт, щільно зв'язаних з висунутими у третьому п'ятирічному плані завданнями народногосподарського і соціально-культурного будівництва.

[...]⁶

Порівнюючи з минулим, ми маємо значні просування вперед по шляху теоретичного узагальнення, назбираного довгими роками роботи експериментального матеріалу. Такі досягнення ми маємо в різних галузях фізики, хімії, біології, геології, математики, технічних і суспільних наук.

Але робота наших інститутів щодо наукового синтезу емпіричного експериментального матеріалу просувається занадто повільно.

Крім того, в роботі наших інститутів трапляються інші хиби; наприклад, іноді встановлені наукові закономірності не зв'язуються з практичними завданнями. Роботи прикладного характеру часто мають певний відбиток випадковості, занадто затягуються і переносяться з року в рік. [...]¹

Накреслювані інститутами заходи щодо практичного застосування наукових досягнень зовсім недостатні, роботи часто закінчуються лише оголошенням наслідків, а цього занадто мало. Ми повинні вжити всіх заходів, щоб впровадити добуті наслідки у виробництво, у практику.

[...]⁷

Для поліпшення роботи інститутів, піднесення якості робіт директори інститутів повинні особливу увагу звернути на проведення таких заходів:

¹ Так у документі. Мається на увазі: Ботанічний сад Інституту ботаніки.

² Так у документі. Правильно: Інститут чорної металургії.

³ Створений відповідно до постанови РНК УРСР від 3 лютого 1940 р.

- а) приділити особливу увагу опрацюванню провідних і комплексних проблем;
- б) організувати роботу по перевірці виконання тематичного плану в процесі роботи по темі;
- в) підвищити (разом з громадськістю) трудову дисципліну;
- г) вжити всіх потрібних заходів для залучення нових академіків і членів-кореспондентів до органічної роботи в інституті;
- д) опрацювати конкретні плани підвищення кваліфікації співробітників, захисту працівниками інституту дисертацій на одержання вченого ступеня;
- е) не припускати таких явищ, щоб за рахунок основної тематики провадились позапланові роботи, і в разі потреби на протязі року розпочати нові роботи, не передбачені за затвердженням сесією АН планом, вносити відповідні корективи в план і подавати їх на затвердження Президії;
- є) налагодити систематичну роботу вченої ради інституту в питаннях не тільки організаційних, але, насамперед, наукових, щоб піднести наукове життя інституту; регулярно скликати пленуми інститутів, загальноінститутські виробничі наради, конференції тощо; [...]»⁷;
- ж) встановити потрібні зв'язки з галузевими інститутами, щоб дійсно забезпечити провідне місце інститутів АН у відповідних галузях науки;
- з) вживати всіх потрібних заходів до координації робіт з інститутами Всесоюзної академії наук;
- и) встановити тісні зв'язки з наркоматами і Держпланом для щільної ув'язки тематики з потребами соціалістичного будівництва і для застосування наслідків наукових робіт на практиці.

Важливими умовами дальшого розгортання робіт Академії наук є також:

- а) ліквідація відставання експериментально-технічної бази ряду інститутів, поширення й реконструкція наукових лабораторій на основі обладнання новітнім устаткуванням, вимірювальними приладами, потрібними матеріалами, хімікатами, реактивами;
- б) планомірне розгортання нового будівництва і забезпечення відповідним приміщенням ряду інститутів, розвиток яких упирається в недостатність або повну відсутність потрібних приміщень (Інститут ботаніки, Інститут гірничої механіки, нові інститути АН, інститути хімічних наук, інститути суспільних наук, зокрема Інститут фольклору¹, Кабінет єврейської радянської літератури, мови і фольклору);
- в) створення експериментальної бази в природі² для біологічних інститутів;
- г) поліпшення справи забезпечення співробітників АН житловою площею, маючи на увазі, що цілий ряд співробітників АН зовсім не мають житлової площі і що даліше залучення нових позаміських кадрів, а також переїзд академіків упираються в житлову справу;
- д) поліпшення видавничої справи і усунення відставання поліграфічної бази, забезпечення Видавництва фондами паперу, перенесення друкарні АН з теперішнього цілком непридатного приміщення в інше, поновлення її потрібним устаткуванням.

¹ Так у документі. Правильно: Інститут українського фольклору.

² Так у документі.

Підсумовуючи, можна сказати, що в роботі Академії наук є багато позитивного, що повинно стати за зразок для відсталих, але ще більше хиб, для боротьби з якими потрібні зусилля не тільки Президії і бюро відділів, а й усього колективу АН, всієї її громадськості.

[...]*⁶

Сапегін А. О. Наукова робота Академії наук в 1939 р. // Вісті АН УРСР. – 1940. – № 4–5. – С. 5–37.

№ 110

ПІДСУМКИ РОБОТИ АКАДЕМІЇ НАУК УРСР ЗА 1940 р.¹

Акад. А. О. Сапегін

[...]*¹

Головні умови роботи Академії наук УРСР в 1940 р.

Поряд з усім народним господарством помітно просунулася вперед за звітний рік і радянська наука [...]*¹.

1940 р. в житті Академії позначився тим, що більшість новообраних академіків і членів-кореспондентів включилась у роботу інститутів, у наслідок чого зміцнено цілий ряд ділянок роботи АН, а також розгорнуто роботу в нових напрямках. Академія наук УРСР має тепер у своєму складі 66 академіків і 68 членів-кореспондентів.

Одною з найважливіших умов роботи минулого року є дальший якісний ріст кадрів АН. Колектив Академії становив на початок 1941 р. 3100 чол., з них наукових працівників 1200 і понад 900 чол. науково-допоміжного персоналу. Якісний ріст кадрів АН виявився, зокрема, в збільшенні питомої ваги групи старших наукових працівників і в абсолютному збільшенні кількості осіб, що одержали науковий ступінь. Кількість наукових працівників зросла за рік з 927 до 1200 чол., а кількість старших наукових співробітників – з 409 до 606, – у півтора рази. Кількість наукових працівників, що мають вчений ступінь, зросла з 379 до 495 чол. Важливим показником поліпшення діяльності Академії, наближення її роботи до потреб соціалістичної промисловості є збільшення питомої ваги групи співробітників Академії, які працюють у галузі фізико-хімічних і технічних наук. Кількість наукових і науково-допоміжних працівників цих двох відділів збільшилась з 37 до 50 % загального складу наукових співробітників і науково-допоміжного персоналу АН УРСР.

Поліпшилася справа підготовки кадрів. Поряд з ростом загального числа аспірантів збільшилась питома вага докторантської аспірантури: загальна кількість аспірантів збільшилась з 192 до 268, кількість докторантів зросла з 34 до 52 чол. Роботою минулих років підготовлено перший масовий випуск аспірантів у цьому році.

В 1940 р. уряд УРСР вперше розглянув план науково-дослідних робіт Академії наук і дав свої вказівки про напрями їх, що сприяло дальшому піднесенню роботи АН.

¹ Доповідь на сесії АН УРСР 21.V.1941. Склала Планова комісія АН. – *Примітка в документі.*

Організовано три нових інститути¹, які повинні вивчати проблеми соціалістичної важкої індустрії: металургії, енергетичного господарства і промислового використання мінеральної сировини.

Створено відділи інститутів суспільних наук у Львові², які повинні сприяти піднесенню суспільних наук у західних областях УРСР.

Отже, замість 23 інститутів у 1939 р. Академія наук мала в 1940 р. 26 інститутів і ряд нових відділів у Львові, Харкові і Дніпропетровську.

Дуже важливою обставиною для поліпшення роботи Академії на протязі двох останніх років були зміни в територіальному розташуванні наукових закладів. Кілька років тому всі інститути АН зосереджувались у Києві. Тепер маємо нові центри розміщення академічних закладів: Харків (Інститут енергетики, Інститут чорної металургії, відділ місцевих видів палива Інституту органічної хімії і технології³ і ін.), Дніпропетровськ (Інститут фізичної хімії⁴, Інститут гірничої механіки, Дніпропетровський відділ Інституту чорної металургії і ін.) і Львів (відділи інститутів суспільних наук, Інституту математики, Інституту органічної хімії і технології, Природничий музей⁵ і ін.).

Щодо кількості співробітників інститути, розташовані в нових центрах, посідають помітне місце серед колективу АН. Витрати на ці інститути становлять значну суму в загальному бюджеті Академії (див. таблицю на стор. 5).

У зв'язку з поширенням роботи і розгортанням нових напрямів її створено в ряді інститутів АН – 20 нових відділів і секторів і 5 нових груп.

Уперше в 1940 р. розгорнуто комплексні роботи з важливих народногосподарських проблем.

Поліпшилась експериментально-технічна база багатьох інститутів. Введено в експлуатацію ряд нових лабораторій.

Питома вага позакиївських інститутів у загальній масі наукових співробітників Академії і в загальному її бюджеті

	На 1 січня 1939 р.	На 1 січня 1940 р.	На 1 січня 1941 р.
По кадрах			
Кількість наукових співробітників АН УРСР	772	972	1200

¹ Маються на увазі установи, створені в структурі АН УРСР у листопаді 1939 р. – лютому 1940 р.: Інститут чорної металургії, Інститут енергетики, Інститут мінеральної сировини.

² Так у документі. Маються на увазі створені згідно з постановою РНК УРСР від 2 січня 1940 р. № 39 у м. Львів відділи: Інституту української літератури ім. Т. Г. Шевченка, Інституту економіки, Інституту історії України, Інституту мовознавства та Інституту археології.

³ Тут і далі – так у документі. Правильно: Інститут органічної хімії і хімічної технології.

⁴ Тут і далі – так у документі. Правильно: Інститут фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського.

⁵ Так у документі. Правильно: Науково-природознавчий музей.

В тому числі:				
В позакиївських інститутах	абс[олютна] вел[ичина]	63	141	301
	у % до заг[альної] кількості	8,2	14,5	25,0
По бюджету		1939 р.	1940 р.	1941 р. (останній варіант плану)
Бюджет АН УРСР в тис. крб		21 511,0	29 009,0	35 813,7
В тому числі:				
Позакіївських інститутів	абс[олютна] вел[ичина] у % до бюдж[ету] АН	2081,5	7053,2	9439,5
		9,7	24,3	26,4

Фінансування робіт Академії за держбюджетом збільшилось з 17,8 млн крб в 1938 р., 21,5 млн крб в 1939 р. до 29 млн крб в 1940 р.

Найважливіші наукові досягнення Академії наук УРСР в 1940 р.

Академія наук має за минулий рік ряд важливих досягнень теоретичного і практичного значення. Про це докладно доповідали нам відділи Академії і Рада по вивченню продуктивних сил¹. Нагадаємо коротенько основне.

В 1940 р. опрацьовано 434 теми, випущено з друку понад 100 робіт, обсягом 1,4 тис. аркушів.

Президія АН організувала минулого року комплексні роботи по проблемах: нафтоносності УРСР, народногосподарського використання місцевих видів палива, боротьби з шкідниками сільського господарства, освоєння малих річок, народногосподарського використання соляних водойм УРСР, рідкісних елементів і кольорових металів, боротьби з корозією металів і ін.

В галузі теорії конструювання машин і споруд розроблено всім тепер відомий новий метод швидкісного автоматичного зварювання під шаром флюсу.

Дано наукове обґрунтування запасу міцності конструкцій каркасу Палацу Рад СРСР.

Опрацьовувалась нова технологічна схема гідромеханізації гірничих робіт (замість гідромонітора застосовано комбайн з двома окремими гідромоніторами).

Розгорнуто нові роботи в галузі чорної металургії і енергетики.

Опрацьовувались питання вторинної електронної емісії, знайдено новий фотоелемент, важливий для практики.

Дослідження в галузі вивчення атомного ядра, розробка методів одержання та застосування сантиметрових і дециметрових хвиль, вивчення надпровідності металів і стопів при низьких температурах і високих тисках, дослідження фізичних явищ у кристалах і ін. – сприяли розвиткові науки у відповідних ділянках фізики і знайшли належну високу оцінку.

¹ Так у документі. Правильно: Рада по вивченню продуктивних сил УРСР.

Значні успіхи маємо в галузі дослідження ізотопів, каталітичних процесів і нових методів фізико-хімічного аналізу, які запроваджено на багатьох заводах.

Наслідки наукової роботи в галузі одержання рідкісних та кольорових металів, боротьби з корозією металів і досліджень катодних явищ знайшли відповідну оцінку на конференціях і нарадах фахівців.

Позитивні наслідки одержано в галузі органічної хімії і технології щодо гідрування бурого вугілля, одержання синтетичного дубила¹ з торфу, дослідження нових засобів боротьби з буряковим довгонощиком, впровадження в текстильну промисловість досягнень по дослідженню української текстильної сировини і ін.

В 1940 р. маємо помітне просування вперед у галузі досліджень природничих ресурсів країни. Завдяки багаторічним роботам Інституту геологічних наук в кооперації з розвідковими² організаціями, встановлена наявність промислової нафти в Ромнах, виявлені нові перспективні райони для промислового розвідування на нафту в межах Дніпровсько-Донецької западини.

Встановлено наявність залізорудних структур на великих площах у Кременчуцькому районі, які геологічною структурою подібні до родовищ криворізького типу. Виявлено нові родовища різних кам'яних порід, пегматитів, жильного кварцу, потрібного для алюмінієвої промисловості УРСР.

Опрацьовано ряд питань промислового використання мінеральних ресурсів (технологія топлення базальтів, виготовлення керамічних газових горілок і ін.).

З водогосподарських проблем розроблено розрахункові схеми побудови річних³ гідрографів, питання автоматизації і вибору раціональних типів турбін для гідростанцій малої і середньої потужності; закінчено роботи по вивченню режиму стоку басейнів [р.] Північного Дінця⁴ та Північного Приазов'я.

В галузі сільського господарства, зокрема в справі боротьби з буряковим довгонощиком, розгорнуто роботи по розробленню нових біологічних і хімічних методів боротьби з шкідником. Знайдено ефективні принадні препарати для обризування і обпилювання рослин, розроблено методику вивчення хемотаксисів і досліджено дію різних отрут. Удосконалено технологію одержання і застосування відомих інсектицидів⁵-кремнефторидів натрію. Одержано нові ефективні засоби боротьби з буряковим довгонощиком на базі відходів органічних виробництв. Деякі з цих інсектицидів є одночасно добривом.

Одержано важливі наслідки по підвищенню продуктивності сільськогосподарських культур.

Для боротьби з бруцельозом сільськогосподарських тварин виготовлено новий діагностичний препарат – антиген за [А.] Буавеном, кращий за досі відомі. Виготовлено антиретиккулярну цитотоксичну сироватку для лікування і профілактики бруцельозу.

В галузі вивчення біохімізму мускульної роботи закінчено детальні дослідження причин сприятливого впливу кислоти годівлі⁶ на працездатність мускулів.

¹ Так у документі.

² Так у документі. Мається на увазі: розвідувальними.

³ Так у документі. Мається на увазі: річкових.

⁴ Так у документі. Мається на увазі: р. Сіверський Донець.

⁵ Тут і далі – так у документі. Правильно: інсектицидів.

⁶ Так у документі.

Підготовлено для передачі харчовій промисловості ефективний метод відновлення хлібопекарських властивостей муки з зерна, ураженого клопом-черепашкою, і поліграфічній – новий метод виготовлення клею шляхом часткової заміни солоду тваринною амілазою з відходів бійні. Після [на]півзаводського випробування підготовлено до передачі харчовій промисловості вилучені активні термо-резистентні штами оцтовокислих бактерій. Опрацьовано для передачі Наркомрибпрому наслідки роботи по вивченню основних промислових риб Дніпра.

В галузі теоретичної медицини з великим успіхом продовжено в клінічних умовах застосування антиретиккулярної цитотоксичної сироватки при захворюванні на рак, ревматизм, шизофренію і при переломах кісток. Підготовлено умови до застосування в 1941 р. антиретиккулярної цитотоксичної сироватки для старих людей. Виявлено ефективні наслідки трансплантації консервованої холодною шкіри при захворюванні на рак і т. д.

Проведена велика робота по застосуванню в установах НКОЗ УРСР коклюшного і стафілококового бактеріофагів.

В галузі теоретичних питань біології розпочато дослідження механізму реакції Пастера¹, вивчено групу активаторів катепсину, виявлено нові особливості структури нервової системи і особливості обміну вуглеводів у ній, закінчено групу робіт по вивченню закономірностей онтогенезу (за роботу автор нагороджений премією ім. [О. О.] Ковалевського²). Закінчено нові етапи у вивченні закономірностей історичних змін у формі і функціях тваринних органів.

В галузі суспільних наук продовжувалась підготовка підручників і учбових посібників для вузів, зокрема закінчено складання економічної географії УРСР для середньої школи та самоосвіти, посібника з історії України з найдавніших часів до XIII ст., курсу сучасної української мови, першого тому курсу історії української літератури, короткого курсу історії України.

Проведено значну роботу по складанню словників: російсько-українського, українсько-російського, польсько-українського, російсько-єврейського, німецько-українського і англо-українського.

Підготовлено III і IV томи академічного видання творів Т. Г. Шевченка. Здано до друку тринадцять томів ювілейного видання творів І. [Я.] Франка⁴⁵⁾, решта дванадцять томів має бути закінчена в 1941 р.

Вивчено розміщення окремих галузей народного господарства УРСР і виявлено хиби розміщення, що затримують його розвиток.

З археології та історії УРСР, на підставі опрацювання археологічних розкопів, опубліковано вперше нові матеріали з найдавніших часів до XIII ст. Виконано роботи з історії революційного руху в XIX ст. і громадянської війни на Україні.

Вперше по-новому освітлено питання історії української мови, зокрема, споріднені явища в слов'янських мовах. На підставі опрацювання матеріалів діалектологічних експедицій по окремих районах УРСР вивчено особливості української живої народної мови.

Виконано роботи по систематизації і вивченню народних мелодій, зокрема, про вплив народної пісні на творчість І. [Я.] Франка.

¹ Так у документі. Мається на увазі: «ефект Пастера».

² Премія ім. О. О. Ковалевського – наукова нагорода АН СРСР, заснована в 1940 р. за визначні досягнення у галузі ембріології.

Значний інтерес має укладання першої частини атласу матеріальної культури західних областей УРСР.

Досліджено мову і стиль єврейських письменників: Шолом-Алейхема і [Д. Р.] Бергельсона; виконано також роботу з історії єврейського народного театру. [...] ^{*1}

Виконання тематичного плану за 1940 р.

[...] ^{*1}. Тематичний план Академії в 1940 р. не можна вважати цілком виконаним. За планом мали опрацювати 889 тем, опрацьовувалось же 873. Закінчити в звітному році треба було 557 тем, фактично ж закінчено 434.

[...] ^{*7}

Розглядаючи кількісні показники виконання плану, треба мати на увазі, що в науковій роботі особливе значення має якісна оцінка підсумків робіт, по суті одержаних наслідків. Треба пам'ятати, що не завжди кількісні показники відповідають дійсним наслідкам роботи щодо їх теоретичного і практичного значення.

Крім того, мають бути ураховані і позапланові роботи. Поза планом установи Академії наук опрацьовували минулого року 201 роботу, серед яких є багато важливих і великих. Так: Фізико-технічний інститут розробив і виготовував апаратуру для одержання важких іонних потоків з метою поділу ізотопів; Інститут фізичної хімії працював над каталітичним очищенням повітря від домішок ацетилену; Інститут будівельної механіки розробляв статистичну теорію втоми металів; Інститут економіки виконав роботи з питань організації колгоспного виробництва, які буде вміщено в посібнику з сільського господарства; Інститут історії України працював над визначенням дат утворення міст УРСР і обласного районування північної Буковини і Бессарабії. Але більшість позапланових робіт – це дрібні роботи.

З цього видно, що боротьба за виконання тематичного плану АН УРСР в 1940 р. була недостатня.

Виконання плану в частині тематики, яку треба було закінчити у звітному році, по різних відділах неоднакове.

	1939 р.				1940 р.			
	Заплановано	Виконано	% виконання	Позапланових робіт	Заплановано	Виконано	% виконання	Позапланових робіт
Всього по АН	437	365	81,5	138	557	434	78,0	201
В тому числі:								
Відділ фізико-хімічних і математичних наук	135	115	85,2	39	173	133	76,9	95
Відділ біологічних наук	148	135	91,2	45	185	159	85,9	40
Відділ технічних наук	36	27	75,0	19	64	43	67,2	11
Відділ суспільних наук	109	84	77,1	30	122	86	70,5	55

У Відділі біологічних наук фактично закінчено 86 % кількості тем, які треба було закінчити за планом, у Відділі фізико-хімічних і математичних наук – 77 %; у Відділі суспільних наук – 71 %. На останньому місці стоїть Відділ технічних наук, що закінчив 67 % кількості тем, які заплановано було закінчити; бюро відділів повинні зробити висновки з цих показників.

Проте сумарні дані по відділах не є показовими. В центрі нашої уваги має бути інститут як основна науково-організаційна ланка в системі Академії. З 30 установ АН тематичні плани виконано в основному в 20 одиницях. 10 установ, що недовиконали плану, – це велика частина всієї Академії; до того ж часто неповне виконання плану припадає на важливі роботи, замість яких опрацьовано позапланові завдання.

[...]*⁷

З другого боку, маємо інститути, наслідки роботи яких можуть бути прикладом передової радянської науки.

Інститут клінічної фізіології, керований лауреатом Сталінської премії акад. О. О. Богомольцем, має, як відомо, на протязі ряду років великі досягнення в області вивчення реактивності організму при нормальних і патологічних умовах. Інститут розробляє величезні щодо їх значення для теоретичної і клінічної медицини проблеми. Наприклад, проблема ролі фізіологічної системи сполучної тканини в патологічному процесі, проблема боротьби з передчасним старінням організму і проблема лікувальної тканинної трансплантації. В наслідок дослідної роботи інституту ним запропоновано і розроблено новий метод лікування ряду хвороб за допомогою антиретиккулярної цитотоксичної сироватки. Всебічно вивчено питання теорії і практики переливання крові. Інститут систематично скликає наукові конференції, які мають всесоюзне значення. В 1940 р. інститут цілком виконав свій тематичний план. Надрукував 11 робіт – коло 300 арк. Весь склад старших наукових співробітників має вчені ступені. Три члени інституту одержали Сталінські премії.

Інститут електрозварювання, керований лауреатом Сталінської премії акад. Є. О. Патоном, має загальновідомі досягнення. Основою цих досягнень було правильне наукове керівництво і найщільніша ув'язка теорії і практики. Практичне застосування наукових робіт – головний критерій їх якості. Другою особливістю організації роботи цього інституту є комплексна розробка наукових питань у самому інституті. Кооперування співробітників, їх об'єднання провадилось по об'єктах роботи; наприклад, група зварних вагонів, група зварного судобудівництва і ін., що забезпечувало всебічне розв'язання питання.

Інститут електрозварювання має досягнення великого державного значення. Він виконав свій тематичний план, план впровадження робіт у практику та видавничий план. Робота інституту широко відома; його консультаціями користуються багато заводів, трестів і науково-дослідних установ. Роботи інституту по швидкісному автоматичному зварюванню наведені [...] ¹ як приклад передової радянської науки.

Тому дуже важливим є завдання усунути хиби в роботі інституту щодо підготовки наукових кадрів і одержання ними вчених ступенів.

Особливо уважно нам треба розглянути причини невиконання тематичного плану і відставання по окремих інститутах. [...] ⁷

Інститут мінеральної сировини опрацював кілька позапланових завдань, що мають практичне значення (питання про глинисті суспензії, технологічний процес топлення базальтів, виготовлення керамічних газових горілок і ін.). [...]»⁷

Інститут будівельної механіки – один з тих інститутів Академії наук, які мають важливі наукові здобутки.

[...]»⁷

Помітне поліпшення роботи маємо в інститутах Відділу суспільних наук.

Інститут економіки у звітному році виконав свій план. Підготовлено учбовий посібник з економічної географії УРСР для вузів. Для обговорення проспекту цього посібника було проведено відповідну конференцію. Виконано кілька робіт про розміщення важливих галузей народного господарства. Надруковано вісім книг (94 авт[торських] арк.) з питань стахановського руху і підвищення продуктивності праці, використання водних ресурсів Донбасу і ін[ш.], а також здано до друку сім книг (124 авт. арк.). Проведено значну роботу по підвищенню наукової кваліфікації співробітників. Десять наукових працівників захистили кандидатські дисертації.

Проте перед Інститутом економіки стоїть важливе завдання: розгорнути опрацювання теоретичних проблем соціалістичної економіки. Інститут повинен приділити максимум уваги вивченню економіки заводів, колгоспів і окремих районів для узагальнення досвіду передових підприємств і досягнень передових людей соціалістичного виробництва.

Успішно виконав свій тематичний план Інститут історії України. Значним досягненням його є надрукований короткий курс історії України, де вперше дано [...]»¹ систематизований виклад історії України. Інститут закінчив авторську роботу по підготовці перших трьох томів підручника з історії України для вузів і написав один розділ останнього, четвертого тому. У звітному році вийшли з друку 8 робіт (70 авт[торських] арк.) і здано до друку 7 робіт (76 авт[торських] арк.), підготовлених інститутом, зокрема, роботи про визвольну боротьбу українського народу проти шляхетської Польщі, книга про громадянську війну на Україні (1918–1920 рр.) і ін. Три наукових співробітники захистили кандидатські дисертації, а один – докторську. Інститут поширив кооперування і зв'язки з науковими установами. В 1940 р. інститут провів сесію, присвячену питанням історії радянського періоду УРСР.

[...]»⁷

Боротьба за цілеспрямований план науково-дослідних робіт

Аналізуючи причини невиконання плану, треба насамперед звернути увагу на питання керівництва науковою роботою.

[...]»¹

Формальне керівництво, яке має місце в багатьох випадках, відсутність систематичної перевірки виконання тематичних планів, розпоряджень директорів, ухвал учених рад, постанов Президії АН, незадовільна організація експериментально-технічної бази – це найважливіші причини незадовільного виконання планів в деяких інститутах. Є випадки, коли керівники установ АН живуть поза Києвом і фактично відірвані від роботи своєї установи, а тому керівництво їх має іноді формальний характер. Так, два керівники важливих відділів Інституту мінеральної сировини живуть поза Києвом – один у Харкові, другий в Москві. Відділ шевченко-

знавства та відділ радянської літератури Інституту української літератури¹, група історії України радянського періоду Інституту історії України, сектор етнографії Інституту українського фольклору і інші зовсім не мають наукових керівників.

Іноді керівництво секторами, групами доручається менш кваліфікованим науковим працівникам, академіки ж і члени-кореспонденти стоять осторонь від керівної роботи в інститутах.

[...]^{*7}

Налагодити правильне керівництво і планомірно розподілити кадри іноді трудно через хиби внутрішньої структури деяких інститутів: роздрібненість відділів і секторів, громіздкість, відірваність одного відділу від другого, іноді наявність зайвих, невиправданих структурних одиниць. Структурна комісія, призначена для впорядкування цієї справи, ще і досі не одержала потрібних матеріалів від багатьох інститутів.

Свою громіздкістю відзначаються окремі установи Відділу біологічних наук. Деякі структурні одиниці мають лише завідувача. В Інституті зоології, поряд із складністю і роздрібненістю структури, є групи, представлені тільки одним науковим співробітником. Інститут ботаніки – це механічне об'єднання секторів, які по суті можуть бути окремими інститутами, а поряд з цим частина відділів надто роздрібнена. Все це значно ускладнює наукове керівництво роботою.

В Інституті геологічних наук і досі не розв'язано питання про організацію робіт з геохімії. Конференція по рідкісних і кольорових металах і конференція з питань хімії дали свої вказівки в цій справі; треба сподіватися, що вони будуть ураховані, і важливе питання про правильну організаційну побудову робіт з геохімії буде розв'язане.

[...]^{*7}. Взагалі треба сказати, що Інститут чорної металургії, організований лише наприкінці 1939 р., вже тепер має громіздку структуру. Він складається з п'яти секторів, з них один (доменний) – в Харкові, другий (загальної металургії) – в Києві, а три (сталетопний, металознавчий і прокатки та волочіння) – в Дніпропетровську. Доменний сектор, що міститься в Харкові, має групу рафінування чавуну, більшість співробітників якої працює в Києві, при чому наукове керівництво співробітниками цієї групи на місці було покладене не на керівника групи, що живе в Москві, а на завідувача сектору загальної металургії. [...]^{*7}

В Інституті мовознавства існував сектор української діалектології в складі одного керівника. А тим часом питання української живої народної мови є складовою частиною при вивченні української мови. Тому відокремлювати сектор української діалектології від сектору української мови недоцільно. Їх треба злити, організувавши групу української діалектології в секторі української мови.

Отже, треба переглянути внутрішню структуру інститутів Академії наук, забезпечити правильне наукове керівництво і зосередити сили на провідних ланках наукової роботи. Інститути, які не подали структурній комісії потрібних матеріалів, повинні зробити це негайно.

Важливою хобою в організації наукової праці, науковому керівництві є багатотемність, багатопроблемність, що веде до розпорошення сил. Від цього знижується якість роботи, не забезпечується потрібна ефективність її, роботи затягуються на кілька років, переходячи з року в рік без істотних результатів.

¹ Так у документі. Правильно: Інститут української літератури ім. Т. Г. Шевченка.

На протязі останніх років, особливо ж у звітному році, Академія провадила боротьбу з багатотемністю, намагаючись зосередити сили навколо центральних проблем і провідної тематики. Проведена робота дала певні позитивні наслідки. По всіх інститутах можна відзначити краще пов'язання робіт з актуальними проблемами практики соціалістичного будівництва і більше зосередження наукових сил на найважливіших ланках. По більшості інститутів АН стабілізовано основні напрями; розвинено комплексні роботи по ряду важливих проблем; ліквідовано в основному багатотемність; внесено значні зміни в розміщення кадрів і в розподіл матеріальних ресурсів: збільшилась питома вага інститутів фізико-хімічних і технічних наук в загальній масі наукових працівників і в бюджеті Академії наук.

Питома вага інститутів фізико-хімічних і технічних наук у загальній масі наукових співробітників Академії і в загальному її бюджеті

	На 1 січня 1939 р.	На 1 січня 1940 р.	На 1 січня 1941 р.
По кадрах			
Кількість наукових співробітників АН УРСР	772	972	1200
В тому числі:			
В інститутах фізико-хімічних наук:			
абс[олютна] вел[ичина]	163	238	320
у % до заг[альної] кільк[ості]	21,1	24,5	26,7
В інститутах технічних наук			
абс[олютна] вел[ичина]	87	112	189
у % до заг[альної] кільк[ості]	11,3	11,5	15,8
По бюджету			
Бюджет АН в тис. крб	21 511,0	29 009,0	35 813,7
В тому числі:			
Інститути фізико-хімічних наук			
абс[олютна] вел[ичина]	3344,9	7314,6	8445,3
у % до бюдж[ету] АН	15,5	25,2	23,6
Інститути технічних наук			
абс[олютна] вел[ичина]	1982,4	3510,1	5706,7
у % до бюдж[ету] АН	9,2	12,1	15,9

Все це свідчить про поліпшення роботи і підсилення її цілеспрямованості. Однак, все ще занадто багато тем опрацьовується в кожному інституті, занадто багато розгортається напрямів досліджень. Зосередження сил ще не піднесено на таку височінь, щоб наукові колективи інститутів могли швидко, з найменшими витратами сил і засобів і максимальними наслідками, розв'язувати складні наукові проблеми.

Так, в Інституті геологічних наук група академіків, членів-кореспондентів і старших наукових працівників становила на початок звітнього року 54 особи, а опрацьовувалося коло 100 тем; в Інституті ботаніки ця група становила 35 осіб, опрацьовувалося 55 тем; в Інституті зоології 28 осіб опрацьовували коло 80 тем.

Для зосередження наукових сил на провідних проблемах треба відповідно розмістити кадри. А тим часом в ряді інститутів АН сили роздрібнені, і часто другорядні ділянки краще забезпечені кадрами і в кількісному, і в якісному відношенні, ніж провідні ділянки.

Цілеспрямованість плану забезпечується не тільки відповідним розміщенням наукових сил, а також і єдністю всієї тематики, реальними взаємозв'язками між темами, наявністю стрижневих ліній, які скріплюють всю тематику інституту. Але часто плани по проблемі являють собою механічне складання не зв'язаних між собою тем.

Розпорошення сил виявляється також у неповному виконанні плану за рахунків позапланових, іноді дрібних робіт.

Як уже зазначалось, по Академії наук не закінчено в 1940 р. понад 120 планових тем, замість того виконано більше 200 позапланових різних завдань, з яких багато – дрібних, що не мають важливого або принципового значення для інститутів АН. Загальні збори мають сказати тут своє рішуче слово і заборонити інститутам розпочинати будь-яку позапланову роботу за рахунок планової без ухвали Президії. Розпорошення сил приводить до затягування робіт на тривалий період. Теми, що можуть бути виконані за рік, часто розтягуються на кілька років.

Перед Академією наук УРСР стоїть головне завдання – визначити провідні напрями своєї роботи і намітити найважливіші для потреб народного господарства теми [...]»¹. Отже, кожний інститут повинен ще раз переглянути свій тематичний план, поповнити й змінити його. Треба зосередити сили на великих роботах, спрямованих на реальну допомогу з боку Академії господарському і культурному будівництву нашої країни. Провідні роботи мають бути поставлені під особливий контроль директорів інститутів, Президії і всієї громадськості АН.

Багато шкодить також нерівномірна робота багатьох наукових працівників протягом року. В окремих інститутах спостерігається певна сезонна динаміка продуктивності наукової праці, хоч робота ніяк не зв'язана ні з кліматом, ні з порою року. Дуже часто перший квартал витрачається на різні підготовчі заходи: складання звіту, програми тощо. Часто і в другому кварталі робота провадиться мляво. Зате після профвідпустки, десь у четвертому кварталі, починається штурмівщина. Не треба доводити, що такий, з дозволу сказати, графік не сприяє піднесенню якості наукової роботи і своєчасному розв'язанню поставлених наукових завдань. У науковій роботі особливо потрібна рівномірність, методичність, наполегливість. Лише ці умови забезпечують успіх наукового дослідження. Інститути повинні покінчити з безплановістю, нерівномірністю, штурмівщиною і забезпечити планомірне розгортання наукової роботи – за певним календарним планом, за задалегідь опрацьованим графіком.

Оцінюючи наслідки наукової роботи, ми ставимо в центрі нашої уваги питання про якість наукової продукції, про її теоретичну і практичну цінність. Проте, не в усіх інститутах провадиться боротьба за якість наукової продукції. Іноді зовсім недостатня увага приділяється навіть доброякісності самих звітів. У цьому відношенні дуже характерні звіти окремих інститутів, де є які завгодно дані, але нема

головного – висвітлення змісту самої суті здобутого і його наукового, народногосподарського і соціально-культурного значення. Наведемо приклади із звітів. [...]»⁷

В річних звітах багатьох інститутів, особливо Відділу суспільних наук, не дано якісної характеристики виконання плану, тобто оцінки тематики по суті, переважають лише кількісні показники.

Боротьба за якість наукової продукції вимагає насамперед правильного обліку роботи за її змістом, правильного висвітлення наслідків її і перспектив практичного та наукового застосування. [...]»⁷. Звіт про наукову роботу повинен бути дійсно науковим звітом. Дати науковий звіт про досягнуті наслідки за їх змістом – це перший обов'язок кожного директора інституту і кожного наукового працівника перед Академією, перед державою і громадськістю.

Про комплексні роботи

В 1941 р. вперше були організовані комплексні роботи по Академії наук. Опрацьовувались проблеми важливого народногосподарського значення. Ми вже говорили про позитивні наслідки цих робіт у 1940 р. В цьому році ці роботи розвиваються, поширюються старі і розгортаються нові. 40 % колективу наукових співробітників Академії працює над комплексними темами.

[...]»⁷. По Відділу фізико-хімічних і математичних наук є цілий ряд спільних робіт великого теоретичного і народногосподарського значення, зокрема по фізико-хімічних методах аналізу, вивченні властивостей речовин при високих тисках, по проблемах каталізу, по сучасних проблемах фізики і фізичної хімії – ізотопії і по проблемі урану і т. д. [...]»⁷.

Перед Відділом біологічних наук стоїть завдання організувати комплексну міжінститутську роботу по вивченню ряду проблем охорони здоров'я людини. Назріла також потреба в організації ряду спільних робіт між відділами Технічних і Фізико-хімічних та математичних наук, а також між відділами Біологічних і Фізико-хімічних та математичних наук.

Кожний інститут і Академія наук у цілому повинні виявити велику ініціативу в розгортанні комплексних робіт, об'єднанні наукових сил для всебічного опрацювання провідних наукових проблем третього п'ятирічного плану.

У зв'язку з цим, слід відзначити позитивну діяльність Ради по вивченню продуктивних сил у справі організації комплексних робіт, скликання наукових конференцій з питань розвитку продуктивних сил і налагодження зв'язків з плановими і господарськими організаціями. [...]»⁷

Кооперування наукової праці по основних проблемах не може обмежуватися лише інститутами АН. Потрібне об'єднання наукових сил у масштабі СРСР, а тим часом питання про налагодження співробітництва з Академією наук СРСР ще не зовсім розв'язане. По багатьох проблемах встановлені ділові зв'язки інститутів АН УРСР з інститутами АН СРСР: по проблемах міцності, місцевої енергетики, гідрології і ін. Але цього ще занадто мало. Є ще багато спільних проблем, по яких не налагоджена потрібна координація і кооперування. Ряд інститутів фізико-хімічних наук встановив контакт з окремими установами АН СРСР в питаннях: вивчення атомного ядра, моторного палива, геохімії, корозії металів, кольорових і рідкісних металів, по проблемі урану, ізотопії і ін. Але планомірного кооперування не налагоджено. Немає потрібного кооперування з АН СРСР в питаннях електро-металургічного одержання алюмінію (інститути: металургії, загальної і

неорганічної хімії АН СРСР і ін.), одержання ацетилену з природних і промислових газів, в питаннях органічного синтезу в цілому (Інститут органічної хімії АН СРСР) і ін. У Відділі біологічних наук можна вказати чимало проблем, які є спільними для АН СРСР і АН УРСР, проте, вони не опрацьовуються спільно. Не координовані спільні проблеми Інституту гірничої механіки в галузі автоматизації, Інституту чорної металургії – в галузі використання бідних руд, відновлення хромистих руд при витоплюванні феростопів, вишукання нових марок спеціальних сталей і феростопів і ін.

Об'єднання наукових сил Радянського Союзу, спільне опрацювання методами різних галузей науки найважливіших проблем – один з основних принципів радянської науки. Президія АН цього року вжила всіх потрібних заходів до координації напрямів роботи і налагодження кооперування з інститутами АН СРСР. Але ми ще не маємо потрібних наслідків, бо бюро відділів і в цьому році не виявили потрібної в цій справі активності. В інтересах піднесення якості роботи і її ефективності треба, нарешті, в цьому питанні досягти корінного перелому. Таке завдання стоїть перед Академією наук УРСР, а також перед Академією наук СРСР.

Треба зазначити, що Президія АН УРСР організовано надіслала всі тематичні плани до відповідних відділів і інститутів АН СРСР з проханням провести ряд спільних нарад для координації робіт. Проте, такі наради не організовано і навіть своїх планів більшість інститутів АН СРСР нам не надіслала.

Видавнича робота

В 1940 р. інститути АН УРСР здали до друку 160 робіт, обсягом 1758 авт. арк., проти 1939 р. більше на 345 арк.

По всіх відділах АН, крім Відділу технічних наук, здача продукції до друку збільшилась:

	1939 р.	1940 р.	Збіль- ш[ення] у %
Відділ фізико-хімічних і математичних наук	210	353	68,1
Відділ біологічних наук	555	735	32,4
Відділ технічних наук	108	108	–
Відділ суспільних наук	363	441	21,5
По всіх відділах	1413	1758	24,4

У звітному році надруковано ряд важливих наукових праць, як от: [...] ^{*1}; збірник робіт, присвячений пам'яті акад. Л. В. Писаржевського; перший том відомого три-томного видання «Руководство по патологической физиологии» за редакцією акад. О. О. Богомольця; другий том видання «Флора УРСР»; атлас бактерій; ряд книжок з питань автозварювання; короткий курс історії України; роботи з питань росту продуктивності праці і економіки УРСР; збірник досліджень з історії греко-скіфського міста Ольвії і багато важливих праць у журналах і окремими монографіями.

[...] ^{*6,7}

Експериментально-технічна база

Одною з найважливіших передумов розвитку робіт Академії наук є зміцнення експериментально-технічної бази. Ряд ділянок не забезпечений потрібним устаткуванням, в інших потрібна модернізація, перебудова експериментальної бази на основі новітньої техніки. Поширення експериментально-технічної бази здійснюється часто безпланово. Потрібний чіткий перспективний план капітального будівництва, відповідно до основних науково-дослідних завдань, що стоять перед АН.

Загальні збори вже зазначали, що для скорішого і більш успішного розв'язання основних проблем Академії наук УРСР на 1941 р. інститутам Відділу фізико-хімічних¹ і Відділу технічних наук не вистачає належного сучасного устаткування, що вимірні² прилади і устаткування, які є тепер у розпорядженні деяких інститутів Академії (хімії, фізики, будівельної механіки, органічної хімії і технології), морально застаріли і в значній мірі гальмують виконання важливої провідної тематики.

Не створено ще експериментальної бази в новоорганізованих інститутах: чорної металургії, енергетики і мінеральної сировини; нові інститути не забезпечені приміщеннями. Приміщення, що їх займають інститути Відділу фізико-хімічних і математичних наук і деякі інститути Відділу технічних наук в повній мірі не відповідають умовам, які потрібні для проведення науково-дослідної роботи, і не можуть забезпечити розгортання нових лабораторій.

По Відділу біологічних наук є дуже велика потреба в створенні сільськогосподарської бази і поширенні віварію для дрібних тварин, щоб розгорнути роботи по боротьбі з бруцельозом. Треба збільшити пропускну здатність токсикологічної лабораторії. Гостру потребу в лабораторних приміщеннях відчуває Інститут ботаніки.

Розширення наукової роботи Академії вимагає поліпшення справи постачання інститутам матеріалів і устаткування.

Треба звернути особливу увагу на збутові організації, які ставлять Академію наук у групу другорядних споживачів і отоварюють виділені їй фонди в останню чергу, і домогтися, щоб всім постачальникам було дано вказівки про припинення цієї практики.

Тут слід також відмітити іноді підвищені і часто зовсім не обгрунтовані заявки на матеріально-технічне постачання. Вартість замовленого всіма інститутами устаткування і матеріалів на 1941 р. становить орієнтовно понад 6 млн крб, а тим часом фактичні фінансові можливості на придбання устаткування і матеріалів дорівнюють лише 3 млн крб.

[...]⁵

Ставлячи завдання зміцнити експериментальну базу інститутів АН на основі новітніх досягнень науки, треба разом з тим приділити увагу правильному використанню наявного устаткування.

В ряді інститутів іноді цінне й дефіцитне устаткування використовується дуже мало, а тим часом інші інститути відчують у ньому гостру потребу. [...]⁵

Тому ми просимо Загальні збори дати Президії директиву організувати перегляд матеріалів і апаратури по підлеглих Академії наук установах для виявлення лишків і передачі їх тим інститутам, яким вони потрібні.

¹ Так у документі. Правильно: Відділ фізико-хімічних і математичних наук.

² Так у документі. Мається на увазі: вимірювальні.

Про поліпшення роботи відділів

Часто виникає перед нами дуже важливе питання про роботу бюро відділів, і Президія АН цьому питанню приділяє немало уваги. Загальні збори повинні ще раз звернути увагу на цей важливий фактор у всій нашій організаційній роботі. Безперечно, бюро відділів щодали поліпшують свою роботу, особливо це стосується бюро Відділу суспільних наук, але, на жаль, в їх роботі ще немає того корінного повороту, який потрібний. Серед хиб роботи бюро відділів треба відзначити основну, найважливішу – це відсутність активного впливу бюро відділу на роботу інститутів, на її зміст і напрями.

Відділ розглядає тематичні плани інститутів, але він ще не відіграє активної ролі у визначенні напрямів роботи інституту і його провідних тем; він не організовує роботи по спільних комплексних проблемах у межах відділу і між відділами; не організовує впровадження наукових досягнень у практику соціалістичного будівництва. Відділи заслух[ов]ують звіти інститутів, але в недостатній ще мірі виявляють потреби і хиби в їх роботі, щоб дійсно допомогти інститутам поліпшити свою роботу і більш наблизити її до актуальних господарських і культурних завдань.

Відділи повинні стати виріш[аль]ною ланкою в організації керівництва науковою роботою щодо її суті і якості. Тепер, після організації вчених рад відділів, треба сподіватися, що останні зможуть розв'язати ці найважливіші завдання.

Про перспективний план

[...]^{*1} перед Держпланом СРСР [поставлено] завдання опрацювати генеральний план розвитку народногосподарського будівництва на п'ятнадцять років. Перспективний план, розрахований на тривалий час, потрібний і в науковій роботі. Відсутність такого плану заважає цілеспрямованому керівництву і зосередженню наукових сил на провідних ланках наукової роботи. Кожний інститут і Академія наук у цілому повинні скласти перспективний план робіт, нерозривно зв'язаний з загальним планом соціалістичного будівництва.

Перспективний план наукових робіт має бути складений при участі широких мас наукових працівників УРСР. В ньому повинні знайти відбиток вимоги Держплану і наркоматів, їх запити до вищого наукового закладу УРСР – Академії наук.

Академія має взяти активну участь в опрацюванні величезного п'ятнадцятирічного плану народногосподарського будівництва. Зокрема, потрібно по багатьох питаннях узагальнити довгорічні дослідження і на цій основі зробити практичні висновки, що їх можна було б використати при складанні генерального плану народногосподарського будівництва.

[...]^{*1} треба перебудувати наукове керівництво і організацію наукової праці. Треба підняти керівну роль директора, трудову дисципліну в нашому колективі і творчу ініціативу наукових працівників у всіх інститутах.

[...]^{*1,6}

Сапегін А. О. Підсумки роботи Академії наук УРСР за 1940 р. // Вісті АН УРСР. – 1941. – № 4. – С. 3–27.

Історія Національної академії наук України. 1938–1941. Документи і матеріали. – Київ, 2003. – С. 308–326.

1941 рік¹

№ 111²

ЗВІТ ПРО РОБОТУ АН УРСР ЗА ПЕРШЕ ПІВРІЧЧЯ 1941 р.

Экз. единственный³

Одна из самых молодых Академий наук, Академия наук УССР, выросла [...]»¹ в одно из крупнейших научно-исследовательских учреждений мира.

Основной структурной единицей Академии наук являются научно-исследовательские институты. В настоящее время, не считая филиалов и отделений, в Академии наук УССР насчитывается 29 институтов.

Для осуществления конкретного руководства работой институтов институты объединяются в 4 отдела: Отдел общественных наук, Отдел физико-химических и математических наук, Отдел биологических наук и Отдел технических наук.

В состав Отдела общественных наук входят институты: Ин[ститу]т археологии, Ин[ститу]т истории Украины, Ин[ститу]т украинской литературы им. Т. Г. Шевченко, Ин[ститу]т языковедения, Ин[ститу]т украинского фольклора, Ин[ститу]т экономики и Кабинет по изучению еврейской советской литературы, языка и фольклора.

Отдел физико-химических и математических наук объединяет институты: Ин[ститу]т математики, Ин[ститу]т физики, Физико-технический институт в Харькове, Ин[ститу]т химии, Ин[ститу]т органической химии и технологии, Ин[ститу]т физической химии в Днепропетровске, Ин[ститу]т минерального сырья, Ин[ститу]т геологических наук и Полтавскую гравиметрическую обсерваторию с филиалом – карпатская обсерватория.

В состав Отдела биологических наук входят институты: Ин[ститу]т ботаники, Ин[ститу]т зоологии, Ин[ститу]т гидробиологии, Ин[ститу]т микробиологии, Ин[ститу]т биохимии, Карадагская биологическая станция и Ин[ститу]т клинической физиологии.

4-й отдел – Отдел технических наук – объединяет следующие институты: Ин[ститу]т электросварки, Ин[ститу]т строительной механики, Ин[ститу]т черной металлургии в Харькове с филиалом в Днепропетровске и Киеве, Ин[ститу]т гидрологии, Ин[ститу]т энергетики в Харькове с Киевским филиалом и Ин[ститу]т горной механики в Днепропетровске.

Как самостоятельное учреждение при Академии наук – Библиотека Академии наук УССР, одна из богатейших в мире, насчитывающая свыше 6 миллионов томов.

Из года в год растет бюджет Академии наук. За последние 11 лет он вырос почти в 50 раз и в настоящее время составляет 36 097 000 рублей.

Растет и количество научных сотрудников. Только за прошлый год, в связи с пополнением Академии 4-мя новыми крупными институтами, количество научных сотрудников возросло с 972 до 1200 человек. В числе их 495 сотрудников имеют ученую степень доктора и кандидата наук. Число сотрудников, имеющих

¹ У зв'язку з відсутністю загального звіту АН УРСР за 1941 р. упорядниками включено до видання 3 звітні документи структурних підрозділів Академії. Див. док. № 111–113.

² Див. док. № 112–113.

³ Словосполучення «Экз[емпляр] единственный» вписано та підкреслено від руки.

ученую степень, за 1940 год возросло на 116 чел[овек], свидетельствуя о качественном росте научных кадров Академии наук.

Велика работа Академии наук и по подготовке аспирантских кадров. Количество аспирантов кандидатской аспирантуры составляет в 1941 году 205, количество аспирантов-докторантов – 54.

Стремясь как можно лучше выполнить задания правительства, [...] ¹ Академия наук УССР при составлении своих планов научной работы руководится прежде всего необходимостью способствовать разрешению важнейших проблем народно-хозяйственного значения.

[...] ¹

Когда дело идет о разрешении сложных проблем крупного народно-хозяйственного значения, то обычно возникает необходимость привлечь к разработке каждой отдельной проблемы ряд институтов для того, чтобы по возможности все-сторонне охватить и разрешить все вопросы, относящиеся к области данной проблемы. Такой подход вызывает необходимость комплексирования работ институтов и создания междуинститутских комплексных бригад, которым и поручается разработка запланированных Академией наук проблем.

Для всесторонней проработки проблемы, для критической оценки полученных результатов, для того, чтобы окончательно формулировать вытекающие из научной работы практические выводы, невозможно, однако, ограничиваться рамками работы хотя бы и многочисленной комплексной бригады. Необходимо поделиться достигнутыми результатами с[о] специалистами, работающими вне Академии наук УССР, сотрудниками академии наук союзной и республиканских академий наук, сотрудниками многочисленных научно-исследовательских институтов. С этой целью в Академии наук УССР широко практикуются созываемые независимо от сессии Общего собрания Академии наук и отделов, многочисленные конференции, посвященные отдельным проблемам, так называемые моно-проблематические конференции. Таких конференций запланировано Академией наук на 1941 год свыше 40. Некоторые из них созываются в начале года и уже состоялись. Это те конференции, которые созываются с целью путем всестороннего обсуждения обеспечить наибольший эффект намеченного конкретного плана разработки той или иной проблемы. В других случаях конференции собираются среди года для того, чтобы сообщить о полученных результатах и посоветоваться относительно дальнейшего направления работы, или же в самом конце года, и тогда на конференциях докладываются полученные результаты и подвергаются всестороннему рассмотрению в порядке критики и самокритики.

Опыт показывает, что в таких конференциях Академии наук УССР охотно принимают участие крупнейшие ученые нашего Союза. Немногочисленные по составу участники конференции представляют большой интерес благодаря их авторитетности.

Приведу несколько примеров. В феврале этого года по инициативе Ин[ститу]та химии состоялась конференция по коррозии металлов и способов борьбы с ней, в которой, кроме институтов физики, электросварки, Ин[ститу]та физической химии¹, Ин[ститу]та металлургии² Академии наук УССР, приняли участие

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Інститут фізической хіміі ім. Л. В. Писаржевского.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Інститут чорной металургії.

Коллоидно-электрохимический институт, Ин[ститу]т общей и неорганической химии и Ин[ститу]т металлургии Академии наук СССР, а также ряд различных крупных заводских предприятий.

В марте по инициативе Отдела физико-химических и математических наук и согласно указания Президиума Академии наук УССР была созвана конференция для обсуждения наиболее актуальных направлений работ в области химии и определения основных задач, стоящих на ближайшие годы перед химическими институтами Академии наук УССР. В этой конференции приняли участие авторитетнейшие сотрудники институтов: химии, физической химии, органической химии и технологии Академии наук УССР, Ин[ститу]та геологических наук, Ин[ститу]та минерального сырья Академии наук УССР, химических институтов Академии наук Союза ССР и Белорусской академии наук, ряда университетов, химических институтов, представители соответствующих отделов некоторых народных комиссариатов и т. д. Конференция обсудила причины отставания химической науки в ряде областей, имеющих существенное значение для нашей промышленности и сельского хозяйства, здравоохранения и т. д., и определила ближайшие задачи, на которых должны сосредоточить свое внимание высококвалифицированные химики, работающие как в Академии наук УССР, так и вне ее.

Успешно прошла созванная в марте Советом по изучению производительных сил Украины Академии наук УССР конференция по редким и цветным металлам. В ней приняли участие, кроме Ин[ститу]та геологических наук, Ин[ститу]та химии, Ин[ститу]та минерального сырья, Ин[ститу]та металлургии Академии наук УССР, сотрудники Академии наук СССР, Государственного ин[ститу]та редких металлов, Народный комиссариат цветных металлов и др.

В апреле месяце Ин[ститу]т геологических наук провел комплексную конференцию по вопросам дальнейшего изучения нефтеносности УССР, определившую объем и характер исследовательской работы в этой области в летний сезон 1941 года.

Не имея возможности перечислять проблематику всех запланированных конференций, приведу еще только несколько примеров для того, чтобы показать, что проблематика конференций, созываемых Академией наук УССР, относится как к различным областям техники и природоведения, так и к области развития украинской культуры [...]*¹.

Отдел технических наук созывает в конце сентября конференцию по вопросам производства и использования высококачественных сталей, в которой примут участие, кроме институтов металлургии, строительной механики и электросварки Академии наук УССР, также Институт металлургии Академии наук СССР, Институт машиноведения Академии наук СССР, Харьковский институт металлов¹, Институт стали [...] в Москве², Днепропетровский металлургический институт и др.

По Отделу биологических наук состоялась в мае месяце конференция по флоре и фауне, имеющая всесоюзный характер. Такой же всесоюзный характер имеет и конференция, созываемая по инициативе Ин[ститу]та клинической физиологии

¹ Так у документі. Правильно: Украинский научно-исследовательский институт металлов Наркомата черной металлургии СССР.

² Так у документі. Правильно: Московский институт стали Наркомата черной металлургии СССР.

и Института биохимии в конце года по практически весьма важному вопросу об адаптации организма человека к повышенному и пониженному атмосферному давлению.

Многочисленные конференции из области археологии, истории Украины, языковедения, истории литературы и по изучению украинского фольклора созывает в 1941 году Отдел общественных наук Академии наук. Некоторые из этих конференций уже состоялись.

Характер конференций имеют и выездные сессии отделов Академии наук УССР в[о] Львове, где уже организован ряд отделов институтов общественных наук и организуется живая связь и привлечение к совместной работе с Академией наук УССР наиболее выдающихся специалистов западных областей Украины по наукам техническим и по природоведению.

Инициативную роль в созыве конференций по проблемам большого народно-хозяйственного значения играет Совет по изучению производительных сил Украины. Кроме уже осуществленных им конференций, во второй половине 1941 года будет созвана конференция по проблеме реконструкции Днепра, в которой примут активное участие институты гидрологии, геологических наук, энергетики и экономики Академии наук УССР, а также Укргидроэлектропроект, Академия наук БССР, Наркомвод и Наркомзем УССР, Госплан УССР и Союза ССР, а также конференция по эрозии почв и борьбе с нею и некоторые другие.

Ежегодно Академия наук УССР созывает 3–4 раза в год Общее собрание Академии наук для заслушивания и утверждения отчета о проделанной работе, плана работ на следующий год и ряда отчетных докладов о достигнутых результатах в области наиболее важных в научном и практическом отношении исследований, выполненных в институтах Академии наук.

Сессии отделов¹.

Отделы Академии наук созывают свои сессии значительно чаще, чем Общие собрания Академии наук. На этих сессиях обычно заслушивается ряд научных докладов, выполненных в институтах отдела, и таким образом весь коллектив научных сотрудников данного отдела получает возможность судить о результатах научной работы входящих в состав отдела институтов.

Кроме того, отделы созывают сессии, посвященные отдельным вопросам, способствуя активации коллективной разработки институтами важных в научно-практическом отношении проблем, а также сессии, посвященные историческим датам крупнейших деятелей науки и культуры или открытий, имеющих в истории науки ведущее значение.

Нет никакой возможности в кратком докладе изложить план Академии наук на 1941 год в деталях. Печатный план этих работ с указанием их исполнителей занимает в сокращенном виде книжку в 200 страниц.

О направлении работ Академии наук прежде всего можно составить себе представление по комплексным проблемам, разработка которых намечена и проводится институтами Академии наук в 1941 г.

Приведу названия некоторых из этих комплексных проблем.

Над проблемой нефти в УССР Академия наук работает уже в течение ряда лет. Работы Академии наук в этой области указали ряд нефтеносных районов на

¹ Словосполучення «Сессии отделов» вписано від руки.

Украине и дали ряд практических консультаций по разработке нефти в районе Ромны-Исачки. Как известно, данные исследований геологов Академии наук целиком подтвердились на практике. В декабре 1940 года в Ромнах начал действовать первый мощный нефтяной фонтан. Однако, это еще вторичная нефть. Разведка еще не преодолела слоев, отделяющих буровые скважины от глубоких нефтяных озер, расположенных, по-видимому, на глубине около 2-х км. Около Исачек Полтавской области академические геологи установили наличие нефти на относительно небольшой глубине. Весьма желательна интенсификация этих работ, принимая во внимание огромное народно-хозяйственное значение промышленной разработки нефти на Украине, как с точки зрения энергетического ресурса, так и в целях разгрузки транспорта, перевозящего нефть с далеких нефтяных промыслов.

В 1941 году будут проведены обследования новых геологических нефтеносных структур и научное обоснование промышленной разведки нефти в новых районах УССР. Одновременно Ин[ститут] органической химии и технологии установит характеристику украинской¹ нефти и наиболее целесообразные методы переработки ее, а Ин[ститут] минерального сырья и Ин[ститут] химии разработают способы цементации соленосных пород, что имеет большое значение для борьбы с обвалами при бурении нефтяных скважин.

К проблеме нефти примыкает запланированная на 1941 год проблема промышленного использования природных газов УССР. В этой работе примут участие, кроме Ин[ститута] геологических наук, Ин[ститут] минерального сырья, уже давший способ выработки труб для газопроводов из недефицитного сырья, заменяющих металлические трубы, и Ин[ститут] химии, который наметил разработку методов каталитического получения ацетиленов из метана и синтез[а] этанола и высших спиртов.

Большое место среди комплексных проблем в плане 1941 года занимает проблема использования местных видов топлива на Украине. Бригада, которая разрабатывает эту проблему, насчитывает около 40 научных сотрудников институтов: геологических наук, минерального сырья, горной механики, гидрологии, энергетики и органической химии и технологии. В задачу бригады входит изучение новых районов залегания местного топлива, проблема газификации местных видов топлива, разработка методов гидрирования бурого угля для получения одновременно с моторным топливом циклического химического сырья, а также полукоксования угля с последующим крекингом смолы. Параллельно Ин[ститут] минерального сырья будет изучать глины и каолины буроугольных месторождений, а институты горной механики и гидрологии разрабатывают способы осушения при прохождении шахт и методы горизонтального дренажа пльвунов в карьерах, а также другие вопросы техники добывания бурых углей.

К этой же проблеме примыкает успешно разрабатываемая проблема использования битуминозных сланцев. Весьма большое значение для народного хозяйства имеет проблема редких и цветных металлов. Основным заданием институтов Академии наук УССР на 1941 год в этой области является обнаружение новых ресурсов сырья для развития цветной металлургии на Украине и разработка рациональных методов выделения редких элементов и металлов из отходов производства и природного сырья.

¹ Слово «украинской» вписано від руки.

В этой проблеме кооперируются институты геологических наук, минерального сырья, Ин[ститу]т химии, а также вне Академии наук – Геологическое управление УССР и Ин[ститу]т редких металлов.

Работы в этой области так же, как и в области проблемы по использованию местных видов топлива, явятся продолжением и дальнейшим развитием работ, частично уже выпаленных¹ в 1940 году. Есть основания предполагать, что по окончании этих работ в 1941 году Академия наук будет иметь возможность вынести на обсуждение соответствующих организаций ряд практических предложений.

Серьезное народно-хозяйственное значение будет иметь также разработка проблемы соленых водоемов и соляных отложений на Украине.

Большая бригада в составе 50 научных работников – сотрудников институтов: зоологии, биохимии, ботаники, микробиологии, органической химии и технологии, Ин[ститу]та химии, Физико-технического института, работает над проблемой борьбы с вредителями сельско-хозяйственных растений и, в частности, над разработкой наиболее эффективных методов борьбы с свекловичным долгоносиком.

Предварительные работы, проведенные в 1940 году, дали возможность в 1941 году уже на больших опытных участках свекловичных плантаций подвергнуть сравнительному изучению эффективность различных методов (химического, биологического), разработанных экспериментально в лабораториях институтов Академии наук. Бригада надеется, что на основании этих опытов на будущий 1942 год она получит возможность рекомендовать соответствующим сельско-хозяйственным организациям ряд дешевых и эффективных методов борьбы с долгоносиком.

Назову еще одну из комплексных проблем, разрабатываемых в Академии наук УССР, – проблему эрозии почв и способов борьбы с ней. Здесь главная работа падает на институты ботаники, геологических наук и гидрологии.

Еще одна комплексная проблема – использование малых рек УССР – объединяет институты гидрологии, энергетики, гидробиологии и ботаники.

Мы говорили о комплексных проблемах, в разработке которых принимают участие различные институты отделов Академии наук. Однако, метод комплексирования работы практикуется также и между институтами, относящимися к одному отделу.

Такова, например, комплексная проблема изучения коррозионных процессов и способов борьбы с коррозией металлов, включающих 10 тем, разработку которых будет вести бригада в составе 18 научных сотрудников институтов: химии, физической химии и Ин[ститу]та физики.

Равным образом и в каждом институте существует целый ряд вопросов (проблем и тем), которые разрабатываются комплексно, т. е. в разработке которых принимают участие сотрудники различных отделов института.

Несомненная целесообразность такого комплексного внутриинститутского изучения какого-нибудь сложного и актуального вопроса заключается в том, что дает возможность изучить этот вопрос с помощью различных методов и, таким образом, охватить вопрос всесторонне.

Я уже указал на невозможность в краткой статье охарактеризовать не только отдельные темы, но даже и все проблемы, разработка которых стоит в плане институтов

¹ Так у документі. Правильно: выполненных.

Академии наук на 1941 год. Остановлюсь поэтому только на некоторых проблемах отдельных институтов, чтобы, таким образом, наметить основные характерные черты общего плана работ институтов Академии наук УССР.

Так, в Ин[ститу]те математики намечены для разработки в 1941 году две ведущие проблемы: одна из них имеет большое значение для применения в физике, механике, теории упругости. Это область функционального анализа. Другая проблема относится к области математической физики и должна дать широкие теоретические исследования, связанные с их практическим применением в области гидродинамики, расчета движения почвенных вод под гидротехническими сооружениями, в задачах электронной оптики и т. д.

Ряд других отдельных работ связан с задачами, выдвинутыми перед институтом хозяйственными организациями – Коломенским машиностроительным заводом, Куйбышевским гидроузлом и др.

Среди многих тем, изложение сущности которых в виду их специального характера в немногих словах было бы затруднительным, имеются и такие, значение которых не требует пояснения. Таковы, например, темы, относящиеся к теории прочности и стойкости сооружений и конструкций, среди которых ведущее значение имеет тема «Динамічна міцність та стійкість пружного ланцюгу авіаційного двигуна».

В Институте физики весьма большое значение имеет исследование в области физики полупроводников, а именно изучение физических явлений на границе полупроводников и металла в зависимости от тока, температуры и других факторов. Работа эта имеет большое значение для физики выпрямителей, фотоэлементов и др.

В области металлофизики укажу на темы по изучению явлений диффузии в металлах, имеющие значение для разрешения проблемы борьбы с коррозией.

В Институте физической химии разрабатываются весьма важные работы по вопросам кинетики и механизма химических реакций, разрабатываются методы физико-химического анализа, химия изотопов, проблема урана. Большое внимание уделено в тематике этого института вопросам катализа, играющего, как известно, большую роль в химической технологии.

Успешная работа Физико-технического института в области ядерной физики в этом году получает новый стимул и возможности дальнейшего развития благодаря разрешению строительства циклотрона.

В Институте химии, наряду с проблемами, носящими более теоретический характер (неводные растворы), разрабатываются в 1940¹ году проблемы изучения коррозионных процессов и методов борьбы с коррозией металлов, исследования электродных процессов при выделении металлов, вопросы кинетики и катализа, методы получения и изучения малоизученных неорганических соединений и др.

В Институте органической химии и технологии, кроме уже указанных работ, которые будут проводиться в порядке участия института в разработке комплексных проблем по химическому использованию бурого угля, по проблеме борьбы с свекловичным долгоносиком и др., разрабатывается ряд тем по вопросам синтеза различных типов ненасыщенных спиртов, изучение свойств различных видов текстильного сырья, темы, связанные с участием института в комплексной проблеме по использованию шелкового волокна дубового шелкопряда, изучение

¹ Помилка в документі. Правильно: 1941.

влияния химических обработок и окраски на хлопчатобумажное волокно, вопросы синтеза прочных красящих веществ и т. д.

Весьма велика программа работ Института геологических наук. Кроме участия в комплексных проблемах, о которых уже было сказано, запланирован ряд комплексных внутриинститутских тем, задача которых сконцентрирована на выяснении геологической структуры УССР и выяснении запасов ее полезных ископаемых.

Недавно организованный Ин[ститу]т минерального сырья среди других тем в 1941 году особое внимание уделит работе по получению глинозема из каолинов и глин для потребностей алюминиевой промышленности. Перед институтом поставлены также задачи разработки новых эффективных методов производства строительных материалов.

Полтавская обсерватория заканчивает составление гравиметрической карты УССР, по свидетельству геологов Академии наук являющейся по своей детальности и точности, среди подобных карт других стран, одной из лучших.

Несколько слов о работе институтов Отдела биологических наук.

Ведущей проблемой для своей работы в 1941 году Институт микробиологии¹ избрал проблему бруцеллеза. Чрезвычайно трудная для своего разрешения в полном объеме проблема бруцеллеза, ввиду его распространения, требует систематической работы над диагностикой, химиотерапией, изучения значения бактериофагии при бруцеллезе для его лечения и профилактики. В институте одновременно будет продолжаться работа по изучению бактериофагов и их практическому применению в борьбе с различными инфекциями.

Институт биохимии в 1941 году много внимания уделяет вопросам влияния пониженного атмосферного давления на биохимические процессы в тканях, комплексируя свою работу с группой Ин[ститу]та клинической физиологии, изучающей проблему адаптации организма к пониженному атмосферному давлению. Кроме того, в проблематике института необходимо отметить участие его в комплексной проблеме по борьбе с вредителями сельскохозяйственных растений, работы в области ферментов, имеющие значение для управления ферментативными процессами в промышленности и сельском хозяйстве, ряд работ по эволюционной биохимии и др.

Весьма важные задачи стоят перед Институтом ботаники Академии наук УССР. Ин[ститу]т уже имеет большие достижения в работе по проблеме управления онтогенетическим развитием растительных организмов с целью увеличения их продуктивности. Работы института в области фитогормонов пользуются широкой известностью и авторитетом как в СССР, так и за его пределами. Эта новая область чрезвычайно перспективна и обещает в дальнейшем своем развитии весьма важные результаты в области повышения урожайности. Весьма важные работы намечены также в Институте ботаники в области трансплантации и вегетативной гибридизации растений. Институт обеспечен многочисленными высококвалифицированными кадрами, среди которых ряд имен, пользующихся заслуженным всесоюзным авторитетом. Необходимое дальнейшее расширение работ этого института требует оказания ему помощи в отношении дополнительного оборудования

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Институт микробиологии и эпидемиологии им. Д. К. Заболотного.

и, в особенности, создания специальных теплиц, вегетационных домиков и лабораторий при них. Частичное удовлетворение этих потребностей обеспечено уже ассигнованиями на этот год. Эти ассигнования необходимо на 1942 год значительно увеличить, так как не приходится сомневаться в продуктивности и пользе для народного хозяйства тех результатов, которые будут получены. Приближается к концу и обширная работа института над изучением флоры УССР.

Институт зоологии Академии наук УССР уже давно приобрел авторитет своими исследованиями в области механики развития. Дальнейшая разработка проблем взаимоотношений между онто и филогенезом будет продолжаться и в 1941 году и выяснит ряд закономерностей в области эволюции организмов. В 1940 году Институт зоологии широко развернул работу по изучению условий развития важнейших вредных для сельского хозяйства насекомых и по обоснованию новых методов борьбы с ними. В 1941 году эта проблема занимает в Институте зоологии ведущее место.

План Института гидробиологии на 1941 год предусматривает дальнейшее изучение водоемов УССР, их растительных и животных ресурсов и тесно увязан с проблемами рыбного хозяйства на Украине, а также с рядом задач, выдвинутых санитарными организациями наших крупнейших городских центров.

Институт клинической физиологии намечает ряд работ, весьма важных как для развития теоретической медицинской науки, так и для клинической практики. Из обширной тематики института, выполнение которой обеспечивается многочисленными высококвалифицированными кадрами, укажу на работы по тканевой трансплантации, уже давшие в области пересадки роговицы от трупа и пересадки трупной кожи весьма важные практические результаты, далее – работы по изучению физиологии нервной системы, работы по патологии системы кровообращения, в частности по изучению генеза, профилактики и терапии гипертонической болезни, столь часто являющейся причиной преждевременного изнашивания человеческого организма и смерти, работы по генезу старости и профилактике преждевременного старения организма, а также уже упомянутые выше работы по адаптации организма к изменениям атмосферного давления.

Институт тесно увязывает свою работу с многочисленными клиниками и крупнейшими больницами не только УССР, но и Союза ССР.

Состоявшаяся в конце 1940 года конференция по физиологической системе соединительной ткани, а также недавние доклады выдающихся профессоров-клиницистов¹ по вопросу о практическом применении антиретиккулярной цитотоксической сыворотки на заседании бюро Ученого медицинского совета Наркомздрава УССР показали большое научно-практическое значение проводимых в институте работ в указанной области.

Среди работ институтов Отдела технических наук укажу прежде всего на работы Института электросварки, предусматривающие дальнейшее усовершенствование и внедрение в практику разрабатываемых институтом методов повышения эффективности сваривания путем механизации и автоматизации его процессов. Успешная работа института в указанной области получила высокую оценку правительства и в дальнейшем своем развитии обещает чрезвычайно плодотворные результаты для различных отраслей промышленности и большие миллионы рублей экономии.

¹ Слово «клиницистов» вписано від руки поверх закресленого слова «специалистов».

Весьма значительных результатов добился в своей работе и Институт строительной механики, пользующийся заслуженным доверием и авторитетом в СССР. Его работы в области расчета конструкций, динамической прочности металла и деталей конструкций, рационализации конструкций и расчета пространственных систем, а также в области проблем нелинейной механики обещают и в 1941 году ряд чрезвычайно интересных и практически важных результатов.

Еще не вышедший из периода организации Институт горной механики обещает дать в 1941 году ряд практически важных работ в области автоматизации управления применяемыми в горном деле механизмами, а также в области вскрытия и разработки полезных ископаемых. В этом же институте успешно разрабатывается проблема стойкости упругих систем, теория и расчет инженерных сооружений и их отдельных частей на устойчивость.

Недавно созданные институты Черной металлургии и Энергетики, хотя еще и не вышли из периода организации, однако, уже начали разработку некоторых весьма важных вопросов в области получения повышенного качества металла и теории расчета конструкций агрегатов металлургических заводов – в Институте металлургии, а также в области повышения использования материалов и коэффициента полезного действия энергетических машин и передачи электрической энергии постоянным током – в Институте энергетики.

Однако, этим двум молодым институтам еще немало придется поработать над организацией своей работы для того, чтобы занять подобающее им, как академическим институтам, ведущее место среди других научно-исследовательских институтов нашего Союза, работающих в этих же областях знания.

Полезная и интересная работа запланирована небольшим Институтом гидрологии Академии наук УССР. Значительная часть работ относится к изучению процесса стока речных систем и входит в состав комплексной проблемы использования малых рек УССР. Запланированные работы в области гидрологии и гидравлики должны дать ряд весьма нужных данных для народного хозяйства Украины, как в области гидротехнических сооружений, так и в области энергетического использования энергии рек, а также в области борьбы с почвенными водами.

В связи с организацией отделов институтов общественных наук в [о] Львове работа этих институтов Академии наук УССР в 1941 году значительно расширяется. Работа институтов Отдела общественных наук весьма разнообразна по своему характеру и имеет большое значение для развития украинской культуры [...] ¹.

Планом предусмотрена комплексная работа институтов в области изучения творчества и окончания ¹ подготовки научного издания произведений Т. Г. Шевченко, подготовка научного издания произведений И. [Я.] Франко, юбилейные издания в связи с 85-летием со дня рождения И. [Я.] Франко, которые характеризуют И. [Я.] Франко не только как художника ², но также дадут очерки, посвященные И. [Я.] Франко как историку, как фольклористу, а также очерк особенностей стиля и языка И. [Я.] Франко.

Большую работу предстоит закончить в 1941 году Институту истории Украины и Институту украинской литературы ³ в области подготовки систематических курсов

¹ Слово «окончания» вписано від руки.

² Так у документі. Можливо, мається на увазі: писателя.

³ Тут і далі – так у документі. Правильно: Інститут української літератури ім. Т. Г. Шевченка.

истории Украины для высших учебных заведений, истории революционного движения на Украине в XIX–XX столетиях, истории Украины советского периода и т. д.

В плане Института украинской литературы на 1941 год: 1) учебник и хрестоматия по истории украинской литературы для высших учебных заведений, 2 т., 2) изучение древней украинской литературы (сборник), 3) история украинской литературы XIX столетия, 4) западно-европейское влияние на украинскую литературу XIX–XX столетия. Институт начинает также работу над общим очерком русско-украинских литературных взаимных влияний в их историческом развитии. О работе института по изданию произведений классиков украинской литературы – Т. Г. Шевченко и И. [Я.] Франко – уже было сказано. В 1941 году намечается также подготовка научного академического издания произведений Леси Украинки, а также подготовка к изданию произведений В. [С.] Стефаника в 3-х томах. Институтом запланирована подготовка полной научной библиографии по истории украинской литературы с начала XIX столетия и до советского периода.

В плане Института украинского фольклора на 1941 год поставлен курс украинского фольклора для высших учебных заведений, история украинского фольклора, развитие украинско-советского фольклора (сборник), украинский музыкально-песенный фольклор, работы в области этнографии и др.

Институт языковедения Академии наук УССР главное внимание в плане 1941 года уделяет продолжению работы по составлению словарей. В 1941 году будет закончена работа по печатанию Русско-украинского словаря, будет закончено около 60 авторских листов Украинско-русского словаря, Львовский отдел института подготовит краткий Польско-украинский словарь и др. Запланированы работы по подготовке словарей лексики Т. Г. Шевченко и М. [М.] Коцюбинского. Ряд работ запланирован в области научной грамматики современного украинского и русского литературных языков и их истории, расширена будет работа по изучению живого украинского народного языка.

По проблеме разработки вопросов общего языковедения запланирована дальнейшая разработка очерков истории языковедения, как учебника для высших учебных заведений, необходимого для подготовки высококвалифицированных кадров в области языковедения. Ряд тем посвящен изучению языка одного из наиболее выдающихся классиков украинской литературы И. [Я.] Франко, две работы имеют в виду популяризацию наследства выдающегося языковеда [А. А.] Потебни.

К работам Института языковедения примыкают и работы, запланированные на 1941 год Кабинетом по изучению еврейской советской литературы, языка и фольклора. Таковы лексика и грамматика современного еврейского языка и его истории, а также относящиеся к истории языка исследования лексики и фразеологии классика еврейской литературы И.-Л. Переца. Намечена также подготовка сборника лучших образцов дореволюционных и современных народных песен и сказок для популяризации еврейского фольклора.

Институт археологии продолжит в 1941 году работу по изучению памятников материальной культуры и истории Украины с древнейших времен до 13 столетия нашей эры.

Институтом экономики запланирован ряд тем, имеющих существенное значение для разрешения некоторых вопросов народного хозяйства УССР, а также работы в области подготовки учебников и руководств, научно-популярные работы,

работа по истории статистики в СССР и другие. Основным заданием для института должно было бы быть научное обоснование основ экономического районирования УССР в системе народного хозяйства СССР и выяснения основных линий дальнейшего развития советской Украины.

Однако, место, уделяемое этой проблеме в общей тематике института на 1941 год, несомненно, недостаточно. По-видимому, в 1941 году в области этого основного задания института он вынужден будет ограничиться подготовительной работой с тем, чтобы в 1942 году подготовить специальные материалы, сосредоточить на ней максимум внимания, одновременно увязавши эту свою работу с Госпланом УССР и соответственными народными комиссариатами.

Как видно из сказанного, тематический план Академии наук УССР на 1941 год предусматривает разработку ряда вопросов весьма большого научного и научно-практического значения.

Следует отметить, как положительную сторону этого плана, значительное количество комплексных междуинститутских и внутриинститутских проблем, которые одновременно представляют большой научный интерес и имеют большое народнохозяйственное значение.

Для продуктивной научной работы, конечно, прежде всего необходим хороший план этой работы. Однако, само собой разумеется, не менее важное значение имеет обеспечение выполнения этого плана на высоком научном уровне. Выполнение плана потребует большой напряженной работы. Нужно ли говорить, что многое будет тут зависеть от правильной организации этой работы. На этом последнем вопросе – на организации исследовательской работы в институтах Академии наук, – я и хотел бы остановиться в заключение.

К сожалению, нельзя не признать, что еще и сейчас в некоторых из академических институтов организация исследовательской работы не находится на должной высоте. По самой своей природе научная работа требует затраты большого количества времени, требует сосредоточения на ней всех способностей и внимания исследователя.

Напомню, что когда гениальные работы [Л.] Пастера получили, наконец, после долгих лет настойчивой работы общее признание, [Ж. Е.] Ренан, поздравляя [Л.] Пастера в Парижской академии наук, подчеркнул, что «наука – чернорабочая, и природа открывает свои тайны лишь рукам, покрытым мозолями».

Систематическое руководство и контроль со стороны руководителей – вот что крайне необходимо обеспечить во всех наших институтах, особенно в тех, где эта важнейшая сторона научной работы недостаточно обеспечена.

Кое-что о количественных показателях научной работы. Они, конечно, обязательны. Мы все, научные работники, знаем, как много так называемой черной работы нужно исполнить, особенно для того, чтобы обосновать, утвердить какое-нибудь значительное обобщение. И когда речь идет о государственной организации научной работы так, как это у нас в Советском Союзе делается, то, разумеется, эта подготовительная работа должна прежде всего быть правильно организованной в отношении определенных количественных ее показателей, конечно, каждый раз давая этим количественным показателям то выражение, которое наиболее целесообразно для данной науки. В одних случаях речь будет идти о листаже, в других – о протоколах опытов, об определенном количестве исследований и т. д.

Я думаю, что на вопросы количественных и качественных показателей работы сотрудников Академии наук нужно не только обратить внимание, но и конкретно разрешить этот вопрос, прежде всего, конечно, руководителям институтов, ученым советам институтов, а потом и бюро отделов Академии наук.

К сожалению, далеко еще не во всех институтах в этом отношении проведена достаточная работа. Можно, напр[имер], прийти к концу дня в какой-нибудь институт, и попытка [с]ориентироваться в том, что делалось сегодня в институте, будет затруднительна. На протяжении многих лет стараемся внедрить в сознание научных работников необходимость порядка в работе. Но, к сожалению, еще не получено тех результатов, каких можно и нужно было достигнуть.

Считаю, что этот момент очень важный. Надо уже перейти в окончательную фазу разрешения этого вопроса, т. е. достигнуть такого положения, чтобы план находил себе выявление не только в виде конечной цели – результата, к которому стремится данная научная работа, а предусматривал бы до известной степени и объем научной работы, которую нужно проделать для получения намеченного планом результата.

[...] ⁷. Задача советских ученых состоит прежде всего в том, чтобы поднять науку на очень большую высоту. [...] ¹. И все же наша наука, которая на многих участках хотя и начинает быть передовой наукой, далеко еще не на всех участках завоевала себе первенство в мировой науке.

Каковы причины этого?

Мне кажется, что кроме недостаточно четкой организации труда, кроме недостаточной борьбы за качество научной продукции, – одной из причин является то обстоятельство, что мы не уделяем необходимого внимания воспитанию научных кадров. Это дело трудное, дело сложное. Каждый из нас, старых научных работников, прекрасно знает, что при наличии даже очень больших способностей у ученика, – лет 10 необходимо в среднем для того, чтобы при систематической работе с этим молодым ученым сделать его самостоятельным ученым, настолько поставить его на ноги методически, методологически и теоретически, чтобы он мог уже самостоятельно проявить далее максимум свойственных ему способностей в работе, максимум научной инициативы.

[...] ⁵. Часто бывает так, что выдающиеся ученые, а таких в Академии наук много, на то это и Академия, выдвинув свою ведущую идею, подчиняют ей работу всего своего окружения. Это, конечно, неплохо, это необходимо, но надо при этом, чтобы исполнители идеи все же не превращались в простых лаборантов, чтобы они в разрешении проблемы, во внедрении ее в жизнь включались в творческую работу. Только тогда мы научим думать, как следует, наших молодых ученых, научим их научному анализу и синтезу, сделаем из них инициативных, творческих научных работников, создадим школу. Сама молодежь, естественно, не может выдвигать вопросы с надлежащею научною глубиною. Ей надо помогать, надо ее приобщать к процессу творческого научного мышления. А этого, к сожалению, часто нет.

Эту неправильность в воспитании научных кадров необходимо устранить. Естественно, кадры растут. [...] ¹. Кадры чрезвычайно выросли и количественно, и качественно. Но это не тот рост, который мог бы быть, если бы на протяжении всех 10 лет, необходимых для подготовки самостоятельного научного работника,

над растущей молодежью проводилась бы систематическая подготовительная работа. Это вовсе не значит водить на помочах, но необходимо внимательно следить не только за выполнением задания, а и за ростом самого научного работника.

Вопрос о научных кадрах, о правильной подготовке кадров – очень важный вопрос; надо поставить этот вопрос перед руководителями всей массы научных работников.

Как идет у нас в Академии наук работа?

Я бы сказал, что общее впечатление неплохое. И качественные и количественные показатели выполненной работы из года в год постепенно улучшаются. Академия наук может насчитать в своем активе ряд разрешенных ею вопросов и серьезного теоретического значения, и ряд разрешенных проблем крупного народнохозяйственного значения. Но можно ли, однако, считать, что как в одной, так и в другой области мы работаем вполне удовлетворительно? Нет, так считать нельзя.

Мне кажется, что у нас, например, много начатых работ и сравнительно мало работ оконченных. Я прекрасно понимаю, что целиком законченных вопросов в научной работе вообще почти не бывает, так как каждое новое достижение науки неизменно ставит ряд новых вопросов. Прогресс науки потому и безграничен. Но все же нельзя ограничиваться из года в год только накоплением материалов. От массы фактов надо, наконец, переходить к обобщениям, ибо только, когда в результате накопленных фактов можно сделать необходимое обобщение, только тогда можно найти научную истину. Это, я думаю, не требует объяснения. Это естественный вывод из того, чему учит нас диалектика. А таких законченных работ по Академии наук меньше, чем должно было бы быть как в области теоретической, так и в области научно-практической.

Весьма важной задачей, стоящей перед Академией наук, является внедрение в производственную практику научно-практических достижений исследовательской работы.

Ряд институтов Академии наук УССР достаточно успешно разрешил эту нелегкую задачу. Таковы институты электросварки, строительной механики, в известной части своих работ – Институт ботаники, Ин[ститу]т клинической физиологии, Ин[ститу]т микробиологии, Ин[ститу]т биохимии и другие.

Нельзя, однако, считать, что проблема внедрения в практику достижений научной работы нашей Академии была разрешена в полной мере. В этом отчасти виноваты наши институты. От пробирки, в которой протекает успешно та или иная химическая реакция, до производственного процесса, до наших гигантов химии и металлургии расстояние не малое. Часто здесь остается большой шаг, который кто-то должен сделать. Необходима самая тесная связь наших институтов с производственными организациями, ибо этот шаг практические работники на местах часто не могут сделать вследствие недостаточной научной подготовки. Метод же, разработанный в лаборатории, не всегда можно прямо перенести в условия крупного производства.

Для разрешения проблемы внедрения большую роль могла бы сыграть организация при некоторых институтах полужаводских установок. Это уже доказано опытом таких институтов, как электросварки и строительной механики, оборудование которых и масштаб постановки эксперимента приближаются к производственным.

Такие полупроизводственные установки должны быть созданы в первую очередь при институтах химии Академии наук УССР. Особенно большое значение имеет наличие специального оборудования для работ в области химического синтеза, приобретающих с каждым годом все большее значение для нашей промышленности, сельского хозяйства, обороны, здравоохранения.

Необходимо значительно расширить оборудование конструкторских мастерских при Институте физики. Весьма важные задачи работ институтов ботаники и зоологии над проблемами, имеющими народнохозяйственное значение; повышения урожайности, борьбы с вредителями сельскохозяйственных растений, разрешались бы много успешнее при наличии хорошо оборудованных баз для экспериментальной работы в условиях природной обстановки.

Если сравнить план Академии наук на 1941 год с планами предшествующих лет, то можно отметить в этом плане ряд положительных сдвигов. Прежде всего в этом плане широко применяется комплексирование работ по проблемам большого народнохозяйственного значения.

Я напому, что еще не так давно было время, когда выдающиеся ученые возражали против самой возможности планирования науки. [...] ¹. Это уже пройденный этап. В настоящее время вряд ли можно найти научных работников, которые бы думали, что можно вести научную работу без плана, не только в условиях целого коллектива, но и для отдельного, индивидуального научного работника.

[...] ¹

Наконец, коллективизация научной работы, дающая возможность всесторонне охватить важную проблему, является той новостью в научной работе, которая, хотя уже и применяется довольно широко в практике научной работы, но еще требует от Президиума Академии наук систематического руководства.

Подводя итоги всему сказанному, я хотел бы подчеркнуть, что Академия наук УССР, которая является высшим учебным учреждением в республике, за последнее десятилетие сделала большие успехи в организации своей работы, перестройке этой работы [...] ¹. Однако, работа над дальнейшей организацией Академии наук еще ни в каком случае не может считаться законченной. Следует, однако, признать, что Академия наук УССР в настоящее время уже прочно вступила на правильный путь своего развития и можно надеяться ¹, что в дальнейшей работе она оправдает себя как высшее научное учреждение передовой Украинской Советской Социалистической Республики [...] ¹.

Президент Академии наук УССР академик [А. А.] Богомолец

На документі помітка: «14.06.[19]41. Здано в «Більшовик України».

ЦДАВО України, ф. 4708, оп. 1, спр. 87, арк. 28–62. Оригінал. Машинопис.

Історія Національної академії наук України. 1938–1941. Документи і матеріали. – Київ, 2003. – С. 351–365.

¹ Словосполучення «можно надеяться» вписано від руки.

№ 112¹
**ІНФОРМАЦІЯ ПРО РОБОТУ АН УРСР
У ДРУГОМУ ПІВРІЧЧІ 1941 р.²**

[м. Уфа]

[...]^{*1}

Колектив Академії наук УРСР з першого дня війни чітко усвідомив ту величезну роль, яку покладає на робітників науки сучасна війна з її складною передовою технікою та організацією багатоміліонних мас. [...]^{*1}

Академія наук радянської України швидко консолідувала всі свої сили, перебудувала всю свою роботу й підпорядкувала її завданням якнайбільшої допомоги фронтові й тилу.

З початку 1942 року Академія наук УРСР мала в своєму складі 15 міцних науково-дослідних інститутів, в тому числі:

У Відділі фізико-хімічних і математичних наук

Інститути: фізики і математики, хімії³, фізичної хімії⁴, фізико-технічний.

У Відділі технічних наук

Інститути: будівельної механіки, електрозварки⁵, гірничої механіки, чорної металургії, енергетики.

У Відділі біологічних наук

Інститути: ботаніки, зообіології, біохімії, клінічної фізіології.

У Відділі суспільних наук

Інститут суспільних наук, що являє собою комплексну науково-дослідну установу, до складу якої входять відділи: економіки, історії й археології, історії української літератури, фольклору та нові відділи, яких не було до війни: художньої літератури, музичних мистецтв, образотворчих мистецтв.

Січнева сесія Академії наук, що відбулася в Уфі, вперше підводила підсумки робіт за період Великої Вітчизняної війни. На сесії заслухано 90 наукових доповідей із сучасних наукових проблем, які свідчать про те, що колектив робітників Академії зосередив свої сили на роботі, безпосередньо зв'язаній з організацією оборони країни [...]^{*1}, що для зміцнення оборонної моці СРСР роботу розгорнуто за новим тематичним планом, перебудованим на воєнний лад, що в наслідок виконання нового плану робіт вже одержано вельми значні позитивні наслідки.

Найбільша кількість співробітників Академії працює над розв'язанням питань, що мають актуальне значення для розвитку оборонної промисловості СРСР. Встановлено систематичні науково-виробничі зв'язки з промисловими, сільсько-господарськими підприємствами, лікувальними установами, наркоматами та ін. Цим самим створена була можливість використати устаткування промислових

¹ Див. док № 111, 113.

² Заголовок складений упорядниками.

³ Тут і далі – так у документі. За постановою Президії АН УРСР від 21 липня 1941 р. утворено Інститут хімії і хімічної технології, до складу якого увійшли Інститут хімії АН УРСР та Інститут неорганічної хімії і хімічної технології АН УРСР. Інститут хімії АН УРСР відновив діяльність за постановою Президії АН УРСР від 14 червня 1944 р.

⁴ Тут і далі – так у документі. Правильно: Інститут фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського.

⁵ Тут і далі – так у документі. Правильно: Інститут електрозварювання.

підприємств і установ для проведення дослідної експериментальної роботи, розгорнути в широких масштабах перевірку наукових висновків на практичній роботі в цехах, на полях, у госпіталях, лабораторіях та подавати підприємствам і установам повсякденну наукову допомогу в їх практичній роботі.

Наукова допомога Академії наук, весь час зростаючи, дала вже ефективні практичні наслідки в різних галузях виробництва і соціально-культурного будівництва. Кожний інститут, кожний відділ, кожний робітник розгортає свою роботу в напрямку зміцнення оборони країни, всемірної допомоги фронтаві. Істотна допомога надається оборонним заводам в справі організації нових заводських лабораторій, застосування вдосконалених швидкісних методів фізико-хімічного аналізу контролю виробництва, розвитку виробництва нових видів продукції, потрібних фронту. На таких підприємствах, як заводи [№] 384, 628, 49, Крекінг-завод, Паровозобудівельний завод¹, Челябінський тракторний завод, різні танкові заводи та багато інших, провадять планомірну роботу Інститути фізики і математики, будівельної механіки, хімії, фізичної хімії, металургії, електрозварки та ін.

Геологи та хіміки працюють у тісному співробітництві з Геологічним управлінням², скеровуючи свої зусилля на вишукування нових ресурсів мінеральної стратегічної сировини. Металурги зміцнюють металургічну промисловість та металообробні підприємства. Енергетики щільно зв'язані з електростанціями району, а також з оборонними підприємствами, і сприяють своєю роботою забезпеченню оборонної промисловості надійною енергетичною базою. Хіміки зв'язані не тільки з хімічними підприємствами, але також і з машинобудівельними, металообробними заводами, нафтовими підприємствами, харчовими, комунальними та ін. Ботаніки, зв'язані з Наркомземом і його науково-дослідними станціями, провадять експериментальну роботу з підвищення врожайності зернових і технічних культур та допомагають засвоїти культуру нових рослин, що мають велике значення для фронту та тилу.

Фізіологи, біохіміки, мікробіологи провадять свою роботу в лікувальних установах – госпіталях, лікарнях – удосконалюють методи лікування славетних захисників вітчизни, поранених на фронтах війни. Робітники суспільних наук, літератори, художники, композитори щільно пов'язали свою роботу з культурними установами і своїми творами сприяють боротьбі нашого народу з лютим ворогом.

[...]*⁷

Як відомо, сучасна війна – війна моторів; виходячи з цього, інститути Відділу технічних наук, Відділу фізико-хімічних наук та інші інститути поставили перед собою комплекс завдань, обумовлених потребами розвитку будівництва моторів, літаків, танків.

Досить великий колектив висококваліфікованих спеціалістів Інституту електрозварки напружено працює над розв'язанням лише одного завдання – застосування методів електрозварювання в танковій промисловості з метою інтенсифікації, прискорення технологічних процесів виробництва танків.

Проблема посилення міцності та стійкості моторів і літаків – одна з основних у роботі інститутів будівельної механіки, фізики і математики та ін. Вже в 1941 році

¹ Так у документі. Правильно: Уфимський паравозоремонтний завод.

² Так у документі. Мається на увазі: Українське геологічне управління.

Інститут будівельної механіки запропонував нові, точніші й зручніші для практичного застосування способи розрахунку міцності деяких частин і деталей авіаційних двигунів. Розроблено новий ефективний засіб побудови резонансних кривих для нелінійних крутильних коливань, дуже важливий при розрахунку авіаmotorів. Запропоновано новий спрощений метод розрахунку на міцність багатоопірних колінчастих валів, виходячи з пружної схеми вала. Дано нову теорію міцності й деформативності дерев'яних стрижнів при крутінні, яка базується на дійсній волокнистій будові деревини.

Запропонований спрощено-уточнений метод розрахунку міцності турболлопаторок; дано новий метод розв'язання диференціальних рівнянь, що стосуються питань підвищення міцності.

[...]*⁶

В галузі чорної металургії дано в минулому році узагальнений аналіз властивостей сталей Камиш-Бурунського родовища. Поліпшено термічну обробку сталі Э-16, що скоротило час, потрібний на її обробку, в 2–3 рази. Опрацювання методів виплавки високоглиноземистих шлаків дає вказівки, як усунути експлуатаційні утруднення при виплавленні таких шлаків і підвищити стійкість доменних печей та попередити їх аварії.

[...]*⁶

В минулому році роботами Інституту геологічних наук та Інституту хімії доведено, що низькосортні боксити ряду родовищ БАРСР можна доцільно використати для виробництва глинозему, придатного для виготовлення алюмінію; застосований для одержання глинозему метод дав змогу одержати матеріал з високим процентом глинозему, що відкриває можливість промислового використання низькосортних глиноземистих бокситів для одержання стандартного глинозему та цементу. [...]*⁶

Башкирія багата на мідянисті пісчаники, які до цього часу не перероблюються. Знайдено новий спосіб екстрагування міді з оксидних мідяних руд та осаджування міді електролізом з відповідних розчинників. Цей метод можна успішно вживати до мідянистих пісчаників БАРСР, що й довів Інститут хімії в 1941 р. [...]*⁶

З проблеми рідких металів Інститут геологічних наук опрацював нові методи хімічного аналізу копалин і мінералів на свинець, цинк, олово, вольфрам та ін., з використанням приступних і дешевих реактивів-замінювачів, що прискорюють та здешевлюють виконання масових аналізів поліметалічних руд.

Розроблено ряд нових експресних спектральних методів аналізу руд та мінералів в Інституті фізичної хімії та Інституті хімії.

[...]*⁶

Немалі досягнення має АН УРСР у застосуванні нових фізико-хімічних методів контролю виробництва.

Спектральний аналіз у металообробній і авіаційній промисловості – єдиний метод точного і швидкого визначення легіруючих домішок, що дуже впливають на технологічну властивість металів. В Інституті фізичної хімії, Інституті хімії та ін., розроблено ряд спектральних методів для оборонних заводів: методика визначення міді і заліза в алюмінієвому сплаві, молібдену і міді в залізному сплаві та ін.

Фотоелектричні методи не тільки замінюють хімічні, але й часто перевищують їх щодо точності, швидкості та здешевлення. Сконструйовано фотоколориметр,

що з'являється¹ найліпшим таким приладом у СРСР і має широке розповсюдження в різних інститутах та заводських лабораторіях.

Фізико-хімічні методи фотоколориметричного аналізу, що застосовані на крупніших підприємствах, скорочують витрати часу і матеріальних засобів на аналізи та забезпечують значні переваги аналізу. Так, визначення молібдену ваговим шляхом триває 5–6 годин, фотоелектричним 20–25 хвилин. Визначення фосфору об'ємним методом триває 2–3 години, а фотоелектричним – лише 20 хвилин.

В наслідок робіт минулого року засвоєно і підготовлено для застосування фотоколориметричні методи визначення кременю, фосфору молібдену, нікелю, міді, ванадію.

Розроблений в Інституті фізичної хімії, новий метод застосування ультразвукових хвиль може бути успішно використаний у виробництві цілого ряду важливих препаратів.

Новий метод френелевої дифракції, який опрацьовується, зможе бути використаний для точного аналізу органічних сполучень, наприклад: продуктів крекінга та ін., що являє собою важливу задачу, яка практично досі не була розв'язана. [...]»⁶

Інститут фізики і математики, а також Фізико-технічний інститут зосереджують свою увагу на розробці нових приладів, апаратів та фізико-технічних методів, які можна застосувати в різних галузях промисловості.

На основі минулих робіт, Інститут фізики і математики налагодив масове виробництво сірчато-срібних фотоелементів, які постачаються оборонним підприємствам та науково-дослідним інститутам. Удосконалено купроксні випрямлячі, організовано їх випуск та застосування в різній апаратурі зв'язку на оборонних підприємствах. Розроблено ряд замінювачів електроізоляційних матеріалів, застосовуваних на виробництві, і організовано лабораторію таких матеріалів на оборонному підприємстві. Закінчено ряд важливих теоретичних робіт з вивчення властивостей фотокатодів, термокотодів і твердих фотоелементів. Закінчено дослідити можливостей створення високовольтного твердого випрямляча, в наслідок чого відкрились нові технічні завдання [...]»⁶.

Успішно розгорнув роботу Інститут енергетики АН УРСР в галузі енерго², зокрема, електрогосподарства. Для вирівнювання напруги синхронного генератора, яка спадає зі збільшенням навантаження, запропоновано застосовувати дешеві та надійні в роботі нагрівні шунти, що замінюють автоматичні регулятори напруги, які є досить дорогі та вимагають надто ретельного догляду. Розроблено схему компаундування синхронних генераторів, що значно підвищує стійкість роботи системи. Закінчено технічний проект теплосилової аеродинамічної установки, що має значно вищі економічні показники, порівнюючи з існуючими теплосиловими установками. Даний тип двигуна має велике значення для великих електростанцій і морського судноходства. Закінчено роботу конструювання і проектування спеціальної напівмеханічної топки, надзвичайно простої, дешевої, економічної для спалювання бурого вугілля. Проект топки, переданий для застосування господарським організаціям, може бути рекомендований і для уральського вугілля. Сконструйований Інститутом енергетики пересувний вуглерозмельний агрегат для

¹ Так у документі.

² Так у документі.

обслуговування парових казанів при розтопках і малих навантаженнях дозволяє провадити пуск казана на твердому (пилевидному) паливі і створює можливість замінити ним мазут; застосування цього агрегату дасть економію великої кількості рідкого палива. Інститут енергетики щільно пов'язав свою роботу з потребами електростанцій і оборонних підприємств. З метою піднесення надійності в роботі і економічності електростанцій, інститут опрацьовує питання компаундування компенсаторів, а також автоматичного регулювання напруги генераторів статистичними¹ приладами, що має сприяти піднесенню стійкості енергосистем. Опрацьовуються питання газифікації челябінського вугілля для виробничих і силових потреб з метою переведення двигунів внутрішнього згорання на газ місцевого палива і зменшення витрат рідкого палива. Ряд праць скеровано на піднесення надійності роботи гідромашин і поліпшення їх ККД; з цим завданням зв'язано вивчення роботи суднових гвинтів на режимі кавітації для розробки надійного методу розрахунку їх, встановлення характеристичних коефіцієнтів турбомашин для обґрунтування їх розрахунку, удосконалення теорії гідропередачі та гідромуфти відповідно до транспортних машин спеціального призначення. [...]»⁶

Відомо, яке значення має вугільна проблема для розвитку продуктивних сил Уралу та БАРСР. Інститут геологічних наук склав минулого року карту прогнозу вугленості, яка з'являється робочою основою для планування геологорозвідкових і розшукових робіт щодо вугілля. В наслідок цієї роботи Уряд БАРСР мав можливість винести ухвалу про промислове освоєння Куюргазинського вугільного родовища. [...]»⁶

Велику увагу приділяється питанням розвитку нафтової промисловості БАРСР. Інститут геологічних наук узагальнив наслідки геофізичних робіт на нафтоносних площах «Другого Баку», що дало можливість скерувати відповідні розвідкові роботи та зосередити їх в новому районі. Крім того, запропоновано новий спосіб вивчення сейсмічним методом похованих структур, як першої ознаки нафтоносності; цей спосіб полягає в інтерпретації сейсмічної розвідки, йдучи «знизу до гори», а не навпаки. Новий спосіб дає можливість успішно розв'язувати основне завдання структурної геології – розчленування осадових товщ з різними фізичними властивостями. [...]»⁶

Велику увагу приділяється питанню промислового використання відходів нафтової промисловості. В минулому році встановлено, що нафтові води Ішімбає містять багато бромистих солей. [...]»⁶

Великої важливості завдання поставлені в галузі гірничої промисловості. Увагу зосереджується на питаннях швидкісних методів відбудови вугільної промисловості Донбасу.

[...]»⁶

Опрацювання питань промислового освоєння мінерально-сировинних ресурсів для потреб виробництва будматеріалів провадить Інститут геологічних наук в напрямку дослідження технології виготовлення вогнетривких і кислотривких виробів з місцевої сировини, одержання електрофарфору з місцевих каолінів без застосування польового шпату та виготовлення цементів на базі використання місцевих сировинних ресурсів.

¹ Так у документі.

Особливо широко розвинено дослідну роботу з технології цементного виробництва: виробництво гідравлічного цементу з місцевої сировини; використання бокситів для одержання глиноземистих цементів з високою міцністю; використання уральських глиноземистих доменних шлаків для піднесення якості цементу і застосування його в масових бетонах та інших спеціальних деталях.

[...]^{*6}

Щодо питань гідротехнічного будівництва, слід зазначити, що в наслідок закінчення в минулому році роботи «Закони термодинаміки і дві можливі форми руху бурхливого потоку на самій ділянці», запропоновано уточнене формулювання загального положення, яке усуває невизначеність розв'язання рівнянь Бернуллі відповідно до питань нерівномірного руху рідини у відкритих руслах та гідротехнічних спорудах. Зазначене положення являє собою другий принцип термодинаміки, пристосований до потреб гідравліки відкритих русел і забезпечує можливість добирати легко і безпомилково таке розв'язання рівняння Бернуллі, що дає звичайно єдину форму поверхні води, яка (форма) встановлюється в дійності.

[...]^{*7}

Досліджуючи мінеральні джерела й лікувальні грязі, Інститут геологічних наук вивчив грязі та мул двох великих озер Кандри-Куль та Асли-Куль, в наслідок чого доведено, що ці грязі відповідають бальнеологічним стандартам і схожі з слов'янськими сірководневими грязями. Наслідки досліджень використовуються для лікування поранених бійців РСЧА. Інститут розробив також спосіб вилучення і транспортування грязі, який успішно застосовується на практиці. [...]^{*6}

В Інституті хімії опрацьовано нову схему технологічного процесу виробництва концентрату вітаміну «С» із свіжих плодів шипшини. Встановлено оптимальні умови виготовлення нового типу полівітамінних соків. Нова технологічна схема виробництва по своїй простоті має великі переваги перед нині існуючою і реалізується трестом Союзвітамінпром у вітамінному виробництві. [...]^{*6}

Інститут хімії винайшов спосіб застосування місцевих миючих глин у миловарінні, за яким одержується господарське мило зі складом 40 % місцевої миючої глини та 17 % жирових кислот. Розроблено в лабораторних умовах рецептури обробки різних місцевих миючих глин для застосування їх як замінювачів жирів. Розпочато заводське миловаріння за новим способом. Застосування місцевих миючих глин дозволяє зменшити витрату жирів у 2–3 рази й може бути істотним чинником у розгортанні миловаріння та задоволенні потреб населення милом.

[...]^{*6}

В центрі уваги Інституту ботаніки стоїть питання підвищення врожайності сільськогосподарських культур. Це питання – одне з важливіших також і в роботах Інституту зообіології. В минулому році обґрунтовано методи підвищення врожаю кок-сагізу і добування з нього каучуку шляхом використання місцевих ресурсів калійних добрив, відповідно до різних ґрунтів і районів СРСР. В наслідок цієї роботи створено можливість збільшити наявність та добування натурального каучуку пересічно на 25–31 %. [...]^{*6}

Визначено зони бурякосіяння в Башкирії на площі 15 тис. га й складено для буряководів посібник «Цукровий буряк в Башкирії»¹; наслідки цієї роботи прийняті урядовими та партійними органами і покладені в основу ухвали про план посівів цукрового буряку в Башкирії. Крім того, Наркомземом застосовується опрацьована в Інституті ботаніки система агротехніки для цукрового буряку в умовах Башкирії. Досліджено причини пустоцвіту твердої пшениці й щуплості зерна м'якої пшениці та накреслено заходи боротьби з цими явищами, які (заходи) передані Наркомзему БАРСР для використання на практиці.

[...]^{*6}

На основі дослідження ряду районів встановлено в Інституті ботаніки декілька хвороб цукрового буряку, що знижують врожай (церкоспороз, бура гниль та ін.); в їх числі виявлено нову хворобу цукрового буряку – альтернаріоз. На основі аналізу ґрунто-кліматичних особливостей зони буряківництва Башкирії дано прогноз можливих хвороб цукрового буряку і рекомендовано заходи боротьби з хворобами й охорони від них урожаю цукрового буряку. Встановлено зв'язок з Наркомземом і першим Башкирським цукровим заводом з питань застосування рекомендованих заходів.

Поруч з хворобами цукрового буряку велику увагу приділялось боротьбі з шкідниками цієї культури в районах нового буряківництва. В Інституті зообіології з'ясовано основний комплекс шкідників місцевого буряківництва, підготовлено проект раціональної комплексної системи заходів боротьби з ними; таким способом, зможе бути забезпечена правильна організація захисту бурякових плантацій і тим самим будуть створені сприятливі умови для розв'язання завдань поширення й просування в нові райони посівів нової для БАРСР культури цукрового буряку і створення міцної сировинної бази для розвитку цукрової промисловості в БАРСР. [...]^{*6}

Комплексні дослідження великого значення провадить Академія наук УРСР через інститути клінічної фізіології, біохімії й зообіології в галузі охорони здоров'я людини.

Продовжуючи вивчення впливу на організм людини антиретиккулярної цитотоксичної сироватки, як нового методу стимуляції функцій фізіологічної системи сполучної тканини, Інститут клінічної фізіології одержав позитивні дані щодо застосування цієї сироватки для прискорення загоювання ран та кістних переломів у ранених бійців. Сироватка застосована у багатьох воєнних госпіталях та клініках.

За темою регенерації крові донора з'ясовано реакцію на взяття крові і розв'язано питання про можливість і терміни повторного взяття крові у донорів. Робота застосовується в практиці переливання крові.

Інститут біохімії встановив можливість застосування вітаміну «К» і подібних до нього речовин для припинення кровотеч не тільки в тих випадках, коли знижена кількість протромбіну в крові (до останнього часу вважалось за можливе застосовувати лише вітамін «К»), але й у цілому ряді інших кровотеч, коли наявність протромбіну у крові була нормальною. Цим була відкрита можливість за допомогою вітаміну «К» припинити кровотечі й робити можливим хірургічне

¹ Так у документі. Мається на увазі праця: Власюк П. А. Сахарная свекла в Башкирии: руководство для свекловодов Башкирии. – Уфа : Башгосиздат, 1942. – 128 с.

втручання при пораненні грудної клітини, при тонзелітах та інших хворобах, при яких кровоточивість з'являється загрозливим симптомом.

Опрацюючи питання очистки звичайних препаратів бактеріофагу (стафілофагу) від чужерідних білків одержанням очищених сухих препаратів бактеріофагу, Інститут біохімії знайшов метод очистки бактеріофагу (стафілофагу) від чужерідних білків шляхом їх висалювання, а також опрацював метод осадження очищеного активного бактеріофагу.

На тему замінювачів крові проведено досліді з метою з'ясування можливостей заміни гуміарабіку вишневим клеєм для одержання замінювача крові, який має колоїдно-осматичні властивості, близькі до таких властивостей кров'яної плазми. Дослідження довели, що із вишневого клею може бути одержаний розчин натрієвих солей полісахаридних кислот, подібних до такого розчину гуміарабіку, який, проте, відрізняється від останнього більш високою в'язкістю. [...]*

Мікробіологи знайшли й передали для застосування на виробництві стафілофаг для боротьби з інфекціями після поранень.

Колектив хіміків, мікробіологів і медиків розробив метод регенерації використаної перев'язочної вати для її повторного застосування в хірургічній практиці, що дає величезну економію цього цінного матеріалу.

[...]*

Велику увагу приділяється питанням лікування інфекційних захворювань і боротьби з поширенням інфекції.

Насамперед слід відзначити роботу по лікувальному застосуванню антиретиккулярної цитотоксичної сироватки: уточнення механізму діяння і показань для лікувального застосування цієї сироватки; способи лікування цією сироваткою пневмонії, після пологового сепсису, переломів і поранень з повільним загоюванням та ін. хвороб.

Крім того, треба відзначити дослідну роботу щодо одержання сталих розчинів сироваточних псевдоглобулінів з метою вдосконалення виробництва концентрованих протидифтерійних сироваток.

[...]*

Академія наук УРСР може відзначити за час Великої вітчизняної війни немало досягнень у розробці нових наукових проблем [...] української культури та в створенні нових високоцінних літературно-художніх творів, що зміцнюють і загартовують волю народу до повної перемоги над ворогом.

[...]*

Сапегін А. О., Гарцман Б. М. Академія наук УРСР в дні Великої вітчизняної війни // Вісті АН УРСР. – 1942. – № 1–2. – С. 16–41.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО РОЗВИТОК СУСПІЛЬНИХ НАУК В АН УРСР У ДРУГОМУ ПІВРІЧчі 1941 р.²

[м. Уфа]

Інститут суспільних наук АН УРСР утворено в Уфі 15 липня 1941 р.³ на базі Відділу суспільних наук, що існував до війни в Києві й об'єднував сім академічних установ: інститути – економіки, історії України, археології, мовознавства, історії української літератури ім. Т. Г. Шевченка, фольклору⁴ та Кабінет єврейської культури⁵. До складу інституту включено значну групу робітників київських інститутів Відділу суспільних наук, евакуйованих в Уфу: академіків, членів-кореспондентів, докторів та кандидатів наук і наукових співробітників. Крім того, до складу інституту включено групу представників української літератури і мистецтва: поетів, письменників, драматургів, композиторів, архітекторів, художників.

Відповідно до завдань, що стали перед інститутом, і спеціальностей його співробітників, вирішено було в складі інституту організувати вісім відділів: економіки, історії і археології, мовознавства, історії літератури, фольклору, художньої літератури, музичного мистецтва, образотворчих мистецтв.

Таким чином, Інститут суспільних наук є великою, єдиною в теперішній час, комплексною установою, що охоплює розробку майже всіх галузей української культури. Весь колектив співробітників інституту цілком усвідомлює ту величезну відповідальність, яку покладено на нього, за збереження всієї великої спадщини, надбаної українським народом протягом багатьох віків, відповідальність за дальший неухильний розвиток української культури [...]»¹.

Виходячи з цих завдань і були складені тематичні плани інституту на другу половину 1941 року (тепер повністю виконані, а частково й перевиконані) та на 1942 рік.

[...]»⁷

Частині робітників колективу інституту було доручено написати ряд брошур, присвячених слов'янським народам і їх боротьбі проти німецьких загарбників. Академік К. Г. Воблий написав брошуру про Чехословаччину⁶, старший науковий співробітник М. М. Ткаченко – брошуру про Польщу, кандидат філологічних наук О. С. Велічков – брошуру про Болгарію, кандидат економічних наук В. К. Воблий – брошуру про Югославію. Крім того, групою в складі академіка М. Я. Калиновича та членів-кореспондентів С. І. Маслова і П. М. Попова написана науково-популярна книжка на тему «Фашизм і пануючі класи Німеччини як поневолювачі слов'янських народів».

¹ Див. док. № 111–112.

² Заголовок складений упорядниками.

³ Помилка в документі. Установу було створено 21 липня 1941 р.

⁴ Так у документі. Правильно: Інститут українського фольклору.

⁵ Так у документі. Правильно: Кабінет по вивченню єврейської радянської літератури, мови та фольклору.

⁶ Так у документі. Правильно: Чехословаччина.

Друга серія брошур, написаних співробітниками інституту, присвячена темам боротьби народів СРСР з іноземними і німецькими загарбниками протягом багатомісячної історії російського й українського народів [...]»¹.

Доктор історичних наук М. Н. Петровський написав брошуру на тему «Боротьба нашого народу проти німецьких загарбників у минулому», кандидат історичних наук К. Г. Гуслистий – брошуру «Боротьба українського народу проти угорської агресії», кандидат історичних наук В. А. Дядиченко разом із старшим науковим співробітником Ф. Ю. Шерстюком – брошуру «Народне ополчення і партизанський рух у боротьбі російського і українського народів проти іноземних загарбників».

Темі партизанської війни на Україні в 1918 р. присвячена брошура письменника-орденоносця П. Й. Панча. Старший науковий співробітник М. І. Супруненко написав дві брошури: «Повстанський рух на Україні в 1919 р.» і «Боротьба радянських партизан проти фашистів у Великій Вітчизняній війні 1941 р.».

З інших тем відмітимо роботу члена-кореспондента Л. М. Славіна «Проти расової теорії німецького фашизму» і члена-кореспондента Е. Г. Співака «Мовний дурман німецького фашизму».

Кілька робіт було присвячено висвітленню теми – батьківщина і патріотизм в художній літературі.

Поет-орденоносець М. Т. Рильський написав статтю «Тема батьківщини в творчості Пушкіна, Міцкевича і Шевченка», кандидат філологічних наук Є. П. Кирилук – брошуру «Мотиви патріотизму в творчості Франка», драматург-орденоносець І. А. Кочерга – брошуру на тему «Патріотизм у світовій драматургії». Науковий співробітник А. Й. Ряппо склала показник іноземної антифашистської художньої літератури.

Нарешті, відмітимо ще три науково-популярні книжки, присвячені: 1) героєві українського народу Богдану Хмельницькому (доктор історичних наук М. Н. Петровський), 2) [...]»¹, 3) великим російським полководцям Олександром Невському, Дмитру Донському, Кузьмі Мініну, Дмитру Пожарському, Олександром Суворову, Михайлу Кутузову (авторська бригада в складі доктора історичних наук М. Н. Петровського, кандидатів історичних наук В. А. Дядиченка і Ф. Є. Лося, старших наукових співробітників Ф. Ю. Шерстюка і М. М. Ткаченка).

Поети і письменники, які працюють в інституті, дали за цей час ряд творчих робіт. Поет-орденоносець М. Т. Рильський надрукував у періодичній українській і російській пресі чимало віршів на оборонні теми. Поет-орденоносець В. М. Сосюра здав до друку два збірники віршів «Під гул кривавий» і «В години гніву». Поет-орденоносець Д. Н. Гофштейн підготував до друку збірник віршів на оборонні теми. Письменник-орденоносець П. Й. Панч написав сім новел на оборонні теми, які будуть надруковані окремим збірником. Письменник-орденоносець Ю. І. Яновський надрукував у газетах [...]»¹, «Известия», «Література і мистецтво» – 12 новел за матеріалами Великої вітчизняної війни. Письменник Н. С. Рибак написав і здав до друку два збірники новел: «Над Дніпром» і «Зброя з нами». Драматург-орденоносець І. А. Кочерга написав дві одноактні п'єси на оборонні теми, з яких одна – «Квартет» – була показана глядачеві на уфимській сцені.

Велика частина зазначених робіт уже друкується, інші закінчуються редактуванням і оформленням до друку.

Наведеного вище короткого переліку робіт, виконаних у другій половині 1941 р. (а тут зазначено лише частину того, що зроблено за цей час) досить для переконання в тому, що колектив Інституту суспільних наук в дні Великої вітчизняної війни, яку переживає наша батьківщина, робить усе, що в його силах, щоб своєю зброєю допомогти подолати ворога, допомогти справі розгрому німецького фашизму. Колектив співробітників інституту цілком усвідомив, що «діяльність науки, техніки, літератури і мистецтва в воєнний час потрібна не менш, а можливо ще й більш, ніж за мирного часу... Вчені беруть участь у війні нарівні з бійцями» (з передової «Правди» 26 грудня [19]41 р.).

Наявність у складі інституту представників майже всіх галузей гуманітарних наук і мистецтва дозволила поставити роботу ряду комплексних тем, для розробки яких потрібні зусилля не однієї вузької групи фахівців (економістів чи істориків, філологів чи художників), а всіх фахівців суспільних наук разом узятих. [...] ^{6,7}

Головнішу частину роботи відділів інституту спрямовано на вивчення різних сторін багатогранної культури українського народу. [...] ^{6,7}

З інших тем відділу історії і археології слід зазначити роботу по редагуванню великого чотирьохтомного курсу історії України для вузів; авторська робота цього курсу була закінчена ще до війни.

Археології України присвячена тема члена-кореспондента Л. М. Славіна, який працює над складанням учбового посібника «Нариси з археології України».

Відділ мовознавства зосередив усі свої сили на ряді питань української мови. [...] ⁶

Тематика відділу історії літератури пов'язана з трьома основними проблемами, що розробляються відділом в 1941–[19]42 рр. це, по-перше, історія української літератури (основна частина роботи цього відділу в 1942 р. іде по цій лінії); по-друге, проблема міжслов'янських літературних взаємовідносин; по-третє, боротьба з німецькою агресією і фашизмом у літературі.

[...] ⁶

Тут, до речі, треба відмітити, що з першого ж дня своєї роботи в Уфі Інститут суспільних наук установив дружні ділові зв'язки з багатьма місцевими науковими співробітниками і дослідчими установами Башкирії. Назовемо Башкирський науково-дослідчий інститут мови і літератури ім. М. Гафури¹, Башкирський краєзнавчий² і художній³ музеї, Будинок народної творчості та інші.

[...] ¹

Українські економісти і історики, археологи і мовознавці, літературознавці, фольклористи, поети і письменники, драматурги і композитори, художники і архітектори своєю практичною повсякденною напруженою роботою кожний на своїй ділянці, разом із всією нашою країною, кують справу перемоги над ненависним ворогом і наближають день звільнення України від ярма німецько-фашистських загарбників, день повної перемоги над гітлеризмом.

Славін Л. М. Інститут суспільних наук Академії наук УРСР // Вісті АН УРСР. – 1942. – № 1–2. – С. 55–66.

¹ Так у документі. Ім'я М. Гафури інституту було присвоєно у 1943 р. З грудня 1943 р. установу перейменовано у Башкирський науково-дослідний інститут історії, мови і літератури ім. М. Гафури.

² Так у документі. Правильно: Башкирський центральний краєзнавчий музей.

³ Так у документі. Правильно: Башкирський державний художній музей.

№ 114
ИНФОРМАЦИЯ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ АН УРСР У 1942 р.¹

м. Уфа

(Доклад вице-президента, председателя Плановой комиссии,
академика А. А. Сапегина в Президиуме АН УССР 5 марта 1943 г.)

В 1942 году Академия наук УССР проделала огромную работу, направленную на помощь фронту и тылу Великой отечественной войны и на развитие национально-культурного строительства УССР. Длинный ряд достигнутых результатов имеет большое практическое значение и частью внедрен, частью внедряется в оборонную промышленность, лечебно-санитарное дело, сельское хозяйство, культурную жизнь.

Ряд научных сотрудников Академии наук УССР получил в 1942 г. различные правительственные награды за свои достижения: академик-орденоносец Е. О. Патон награжден в 1942 г. орденом Красной Звезды и орденом Ленина, а в начале 1943 г. ему присвоено звание Героя Социалистического Труда; академикам П. П. Будникову, Я. О. Парнасу² и члену-корреспонденту А. И. Киприанову присуждены Сталинские премии.

1. СТРУКТУРА АН УССР

1. Состав институтов и организаций АН УССР

В отчетном году Академия наук УССР работала в составе 18 институтов: по Отделению общественных наук – институтов: экономики, истории, народного творчества³, Языка и литературы; по Отделению физико-химических и математических наук – институтов: физики и математики, химии⁴, физической химии, физико-технического, геологических наук и обсерватории⁵; по Отделению биологических наук – институтов: клинической физиологии, биохимии, ботаники и зообиологии; по Отделению технических наук – институтов: строительной механики, горной механики, металлургии, электросварки и энергетики.

2. Структурные изменения

В июне 1942 г. восстановлены четыре вышеупомянутых института Отделения общественных наук на базе соответствующих отделов общественных наук.

Структурные изменения произведены по ряду институтов в соответствии с их тематикой.

3. Постоянно действующие комиссии и учреждения АН УССР

В отчетном году организованы три постоянно действующие комиссии: а) по восстановлению народного хозяйства УССР⁶; б) по мобилизации ресурсов БАССР на нужды обороны и в) по изучению истории Отечественной войны⁷.

¹ Заголовок складений упорядниками.

² Парнас Я. О. – академік АН СРСР, заввідділу Інституту біохімії АН УРСР.

³ Так у документі. Правильно: Інститут народного творчества и искусства.

⁴ Тут і далі – так у документі. Правильно: Інститут химии и химической технологии.

⁵ Так у документі. Мається на увазі: Главная астрономическая обсерватория.

⁶ Так у документі. Мається на увазі: Комиссия по восстановлению разрушенных врагом городов и предприятий на Украине при АН УССР.

⁷ Так у документі. Правильно: Комиссия по истории Отечественной войны на Украине при АН УССР.

Восстановлена работа библиотеки и издательства АН УССР.

II. КАДРЫ АН УССР

Кадры институтов АН УССР значительно выросли за отчетный год и по состоянию на 1 января 1943 г.¹ составляют:

всех работающих в АН УССР	578 чел[овек]	100 %
в т. ч. в институтах	527 [человек]	91 %
в Управлении делами	51 [человек]	9 %

Большинство институтов почти не имеют своего обслуживающего административно-хозяйственного персонала и обслуживаются Управлением делами.

Академия наук УССР сохранила свои основные кадры научных работников и поэтому удельный вес их, по отношению к общему числу работающих, значительно вырос:

всех работающих в институтах	527 чел[овек]	100 %
в т. ч. научных работников	421 «	80 %
научно-вспомогательного персонала	64 «	12 %
административно-технического персонала	42 «	8 %

Соотношение отдельных групп научных работников, с точки зрения обеспечения научного руководства и сохранения основных квалифицированных кадров, весьма благоприятное и характеризуется так:

всех научных работников	421 чел[овек]	100 %
в т. ч. академиков	43 «	91 %
членов-корреспондентов	<u>53</u> ² «	9 %
старших научных сотрудников	<u>70</u> «	64,1 %
младших [научных сотрудников]	55 «	13,1 %

Однако, это же соотношение указывает одновременно и на то, что основные научные работники, не имея надлежащего технического обслуживания, выполняют много не свойственных им работ. Это объясняется тем, что и в настоящее время большинство институтов не располагает минимально необходимой площадью для размещения и использования лабораторного оборудования, и отсутствием необходимых штатов вспомогательного персонала.

Квалификационный состав научных работников:

Научные работники – академики, члены-корреспонденты и старшие научные сотрудники по ученым степеням распределяются так:

всех старших научных работников	366 чел[овек]	100 %
из них имеющих ученую степень:		
доктора наук	<u>126</u> «	34,4 %
кандидата [наук]	<u>161</u> «	44,0 %
[всего]	287 «	78,4 %
не имеющих степени	79 «	21,6 %

Только 79 научных работников еще не имеют ученой степени, однако, если учесть, что некоторые из них сейчас работают над повышением своей квалификации, то и это количество будет значительно ниже. За истекший 1942 год 24 научных

¹ Подчеркнуто у документі червоним олівцем.

² Тут і далі – числа підкреслені у документі червоним олівцем.

работника защитили диссертации и получили ученую степень доктора наук – 6 чел[овек] и кандидата наук – 18 чел[овек].

При напряженной научной работе в условиях Великой отечественной войны, недостатке всех необходимых материалов вопросы повышения квалификации остались без внимания, тем более, что некоторые диссертации были закончены в порядке выполнения текущей тематики институтов.

Отношение научных работников, имеющих ученую степень, по АН УССР ко всему числу их неодинаково по отдельным отраслям науки и по отделениям составляет:

по Отделению общественных наук	56,8 %
[по Отделению] физико-химических и математических наук	83,4 %
[по Отделению] биологических наук	97,7 %
[по Отделению] технических наук	70,8 %.

Распределение кадров по Отделениям АН УССР

№ п/п	Отделения	Всех работников		Из них научных работников	
		Колич[ество]	Уд[ельный] вес в %	Колич[ество]	Уд[ельный] вес в %
1	Общественных наук	93	17,7	80	19,0
2	Физико-химических и математических наук	174	33,0	138	32,8
3	Биологических наук	102	19,3	97	23,0
4	Технических наук	158	30,0	106	25,2
	[Всего]	527	100 %	421	100 %

III. ВЫПОЛНЕНИЕ ТЕМАТИЧЕСКОГО ПЛАНА 1942 г.

По институтам АН УССР, кроме институтов электросварки и физико-технического, должны были в 1942 г. разрабатываться 352 темы, включая переходящие с 1941 г. на 1942 г. и с 1942 г. на 1943 г. По разным причинам некоторые темы не разрабатывались вовсе, а некоторые в текущем году не закончены в полном объеме. Вместе с тем за истекший год выполнено большое количество работ вне плана по требованиям оборонных, лечебных и др[угих] организаций.

Общее состояние выполнения тематического плана характеризуется такими числами:

Общее количество тем по плану (включая переходящие)	–	352
Фактически разрабатывались	–	<u>330</u>

Из общего количества тем подлежало окончанию в 1942 г.	–	274
Фактически выполнено	–	<u>240</u>
Не выполнено тем	–	34
Выполнение работ вне плана	–	145

Невыполнение плановой тематики в основном объясняется:

а) имевшими место случаями неправильного планирования и неудовлетворительной организации работ в некоторых институтах;

б) перебоями в обеспечении работ необходимой экспериментальной базой и материалами;

в) невозможностью разработки некоторых тем по восстановлению народного хозяйства УССР и

г) отвлечением части научных работников на разные трудовые кампании.

При оценке трудоемкости невыполненных тем и выполненного вне плана значительного количества важных работ можно считать, что тематический план 1942 г. безусловно выполнен.

На наличии большого количества внеплановых работ (145 работ) сказались научно-производственные связи институтов АН УССР, повлекшие за собой необходимость в срочной разработке отдельных тем. В этих работах нашла также отражение часть тем, разработанных по линии Комиссии по мобилизации ресурсов БАССР на нужды обороны, организованной во второй половине отчетного 1942 г.

Часть таких работ имеет огромное народнохозяйственное значение и эффективно используется оборонной промышленностью и др[угими] отраслями народного хозяйства.

IV. НАУЧНО-ПРОИЗВОДСТВЕННЫЕ СВЯЗИ

Научно-производственные связи институтов АН УССР, установленные, в основном, по плановой тематике за истекший год, заметно расширились и упрочились, в особенности с оборонными предприятиями, наркоматами и лечебными учреждениями.

Значительны также эти связи по внеплановым работам.

Научно-производственные связи институтов АН УССР в 1942 г. характеризуются так:

а) связи с правительственными, директивными органами и наркоматами	–	48
б) [связи с] промышленными предприятиями и электростанциями	–	107
в) [связи с] с[ельско]х[озяйственными] опытными станциями	–	16
г) [связи с] геолого-разведочными организациями	–	14
д) [связи с] различными научно-исследовательскими институтами и организациями (внеакадем[ическими])	–	39
е) [связи с] коммунальными и транспортными организациями	–	3
ж) [связи с] лечебными учреждениями и госпиталями	–	69
з) [связи с] культурно-просветительными учреждениями	–	<u>27</u>
[Всего]		323

Некоторые предприятия и учреждения связаны одновременно с несколькими институтами АН УССР.

Многие предприятия и учреждения в 1942 г. пользовались постоянными и эпизодическими консультациями и технической помощью научных работников институтов АН УССР, однако сами работы, равно как и связи по ним, в этом отчете не получили соответствующего отражения.

V. ВАЖНЕЙШИЕ НАУЧНЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ

По общественным вопросам. В области экономики комплексно изучены районы БАССР, в том числе и экономика Уфы, с целью мобилизации народнохозяйственных ресурсов Башкирии для нужд обороны страны. Подведены итоги развития экономики советской Украины к 25-летию существования УССР. Подготовлен к изданию соответствующий сборник.

В области литературы, языковедения, истории закончен ряд работ, посвященных тематике советского патриотизма и Великой отечественной войны в отображении художественной литературы. Напечатано значительное количество художественных произведений на темы обороны родины и борьбы против немецких захватчиков.

В минувшем году закончено много работ, могущих служить учебными пособиями; напечатан очерк по истории Украины¹, закончен научно-популярный очерк о развитии украинской культуры, сдан в печать первый том четырехтомного пособия по истории УССР для вузов², составлено пособие по истории Украины для начальной школы.

Составлен очерк по развитию украинского языка и очерк по развитию украинской литературы. Большая работа проделана также над словарями.

В области производства танков больших успехов добился Институт электросварки, разработавший приемы, позволяющие значительно ускорить ряд процессов изготовления этих важных орудий обороны³.

В области металлургии в 1942 году дан теоретический анализ хода доменных печей и установлены способы интенсификации металлургического процесса. Составлен проект сооружения промышленной установки по получению высококачественного чугуна и стали кислородным способом, по которому заканчивается строительство специального цеха. Разработаны мероприятия по устранению причины аварий доменных печей в связи с разрывом брони кожухов. Дана основа для проектирования металлургического завода в Узбекистане.

Достигнуты очень важные результаты в установлении методов значительного улучшения броневых сталей специального назначения и в прокате труб артиллерийских систем. Немалое значение имеет также работа по выплавке меди в Казахстане.

Институтом химии разработан метод получения и рафинирования металлического кобальта, необходимого в самолетостроении. Способ получения кобальта из отходов стеллита, найденный институтом, позволил организовать производство, уже сейчас дающее сотни килограммов этого ценного металла.

Новый метод значительно упрощенного производства алюминия проходит поверку в производственных условиях.

¹ Так у документі. Мається на увазі праця: Нарис історії України. – Уфа : Вид-во АН УРСР, 1942. – 212 с.

² Так у документі. Мається на увазі праця: Юшков С. В., Славін Л. М., Петровський М. Н., Гуслистий К. Г. Історія України. Т. 1. – Уфа : Вид-во АН УРСР, 1943. – 330 с.

³ Див.: Розділ Фотодокументи, фото № 45, 46.

Проведены геоморфологические исследования в важном золотоносном районе, давшие возможность установить ряд закономерностей в распределении россыпных месторождений золота по террасам и руслам рек района, а также выдвинуть ряд новых, весьма эффективных, предложений в отношении разведки коренных месторождений.

Изучалось Учалинское полиметаллическое месторождение, распространение и состав слагающих район пород, что создало необходимую базу для дальнейших геологических изысканий по этому месторождению. Изучение бокситов Вязовского и Юрюзанского месторождений открыло новые ресурсы сырья для алюминиевой промышленности.

Разработан метод получения покрытий типа антихлор на железе, стали и чугуне, применяемый в химическом машиностроении.

По вопросам машиностроения, производства приборов и т. п.

В Институте строительной механики разработана конструкция и изготовлены образцы индукционных тензометров, в том числе малобазных.

Разработана, на замену существующих неправильных методов расчета, новая точная теория расчета рам из тонкостенных стержней, позволяющая улучшить их надежность. Углублена теория устойчивости арок в направлении учета реальных условий их опирания, которая увеличит надежность расчетов в строительстве мостов и сооружений, промышленных, жилищных и т. д., получены новые обобщения в теории устойчивости и колебаний коленчатых валов авиамоторов. Разработан метод расчета на резонанс крутильных колебаний коленчатых валов с нелинейными муфтами, – для строительства авиамоторов. Уточнены методы расчета деревянных стержней на кручение применительно к деталям самолетостроения. Установлены причины разрушения поверхностей некоторых деталей авиамоторов при контактном приложении обвязок.

По Институту горной механики¹ необходимо отметить важные работы по вопросам прочности и устойчивости стержневых систем поверхностных сооружений, прочности креплений узких подземных горных выработок, систем разработки бурых углей и методов малой механизации.

В Институте физики в 1942 г. разработаны герметические высококачественные модуляторные выпрямители, обладающие устойчивостью несравненно большей, чем изготовлявшиеся раньше в СССР. Эти выпрямители применяются в массовом масштабе как в полевой, так и в стационарной аппаратуре связи. Налажено заводское производство таких выпрямителей, удовлетворяющее потребности СССР в купроксах.

Изучены дополнительные свойства и налажено производство сернистосеребряных фотоэлементов. Разработана конструкция дифференциального фотоэлемента. Опробован новый метод разделения изотопов и даны основные варианты соответствующих конструкций установок. Разработан ряд новых специальных приборов.

Достигнуты значительные результаты по проблеме газового разряда, заключающиеся в разработке теории приборов зажигания и совершенствования их конструкции.

В Физико-техническом институте проделаны важные работы по совершенствованию отражательных покрытий.

¹ Так у документа. Правильно: Институт горной механики им. М. М. Федорова.

Институт физической химии¹ разработал ряд новых фотоэлектрических и спектральных методов контроля производства металлов, представляющих большой интерес для практики экспресс-лабораторий заводов. Закончена работа по освоению простейшей модели спектроколориметра, дающего возможность одновременно точно анализировать два цветных компонента сплава при их совместном присутствии. Оптические методы контроля производства широко внедрены на десятках заводов и дают значительный экономический эффект, сокращая время анализа в 25 раз и расход реактивов в 20 раз. Теоретически и экспериментально разработан новый метод весьма точного определения показателей преломления, нашедший уже практическое применение.

В области энергетики разработана теория компаундирования синхронных генераторов, положенная в основу широкого внедрения компаундирования в практику с целью повышения устойчивости работы энергетических систем и электростанций (внедряется на Урале и в Москве). Закончены работы по конструированию временных распределительных устройств огнезащитного типа. Исследование удельного сопротивления земли в условиях глубокого промерзания грунта использовано для грозозащитных сооружений оборонных предприятий. Закончена работа по использованию тепловых перепадов в промышленных котельных для выработки технических условий на паровые турбины и генераторы малой мощности. Закончена работа: закон динамического подобия и характеристические коэффициенты турбомашин для их расчета. Разработан рациональный топливный баланс Челябинской области.

Вопросы развития «Второго Баку» занимают важное место в тематике нескольких институтов.

На основе построения новых тектонических схем и изучения нефтеносных структур выдвинуты новые положения об изменении направлений и характера разведочных работ по нефти и указана необходимость разведать структуры [пород], лежащие к западу от реки Белой. В Институте физической химии обоснована возможность обессеривания легких фракций нефти. Разработана методика обессеривания и переработки полимеров (отходов крекинг-нефти) на лигроин, который используется в качестве горючего в автомобильных и тракторных моторах. Пущена полузаводская установка по соответствующей переработке.

В Институте геологических наук составлена карта прогноза угленосности Башкирии и Южного Урала, служащая основой правильного выбора площадей для поисков и разведки углей.

Изучение Кривлеильюшинских² и Куюргазинских месторождений показало, что из этих бурых углей можно путем полукоксования получить с хорошими выходами жидкое горючее.

В работах по углям необходимо отметить большое участие Башгеологуправления.

По разработанному Институтом химии методу строится фабрика минеральных красок, производящихся из местных бокситов и глин. Этим же институтом выдвинуто предложение и проект выделения брома из нефтяных вод Ишимбая, могущих уже сейчас дать до 100 тонн брома в год.

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Институт физической химии им. Л. В. Писаржевского.

² Так у документі. Правильно: Кривле-Илюшкинского.

В отношении производства стройматериалов следует отметить разработку технологии получения ангидрито-глиноземистого цемента и высокопрочного бетона из него, имеющего большое оборонное значение, и изучение местных глин БАСССР, разрешившее вопрос об использовании местных глин взамен дальнепривозных. Предложен также метод изготовления из местного сырья воздушных и гидравлических вяжущих веществ, дающий большой экономический эффект.

Для использования подземных вод БАСССР Институт геологических наук заканчивает составление гидрологической карты и связанное с этим гидрологическое районирование Башкирии, имеющее своей целью дать объективную оценку развитых в пределах Башкирии водоносных горизонтов и определить площади распространения наиболее перспективных горизонтов. В области водоснабжения Институт химии продолжает работать по электролитическому методу очистки и обезвреживания¹ воды для совершенствования разработанного в институте метода применения гипохлорита натрия и использования железного коагулянта в очистке воды.

В области гидротехнического строительства предложен способ гидравлического расчета наплавных мостов и усовершенствованы подсчеты скоростей хода судов по каналам. Проведен анализ работы выправительных сооружений на р. Белой с целью использования опыта работы этих сооружений на других реках. Определены рациональные размеры и скорости судов для рек.

По вопросу пищевой промышленности и сельского хозяйства разработан новый способ получения поливитаминного экстракта из свежих плодов шиповника, имеющий ряд преимуществ. Союзвитаминопром намечает организацию производства витаминного концентрата по способу Института химии на 5 новых заводах.

В Институте ботаники разработаны меры повышения устойчивости и качества урожая кок-сагыза путем калийной подкормки, экспериментально изучена эффективность форм калийных удобрений для подкормки сахарной свеклы. Обосновано использование удобрений в севообороте старых и новых свекловичных районов. Проведено агропроизводственное районирование мероприятий по повышению урожайности сельскохозяйственных культур БАСССР.

Институт зообиологии выработал основы комплексной системы мероприятий по борьбе с вредной энтомофауной сахарной свеклы.

Выяснена роль микрофлоры продовольственного зерна и грубых кормов в этиологии микотических отравлений и установлены основные приемы профилактики этих отравлений.

Проведена большая работа по вопросу разведения рыб в БАСССР.

Институт клинической физиологии проводил большую работу по изготовлению и изучению действия антиретиккулярной цитотоксической сыворотки (АЦС) и по применению ее для ускорения заживления ран, переломов, лечения септических состояний и борьбы организма с инфекциями. Охвачено большое количество госпиталей и лечебных заведений. На специальной научной конференции подведены итоги лечебного применения АЦС. Президиумом Ученого совета Наркомздрава СССР АЦС рекомендована к широкому применению при военных травмах. Наркомздрав издал приказ о широком применении АЦС в практике госпиталей и больниц. Необходимо отметить также большую работу по переливанию

¹ Так у документі. Мається на увазі: обеззараживанию.

крови, по проблеме экстраагглютинации и большую организационную работу по переливанию крови. Работа по внутренней секреции коры надпочечника дала возможность получить из нее вещество, способствующее восстановлению энергетических ресурсов организма при его утомлении.

Институт биохимии достиг крупных результатов, открыв возможность с помощью витамина K_3 (метилнафтохинона) останавливать кровотечения, в том числе паренхиматозные, не связанные с пониженным содержанием протромбина в крови, и т. д., ускорять заживление ран. Поставлено производство витамина K_3 на Уфимском витаминном заводе. На основании клинических данных Наркомздрав СССР рекомендовал витамин K_3 к широкому применению в госпиталях и больницах, что уже осуществляется.

В прошлом году организовано по методу институтов зообиологии и биохимии серийное производство сухого дизентерийного бактериофага; получены очищенные препараты стафилококкового и стрептококкового бактериофагов, применяемых для внутреннего вливания. Получены бактериофаги для очистки оспенного детрита.

Найдено эффективное средство борьбы с вшивостью¹, разработан метод регенерирования использованной перевязочной ваты.

В Институте геологических наук проведена значительная работа по исследованию минеральных источников и лечебных грязей БАССР. По способу института начали успешно применять донные илы Кандры-Кульского озера; исследованы Красноусольские грязи и выяснено, что эти грязи почти по всем показателям превышают стандарт лечебных сероводородных грязей; предложен ряд мероприятий по упорядочению этих источников и их грязевого хозяйства.

В Институте ботаники выполнена большая работа по инвентаризации фондов лекарственных растений БАССР.

Результаты, достигнутые по спецтематике, здесь не приводятся.

В прошлом году институты Академии наук УССР закончили много работ крупного практического значения и довели их до стадии практического применения или же опытной проверки в производственных условиях. По вопросам внедрения результатов научно-исследовательских работ Академия наук связана, как указывалось выше, с десятками оборонных промышленных предприятий, со многими госпиталями, больницами и другими лечебными заведениями, со многими наркоматами, учреждениями и т. д. В настоящее время к внедрению в практику подготовлено около 100 объектов – результатов научно-исследовательских работ. Многие из них получили апробацию руководящих государственных органов, ученых советов наркоматов, научных сессий и конференций.

Отрасли, по коим предусматриваются работы по внедрению: танковая и авиационная промышленность, авиадвигательостроение, машиностроение, черная и цветная металлургия, нефтяная промышленность, каменноугольная и бурогоугольная промышленность, электростанции, гидростроительство, водоснабжение; отрасли пищевой промышленности – сахарная и витаминная; фармацевтическая промышленность.

Весьма важные объекты будут внедряться в области медико-санитарного обслуживания [...] ¹ населения – в госпиталях, больницах, поликлиниках, клиниках и др.

¹ Підкреслено у документі червоним олівцем.

Целый ряд результатов работы институтов общественных наук будет внедрен в области национально-культурного строительства – в вузах, школах, театрах и т. п.

Внедрение в практику предполагается в самых разнообразных формах.

Комиссия по мобилизации ресурсов БАССР подготовила большой сборник по вопросам развития металлургии цветных и редких металлов, металлургии черных металлов, использования водных ресурсов, развития энергетической базы, развития сельского хозяйства, экономики Башкирии и Южного Урала. Внедрение добытых ценных выводов идет разными путями, в первую очередь с помощью СНК БАССР.

В 1942 г. была организована комплексная разработка ряда ведущих проблем восстановительного процесса на Украине, охватывающих водоснабжение, угольную, металлургическую и пищевую промышленность, промышленность строительных материалов, сельское хозяйство, а также жилищное и коммунальное хозяйство. Некоторые работы уже закончены и результаты по ним представлены в правительственные органы. В частности, дано гидрогеологическое обоснование водоснабжения крупных населенных пунктов и промышленных центров УССР; разработаны некоторые вопросы производства вяжущих веществ и высокопрочного гипса. Выявлена проблематика научно-исследовательских работ, связанных со скоростными методами восстановления Донбасса.

Разработана методика и даны формы для ускоренного обследования шахт Донбасса. Намечены основные положения по применению новых видов оборудования при восстановлении угольной промышленности. Дан целый ряд инструкций по сельскому хозяйству.

За прошлый год вышли из печати 12 работ объемом свыше 70 печ[атных] листов. Подготовлено к печати свыше 300 печ[атных] листов научных работ, которые, однако, не могли быть опубликованы вследствие ограниченности полиграфической базы.

Библиотека пополнилась новым фондом книг, насчитывающим свыше 50 000 единиц⁴⁶⁾. Значительно расширилась обменная работа библиотеки, возобновлен книжный обмен с заграницей.

VI. СЕССИИ АН УССР

За отчетный период АН УССР имела 10 сессий, а именно: 1) первую сессию за время эвакуации – январьскую, 2) Шевченковскую, 3) посвященную [Н. В.] Лысенко, 4) антифашистскую, 5) июльскую, [...] *1 8) посвященную [Г. С.] Сковороде, 9) посвященную Богдану Хмельницкому, 10) посвященную [И.] Ньютону.

Институтами Академии наук сделаны 265 докладов.

Кроме того, Институт клинической физиологии провел широкую конференцию по вопросам теории и практики применения антиретиккулярной цитотоксической сыворотки (АЦС).

Вице-президент Академии наук УССР академик А. А. Сапегин

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 436, арк. 26–46. Оригінал. Машинопис.

Історія Національної академії наук України. 1941–1945. Частина 1. Документи і матеріали. – Київ, 2007. – С. 183–191.

№ 115
ІНФОРМАЦІЯ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ АН УРСР У 1943 р.¹

Академік О. В. Палладін²

[м. Москва]

[...]^{*1}

Академія наук УРСР уже в перші дні війни зрозуміла, що перед нею постають найвідповідальніші завдання – перебудувати свою роботу відповідно до тих задач, які перед усім [...] ^{*1} народом поставила боротьба з лютим ворогом. Ще в Києві ми почали перебудовувати наш план. Коли Уряд визнав за необхідне евакуювати Академію наук в тил, щоб дати нам змогу в спокійних умовах тилу продовжувати наукову роботу, ми ще раз переглянули плани своєї роботи, перебудували їх під кутом зору розробки в першу чергу тих питань, якими ми можемо подати істотну допомогу фронтові, розробляючи які ми можемо озброїти [...] ^{*1} новими видами зброї, якими можемо допомогти піднесенню продуктивних сил країни, підвищити обороноздатність нашого Радянського Союзу. Ми зрозуміли, що багато надзвичайно важливих питань, які стояли перед нашими інститутами мирного часу, треба відсунути, відкласти на мирний час, на період, коли можна буде над цими питаннями працювати спокійно, не віддаючи всі свої сили боротьбі з гітлерівськими ордами.

Під цим кутом зору перебудований був наш план, і кожний наш інститут висунув для розв'язання ті питання, які поставила перед ним війна, які поставила перед нами задача допомоги фронтові, які поставило перед нами завдання, що стоїть перед кожним науковим працівником – всі свої сили, всі свої знання віддати справі найскорішого розгрому фашистських полчищ.

І ми з законною гордістю можемо сказати, що за час роботи в Уфі ми зробили в цьому напрямі чимало. Ми розв'язали немало задач першорядної ваги з точки зору ефективності їх для справи оборони. У ці грізні дні Великої Вітчизняної війни ми зуміли запровадити в практику чимало результатів наукової роботи для допомоги [...] ^{*1} нашому господарству, нашій Батьківщині.

Ми зрозуміли, що перед нами поставлені складні проблеми, які треба було розв'язати негайно, в найкоротший строк, не розтягаючи їх на довші строки. Треба було максимально наблизити академічну тематику до вимог нашої оборонної промисловості, до вимог розвитку продуктивних сил, розширення сировинної бази нашої промисловості, до максимального піднесення продуктивності праці на фабриках, продуктивності нашого сільського господарства.

У своїй тематиці Академія наук УРСР за два з лишком роки нашої роботи в Уфі відвела велике місце проблемам, які стосувались безпосередньо будівництва літаків, моторів, танків, тобто безпосередньої допомоги нашій армії, озброєння її дедалі досконалішими видами зброї. У цій роботі брали активну участь наші інститути Відділу наук фізико-хімічних і математичних і Відділу наук технічних³.

¹ Заголовок складений упорядниками.

² Доповідь віце-президента АН УРСР акад. О. В. Палладіна, виголошена на сесії Загальних зборів АН УРСР 24 лютого 1944 року в Москві. – *Примітка в документі*.

³ Тут і далі – так у документі. Правильно: Відділ фізико-хімічних і математичних наук та Відділ технічних наук.

Наші хімічні інститути за час роботи в Уфі, поряд з виконанням спеціальної оборонної тематики, розробляли нові методи контролю виробництва в оборонній промисловості, працювали над питаннями корозії металів, поліпшення якості продукції Уфимського крекінг-заводу і промислового використання відходів нафтопереробних заводів. Перебуваючи на території БАРСР, ми добре розуміли, що одним із наших завдань є допомога розвитку продуктивних сил БАРСР, тому що виявити багатства, заховані, в надрах Башкирії, допомогти поставити їх на службу нашому народному господарству, нашій промисловості, зокрема оборонній промисловості, – це величезне, почесне завдання. Ми багато працювали над проблемою розвитку енергетичної бази Уралу, Башкирії, розвитку паливно-енергетичної бази, над дослідженням мінеральних ресурсів, нових видів будівельних матеріалів. Багато уваги ми віддали розвитку сільського господарства БАРСР, впровадженню на території БАРСР нових видів рослинних культур, зокрема цукрового буряка, кок-сагізу; чимало працювали, щоб тим чи іншим способом допомогти розвитку тваринництва.

Інститути Відділу суспільних наук провадили велику роботу в справі озброєння нашого народу ідеологічною зброєю для боротьби з лютим ворогом, продовжуючи не менш успішно працювати над розвитком української національної [...]»¹ культури.

Чимало попрацювали ми над розробкою нових способів і методів лікування ран, а також способів боротьби з кровотечами, щоб таким чином допомогти доблесним захисникам нашої Вітчизни.

Ось те, що характеризувало нашу роботу за час перебування АН УРСР в Уфі. Розуміючи потребу відшукання найкращих організаційних форм для проведення такої роботи, ми організували при Президії Академії наук Науково-технічний комітет сприяння обороні, який повинен був об'єднувати, координувати, спрямовувати роботу наших інститутів на допомогу обороні.

З другого боку, перебуваючи в далекому тилу, тимчасово відірвані від України, ми не могли забувати ні на хвилину про нашу рідну Україну, повинні були і в Уфі пам'ятати про завдання, які поставатимуть перед нами в міру звільнення України від німецько-фашистських загарбників, і організували при Президії спеціальну Комісію по відновленню на Україні зруйнованого народного господарства, зруйнованих міст, сіл, підприємств і промисловості¹.

Такий був період нашого життя в Уфі. Ми всіма силами намагалися там розвивати всі ті форми роботи, які могли зробити нашу працю більш ефективною в розв'язанні задач, що стоять перед нами.

За час нашого перебування в Уфі, поряд з науковою, експериментальною роботою, ми багаторазово скликали наукові сесії, конференції, на яких ставили для розв'язання ті чи інші питання, що виникали перед нами.

Крім сесій, присвячених обміркуванню поточних питань, що стоять перед Академією наук, обговоренню звіту за 1941, р., плану робіт на 1942 р., звіту за 1942 р., плану робіт на 1943 р., ми скликали спеціальні сесії, спеціальні Загальні збори, в зв'язку з тою чи іншою подією, тими чи іншими датами, повз які Українська академія наук пройти не могла.

¹ 3 січня 1943 р. – Комісія по відбудові народного господарства УРСР.

Ми скликали сесію, присвячену пам'яті Івана Франка, двічі відбулися сесії, присвячені [Тарасові] Шевченкові, проведено сесію, присвячену [Миколі] Лисенкові, сесію, присвячену 200-літтю з дня смерті [Богдана] Хмельницького, сесію, присвячену 30-літтю з дня смерті [Михайла] Коцюбинського, сесію пам'яті [Ісаака] Ньютона [...] ¹, Загальні збори, присвячені пам'яті [Климентя] Тімірязєва і т. ін.

Ми також взяли участь в проведенні в Уфі спеціальної антифашистської сесії, на якій наша Академія зайняла керівну роль.

Влітку минулого року ми провели спеціальну сесію, присвячену підсумкам нашої роботи в Башкирії, підсумкам тієї допомоги, яку Академія наук УРСР подала промисловості, сільському господарству і розвиткові культури БАРСР. Крім цих загальноакадемічних сесій, крім Загальних зборів сесій відділів, були проведені в Уфі дві спеціалізовані конференції, присвячені спеціальним питанням.

Це, насамперед, конференція, присвячена АЦС, сироватці академіка [О. О.] Богомольця, за роботи над якою акад. [О. О.] Богомольцю присвоєно звання Героя соціалістичної праці; ця сесія, присвячена сироватці, що має важливе оборонне значення, пройшла з великим успіхом і намітила дальші шляхи для її вивчення і впровадження в практику.

Друга спеціальна конференція була проведена по вітаміну К, яка мала своєю метою підсумувати роботу, проведenu Інститутом біохімії Академії наук над вітаміном К і вікасолем і намітити дальші шляхи використання цього препарату для боротьби з кровотечами і для лікування ран.

Ми можемо сказати, що за два роки війни ми, мабуть, дали більше, ніж давали за два роки мирного нашого життя, щодо кількості й різноманітності питань, яким присвячували наші Загальні збори й сесії.

Минулий рік, звітний для даної сесії, був другим роком нашого перебування в Уфі, на території БАРСР, був роком переїзду нашої Академії в Москву. Це був рік, коли наша Академія, закінчуючи період своєї роботи в Уфі, почала щільно готуватись, до переїзду, до реєвакуації на Україну, в Київ, почала готуватись до успішного розв'язання тих задач, що стануть перед нею після повернення додому, яке вже не за горами.

Що ми робили в минулому році? Що характерного можна підкреслити в нашій роботі за 1943 р., особливо за період, коли ми перебували в Уфі? З січня до кінця літа наша робота, в основному, йшла тим же напрямом, який ми вказали вище, тобто в основному спрямована була на розв'язання задач оборонного характеру, озброєння [...] ¹ новими, дедалі більш досконалими видами зброї, задач допомоги оборонним підприємствам в справі поліпшення методів виробництва, в справі піднесення продуктивності праці, задач допомоги промисловості БАРСР, відшукання нових ресурсів, допомоги сільському господарству й сприяння розвиткові української радянської культури.

В минулому році наш тематичний план налічував усього 103 проблеми і 355 тем. Як бачите, досить велика кількість проблем і досить велика різноманітність тем. Як недолік плану минулого року можна відзначити саме його багатотемність, саме те, що в планах наших інститутів було багато окремих дрібних питань. Можна закинути, мабуть, зайвий практицизм, те, що ми в основному розв'язували питання сьгоднішнього дня. Але це було конче потрібно; треба було подати по змозі більшу допомогу [...] ¹ нашій Батьківщині в піднесенні продуктивних сил, допомогти

промисловості, сільському господарству. І тому ми свідомо йшли на розв'язання таких, іноді невеликих, питань сьогоднішнього дня, на, можливо, зайвий для Академії наук практицизм, роблячи часто те, що за нормального, мирного часу мали розробляти науково-галузеві інститути.

В нашій тематиці ми, природно, приділяли дуже велике місце проблемам місцевого характеру, які висувала перед нами Башкирська Республіка, але розробка яких потрібна була не тільки для Башкирії, [...] ¹, тому що вони допомагали ставити на службу Батьківщині, на службу [...] ¹ нашій обороні та сили, які закладені були на території Башкирії, в її надрах.

Інститути Відділу суспільних наук Академії наук в минулому році побудували свою тематику відповідно до завдань, що стоять перед Академією. Зокрема, Інститут економіки в минулому році виконав ряд робіт чималого наукового значення, робіт дуже актуальних, спрямованих на допомогу народному господарству [...] ¹. Інститут економіки закінчив збірник «Народне господарство УРСР» ¹, а також I том «Історії статистики СРСР», написаної академіком М. В. Птухою. Крім того, інститут розробив ряд питань, зв'язаних з відновленням народного господарства на Україні, зокрема з відновленням кам'яновугільного Донбасу. В той же час інститут розробив ряд питань, зв'язаних з економікою БАРСР.

Велику роботу виконав Інститут історії і археології². Він підготував другий, третій і четвертий томи чотирирічного курсу історії України для вищих учбових закладів, а також склав ряд монографій з окремих питань історії і археології України.

Чимало зробив Інститут мови і літератури. Протягом 1943 р. інститут виконав важливу роботу по складанню російсько-українського словника, по підготовці до складання українсько-російського словника, по складанню Курсу історії української літератури для вузів, а також по розробці ряду питань з історії української літератури.

Інститут народної творчості і мистецтв досліджував в основному питання мистецтва періоду Вітчизняної війни, а також питання відновлення роботи в галузі мистецтва після визволення України від німецько-фашистської окупації.

Інститут хімії³ в 1943 р. працював над проблемами використаній місцевої сировини, зокрема глин БАРСР, з яких можна було одержувати алюмінієві солі, над виділенням бромю з природних вод електролітичним способом, над можливістю використання місцевого бурого вугілля для промислової переробки. Він розробляв проблему кольорових і рідких металів в напрямі, наприклад, одержання і рафінування металічного кобальту, що має велике значення в оборонній промисловості, досліджував способи боротьби з корозією металів.

Відділ органічного синтезу Інституту хімії вивчав проблему сенсibilізації фотографічних емульсій з метою одержання більш ефективних оптичних фотосенсibilізаторів для авіафотоплівки. Інститут хімії брав також участь у розробці комплексної проблеми по відновленню промисловості і народного господарства України, розробляючи раціональний тип цукроварні.

¹ Так у документі. Правильно: Народне господарство радянської України: зб. наук. статей. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1945. – 220 с.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Інститут історії та археології України.

³ Тут і далі – так у документі. Правильно: Інститут хімії і хімічної технології.

Чимале значення мають роботи Інституту хімії над проблемою очистки й знезаражування питної води. В результаті робіт у цій галузі розроблено проект стаціонарних гіпохлоритних установок для очистки води. Інститут, на прохання різних організацій і заводів, виконав також ряд позапланових робіт.

Інститут фізичної хімії¹ розробляв, головним чином, оптичні методи заводського контролю, а також досліджував питання якості нафти і нафтових продуктів. По першій проблемі інститут розробив кілька фотоелектричних методів визначення заліза, морфіну, спектральний метод визначення силіцію і ряд інших методів спектрального аналізу, необхідних заводам. По другому питанню розроблявся спосіб видалення сірки з бензину.

Інститут фізики і математики по відділу фізики виконав ряд важливих спеціальних тем, дослідив ряд питань в галузі фізики [на]півпровідників, газового розряду, термоелементів, а також зробив чимало в справі виготовлення і ремонту оптичних систем різних приладів для різних промислових підприємств, в основному оборонного значення, а також для наукових установ Башкирії.

По відділу математики провадилось далі дослідження способів інтегрування рівнянь, питань теорії функцій і питань прикладної математики, висунутих перед відділом будівельними організаціями.

Велику роботу провів Інститут геологічних наук. Основною проблемою його були питання дослідження геологічної будови Південного Уралу, його корисних копалин. Інститут працював над уточненням способів відкриття і перспектив, використання мінеральних ресурсів у народному господарстві. З другого боку, інститут розробляв ряд питань, зв'язаних з відновленням промисловості і народного господарства України, і подавав також технічну допомогу різним підприємствам БАРСР.

Велика робота проведена була по застосуванню методу солонцювання ґрунтів для будівництва водо- і нафтосховищ, а також по відшуканню нових видів будівельних матеріалів, особливо стійкого цементу, гіпсу і т. д.

Інститути Відділу біологічних наук свою роботу в минулому році теж спрямували в основному на розв'язання питань, висунутих Великою вітчизняною війною.

Ці інститути результати багатьох робіт, виконаних за минулий рік, зуміли вже впровадити у виробництво; зокрема, вони багато допомогли медичним організаціям у справі лікування різних захворювань, ран; подали велику допомогу в справі розвитку сільського господарства, рибного господарства, боротьби з шкідниками сільського господарства і хворобами тварин. Зокрема, Інститут ботаніки в минулому році провів велику роботу по дослідженню флори Уралу й Башкирії, по розробці нових методів селекції технічних і зернових культур, по використанню лікувальної сировини для потреб фронту й тилу, по розробці заходів щодо запровадження бурякосіяння в Башкирії.

Інститут зообіології виконав чималу роботу в галузі розвитку рибного господарства в Башкирії, в галузі боротьби з раневими й іншими інфекціями воєнного часу. Велику роботу провів Інститут клінічної фізіології; в першу чергу треба відмітити, відзначену Урядом, роботу над АЦС акад. [О. О.] Богомольця; важливі також дослідження раневого сепсису та ін. Великі досягнення мав Інститут біохімії,

¹ Так у документі. Правильно: Інститут фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського.

зокрема по дослідженню ролі й механізму дії вітаміну К і застосуванню вітаміну К₃ і вікасолу⁴⁷⁾ для боротьби з кровотечами і для лікування ран.

Словом, всі інститути цього відділу сміливо можуть сказати, що минулий рік вони попрацювали недаремно й зробили свій внесок у справу розвитку науки, в загальну справу – [...]»¹ допомоги фронту.

Велика робота проведена була за минулий 1943 р. також інститутами Технічного відділу. Зокрема, Інститут чорної металургії подав велику допомогу промисловості Уралу, Кузбасу, Башкирії, Середньої Азії. Дуже допоміг розвитку енергетичного господарства Інститут енергетики, особливо розвитку енергетичного господарства Челябінська, Уралу. З кінця минулого року він зумів досить швидко налагодити зв'язок з Україною, допомогти Харкову й Києву шляхом командировання спеціальних бригад.

Інститут будівельної механіки подавав велику й безпосередню допомогу справі виробництва нової зброї, безпосередньо допомагаючи тим оборонним підприємствам, які перебували на території Башкирії.

Чималу роботу виконав Інститут гірничої механіки¹ в галузі гірничої промисловості. В минулому році він включився в проблему відновлення Донбасу й подав тут уже значну допомогу.

Не можна не відзначити особливо цінної роботи Інституту електрозварювання, керівникові якого, акад. [Є. О.] Патону, присвоєно звання Героя соціалістичної праці за роботи його по автоматичному електрозварюванню⁴⁸⁾. Роботи цього інституту мають велике значення для оборонної промисловості, зокрема танкової.

Отже, підсумовуючи наукову роботу наших установ за минулий 1943 р., треба сказати, що поряд з деякими недоліками, які частково можна пояснити надто довгою перервою у роботі в зв'язку з переїздом з Уфи до Москви, не дуже швидким налагоджуванням роботи в Москві, недоліком роботи було те, що в тематиці інститутів часто повністю відсутня була тематика, яка визначала обличчя цього інституту мирного часу, і багато наших інститутів в основному, а іноді й цілком, переключались у своїй роботі на розв'язання дрібніших питань, що їх висувала оборонна промисловість. Але такий докір теж не може бути поки що дуже великим, бо ці роботи безперечно допомагали справі боротьби з ворогом, безперечно допомагали нашим оборонним підприємствам.

Як ми бачили, за минулий рік не припинялася наша робота й щодо впровадження результатів роботи в практику, чому сприяли наші конференції, наукові Загальні збори й сесії.

За цей час не припинялась і наша робота по вихованню² наукових кадрів. Співробітники наших інститутів продовжували підвищувати свою кваліфікацію, готувались до захисту й успішно захищали дисертації. Тому за минулий рік збільшилась кількість кандидатів наук, докторів наук, а підвищення наукового рівня кожного окремого наукового працівника інституту підвищує науковий рівень всього інституту і всієї Академії в цілому і полегшує розв'язання найважливіших задач, що стоять перед нашою Академією.

¹ Так у документі. Правильно: Інститут гірничої механіки ім. М. М. Федорова.

² Тут і далі – так у документі. Мається на увазі: підготовці.

Ось такою була наша робота за минулий рік, рік перехідний, протягом якого закінчилась наша робота в Уфі, спрямована на справу допомоги обороні, на розвиток продуктивних сил Башкирської АРСР і на розв'язання питань, висунутих завданнями дальшого розвитку народного господарства СРСР.

Переїхавши до Москви, ми відразу, вже восени минулого, року, приступили до складання плану роботи на 1944 р. і до перегляду плану останньої чверті 1943 р. Ми добре розуміли, що перед нами постали нові завдання. [...]*

Виходячи з цих задач, ми і повинні були будувати плани нашої роботи на 1944 р. Ми розуміли, що перед Українською академією наук на 1944 р. стоять великі й важливі задачі, зв'язані з необхідністю дальшого розвитку народного господарства [...]*

У зв'язку з цим уже восени 1943 р. наші інститути почали перебудовувати свої плани 1943 року. Ця перебудова остаточно виявилась у плані нашої роботи на 1944 р. Ми врахували і відбили в наших планах те, що наші інститути повинні були приділити максимальну увагу науковим проблемам, зв'язаним з відновленням народного господарства України [...]*. В той же час ми розуміли, що ми не можемо припинити розробку оборонної тематики, бо війна ще триває, ворог битий, але ще цілком не розбитий [...]*

Далі, ми добре розуміли, що тепер ми повинні відновити роботу над основними довоєнними проблемами, які були характерні раніше для кожного окремого інституту. Це необхідно було для того, щоб наша наука, [...] не тільки не відставала від світової науки, йшла вперед такими ж швидкими темпами, але щоб вона після війни посіла керівне місце в науці всього світу. [...]*

Тому в нашому тематичному плані на 1944 рік ми запланували насамперед продовження ряду робіт оборонного характеру, зв'язаних з завданням безпосередньої допомоги фронту. До таких робіт належать дослідження над застосуванням антиретиккулярної цитотоксичної сироватки акад. О. О. Богомольця, над застосуванням вітаміну K_3 і вікасолу акад. О. В. Палладіна, над питаннями мобілізації природних ресурсів, над впровадженням нових сільськогосподарських культур [...]*. Усі ці питання зв'язані безпосередньо з підсиленням обороноздатності [...]*

Але, як я сказав, на цей раз ми вже значне місце в нашій тематиці приділили вузловим теоретичним проблемам з окремих галузей знань, питанням не сьогоднішнього дня, а питанням перспективним, задачам дальнього прицілу, питанням, що гарантують швидкий розвиток і ріст відповідних галузей знань у нас на Україні [...]*, питанням, розв'язання яких забезпечило б нашій науці керівну роль у науці світової.

У цій галузі по окремих інститутах різних відділів намічені різноманітні роботи. Наприклад, по наукам суспільним намічені роботи, зв'язані з дальшим розвитком української [...] культури, а саме: складання чотиритомної Історії України, тритомної Історії української літератури, складання українсько-російського й російсько-українського словників, академічне видання творів [Т. Г.] Шевченка, видання невідомих досі творів класиків української літератури.

По наукам фізико-хімічним і математичним заплановані роботи в галузі фізики атомного ядра, в галузі [на]півпровідників, проблеми неводних розчинів, хімії рідких елементів, хімії ізотопів і багато інших. Як бачите, це все питання не сьогоднішнього дня, не задачі, які під силу галузевим інститутам, а важливі вузлові проблеми тої чи іншої галузі знання.

По інститутах Відділу біологічних наук включено в план роботи по інвентаризації флори УРСР, по проблемі підвищення врожайності сільськогосподарських культур, по проблемі закономірності росту й розвитку організму, роботи над теоретичними основами бактеріальних добрив, над генетичними основами штучного добору у тварин, над проблемами біохімії нервової й мускульної тканини, проблемами фізіологічної системи сполучної тканини, її ролі і порушення її функцій і т. д.

В галузі наук технічних ставиться дослідження проблеми потужності і стійкості конструкцій у машинобудуванні, питань використання водних ресурсів річок України, проблеми високоякісних чавунів, питань нової енергетичної техніки і т. д.

Ці плани, які ми вже почали реалізувати, ми продовжуватимемо реалізовувати на Україні, у себе на Батьківщині, в Києві. Ці плани обговорювалися на вчених радах інститутів, на відділах, у Плановій комісії, розглянуті були на Президії і затверджені нею для подачі на розгляд і затвердження Загальних зборів.

Якщо торкнутися детальніше інститутів окремих відділів, то довелось б, загалом, повторити сказане вище.

Щодо інститутів суспільствознавчих наук, то роботи 1944 р. можна вважати для них, в основному, органічним продовженням робіт попередніх років. Вони запланували роботу, спрямовану на дальший розвиток української національної культури, на допомогу відновним роботам на звільненій від німецьких загарбників українській землі. В їхньому плані цілий цикл тем з питань відновлення, розвитку різних галузей народного господарства, української культури і т. д. Зокрема, по Інституту економіки робота буде спрямована на розробку питань з економіки промисловості, економіки сільського господарства, економічної географії і питань статистики.

Проблеми відновлення народного господарства України розроблятимуться як у площині відновлення найефективнішої виробничої потужності по будівництву шахт Донбасу, так і в площині відновлення чорної металургії, харчової промисловості, корисних копалин, відновлення місцевої промисловості, продуктивного тваринництва і відновлення зернового господарства.

По Інституту історії основним завданням є робота над складанням підручників для вишів по історії України, по історії Великої вітчизняної війни, по складанню нарисів з окремих питань історії України; важливі роботи намічені Інститутом мови і літератури, при чому відділ мови працюватиме над українсько-російським словником, над проблемою сучасної української літературної мови і т. д.

Намічена велика робота щодо виконання урядового завдання по створенню наукового курсу історії української літератури, а також робота по дослідженню літератури Великої вітчизняної війни.

Грунтовно повинен був перебудувати свою роботу Інститут народної творчості і мистецтв[а], виходячи з тих зауважень, які зроблені були на Президії; з плану цілком виключається творча робота, і провадитиметься виключно наукова робота по розробці питань історії українського мистецтва.

Якщо взяти Відділ наук фізико-хімічних і математичних, то основною характерною рисою тематичного плану на 1944 р. інститутів цього відділу є постановка і відновлення розробки ряду широких проблем і теоретичних питань, дослідження яких перерване було Вітчизняною війною, але які мають велике загальнонаукове і загальнотеоретичне значення. З таких проблем можна назвати питання атомного ядра, хімії ізотопів, питання каталізу і т. д.

Тут можна підкреслити, що коли в минулому році робота Інституту геології¹ в основному присвячена була Башкирії і південному Уралу, то в цьому році робота Інституту геології в основному присвячена буде Україні. Крім загальної теми по дослідженню тектоніки земної кори, в плані намічено дослідження кам'яновугільного Донбасу, ґрунтів України, як основ хліборобства, дослідження підземних вод України і процесів ерозії, зокрема процесів водної ерозії.

Інститути Відділу біологічних наук намітили ряд важливих проблем, серед яких велике місце займає розробка широких наукових теоретичних проблем; зокрема, в галузі ботаніки намічені проблеми, зв'язані з дослідженням флори й фауни України. Визнано потрібним, в першу чергу, відновлення республіканського Ботанічного саду, зруйнованого німецькими загарбниками; намічено ряд тем по підвищенню врожайності сільськогосподарських рослин.

В галузі гідробіології намічено дослідження ряду водойм. В галузі зоології велике місце займають проблеми, зв'язані з підвищенням продуктивності сільського господарства, розвитком тваринництва і проблеми загальнобіологічного порядку. В області клінічної фізіології намічено три проблеми – фізіологія нервової системи, проблема фізіологічної системи сполучної тканини і проблема раневого сепсису. В галузі біохімії намічено дослідження біохімії нервової і мускульної діяльності. Інститути біологічних наук, отже, мають намір більшу частину своєї роботи присвятити розробці тих проблем, які були характерні для цих інститутів до війни і були перервані війною.

Коли ми візьмемо Відділ наук технічних, то знаходимо, поряд з розв'язанням питань, зв'язаних з допомогою відновленню народного господарства й промисловості України, також ряд проблем і питань більш загального характеру; зокрема, Інститут чорної металургії працюватиме над дослідженням основних питань відновлення металургійної промисловості України, над питанням вдосконалення нових видів металургійних процесів, над проблемою високоякісних чавунів і теплостійких стопів. Інститут енергетики працюватиме над проблемою енергетичного господарства, над освоєнням нових видів енергогосподарства, над питаннями енергоустановок і енергосіток.

Інститут будівельної механіки працюватиме над проблемою міцності у машинобудуванні, проблемами нелінійної механіки. Інститут гірничої механіки працюватиме над проблемами шахтного підйому, над проблемами стійкості і пружності систем у гірничій промисловості. Інститут електрозварювання продовжуватиме свою роботу в галузі швидкісного автоматичного електрозварювання.

Ці інститути особливо велику увагу приділяють справі подання допомоги обороні нашої країни, справі подання допомоги відновленню народного господарства України. Ці інститути розробляють також питання підвищення і вдосконалення техніки у післявоєнний період, чому при Відділі технічних наук буде утворена спеціальна комісія по післявоєнним проблемам техніки.

Отже, ми бачимо, що план наших інститутів на 1944 рік багатьма сторонами ґрунтовно різниться від тематичного плану минулого року і взагалі від тематичного плану нашої роботи за уфімський період, за період нашої евакуації.

Чи все вже зроблено? Звичайно, не все. Звичайно, і цей наш план хибує на певну багатотемність, але є вже, проте, певне поліпшення, бо кількість тем на 1944 р.

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Інститут геологічних наук.

намічається менша, ніж в 1943 р. Замість 130 проблем ми маємо 100 проблем, замість 355 тем маємо 340 тем, і якщо врахувати, що наш колектив поповнився, порівняно з Уфою, і розгортає роботу в більшому масштабі, то зменшення кількості тем буде ще значніше. Ми виключили цілий ряд дрібних практичних тем сьогоднішнього дня, ми припиняємо розробку ряду питань, які можуть розроблятися у галузевих інститутах, і натомість включили менші щодо числа, але крупніші щодо об'єму і значніші змістом загальнотеоретичні вузлові теми в тій чи іншій галузі знання. Але все таки в плані ряду наших інститутів практичних дрібних тем ще надто багато. Робота в напрямі їх скорочення повинна бути ще пророблена. Повинен бути зроблений ще більший крен в бік того, щоб працювати над тим, над чим повинні працювати інститути Академії наук УРСР.

В ряді інститутів ще немає тем, які повинні бути характерними і для даного інституту. Наприклад, обговорюючи план, ми вказували, і що в плані Інституту зообіології немає багатьох основних зоологічних проблем, в плані Інституту ботаніки немає основних проблем по фізіології рослин і т. д.

За час нашого життя в Уфі наші інститути були укрупнені через те, що окремі інститути були малочисельні; наприклад, замість трьох інститутів: біології, мікробіології і зоології, був один інститут – Зообіології; замість інститутів фізики і математики – один Інститут фізики та математики. Усе це Президія вважає зараз за потрібне змінити і ці інститути розукрупнити; з відповідним проханням вона звернулася до РНК України. Ми сподіваємось, що наше прохання буде задоволене, і ми працюватимемо в Києві в складі тих інститутів, які були до війни; ми сподіваємось, що РНК дозволить відкрити й нові інститути, необхідність яких зумовлюється завданнями, які стоятимуть перед Академією наук після повернення до Києва. У Києві наш план ми повинні будемо знову переглянути; тоді зможемо, наприклад, в Інститут зоології включити всі ті теми, які повинні бути розв'язувані в Інституті зоології Академії наук; тоді й питання фізіології рослин знайдуть потрібне відбиття в плані Інституту ботаніки, тоді й питання фізики стануть інакше, тоді й математика дістане новий розвиток і т. д.

Цей період перед нами, і ми повинні будемо поставитись до нього з усією серйозністю, щоб, врахувавши наш старий досвід, врахувавши помилки, побудувати в Києві нашу роботу вже по новому, як слід, так, як належить Академії наук [...] ^{*1}.

Перед нами на майбутній рік стоять дуже великі задачі по вирощуванню кадрів. За час евакуаційного періоду у нас не було аспірантури; умови життя в Уфі не дозволяли нам мати аспірантуру. Повернувшись до Києва, ми відновимо аспірантуру і в широкому масштабі розгорнемо роботу по вихованню в Академії наук наукової молоді. На це треба буде звернути велику увагу.

Ми працюватимемо по підвищенню кваліфікації наявних наших кадрів, щоб все більше і більше підвищувати науковий рівень нашого колективу, щоб зовсім не мати баласту, не мати в інститутах людей, які не мають перспектив дальшого росту, щоб в інститутах були висококваліфіковані працівники, що можуть працювати в інститутах Академії наук [...] ^{*1}.

Одна справа скласти план, інша – виконати його. Перед нашими інститутами стоїть надзвичайно важливе завдання – якщо план складений непогано, то зуміти виконати його на відмінно, щоб цей непоганий план дав добрі результати.

Це справа кожного нашого працівника, справа насамперед директорів інститутів, які повинні твердо взяти керівництво інститутами в свої руки і підпорядкувати завданням, що стоять перед інститутом, весь колектив. [...]»^{1,6}

Палладін О. В. Робота Академії наук УРСР в 1943 р. і план науково-дослідних робіт Академії на 1944 р. // Вісті АН УРСР. – 1944. – № 3–4. – С. 9–20.

№ 116

ЗВІТ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ АН УРСР ЗА 1944 Р.¹

Академік О. В. Палладін²

Тисяча дев'ятсот сорок четвертий рік був знаменним роком в житті нашої Академії. Протягом 1944 року закінчився період нашої евакуації [...]»¹. Як ішла наша наукова робота протягом 1944 року? Плани наукової роботи 1944 року перероблювались тому, що ми склали їх ще в Москві, і перший період нашої роботи в 1944 році проходив в Москві ще в умовах евакуації. Повернувшись до Києва, ми повинні були наші плани переглянути для того, щоб, поперше, не зменшуючи нашої роботи над вирішенням питань оборонного значення, що мали своїм завданням прискорити розгром німецько-фашистських загарбників, поширити роботу, спрямовану на допомогу відновленню народного господарства і культури [...]»¹ України після хазяйнування німецько-фашистських варварів. Подруге, повернувшись додому, ми повинні були поставити перед собою завдання поновити вивчення найважливіших вузлових проблем, над якими працювали наші інститути до війни і опрацювання яких ми повинні були на час евакуації припинити для того, щоб всю нашу увагу віддати вирішенню проблем, висунутих Великою вітчизняною війною, висунутих завданнями допомоги фронту. В 1944 році ми повинні були приділяти більш, ніж під час евакуації, уваги розробленню найважливіших теоретичних проблем в кожній галузі знання.

Таким чином, наші плани були в середині минулого року перебудовані; в структурі наших установ відбулись теж корінні зміни. В Уфі, в зв'язку з тим, що значно зменшилась кількість наших наукових співробітників, нам довелося окремі інститути об'єднати, зменшивши цим кількість інститутів. Повернувшись до Києва, ми одержали змогу знову відокремити об'єднані інститути і розгорнути роботу всіх інститутів, що існували до війни. На виконання тематичних планів не могли вплинути негативно переїзд і організація роботи на новому місці в Києві. Певний час в житті кожної нашої установи був присвячений тому, щоб в Києві відновити і відбудувати лабораторії інститутів [...]»¹. В окремих інститутах не тільки були відсутні лабораторні меблі, наукове обладнання, але були зіпсовані і електрична мережа, і водопровід, і каналізація, і опалення, – все це треба було поновлювати. Ось тому довелось певний час потратити на цю відбудовну роботу і обмежити на цей період науково-дослідну роботу наших установ. В певній мірі, негативно вплинули на наукову роботу і досить важкі умови праці під час зими 1944 року – відсутність палива, скла, – все це обмежило наші можливості для наукової роботи. Не треба

¹ Заголовок складений упорядниками.

² Доповідь віце-президента АН УРСР акад. О. В. Палладіна виголошена на сесії Загальних зборів АН УРСР 9 лютого 1945 р.

ж забувати, що ми працюємо в умовах четвертого року війни, і не дивно, що нам доводиться переборювати труднощі. [...]»¹. І ми ці труднощі переборювали.

В цілому, протягом 1944 р., працюючи спочатку в Москві, а потім в Києві, ми здобули певні досягнення в нашій науковій роботі, і в окремих питаннях маємо чим пишатися, маємо право сказати, що ми працювали не даремно, а маємо цінні наукові наслідки.

Я мушу коротко, щоб вас не стомлювати, зупинитися на окремих проблемах, над якими працювали інститути чотирьох відділів нашої Академії наук. Я не буду називати прізвища виконавців і не буду докладно на кожній темі зупинятися, бо для цього потрібні були б не півгодини, не одна година, а значно більш. Щодо планів на 1945 рік, то вони були опрацьовані добре, бо всі вони уважно розглядалися і обговорювалися на засіданнях відділів і далі на засіданнях Планової комісії. Під час такого обговорення плани кожної установи на майбутній рік зазнали уважної критики і були потім відповідно перероблені. Тому я можу обмежитися зазначенням основних проблем і деяких найбільш важливих тем нашої роботи минулого року і нашої роботи на 1945 рік.

Якщо ми візьмемо інститути Відділу суспільних наук, то в них, як і в усіх інших установах, відбулися організаційні заміни в зв'язку з відновленням майже всіх інститутів, що існували до війни. Крім того, в Академії була організована Комісія по вивченню історії Вітчизняної війни¹, яка почала свою роботу в 1944 році. В роботі установ Відділу суспільних наук були труднощі, обумовлені, приміром, втратою величезної кількості інститутських книг, відсутністю власних бібліотек у окремих співробітників, а також поганим, і навіть більше, як б сказав – катастрофічним станом нашої загальноакадемічної бібліотеки², з якої німці, поперше, вивезли велику кількість книжок, а подруге, – зруйнували її приміщення: там не було зовсім скла у вікнах, бо вибух, що був в університеті, мав вплив і на приміщення нашої бібліотеки; ті книжки, що залишилися, були не розібрані, і користуватись ними або не було змоги, або доводилося користуватись з надзвичайно великими труднощами. Все ж таки, не зважаючи на це, інститути Відділу суспільних наук виконали в 1944 році чималу наукову роботу і мають що продемонструвати нашій [...]»¹ державі.

Якщо взяти, приміром, Інститут економіки, то основна тематика його в минулому році була спрямована на розв'язання проблеми відбудови народного господарства УРСР, проблеми розміщення та розвитку виробничих сил нашої Української Радянської Соціалістичної Республіки.

В Інституті економіки наприкінці року був утворений новий відділ – відділ історії народного господарства, що поширив можливості інституту в галузі вивчення найважливіших економічних проблем. Деякі теми плану, все ж таки, не були виконані – іноді з поважних причин, а іноді і тому, що окремі виконавці не все робили для виконання плану, а з боку керівництва інституту не були поставлені досить суворі вимоги до таких товаришів.

Я хочу додати, що Інститутом економіки здана до друку наукова робота колективу інституту «Народне господарство радянської України», закінчена 4-томна «Промисловість України» та інші роботи.

¹ Тут і далі – так у документі. Правильно: Комісія з історії Вітчизняної війни на Україні.

² Так у документі. Мається на увазі: Бібліотека АН УРСР.

Інститут археології провів чималу роботу протягом минулого року і має значні досягнення.

Інститут археології, крім роботи по організації інститутської експериментальної бази, виконав чималу роботу щодо археологічних досліджень на Україні; цінним вкладом в науку є роботи про культуру полів поховань на Україні. Ці роботи спростовують брехливі фашистські теорії, що приписують цю культуру прагерманським племенам.

Інститут історії України продовжував роботу над виданням підручників для вишів, над виданням «Історії України»¹; опрацював ряд нарисів з історії України; отже, поруч з певними недоліками в роботі, інститут в цілому має чималі досягнення.

Велику роботу виконав і Інститут мовознавства, зокрема в галузі лексикографії; він закінчив підготовку до друку другого тома російсько-українського словника, працював над українсько-російським словником, а також над словником української літературної мови; крім того, було опрацьовано ряд тем з історії української мови, з сучасної української мови, з питань вивчення зв'язків української мови з російською і іншими слов'янськими мовами.

Теж чималі досягнення має Інститут української літератури ім. Т. Г. Шевченка. Він здав до друку перший том «Історії української літератури», де освітлюється² низка проблем стародавньої української літератури; написані всі розділи до другого тома, проведена підготовча робота до складання третього тома, виконані монографічні роботи з різних питань історії української літератури і т. ін.

Є про що сказати і Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії. Хоч цей інститут є досить складний і важкий для керівництва, бо він охоплює різноманітні галузі знання, але він проробив чималу роботу, приміром, в галузі образотворчого мистецтва, в галузі вивчення низки музичних проблем; значну роботу пророблено і в галузі фольклорних питань, зокрема словесного фольклору. Тут можна зазначити роботу по створенню збірки кращих фольклорних творів за час Великої вітчизняної війни.

Чималу роботу виконав і Кабінет для вивчення єврейської мови, літератури і фольклору по лінії вивчення єврейської літератури і єврейської мови.

Почала свою роботу і Комісія по історії Вітчизняної війни, перед якою стоять надзвичайно важливі завдання.

Говорячи про інститути Відділу суспільних наук, я хочу дещо сказати і про бібліотеку, оскільки керівництво бібліотекою покладено на бюро Відділу суспільних наук. Бібліотека повинна була провести ремонт, провести відбудову свого приміщення; в цьому напрямку робота була проведена немала. Бібліотека зробила розборку нових книжок, тисячі книжок вже розібрані, провадилась консультаційна робота, організовані деякі виставки. Але, все ж таки, бібліотека знаходиться в такому стані, що його не можна вважати задовільним, і нам треба приділяти бібліотеці максимум уваги для того, щоб вона могла в повній мірі виконувати роль бібліотеки Академії наук і, крім того, обслуговувати всі кола читачів Києва, що будуть звертатися до бібліотеки. Наша бібліотека є республі-

¹ Так у документі. Мається на увазі праця: «Історія України в документах і матеріалах» – серія документальних збірників з історії України, започаткована 1939 р. Інститутом історії України АН УРСР.

² Так у документі. Мається на увазі: висвітлюється.

канською бібліотекою [...]»¹, і вона повинна бути якомога скоріше приведена в такий стан, щоб вона дійсно могла цю роль республіканської наукової бібліотеки виконати повністю.

Таким чином, можна сказати, що інститути Відділу суспільних наук провели значну і велику роботу, і ми певні, що окремі робітники, за якими є недовиконання тем, безумовно всі наші зауваження візьмуть до уваги і в 1945 році будуть працювати настирливіше і краще, повністю розуміючи величезні завдання, що стоять перед суспільними науками в Академії наук [...]»¹. Треба підкреслити, що в 1944 році відновили роботу і львівські відділи наших інститутів суспільних наук, і в них, хоч вони працювали не цілий рік, а частину року, наукова робота була налагоджена, і кожний інститут в своєму звіті мав можливість відзначити певні досягнення і в науковій роботі своїх львівських відділів. Але певні зауваження інститутам Відділу суспільних наук треба зробити: вони дуже пізно встановили зв'язок з своїми львівськими відділами і мало, по суті, керували роботою цих відділів; треба, щоб цього надалі не було, щоб зв'язок був постійний і щоб львівські відділи постійно відчували керівництво з боку інститутів, що знаходяться в Києві. Така допомога їм конче потрібна; треба, щоб директори інститутів суспільних наук підтримували постійний регулярний зв'язок з своїми відділами у Львові; тоді кожний львівський відділ буде почувати себе такою ж складовою частиною відповідного інституту, як і перший-ліпший його відділ. Така вимога Президії до Відділу суспільних наук.

Переходимо до Відділу наук фізико-хімічних і математичних. Тут завдання щодо відбудови своїх баз були ще складніші, ніж перед інститутами Відділу суспільних наук. В інститутах Відділу суспільних наук потрібні були лише кімнати, письмові столи та стільці, а тут потрібно було і спеціальне наукове обладнання, і електрична мережа, і водопровід, і відповідне наукове обладнання лабораторій, а все це було зруйноване, все треба було відновлювати; і тому установам Відділу фізико-хімічних та математичних наук довелося витратити більше часу на те, щоб привести в такий стан свої установи, щоб можна було працювати. Треба зазначити, що, приміром, Інститут фізичної хімії був до війни у Дніпропетровську і не мав у Києві взагалі будинку; йому довелося влаштувати свої лабораторії в новому приміщенні, де раніш він не працював, що робило роботу ще більш складною. Тому в цих інститутах на таку організаційну роботу пішло більше часу, ніж в інститутах суспільних наук.

Інститут математики в цілому в 1944 році свій тематичний план виконав, розробив ряд питань, що мають надзвичайно важливе значення для оборони нашої країни.

Фізико-технічний інститут працює в Харкові. Він виконав велику роботу щодо відновлення своєї експериментальної бази, що й було головним завданням протягом 1944 року. Але поруч з цим він проробив і ряд тем, що мають чимале наукове і науково-практичне значення.

Інститут фізичної хімії¹ налагодив роботу низки лабораторій, зокрема лабораторії кінетики і каталізу, і продовжував опрацювання деяких тем, розпочатих ще в Москві.

¹ Так у документі. Правильно: Інститут фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського.

Інститут хімії мав значні труднощі щодо виконання планів, але все ж таки по ряду відділів почав опрацьовувати важливі проблеми і має певні наслідки по таких проблемах, які мають важливе наукове і почасти науково-практичне значення.

Інститут геологічних наук теж розгорнув велику роботу. Він повернувся до Києва раніш інших інститутів і мав можливість раніш поновити свої лабораторії; його наукова робота мала основним завданням підсумування попередніх матеріалів з метою розробки загальних перспектив та прогнозу корисних копалин.

Чималу роботу минулого року проробили інститути Відділу біологічних наук. Деякі з них закінчили роботу, розпочату в Уфі і на території БАРСР, потрібну для розвитку народного господарства і сільського господарства БАРСР. Подруге, інститути включились до опрацювання питань, які вони опрацьовували раніш і опрацювання яких висунуло перед ними повернення на Україну. Кожний інститут Відділу біологічних наук може назвати окремі проблеми, в розробці яких є певні досягнення.

Інститут ботаніки займався рослинністю України, закінчив роботу по вивченню рослинності БАРСР, працював в галузі проблеми підвищення врожайності.

Інститут зоології провадив дослідження в галузі вивчення закономірностей популяції, зокрема шкідливих тварин, працював над питаннями фауни, законами еволюції та індивідуального розвитку.

Інститут гідробіології займався дослідженням різних водойм та їх населення¹ тощо.

Інститут клінічної фізіології працював над проблемою фізіологічної системи сполучної тканини, проблемою раневого сепсису, проблемою нервової системи і здобув важливі наслідки в опрацюванні цих проблем.

Інститут біохімії досліджував проблему біохімії мускульної і нервової діяльності, продовжував роботу по вивченню ролі вікасолу і по дослідженню екстракту з шкіри, що може прискорювати загоєння.

Інститут мікробіології² розробляв питання екології шкідливих і корисних мікроорганізмів.

Таким чином, інститути Відділу біологічних наук, не зважаючи на складні умови, провели значну роботу, хоч і не таку, яку бажано було б мати за минулий рік.

Інститути Відділу технічних наук минулого року в основному провадили наукову роботу в галузі розробки оборонної тематики, питань допомоги народному господарству, розробки проблемних питань техніки, і широко розгортали роботу по питаннях більш практичного напрямку. При бюро відділу була організована спеціальна Комісія по післявоєнним проблемам техніки, яка мала своїм завданням стимулювати розробку цих проблем в окремих інститутах Відділу технічних наук.

Крім того, інститутами Відділу технічних наук проведено чималу роботу по відбудові інститутів, по ремонту обладнання.

У виконанні робіт оборонного характеру зокрема треба підкреслити роботу Інституту електрозварювання.

Отже, коли підвести загальні підсумки роботи наших установ за 1944 рік, то можна сказати, що поруч з певними хибами і недоліками в роботі, поруч з

¹ Так у документі.

² Так у документі. Правильно: Інститут мікробіології ім. Д. К. Заболотного.

невиконанням деяких запланованих тем з вини виконавців або з вини керівництва інститутів, інститути в цілому проробили значну роботу і по відбудові своїх лабораторій, і по допомозі відновленню народного господарства і культури УРСР, зруйнованих німецько-фашистськими варварами, і по дослідженню питань оборонного значення, і по опрацюванню ряду наукових проблем, що мають важливе наукове значення.

[...]^{*5}

Коли перед нами стало завдання складання тематичного плану на 1945 рік, то з боку Президії було підкреслено, що наші інститути повинні, не припиняючи роботи оборонного характеру, поширити, наскільки можливо, роботу по допомозі відновленню народного господарства і культури України, зруйнованих німецько-фашистськими варварами, і що треба максимум уваги приділити розробці найважливіших вузлових, проблем кожної науки, щоб піднести роботу на більший теоретичний рівень, щоб наша робота не відставала від роботи союзних країн, щоб наша наукова робота дійсно вела перед, щоб вона була зразковою для цілого світу. Далі, наприкінці складання плану було поставлене завдання перед нашими інститутами відбити в своїх тематичних планах потребу надання максимальної допомоги західним областям України, виявити, які наукові питання висувають потреби відбудування народного господарства, зростання сільського господарства, зростання радянської культури в західних областях УРСР, і відповідні теми включити в план і приділити їм максимальну увагу.

[...]^{*1,6}

Можна сказати, що тематичний план на 1945 рік має певні позитивні риси, відмінні від плану 1944 року. Немає багатотемності, що ставила під загрозу виконання тематичного плану; належну увагу приділено опрацюванню теоретичних проблем, тих проблем, що визначали напрямки роботи інституту до війни.

Подруге, відображена і оборонна тематика по допомозі відновленню народного господарства і культури України. [...]^{*6}

Палладін О. В. Звіт про роботу Академії наук УРСР за 1944 рік і тематичний план Академії наук УРСР на 1945 рік // Вісті АН УРСР. – 1945. – № 2–3. – С. 5–16.

№ 117

АКАДЕМІЯ НАУК УРСР В 1945 р.¹

Академік О. В. Палладін²

[...]^{*1}

В 1945 році ми почали працювати ще в умовах війни [...]^{*1}. Другу половину минулого року ми працювали вже після повної перемоги, в умовах, коли весь Радянський Союз, святкуючи цю перемогу, приступив до мирної праці, до ліквідації наслідків війни й, зокрема, до складання плану нової четвертої [...]^{*1} п'ятирічки, п'ятирічки відновлення й дальшого розвитку народного господарства Радянського Союзу. Тому при складанні планів роботи на минулий рік ми ставили на перше

¹ Доповідь на Загальних зборах АН УРСР 25–28 квітня 1946 р. – *Примітка в документі.*

² Доповідь виголошена віце-президентом АН УРСР акад. О. В. Палладіним.

місце завдання, спрямовані на остаточний розгром німецько-фашистських загарбників, на всебічну допомогу фронту і тилу. В нашій роботі 1945 року ще велике місце займала оборонна тематика. Повернувшись до Києва в 1944 році, ми почали відбудовувати наші лабораторії і відновлювати в них роботу; тому в 1945 р. мали можливість перейти до розв'язання теоретичних питань, найважливіших в кожній галузі знання. Ми могли повернутися до опрацювання тих найбільш важливих вузлових проблем кожної науки, над якими працювали до війни і роботу над якими перервала війна, коли ми, як і весь Радянський Союз, всі наші сили спрямували на розв'язання наукових питань оборонного значення. В нашій тематиці зменшилась кількість питань, які ми опрацювали, перебуваючи в евакуації, спочатку в Уфі, а потім в Москві. Наші плани були пов'язані з питаннями відновлення народного господарства Радянської України, в них приділено було чимало уваги питанням західних областей. Все це обумовило напрямок нашої наукової роботи протягом минулого 1945 року.

Умови нашої роботи в минулому році не можна вважати за нормальні. Не всі інститути могли протягом 1944 року закінчити організацію своїх лабораторій, відновити свої приміщення, обладнання, організувати майстерні, словом, створити потрібну матеріально-технічну базу; багатьом інститутам довелося проводити цю роботу ще й в 1945 році.

Тому ці інститути не могли в повному обсязі розгорнути наукову роботу і виконати повністю план, складений на початку року, бо не змогли заздалегідь передбачити всі труднощі, зв'язані з обладнанням і закінченням відбудови лабораторій. Але були інститути, де все це було закінчено і були всі можливості на всю широчінь розгорнути науково-дослідну роботу.

[...]*¹

В минулому році ми мали можливість також повернутись до справи підготовки наукових кадрів через відновлення прийому аспірантів, а в другій половині року повернулися аспіранти, що були в лавах [...] армії.

Наша робота минулого року дала чималі позитивні наслідки, що мають важливе науково-теоретичне й науково-практичне значення.

В нашій роботі є і певні недоліки, обумовлені зазначеними вище причинами, причинами потреби ліквідації наслідків війни. Німецько-фашистські загарбники зруйнували приміщення інститутів, знищили майже цілком лабораторне обладнання. Крім того, вони пограбували майже в усіх інститутах бібліотеки і це особливо утруднює роботу.

Звітуючи перед Вами про ту роботу, яку виконала Академія наук і всі її інститути, весь її колектив протягом минулого року, я, зрозуміла річ, не зможу перелічити всіх наших досягнень, не зможу назвати кожен тему і наукову роботу, виконану інститутом, окремим науковим співробітником, тому прошу заздалегідь пробачити мені і не бути в образі, коли я наведу лише деякі приклади певних досягнень і не зможу назвати тих або інших важливих робіт і прізвищ їх виконавців, бо для цього потрібно багато часу. Подаючи приклади окремих досягнень, я не буду приховувати від Вас і недоліків, які були в роботі інститутів, бо, враховуючи помилки і хиби в роботі 1945 року, можна буде запобігти їм в цьому році.

Почну з роботи інститутів Відділу суспільних наук. Інститути Відділу суспільних наук мали в 1945 році перед собою важливі завдання опрацювання проблем

культури українського народу. Вони готували до друку підручники для вищих шкіл, опрацьовували проблему відновлення народного господарства України після німецько-фашистської окупації.

Так, Інститут історії України, керований членом-кореспондентом М. Н. Петровським, працював над чотиритомним курсом історії України, над нарисами з історії України і над окремими питаннями історії і т. ін.

Цей інститут виконав свій план не цілком. Причина полягала в тому, що виконувався ряд позапланових завдань, часто за дорученням державних установ. Але інститут має певне досягнення, як приміром, підготовка до друку 1 і 2 томів історії України і закінчення складання 3-го тому.

Варто відмітити також роботу інституту над складанням нарисів з історії громадсько-політичного руху на Україні в XIX ст., збірника [з] історії України в документах і матеріалах⁴⁹⁾.

Певні досягнення має Львівський відділ Інституту історії, але треба зробити зауваження, що інститут не забезпечив в повній мірі керівництва його роботою.

Інститут відчуває недостачу наукових кадрів. Можна сказати, що недоліком роботи в інституті є і відсутність регулярних наукових засідань з доповідями про наслідки роботи інституту і з реферативними оглядами, що мають важливе значення для підвищення кваліфікації співробітників.

Працівники інституту прочитали величезну кількість лекцій, настільки велику, що можна поставити питання, чи не перешкоджало це роботі інституту.

Інститут протягом року здав до друку 3 том наукових записок і збірник «Україна перед визвольною війною 1648–[16]56 рр.»¹.

Основним завданням Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні, керованого дійсним членом АН УРСР Л. А. Булаховським, була лексикографічна робота. Інститут почав укладати українсько-російський словник, приступив до друкування російсько-українського словника.

Крім того, він опрацьовував теми з історії української мови і сучасної української мови, а також теми по вивченню зв'язків української мови з російською та іншими мовами.

Інститут працював добре. План своєї роботи виконав повністю і зробив ще чимало робіт за завданням уряду, серед яких треба відзначити остаточне закінчення нового українського правопису.

Велике значення має робота над українсько-російським словником. Позитивною рисою була й наявність інститутських наукових засідань.

Інститут археології, яким керував член-кореспондент Л. М. Славін, а потім дійсний член АН УРСР П. П. Єфіменко, план свій, не зважаючи на матеріальні труднощі, виконав цілком. Організував 12 археологічних експедицій, збільшив свій науковий склад і зробив дещо для підвищення наукової кваліфікації своїх співробітників.

Всі наші інститути скаржаться на неможливість друкувати свої роботи, і це особливо відбивається на роботі Інституту археології. Він може провести в життя наслідки своєї роботи тільки шляхом друкування своїх досліджень з добре

¹ Так у документі. Правильно: Україна перед визвольною війною 1648–1654 рр. Збірка документів (1639–1648 рр.). – Київ, 1946. – 256 с.

виконаними малюнками, але таких можливостей інститут не мав. Це й є великою перешкодою в роботі Інституту археології.

Інститут української літератури ім. Т. Г. Шевченка, яким керує дійсний член АН УРСР О. І. Білецький, в 1945 р. працював над проблемами з історії української літератури та її зв'язків з літературами братнього російського народу, інших слов'янських та західно-європейських народів.

Він працював в зв'язку з цим над питаннями синтетичного побудування історії української літератури і науковим виданням класиків, над вивченням творчості окремих українських письменників.

Інститут української літератури¹ мав в своєму складі велику кількість висококваліфікованих кадрів. Він посідає щодо цього перше місце серед інститутів Відділу суспільних наук. Протягом 1945 року він збирав кадри, розв'язав питання про напрямок своєї роботи, але плану свого повністю не виконав. Це пояснюється тим, що він приділяв багато часу методологічним проблемам, зв'язаним з окремими темами. Немає також сумніву, що перешкодою для повного виконання плану було й величезне сумісництво його співробітників, що відволікало їх увагу від виконання плану. Правда, інститут примушений був іноді дозволяти сумісництво, бо декому із співробітників доводилось виконувати важливі державні завдання. Слід зауважити інституту відсутність з його боку постійного зв'язку з відділом у Львові і керівництва ним. Цей відділ, до речі, керівника на місці не має.

Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії, яким керує дійсний член АН УРСР М. Т. Рильський, складається з кількох відділів, різних за своєю тематикою, а саме: з відділу образотворчого мистецтва, відділу словесного фольклору, відділу музичного фольклору, відділу етнографії.

В 1945 році в складі інституту відбулися зміни. Чимала кількість співробітників, що працювали в інституті в період евакуації, залишили тепер роботу в інституті, як, приміром, т[овариші] [В. Г.] Заболотний, [М. І.] Вериківський, [К. Д.] Трохименко і ін. Разом з тим прийшли нові співробітники. Чимала кількість співробітників Інституту фольклору² не мають наукового ступеня.

Понад 60 % керівного складу співробітників сполучають роботу в інституті з іншою, часто відповідальною, роботою. Наприклад, тов[ариш] Курильський³ є вченим секретарем консерваторії⁴, тов[ариш] [М. К.] Йосипенко є директором театального інституту. Зараз дуже важко вирішити питання, як саме цього позбутись, бо люди потрібні і там, а замінити їх немає ким.

Повністю виконали свої плани відділ музичного фольклору та етнографії. Інші відділи планів не виконали.

Останнім часом зв'язки цього інституту з відділом у Львові значно погіршали і їх треба поліпшити.

Інститут економіки, директором якого є дійсний член АН УРСР К. Г. Воблий, план своєї роботи за 1945 рік виконав. Поруч з тим він виконав і багато позапланових робіт. Інститут підготував до друку цінні наукові дослідження, серед яких треба відзначити: роботу дійсного члена АН УРСР М. В. Птухи по історії статистики;

¹ Так у документі. Правильно: Інститут української літератури ім. Т. Г. Шевченка.

² Так у документі. Правильно: Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії.

³ Так у документі. Можливо мається на увазі: Г. В. Курковський.

⁴ Так у документі. Мається на увазі: Київська консерваторія.

перший том економ-географії¹ під редакцією дійсного члена АН УРСР [К. Г.] Воблого, збірник про народне господарство України та ін. Як позитивне слід відмітити скликання Інститутом економіки наукової конференції з питань відбудови народного господарства Радянської України.

Протягом 1945 року Інститут економіки був укомплектований кадрами за рахунок демобілізованих і тому щодо кількості склад його був достатній. Але щодо якості, наявності висококваліфікованих співробітників, що мають науковий ступінь, справа стоїть не гаразд. Негативно відбивається на виконанні завдань інституту й те, що деякі співробітники мають, крім основної роботи в інституті, великі сумісництва. Маючи великий досвід у питаннях економіки народного господарства, співробітники інституту приділяють дуже багато часу науково-популярній роботі, пишуть надзвичайно багато популярних статей. Але це відбивається на виконанні тематичних планів.

Інститут економіки теж не налагодив зв'язку з своїм відділом у Львові.

Кабінет для вивчення єврейської мови, літератури і фольклору, яким керує чл.-кор. АН УРСР Е. Г. Співак, в значній мірі поповнив склад своїх наукових співробітників.

Основним науковим досягненням є закінчення російсько-єврейського словника, що його здано до друку.

План свій кабінет виконав.

Комісія по історії Вітчизняної війни² почала роботу в першому півріччі 1945 року. Протягом 1945 року комісія поповнила свій склад науковців і має тепер коло 40 наукових працівників, які виконуватимуть найсерйозніші наукові проблеми.

Співробітники комісії залишили роботу за сумісництвом, що допоможе своєчасно й якісно виконувати завдання комісії.

Таким чином, слід відмітити, що інститути Відділу суспільних наук мали значні досягнення, розв'язали багато важливих питань, але поруч з тим в їх роботі були і певні недоліки, усунути які можуть самі інститути. На це треба звернути особливу увагу.

Інститути Відділу фізико-хімічних і математичних наук значно поширили свою діяльність протягом 1945 року тому, що виникло кілька нових установ. На базі Інституту хімії створено Інститут загальної і неорганічної хімії, Інститут органічної хімії, в Харкові організована Лабораторія ґрунтознавства, у Львові – новий відділ [Інституту] геологічних наук і, крім того, наприкінці року створена за рішенням уряду Лабораторія металофізики³.

В своїй науковій роботі інститути Відділу фізико-хімічних і математичних наук мали важливі досягнення, але значна частина установ відділу продовжувала протягом 1945 року відбудову своєї експериментально-технічної бази і не мала можливості повністю розгорнути науково-дослідну роботу.

Інститут математики, яким керує дійсний член АН УРСР М. О. Лаврентьєв, працював над проблемою квазі-конформних відображень, теорії неперервних середовищ тощо. Зокрема, Інститут математики опрацював кілька спеціальних тем і має ряд важливих наукових досягнень. Між іншими, дійсний член АН УРСР

¹ Так у документі. Мається на увазі: економічної географії.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Комісія з історії Вітчизняної війни на Україні.

³ Лабораторія металофізики АН УРСР створена за постановами РНК УРСР від 15 листопада 1945 р. та Президії АН УРСР від 21 грудня 1945 р.

[М. О.] Лаврентьєв розробив новий метод, що має дуже важливе значення для різних завдань теорії функцій комплексних змінних, для завдань аеро- і гідродинаміки. За цю роботу минулого року М. О. Лаврентьєв дістав Сталінську премію. Далі відзначимо роботи дійсного члена АН УРСР Г. В. Пфейффера по узагальненню задачі Пфаффа, члена-кореспондента М. М. Боголюбова з питань нелінійної механіки тощо.

Інститут фізики, яким керує дійсний член АН УРСР О. І. Лейпунський¹, працював над питанням фізики атомного ядра, електронних процесів, над проблемою [на]півпровідників і спектрального аналізу та ін. Інститут протягом минулого року повинен був віддати багато часу відбудові свого приміщення, яке німецько-фашистські загарбники значною мірою зруйнували, і тому треба було відновити майже всі лабораторії. [...]»⁷

Підготовка науково-експериментальної бази на кінець року була майже закінчена, і тепер інститут має можливість розгорнути повністю наукову роботу.

Незважаючи на важкі умови роботи минулого року, інститут спромігся одержати наслідки, що мають важливе наукове значення. Так, приміром, цікаві наслідки були здобуті при вивченні електронних процесів в [на]півпровідниках, що відкрили можливість досліджувати електрони в фізичних тілах; в результаті досліджень д[окто]ра наук [С. І.] Пекаря одержано результати для з'ясування оптичних та фотоелектричних властивостей кристала і т. ін.

Багато часу і зусиль у відновленні і створенні матеріально-технічної бази повинен був приділити і Інститут фізичної хімії², яким керує дійсний член АН УРСР О. І. Бродський. Інститут раніше працював в Дніпропетровську і переїхав до Києва, де йому довелося минулого року витратити багато сил на організаційну роботу. Це привело до того, що він плану не виконав. Але поруч з цим інститут працював над спецтематикою і має в цій роботі чималі досягнення. Інститут працював над проблемою хімії ізотопів і тут, не зважаючи на важкі умови, в яких доводилося провадити дослідження, здобув дуже важливі наслідки теоретичні і практичні. Важливі результати досягнуті в роботі дійсного члена АН УРСР П. П. Будникова по вивченню фізико-хімічних процесів стабілізації доломіту.

Фізико-технічний інститут, що ним керує чл.-кор. АН УРСР К. Д. Синельников, протягом 1945 р. виконав велику роботу по відбудові інституту. Інститут відбудував майстерні, лабораторії і в основному план своєї науково-дослідної роботи за минулий рік виконав. Наслідки окремих робіт втілені в промисловість, як приміром: винайдено прилади для контролю вакуумних систем, розроблена теорія багатоанодних магнетронів для радіолокації, виявлено новий ефект підвищення границі текучості кальциту під дією тимчасового підвищення температури та ін. Негаразд стояла справа в інституті з вихованням нових кадрів. В інституті були аспіранти, але робота з ними провадилась недостатня.

Інститут загальної та неорганічної хімії почав своє існування, як окремий інститут, в другому кварталі 1945 року.

Інститут, що його очолює тепер дійсний член АН УРСР А. В. Думанський, якому доводилось досі керувати роботою наїздами з Москви (заміщав його тов[ариш]

¹ Див.: Розділ Фотодокументи, фото № 50.

² Тут і далі – так у документі. Правильно: Інститут фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського.

[Ю. К.] Делімарський), працював над проблемами комплексних сполук, неводних розчинів, електронних процесів, проблем очищення води. В своїй роботі інститут одержав чимало важливих наслідків. Як приклади можна навести: зведення досліджень неводних розчинів у вигляді монографії, складеної дійсним членом АН УРСР В. О. Плотниковим, підсумування досліджень по хімії комплексних сполук у вигляді монографії, написаної чл.-кор. АН УРСР [Я. Н.] Фіалковим. Важливі результати здобула лабораторія аналітичної хімії, якою керує д[октор] [А. К.] Бабко і т. ін.

При розгляді плану інституту ми не мали певного уявлення про хід роботи [М. С.] Фортунатова над одержанням алюмінію з силіко-алюмінію. Інституту доручено з'ясувати стан і наслідки цієї роботи, що провадиться на базі одного заводу.

Інституту треба збільшити кількість наукових засідань, дуже важливих для підвищення кваліфікації науковців.

Інститут органічної хімії, яким керує дійсний член АН УРСР А. І. Кіпріанов, працював в основному над питаннями будови колоїдів та сенсibiliзуючої дії ціанінових барвників, над каротином, над питанням використання місцевих видів палива і над проблемами, зв'язаними з відбудовою харчової промисловості на Україні.

В минулому році почав працювати в інституті чл.-кор. АН УРСР [Є. О.] Шиллов, який провадив роботу по організації лабораторії механічних реакцій, що значно поширив в дальшому об'єм роботи інституту.

Найважливіші досягнення інституту були одержані в галузі органічного синтезу і ціанінових барвників. Синтезовано ряд нових барвників, одержано четвертинні солі тіазолу, вивчено перетворення їх, розроблено новий метод одержання карбціанінів і оригінальний метод синтезу похідних тіазолу.

Наслідки досліджень передано у відповідні галузі промисловості.

Інститут геологічних наук, яким керував дійсний член АН УРСР Б. І. Чернишов, працював в основному над вивченням умов накупчення осадових покладів та створення магматичних порід; над вивченням тектонічної будови, що визначає умови залягання і розподіл окремих товщ порід та корисних копалин, і над вивченням загальних умов формування провідних корисних копалин УРСР.

План виконано, але треба мати на увазі, що цей інститут кінчає свій науковий рік не як всі інститути, а 1 квітня; таке планування пояснюється необхідністю закінчити опрацювання матеріалів, які збираються під час експедицій.

Інститут виконав велику кількість позапланових робіт. Є кілька великих теоретичних досягнень. Як приклад можна назвати закінчену дійсним членом АН УРСР В. І. Лучицьким монографію «Петрологія Українського кристалічного масиву», яка написана разом з чл.-кор. М. П. Семененком.

Одержані важливі наслідки по темі «Фація та палеогеографія кам'яновугільних покладів Донбаса». Ця тема виконана під керівництвом дійсного члена АН УРСР Б. І. Чернишова.

Важлива тема виконана також професором В. Г. Бондарчуком «Геологічна будова УРСР», дійсним членом АН УРСР В. О. Сельським закінчена монографія по узагальненню геофізичних досліджень та геологічної інтерпретації геофізичних даних. Чл.-кор. [М. П.] Семененком розроблена теорія багатозначного тектонічного формування залізородних родовищ та ін.

Перешкодами в роботі Львівського відділу були: відсутність відповідного приміщення, відсутність транспорту, що перешкоджало розгортанню експедиційної роботи, несвоєчасне фінансування й не налагоджене обслуговування експедиції.

Лабораторія ґрунтознавства, якою керує дійсний член АН УРСР О. Н. Соколовський, не зважаючи на недовгий термін роботи, змогла одержати певні наукові досягнення, цікаві в практичному і теоретичному відношенні.

Досягненням лабораторії було створення О. Н. Соколовським нової ґрунтово-сольової гіпотези походження лесів, одержання можливості використовувати солонцювання не лише як геотехнічний засіб, а як засіб стабілізації головних розчинів при глибокому свердлуванні.

Полтавська обсерваторія¹, якою керує дійсний член АН УРСР О. Я. Орлов, одержала у 1945 році ряд цікавих наслідків спостережень на великому зеніт-телескопі, і обробила матеріали проведених раніше спостережень.

Встановлені дійсним членом АН УРСР О. Я. Орловим координати полюсу обертання² прийняті для редуції астрономо-геодезичних розрахунків і запропоновані для міжнародного використання. Технічне обладнання лабораторії³ ще недостатнє, не відновлена повністю пошкоджена під час окупації апаратура.

Інститути Відділу біологічних наук за минулий рік провели значну роботу, частково закінчили обладнання своїх лабораторій, відбудову матеріально-технічної бази і багато з них уже зуміли організувати наукову роботу, в наслідок чого одержали важливі і цікаві наслідки.

Інститут ботаніки, яким керували покійний дійсний член АН УРСР А. О. Сапегін та його заступник чл.-кор. АН УРСР П. А. Власюк, працював над проблемами систематики і географії рослин, геоботаніки, фізіології росту і розвитку рослин, над питанням фітогормонів, над проблемами ентогенезу⁴ рослин, над проблемою фізіологічних і агробіологічних шляхів підвищення врожаю і продуктивності с[ільсько]-г[осподарських] рослин. План свій інститут виконав. Крім того він виконав чимало позапланових завдань урядових органів.

Найважливішими досягненнями цього інституту є закінчення і підготовка до друку 3-го тому «Флора України» та роботи «Лікарські рослини УРСР».

Добре були організовані в інституті наукові засідання, які сприяли підвищенню кваліфікації наукових співробітників.

Чималі досягнення має Ботанічний сад, яким керує дійсний член АН УРСР М. М. Гришко. Там опрацьовані проекти будівництва, які вже почали здійснювати, здобуто садильний матеріал для посадки рослин і т. ін. Поруч з цим Ботанічний сад працював над питаннями, пов'язаними із удосконаленням нового Ботанічного саду, провів також і науково-дослідну роботу, а саме: опрацьовав питання виявлення рослинних ресурсів, інтродукції нових для УРСР рослин, питання декоративного садівництва, проблему мінливості рослинного організму і шляхів керування цими рослинами.

Інститут зоології, яким керує дійсний член АН УРСР Д. К. Третяков, працював минулого року над вивченням фауни УРСР та суміжних територій СРСР, над

¹ Так у документі. Правильно: Полтавська гравіметрична обсерваторія.

² Так у документі. Мається на увазі: обертання Землі.

³ Так у документі. Мається на увазі: обсерваторії.

⁴ Так у документі. Мається на увазі: онтогенезу.

питанням закономірності динаміки популяції у комах, взаємовідношень поміж паразитами і хазяями, закономірності еволюційного процесу і ролі генетичних процесів в еволюції.

План свій, крім трьох тем, інститут виконав, при чому одержав важливі наслідки. З них слід згадати складання дійсним членом АН УРСР Д. К. Третьяковим загальної філогенетики, в якій розроблені основи філогенетики і філогенії типів рослинного і тваринного світу, а також розроблені підстави для об'єднання ряду старих типів в один новий тип передхордових.

Цінна робота проведена була дійсним членом АН УРСР В. П. Поспеловим по розробці методу боротьби з захворюванням шовковичного і дубового шовкопрядів; інститут освоїв метод культивування дубового шовкопряда в умовах природи.

Інститут провів велику паразитологічну конференцію¹ за участю вчених не тільки України, а й інших республік Радянського Союзу, на якій накреслено напрямок розгортання паразитологічної роботи на Україні.

Перешкодою в роботі була відсутність віварія, недостатність господарсько-технічного обслуговування і транспорту.

Інститут гідробіології, яким керує чл.-кор. АН УРСР Я. В. Ролл, працював над питаннями закономірності розвитку організму у водоймах повільного і прискороного стоків і регіонального дослідження водойм УРСР. План виконано і здобуто важливі наслідки, а саме встановлено втрати та подано прогноз щодо складу планктону в майбутньому Кременчуцькому водосховищі. Вивчені біологічні особливості видів риб України і залежність розміщення їх від швидкості течії річок. Встановлена залежність розподілу і хімічного складу бентосу від хімічних властивостей ґрунту.

Важливе практичне значення має робота інституту, виконана за завданням Міністерства рибної промисловості², по вивченню солоної водойми морського типу, яка виявила неможливість зарибнення водойми прісноводним коропом.

Як позитивну рису в роботі інституту треба відмітити підвищення кваліфікації наукового персоналу через систематичне проведення наукових конференцій.

Інститут мікробіології³, яким керує чл.-кор. АН УРСР В. Г. Дроботько, опрацював питання екології шкідливих і корисних мікроорганізмів. Робота в цій галузі дала можливість інституту, поруч з розв'язанням теоретичних питань, вирішити також ряд важливих практичних питань.

Інститут має важливі наслідки роботи, а саме: виявлено закономірність розмноження азотобактерій, встановлено два нових види токсичних грибів зерна і виявлено потребу цих грибів у росткових речовинах. Ці наслідки мають значення для організації профілактики захворювань, зв'язаних із споживанням недоброякісного зерна. Виявлено нові якості штамів оцтово-кислих бактерій, а також здобуто цікаві наслідки роботи по бактеріофагу і т. ін.

Крім того, цей інститут подав чимало консультацій багатьом організаціям і протягом минулого року зумів організувати біохімічну лабораторію.

¹ Так у документі. Мається на увазі: Перша наукова конференція паразитологів УРСР (грудень 1945 р., м. Київ).

² Так у документі. Мається на увазі: Народний комісаріат рибної промисловості УРСР.

³ Так у документі. Правильно: Інститут мікробіології ім. Д. К. Заболотного.

Інститут клінічної фізіології, керований академіком О. О. Богомольцем, працював над проблемами нормальної і патологічної фізіології системи сполучної тканини і ролі порушення функцій цієї системи в патогенезі захворювань, будови і функцій вегетативної нервової системи та над проблемою раневого сепсису і проблемою адаптації організму до гіпоксії.

В основному план виконано.

В наслідок вивчення пластичних, трофічних та захисних функцій фізіологічної системи сполучної тканини і ролі окремих елементів цієї тканини здобуті дані про лікувальну дію антиретиккулярної цитотоксичної сироватки. Ці дані підтверджені в клініках, госпіталах, де сироватка застосовувалась, як метод патогенетичної терапії цих захворювань, в патогенезі яких недостатність функцій фізіологічної системи сполучної тканини відіграє певну роль.

Далі, було закінчено комплексне вивчення раневого сепсису, як найбільш важкого ускладнення ранової інфекції. Надруковані методичні вказівки по застосуванню АЦС і ряд інших наслідків.

Інститут біохімії (керівник академік О. В. Палладін) працював минулого року над дослідженням ряду проблем обміну речовин, зокрема обміну речовин і ролі ферментів в нервовій і мускульній тканині. В цих дослідженнях інститут здобув важливі наслідки, а саме висвітлив перші етапи перетворення вуглеводів в головному мозкові, встановив, що в мускульній тканині амідна група глютаміну безпосередньо утилізується для синтезу азотових сполук [...]»⁷.

Крім того, інститут виконав важливу роботу по дослідженню біохімічних змін при аліментарній дистрофії. Ці дослідження дали новий цікавий матеріал для зрозуміння патології аліментарної дистрофії і для діагностики перебігу цього захворювання.

Карадазька біологічна станція, керована ст[аршим] наук[овим] співр[обітником] К. О. Виноградовим, розташована в Криму, на березі Чорного моря, минулого року не мала можливості розгорнути роботу, бо була майже цілком зруйнована фашистськими загарбниками, але наприкінці року станція змогла настільки відбудувати свою базу, що почала наукові дослідження і є певна надія, що в цьому році вона вже зможе вивчати фауну і флору Чорного моря.

Інститути технічних наук зайняті були відновленням своєї матеріально-технічної бази. Деякі з них на початку року не врахували своїх можливостей і терміну закінчення робіт, тому протягом року зняли цілий ряд експериментальних тем і замінили їх теоретичними. Всі інститути багато зробили по організації лабораторій і майстерень.

Інститут будівельної механіки, керований чл.-кор. АН УРСР Ф. П. Белянкіним, працював в 1945 р. над питаннями міцності і стійкості конструкцій і над питаннями нелінійної механіки. Більшість тем він закінчив і одержав певні наслідки, які мають теоретичний інтерес і велике практичне значення. Як позитивну рису в роботі інституту, можна відмітити забезпечення обладнанням експериментальних майстерень і лабораторій.

Перешкодою в роботі інституту було недостатнє укомплектування кадрами, зокрема відсутність достатньої кількості висококваліфікованих фахівців, тому його відділами керують виконуючі обов'язки, приміром, з 13 членів вченої ради тільки 3 мають ступінь доктора і 9 – кандидатів [наук].

Інститут гірничої механіки¹, яким керує чл.-кор. АН УРСР П. С. Кучеров, працював над вивченням питань гірничої механіки та електромеханіки і питань міцності та стійкості в гірничій промисловості.

Найважливіші наслідки такі:

1. Розроблено новий метод розрахунку підймальних канатів.
2. Розроблено теорію електромеханічних та електропневматичних молотків.
3. Розроблено наближену нелінійну теорію пружних тонких оболонок.
4. Розроблено стійкість пружних систем тощо.

Інститут зумів збільшити свої кадри. Позитивним в роботі інституту є поширення досліджень в галузі гірничої механіки, але лабораторна база дуже слабка і обіймає мало експериментальних робіт.

Інститут чорної металургії, яким керує дійсний член АН УРСР М. В. Луговцов, працював в 1945 році над питанням використання природних газів УРСР для цементації автотракторних деталей, над підвищенням стійкості металургійних агрегатів та інтенсифікації їх ходу, над питанням фізичних основ теорії перетворень в металах, над питанням одержання високоякісних чавунів і над розробкою нових методів фізичної хімії в металургійному виробництві.

План свій інститут не виконав, хоч одержав в ряді досліджень великі наслідки по окремих проблемах. Вражає величезна кількість позапланових тем. Інституту можна зауважити, що, плануючи, він не врахував своїх можливостей, і тому протягом року з великою кількістю експериментальних досліджень не справився і замінив їх роботами позаплановими. По цих темах здобуті наслідки, що мають і науково-практичне значення, але треба поліпшити справу планування і мобілізувати все на виконання основних завдань, зокрема, в галузі експериментальних досліджень, тим більше, що в складі інституту є висококваліфіковані кадри, члени-кореспонденти і дійсні члени АН УРСР, отже, є можливість широко розгорнути науково-експериментальну роботу.

Інститут гідрології і гідротехніки, яким керує чл.-кор. АН УРСР Г. Й. Сухо-мел, працював над однією проблемою – вивчення і використання водних ресурсів річок України, гідрології річок, річкової гідравліки і гідротехнічних споруд. Тематичний план виконано, але недостатність експериментальної бази не дає можливості поширити експериментальну роботу. Робота інституту дала важливі наслідки. Із них назвемо розробку методичного довідника по гідрологічних розрахунках для річок України; встановлення норм річного стоку та його мінливості для річок УРСР, включаючи річки західних областей, та ін.

Інститут електрозварювання, яким керує дійсний член АН УРСР Є. О. Патон, працював над проблемою автоматичного швидкісного електрозварювання під шаром флюсу. Він спростив і удосконалив технологію зварювання і електрозварювальну апаратуру. Всі наслідки своїх досліджень інститут негайно передає в практику. Інститут багато зробив у галузі створення лабораторій. Треба звернути увагу інституту на підготовку кадрів через аспірантуру.

Інститут енергетики, яким керував проф. І. Т. Швець, працював над проблемами автоматизації енергетичних процесів, вивчення режимів енергетичної системи та шляхів підвищення надійності їх роботи, передачі електроенергії без проводів, вив-

¹ Так у документі. Мається на увазі: Інститут гірничої механіки ім. М. М. Федорова.

чення процесів теплопередачі та розробки шляхів інтенсифікації їх, використання місцевих енергетичних ресурсів. Інститут має свої відділи в Харкові і Львові. Ос-танній веде роботу по вивченню енергетичних ресурсів західних областей України.

Найважливіші досягнення інституту передані в промисловість. Позитивним у роботі інституту є підвищення кваліфікації наукових співробітників і притягнення в інститут великої кількості висококваліфікованих фахівців.

Лабораторія швидкісних машин і механізмів¹ працювала не погано, план ви-конала. Але не можна не визначити, що ця лабораторія в дійсності не мала лабора-торії, тобто не мала приміщення й повинна була працювати на базі лабораторій ін-ших інститутів. Цією лабораторією керує дійсний член АН УРСР Г. Ф. Проскура.

Велику роботу провела Лабораторія машинобудування і проблем сільсько-господарської механіки, керована чл.-кор. АН УРСР А. О. Василенком, яка вико-нувала важливі завдання по удосконаленню та розробці високопродуктивних но-вих машин для сільського господарства. Ця лабораторія виконала важливі урядові завдання, зв'язані з планом IV п'ятирічки, і за це одержала нагороди і подяки уря-ду. Але дальшому розгортанню робіт загрожує відсутність приміщення, і в цьому треба лабораторії якнайшвидше допомогти.

Коли я перелічував наслідки робіт інститутів, то зазначив, що в багатьох з них були недоліки, зв'язані з відсутністю кадрів. Протягом минулого року наші штати збільшились у значній мірі. Так, наприклад: Відділ суспільних наук на 1 січня 1945 р. мав наукових співробітників 141, а на кінець року 185. Науково-допоміж-ного персоналу відповідно 67 і 107 [осіб].

По інститутах Відділу фізико-хімічних і математичних наук на 1 січня 1945 р. налічувалось 212 наукових співробітників, на кінець року їх було вже 264. Нау-ково-допоміжного персоналу відповідно 66 і 168 [осіб].

По Відділу біологічних наук на 1 січня 1945 р. наукових співробітників було 179, на кінець року 214. Науково-допоміжного персоналу відповідно 48 і 122 [особи].

По Відділу технічних наук на 1 січня 1945 р. було 160 наукових співробітників, на кінець року 180; науково-допоміжного персоналу відповідно 48 і 122 [особи].

З цього видно, що в основному збільшувалась кількість науково-допоміжного персоналу; це дуже добре, бо без цього неможливо ефективно працювати над ви-конанням виробничих завдань, але не менш необхідне і зростання кількості висо-кокваліфікованих наукових співробітників, чого, на жаль, ми не маємо в багатьох інститутах. Дуже мало включаються в роботу інститутів доктори, кандидати наук. Багато співробітників в окремих інститутах не мають наукового ступеня і на це інститутам треба звернути максимальну увагу.

Для підвищення кваліфікації наукових співробітників важливе значення ма-ють наукові засідання інститутів, конференції, семінари, на яких треба ставити не тільки доповіді про наслідки наукових досліджень інституту, але й реферати та оглядові доповіді для ознайомлення всього колективу інституту з найновішими досягненнями [...]»¹ світової науки.

На цих засіданнях повинні робити доповіді не тільки старші, а й молодші наукові співробітники. Такі конференції будуть для них школою, в якій вони опа-нують культуру наукових доповідей, навчатися висловлювати свої думки.

¹ Так у документі. Правильно: Лабораторія проблем швидкохідних машин та механізмів.

В багатьох інститутах така робота поставлена добре, але в деяких її треба значно поширювати.

До таких інститутів, яким треба на це звернути увагу, можна віднести і Інститут загальної та неорганічної хімії, і Інститут історії України, і Інститут економіки, Інститут чорної металургії та ін.

Зросла в значній мірі кількість наукових співробітників в наших установах. Але захист дисертацій, підвищення кваліфікації не можна вважати достатнім, коли зважити те, що було зроблено в наших установах в цьому напрямі. Дані за 1945 рік такі: по Відділу суспільних наук захистило дисертації 8 наукових співробітників, при чому з історії 1, з літератури 2, з мовознавства 1, з археології 3, з Комісії по історії Вітчизняної війни 1. А тим часом цей відділ найбільш незабезпечений науковими співробітниками, що мають науковий ступінь доктора наук.

По Відділу фізико-хімічних і математичних наук в цілому було-проведено захист 18 дисертацій; при чому 3 – на ступінь доктора і 15 – на ступінь кандидата [наук]. В Інституті органічної хімії захистили дисертації на ступінь кандидата 1, в Інституті фізичної хімії на ступінь доктора 1, в Обсерваторії¹ на ступінь кандидата 1 [особа] і т. д.

Інститути Відділу біологічних наук найбільш забезпечені висококваліфікованими кадрами. В них найбільша кількість докторів наук і кандидатів. Але і тут було проведено в цілому 9 захистів дисертацій: 2 – на ступінь доктора і 7 – на ступінь кандидата. Відділу технічних наук треба звернути більшу увагу на підготовку кадрів. За 1945 рік маємо тільки 13 захистів дисертацій: на ступінь доктора 2 і на ступінь кандидата 11. Для цього відділу такої кількості мало.

Підводячи підсумки роботи минулого року в галузі забезпечення підвищення кваліфікації наукових кадрів, ні в якій мірі не можна визнати її за достатню, цю роботу треба значно поглибити й поширити. Кожний інститут повинен скласти план підвищення кваліфікації своїх наукових кадрів і притягти для роботи нових висококваліфікованих фахівців. Правда, перешкодою в цьому є брак квартир, через що ми не можемо запросити висококваліфікованих працівників з інших міст. Треба сподіватися, що робота по відбудові житлових будинків у Києві дасть можливість і АН УРСР в цьому напрямку налагодити свою роботу. Треба приділити максимум уваги справі підготовки аспірантів та їх добору, зараховувати до аспірантури гідних кандидатів [...] ⁷. Академія наук протягом минулого року поновила роботу аспірантури, оголосивши прийом аспірантів – як кандидатів, так і аспірантів вищого типу – докторантів. Треба сказати, що на початку року в інститутах Академії наук було в цілому 52 аспіранти. За планом 1945 року треба було прийняти 90 аспірантів; цей план перевиконано. Деякі інститути спромоглися свій план перевиконати, і ми дали їм можливість запросити і взяти аспірантів понад план за рахунок тих інститутів, які своїх планів не виконали. За цей рік повернулися з [...] ¹ армії аспіранти, що навчалися до війни. Таких аспірантів-кандидатів було 11. [...] ⁷. Тут є одна дуже важлива перешкода – брак аспірантських гуртожитків. Це не дає змоги приймати позамісцевих аспірантів і примушує нас в основному приймати місцевих аспірантів – киян. Це звужує наші можливості. Треба прохати уряд якомога скоріше допомогти нам у цій справі, щоб мати, кінець-кінцем, гуртожиток

¹ Так у документі. Мається на увазі: Головна астрономічна обсерваторія.

для аспірантів. Тоді зможемо набирати аспірантів з усієї Радянської України, а не тільки з Києва, і це забезпечить виконання плану по підготовці кадрів.

На початку 1945 року в АН УРСР було 14 аспірантів-докторантів. За планом треба було прийняти ще 19. Прийнято лише 12, бо не було можливості набирати з інших міст. [...]»¹. На кінець року ми мали 26 аспірантів-докторантів. Правда, можна зробити докір нашим інститутам за недостатню роботу щодо добору аспірантури. Не можна покладатися тут на самоплив. Треба самим провадити роботу і відшукувати гідних кандидатів. Як я зазначав вже на минулому засіданні, робота нашого керівного складу, зокрема директорів, в наших вишах, університетах і інститутах дає можливість вербувати там таких людей, які будуть достойними кандидатами в аспіранти АН УРСР. Крім того, треба встановити зв'язок з іншими містами України, де є вищі школи, шляхом листування знаходити там гідних людей і запрошувати їх до аспірантури. Можливість переведення таких людей до Києва, я певен цього, уряд Радянської України нам забезпечить.

Коли ми проглядали звіти наших інститутів, то виявили низку перешкод, загальних майже для всіх інститутів Академії. Коли справа стоїть так, коли ці перешкоди загальні для всієї Академії, то завдання Загальних зборів і Президії полягає в тому, щоб допомогти інститутам, ліквідувати їх.

Які ж ці загальні перешкоди, що на них скаржаться майже всі інститути нашої Академії?

По перше, це – неналагодженість, поки що, видавничої справи. Інститути не мають можливості друкувати свої наукові дослідження, а тільки здають їх до друку, і все здане до друку лежить місяцями, а то й роками, і, кінець-кінцем, знецінюється. Інститути не мають можливості видавати наукових записок, журналів, а не маючи своїх друкованих праць, не можуть встановити книгообміну як з союзниками, так і з закордонними видавництвами і збільшувати тим самим свої бібліотеки. Отже, ця справа стоїть негаразд, і тому конче треба, щоб усунути цю перешкоду в роботі академічних інститутів, якнайшвидше поширити нашу поліграфічну базу. Коли ще окремі експериментальні інститути, як фізико-хімічні та біологічні, мають деяку можливість друкувати свої роботи в наукових журналах, що видаються в інших містах Радянського Союзу, то для установ Відділу суспільних наук, роботи якого мають друкуватись на Україні, власна поліграфічна база є обов'язковою умовою нормальної роботи.

Отже, Академії в цілому треба звернути на це велику увагу.

Правда, певні зрушення у нас в цій справі є. Ми маємо власну друкарню, яка поширюється, але треба зробити все, щоб ця справа була прискорена максимальними темпами.

Майже всі інститути вказують на труднощі з науковою літературою. Треба сказати, що німці вивезли з інститутів майже всі наукові бібліотеки. Поновити бібліотеки ми досі не маємо можливості, а видання наших наукових праць може цю справу прискорити.

Зокрема в нас немає комплектів закордонних журналів за старі роки. Це є великою перешкодою в науковій роботі інститутів. Тут треба домогтися, щоб значна кількість повернутої з Німеччини літератури перейшла до бібліотек інститутів і щоб Академія наук мала повні комплекти найголовніших наукових закордонних журналів.

Але справа стоїть не гаразд і з новою радянською літературою. Дійсні члени, члени-кореспонденти АН УРСР і керівні працівники скаржаться на те, що вони не можуть придбати нових книжок, отже, треба поставити питання, щоб наукова література за певними лімітами була доступна бібліотекам наших інститутів і окремим науковим працівникам. Тільки тоді буде налагоджена справа з забезпеченням і використанням новинок радянської літератури.

Третя перешкода, на яку скаржаться інститути Відділу біологічних наук і частини хімічних, це – відсутність хімікатів і хімічного посуду, а також різної апаратури. Це зрозуміла річ, бо те, що ми мали, було розгромлено, вивезено, зруйновано. Щоб забезпечити наукову роботу, тепер потрібна допомога.

Є багато інститутів, які дуже скаржаться на брак приміщення. Найгірше стоїть справа з приміщеннями по Відділу суспільних наук. Приміром, Інституту економіки конче треба поширити приміщення, бо в теперішніх умовах немає ніякої змоги запрошувати нових працівників і поширювати об'єм роботи. Тому відчувається найпекучіша потреба в будівництві нових будинків і в першу чергу в надбудові поверхів на будинку по [вул.] Володимирській, № 55 [м. Київ]. Це дозволить забезпечити приміщенням Інститут економіки і інші.

Стоїть, зокрема, таке питання, як проведення експедицій інститутами археології, гідробіології, геології і зоології. Для організації експедицій потрібний транспорт. Питання з транспортом, звичайно, важке, але його час уже розв'язати і транспорт для експедицій забезпечити.

Всі також скаржаться, що організація експедицій затримується через погане фінансування, через неналагодженість забезпечення харчуванням тощо. Ці недоліки відносять на рахунок роботи нашого Керування¹ справами, але в окремих випадках, як це видно було із звітів, певна вина лежить і на самих інститутах, які недостатньо підготовляються до експедицій, не виряджують заздалегідь відповідних людей, щоб підготувати все потрібне для експедицій, а посилають співробітників, які мають провадити наукову роботу, і вони потрапляють в скрутний стан. Дирекція повинна подбати про підготовку всього потрібного для експедиції і посилати наукових співробітників тільки тоді, коли справа налагоджена цілком.

Підводячи підсумки, можна сказати, що за минулий 1945 р. наша Академія наук, всі її установи, не зважаючи на велику роботу по відбудові лабораторій, по організації нових лабораторій, по створенню матеріально-технічної бази, все ж таки, в основному, свої завдання виконали і по багатьох проблемах одержали наслідки, що мають важливе наукове і науково-практичне значення.

Наші інститути зуміли поновити розробку вузлових теоретичних проблем кожної науки для того, щоб забезпечити просування науки вперед [...] ^{*1}.

Поруч з цим наші інститути спромоглися подати конкретну дійову допомогу нашому урядові у відновленні народного господарства України після руйнувань, заподіяних німецько-фашистськими загарбниками.

[...] ^{*1,7}

Палладін О. В. Академія наук в 1945 р. // Вісті АН УРСР. – 1946. – № 5–6. – С. 15–29.
Історія Національної академії наук України. 1941–1945. Частина 1. Документи і матеріали. – Київ, 2007. – С. 400–414.

¹ Так у документі. Правильно: Управління.

НАУКОВІ КОМЕНТАРІ ДО ДОКУМЕНТІВ

1. «Книжний вісник» («Книжковий вістник») – спеціалізоване періодичне видання Всенародної бібліотеки України (нині – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського) у галузі бібліотеко- та книгознавства, засноване за ініціативою першого керівника бібліотеки Є. О. Ківлицького у березні 1919 р. Головним редактором було призначено старшого бібліотекаря Г. П. Житецького. Програма видання передбачала широкий спектр публікацій, до яких належали: 1) заяви, відоzwi, оголошення від Тимчасового комітету для заснування та ради цієї бібліотеки; 2) відомості про діяльність комітету та ради; 3) інформація про нові надходження до бібліотеки (подаровані книжки, рукописи, описи книжок, рідкісних видань тощо); 4) закони, розпорядження уряду з питань бібліотечних і бібліографічних справ; 5) розвідки та відомості про книги, бібліотеки, інформація про бібліографічні видання сучасного і минулого часу в Україні та інших країнах, зокрема, слов'янських; 6) статті з теоретичних і практичних питань розвитку бібліотекознавства та бібліографії; 7) окремі праці з книгознавчих, бібліотекознавчих та бібліографічних питань культурно-просвітницького значення; 8) відомості про стародруки, рукописні та друковані матеріали, зокрема з питань розвитку бібліографії, історії бібліотек; огляди видань і часописів з бібліотекознавства та бібліографії різними мовами; 9) інформація про діючі й новостворені бібліотеки, цінні колекції книг та археографічні, художні й інші видання; 10) вісті, повідомлення, заяви та інформація про розвиток бібліотечної і просвітницької роботи; хроніка розвитку бібліотечної справи в Україні і створення книжкового ринку. Видання мало виходити раз на три місяці.

Упродовж 1919 р. вийшло два номери видання – перший за січень–березень (62 с.) та другий за квітень–червень (100 с.); надруковані у Печатні видавництва Товариства «Друкар» накладом 1500 примірників кожен. На сторінках видання були опубліковані офіційні матеріали про діяльність Всенародної бібліотеки України при УАН, зокрема Закон про друковані видання Ради Народних Міністрів, затверджений 26 січня 1919 р.; звернення до видавництв і редакцій часописів про надсилання видань з метою комплектування фондів бібліотеки; про діяльність ВБУ, а також нові надходження; про найзначніші книгозбірні світу (Бібліотеку Конгресу у м. Вашингтон (США), Британський музей у м. Лондон (Великобританія). У випусках були додатки: у першому – «Статут Національної бібліотеки України в Києві при Українській академії наук. Київ, 1919» (14 с.), у другому – «Справоздання Головної Книжної Палати у м. Києві. Додаток до часопису «Книжний вісник». Ч. 2. Київ, 1919» (12 с.). Через технічні, фінансові та політичні причини видання припинило виходити. Третій номер за липень–вересень, що вже був зданий до друку, не опубліковано. Схвальну рецензію на ці два випуски вмістив бібліограф та книгознавець Ю. О. Меженко (з 1920 р. – директор ВБУ) в одному з випусків критико-бібліографічного часопису «Книгарь» за 1919 р. – Док. № 1.

Джерела та літ.: Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941. – Київ, 1998. – С. 28–29; Книжковий вістник. – Київ, 1919. – Ч. 1, січ.–бер. – 64 с.; Книжковий вістник. – Київ, 1919. – Ч. 2,

квіт.–черв. – 100 с.; Биковський Л. Книгарні–Бібліотеки–Академія: спомини (1918–1922). – Мюнхен–Денвер : Дніпрова Хвиля, 1971. – С. 33, 126 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/memuari/3570-bikovskiy-l-knigarni-biblioteki-akademiya-spomini-1918-1922>.

2. «Праці Інституту технічної механіки» («Збірник праць Інституту технічної механіки») – періодичне наукове видання, у якому представлено результати наукової діяльності академічних установ технічного профілю. Виходило як окрема серія збірника «Труди Фізично-математичного відділу» упродовж 1926–1932 рр. і 1948–1961 рр.

Всього було опубліковано 23 номери. Перші п'ять номерів вийшли під назвою «Збірник праць Інституту технічної механіки», з VI по VIII номер видання виходило під назвою «Збірник праць Інституту будівельної механіки», номери IX–XXIII були опубліковані, як «Сборник трудов Института строительной механики». Більшість випусків видання вміщували статті наукових співробітників інституту за різною фаховою тематикою, однак окремі випуски були присвячені певним темам («Питання здешевленого будівництва», «Дослідження з питань будівельної механіки інженерних конструкцій» тощо). У «Збірнику» публікувалися наукові статті з проблем математичних і фізичних методів обчислення та характеристик матеріалів, питань механічних характеристик металів, дерева та камення, обрахування ККД використання корисних копалин у промисловості тощо. Також результати своїх досліджень оприлюднювали провідні українські вчені – академіки Ф. П. Белянкін, М. М. Боголюбов, М. В. Корноухов, Ю. О. Митропольський, С. В. Серенсен, К. К. Симінський, П. М. Супруненко та ін. Головним редактором збірника був акад. Ф. П. Белянкін, окремі тематичні випуски редагували Г. М. Савін і К. К. Симінський. – Док. № 2.

Джерела та літ.: Видання Академії наук УРСР (1919–1967). Фізико-технічні та математичні науки. Бібліографічний покажчик. – Київ : Наукова думка, 1970. – С. 56–57; Збірник праць Інституту механіки. – Київ, 1926. – № 1. – 122 с.; Інститут механіки. – Київ : Наукова думка, 1978. – С. 175.

3. Бібліотека Бориса й Марії Грінченків – комплекс друкованих видань, зібраних упродовж життя і діяльності відомого українського письменника, громадського діяча Б. Д. Грінченка (1863–1910) та його дружини М. М. Грінченко (1863–1928). Найповніше цю колекцію представлено у фондах НБУВ (загальна кількість понад 3 тис. од.).

Після смерті Б. Д. Грінченка його книжкові зібрання перейшли у спадок до дружини, яка у 1919 р. подарувала їх УАН. У подальші роки бібліотека родини Грінченків була передана до Всенародної бібліотеки України. Бібліотечні зібрання Б. Д. Грінченка представлені, насамперед, його літературознавчими та публіцистичними працями «По сторінках «Кобзаря», «Галицькі вірші», «Гребінчині байки», «Народ в неволі», «Про початкову школу і вивчення в ній дисциплін» та ін., творами І. П. Котляревського, Т. Г. Шевченка, І. С. Нечуй-Левицького, І. Я. Рудченка, П. А. Грабовського, історичними дослідженнями В. Б. Антоновича, М. П. Драгоманова, М. І. Костомарова, О. О. Русова, П. С. Єфименка, Д. І. Яворницького, літературознавчими працями М. Ф. Сумцова, О. Я. Кониського та ін.

Комплекс творчих матеріалів М. М. Грінченка складають її художні твори для дітей: «Віддяка», «Троє друзів», «Як Галя ходила до бабусі», науково-популярні статті: «Як треба жити», «Мудрий учитель. (Про Сократа)», «Під землею. (Про шахти)», «Оборонець покривджених. (Про Авраама Лінкольна)», літературні переклади з російської та інших мов творів Л. М. Толстого, М. С. Лєскова, Г. Х. Андерсена, Г. Ібсена, Г. Зудермана, Г. Гейне, Ф. Шіллера, Е. Золя.

Окрему групу складають наукові праці доньки Б. Д. та М. М. Грінченків – Анастасії (1884–1908), зокрема, стаття «Ідея федералізму у декабристів», художні оповідання «Буря на морі» та «Два перші дні», літературні переклади творів А. Франса, М. Твена та ін.

Разом з бібліотекою родини Грінченків в дар УАН було передано й сімейний архів документів. Насамперед, це автобіографічні довідки Б. Д. Грінченка, витяги з метричних книг, посвідчення, доповідні записки про його педагогічну роботу у м. Чернігів, створення ним репертуарів дитячих та науково-популярних видань, упорядкування Музею українських старожитностей ім. В. В. Тарновського (м. Чернігів) тощо. Великий масив документів складає листування Б. Д. Грінченка з М. С. Грушевським, С. О. Єфремовим, О. О. Шахматовим, М. Л. Кропивницьким, М. П. Старицьким, Л. Й. Юркевичем, Х. Д. Алчевською, М. К. Вороним, І. Л. Липою, П. Я. Стебницьким та ін. Документи про життя і діяльність М. М. Грінченка представлені її автобіографією, щоденниками, атестатами та свідоцтвами, листуванням з рідними та близькими, документами про роботу в Постійній комісії для складання Словника живої української мови ВУАН, документами, що стосуються підготовки видання праць Б. Д. Грінченка та ін. До документів А. Б. Грінченка належать записники, листування з рідними та близькими, гімназичні конспекти тощо. Архівні документи були розподілені між академічними установами – Етнографічною комісією і Комісією української літератури доби промислового капіталізму та імперіалізму, а на початку 1930-х рр. їх передали до Всенародної бібліотеки України. – *Док. № 3.*

Джерела та літ.: Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1, арк. 73, 76; Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941. – Київ, 1998. – С. 184–185; Железняк М. Г. Грінченко Марія Миколаївна // Енциклопедія сучасної України. – Київ, 2006. – Т. 6 : Го–Гю. – С. 510; Зубкова Н. М. Архів і бібліотека видатного діяча українського просвітництва Б. Д. Грінченка (з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського). – Київ, 2008. – С. 11–42.

4. Музей мистецтв імені Б. І. та В. Н. Ханенків – один з найбільш вагомих культурних закладів в Україні. Знаходиться у м. Київ. Бере свій початок з приватної колекції відомих українських меценатів – подружжя Богдана Івановича (1849–1917) та Варвари Ніколівни (1852–1922) Ханенків, до складу якої входило близько 1200 пам'яток мистецтва, зокрема, близько 400 живописних полотен, понад 8000 гравюр, зразків іконописного мистецтва, скульптур та предметів (порцеляни, старовинних меблів тощо), понад 300 виробів із золота і срібла. Серед найцінніших творів – скульптурні твори Стародавнього Єгипту, Греції та Риму, візантійські ікони, китайські сувої XV–XX ст., гравюри японської ксилографії XVIII–XIX ст. та ін. Ця колекція вважалася однією з кращих у Російській імперії.

Після смерті чоловіка у 1917 р. В. Н. Ханенко докладала багато зусиль для збереження колекції, проте відхилила численні пропозиції переїхати до Німеччини та

відкрити свій музей там. 15 грудня 1918 р. вона написала заяву про передачу в дар новоствореній Українській академії наук зібрання творів мистецтва і старовини, бібліотеки, що знаходяться в її власному будинку у м. Київ (вул. Терещенківська, № 15), самого будинку, а також предметів мистецтва і старовини, що зберігаються на складах у Петербурзі та в Історичному музеї у м. Москва.

У 1919 р. музей був націоналізований радянською владою, підпорядкований Всеукраїнському комітету охорони пам'яток мистецтв і старовини та отримав назву Другий державний музей. У листопаді 1920 р. музей передали до складу УАН і перейменували на Музей мистецтв імені Б. І. та В. Н. Ханенків. З 1921 р. він став самостійною структурною одиницею Академії при Спільному зібранні. Очолив установу археолог та музеєзнавець проф. М. О. Макаренко. Найважливіші питання з діяльності музею вирішував Музейний комітет при ВУАН під керівництвом Ф. І. Шміта. Робота в музеї була зосереджена на проведенні екскурсій, дослідженні мистецьких творів, підготовці путівника по музею тощо. У 1921 р. В. Н. Ханенко добилась повернення частини колекції з м. Москва; в 1922 р. – померла.

31 грудня 1923 р. на заяву наукового комітету Головопрофосвіти Наркомосу УСРР постановою Спільного зібрання ВУАН музей було перейменовано на Музей мистецтв ВУАН. У 1934 р. після об'єднання з Київською картинною галереєю він був реорганізований у Державний художній музей та переведений до складу Наркомосу УСРР. З 1936 р. діяв під назвою Київський музей західного та східного мистецтва. У довоєнний період до колекції, зібраної родиною Ханенків, було долучено нові твори мистецтва – у 1926 р. колекцію картин В. О. Щавинського з м. Ленінград, окремі твори, отримані з інших зібрань та завдяки міжмузейним обмінам.

З початком окупації України у 1941 р. частину експонатів музею було евакуйовано спочатку до м. Дніпропетровськ, а потім до м. Уфа (Башкирська АРСР), частину (нумізматичні колекції та порцеляну) вдалося сховати у Києві, а інша частина (понад 25 000 експонатів, переважно гравюр) була вивезена з України німецькою окупаційною владою. Після звільнення м. Київ у 1943 р. діяльність музею відновила, а восени 1944 р. музей почав приймати відвідувачів. У подальші роки, за рахунок влиття приватних колекцій, зібрання музею зросло у понад 13 разів.

У 1999 р. до назви музею повернено імена Богдана та Варвари Ханенків, у 2011 р. музей отримав статус національного (Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків). Нині у ньому зберігається понад 25 тис. творів мистецтва країн Європи, Америки, Близького та Далекого Сходу, що історично охоплюють період від III тисячоліття до н. е. до сучасності. У різні роки директорами музею були відомі українські мистецтвознавці: І. І. Врона, Г. К. Лукомський, В. Ф. Овчинников та ін. – *Док. № 3*.

Джерела та літ.: ІР НБУВ, ф. І, од. зб. 26173, арк. 1–6; Історія Національної академії наук України. 1924–1928: Документи і матеріали. – Київ, 1998. – С. 515–516; Історія Національної академії наук України. 1929–1933: Документи і матеріали. – Київ, 1998. – С. 499; Піскова Е. М. Музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків // Енциклопедія історії України. – Київ : Наукова думка, 2010. – Т. 7: Мл–О. – С. 110–111; Богдан і Варвара Ханенки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://khanenkomuseum.kiev.ua/istoriya-muzeju/bogdan-i-varvara-hanenky>; Київський музей західного та східного мистецтва в період німецької окупації Києва 1941–1943 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.prostir.museum/ua/post/27880>.

5. Комітет для видання повної збірки писань акад. О. О. Потебні (Редакційний комітет для видавання творів О. О. Потебні) діяв у 1920–1923 рр. у м. Харків у складі Першого, історично-філологічного, відділу ВУАН. Комітет очолював акад. Д. І. Багалій. Основним завданням комітету була підготовка багатотомного видання наукових праць українського мовознавця О. О. Потебні. У 1923 р. комітет перейменовано на комісію. За короткий період діяльності із запланованих 20-ти томів наукової спадщини відомого вченого співробітникам комісії вдалося видати лише два томи. В них було висвітлено біографію О. О. Потебні, його мовознавчі праці з проблем філософії мови, теорії словесності, синтаксису, літературознавчий доробок, листування. До виданих томів увійшли такі праці О. О. Потебні: «Мысль и язык», «О глаголе», «Об ударении», «О некоторых символах», «Из записок по русской грамматике», «Из записок по истории словесности», «О мифическом значении некоторых обрядов» та ін.

До складу комітету входили: академіки Д. І. Багалій, А. Ю. Кримський, М. Ф. Сумцов, професори О. В. Ветухов та О. Н. Синявський, І. Я. Айзеншток, В. Л. Модзалевський, П. Г. Ріттер, М. А. Янчук та ін. Офіційним друкованим органом комітету був «Бюлетень редакційного комітету для видавання творів О. О. Потебні», у якому публікувалася хроніка про поточну роботу комітету та наукові праці його членів, зокрема, Д. І. Багалія «Думки О. О. Потебні про українську народність», О. І. Білецького «А. А. Потебня и наука истории литературы в России», О. В. Ветухова «И. А. Соколянский и А. А. Потебня», Б. А. Лезіна «К описанию рукописей А. А. Потебни», О. Н. Синявського «Описание рукописей А. А. Потебни», М. Ф. Сумцова «Спогади і замітки про Потебню» та ін. – *Док № 3*.

Джерела та літ.: ІА НБУВ, ф. 268, оп. 1, спр. 190, арк. 1–3; спр. 273, арк. 1–5; спр. 306, арк. 1–3; Бюлетень Редакційного комітету для видавання творів О. О. Потебні. – Харків, 1922. – Ч. 1. – 92 с.; Історія Національної академії наук України. 1918–1923: Документи і матеріали. – Київ : Наукова думка, 1993. – С. 492, 546; Систематичний каталог видань Всеукраїнської академії наук. 1918–1929. – Київ, 1930. – С. 175.

6. Общество Нестора-летописца (Історичне товариство Нестора-літописця) – наукове об'єднання дослідників історії, що діяло у м. Київ у 1872–1931 рр. і було названо на честь автора літопису «Повісті минулих літ» ченця Києво-Печерської лаври Нестора. Метою товариства стало сприяння дослідженню історії, археології, літератури та права. У 1874–1917 рр. товариство діяло при Київському університеті Св. Володимира; його члени організовували публічні лекції, проводили археологічні розкопки, екскурсії, симпозиуми, виступали співініціаторами проведення III та XI Всеросійських археологічних з'їздів (1874, 1899), що проходили у м. Київ, брали участь у розробці державного проекту з охорони пам'яток. У складі товариства діяли комісії з опису пам'яток української старовини та вивчення старожитностей Київщини, Поділля, Волині, Слобожанщини. Велика увага приділялася дослідженню проблем краєзнавства, археології, топографії, нумізматики.

З 1879 р. почав виходити друкований періодичний орган товариства – часопис «Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца». Револьюційні події 1917–1920 рр. фактично паралізували наукову роботу цієї громадської організації, і лише в 1921 р. вона відновила свою діяльність у складі Історично-філологічного відділу ВУАН. У 1921–1931 рр. члени Історичного товариства Нестора-літописця

здійснювали дослідження переважно питань історії України доби середньовіччя, історії культури, джерелознавства та бібліографії і публікували свої праці на сторінках видань ВУАН – «Україна», «Збірник Історично-філологічного відділу ВУАН», «Бюлетень Комісії красназнавства» та ін. У 1931 р. товариство припинило свою діяльність у зв'язку з реорганізацією структури ВУАН.

За період своєї наукової діяльності Історичне товариство Нестора-літописця провело близько 700 засідань, опублікувало 24 випуски збірника «Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца», а також окремі видання. Першим головою організації був відомий педагог і письменник М. А. Тулов (1872–1874); у різні роки товариство очолювали: В. С. Іконников (1874–1877, 1893–1895), О. О. Котляревський (1877–1881), В. Б. Антонович (1881–1887, 1896–1899), М. Ф. Владимирський-Буданов (1887–1893), О. М. Лазаревський (1895–1896), М. П. Дашкевич (1899–1908), Ю. А. Кулаковський (1908–1919), М. П. Василенко (1919–1931). Членами товариства були академіки Д. І. Багалій, М. С. Грушевський, О. І. Левицький, а також відомі українські вчені і професори О. С. Грушевський, В. З. Завітневич, І. В. Лучицький, Г. Г. Павлуцький, А. І. Степович, Л. В. Падалка та ін. – *Док. № 7*.

Джерела та літ.: Капелюшний В. П., Круглова Л. Б. Історичне товариство Нестора-літописця // Енциклопедія сучасної України. – Київ, 2011. – Т. 11: Зор–Как. – С. 562–563; Колесник М. П. Історичне товариство Нестора-літописця: основні етапи й напрями діяльності (1872–1931 рр.) // Український історичний журнал. – 1989. – № 9. – С. 50–56; Колибанова К. В. Історичне товариство Нестора-літописця // Енциклопедія історії України. – Київ : Наукова думка, 2005. – Т. 3: Е–Й. – С. 574; Історичне товариство Нестора-літописця [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.litopys.com.ua>.

7. Українське наукове товариство – громадська наукова організація у м. Київ. Ініціатором створення був М. С. Грушевський, за організаційний зразок було взято Наукове товариство імені Шевченка у Львові. У 1906 р. група київських учених розробила статут УНТ, що був затверджений владою наприкінці того ж року. На першому загальному засіданні товариства головою обрано М. С. Грушевського. До складу тимчасового бюро увійшли: М. Ф. Біляшівський (бібліотекар), О. І. Левицький, В. П. Науменко (заступники голови), І. М. Стешенко (секретар), Я. М. Шулґін (заступник секретаря), В. І. Щербина (скарбник). Згодом до бюро додатково був включений О. С. Грушевський.

Основні завдання товариства полягали в організації наукової праці та її популяризації у суспільстві. З цією метою проводилися публічні лекції, засідання, з'їзди, організовувалися різноманітні експедиції та екскурсії, видавалися журнали, збірники, монографії та брошури, підтримувався зв'язок із різноманітними науковими організаціями та установами. Спочатку УНТ складалося з трьох секцій: історичної, філологічної та математично-природничої. На загальних зборах та засіданнях секцій виголошувалися доповіді, а краці з них публікувалися у «Записках Українського наукового товариства в Києві», часописі «Україна», «Українському науковому збірнику», збірниках секцій тощо. За період 1907–1918 рр. УНТ випустило у світ 29 томів наукових видань. Товариство фінансувалося за рахунок членських внесків та надходжень від меценатів.

Членами товариства були відомі українські науковці: О. Г. Алешо, В. Б. Антонович, М. П. Василенко, В. І. Вернадський, Ф. К. Вовк, Д. О. Граве, Б. Д. Грінченко,

П. Г. Житецький, І. М. Каманін, А. Ю. Кримський, А. М. Лобода, С. І. Маслов, В. Л. Модзалевський, В. М. Перетц, В. О. Плотников, В. В. Різниченко, М. І. Туган-Барановський, П. А. Тутковський, М. В. Шарлемань, О. А. Яната та інші. 29 травня 1921 р. загальні збори товариства остаточно затвердили вироблені спеціальною комісією засади та план об'єднання УНТ та УАН з 1 червня 1921 р. Це об'єднання у подальшому привело до визнання Академії найвищою науковою державною установою республіки і зміни назви УАН на Всеукраїнську академію наук (ВУАН) (згідно з декретом Раднаркому УСРР від 14 червня 1921 р., яким було затверджено «Положення про Всеукраїнську академію наук»).

За час своєї діяльності товариство стало своєрідною платформою для формування національного співтовариства вчених та зробило вагомий внесок у розробку українознавчих досліджень у галузі історії, філології, етнографії, мистецтвознавства, природознавства, техніки тощо. – *Док. № 7.*

Джерела та літ.: Грушевський М. Українське наукове товариство в Києві й його наукове видавництво // Записки Українського наукового товариства в Києві. – 1908. – Кн. 1. – С. 3–15; Історія Академії наук України. 1918–1923: Документи і матеріали. – Київ : Наукова думка, 1993. – С. 266–269, 274–275, 279, 418–419; Онопрієнко В. І., Щербань Т. О. Джерела з історії Українського наукового товариства в Києві. – Київ, 2008. – С. 23–24, 26–27, 86, 165–167; Українське наукове товариство в Києві (УНТ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.litopys.com.ua/encyclopedia/sots-alno-pol-tichna-modern-zats-ya-susplstva/ukra-nske-naukove-tovarisstvo/>.

8. Алешо Олександр Гаврилович (09.11.1890–04.04.1922) – етнограф, антрополог. Народився у с. Грушки Балтського повіту Подільської губ. (нині – м. Благовіщенське Кіровоградської обл.). У 1908–1910 рр. навчався на фізико-математичному факультеті Київського університету Св. Володимира. У 1910–1915 рр. продовжив навчання за спеціальністю «географія та етнографія» у відділі географії фізико-математичного факультету Петроградського Імператорського університету. В цей період став членом Російського антропологічного товариства та Імператорського російського географічного товариства. Брав активну участь в антропологічних експедиціях (Урал, Пермська, Уфимська та Оренбурзька губернії, в Україні – Київська губернія, міста Умань, Херсон, Олександрія, Ананьєв, Тирасполь, Одеса, Хотин, а також у Малій Азії) та збирав різноманітний етнографічний матеріал. У 1916–1918 рр. працював консерватором у Державному російському музеї. У 1918 р. повернувся до м. Київ, увійшов до складу комісії з утворення Українського народного університету та антропологічної підкомісії Комісії для вироблення законопроекту про заснування УАН у Києві. У цьому ж році став дійсним членом-секретарем та членом кількох секцій УНТ. З 1919 р. – голова етнографічної секції Всеукраїнського комітету охорони пам'яток мистецтва і старовини. З 1921 р. – член природничої секції Правописно-термінологічної та Фольклорної комісії ВУАН. Взяв активну участь у заснуванні Сільськогосподарського вченого (пізніше – наукового) комітету України, де працював на посаді секретаря (1919–1921) та керівника секції сільськогосподарського народного побуту (з 1921 р.). У 1921–1922 рр. очолював Музей антропології та етнології ім. Ф. Вовка ВУАН. Автор праць: «Нотатки етнографічного характеру» (1912), «Антропометричні досліді українського населення

Уманського і Таращанського повіту на Київщині» (1918); «Хв. Вовк як антрополог» (1919) та ін. – Док. № 7.

Джерела та літ.: Енциклопедія історії України: Т. 1 : А–В. – Київ : Наукова думка, 2003. – С. 66; Енциклопедія сучасної України. Т. 1: А. – Київ, 2001. – С. 378; Руда О. З. Науково-організаційний доробок О. Г. Алеші в антропології, етнології та агрономії України першої чверті ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.07. – Київ, 2011. – 20 с.; Вергунов В. А. О. Г. Алешо (1890–1922) – вчений-антрополог, етнолог, археолог та один із організаторів академічної науки та сільськогосподарської дослідної справи в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/35_NOBG_2013/Istoria/3_152876.doc.htm.

9. «Зоологичный журнал Украины» («Зоологічний журнал України», «Український зоологічний журнал») – бюлетень Зоологічної секції ВУАН. Виходив під редакцією голови секції М. В. Шарлеманя. На сторінках журналу публікувалися наукові статті, присвячені проблемам орнітології, ентомології, таксономії, теріології та ін. У підготовці видання брали участь вчені УНТ та ВУАН. Опубліковано лише два випуски – у 1921 р. та 1923 р.

Перший випуск журналу вийшов під назвою «Зоологічний журнал України». У ньому містилася хроніка подій і витяги з протоколів засідань Зоологічної секції ВУАН та Відділу природничих наук УНТ; наукові статті М. В. Шарлеманя, Г. М. Висоцького, Ф. Г. Добржанського, Л. К. Круліковського, С. Я. Парамонова та ін. Другий випуск вийшов під назвою «Український зоологічний журнал». У ньому представлено витяги з протоколів засідань Зоологічної секції ВУАН за перше півріччя 1923 р., звіти зоологічних експедицій, наукові розвідки М. В. Шарлеманя, С. С. Паночіні, М. Л. Щербини, Л. О. Портенка та ін. – Док. № 7.

Джерела та літ.: Всеукраїнська академія наук. Звідомлення за 1921 рік. – Берлін, 1923. – С. 48; Звідомлення Всеукраїнської академії наук у Києві за 1923-й рік (3 нагоди п'ятирічного існування Академії 1918–1924). – Київ, 1924. – С. 110; Зоологічний журнал України. – 1921. – Ч. 1. – 38 с.; Український зоологічний журнал. – 1923. – Ч. 2. – 52 с.

10. Філія Всенародної бібліотеки України у Вінниці (Вінницька філія ВБУ). Заснована наприкінці 1920 р. як Подільська центрально-наукова книгозбірня у м. Вінниця, розміщувалася у приміщенні колишнього єзуїтського монастиря, збудованого на початку ХVІІ ст. Створена за ініціативою керівництва Подільського губернського архіву та Подільського товариства охорони культурно-історичних пам'яток про організацію Архівного управління на Поділлі, куди мали передати архівний відділ Подільського губернського архіву. На базі наукової бібліотеки і бібліографічного відділу архіву, де було зібрано значну кількість газет, журналів, листівок та плакатів, планувалося створити філію ВБУ. 23 вересня 1920 р. Подільський губревком видав наказ про передачу книжкових і газетних фондів губархіву майбутньому філіалу бібліотеки ВБУ. Крім того, у ній передбачалося сконцентрувати зібрані на території Поділля книжкові колекції.

Рада ВБУ 26 червня 1924 р. затвердила статут філії, яким було визначено її завдання: збирати різноманітну літературу, видану на території Поділля, а також всю літературу, присвячену її вивченню; забезпечити обслуговування населення; збирати, реєструвати та опрацьовувати бібліографічний матеріал. Згідно із

статутом директора філії обирала рада ВБУ. Керівництво роботою філії здійснювали директор та рада філії, яка допомагала у вирішенні поточних питань. До складу ради філії входили: товариш (заступник) директора, завідувачі відділів філії та всі старші бібліотекарі, представники державних, громадських установ та організацій. Також у статуті було зазначено, що бюджет Вінницької філії складається з асигнувань від місцевої влади, громадських або приватних внесків, пожертв, а також прибутків від видавничої діяльності. З 1925 р. філія почала отримувати систематичне поповнення власного бібліотечного фонду виданнями УСРР.

За постановою Раднаркому УСРР від 31 серпня 1925 р. філія отримала назву Подільська центрально-наукова книгозбірня – Вінницька філія Всенародної бібліотеки України. Станом на 1 жовтня 1927 р. структура філії складалася з таких відділів: Ucrainica (з підвідділами: Podolica, Шевченка, Франка, Музикалій, Революції на Україні, Донеччини, Катеринославщини, Київщини, Таврії й Криму, Кубанщини, Полтавщини, Харківщини, Херсонщини, Чернігівщини, Галичини, Буковини, Закарпаття й Зеленого Клину); загальний відділ (з підвідділом сільського господарства); відділ марксизму; відділ газетно-графічний (з підвідділом преси Поділля та музикалій); єврейський відділ; відділ стародруків та рукописів. Станом на середину 1929 р. філія мала значний бібліотечний фонд – близько 110 тис. книг. Каталогізовано та підготовлено до видачі читачам близько 70 тис. книг (відділи: Ucrainica – 20 тис. од., Podolica – 4 тис. од.; загальний – 35 тис. од.; марксизму – 5 тис. од.; газетно-графічний – 4 тис. од.; єврейський – 1 тис. од.; стародруків та рукописів – 90 од.). При філії діяли такі установи: Кабінет виучування Поділля (1924–1929); Будинок-музей М. Коцюбинського (з 1927 р.); Музей друку (з 1928 р.). Філія щороку публікувала «Звідомлення» та подавала інформацію про свою діяльність у фахових українських та закордонних часописах. Вінницьку філію ВБУ до 1929 р. очолював В. Д. Отамановський (у серпні 1929 р. був заарештований у судовій справі «Спілка визволення України»), потім обов'язки директора виконував М. М. Хращевський. У 1930 р. на базі філії було створено науковий відділ Центральної округової бібліотеки ім. К. А. Тімірязева (м. Вінниця), нині – Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека ім. К. А. Тімірязева. – *Док. № 9.*

Джерела та літ.: Архів НБУВ, оп. 1, спр. 86, арк. 44–45; спр. 100, арк. 1–8 зв.; спр. 110, арк. 62–65; спр. 129, арк. 5–9; спр. 131, арк. 32–35; спр. 339, арк. 1–2 зв., 11; Бульба Т. С. З історії діяльності Вінницької філії Всенародної бібліотеки ВУАН // Бібліотека і бібліотечна професія в умовах інформатизації суспільства: Тези доп. Всеукр. наук. конф., м. Київ, 22–24 вересня 1993. – Київ, 1993. – С. 63–65; Вісті Всеукраїнської академії наук. – 1929. – № 5–6. – С. 126–127; Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941. – Київ, 1998. – С. 75–76, 107, 231; Звідомлення Вінницької філії ВБУ та Кабінету виучування Поділля з 1926 до 1927 р. – Вінниця, 1927. – С. 1–8; Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека ім. К. А. Тімірязева. Сторінки історії і сьогодення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.library.vp.ua/about/history.html>; Кароева Л. Р. Шпильова Л. М. Валентин Дмитрович Отамановський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.li/kIMMX>.

11. Київська філія Всенародної бібліотеки України була створена на базі бібліотеки колишньої Київської духовної академії (КДА), яку згідно із постановою Наркомосвіти УСРР наприкінці 1923 р. передано до ВБУ. Київська філія

розміщувалася у приміщенні бібліотеки КДА («Мазепинський корпус»), що був спеціально споруджений для неї на території садиби Братського монастиря. Зазначена споруда знаходилася в Петрівському районі м. Київ (район Подолу), тому у документах зустрічаються різні назви філії (відділу) – Київська, Подільська, Петрівська. Основну масу переданої бібліотеки склали досить цінні книги та рукописи (близько 150 тис. од.), серед яких було 42 інкунабули.

Філія організувала безкоштовну абонементну видачу книг науковцям м. Київ, згодом було налагоджено їхню доставку із філії до читальні основної частини ВБУ. Починаючи з 1 січня 1924 р., упродовж дев'яти місяців філія працювала двічі на тиждень і була відкрита 64 рази. Всього за абонементами було видано 445 книг; на вимогу читачів до читальні ВБУ доставлено 509 книг. Було проведено значну роботу із повернення до фондів філії 2075 книг, які не повернули колишні читачі, переважно службовці, студенти та викладачі КДА; загалом при прийманні бібліотеки КДА працівники ВБУ виявили недостачу близько 10 000 книг. Наприкінці 1927 р. рада ВБУ прийняла рішення про зміну назви філії на Подільський відділ ВБУ. У 1929 р. рада ВБУ ухвалила провести перехід на систему функціональних відділів у структурі бібліотеки. Фактично нова структура почала діяти з середини 1930 р., коли основні відділи бібліотеки було переміщено до нового будинку – сучасний корпус НБУВ на вул. Володимирській, № 62. Петрівська філія як окремий структурний підрозділ була ліквідована, проте приміщення продовжувало використовуватись. У 1930-х рр. у звітах ВБУ про проведену роботу зазначається, що колишня філія була визначена як сховище відділу іншомовної літератури, фондів колишньої бібліотеки КДА та ін., працювала один раз на 10 днів і з метою обслуговування читачів тут здійснювалась робота з підбору та передачі замовлених матеріалів до відділу книгокористування бібліотеки. До кінця 1920-х рр. філію очолював А. С. Криловський, потім – Г. Г. Попович. – *Док. № 9.*

Джерела та літ.: Архів НБУВ, оп. 1, спр. 86, арк. 14, 32, 42–44; спр. 132, арк. 1, 11, 43, 60; спр. 140, арк. 77; спр. 313, арк. 3, 16–16 зв.; спр. 378, арк. 65; спр. 519, арк. 3; Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941. – Київ, 1998. – С. 46–47, 53, 73–75, 107, 115, 279; Історія Національної академії наук України. 1929–1933: Документи і матеріали. – Київ, 1998. – С. 487.

12. Комісія для розбору давніх актів (Київська археографічна комісія) створена в 1843 р. як Тимчасова комісія для розбору давніх актів при Київському, Волинському і Подільському генерал-губернаторі. Комісія здійснювала виявлення історичних писемних джерел у державних, приватних, монастирських архівах та бібліотеках Правобережної України, Волині, Галичини, Санкт-Петербургу, Москви, Варшави тощо, їхнє наукове опрацювання та публікацію. Документи та матеріали, що були зібрані комісією, слугували унікальною джерельною базою для вивчення суспільно-політичних, соціально-економічних, культурних та релігійних процесів на території України. Комісія опублікувала низку фундаментальних видань: «Архив Юго-Западной России», «Летопись гадяцкого полковника Григория Грабянки», «Сборник летописей, относящихся к истории Южной и Западной Руси», «Сборник материалов для исторической топографии Киева и его окрестностей», «Материалы по истории русской картографии», «Палеографический сборник. Материалы по истории южнорусского письма в XV–XVIII вв.» тощо.

У різний час членами комісії були відомі вчені та діячі культури: В. Б. Антонович, М. Ф. Владимирський-Буданов, М. С. Грушевський, М. І. Гулак, М. В. Довнар-Запольський, В. Ф. Домбровський, В. С. Іконников, І. М. Каманін, М. І. Костомаров, П. О. Куліш, О. І. Левицький, М. О. Максимович, Т. Г. Шевченко. У 1917 р. Тимчасову комісію для розбору давніх актів було перейменовано на Київську археографічну комісію (ця назва закріпилася за нею ще від 80-х рр. XIX ст.). 18 січня 1921 р. Спільне зібрання УАН ухвалило рішення про об'єднання Київської археографічної комісії та Археографічної комісії УАН та створення спільної Археографічної комісії УАН. Київська археографічна комісія стояла біля витоків української археографії і зробила вагомий внесок у її розвиток. – *Док. № 9.*

Джерела та літ.: Журба І. О. Київська археографічна комісія 1843–1921. Нарис історії і діяльності. – Київ : Наукова думка, 1993. – С. 5–7; Енциклопедія історії України. Т. 4 : Ка–Ком. – Київ : Наукова думка, 2007. – С. 218–219; Історія Академії наук України. 1918–1923: Документи і матеріали. – Київ : Наукова думка, 1993. – С. 468; Палієнко М. Г. Діяльність Київської археографічної комісії у контексті розвитку європейської археографії XIX – початку XX ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_6_2014/05.pdf.

13. Кабінет для вивчення Поділля функціонував при Вінницькій філії Всенародної бібліотеки України у 1924–1929 рр. Проводив систематичну наукову роботу з комплексного вивчення краю та поширення знань про нього. Кабінет очолювали проф. А. І. Ярошевич та В. Д. Отамановський. Установа координувала діяльність близько 30 дослідників Поділля (як місцевих, так і вчених Києва, Львова, Ленінграда та ін.), консультантами кабінету були професор М. І. Безбородько, М. І. Білінський, В. І. Рахинський та ін. При кабінеті діяли такі секції: садівничо-городнича, бібліографії та історії друку, Вінниці та її околиць. У 1926 р. при кабінеті утворено бібліографічну секцію для складання каталогу «*Bibliographia Podolica*» і вивчення історії друку, що передбачала дослідження історії часописів, видавництва та друкарень, біографії видавців тощо. У 1928 р. при кабінеті було створено музей друку.

З метою розгортання краєзнавчого руху кабінет розробив і опублікував примірний статут краєзнавчого товариства, дбав про збереження пам'яток мистецтва і культури. Зокрема, було взято під охорону будинок М. М. Коцюбинського у м. Вінниця; здійснено експедицію до с. Хомутівка, де народився письменник С. В. Руданський; на його клопотання Укрнаука Наркомосу УСРР сприяла взяттю під охорону Кримським комітетом охорони пам'яток старовини будинків у м. Ялта, у яких жили Леся Українка і С. В. Руданський, на них були встановлені меморіальні дошки; опікувався впорядкуванням могили письменника Д. В. Марковича у м. Вінниця. За сприяння кабінету були засновані Вінницьке округове краєзнавче товариство, Кам'янець-Подільське наукове товариство при ВУАН, Тульчинське краєзнавче товариство, великі краєзнавчі осередки в Жмеринці, Калинівці, Могилеві-Подільському, Немирові та інших населених пунктах краю.

Кабінет опублікував 26 збірників наукових праць, у яких представлено інформацію про Поділля, його природу, історію, економіку тощо: «Клімат Поділля», «Дика рослинність Поділля»; «Птахи Поділля», «Краєзнавство на Поділлі», «Вінницький замок», «Нариси з історії Поділля», «Михайло Коцюбинський»,

«Часописи Поділля» та ін. Окремі з них були удостоєні премій на всеукраїнських конкурсах. З 1926 р. видавав краєзнавчий бюлетень «Інформаційний огляд дослідно-краєзнавчої праці на Поділлі» (випускався неперіодично). Здійснюючи книгообмін, установа підтримувала наукові зв'язки із понад 180 вітчизняними та зарубіжними організаціями (Західної Європи, Північної Америки, Близького Сходу). Діяльність установи фінансувалася за рахунок продажу власних видань та коштів від різних установ, Вінницька філія ВБУ оплачувала лише роботу вченого секретаря кабінету. Кабінет припинив діяльність у 1929 р. через ув'язнення керівника В. Д. Отамановського за судовою справою «Спілки визволення України». – Док. № 10.

Джерела та літ.: Архів НБУВ, оп. 1, спр. 86, арк. 45; спр. 100, арк. 1; спр. 169, арк. 47–48; спр. 299, арк. 5–6; Вісті ВУАН. – 1929. – № 5–6. – С. 126–127; № 7–8. – С. 31–32; Звідомлення Вінницької філії ВБУ та Кабінету вивчення Поділля з 1926 до 1927 р. – Вінниця, 1927. – С. 1–8; Мельничук Л. Про діяльність вчених «Кабінету вивчення Поділля» (1924–1929 роки) // Етнічна історія народів Європи: Зб. наукових праць. Вип. 15. – Київ : УНІСЕРВ, 2003. – С. 19–23; Савчук В. О. Наукове краєзнавство Поділля у 20-х рр. 20 ст.: становлення, проблеми вибору пріоритетів // Наукові записки ВДПУ імені М. Коцюбинського. Серія: Історія. Зб. наукових праць. Вип. 13. – Вінниця, 2008. – С. 261–267; Божко Л. Внесок учених Поділля у вивчення традиційної культури краю (20–30-ті роки ХХ століття) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: mue.etnolog.org.ua/zmist/2010/19.pdf.

14. Археологічний інститут (Київський археологічний інститут, КАІ) – діяв у 1917–1924 рр. Ідея створення цієї установи виникла у грудні 1909 р., а в першому півріччі 1910 р. ініціативна група у складі М. П. Василенка, В. Ю. Данилевича, М. В. Довнар-Запольського, В. С. Іконникова, В. О. Кордта, О. М. Лук'яненко, Г. Г. Павлуцького, В. М. Перетца, В. О. Розова, А. І. Сонні виробила основні принципи діяльності інституту, проект статуту і програми, узгодила ескізи нагрудних знаків. За основу статуту установи було взято статuti Петербурзького (1877) і Московського (1907) археологічних інститутів. 27 жовтня 1917 р. на першому організаційному засіданні члени-засновники закритим голосуванням обрали директором інституту професора Київського університету Св. Володимира М. В. Довнар-Запольського, ученим секретарем – Н. Д. Полонську, скарбничим – Л. П. Добровольського.

3 листопада 1918 р. відбулося урочисте відкриття інституту на правах приватного навчального закладу з двома відділеннями: археології з історією мистецтва та археографічного. До інституту приймали осіб, що вже закінчили вищий навчальний заклад або перебували на останніх курсах. Навчання тривало три роки, наприкінці навчання студенти мали захищати підготовлену дисертацію перед науковою радою установи. У липні 1920 р. інститут підпорядковано ВУАН і восени освітній процес проходив уже на трьох відділеннях: археологічно-мистецтвознавчому, історично-літературному та етнографічному. 15 листопада 1922 р. колегія Головнопрофосвіти Наркомосу УСРР надала інституту статус Київських археологічних курсів при науково-дослідній кафедрі мистецтвознавства ВІНО з платним навчанням.

У серпні 1924 р. установу ліквідовано. За час існування інститут очолювали проф. М. В. Довнар-Запольський, М. П. Гуля, С. І. Маслов, Ф. І. Шміт. Викладачами цієї установи у різні роки були: В. М. Базилевич, М. Ф. Біляшівський, А. М. Лобода,

О. С. Грушевський, Д. М. Щербаківський, П. П. Курінний, В. Г. Ляскоронський, В. О. Романовський та ін. Київський археологічний інститут став першим спеціалізованим вищим навчальним закладом в Україні, який здійснював фахову підготовку археологів та архівістів. – *Док. № 10*.

Джерела та літ.: ІР НБУВ, ф. 29, од. зб. 180, арк. 1–2; ЦДАВО України, ф. 3806, оп. 1, спр. 43; ЦДІАК України, ф. 707, оп. 294, спр. 95, арк. 2–6, 14; ф. 711, оп. 3, спр. 4010, арк. 1–1 зв.; Базилевич В. Киевский археологический институт // *Борьба классов*. – 1924. – № 1–2. – С. 381–382; Гомоляко А. О. Роль В. Ю. Данилевича у створенні та діяльності Археологічного інституту в Києві // *Література та культура Полісся*. – 2011. – Вип. 65. – С. 290–302; Константиnescу Л. Традиційна археографія в курсах Київського археологічного інституту // *Матеріали ювілейної конференції, присвяченої 150-річчю Київської археографічної комісії (Київ–Седнів, 18–21 жовт. 1993 р.)*. – Київ, 1997. – С. 103–123; Матяш І. Б. Археологічні інститути // *Енциклопедія сучасної України*: Т. 1: А. – Київ, 2003. – С. 693.

15. Скликання першого Всеукраїнського археологічного конгресу в Одесі.

До Першої світової війни під егідою Імператорського Московського археологічного товариства з метою активізації археологічних досліджень різних регіонів відбулося п'ятнадцять археологічних з'їздів (1869–1911). В Україні скликалися шість з них: у Києві (1874, 1899), Одесі (1884), Харкові (1902), Катеринославі (1905) та Чернігові (1908).

У 1926 р. з нагоди 100-річчя Одеського історико-археологічного музею Укрнаукою Наркомосу УСРР було заплановано провести археологічний конгрес в Одесі, який повинен був стати першим всеукраїнським науковим заходом археологічного спрямування. Підготовка до нього розгорнулася у червні–липні 1925 р.; тоді ж було ухвалено змінити назву заходу на I Всеукраїнську археологічну конференцію в Одесі. Для проведення конференції ВУАКом було ухвалено створити три підготовчі комітети у найбільших містах України: Харкові (Лівобережжя Дніпра), Києві (Правобережжя Дніпра) та Одесі (степові губернії УСРР).

Київський підготовчий комітет конференції очолив проф. В. Ю. Данилевич, секретарем обрано П. П. Курінного. На першому засіданні було деталізовано сферу діяльності цього комітету – Київщина, Волинь, Поділля, Чернігівщина і запрошено до роботи представників наукових установ, губернських музеїв та архівів. Згодом у м. Чернігів було вирішено створити Чернігівську філію Київського підготовчого комітету. Харківський підготовчий комітет доручено організувати проф. О. С. Федоровському. Підготовчий комітет Степової України у м. Одеса було створено під головуванням проф. Д. К. Третьякова.

На конференції передбачалося розглянути такі питання: історія матеріальної культури та історичний матеріалізм, значення археології Північного Причорномор'я для всесвітньої історії матеріальної культури, археологічна технологія в справі вивчення пам'яток матеріальної культури, історія Одеського музею старовини; принципи, методи й організація сучасної музейної справи; нормативні акти у сфері охорони пам'яток старовини та ін.

28–30 квітня 1925 р. у м. Київ відбулась спільна організаційна нарада представників усіх трьох підготовчих комітетів та залучених до її організації установ у кількості 43 осіб. На ній обговорили звіти підготовчих комітетів, кошторис витрат на конференцію (схвалений на засіданні президії Укрнауки Наркомосу УСРР

21 березня 1925 р. у сумі 5982 крб), наукові й організаційні завдання комітетів. 18 травня 1925 р. на засіданні Київського підготовчого комітету проф. М. Я. Рудинський повідомив про рішення Укрнауки Наркомосу УСРР від 13 травня 1925 р. відкласти конференцію у м. Одеса до осені 1926 р. за браком асигнувань, а ВУАК зобов'язали повернути вже отримані кошти на проведення підготовчих робіт. Зі свого боку голова ВУАКу акад. О. П. Новицький звернувся до Київського, Харківського та Одеського підготовчих комітетів з проханням продовжити розпочату роботу, проте ні восени 1926 р., ні в 1927 р. І Всеукраїнська археологічна конференція у м. Одеса не відбулась. – *Док. № 10.*

Джерела та літ.: НА Інституту археології НАН України, ф. ВУАК, спр. 33, арк. 6, 16, 44, 45, 67–68, 104, 142–143 зв.; спр. 33а, арк. 20, 27, 38, 58, 63; Каковкіна О. М. Місце археологічних з'їздів у дослідженні пам'яток Півдня України // Регіональне і загальне в історії: тези міжнар. наук. конф., присвяченої 140-річчю від дня народження Д. І. Яворницького та 90-річчю XIII археологічного з'їзду, листопад 1995 р. – Дніпропетровськ, 1995. – С. 42–44; Козловская В. Е. Памяти проф. В. Е. Данилевича // Советская археология. – 1937. – № 4. – С. 313–315; Нестуля С. Становлення Всеукраїнського археологічного комітету ВУАН (середина 1920-х років). – Полтава : Археологія, 1997. – С. 54–58.

16. Міжнародний математичний конгрес (Канада, Торонто) (International Mathematical Congress in Toronto). 3 1897 р. на Міжнародний математичний конгрес (ММК) раз на чотири роки для презентації результатів своїх досліджень з'їжджались провідні вчені з усього світу. Офіційними мовами ММК були англійська, німецька, італійська та французька. Цей конгрес став одним із найавторитетніших наукових заходів, що проводяться й нині.

Вперше українських вчених-математиків було запрошено на конгрес у 1924 р., який відбувся 12–16 серпня у м. Торонто (Канада). Відрядження на міжнародний захід вчених Академії ускладнювалось відсутністю на той час відповідного фінансування. Клопотання Президії ВУАН до уряду УСРР про виділення коштів для акад. Г. В. Пфейффера не було задоволено, проте Президія ВУАН ухвалила відрядити акад. М. М. Крилова, який отримав 400 доларів для поїздки від Лондонського Королівського товариства. У міжнародному науковому заході прийняло участь понад 500 науковців з 28 країн світу; було зачитано 8 пленарних і 241 тематичну доповідь. Засідання проходили у 6 секціях та 4 підсекціях. Академік М. М. Крилов був обраний головою секції аналізу. На конгресі він зачитав дві доповіді: «Про деякі дослідження у галузі теорії інтерполяції і механічних квадратур» і «Про формулу інтерполяції» (у співавторстві з проф. Я. Д. Тамаркіним). Також він виголосив основні результати наукової праці голови Комісії математичної статистики ВУАН М. П. Кравчука, які лягли в основу його докторської дисертації.

Наступний математичний конгрес проходив 3–10 вересня 1928 р. у м. Болонія (Італія). У ньому взяли участь понад 1100 математиків з 36 країн. На 7 секціях та 10 підсекціях було зачитано 16 пленарних і 419 тематичних доповідей. До складу радянської делегації увійшло 13 українських вчених: академіки – С. Н. Бернштейн, М. М. Крилов та Г. В. Пфейффер, проф. М. П. Кравчук, М. К. Куренський (науковий співробітник Кафедри вищої математики ВУАН), проф. Б. М. Делоне (Київський політехнічний інститут), Б. І. Лагунов (Київське окружне бюро

статистики), Д. М. Синцов (Харківський інститут народної освіти), та ін. На ММК 1928 р. учені-математики ВУАН зачитали сім доповідей: «Основи регулярно монотонних функцій» (С. Н. Бернштейн); «Про теорему Штурма», «Про наближене інтегрування лінійних диференціальних рівнянь» (М. П. Кравчук); «Деякі останні дослідження в області наближеного розв'язання задач математичної фізики» (М. М. Крилов); «Деякі доповнення до проблеми Буля», «Дослідження інтеграла в $n-1$ розмірності і узагальненого рівняння Пфаффа» і «Про дослідження спеціальних груп форм Пфаффа» (Г. В. Пфейффер).

Математичний конгрес у 1932 р. відбувся 5–12 вересня у м. Цюріх (Швейцарія). У заході взяло участь понад 800 вчених з 35 держав, під час роботи конгресу діяло 8 секцій та 7 підсекцій. Учених СРСР представляли 12 осіб, серед яких – академіки ВУАН С. Н. Бернштейн, М. П. Кравчук, М. М. Крилов, Г. В. Пфейффер. Вони зачитали п'ять доповідей: «Про зв'язок між випадковими величинами» (С. Н. Бернштейн); «Про проблему моментів» (М. П. Кравчук); «Фундаментальні проблеми нелінійної механіки» (М. М. Крилов у співавторстві з М. М. Боголюбовим); «Про основні параметри системи функцій» і «Узагальнення методів: Якобі для інтеграції повних систем лінійних рівнянь і Якобі-Майєра – для інтеграції повних систем нелінійних рівнянь».

Конгреси 1924–1932 рр. справили значний вплив на активізацію співпраці українських математиків з іноземними установами та обміну досвідом. На ММК у 1936 р., який проходив у м. Осло (Норвегія) через загострення внутрішньої політичної ситуації не виїхав жоден запрошений представник СРСР. Участь українських вчених у цьому міжнародному заході відновилась у повоєнний час. – Док. № 10.

Джерела та літ.: ІА НБУВ, ф. 206, оп. 1, спр. 2, арк. 1–2 зв.; ІР НБУВ, ф. X, од. зб. 18677, арк. 2–3; Історія Національної академії наук України. 1924–1928. Документи і матеріали. – Київ, 1998. – С. 552–553, 556, 560, 597; Congresso Internazionale dei Matematici [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mathunion.org/ICM/ICM1928.1/>; International Congress of Mathematicians [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mathunion.org/ICM/ICM1924.1/>; Internationaler Mathematiker-Kongress Zürich [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mathunion.org/ICM/ICM1932.1/>.

17. 1-ша конференція наукових бібліотек УСРР. На початку 1920-х рр. в Україні розвинулись мережі бібліотек різних видів – політосвітніх, профспілкових, військових, транспортних, зі своїми центрами та відповідними курсами, конференціями, об'єднаннями. Всенародна бібліотека України при ВУАН у м. Київ (ВБУ), Одеська публічна та Одеська центральна наукова бібліотека, окремі бібліотечні організації, зокрема, Секція академбібліотекарів м. Київ упродовж декількох років ставили питання про необхідність проведення спільних нарад для окреслення основних завдань роботи, узгодження питань реорганізації тощо. Наукові бібліотеки у той час підпорядковувались кільком відомствам Наркомосу УСРР – Укрпрофосвіті, Укрполітосвіті та Укрнауці; деяким іншим наркоматам України та вищим навчальним закладам. Лише Укрнаука, якій підпорядковувались 5 наукових бібліотек, мала центральний координаційний орган – музейно-бібліотечну секцію. Така ситуація перешкоджала проведенню всеукраїнського обговорення актуальних завдань та основних напрямів діяльності наукових бібліотек. В Одесі, Харкові, Катеринославі, Житомирі, де були наукові бібліотеки,

бібліотекарі потребували відповідей на численні питання організації роботи закладів у нових умовах.

У 1925 р. Укрнаука ухвалила провести нараду працівників наукових бібліотек. Після розсилки запрошень на місця кількість учасників зростає удвічі, що призвело до зміни статусу заходу з наради на конференцію. Загальне число учасників становило 204 особи – 67 делегатів і 137 гостей-слухачів. Оргкомісію з підготовки конференції очолював директор ВБУ С. П. Постернак.

Конференція відбулася у приміщенні ВБУ у м. Київ 28–31 грудня 1925 р. Загалом у конференції взяли участь представники 35 бібліотечних закладів, установ і організацій, зокрема й м. Мінськ та м. Москва. Було виголошено 22 доповіді; зокрема виступили: С. П. Постернак, директор Російської публічної бібліотеки О. К. Виноградов, заступник директора та організатор спеціалізованих фондів ВБУ В. Ф. Іваницький, директор Української книжкової палати (1922–1933) М. А. Годкевич та ін. Під час роботи конференції діяло 12 комісій, які склали 19 проектів резолюцій.

До основних тем обговорення належали: про науково-дослідну роботу наукових бібліотек, підготовку відповідних фахівців, уніфікацію роботи у галузі бібліографії, каталогізації, статистики, принципи складання предметного і систематичного каталогів, комплектування, активізацію роботи з читачами. Досягненням заходу стала постановка проблеми організації роботи наукових бібліотек та порушення основних питань діяльності всіх типів таких бібліотек – універсальних, наукових, при галузевих дослідних установах, громадських товариствах та вищих навчальних закладах. Короткий виклад доповідей, виголошених на конференції, резолюції конференції, а також короткий зміст дебатів було опубліковано у збірнику матеріалів конференції (1926). – *Док. № 11.*

Джерела таліт.: Постернак С. Перша конференція наукових бібліотек УСРР // Бібліотечний збірник. Ч. 1. Праці Першої конференції наукових бібліотек УСРР. – Київ, 1926. – С. 3–10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elib.nplu.org/view.html?id=421>.

18. Збірник «Шевченко та його доба» – видання Комісії для видавання пам'яток новітнього письменства Історично-філологічного відділу ВУАН. Збірник продовжив справу публікації наукових розвідок із літературно-критичним та мистецтвознавчим аналізом творів Т. Г. Шевченка, розпочату з виданням «Шевченківського збірника» (у 1924 р. вийшов лише т. I під редакцією П. П. Филиповича).

Опубліковано лише 2 випуски збірників «Шевченко та його доба» – т. 1 у 1925 р. і т. 2 у 1926 р. (під редакцією акад. С. О. Єфремова, М. М. Новицького і П. П. Филиповича). У передмові у першому томі визначалось його завдання – студіювати «і самого письменника, і його найближче оточення, і ту історичну добу – 30–60 роки XIX віку...». В першій статті цього збірника «До студіювання Шевченка та його доби» (автор – П. П. Филипович) подано огляд шевченкознавчих проблем і завдань, зроблено аналіз недоліків у попередніх дослідженнях та окреслено перспективні завдання шевченкознавства.

В основному у випусках представлено результати досліджень, отриманих під час створення академічного видання творів Т. Г. Шевченка. Статті за авторством Й. Ю. Гермайзе, О. К. Дорошкевича, С. О. Єфремова, А. М. Лободи, В. В. Міяковського, М. М. Новицького, О. П. Новицького, В. П. Петрова, С. І. Родзевича,

П. І. Руліна, П. П. Филиповича, Б. В. Якубського містили дослідження про біографію Т. Г. Шевченка, історичні, історично-порівняльні, соціологічні та психологічні наукові розвідки про творчість Кобзаря та її сприйняття в літературному оточенні, інформацію про спілкування поета й художника із сучасниками. Окрім статей, у виданнях представлено додаткові матеріали: у першому збірнику – 25 документів у розділі «Матеріали до статті «До арешту Шевченка 1850 р.» та «Невиданий лист Т. Г. Шевченка до М. С. Щепкіна»; у другому збірнику – 7 листів до Т. Г. Шевченка (П. О. Лобка, М. О. Максимовича, В. П. Маслія, В. В. Тарновського, Л. В. Тарновської, В. В. Толбіна, Р. Д. Тризни). Також у першому збірнику окремим розділом «Малюнки» подано художні твори Т. Г. Шевченка – «Портрет Т. Г. Шевченка», «Т. Г. Шевченко. Портрет П. В. Енгельгарда», «Т. Г. Шевченко. Малюнок (з альбому О. С. Чернишевської)», «Т. Г. Шевченко. Портрет А. Г. Племянникова», «Т. Г. Шевченко. «Сама собі господиня в хаті», у другому – «Судна рада», «Шлях біля Києва», «Хлопчик Гаврило Родзянко». В обох збірниках представлено «Примітки до малюнків», які підготував акад. О. П. Новицький. У випусках також подано огляди літератури, бібліографію праць. Два опублікованих збірники узагальнили черговий етап розвитку шевченкознавства, представили нововиявлені й маловідомі матеріали і стали цінним підґрунтям для наступних досліджень. – *Док. № 11.*

Джерела та літ.: Лебідь-Гребенюк Є. «Шевченківський збірник» (1924) і річники «Шевченко та його доба» (1925, 1926): з історії рецепції творчості та образу поета // Шевченкознавчі студії. – 2014. – Вип. 17. – С. 376–381; Шевченко та його доба. Збірник перший. – Харків : ДВУ, 1925. – 199 с.; Шевченко та його доба. Збірник другий. – Київ : Книгоспілка, 1926. – 168 с.; Варенікова О. В. П. Филипович про завдання шевченкознавства у збірнику 1925 року «Шевченко та його доба» // «Філологічні трактати». Том 8. – № 3. – 2016. – С. 83–87 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tractatus.sumdu.edu.ua/Arhiv/2016-3/13.pdf>.

19. Укрнаука (Українське головне управління науковими установами при Народному комісаріаті освіти УСРР; Упрнаука, Укрголовнаука) – орган адміністративного керівництва науково-дослідними та науково-допоміжними установами УСРР у 1924–1931 рр. Спеціальний науковий комітет у складі Наркомосу УСРР було організовано у 1921 р., у 1924 р. його виокремлено у самостійне відомство, що отримало назву Головне науково-методичне управління науковими установами Наркомосу УСРР, з 1925 р. – Головне управління науковими установами Наркомосу УСРР. Ним визначались пріоритетні напрями наукових досліджень у республіці і здійснювалось загальне керівництво роботою науково-дослідних установ, науково-дослідних кафедр при вищих навчальних закладах, громадських наукових товариств, вирішувались питання про присудження наукових ступенів і вчених звань, здійснювалась перевірка діяльності науково-дослідних закладів.

Укрнаука впливала на формування політико-ідеологічних пріоритетів досліджень установ соціогуманітарних наук ВУАН, здійснювала ревізію діяльності Академії. У 1924–1925, 1928 та 1929 рр. комісії Укрнауки здійснювали перегляди Статуту ВУАН, розробили проект «Основних положень реорганізації ВУАН», спрямований переважно на більше підпорядкування Академії державній і партійній владі, реорганізації її відділів наук, створення харківської філії ВУАН (на що Академія не погодилась). 27 червня 1925 р. Укрнаука затвердила «Порядок дозволу

друкування праць Академії наук». Наркомос УСРР відніс до компетенції Укрнауки також затвердження інструкцій про діяльність органів управління і структурних підрозділів Академії та навіть результатів виборів до персонального складу Академії. За роботою ВУАН з боку Наркомосу УСРР здійснювався нагляд – при АН знаходився його представник.

Окрім загального керівництва діяльністю наукових установ, Укрнаука здійснювала координацію комплексних наукових робіт і експедиційних досліджень у межах України, де активно співпрацювали ВУАН, галузеві дослідні установи і промислові підприємства. Іншою характерною особливістю співпраці Укрнауки та ВУАН у цей період стала участь академічних установ у науково-дослідній роботі у галузі вивчення історії, діалектів, побуту та економіки українців, які проживали за межами УСРР. На виконання постанови Президії ВУЦВК від 19 серпня 1925 р. вчені Академії наук залучались до співробітництва у наукових установах, музеях, етнографічних та археологічних експедиціях РСФРР, мали змогу публікуватись у періодичних виданнях різних регіонів, де проживала велика кількість українців, поширювався бібліотечний книгообмін з установами інших республік. У 1931 р. Укрнауку було реорганізовано у сектор науки Наркомосу УСРР. Очолювали управління Я. П. Ряппо (1924), С. Ю. Семковський (1924–1925), М. І. Яворський (1925–1927) та Ю. І. Озерський (1927–1930). – *Док. № 11.*

Джерела та літ.: ІР НБУВ, ф. 1, од. зб. 26337, арк. 1–1 зв.; од. зб. 26346, арк. 1–2; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 4, спр. 40–41, арк. 3; оп. 5, спр. 719, арк. 116–119; ЦДАГО України, ф. 1, оп. 6, спр. 171, арк. 146–148; оп. 20, спр. 1978, арк. 62, 293; Історія Національної академії наук України. 1924–1928. Документи і матеріали. – Київ, 1998. – С. 154–156, 564, 568; Історія Національної академії наук України. 1929–1933. Документи і матеріали. – Київ, 1998. – С. 8, 10; Історія Національної академії наук України. 1918–1933. Науководовідковий апарат. – Київ, 2002. – С. 11, 30; Правовий статус Національної академії наук України: історія та сучасність : до 95-річчя створення НАН України. – Київ : Юридична думка, 2013. – С. 34–72; Юркова О. В. Укрнаука (Упрнаука), Українське головне управління науковими установами при Народному комісаріаті освіти УСРР // Енциклопедія історії України: Т. 10 : Т–Я. – Київ, 2013. – С. 233.

20. Комісія заходо- та америкознавства ВУАН. Створена у листопаді 1925 р. за ініціативою вчених Академії наук, професорів київських вищих навчальних закладів та преси, які звернулись до Першого відділу ВУАН із пропозицією створити наукову установу для розробки проблем, пов'язаних із вивченням наукового та економічно-культурного життя Західної Європи й Америки передусім у таких галузях науки, як: література й мовознавство, історія права, економіка, антична культура, соціальні та культурні особливості нацменшин західних народів в Україні.

Комісія діяла у складі Першого, історично-філологічного, відділу ВУАН, входила до історичного циклу установ. Головою комісії було обрано проф. Є. К. Тимченка, а керівництво поточною роботою установи доручено Ф. Я. Савченку. До складу співробітників входив відомий мовознавець проф. Є. А. Рихлік, український поет і літературознавець П. П. Филипович, серед нештатних – зоолог М. В. Шарлемань та ін. Комісія організувала у ВУАН та ВБУ декілька відкритих засідань, на яких зачитали доповіді Ф. Я. Савченко, М. Я. Калинович, В. П. Бузескул, Л. М. Беркут, М. В. Шарлемань, І. В. Шаровольський та ін. На початку 1926 р. комісія підготувала

й подала докладну записку до Укрнауки з пропозиціями щодо підготовки наукових і педагогічних працівників у галузі заходознавства.

Установа публікувала «Збірник заходознавства» (за редакцією Ф. Я. Савченка та Є. К. Тимченка), у якому були представлені дослідження вітчизняних і зарубіжних учених з історії, економіки, літератури та лінгвістики. Перший випуск збірника підготовлено у 1926 р., проте він вийшов лише у 1929 р., другий випуск – у 1930 р. (м. Київ). Комісія була ліквідована наприкінці 1929 р за рішенням Ради ВУАН. – *Док. № 11.*

Джерела та літ.: Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 33, арк. 120; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 7, спр. 5944, арк. 14–22; В Комісії заходо- й америкознавства УАН // Пролетарська правда. – Київ, 1925. – 11 груд. (№ 284). – С. 5; Комісія заходо- й америкознавства ВУАН // Пролетарська правда. – Київ, 1929. – 12 квіт. (№ 84). – С. 6; Савченко Ф. Комісія заходознавства й америкознавства Української академії наук // Україна: науковий двохмісячник українознавства. Кн. 2–3. – Київ : ДВУ, 1926. – С. 222–223.

21. Міжнародне видання математичної енциклопедії. Мається на увазі фундаментальне видання «*Mémoires des sciences mathématiques*» – французька енциклопедія з математичних наук. Це серія наукових праць (монографій), кожен том якої присвячений певній темі. У 1925 р. роботу над виданням розпочала Паризька академія наук. До підготовки томів були залучені всесвітньвідомі вчені академії наук: Бельгії, Іспанії, Польщі, Португалії, Румунії, України, Чехословаччини, Югославії, Фонду Магнуса Міттага-Леффлера (Швеція) та Французького математичного товариства. Їхні наукові праці висвітлюють окремі проблеми математичної науки від їхнього виникнення до сучасності. У 1925 р. вийшов перший том енциклопедії «*Sur une forme générale des équations de la dynamique*» («Про загальні форми динамічних рівнянь»), підготовлений відомим французьким математиком та механіком, ректором Паризького університету академіком Паризької академії наук П. Е. Аппелем.

У 1926 р. до її написання долучилась і Всеукраїнська академія наук. Паризька академія наук запропонувала завідувачу Кафедри математичної фізики ВУАН акад. М. М. Крилову підготувати один з томів видання на тему «*Les méthodes de solution approchée des problèmes de la physique mathématique*» («Методи наближеного розв'язання задач математичної фізики»), який був опублікований у 1931 р. у м. Париж. Енциклопедія виходила у світ з 1925 р. до 1972 р. включно, загалом опубліковано 169 томів. – *Док. № 12.*

Джерела та літ.: ІР НБУВ, ф. X, од. зб. 18677, арк. 3; од. зб. 26327, арк. 2–3; Лузин Н. Н. Отзыв о трудах академика Н. М. Крылова // Про наукові праці Кафедри математичної фізики Всеукраїнської академії наук за останні роки. – Київ, 1933. – С. 74–75; Kryloff N. M. Les méthodes de solution approchée des problèmes de la physique mathématique. – Paris : Gauthier-Villars, 1931. – 69 p. – (Mem. sci. math.; № 49); *Mémoires des sciences mathématiques* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.numdam.org/numdam-bin/feuilleter?j=MSM&sl=0>.

22. «Етнографічний вісник» – видання Етнографічної комісії ВУАН. Публікувалось у 1925–1932 рр. у м. Київ. Виходило неперіодично – усього було надруковано 10 книг, у яких вміщено наукові статті, розвідки про культурно-побутові особливості населення різних національних груп на території України, огляди,

рецензії на праці з етнографії, фольклористики, зокрема музичної, та краєзнавства, інформацію про діяльність Етнографічної комісії ВУАН, бібліографічні повідомлення про нові видання з краєзнавства в Україні та за кордоном, а також ілюстрації і тексти пісень. Головні редактори – акад. А. М. Лобода та В. П. Петров. До редколегії входили: чл.-кор. О. П. Косач (Олена Пчілка), В. А. Камінський, д.філол.н. проф. Є. А. Рихлік. Редколегія вісника налагодила тісні зв'язки з широкою мережею етнографічних гуртків та окремих кореспондентів у регіонах України. Авторами статей були видатні науковці та культурні діячі, зокрема історик, археолог акад. Д. І. Яворницький, фольклористи, етнографи, музикознавці – О. Ю. Андрієвський, К. В. Квітка, О. Н. Малинка, Д. М. Ревуцький, В. Й. Харків, хоровий диригент М. П. Гайдай, літературознавці Д. І. Чижевський і С. В. Савченко, сходознавець М. З. Левченко та ін.

З 1930 р. вісник зазнав критики через популяризацію української культури, особливо після судового процесу «Союзу визволення України». У 1930 р. органами НКВС були заарештовані і засуджені член редколегії Є. А. Рихлік та автор статей М. З. Левченко. Наступного року помер головний редактор вісника акад. А. М. Лобода. У 1932 р. «Етнографічний вісник» перестав друкуватися. – *Док. № 12.*

Джерела та літ.: Етнографічний вісник. Кн. 1. – Київ, 1925. – 96 с.; Кн. 2. – Київ, 1926. – 176 с.; Кн. 3. – Київ, 1926. – 194 с.; Кн. 4. – Київ, 1927. – 211 с.; Кн. 5. – Київ, 1927. – 216 с.; Кн. 6. – Київ, 1928. – 211 с.; Кн. 7. – Київ, 1928. – 260 с.; Кн. 8. – Київ, 1929. – 278 с.; Кн. 9. – Київ, 1930. – 297 с.; Кн. 10. – Київ, 1932. – 204 с.; Музиченко С. М. 60-річчя заснування «Етнографічного вісника» // Український історичний журнал. – 1985. – № 12. – С. 141–143; Шевчук О. Етнографічний вісник // Українська музична енциклопедія. Т. 2. – Київ, 2008. – С. 43.

23. Рибний заповідник «Конча-Заспа» (Державний рибний заповідник).

У 1893 р. за ініціативи київського рибовода І. Н. Фалєєва було організовано Київський відділ Російського товариства рибництва та рибальства, і в цьому ж році він домогся взяття під охорону товариства територію біля оз. Конча під Києвом як нерестовища. Завдяки турботам І. Н. Фалєєва територія оз. Конча і урочища Заспи охоронялася до 1917 р.

Після революції товариство припинило діяльність, і в озерах почався масовий вилов риби. Щоб запобігти спустошенню озер, 14 травня 1919 р. за ініціативи І. Н. Фалєєва Наркомзем України націоналізував територію Конча-Заспи, а 29 грудня 1921 р. постановив створити Державний рибний заповідник, до якого увійшли: оз. Конча-Глушець, протоки Лящівка, урочища Заспа Хотівської волості Київського повіту, як місця нересту багатьох видів риб середньої течії Дніпра, загальною площею 150 десятин. Заповідник був переданий у підпорядкування Сільськогосподарському науковому комітету України Наркомзему УСРР для організації рибної станції. У 1926 р. ВУАН звернулася до Наркомзему УСРР із пропозицією передати їй заповідник, але клопотання не було задоволене.

Пізніше до заповідника «Конча-Заспа» було приєднано ділянку соснового лісу Вітяно-Трипільського лісництва, протоки Козача, Осетрова лука, а також мисливський заповідник, до якого входили острови Козачий, Круглик, урочище Молодецьке. У 1930 р. площа заповідника складала близько 800 га. У садибі заповідника був створений музей місцевої природи та бібліотека. Також при заповіднику

працював рибний завод. У 1928 р. у заповіднику «Конча-Заспа» працювала спеціальна експедиція АН СРСР під керівництвом акад. В. І. Вернадського. У цьому ж році заповідник видав збірник наукових праць. Тут були відзняті перші українські природоохоронні кінофільми «Конча-Заспа» (1928) та «Бобер на Україні» (1931).

У березні 1930 р. науково-дослідну станцію рибництва, що була складовою частиною заповідника з 1924 р., виділено в окрему структурну одиницю, і відтоді заповідник починає існувати при дослідній станції. 2 липня 1930 р. Раднарком УСРР прийняв постанову згідно із якою Наркомзем УСРР повинен передати Наркомторгу УСРР всі повноваження стосовно рибного господарства. Однак заповідник «Конча-Заспа» залишився у віданні Наркомзему разом з територіями і майном, лише рибну станцію було передано Рибтресту Наркомату торгівлі УСРР. Восени 1930 р. заповідник отримав назву «Державний заповідник Дніпровські заплави «Конча-Заспа» (його площа становила 1000 га). У 1933 р. на базі цього заповідника та Державного лісостепового заповідника імені Т. Г. Шевченка було створено Середньодніпровський заповідник. Влітку 1934 р. за ухвалою Урядової комісії по переводу столиці України до міста Київ, територію Конча-Заспи вилучено з його складу. Таким чином, заповідник «Конча-Заспа» припинив своє існування. Незабаром на цих землях виник спецрадгосп ВУЦВК та розмістили урядові дачі. Протягом декількох десятків років керівництво АН УРСР та інших наукових установ неодноразово піднімали перед вищими органами влади питання про відновлення території заповідника, проте всі клопотання не отримали позитивного вирішення.

13 листопада 1950 р. територія Конча-Заспи, що залишилася не забудованою, увійшла до мисливського заповідника «Конча-Заспа», який існував до 1960-х рр. Згодом, поруч з урядовими дачами розташувалися санаторії, пансіонати, будинки і бази відпочинку різних відомств. У 1999 р. Київському еколого-культурному центру вдалося створити в урочищі Конча-Заспа заказник площею близько 1 тис. га шляхом організації там декількох заповідників. Охоронний статус знову отримали частина острова Жуків і острів Козачий. На початку 2000-х рр. найцінніші для рибництва місця навколо озер Конча і Заспа були забудовані як дачні селища.

Директорами заповідника були: І. Н. Фалєєв (1922–1924), М. В. Шарлемань (1924–1930), Г. В. Ворохов (1931–1934). – *Док. № 12.*

Джерела та літ.: Васелюк А. В. Николай Шарлемань (1887–1970): у истоков заповедного дела в Украине // Астраханский вестник экологического образования. – 2015. – № 4. – С. 127–146; Завістовський П. Пам'ять І. Н. Фалєєва // Збірник праць Державного рибного заповідника «Конча-Заспа». – 1928. – № 1. – С. 7–10; Чорна Л. О. Из втраченого: заповідник «Конча-Заспа» // Заповідна справа в Україні. – 2004. – Т. 10. – № 1–2. – С. 100–104; Шарлемань М. В. Державний заповідник «Конча-Заспа» // Збірник праць Державного рибного заповідника «Конча-Заспа». – 1928. – № 1. – С. 11–23.

24. «Первісне громадянство та його пережитки на Україні» – періодичний етнографічний і соціологічний часопис, який публікувався у 1926–1930 рр. Спільний друкований орган Культурно-історичної комісії ВУАН, Комісії історичної пісенності ВУАН та Кабінету примітивної культури при Науково-дослідній кафедрі історії України ВУАН. Видання друкувалося у Державному видавництві України за редакцією К. М. Грушевської. Науковий щорічник виходив під назвою «Примітивна культура та її пережитки на Україні, соціальна преісторія, народна творчість

в соціологічному освітленню». Структуру журналу склали два розділи: I. Розвідки й замітки; II. Критика й бібліографія. У першому – представлено ґрунтовні наукові дослідження, у другому – огляди нових праць, що виходили українською, російською, французькою, німецькою, англійською, італійською, чеською та іншими мовами. Окремим підрозділом у виданні були подані протоколи засідань Кабінету примітивної культури та народної творчості ВУАН спільно з Культурно-історичною комісією і Комісією історичної пісенності ВУАН.

Перший номер вийшов друком у липні 1926 р.; загалом у 1926–1929 рр. було опубліковано 8 книг у 12 випусках: у 1926 р. – вип. 1–2, 3; у 1927 р. – вип. 1–3; у 1928 р. – вип. 1, 2–3; у 1929 р. – вип. 1, 2, 3. На сторінках часопису публікувалися наукові статті з етнографії, фольклористики, героїчного епосу (думи), а також рецензії на окремі праці зарубіжних авторів і етнологічні журнали, що давало можливість ознайомитися з проблематикою досліджень європейських наукових установ і вчених. У ньому публікували результати своїх досліджень акад. М. С. Грушевський, акад. Ф. М. Колесса, Т. М. Гавриленко, П. С. Глядківський, К. М. Грушевська, К. В. Квітка, К. О. Копержинський, В. Г. Кравченко, К. Т. Штепа та ін.

Це видання сприяло організації етнографічної пошукової роботи, вивченню зарубіжного досвіду, розгортанню наукових дискусій тощо. Випуски надсилалися дослідникам-аматорам, які допомагали збирати фольклорні та етнографічні матеріали (як правило, безкоштовно). Публікація видання припинилась у 1930 р. – *Док. № 12*.

Джерела та літ.: Матяш І. «Первісне громадянство» – перший науковий етнографічний часопис в Україні 20-х років ХХ ст. (за матеріалами архівного фонду) / Рукописна та книжкова спадщина України: Археографічне дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів. 1996. – Вип. 3. – С. 213–221; Первісне громадянство та його пережитки на Україні: науковий щорічник. Вип. 1–2. Примітивна культура та її пережитки на Україні, соціальна преісторія, народня творчість в соціологічному освітленню. – Київ : ДВУ, 1926. – 151 с.

25. Архів М. Ф. Комарова. У 1926 р. у ВУАН була організована Комісія найновішої історії України, одним із напрямів діяльності якої було дослідження соціокультурного життя м. Одеса. Найбільшим джерельним комплексом для досліджень у цій галузі було приватне зібрання документів і матеріалів (архів Михайла Федоровича Комарова (23.01.1844–19.08.1913; псевдоніми – М. Комар, М. Неїжмак, М. Уманець, М. Чаплий та ін.) – українського письменника, лексикографа, критика, фольклориста, культурного та громадського діяча. У 1913 р., після смерті М. Ф. Комарова, зібраний ним архів та бібліотека наукових матеріалів перейшли у спадок до його сина – Б. М. Комарова. У 1926 р. Комісія найновішої історії України ВУАН ухвалила клопотатись про передачу архіву для наукового опрацювання, однак передача документів не відбулась. У 1931 р. Б. М. Комаров через арешт, ув'язнення та наступну заборону повертатись в Україну переїхав до Таджикистану, куди забрав і частину архіву батька. Нині значна частина архіву М. Ф. Комарова втрачена, а окремі комплекси документів зберігаються в Одеській національній науковій бібліотеці, де було сформовано його особовий фонд № 28 (58 справ), у фондах Одеського літературного музею та у приватних зібраннях нащадків М. Ф. Комарова в Одесі, Москві та Самарі (РФ).

В особовому фонді М. Ф. Комарова в Одеській національній науковій бібліотеці зберігаються копії листів від діячів української культури (понад 200 корес-

понтентів за період 1881–1913 рр.), рукописи праць самого науковця, зокрема: «Дещо з історії української літератури XIX віку», «Словарь малороссийских фамилий», переклад «Иванов А. Розмова про життя людське. Переклад М. Комарова на українську мову з додатками та одмітками», значна кількість документів фонду присвячена фольклорним записам, серед яких – запис народних пісень Подольської губернії, колядки і щедрівки, веснянки, пісні побутові, весільні, 1210 прислів'їв, народних прикмет і повір'їв у подолян. Є в колекції багато інших цінних джерел, зокрема, фольклорні матеріали, зібрані Л. О. Василевською-Березіною (літературний псевдонім Дніпрова Чайка), оригінал рукопису поеми «Марко Проклятий» О. П. Стороженка, що містить перекази і повір'я запорізької козацької старшини, народні прикмети населення Полтавської, Харківської, Херсонської губерній та Галичини, записані О. Я. Кониським у 1890–1891 рр. та ін. У 6 учнівських зошитах – вірші 94 авторів, присвячені пам'яті Т. Г. Шевченка (написані у 1886–1911 рр.), а також вірші його доньки Галини. У фонді представлені світлини М. Ф. Комарова, М. К. Заньковецької, М. Л. Кропивницького та інших письменників і акторів, які були передані Одеській національній науковій бібліотеці, ймовірно, разом з бібліотекою науковця. – *Док. № 12.*

Джерела та літ.: Бібліотека М. Ф. Комарова: каталог колекції Одеської національної наукової бібліотеки імені М. Горького. – Одеса : видавець СПД Бровкін О. В., 2014. – С. 5–7; Гоголина Т. А. Архив Михаила Федоровича Комарова (к 170-летию со дня рождения) // XV Всеукраїнська виставка-форум «Українська книга на Одещині» (24–26 вересня 2014 р.). Каталог. – Одеса, 2014. – С. 76–82; Яцун Н. Дослідження особових фондів Одеської національної бібліотеки імені М. Горького (на прикладі спадщини Михайла Комарова) // Архіви–наука–суспільство : шляхи взаємодії: матеріали Всеукр. (з міжнар. участю) наук.-практ. конф., 21–22 трав. 2015 р., м. Київ. – Київ, 2015. – С. 185–188.

26. Міжнародне математичне товариство в Palermo (Circolo Matematico di Palermo) засноване математиком Дж. Б. Гуччіа (G. V. Guccia) 2 березня 1884 р. як Математичне товариство в м. Палермо (Італія). Серед 27 його засновників тільки 9 були математиками, а інші – інженерами та викладачами. Мета товариства – сприяння дослідженням у галузі вищої математики та популяризація математичних знань шляхом публікації результатів досліджень з математичного аналізу, математичної фізики, геометрії, механіки, геодезії й астрономії. У лютому 1888 р. до статуту товариства внесли зміни, відповідно до яких членами товариства могли стати іноземні науковці.

Завдяки активній діяльності Дж. Б. Гуччіа на початку XX ст. товариство перетворилося на одну з провідних громадських математичних організацій у світі. Станом на 1914 р. до товариства входило 924 члени, зокрема, з Німеччини та США – по 140, Австрії – 77, Франції – 67, Росії – 44, Великобританії – 29. У різні часи членами товариства були всесвітньовідомі математики: Д. Гільберт, Ф. Енрікес, Ф.-Х. Кляйн, Т. Леві-Чивіта, О. М. Ляпунов, Е. Г. Мур, В. Ф. Осгуд, Е. Пікар, Ж. А. Пуанкаре, Е. І. Фредгольм та ін. Членами товариства були й українські науковці – С. Н. Бернштейн, А. Д. Білімович, Я. Л. Геронімус, М. Б. Делоне, М. П. Кравчук, Д. А. Крижанівський, М. М. Крилов, М. К. Куренський, І. Ю. Огівецький, Д. М. Синцов та ін.

У 1885 р. Дж. Б. Гуччіа заснував при товаристві науковий журнал «Праці Математичного товариства Палермо» («Rendiconti del Circolo Matematico di

Palermo»), у якому друкувалися статті італійською, німецькою, французькою, англійською, іспанською мовами та есперанто. За короткий час він отримав міжнародне визнання і став одним із найавторитетніших міжнародних математичних видань. І серія журналу виходила упродовж 1887–1941 рр., загалом опубліковано 63 томи; II серія – з 1952 р. і станом на 2016 р. нараховувала 65 томів. Журнал продовжує виходити й нині і входить до міжнародних науково-метричних баз даних: Scopus, Zentralblatt MATH, Google Scholar, Academic OneFile, Expanded Academic, ISIS Current Bibliography of the History of Science, Mathematical Reviews, OCLC, SCImago, Summon by ProQuest.

Міжнародне математичне товариство в Палермо продовжує діяти і тепер. – Док. № 12.

Джерела та літ.: Митропольський Ю. О., Самойленко А. М., Строк В. В. Інститут математики Національної академії наук України: роки становлення та розвитку (до шістдесятиріччя від дня заснування) // Український математичний журнал. – 1994. – Т. 46. – № 10. – С. 1293; Демидов С. С. Рисорджименто и формирование итальянского и международного математического сообщества // Историко-математические исследования. – 2014. – Вып. 15. – С. 157–172; Circolo Matematico di Palermo [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://math.unipa.it/~circmat/>; The Mathematical Circle of Palermo [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www-history.mcs.st-and.ac.uk/Societies/Palermo.html>.

27. Кравченко Василь Григорович (08.05.1862–20.03.1945) – етнограф, фольклорист, діалектолог, письменник, один з теоретиків музейної етнографічної справи в Україні, громадський діяч, професор. Народився у м. Бердянськ. Отримав освіту в Одеському юнкерському училищі, після закінчення якого у 1882 р. був направлений служити до Рильського полку на Волинь, де почав активно збирати етнографічні та фольклорні матеріали. За науковими консультаціями звертався до Б. Д. Грінченка, за його порадою почав публікувати свої записи. У м. Житомир спільно з фольклористом, літературознавцем М. І. Коробкою і краєзнавцем О. А. Фотинським організував перший в Україні краєзнавчий осередок – Товариство дослідників Волині. Доклав чимало зусиль до створення музею цього товариства. Спільно з місцевими краєзнавцями та дружиною О. М. Орловською став одним з організаторів місцевої філії «Просвіти». У 1912 р. Санкт-Петербурзькою академією наук було прийнято рішення про присвоєння вченому звання професора за проведені широкі етнографічні дослідження і надання матеріальної допомоги у розмірі 400 руб. на публікацію цих матеріалів.

У 1914 р. вчений був звинувачений у «сепаратизмі-українофільстві» та висланий до м. Коврова (нині – Володимирська область, РФ). У 1917 р. повернувся на батьківщину. Працював завідувачем етнографічного відділу Волинського науково-дослідного музею (нині – Житомирський краєзнавчий музей), ініціатором заснування якого він був ще у 1907 р. Упродовж 1927–1931 рр. (з перервами) займався також фаховою підготовкою науковців-музеєзнавців Волинського науково-дослідного музею. Був штатним співробітником Комісії історичної пісенності ВУАН (1925–1927), членом Комісії для вивчення звичаєвого права України ВУАН (1926–1928) та Етнографічної комісії ВУАН (з 1927 р.), а також співпрацював з кабінетами національних меншин і примітивної культури та народної творчості ВУАН.

У 1929–1930 рр. перебував під слідством у справі «Спілки визволення України», був звільнений з-під арешту 9 березня 1930 р. з правом відновлення на попередній посаді. У 1931 р. за пропозицією акад. Д. І. Яворницького переїхав до м. Дніпропетровськ, де отримав посаду завідувача етнографічного відділу Дніпропетровського краєвого історико-археологічного музею (нині – Дніпропетровський національний історичний музей імені Д. І. Яворницького). У жовтні 1931 р. був звільнений з посади «за участь в українській націоналістичній організації». Був вимушений переїхати до м. Ростов-на-Дону (РСФРР), де продовжив підготовку до друку раніше зібраних і опрацьованих фольклорних матеріалів. Опублікував низку народознавчих матеріалів у часописах «Буковина», «Літературно-науковий вісник», «Громадська думка», «Рада» та ін., у наукових збірниках «Етнографічні матеріали» і «Записки Наукового товариства імені Шевченка», житомирському тижневику «Волинь», празькому щорічнику «Národní listy», видав збірку оповідань і нарисів «Буденне життя» (1902).

Значна кількість зібраних науковцем фольклорно-етнографічних записів зберігається у Відділі архівних наукових фондів, рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (ф. 15, 714 од. зб.). Фонд був сформований на основі особистого архіву, який у 1960 р. згідно із заповітом В. Г. Кравченка був переданий на зберігання до інституту сином – М. В. Кравченком. У 2007 р. інститут підготував і опублікував видання праць В. Г. Кравченка «Зібрання творів. Етнографічна спадщина Василя Кравченка». – Док. № 12.

Джерела та літ.: Железняк М. Г., Очеретянко С. І. Кравченко Василь Григорович // Енциклопедія сучасної України. – Київ, 2014. – Т. 15. – С. 129–130; Історія Національної академії наук України. 1924–1928 : Документи і матеріали. – Київ, 1998. – С. 619; Кравченко В. Зібрання творів. Етнографічна спадщина Василя Кравченка. – Київ : ІМФЕ, 2007. – Т. 1. – 254 с.; Лобода Т. М. Василь Кравченко. Громадська, наукова та просвітницька діяльність. – Київ, 2008. – 238 с.; Кравченко Василь Григорович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://istvolyn.info/index.php?option=com_content&view=article&id=3442:2013-02-28-09-04-48&catid=36&Itemid=43.

28. Дослідження Дніпрельстанівської території та Надпоріжжя. З метою виявлення і системного дослідження пам'яток матеріальної культури на території, що підлягала затопленню внаслідок будівництва та пуску Дніпровської гідроелектростанції, а саме – узбережжя і порогів р. Дніпро на 90-кілометровому відрізку між містами Дніпропетровськ та Запоріжжя, Наркомос УСРР, ВУАК і Дніпропетровським краєвим історико-археологічним музеєм була організована комплексна експедиція. Працювала в 1927–1932 рр.; загальне керівництво здійснював Наркомос УСРР, очолював експедицію акад. Д. І. Яворницький.

Археологічна група комплексної експедиції досліджувала кургани, поселення доби енеоліту-бронзи, скіфські поховання, пам'ятки черняхівської культури, слов'янські поселення, здійснювала вивчення пам'яток козацького часу. В дослідженнях взяла участь велика група науковців з Києва, Харкова, Дніпропетровська, Одеси та інших міст, зокрема, Н. Г. Авраменко, В. В. Білий, М. В. Бречкевич, С. С. Гамченко, В. А. Грінченко, А. В. Добровольський, Т. М. Кіранов, П. А. Козар, І. Ф. Левицький, П. Є. Матвієвський, М. А. Міллер, В. О. Пархоменко, Л. А. Пасько,

М. Я. Рудинський, І. М. Самойловський, П. І. Смолічев, О. К. Тахтай, Т. Т. Тесля, А. І. Ходак, І. М. Шаповал та ін. Загальний обсяг археологічної колекції становив 13 650 од. із загальної кількості близько 40 000 од. знахідок. Діяльність експедиції значно збагатила джерельну базу історичної науки і сприяла створенню законодавчої бази для подальших археологічних робіт на новобудовах.

У складі експедиції діяли також геологічно-зоологічна та етнографічна групи вчених. Геологічно-зоологічна група працювала під керівництвом І. Ф. Левицького, до її складу входили акад. В. В. Різниченко, Г. А. Авраменко, Б. І. Громов, Л. А. Лепікаш, І. Г. Підоплічко. До етнографічної групи входили В. Ю. Білецька, В. В. Білий, В. О. Бабенко. – *Док. № 13.*

Джерела та літ.: НА Інституту археології НАН України, ф. 18, спр. 145, арк. 1–46; Ковальова І. Ф. До ювілею Дніпрогесівської археологічної експедиції 1927–1932 рр. / Проблеми археології Подніпров'я. – Дніпропетровськ : РВВ ДНУ, 2003. – С. 4–13; Ляшко С. Н. Днепровэсовская археологическая экспедиция 1927–1932 гг. и ее роль в развитии отечественной археологической науки // Проблеми археології Подніпров'я. – Дніпропетровськ : РВВ ДНУ, 2003. – С. 14–20; Смолічев П. Археологічні розкопки на терені Дніпрельстану, в с. Кічкасі Запорізької округи у вересні–жовтні 1927 р. // Збірник [Дніпропетровського краєвого історико-археологічного музею]. – Т. 1. – Дніпропетровськ, 1929. – С. 161–234; Всеукраїнський археологічний комітет, 1922–1932 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iananu.org.ua/index.php/pro-institut/istoriya?id=39>.

29. Комісія для досліджу територіі Дніпрельстану (Комісія по науковому дослідженню територіі Дніпрельстану, Комісія Дніпрельстану) – заснована на пропозицію ВУАН постановою президії Укрнауки Наркомосу УСРР від 31 січня 1927 р. з метою комплексного вивчення територіі, яка мала бути затоплена внаслідок будівництва Дніпровської гідроелектростанції. Діяла при Раді ВУАН. Координувала експедиційні дослідження пам'яток культури та історії, природних умов, ґрунтів, флори, географічного ландшафту, економічних змін, що відбувалися на цих територіях. Зокрема, члени комісії працювали над питаннями підбору персонального складу експедицій, плануванням їхньої роботи та матеріального забезпечення, складали звіти про проведену роботу, здійснювали інформування громадськості про процес будівництва та його значення (листівки, фотоальбоми, виставки і кінофільми) тощо. У своїй роботі комісія співпрацювала з державними відомствами СРСР і УСРР, зокрема, з Укрнаукою Наркомосу УСРР, Держпланом УСРР, установами, закладами культури, будівельними і промисловими організаціями, розташованими на територіі Середнього Подніпров'я.

До роботи у комісії було залучено науковців різних спеціальностей, загалом 20 осіб. Згодом їхня кількість зменшилась (1929 р. – 18 осіб, 1930 р. – 14). Початковий склад комісії: академіки – П. А. Тутковський (голова), М. С. Грушевський, О. В. Фомін, Л. М. Яснопольський, чл.-кор. М. Г. Холодний, професори – Д. Є. Белінг, О. С. Грушевський, Є. В. Оппоков, А. С. Синявський, а також В. В. Білий, К. В. Квітка, А. І. Носов, М. Я. Рудинський, М. М. Ткаченко, М. В. Шарлемань, А. І. Шульгіна та ін.

У 1928 р. при комісії було організовано 4 секції – промислову, архітектурну, меліоративну та транспортну. У 1931 р. комісія ініціювала дослідження актуальних проблем розвитку промисловості, сільського господарства, транспорту,

електрифікації, тобто акцент діяльності експедицій зміщувався з дослідження території підтоплення на питання розбудови та покращення функціонування інфраструктури Дніпрогесу. На початку роботи комісія отримувала недостатнє фінансування, про що свідчить проведення окремих робіт та опублікування наукових праць за рахунок власних коштів керівників експедицій; з 1929 р. фінансування збільшилось, проведення експедиційних досліджень розширилось. У 1931 р. у зв'язку зі зміною напрямів роботи комісія увійшла до Соціально-економічного відділу ВУАН. У липні 1933 р. припинила діяльність, ліквідована згідно з постановою Президії ВУАН від 13 лютого 1934 р.

Результати наукових досліджень публікувалися у наукових збірниках: «Праці Комісії по науковому дослідженню території Дніпрельстану» та «Студії по вивченню території Дніпрельстану». Очолював комісію акад. П. А. Тутковський, згодом – акад. Л. М. Яснопольський, з 9 січня 1932 р. – проф. Д. Є. Белінг; секретарем постійно був М. М. Ткаченко. – *Док. № 13*.

Джерела та літ.: ІР НБУВ, ф. Х, од. зб. 13933, арк. 9; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 7, спр. 561, арк. 29–30; Історія Національної академії наук України. 1929–1933. Документи і матеріали. – Київ, 1998. – С. 360–361; Комісія по дослідженню території Дніпрельстану [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=4374.

30. «Вісник Інституту української наукової мови» – видання Інституту української наукової мови (ІУНМ) ВУАН, заснований у 1927 р. Всього вийшло два випуски видання – у 1928 р. та 1930 р. У першому випуску було викладено завдання «Вісника» – всебічне сприяння розвитку наукової та літературної української мови, представлено програму видання. У ньому передбачалося таке змістове наповнення: 1. Статті (на лінгвістичні теми з царини фонетики, орфографії, словотворення, морфології, синтаксису, стилістики, семасіології, лексикології та фразеології української мови, переважно з метою її нормування); 2. *Varia* (дрібніші замітки й розвідки з тих самих питань); 3. Програми й інструкції до збирання мовного матеріалу; 4. З народних уст (збірки матеріалів з народної термінології з окремих галузей сільського господарства, промисловості, домогосподарства тощо); 5. Бібліографічні замітки й рецензії; 6. Хроніка мовного життя (інформація про діяльність Інституту української наукової мови і розроблення наукової термінології у межах СРСР та за кордоном); 7. Поради й відповіді з мовних питань; 8. Рецензії на книжки; 9. Повідомення.

У розділі «Статті» випуску I представлено чотири наукові статті: «До історії організації термінологічної справи на Україні» (Г. Г. Холодний), «За яким принципом треба укладати українську природничу термінологію» (О. А. Яната), «За яким принципом укладає тепер Інститут української наукової мови українську природничу номенклатуру» (Я. Х. Лепченко), «Уваги до проекту елементарної граматичної термінології Державної комісії для впорядкування українського правопису» (М. М. Любинський). У розділі «*Varia*» подано п'ять коротких оглядів, серед яких: «До початків національної наукової мови» (Я. Х. Лепченко), «В справі усталення української природничої таксономії» (С. С. Паночіні), «З нової математичної термінології» (В. В. Шарко), «Метода чи метод» (Г. М. Іваниця) та статтю «Деякі зміни в ботанічній термінології», підготовлену ботанічною секцією цієї установи. До випуску також увійшли дві інструкції – «До збирання

мовного матеріалу з галузи природничої термінології та номенклатури» та «Для укладання словників УІНМ». У рубриці «З народних уст» подано дві розвідки з української діалектної термінології. У розділі «Бібліографічні замітки й рецензії» представлено сім повідомлень, розділ «Personalia» містить статтю про життя і діяльність співробітника медичної секції природничого відділу інституту А. Н. Колесницького, підготовлену професором О. Г. Черняхівським. Завершує «Вісник» розділ «Хроніка», де подано інформацію про зв'язки ІУНМ з науковими установами України та закордону. До складу редакційної колегії I випуску увійшли: М. Д. Гладкий (відповідальний редактор), С. С. Паночіні, К. Т. Туркало, Г. Г. Холодний, В. В. Шарко.

У II випуску вміщено чотири статті, серед яких: «Інститут української наукової мови ВУАН» (М. Д. Гладкий) та «Принципи складання української технічної термінології» (Т. В. Секунда). У розділі «Varia» представлена наукова розвідка М. Я. Калиновича з приводу укладання білоруської математичної термінології «Двома шляхами». Рубрика «З народних уст» вміщує два дослідження, а також у випуску представлені відповіді консультативного бюро інституту на запитання читачів, перелік тем доповідей членів філологічної колегії інституту, прочитаних у різних комісіях і секціях установи. У розділі «Бібліографія та рецензії» вміщено чотири замітки, у розділі «Хроніка» – список словників, упорядкованих інститутом. Завершується II випуск «Додатками», у яких подано короткий огляд роботи природничого відділу ІУНМ у 1918–1929 рр. Редакційна колегія II випуску – М. Д. Гладкий (відповідальний редактор), П. Й. Горецький, М. М. Любинський, С. С. Паночіні. – Док. № 13.

Джерела та літ.: Вісник Інституту української наукової мови. – 1928. – Вип. 1. – 108 с.; Вісник Інституту української наукової мови. – 1930. – Вип. 2. – 101 с.; Очеретянко С. І., Железняк М. Г. Вісник Інституту української наукової мови // Енциклопедія сучасної України. Т. 4. : В–ВОГ. – Київ, 2005. – С. 600–601; Видання Академії наук УРСР (1919–1967). Суспільні науки. Бібліографічний покажчик. – Київ : Наукова думка, 1969. – С. 299–300.

31. Шевченківський інститут у Харкові (Інститут Тараса Шевченка, Науково-дослідний інститут Тараса Шевченка) – науково-дослідна установа, створена у системі Наркомосу УСРР у 1926 р. у м. Харків, з філіалом у м. Київ. Питання про організацію інституту вперше було порушено на засіданні Укрнауки Наркомосу УСРР у листопаді 1924 р., 10 березня 1925 р. було прийнято ухвалу про його створення. 30 січня 1926 р. оргбюро представило Укрнауці проект статуту, згідно з яким до компетенції установи належало виявлення і концентрація матеріалів та документів з історії розвитку нової української літератури, зокрема, дослідження і популяризація відомостей про життя і діяльність Т. Г. Шевченка, визначних діячів української літератури ХІХ–ХХ ст. і літературно-громадських рухів цього періоду в Україні, організація і керівництво дослідною роботою у галузі української літератури. Вищим науковим органом інституту була рада, яка визначала загальний напрям роботи. Директором установи призначено одного із її засновників акад. Д. І. Багалія, вченим секретарем – літературознавця І. Я. Айзенштока.

Основною структурною одиницею установи були кабінети, в яких відбувалась основна наукова робота. Згідно з положенням про інститут, затвердженим

Україною Наркомосу УСРР 6 листопада 1926 р., до його структури належали такі кабінети: 1) дошевченкової літератури; 2) вивчення життя Шевченка; 3) дослідження творчості Шевченка; 4) бібліографії Шевченка та нової української літератури; 5) післяшевченкової літератури; 6) жовтневої літератури. Керівниками кабінетів стали професори М. А. Плевако, А. П. Шамрай, І. Я. Айзеншток, В. С. Бойко, В. Д. Коряк, О. І. Білецький. Київський філіал, де діяло два кабінети, очолив секретар Історично-літературного товариства ВУАН О. К. Дорошкевич. Також у складі інституту було створено ще три комісії: шевченкознавства, теорії й методології літератури, джерелознавства. З 1929 р. при ньому почали працювати науково-дослідні кафедри літературознавства та української літератури, на початку 1930-х рр. було створено історичний кабінет.

Співробітники інституту здійснювали роботу з підготовки до видання творів Т. Г. Шевченка, П. О. Куліша, IV т. «Творів» Марка Вовчка, праць «Борис Грінченко», «Леся Українка» та ін. Рукописні і книжкові фонди установи систематично поповнювалися – створювалися літературно-меморіальні колекції творів класиків української літератури (Т. Г. Шевченка, П. О. Куліша, І. С. Нечуя-Левицького, Ганни Барвінок). Станом на 1930 р. у фондах нараховувалось вже понад 2000 од. оригіналів творів. У 1930–1931 рр. установою видавався журнал «Літературний архів» (вийшло 11 номерів), у якому публікувались виявлені документи (листування П. О. Куліша, І. Я. Франка, М. П. Старицького, Дніпрової Чайки та ін.), статті з історії української літератури, інформація про літературні новинки та події, і зокрема за кордоном, про діяльність організацій письменників в Україні та Росії.

12 грудня 1932 р. ухвалою Уряду УСРР при інституті за активної участі Спілки письменників України на базі Всеукраїнського літературного музею було відкрито Галерею картин Т. Г. Шевченка (директор – проф. М. Г. Бурачек, завідувач фондами – М. І. Мацапура). Вона стала першою державною музейною установою, у фондах якої було зібрано оригінальні шевченківські художні твори (понад 800), а також друковані видання, документи тощо. Станом на кінець 1934 р. галерея мала вже 12 залів, в експозиції було представлено близько 250 творів. У 1934–1935 рр. галерею відвідало близько 40 000 осіб, організовано 25 пересувних виставок.

У 1933 р. Інститут Тараса Шевченка було передано до складу ВУАН і реорганізовано у Науково-дослідний інститут Тараса Шевченка. У 1933–1934 рр. припинили свою діяльність академічна Комісія для видання творів Т. Г. Шевченка, І. Я. Франка, В. Б. Антоновича та М. П. Драгоманова, інші установи гуманітарного циклу, тому інститут залишався чи не єдиною установою ВУАН, де здійснювались шевченкознавчі дослідження. Через три роки харківський склад інституту було об'єднано з київським, до нього приєднано Літературну комісію ВУАМЛПН і згідно з постановами Політбюро ЦК КП(б)У від 25 липня 1936 р. та Президії АН УСРР від 27 липня 1936 р. створено академічний Інститут української літератури ім. Т. Г. Шевченка (з 1952 р. – Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР). Інститут Тараса Шевченка очолювали: акад. Д. І. Багалій (1926–1932), чл.-кор. Є. С. Шаблійовський (1933–1935), акад. П. Г. Тичина (1936–1938). – *Док. № 13.*

Джерела та літ.: Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 55, арк. 38–42; Історія Національної академії наук України. 1929–1933: Документи і матеріали. – Київ, 1998. – С. 446; Жулинський М. З нагоди сімдесятип'ятиріччя // Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, 1926–2001: Сторінки історії, 75. – Київ : Наукова думка, 2003. – С. 22–24;

Костюк Г. Зустрічі і прощання (Спогади) // Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, 1926–2001: Сторінки історії, 75. – Київ : Наукова думка, 2003. – С. 523; Микитась В. На світанку створення Інституту літератури // Слово і час. – 1995. – № 1. – С. 38.

32. Орлов Михайло Михайлович (02.10.1867–12.12.1932) – вчений-лісовод, професор (1925), член-кореспондент ВУАН (1927). Народився у м. Єлець (нині – Липецька обл., РФ). Закінчив Санкт-Петербурзький імператорський лісовий інститут (1888), потім працював помічником лісничого у Лісінському навчальному лісництві, став стипендіатом при кафедрі лісовпорядкування Санкт-Петербурзького імператорського лісового інституту, а в 1890 р. був відряджений на стажування за кордон. Вивчав лісове господарство у Німеччині, Франції, Швейцарії, Австро-Угорщині. У 1892–1894 рр. працював старшим таксатором Лісового департаменту Міністерства державного майна Російської імперії. Професор кафедри лісовпорядкування, лісової таксації та лісоуправління Новоолександрійського інституту сільського господарства і лісівництва (з 1894 р.). У 1901 р. очолив кафедру лісовпорядкування Санкт-Петербурзького імператорського лісівничого інституту, на якій працював до 1932 р. У 1904–1907 рр. був офіційним помічником директора цього інституту, з 1907 р. став директором. У 1910 р. був призначений головою Лісового спеціального комітету Головного управління землевпорядкування і землеробства, а з 1925 р. – головою Лісового вченого комітету при Центральному управлінні лісами Наркомзему РСФФР. У 1927 р. обраний членом-кореспондентом ВУАН по Другому (Фізично-математичному) відділу. Наукові дослідження пов'язані з лісівництвом, лісовпорядкуванням, таксацією лісу, економікою лісового господарства. У 1924 р. розробив та опублікував проект лісовпорядкувальної інструкції, яка була покладена в основу першої «Инструкции для устройства и лесозономического обследования общегосударственных лесов РСФСР» (1926). Автор близько 150 наукових видань та статей, зокрема: «Исторический очерк искусственного лесовозращения в России» (1895), «Лесная таксация» (1923), «Очерки лесоустройства и его современной практики» (1924), «Лесоустройство» (Т. 1–3. 1927; 1928) та ін. – *Док. № 13.*

Джерела та літ.: Звідомлення Всеукраїнської академії наук у Києві за 1927 рік. – Київ, 1928. – С. 117; Труды профессора М. М. Орлова и их значение в лесном хозяйстве : [сб. ст.] : к 100-летию со дня рождения. – Ленинград, 1969. – 158 с.; Жизнеописание выдающихся деятелей лесного хозяйства России. Век двадцатый. Слово об Орлове Михаиле Михайловиче (1867–1932) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lesnyk.ru/vek20_3.html; Калинин М. В. Человек. Гражданин. Патриот: (воспоминания внука о профессоре М. М. Орлове) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.booksite.ru/rusles/st_0137.html.

33. Ювілейна комісія – заснована Радою ВУАН 5 листопада 1928 р. з метою підготовки заходів для відзначення 10-річчя діяльності Академії. До її складу входили члени Президії ВУАН, секретарі трьох відділів, академіки М. С. Грушевський, Д. І. Багалій, О. П. Новицький, уповноважений Укрнауки Наркомосу УСРР у ВУАН Л. М. Левитський та ін. (всього 16 осіб). У м. Харків було організовано філію комісії, а згодом, на пропозицію Укрнауки, ювілейну підкомісію було утворено й у м. Одеса. Святкування мало розпочатися у Києві й продовжитись у Харкові. 31 травня 1929 р. Раднарком СРСР прийняв постанову, у якій підкреслювалося

значення ВУАН у культурному розвитку українського народу і передбачалося виділення із союзного бюджету для відзначення ювілею ВУАН 700 тис. крб, однак у листопаді 1929 р. Наркомос УСРР надав ВУАН лише 250 тис. крб.

Члени комісії широко анонсували річницю створення ВУАН. Загалом передбачалося прийняти понад 100 закордонних учених і 500 гостей з різних міст СРСР. Підготовка до ювілею проводилась за двома напрямками: виставково-екскурсійному та видавничому. Перший полягав у популяризації результатів роботи Академії шляхом організації Геологічного музею під відкритим небом, проведення тематичних виставок, екскурсій, зокрема, для гостей передбачалося провести екскурсію по р. Дніпро до Дніпрельстану тощо. Другий – спрямований на підготовку та публікацію відповідних наукових і популярних видань «10 літ наукової діяльності ВУАН», «Роль ВУАН в культурній революції», «Київ. Провідник» (історико-краєзнавчий довідник), біографічного довідника, у який увійшли б відомості про всіх академіків і наукових співробітників ВУАН та ін. Для гостей ювілею запланували опублікувати збірник статей з історії Академії і ювілейний довідник «Київ» українською, російською, німецькою, французькою і англійською мовами. Проте видання ювілейних матеріалів затягнулося на весь 1931 р.

Відзначення ювілею неодноразово переносилося. На підготовку видань та організаційних заходів до ювілею вплинуло проведення перевірки діяльності Академії директивними органами у 1928 р., розробка нового Статуту ВУАН, реорганізація відділів наук з ліквідацією багатьох установ та судовий процес «Спілка визволення України» (1929), за яким було ув'язнено і репресовано значну кількість вчених. Остаточною датою проведення заходів було визначено 27–29 грудня 1930 р., однак відомостей про те, що вони відбулись, не виявлено.

У серпні–вересні 1931 р. у Всеукраїнському музейному городку (Києво-Печерська лавра, корпус № 7) відбулася виставка археологічних знахідок, присвячена ювілею Академії. Також до ювілею було опубліковано окремі заплановані видання («Київ. Провідник», «Каталог Видавництва Всеукраїнської академії наук»); ювілейний збірник не було видано. У фондах Інституту рукопису НБУВ зберігається підготовлений документ «Звідомлення за перше десятиріччя існування ВУАН. 1918–1930 рр.». Комплексна виставка, яка готувалась до 10-ї річниці Академії наук, була відкрита 14 листопада 1932 р. – Док. № 14.

Джерела та літ.: ІР НБУВ, ф. Х, од. зб. 14831, арк. 1–69; НА Інституту археології НАН України, ф. ВУАК, спр. 193, арк. 1–323; НА Інституту гідробіології НАН України, оп. 1, спр. 6, арк. 23–24 зв.; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 5924, арк. 44–45; За Радянську Академію. – 1932. – № 22 (35–36). – С. 3; Історія Національної академії наук України. 1924–1928. Документи і матеріали. – Київ, 1998. – С. 484–486; Історія Національної академії наук України. 1929–1933. Документи і матеріали. – Київ, 1998. – С. 340–341; Єфремов С. О. Щоденники, 1923–1929. – Київ : ЗАТ «Газета «Рада», 1997. – С. 747–748.

34. «Пам'ятки мови та письменства давньої України» – історико-філологічне видання, що виходило окремою серією «Збірника Історико-філологічного відділу ВУАН». Академік В. М. Перетц ініціював його заснування 17 листопада 1927 р. та став головним редактором. У виданні оприлюднювалися результати наукової діяльності співробітників Комісії давнього українського письменства ВУАН Д. І. Абрамовича, С. О. Бугославського, Н. П. Кістяківської та ін.; також

публікувалися писемні пам'ятки періоду Київської Русі, твори українських письменників, виявлені в архівних установах міст Москва, Ленінград, Київ, Ніжин, Дніпропетровськ, Остер, Козелець та ін. Видання почало виходити у 1928 р., останній, IV, том вийшов у 1930 р. Тираж становив 300–1200 примірників. – *Док. № 14.*

Джерела та літ.: ІР НБУВ, ф. X, од. зб. 18696, арк. 3; Бугославський С. Україно-руські пам'ятки XI–XVII вв. про князів Бориса і Гліба. (Розвідка і тексти). – 1928. – XXXIV + 206 с. – (Пам'ятки мови та письменності давньої України. Т. 1); Кістяківська Н. Твори Івана Некрашевича – українського письменника XVIII віку. Розвідка і тексти. – Київ, 1929. – XXIV + 36 с. – (Пам'ятки мови та письменства давньої України. Т. 2. Вип. 1).

35. Асоціація сходознавства (Всеукраїнська наукова асоціація сходознавства, ВУНАС) – громадська науково-дослідна організація, створена 10 січня 1926 р. на основі сходознавчого гуртка у м. Харків (заснований у 1925 р. з ініціативи учених-орієнталістів П. Г. Ріттера та А. П. Ковалевського). Головною метою асоціації було вивчення історії та культури країн і народів Сходу, зміцнення наукових і культурних зв'язків із цими країнами, підготовка кваліфікованих сходознавців, популяризація орієнталістики.

Вищим органом був з'їзд (відбулося два – у 1927 р. і 1929 р.), на якому обиралися члени правління. Асоціація мала три філії – у м. Київ (співголови – проф. А. С. Синявський і І. В. Моргилевський), м. Харків та м. Одеса (голова С. Й. Боркуевич). Філії мали два відділи: політико-економічний, що поділявся на секції радянського, Близнього, Середнього та Далекого Сходу (політика, економіка, право) та історично-етнологічний, що поділявся на секції етнологічну, археологічну, мовознавчу і літературну. До складу ВУНАС входили спеціальні комісії: тюркології, семітології та українсько-турецьких відносин. Фінансування діяльності асоціації здійснювалось Наркомосом УСРР.

Наукові дослідження мали широкий спектр, зокрема: вивчалась історія рибальства на Чорному морі, здійснювались археологічні дослідження для розшуку пам'яток золотоординської і тюркської матеріальної культури, досліджувались земельні відносини часів татарського панування на півдні України, мова та фольклор маріупольських греків, економічні зв'язки УСРР та Близнього Сходу тощо. Асоціація надавала допомогу Українській торговій східній палаті, сприяла заснуванню Будинку народів Сходу у м. Київ, її вчені брали участь в археологічних розкопках на півдні України, організовували наукові експедиції до Туреччини, Азербайджану й Абхазії. У містах Харків та Київ асоціацією були організовані курси східних мов, з 1930 р. курси у м. Харків отримали назву Українські державні курси сходознавства, потім реорганізовані на Український вечірній технікум сходознавства та східних мов. Роботи сходознавців публікувалися у бюлетенях асоціації, в журналі «Східний Світ». У 1926–1927 рр. було видано 7 номерів «Бюлетеня ВУНАС», у 1927–1931 рр. – 17 номерів журналу «Східний Світ» (від 1930 р. – «Червоний Схід»).

Головою організації був Я. П. Ряппо, його заступниками – проф. О. М. Гладстерн і Л. Й. Величко. При заснуванні в асоціацію увійшли 223 особи, а в 1929 р. вже нараховувалась 351 особа. Провідну роль у її роботі відігравали фахівці-сходознавці – акад. А. Ю. Кримський, В. П. Бузескул, К. Г. Воблий, В. Ф. Левитський, професори А. М. Томсон, П. Г. Ріттер, О. О. Сухов, Ф. О. Петрунь та ін. У грудні

1931 р. на базі асоціації було створено Всеукраїнську асоціацію сходознавців-марксистів. У 1932 р. всі сходознавчі установи України були закриті, значна кількість сходознавців згодом репресована. – *Док. № 14.*

Джерела та літ.: ІР НБУВ, ф. Х, од. зб. 21586, арк. 19; од. зб. 21660, арк. 1; Черніков І. Ф. Всеукраїнська наукова асоціація сходознавства (1926—1931 рр.) // Український історичний журнал. – 1991. – № 2. – С. 31–38; Черніков І. Ф. До 80-річчя від заснування Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства – 10 січня 1926 р. // Східний світ. – 2006. – № 1. – С. 21–24; Наукові установи та організації УСРР. – Харків, 1930. – С. 12–13; Водотика С. Г. Всеукраїнська наукова асоціація сходознавства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=30019.

36. Газета «За Радянську Академію» – відомча газета ВУАН, виходила в 1930–1934 рр. (у 1934 р. мала назву «Радянська Академія»). Серед дописувачів були відомі українські вчені – академіки О. О. Богомолець, К. Г. Воблий, М. Ф. Кащенко, Є. В. Оппоков, О. В. Палладін, Є. О. Патон, О. В. Фомін, а також Д. Є. Белінг, В. І. Маслов, І. Г. Підоплічко, С. В. Серенсен, І. І. Шмальгаузен та ін.

На шпальтах газети було представлено діяльність Академії та її окремих інститутів, комісій, циклів, музеїв. Зокрема, висвітлювалась робота Акліматизаційного саду, Хімічної лабораторії, музеїв ВУАН (театрального, соціальної гігієни, зоологічного, акліматизації та ін.), ВУАК, Всенародної бібліотеки України, Комісії по вивченню четвертинних покладів на Україні, Дніпрянської біологічної станції, Музею діячів науки та мистецтва України, Комісії Близького Сходу. Подавалась інформація про внутрішнє життя Академії – внесення змін до Статуту, проходження сесій, участь співробітників Академії у конференціях та з'їздах (Першому науковому з'їзді науковців Київщини, Другій Міжнародній конференції Асоціації вивчення четвертинного періоду Європи, Першій Всесоюзній конференції з планування науково-дослідної праці, Другій Всесоюзній конференції напівпровідників, Всесоюзній конференції з проблем «Великого Дніпра», Першому Всесоюзному конгресі археологів та етнографів та ін.), підготовку наукових кадрів, видавничу діяльність, проблемні питання архівної справи у ВУАН. У 1930 р. в газеті висвітлювались питання «чисток» в Академії після процесу «Спілки визволення України». Із розгортанням у 1931 р. експедиційної діяльності ВУАН з'являються статті, що розкривають різні аспекти роботи геологічних, археологічних та комплексних експедицій – на Дніпрельстан, Донбас, Полісся, Молдову, Кубань, Кавказ і Тянь-Шань. У газеті знайшла своє відображення також співпраця ВУАН з АН СРСР та БАН у комплексному дослідженні Полісся, організація звітних виставок про результати науково-дослідної роботи тощо. Окремим розділом представлено інформацію про вшанування пам'яті видатних учених – академіків Д. К. Заболотного, Д. І. Багалія, К. К. Симінського, Б. І. Срезневського та ін. – *Док. № 60.*

Джерела та літ.: Історія Академії наук України. 1918–1993. – Київ : Наукова думка, 1994. – С. 73; За Радянську Академію. – 1930–1933; Радянська Академія. – 1934.

37. Поліська експедиція 1933 року. У 1932 р. з метою комплексного вивчення Правобережного Полісся ВУАН та Всеукраїнський історичний музей ім. Т. Г. Шевченка організували Поліську експедицію під керівництвом О. П. Оглоблина. Її головним завданням стало комплексне дослідження проблеми історичного розвитку

промисловості Правобережної України, зокрема, на основі вивчення металургії. На її проведення у 1933 р. було затверджено кошторис у сумі 14 000 крб. У серпні–вересні 1933 р. Дніпровська біологічна станція (з лютого 1934 р. станцію реорганізовано у Гідробіологічну станцію, з березня 1939 р. – Гідробіологічний інститут АН УРСР) у повному складі взяла участь у комплексній експедиції ВУАН до Полісся і провела польові дослідження ділянки від м. Новгород-Сіверський до м. Чернігів (взяли участь Д. Є. Белінг, І. М. Лазицька, Ю. М. Марковський, Г. В. Цитович, Н. І. Вакуленко та ін.). Під час роботи експедиції вивчались питання технічного забезпечення технологій виробництва сільськогосподарської продукції у поліській зоні, розвитку рибного господарства та проблеми гігієни праці і виробничої санітарії. Основні теми проведених робіт – гідробіологічна й іхтіологічна характеристика водойм р. Десни та її долини, проблеми рибного господарства Чернігівщини, вплив промислових центрів та населених пунктів на санітарний стан р. Десни, вивчення проблеми розповсюдження личинок малярійного комара у деснянській заплаві, розвиток птахівництва, зокрема, вирощування водоплавних птахів.

До складу Поліської комплексної експедиції 1933 р. входила також зоолого-біологічна бригада під керівництвом М. М. Коротуна, яка досліджувала ентомота орнітофауну. До роботи бригади долучились, окрім співробітників Дніпровської гідробіологічної станції ВУАН, вчені та працівники сектора екології водяних тварин Зоолого-біологічного інституту ВУАН (М. Д. Білий, М. Я. Кирпиченко, П. Д. Носаль, І. І. Назаренко), НДІ водного господарства (Я. В. Ролл) і НДІ мікробіології та епідеміології ім. Д. К. Заболотного Наркомосу УСРР (С. В. Рибінський), Чернігівського бактеріологічного інституту. Діяльність бригади фінансувалася ВУАН та Наркомосом УСРР. У 1933 р. було проведено опрацювання зібраних матеріалів. – Док. № 88.

Джерела та літ.: НА Інституту гідробіології НАН України, оп. 1, спр. 11, арк. 1–2; Історія Національної академії наук України. 1934–1937. Документи і матеріали. – Київ : НБУВ, 2003. – С. 406; Палладін О. В. Про роботу УАН у 1934 році // Вісті УАН. – 1935. – № 8–10. – С. 21; Телічко В. П. Поліська експедиція інституту історії матеріальної культури // Вісті АН УРСР. – 1936. – № 9. – С. 43–52.

38. Експедиція на Нагольний кряж (Комплексна експедиція ВУАН до Нагольного кряжа). Інститут геології ВУАН за угодою з трестом «Донбасполіметал» у 1934 р. розпочав роботу з організації експедиції для вивчення кольорових металів Нагольного кряжа – південно-східної частини Донецького кряжа, розташованого на півдні сучасної Луганської області та на заході Ростовської області РФ. Родовище Нагольного кряжа було відкрито наприкінці ХІХ ст., однак його недостатнє вивчення призводило до труднощів у добуванні руди. У 1930 р. Українське районне геолого-розвідувальне управління (у складі Головного геолого-розвідувального управління при ВРНГ СРСР) відновило пошукові роботи з дослідження рудоносності Нагольного кряжа, проте вони не дали необхідних результатів і були припинені.

Наукову експедицію до Нагольного кряжа очолив акад. М. Г. Світальський. Основним завданням геологічних досліджень у 1935 р. стала комплексна розвідка поліметалевих руд Нагольного кряжа, складання геологічних карт окремих рудних

районів, виявлення тектонічних умов та проведення стратиграфії. Одночасно розпочались пошукові роботи рідкісних і малих металів, в основному – відбір проб бурого вугілля, горючих сланців, залізних і марганцевих руд, каолінів з метою виявлення ванадію та інших елементів.

Найголовніші наслідки проведених Інститутом геології ВУАН робіт такі: експедиція дослідила структуру та мінералогічний склад покладів, будову жил та елементів залягання родовищ корисних копалин на окремих ділянках, виявила рудні стовпи тощо. Було виконано хімічні аналізи видобутих зразків руд кольорових металів та рудних елементів, описано шліфи та характерні зразки, опрацьовано зразки викопної фауни та флори досліджуваних районів, виготовлено макро- та мікрофотографії, закінчено опрацювання архівних документів та інших наукових джерел і на їхній основі підготовлено до друку картографічний матеріал. Результати камеральних робіт підтвердили доцільність продовження подальших геологічних досліджень у Нагольному кряжі та пошуків районів поліметалевих родовищ. – *Док. № 88.*

Джерела та літ.: ІР НБУВ, ф. Х, од. зб. 14550, арк. 1–40; Свительський Н. И. Нагольний кряж / Предварительный отчет о работах экспедиции в Нагольном кряже. – Киев : Изд-во АН УССР, 1935. – 78 с.; Світальський М. Г. Про роботу експедиції УАН в Нагольному кряжі в 1934 р. // Вісті УАН. – 1935. – № 6–7. – С. 31–38.

39. Комплексна експедиція до АМСРР. Упродовж 1919–1927 рр. ВУАН здійснила 280 наукових експедицій з метою наукового вивчення природних ресурсів України. Спочатку їх проводили в рамках своїх науково-дослідних планів окремі установи, в 1930 р. при I та II відділах наук ВУАН було створено спеціальні комісії комплексних експедицій, а згодом при Президії ВУАН організовано єдину Комісію комплексних експедицій. Вивчення ресурсів Молдавії як комплексну проблему вперше введено до плану експедицій ВУАН у 1932 р.

У 1934 р. постановою Президії ВУАН було організовано спеціальну комплексну експедицію для вивчення продуктивних сил АМСРР. Керівником призначено проф. В. І. Крокоса, заступником керівника – наукового співробітника П. Ф. Нагорного. Її завданням стало проведення робіт для вивчення економічного і культурного розвитку Молдавії за 10 років існування республіки – дослідження корисних копалин, вивчення проблем реконструкції сільського господарства, розвитку тваринництва, удосконалення кормової бази, а також національно-культурного будівництва та історичного розвитку. В експедиції взяли участь співробітники академічних інститутів: геології, ботаніки, зоолого-біологічного, мовознавства, хімічної технології та ін. На проведення експедиції було асигновано 40 000 крб.

До складу експедиції входили бригади, які працювали переважно у період з 16 червня до 1 жовтня 1934 р. Геологічна бригада під керівництвом Г.-Л. Ф. Лунгерсгаузена дослідила геологічну будову території АМСРР. Бригада корисних копалин під керівництвом М. А. Риженка застосувала комплексний метод вивчення окремих родовищ корисних копалин, що уможливило експлуатацію нерентабельних копалин, розвідала значні промислові родовища піску та гіпсу. Гідрологічна бригада під керівництвом інженера І. Г. Валяєва зібрала низку цінних матеріалів для характеристики наземних вод республіки. Ботанічна бригада під керівництвом проф. Ю. Д. Клеопова вивчала степи, луки й болота Молдавії як кормову

базу тваринництва. Зоолого-біологічна бригада під керівництвом С. П. Іванова з метою вивчення шкідників садів та виноградників обстежила близько 2 тис. га молодих і 3 тис. га старих садів, 3 тис. га виноградників, 4 тис. га полів. Мікробіологічна бригада під керівництвом М. Л. Непомнящої та біохімічна бригада під керівництвом С. В. Фоміна працювали на консервному заводі у м. Тирасполь, де в межах технологічного процесу досліджувала питання поліпшення якості консервної продукції.

До роботи у комплексній експедиції також мали долучитися установи ВУАН: Історично-археографічний інститут – для розробки наукової теми «Вивчення Молдавії як колонії в системі Російської імперії» (проф. М. К. Харитонов); Кабінет музичної етнографії – для збору пісенного матеріалу за темою «Масова музична культура колгоспного селянства» (В. Й. Харків); Інститут історії матеріальної культури – для проведення ґрунтовної археологічної розвідки вздовж р. Кодима та р. Дністер у межах АМСРР (Ф. А. Козубовський). Вони розробили плани досліджень і кошториси експедицій, але за браком коштів науково-дослідні групи не були сформовані та не взяли участь у комплексній експедиції. – *Док. № 88.*

Джерела та літ.: Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 56, арк. 116–118; НА ІМФЕ НАН України, ф. 6, спр. 7, арк. 14; НА ІПУ НАН України, оп. 3, спр. 171, № 31, арк. 1–2; НА Інституту археології НАН України, ф. ВУАК, спр. 649, арк. 1; Козубовський Ф. А. Експедиційні дослідження Інституту історії матеріальної культури ВУАН 1934 р. // Вісті ВУАН. – 1934. – № 8–9. – С. 40–50; Крокос В. І. Молдавська комплексна експедиція УАН // Вісті УАН. – 1935. – № 6–7. – С. 37–50.

40. «Визначник лишайників УРСР» – монографія, підготовлена завідувачем відділу ліхенології та альгології Інституту ботаніки АН УРСР к.б.н. А. М. Окснером. Опублікована у 1937 р. Наукова праця складається з двох частин – загальної та спеціальної. У першій частині автор подав характеристику стану вивчення проблем з ліхенології; детально описав групи та види лишайників, що зустрічаються на території України, зокрема, їхню анатомічну та морфологічну будову, грибні компоненти та процес розмноження; подав розширений список використаної наукової літератури. Друга частина видання складається з дихотомічних таблиць для визначення родин і родів лишайників, фотознімків, детальних рисунків ліхенофлори УРСР і покажчика назв лишайників загальною кількістю 334 найменування. Це була перша в Україні фундаментальна наукова праця такого значення, яка багато років слугувала посібником для вітчизняних ліхенологів. – *Док. № 107.*

Джерела та літ.: Зеров Д. К. Підсумки вивчення спорових рослин в УРСР за 30 років (1917–1947) // Ботанічний журнал АН УРСР. – 1947. – Т. IV. – № 3–4. – С. 42–49; Макаревич М. Ф. Розвиток ліхенологічних досліджень на Україні за 60 років радянської влади // Український ботанічний журнал. – 1977. – Т. XXXIV. – № 5. – С. 471–474; Окснер А. М. Історія ліхенологічних досліджень на Україні // Український ботанічний журнал. – 1967. – Т. XXIV. – № 5. – С. 74–86.

41. «Визначник прісноводних водоростей Української РСР» («Визначник прісноводних водоростей України») – багатотомне серійне наукове видання, що публікувалося Видавництвом АН УРСР (з 1965 р. – Видавництво «Наукова думка» АН УРСР) у період з 1938 р. до 1993 р. У його підготовці брали участь

вчені-біологи установ АН УРСР та вищих навчальних закладів України. Видання складається з 12 випусків і 16 книг. Кожна книга має дві частини – загальну та спеціальну. У загальній частині характеризуються якості таксономічної групи організмів, у спеціальній – наводяться таблиці для визначення та опису таксонів всіх рангів, а також відомості про їхнє місцезнаходження і розповсюдження. У книгах подано покажчики найменувань таксонів, списки використаної наукової літератури та ілюстрації, варіанти систем ряду відділів водоростей (зокрема, оригінальна система діатомових, розроблена О. В. Топачевським), малюнки, створені на основі зібраних матеріалів з водоймищ України та оригінальні ключі, що спрощують роботу дослідників з ідентифікації внутрішньовидових таксонів. Головним результатом цього багатотомного наукового видання стало завершення інвентаризації видового складу водоростей континентальних водоймищ України; розроблення складних теоретичних проблем систематики та еволюції; створення посібників для ідентифікації водоростей і узагальнення відомостей про їхні екологічні та морфологічні особливості; вивчення впливу діяльності людини на існування екосистем.

Над випусками «Визначника» у різні роки працювали відомі вчені установ НАН України: акад. О. В. Топачевський, чл.-кор. Я. В. Ролл, чл.-кор. Д. О. Свіренко, д.б.н. М. М. Голлербах, д.б.н. Н. В. Кондратьєва, д.б.н. О. А. Коршиков, д.б.н. Г. М. Паламар-Мордвинцева, к.б.н. Н. О. Мошкова, к.б.н. О. П. Оксіук. – *Док. № 107.*

Джерела та літ.: Кондратьєва Н. В. Развитие альгологических исследований в Украине // Альгология. – 2001. – Т. 11. – № 1. – С. 3–36; Кузьменко М. И. Определитель пресноводных водорослей Украины (Визначник прісноводних водоростей Української РСР : у 12 т. – Київ : Наукова думка, 1938–1993.). Рецензия // Альгология. – 1995. – Т. 5. – № 1. – С. 108–109.

42. «Флора УРСР» – фундаментальне 12-томне видання, підготовлене й опубліковане співробітниками Інституту ботаніки АН УРСР у 1936–1965 рр. До нього увійшли систематичні, географічні та інші відомості про рослини, які зустрічаються на території України. Містить опис диких, натуралізованих і адвентивних рослин із зазначенням їхнього географічного поширення, корисних технічних властивостей, харчових якостей тощо. Ініціатором цього видання й автором першого тому був акад. О. В. Фомін, який підготував розділи у першому та третьому томах, головний редактор – Є. І. Бордзиловський (чл.-кор. АН УРСР з 1939 р.); другий том вийшов за редакцією Є. М. Лавренка. Перші два томи були опубліковані у довоєнний період (1936 р. та 1940 р.), третій та наступні томи – у період 1950–1965 рр. за загальною редакцією М. І. Котова та А. І. Барбарича (т. 3 – 1950 р., т. 8 – 1957 р.), М. І. Котова (т. 4 – 1952 р., т. 9 – 1960 р., т. 10 – 1961 р.), М. В. Клокова та О. Д. Вісюліної (т. 5 – 1953 р., т. 7 – 1955 р.), Д. К. Зерова (т. 6 – 1954 р.), О. Д. Вісюліної (т. 11 – 1962 р., т. 12 – 1965 р.). Видання містить багато ілюстрацій і відповідає вищим вимогам світової систематики; під час його підготовки використовувались величезні збірки колекцій та гербаріїв України. Працю відзначено Державною премією УРСР у галузі науки і техніки (1969), лауреатами стали п'ять провідних авторів – акад. Д. К. Зеров, д.б.н. М. І. Котов, д.б.н. М. В. Клоков, д.б.н. О. Д. Вісюліна, к.б.н. Д. М. Доброчаєва. Нині відділ систематики і флористики судинних рослин Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України працює

над новим узагальнюючим виданням «Флора України», що містить ключі для визначення, описи, дані про поширення, відомості про таксономічні, морфологічні та еколого-ценотичні особливості судинних рослин України. – Док. № 107.

Джерела та літ.: Кондратюк С. Я., Шевера М. В., Вірченко В. М. Академік Олександр Васильович Фомін (02.05.1867–16.10.1935) – фундатор гербарію КВ Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України // Фомінія. Мохоподібні України. Ексіката. Вип. 1 (№ 1–25). – Київ, 2009. – С. 9; Комітет з Державних премій України в галузі науки і техніки. Багатотомна праця «Флора УРСР» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kdpu-nt.gov.ua/content/bagatotomna-pratsya-flora-ursr>; Інститут ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України. Відділ систематики і флористики судинних рослин. Наукова діяльність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.botany.kiev.ua/systematicy_n.htm.

43. Палац Рад – нереалізований масштабний будівельний проект, який мав стати видатним архітектурним витвором монументальної архітектури. Споруду планували побудувати на набережній у м. Москва, неподалік від Кремля. Конкурс на проект Палацу Рад пройшов у чотири тури в 1931–1934 рр.

АН УРСР була залучена до робіт, пов'язаних із проектуванням та вирішенням питань будівництва цієї споруди. Починаючи з 1936 р., в Інституті будівельної механіки АН УРСР під керівництвом к.т.н. М. В. Корноухова здійснювалися науково-дослідні роботи з розрахунку стійкості висотної частини каркасу, обґрунтування міцності конструкцій, дослідження моделей колон палацу, що були використані при складанні остаточного технічного проекту. З метою випробування розроблених моделей було спроектовано та споруджено спеціальний прес потужністю в 120 тонн, експериментальна перевірка можливих втрат стійкості проводилась за допомогою спеціальних моделей в 1/130 натуральної висоти. Група вчених Інституту електрозварювання АН УРСР під керівництвом акад. Є. О. Патона майже два роки працювала над проблемою з'єднання труб – при будівництві споруди планувалося використати 600 км труб різного призначення. Загалом було проведено понад 500 дослідів зі зварювання і понад 2500 випробувань на корозію сталі; розроблені нові методики та способи з'єднання труб за допомогою зварювання. Для реалізації проекту українські вчені галузевих науково-дослідних установ також розробляли спеціальні марки сталі та бетону, високоефективні акустичні матеріали, проводили роботу з виявлення нових родовищ мармuru та граніту для будівництва.

У 1939 р. розпочалося спорудження каркаса будівлі і до середини 1941 р. він був частково змонтований, однак з початком війни всі роботи було припинено. Після зміни політичного керівництва в СРСР проект будівництва Палацу Рад піддано критиці і проведено конкурс на розробку нового проекту (1957–1959). Будівельні роботи так і не відновилися. У 1960–1993 рр. на місці фундаменту Палацу Рад функціонував відкритий плавальний басейн «Москва». У 1995–2000 рр. на цьому місці було відновлено раніше зруйнований храм. – Док. № 107.

Джерела та літ.: Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. Планова комісія, спр. 17, арк. 87; Академія наук УРСР на допомогу будівництву Палацу Рад у Москві // Архітектура радянської України. – 1941. – № 1. – С. 48; Дворец советов. Всесоюзный конкурс 1932 г. – Москва : Всекохудожник, 1933. – С. 6–8, 53, 59; Дворец Советов. Материалы конкурса 1957–1959 гг. – Москва : Государственное издательство литературы по строительству, архитектуре

и строительной технике, 1961. – С. 9–12; Дворец Советов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/es/74789/>.

44. Перший з'їзд онкологів УРСР відбувся 25–30 травня 1938 р. у Києві. У роботі з'їзду взяв участь 391 делегат, зокрема вчені з України, Росії, Білорусі, Грузії, Таджикистану, Азербайджану, Узбекистану. Із загальної кількості делегатів лише 13 були онкологами (інші – хірурги, гінекологи, патофізіологи, терапевти, рентгенологи, патологоанатоми). Загалом під час роботи з'їзду на 9 секційних засіданнях виступило близько 200 учасників, виголошено 80 доповідей, присвячених проблемам організації боротьби з раком, дослідженню канцерогенних речовин, біології пухлинної клітини, резистентності та диспозиції до виникнення новоутворень, змін в організмі з раковою пухлиною, раку органів дихання, біологічним методам діагностики і терапії, ефективності хірургічного і променевого лікування тощо.

На з'їзді головував президент АН УРСР акад. О. О. Богомолець. З низкою доповідей на пленарних засіданнях виступили вчені Інституту клінічної фізіології АН УРСР завідувач відділу паталогічної анатомії д.мед.н. О. І. Смирнова-Замкова, к.мед.н. Т. С. Шведкова-Роше, д.мед.н. Р. Є. Кавецький, д.мед.н. Є. О. Татаринів, к.мед.н. Ю. О. Спасокукоцький, І. П. Міщенко. Також на засіданнях з'їзду з доповідями виступили вчені інших наукових і освітніх медичних установ України: завідувач експериментально-біологічного відділу Українського рентгено-радіологічного та онкологічного інституту (м. Харків) д.мед.н. О. Д. Тимофєєвський, професор Київського науково-дослідного рентгено-радіологічного інституту М. А. Магат, доцент Київського медичного інституту Ф. А. Глузман, професор Харківського стоматологічного інституту І. М. Пейсахович, директор Харківського обласного науково-методичного бюро санітарної статистики А. М. Мерков та інші.

На з'їзді було прийнято резолюцію про стан і перспективи подальших наукових досліджень у галузі теоретичної та експериментальної онкології в Україні, зокрема, з проблеми фізико-хімічних властивостей пухлинної клітини, нових методів проведення променевої терапії, зміцнення імунітету від ракових захворювань та ін. – Док. № 108.

Джерела та літ.: Гуслицер Л. Н., Чехун В. Ф. Съезды онкологов Украины: хронология в XX веке // Онкология. – Т. 3. – 2001. – № 2–3. – С. 86–90; Гуслицер Л. Н., Чехун В. Ф. К 70-летию I съезда онкологов Украины // Онкология. – Т. 10. – 2008. – № 4. – С. 465–467; Кавецький Р. Є. 1-й з'їзд онкологів УРСР // Вісті АН УРСР. – 1938. – № 6. – С. 52–56; Калита В. Научная вертикаль Александра Богомольца // Здоров'я України. – Липень 2010. – С. 16–17.

45. Ювілейне видання творів І. Я. Франка. До відзначення у 1941 р. 85-річчя від дня народження та 25-річчя від дня смерті І. Я. Франка Інститутом української літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР було заплановано підготовку 25-томного зібрання творів (кожен том обсягом близько 30 друкованих аркушів). До складу редколегії увійшли: академіки – М. С. Возняк (відповідальний редактор), О. І. Білецький, А. Ю. Кримський, О. Є. Корнійчук, К. Й. Студинський, а також літературознавці Ю. С. Кобилецький та Д. Д. Копиця. У лютому 1940 р. відбулося

перше засідання редколегії, на якому були окреслені питання мовного оформлення літературної спадщини І. Я. Франка та розглянуті організаційні питання; у березні цього ж року керівництво інституту листувалось із акад. К. Й. Студинським з питань погодження тематичного плану збірника. До підготовки видання були залучені співробітники Львівської філії Бібліотеки АН УРСР, де зберігався архів письменника та колекція інших матеріалів. Робота проводилась на основі вже опублікованих творів та архівних документів. У зв'язку з підготовкою цього видання у 1940–1941 рр. проводились опис, реставрація, фотографування і передрук частини документів, складались каталог рукописів, бібліографія творів і праць про І. Я. Франка. Станом на 1941 р. упорядкований архів І. Я. Франка налічував 221 рукопис, близько 700 автографів, 323 листи І. Я. Франка до різних осіб, 398 інших документів.

У 1940 р. – першій половині 1941 р. було проведено значну роботу з підготовки тринадцяти томів творів І. Я. Франка. До перших п'яти томів входили оповідання, лірична поезія і ранні повісті І. Я. Франка; літературно-критичні статті, публіцистика і переклади з іноземних мов – до наступних томів, які мали бути здані до друку наприкінці 1941 р. Під час роботи над виданням виникли складнощі опрацювання оригінальних текстів письменника, мова яких була наближена до народної і не зовсім відповідала нормам української літературної мови. Це значно затримало процес редагування творів І. Я. Франка і призвело до того, що у довоєнний період було опубліковано лише два томи видання – т. II і т. XII. Том XV здали у видавництво, проте він не був надрукований. Решта підготовлених томів залишилися у вигляді рукописів, значна частина цих матеріалів під час евакуації АН УРСР була вивезена до м. Уфа.

У 1946 р. за постановою ЦК КП(б)У підготовку видання творів було відновлено. 10 серпня 1949 р. РМ УРСР прийняла постанову про рукописну спадщину класиків української літератури – Т. Г. Шевченка, І. Я. Франка, Панаса Мирного та Лесі Українки, за якою архів І. Я. Франка з метою концентрації архівних документів, видань та інших матеріалів передавався до відділу рукописів Інституту української літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР і мав бути перевезений із м. Львів до м. Київ. Згідно з постановою ЦК КП(б)У від 11 листопада 1949 р. упродовж 1950–1951 рр. інститут зобов'язувався підготувати і здати до друку 20 томів творів І. Я. Франка (обсяг кожного тому до 40 друкованих аркушів). Було затверджено новий склад редколегії видання, нові проспект і концепцію публікації творів.

До роботи над виданням була залучена частина упорядників, які працювали до війни, наново звірено тексти з автографами та першодруками, підготовлено коментарі. До 1 червня 1950 р. інститут завершив роботу над 13 томами, причому т. 2 видання 1941 р. був повторно опублікований (теж як т. 2). Усі томи мали бути подані до Держлітвидаву УРСР упродовж першої половини 1951 р., проте у зв'язку з труднощами поліграфічного характеру публікацію відклали. Загалом видання творів І. Я. Франка у 20 томах опубліковано у 1950–1956 рр. Наступне фундаментальне видання, вже 50-томне, було здійснене інститутом у 1976–1986 рр. і відзначене Державною премією УРСР ім. Т. Г. Шевченка (1988). – *Док. № 110.*

Джерела та літ.: Архів Президії НАН України, ф. 251, оп.1, спр. 183, арк. 108–124; спр. 348, арк. 217–230; спр. 386, арк. 55–58; ЦДІА України, м. Львів, ф. 362, оп. 1, спр. 136; Возняк М. С. Про принципи видавання творів Івана Франка // Вісник АН УРСР. – 1951. –

№ 7. – С. 49–50; Історія Національної академії наук України (1941–1945) : Частина 2. Додатки. – Київ, 2007. – С. 152, 175, 176; Сварник Г. Архів Івана Франка в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника: Зб. наук. пр. – Львів, 2006. – Вип. 14. – С. 409–432; Бурлака Г., Мельник Я. Скарб Івана Франка // Світогляд. – 2012. – № 5. – С. 58–65 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: svitohlyad.org.ua/wp-content/uploads/J_svit/2012/5/2012-5-burlaka-melnik.pdf.

46. Бібліотека поповнилась новим фондом книг, насчитываючим свыше 50 000 одиниць. З початком війни у 1941 р. Бібліотека АН УРСР була евакуйована до м. Уфа Башкирської АРСР, а з листопада 1941 р. вже організовано обслуговування читачів. Послугувались бібліотекою не лише співробітники 13 академічних установ, але й члени творчих спілок України, які на час евакуації були введені до складу АН УРСР як відділи художньої літератури, музичного та образотворчого мистецтва при Інституті суспільних наук АН УРСР.

У 1942 р. дещо покращилось фінансування діяльності Академії і постало завдання поповнити фонди бібліотеки вітчизняною та закордонною науковою літературою. 29 травня 1942 р. Президія АН УРСР з метою покращення комплектування ухвалила рішення щодо розсилки замовлень на закордонні наукові видання для академічних інститутів. Бібліотечна рада АН УРСР листувалася з численними установами АН СРСР, Всесоюзною державною бібліотекою іноземної літератури і Всесоюзним товариством культурних зв'язків із закордоном. Для економії валютних ресурсів з червня 1942 р. у бібліотеці відбувалася концентрація іноземних наукових видань за рахунок лімітів, виділених Раднаркомом УРСР різним установам і наркоматам, розміщеним у м. Москва. Постійним представництвом РМ УРСР при РМ СРСР для АН УРСР було виділено кошти для відбору на складі Всесоюзного об'єднання «Міжнародна книга» видань 1941 р. з біології, біохімії, геології, клінічної медицини, математики, будівельної механіки, хімії, фізики, статистики, археології, географії, історії літератури, бібліографії, бібліотекознавства, мистецтвознавства тощо. Завдяки проведеній роботі наприкінці 1942 р. почали надходити вантажі замовленої іноземної наукової літератури та періодичних видань, переважно природничого, технічного, медичного напрямку, від закордонних наукових установ, бібліотек, окремих учених Великобританії, США.

Замовлення літератури видавництва СРСР здійснювалось у Державній бібліотеці СРСР, бібліотеках Московського, Казанського і Саратовського університетів, науковій бібліотеці Народного комісаріату вугільної промисловості СРСР. З серпня 1942 р. налагоджено надсилання обов'язкового примірника Всесоюзною книжковою палатою. Відновила роботу Українська книжкова палата (на базі АН УРСР). Із Центрального колектору наукових бібліотек Всесоюзного книготорговельного об'єднання почали надходити платні примірники видань, а також книги з видавництв та поліграфічних підприємств РРФСР і УРСР, що були тимчасово розміщені в містах Москва, Саратов, Уфа. Восени 1942 р. Бібліотека АН УРСР здійснила передплату 102 найменувань періодичних видань СРСР. У 1942 р. Президія АН УРСР неодноразово розглядала питання про організацію роботи академічної бібліотеки і розподілу журналів і книг, одержаних по міжнародному та внутрішньосоюзному книгообміну. До інститутів мала надходити література згідно замовлень за їх профілем, до Бібліотеки АН УРСР – видання загальнонаукового та науково-довідкового характеру.

З січня 1943 р. встановився регулярний книгообмін з Бібліотекою АН СРСР. Через крамницю «Українська книга» у м. Москва у цей час було придбано понад 1500 назв українських книг, нотних видань тощо. В 1943 р., з частковим визволенням територій України, почало налагоджуватись отримання видань, які публікувались відновленими вітчизняними видавництвами. Станом на кінець першого півріччя 1943 р. (до переїзду АН УРСР до м. Москва) до бібліотеки надійшло 30 042 одиниці вітчизняної літератури і 2850 одиниць іноземної, а загалом у 1943 р. – 53 938 одиниць, з них 15 171 книга, 6502 назв журналів, 32 258 одиниць журналів. – Док. № 114.

Джерела та літ.: Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 88, арк. 282; спр. 96, арк. 43–50; спр. 117, арк. 73–74; спр. 96, арк. 167–178; спр. 96, арк. 270–281; ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 344, арк. 35–35 зв.; Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1941–1964). – Київ : Наукова думка, 2003. – С. 19–26; Ильгамов М. А., Саитова М. А. Как путники у общего костра... Академия наук Украинской ССР в Башкирии в годы Великой Отечественной войны // Вестник Российской академии наук. – 2001. – Том 71. – № 6. – С. 550–559; Історія Національної академії наук України (1941–1945) : Частина 1. Документи і матеріали. – Київ, 2007. – С. 74; Історія Національної академії наук України (1941–1945) : Частина 2. Додатки. – Київ, 2007. – С. 40, 42, 45, 56, 99.

47. Дослідження ролі й механізму дії вітаміну К і застосуванню вітаміну К₃ і вікасолу. Під час Другої світової війни однією з провідних тем наукової роботи Інституту біохімії АН УРСР стали дослідження під керівництвом акад. О. В. Палладіна вітаміну К і його синтетичних аналогів. Інститут було евакуйовано до Уфи, де на базі Башкирського санітарно-бактеріологічного та Українського психіатричного інститутів співробітники Інституту біохімії АН УРСР продовжували науково-дослідну роботу.

Академік О. В. Палладін спільно з к.б.н. Б. Й. Хайкіною та к.б.н. Р. І. Лірцман встановили, що використання синтетичного аналога вітаміну К, зокрема метил-нафтохінону, дозволяє припиняти не лише кровотечі, зумовлені зниженим вмістом у крові протромбіну, але й різноманітні паренхіматозні кровотечі при нормальному вмісті протромбіну в крові. Виробництво метил-нафтохінону було налагоджено на Уфимському вітамінному заводі (БАРСР) та випущено під назвою «Вітамін К₃». Клінічні дослідження проводилися на базі низки госпіталів та спеціалізованих лікарень м. Уфи. Подальші дослідження дозволили встановити, що за допомогою вітаміну К₃ можна припиняти паренхіматозні кровотечі як після поранень і операційного втручання, так і кровотечі при хворобах, коли порушується цілісність кровоносних капілярів (кровотечі носові, гінекологічні, легеневі при туберкульозі та ін.). Академік О. В. Палладін, к.б.н. Б. Й. Хайкіна та І. М. Надлер виявили здатність вітаміну К₃ також прискорювати загоєння ран, лікувати стоматити і подібні захворювання. Вищезазначені дослідження дали можливість широко впровадити застосування вітаміну К₃ в евакогоспіталях та клініках.

З метою поширення використання вітаміну К₃ в хірургічній та терапевтичній практиці акад. О. В. Палладін розробив новий водорозчинний аналог вітаміну К – речовину, що має структуру бісульфітного комплексу. Новий препарат отримав назву «Вікасол». Дослідження, проведені на базі госпіталів і клінік, довели,

що вікасол подібно до вітаміну К₃ припиняє паренхіматозні кровотечі, прискорює загоєння пролежнів і старих ран, проте має низку переваг перед вітамінами К та К₃, оскільки є розчинним у воді, не руйнується при освітленні і не справляє негативного впливу на слизові оболонки.

15–17 травня 1943 р. АН УРСР та Наркомздорів'я БАРСР була скликана конференція, присвячена результатам досліджень вітаміну К₃. Учасники конференції відзначили важливе значення роботи акад. О. В. Палладіна у вивченні властивостей і клінічного використання вітаміну К₃, вікасолу та його синтезу, організацію виробництва вітаміну на Уфимському вітамінному заводі і впровадження результатів досліджень у лікувальну практику.

Академік О. В. Палладін особисто виїздив на фронт, де в прифронтових шпиталях застосовували його винахід, що швидко зупиняв кровотечі поранених бійців. В установах м. Київ за цим напрямом у 1944 р. розпочалися дослідження з використання вікасолу для зупинки кровотеч у гінекологічній та акушерській практиці. – Док. № 115.

Джерела та літ.: Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 173, арк. 66–68; оп. Планова комісія, спр. 142, арк. 5, 9–15; спр. 166, арк. 67–68, 73; До 90-річчя Інституту біохімії імені академіка О. В. Палладіна НАН України: коротко про історію і досягнення. Директор Інституту академік НАН України Сергій Васильович Комісаренко розповідає [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.biochemistry.org.ua/index.php/uk/do-nashikh-yuvilejiv/5265-do-90-richchya-institutu-biokhimiji-imeni-akademika-ov-palladina-nan-ukrajini-kоротко-pro-istoriyu-i-dosyagnennya-direktor-institutu-akademik-nan-ukrajini-sergij-vasilovich-komisarenko-rozpovidae>; Меморіальний музей О. В. Палладіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.biochemistry.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2052&Itemid=691&lang=uk.

48. Роботи Інституту електрозварювання АН УРСР... по автоматичному електрозварюванню. Місцем розташування Інституту електрозварювання АН УРСР в евакуації під час Другої світової війни стало м. Нижній Тагіл (Свердловська обл., РРФСР). В умовах війни основним науковим завданням інституту уряд поставив вдосконалення автоматичного електродугового зварювання під шаром флюсу і розвиток механізації та автоматизації процесів складання вузлів машин та зварювання. Ці проблеми розроблялися та впроваджувалися під безпосереднім керівництвом директора інституту акад. Є. О. Патона.

Роботи відбувалися за такими напрямками: «Розробка проблем автоматичного зварювання під шаром флюсу», «Розроблення проблем газового різання із зварювання броні», «Розроблення проблем ручного зварювання і електродної справи». Увага вчених зосереджувалася на максимальному спрощенні технології виробництва, оскільки основною робочою силою на тилових підприємствах були жінки, молодь і люди похилого віку.

Завдяки зусиллям колективу інституту було розроблено та впроваджено у виробництво новий спосіб зварювання танкових корпусів, що дало можливість докорінно змінити технологію виробництва танків і поставити їх випуск «на потік». Метод зварювання під флюсом впровадили у виробництво понад 40 підприємств СРСР. За час війни трудомісткість виготовлення одного танку скоротилася у 2,4 рази, а вартість – майже удвічі. 2 березня 1943 р. Є. О. Патону першому з українських

академіків було присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці. Подальші дослідження інституту спрямовувалися на впровадження автоматичного зварювання на підприємствах, що починали діяти на визволених територіях України, та на діючих заводах СРСР. У післявоєнний період створювалися нові індустріальні способи зварювання труб, магістральних трубопроводів, негабаритних резервуарів, доменних комплексів, вводились у дію установки для автоматичного зварювання на заводах Придніпров'я й Донбасу. – Док. № 115.

Джерела та літ.: Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 173, арк. 11–12; оп. Планова комісія, спр. 165, арк. 50–62; спр. 295, арк. 82; 5 березня 2015 року виповнилось 145 років з дня народження Євгенія Оскаровича Патона – видатного вченого в галузі зварювання й мостобудування, засновника Інституту електрозварювання АН України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://paton.kiev.ua/ru/component/content/article/1153-145paton>; Как варилось оружие Победы – Т-34 в Нижнем Тагиле [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://regnum.ru/news/it/2027422.html>.

49. Збірник з історії України в документах і матеріалах – серія видань «Історія України в документах і матеріалах», підготовку яких з метою представлення джерел з історії України здійснював у 1938–1941 рр. Інститут історії України АН УРСР. До нього увійшли архівні документи та наукові матеріали, розміщені за хронологічно-тематичним принципом. Опубліковано лише дві книги серії – т. 1 та т. 3.

У т. 1 «Київська Русь і феодальні князівства XII–XIII століть» представлено 123 документи – від перших відомих історичних джерел про розселення східних слов'ян (V ст. до н. е.) до періоду Київської Русі та феодальних князівств XII–XIII ст. Основними джерелами стали літописи, у яких подано відомості про боротьбу проти печенігів, половців, німецьких рицарів, монголо-татар та ін., про міжусобні війни між князями. До інших джерел належать твори авторів Стародавньої Греції, східних та західноєвропейських країн, що містять географічні дані про територію Русі, інформацію про населення, звичаї, а також билини, історичні народні пісні. До довідкового апарату першого тому увійшли: хронологія подій, генеалогічні таблиці, покажчики найголовніших імен та географічних назв, тлумачний словник деяких слів і зворотів. Упорядкування книги здійснив історик, археограф, с.н.с., згодом завідувач сектору Інституту історії України АН УРСР д.і.н. М. Н. Петровський (з 1945 р. – член-кореспондент АН УРСР). Відповідальний редактор – С. М. Белоусов. Книгу опубліковано Видавництвом АН УРСР (м. Київ) у 1939 р., обсяг – 293 с., тираж – 5800 примірників. У 1946 р. цей том було перевидано у видавництві «Радянська школа» обсягом 309 с., тиражем 5700 примірників.

До т. 3 «Визвольна боротьба українського народу проти гніту шляхетської Польщі і приєднання України до Росії (1569–1654 роки)» увійшли 206 документів періоду від Люблінської унії до приєднання України до Росії включно (однак перший документ у збірнику датовано 7 травня 1573 р.). У томі представлено польські джерела (постанови польського сейму з земельних питань, грамоти короля Сигізмунда III, інвентарі сіл, інструкції, договори, листи, заповіти тощо), російські урядові документи, історичні свідчення різних авторів. До видання увійшли документи з фондів Державного архіву феодально-кріпосницької епохи у м. Москва (нині – Російський державний архів давніх актів, РФ), Київського центрального архіву давніх актів (у 1943 р. був влитий як відділ до складу ЦДІА України у

м. Київ), відділу рукописів Бібліотеки АН УРСР (нині – Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського). Документи, що були написані іноземною мовою або в російському перекладі, – перекладені українською мовою зі збереженням тогочасного стилю. Після документів у томі подано хронологію історичних подій. Укладачі тому – д.і.н. М. Н. Петровський та співробітник кафедри історії СРСР Ленінградського державного університету В. К. Путілов; відповідальний редактор тому – С. М. Белоусов. Оpubліковано у Видавництві АН УРСР у 1941 р. обсягом 292 с., тиражем 10 000 примірників. – *Док. № 117*.

Джерела та літ.: Історія України в документах і матеріалах. Т. 1 : Київська Русь і феодальні князівства XII–XIII століть. – Київ : Видавництво АН УРСР, 1939. – 293 с.; Історія України в документах і матеріалах. Т. 3 : Визвольна боротьба українського народу проти гніту шляхетської Польщі і приєднання України до Росії (1569–1654 рр.). – Київ : Видавництво АН УРСР, 1941. – 292 с.; Юркова О. В. Історія України в документах і матеріалах // Енциклопедія історії України: Т. 3 : Е–Й. – Київ : Наукова думка, 2005. – С. 634.

ФОТОДОКУМЕНТИ

1. Будівля Української академії наук. Київ, вул. Велика Володимирська, № 54, [1919–1921 рр.].

Джерело: Відділ архівних наукових фондів рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, ф. 13, од. зб. 504, арк. 11.

2. Директор Акліматизаційного саду УАН акад. М. Ф. Кашенко (другий ряд, 2-й справа) із співробітниками та практикантами саду. Київ, 29 липня 1919 р.

Джерело: ІА НБУВ, ф. 11, оп. 2, спр. 37, арк. 1.

3. Експозиція Всеукраїнського археологічного комітету ВУАН. Київ, 1925 р.
Джерело: ІР НБУВ, ф. 278, од. зб. 982, арк. 1.

4. Експедиція співробітників ВУАН до Державного рибного заповідника «Конча-Заспа». Зліва направо, перший ряд: нештатний постійний співробітник Дніпровської біологічної станції Ю. М. Марковський (2-й), директор Дніпровської біологічної станції Д. С. Белінг (3-й); другий ряд: директор Інституту біології ім. Ф. З. Омельченка ВУАН акад. І. І. Шмальгаузен (1-й), нештатний постійний співробітник Дніпровської біологічної станції В. В. Совинський (2-й). *Конча-Заспа, 1926 р.*

Джерело: ІР НБУВ, ф. 49, од. зб. 1167 «Альбом фотографій заповідника Конча-Заспа», арк. 28.

5. Виставкова зала Національного геологічного музею УСРР при ВУАН. Київ, 1927 р.
Джерело: Історія становлення Геологічного музею. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.museumkiiev.org/Geology/history_geo.html.

6. Урочисте відкриття Науково-дослідної кафедри єврейської культури ВУАН. Зліва направо: президент ВУАН акад. В. І. Липський та керівник кафедри Й. І. Ліберберг. Київ, 1927 р.

Джерело: Історія Національної академії наук України 1924–1928: документи і матеріали. – Київ, 1998. – С. 550; Иосиф Либерберг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newswe.com/Johnie/194/Libernerg1.jpg>.

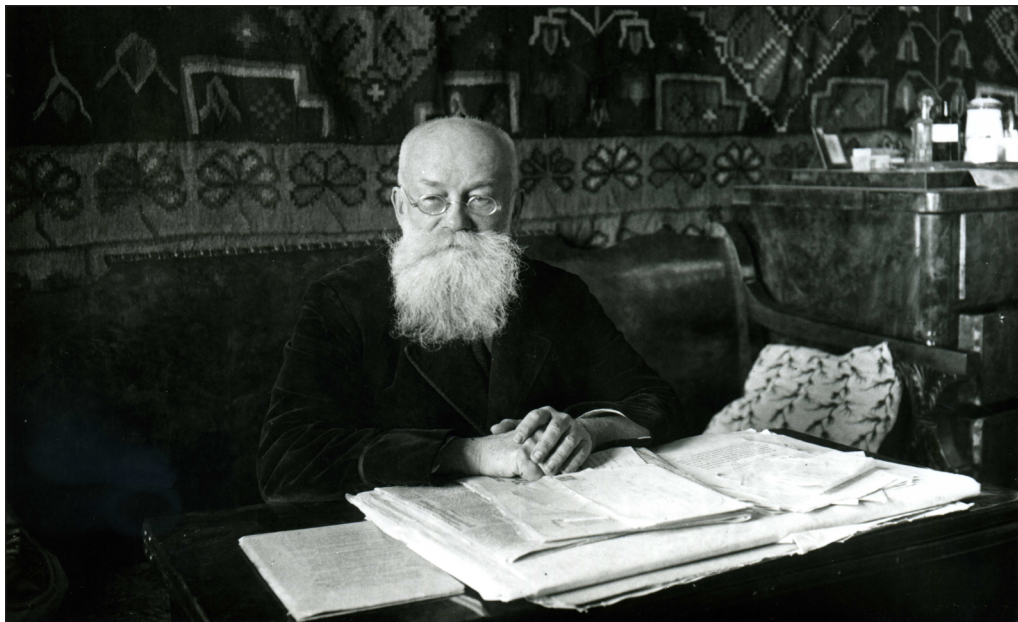

7. Експедиція акад. В. І. Вернадського (перший справа) до озера Заспа. *Конча-Заспа*, 26 серпня 1928 р.

Джерело: ІР НБУВ, ф. 49, од. зб. 1167 «Альбом фотографій заповідника Конча-Заспа», арк. 28; Шарлемань Н. В. Природа и люди Киевской Руси. Воспоминания. Автобиографии. Переписка. – Киев : ВД «Простір», 2014. – С. 21.

Від упорядників: У джерелах та літературі ця фотографія невірно датована 1926 р. Згідно із щоденником В. І. Вернадського та його листами до дружини вчений перебував у Кончі-Заспі упродовж 25–27 серпня 1928 р.

Дивись: Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського. – Т. 2 : Володимир Іванович Вернадський. Листування з українськими вченими. – Кн. 1 : Листування : А–Г. – Київ, 2011. – С. 621; Вернадский Владимир Иванович. Дневники 1926–1934. – Москва, 2001. – С. 85–86, 125.

8. Керівник історичних установ ВУАН акад. М. С. Грушевський за роботою у власному кабінеті. Київ, вул. Паньківська, 9, [1928–1930 рр.].
Джерело: ІР НБУВ, ф. Х, од. зб. 30701а, арк. 8.

9. Приватна бібліотека акад. М. С. Грушевського. Київ, вул. Паньківська, 9, [1928–1930 рр.].
Джерело: ІР НБУВ, ф. Х, од. зб. 30701а, арк. 4.

10. Завідувач відділу загальної геології Національного геологічного музею УСРР при ВУАН В. В. Різниченко за роботою. Київ, 1928 р.
Джерело: ІР НБУВ, ф. 292, од. зб. 500, арк. 2.

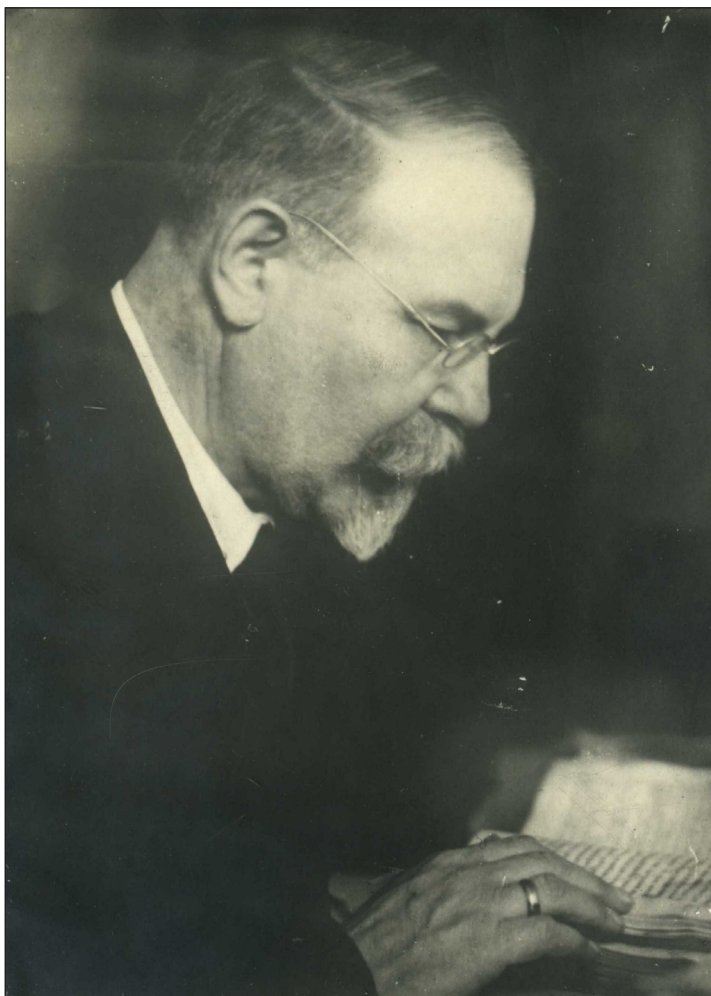

11. Співробітниця Акліматизаційного саду ВУАН біля вирощеної катальпи Бунге (Catalpa bungei С. А. Мау). Київ, 26 липня 1929 р.
Джерело: ІА НБУВ, ф. Акліматизаційний сад (в опрацюванні).

12. Президент ВУАН акад. Д. К. Заболотний в лабораторії Інституту мікробіології та епідеміології Наркомату освіти УСРР. Київ, 1929 р.

Джерело: Відділ архівних наукових фондів рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, ф. 13, од. зб. 499, арк. 15; Мацелюх Б. Данило Кирилович Заболотний. «Діти мої дорогі, любіть науку і правду» (до 150-річчя від дня народження) // Світогляд. – 2016. – № 5. – С. 33.

13. Академік В. М. Перетц під час наукової роботи зі стародруками. [1920-ті рр.].
Джерело: ІР НБУВ, ф. 243, од. зб. 1369, арк. 1.

14. Експозиції Музею мистецтв ВУАН (нині – Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків). Київ, [1920-ті рр.].

Джерело: Відділ архівних наукових фондів рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, ф. 13, од. зб. 495, арк. 20–21.

15. Науковий співробітник Кабінету музичної етнографії ВУАН Ф. Г. Маковський за роботою. Київ, 1932 р.

Джерело: Відділ архівних наукових фондів рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, ф. 6, од. зб. 258, арк. 8.

16. Лаборант Державного музично-драматичного інституту імені М. В. Лисенка К. Червінський за роботою в Кабінеті музичної етнографії ВУАН. Київ, 1932 р.

Джерело: Відділ архівних наукових фондів рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, ф. 6, од. зб. 258, арк. 9.

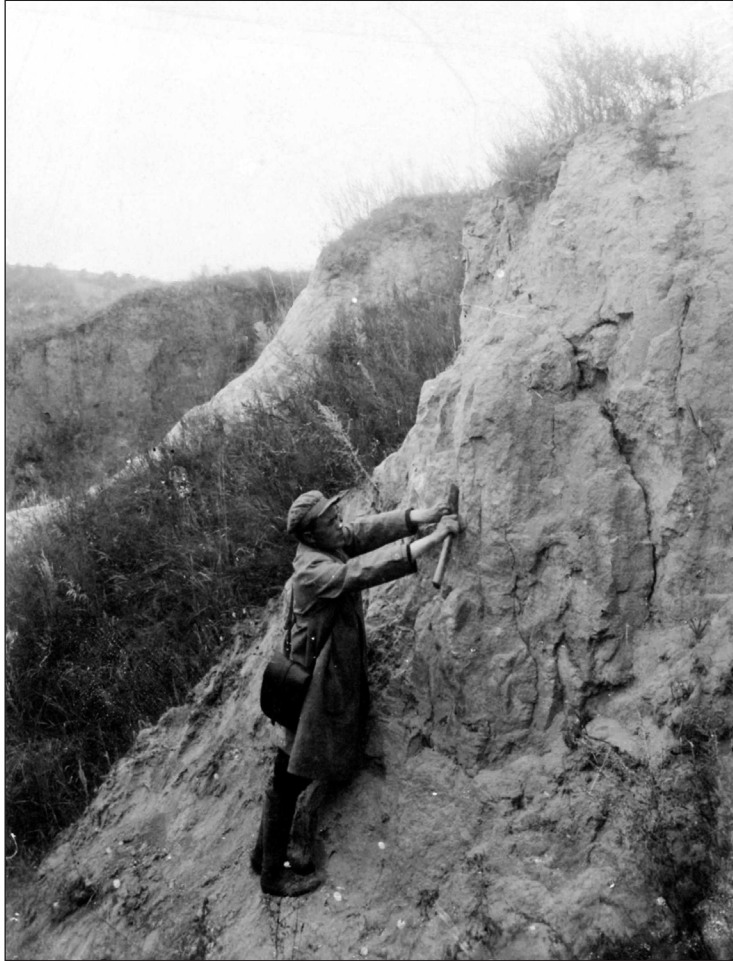
17. Науковий співробітник Кабінету музичної етнографії ВУАН В. Й. Харків за роботою. Київ, 1932 р.

Джерело: Відділ архівних наукових фондів рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, ф. 6, од. зб. 258, арк. 6.

18. Експозиція «Всеукраїнська академія наук на сучасному етапі» в Музеї українських діячів науки та мистецтва ВУАН. Київ, 1932 р.

Джерело: ІР НБУВ, ф. X, од. зб. 30886, додаток, арк. 2.

19. Аспірант відділу палеонтології і стратиграфії Українського науково-дослідного геологічного інституту ВУАН І. Г. Підплічко під час збору геологічного і палеонтологічного матеріалу для Південно-Київської комплексної експедиції, організованої Зоолого-біологічним інститутом ВУАН. [Смілянський р-н (нині – Черкаська обл.)], весна 1933 р.

Джерело: ІА НБУВ, ф. 139, оп. 5, спр. 5, арк. 1.

20. Участь президента ВУАН акад. О. О. Богомольця (зліва направо, другий ряд, 1-й) та акад. М. Д. Стражеска (другий ряд, 2-й) у Другій обласній науковій конференції лікарів Чернігівщини. *Чернігів, 15–17 червня 1934 р.*

Джерело: ІА НБУВ, ф. 36, оп. 1, спр. 34, арк. 1.

21. Співробітники відділу стародруків Бібліотеки ВУАН за роботою з книгознавцем, літературознавцем, бібліографом, палеографом, доктором філологічних наук С. І. Масловим. Зліва направо: завідувач відділу стародруків Б. І. Зданевич, невідома особа, С. І. Маслов, невідома особа. *Київ, 4 грудня 1934 р.*

Джерело: ІР НБУВ, ф. 169, од. зб. 158, арк. 9.

22. Завідувач відділу фауністики і систематики Зоолого-біологічного інституту ВУАН д.б.н. В. О. Караваєв за роботою в лабораторії. Київ, [1930–1934 рр.].

Джерело: Колекція фотодокументів бібліотеки Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України.

23. Завідувач відділу стародруків Бібліотеки УАН Б. І. Зданевич за роботою. Київ, вересень 1935 р.

Джерело: ІР НБУВ, ф. 33, од. зб. 4143, арк. 2.

24. На математичному семінарі в Інституті математики УАН. Зліва направо, перший ряд: бібліотекар М. А. Бик, директор інституту акад. Д. О. Граве, проф. Римського університету, член Національної академії деї Лінчеї Тулліо Леві-Чивіта, завідувач сектору математичного аналізу акад. Г. В. Пфейффер, завідувач відділу математичної статистики акад. М. П. Кравчук, учений секретар інституту чл.-кор. М. Х. Орлов; другий ряд – завідувач відділу механіки д.ф.-м.н. Ю. Д. Соколов, завідувач сектору чл.-кор. В. Є. Дяченко, н.с. К. А. Бреус, н.с. відділу математичної статистики к.м.н. В. І. Можар, н.с. к.м.н. О. С. Сморгоржевський, с.н.с. д.м.н. Є. Я. Ремез, с.н.с. к.м.н. А. Л. Наумов, н.с. Й. Б. Погребиський. Київ, червень 1935 р.

Джерело: Інститут математики. – Київ : Наукова думка, 1988. – С. 10.

25. Директор Зоолого-біологічного інституту УАН акад. І. І. Шмальгаузен з співробітниками відділу експериментальної морфології. Зліва направо, перший ряд: с.н.с. д.б.н. М. І. Драгомиров, Т. А. Андронікашвілі, м.н.с. К. І. Сингаєвська, н.с. Н. П. Бордзиловська, І. І. Шмальгаузен; другий ряд: Н. І. Тарнавська, д.б.н. проф. Б. І. Балінський. *Київ, 1935 р.*

Джерело: Відділ еволюційної морфології хребетних. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.izan.kiev.ua/deps/depmorph-h.htm>.

26. Старший науковий співробітник Інституту фізики АН УСРР П. Г. Борзяк під час проведення наукових досліджень. *Київ, квітень 1936 р.*
Джерело: ІА НБУВ, ф. 61, оп. 1, спр. 113, арк. 1.

27. Учасники археологічних розкопок Десятинної церкви під керівництвом ученого секретаря Інституту історії матеріальної культури АН УРСР Ф. М. Мовчанівського (третій ряд, 1-й справа). *Київ, 1937 р.*
Джерело: Мовчанівський Теодосій Миколайович. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://my.berdychiv.in.ua/images/postati/postaty_movchanivskiy.htm.

28. Директор Інституту мікробіології та епідеміології ім. Д. К. Заболотного АН УРСР П. Ю. Марусенко (у центрі) та завідувач відділу медичної мікробіології інституту д.б.н. В. Г. Дроботько (справа) на виїзді по дослідженню невідомого захворювання у коней, яке пізніше отримало назву – стахіботріотоксикоз. [Київська обл.], [весна 1938 р.].

Джерело: ІА НБУВ, ф. 21, оп. 2, спр. 100, арк. 1.

29. Онук видатного українського письменника Т. Г. Шевченка Т. П. Шевченко дарує співробітникам АН УРСР історичний документ про перебування Т. Г. Шевченка у с. Качанівка Чернігівської області. Зліва направо: Т. П. Шевченко, м.н.с Інституту української літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР П. Ф. Гонтаренко та с.н.с. Інституту українського фольклору АН УРСР Д. О. Кушнарєнко. Київська обл., Вільшанський р-н, с. Шевченкове, 26 серпня 1938 р.

Джерело: Відділ архівних наукових фондів рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, ф. 8. од. зб. 916, арк. 1.

30. Старший науковий співробітник Інституту українського фольклору АН УРСР Д. О. Кушнарєнко записує спогади про видатного українського письменника Т. Г. Шевченка у сучасника письменника 98-річного Ісаака Маломужу. Київська обл., Вільшанський р-н, с. Шевченкове, 26 серпня 1938 р.

Джерело: Відділ архівних наукових фондів рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, ф. 8. од. зб. 914, арк. 1.

31. Завідувач Зоологічного музею Зоолого-біологічного інституту АН УРСР д.б.н. М. В. Шарлемань (за столом) зі співробітниками в лабораторії. Київ, [1934–1938 рр.].
Джерело: ІР НБУВ, ф. 49, од. зб. 1167, арк. 43.

32. Старший науковий співробітник сектору пісенно-музичного фольклору Інституту українського фольклору АН УРСР М. П. Гайдай записує на фонограф зразки фольклору від учасників Першої республіканської наради збирачів та творців фольклору. *Київ, листопад 1938 р.*

Джерело: Відділ архівних наукових фондів рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, ф. 8. од. зб. 931, арк. 21.

33. Учасники Першої республіканської наради кобзарів та лірників, організованої Інститутом українського фольклору АН УРСР. Зліва направо, перший ряд: кобзар Н. Є. Дудка, кобзар Ф. Д. Кушнерик, лірник О. М. Додатко, директор інституту акад. Ю. М. Соколов; другий ряд: невстановлена особа, композитор, педагог, музичний і громадський діяч с.н.с. Л. М. Ревуцький, завідувач сектору музично-пісенного фольклору М. О. Грінченко. *Київ, 15 квітня 1939 р.*

Джерело: Відділ архівних наукових фондів рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, ф. 36, од. зб. 760, арк. 3.

34. Завідувач відділу механіки розвитку і порівняльної зоології Інституту зоології АН УРСР д.б.н. Б. І. Балінський за роботою в лабораторії. *Kiїв, 1939 р.*

Джерело: Korzh V. Boris Balinsky: transition from embryology to developmental biology // BioEssays. – 2005. – № 27 (9). – P. 971.

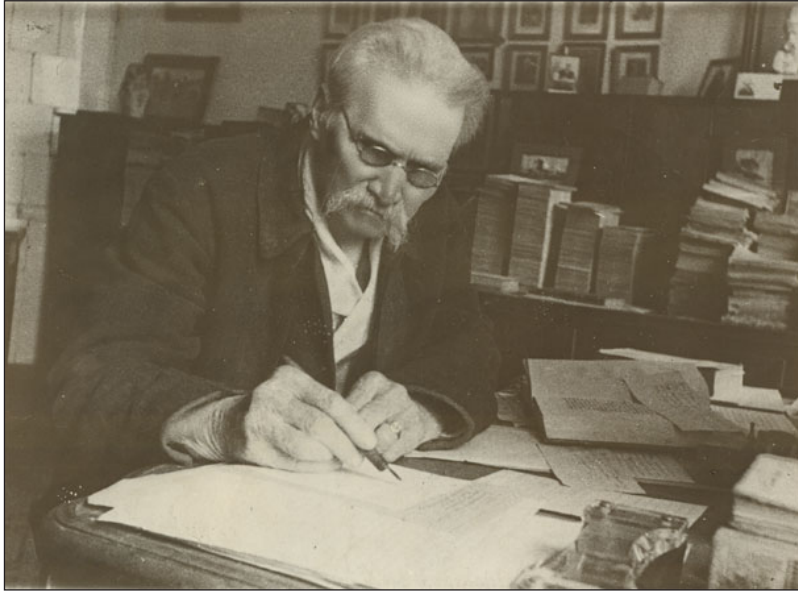
35. Співробітники Інституту українського фольклору АН УРСР за роботою. Зліва направо: завідувач сектору музично-пісенного фольклору М. О. Грінченко, завідувач сектору оповідального фольклору П. Д. Павлій, аспірантка Г. С. Сухобрус та заступник директора інституту Ф. І. Лавров. *Київ, 1939 р.*

Джерело: Відділ архівних наукових фондів рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, ф. 8. од. зб. 934, арк. 1.

36. Співробітники Інституту зоології АН УРСР на науковій нараді. *Київ, [1930-ті рр.]*.

Джерело: Колекція фотодокументів бібліотеки Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України.

37. Академік ВУАН Д. І. Яворницький в робочому кабінеті. *Дніпро*, [1930-ті рр.].
Джерело: Dmytro Javornyckyj u vlasnomu kabinetі 1930-ti roky.jpg. [Електронний ресурс]. –
Режим доступу: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/uk/8/81/Dmytro_Javorny%C4%87kyj_u_vlasnomu_kabinetі_1930-ti_roky.jpg.

38. Член-кореспондент С. І. Маслов (зліва направо, 1-й) та акад. О. І. Білецький за редагуванням I тому «Підручника з історії української літератури». *Київ*, липень 1939 р.
Джерело: ІР НБУВ, ф. 33, од. зб. 4083, арк. 1.

39. Зустріч співробітників Інституту українського фольклору АН УРСР з науковцями Західних областей України. Зліва направо, перший ряд: акад. М. С. Возняк, акад. Ф. М. Колесса, директор Львівської філії Бібліотеки АН УРСР акад. В. Г. Щурат, акад. К. Й. Студинський, директор Інституту українського фольклору АН УРСР акад. Ю. М. Соколов. Київ, 1939 р.

Джерело: Відділ архівних наукових фондів рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, ф. 8. од. зб. 935, арк. 1.

40. Академіки Л. А. Булаховський та М. Я. Калинович (зліва направо, перший ряд) зі своїми аспірантами. Київ, 2 січня 1940 р.

Джерело: ІР НБУВ, ф. 169, од. зб. 158, арк. 4.

41. В Інституті української літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР. Зліва направо, перший ряд: директор Інституту українського фольклору АН УРСР акад. Ю. М. Соколов, с.н.с. Інституту мовознавства АН УРСР акад. Л. А. Булаховський; другий ряд: директор Інституту мовознавства АН УРСР акад. М. Я. Калинович, директор Інституту української літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР акад. О. І. Білецький. Київ, 2 січня 1940 р.

Джерело: ІР НБУВ, ф. 169, од. зб. 158, арк. 8.

42. Казкар М. І. Бойко та науковий співробітник Інституту українського фольклору АН УРСР П. Д. Павлій під час запису казок на Першій Республіканській нараді казкарів і колгоспних поетів. Київ, грудень 1940 р.

Джерело: Відділ архівних наукових фондів рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, ф. 8, од. зб. 978, арк. 1.

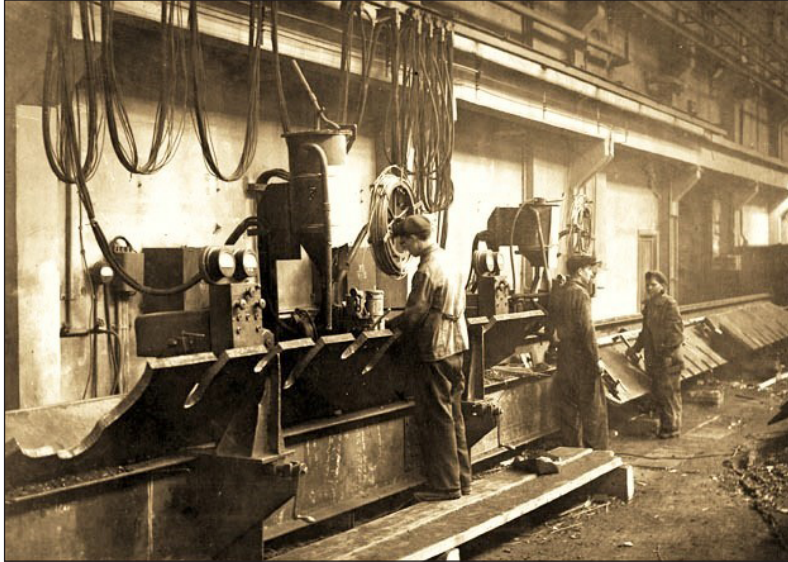
43. Бесіда директора Інституту українського фольклору АН УРСР акад. Ю. М. Соколова з розповідачками – учасницями Всесоюзної наради по фольклору. Москва, 1940 р.

Джерело: Відділ архівних наукових фондів рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, ф. 8, од. зб. 985, арк. 3.

44. Зустріч науковців з нагоди відзначення 60-річного ювілею президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця. Зліва направо: завідувач відділу патофізіології Інституту клінічної фізіології АН УРСР чл.-кор. М. М. Сиротинін, завідувач групи відділу патофізіології Інституту клінічної фізіології АН УРСР чл.-кор. Н. Б. Медведєва, с.н.с відділу патофізіології Інституту клінічної фізіології АН УРСР д.б.н., д.мед.н. Н. Д. Юдіна, завідувач кафедр патофізіології Ленінградського педіатричного медичного інституту та Ленінградського санітарно-гігієнічного медичного інституту д.б.н., д.мед.н. проф. Л. Р. Перельман, завідувач групи з вивчення діагностичного та прогностичного значення тестів та стану фізіологічної системи сполучної тканини Інституту клінічної фізіології АН УРСР чл.-кор. Р. Є. Кавецький, О. О. Богомолець, завідувач відділу експериментальної морфології Інституту експериментальної біології і патології чл.-кор. Є. О. Татаринів. *Київ, 25 травня 1941 р.*

Джерело: ІА НБУВ, ф. 36, оп. 1, спр. 35, арк. 2.

45. Автоматичне зварювання бортів танку Т-34 зварювальними головками, розробленими директором Інституту електрозварювання АН УРСР акад. Є. О. Патоном. *РРФСР, м. Нижній Тагіл, 1942 р.*

Джерело: Танкоград. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.alfa-industry.ru/news/104/2648/>.

46. Перший у світі конвеєр з виробництва бронекорпусів танків, сконструйований з ініціативи директора Інституту електрозварювання АН УРСР акад. Є. О. Патона на заводі № 183 в м. Нижній Тагіл. *РРФСР, м. Нижній Тагіл, 1942 р.*

Джерело: Танкоград. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.alfa-industry.ru/news/104/2648/>.

47. Участь директора Інституту історії України АН УРСР чл.-кор. М. Н. Петровського у роботі Всеслов'янського комітету. Зліва направо: М. Н. Петровський, член Верховного Суду Української РСР С. А. Ковпак, голова комітету О. С. Гундоров та ін. РРФСР, Москва, 10 жовтня 1944 р.

Джерело: ІА НБУВ, ф. 230, оп. 1, спр. 89, арк. 2.

48. Робоче засідання у Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця. Зліва направо, перший ряд: директор Ботанічного саду АН УРСР акад. М. М. Гришко, голова Аспірантської комісії АН УРСР акад. О. М. Динник, голова Відділу суспільних наук АН УРСР акад. М. В. Птуха, О. О. Богомолець, директор Інституту математики АН УРСР акад. М. О. Лаврентьєв. Київ, [1944 р.].

Джерело: ІА НБУВ, ф. 36, оп. 1, спр. 38, арк. 1.

49. На науковій нараді директор Інституту електрозварювання АН УРСР акад. Є. О. Патон, директор Лабораторії проблем швидкісних машин і механізмів АН УРСР акад. Г. Ф. Прокура, директор Інституту зоології АН УРСР акад. Д. К. Третьяков, директор Ботанічного саду АН УРСР акад. М. М. Гришко. Київ, [1944–1945 рр.].

Джерело: ІА НБУВ, ф. 12, оп. 1, спр. 11, арк. 2.

50. Директор Інституту фізики АН УРСР акад. О. І. Лейпунський (справа) в лабораторії. Київ, [1944–1945 рр.].

Джерело: Центральний державний кінофотофоноархів України імені Г. С. Пшеничного, од. обл. 0-205066; Історія Національної академії наук України. 1941–1945. – Частина 2: додатки. – Київ, 2007. – С. 711.

51. Участь чл.-кор. М. Н. Петровського (зліва направо, перший ряд, 1-й) у складі урядової делегації УРСР на установчій конференції зі створення Організації Об'єднаних Націй. США, м. Сан-Франциско, 7 травня – 26 червня 1945 р.
Джерело: ІА НБУВ, ф. 230, оп. 1, спр. 92, арк. 32.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- Абрамов В. – 468
Абрамович Д. І. – 172, 859
Абрамович Ю. М. – 366
Авдєєв – 496
Авраменко Г. А. – 854
Авраменко Н. Г. – 853
Агієнко О. О. – 496
Агол І. І. – 583, 637, 638
Адольф – 355
Адріанова (Адріанова) В. П. – 172, 173, 228, 237, 262, 302
Айзенберг В. Н. – 699
Айзеншток І. Я. – 719, 833, 856, 857
Алексєєва-Юневич (Алексєєва) М. П. – 496
Алешин О. Н. – 496
Алешо О. Г. – 87, 106, 138, 834, 835
Алчевська Г. О. – 496
Алчевська Х. Д. – 831
Алчевський І. О. – 496
Альбиковський М. К. – 496
Амбургер В. П. – 563
Амвросимова П. Т. – 496
Андерсен Г. Х. – 831
Андерсон О. М. – 48
Андрєєв В. М. – 452
Андрієвська О. Т. – 84, 109
Андрієвський О. Ю. – 267, 403–406, 848
Андрієнко – 496
Андрієнко М. І. – 164
Андріяшев О. М. – 346
Андріяшев О. Т. – 496
Андронікашвілі Т. А. – 890
Андрусов М. І. – 217
Антипович К. Є. – 362, 493, 538, 539
Антонович В. Б. – 5, 37, 38, 56, 57, 61, 87, 113, 118, 143, 177, 184, 233, 304, 331, 334, 352, 401, 496, 830, 834, 839, 857
Антонович-Мельник (Антонович, Антоновичева, Мельник-Антонович) К. М. – 37, 62, 87, 89, 113, 118, 144, 177, 184, 276, 307, 334
Аплаксина О. І. – 689
Апостол Д. – 130, 159
Аппель П. Е. – 847
Аргіропуло А. І. – 246
Ардашева П. М. – 545
Артем'євський О. П. – 65, 120, 126, 151
Артемський А. Я. – 24
Артоболовський В. М. – 42, 93
Архимович О. З. – 69, 123, 150, 187
Афанасєєв М. М. – 447
Ахієзер Н. І. – 148, 239
Ацци А. – 526
Бабенко В. О. – 854
Бабич – 355
Бабій А. М. – 356
Бабко А. К. – 624, 819
Багалій Д. І. – 12, 14, 25, 36–38, 51, 54, 56, 59, 61, 62, 80, 82, 83, 87, 99, 105, 107, 112, 113, 199, 206, 260, 261, 273, 291, 305, 360–362, 491, 492, 537, 833, 834, 856–858, 861
Багалій-Татарінова О. Д. – 361, 362
Багдасар'янц Г. Я. – 469
Базилевич А. В. – 123
Базилевич В. І. – 254, 286, 287
Базилевич В. М. – 206, 344, 840, 841
Базилевич І. В. – 575, 576
Базилевич І. М. – 224
Байдаковський П. Х. – 497
Балика Д. А. – 395
Балінський Б. І. (Балинский Б. И.) – 247, 314, 338, 374, 463, 464, 567, 637, 890, 896
Балінський І. М. – 101, 131, 194, 224, 256, 285, 321
Балов В. І. – 720
Балясний А. Д. – 288
Банковський В. О. – 563
Баранова М. І. – 151
Баранович О. І. – 494, 538
Барасенко М. А. – 295
Барбарич А. І. – 865

- Барвінок В. І. – 62, 88, 115, 144, 235, 237, 359, 399, 400, 498, 499, 513
 Барвінок Ганна – 857
 Барвінський В. О. – 285
 Барик С. В. – 356
 Бах О. М. – 664
 Бахмач А. Ю. – 388
 Безбородько М. І. – 839
 Безвенгліньський Б. П. – 389
 Безпалов Р. А. – 223, 224, 254, 286
 Безсмертна М. І. – 127, 157
 Белінг Д. Є. – 42, 156, 157, 207, 221, 247, 248, 262, 283, 308, 315, 339, 370, 386, 387, 416, 417, 463, 464, 467, 468, 530, 531, 642, 644, 646, 854, 855, 861, 862, 876
 Бем А. Л. – 62
 Бергельсон Д. Р. – 752
 Беренштейн В. Л. – 497
 Беринда П. – 173
 Беркут Л. М. – 846
 Берло Г. Л. – 113
 Бернштейн Д. Й. – 577, 578
 Бернштейн С. Н. – 199, 362, 842, 843, 851
 Берсен О. – 425
 Белінський В. Г. – 685
 Белоусов С. М. – 872, 873
 Белянкін Ф. П. – 240, 447, 822, 830
 Бик М. А. – 149, 238, 280, 311, 316, 889
 Биковський Л. – 830
 Біла Г. Д. – 515
 Білановський І. Д. – 369
 Білецька В. Ю. – 854
 Білецький О. І. – 628, 816, 833, 857, 867, 898, 900
 Білецький С. – 289, 325
 Білий В. В. – 403–405, 853, 854
 Білий М. Д. – 464, 531, 642, 707, 862
 Білик Г. І. – 572
 Білімович А. Д. – 851
 Білінський М. І. (діяч рев. руху) – 497
 Білінський М. І. (краєзнавець) – 839
 Білозерський В. М. – 214
 Білозерський М. М. – 497
 Білоцерківська К. І. – 354, 356, 400, 401, 499
 Біляшівський М. Ф. – 36, 60, 86, 111, 138, 178, 236, 262, 266, 421, 834, 840
 Блайков І. – 686
 Бобир-Бухановський Л. М. – 225, 323
 Бобровський С. – 497
 Бованенко Д. Е. – 483
 Богданов В. В. – 207
 Богданов С. М. – 66
 Боголепов М. О. – 91
 Боголюбов М. М. – 239, 280, 337, 445, 517–519, 576, 818, 830, 843
 Богомолець О. О. (Богомолець А. А.) – 15–17, 25, 26, 28, 482, 516, 575, 582, 610, 674, 753, 759, 776, 800, 802, 804, 822, 861, 867, 887, 902, 904
 Богомолець С. М. – 497
 Божко Л. – 840
 Бойко В. С. – 857
 Бойко М. І. – 901
 Болтенко М. Ф. – 346, 389, 400, 499, 500
 Бондаренко В. В. – 686
 Бондарчук В. Г. – 819
 Бонташ П. К. – 100, 130, 162
 Бордиловська Н. П. – 220, 247, 314, 374, 568, 890
 Бордиловський Є. І. – 68, 122, 155, 456, 865
 Бордиловський Л. І. – 131
 Боржковський С. Є. – 567,
 Борзяк П. Г. – 27, 891
 Борисенок С. Г. – 100, 162, 194, 224, 256, 285, 286, 322, 343, 344
 Боркусевич С. Й. – 860
 Боровський М. Й. – 497
 Бородін І. П. – 228
 Боруковський В. В. – 497
 Боцяновський В. Ф. – 172
 Бошко В. І. – 483
 Бракер Н. А. – 349, 350
 Бранднер Л. К. – 497
 Бреус К. А. – 889
 Бречкевич М. В. – 853
 Бродський Д. П. – 299
 Бродський О. І. – 698, 818
 Брок О. – 198
 Брунст В. В. – 247, 314, 374

- Брюховецький І. – 130
 Брянцева О. В. – 391
 Бугославський С. О. – 859, 860
 Бугаєць П. Г. – 447
 Буда С. О. – 143, 180
 Будников П. П. – 788, 818
 Бузаковський П. К. – 497
 Бузескул В. П. – 227, 846, 860
 Букреєв Б. Я. – 560
 Булаховський Л. А. – 28, 815, 899, 900
 Булда С. – 409
 Булич О. Й. – 497
 Бурачек М. Г. – 857
 Бурачинський О. М. – 458
 Бурксер Є. С. – 228, 701
 Бурлака Г. – 869
 Бурчак-Абрамович М. О. – 369
 Бутник-Сіверський Б. С. – 178, 276,
 347, 348, 403
 Буштедт П. П. – 448, 520
- Вавилов М. І. – 188**
 Вагнер М. Ю. – 52, 69, 123, 453
 Вайсберг З. М. – 699
 Вакуленко Н. І. – 458, 531, 862
 Вальтер – 150
 Валяєв І. Г. – 863
 Варвак П. М. – 576
 Варенікова О. В. – 845
 Варнеке Б. В. – 349
 Васелюк А. В. – 849
 Василевська-Березіна Л. О. (Дніпрова
 Чайка) – 14, 301, 851, 857
 Василенко А. О. – 824
 Василенко В. Х. – 574, 575
 Василенко М. П. (Василенко Н. П.) –
 5–7, 9, 25, 80, 82, 98, 100, 103–105,
 107, 128–130, 135, 136, 139, 158, 159,
 161, 164, 171, 178, 191, 193, 210, 221,
 224, 226, 236, 250, 254, 255, 257, 258,
 275, 284, 285, 288, 290, 306, 317, 318,
 321, 324, 326, 334, 341, 343, 376, 834,
 840
 Василенко П. І. – 242, 309, 365, 409
 Васильєв А. П. – 711
- Васютинський А. Г. – 448
 Ващенко П. Г. – 577, 719
 Вейль І. – 268
 Величко – 150
 Величко Л. Й. – 860
 Величко С. – 273, 300
 Велічков О. С. – 689, 785
 Венгржановська Н. С. – 355, 356
 Венюков – 365
 Вериківський М. І. – 816,
 Вернадський В. І. – 5–8, 12, 40, 42, 50,
 54, 80, 127, 146, 157, 834, 849, 878
 Верховець Я. Д. – 172
 Ветухов О. В. – 833
 Виноградов К. О. – 822
 Виноградов О. К. – 844
 Висоцький Г. М. – 42, 836
 Вишенський І. – 273
 Вінницький В. – 206
 Віолле-ле-Дюк – 356
 Вірченко В. М. – 866
 Вісюліна О. Д. – 456, 709, 865
 Владимірський-Буданов М. Ф. – 834,
 839
 Власов Л. Й. – 699
 Власюк П. А. – 783, 820
 Воблій В. К. – 285, 286, 288, 320, 325,
 785
 Воблій К. Г. – 45, 74, 98, 128, 158, 159,
 191, 195, 221, 225, 251, 257, 284, 288,
 289, 317, 318, 323–326, 341, 342, 345,
 376, 379, 425, 427, 483, 484, 533, 686,
 785, 816, 817, 860, 861
 Вовк Ф. К. – 5, 31, 106, 113, 137, 138,
 143, 205, 420, 421, 834
 Вовкушевський Г. Д. – 288, 324, 344
 Вовчок Марко – 14, 301, 346, 857
 Водотика С. Г. – 861
 Возняк М. С. – 272, 352, 353, 867, 868,
 899
 Войнич Й. О. – 651
 Войткевич-Павлович В. І. – 175, 288,
 324
 Волков О. М. – 132
 Волкова Н. М. – 147
 Волошак І. – 320

- Вольтман Р. – 288, 325
 Вopilkin O. O. – 720
 Воробйов В. П. – 574, 648, 674, 712
 Вороний А. М. – 294
 Вороний Г. Ф. – 308
 Вороний М. К. – 831
 Воронянський М. П. – 450, 451
 Воропаєв М. А. – 42
 Ворохов Г. В. – 849
 Воскобойников М. М. – 122, 157, 527,
 569, 637, 638
 Воскресенський М. М. – 157, 367
 Вотчал Є. П. (Вотчал Е. Ф.) – 119, 126,
 150, 151, 190, 219, 238, 244, 277, 280,
 281, 308, 311, 312, 339, 454, 455, 570,
 671
 Врона І. І. – 204, 832
 Врублевський А. В. – 68
- Гавриленко Т. М. – 142, 349, 350, 850
 Гаєвський С. Ю. – 352, 399
 Гайдай М. П. – 295, 848, 895
 Гайдн Ф. Й. – 512
 Галант І. В. – 82, 87, 104, 113, 115, 143,
 180, 215, 235, 268, 299
 Галич Д. З. – 624
 Гамченко С. С. – 293, 328, 386, 388, 389,
 399, 401, 853
 Гантмахер Ф. Р. – 729
 Ганцов В. М. – 36, 84, 108, 140, 173,
 210, 230, 266, 267, 297, 298, 409
 Ганчель В. Г. – 225, 289
 Гапанович В. П. – 76, 135
 Гарткнох Х. (Hartknoch Ch.) – 45
 Гарф Е. К. – 42, 64
 Гарцман-Брук (Гарцман) Б. М. – 378,
 586, 784
 Гацанюк М. Д. – 182
 Гейзер Г. К. – 562, 699
 Гейне Г. – 831
 Гельман Р. М. – 567
 Генес Л. Г. – 448
 Гепенер Н. В. – 358
 Геппенер М. В. – 28, 396, 509
 Герасимчук В. І. – 353
- Герккович – 349
 Гермайзе Й. Ю. – 59, 85, 110, 142, 143,
 180, 213, 234, 235, 270, 272, 273, 304,
 305, 844
 Геронімус Я. Л. – 851
 Гершельман Е. Ф. – 156
 Гершоноу М. М. – 224, 322, 344, 377
 Гете Й. В. – 512
 Гіжицька З. К. – 457
 Гільберт Д. – 851
 Гіляров О. М. – 158, 159, 191, 196, 221,
 222, 225, 251, 258, 284, 317, 318, 341,
 376
 Гіляров С. О. – 203, 204, 263
 Гінзбург І. І. – 42, 64
 Гладкий М. Д. – 856
 Гладстерн О. М. – 860
 Гладштейн Є. І. – 469, 470
 Глузман Ф. А. – 867
 Глушко С. В. – 353, 490
 Глядківський П. С. – 539, 850
 Гнатюк В. М. – 198, 262, 266, 272
 Гнідич М. І. – 172
 Говорова Р. П. – 699
 Гоголина Т. А. – 851
 Гоголь М. В. – 332
 Годкевич М. А. – 844
 Голлербах М. М. – 865
 Головачова – 52
 Голоскевич Г. К. – 84, 85, 110, 140, 267,
 298, 409
 Голубев С. Т. – 52
 Гольдер – 150
 Гольдман О. Г. – 435, 438, 440
 Гольдштейн Б. І. – 567
 Гомоляко А. О. – 841
 Гонтаренко П. Ф. – 893
 Горбань М. В. – 361, 362
 Горбачевський І. Я. – 199, 228
 Горбунов Б. М. (Горбунов Б. Н.) – 447,
 520, 577, 578
 Гордєєв Д. П. – 501
 Гординський Я. Д. – 353
 Гордон В. М. – 199, 228, 250, 284
 Гордон М. В. – 286
 Горецький П. Й. – 77, 856

- Горев М. М. – 575
 Горячкін Г. В. – 299
 Гофштейн Д. Н. – 786
 Грабар В. Е. – 262, 284, 317, 318, 319, 341
 Грабенко А. – див. Конощенко А.
 Грабовський П. А. – 14, 301, 741, 830
 Граве Д. О. (Граве Д. А.) – 81, 119, 148, 185, 186, 218, 239, 278, 310, 335, 337, 362, 440, 560, 583, 660, 834, 889
 Грагеров Р. Б. – 576
 Гребеницький – 150
 Григор'єва – 455
 Гринь Ф. О. – 456
 Гринько Г. Ф. – 78
 Грицюта С. Д. – 644
 Гришко В. Т. – 321
 Гришко М. М. – 820, 904, 905
 Гришкова Н. П. – 414
 Грищенко М. М. – 535, 536
 Грінченко А. Б. – 831
 Грінченко Б. Д. – 37, 57, 58, 62, 84, 88, 89, 109, 117, 142, 232, 233, 236, 301, 546, 830, 831, 834, 852
 Грінченко В. А. – 853
 Грінченко М. М. – 84, 109, 409, 830, 831
 Грінченко М. О. – 140, 356, 895, 897
 Гріщенко І. Ф. – 132
 Гроїцький Б. – 130
 Громов Б. І. – 854
 Грос-Гейм В. О. – 368
 Грунський М. К. – 85
 Грушевська К. М. – 234, 271, 272, 303, 580, 849, 850
 Грушевський М. С. – 5, 14, 28, 198, 212, 213, 226, 233–235, 271, 303, 330, 331, 345, 346, 348, 349, 351–353, 399, 486, 487, 491, 494, 580, 831, 834, 835, 839, 850, 854, 858, 879
 Грушевський О. С. – 36, 54, 59, 81, 85, 110, 133, 138, 141, 142, 164, 176, 213, 215, 234, 235, 271, 303, 305, 332, 352, 538, 834, 841, 854
 Гудим-Левкович – 88
 Гук М. І. – 677
 Гулак М. І. – 839
 Гулак-Артемовський П. П. – 87
 Гулий М. Ф. – 567
 Гуля М. П. – 840
 Гуляєв О. М. – 191, 195
 Гундоров О. С. – 904
 Гурмаза А. М. – 458
 Гуслистий К. Г. – 786, 792
 Гуслицер Л. Н. – 867
 Гутенберг Й. – 581
 Гуччіа Дж. Б. (Guccia G. B.) – 851
 Давыдов А. С. – 636
 Данилевич В. Ю. – 82, 86, 840, 841
 Данилевський В. Я. – 262, 277
 Данилевський М. І. – 175
 Данилів В. В. – 172
 Данилов Л. Г. – 203
 Дашкевич М. П. – 834
 Деконський П. О. – 288
 Делен К. О. – 156
 Делімарський Ю. К. – 562, 819
 Делоне Б. М. – 148, 842
 Делоне М. Б. – 851
 Дем'янчук В. К. – 299
 Дембочаківський – 52
 Де-Метц Г. Г. – 66, 126, 151, 383
 Демидов С. С. – 852
 Демич В. Ф. – 403
 Демуцький П. Д. – 88, 115, 170
 Дзбановський Є. О. – 106, 204, 207, 295, 418, 419
 Дзбановський О. Т. – 548
 Дзевалтовський К. Й. – 578, 654
 Динник О. М. – 413, 414, 424, 451, 904
 Діденко М. П. – 285
 Діманштейн Я. Б. – 323, 427
 Дінабург Б. З. – 87
 Дінабург Г. Д. – 575
 Дірш В. М. – 246, 314, 366, 368, 369
 Діяковський Ю. П. – 359
 Дложевський С. С. – 349, 400
 Дмитрієв О. Д. – 359
 Дмитров Л. Д. – 388, 400, 401
 Дніпрова Чайка – див. Василевська-Березіна Л. О.

- Дністрянський С. С. – 262, 317, 318, 320, 341
Добржанський Ф. Г. – 153, 154, 157, 836
Добров О. С. – 161, 254, 256, 285, 286, 287, 324, 344, 377
Добровольський А. В. – 853
Добровольський Л. П. – 106, 328, 840
Доброславський – 483
Доброчаєва Д. М. – 865
Довнар-Запольський М. В. – 105, 839, 840
Додатко О. М. – 895
Долінський – 365
Доманицький М. І. – 174
Домбровський В. Ф. – 839
Донський Д. – 786
Дорошенко В. В. – 77, 353
Дорошенко П. – 172
Дорошкевич О. К. – 114, 139, 172, 301, 844, 857
Драгоманов М. П. – 57, 61, 180, 215, 237, 270–272, 304, 351, 352, 497, 830, 857
Драгомиров М. І. (Драгомиров Н. І.) – 314, 338, 374, 463, 464, 568, 637, 890
Драгомирова Н. І. – див. Тарнавська-Драгомирова Н. І.
Драко О. Ф. – 624
Дроб'язко А. Л. – 288, 324, 345
Дробницька О. Ф. – 244, 312
Дроботько В. Г. – 584, 821, 892
Дронников В. К. – 129, 160
Дубицька Н. Д. – 624
Дубовик М. – 243
Дубровіна Л. А. – 829, 831, 837, 838, 870
Дудка Н. Є. – 895
Дульнев О. Б. – 451
Думанський А. В. – 818
Дурдуківський В. Ф. – 235, 275, 306, 334
Душечкін О. І. – 126
Дю-Вернуа В. І. – 154
Дюкан М. – 60
Дюканж Ш. – 359
Дюркгайм Е. – 486
Дядиченко В. А. – 786
Дяченко Б. Є. – 287
Дяченко В. Є. – 148, 239, 441, 442, 889
Егерман Ф. Ф. – 248
Ейнштейн А. – 186
Ейсман С. В. – 132, 159, 162, 378
Енгельс Ф. – 580
Енрікес Ф. – 851
Ерастов С. І. – 270
Ернст Ф. Л. – 354, 355, 499
Євдокимов О. І. – 124
Єгоров І. В. – 42
Єгорова С. І. – 150
Єзерський Є. М. – 223, 224, 254, 286, 287, 322, 344
Ємченко А. І. – 465
Ємчук Є. М. – 527, 569
Єрмаков М. В. – 641, 707
Єрьомін І. П. – 358
Єсманський П. М. – 42, 63
Єфименко П. С. – 830
Єфіменко П. П. – 815
Єфремов С. О. – 25, 36, 38, 60, 80, 83, 87, 103, 105, 107, 112, 113, 136, 138, 139, 143, 171, 172, 179–181, 198, 209, 210, 212, 215, 227, 230, 232, 233, 236, 259, 260, 262, 265–267, 269, 291, 297, 298, 301, 305, 306, 330–332, 334, 409, 831, 844, 859
Жадін В. І. – 416
Жадовський О. – див. Шафонський О. Ф.
Жданова Н. М. – 538
Железняк М. Г. – 831, 853, 856
Житецький Г. П. – 143, 829
Житецький П. Г. – 38, 52, 57, 59, 835
Жихарев І. І. – 368
Жорнікова М. – 289
Жук К. М. – 52
Жулинський М. Г. – 857
Журба І. О. – 839

- Заболотний В. Г. – 816
 Заболотний Д. К. – 152, 335, 339, 362,
 374, 375, 861, 881
 Завадський С. – 377
 Завгородній Ф. І. – 312
 Завістовський П. – 849
 Завітневич В. З. – 834
 Завітневич В. П. – 289, 322, 325, 344
 Заглада Н. Б. – 169, 206, 295, 418–420,
 579
 Загоровський Є. О. – 349
 Загоровський М. О. – 469, 470
 Задорожній Ф. Х. – 132, 162, 195, 225
 Зайцев П. І. – 38, 87, 113
 Зайчик – 448
 Заклинський Р. Р. – 356
 Закревська Г. В. – 563
 Залевський В. К. – 228
 Занкевич Є. Х. – 453, 458, 572
 Заньковецька М. К. – 306, 851
 Зданевич Б. І. – 396, 430, 581, 887, 888
 Зейлінгер В. І. – 132
 Зеров Д. К. – 124, 150, 243, 280, 311,
 338, 372, 456–458, 709, 864, 865
 Зеров К. К. – 372, 644
 Зеров М. К. – 267, 301
 Зілинський І. М. – 299
 Зілов П. О. – 52
 Золя Е. – 831
 Зоненштраль О. О. – 132, 163
 Зубкова Н. М. – 831
 Зудерман Г. – 831
 Зуєв М. Д. – 262, 277, 317
 Зуммер В. М. – 359
- Ильгамов М. А. – 870**
- Ібсен Г. – 831**
 Іванець Г. А. – 77, 177, 235
 Іваницький-Василенко
 (Іваницький) С. М. – 95, 100, 129–131,
 162, 194, 224, 255, 285, 321, 343
 Іваницький В. Ф. – 199, 395, 432, 510,
 844
- Іваниця Г. М. – 181, 855
 Іванов П. В. – 228
 Іванов С. П. – 368, 369, 464, 526, 569,
 864
 Іванов С. Ф. – 101, 133, 163
 Іванченко М. М. – 395, 432
 Ігнатівич В. В. – 287, 323, 343
 Ізбеков В. О. – 562
 Ізраельсон Я. І. – 87
 Іконников В. С. – 52, 86, 105, 137, 138,
 177, 276, 307, 334, 834, 839, 840
 Ілцький Р. – 325
 Ільницька З. М. – 634
 Імшенецький В. М. – 243, 310
 Іноземцев П. Ф. – 505, 513
 Ісаак'ян С. Г. – 323, 427
- Йосипенко М. К. – 816**
Йосипчук Ю. Д. – 627
- Кавецький Р. Є. – 867, 902**
 Каган А. М. (мікробіолог) – 711
 Каган А. М. (сходознавець) – 87
 Каган С. С. – 585
 Кагаров Є. Г. – 404, 405
 Каковкіна О. М. – 842
 Калачевська К. С. – 312, 391
 Калинин М. В. – 858
 Калинович М. Я. – 28, 785, 846, 856,
 899, 900
 Калинович Ф. П. – 174, 231, 267, 409
 Калита В. – 867
 Каманін І. М. – 46, 74, 86, 100, 105, 139,
 143, 835, 839
 Каманіна Г. І. – 224, 257, 288
 Камишан О. М. – 408
 Камінський В. А. – 99, 116, 142, 160,
 161, 223, 224, 237, 253, 286, 287, 322,
 343, 344, 377, 848
 Камінський В. Я. – 535, 536
 Каневський Ю. – 243
 Капелюшний В. П. – 834
 Капник А. Д. – 160
 Капніст – 88

- Капран С. К. – 575, 576
 Караваєв В. О. – 68, 106, 153, 206, 244,
 262, 283, 308, 314, 338, 366–370, 464,
 529, 888
 Карамішев А. А. – 148
 Карачківський М. Ф. – 353, 490
 Карнаухова І. В. – 405
 Карпеко В. В. – 287, 323, 324, 326
 Карпінська О. Є. – 82, 104, 506
 Карпінський О. П. – 228
 Карцев М. П. – 581, 686
 Карцева Н. М. – 377
 Касаєва М. О. – 312, 391
 Касперович М. І. – 354, 355
 Кашченко М. Ф. – 26, 27, 97, 41, 42, 63,
 69–71, 80, 119, 122, 152, 154, 155,
 188, 190, 219, 220, 244, 248, 249, 281,
 283, 312, 328, 335, 339, 366, 391, 454,
 570, 861, 875
 Квасников Є. І. – 314, 374
 Квітка К. В. – 87, 89, 116, 142, 177, 211,
 212, 232, 269, 300, 332, 356, 848, 850,
 854
 Квітка-Основ'яненко Г. Ф. – 334, 346
 Квятківський Г. І. – 315
 Кезма Т. Г. – 116, 118
 Кекух А. М. – 312
 Кельман Є. І. – 160, 161, 224
 Керкіс Ю. Я. – 246
 Кирилюк Є. П. – 786
 Киричинський О. І. – 286, 322, 323
 Кирієнко І. А. – 72
 Кирпиченко М. П. – 644
 Кирпиченко М. Я. – 467, 468, 531, 570,
 642, 644, 646, 862
 Кисіль О. Г. – 356
 Кільчевський М. О. – 693
 Кіплик Д. Й. – 293, 329
 Кіпріанов А. І. (Киприанов А. И.) – 788,
 819
 Кіранов Т. М. – 853
 Кістяківська М. В. – 132, 257, 288, 325
 Кістяківська Н. П. – 859, 860
 Кістяківський – 448
 Кістяківський Б. О. – 44–46, 49, 72, 76,
 80, 98, 99, 101, 159, 193
 Кістяківський В. О. – 41, 42, 66, 146
 Кістяківський Л. Є. – 388
 Кістяківський М. Б. – 388
 Кістяківський О. Б. – 122, 153, 154, 245,
 314, 368, 369
 Кладієнко Д. П. – 468
 Клеопов Ю. Д. – 368, 456, 571, 572, 863
 Клех Є. А. – 448
 Клименко П. В. – 492
 Клінгер В. П. – 87, 111
 Клодницький І. І. – 153
 Клоков М. В. – 865
 Клопотов Б. М. – 42
 Кляйн Ф.-Х. – 851
 Кобелева Е. Н. – 148
 Кобилецький Ю. С. – 867
 Кобилянська О. Ю. – 303, 334, 352
 Кобилянський Б. В. – 299
 Ковалевський А. П. – 860
 Коваленко В. Г. – 454
 Коваленко Н. С. – 419
 Коваль Т. В. – 32
 Ковальова І. Ф. – 854
 Кованько П. Л. – 280, 287, 323, 378
 Ковпак С. А. – 904
 Козар П. А. – 853
 Козицький П. О. – 142
 Козлов В. С. – 565
 Козлов Д. – 457
 Козлов П. К. – 307, 317, 365
 Козловська В. Є. (Козловская В. Е.) –
 177, 206, 293, 389, 399, 401, 498–500,
 842
 Козловський В. О. – 395, 506
 Козловський М. І. – 447, 448
 Козоріс М. К. – 494, 495
 Козубовський Ф. А. – 498, 500, 864
 Кокошко С. С. – 535, 536
 Колдаєв Б. М. (Колдаев Б. М.) – 461,
 462, 567, 585
 Колесник М. П. – 834
 Колесник П. Й. – 627, 628
 Колесницький А. Н. – 856
 Колесса Ф. М. – 304, 352, 353, 850, 899
 Колибанова К. В. – 834
 Колкунов В. В. – 126

- Коломієць І. О. – 570
 Коляда Г. І. – 395, 396, 511, 513
 Комар М. – див. Комаров М. Ф.
 Комарницький С. К. – 120
 Комаров Б. М. – 850
 Комаров М. Ф. (Комар М., Неїжмак М.,
 Уманець М., Чаплий М.) – 84, 109,
 273, 850, 851
 Кондратьєва Н. В. – 865
 Кондратюк С. Я. – 866
 Кониський О. Я. – 118, 232, 233, 830,
 851
 Конощенко (Грабенко) А. – 332
 Константинопольський М. Л. – 539
 Копержинський К. О. – 172, 850
 Кошиця Д. Д. – 867
 Кордиш І. Х. – 526
 Кордиш Н. Л. – 400, 401
 Кордт В. О. (Кордт В. А.) – 82, 104, 137,
 273, 305, 492, 511, 537, 840
 Кордуба М. М. – 352, 353
 Корнійчук О. Є. – 867
 Корнілович М. І. – 377
 Корноухов М. В. – 576, 714, 830, 866
 Коробка М. І. – 852
 Коровицька М. Я. – 699
 Короленко В. Г. – 139, 179, 210
 Королько Т. П. – 285
 Короткий І. – 468
 Коротнев О. О. – 368
 Коротун М. М. – 467, 468, 526, 530, 531,
 862
 Корчак-Чепурківський О. В. – 107, 114,
 119, 124, 125, 144, 152, 181, 192, 216,
 221, 222, 229, 235, 236, 249, 275, 276,
 283, 295, 306, 307, 314, 315, 327, 334,
 339, 340, 424, 435, 580
 Корчак-Чепурківський Ю. О. – 162,
 223, 285, 320, 376
 Корчев К. А. – 562
 Коршак К. Ю. – 401, 499, 624
 Коршиков О. А. – 865
 Коряк В. Д. – 857
 Косач О. П. (Пчілка Олена) – 228, 403,
 848
 Косач-Борисова І. П. – 312
 Косець М. І. – 456
 Косинка Г. М. – 211
 Косинський В. А. – 44, 98
 Косинський Є. К. – 508
 Косоногов Й. Й. – 126, 146, 151, 152,
 189
 Костащук В. М. – 353
 Костенко А. І. – 627
 Костомаров М. І. – 181, 214, 233, 237,
 331, 830, 839
 Костюк Г. – 858
 Костюк Ю. Г. – 628
 Котельников В. Г. – 212
 Котельников О. П. – 149, 185
 Котляревський І. П. – 38, 60, 87, 88, 112,
 113, 143, 172, 179, 689, 830
 Котляревський О. О. – 834
 Котов М. І. – 457, 865
 Кохан М. Т. – 446, 447
 Коцюбинська Н. А. – 354, 356, 388
 Коцюбинський М. М.
 (Коцюбинский М. М.) – 18, 210, 334,
 627, 689, 692, 741, 772, 800, 839
 Кочерга І. А. – 786
 Кочубей – 88
 Кочубей Ю. С. – 94, 368
 Кошиць М. В. – 513
 Кравцов Д. О. – 349, 492
 Кравченко В. Г. – 286, 850, 852, 853
 Кравченко Г. А. – 483
 Кравченко Г. І. – 537
 Кравченко І. І. – 362
 Кравченко І. М. – 491, 492
 Кравченко М. В. – 853
 Кравченко Н. В. – 396
 Кравчук М. П. – 238, 239, 279, 280, 311,
 337, 373, 441, 559, 560, 842, 843, 851,
 889
 Крамаревський В. – 409
 Крамаренко Ю. Ю. – 386
 Красуський К. А. – 262, 277
 Крашенінников С. М. – 416, 463, 468,
 568
 Крейн М. Г. – 148, 729
 Кржемінський К. І. – 389
 Кржижановський Г. М. – 533

- Кривенюк М. В. – 267, 298
Кривченко Г. О. – 207, 225, 289, 323, 326, 342, 345, 378, 427
Крижанівський Б. Г. – 236
Крижанівський В. Й. – 69, 141, 288, 324, 345, 359
Крижанівський Д. А. – 851
Крилов М. М. (Крылов Н. М., Kryloff N. M.) – 119, 149, 186, 218, 238, 239, 261, 277, 280, 292, 310, 336, 337, 362, 363, 395, 428, 445, 446, 517, 518, 519, 576, 583, 584, 842, 843, 847, 851
Крилов П. – 569
Крилов П. М. – 228
Криловський А. С. – 838
Кримов О. П. – 528
Кримський А. Ю. – 25, 29, 31, 36–38, 49, 50, 54, 56–59, 62, 77, 79, 80, 83, 84, 87, 89, 99, 101, 103, 105, 107–109, 112, 113, 117, 118, 136, 138, 140, 141, 164, 165, 167, 171, 173–175, 185, 198, 209–211, 215, 227, 229–231, 232, 235, 260, 262, 265–267, 288, 291, 297–299, 333, 346, 358, 359, 409, 539, 833, 835, 860, 867
Крип'якевич І. П. – 302, 349, 353, 399
Кристер А. Е. – 129, 160, 161, 163, 164, 196, 223–225, 253, 257, 258, 286, 287, 289, 290, 322, 324–326, 343–345, 377, 380, 382
Кричевський В. Г. – 398
Крокос В. І. – 863, 864
Кропивницький М. Л. – 275, 831, 851
Круглова Л. Б. – 834
Круліковський Л. К. – 836
Крюков Б. І. – 348
Кудра О. К. – 561
Кудрицька А. М. – 142
Кудрявцев П. П. – 62, 116, 358, 359
Кузнецов С. М. – 124
Кузнецов В. І. – 699
Кузьменко А. А. – 571
Кузьменко М. І. – 865
Кулаковський Ю. А. – 52, 834
Кулик С. М. – 441, 559
Куліш П. О. – 14, 38, 62, 113, 116, 139, 143, 180, 210, 232, 233, 269, 273, 301, 303, 304, 346, 546, 547, 839, 857
Кульженко П. А. – 204, 355
Кульська А. А. – 579, 624
Кульчицька В. А. – 222, 285, 320
Кульчицький М. А. – 498
Куренський М. К. – 149, 218, 238, 280, 311, 337, 373, 441, 842, 851
Курило О. Б. – 110, 117, 141, 142, 174, 176, 182, 183, 206, 237
Курильський – див. Курковський Г. В.
Курінний П. П. – 177, 293, 354, 355, 389, 390, 399–402, 498–500, 841
Курковський Г. В. – 816
Курнаков М. С. – 262, 277
Кутузов М. – 786
Кучеренко П. О. – 315, 339
Кучеров П. С. – 823
Кучин – 151
Кушакевич С. Є. – 42, 69
Кушнарєнко Д. О. – 893
Кушнерик Ф. Д. – 895
Лавренко Є. М. – 150, 865
Лаврент'єв М. О. – 817, 818, 904
Лавров Ф. І. – 897
Лагошна Р. М. – 699
Лагунов Б. І. – 442, 842
Ладигенський О. М. – 286
Лазаревська К. О. – 59, 142, 390, 491, 492, 537
Лазаревський О. М. – 74, 130, 131, 176, 273, 303–305, 834
Лазаренко А. С. – 243, 311, 338, 372, 456, 457
Лазарєв О. В. – 641
Лазичка І. М. – 467, 468, 531, 643, 646, 862
Ламартін А. – 60
Ландау Б. А. – 160
Лапинський П. Г. – 151
Лапоногов О. М. – 225, 257, 289, 323, 326, 345, 427
Лапшин – 414

- Лашенко М. Р. – 256
 Лебедєв О. Г. (Лебедєв А. Г.) – 464, 468, 526, 527, 638
 Лебедєв О. О. (Лебедєв А. А.) – 510
 Лебідь-Гребенюк Є. – 845
 Левитська Є. А. – 390, 400, 401, 499
 Левитський В. Ф. (Левитский В. Ф.) – 199, 251, 284, 317–319, 341, 533, 584, 860
 Левитський Л. М. – 858
 Левитський М. К. – 286
 Левицький І. Ф. – 853, 854
 Левицький М. П. – 223
 Левицький О. І. – 38, 44–46, 49, 54, 72, 73, 76, 77, 80, 98, 99, 101, 103, 128, 129, 133, 136, 139, 158–160, 164, 165, 180, 193, 224, 325, 834, 839
 Леві І. – 268
 Леві-Брюль Л. – 486
 Левітт М. М. (Левитт М. М.) – 463, 464, 526, 569, 637
 Леві-Чивіта Т. – 851, 889
 Левченко М. З. – 185, 209, 229, 265, 297, 848
 Лезін Б. А. – 833
 Лейпунський О. І. (Лейпунский А. И.) – 584, 818, 905
 Леонтович О. В. – 460, 464, 465
 Леончук П. – 288
 Лепікаш Л. А. (І. А.) – 563, 854
 Лепченко Я. Х. – 158, 365, 855
 Лерман І. Ю. – 378
 Лернер Р. Я. – 691
 Леше О. Г. – 65
 Лещенко А. І. – 236
 Лешньов С. Г. – 468
 Лесков М. С. – 831
 Линко – 204
 Липа І. Л. – 831
 Липський В. І. (Липский В. И.) – 41, 63, 67, 80, 89, 103, 105, 119, 122, 136, 146, 155, 165, 167, 187, 198, 209, 217, 219, 227, 237, 238, 244, 259, 262, 276, 277, 281, 291, 307, 308, 313, 335, 338, 453, 671, 877
 Лисенко М. В. (Лысенко Н. В.) – 142, 275, 306, 333, 797, 800
 Лисенко Т. Д. – 572, 609
 Лисін Б. С. – 42, 147
 Ліберберг Й. І. – 877
 Ліберман Л. А. – 573
 Лірцман Р. І. – 870
 Лобко П. О. – 845
 Лобода А. М. – 14, 87, 111, 113, 138, 139, 142, 170, 176, 177, 199, 207, 211, 229, 232, 268, 269, 300, 403, 835, 840, 844, 848
 Лобода В. А. – 287
 Лобода Т. М. – 853
 Лободовський М. Ф. – 142, 267
 Логін – 531
 Лозинський М. М. – 352
 Лозієв І. Н. – 230, 265, 296, 297
 Лозієв П. Н. – 265, 325
 Лозін О. А. – 644
 Лозовик Г. Н. – 539
 Лойцкер Х. Б. – 684
 Ломиковский В. Я. – 130
 Ломоносов М. В. – 628
 Лоначевський О. О. – 68, 123, 571, 709
 Лось Ф. Є. – 786
 Лотоцький О. Г. – 5
 Лубкін С. Д. – 154
 Луговський Б. Л. – 272
 Луговцов М. В. – 823
 Лузгін С. П. – 483
 Лук'яненко О. М. – 840
 Лук'янов Д. П. – 97, 154, 391, 572
 Лукашевич П. Я. – 142
 Лукін Є. І. – 416, 468
 Лукомський Г. К. – 832
 Лунгерсгаузен Г.-Л. Ф. – 863
 Лучицький В. І. – 42, 43, 64, 65, 207, 819
 Лучицький І. В. – 546, 834
 Львов Й. П. – 629
 Львович Г. – 206
 Льовшин О. М. – 452, 570
 Льомандер – 369
 Любименко В. М. – 453, 454, 570, 571, 609, 671
 Любинський М. М. – 174, 855, 856
 Любицький М. М. – 416
 Любченко П. П. – 260

- Ляї Ж.-М. – 422
 Ляпунов О. М – 560, 851
 Ляринди Б. – 389
 Ляскоронський В. Г. – 293, 841
 Ляуе М. фон – 148
 Ляшевич З. О. – 356
 Ляшенко О. Ф. – 467, 468, 644
 Ляшко С. Н. – 854
 Лященко А. І. – 140, 172, 228, 262
- Магат М. А.** – 867
 Магура С. С. – 388, 389, 400, 401, 624
 Мазепа І. – 130
 Мазор М. С. – 326
 Мазурмович Б. М. – 464
 Майборода С. О. – 52
 Макаревич М. Л. – 388
 Макаренко М. О. – 86, 106, 137, 142, 167, 203, 263, 293, 349, 359, 402, 498–500, 832
 Макарович М. Ф. – 864
 Макарушка О. – 352, 353
 Маковський Ф. Г. – 884
 Максимейко М. О. – 228, 250, 252, 285, 286, 318, 320, 341, 342
 Максименко Ф. П. – 396, 432, 512
 Максимович М. І. – 65, 92, 120, 126, 156, 191, 316
 Максимович М. О. – 298, 303, 304, 352, 839, 845
 Малинка О. Н. – 848
 Малиновський І. О. – 44, 45, 98, 227, 250, 251, 284, 286, 287, 290, 317, 319, 321, 322, 325, 326, 341, 343–345, 376, 381
 Маломуж І. – 893
 Мальська О. – 158
 Малюшицький М. К. – 42, 126
 Маляренко Т. О. – 82, 95
 Маргара І. В. – 458, 572
 Марголін А. Н. – 287, 325
 Маркевич А. М. – 130, 864
 Маркевич О. П. (Маркевич А. П.) – 467, 567, 637, 638, 668
 Маркелов Г. І. – 736
 Марков А. А. – 560
- Маркович Д. В. – 839
 Марковський Є. М. – 505
 Марковський Ю. М. – 247, 370, 468, 530–532, 570, 644, 707, 862, 876
 Марр М. Я. – 682, 688
 Мартиненко – 567
 Марусенко П. Ю. – 892
 Марчук П. Д. – 648
 Масленіков М. В. – 194, 287, 377
 Масленников К. Г. – 91
 Маслій В. П. – 845
 Маслов В. І. – 28, 403, 624, 861
 Маслов С. І. – 107, 139, 171, 358, 395, 396, 581, 785, 835, 840, 887, 898
 Маслова О. М. – 358
 Масютін Ю. М. – 285, 288, 320, 325, 342, 356, 376
 Матвієвський П. Є. – 853
 Матейка Й. – 207
 Матушевська В. О. – 267
 Матюшенко В. П. – 150
 Матяш І. Б. – 841, 850
 Махов Г. Г. – 158
 Мацелюх Б. – 881
 Мацков Ф. П. – 571
 Маяковський Я. Л. – 396
 Медведев О. – 447
 Медведева Н. Б. – 574, 902
 Медвинська Л. Ю. – 573, 711
 Меєрсон М. М. – 287, 323
 Меженко Ю. О. – 82, 104, 137, 829
 Мейє А. – 198
 Меленевський Ю. Ф. – 250
 Мельник А. С. – 312, 454, 455
 Мельник Я. – 869
 Мельник-Антонович К. М. – див. Антонович-Мельник К. М.
 Мельников-Разведенков М. Ф. – 262, 307, 308, 315, 339, 425, 674
 Мельничук Л. – 840
 Мерков А. М. – 867
 Мигаль М. К. – 704
 Мигуненко – 314, 368
 Миколенко Н. М. – 432
 Минаков І. І. – 130, 162, 194
 Мирний Панас – 179, 301, 627, 868

- Мирчинк Г. Ф. – 205
Митропольський Ю. О. – 830, 852
Михайличенко – 456
Михалевич П. І. – 267
Мишкіс Марія Семенівна – 567
Мишкіс Меїр Самійлович – 567
Міллер М. А. – 853
Мінаков І. І. – 224
Мінін К. – 786
Мірза-Авак'янци Н. Ю. – 56, 361, 362
Мірошніченко О. З. – 415, 416, 467
Мірошніченко К. С. – 634
Міртов О. В. – 348
Мітіліно М. І. – 287, 323, 324, 344
Міхаеліс П. Г. – 448
Мішківська Т. А. – 355
Міщенко І. П. – 867
Міщенко Ф. І. – 14, 81, 138, 236, 273, 305, 359
Міяковський В. В. – 62, 88, 116, 143, 180, 181, 269, 844
Многоришний Д. – 130
Мовчанівський Ф. М. – 579, 624, 891
Мовчановський І. В. – 52
Могила П. – 509
Могилевський Я. С. – 163
Могілянський М. М. – 182, 215, 233, 270, 302, 497, 498
Модзалевський В. Л. – 38, 47, 51, 74, 82, 99, 216, 233, 274, 833, 835
Модилевський Я. С. – 132, 458, 572
Можар В. І. – 441, 889
Мозговий М. І. – 634
Мойсеева М. Н. – 572
Монтеверде М. М. – 249
Морачевський Я. М. – 393
Моргилевський І. В. – 86, 112, 143, 359, 401, 860
Моргуліс Н. Д. – 694
Морозов Ф. М. – 185
Мочульський М. М. – 353
Мошенський Н. К. – 377
Мошкова Н. О. – 865
Мощенко К. В. – 293, 390, 400, 401
Музиченко О. Ф. – 114
Музиченко Ю. О. – 569
Мулявка Л. Д. – 354, 356, 499
Мур Е. Г. – 851
Муравйов-Апостол С. І. – 271
Мухін М. Т. – 38, 62, 359
Мушкет М. С. – 294
Мялковський М. В. – 565

Навашин С. Г. – 199, 217
Нагорний П. Ф. – 686, 863
Надлер І. М. – 870
Назаренко І. І. – 463, 531, 862
Назимов В. С. – 160, 161, 223, 224, 253, 286, 322, 343, 344, 377
Наливайко Д. – 172
Науменко В. П. – 52, 62, 88, 115, 834
Наумов А. Л. – 148, 559, 560, 693, 889
Невський О. – 786
Неїжмак М. – див. Комаров М. Ф.
Некрасов М. О. – 685
Нелідов Ю. О. – 233
Непомняща М. Л. – 573, 711, 864
Несмілов Ф. Я. – 323
Нестор Літописець – 833
Нестуля С. – 842
Нечуй-Левицький І. С. – 275, 333, 348, 830, 857
Ніковський А. В. – 36, 84, 113, 267, 301
Нічкевич О. П. – 151, 309
Новицька М. О. – 355
Новицький В. Д. – 114
Новицький В. І. – 100, 256, 286, 346
Новицький М. М. – 116, 144, 183, 237, 269, 301, 844
Новицький О. П. – 138, 142, 178, 179, 214, 216, 228, 235, 269, 274, 293, 301, 305, 306, 330, 331, 345, 354–356, 399–402, 498, 499, 842, 844, 845, 858
Новицький Я. П. – 199
Носаль П. Д. – 467, 468, 531, 644, 862
Носов А. З. – 106, 137, 169, 204, 205, 207, 228, 264, 294, 386, 394, 409
Носов А. І. – 854
Носов Л. Д. – 148
Носова Л. – 158
Ньютон І. (Ньютон І.) – 797, 800

- Обідний О. А. – 628
 Оболенський О. І. – 122
 Овчинников В. Ф. – 832
 Огівецький І. Ю. – 851
 Огівський А. В. – 565, 722
 Огієнко І. І. – 85
 Оглоблин О. П. – 361, 536, 624, 861
 Озерський Ю. І. – 846
 Окиншевич Л. О. – 130, 161, 194, 224, 255, 285, 321, 343
 Оксінок М. Ф. – 88, 396, 508
 Оксінок О. П. – 865
 Оксінок П. Ф. – 124, 150, 243, 280, 311, 338, 359, 372, 458, 572
 Окснер А. М. – 68, 457, 864
 Окул А. В. – 469
 Окунський І. П. – 699
 Олександров Г. – 158
 Олександров Н. О. – 322
 Олексієва О. В. – 142
 Олесь О. І. – 233
 Ольденбург С. Ф. – 207, 228, 330
 Омельченко І. Ф. – 289
 Омельченко Ф. З. – 124, 155, 156, 220
 Онищенко О. С. – 829, 831, 837, 838, 870
 Онищук А. І. – 137, 169, 204, 206, 228, 264
 Онопрієнко В. І. – 835
 Опока М. – 206
 Оппоков Є. В. – 42, 126, 151, 158, 383, 416, 423, 651, 854, 861
 Орженцький Р. М. – 48, 75, 76, 98, 99, 101, 103, 128, 132–134, 136, 158, 159, 163, 191, 195
 Орищенко О. В. – 194
 Орлов Г. – 447
 Орлов М. М. – 308, 858
 Орлов М. Х. – 441, 560, 889
 Орлов О. Я. – 41, 146, 151, 703, 820
 Орлова З. М. – 288, 325
 Орловська О. М. – 852
 Орнатський П. П. – 42
 Осадча Н. Т. – 175
 Осгуд В. Ф. – 851
 Островський М. О. – 628
 Остроградський М. В. – 308
 Отамановський В. Д. – 263, 286, 293, 377, 837, 839
 Очеретянко С. І. – 853
 П'ятак О. – 409
 П'ятницький П. П. – 701
 Павленко М. С. – 354
 Павлик О. Я. – 353, 494, 495
 Павлій П. Д. – 897, 901
 Павлова М. В. – 199, 205, 217
 Павлович Ю. Ю. – 205, 206, 295, 418, 419
 Павлов-Сільванський М. М. – 46, 72, 99
 Павлуцький Г. Г. – 112, 834, 840
 Падалка Л. В. – 834
 Паламар-Мордвинцева Г. М. – 865
 Паламарчук А. І. – 572
 Палиєнко М. І. – 584
 Палієнко М. Г. – 839
 Палладін О. В. (Палладин А. В.) – 20, 22, 26, 262, 277, 460–462, 549, 567, 582, 798, 804, 808, 813, 822, 827, 861, 862, 870, 871
 Палладіна Л. І. – 567
 Панкевич П. Я. – 440
 Паночіні С. С. – 246, 368, 836, 855, 856
 Пантелеєва О. М. – 538
 Панч П. Й. – 786
 Панченко – 448
 Панчоха М. В. – 123
 Панько К. В. – 584
 Папа-Афанасопуло І. О. – 88
 Папкова Н. Ф. – 156
 Парамонов О. Я. – 368
 Парамонов С. Я. – 153, 220, 245, 314, 336, 338, 366–369, 464, 528, 836
 Парнас Я. О. – 788
 Пархоменко В. О. – 117, 143, 144, 183, 237, 349, 853
 Пархоменко В. Ю. – 569
 Пассек Г. С. – 389
 Пастер Л. – 773
 Пасько Л. А. – 853

- Патон Б. Є. – 14
Патон Є. О. (Патон Е. О.) – 26, 447, 448, 520, 522, 523, 577, 583, 584, 753, 788, 803, 823, 861, 866, 871, 903, 905
Пашуканіс М. Б. – 377
Пашенко Т. – 142
Пейсахович І. М. – 867
Пекар С. І. – 818
Пелех П. М. – 422
Перваченко С. В. – 531
Перельман Л. Р. – 902
Перетц В. М. – 36, 140, 172, 173, 210, 236, 237, 270, 302, 332, 334, 358, 835, 840, 859, 882
Перетц Я. С. – 287
Перец І.-Л. (Перец И.-Л.) – 18, 772
Персидський Д. Я. – 69, 458, 572
Перфецький Є. Ю. – 59
Песталоцці Й. Г. – 307
Петров В. П. – 14, 206, 300, 403–405, 579, 624, 844, 848
Петров М. В. – 447, 448
Петров М. І. – 36, 38, 88, 107, 115, 117
Петровський М. Н. – 28, 398, 786, 792, 815, 872, 873, 904, 906
Петрунь Ф. О. – 346, 349, 860
Пилипенко В. М. – 288, 325
Пирогов Ю. М. – 68
Писарев С. К. – 120
Писаржевський Л. В. – 228, 597, 607, 635, 636, 662, 698, 759
Підгаєць С. І. – 288, 325, 378
Підгаєцький В. Я. – 114, 181, 182
Підгайний С. О. – 492
Підгорна О. П. – 132, 162
Підлісний В. І. – 469
Підоплічко І. Г. – 27, 368, 369, 568, 624, 854, 861, 886
Підоплічко М. М. – 311
Пікар Е. – 851
Піскова Е. М. – 832
Плевако М. А. – 88, 112, 113, 117, 144, 857
Плевако О. А. – 134, 195, 257, 288, 289, 323, 325, 326
Плескачівський М. Д. – 225, 287, 323
Плеханов Г. В. – 404
Плотников В. О. (Плотников В. А.) – 42, 81, 92, 119, 121, 155, 186, 220, 240, 241, 282, 313, 335, 337, 424, 561, 584, 634, 635, 819, 835
Поггенполь В. О. – 262, 277
Погребиський Й. Б. – 560, 889
Пожарський Д. – 786
Пожарський П. Н. – 345
Покровський М. М. – 491
Покровський О. І. – 117
Полівка І. (Ю.) (Polívka J.) – 198
Половко І. К. – 125, 309, 677
Полозов А. П. – 562, 699
Полонська Є. Т. – 458
Полонська О. М. – 175
Полонська-Василенко Н. Д. – 237, 349, 361, 362, 536, 537, 840
Полонський Ф. М. – 120, 141, 146, 147, 242, 309, 365
Полоцкий С. – 173
Полтавчук М. В. – 644
Полулях О. І. – 358, 359, 545
Поляк Б. В. – 578
Поляков М. В. – 636
Полянський В. В. – 47
Попов Г. Л. – 74, 100, 162, 224, 256, 285
Попов І. І. – 132, 162
Попов М. А. – 704
Попов П. М. – 183, 184, 237, 358, 400, 509, 785
Попович Г. Г. – 508, 513, 838
Портенко Л. О. – 836
Порфир'єв В. Б. – 701
Поспелов В. П. – 821
Постернак С. П. – 83, 105, 114, 137, 167, 199, 207, 228, 262, 292, 395, 396, 844
Потебня О. О. (Потебня А. А.) – 87, 112, 772, 833
Потоцький П. П. – 172
Правдич-Немінський В. В. – 284, 340
Проскура Г. Ф. – 449, 824, 905
Прядченко А. І. – 565
Птуха М. В. – 26, 45, 46, 48, 76, 80, 98, 99, 103, 128, 131, 136, 158, 159, 162, 167, 191, 192, 196, 206, 207, 221, 222,

- 225, 250–252, 284, 285, 296, 317–320,
341, 342, 345, 375, 376, 381, 424, 533,
626, 627, 801, 816, 904
- Пуанкаре Ж. А. – 851
Пупко Л. С. – 699
Пустоход П. І. – 162, 192, 222, 252, 285,
320, 321, 342, 376, 686
Путілов В. К. – 873
Пушкін О. С. – 628, 684, 685
Пфейффер Г. В. – 81, 95, 121, 149, 185,
218, 238, 277, 279, 280, 311, 336, 337,
340, 373, 441, 559, 818, 842, 843, 889
Пчілка Олена – див. Косач О. П.
- Рабинович М. О. – 92, 313
Рабчевський Д. Д. – 547
Рабчинська О. В. – 396
Радзимовський Д. О. – 316, 415, 416,
467, 468, 642
Радкевич (лікар) – 181
Радкевич (мінеролог) – 365
Радченко М. І. – 85, 141
Раєвський О. А. – 323
Райвич-Щербо Е. О. – 567
Рахинський В. І. – 839
Рашба О. Я. – 567
Ревак – 510
Ревуцький Д. М. – 142, 269, 848
Ревуцький Л. М. – 895
Резников І. Й. – 686
Рейнак С. – 268
Рейнгерц М. Д. – 287
Рейтлінгер М. О. – 49, 75
Ремез Є. Я. – 559, 889
Ренан Ж. Е. – 773
Резанов В. І. – 117, 300
Резніков В. Ф. – 342, 376
Рибак Н. С. – 786
Рибаков Б. М. – 559
Рибинський В. П. – 299, 359
Рибінський С. В. – 531, 862
Рибкін О. Д. – 720
Риженко М. А. – 863
Рильський М. Т. – 211, 267, 786, 816
Рильський Т. Р. – 116
- Рихлік Є. А. – 408, 846, 848
Різниченко В. В. – 120, 156, 158, 390,
835, 854, 880
Рікардо Д. – 134, 163
Ріттер П. Г. – 833, 860
Рклицький С. В. – 510
Рогович – 365
Родзевич С. І. – 844
Родзянко – 88
Рождественський В. С. – 573, 711
Рожківський М. Я. – 322
Розанов Я. С. – 343
Розов В. О. – 299, 333, 840
Рой М. Я. – 569
Ролл Я. В. – 531, 570, 572, 642, 644, 821,
862, 865
Роллан Р. – 581
Романович-Ткаченко Н. Д. – 118, 184,
353, 545
Романовський В. О. – 105, 137, 286,
361, 362, 398, 538, 539, 841
Руда О. З. – 836
Руданський С. В. – 839
Руденко П. Т. – 483
Рудинська Є. Я. – 275, 306, 333
Рудинський М. Я. – 205, 293, 294, 388,
394, 400, 842, 854
Руднєв Д. Ф. – 464, 526, 527, 569
Рудченко І. Я. – 830
Рузін – 377
Рулін П. І. – 180, 269, 275, 301, 306, 356,
845
Русов О. О. – 830
Руставелі Ш. – 688, 689
Рутківський П. – 325
Ручко І. Е. – 582
Рябінін-Склярєвський О. О. – 349, 350
Рябова Е. А. – 154
Рябова О. О. – 97, 154
Ряппо А. Й. – 786
Ряппо Я. П. – 846, 860
- Сабаланович М. М. – 359
Сабалдир П. О. – 409
Сабанєєв П. П. – 463, 467, 468, 641, 642

- Савенков О. М. – 244, 312
Савицкий Алексей Владиславович – 130
Савицкий Андрей Владиславович – 130
Савицький В. – 409
Савицький Г. П. – 148
Савін Г. М. – 830
Савіна В. В. – 32
Савченко К. А. – 644
Савченко С. В. – 848
Савченко Ф. Я. – 234, 243, 268, 272, 304, 353, 846, 847
Савчук В. О. – 840
Сагарда М. І. – 296, 395
Садовський М. М. – 322
Сайтова М. А. – 870
Саливон Д. – 206
Салтиков-Щедрін М. Є. – 741
Самійленко В. І. – 233, 236, 267, 270
Самойленко А. М. – 852
Самойлович І. – 130
Самойлович О. М. – 232
Самойловський І. М. – 854
Сапегін А. О. (Сапегин А. А.) – 188, 454, 610, 671, 723, 747, 761, 784, 788, 797, 820
Сарафанов П. О. – 720
Сарнавський В. Й. – 181
Саченко-Сакун Є. В. – 286, 323
Сварник Г. – 869
Свенціцький І. С. – 304, 351, 352
Свіренко Д. О. – 247, 315, 709, 865
Світальський М. Г. (Свитальский Н. И.) – 524, 582, 585, 649, 862, 863
Секунда Т. В. – 85, 856
Селецький Б. В. – 286, 322
Сельський В. О. – 819
Семененко М. П. – 819
Семковський С. Ю. – 228, 252, 265, 285, 318, 320, 324, 341–343, 846
Сенінська С. М. – 154
Серветник Д. Ю. – 515
Сергієнко Ф. О. – 711
Середа Н. С. – 323
Середенко Л. Л. – 573
Серенсен С. В. – 338, 447, 583, 830, 861
Северцов О. М. – 228
Сидоренко О. М. – 654
Силко С. Ж. – 32
Симзен-Сичевський О. М. – 161
Симінський К. К. – 121, 147, 148, 189, 218, 240, 262, 279, 310, 338, 383, 411, 412, 423, 446, 447, 830, 861
Синайський В. І. – 99, 128, 129, 133, 134, 160, 163, 195, 196
Сингаєвська К. І. – 247, 374, 463, 464, 890
Синельников К. Д. – 818
Синицький М. М. – 314, 374
Синицький М. С. – 83, 95, 105
Синицький П. С. – 134
Синиченко В. А. – 158
Синцов Д. М. – 843, 851
Синявський А. С. – 225, 289, 326, 345, 349, 350, 386, 387, 854, 860
Синявський О. Н. – 62, 89, 833
Сиротинін М. М. – 575, 902
Сисак М. С. – 182
Ситько П. О. – 464
Сичов М. П. – 400
Сіваш В. – 447
Сіверцев П. О. – 156
Сікорський І. О. – 52
Сікорський М. Г. – 286, 344
Сімович В. І. – 304, 352
Сінько Г. Ю. – 627
Сіцінський Ю. Й. – 353
Скарре О. К. – 636
Сковорода Г. С. – 139, 273, 797
Сковорода-Зачиняєв О. І. – 155, 156, 220, 247, 314, 315, 466
Скоропадський І. – 130
Скоропадський П. П. – 5
Скороходько А. К. – 181
Скугар-Скварський М. – 129
Слабченко М. Є. – 286, 362, 377, 487
Славін Л. М. – 683, 786, 787, 792, 815
Сливінський А. Ю. – 413, 449
Слинько О. Ф. – 575, 576
Слуцький Є. Є. – 225
Смаль-Стоцький С. Й. – 56, 352, 353
Смирненський Х. – 689
Смирнов П. П. – 107, 139

- Смирнова І. І. – 699
Смирнова-Замкова О. І. – 315, 575, 867
Смогоржевський О. С. – 441, 559, 889
Смолічев П. І. – 328, 400, 854
Снігур І. М. – 355, 356
Сно О. П. – 309
Соболев В. С. – 701
Соболь С. – 509
Совинський В. В. – 122, 153, 154, 416, 463, 467, 468, 876
Сокол – 448
Соколинський Д. А. – 574, 575
Соколов І. І. – 38, 62, 88, 105, 117, 160
Соколов Ю. Д. – 148, 186, 278, 337, 559, 560, 889
Соколов Ю. М. – 895, 899–901
Соколова К. А. – 88, 117
Соколовський О. І. – 128, 158
Соколовський О. Н. – 820
Солнцев С. І. – 262, 317–319, 341, 533
Соловійов Б. М. – 315
Сонні А. І. – 840
Сонні Г. А. – 288
Сороковський Ф. Ю. – 654
Сосенко П. К. – 286
Сосюра В. М. – 786
Сотченко О. М. – 565
Спасокукоцький Ю. О. – 867
Спаська Є. Ю. – 355
Сперанський О. В. – 42
Співак Е. Г. – 691, 786, 817
Срезневський Б. І. – 81, 119, 125, 126, 151, 188, 191, 218, 229, 238, 243, 277, 278, 309, 310, 335, 337, 340, 861
Стадніченко М. В. – 573
Станішевський Ф. В. – 254, 286
Старицька-Черняхівська Л. М. – 237
Старицький М. П. – 831, 857
Старков А. В. – 119, 125, 146, 335
Стасюк М. М. – 132
Сташевський Є. Д. – 168, 323, 383, 427
Стебницький П. Я. – 5, 82, 83, 104, 105, 133, 136, 143, 163, 165, 182, 270, 831
Стебун І. І. – 627, 689
Стеклов В. А. – 228, 262, 277
Стельмашенко М. В. – 377
Степанишина О. М. – 539
Степанова Ю. А. – 188, 220, 246, 282, 313
Степович А. І. – 353, 834
Степченко О. П. – 32
Стефанік В. С. – 18, 772
Стешенко І. М. – 215, 270, 834
Столяров М. О. – 92, 121, 156, 174
Стороженко А. Д. – 288, 325
Стороженко О. П. – 851
Стоянов Г. О. – 452
Стражеско М. Д. – 574, 736, 887
Строк В. В. – 852
Студинський К. Й. – 199, 304, 351–353, 867, 868, 899
Стърмер К. – 228, 262
Суворов О. – 786
Сулієнко М. О. – 130
Сумневич Д. М. – 133, 287
Сумцов М. Ф. – 36, 38, 87, 112, 138, 237, 830, 833
Супруненко М. І. – 786
Супруненко П. М. – 336, 338, 450, 653, 830
Сухобрус Г. С. – 897
Сухов Г. Ф. – 369
Сухов О. О. – 860
Сухомел Г. Й. – 823
Сушицька П. О. – 86
Сушицький Ф. П. – 36, 61, 86, 105, 113, 118
Сюзев П. В. – 149
Табенцький О. О. – 383
Тамаркін Я. Д. – 842
Тамм Є. Ф. – 565
Таран А. І. – 354, 355
Таран Г. М. – 288, 325
Тарановський Ф. В. – 44–46, 72, 73, 77, 98, 99, 193
Таранушенко С. А. – 206, 356, 390
Тарасевич Л. О. – 199, 308
Тарасенко М. О. – 419, 497
Тарнавська-Драгомирова (Драгомирова, Тарнавська) Н. І. – 374, 462, 463, 524, 890
Тарновська Л. В. – 845

- Тарновський В. В. – 845
 Тартаківський В. А. – 148
 Татаринов Є. О. – 867, 902
 Татарко К. І. – 267, 298, 568
 Тахтай О. К. – 854
 Твен М. – 831
 Телічко В. П. – 624, 862
 Теремець – 531
 Терещенко – 458
 Терлецький О. – 352
 Терпугов М. В. – 386, 387
 Тесленко А. Ю. – 233, 628
 Тесля Т. Т. – 854
 Тижненко А. М. – 155, 156
 Тимофєєвський О. Д. – 867
 Тимофінок Р. – 325
 Тимошенко В. П. – 47
 Тимошенко С. П. – 41, 42, 63, 64, 72
 Тимченко Є. К. – 36–38, 54, 59, 62, 81,
 85, 110, 138, 141, 175, 211, 231, 268,
 299, 333, 346, 847
 Тичина П. Г. (Тычина П. Г.) – 211, 584,
 628, 857
 Тищенко М. Ф. – 256, 286
 Тіктін Г. І. – 323
 Тімірязєв К. – 800
 Ткаченко М. М. – 59, 110, 111, 142, 213,
 234, 272, 304, 328, 349, 386, 387, 491,
 499, 500, 537, 785, 786, 854, 855
 Ткаченко Т. П. – 699
 Ткачівський С. О. – 494, 495
 Товбін М. В. – 707
 Товстоліс Д. І. – 312, 454, 455, 572
 Товстоліс М. М. – 160, 223, 224, 253,
 286, 287, 322, 324, 344, 377
 Толбін В. В. – 845
 Толмачов І. М. – 571
 Толстой Л. М. – 831
 Томсон А. М. – 860
 Топачевський О. В. – 865
 Тополянська С. І. – 711
 Тополянський Д. Б. – 559, 560
 Трацевський М. М. – 163, 192, 222, 223,
 252, 257, 285, 288, 320, 321, 325, 342,
 376, 627
 Тругубов Є. К. – 52, 62, 88, 115
 Трейман Ф. С. – 569
 Тренін-Петушков І. Ю. – 162
 Третьяков Д. К. – 277, 460, 469, 568,
 583, 820, 821, 841, 905
 Тригубов – 377
 Тризна Р. Д. – 845
 Трохименко К. Д. – 816
 Туган-Барановський М. І. – 11, 44, 47–
 49, 72, 74, 75, 98, 132, 162
 Тулов М. А. – 834, 835
 Турбовський Й. Л. – 659
 Туржанський Ю. В. – 644, 646
 Туркало К. Т. – 298, 856
 Туровець І. М. – 575
 Тутковський П. А. – 40, 42, 67, 77, 103,
 119–121, 124, 136, 146, 147, 156, 158,
 174, 175, 186, 187, 207, 217, 231, 237,
 238, 241, 242, 277, 278, 308, 309, 335,
 337, 340, 346, 349, 362, 365, 835, 854,
 855
 Удальцов А. Д. – 580
 Українка Леся (Украинка Леся) – 18,
 210, 232, 233, 346, 692, 772, 839, 868
 Уманець М. – див. Комаров М. Ф.
 Устьянцев В. П. – 42
 Фаворський В. В. – 298, 409
 Фаворський В. Е. – 403
 Фаворський М. В. – 154
 Фалєєв І. Н. – 848, 849
 Фармаковський Б. В. – 274
 Федоренко П. К. – 346, 398, 492
 Федоров М. М. – 413, 443, 449, 720
 Федоров О. В. – 126
 Федорова З. М. – 720
 Федоровський О. С. – 389, 400, 841
 Федорченко І. І. – 547
 Федорченко С. З. – 348
 Фельдман М. Б. – 707
 Феофілактов – 365
 Фетисов І. І. – 140, 173
 Филипович П. П. – 87, 112, 143, 179,
 180, 267, 269, 301, 334, 844–846

- Финкельштейн В. С. – 636
 Фіалков Я. Н. (Фиалков Я. Н.) – 562, 584, 819
 Фідельов О. С. – 719
 Філатов В. П. – 712, 736
 Фінн В. В. – 458
 Флавіян – 263, 395
 Фліорковський В. Е. – 116
 Флоринський Т. Д. – 545
 Флоров М. П. – 42, 69
 Фомін О. В. (Фомин А. В.) – 42, 69, 94, 119, 123, 124, 149, 150, 187, 207, 219, 243, 244, 277, 280, 311, 335, 336, 338, 340, 372, 424, 452, 456, 854, 861, 865
 Фомін П. І. – 323, 427
 Фомін С. В. – 864
 Фоміна (Радде-Фоміна) О. Г. – 68, 124, 150, 187, 372, 452
 Фортунатов М. С. – 337, 634, 819
 Фотинський О. А. – 852
 Франко І. Я. (Франко И. Я.) – 18, 57, 61, 269–272, 304, 351, 627, 751, 771, 772, 800, 857, 867, 868
 Франкфурт С. Л. – 42
 Франс А. – 831
 Фредгольм Е. І. – 851
 Френкель Г. М. – 573
 Фридрихс К. – 526
 Фрумгарц М. З. – 711
 Фур'є Ж.-Б. – 121
 Фюнер А. В. – 111
- Хайкіна Б. Й. – 567, 870
 Ханенко Б. І. – 831
 Ханенко В. Н. – 86, 106, 167, 168, 831, 832
 Харитонов М. К. – 864
 Харків В. Й. – 848, 864, 885
 Харлампович К. В. – 36
 Хвильовий М. Г. – 211
 Хильчевський І. П. – 547
 Хлопик К. К. – 222, 285, 320
 Хмаладзе В. М. – 68
 Хмельницький Б. – 130, 132, 256, 786, 797, 800
 Хмельницький Ю. – 130
- Ходак А. І. – 854
 Холодний Г. Г. – 230, 267, 298, 409, 855, 856
 Холодний М. Г. – 127, 157, 277, 284, 316, 340, 370, 371, 416, 453, 458, 468, 734, 854
 Хоменко А. П. – 285
 Хотовицький М. О. – 133, 163
 Хращевський М. М. – 837
 Хризман І. А. – 636
 Хрустинський К. Т. – 469, 470
 Хруцький О. Ф. – 46, 141
- Цветко С. І. – 419
 Целле М. А. – 123
 Цеслінська С. П. – 644
 Цешківський Ф. О. – 174, 182
 Цитович Г. В. – 530, 531, 862
 Цюлковський К. Е. – 121
- Чайківська Є. В. – 469
 Чаплий М. – див. Комаров М. Ф.
 Чеботарьов М. Г. – 148
 Челомей В. М. – 693
 Чельцов-Бебутов М. О. – 378
 Червінський К. – 884
 Черемшина М. – 267
 Черкаський І. Ю. – 49, 100, 101, 131, 132, 163, 174, 175, 194, 194, 211, 224, 255, 285, 288, 321, 324, 343, 344, 377
 Черниш Е. – 42
 Чернишов Б. І. – 819
 Черніков І. Ф. – 861
 Черноярров М. В. – 123, 458
 Чернявська З. П. – 711
 Черняхівський М. – 289, 325
 Черняхівський О. Г. – 174, 856
 Черняхівський Ю. – 288, 325
 Чехун В. Ф. – 867
 Чечот О. М. – 224, 254, 286
 Чижевський А. Л. – 465
 Чижевський Д. І. – 848
 Чорна Л. О. – 849
 Чупров О. О. (Чупров А. А.) – 134, 163

- Шабліовський Є. С.** – 857
Шайнська І. М. – 711
Шамрай А. П. – 857
Шамрай С. В. – 349, 490
Шаповал І. М. – 854
Шапошников В. Г. – 42, 43, 64, 146, 154, 189, 219, 241, 260, 282, 313, 335, 338, 699
Шаргородський С. Д. – 562
Шарко В. В. – 855, 856
Шарлемань М. В. (Шарлемань Н. В.) – 28, 42, 70, 95, 122, 128, 153, 157, 158, 174, 206, 207, 245, 267, 295, 298, 314, 338, 340, 366, 368, 369, 464, 528, 568, 637, 835, 836, 846, 849, 854, 878, 894
Шаровольський І. В. – 846
Шафонський О. Ф. – 131
Шахматов О. О. – 831
Шведкова-Роше Т. С. – 867
Швець І. Т. – 823
Шевера М. В. – 866
Шеверницький В. В. (Шеверницький В. В.) – 447, 448, 520, 523, 578
Шевирьов І. Я. – 42
Шевлягін М. М. – 468
Шевченко Т. Г. – 14, 18, 57, 61, 87, 113, 116, 139, 144, 172, 212, 232, 233, 259, 260, 269, 270, 274, 300, 301, 305, 332, 334, 346, 478, 499, 555, 594, 627, 628, 687–690, 692, 739, 751, 771, 772, 800, 804, 830, 839, 844, 845, 851, 856, 857, 868, 893
Шевченко Т. П. – 893
Шевчук О. – 848
Шелест С. М. – 719
Шелл – 526
Шелудько І. М. – 409
Шелюшко Л. А. – 93, 122, 153, 154, 245, 368
Шепе А. К. – 246, 314, 366, 368, 369
Шепелевський – 441
Шерстюк Ф. Ю. – 786
Шестаков А. В. – 526
Шило К. С. – 347
Шилов Є. О. – 819
Широцький К. В. – 142
Шишловський О. А. – 694
Шіллер Ф. – 831
Шліхтер О. Г. (Шлихтер А. Г.) – 532, 582
Шмальгаузен І. І. (Шмальгаузен И. И.) – 29, 127, 146, 152, 157, 188, 207, 220, 238, 246, 247, 277, 282, 308, 313, 335, 338, 362, 365, 374, 425, 460, 462, 463, 524, 525, 637, 668, 738, 861, 876, 890
Шманкевич Є. І. – 256
Шміт Ф. І. – 106, 111, 112, 138, 142, 143, 178, 198, 216, 276, 307, 347, 832, 840
Шовгенів І. О. – 91
Шолом-Алейхем – 742, 752
Шпанбок В. О. – 323
Шпет Г. Й. – 374, 463, 464, 468
Шрамченко М. Є. – 224, 254, 286, 344, 377
Штасрман І. Я. – 72, 147, 239, 338, 559, 560, 693
Штейнгель Ф. Р. – 52
Штепа К. Т. – 539, 850
Шугуров Л. М. – 233
Шульгіна Л. С. – 169, 205, 206, 295, 386, 418–420
Шульгін Я. М. – 834
Шульгіна А. І. – 854
Шульц В. М. – 711
Шумілін І. М. – 254
Шуммер О. О. – 369
Шутяк – 288
Щавинський В. О. – 172, 228, 235, 236, 263, 832
Щеглова С. О. – 173
Щелков – 150
Щепанський – 150
Щепотьєва М. О. – 332, 354–356
Щербак О. Д. – 378
Щербаківський Д. М. – 841
Щербань Т. О. – 835
Щербина В. І. – 100, 130, 161, 162, 199, 213, 224, 234, 271, 272, 304, 834
Щербина М. Л. – 93, 122, 153, 158, 245, 317, 366, 368, 369, 836

Щербич П. – 130
Щоголев І. М. – 174
Щоголів Я. І. – 233, 236
Щур – 448
Щурат В. Г. – 899

Эпельбаум С. Е. – 585

Югов П. Г. – 287
Юдіна Н. Д. – 575, 902
Юревич Н. П. – 416
Юркевич В. Д. – 349, 350,
Юркевич Л. Й. – 831
Юркевич П. Д. – 434,
Юркова О. В. – 846, 873
Юрченко О. В. – 286, 322, 377
Юшков С. В. – 792
Ющенко О. І. – 574

Яворницький Д. І. (Яворницкий Д. И.) –
36, 199, 386, 387, 400, 584, 830, 848,
853, 898
Яворський В. П. (Яворский В. П.) –
562, 583
Яворський М. І. – 362, 487, 846
Явяківська М. Й. – 147, 149
Язловський Б. О. – 133, 164, 223–225,
253, 258, 286, 287, 290, 322, 324, 326,
344, 345, 377
Якубсон С. Й. – 561
Якубський Б. В. – 845
Ямзін І. Л. – 323
Яната О. А. – 85, 114, 126, 128, 141, 158,
174, 175, 835, 855
Яновський В. Ф. – 286, 287
Яновський Ф. Г. – 262, 308, 315, 335,
339
Яновський Ю. І. – 786
Янчук М. А. – 833
Ярослав С. Ю. – 182
Ярошевич А. І. – 42, 289, 323, 326, 328,
342, 345, 383, 384, 483, 839
Ярошенко В. Г. – 299

Ясинський М. І. – 507, 515
Ясногородський М. Л. – 511
Яснопольський Л. М. – 52, 225, 227,
250, 252, 284, 287, 295, 296, 308, 318,
319, 323, 328, 341, 343, 376, 378, 383,
386, 387, 533, 854, 855
Яцун Н. – 851
Ячменьов М. І. – 624

Dungen van den Frans-H. – 518
Hadamard J. – 239
Hilbert D. – 518
Kutrzeba S. – 131
Korzh V. – 896
Lebesgue H. – 518
Mises R. E. von – 441
Ollendorf – 445
Pearson K. – 441
Riemann B. – 239
Tonelli L. – 518

СПИСОК АБРЕВІАТУР ТА СКОРОЧЕНЬ¹

адмтехперсонал	– адміністративний та технічний персонал
Азовсталь	– Маріупольський металургійний завод «Азовсталь»
Акліматсад	– Акліматизаційний сад
АМСРР	– Автономна Молдавська Соціалістична Радянська Республіка
АН	– Академія наук
АРСР	– Автономна Радянська Соціалістична Республіка
АЦС	– антиретиккулярна цитотоксична сироватка
БАН	– Білоруська академія наук
БАРСР	– Башкірська Автономна Радянська Соціалістична Республіка
БАССР	– Башкирская Автономная Советская Социалисти- ческая Республика
Башгеологоуправление	– Геологическое управление Башкирской АССР
Башгосиздат	– Государственное издательство Башкирской АССР
БРСР	– Білоруська Радянська Соціалістична Республіка
БССР	– Белорусская Советская Социалистическая Рес- публика
Вагоноуправа	– Центральне управління вагонного господарства Народного комісаріату шляхів сполучення СРСР
ВАН	– Всесоюзна академія наук
ВАСГНІЛ	– Всесоюзна академія сільськогосподарських наук ім. В. І. Леніна
ВАСХНІЛ	– Всесоюзная академия сельскохозяйственных наук имени В. И. Ленина
ВБУ	– Всенародна бібліотека України
ВІНО	– Вищий інститут народної освіти
ВІР	– Всесоюзний інститут рослинництва ВАСГНІЛ
ВКГР	– Всесоюзна контора геофізичних розвідок Голов- ного управління нафтової промисловості Народ- ного комісаріату важкої промисловості СРСР, з січня 1939 р. – у складі Народного комісаріату паливної промисловості СРСР, з жовтня 1939 р. – у складі Народного комісаріату нафтової промис- ловості СРСР

¹ До Списку не включено найпоширеніші загальноприйняті скорочення та ті, що розкриті у виданні. До них застосовуються чинні національні стандарти: «Бібліографічний запис скорочення слів і словосполучень українською мовою» (ДСТУ 3582:2013), «Бібліографічний запис скорочення слів і словосполук, поданих іноземними європейськими мовами» (ДСТУ 7093:2009), міждержавний стандарт «Библиографическая запись. Сокращение слов на русском языке» (ГОСТ Р 7.0.12–2011) та «Список нестандартизованих скорочень слів та словосполучень у бібліографічних записах», розроблений Державною науковою установою «Книжкова палата України імені Івана Федорова» (Київ, 2012).

ВНІТТЗ	– Всесоюзне наукове інженерно-технічне товариство зварювальників
волсуд	– волосний суд
ВРНГ	– Вища рада народного господарства
Всевидав, ДВУ, Держвидав, Держвидат	– Всеукраїнське видавництво (з травня 1919), Всеукраїнське державне видавництво (з січня 1920) Всеукраїнського центрального виконавчого комітету, з травня 1921 р. – у складі Народного комісаріату освіти УСРР, Державне видавництво України (з серпня 1922 до 1930)
Всеиздат	– Всеукраинское издательство (с мая 1919), Всеукраинское государственное издательство (с января 1920) Всеукраинского центрального исполнительного комитета, с мая 1921 г. – в составе Народного комиссариата образования УССР, Государственное издательство Украины (с августа 1922 до 1930)
ВСНХ	– Высший Совет Народного Хозяйства
ВТН	– Відділ технічних наук
ВУАК	– Всеукраїнський археологічний комітет
ВУАМЛІН	– Всеукраїнська асоціація марксистсько-ленінських інститутів
ВУАН	– Всеукраїнська академія наук
ВУГІ	– Всесоюзний вугільний інститут Вищої Ради Народного Господарства СРСР, з 1932 р. – у складі Народного комісаріату важкої промисловості СРСР, з січня 1939 р. – у складі Народного комісаріату паливної промисловості СРСР, з жовтня 1939 р. – у складі Народного комісаріату вугільної промисловості СРСР
ВУКСВ	– Всеукраїнський комітет сприяння вченим Ради Народних Комісарів УСРР
ВУЦВК	– Всеукраїнський центральний виконавчий комітет (1919–1935), Центральний виконавчий комітет УСРР (1935–1936), Центральний виконавчий комітет УРСР (1937–1938)
г/л	– грам на літр
ГАИМК	– Государственная академия истории материальной культуры
ГЕС	– гідроелектростанція
Гипроазот	– Государственный институт по проектированию азотных заводов и комбинатов Народного комиссариата тяжелой промышленности СССР, с 1939 г. – в составе Народного комиссариата химической промышленности СССР

ГКС	– глюкокортикостероїди
Главазот	– Главное управление азотной промышленности Народного комиссариата тяжелой промышленности СССР, с 1939 г. – в составе Народного комиссариата химической промышленности СССР
Главкраска	– Главное управление лакокрасочной промышленности Народного комиссариата тяжелой промышленности СССР, с 1939 г. – в составе Народного комиссариата химической промышленности СССР
Главнефть	– Главное управление нефтяной промышленности Народного комиссариата тяжелой промышленности СССР, с января 1939 г. – в составе Народного комиссариата топливной промышленности СССР, с октября 1939 г. – в составе Народного комиссариата нефтяной промышленности СССР
Главредмет	– Главное управление редкостных металлов (1934–1939) Народного комиссариата тяжелой промышленности СССР, Главное управление промышленности редкостных металлов (1939–1943), с 1943 г. – Главное управление промышленности новых редкостных металлов Народного комиссариата цветных металлов СССР
Главтабак	– Главное управление табачной и махорочной промышленности Народного комиссариата пищевой промышленности СССР
Главтрансмаш	– Главное управление транспортного машиностроения Народного комиссариата тяжелой промышленности СССР, с 1937 г. – в составе Народного комиссариата машиностроения СССР, с 1939 г. – в составе Народного комиссариата среднего машиностроения СССР
Головнаука	– Головне управління науковими установами Народного комісаріату освіти УСРР
Головнафта	– Головне управління нафтової промисловості Наркомату важкої промисловості СРСР, з січня 1939 р. – у складі Народного комісаріату паливної промисловості СРСР, з жовтня 1939 р. – у складі Народного комісаріату нафтової промисловості СРСР
Головпроект	– Головний трест з гідротехнічного проектування, з 1935 р. – Український інститут з проектування гідротехнічних споруд
Головпрофосвіта, Головпрофос, Укрголовпрофосвіта	– Головний комітет професійної та спеціальної освіти, з 1928 р. – Головне управління з підго-

	товки педагогічних кадрів Народного комісаріату освіти УСРР
Головредмет	– Головне управління рідкісних металів (1934–1939) Народного комісаріату важкої промисловості СРСР, Головне управління промисловості рідкісних металів (1939–1943), з 1943 р. – Головне управління промисловості нових рідкісних металів Народного комісаріату кольорових металів СРСР
Головрічпром	– Головне управління судноремонтних та суднобудівних заводів річкового флоту Народного комісаріату важкої промисловості СРСР, з 1937 р. – у складі Народного комісаріату машинобудування СРСР, з 1939 р. – у складі Народного комісаріату суднобудівної промисловості СРСР
Головспецсталь	– Головне управління заводів якісної металургії та феросплавів Народного комісаріату важкої промисловості СРСР, з 1939 р. – у складі Народного комісаріату чорної металургії СРСР
Головтрансмаш	– Головне управління транспортного машинобудування Народного комісаріату важкої промисловості СРСР, з 1937 р. – у складі Народного комісаріату машинобудування СРСР, з 1939 р. – у складі Народного комісаріату середнього машинобудування СРСР
Головтіютюн	– Головне управління тютюнової та махорочної промисловості Народного комісаріату харчової промисловості СРСР
Головшовк	– Головне управління шовківництва Народного комісаріату землеробства СРСР, з 1939 р. – у складі Народного комісаріату текстильної промисловості СРСР
Госиздат	– Главное управление государственным издательством Народного комиссариата просвещения РСФСР
Госплан	– Государственная комиссия по планированию Совета Народных Комиссаров СССР
Госполитиздат	– Государственное издательство политической литературы губархів – губернський архів
губвиконком	– губернський виконавчий комітет
губліквідком	– губернська ліквідаційна комісія Відділу з відокремлення церкви від держави Народного комісаріату юстиції УСРР, з 1922 р. – у складі Народного комісаріату внутрішніх справ УСРР
губнаросвіта	– губернський відділ народної освіти Народного комісаріату освіти УСРР

Губполіграф	– Державний трест поліграфічної промисловості «Київ-друк» Київської губерньської ради народного господарства
губполітосвіта	– губернський відділ Головного управління політичної освіти Народного комісаріату освіти УСРР
губпрофобр	– губернский отдел Главного управления профессионально-технического образования Народного комісаріату освіти УССР
губревком	– губернський революційний комітет
губстатбюро	– губернське статистичне бюро
ГУЄГМС	– Головне управління єдиної гідрометеорологічної служби УРСР
ДАЗ	– Дніпропетровський агрегатний завод
ДБС	– Дніпровська біологічна станція
ДГІ	– Дніпропетровський гірничий інститут
Держдрама	– державний драматичний театр
Держземколоніт	– Державний земельний колонізаційний інститут (1922–1927), Державний науково-дослідний інститут землеустрою та переселення (1927–1930) Народного комісаріату землеробства СРСР
Держлітвидав	– Державне літературне видавництво (з 1935), у 1930–1934 рр. мало назву «Література і мистецтво» Державного видавничого об'єднання України, у 1934–1935 рр. – «Художня література»
Держмедвидав	– Державне видавництво медичної літератури
Держнацменвидав, Нацмендержвидав, Укрнацменвидав	– Державне видавництво літератури національних меншин УРСР
Держпароплавство	– Державне управління річкового пароплавства Народного комісаріату шляхів сполучення СРСР, з 1931 р. – у складі Народного комісаріату водного транспорту СРСР, з 1939 р. – у складі Народного комісаріату річкового флоту СРСР
Держплан СРСР, Союздержплан	– Державна комісія з планування Ради Народних Комісарів СРСР
Держплан УРСР, Укрдержплан	– Державна комісія з планування Ради Народних Комісарів УРСР
держуніверситет	– державний університет
держустанови	– державні установи
ДІТ	– Дніпропетровський інститут інженерів залізничного транспорту Народного комісаріату шляхів сполучення СРСР
ДК	– Діалектологічна комісія

Дніпрельстан	– Дніпровська електростанція
ДНІТТ	– Дніпропетровське наукове інженерно-технічне товариство
Доброхім	– Добровільне товариство сприяння хімічній обороні
Донбас	– Донецький басейн
Донбасполіметал	– Трест з видобування руд та поліметалів Донецького басейну
Донбасполіметалл	– Трест по добыче руд и полиметаллов Донецкого бассейна
ДУРТ	– Дніпровське управління річкового транспорту Народного комісаріату водного транспорту СРСР
ДХТІ	– Дніпропетровський хіміко-технологічний інститут
Економнарада УСРР	– Українська економічна нарада Ради Народних Комісарів УСРР
ИФХ	– Інститут физической химии АН УССР
ІА	– Інститут архівознавства НБУВ
ІМК	– Інститут історії матеріальної культури АН УРСР
ІУ	– Інститут історії України НАН України
ІМФЕ	– Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського НАН України
ІНО	– інститут народної освіти
Інфізкульт	– Державний інститут фізичної культури України
ІПЕ	– Український науково-дослідний інститут промислової енергетики ВРНГ УСРР, з 1932 р. – у складі Народного комісаріату важкої промисловості СРСР
ІПІЕНД	– Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України
ІПО	– Інститут післядипломної освіти
ІР	– Інститут рукопису НБУВ
Істпарт	– Інститут історії партії ЦК КП(б)У (з 1929 по 1939 рр. мав назву Інститут історії партії та Жовтневої революції на Україні ЦК КП(б)У, з 1939 р. – Український філіал Інституту Маркса–Енгельса–Леніна ЦК ВКП(б))
ІУНМ	– Інститут української наукової мови ВУАН
ІХТ	– Інститут хімічної технології АН УРСР
КАІ	– Київський археологічний інститут
КДА	– Київська духовна академія
КДУ	– Київський державний університет
КІЗУ	– Комісія історії Західної України ВУАН
КІНГ	– Київський інститут народного господарства
ККД	– коефіцієнт корисної дії
Книгоспілка	– Всеукраїнська кооперативна книговидавнича й торговельна організація
КНКП	– Комісія науково-культурної пропаганди

КОВО	– Київський особливий військовий округ
Комакадемія	– Комуністична академія (з 1924 по 1936), з 1918 по 1919 рр. мала назву Соціалістична академія суспільних наук, у 1919–1924 рр. – Соціалістична академія
комгосп	– відділ комунального господарства
КПВРЗ	– Київський паровозо-вагоноремонтний завод
КПІ, Політехнікум	– Київський політехнічний інститут
КРЕЗ	– Київський червонопрапорний електротехнічний завод залізничної сигналізації «Трансигнал»
КРЕС	– Київська районна електростанція
КСГІ	– Київський сільськогосподарський інститут
Кузбас	– Кузнецький вугільний басейн
м.к.	– місцевий комітет
МАРСР	– Молдавська Автономна Радянська Соціалістична Республіка
методком	– методичний комітет
ММК	– Міжнародний математичний конгрес
МРЕ	– Мала Радянська Енциклопедія
МСЭ	– Малая Советская Энциклопедия
МТС	– машинно-тракторна станція
НА	– науковий архів
НАН України	– Національна академія наук України
наркомат	– народний комісаріат
Наркомвод	– Народний комісаріат водного транспорту СРСР
Наркомгосп	– Народний комісаріат комунального господарства
Наркомздрав	– Народний комиссариат здравоохранения
Наркомзем	– Народний комісаріат землеробства СРСР
Наркоммашбуд	– Народний комісаріат машинобудування СРСР
Наркомпрос	– Народний комісаріат просвіти
Наркомрибпром	– Народний комісаріат рибної промисловості
НБУВ	– Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
НГМУ	– Національний геологічний музей УСРР при ВУАН
НДІ	– науково-дослідний інститут
НДКБ	– Науково-дослідна кафедра бібліотекознавства й бібліографії ВБУ
НДС	– науково-дослідний сектор
НДУ	– науково-дослідна установа
нз	– невідоме захворювання
НІЗТ	– Новосибірський інститут інженерів залізничного транспорту Народного комісаріату шляхів сполучення СРСР
НКВП, Наркомважпром	– Народний комісаріат важкої промисловості СРСР
НКВС	– Народний комісаріат внутрішніх справ
НКЗ, Наркомзв'язок	– Народний комісаріат зв'язку

НКЗС, НКЗемсправ	– Народний комісаріат земельних справ УРСР
НКЛП	– Народний комісаріат легкої промисловості
НКМП, НКМПром,	
Наркоммісцевпром	– Народний комісаріат місцевої промисловості
НКО, НКОсвіти,	
Наркомосвіти, Наркомос,	
Наросвіти	– Народний комісаріат освіти
НКОЗ	– Народний комісаріат охорони здоров'я
НКП, Наркомпраці	– Народний комісаріат праці
НКПС	– Народный комиссариат путей сообщения
НКТ	– Народный комиссариат труда
НКТП, Наркомтяжпром	– Народный комиссариат тяжелой промышленности СССР
НКХП	– Народний комісаріат хімічної промисловості СРСР
НКШС, НКШ, Наркомшлях	– Народний комісаріат шляхів сполучення
НКЮ	– Народний комісаріат юстиції
НТР НКШ	– Науково-технічна рада Народного комісаріату шляхів сполучення
НТР-КВП	– Науково-технічна рада кам'яновугільної промисловості Вищої Ради Народного Господарства
НТУ	– Науково-технічне управління Вищої Ради Народного Господарства
ОБЛЗУ	– обласне земельне управління
облплан	– обласна планова комісія
Облрибколгоспспілка	– Обласна спілка колективних господарств рибної промисловості
ОВК, окрвиконком	– окружний виконавчий комітет
ОГИЗ	– Объединение государственных книжно-журнальных издательств СССР
Окрліт	– Окружне управління по справах літератури та видавництва ВУЦВК
ОНТВ	– Об'єднане науково-технічне видавництво
ОНТИ	– Объединенное научно-техническое издательство
Оргаметал	– Державний трест по раціоналізації виробництва в машинобудівній та металообробній промисловості Народного комісаріату важкої промисловості СРСР
ОТН	– Отдел технических наук
Охмадит	– Українській науково-дослідний інститут охорони материнства і дитинства Народного комісаріату охорони здоров'я УРСР
ПАСШ	– Північно-Американські Сполучені Штати
Пермсіль	– Пермський соляний трест
Пермьсоль	– Пермский соляной трест
ПЗЗ	– Південно-Західна залізниця

Південспецпроект	– Київське відділення спеціального проектного тресту з будівництва Дніпровсько-Криворізького каналу Народного комісаріату важкої промисловості СРСР, з 1939 р. – у складі Народного комісаріату промисловості будівельних матеріалів СРСР
ППГ	– полуприцеп герметический
Промрозвідка	– Центральне управління промислових розвідок Геологічного комітету Науково-технічного управління Вищої Ради Народного Господарства СРСР
РАН	– Російська академія наук
РАНИОН	– Российская ассоциация научно-исследовательских институтов общественных наук
РВВС	– Рада по вивченню виробничих сил УРСР
РВПС	– Рада по вивченню продуктивних сил УСРР
ревком	– революційний комітет
реврух	– революційний рух
Рентгенінститут	– Київський науково-дослідний рентгено-радіологічний інститут Народного комісаріату охорони здоров'я УРСР
рибколгосп	– колективне господарство рибної промисловості
Рибколгоспспілка	– Спілка колективних господарств рибної промисловості
рибпосівкомпанія	– рибопосівна компанія (штучне запліднення цінних видів промислової риби)
рибтрест	– державний трест рибної промисловості
РНК, Раднарком	– Рада Народних Комісарів
Робітос	– Спілка наукових робітників освіти Народного комісаріату освіти УРСР
РПО	– Российское палеонтологическое общество, с 1933 г. – Всероссийское палеонтологическое общество
РРФСР	– Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка
РСФРР	– Російська Соціалістична Федеративна Радянська Республіка
РСЧА	– Робітничо-Селянська Червона Армія
РЦКП	– Російська центральна книжкова палата
Сельхозиздат	– Государственное издательство сельскохозяйственной литературы
Сільгосвидав	– Державне видавництво сільськогосподарської літератури
СНК, Совнарком	– Совет Народных Комиссаров
СНР	– Секція наукових робітників
Совнархоз	– Совет народного хозяйства
соцвих	– соціальне виховання
соцреконструкція	– соціалістична реконструкція

СОЦЭКГИЗ	– Издательство социально-экономической литературы Государственного комитета по делам издательств, полиграфии и книжной торговли Совета Народных Комиссаров СССР
Союзвитами́нпром	– Государственный трест по производству витаминов Народного комиссариата пищевой промышленности СССР
Союзвітамі́нпром	– Державний трест з виробництва вітамінів Народного комісаріату харчової промисловості СРСР
Союзтабаксырье	– Всесоюзное объединение по заготовке и переработке табачного сырья Главного управления табачной и махорочной промышленности Народного комиссариата пищевой промышленности СССР
Союзтютюнсировина	– Всесоюзне об'єднання по заготівлі і переробці тютюнової сировини Головного управління тютюнової і махорочної промисловості Народного комісаріату харчової промисловості СРСР
Спецбуд	– Всесоюзный трест по производству специальных работ у гражданского строительстве Народного комиссариата важкой промышленности СРСР
Спецстрой	– Всесоюзный трест по производству специальных работ в гражданском строительстве Народного комиссариата тяжелой промышленности СССР
Спиртотрест	– Западно-Сибирский спиртовой трест (с 1938 г. – Новосибирский межобластной водочно-ликерочный трест, с 1943 г. – Новосибирский межобластной трест спиртовой промышленности Народного комиссариата пищевой промышленности СССР)
СПК	– Спілка промислової кооперації
СРСР	– Союз Радянських Соціалістичних Республік
СССР	– Союз Советских Социалистических Республик
Статбюро	– Центральне статистичне бюро УСРР (1920–1921), Центральне статистичне управління УСРР (1921–1930)
Статплан	– Статистична планова комісія Центрального статистичного управління СРСР
США	– Сполучені Штати Америки
темзбірник	– тематичний збірник
ТОЗ	– Товариство охорони здоров'я єврейського населення у Варшаві
Трансвидав	– Державне видавництво спеціалізованої літератури з питань транспорту СРСР
Трансиздат	– Государственное издательство специализированной литературы по вопросам транспорта СССР
ТСОАХ, Тсоавіахі́м	– Товариство сприяння обороні, авіації та хімічній промисловості

ТСОЗ	– Товариство спільного обробітку землі
УАН	– Українська академія наук
УАТ	– Управління автомобільного транспорту Народного комісаріату шляхів сполучення СРСР
УКОПС	– Комісія для виучування продукційних сил України
Українліс	– Бюро з організації Українського лісопромислового товариства на паях (1922–1923), Українське лісопромислове товариство на паях (1923–1926), Український державний лісозаготівельний і деревообробний трест (1926–1930), Державний лісопромисловий сировинний трест (1930–1936) Вищої Ради Народного Господарства УСРР, з 1932 р. – у складі Народного комісаріату лісової промисловості СРСР
Укрвоєнбуд	– Військово-будівельне управління Київського особливого воєнного округу Народного комісаріату оборони СРСР
Укргеолком	– Український геологічний комітет
Укргідроенергопроект	– Український інститут по проектуванню гідроелектричних станцій та гідроенерговузлів
Укрдіпровод, Укдіпровод	– Український державний інститут по проектуванню гідротехнічних споруджень
Укрінсторф	– Український науково-дослідний інститут торфу
Укрмедвісті	– журнал «Українські медичні вісті»
Укрмеліотрест	– Державний трест сільськогосподарської меліорації та гідротехнічних споруджень УРСР
Укрмет	– Українська метеорологічна служба Народного комісаріату землеробства УСРР
Укрнаука, Упрнаука	– Головне управління науковими установами Народного комісаріату освіти УСРР
УкрНДТІ	– Український науково-дослідний текстильний інститут Народного комісаріату легкої промисловості СРСР
УкрНИТИ	– Украинский научно-исследовательский текстильный институт Народного комиссариата легкой промышленности СССР
Укроргхем	– Українське виробниче об'єднання органічної хімії
Укрпапітрест	– Управління державними трестовими підприємствами паперової промисловості (1921–1932) Вищої Ради Народного Господарства УСРР, з 1932 по 1934 рр. – у складі Народного комісаріату легкої промисловості УСРР, з 1934 по 1941 рр. – у складі Народного комісаріату місцевої промисловості УРСР
Укрполітосвіта	– Головний комітет з політичної освіти Народного комісаріату освіти УРСР
Укрсовнархоз	– Совет Народного Хозяйства УССР

Укрторф	– Український торф'яний комітет Вищої Ради Народного Господарства УСРР
УНГО	– Управління народногосподарського обліку Державної комісії з планування Ради Народних Комісарів УРСР
УНДІРГ	– Український науково-дослідний інститут рибного господарства
Унисхом	– Украинский научно-исследовательский институт сельскохозяйственного машиностроения Народного комиссариата земледелия УССР
УНІК	– Український науковий інститут книгознавства
УНР	– Українська Народна Республіка
УНТ	– Українське наукове товариство
Уралвагонзавод	– Уральский вагоностроительный завод
Уралвугілля	– Уральський державний кам'яновугільний трест (1922–1937), Державний кам'яновугільний комбінат «Уралвугілля» (1938–1942) Народного комісаріату вугільної промисловості СРСР
УРЕ	– Українська Радянська Енциклопедія
УРСР	– Українська Радянська Соціалістична Республіка
УСРР	– Українська Соціалістична Радянська Республіка
ХІТ	– Харківський інститут інженерів залізничного транспорту
Хімвугілля	– Державний південний трест вугільної та хімічної промисловості Вищої Ради Народного Господарства УСРР
ц.р.	– цього року
ЦАГІ	– Центральний аерогідрологічний інститут Народного комісаріату оборонної промисловості СРСР
ЦВК	– Центральний виконавчий комітет
ЦДАВО України	– Центральний державний архів вищих органів влади та управління України
ЦДАГО України	– Центральний державний архів громадських об'єднань України
Центросоюз	– Центральний союз споживчої кооперації
ЦИК	– Центральний исполнительный комитет
ЦК КП(б)У	– Центральний комітет Комуністичної партії (більшовиків) України
ЦКК НКРСІ	– Центральна контрольна комісія Народного комісаріату Робітничо-селянської інспекції УСРР
ЦНДІМАШ	– Центральний науково-дослідний інститут машинобудування та металообробки Народного комісаріату машинобудування СРСР
ЦНИИМАШ	– Центральний научно-исследовательский институт металлообработки Народного комиссариата машиностроения СССР

ЦСУ	– Центральне статистичне управління
Цукротрест	– Державний трест цукрової промисловості
ЦУНГО СРСР	– Центральне управління народногосподарського обліку Державної комісії з планування Ради Народних Комісарів СРСР
Шахтобуд	– Державний трест по проектуванню та будівництву шахт
ЮЗЖД	– Юго-Западная железная дорога

ПЕРЕЛІК ДОКУМЕНТІВ

1. Перший піврік існування Української академії наук та начерк її праці до кінця 1919 року	35
2. Звідомлення про діяльність Української академії наук у Києві до 1 січня 1920 року	54
3. Звідомлення про діяльність Української академії наук у Києві за 1920 рік (до 1 січня 1921 р.)	78
4. Інформація про діяльність II (Фізично-математичного) відділу УАН у 1920 р.	90
5. Звіт про роботу Акліматизаційного саду УАН за 1920 р.	95
6. Інформація про діяльність III (Соціально-економічного) відділу УАН у 1920 р.	98
7. Звідомлення Всеукраїнської академії наук за 1921 р.	101
8. Звідомлення Всеукраїнської академії наук за 1922-й рік	135
9. Звідомлення Всеукраїнської академії наук за 1923-й рік	164
10. Звідомлення Української академії наук у Києві за 1924 рік	196
11. Звідомлення Української академії наук у Києві за 1925 рік	227
12. Звідомлення Української академії наук у Києві за 1926 рік	259
13. Звідомлення Всеукраїнської академії наук у Києві за 1927 рік	291
14. Звіт про діяльність ВУАН за 1928 р.	327
15. Короткий огляд діяльності I-го відділу Всеукраїнської академії наук за жовтень–квітень 1928–1929 рр.	345
16. Звіт про роботу Комісії Полудневої України (Степу і Чорноморського побережжя) ВУАН за 1929 р.	348
17. Інформація про роботу Комісії Західної України ВУАН у 1929 р.	350
18. Інформація про роботу Науково-дослідної кафедри мистецтвознавства ВУАН у 1928–1929 рр.	354
19. Звіт про роботу Українського театрального музею ВУАН за 1929 р.	356
20. Звіт про роботу Комісії давнього українського письменства ВУАН за 1929 р.	358
21. Звіт про роботу Комісії для виучування візантійського письменства та його впливу на Україну ВУАН за 1929 р.	358
22. Інформація про роботу Діалектологічної комісії ВУАН у 1928–1929 рр.	360
23. Інформація про роботу Комісії соціально-економічної історії України XVIII–XIX ст. ВУАН у 1929 р.	360
24. Короткий звіт II-го Фізично-математичного відділу ВУАН за перше півріччя 1929 року	362
25. Інформація про діяльність Фізично-математичного відділу ВУАН у 1929 р.	363
26. Звіт про роботу Національного геологічного музею УСРР при ВУАН за 1929 р.	364
27. Інформація про роботу Зоологічного музею ВУАН у першій половині 1929 р.	366
28. Звіт про роботу Дніпрянської біологічної станції ВУАН за 1929 р.	370

29. Звіт про роботу Кафедри спорових рослин, Ботанічного музею та гербарію ВУАН за 1929 р.	372
30. Звіт про роботу Комісії вищої математики ВУАН за 1929 р.	373
31. Звіт про роботу Інституту біології ім. Ф. З. Омельченка ВУАН за 1929 р.	373
32. Звіт про роботу Кафедри епідеміології та мікробіології ВУАН за 1929 р.	374
33. Звіт про діяльність III-го (Соціально-економічного) відділу ВУАН за січень–квітень 1929 р.	375
34. Звіт про роботу Комісії для вивчення народного господарства України ВУАН за 1929 р.	378
35. Звіт про роботу Комісії для вивчення радянського цивільного права ВУАН за 1928 р. та січень–квітень 1929 р.	380
36. Інформація про роботу Комісії для вивчення продуктивних сил України ВУАН у другій половині 1928 р.–першій половині 1929 р.	383
37. Звіт про роботу Комісії по науковому дослідженню території Дніпрельстану ВУАН за 1929 р.	386
38. Діяльність Всеукраїнського археологічного комітету ВУАН за 1929 р.	387
39. Звіт про роботу Акліматизаційного саду ВУАН за жовтень 1928 р.–вересень 1929 р.	390
40. Інформація про науково-дослідну роботу Кабінету антропології ім. Ф. Вовка ВУАН у 1929 р.	392
41. Звідолення Всенародньої бібліотеки України при ВУАН за 1928–1929 бюджетовий рік	394
42. Інформація про діяльність історичних установ ВУАН у 1930 р.	397
43. Звіт Всеукраїнського археологічного комітету ВУАН за 1930 р.	399
44. Інформація про роботу Кабінету масового революційного мистецтва ВУАН у травні–грудні 1930 р.	402
45. Звіт Етнографічно-фольклорної комісії при ВУАН за 1930 р.	403
46. Інформація про роботу Кабінету національних меншостей при ВУАН станом на квітень 1930 р.	407
47. Інформація про роботу Інституту мовознавства ВУАН станом на серпень 1930 р.	408
48. Інформація про роботу Інституту будівельної механіки ВУАН у 1930 р.	410
49. Інформація про роботу Комісії для здешевлення будівництва ВУАН станом на квітень 1930 р.	411
50. Інформація про роботу Кафедри гірничої механіки ВУАН станом на квітень 1930 р.	413
51. Інформація про роботу Кафедри теорії пружності ВУАН у 1930 р.	413
52. Звіт про роботу Дніпрянської біологічної станції ВУАН за 1930 р.	415
53. Звіт про роботу Музею етнології ім. Ф. Вовка ВУАН за 1930 р.	418
54. Інформація про роботу Психотехнічного кабінету ВУАН у 1930 р.	421
55. Інформація про роботу установ ВУАН на Сході України у 1929–1930 рр.	422

56. Інформація про роботу Комісії для вивчення народного господарства України ВУАН станом на серпень 1930 р.	425
57. Інформація про роботу Комісії торгу і транспорту ВУАН у 1930 р.	426
58. Інформація про роботу Всенародної бібліотеки України при ВУАН у жовтні 1929 р.–вересні 1930 р.	428
59. Інформація про роботу Всенародної бібліотеки України при ВУАН у жовтні–грудні 1930 р.	433
60. Короткий звіт про діяльність ВУАН та I-го відділу ВУАН за 1931 р.	435
61. Звіти циклів ВУАН про роботу в 1931 р.	440
62. Інформація про діяльність ВУАН станом на 20 квітня 1932 р.	471
63. Звіт про роботу Акліматизаційного саду ВУАН за I-шу половину 1932 р.	482
64. Звіт про роботу Комісії торгу й транспорту ВУАН у 1932 р.	483
65. Звіт про роботу Історичного циклу ВУАН за 1932 р.	484
66. Звіт про роботу Комісії Києва і Правобережжя ВУАН за 1932 р.	490
67. Звіт про роботу Комісії козаччини ВУАН за 1932 р.	491
68. Звіт про роботу Археографічної комісії ВУАН за 1932 р.	491
69. Звіт про роботу Історично-географічної комісії ВУАН за 1932 р.	493
70. Звіт про роботу Комісії Західної України ВУАН за перше півріччя 1932 р.	494
71. Звіт про діяльність Постійної комісії біографічного словника діячів України ВУАН за 1932 р.	496
72. Звіт за роботу Всеукраїнського археологічного комітету ВУАН [за] 1932 р.	498
73. Звіт про роботу Культурно-історичної комісії ВУАН за 1932 р.	500
74. Звіт про роботу Музея українських діячів науки та мистецтва ВУАН за 1932 р.	501
75. Звіт про роботу Всенародної бібліотеки України за 1932 р.	503
76. Інформація про діяльність ВУАН у 1933 р.	516
77. Звіт про роботу Кафедри математичної фізики ВУАН за 1932–1933 рр.	517
78. Звіт про роботу Кафедри інженерних споруд та Електрозварювальної лабораторії ВУАН за 1933 р.	520
79. Інформація про роботу Українського науково-дослідного геологічного інституту ВУАН у 1932–1933 рр.	524
80. Звіт про роботу кафедри експериментальної зоології Зоолого-біологічного інституту ВУАН за 1933 р.	524
81. Звіт про роботу сектору екології наземних тварин Зоолого-біологічного інституту ВУАН за 1933 р.	526
82. Звіт про роботу сектору морфології Зоолого-біологічного інституту ВУАН за 1933 р.	527
83. Звіт про роботу зоологічного музею Зоолого-біологічного інституту ВУАН за 1933 р.	528
84. Звіт про роботу Дніпрянської біологічної станції ВУАН за 1933 р.	529
85. Інформація про роботу установ Економічного циклу ВУАН у 1933 р.	532
86. Звіти про роботу комісій Історичного циклу ВУАН за 1933 р.	535

87. Звіт про роботу Всенародної бібліотеки України за 1933 р.	540
88. Інформація про діяльність УАН у 1934 р.	549
89. Звіт про діяльність УАН за перше півріччя 1935 р.	558
90. Доповідна записка АН УСРР про роботу за 1935 р.	582
91. Звіт про діяльність АН УРСР за другу п'ятирічку	586
92. Інформація про роботу Інституту історії матеріальної культури АН УСРР у 1936 р.	622
93. Інформація про роботу Інституту демографії і санітарної статистики АН УСРР у 1936 р.	625
94. Інформація про роботу Інституту української літератури ім. Т. Г. Шев- ченка АН УСРР у 1936 р.	627
95. Інформація про роботу Кабінету єврейської радянської літератури, мови та фольклору АН УСРР у 1936 р.	628
96. Пояснювальна записка до річного звіту Бібліотеки АН УСРР за 1936 р.	629
97. Інформація про роботу Інституту хімії АН УСРР у 1936 р.	634
98. Інформація про роботу Інституту фізичної хімії АН УСРР у 1936 р.	635
99. Звіт про роботу Зоолого-біологічного інституту АН УСРР за 1936 р. ...	637
100. Звіт про роботу Гідробіологічної станції АН УСРР за 1936 р.	640
101. Досягнення Інституту клінічної фізіології АН УСРР за 1936 р.	647
102. Інформація про роботу Інституту геології АН УСРР у 1936 р.	648
103. Інформація про роботу Інституту водного господарства АН УСРР у 1936 р.	650
104. Інформація про роботу Інституту транспортної механіки АН УСРР у 1936 р.	652
105. Звіт про роботу Інституту електрозварювання АН УСРР за 1936 р. ...	653
106. Короткий звіт про роботу Видавництва Академії наук УСРР в 1936 р.	657
107. Звіт про науково-дослідну роботу установ АН УРСР за 1937 р.	659
108. Звіт про науково-дослідну роботу установ АН УРСР за 1938 р.	685
109. Наукова робота Академії наук в 1939 р.	723
110. Підсумки роботи Академії наук УРСР за 1940 р.	747
111. Звіт про роботу АН УРСР за перше півріччя 1941 р.	762
112. Інформація про роботу АН УРСР у другому півріччі 1941 р.	777
113. Інформація про розвиток суспільних наук в АН УРСР у другому півріччі 1941 р.	785
114. Інформація про діяльність АН УРСР у 1942 р.	788
115. Інформація про діяльність АН УРСР у 1943 р.	798
116. Звіт про діяльність АН УРСР за 1944 р.	808
117. Академія наук УРСР в 1945 р.	813

ЗМІСТ

Етапи століття
5

Археографічна передмова
23

Документи і матеріали
33

Наукові коментарі до документів
829

Фотодокументи
875

Іменний покажчик
907

Список аббревіатур та скорочень
929

Перелік документів
943

Наукове електронне видання

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ – 100
ГОЛОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ І ЗДОБУТКИ
ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ
КНИГА 1
1918–1945**

Упорядники

Онищенко Олексій Семенович
Яременко Лідія Миколаївна
Індиченко Ганна Володимирівна
Байкєніч Дмитро Вікторович
Вєрбіцька Оксана Іванівна
Ковалєнко Сергій Миколайович
Лук'янець Олексій Анастасович
Принь Олександр Віталійович
Шєрємєтє Лїлія Олександрівна
Шихнєнко Ігор Миколайович

Виявлення документів

Д. В. Байкєніч, Ю. В. Булгаков, О. І. Вєрбіцька, Г. В. Індичєнко,
С. М. Ковалєнко, Д. І. Курас, О. А. Лук'янець, О. С. Онищенко,
О. В. Принь, В. В. Савїна, І. М. Шихнєнко, Л. М. Яременко

*Наукове редагування та архєографічне опрацювання
документів і матеріалів*

О. С. Онищенко, Л. М. Яременко, Г. В. Індичєнко,
Д. В. Байкєніч, О. І. Вєрбіцька, С. М. Ковалєнко,
О. А. Лук'янець, О. В. Принь, Л. О. Шєрємєтє, І. М. Шихнєнко

Комп'ютерна верстка

Л. О. Шєрємєтє

Підписано до електр. публ. 10.04.2018.

Формат 70x100/16.

Обл.-вид. арк. 90,52. Об'єм даних 147 Мб.

Видруковано у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського
просп. Голосіївський, 3, Київ-39, 03039

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003